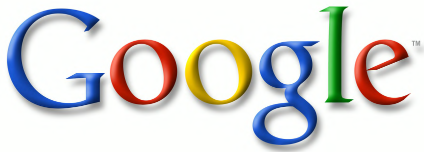
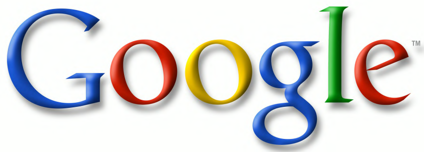
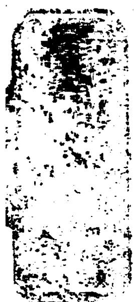
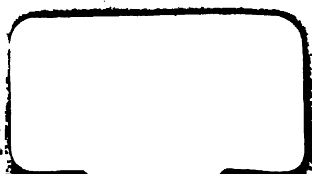

Bergsøe
GHK

Den danske Stats

Statistik

fremstillet

ved

Adolph Frederik Bergsøe.

Fjerde Bind.

Om forskjellige Statsforvaltningsforhold, Monarkiets udvortes Forhold, de fjernere Statsdele m. m.

> Det er ved Gjennemsnitstal at vi komme til Kundskab
> om det Stadige i Phænomenernes Omvexlen.
>
> Humboldt.

Kjøbenhavn.

Trykt paa Forfatterens Forlag

i Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1853.

Indholdsfortegnelse.

(Fortsættelse af Fjerde Hoved-Afdeling om Statsforvaltningen).

Femte Hoved-Afdeling.

Om den danske Stats udvortes Forhold.

Sjette Hoved-Afdeling.

Om de fjernere Statsdele.

Anhang.

Den danske Stats Statistik.

Fjerde Deel.

(Fortsættelse af Hovedafdelingen om de forskjellige Forvaltningsgrene.)

Andet Afsnit.

Om Retsvæsenet, og hvad dermed staaer i Forbindelse.

A. I Kongeriget.

Strax efter Enevoldsmagtens Indførelse besluttede Kong Frederik den 3die at lade en almindelig Lovbog forfatte for hele Kongeriget Danmark, og ved en Befaling af 26de Januar 1661 blev dette Arbeide overdraget til en Commission bestaaende af 21 Medlemmer af den adelige, lærde og borgerlige Stand, til hvilke der senere kom nogle Flere*). Resultatet af denne Commissions Arbeide var Christian den 5tes Danske Lov, som blev publiceret den 23de Juni 1683, og hvis Bestemmelser endnu den Dag i Dag ere gjeldende, forsaavidt ikke senere Lovbud maatte have ophævet dem. Af hvad i det Foregaaende er anført om Enevoldsmagten vil det imidlertid indsees, at enhver skreven kongelig Villies-Tilkjendegivelse maa ansees som en Lov for de Paagjeldende, (siden Kongen den 24de Marts 1848 har indført ansvarlige Ministre dog kun naar den er parapheret af en saadan), og af slige er der siden Christian den 5tes Danske Lovs Bekjendtgjørelse givet saa stort et Antal, at de vilde fylde mange Vognmandslæs, naar Man havde

*) Jfr. Holbergs Danmarks Historie III. S. 679, Fogtmans Reskriptsamling 1ste Deel S. 20; og Ørsteds Haandb. 1ste Deel S. 2 ff.

dem samlede. Slige kongelige Befalinger have forskjelligt Navn efter den forskjellige Maade paa hvilken de bekjendtgjøres til Efterlevelse. Naar en kongelig Befaling strax efter at den er givet bliver særskilt udgivet i Trykken for derefter høitideligen at bekjendtgjøres, faaer den Navn af Anordning, Forordning, Plakat eller Bekjendtgjørelse. En fast Regel for, i hvilke Tilfælde enhver af disse Benævnelser bruges, lader sig imidlertid ikke give, og det bemærkes derfor blot i Almindelighed at i Reglen ere Forordningerne af videre Omfang og angaaende vigtigere Gjenstande end Plakaterne. Kongelige Befalinger, som angaae Administrationen og de Forholdsregler, som Embedsmændene have at iagttage i et angivet Tilfælde, og som Kongen har ladet udstede af egen Drift, eller i Anledning af Vedkommendes Forespørgsel, faae i Reglen Navnet „Reskripter“ *). Angaae de enkelte Embedsmænds hele Embedsførelse faae de Navn af „Instruxer“, eller hvis de indeholde Forskrifter for et større Antal Embedsmænds Embedsførelse, eller for hvorledes en offentlig Anstalt skal udøve sin Virksomhed, af „Reglementer“. Kongelige Befalinger, der tilstaae særdeles Rettigheder og Friheder udenfor Landets almindelige Love, kaldes for „Privilegier“, „Octroyer“, „Artikler“, eller, naar de indeholde Rettigheder for offentlige Stiftelser og Bestemmelser angaaende deres Bestyrelse, for „Fundatser“ eller „Statuter“. Benævnelsen „Resolution“ anvendes paa alle de Beslutninger Kongen tager i Anledning af de Forestillinger, der forelægges ham af de til at indgaae med Forestilling berettigede Embedsmænd, til hvis Antal nu kun de ansvarlige Ministre høre. Et

*) Som Exempler paa at almeenvigtige Lovbud dog ogsaa stundom bekjendtgjøres ved Reskripter kan anføres Reskr. af 4de Septbr. 1770, som indførte Trykkefriheden, samt de mange paafølgende Trykkefriheds-Reskripter, eller, for at tage et nyere Exempel, Reskr. af 24 Marts 1848 om Indførelsen af ansvarlige Ministre.

stor Antal kongelige Resolutioner blive aldrig offentliggjorte, fordi de ingen Interesse have for Publikum, men Forestillingerne, paa hvis Rand de ere skrevne, blive indbundne i Protokoller og opbevarede af vedkommende Autoritet. De allerfleste Forordninger, Plakater o. a. desl. ere forøvrigt ikke andet end Bekjendtgjørelser af slige Resolutioner paa de Kongen forelagte Forestillinger. Qvartudgaven af de kongelige Forordninger, Etatsraad Schous af Conferentsraad Kolderup-Rosenvinge fortsatte Udtog af denne Samling, og Fogtmanns af Generalprocureur Algreen Ussing fortsatte Samling af de Kongelige Reskripter, Resolutioner, Reglementer, Instruxer og Fundatser samt Collegialbreve*) bestaae af saa mange Bind, at de udgjøre et lille Bibliothek. Den gjeldende Lovgivning har saaledes efterhaanden erholdt et saa betydeligt Omfang, at kun nogle Enkelte kjende den i alle dens Enkeltheder. Derfor har det ogsaa, — (skjøndt Retstrætter, som ere fremkaldte ved Retsuvished**), ere sjeldnere hos os end i andre Lande, der staae paa samme Culturtrin; skjøndt vore Processer føres langt hurtigere og med meget mindre Bekostning end i andre Stater, og skjøndt Advokaterne her i Landet hverken ere saa talrige, eller

*) De Fortolkninger over en Anordning, som det Collegium eller den Autoritet, igjennem hvilken den i sin Tid er udstedt, har meddeelt, have vel en stor Formodning for sig, men kunne ikke ansees for at have nogen forbindende Kraft; og Cancelli-Skrivelser og andre Collegialbreve kunne saaledes ikke sættes i Klasse med Lovbud, og Domstolene ere ikke forpligtede til at rette sig efter samme, med mindre de maatte angaae en Gjenstand, som ved en tidligere kongelig Befaling er henlagt under Collegiets (altsaa nu Ministeriets) endelige Afgjørelse.

**) Rets-Uvisheden er langt mindre her i Landet end Man i Almindelighed troer, og naar Høiesterets Domme ofte afvige betydeligt fra Underrettens, da har dette i Reglen ikke sin Grund i en forskjellig Fortolkning af Lovene, men i en forskjellig Mening om hvorvidt Beviis er tilveiebragt eller ikke, enten for Factum i sin Heelhed eller for enkelte Dele af samme, eller for Omstændigheder, der staae i nøie Forbindelse med samme.

spille saa vigtig en Rolle som andensteds) — længe*) været et Folkeønske, at den for Statsborgerne uoverseelige og forvirrende Masse af de i Forordninger, Rescripter, Resolutioner ꝛc. indeholdte Lovbestemmelser maatte blive afløst af en ny, i kjernefuld Korthed, med Klarhed og i et folkeligt Sprog affattet Lovbog, i hvilken det Adspredte var samlet, Hullerne udfyldte og det Usikkre bestemt. Hidtil har Frygten for at en ny Lovbog, naar dette i høieste Grad vanskelige Arbeide ikke blev udført med megen Dygtighed, Skjønsomhed og Held, snarere skulde forværre vor Retstilstand end forbedre den, og Overbeviisningen om at en ny Lovbog ingenlunde vilde udrette alt hvad den almindelige Mening ønsker og venter af samme, navnligen fordi den kun tilbørligen vilde kunne forstaaes og anvendes af dem, som havde Kundskab til den ældre Ret, der vilde komme til at danne dens Grundlag, afholdt Regjeringen fra at tilfredsstille dette Ønske**); men i den nyeste Tid er der foregaaet saa store Forandringer med vore offentlige Forhold, at det, naar de mange vistnok endnu forestaaende betydelige Reformer ere blevne udførte, vil blive til en Nødvendighed at lade udarbeide en ny Lovbog, som kan afløse den 165 Aar gamle Christian den 5tes Lov, af hvilken da kun meget lidet længere vil være gjeldende.

Den almindelige Underret paa Landet har fra ældgammel Tid af***) Herredstinget været, (til hvilket der dog nu, især i Jylland,

*) Allerede i Aaret 1797 blev der nedsat en Commission til at udarbeide en ny Lovbog, fordi Lovgivningen, som det i Rescriptet derom hedder, allerede da ikke befandtes svarende til sin Hensigt; og senere har til forskjellig Tid flere Commissioner været nedsatte i samme Øiemed.

**) Jfr. Roeskildske Stænder-Tid. 1838 S. 961—986.

***) I den allerældste Tid paakjendtes Retstrætter, forsaavidt de Paagjeldende ikke foretrak at tage sig selv til Rette, af de paa Herredstinget forsamlede Mænd, og Kongens Ombudsmænd eller Fog-

i Reglen hører 2, stundom endogsaa 3 eller 4 Herreder); og kun undtagelsesviis henhøre enkelte Districter fra ældre Tid af under Birketing *). For Kjøbstæderne og Kjøbstadjordernes Beboere er Bytinget Underret **), hvilket imidlertid dog ikke gjelder med Hensyn til Aakirkeby, Allinge og Sandvig, som have Ting tilfælles med det Herred, i hvilket de ligge. Ved hvert Ting er der ansat en Dommer, hvilken Embedsmand ved Herredstingene fører Navnet Herredsfoged, ved Birketingene af Birke-

---

der, af hvilke der var een for hvert Herred, vare kun tilstede paa Tinget for at paasee at alt gik ordentlig til, og for at varetage Kongens Ret til Bøder. Senere hen i Tiden, da Folket sjeldnere besøgte Tinget, fik disse Kongens Fogder, deels ved Sædvane deels ved Usurpation, den Jurisdiktion, som Tingmændene tidligere havde havt, og i det 14de Aarhundrede gik denne endogsaa over paa deres Fuldmægtiger, som da erholdt Navnet Herredsfogeden, hvorimod de kongelige Fogder, (der længere hen i Tiden havde faaet flere Herreder under sig), antoge Navnet Lehnsmænd. Den Uskik at Lehnsmændene beskikkede Herredsfogderne, og at disse egentlig var Lehnsmændenes Fuldmægtiger, ophørte først efter Souverainitetens Indførelse.

*) Anledningen til Birkernes Dannelse antages den Geistligheden indrømmede Uafhængighed af den verdslige Jurisdiktion, der senere blev udvidet til dens Besiddelser, at have givet, og Dommeren paa det geistlige Birketing var i Reglen Biskoppens Foged. De geistlige Birker gav Anledning til de kongelige paa Kronens Gods; og ved Salg, Gave, Mageskifte eller Panteforlening af kongelige Birker, og senere ved kongelig Benaadning, er rimeligviis de adelige Birker opkomne. Birkeret blev dog aldrig noget almindeligt Privilegium for Adelen, (hvorimod denne ved Frederik den 2dens Haandfæstning fik samme Jurisdiktion og Sigt og Sagefalds Ret paa dens Godser, som Kongen havde paa Kronens Godser), og Birkeret hørte heller ikke til de Benaadninger, som Grevernes og Friherrernes Privilegier meddeelte Lehnsbesidderne.

**) Efterat Herredsfogder vare opkomne fik Raadet i Kjøbstæderne tillige med Byfogden, og tilsidst den sidstnævnte alene, ogsaa den betydeligste Deel af den Jurisdiktion, som Borgerne oprindelig udøvede paa Bytinget; dog tiltog Byfogderne jevnlig Meddomsmænd, og ifølge Christian den 3dies Reces af 1551 Cap. 5 skulde Borgermester og Raad sidde til Dom med Byfogden i alle Livssager. Jfr. Rosenvinges Retshistorie II. S. 177.

dommer, ved Bytingene af Byfoged. I Reglen er Byfogden tillige Herredsfoged ved Tinget for eet eller flere tilstødende Herreder. Byfoged- og Herredsfogedembederne besættes umiddelbart af Kongen; hvorimod den paagjeldende Godseier naar et privat Birkedommer-Embede er ledigt foreslaaer tre til samme Adgangsberettigede, af hvilke Kongen da vælger Een, og det saagodtsom altid den først af Godseieren Indstillede. I Reglen er det en i Egnen ansat Herredsfoged eller Byfoged, hvem Godseieren saaledes forskaffer det ledige Birkedommerembede. I civile Sager indskrænker de private Birkedommeres Embedsmyndighed sig forøvrigt til Birkepatronen, (hvis han ikke har andet personligt Værneting), og dennes Tjenere og Bønder og disses Huusstand og Tyende. Tidligere var de private Birkers Antal langt større end nu; men i Aaret 1809 opfordrede Regjeringen de Godseiere, som havde Birkeret, til frivilligen at renuncere paa dette Privilegium, hvilket en Deel ogsaa gjorde; og samme Aar blev det ved en Forordning af 3die Juni bestemt at kun Grever, Friherrer og Adlen, og sammes ægte Afkom, samt Rangspersoner i de 3 første Klasser og sidstnævntes Hustruer og ægte Børn i første Led skulde kunne have Birkeret, og samme er som Følge heraf gaaet tabt ved enkelte Godser, som havde denne Ret, og som ere tilfaldne eller blevne erhvervede af Personer, der manglede den nysanførte Qvalifikation. Foruden 15 kongelige Birker *), (der især findes hvor der er eller har været Domainer), er der derfor nu kun 39 private, som paa 7 nær alle ligge paa Øerne **), og paa

*) De Birker, som for bestandig ere forenede med en Land- eller Kjøbstad-Jurisdiktion, ere kun Birker af Navn, og disse ere derfor ikke talte med her.

**) Nu er der af kongelige og private Birker tilsammen kun 12 i Jylland; i Aaret 1645 var der derimod 54; jfr. Arent Berntsen S. 189—194 hvor de alle findes anførte. Derimod var der i Aaret 1655 kun 30 Birker paa Øerne; nu derimod 42.

I nær alle høre til Grevskaber, Baronier, Stamhuse og offentlige Stiftelser. Jfr. S. 8—21, hvor de findes anførte.

Herredsfogderne, Birkedommerne og Byfogderne dømme i alle baade civile og criminelle Sager. Foruden denne deres dømmende Virksomhed have de imidlertid megen anden Slags. Retsskriverembedet er saaledes i Tidens Løb paa de fleste Steder blevet forenet med Dommerembedet. Hvor der endnu er en særskilt Herreds-, Birke- eller Byskriver har denne en controllerende Medvirkning ved Retsforvaltningen og Bestyrelsen af Pantevæsenet, ligesom ogsaa al Protokollering og Meddelelse af Udskrifter af Protokollerne. Efterhaanden som Statsforvaltningen har udviklet sig ere de opstaaende Forretningsgrene ogsaa paa Landet blevne henlagte under Underdommeren, som er den eneste juridiske Embedsmand i Landdistrikterne. Herredsfogderne og Birkedommerne ere saaledes Politimestere og som saadanne Dommere i Politisager i deres Distrikt, Auktionsdirekteurer, og Skifteforvaltere, og de have ogsaa Forretninger med Hensyn til Lægdsvæsen, Brandpoliti m. m.; og naar de ere Retsskrivere ere de tillige Notarii publici. Herved maa dog bemærkes at Godseierne bestyre Udskrivningsvæsenet i de Lægd, i hvilke de ere største Lodseier, og at de complette Godser og Lehnene have Skifteret og Overformynderi-Bestyrelse. De af Amtmændene udnævnte Sognefogder, (som paa Bornholm kaldes Sandemænd), ere Herredsfogdernes og Birkedommernes Assistenter ved Execution af Domme i Politisager, og ved alle Slags exekutive Forretninger. Næsten i alle Stæderne er Byfogden baade Politimester og Borgemester, (thi kun i nogle faa af de større er der nu særskilt Borgemester, medens derimod i ældre Dage hver Kjøbstad havde sin Borgemester, ja mange endogsaa to, tilligemed flere Raadmænd, og den Deling af de administrative Forretninger mellem Byfogden og Magistraten, som Lovgivningen efterhaanden har foretaget, har derfor i Rea-

liteten nu kun lidet at betyde i de fleste Kjøbstæder. — En Afsondring af de administrative Forretninger fra de justitielle, og de førstnævntes Henlæggelse under særegne Embedsmænd, og en streng Adskillelse af de civile Sager fra Justits- og Politisager, hører forøvrigt til de Reformer, som Nutiden fordrer.

Med Hensyn til Justits- og Politivæsenet*) er Kongeriget Danmark inddeelt i følgende Landjurisdiktioner**):

Kjøbenhavns Amts søndre Birk, der bestaaer af Sognene: Rødovre, Frederiksberg og Hvidovre i Sokkelunds Herred, og Sengeløse, Glostrup, Ballensbek, Brøndbyøster, Brøndbyvester, Høie Tostrup, Herstedøster, Herstedvester, Thorslunde og Jisbøi Sogne i Smørum Herred. Tingsted ved Kjøbenhavn.

Kjøbenhavns Amts nordre Birk, der bestaaer af Søllerød, Lyngby, Gjentofte, Gladsaxe, Herlev og Brønshøi Sogne i Sokkelunds Herred, samt Værløse, Maalev, Ballerup, Smørum og Ledøie Sogne i Smørum Herred. Tingsted ved Kjøbenhavn.

Amager Birk, bestaaende af Amager og Saltholm. Tingsted paa Amager.

---

*) Før Forordning af 18de Novbr. 1791 udkom hørte ikke blot en Deel Sogne, men ogsaa enkelte Landsbyer under forskjellige Jurisdiktioner; men denne Forordning forbød at et Sogn i Justits- og Politisager maatte høre til mere end een Jurisdiktion, (hvilket Forbud dog i enkelte Tilfælde er blevet overtraadt), og bestemte at den Herredsfoged eller Birkedommer, som har det meste Hartkorn i Sognet under sig, skal være Politimester og Dommer i hele Sognet i Politi- og Justits-Sager, men derimod ikke i civile Sager. Med Hensyn til civile Sager falder Jurisdiktionsinddelingen derfor ikke altid sammen med den her anførte i Justits- og Politisager gjeldende. Her at angive Grændserne for den civile Jurisdiktions Inddeling vilde imidlertid blive for udførligt, da det hertil vilde være nødvendigt at angive Grændsen for de Godser, der have Birkeret, hvilket vilde fylde en heel Bog, da en Deel af disse Godser have meget Strøgods, og da sammes Grændser, selv naar dette ikke er Tilfældet, i Reglen gjennemskjære flere Sogne.

**) At paalidelig Kundskab haves om disse Jurisdiktioners Bestanddele skyldes Justitsraad Trap, som har indhentet Oplysning derom hos de forskjellige Retsbetjente.

Ramsø og Thune Herreders Jurisdiktion, der bestaaer af Thune Herred med Undtagelse af Carlstrup Sogn, og af Ølsemagle, Ørsted, Daastrup, Gadstrup og Syv Sogne i Ramsø Herred, og vor Frue Sogn i Sømme Herred. Tingsted i Roeskilde.

For Tiden forenede.

Leire Herreds Jurisdiktion, der bestaaer af Jyllinge, Gundsømagle, Kirkerup, Hvedstrup, Aagerup, Flyng, Himmelev, Glim, Herslev, Svogerslev og St. Jørgensbjerg Sogne i Sømme Herred, og Ousted, Særløse, Hvalsø, Kidserup, Gjevninge, Saaby, Sonnerup, Ny og Lyndby Sogne i Volbborg Herred. Tingsted i Roeskilde.

Grevskabet Ledreborg Birk bestaaende af Kornerup Sogn i Sømme Herred, Kidserup og Allerslev Sogne i Volbborg Herred og Rorup Sogn i Ramsø Herred. Tingsted i Blæsenborg tæt ved Ledreborg Hovedgaard.

Horns Herreds Jurisdiktion (forenet med Frederikssunds Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af Horns Herred, og Gjerløv, Hyllinge og Sæby Sogne i Volbborg Herred. Tingsted i Frederikssund.

Frederiksværk Birk, bestaaende af Vinderød, Thorup, Kregome og Melby Sogne i Strø Herred.

Kronborg østre Birk, bestaaende af Holbo Herred med Undtagelse af Nøddebo Sogn. Tingsted i Fredensborg.

Kronborg vestre Birk, bestaaende af Tikjøb Pastorat (hvorunder Hornbæk og Hellebæk Menigheder høre), og af Asminderød, Grønholt og Nøddebo Sogne. Jfr. Pl. af 16de Juni 1848. Tingsted i Helsinge.

Frederiksborg Birk (forenet med Hillerød Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af Landsognene i Liunge-Frederiksborg og Ølstykke Herreder (med Undtagelse af den vestlige Deel af Udesundby Sogn, der hører til Frederikssund Kjøbstadjurisdiktion), samt Sognene Strø, Alsynderup, Ølsted, lille Lyngby, Skjevinge og Tjereby i Strø Herred. Tingsted i Hillerød.

Hirschholm Birk, bestaaende af Sognene: Hirschholm, Birkerød, Blovstrød og Karlebo i Liunge Kronborg Herred. Tingsted i Hirschholm.

Meerløse og Tudse Herreders, og Godserne Tølløse og Frydendals med samme for bestandig forenede Birkers Jurisdiktion, bestaaende af samtlige Landsogne i Meerløse og Tudse Herreder, med Undtagelse af Tudse, Butterup, Nørre Jernløse og Soestrup Sogne. Tingsted for Herrederne i Holbek, for Birkerne paa Løvenborg.

Løvenborg Birks Jurisdiktion, bestaaende af Tudse Sogn i Tudse Herred, og af Butterup, Nørre Jernløse og Sostrup Sogne i Meerløse Herred. Tingsted paa Løvenborg.

Draxholm Birk, som maa ansees for bestandig forenet med Nykjøbing Kjøbstads Jurisdiktion, bestaaer af alle Landsognene i Ods Herred, og af Føllesløv Sogn i Skippinge Herred. Tingsted i Nykjøbing.

Arts og Skippinge Herreders Jurisdiktion, der bestaaer af samtlige Landsogne i Arts og Skippinge Herreder, Føllesløv undtagen. Tingsted i Kallundborg.

Løve Herreds Jurisdiktion, bestaaende af samtlige Sogne i Løve Herred. Tingsted i Høng.

Samsø Birk, bestaaende af Samsø og Thunø under Ring Herred, Aarhuus Amt.

Antvorskov Birk, bestaaende af Landsognene i Slagelse Herred (med Undtagelse af Taarnborg Sogn, der hører til Korsøers Kjøbstadjurisdiktion, og Boeslunde), samt af Sognene Faardrup, Skjørpinge, Sørbymagle, Kirkerup, Gimlinge, Flakkebjerg, Tinggjellinge og Hyllested i Vester-Flakkebjerg, og Krummerup Sogn i Øster-Flakkebjerg Herred. Tingsted i Slagelse.

Vester-Flakkebjerg Herreds Jurisdiktion, forenet med Skjelskjørs Kjøbstad-Jurisdiktion og bestaaende af Egitslevmagle, Magleby, Tjereby, Agersø og Omø Sogne i Vester-Flakkebjerg Herred, samt samt af Boeslunde Sogn i Slagelse Herred. Tingsted i Skjelskjør.

Grevskabet Holsteinborgs Birk, bestaaende af Høve, Bjerre, Haarsløv, Bensløv, Holsteinborg og Drsløv Sogne i Vester-Flakkebjerg Herred, og af Fiurendal, Qvislemark og Marvede i Øster-Flakkebjerg Herred. Tingsted i Landsbyen Rude.

Øster-Flakkebjerg Herreds Jurisdiktion, der bestaaer af Sognene Tiustrup, Haldagerlille, Fuglebjerg, Gunderslev, Førsløv, Hyllinge, Ballensved, Fodby og Karrebæk (den til Gauns Birk hørende Øe Enø dog undtagen) i Øster-Flakkebjerg Herred. Tingsted i Førsløv.

Sorø Birk og Baroniet Holbergs Birk (forenet med Sorø Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af Alsløv Herred. Tingsted i Sorø.

For Tiden forenede:

Ringsted Herreds Jurisdiktion (forenet med Ringsted Kjøbstads-Jurisdiktion), bestaaende af Ringsted Landsogn, Sigersted, Bringstrup, Beenløse, Qvarlebo, Nordrup, Haraldsted, Vallensved Haraldsted, Bringstrup, Benløse, Qvarlebø, Nordrup, Hemb, Balterslev, Gnesslev, Farringløse og Dusslev. Tingsted i Ringsted.

Skjoldnæsholms Birk, bestaaende af Allindemagle, Haraldsted, Jydstrup og Valdsølille Sogne i Ringsted Herred. Tingsted ved Svenstrup Gaard.

Svenstrup Birk, bestaaende af Vigersted Sogne i Ringsted Herred, og Borup, Kimmerslev og Dalby Sogne i Ramsø Herred. Tingsted ved Svenstrup.

For Tiden forenede.

Grevskabet Bregentveds Birk, bestaaende af Sognene Terslev, Førslev, Hasle og Freerslev i Ringsted Herred, Tureby, Dalby, Karise og Alslev i Faxø Herred, Hellested og Frørslev i Stevns Herred, og Haarlev i Bjeverskov Herred. Tingsted paa Bregentved.

Gisselfeldt Birk, bestaaende af Braaby og Testrup i Ringsted Herred, Aversie, Fensmark og Vesteregede i Tybjerg Herred, Ulsø i Faxø Herred, og Rejselsø i Hammer Herred. Tingsted i Braaby.

Tybjerg Herreds Jurisdiktion (forenet med Næstved Kjøbstads Jurisdiktion), bestaaende af Brangstrup, Sandby, Næsby, Tiuvelse, Glumsø, Bavelse, Herlufmagle, Tybjerg, Skjelby, Rislev og Næstved Landsogn i Tybjerg Herred, Herlufsholm Sogn i Øster-Flakkebjerg Herred, og Olstrup, Rønnebek og Toksværd i Hammer Herred. Tingsted i Næstved.

For Tiden forenede.

Bjeverskov Herreds Jurisdiktion (forenet med Kjøge Kjøbstads Jurisdiktion), bestaaende af Vollerslev og Gjørslev Sogne i Bjeverskov Herred. Tingsted i Kjøge.

Gammelkjøgegaards Birk, bestaaende af Carlstrup Sogn i Thune Herred, og Gammelkjøge By i Bjeverskov Herred. Tingsted i Kjøge.

Stevns og Faxø Herreders Jurisdiktion (forenet med Storeheddinge Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af Landsognene i Stevns Herred med Undtagelse af Frøerslev og Hellested Sogne, samt af Spjellerup, Østeregede, Roholte, Kongsted, Faxø og Vemmetofte i Faxø Herred. Tingsted i Storeheddinge.

Valløe Stifts Birk, bestaaende af Eiby og Høielse Sogne i Ramsø Herred, og Lellinge, Bjeverskov, Lidemark, Herfølge, Valløe, Taaruby, Himlingøie, Enderslev, Sæder og Braaby Sogne i Bjeverskov Herred. Tingsted paa Valløe.

Vordingborg nordre Birk (forenet med Præstø Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af Sognene Everdrup, Snesere, Baarse, Beldringe, Skibbinge, Præstø Landsogn, Jonshoved, Allerslev, Mehren og Kallehauge, (sidstnævnte Sogn dog kun med Undtagelse af Øerne Tærø, Langø og Lilleø, der høre til Møens Herredsjurisdiktion), alle liggende i Baarse Herred. Tingsted i Præstø.

For Tiden forenede.

Vordingborg søndre Birk (forenet med Vordingborg Kjøbstads Jurisdiktion), bestaaende af Udby, Ørslev, Øster Egitsborg og Vordingborg Landsogn i Baarse Herred, samt Hammer, Mogenstrup, Lundby, Kjøng, Sværdborg og Castrup i Hammer Herred. Tingsted i Vordingborg.

Gauns Birk, bestaaende af Gauns og Vesteregitsborg Sogne i Hammer Herred, samt af den under Karrebæk Sogn i Øster-Flakkebjerg Herred liggende Ø Enø. Tingsted paa Gauns.

Møens Herreds-Jurisdiktion (forenet med Stege Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af Landsognene paa Møen, og Øerne Nyord, Baagø, Tærø, Langø og Lilleø.

Vester Herreds Jurisdiktion, forenet med Rønne Kjøbstads Jurisdiktion, bestaaende af Landsognene i Vester Herred.

Øster Herreds Jurisdiktion, forenet med Svanike Kjøbstads Jurisdiktion, bestaaende af Landsognene i Øster Herred.

Sønder Herreds Jurisdiktion, (forenet med Nexø Kjøbstads Jurisdiktion), bestaaende af Landsognene i Sønder Herred.

Nørre Herreds Jurisdiktion (forenet med Hasle Kjøbstads Jurisdiktion), bestaaende af Landsognene i Nørre Herred.

Hammershuus Birk, bestaaende af Kjøbstæderne Allinge og Sandvig, som ingen Byfoged have, og af Hammershuus Slotsgrund.

Odense Herreds Jurisd., der bestaaer af samtlige Landsogne i Odense Herred, og af Aasum Sogn i Aasum Herred. Tingsted i Odense.

Bjerge og Aasum Herreders Jurisd., bestaaende af Drigstrup, Munkebo, Agedrup, Kjølstrup, Revninge, Rynkeby, Marslev og Birkende Sogn i Bjerge Herred, samt af Aasum Herred med Undtagelse af Aasum Sogn.

Hindsholm Herreds Jurisdiktion (forenet med Kjerteminde Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af Viby og Mesinge Sogne i Bjerge Herred. Tingsted i Kjerteminde.

Baroniet Schelenborgs Birk, bestaaende af Sognene Dalby og Stubberup i Bjerge Herred. Tingsted ved Schelenborg.

For Tiden forenede:

Lunde og Skam Herreders Jurisdiktion bestaaende af Lunde Herred, Skamby Sogn i Skam Herred og Søndersø og Vigerslev Sogne i Skovby Herred. Tingsted i Odense.

Grevskabet Roepstorfs Birk, bestaaende af Krogsbølle, Nørre Næraa og Bederslev Sogne i Skam Herred.

Skovby Herreds Jurisdiktion (forenet med Bogense Kjøbstads Jurisdiktion), bestaaende af Grindløse Sogn i Skam Herred, Skovby, Særslev, Haarslev og Veflinge Sogne i Skovby Herred. Tingsted i Odense.

Grevskabet Gyldensteens Birk, bestaaende af Sognene Ore, Guldbjerg, Sandager, Ejlby og Melby i Skovby Herred, samt Nørre Højrup, Uggerslev og Klinte i Skam Herred. Tingsted i Nordskov.

Vends Herred (forenet med Middelfart Kjøbstads Jurisdiktion), bestaaende af Sognene Brenderup, Asperup, Roerslev, Vejleby, Gamslunde, Nørre-Aaby, Indslev, Ejby, Fjeldsted, Harrendrup, Ronæs og Gjelsted i Vends Herred. Tingsted i Middelfart.

Grevskabet Wedelsborg Birk, bestaaende af Gamborg, Udby, Føns, Balslev, Ørslev og Husby Sogne i Vends Herred, samt Tanderup, Kjerte og Sandager i Baag Herred. Tingsted i Kjerlingbjerg.

Baag Herreds Jurisdiktion (forenet med Assens Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af Baag Herred med Undtagelse af Tanderup, Sandager og Kjerte Sogne. Tingsted i Assens.

Salling Herreds Jurisdiktion (forenet med Faaborg Kjøbstads Jurisdiktion) og bestaaende af Nørre-Broby, Allsted, Velle, Heden, Gjesteløv, Espe, Herringe, Krarup, Vester Hæsinge, Sandholts Lyndelse, Jordløse, Haastrup, Svanninge, Horne, Hundstrup, Ulbølle, Vester Skjerninge, Aastrup og Avernakø Sogne i Salling Herred. Tingsted i Faaborg.

For Tiden forenede:

Grevskabet Muckadells Birk, bestaaende af Sønder-Broby, Vantinge, Hillerslev og Øster-Hæsinge i Salling Herred. Tingsted paa Arreskov.

Baroniet Brahetrolleborg Birk, bestaaende af Brahetrolleborg Sogn i Salling Herred. Tingsted paa Brahetrolleborg.

Baroniet Holsteenhuus Birk, bestaaende af Diernisse, Vester-Aaby og Lyø Sogne i Salling Herred. Tingsted paa Holsteenhuus.

Sunds og Gudme Herreder, bestaaende af Gudme Herred og Sognene [illegible], Steenstrup, Lunde, Tvede, Skaarup og Dreiø i Sunds Herred. Tingsted i Svendborg.

Baroniet Lehns Birk, bestaaende af Sognene Sørup, St. Jørgens, Egense, Ollerup, Kirkeby og Østerskjerninge i Sunds Herred. Tingsted paa Hvidkilde.

Vinding Herreds J. bestaaende af Aarslev, Høirup, Sallinge, Hellerup, Ellested, Ørbeck, Frørup, Refsvindinge, Kullerup, Ellinge, Skellerup, Aunslev, Bogense, Ullerslev og Flødstrup Sogne i Vinding Herred, samt Hjulby By i Nyborg Sogn. Tingsted i Nyborg.

Baroniet Holckenhavns Birk, bestaaende af Vindinge Sogn i Vinding Herred. Tingsted i Kogsbølle.

Stamhuset Raunholts Birk, hvortil hører Herrested Sogn i Vinding Herred. Tingsted i Herrested.

Stamhuset Taasinges Birk, bestaaende af Øen Taasinge. Tingsted i Bindeby.

Strynø Birk, bestaaende af Strynø Sogn under Sunds Herred. Tinget holdes i Rudkjøbing.

Langelands Sønder Herred (forenet med Rudkjøbing Kjøbstads Jurisdiktion), bestaaende af Landsognene i Sønder Herred. Tingsted i Rudkjøbing.

Grevskabet Langelands Birk, bestaaende af Landsognene i Langelands Nørre Herred. Tingsted i Tranekjær.

Lollands Nørre Herreds J. (forenet med Nakskov Kjøbstads Jurisdiktion) og bestaaende af Sandby, Kjøbelev, Vindeby, Utterslev, Branderslev og Nakskov Landsogn i Nørre Herred. Tingsted i Nakskov.

For Tiden forenede.

Grevskabet Hardenbergs vestre Distrikts Birk, bestaaende af Herredskirke, Nørlunde og lille Løitofte Sogne i Nørre Herred. Tingsted paa Sæbyholm.

Baroniet Juellinges Birk, bestaaende af Sognene Birket og Halsted i Nørre Herred, samt Aunede i Sønder Herred. Tingsted i Halsted.

Grevskabet Christiansædes Birk, bestaaende af Horslunde og Vesterborg Sogne i Nørre Herred, Landet Sogn i Sønder Herred, og Skjørringe, Tirsted og Veileby Sogne i Fuglse Herred. Tingsted ved Pederstrup.

Lollands Sønder Herreds Jurisdiktion bestaaende af Tillitse, Søllested, Gloslunde, Arninge, Vestenskov, Ryde, Gurreby, Skovlænge, Dannemarre, Græshauge og Kappel Sogne i Sønder Herred. Tingsted i Nakskov.

Grevskabet Knuthenborgs Birk (for Tiden forenet med Maribo Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af Stokkemarke Sogn i Sønder Herred, Hellested og Østofte i Fuglse Herred, og Hunseby i Musse Herred. Tingsted paa Knuthenborg.

Feiø Birk bestaaende af Feiø, Fæmø, og Askø Sogne under Fuglse Herred. Tingsted paa Feiø.

Fuglse Herred og Maribo Klosters Birk (forenet med Rødby Kjøbstad-Jurisdiktion) bestaaende af Ringsebølle, Taagerup, Olstrup, Errindlev, Thorslunde, Fuglse, Sædinge, Rødbelunde, Holeby, Krønge og Bursø Sogne i Fuglse Herred, samt Godsted, Bregninge, Herridslev, Øster Ulslev, og Vester Ulslev i Musse Herred. Tingsted Rødby.

Musse Herreds Jurisdiktion (forenet med Saxkjøbing Kjøbstad-jurisdiktion) bestaaende af Engestofte Sogn og Maribo Landsogn i Musse Herred. Tingsted i Saxkjøbing.

Fuglsang og Priorskov Birk, der bestaaer af det store Thoreby Sogn i Musse Herred. Tingsted paa Fuglsang.

For Tiden forenede:

Baroniet Guldborglands Birk, der bestaaer af de i Musse Herred liggende Taars, Birnæs, og Maibølle Sogne, og af Saxkjøbing Landsogn. Tingsted paa Berridsegaard.

Grevskabet Hardenbergs østre Distrikts Birk, bestaaende af Redsted, Vaabensted, Slemminge og Fjelde Sogne i Musse Herred. Tingsted paa Hardenberg.

Grevskabet Christiansholms Birk (for Tiden forenet med Nysted Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af de i Musse Herred liggende Døllefjelde, Musse og Kjettinge Sogne og af Nysted Landsogn. Tingsted i Nysted.

Falster Birk, der bestaaer af alle Landsognene paa Falster. Tingsted i Nykjøbing.

Horns Herreds Jurisdiktion, (forenet med Frederikshavns Kjøbstad Jurisdiktion), bestaaende af alle Landsognene i Horns Herred. Tingsted i Frederikshavn.

Vennebjerg Herreds Jurisdiktion, (forenet med Hjørring Kjøb-

stad-Jurisdiktion) bestaaende af samtlige Landsogne i Vennebjerg Herred. Tingsted i Hjørring.

Dronninglunds Herreds Jurisdiktion (forenet med Sæby Kjøbstad Jurisdiktion) og bestaaende af alle Landsognene i Dronninglunds Herred. Tingsted i Sæby.

Læsø Birk, bestaaende af Øen Læsø.

Børglum Herreds Jurisdiktion bestaaende af samtlige Landsogne i Børglum Herred. Tingsted i Hjørring.

Hvetbo Herreds Jurisdiktion, bestaaende af Hvetbo Herred. Tingsted i Blokhusene.

Øster og Vester Han Herredernes Jurisdiktion, bestaaende af alle Landsognene i Øster og Vester Han Herrederne. Tingsted ved Skjerpinggaard.

Hillerslev og Hundborg Herreders Jurisdiktion (forenede med Thisted Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af samtlige Landsogne i Hillerslev og Hundborg Herreder. Tingsted i Thisted.

Hassing og Refs Herreders Jurisdiktion, bestaaende af samtlige Sogne i Hassing og Refs Herreder med Undtagelse af Jægens Sogn. Tingsted ved Vestervig.

Mors Nørre og Sønder Herreders Jurisdiktion (forenet med Nykjøbing Kjøbstad Jurisdiktion), bestaaende af samtlige Landsogne paa Øen Mors, og af Jægens Sogn under Refs Herred. Tingsted i Nykjøbing.

Kjær Herreds Jurisdiktion bestaaende af samtlige Sogne i Kjær Herred. Tingsted i Nørre Sundby.

Aalborg Birks og Fleskum Herreds Jurisdiktion (forenet med Aalborg Kjøbstad Jurisdiktion), bestaaende af Budolphi Landsogn i Hornum Herred, og Nørre Tranders, Sønder Tranders, Clarup, Storvorde, Røsling og Mou Sogne i Fleskum Herred. Tingsted i Aalborg.

Hornum Herreds Jurisdiktion (forenet med Ribe Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af alle Sognene i Hornum Herred med Undtagelse af Budolphi Landsogn, samt af Dall, Fersløv og Bolsted Sogne i Fleskum Herred. Tingsted i Ribe.

M

For Tiden forenede.

Hellum og Hinsted Herreders Jurisdiktion, der bestaaer af Hinsted Herred, og Sognene Nørre og Sønder Kongerslev, Komdrup, Skibsted, Skjørping, Lyngby, Bælum, og Solbjerg i Hellum Herred. Tingsted i Bælum.

Grevskabet Lindenborgs Birk, der bestaaer af Romdrup, Lille Vorde, Seglflod, Gunderup, og Gudum Sogne i Flefsum Herred, og Bleadstrup, Gjerding, Fræer, Seem, Thorup, og Store-Brandum Sogne i Hellum Herred. Tingsted i Fjelrad.

Aars og Slet Herreders samt Løgstøer Birks Jurisdiktion, bestaaende af samtlige Sogne i Aars og Slet Herreder. Tingsted i Løgstøer.

Gislum og Rinds Herreders Jurisdiktion (forenet med Hobro Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af samtlige Sogne i Gislum og Rinds Herreder. Tingsted i Hobro.

Salling Herreds Jurisdiktion (forenet med Skive Kjøbstad-Jurisdiktion), hvortil hører samtlige Landsogne i de 4 Sallingland udgjørende Herreder, Nørre, Harre, Rødding og Hindborg. Tingsted i Skive.

Nørlyng og Fjends Herreders Jurisdiktion, bestaaende af Fjends Herred, og Dollerup, Finderup, Romlund, Raunstrup, Vorde, Fiskbek, Rødding, Løvel, Pederstrup, Vammen, Bigum og Lindum i Nørlyng Herred. Tingsted i Viborg.

Lysgaard og Hids Herreders Jurisdiktion, bestaaende af samtlige Sogne i Lysgaards og Hids Herreder, samt af Sahl og Gullev Sogne i Houlbjerg Herred. Tingsted i Hørup.

Synderlyng og Middelsom Herreders Jurisdiktion, bestaaende af samtlige Sogne i Sønderlyng og Middelsom Herreder, samt af Asmild og Tapdrup Sogne i Nørlyng Herred, og af Granslev og Skjød Sogne i Houlbjerg Herred. Tingsted i Viborg.

Onsild og Gjerlev Herreders Jurisdiktion (forenet med Mariager Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af samtlige Landsogne i Onsild og Gjerlev Herreder, samt af Glenstrup og Vester Tørslev Sogne i Nørre Hald Herred. Tingsted i Mariager.

Galten, Støvring og Nørrehald Herreders Jurisdiktion, bestaaende af samtlige Landsogne i Galten, Støvring og Nørrehald Herreder, med Undtagelse af Glenstrup og Vester Torslev. Tingsted i Randers.

For Tiden forenede:

Rougsø, Sønderhald og Østerlisbjerg Herreders og Holbekgaards med samme forenede Birks Jurisdiktion, bestaaende af samtlige Sogne i Rougsø og Østerlisbjerg Herreder, med Undtagelse af Mørke og Hornslet; samt af Sognene Vivild, Nøraager, Gjesing, Marie Malene, Koed, Veilby, Christrup, Essenbek, Aarslev, Hørning, Mygind, Lime, Hvidsager, Skjørringe, Søby, og Skader i Sønderhald Herred. Tingsted i Randers.

Rosenholm Birks Jurisdiktion, der bestaaer af Mørke og Hornslet Sogne i Østerlisbjerg Herred, og Krogsbæk Sogn i Sønderhald Herred.

Estrup Birk bestaaende af Sognene Fausing, Auning, Vester Alling, Øster Alling og Hvirring i Sønderhald Herred. Tingsted i Ring.

Randers Nørre Herreds Jurisdiktion (forenet med Grenaa Kjøbstads-Jurisdiktion) bestaaende af samtlige Landsogne i Nørre Herred, og Aalsø Sogn i Sønder Herred. Tingsted i Grenaa.

Sønder og Mols Herreders Jurisdiktion (forenet med Ebeltoft Kjøbstads-Jurisdiktion) og bestaaende af samtlige Landsogne i Sønder og Mols Herreder, med Undtagelse af Aalsø. Tingsted i Ebeltoft.

Hasle, Vesterlisbjerg, Framlev og Sabro Herreders Jurisdiktion, der bestaaer af samtlige Landsogne i Hasle, Vesterlisbjerg, og Framlev Herreder, med Undtagelse af Borum Sogn, samt af Sabro og Faarup Sogne i Sabro Herred. Tingsted i Aarhuus.

Grevskabet Frisenborgs Birk, der bestaaer af Hammel, Voldby, Søby, Skaarup, Sporup og Røgind Sogne i Gjern Herred; Lading, Folby, Vitten, Haldum, Hadsteen og Lyngaa i Sabro Herred; Borum i Framlev Herred; og Vellev, Gjerning, Hvorslev, Houlbjerg, Haurum, Salt, Thorsø, Aigt og Veierslev i Houlbjerg Herred. Tingsted i Hammel.

Hads og Ning Herreders Jurisdiktion, der bestaaer af Hads Herred, med Undtagelse af Endelave Sogn, og af Viby, Ormslev Koldt, Holme, Tranbjerg, Thiset, Astrup og Tulstrup i Ning Herred. Tingsted i Aarhuus.

Baroniet Vilhelmsborg Birk, der bestaaer af Marslet, Beder og Malling Sogne i Ning Herred. Tingsted i Aarhuus.

Hjelmslev og Gjern Herreders Jurisdiktion, der bestaaer af samtlige Landsogne i Hjelmslev Herred, og af Gjern, Tvilum, Skanderup, Dallerup, Alling, Tulstrup, Laasby og Linaa Sogne i Gjern Herred. Tingsted i Skanderborg.

For Tiden forenede:

Voer og Nim Herreders Jurisdiktion, der bestaaer af den under Hads Herred liggende Ø Endelave, og af samtlige Landsogne i Voer og Nim Herreder, med Undtagelse af Bæhr og Voer Ladegaard Sogne. Tingsted i Horsens.

Steensballegaards Birk, der bestaaer af Bæhr Sogn i Voer Herred. Tingsted i Horsens.

Tyrsting og Vrads Herreders Jurisdiktion, der bestaaer af Vrads og Tyrsting Herreder, og af Voerladegaard Sogn i Voer Herred. Tingsted i Brædstrup.

Hammerum Herreds Jurisdiktion, der bestaaer af Hammerum Herred, (med Undtagelse af Tvis og Nørre Vium Sogne), Bording Sogn i Ginding Herred, og Timmering Sogn i Ulfborg Herred. Tingsted i Herning.

Hjerm og Ginding Herreders Jurisdiktion (forenet med Holstebro Kjøbstad-Jurisdiktion) bestaaende af Hjerm og Ginding Herreder, (med Undtagelse af Bording Sogn), og af Idum, Felding, Vinderup og Vind Sogne i Ulfborg Herred, og Tvis Sogn i Hammerum Herred. Tingsted i Holstebro.

Skodborg og Vandfuld Herreders Jurisdiktion (forenet med Lemvig Kjøbstad-Jurisdiktion), bestaaende af samtlige Landsogne i Skodborg og Vandfuld Herreder. Tingsted i Lemvig.

Ulfborg og Hind Herreders Jurisdiktion (forenet med Ringkjøbing Kjøbstads J.), bestaaende af samtlige Landsogne i Hind Herred, og af Sønder Nissum, Husby, Staby, Madum, Ulfborg og Naasted Sogne i Ulfborg Herred, samt af Ølstrup og Lem Sogne i Bølling Herred. Tingsted i Ringkjøbing.

Bølling og Nørre Herreders Jurisdiktion, der bestaaer af Bølling og Nørre Herreder, med Undtagelse af Lem og Ølstrup Sogne, samt af Nørre Vium Sogn i Hammerum Herred. Tingsted i Skjern.

Vester og Øster Horne Herreders Jurisdiktion (forenet med Varde Kjøbstad-Jurisd.), bestaaende af Landsognene i Øster og Vester Horne Herreder, og af Øse Sogn i Skads Herred. Tingsted i Varde.

Skads Herreds Jurisdiktion, der bestaaer af Skads Herred, med Undtagelse af Øse Sogn. Tingsted i Varde.

Fanø Birk, der bestaaer af Øen Fanø.

Gjørding og Malt Herreders Jurisdiktion, der bestaaer af Gjørding og Malt Herreder. Tingsted i Veirup.

Andst, Slaugs, Jerlev og Brusk Herreders Jurisdiktion, der bestaaer af Andst og Slaugs Herreder, og af Egtved og Ødsted Sogne i Jerlev Herred, og Harte, Bramdrup, Alminde, Rebel og Starup Sogne i Brusk Herred. Tingsted i Kolding.

Nørvang og Tyrild Herreders Jurisdiktion, der bestaaer af samtlige Landsogne i Nørvang og Tyrild Herreder, samt af Jerlev og Høien Sogne i Jerlev Herred. Tingsted i Veile.

Boller og Møgelkjær Birk, der bestaaer af Bjerge, Uth og Skjold Sogne i Bjerge Herred, samt Tyrsted Sogn i Hatting Herred. Tingsted i Bjerge.

Bjerge og Hatting Herreders Jurisdiktion, der bestaaer af Bjerge og Hatting Herreder, med Undtagelse af de fire ovennævnte til Boller og Møgelkjær Birk hørende Sogne. Tingsted i Bjerge.

Elbo og Holmans Herreders Jurisdiktion, der bestaaer af samtlige Sogne i Elbo og Holmans Herreder, samt af Eltang, Bilstrup, Viuf og Herslev Sogne i Brusk Herred. Tingsted i Fredericia.

Den Sønden for Kongeaaen liggende Deel af Kongeriget, (jfr. 1ste Deel S. 12 og 13, og 3die Deel S. 394), danner følgende Jurisdiktioner med Hensyn til Justits- og Politisager:

Riberhuus Birk, der bestaaer af 1261 Tdr. Hartkorn, beliggende 1) i Frue eller Domkirkens Landsogn, kaldet Østervedsted Fogderi, hvori nogle Gaarde høre under Haderslev Amt; 2) i St. Catharina Kirkes Landsogn bestaaende af Lustrup samt Tveed-Tange Fogderier, hvis samlige Beboerne høre under Riberhuus Birk; 3) paa Mandø, som ligeledes i det Hele hører under Birket; 4) i Seem Sogn, i hvilket enkelte Beboere høre under Haderslev Amt; 5) i Frøs og Kalslund Herreder under Haderslev Amt, og navnlig i Nørrefardrup Sogn Hillerup og Jedsted Fogderi, Hjortlund, Calslund Lintrup og Øster-Hjerting, Skodborg, Rødding og Hygum Sogne; 6) i Gram og Nybøl Godsdistrict, navnlig i Gram og Fohl Sogne; 7) i Hvidding og Nørre Rangstrup Herreder, navnlig i Vestervedsted, Hvidding, Reisby, Brøns, Roagger, Bodder, Spandet, Høirup, Arrild og Toftlund Sogne. Tingsted i Ribe.

Lø Herred samt Møgeltønder og Ballum Birker. Til Lø Herred høre Sognene Visby, Brede, Døstrup, Mebolden og Ran-

drup, samt af Ballum Sogn 2 Gaarde i Kringelum, og af Hoist Sogn under Tønder Amt 2 Gaarde, Lundsgaarde kaldede. De 5 førstnævnte Sogne ere blandede med slesvigske Beboere, som dog ere tingpligtige til Lø Herreds Ret, ligesom der ogsaa i Brede, Døstrup Medolden og Randrup Sogne ere mange Beboere, som høre til Møgeltønder og Ballum Birker. Disse bestaae forøvrigt af: hele Ballum Sogn, med Undtagelse af fornævnte Gaarde, største Delen af Møgeltønder og Dahler Sogne, samt nogle Enclaver i Emmerlev, Hoier, Abild, Jerpsted, Skads og Skjerbek Sogne. Endvidere ere Indvaanerne paa Sønderland Roms og List, der have en fælleds Landfoged, tingpligtige til Birkerne. Tingstedet for Herredet er i Bredebro, for Birkerne i Møgeltønder.

Vesterlandføhr og Amrum Birker, hvortil høre Sognene St. Laurentius, St. Johannes og St. Clemens. Tingsted i Nieblum.

Af Kjøbstadjurisdiktioner er der een for hver Kjøbstad med den til samme hørende Grund, og kun Kjøbstæderne Aakirkeby, Allinge og Sandvig paa Bornholm gjøre i saa Henseende en Undtagelse ved at have Ting tilfælles med de Herreder, i hvilke de ligge. I Kjøbenhavn har der ikke været nogen Byfoged ansat siden Aaret 1771, da Hof- og Stads-Retten blev oprettet ved Forordning af 15de Juni, men denne Ret, (som i Aaret 1805 blev udvidet til at være Overret for Øerne, og derfor siden den Tid har ført Navnet den kongelige Lands-Over- samt Hof- og Stads-Ret), er Underret for Kjøbenhavn, og besørger ved sine, hver især af een af dens Assessorer forestaaede Sektioner, (nemlig Forligelsescommissionen, Gjeldscommissionen for alle Gjeldsager under 100 Rbd., Gjesteretten, Skiftekommissionen, og 1ste og 2det Vidnekammer for Vidneforhørs Optagelse i civile Sager), de civile Forretninger, som i Kjøbstæderne høre til Byfogdens juridiske Embedskreds. Fem af Rettens 12 Assessorer votere i Reglen*) i enhver Sag, i

*) I Gjeldssager under 20 Rbd. afsiger Assessoren i Gjeldscommissionen Dommen alene; og i Skiftesager dømme Skiftecommissionens to Assessorer, i hvor stor Sagens Gjenstand end maatte være.

hvilken Retten afsiger Dom. Proceduren er skriftlig. Den længste Tid i hvilken en Sag maa være i Circulation til Doms Affigelse er 12 Uger. En ved Retten ansat Justitssekretair og en Skifte- og Brevskriver besørge med deres Contoir-Personale de Forretninger, som udenfor Kjøbenhavn besørges af By-, Herreds- eller Birkeskriveren. Under Retten hører endvidere en Auktionsdirekteur, og Kongens Foged, som har alle Executionsforretningerne.

Den i Kjøbenhavn ansatte Politidirecteur lader de foreløbige Forhør optage i alle offentlige Politisager og i criminelle Sager, og kan under de i saa Henseende foreskrevne Betingelser ved sin Resolution bestemme Straffen for visse mindre Forseelser. Naar Politidirecteuren finder Anledning dertil kan han henvise offentlige Politisager og criminelle Sager til Kjøbenhavns ved Forordning af 28de Febr. 1845 oprettede, af en Justitiarius og 8 Assessorer bestaaende Criminal- og Politiret til Paakjendelse eller til Undersøgelse. Denne Ret, som ogsaa paakjender private Politisager, naar de, efterat Politidirekteuren forgjeves har prøvet Forlig, afgives til samme, er til Undersøgelse og Behandling af Sagerne deelt i 7 Undersøgelsesretter, 5 for criminelle Sager og offentlige Politisager, og 2 for private Politisager. Naar Undersøgelsen er sluttet sendes Forhørene til Politidirekteuren, og han afgjør da om videre Forfølgning skal finde Sted, i hvilket Fald han henviser Sagen til Retten, ligesom han ogsaa, naar Sagen skal behandles ved formelig Procedure, (og ikke efter de bestaaende Regler skal behandles som Politisag), udnævner Actor og Defensor for den Tiltalte blandt Hof- og Stads-Rettens Procuratorer. Fem af Rettens Assessorer votere i enhver Sag, i hvilken der skal affiges Dom. Det med Hensyn til Dommens Execution Fornødne foranstaltes af Politidirecteuren, under hvis Bestyrelse og Tilsyn ogsaa samtlige for Kjøbenhavn indrettede Criminal- og Politi-Arrester

hove. De af Kjøbenhavns Criminal- og Politiret, og af Hof- og Stads-Retten som Underdomstol for Kjøbenhavn paakjendte Sager gaae, naar de appelleres, lige til Høiesteret. Sager, der ere paakjendte ved Underretterne udenfor Kjøbenhavn, gaae derimod, (med Undtagelse af de ved de grevelige og friherrelige Birker paadømte Sager, og Lehnsbesidderneѕ Stifter, m. fl. a., som staa lige under Høiesteret), naar de indankes til høiere Ret, til de ved Landstingenes Ophævelse ved Forord. af 25de Januar 1805 oprettede Lands-Overretter, af hvilke der er een i Kjøbenhavn for Øerne, som paa Grund af dens Forening med Hof- og Statsretten fører Navn af den kongelige Lands Over- samt Hof- og Stadsret, og een i Viborg for Nørre-Jylland, for hvilke Overdomstole dog civile Sager kun kunne indankes naar Sagens Gjenstand er over 10 Rbdlrs Værdi. Proceduren ved Overretterne er ligesom ved Underretterne skriftlig. Den sidste Instants danner Høiesteret. Denne Domstoel blev oprettet ved Forordning af 14de Februar 1661 istedetfor den, som Rigsraadet tidligere havde dannet under Kongens Præsidium*). I de første Aar var Kongen ikke blot, som nu, tilstede den første Dag i Sessionen, men ogsaa alle de følgende; men Høiesteretssessionen varede dengang kun i 1 til 2 Uger. Da Sessionerne senere begyndte at vare længere, ophørte Kongen at være tilstede, men han fingeredes desuagtet bestandig at være nærværende, og denne Fiktion finder endnu Sted den Dag i Dag, og Talen henvendes derfor i Høiesteret bestandig til Kongen ligesom om han var tilstede. I Begyndelsen blev almindelig videnskabelig Dannelse anseet for tilstrækkelig for Dommerne, af hvilke Halvdelen dengang skulde være Adelige og Halvdelen Borgerlige;

*) Jfr. Larsen: Om de danske Kongers personlige Deeltagelse i Retsplejen. Hist. Tidsſt. I. 334—335.

men længere hen i Tiden blev juridisk Dannelse naturligviis fordret. Retten bestaaer nu af en Justitiarius og 12 Assessorer. Proceduren er i Reglen mundtlig og offentlig, med mindre der er særlige Grunde, der tale for skriftlige Procedure. Jfr. Høiesterets Instrux af 7de Decbr. 1771. Dommen affiges idetmindste af 9 Assessorer, og ingen civil Sag kan indankes for Høiesteret med mindre dens Gjenstand angaaer en Værdi af 100 Rbd. eller derover.

Om geistlige og militaire Retter findes det Fornødne anført i Affnittet om Kirkevæsen og Forsvarsvæsen.

Sikkerhedspolitiet forestaaes udenfor Kjøbenhavn af Byfogderne i Kjøbstæderne, og af Herredsfogderne og Birkedommerne i Landjurisdiktionerne. Byfogderne have i saa Henseende et Par Politibetjente og nogle Vægtere*) til deres Assistance, og Herredsfogderne og Birkedommerne assisteres i saa Henseende af Sognefogederne, som af Amtmændene vælges blandt de redeligste og dygtigste blandt Sognets Almue, og til Løn for deres ofte besværlige Tjeneste nyde nogle smaa Indtægter og Fritagelser, samt en særlig Agtelse. Jfr. Forordn. af 11te Novbr. 1791. Oprettelsen af et ridende Politi har længe været paatænkt, uden endnu at være bleven iværksat. Til at vaage over alt hvad der er paabudet for at forebygge at mistænkelige Personer forlade Landet eller blive landsatte**), eller at mistænkelige Koster blive ind- eller udsmuglede, samt for at forebygge Løsgængeri eller utilladelig Omstreifen langs med Kysten, er der paa Sjellands nordlige og østlige Kyst, fra Isefjordens Indløb til Præstø Bugten, indrettet

---

*) I samlige 67 Provindskjøbstæder er der 140 Politibetjente og 220 Vægtere.

**) Kun Udlændinge behøve Pas. Indlændinge behøve derimod ingen saalænge de reise indenfor den danske Stats Grændser. Jfr. Pl. 7de Aug. 1846.

et Kystpoliti, for hvilket Kjøbenhavns Politidirekteur er Chef. Den nysnævnte Kyststrækning er i den Anledning deelt i 7 Hoveddistrikter, i hvilke den nærmeste Politimester er Politiøvrighed og Dommer, hvilke Hoveddistrikter atter (med Undtagelse af Amager-Distrikt) ere deelte i mindre Distrikter, i hvilke en paalidelig i Distriktet bosat Mand er Distriktscommissær. I Lønninger medgaaer der aarlig c. 4000 Rbd. til Kystpolitiet. Jfr. Pl. af 28de Febr. 1817, og Budget 1845 Udgiftsbilag S. 18. — I Kjøbenhavn forestaaer en Politidirekteur det hele Sikkerhedspoliti, (jfr. Forordn. af 28de Febr. 1845), og assisteres i saa Henseende af en Vice-Politidirecteur, en Politiadjutant, 3 Politiassistenter, (jfr. om disse Pl. af 27de Debr. 1815), 96 Politibetjente og 173 Vægtere. Jfr. om Politiet i Kjøbenhavn Forordning af 8de Juli 1793 og Pl. af 4de April 1809.

Mellemleddet med Hensyn til det hele Retsvæsen udenfor Kjøbenhavn mellem de lokale Embedsmænd og Justitsministeriet danne Amtmændene. (Jfr. hvad Lehnene angaaer 3die Deel S. 511). Amtmanden foranstalter de kongelige Anordninger bekjendtgjorte og paaseer deres Overholdelse; til ham indsende Retsbetjentene de optagne Forhører over Lovovertrædelser, hvorefter han bestemmer om Sag skal anlægges imod de Vedkommende eller ikke, i hvilket førstnævnte Fald han beskikker Aktor og Defensor i Sagen, ligesom han ogsaa naar Dom er falden i første og 2den Instants afgjør om Sagen skal indankes for høiere Ret eller ikke i de Tilfælde, i hvilke den Domfældte ikke selv forlanger Appel, eller Lovgivningen ikke foreskriver den; han approberer Forlig i forskjellige Politisager, meddeler alle Ordrer til Udpantninger, vaager over Executionen af Domme, hvorved Straf er tilkjendt, og bestemmer i fornødent Fald Pengestraffenes Afsoning ved Frihedsstraf; han efterseer aarligen Retsbetjentenes Protokoller og for-

men længere hen i Tiden blev juridisk Dannelse naturligviis fordret. Retten bestaaer nu af en Justitiarius og 12 Assessorer. Proceduren er i Reglen mundtlig og offentlig, med mindre der er særlige Grunde, der tale for skriftlige Procedure. Jfr. Høiesterets Instrux af 7de Decbr. 1771. Dommen afsiges idetmindste af 9 Assessorer, og ingen civil Sag kan indankes for Høiesteret med mindre dens Gjenstand angaaer en Værdi af 100 Rbd. eller derover.

Om geistlige og militaire Retter findes det Fornødne anført i Afsnittet om Kirkevæsen og Forsvarsvæsen.

Sikkerhedspolitiet forestaaes udenfor Kjøbenhavn af Byfogderne i Kjøbstæderne, og af Herredsfogderne og Birkedommerne i Landjurisdiktionerne. Byfogderne have i saa Henseende et Par Politibetjente og nogle Vægtere*) til deres Assistance, og Herredsfogderne og Birkedommerne assisteres i saa Henseende af Sognefogederne, som af Amtmændene vælges blandt de redeligste og dygtigste blandt Sognets Almue, og til Løn for deres ofte besværlige Tjeneste nyde nogle smaa Indtægter og Fritagelser, samt en særlig Agtelse. Jfr. Forordn. af 11te Novbr. 1791. Oprettelsen af et ridende Politi har længe været paatænkt, uden endnu at være bleven iværksat. Til at vaage over alt hvad der er paabudet for at forebygge at mistænkelige Personer forlade Landet eller blive landsatte**), eller at mistænkelige Koster blive ind- eller udsmuglede, samt for at forebygge Løsgængeri eller utilladelig Omstreifen langs med Kysten, er der paa Sjellands nordlige og østlige Kyst, fra Isefjordens Indløb til Præstø Bugten, indrettet

---

*) I samtlige 67 Provinds-Kjøbstæder er der 140 Politibetjente og 220 Vægtere.

**) Kun Udlændinge behøve Pas. Indlændinge behøve derimod ingen saalænge de reise indenfor den danske Stats Grændser. Jfr. Pl. 7de Aug. 1846.

et Kystpoliti, for hvilket Kjøbenhavns Politidirekteur er Chef. Den ovennævnte Kyststrækning er i den Anledning deelt i 7 Hoveddistrikter, i hvilke den nærmeste Politimester er Politiøvrighed og Dommer, hvilke Hoveddistrikter atter (med Undtagelse af Amager-Distrikt) ere deelte i mindre Distrikter, i hvilke en paalidelig i Distriktet bosat Mand er Distriktscommissær. I Lønninger medgaaer der aarlig c. 4000 Rbd. til Kystpolitiet. Jfr. Pl. af 28de Febr. 1817, og Budget 1845 Udgiftsbilag S. 18. — I Kjøbenhavn forestaaer en Politidirekteur det hele Sikkerhedspoliti, (jfr. Forordn. af 28de Febr. 1845), og assisteres i saa Henseende af en Vice-Politidirecteur, en Politiadjutant, 3 Politiassistenter, (jfr. om disse Pl. af 27de Decbr. 1815), 96 Politibetjente og 173 Vægtere. Jfr. om Politiet i Kjøbenhavn Forordning af 8de Juli 1793 og Pl. af 4de April 1809.

Mellemleddet med Hensyn til det hele Retsvæsen udenfor Kjøbenhavn mellem de lokale Embedsmænd og Justitsministeriet danne Amtmændene. (Jfr. hvad Lehnene angaaer 3die Deel S. 514). Amtmanden foranstalter de kongelige Anordninger bekjendtgjorte og paaseer deres Overholdelse; til ham indsende Retsbetjentene de optagne Forhører over Lovovertrædelser, hvorefter han bestemmer om Sag skal anlægges imod de Vedkommende eller ikke, i hvilket førstnævnte Fald han beskikker Aktor og Defensor i Sagen, ligesom han ogsaa naar Dom er falden i første og 2den Instants afgjør om Sagen skal indankes for høiere Ret eller ikke i de Tilfælde, i hvilke den Domfældte ikke selv forlanger Appel, eller Lovgivningen ikke foreskriver den; han approberer Forlig i forskjellige Politisager, meddeler alle Ordrer til Udpantninger, vaager over Executionen af Domme, hvorved Straf er tilkjendt, og bestemmer i fornødent Fald Pengestraffenes Afsoning ved Frihedsstraf; han efterseer aarligen Retsbetjentenes Protokoller og for-

visser sig om Sportel-Journalernes ordentlige Førelse; han reviderer aarlig Skifteprotokollerne og attesterer disses Overeensstemmelse med de af Skifteforvalterne indgivne Designationer over sluttede og usluttede Skifter, samt over Skifteafgifter, hvorpaa de forstnævnte Designationer indsendes med Præsternes Fortegnelser over jordede Personer til Justitsministeriet, hvis Revision kun gaaer ud paa at paasee, at Skifte rigtig afholdes og tilbørlig fremmes.

Den hele overordnede Bestyrelse af Retsvæsenet har Justitsministeriet.

Retstilstanden i Kongeriget Danmark maa i det Hele taget ansees for god. Processer ere sjeldne, hvilket fornemmelig hidrører fra det fortrinlige, ved Forordn. af 10de Juli 1795 organiserede Forligelsesvæsen, ifølge hvilket der først maa skrides til Rettergàng i civile Sager naar Districtets Forligelsescommissairer forgjæves have bestræbt sig for at tilveiebringe Forlig. Omtrent $\frac{2}{3}$ af samtlige Retstrætter afgjøres nemlig ved Forlig, (hvilke have samme Virkning, som en upaaankelig Dom, saa at der kan gjøres Execution efter samme, naar den Paagjeldende ikke opfylder hvad han i Forliget har forpligtet sig til), og kun af c. $\frac{1}{10}$ af samtlige Retstrætter bliver der virkeligen en Retssag. Af Sager henhørende under det almindelige Forligelsesvæsen*), (hvorunder ogsaa henregnes de

*) Desuden blev af Kjøbenhavns Magistrat prøvet Forlig

	1846.	1845.	1844.
i Skilsmissesager	186	138	142
Deraf afgjort ved Magistratens Mægling eller Resolution	98	68	71
i andre Sager	175	136	83
Deraf afgjort ved Magistratens Mægling eller Resolution	126	116	83

ved Gjeldscommissionen, Gjæsteretten og Søretten i Kjøbenhavn behandlede Sager), blev nemlig i Aaret

	1846.	1845.	1844.
foretaget	24,625	24,631	22,994
og heraf blev forligte, eller hævede fordi Klageren ikke var mødt	16,068	16,551	15,234
indstævnte for Retten	2,761	2,352	2,459
henviste til Rettergang uden at blive indstævnte	5,472	5,437	5,025
udsatte	324	291	276

Sagernes Antal er nu en Deel mindre end de var for en Snees Aar siden. I Aarene 1821, 1822 og 1823 var de foretagne Sagers Antal saaledes respektive 33298, 33033 og 30942; de forligtes eller hævedes respektive 22698, 22380, 20848, og de indstævntes respektive 2652, 2512, 2355.

Af Politisager, som kunne forliges, blev

	1846.	1845.	1844.
foretaget	8,868	8,436	7,781
deraf blev forligt eller hævet	5,896	5,459	4,983
udsat	288	377	284
paadømt	2,684	2,600	2,514
af det ovenanførte Total-Antal blev behandlet efter Forordn. af 20de Octbr. 1819 om reelle og verbale Injurier..	2,383	1,971	1,935
og deraf forligt eller hævet	1,681	1,373	1,354
udsat	89	93	67
paadømte	613	505	514

Dette Slags Politisagers Antal er nu næsten dobbelt saa stort som det var for en Snees Aar siden, hvilket fornemmelig hidrører fra Næringssagernes og Tyendesagernes Forøgelse, da Sagernes Antal efter Forordn. af 20de October 1819 om reelle og verbale Innjrier dengang ikke var meget mindre end nu.

Vor Lovgivning begunstiger ingenlunde Processers Udbra-

gelse, og naar den ene af Parterne ønsker Sagens hurtigst mulige Tilendebringelse og tilbørligen benytter sig af Lovgivningens Forskrifter i saa Henseende, vil det kun undtagelsesviis lykkes Vederparten ved juridiske Konstgreb at kunne drage Sagen i Langdrag. — Hvad Justitssager angaaer, da kan det vel nu og da træffe sig at en Sag ikke bliver fremmet med den tilbørlige Hurtighed, men i det Hele taget er det ingenlunde Tilfældet. Ved i saa Henseende at gjøre Tidsrummet 1833—1840 til Gjenstand for Undersøgelse er Prof. Kayser kommet til følgende Resultater med Hensyn til de egenlige Justitssager og de en høiere Straf end Bøder angaaende Politisager. (Jfr. Stat. Tab. 13. Hefte S. XXV.) Over en Fjerdedeel af dette Slags Sager blive paadømte i første Instants i den første Maaned efter Sagens Begyndelse ved Forhørs Optagelse, og lige saa mange i den anden Maaned, saa at over Halvdelen bliver afgjort i de to første Maaneder, og over $\frac{7}{10}$ i de første 3 Maaneder, og kun $\frac{1}{50}$ varer over et Aar. En stor Deel af de i første Instants paadømte Sager blive vel appellerede; men noget over Halvdelen af alle Sager blive desuagtet bragte til endelig Afgjørelse i de 3 første Maaneder, og kun $\frac{1}{25}$ vare over 1 Aar. — Retspleien er noget hurtigere i Kjøbstæderne end i Landdistrikterne, og igjen hurtigere i Kjøbenhavn end i Kjøbstæderne, ($\frac{2}{5}$ af alle Sager blive i Kjøbenhavn paadømte i den første Maaned efter Sagens Begyndelse, i Kjøbstæderne $\frac{3}{10}$ og paa Landet $\frac{1}{7}$), hvilket fornemmelig kan antages at hidrøre fra at i Kjøbenhavn adskillige Sager, der i det øvrige Land behandles i den ordinaire Processes Former, behandles politiretsviis saaledes at Actor og Defensor slet ikke behøves, fra at Underdommernes mange andre Forretninger hindre dem i saa udelukkende at kunne anvende deres Tid paa de criminelle Sager som Dommerne i Kjøbenhavn kunne det, og fra at Arresterne paa Landet, og Underdommernes og Sagførernes og Vidnernes

Bopæl ofte er langt fra Tingstedet. Af den forommeldte Aarsag vil det ogsaa kunne forklares at Retsplejen er meget hurtigere paa Øerne (selv naar Kjøbenhavn fraregnes) end i det tyndere befolkede Jylland. — Ogsaa med Hensyn til den endelige Afgjørelse af Sagerne kommer Kjøbenhavn først, dernæst Kjøbstæderne og endelig Landdistrikterne*), hvilket vel fornemmelig hidrører fra at der i Kjøbenhavn kun er to Instantser, i det øvrige Land i Reglen 3, og fra at Appeller ere sjeldnere i Kjøbenhavn end i Kjøbstæderne og i Kjøbstæderne end paa Landet, forbi Kundskaben til hvad Straf enhver Forbrydelse kan vente er almindeligere udbredt hvor Befolkningen er tættere.

Paa Forbedringer i vort Fængselsvæsen har Opmærksomheden alvorligen været henvendt i det sidste Decennium, i hvilken Henseende en Commission, som den 8de April 1840 blev udsat til at undersøge hvilken Indvirkning de i den nyere Tid opstaaede Systemer for Straffeanstalters Indretning bør have med Hensyn til de flere betydelige Bygninger af saadanne Anstalter, der forestaae saavel i Kongeriget som i Hertugdømmerne, har havt megen Indflydelse. Hensiddende i Straffe-Anstalter var den 1ste Febr. 1845 i Kongeriget

af Mandkjøn	209	under 25 Aar
	1015	mellem 25 og 50 Aar
	258	over 50
	1482	

*) Medens omtrent $\frac{3}{8}$ af alle Sager endeligt tilendebringes i Kjøbenhavn i den første Maaned, er det kun Tilfældet med c. $\frac{2}{13}$ i Kjøbstæderne, og kun med $\frac{1}{18}$ paa Landet; og medens henved Halvdelen af alle Sager i Kjøbenhavn afgjøres i 2—6 Maaneder fra Sagens Begyndelse, er dette paa Landet og i Kjøbstæderne Tilfældet med $\frac{7}{18}$; og medens kun $\frac{1}{7}$ tilendebringes i Kjøbenhavn og Kjøbstæderne efter $\frac{1}{2}$ Aars Forløb, er dette paa Landet Tilfældet med $\frac{1}{4}$.

af Qvindekjøn 53 under 25 Aar
276 mellem 25 og 50 Aar
92 over 50 Aar
421

og udestaaende Straf i Fængsel var til samme Tid 90 af Mandkjøn og 44 af Qvindekjøn. — Af denne Straffeanstalternes Befolkning hensidder over en Trediedeel i Tugt-Rasp- og Forbedringshuset i Hovedstaden. I samme hensad i Begyndelsen af Aaret 1848 731 Individer, nemlig 6 Børn, 106 Rasphuusfanger, alle af Mandkjøn, 37 mandlige og 63 qvindelige Tugthuusfanger, og 353 mandlige og 166 qvindelige Forbedringshuusfanger *). I Tugthuusboligen paa Christianshavn hensidder 278 mandlige Fanger, nemlig de 106 Rasphuusfanger, de 37 Tugthuusfanger og 135 af de mandlige Forbedringshuusfanger. Tugt- og Forbedringshuusfangerne have hver deres særskilte Arbeids- og Sovesale. Rasperiet beskjeftiger kun c. 25, og de andre Rasphuusfanger dele Arbeide med Tugt- og Forbedringshuusfangerne, for hvilke sidstnævnte Arbeidet er eens. Kosten for de forskjellige Slags Fanger er ligeledes eens, og Grændsen mellem Rasp- Tugt- og Forbedringshuusstraffen er saaledes factisk næsten ophævet, og skjøndt det er Lovgivningens Mening, at Rasphuusarbeidet skulde være en haardere Straf end Tugthuusarbeide, og dette en haardere Straf end Forbedringshuusarbeide, saa nære Fangerne i Virkeligheden ikke større Ulyst til det ene af dette Slags Straffearbeide end til det andet. At hverken Hovlin-

*) Af disse 731 Fanger ere 33, (nemlig 32 Rasphuusfanger, og 1 qvindelig Tugthuusfange), uærlige Livsfanger, 93 (nemlig 33 Rasphuusfanger, 23 mandlige og 37 qvindelige Tugthuusfanger) ærlige Livsfanger, 15 af Mandkjøn og 22 af Qvindekjøn Naadesfanger og til Forbedringshuset overførte Livsfanger, og Resten ærlige Tugt-, Rasp- og Forbedringshuusfanger paa visse Aar.

gen eller Raspningen af Farvetræ er skadelig for Sundheden, synes Erfaringen at have viist. I Forbygningerne af Søqvæsthuset paa Christianshavn, hvilke ere udleiede til den heromhandlede Straffe-Anstalt for 2700 Rbd. aarlig, er sammes qvindelige Afdeling, i hvilken c. 229 qvindelige Fanger, nemlig 63 Tugt- og 166 Forbedringshuusfanger, ere anbragte. I samme Bygning er ogsaa en Afdeling af 218 mandlige Forbedringshuusfanger anbragt. Opførelsen af en ny Forbedringshuusbygning er paatænkt, hvilken da vistnok alene vil blive for Forbedringshuusfanger. Arbeidet, hvormed Tugt- og Forbedringshuusfangerne beskjæftiges, er Spinden og Vævning, for en stor Deel til Militair-Statens Brug, Vævning af halvuldne, Bomulds og linnede Vare, Plysning af gammelt Tougværk, og Pilning af Krølhaar. Erfaringen har forøvrigt viist i denne Straffe-Anstalt, at den sædelige Forvildelse, som fører til Forbrydelse, langt hyppigere hos Qvindekjønnet end hos Mandkjønnet er forenet med Ulyst til Arbeide. Af det Offentlige oppebærer denne Straffe-Anstalt c. 45,000 Rbd. i aarlig Tilskud, (nemlig noget over 30,000 Rbd. i det Bidrag, der ifølge Pl. af 11te Novbr. 1846 aarlig udskrives til samme gjennem Amtsrepartitionsfonds o. s. fr.; noget over 12,000 Rbd. fra Finantserne, og c. 2000 Rbd. i Rente af Anstaltens Capitalformue), og Resten af dens Udgifter bestrides ved Indtægterne af Fangernes Arbeide, der for det sidste Aar kan anslaaes til c. 25,000 Rbd., i det nemlig et saadant Beløb bliver tilovers naar man fra den Indtægt af c. 72,000 Rbd., som Anstalten i forrige Aar havde ved Salget af de af Fangerne tilvirkede Produkter, drager Udlæg til Materiale o. a. dsl., men derimod ikke Udgifterne til Fangernes Naturalforpleining, hvilke samme Aar udgjorde c. 32,000 Rbd.

I Stege paa Møen er der et Tugt- og Forbedringshuus ifr. Pl. af 30te Novbr. 1793 og Reskr. af 18de Decbr. 1846;

i Odense et „Tugt-Forbedrings- og Manufakturhuus“ jfr. Fundats af 25de Mai 1752; og i Viborg et Tugt- og Forbedringshuus, jfr. Fundats af 14de Novbr. 1743. — Opbevaringssteder for dem, som ere dømte til Fæstningsarbeide (Slaveri), findes vel endnu i Kjøbenhavns, Kronborgs og Nyborgs Fæstninger, (og i „Stokhuset“ i Kjøbenhavns Fæstning er der navnlig 473 slige Fæstningsslaver, hvoraf 193 ere Livsfanger, af hvilke 17 ere nærlige); men dette vil snart ophøre, da det ved en kongelig Resolution af 13de April 1841 er bestemt, at Fæstningsarbeide skal bortfalde som Straf, og Tugt- og Rasphuusarbeide sættes i Stedet for samme, hvilket vil komme til Udførelse naar de nye Tugthuusbygninger i Hovedstaden (paa Christianshavn) og i Horsens blive færdige. Slaverierne erholde alle tilsammen et aarligt Tilskud af 27,000 Rbd. Stokhuset i Kjøbenhavn har en Netto-Indtægt af c. 18,000 Rbd. aarlig af Fæstningsslavernes Arbeide, hvilket omtrent er Halvdelen af de Udgifter, som de foraarsage. Ved Resl. af 27 November 1848 er der blevet ansat en Over-Inspekteur for Fængselsvæsenet, som tillige har erholdt Overbestyrelsen over Straffeanstalterne som Mellem-Autoritet imellem vedkommende Ministerium og de enkelte Straffe-Anstalters Bestyrelser.

B. Om Retsvæsenet i Hertugdømmerne.

I Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen er der ikke mindre end 27 forstørstedelen i Middelalderen affattede Lovgivninger gjeldende, foruden den romerske og den canoniske Ret, som tages til Følge, hvor de øvrige Love findes ubestemte eller utilstrækkelige, og blandt disse mange Lovgivninger udgjør samtlige Forordninger, Patenter, Reskripter og Placita fra de forskjellige Landsherrer kun een. Hvad de slesvigske Stæder angaaer, da har Byen Slesvig sin Stadsret fra Aaret 1201, som er Kilden til de fleste andre slesvigske

Stadsretter, og Byen har desuden et »Stadsreglement« af 4de Mai 1712; Flensborg og Apenrade have hver en Stadsret af Aaret 1284, hvilke næsten ere ordlydende eens; Haderslev har en Stadsret af 1292; i Sønderborg og Arroeskiøbing gielder Jydske Lov og de kongelige Forordninger; i Burg den lybske Ret, og i Eckernførde et Statut af 1638, som deels indeholder Bestemmelser af den slesvigske Stadsret, deels af den romerske Ret, hvilke Man supplerer ved Bestemmelser af den senere Lovgivning; i Tondern gielder den lybske Ret; Husum har en Stadsret af 1608, der er bygget paa romersk og sachsisk Ret, og benytter sig desuden af Wisby Søret af 1580; Tønningen og Garding have vel en eenslydende Stadsret af 1590, men da den kun indeholder processuale Bestemmelser og Politiforskrifter, benytter man sig i begge disse Stæder af den Eiderstedtske Landret; og Frederiksstad har en i det hollandske Sprog affattet Stadsret af 1635 ved hvis Affattelse den Eiderstedtske og lybske Stadsret er bleven benyttet. Desuden gjelder Valdemars Jydske Lov af 1241 i Stæderne, forsaavidt den ikke er hævet ved Stadsretterne. — I de holsteenske Stæder gielder den reviderte lybske Ret af 1586 for alle Stæderne, med Undtagelse af Altona, og af Pløens nyere Deel (Neustadt og Klostergrunden), hvor Sachsenspiegel gielder. Det Heranførte er kun fremsat for at anskueliggiøre det for Læseren, hvor forskjellig en Lovgivning de forskjellige Distrikter have i Hertugdømmerne; thi speciel Angivelse af den gieldende Ret i hvert enkelt Land-Distrikt vilde blive meget for udførligt, og desuden slet ikke være paa sin Plads i en statistisk Haandbog. Her bemærkes derfor blot i Almindelighed Følgende: I Slesvig er Valdemars Jydske Lov af 1241 Hovedloven for de Landdistrikter, som ingen særlig Landret have De vigtigste af slige Landretter ere i Slesvig: den Eiderstedtske af 1591, som gielder i Landskabet Eiderstedt og nogle octroyerede Koege; den Nord-

Kranbsfe af 1572, som gjelder i Marskherrederne i Tondern Amt og i Landskabet Pelworm; den Femerutske af 1558, og den Nordfrisiske af 1426 for Føhr og Sylt. I Holsteen er Sachsenspiegel (das Sachsenrecht) fra Aaret 1218 den almindelige Lov for de Landdistrikter, som ingen særlig Landret have. Nord og Syd-Ditmarsken have imidlertid den ditmarske Landret, som siden Aaret 1447 er skreven Ret, og i Grevskabet Ranzau gjelder Hofgerichtsordnung af 8de Novbr. 1689. Den lybske Ret gjelder ogsaa i enkelte Landdistrikter. I begge Hertugdømmerne gjelder desuden Keiser Carl den 5tes „peinliche Gerichtsordnung“ af 1532 (die Carolina), og i Militairsager gjelder den danske Ret. I Holsteen gjelder forøvrigt den romerske og canoniske Ret som Hjelpe-Ret, og de tydske Rigslove ere ogsaa gjeldende sammesteds. — For den, der kjender Noget til de for flere Aarhundreder siden skrevne Lovbøger, vil det imidlertid være let forklarligt, at man i Virkeligheden paakjender Sagerne i Hertugdømmerne efter fædvanemæssige Retsnormer, forsaavidt de nyere kongelige Anordninger og Befalinger ikke indeholde bestemte Forskrifter, hvorved en stor Magt er i Dommerens Hænder.

I Hertugdømmet Lauenborg gjelder den romerske Ret, de tydske Rigslove, Sachsenspiegel, Keiser Carl den 5tes peinliche Gerichtsordnung af 1532, „die Landtagsabschiede,“ en Kirkeordinants af 1585 og en Hofretsanordning af 1681.

Hvad Jurisdiktionsinddelingen angaaer, da frembyder samme stor Mangfoldighed og Forvikling. Stæderne med deres Kjøbstadjorder danne hver en Jurisdiktion for sig. Det samme gjelder om alle de adelige Godser, Cancelligodserne, Klostergodserne og de octroyerede Koege*), hvortil kommer de Juris-

*) Efterhaanden som Marsklandet voxte til overlod Regjeringen samme til Inddigning og Dyrkning under store Begunstigelser; og herved opstod de saakaldte octroyerede Koege, der danne særlige Distrikter,

dictioner, som den øvrige Deel af Landdistrikterne danne. Disse Retsdistrikter ere meget slet arronderede, og der fordres derfor grundig Lokal-Kundskab for at vide, hvad der hører til hver af samme.

Underretter i Stæderne i Hertugdømmerne, (der saagodt som alle have 1 eller 2 Borgemestere, foruden et Antal Raadmænd), ere Magistratsretterne. Paa Landet er Patrimonialretterne og Koogsretterne Underretter paa de adelige Godser og Koegene. I den øvrige Deel af Landdistrikterne i Slesvig danne Herreds- og Birketing, og andre lignende Ting, Underretten. I Holsteen, hvor der ingen Herredsfogder eller Birkedommere findes, er Amtsretten Underret i nogle Egne. (Jfr. herom det i 3die Deel S. 513 Anførte). Syd- og Nord-Ditmarsken har hver sin „Landschaftsgericht“ til Underret, og de 5 pløenske Amter i vigtigere Sager den ved Forordn. af 27de August 1762 oprettede pløenske Landret. Amtmændene i begge Hertugdømmerne

der ere at ansee som en Art smaa Republikker. De ere privilegerede med Eiderstedts og Nordstrands Landret, kunne opbygge sig Kirker, have Patronat over Kirke- og Skolevæsen, og kunne uden Hensyn til Stædernes Rettigheder bestemme hvormange Næringsdrivende de ville tilstede Bosættelse. Tidligere havde de ogsaa Fritagelse for Militairtjeneste, og for Skatter, de octroymæssig fastsatte Demathspenge undtagen. Deres indre Bestyrelse er aristokratisk, thi Communalmagten er kun i Hænderne paa de større Gaardbesiddere, „die Hauptparticipanten“, og kun disse have Stemmeret ved Valget af Forretningspersonalet. Blandt dette er Koogsinspectoren, der skal være en Jurist, den fornemste. Han repræsenterer Koogens Interesser lige over for Regjeringen eller andre Communer, er Politiembedsmand, og præsiderer i den af nogle Raadmænd bestaaende Koogsret, som ogsaa er administrativ Autoritet, hvorfor den ogsaa har at gjøre med Digevæsenet, og det i Reglen meget forviklede Oppebørselsvæsen. Den communallovgivende Magt er imidlertid i Hænderne paa Hovedparticipanternes Convent eller Plenarforsamling, og samme tager i de mindre Koege umiddelbar Deel i Koogsadministrationen. (Nærmere Underretning vil Læseren finde i en Afhandl. af Prof. Hanssen i Biernatzkis Volksbuch for 1845, S. 153 ff., og om hver enkelt octroyeret Koogs Forfatning kan erholdes Underretning i Schröders Topographi, hvor Koegene findes omtalte i alphabetisk Orden.)

kunne imidlertid uden Rettergang, og uden at deres Kjendelse kan appelleres, afgjøre mange Slags mindre vigtige Sager, navnligen liqvide Gjeldssager, Injuriesager, o. a. desl., og i begge Hertugdømmerne findes ogsaa i en Deel Egne Levninger af den dømmende Magt, som Folket i ældre Dage sammesteds udøvede paa Tinge ved et vist Antal af samme dertil udvalgte Mænd; men med Hensyn saavel til disse Folkeretter, (der have Jurisdiktion i visse Slags deels civile deels criminelle Sager, men kun holdes 1 eller 2 Gange aarlig, naar de ikke specielt forlanges sammenkaldte af Parterne), som ogsaa med Hensyn til de mange Undtagelser, som paa enkelte Steder finde Sted fra det Heranførte, samt med Hensyn til privilegeret Værneting, henvises Læseren til de i Litteratur-Afsnittet anførte Skrifter. I Hertugdømmet Lauenborg danne Magistrats- Patrimonial- og Amtsretterne ligeledes Underdomstolene. — Retsskriver-Embedet er i Hertugdømmerne, (dog ikke i Nord-Slesvig), som oftest forenet med et andet Embede, især ofte med Amtsforvalter-Embedet*).

Overdomstole ere: den slesvigske Overret i Gottorp, den holsteenske Overret i Glückstadt, (jfr. om samme Anordning af 15de Mai 1834), og den Lauenborgske Regjering, samt for Patrimonial-Retterne i civile, men ikke i criminelle Sager, den slesvigske Landret og den holsteenske Landret i Glückstadt, (hvilke deels af adelige, deels af lærde Medlemmer bestaaende Retter kun holdes hvert Fjerdingaar), samt Hofretten i Ratzeborg. Overretterne og Landretterne kaldes for Overdikasterierne.

---

*) Paa flere Steder, og navnligen i alle de storfyrstelige Amter, fører Amtsforvalteren eller Amtsskriveren ikke blot Protokollen i alle civile og criminelle Sager, men har ogsaa, foruden de herved forefaldende Expeditioner, Panteprotokollen, Auktioner, Skifter, Overformynderi, Contrakters Affattelse, Arkivet m. m. under sin Bestyrelse, ligesom han ogsaa er Protokolfører ved Landmilicesessionerne, og ofte tillige Politimester.

Sidste Instants eller høieste Ret for alle 3 Hertugdømmer er den ved Forordn. af 15de Mai 1834 oprettede slesvig-holsteen-lauenborgske Overappellationsret i Kiel.

Hvad Sikkerheds-Politiet angaaer, da er sammes Bestyrelse i Reglen i Stæderne overdraget til een af Magistratens Medlemmer; dog har Man i den nyere Tid ogsaa i enkelte Stæder faaet særegne Politimestere, som ikke have noget andet Embede. Paa de adelige Godser har sammes Eier Politimyndigheden, som han udøver ved sin Justitiarius. I Slesvig, hvor der i Størstedelen af Amterne er Herredsfogder eller Birkedommere, ere disse Politimestere, og andenstedes er, ligesom i Holsteen, Politimyndigheden forenet med eet eller andet Embede, navnlig ofte med Amtsforvalter- eller Huusfoged-Embedet. Jfr. hermed det i 3die Deel S. 523 og 524 Anførte. Dog maa her tillige erindres, at Amtmændene i Hertugdømmerne, som alt S. 513 i 3die Deel bemærket, ikke blot optage Forhør i criminelle Sager, som derpaa indsendes til Overretterne, men ogsaa optage Forhør og afsige Dom i Politisager. I Lauenborg har „der zweite Beamter" Bestyrelsen af Politiet i Amterne. Gensdarmeriet paa Holsteens Sydgrændse, og Landdragonerne i Lauenborg have fornemmelig Toldvæsenets Understøttelse til Formaal. Fængselsvæsenet skal meget trænge til en Reform i Hertugdømmerne, som ogsaa er paatænkt. Af Straffe-Anstalter haves sammesteds et Tugt- og Arbeidshuus i Glückstadt, og en Opbevarings- og Arbeidsanstalt for Fæstningsslaver i Rendsborg.

Af alt det Foranførte vil det letteligen indsees, at Retsvæsenet i Hertugdømmerne ikke er tilfredsstillende. Ingen uden Juristerne kan kjende den indviklede Lovgivning og de mange forvirrende lokale Institutioner, og Man kan derfor ikke foretage et Skridt i det offentlige Liv uden at have en Advokat

skjøndt saaledes det saakaldte Territorial-System, ifølge hvilket Kirken er Staten underordnet, hidtil har været det i Kongeloven opstillede, saa har det dog ingenlunde været gjeldende de facto; og om Man end ikke kan sige at Regjeringen i sin Fremgangsmaade er gaaet ud fra Collegialsystemet, som anseer Kirken og Staten som sideordnede, hver for sig selvstændige Selskaber, da hes ingen kirkelig repræsentativ Forfatning, eller Presbyterial-Synodal-Forfatning har fundet Sted *), saa kan

kunne saaledes, hvad Regentens jus sacrorum angaaer, ikke siges at være grundede paa stiltiende Samtykke, saa meget mindre, som det netop er en Grundtanke i den protestantiske Kirke at den protesterer mod at hylde menneskelig Anseelse i Troens Anliggender. Jfr. hermed det i 8die Deel S. 364 og 365 Anførte.

*) En virkelig repræsentativ Presbyterial-Synodal-Forfatning, saaledes som det protestantiske Princip om kirkelig Lighed og Frihed fordrer den, — saaledes at det kirkelige Samfund nærmest regjerer sig selv ved selvvalgte Repræsentanter, saa at hver Menighed ikke blot selv vælger sin Præst, men ogsaa har sit af den selv valgte Kirkeraad (Presbyterium), hvilke Presbyterier danne Kreds-Synoder, der atter sende Deputerede til Provindsialsynoder, der atter sende Deputerede til Nationalsynoden, som er den kirkelige Forenings Slutsteen og kun afhandler Gjenstande, som angaae hele Kirken —, har vi vel aldrig havt her i Landet; men den kirkelige Repræsentation var dog langt større i ældre Dage end nu. Bisperne havde i Perioden mellem Reformationens og Enevoldsmagtens Indførelse Ledelsen af Kirkens indre Anliggender. Nu og da holdtes Landsconcilier, som sammenkaldtes af Regjeringen, og i Perioden fra 1536—1660 holdtes der i alt 13 slige, paa hvilke samtlige Bisper i Forening med lærde Geistlige drøftede kirkelige Anliggender, der angik hele Landet. Engang aarlig samledes Bispen med Diocesan-Synoden (Landemodet), der bestod af Provsterne fra alle Stiftets Herreder med 1 eller 2 Præster som Deputerede for Herredet, hvorhos de Præster, som havde Lyst dertil desuden kunde indfinde sig. De geistlige Gilder eller Calender, som havde bevaret sig fra Middelalderen, bleve ved Reformationens Indførelse forvandlede til Præste-Forsamlinger eller Conventer, med Hensyn til hvilke Forordning af 1ste Mai 1618 bestemte at de skulde holdes to Gange aarlig, og at de geistlige Anliggender skulde behandles paa samme uden Gjesteren. Souverainitetens Aand var naturlig ugunstig for en kirkelig Repræsentation. Bisperne

Man dog ikke nægte, at Regjeringen i sit Forhold til Kirken har fulgt en Blanding af Collegialsystemet og af Eenhedssystemet, ifølge hvilket Kirken og Staten betragtes som en Eenhed og som stræbende til det samme Maal. Regjeringen har nemlig bestyret de kirkelige Anliggender efter Skriftens Forskrifter, og i dens Aand, (i hvilken Henseende det maa erindres at Kongen ikke blot ved Kongeloven er forpligtet til selv at bekjende sig til den Augsborgske Confession, men ogsaa til alvorligen i sit Rige at haandhæve den christelige Religion saaledes som den findes i Bibelen og den ommeldte Confession), og Regjeringen har aldrig foretaget noget af Betydenhed i Kirkens indvortes Bestyrelse uden at have raadført sig med dem af Geistligheden, som maatte formodes i Besiddelse af den største Indsigt, Retsind og Dulighed, og kun undtagelsesviis er den afveget fra hvad Flertallet af disse have tilraadet. At forøvrigt Kirkens Forhold til Staten vil undergaae en Forandring ved den forventede nye Forfatning, maa ansees for afgjort.

Paa Rigsdagen i Kjøbenhavn i Aaret 1536 blev den evangeliske Religion erklæret for Statsreligion, og da Chr. 5tes danske Lov 2—1, (jfr. 6—1—4 og Forordn. af 22de Octbr. 1701 II Post, 1ste Cap.), i Overeensstemmelse hermed bestemmer, at den evangelisk-lutherske Religion er den, som i Kongens

---

tabte deres afgjørende Indflydelse paa Kirkens indre Anliggender; Landsconcilierne bleve ikke oftere sammenkaldte; Præste-Conventerne ophørte efterhaanden af sig selv, og Landemoderne bleve efterhaanden til Sammenkomster uden sand kirkelig Betydning.

Hvad Hertugdømmerne betræffer, da er der, siden et Rescript af 21de Septbr. 1737 bestemte at der til Synoders Afholdelse skulde haves kongelig Tilladelse, ikke afholdt nogen saadan sammesteds.

Kirkens Repræsentation i den danske Stat vil vistnok snart undergaa en Grundreform. Om Kirkens indre Anliggender skulle behandles i Forsamlinger, der alene bestaae af Geistlige, eller, ligesom Kirkens verdslige Anliggender, i Forsamlinger bestaaende af Lægfolk og Geistlige, vil da blive et Stridsspørgsmaal.

Riger og Lande alene skal tilstedes, er samme at betragte som Statskirke, og de andre Religioner, hvis Dyrkelse ved specielt Privilegium er tilstedet, som tolererede. Jfr. Afsnittet om Befolkningens Religionsbekjendelse i den danske Stat i 1ste Deel S. 484—496. Den nye Forfatning vil imidlertid sikkert indføre fuldstændig Religionsfrihed. — I 1ste Deel S. 484 og 485 ere vore symbolske Bøger omtalte, (jfr. P. E. Müllers Dogmatik S. 121—126), og naar til disse føies Kong Christian den 5tes danske Lov, især dens anden Bog, Kirkeritualet af 25de Juli 1685, og en Deel Forordninger, Rescripter og Resolutioner, samt endvidere hvad begge Hertugdømmerne betræffer den „Christlyke Kerken Ordeninge" af 9de Marts 1542*), saa har Man den danske Stats Kirkerets Hovedkilder. De vigtigste Normer for Liturgien, eller den for visse geistlige Forretningers Udøvelse foreskrevne Form, er Kirkeritualet af 25de Juli 1685, den ved Forordn. af 7de April 1688 indførte Alterbog, og den evangelisk-christelige Psalmebog. — Ved Rskr. af 22de Juli 1837 er det vel blevet befalet, at et Forslag til Forandringer i Ritualet skal udarbeides, men denne Reform har ikke endnu arbeidet sig igjennem de Vanskeligheder, som den har mødt.

Af Geistlige i egenlig Forstand, det vil sige saadanne, som have et geistligt Embede med hvilket Sakramenternes Forvaltning er forbundet, og hvortil der udkræves Ordination, haves i den danske Stat: Biskopper, (der i Hertugdømmerne kaldes Generalsuperintendenter), Provster, Sognepræster, og i Kongeriget desuden Capellaner og ordinerede Cathcketer.

Sognepræsternes geistlige Forretning kunne henføres til følgende Klasser, 1) Udførelsen af den sædvanlige offentlige Gudstjeneste i Kirken, 2) Sakramenternes Meddelelse, 3) Ungdommens

*) For den storfyrstelige, den ploenske og den schauenburgske Deel af Holsteen haves dog særegne Kirkeordinantser af respective 19de Octbr. 1731, 10de Septbr. 1732 og 19de Marts 1662.

religiøse Underviisning, 4) Præsternes Embede i Henseende til Ægteskabet, 5) deres Pligter i Henseende til Syge, Fattige og Misdædere, 6) deres Embede med Liig, 7) deres Tilsyn med Sædeligheden, og 8) med Kirken, hvorom, ligesom om Største-delen af Resten af dette Afsnits Indhold, udførligere Underretning vil kunne erholdes i Conferentsraad Kolderup-Rosenvinges Grundrids af den danske Kirkeret; i Pastor Jensens „Versuch einer kirchlichen Statistik des Herzogthums Schleswig" S. 1—128, og i Pastor Lübkerts Versuch einer kirchlichen Statistik Holsteins S. 1—139, af hvilke Skrifter en stor Deel af det her om vore kirkelige Forhold Anførte er uddraget. Præsternes verdslige Embedsforretninger bestaae i Tilsyn med Fremmede og Løsgængere, Forretninger med Hensyn til Sessionsvæsenet, Afgivelse af forskjellige Slags Indberetninger og Anmeldelser, og i Udstedelse af forskjellige Slags Attester. Oprindeligen var der en Præst til hver Kirke, og da det Distrikt, hvis Beboere havde Kirke tilfælles, kaldtes (og endnu kaldes) et Sogn, altsaa ogsaa en Præst i hvert Sogn*); men efter Reformationens Indførelse blev efterhaanden mange Sognekald forenede med et andet for derved at forbedre Præsternes Vilkaar, (noget der især skete under Christian den 3die ved de saakaldte Klemmebreve), og for Øieblikket bestaae saaledes de fleste Pastorater i Kongeriget af to, (nogle, især i Jylland, endogsaa af tre) Sogne, af hvilke det sidst tilkomne kaldes for Annexsogn (og dets Kirke Annexkirke) til Hovedsognet, hvori Præsten boer. De Præster, som have Annexsogn, maa saaledes hver Helligdag holde Gudstjeneste i to Kirker, men de holde da i Reglen den samme Prædiken i dem begge. I Hertugdømmerne hører derimod endnu kun 1 Sogn til hvert Pastorat, det Nordligste

*) Oprindeligen har der nok kun været en Kirke i hvert Herred; men Sogne-Inddelingen omtales dog allerede i den Sjellandske Kirkelov fra Aaret 1171.

af Slesvig eller Haderslev Provsti undtagen, hvor der findes Annexsogne til en Deel af Kaldene, (i alt dog kun en Snees Stykker), ligesom i Danmark; jfr. S. 71. Hville Stifter der forholdsviis have fleest Annexsogne kan sees ved at sammenholde Tallet paa Pastoraterne med Antallet paa Sognene S. 59. Det saakaldte Sognebaand bestaaer her i Landet, i det Lovens 6—3—1 forpligter Enhver til at søge sin egen Sognekirke, og sammesteds at bruge Sakramenterne, ligesom Loven ogsaa befaler at Enhver skal „give sin Rettighed, som Kirken og Kirketjenerne tilkommer“, i det Sogn, i hvilket han boer; og kun med Hensyn til Communion og Confirmation har Sædvane i Kjøbenhavn indført en Undtagelse herfra, saaledes at Enhver i saa Henseende søger hvad Kirke han vil, hvilket hvad Confirmationen betræffer har faaet Lovhjemmel. I Slesvig finder forskjellige Undtagelser Sted i den omhandlede Henseende i forskjellige Egne. Jfr. Jensens kirchliche Stat. S. 34.

Præstekaldene besættes vel i Kongeriget alle af Kongen*);

*) I de ældste Tider valgte Menigheden Præsten, dog med Biskoppens Samtykke, jfr. Sjellandske Kirkeret af Aaret 1171 Cap. 3; men efterhaanden tiltog Biskopperne sig Ret til at beskikke Præsterne. Til den Patronatsret, som tilstodes den, der havde bygget en Kirke, hørte dog allerede tidlig Retten til at kalde Præsten, og denne Ret, der i Begyndelsen var personlig for den Paagjeldende, blev efterhaanden arvelig, især efter at det var blevet en almindelig Skik blandt den rige og fornemme Adel at bygge Capeller ved deres Borge; og da disse senere efterhaanden, (især i Perioden efter Catholicismens Afskaffelse), gik over til Sognekirker, beholdt Godseieren ved denne Leilighed den Patronatsret over samme, som hans Forfædre havde havt med Hensyn til Capellet. Ved slig Leilighed tilegnede Godseieren sig Kirketienden af det Sogn, der herved kom til at høre til det forhenværende Capel, hvis Vedligeholdelse paalaa ham, og mange Kirker og Kirketiender kom ogsaa i verdslige Hænder ved at Lægfolk belehnedes med Kirkegodset, hvori Tienderne vare indbefattede, og Kirketienderne tabte derved paa disse Steder, og efterhaanden paa alle Steder, deres kirkelige Karakteer, og de og Kirkerne gik over i Handel og Vandel og privat Eie, og den, der

men ved en Deel Landsby-Kald, ved hvilke Kaldsretten (jus vocandi), da Forordn. af 3die Juni 1809 udkom, var i Privates Hænder, kunne Private endnu under visse Betingelser*) have Forslagsret. Dette finder saaledes Sted med c. 250 Pastorater, altsaa med $\frac{1}{4}$ af det hele Antal i Kongeriget. Ved de $\frac{9}{10}$ af disse Kald er Forslagsretten hos en Lehns- eller Stamhuusbesidder, og da Lehnene og Stamhusene fortrinsvis findes paa Øerne, er paa disse de $\frac{3}{5}$ af alle Kald private, medens det i Jylland kun er Tilfældet med $\frac{1}{5}$. Naar flere Sogne ere forenede til eet Pastorat, og forskjellige Personer have Forslagsret til disse Sogne, da vexler Kaldsretten mellem dem, med mindre det ene af Sognene er dobbelt saa stort som det andet, i hvilket Fald dettes Eier to Gange i Rad gjør Forslag. — Ved den første Beforbring udkræves ifølge Pl. af 18de August 1848 bedste Charakteer til Kald, som ved den nye Omregulering ere anslaaede til en Indtægt

eiede en Kirke og Kirketienden med Forpligtelse til at holde Kirken med hvad til samme hørte vedlige, blev anseet som Kirkens Patronatsherre, og havde som saadan Kaldsret. Ved Reformationen gik Biskoppernes Ret til at beskikke Præster over til Menighederne, og Valget foretoges paa Landet af 7 af de ældste dertil udvalgte Sognemænd, og i Kjøbstæderne af Borgemester og Raad, paa Menighedens Vegne, og indstilledes til Stiftamtmanden til Stadfæstelse paa Kongens Vegne; men efter Enevoldsmagtens Indførelse bortfaldt denne Menighedens Valgret efterhaanden. Den private Kaldsret vedligeholdt sig derimod indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede, da den ved den ovenomtalte Forordn. af 3die Juni 1809 blev forandret til en Forslagsret, der i praxis dog næsten har samme Virkning som Kaldsretten.

*) Disse Betingelser ere, at de enten selv havde Kaldsretten da den nysnævnte Forordning udkom, eller at de ved Arv eller Majoratssuccession, og ikke ved Kjøb eller Mageskifte, have faaet den Eiendom, med hvilken Kaldsret eller Forslagsret i Aaret 1809 var forbunden, og tillige ere af Adel, eller Afkom i første Led af Een, som i Aaret 1809 forenede den omhandlede Ret med Rang i de 3 første Klasser. Jfr. Forordn. af 3die Juni 1809 § 1—5.

Stamhuset Tjele: Tjele og Vinge, Vammen Lindum og Vignum (af 3 Vacancer i de 2).

Stamhuset Fousings: Bjerregrav Aalum og Tanum og resid. Kapellani dertil, Vorning Kvorning og Hammershøi, Konsted og Raasted.

Grevskabet Frysenborg: Hammel Voldby og Søby, Skivholme og Skovbo, Hvorslev og Gjerning, Beierslev Aigt og Thorsø, Haurum og Sall, Vellev, Lyngaa og Skjød, Zeuthen og Folby (alt.), Viten, Haldum og Hadsten, Lading, Faarup og Sabro (alt.), Houlbjerg og Granslev.

Boller: Skjold, Tyrsted og Uth, Urlev og Stenderup (ved hver 3die Vacance).

Baroniet Wilhelmsborg: Beder og Malling, Maarslet, Holme og Tranbjerg (alt.), Viby og Tiset (alt.).

Stamhuset Rosenholm: Hornslet og Rosenholms Kapel, Mørke og Hvilsager (alt.), Mygind Krogsbæk og Skjørring (af 3 Vacancer i de 2).

Stamhuset Estrup: Fausing og Auning, Virring og Essenbek, Øster- og Vester-Alling.

Stamhuset Rathlousdal: Gosmer og Halling, Saxild og Nølev.

Stamhuset Stensballegaard: Vær og Nebel, Kattrup Ørritslev og Tolstrup med residerende Kapellani (alt.).

Fideicommisgodset Rosenvold: Stouby og Hornum.

Mattrup: Hvirring og Fornborg.

Palsgaard: Assens og Klakring (altern. med Stamh. Rosenkrands).

Stamhuset Rosenkrands: Barret og Brigsted, Assens og Klakring (alternativt med Palsgaard). Jfr. desuden S. 47.

Holbekgaard: Holbek og Udby.

Schaffsgaard: Mørke og Hvilsager (alternativt).

Stamhuset Aufumgaard: Raur og Sir, Ølby Asp og Fousing (ved hver 3die Vacance), Veirum.

Grevskabet Schackenborg: Ballum, Møgeltønder, Daler, Emmerslev.

Desuden proponerer Fru Ritmesterinde v. Bülow alternativt til Feuling og Holsted.

Mellem Halvdelen og Trediedelen af Præstekaldene og Diakonaterne i Slesvig og Holsteen besættes umiddelbart af Kongen. Resten besættes ved Valg *), i det Menigheden vælger

*) Ifølge Kirkeanordningen af 1542 skulde alle Præste-Embeder besættes ved Valg, og tidligere blev ogsaa flere det end nu for Tiden.

blandt 3, som præsenteres for den, ved hvilken Leilighed Valgret nogle Steder er betinget af Grundbesiddelse, andre Steder af at yde Kirkeskat o. a. desl., ligesom ved 19 slige Embeder i Holsteen Valget skeer ved Curiatvalg*). Præsentationsret har i Reglen Kirkens Patron, hvilket Godsbesidderen er paa de adelige Godser, Magistraten i Almindelighed i Stæderne, Menigheden selv ved dens Kirkecollegium i visse Egne, og i enkelte andre Kirkevisitatorerne. Det maa her erindres at privat Eiendomsret over Kirkerne ikke finder Sted i Hertugdømmerne, (nogle enkelte Steder i Slesvig undtagne), hvilket vistnok hidrører fra at Kirketiende kun aldeles undtagelsesviis forekommer sammesteds. Hvor Kirkens Indtægt ved dens Capitaler, Grundeiendomme eller Grundrenter ikke formaa at dække dens Udgifter, maa Menigheden derfor skyde det Manglende til. Kirkens oekonomiske Anliggender besørges af Kirkejuraterne, en Art Kirkeforstandere, under Kirke-Patronens Overopsigt. I hvert Provsti er Provsten og Amtmanden, (Landfogden e. a. desl.), Kirkevisitatorer, og varetage som saadanne Alt det Administrative med Hensyn til Provstiets Kirkevæsen.

Sognepræsternes vigtigste Indkomster bestaae i en Præstegaard med tilliggende Jorder, Tiende, Offer og Accidentser. Allerede i det 13de Aarhundrede findes Præstegaarde med tilhørende Jord omtalte her i Landet**), og efterhaanden, og især efter Reformationens Indførelse, blev paa flere Steder Gaarde af Kirkegodset henlagte til Præstens Underhold under Navnet

*) Curierne, i hvilke atter Stemmeflerhed stundom afgjør hvem hver Curie skal stemme for, bestaae i Reglen af adelige Godser, eller moralske Personer, eller visse Distrikter.

**) Oprindeligen deelte Bisspperne Indtægterne af Kirkens Jordegods (ligesom al anden kirkelig Indtægt) i 4 Dele, nemlig een til Kirken, een til de Fattige, een til Bisspen og een til de Geistlige; men efterhaanden blev det Skik at Bisspen, istedetfor at tildele de Geistlige det Fornødne til deres Underhold, overlod Præsterne en vis Deel af Kirkens Jordegods til Benyttelse, og herved opkom Præstegaardene.

Mensalgaarde (ad mensam sacerdotis) eller Annexgaarde, og ved Sognenes S. 43 omtalte, især under Christian den 3die hyppige Sammenlæggelse, opstod der Annex-Præstegaarde ved en Deel Sognekald, hvilke nu i Reglen ere solgte, saa at Kaldet kun har Renten af den i sin Tid erholdte Kjøbesum. Efter Souverainitetens Indførelse blev Præstegaardene paa Landet betragtede som Statens Eiendom, og det blev kort derefter bestemt, at enhver Præst i Kongeriget skulde kjøbe sin Præstegaard af Kongen, og atter af sin Eftermand have Betaling for den*), hvilket Vederlag nu i Reglen af Eftermanden maa udredes med 500 Rdd. Sølv, med mindre et af Provsten og to tiltagne Præster bestemt Afslag i Indløsningssummen finder Sted paa Grund af Mangler ved Bygningen. Ved enkelte Kald i Slesvig maa Præsten ligeledes indløse Præstegaardens Bygninger; men i det Hele taget finder dette dog ikke Sted i Hertugdømmerne, hvor Menigheden eier og vedligeholder Præstegaarden, og opbygger den naar den bliver aldeles forfalden, medens Præsterne derimod i Kongeriget selv maa bestride de

*) Hermed gik det saaledes til. Frederik den 3die havde i Krigens Tid maattet laane en stor Deel baade af Børnehusets og af de Fattiges Capitaler; men Bisp Svane tog paa egen Haand, som Præses iblandt Fattigdirekteurerne, de Kongelige Gjeldsbreve, og gik op og leverede dem med en Compliment til Kongen, som tog naadigen imod dem og casserede dem. Men da de andre Direkteurer senere fordrede af Svane, at han skulde skaffe de Fattige deres Capitaler igjen, fandt denne i sin Forlegenhed paa det Middel at reise Capitalen ved at alle Præster i Danmark skulde kjøbe deres Præstegaarde paa den Maade, som firen i Loven blev anført, eller give Obligation og forrente Capitalen til Børnehuset. Dette vakte naturligviis megen Fortrydelse blandt Præsterne, og for at stille den ham nærmeste Geistlighed noget tilfreds fik han Sjellands Stifts geistlige Enkekasse oprettet, hvortil han selv gav 500 Rdlr., og fik Kongen til at give 1500 Rdlr. og al den Arv og de Sjette- og Tiende-Penge, der fra geistlige Stervboer kunde tilfalde Kongens Kasse, ligesom der ogsaa ved Reskript af 14de Juli 1660 blev tillagt samme forskjellige Sportler. Historisk Calender, 1ste Deel, S. 282.

Reparationer og den Ombygning, hvortil Præstegaardene kunne trænge. At Præstegaardene i Hertugdømmerne ere frie for alle ordinaire Skatter og Afgifter, er ogsaa en Fordeel, som Præsterne sammesteds have forud for Præsterne i Kongeriget. — Med Hensyn til de til Kaldet henlagte Annex- og Mensalgaarde, og til Fæsterne paa samme, have Præsterne samme Rettigheder som en Jordbrot.

Den Indtægt, som Sognepræsterne have ved Tiende, er allerede omhandlet i 3die Deel S. 588 ff. I Hertugdømmerne ydes Tiende, (som tidligere omtalt i 3die Deel S. 618), kun i nogle enkelte Egne, især i Nordslesvig, og de Afgifter, der paa en Deel Steder erlægges til Præsten istedetfor Tiende, som engang for flere Aarhundreder siden har været ydet, ere kun ringe. Ved en Deel Kald oppebærer Præsten i Hertugdømmerne en aarlig Pengesum (fixum), der i Reglen hidrører fra Legater; men samme er i Almindelighed kun ringe.

Præsternes Indtægt ved Offer*) og Naturalpræstationer er omtalt i 3die Deel S. 601 og S. 591. De sidstnævnte ere i det Hele taget betydeligere i Hertugdømmerne end i Kongeriget, og navnligen holder Menigheden paa de fleste Steder i Hertugdømmerne et vist Antal Køer for Præsten, hvilke den fornyer naar de bliver gamle, hvorfor de kaldes for „eiserne Kühe". — Til Accidentser udenfor det i Loven omtalte Offer hører hvad der gives Præsten for Confirmanders Underviisning, for Ligfølge og Ligtaler, og undertiden for Skriftemaal, for Sygebesøg og for Forbøn for Syge fra Prædikestolen, (for hvilke kirkelige Handlinger dog ingen Betaling maa foreskrives, ligesom Præsten er uberettiget til herfor at tage noget

*) I Kirkens ældste Tider blev Præsternes hele Underhold, forsaavidt de ikke formaaede at bestride samme af egen Formue, tilveiebragt ved frivillige Gaver, som nedlagdes paa Alteret, og en Levning heraf er Offeret.

af Fattige), samt den ved Pl. af 7de November 1827 lovbestemte Betaling for Udstedelsen af Attester. — Saavel enhver fratrædende Præst, som en afdød Præsts Enke eller Arvinger, have Ret til i det saakaldte Naadsensaar, eller i et Aar fra Vakancen at regne, at oppebære Halvdelen af Kaldets Indtægter, hvorimod den anden Halvdeel tilfalder Eftermanden. I Hertugdømmerne vicariere Præsterne i Provstiet derimod i det ved en Præsts Død ledige Kald i et Aar, og Præstens Efterladte faae det hele Kalds Indtægter i dette Aar.

Sognepræsterne og den ordinerede Geistlighed i det Hele taget have kun følgende Standsrettigheder: a) Geistligt Værneting. I den catholske Tid hørte Geistligheden og dens Undergivne i alle Slags Sager under geistlig Jurisdiktion; men ved Reformationen blev den geistlige Jurisdiktion og derved tillige det privilegerede geistlige Værneting indskrænket til det Tilfælde, at Geistlige sagsøgtes i geistlige Sager*), og Begrebet om disse har Forordning af 5te Decbr. 1806 § 4 indskrænket til Sager, som angaae geistlige Embedsmænds Pligter eller Forhold i Embedsførelse. I alle civile Sager, som angaae almindelige borgerlige Forbrydelser, have de Geistlige intet privilegeret Værneting, Bisperne undtagne, som baade i Sager om Embedsforseelse og i criminelle Sager henhøre under Høiesteret. Den geistlige Underret er Provsteretten, som i forekommende Tilfælde anordnes af Bispen, og bestaaer af Provsten og Underdommeren paa det Sted, hvor den Tiltalte opholder sig. Fra Provsteretten appelleres til Provstemødet, eller, som det almindeligere kaldes, til Landemødet, hvor Stiftamtmanden og Bispen dømme, og Stiftets Provster ere Bisiddere; og fra Landemødet appelleres til Høiesteret. I hvert Provsti i Hertugdøm-

*) Ægteskabssager vedbleve at høre under et Slags blandet geistlig Domstol, den saakaldte Tamperet, (quatuor temporum jus), indtil denne blev ophævet ved Forordn. af 1ste Decbr. 1797.

merne er der et Underconsistorium, (som paa Landet bestaaer af Amtmanden, Provsten og alle, eller de ældste, Geistlige i Provstiet), og samme er Domstoel i første Instants for Geistlige og Skolemænd, i Slesvig i geistlige Sager, men i Holsteen i alle Sager, og tillige Domstoel i alle geistlige Sager, hvortil Ægteskabssager henregnes*). Geistlig Domstoel i anden Instants er Overconsistoriet, der bestaaer af Overrettens Medlemmer, Generalsuperintendenten og to andre Geistlige, og Overconsistoriet er tillige i Reglen første Instants for dem, der have et privilegeret geistligt Værneting. Sidste Instants er Overappellationsretten i Kiel. I Hertugdømmet Lauenborg er Consistoriet i Ratzeborg den eneste geistlige Domstoel. — b) Ret til at bære geistlig Dragt. c) Fritagelse for personlige Kjøbstad-Byrder. d) Udskrivningsfrihed for deres Børn. e) Titlen af „Høiærværdig", naar de have Rang, ellers af „Velærværdig". f) Juridisk Hellighed under Udøvelsen af deres Embedsforretninger.

De residerende Capellaner ere Præster, som af Kongen ere beskikkede til for bestandig ved en Menighed i Forening med Sognepræsten at besørge de geistlige Forretninger, og alt hvad der gjelder om Sognepræstens Egenskaber, Beskikkelse og Pligter i Almindelighed er ogsaa anvendeligt paa samme. — Hvad de egentlige Ministerialia angaaer, (saasom Vielser, Begravelser o. a. desl.), og i hvad der vedkommer Præste-Embedet i Almindelighed, da assisterer den residerende Capellan kun Sognepræ-

*) De adelige Godser i Slesvig høre ikke, som de holsteenske, under Provstierne, og derfor heller ikke under Underconsistorierne, men for samme er Land-Over-Consistoriet, (der bestaaer af Landrettens Medlemmer og af de geistlige Medlemmer af Overconsistoriet), første Instants, hvilket det ogsaa i begge Hertugdømmerne er for Medlemmerne af Ridderskabet og de adelige Godseiere i alle geistlige Sager. I Holsteen er Land-Over-Consistoriet Domstol i anden Instants i alle geistlige Sager fra de adelige Godser.

sten naar han forlanger det. Deres Indtægter bestaae deels i en fast Løn, som udredes af Sognekaldet, deels i Offer og Accidentser. I Kjøbstæderne have de Andeel i Præstepengene, og paa mange Steder saavel paa Landet som i Kjøbstæderne have de Embedsboliger, som ifølge bestemt Taxt indløses af Formanden. Her er kun 30 residerende Capellanier her i Kongeriget, hvoraf noget over de $\frac{2}{3}$ ere i Kjøbstæderne. I Hertugdømmerne ere mange Sogne saa store*) at de have to Præster, af hvilke den anden, som kaldes Diaconus, eller paa enkelte Steder compastor, da er at ansee som en residerende Capellan.

Personelle Capellaner ere Præster, som af Kongen, paa vedkommende Sognepræsts Ansøgning derom, beskikkes ham til Medhjelp naar han paa Grund af Alder, Sygelighed, Sognets Størrelse, eller anden gyldig Aarsag, ikke er i Stand til at udføre alle sit Embedes Forretninger. — Naar en Præst søger en Capellan skal han og Biskoppen foreslaae i det mindste et Par, som dertil have de fornødne Egenskaber, af hvilke Kongen da beskikker Een, og de tjenstledige Capellaner i Stiftet skulle ved denne Leilighed fornemmelig komme i Betragtning, naar Intet er at udsætte paa deres Dygtighed. Deres Løn bestemmes ved en med Sognepræsten oprettet Contrakt, hvilken Provsten skal underskrive, og Præsten kan ikke senere uden gyldig Grund afskedige dem af sin Tjeneste. For Tiden er her i Kongeriget 125 personelle Capellaner, og der kommer i Sjellands Stift en saadan paa hvert 8de Pastorat, i Fyens Stift paa hvert 7de, i Lollands og Falsters Stift paa hvert 9de, i Aalborg Stift paa hvert 8de, i Aarhuus Stift paa hvert 5te, og i Viborg og Ribe Stift paa hvert 15de. I Hertugdøm-

*) Medens Kongeriget Danmarks Sogne, naar de kjøbenhavnske holdes udenfor Betragtningen, i Gjennemsnit kun tælle en Befolkning af 700, tælle Slesvigs Sogne i Gjennemsnit 1833, Holsteens endogsaa 3474, og Lauenborgs 1575 Indvaanere.

merne kjender Man ikke noget til personelle Kapellaner. — Paa Bedelsborg, Raunholt, Rosenholm, Riskrup og Støvringgaard er der endnu Borgcapeller, som ikke ere gaaede over til Sognekirker, og i hvilke der holdes Gudstjeneste, hvorfor een af Nabopræsterne er ansat som Præst ved samme.

Til at undervise Ungdommen i Christendommen og forberede den til Confirmation er der ved de kjøbenhavnske Menigheder beskikket ordinerede Catecheter, jfr. Reskript af 9de Mai 1836, og i alle de Kjøbstæder i Kongeriget, i hvilke der ikke er nogen residerende Capellan, er den første Lærer ved Borgerskolen i Reglen ordineret Catechet; jfr. Anordn. af 2de Juli 1814 § 10. Disse Catecheter, som assistere Præsten, og af hvilke her for Tiden i alt i Kongeriet er henimod 60, have allevegne fast Løn. I Kjøbenhavn ombæres tillige en Tavle i Kirken til Fordeel for Catecheten, og i Kjøbstæderne nyder han Hoitidsoffer af Menigheden og fri Bolig og Brændsel. I Hertugdømmerne er ingen Katecheter ansatte.

Den høiere Geistlighed her i Landet, eller den geistlige Øvrighed, bestaaer af Provsterne og Biskopperne.

Provster findes allerede omtalte i det 12te Aarhundrede baade i Sjelland og Jylland. Ved Reformationen blev der ansat en Provst i hvert Herred, der valgtes af samtlige Herredets Præster; og dette vedvarede til i Begyndelsen af dette Aarhundrede. Ved Forordning af 5te Decbr. 1806 blev imidlertid bestemt at der istedetfor Herredsprovster skulde beskikkes Amtsprovster; men da Erfaringen senere viste, at disse havde for mange Forretninger til tilbørligen tillige at kunne passe deres Præste-Embede, blev det ved Resk. af 17de Juli 1822 (Cancelli-Circul. af 20de Aug.) bestemt, at efterhaanden som Amtsprovsterne afgik skulde Provstedistrikterne deles saaledes, at de, paa nogle faa Undtagelser nær, kom til at bestaae, paa Øerne af 2 og i Jylland af 3 eller 4 Herreder, og at det bedste Kald i

Distriktet skulde forenes med Provste-Embedet, samt at Provsten desuden skulde have 1½ Td. Bygs Værdi af hver Kirke i Distriktet. — Disse (Distrikts-)Provster, som siden Udstedelsen af den ovennævnte Forordning af 5te Decbr 1806 umiddelbart udnævnes af Kongen, ere Præsternes nærmeste Foresatte og føre det specielle Tilsyn med Geistligheden, Kirkerne, Skolerne og Fattigvæsenet i deres Distrikt. — I Hertugdømmerne omfatter et Provsti i Reglen et Amt eller Landskab, med de i samme enclaverede Stæder, og sammesteds kaldes Provsterne „Kirke-Provster", til Adskillelse fra Kloster-Provsterne.

De Provster, som ere Sognepræster ved Stifternes Domkirker, kaldes for Stiftsprovster, (Provsten i Sømme og Volborg Herreder, som tillige er Sognepræst ved Roeskilde Domkirke, dog undtagen, i det denne Geistlige endnu fører Titlen „Domprovst"), og disse Stiftsprovster, (som ikke staae over de andre Provster, men kun ere primi inter pares), udføre Biskoppernes Forretninger i dennes Fraværelse eller Forfald.

Kirkens øverste Tilsynsmand i Stiftet er Biskoppen, (der i Hertugdømmerne kaldes for „Generalsuperintendent"), hvilken som saadan har at vaage over at Geistligheden i Stiftet opfylder dens Pligter saavel i Embede som i Levnet, og at Kirkelovene overholdes, ligesom han ogsaa er Regjeringens Raadgiver i alle geistlige, Stiftet angaaende Anliggender, hvilket særligen gjelder om Sjellands Biskop. Biskopperne, hvoraf der i Kongeriget, foruden een i hver Stift, er een paa Als og Ærø og een paa Island, beskikkes af Kongen*), og ere alle lige i Myndighed; men Sjellands Biskop har høiere Rang, og

*) Allerede i det 11te Aarhundrede var Landet deelt i 8 Bispedømmer (eller Stifter), hvis Biskopper residerede i Lund, Roeskilde, Odense, Ribe, Aarhuus, Viborg, Børglum og Slesvig, og til Grund for Stifts-Inddelingen, som skriver sig fra Svend Estrithsens Tid, og har vedligeholdt sig temmelig uforandret til Nutiden, ligger, især i

det er ham det tilkommer at salve Kongen og at ordinere de øvrige Biskopper *) Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen danne hver et Generalsuperintendentur eller Bispedømme**), og Hertugdømmet Lauenbog et Superintendentur.

De forskjellige Bispedømmer indeholde i Kongeriget

	Provstier.	Pastorater.	Sogne.
Sjellands Stift	19	262	420
Fyens —	8	134	201
Lollands og Falsters	3	60	98
Als og Ærø	3	17	18
Aalborg	7	102	199
Viborg	6	91	215
Aarshuus	13	173	331
Ribe	10	169	276
	69	1008	1758
Slesvigs General-Superintendentur	10	209	227
Holsteens	12	187	139
Lauenborgs	"	27	28

Jylland, i det Væsenlige den gamle Sysfel-Inddeling, som for det meste havde naturlige, især ved Vandløb og Fjorde dannede Grændser. (Vendsysfel og Thysysfel svare saaledes til Aalborg Stift, Salling-Ommer- og Himmer Sysler til Viborg Stift; Aabosysfel og Løversysfel til Aarhuus Stift, og Har-Var-Jelling- og Almindesysler til Ribe Stift). Ved Reformationen bestemtes at Bisperne skulde hedde Superintendenter, en Benævnelse, der dog var Folket for-fremmed, og derfor aldrig kom i Brug, og Kirkeordinantsen af 1537 bestemte at samtlige Kjøbstadpræster i Stiftet skulde udnævne 4 af deres Midte, der skulde vælge Superintendenten. Denne Valgret gik imidlertid efterhaanden af Brug, og blev ganske ophævet ved Enevoldsmagtens Indførelse. — Fyens Stifts Bispestoel er i dette Aarhundrede blevet deelt i tre, nemlig i Fyens, Lollands og Falsters, og Als og Ærøes.

*) Tilforn var Sjellands Biskop altid tillige 2den Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet, jfr. 2—17—25 og Universit. Fund. 7de Mai 1788 Cap. 1 § 1 og 19; men ved Embedets sidste Besættelse var det ikke Tilfældet.

**) Oprindeligen hørte hele Norden under den Bremenske Erkebisp; men da Erkebispedømmet i Lund blev oprettet i Aaret 1104 kom Danmark og Slesvig under samme, hvorimod Holsteen vedblev at høre under den Bremenske Erkebisp. Slesvig hørte under 3 Bispestole, nemlig Slesvigs, Ribes, og Fyens, (Als, Ærø og Femern), hvorimod Holsteen deels hørte under Hamborgs Domprovsti, deels under Lybeks Stift.

I et Skrift som dette bør Landets geistlige Inddeling ikke fattes, og skjøndt den vil optage en Deel Plads meddeles den derfor her i følgende Fortegnelse, med Hensyn til hvilken det bemærkes, at naar et Pastorat har flere Sogne, er det her førstnævnte Hovedsognet, og det andet (eller de andre) Annexsogne, samt at det udtrykkelig er tilføiet naar Præstegaarden ikke ligger i Hovedsognets Kirkeby, og at det Pastorat, som her er nævnt først i hvert Provsti, för Tiden er forenet med Provste-Embedet.

Sjællands Stift. 1) Frue Provsti, bestaaende af vor Frue, Trinitatis, Helliggeistes, St. Petri, og vor Frelsers Sogne i Kjøbenhavn. Desuden hører Geistligheden ved Frederiks-, Vartou- og almindelig Hospitaler, Tugthuset, Arresthuset, Døvstumme Institutet og det Harboske Frue-Kloster under samme. 2) Holmens Provsti, bestaaende af Bremerholms, Garnisons og Frederiks Sogne i Kjøbenhavn. Desuden hører Geistligheden ved Stokhuuskirken, Citadellets Garnisons Kirke, og Reformeert Kirke under dette Provsti. 3) Søkkelunds og Smørum Herreders Provsti, bestaaende af Pastoraterne Søllerød, Mageleby, Taarnby, Gladsaxe og Herlev, Gjentofte, Lyngby, Brønshøi og Rødovre, Frederiksberg og Hvidovre — Ledøie (Lidø) og Smørum, Sengeløse, Glostrup, Ballensbek, Brøndby-Øster og Vester, Høie Thostrup, Ballerup og Maalev, Hersted Øster og Vester, Thorslunde og Jishøi. 4) Somme og Voldborg Herreders Provsti med Pastoraterne: Roeskilde Domkirke, vor Frue og St. Jørgens, Himmelev, Kornerup og Svogerslev, Aagerup og Kirkerup, Jyllinge og Gundsømagle, Hvedstrup og Flyng, Herslev og Gjevninge, — Saaby og Kidserup, Ousted og Allerslev, Sæby og Gjershøi, Hvalsø og Særløse, Hyllinge og Lyndby, Ny og Sonnerup. 5) Thune og Ramsø Herreders Provsti med Pastoraterne Snoldelev og Thune, Greve og Kildebrønde, Karlslunde og Karlsstrup, Haudrup og Solrød, Reerslev og Vindinge, Jersi og Kirkeskjendsved, — Kjøge og Ølsemagle, Høielse og Lellinge, Rorup og Glim, Eiby og Dalby, Borup og Kimmerslev, Ørsted og Daastrup, Gadstrup og Syv. 6) Liunge-Kronborg Provsti med Pastoraterne Asminderød og Grønholt, Helsingørs St. Olai, Helsingørs St. Marie, Hirschholm, Karlebo, Tikjøb (hvorunder Hornbæk og Hellebæk Menigheder), Blaustrød og Lille-

rup, Birkerød. 7) Lynge Frederiksborg, Ølstykke og Horns Herreders Provsti med Pastoraterne Frederiksborg Slotsogn samt Hillerød og Herlev, Slangerup og Uvelse, Ude- og Oppe-Sundby, Hjørlunde, Lynge og Uggeløse, Græse og Sigerslev — Steenløse og Veks, Ølstykke, Farum og Værløse, Snodstrup, Slagslunde og Gandløse — Skuldelev og Selsø, Ferslev og Vellerup, Skibby, Kyndby og Krogstrup, Gjerlev og Draaby, Ourø. 8) Holbo og Strø Herreders Provstie med Pastoraterne Søborg, Valdby og Helsinge, Veiby og Tibirke, Esbønderup og Nøddebo, Græsted og Maarum, Ramløse og Annise, Blidstrup, — Tjereby og Alsønderup, Thorup, Lille Lyngby og Ølsted, Kregome og Vinderød, Skjevinge og Gjørløse, Strø, Melby. 9) Arts og Løve Herreders Provsti med Pastoraterne Udby, Kallundborg, Raklev, Svallerup, Refsnæs, Nørby, store og lille Fuglede, Aarby, Tømmerup — Ørslev og Solbjerg, Gjerslev og Bakkendrup (Præstegaard i Bakkendrup), Finderup, Reerslev og Vedby, Gjørlev, Sæby og Hallenslev, Helsinge og Drosselbjerg, Havrebjerg og Gudum, Tersløse og Skjellebjerg, Ridløse. 10) Meerløse og Tudse Herreders Provsti med Pastoraterne Tølløse og Aagerup, Holbek og Meerløse, Nørre Jernløse og Qvandløse, Soderup og Eskildstrup, Asminderup og Grandløse, Thostrup og Uggerløse, Ondløse og Sønderstæd, Butterup og Tudse, Sønder-Jernløse og Sostrup —, Kundby, Hjembæk og Svinninge, Hørby, Udby, Stiftsbjergby og Mørke, Jyderup og Holmstrup, Hagested og Gislinge, Skamstrup og Frydendal. 11) Skippinge og Ods Herreders Provsti med Pastoraterne Føllenslev og Særslev, Vallekilde og Hørve, Bregninge og Bjergsted, Værlev og Jordløse, Vigsinde og Aunsø, Seierø — Nykjøbing og Nørvig, Vig og Asminderup, Grevinge, Egebjerg, Asnæs, Høiby, Faarevelle, Odden (Præstegaard i Overby). 12) Ringsted og Alsted Herreders Provsti med Pastoraterne Ringsted og Beenløse, Haraldsted og Allindemagle, Jydstrup og Valdsølille, Hasle og Freslev, Vigersted og Qværkeby, Nordrup og Farringløse, Vetterslev og Hømb, Terslev og Ørslev, Førslev og Sneslev — Sorø, Gyrstinge og Flinterup, Munke-Bjergby og Bromme, Pedersborg og Kindertofte, Lynge og Broby, Bringstrup og Sigersted, Steenmagle og Steenlille, Slaglille og Bjernede, Alsted og Fjenneslev. 13) Slagelse Herreds Provsti med Pastoraterne: Slagelse St. Michaels og Heininge, Slagelse St. Petri, Korsøer og Taarnborg, Vemmelev og Hemmershøi,

Sønderup og Nordrup, Boeslunde, Lundforlund og Gjerlev, Bjergby og Sludstrup, Sorterup og Ottestrup, Stillinge. 14) Vester og Øster Flakkebjerg Herreders Provsti med Pastoraterne: Skjelskør, Egitslevmagle, Tjereby, Ørslev og Bjerre, Skjørpinge og Faardrup, Gimlinge, Magleby, Haarslev og Tinggjellinge, Høve og Flakkebjerg, Hyllested Venslev og Holsteinborg, Sørbymagle og Kirkerup, Aggersø og Omø — Karrebæk, Marvede og Hyllinge, Vallensved, Tjustrup og Haldagerlille, Herlufsholm (Præstegaard i Næstved), Førslev, Qvislemark og Fyrendal, Krummerup og Fuglebjerg, Fodby. 15) Faxe, Bjeverskov og Stevns Herreders Provsti med Pastoraterne Faxe, Kongsted, Spjellerup og Smerup, Ulsø og Braaby, Dalby og Thureby, Roholte, Karise og Alslev, Vemmetofte Kloster — Vallø Kloster, Herfølge og Sæder, Vollerslev og Gjorslev, Haarlev og Himlingøie, Valløby og Taarnby, Enderslev og Braaby, Lidemark og Bjeverskov — Storeheddinge og Høierup, Lyderslev og Frørslev, Magleby og Holtug, Hellested, Strøby og Varpelev, Lilleheddinge og Havnelev. 16) Hammer og Tybjerg Herreders Provsti med Pastoraterne Hammer og Lundby, Kjøng, Veilø og Vester-Egitsborg, Sværdborg, Rønnebek og Olstrup, Toksværd, Næstelsø- og Mogenstrup — Herlufmagle og Tybjerg, St. Mortens og St. Peters i Næstved, Næsby og Tyvelse, Glumsø og Bavelse, Skjelby og Gunderslev, Sandby og Vrangstrup, Fensmark og Riislev, Aversi og Teestrup, Vester- og Øster-Egede. 17) Baarse Herreds Provsti med Pastoraterne: Kallehave (Præstegaard i Langebek), Præstø og Skibbinge, Vordingborg og Kastrup, Øster Egitsborg, Jonshoved (Præstegaard i Stavreby), Mehrn, Ubby og Ørslev, Baarse og Beldringe (Præstegaard i Beldringe), Snesere, Everdrup, Allerslev (Præstegaard i Rekende). 18) Møenbo Herreds Provsti med Pastoraterne Stege, Magleby, Borre, Elmelunde (Præstegaard i Hjertebjerg), Kjeldby, Damsholt, Fanefjord (Præstegaard i Vollerup). 19) Bornholms Provsti med Pastoraterne: Rønne og Knudsker, Hasle og Ruthsker, Svanike og Ibsker, Nexø og Bodilsker, Nyker, Allinge og Olsker, Clemensker, Rø, Østerlarsker og Gudhjem, Østermariæ, Povelsker, Pedersker, Aaker, Nylarsker og Vestermariæ, Christiansø.

Under Sjellands Stift hører endvidere Færøerne, Grønland, vore vestindiske Øer og Besiddelserne paa Kysten af Guinea. Jfr. Afsnittet om Colonierne.

Fyens Stift. 1) Odense Kjøbstads Provsti med Pasto-

raterne St. Knuds, vor Frue og St. Hans. 2) Odense Herreds Provsti med Pastoraterne Brændekilde og Bellinge, Dalum og Sanderum, Paarup, Steenløse og Fangel, Verninge, Timmerup og Brylle, Korup og Ubberud, Bissenbjerg (Præstegaard i Fuglevig). 3) Bjerge og Aasum Herreders Provsti med Pastoraterne: Kjerteminde og Drigstrup, Marslev og Birkende, Dalby og Stubberup, Mesinge, Viby, Munkebo, Rynkeby og Revninge, Kjølstrup og Agedrup — Nørre Lyndelse og Høiby, Fraugde, Allerup og Davinde, Rønninge og Rolfsted, Seden og Aasum, Nørre Søby og Heden, Sønder Næraa og Aarslev. 4) Lunde, Skam og Skovby Herreders Provsti med Pastoraterne Lumby, Østrup og Hjadstrup, Sleby og Otterup, Lunde, Norup, Allesø og Næsbyhoved-Broby — Krogsbølle (Præstegaard i Aggersnæs), Skamby, Klinte og Grindløse, Nørre-Næraa og Bederslev, Uggerslev og Høirup — Bogense og Skovby, Vigerslev, Veflinge, Sønderse, Særslev, Guldbjerg og Sandager (Præstegaard i Kaalshave), Eilby og Melby, Haarslev. 5) Baag og Vends Herreders Provsti med Pastoraterne Dreslette, Assens og Kjærum, Skydebjerg og Orte, Søby og Tuerup, Barløse, Sandager og Holevad, Tanderup, Kjerte, Gamtofte, Ørsted, Haarby (Præstegaard i Akkerup), Flemløse, Sønderby, Kjøng, Hellenæs, Søllested og Vedtofte — Middelfart og Kauslunde, Nørre-Aaby og Indslev, Veilby, Gamborg, Udby (Præstegaard i Ronæs), Føns og Ørslev, Huusby (Præstegaard i Sønderaaby), Balslev og Eiby, Gjeldsted og Rorup, Fjeldsted og Harrendrup (Præstegaard i Fjellerup), Asperup og Rorslev, Brænderup og Ore. 6) Sunds og Salling Herreders Provsti med Pastoraterne Qværndrup, Svendborg St. Nicolai og Thurø, Svendborg vor Frue, Skaarup, Tved, Ollerup og Kirkeby, St. Jørgens og Sørup, Østerskjerninge og Hundstrup, Egense, Steenstrup og Lunde — Faaborg og Diernisse, Vesterskjerninge og Ulbølle, Brahetrolleborg og Krarup (Præstegaard i Haagerup), Nørre Broby, Øster Hæsinge og Hillerslev, Vester Aaby og Aastrup, Vester Hæsinge og Sandholts Lyndelse, Sønder-Broby, Jordløse og Haastrup, Svaninge, Herringe og Gjesteløv, Espe og Vantinge, Allested og Veile, Horne, Avernakø, Lyø. 7) Vinding og Gudme Herreders Provsti med Pastoraterne Herrested, Nyborg, Flødstrup og Ullerslev, Kullerup og Refsvindinge, Søllinge og Hellerup, Sønder-Høirup, Ørbek, Frørup, Vindinge, Skjelderup og Ellinge, Aunslev og Bovense (Præstegaard i Skalkendrup) — Langaa og Oxendrup, Gud-

bjerg, Svindinge, Ryslinge, Gislev og Ellested, Hesselager, Gudme og Brudager, Oure og Vestrup, Ringe. 8) Langelands Provsti med Pastoraterne Humble, Lindelse, Magleby, Longelse og Fuglsbølle, Tryggelev og Fodslette, Rudkjøbing og Skrøbelev, Simmerbølle, Tranekjær og Tulbølle, Bødstrup, Snøde og Stoense, Stryns, Dreis, Bregninge, Bjerreby, Landet (de 3 sidstnævnte paa Thorsenge).

Als og Ærø Stift. 1) Als Nørre Herreds Provsti med Pastoraterne Nordborg, Svenstrup, Hagenbjerg, Oxbølle, Igen (Præstegaard i Guderup). 2) Als Sønder Herreds Provsti med Pastoraterne Kettinge, Ulkebølle, Notmark, Adserballig, Tandslet, Lysabbel, Høirup. 3) Ærø Provsti med Pastoraterne Bregninge og Søby, Ærøeskjøbing, Rise, Tranderup, Marstal.

Lollands og Falsters Stift. 1) Lollands Sønder og Nørre Herreders Provsti med Pastoraterne Vestenskov og Kappel, Dannemarre og Tillitse, Vesterborg og Birket, Skovlænge og Gurreby, Søllested, Stokkemarke, Arninge, Landet og Ryde, Gloslunde og Græshave, Feis, Fæms, Asto — Nakskov og Branderslev, Kjøbelev, Vindeby, Horslunde og Nørlunde, Halsted og Aunede, Utterslev, Herredskirke og lille Løitofte, Sandby. 2) Fuglse og Musse Herreders Provsti med Pastoraterne Østofte, Rødby og Ringsebølle, Fuglse og Krønge, Tirsted Skjørringe og Veileby, Taagerup og Thorslunde, Errindslev og Olstrup, Rebbelunde og Sædinge, Holeby og Burse — Saxkjøbing, Maribo og Hillested, Nysted og Herridslev, Østerulslev og Godsted, Maibølle, Hunseby, Thoreby (Præstegaard i Flintinge), Kjettinge og Bregninge, Døllefjelde og Musse, Slemminge og Fjelde, Vaabensted og Engestofte, Radsted, Taars, Birnæs, Vester Ulslev. 3) Falsters Provsti med Pastoraterne Nørre Vedby og Nørre Alslev (Præstegaard i Riserup), Stubbekjøbing og Maglebrænde, Thorkildstrup og Lillebrænde, Gundslev, Onslev og Eskildstrup, Tingsted (Præstegaard i Tanderup), Stadager og Nørre-Kirkeby (Præstegaard i Sundby), Vaalse, Kippinge og Brarup, Vogs — Nykjøbing og Systofte, Sønder Kirkeby og Sønder Alslev, Karleby Horreby og Ørslev, Skjelby og Gjedesby, Idestrup, Veggerløse, Horbelev og Falkerslev, Aastrup (Præstegaard i Moseby).

Aalborg Stift. 1) Aalborg og Kjær Herreds Provsti med Pastoraterne Budolphi, Frue og Nørre Tranders, Sønder Tranders*) — Hals, Sulsted og Aistrup, Hammer og Horsens, Vadum, Vester

*) Jfr. Noten S. 75.

og Øster Haßing, Aaby og Bjergsted, Ulsted, Nørre Sundby og Hvorup. 2) Dronninglund og Børglum Herreders Provsti med Pastoraterne Dronninglund (Præstegaard i Lunderager), Albæk og Voer, Volstrup og Hørby, Sæby, Understed og Karup, Torslev og Lendum, Skjæve, Hellevad Hellum og Ørum (Præstegaard i Bredekjær), Byrum Vesters og Hals paa Læsø — Øster-Brønderslev og Hallund, Jerslev og Vester-Brønderslev, Brelev og Hestrup (Præstegaard i Lund), Vraa og Emb, Serritslev (Præstegaard i Norhaugen), Tolstrup og Stenum, Brensted og Thise, Børglum Vesby og Furreby. 3) Vennebjerg og Horns Herreders Provsti med Pastoraterne: Hjørring St. Hans og St. Olufs, Harritslev Seilstrup og Rakkeby, Jelstrup og Lyngby, Rubjerg og Maarup, Skallerup og Vennebjerg, Taarnby og Vidstrup, Horne og Asdal, Bjergby og Mygdal, Sindal og Astrup, Uggilt og Taars — Skagen, Raabjerg, Tversted Bindslev og Uggerby, Mosbjerg og Hørmested, Ellinge og Tolne, Aasted og Skjærum, Flade og Gjerum, Frederikshavn, Hirtsholmene. 4) Vesterhan, Østerhan og Hvetbo Herreders Provsti med Pastoraterne Klim Thorup og Vust (Præstegaard i Thorup), Tømmerby og Lild (Præstegaard i Kjærup), Kjetterup og Gjøttrup, Øsløs Vesløs og Arup, Kollerup Ekræm og Hjortdal — Brovst, Thorslev og Svenstrup (Præstegaard i Aarup), Haverslev og Beistrup, Øland, Lerup og Tranum, Aggersborg — Jetsmark, Ingstrup Hjermetslev og Alstrup, Saltum og Hune, Gjøl. 5) Hundborg og Hillerslev Herreders Provsti med Pastoraterne Thisted og Tilsted, Skinnerup, Vang, Skjørring og Thorsted, Hundborg og Jannerup, Skjoldborg og Kallerup — Vester og Øster-Vandet (Præstegaard i Aggersholm), Nors og Tved, Nær Hansted og Vixø, Hundstrup Østerild og Hjardemaal, Hillerslev og Kaastrup, Sennels. 6) Refs og Hasfing Herreders Provsti med Pastoraterne Vestervig og Agger, Hvidbjerg og Lyngsø, Helligsø og Gjetterup, Boddum og Ydby, Hurup, Søndbjerg Odby og Jægens — Harring og Stagstrup (Præstegaard paa Rosholm), Hasfing og Villerslev, Sønderhaa og Hørsted, Skyum og Hørdum, Vedsted og Grurup, Hvidbjerg Ørum og Lodbjerg, Visby og Heltborg, Snedsted og Nørhaa. 7) Mors Sønder og Nørre Herreders Provsti med Pastoraterne Karby Hvidbjerg og Redsted, Nykjøbing Lødderup og Elsø, Tæbring Outrup og Rakkeby, Lønslev og Ørding, Øster og Vester Assels, Beierslev og Blidstrup,

Froslev og Mollerup — Solbjerg og Sundby, Tødsø og Erslev, Dragstrup og Skallerup (Præstegaard i Vester-Jølby), Galtrup og Øster-Jølby, Flade og Draaby, Seierslev Ejerslev og Jørsby, Alsted og Bjergby (Præstegaard i Skarum)

Viborg Stift. 1) Viborg Provsti med Pastoraterne Viborg Domkirkesogn med Asmild og Taphrup, Søndersogn 2) Middelsom, Nørlyng, Sønderlyng og Rind Herreders Provsti med Pastoraterne Øster-Velling Helstrup og Grensten, Vinkel og Rind, Langaa Vinge og Thorup, Vester-Velling og Skjern, Vindum (Præstegaard i Brandstrup), Bjerring og Mammen, Hjermind Lee og Hjorthede — Borre Fiskbæk og Romlund, Dollerup Finderup og Raunstrup (Præstegaard i Fallesgaarde), Rødding Løvel og Pederstrup, Bammen Lindum og Bigum — Ørum Viskum og Beirum, Nørbæk Sønderbæk og Læsten, Tjele og Vinge (Præstegaard i Foulum), Bjerregrav Aalum og Tanum, Borning Qvorning og Hammershøi — Laastrup og Skals, Gjedsted og Fjelsø, Vesterbølle og Østerbølle, Simested Hvam og Hvilsom (Præstegaard i Evedrup), Hersom Bjerregrav og Kleitrup, Thostrup og Roum, Udbjerg og Lynnerup. 3) Nørre, Hindborg, Harre, Rødding og Fjends-Herreders Provsti med Pastoraterne Grinderslev Grønning og Thise (Præstegaard i Breum), Selle og Aasted, Junget og Thorum, Jebjerg og Lyby — Skive og Resen, Hem Hindborg og Dølby, Brøndum og Hvidbjerg, Oddense og Otting — Rosbjerg og Rybjerg, Rautrup Sæby og Vile, Hjerk og Harre, Durup og Tøndering, Fuurland — Rødding og Kreibjerg, Balling og Volling, Haasum og Ramsing, Lime (Præstegaard i Aalbæk), Lem og Veiby — Brov og Resen, Ørslevkloster og Ørum (Præstegaard i Hellslov), Kobberup Feldingborg og Gammelstrup, Daugbjerg Mønsted og Smollerup, Høislev Dommerby og Lundø, Thorup Qvols og Borris (Præstegaard i Dalsgaard), Vridsted og Fly. 4) Fleskum og Hornum Herreders Provsti med Pastoraterne Rombrup Klarup og Storvorde, Gunnerup og Nøsling, Mov, Gudum Lillevorde og Seiglflod, Ferslev Dal og Volsted — Ribe og Vorlev, Aarestrup Buderup og Gravlev (Præstegaard i Julstrup), Østerhornum, Ellitshøi og Svendstrup, Veggerby og Bislev (Præstegaard i Kirketerp), Sønderholm Freilev og Nørholm, Sønderup og Sulderup. 5) Hellum og Hinsted Herreders Provsti med Pastoraterne Skjørping og Fræer, Gjerding og Blenstrup, Brøndum Siem og Thorup, Bælum og Sol-

bjerg, Stibsted og Lyngby, Sønder og Nørre Kongerslev samt Komdrup — Skelund og Visborg, Astrup Rostrup og Storarden, Bive Ove og Valsgaard (Præstegaard i Marienborg), Als, Ols Hørby og Døstrup, Rold og Vebbestrup. 7) Aars, Slet og Gislum Herreders Provsti med Pastoraterne Brorstrup Ravnkilde og Haverslev (Præstegaard i Smørup), Aars og Haubro (Præstegaard i lille Aars), Hornum Hyldebjerg og Fleisborg (Præstegaard i Vesterhornum), Ulstrup og Gundersted, Skivum og Giver, Blære og Eidrup — Sebber og Aistrup (Præstegaard i Barmer), Kornum og Løgsted, Farstrup og Lundby, Næsborg Salling og Oudrup, Vilsted og Vindblæs, Bjørnsholm og Malle (Præstegaard i Ranum) — Nørbek Grynderup og Stenild, Strandby og Farsø (Præstegaard i Vadgaard), Gislum Vonsild og Testrup, Tisted Binderup og Durup, Ullits og Fovlum, Louns og Alstrup.

Aarhuus Stift. 1) Aarhuus Kjøbstads og Hasle Herreds Provsti med Pastoraterne Aarhuus Domkirkesogn, Frue, Aaby, Veilby, Hasle Skeiby og Lisbjerg, Aarslev og Tilst, Braband og Kasted. 2) Hads og Ning Herreders Provsti med Pastoraterne Gosmer og Halling (Præstegaard i Præstholm), Thorild og Vedslet, Hundslund, Gylling, Odder og Tvenstrup, Ørting og Falling, Randlev og Bjerggaer, Saxild og Nølev, Alrø, Endelave — Biby og Tiset, Astrup Tulstrup og Hvilsted, Beder og Malling, Holme og Tranbjerg, Maarslet, Ormslev og Koldt. 3) Sabro, Vester-Lisbjerg og Framlev Herreders Provsti med Pastoraterne Lyngaa og Skjød, Lading Faarup og Sabro (Præstegaard i Skjoldelev), Vitten Haldrum og Hadsteen, — Zeuthen og Folby, Grundfør og Spørring, Trige og Ølsted — Borum og Lyngby, Harlev og Framlev, Storring Stjær og Galten, Skjelle Skjørring og Laasby, Stibholme og Skovby. 4) Voer og Nim Herreders Provsti med Pastoraterne Hylke, Bær og Nebel, Gangsted og Søvind (Præstegaard i Elbek), Katterup Ørridslev og Tolstrup, Ousted og Taaning (Præstegaard i Snedstrup), Lundum og Hansted, Østbirk og Yding, — Tamdrup (Præstegaard i Kjørup), Horsens, Hvirring og Hornborg, Nim og Underup. 5) Hjelmslev og Gjern Herreders Provsti med Pastoraterne Blegind og Horning, Skanderborg Skanderup og Stillinge, Fruering og Vitved, Adslev og Mesing, Dover og Venge (Præstegaard i Sveistrup) — Hammel Voldby og Søby, Linaa og Dollerup, Alling og Tulstrup, Ryegind

og Sporup, Gjern og Skanderup, Skorup og Tvilum. 6) Brads og Tyrsting Herreders Provsti med Pastoraterne Nørre Snede og Eistrup, Klovborg Tyrsting og Grædstrup (Præstegaard i Skade), Aale og Tørring, Them, Linnerup og Hammer (Præstegaard i Hjordvang) — Vinding Bryrup og Brads, Ring og Føuling, Tønning og Træden, Ry, Søndervissing og Voer Ladegaard. 7) Støvring og Galten Herreders Provsti med Pastoraterne Harridslev og Albæk, Randers St. Mortens, Gimminge og Lem, Borup, Støvring og Mellerup, — Galten og Vissing, Haslund og Ølst, Værum og Ørum, Laurbjerg og Leerbjerg, Ødum og Hadbjerg, Voldum og Rud. 8) Nørhald, Gjerlev og Onsild Herreders Provsti med Pastoraterne Spentrup og Gassum, Tvede og Linde, Asferg og Faarup, Hald og Kjærby, Glenstrup, Konsted og Raasted, Vester Tørslev og Svenstrup — Gjerlev og Endslev, Øster Tørslev, Udbyneder og Kastbjerg, Dalbyneder Raaby og Sødring, Vindblæs og Dalbyover (Præstegaard i Norup) — Mariager, Hem og Sem, Hobro og Skjellerup, Sønder og Nørre Onsild, Falslev, Hornum og Snæbum. 9) Sønder, Øster-Lisbjerg og Mols Herreders Provsti med Pastoraterne Kolind Ebdrup og Skarresø, Aalsø og Hoed, Veilby og Homø, Lyngby og Albøge, Feldballe og Nødager, Hyllested og Rosmus, Tirstrup og Fuglslev — Skjødstrup og Elsted, Hornslet, Todbjerg og Meilby, Mørke og Hvilsager, Hjortshøi Egaa og Elev, Thorsager og Bregnet, — Ebeltoft og Draaby, Knebel og Roelse, Tved, Vistoft, Agrie og Egens, Helgenæs. 10) Rougsø, Sønderhald og Nørre Herreders Provsti med Pastoraterne Ørsted, Voer og Estruplund, Holbek og Udby — Vivild og Veilby, Gjesing og Nørager, Virring og Essenbek, Kristrup og Hornbek, Øster og Vester Alling, Aarslev Hørning og Lime, Fausing og Auning, Marie-Magdalene og Koed, Mygind Krogsbek og Skjørring, Søby Skader og Halling — Grenaa og Gammelsogn, Vegerslev og Villersø, Ørum og Ginnerup, Gjerrild og Hemmed, Hammelev og Enslev, Karleby og Voldby, Rimsø og Kastbjerg. Nimtoft og Tøstrup, Fjellerup og Glæsborg, Anholt. 11) Lysgaard, Hids og Houlbjerg Herreder med Pastoraterne Levring og Hørup, Grønbek og Svostrup, Hinge og Vinderslev, Thorning og Lysgaard, Høibjerg og Elsborg, Vium Sjørslev og Alminde, Frederikshøi og Karup — Kragelund og Funder, Serup og Lemming, Seiling og Sinding, Gjødvad og Balle — Hvorslev og Gjerning, Houlbjerg og Granslev, Veierslev Aidt og

Thorsø, Haurum og Sall (Præstegaard i Njær), Sall og Gullev, Bellev. 12) Samsø og Thunø Herreders Provsti med Pastoraterne Besser og Onsbjerg, Kolbby, Tranebjerg, Nordby, Thunø. Bjerge og Hatting Herreders Provsti med Pastoraterne Glud og Hjarnø, Raarup, Asfens og Klakring, Urum og Daugaard, Barret og Brigsted, Rebsager og Bjerge, Skjold, Stouby og Hornum (Præstegaard i Gammelby), Urlev og Stenderup — Hedensted og Store Dalby, Tyrsted og Uth, Ølsted, Hatting og Thorsted, Engom, Løsning og Korning.

Ribe Stift. 1) Ribe Provsti med Pastoraterne Ribe Domkirkesogn, Sem, Ribe St. Catherine. 2) Andst, Slaugs, Malt og Gjørding Herreders Provsti med Pastoraterne Leirskov og Jordrup, Skanderup (Præstegaard i Nagbølle), Hjarup og Vambrup, Andst og Gjesten (Præstegaard i Gamst), Seest, Veerst og Bekke, — Grindsted og Green, Vorbasse og Heinsvig, — Føvling og Holsted (Præstegaard i Vekbølling), Veien og Læborg, Brørup og Lindknud (Præstegaard i Præstkjær), Malt og Folding, — Vilslev og Hunderup, Darum og Bramminge, Gjørding og Veirup, Aastrup og Starup, Jernved. 3) Øster og Vester (Horne) og Skads Herreders Provsti med Pastoraterne Thorstrup og Horne, Ølgod og Strelev, Hodde og Tistrup, Andsager — Varde St. Jacob og St. Nicolai, Janderup og Billum, Ho og Oxby, Lunde og Outrup, Aal, Nørre Nebel og Lydom, Ovong og Lyne, Henne og Lønne — Sneum og Tjereborg (Præstegaard i Allerup), Grimstrup og Aarre, Bryndum og Vester Nebel, Øse og Næsborg, Jerne og Skads, Guldager, Alslev og Hostrup, Vester Nykirke og Faaborg (Præstegaard i Ravnsø), Nordby, Sønderho. 4) Lø og Møgeltønder Herreders Provsti med de sønden for Kongeaaen liggende Pastorater Døstrup, Randrup, Medolden, Visby, Ballum, Roms, Amrum (Præstegaard i Nybøl), St. Laurents Sogn paa Føhr (Præstegaard i Syderende) — Møgeltønder, Daler, og Emmerlev. 5) Frøs, Kalslund, Nørrerangstrup, Gram og Hvidding Herreders Provsti med de sønden for Kongeaaen liggende Pastorater Hygom, Rodding og Skrave, Fohl, Østerlinnet, — Lintrup og Hjerting, Hjortlund og Kalslund, Fardrup, — Agerskov, Bestofte og Tislund, Branderup, Toftlund, — Gram, Nustrup, Skrydstrup — Brøns, Arrild, Spandet, Vestervedsted, Hvidding, Bobder, Roager (Præstegaard i Kirkeby), Reisby, Skjerbek, Høirup, Mans-

6) Hind, Bølling og Nørre Herreders Provsti med Pastoraterne Hee, Ringkjøbing og Rindom, Holmsland (Ny og Gammel Sogn), Stadil og Thim, Vedersø, Thorsted og Hover, Nørre-Omme og Bregninge, Vellinge — Borris og Faster, Skjern, Stavning, Deibjerg og Hanning, Lemb og Dilstrup, Borgod og Nørre-Bium, Bølling og Sæbing — Sønder- og Nørre-Bork, Lønborg og Egvad, Aadum, Hemmet og Sønder-Bium. 7) Ulfborg, Skodborg og Vandfuld Herreders Provsti med Pastoraterne Ulfborg og Raasted, Staby og Madum, Idom, Vinding og Vind, Nørre-Felding og Tvis, Husby og Sønder Nissum — Lemvig og Nørlem, Gudum og Fabjerg, Lomborg og Romb, Resen og Humlum, Tørring og Heldum, Nørre Nissum, Bøvling og Flynder, Møborg og Nees, Vens — Harboøre og Engbjerg, Dybe og Ramme, Vandborg og Ferring, Fjaltring og Trans, Hygom og Hove. 8) Hjerm, Ginding og Hammerum Herreders Provsti med Pastoraterne Holstebro og Maabjerg, Hjerm og Gjemsing, Borbjerg (Præstegaard i Borbjergholmgaard), Veirum, Naur og Sir, Gjørding Vemb og Buur, Olby Ny og Fausing, Meirup — Estvad og Rønbjerg, Ryde og Handbjerg, Sal og Eising, Haderup, Sevel — Gjellerup og Sunds, Rind og Herning, Ørre og Sinding, Aulum og Hodsager, Vildbjerg Timmering og Nøvling, Sneibjerg og Tjørring (Præstegaard i Gjødstrup), Ikast, Skarrild og Arnborg, Sønder Felding og Assing, Vording. 9) Holmanns, Elbo, Brusk og Jerlev Herreders Provsti med Pastoraterne Gauerslund og Vindinge, Smidstrup og Skjærup, Pjedsted og Gaarslev, — Trinitatis Sogn i Fredericia og Veilby, Michaelis Sogn i Fredericia og Erritsø, Taulov, Bredstrup og Kongsted — Colding, Alminde, Eltang og Vilstrup (Præstegaard i Stenbrup), Harte og Brambrup (Præstegaard i Paaby), Øster Starup og Nebel, Herslev og Viuf — Høien og Jerlev, Egtved og Ødsted. 10) Nørvang og Tyrild Herreders Provsti med Pastoraterne Hveisel og Givskud, Veile og Hornstrup, Sønder Omme og Houen, Uldum og Langskov, Brande, Ringgive Gadbjerg og Lindballe, Tyregod og Vester (Præstegaard i Tyregodlund), Nykirke og Give, Østersnede, Greis og Sindbjerg — Jelling og Hover, Bredsten og Skibbet (Præstegaard i Balle), Kollerup og Vindelev, Nørup og Randbøl.

Generalsuperintendentur for Hertugdømmet Slesvig. 1) Apenrade og Lygom Kloster Provsti med Pastoraterne Apenrade,

Jordkirk, Løit, Bjolderup, Ries, Bedsted, Hellevad og Ekvad, Øster Lygum, Barnæs, Brede, Lygumkloster, Nørre Lygum. 2) Eiderstedt Provsti med Pastoraterne Garding, Cathrineheerd, Oldenswort, Øster-hever, St. Peter, Poppenbøl, Tating, Tetenbøl, Ulvesbøl, Vesterhever Kating, Kotzenbøl, Koldenbüttel, Oldenswort, Tønning, Vollerwick, Welt, Witzwort. 3) Femerns Provsti med Pastoraterne Burg, Bannesdorff, Landkirchen, Petersdorf. 4) Flensborg Provsti med Pastoraterne St. Johannes, St. Marie, St. Nicolai, Helliggeistes (alle 4 i Flensborg), Esgrus, Kvern, Sørup, Steenbjerg, Sterup, Adelby, Grundtoft, Husby, Hyrup, Nylskov, Eggebek, Jørl, Sieversted, Groß- og Kleinsolt, Deversee, Bau, Groswiehe, Handevit, Nordhaksted, Wallsbøl, Wanderup, Glücksborg, Munkbrarup, Nykirke. 5) Gottorff Provsti med Pastoraterne Slesvig Domkirkesogn, Slesvig St. Michaelis, Krop, Haddeby, Hollingstedt, Treya, Boel, Nørre-Brarup, Havetoft, Moldenit og Kahleby, Satrup, Thumby og Struxdorf, Toll og Nybel, Ulsby og Fahrenstedt, Arnæs, Børen, Sønder-Brarup og Loit, Brodersby og Thorsted, Rabenkirchen, Tøstrup, Ulsnæs. 6) Haderslev Provsti med Pastoraterne Gammel-Haderslev, Haderslev, Aastrup, Halk, Hoptrup, Moltrup og Bjerning, Øsby, Starup og Grarup, Bildstrup, Vonsbæk, Hammelev, Maugstrup og Jægerup, Oxenvad og Jels, Sommersted, Vittsted, Skodborg, Aller og Taps, Bjert, Fjelstrup, Hells og Beistrup, Øddis, Stenderup, Stepping og Frørup, Tyrstrup og Hjerndrup, Vonsild og Dalby. 7) Hütten Provsti med Pastoraterne Frederiksberg Sogn i Slesvig By, Eckernförde, Borby, Bünstorf, Hütten, Kosel, Hohn, Bergenhusen, Erfde, Syderstabel. 8) Husum og Bredstedt Provsti med Pastoraterne Husum, Hadstedt og Schobøl, Mildstedt, Ostenfeld, Schwesing, Olderup, Schwabsted, Simonsberg, Grøde, Hoge, Langenæs og Nordmarsch, Øland, Pelworm Gammelsogn, Pelworms nye Sogn, Bredstedt, Bargum, Bordelum, Breklum, Drelsdorf, Joldelund, Langenhorn, Øckholm, Viøl. 9) Sønderborg Provsti med Pastoraterne Sønderborg, Kekenæs, Broager, Nybøl, Satrup, Ulderup. 10) Tønder Provsti med Pastoraterne Tønder, Braderup, Enge, Humtrup, Karlum, Klixbøl, Ladelund, Leck, Sønder-Lygum, Medelby, Stedesand, Dagebøl, Deezbøl, Fahretoft, Lindholm, Niebøl, Risum, Aventoft, Emmelsbøl, Horsbøl, Klanxbøl, Nykirke, Rodenæs, Høier, Jerpsted, Skads, Abild, Ubjerg, Burkal, Bylderup, Hoist, Hostrup, Rabsted, Tinglev, Ensted, Feldsted, Holebøl,

Rinkenæs, Ulf, Keitum, Morsum, Westerland (Sylt), St. Johannes paa Føhr, St. Nicolai paa Føhr. — Følgende Sogne høre ikke under under noget Provsti, men umiddelbart under Hertugdømmet Slesvigs Generalsuperintendent: Frederiksstad, Norstrand, Qvars, Riseby, Schwansen, Sehested, Sieseby, Waabs, Aabøl og Gravensteen, Dybbel, Friedrichsort, Gelting, Gettorf, Dänischhagen, St. Johannes Kloster ved Slesvig, Cappeln, Kiplev, Krusendorf.

Generalsuperintendentur for Hertugdømmet Holsteen. 1) Altona Provsti med Pastoraterne Altona, Helliggeistes Sogn i Altona, Ottensen. 2) Nordre Ditmarskens Provsti med Pastoraterne Heide, Lunden, Wesselburen, St. Annen, Büsum, Delve, Hemme, Henstedt, Neuenkirchen, Schlichting, Tellingstedt, Weddingstedt. 3) Søndre Ditmarskens Provsti med Pastoraterne Burg, Eddelak, Meldorf, Brunsbüttel, Marne, Wöhrden, Albersdorff, Barlt, Norderhastedt Sydderhastedt, Hemmingstedt, St. Michaelis Donn, Windbergen. 4) Kiels Provsti med Pastoraterne Bordesholm, Brügge, Flintbeck, Schönkirchen, Neumünster, Großenaspe, Barkau, Flemhude, Elmschenhagen, Probsteyerhagen, Lebrade, Preetz, Schönberg, Selent. 5) Münsterdorf Provsti med Pastoraterne Itzeho, Glückstadt, Krempe, Wilster, Beydenfleth, Borsfleth, Brockdorff, Hohenfelde, St. Margrethen, Neuenbrock, Süderau, Wewelsfleth, Breitenberg, Heiligenstedten, Hohen-Aspe, Horst, Kolmar, Krummendiek, Münsterdorf, Neuendorf, Neuenkirchen, Stellau. 6) Oldenborg Provsti med Pastoraterne Oldenborg, Heiligenhafen, Lutjenborg, Grömitz, Grube, Alten-Krempe, Bleckendorf, Gikau, Grotzenbrode, Hansühn, Hohenstein, Lensahn, Neukirchen, Nüchel, Schönwalde. 7) Pinneberg Provsti med Pastoraterne Rellingen, Niendorf, Nienstädten, Qvickborn, Wedel, Haselau, Haseldorf, Seester, Uetersen. 8) Pløens Provsti med Pastoraterne Pløen, Ahrensböck, Gnissau, Hamberge, Kurau, Süsel, Reinfeld, Sarpen, Klein-Wesenberg. 9) Rantzau Provsti med Pastoraterne Elmshorn, Barmstedt, Hørnerkirchen, Herzhorn. 10) Rendsborg Provsti med Pastoraterne Christ- og Garnisonssognene i Rendsborg, Marie Sogn i Rendsborg, Hohenwedstedt, Jevenstedt, Kellinghusen, Nordtorf, Schenefeldt, Bovenau, Hademarschen, Westensee. 11) Segeberg Provsti med Pastoraterne Segeberg, Oldesloe, Bornhøved, Bramstedt, Kaltenkirchen, Leezen, Pronsdorff, Sarau, Schlammersdorf, Sülfeld, Warder. 12) Stormarns Provsti med Pastoraterne:

Bergstedt, Eichede, Alt-Rahlstedt, Trittau, Bargteheide, Siek, Steinbeck, Wandsbeck, Woldenhorn. — Følgende Sogne i Hertugdømmet Holsteen høre ikke under noget Provsti, men umiddelbart under Generalsuperintendenten: Slots- og Garnisonssognet i Glückstadt, St. Nikolai i Kiel, Kloster og Garnisonssognene i Kiel, Neustadt, og Preetz Kloster.

Superintendentur for Hertugdømmet Lauenborg*) med Pastoraterne Ratzeborg, Lauenborg, Mølln, Berkentin, Breitenfelde, Crumeß, St. Georgenberg, Grönau, Mustin, Sterley, Büchen og Pötrau, Johanwarde, Lütau, Brunstorf, Hohenhorn, Cuddewörde, Schwarzenbeck, Sandesneben, Siebenbäumen, Basthorst, Gudow, Gülzow, Lassahn, Niendorf, Sahms, Seedorf, Siebeneichen.

Det vil af det Heranførte om den geistlige Inddeling sees hvor meget denne afviger fra Landets almindelige Inddeling. Da dette imidlertid i Almindelighed for Kongerigets Vedkommende oversees selv af Mange, der ellers ere velbekjendte med Landets Forhold, vil det være hensigtsmæssigt her nærmere at oplyse den geistlige Inddelings Afvigelser i Kongeriget fra dettes almindelige Inddeling, hvis høist betydelige Afvigelse fra Jurisdiktionsinddelingen, eller den juridiske Inddeling, vil fremgaae ved at kaste et Blik paa sidstnævnte, som findes anført S. 8—21. Efter den geistlige Inddeling deles Landet i Bispedømmer, (eller som det i daglig Tale hedder i Stifter)**), til hvilke den

*) Generalsuperintendenten er tillige Provst.

**) Biskop Fogtmann har med Rette (i et Tillægsblad til Danſk Ugeſkr. 1845 Nr. 192) gjort opmærksom paa, at det ikke er rigtigt at bruge Ordene Bispedømme og Stift som aldeles eensbetydende, eller slet ingen Betydning at tillægge Stiftsinddelingen i verdslig Henseende. Bispedømmet omfatter hvad der har fælles Biskop, og er en reen geistlig Afdeling af Landet; et Stift er derimod en Afdeling af Riget, som har fælles Stifts-Øvrighed (Stiftamtmand og Biskop), under hvem Overtilsynet henhører ikke alene med Geistlighedens og Kirkernes Gods, men ogsaa med flere offentlige Stiftelser og Indretninger, der ikke ere af geistlig Natur, f. Ex. Daareanstalter, Hospitaler, ja tildeels endogsaa Tugthuse, m. a. m. Ogsaa i at der er Stiftsphysici, Stiftslandinspekteurer, og Stiftstidender, kan Man endnu finde Levninger fra den Tid, da Stiftamtmanden havde et større

almindelige Inddeling, (der nærmere findes omtalt i Fortalen til 1ste Deel af dette Skrift), ikke kjender noget; efter den almindelige Inddeling deles Landet derimod i Amter, til hvilke den geistlige Inddeling ikke kjender Noget. Underafdelingerne ved den geistlige Inddeling er Provstier og Pastorater, ved den almindelige Inddeling Herreder*) og Sogne.

Landet deles altsaa

efter den almindelige Inddeling i	efter den geistlige Inddeling i
Amter.	Bispedømmer.
Herreder.	Provstier.
Sogne.	Pastorater.

Da Man endnu er i gammel Vane med at dele Stifterne i Amter bemærkes her, at Sjellands Stift vel bestaaer af Kjøbenhavns-, Frederiksborg-, Holbek, Sorø, Præstø og Bornholms-Amter, men dog med Undtagelse af Samsø Herred i Holbeks Amt, og Bogø Sogn i Præstø Amt.

Fyens Stift bestaaer af Odense og Svendborg Amter sammenlagte.

Antal verdslige Forretninger, og da Stiftsinddelingen som Følge heraf spillede en Rolle som verdslig Inddeling. Als og Ærø udgjøre et Bispedømme, men ikke et Stift; og det samme gjelde om Slesvigs, Holsteens, og Lauenborgs Superintendentskaber. I det egentlige Danmark have Stifterne og Bispedømmerne vel for det meste de samme Grændser; men dog hører det Tørninglehnske til Ribe Bispedømme, men ikke til Ribe Stift, og paa samme Maade høre forskjellige Bilande til Sjellands Bispedømme, men ikke til Sjellands Stift. Før Aaret 1803 havde Lolland og Falster Biskop fælles med Fyen, men sin særegne Stiftamtmand, og Fyens Bispedømme bestod altsaa dengang af to Stifter, medens Island derimod omvendt før 1801 udgjorde eet Stift, men to Bispedømmer.

*) Aldeles uden Betydning i geistlig Henseende er Herredsinddelingen dog ikke blevet ved at Herredsprovstierne ere blevne afløste af Distriktsprovstier, der bestaae af flere Herreder. I Vacancetilfælde tage Præsterne saaledes Deel i Embedets Besørgelse herredsviis og ikke provstiviis; og der er maaskee flere mig ikke bekjendte Tilfælde, i hvilke Herredsinddelingen har Indflydelse i geistlig Henseende.

Lollands og Falsters Stift bestaaer af Maribo Amt, og af Bogø Sogn i Præstø Amt.

Aalborg Stift bestaaer af Hjørring og Thisted Amter, og af Kjær Herred, samt af Aalborg Budolphi Sogn*) i Hornum Herred, og Aalborg Frue Sogn og Nørre- og Sønder-Tranders Sogne i Flesklum Herred, hvorimod hele Resten af Aalborg Amt hører til Viborg Stift**).

Viborg Stift bestaaer af Viborg Amt — med Undtagelse af Lysgaard, Houlbjerg og Hids Herreder — samt af Hellum, Hinsted, Aars, Slet, og Gislum Herreder, samt Hornum Herred med Undtagelse af Aalborg Budolphi Sogn, og Flesklum Herred med Undtagelse af Aalborg Frue, og Nørre- og Sønder-Tranders Sogne.

Aarhuus Stift bestaaer af Aarhuus, Randers og Skanderborg Amter, samt af Samsø Herred i Holbeks Amt, Lysgaard, Houlbjerg og Hids Herreder i Viborg Amt, og Bjerge og Hatting Herreder i Veile Amt.

Ribe Stift bestaaer af Veile, Ringkjøbing og Ribe Amter med Undtagelse af Bjerge og Hatting Herreder i Veile Amt.

Provstierne bestaae vel af Herreder; men disse Herreder bestaae ikke altid af de samme Sogne som Herrederne efter den

*) Aalborg Kjøbstad var oprindelig liggende i Viborg Stift, men i Aaret 1554 blev den aldeles afsondret fra samme for at blive Residents for Vendelbo Stifts Øvrighed, hvortil ingen af de smaa Stæder der i Stiftet var nokssom beqvem. Ligesom Navnet Børglum Stift efter Reformationen var blevet afløst med Navnet Vendelbo Stift, saaledes blev nu, efterat Kjøbstaden Aalborg var bleven Stiftets Hovedstad, Navnet Vendelbo Stift afløst af Navnet Aalborg Stift. Dog brugtes begge Navne længe i Flæng. — I det Herantførte finder det sin Forklaring at hele Aalborg Stift ligger Norden for Liimfjorden med Undtagelse af Stiftets Hovedstad tilligemed de til samme hørende Landsogne, og Annexsognene til Pastoratet og det residerende Capellani ved Frue Kirke i Aalborg, Nørre- og Sønder-Tranders.

**) Ribe Kjøbstad i Hornum Herred hører ifølge det Ovenanførte ikke til Aalborg Stifts Kjøbstæder, men til Viborg Stifts.

almindelige Inddeling, i hvilken Henseende en kongl. Resl. af 24de Decbr. 1802 om at Annexsognet i geistlig Henseende skal høre til det samme Herred, til hvilket Hovedsognet hører, hvorved det undgaaes at en Præst kunde komme til at staae under to Provster, har været af betydelig Indflydelse. — Da Forskjellen mellem den almindelige og den geistlige Inddeling af Landet intetsteds findes nærmere belyst i vor Literatur, anføres her de, (fornemmelig i Jylland forekommende), Sogne, som høre til et andet Herred i geistlig Henseende end det, til hvilket de høre i verdslig.

Sogn.	Hører efter den almindelige Inddeling til:	Efter den geistlige Inddeling til:
	Herred.	
Værløse.......	Smørum......	Ølstykke Herred, Liunge-Frederiksborg Ølstykke og Horns Herreders Provsti. Annex til Farum i Ølstykke H.
Glim.........	Somme.......	Ramsø Herred, i Thune og Ramsø Herreders Provsti, Annex til Rorup i Ramsø Herred.
Gjevninge.....	Volbborg......	Somme Herred, Somme og Volbborg Provsti, Annex til Hersløv i Somme H.
Lillerød........	Liunge Frederiksborg........	Liunge-Kronborg Herred og Provsti, Annex til Blouström i samme.
Gjørløse.......	Liunge Frederiksborg........	Strø Herred, Strø og Holbo Herreders Provsti, Annex til Skjevinge i Strø Herred.
Steenlille......	Meerløse......	Alsted Herred, Ringsted og Alsted Herreders Provsti, Annex til Steenmagle.
Ridløse........	Meerløse......	Løve Herred, Arts og Løve Herreders Provsti.
Tersløse.......	Meerløse......	Løve Herred, Arts og Løve Herreders Provsti.
Tudse.........	Tudse.........	Meerløse Herred, Meerløse og Tudse Herreders Provsti, Annex til Butterup i Meerløse Herred.

Sogn.	Hører efter den almindelige Inddeling til:	Efter den geistlige Inddeling til:
	Herred.	
Holmstrup	Skippinge	Tudse Herred, Meerløse og Tudse Herreders Provsti, Annex til Jyderup i Tudse Herred.
Vallekilde og Hørve	Ods	Skippinge Herred, Skippinge og Ods Provsti.
Gudum	Slagelse	Løve Herred, Arts og Løve Herreders Provsti, Annex til Havrebjerg i Løve Herred.
Kindertofte	Slagelse	Alsted Herred, Ringsted og Alsted Herreders Provsti, Annex til Pedersborg i Alsted Hered.
Bringstrup Sigersted	Ringsted	Alsted Herred, Ringsted og Alsted Herreders Provsti.
Teftrup	Ringsted	Tybjerg Herred, Hammer og Tybjerg Herreders Provsti, Annex til Aversi i Tybjerg Herred.
Braaby	Ringsted	Faxø Herred, Faxø Bjeverskov og Stevns Herreders Provsti, Annex til Ulsø i Faxø Herred.
Gunderslev	Øster Flakkebjerg	Tybjerg Herred, Hammer og Tybjerg Herreders Provsti, Annex til Skjelby i Tybjerg Herred.
Lellinge	Bjeverskov	Ramsø Herred, Thune og Ramsø Herreders Provsti, Annex til Højelse i Ramsø Herred.
Smerup	Stevns	Faxø Herred, Faxø Bjeverskov og Stevns Herreders Provsti, Annex til Spjellerup i Faxø Herred.
Østeregede	Faxø	Tybjerg Herred, Hammer og Tybjerg Herreders Provsti, Annex til Vester Egede i Tybjerg Herred.
Kastrup	Hammer	Baarse Herred og Provsti, Annex til Vordingborg.
Vogs	Møenbo	Falsters Nørre Herred, Falsters Provsti.
(Ræsby) Broby	Odense	Lunde Herred, Lunde Skam og Skovby Herreders Provsti, Annex til Allesø i Lunde Herred.
Aarslev	Binding	Aasum Herred, Bjerge og Aasum Her-

Sogn.	Hører efter den almindelige Inddeling til:	Efter den geistlige Inddeling til:
	Herred.	reders Provsti, Annex til Sønder Næraa i Aasum Herred.
Ellested	Vinding	Gudme Herred, Vinding og Gudme Herreders Provsti, Annex til Gislev i Gudme Herred.
Ore	Skovby	Vends Herred, Baag og Vends Provsti, Annex til Brænderup i Vends Herred.
Heden	Salling	Aasum Herred, Bjerge og Aasum Herreders Provsti, Annex til Søby i Aasum Herred.
Hundstrup	Salling	Sunds Herred, Sunds og Salling Herreders Provsti, Annex til Øster-Skjerninge i Sunds Herred.
Bregninge, Bjerreby, Landet (Thorseng), Strynø, Dreiø	Sunds	Langelands Nørre Herred, Langelands Provsti.
Hillested	Fuglse	Musse Herred, Musse og Fuglse Herreders Provsti, Annex til Maribo i Musse Herred.
Feiø, Fæmø og Askø Sogne	Fuglse	Lollands Sønder Herred, Sønder og Nørre Herreders Provsti.
Birket	Nørre	Sønder Herred, Annex til Vesterborg.
Aunede	Sønder	Nørre Herred, Annex til Halsted.
Lendum	Horns	Dronninglund Herred, Dronninglund og Børglum Herreders Provsti, Annex til Thorslev.
Hallund	Dronninglund	Børglum Herred, Dronninglund og Børglum Herreders Provsti, Annex til Øster Brønderslev i Børglum H.
Hals, Vesterø, Byrum	Læsø	Dronninglund Herred, Dronninglund og Børglum Herreders Provsti.
Lyngby	Børglum	Vennebjerg Herred, Vennebjerg og Horns Herreders Provsti, Annex til Jelstrup i Vennebjerg Herred.
Seilstrup, Rakkeby	Børglum	Vennebjerg Herred, Annex til Harridslev.
Taars	Børglum	Vennebjerg Herred, Annex til Uggilt.
Uggerby	Vennebjerg	Horns Herred, Annex til Tversted.
Skræm	Østerhan	Vesterhan Herred, Vesterhan Østerhan

Sogn.	Hører efter den almindelige Inddeling til:	Efter den geistlige Inddeling til:
	Herred.	og Hvetbo Herreders Provsti, Annex til Kollerup i Vesterhan Herred.
Nørhaa.......	Hundborg.....	Hasfing Herred, Refs og Hasfing Provsti, Annex til Snedsted i Hasfing H.
Heltborg......	Refs..........	Hasfing Herred, Annex til Visby.
Hornbæk......	Sønderlyng....	Sønderhald Herred, Rougsø Sønderhald og Nørre Herreders Provsti. Annex til Kristrup i Sønderhald Herred.
Testrup.......	Rinds.........	Gislum Herred, Aars Slet og Gislum Herreders Provsti, Annex til Gislum i Gislum Herred.
Snostrup......	Hids..........	Lysgaard Herred, Annex til Grønbæk.
Aasted........	Harre.........	Nørre Herred, Nørre Hindborg Harre Rødding og Fiends Herreders Provsti, Annex til Selde i Nørre Herred.
Rybjerg.......	(Viborg) Nørre.	Harre Herred, Annex til Roslev.
Volling.......	Hindborg......	Rødding Herred, Annex til Balling.
Skjød.........	Houlbjerg.....	Sabro Herred, Sabro Vester-Lisbjerg og Framlev Provsti, Annex til Lyngaa.
Thuns.........	Ring..........	Samsø-Thuns Herred og Provsti.
Frue Sogn....	Ring..........	Hasle Herred, Aarhuus Kjøbstads og Hasle Herreds Provsti.
Lyngby........	Hasle.........	Framlev Herred, Sabro Vester-Lisbjerg og Framlev Provsti, Annex til Borum.
Hvilsted.......	Hads..........	Ring Herred, Annex til Astrup.
Folby.........	Sabro	Vester-Lisbjerg Herred, Annex til Zeuthen.
Lisbjerg.......	Vester Lisbjerg..	Hasle Herred, Annex til Hasle Sogn.
Elsted.........	Vester Lisbjerg..	Øster-Lisbjerg Herred, i Sønder, Øster-Lisbjerg og Mols Herreders Provsti, Annex til Skjødstrup.
Elev..........	Vester Lisbjerg..	Øster-Lisbjerg Herred, Annex til Hjortshøi.
Laasby........	Gjern.........	Framlev Herred, Annex til Sjelle.
Vedslet........	Voer.........	Hads Herred, Hads og Ring Herreders Provsti, Annex til Thorild.
Voer Ladegaard Sogn.......	Voer.........	Tyrsting Herred, Vrads og Tyrsting Herreders Provsti, Annex til Sondervissing.

Sogn.	Hører efter den almindelige Inddeling til:	Efter den geistlige Inddeling til:
	Herred.	
Grædstrup.... Tyrsting.....	yrsting	Brads Herred, Annex til Klovborg.
Brads.........	rads.........	Tyrsting Herred, Annex til Vinding i Tyrsting Herred.
Raasted	D ng...... S	Nørhald Herred, Nørhald Gjerlev og Onsild Herreders Provsti, Annex til Kousted.
Halling	alten........	Sønderhald Herred, Rougsø Sønderhald og Nørre Herreders Provsti, Annex til Søby.
Kjærby........	jerlev	Nørhald Herred, Annex til Hald.
Svenstrup	Onsild	Nørhald Herred, Annex til Thorslev.
Skarresø	sterlisbjerg ... R	Sønder Herred, Sønder, Øster-Lisbjerg og Mols Herreders Provsti, Annex til Kolind.
Hvilsager	nderhald	Øster-Lisbjerg Herred, Annex til Mørke.
Vivild og Veilby, Gjesing og Nørager.......	Vin Sønderhald	Rougsø Herred, Rougsø Sønderhald og Nørre Herreders Provsti.
Daugaard.....	Øst atting .... g	Bjerge Herred, Bjerge og Hatting Herreders Provsti, Annex til Ørum.
Uth..........	jerge.........	Hatting Herred, Bjerge og Hatting Herreders Provsti, Annex til Tyrsted.
Vindelev	B ørvang......	Tyrild Herred, Annex til Kollerup.
Gadbjerg og Lindballe...	Tyrild	Nørvang Herred, Annex til Ringgive.
Starup	Slads	Gjording Herred, Andst Slaugs Malt og Gjørding Herreders Provsti, Annex til Aastrup.
Strelev	Ringkjøbing Nørre Herred	Øster Horne Herred, Øster og Vester Horne og Slads Herreders Provsti, Annex til Olgod.
Lyne	H— Nørre	Vester Horne Herred, Annex til Ovong.
Houen	— Nørre .... O	Nørvang Herred, Nørvang og Tyrild Herreders Provsti, Annex til Sønder Omme.
Breininge	Bølling .... B	Hind Herred, Hind Bølling og Nørre Herreders Provsti, Annex til Nørre Omme.

Sogn.	Hører efter den almindelige Inddeling til:	Efter den geistlige Inddeling til:
	Herred.	
Tvis	Hammerum	Ulfborg Herred.
Holstebro	Ulfborg	Hjerm Herred.
Timring	Ulfborg	Hammerum Herred, Annex til Vildbjerg.
Bording	Gudding	Hammerum Herred.

Herredsgrændsen gaaer desuden efter den almindelige Inddeling ofte, især i Jylland, igjennem et Sogn, saa at dette hører til to Herreder (see Tabellerne 1ste Deel S. 62—101); efter den geistlige Inddeling kan dette derimod aldrig være Tilfældet, da et Sogn ikke kan være deelt mellem to Pastorater, eller to Provstier.

Overbestyrelsen af alle geistlige Sager er, som tidligere bemærket, forsaavidt Kongeriget, Als og Ærø, og Tørninglehn*) betræffer, hos Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet, jfr. 3die Deel S. 499 og 497, og for Resten af Slesvigs samt for Holsteens og Lauenborgs Vedkommende hos det slesv. holst. lauenborgske Cancelli; jfr. 3die Deel S. 498. Missionsvæsenet gjør imidlertid i saa Henseende en Undtagelse, i det samme endnu staaer under et særskilt Collegium, som kaldes Missionscollegiet; jfr. Instrux af 10de Decbr. 1714. Siden de ostindiske Besiddelser ere afhændede, er dette Collegiums Virksomhed i det Væsenlige indskrænket til den grønlandske Mission, som nærmere findes omtalt i det Følgende i Afsnittet om Grønland i Afdelingen om Bilandene.

*) Den Deel af Slesvig, som under Navn af Tørninglehn i geistlig Henseende hører under Ribe Bisp, bestaaer af Kalslund, Nørre Rangstrup og Hvidding Herreder, samt af en Deel af Gram og Frøs Herreder, eller med andre Ord af de 29 Sogne, som findes anførte S. 69 under det 5te Provsti i Ribe Stift. Til det gamle Tørning-Lehn hørte i verdslig Henseende, foruden Kalslund og Hvidding Herreder, hele Gram og Frøs Herred, men ikke Nørre Rangstrup Herred.

Fjerde Afsnit

Om Medicinalvæsen og Sundheds-Politi, og hvad med samme staaer i Forbindelse.

Sundhedspolitilige Bestemmelser forekomme vel allerede i de gamle By- og Stadsretter; men det er dog især fra Christian den 3dies Tid at vort Sundhedspoliti har begyndt at udvikle sig, hvad det Efterfølgende nærmere vil vise. Af de mangfoldige sundhedspolitilige Bestemmelser og Foranstaltninger, som senere i Tidens Løb ere tagne, ere de fleste anordnede med Hensyn til visse enkelte Tilfælde, fornemmelig i Hovedstaden, eller med Hensyn til et vist Tidspunkt, hvori særdeles Foranstaltninger maatte findes fornødne; men nogen almindelig, for hele Landet gjeldende, og alle Medicinalvæsenets forskjellige Dele omfattende Anordning haves ikke, skjøndt der ved en kongl. Befaling af 29de Januar 1802 blev nedsat en Commission til Udarbeidelsen af en saadan.

De offentlige Foranstaltninger, som Man her i Landet har truffet for at bevare Statsborgernes Sundhed, synes hvad Fremstillingen i dette Skrift betræffer meest passende at kunne deles i følgende Afsnit:

1) Omsorgen for den offentlige Reenlighed, og for sunde Spise og Drikkevare.

Ved et meget betydeligt Antal Forordninger og andre Slags Lovbud er der sørget for at forebygge Ureenlighed paa Gader og offentlige Pladser, for Reenlighed i Husene, for at fordærvede eller for Sundheden skadelige Mad- og Drikkevare ikke falholdes, for at de Næringsveie, der afgive en slem og usund Lugt, eller som paa anden Maade kunne være skadelige for Sundheden, kun blive drevne udenfor Byerne, eller paa Steder, hvor de kunne udøves uden Fare eller Ulempe for Befolkningen, m. a. m. dsl., hvorom Læseren henvises til de i nedenstaaende Note

nævnte Skrifter*). Herhen hører ogsaa den offentlige Forsorg for Hovedstadens Vandforsyning, ved hvilken det vil være passende at dvæle noget, da denne Sag i længere Tid har tildraget sig Nutidens Opmærksomhed.

Hvormeget Vand Kjøbenhavn forbruger vides ikke med Nøiagtighed. Man har tidligere anslaaet Forbruget til circa 100,000 Tdr. daglig; men efter Sagkyndiges Mening kan det ikke ansættes høiere end til c. 70,000 Tdr. daglig. For Tiden er Man i Begreb med at undersøge saavel Forbrugets Størrelse, som hvor meget der af samme gaaer til Industridrift af forskjellig Slags, og Resultatet af denne Undersøgelse skal blive anført i det Tillæg, med hvilket dette Skrift vil slutte. Kjøbenhavn forsynes med Vand fra de udenfor sammes Volde og i dens nærmeste Omegn liggende Søer, fra hvilke det siden Aaret 1578 ledes til Byen gjennem Render. Vandet fra de lavere ligggende af disse Søer maa ved Vandposte pumpes frem af Renderne; Vandet fra de høiere liggende Søer afgiver derimod Springvand. Pumpevandet kommer fra Sortedamssøen og Peblingesøen, som ligge 17 Fod over Havets Overflade, og fra den noget lavere liggende St. Jørgens-Sø. Den sidstnævnte, som bestaaer af Spildevandet fra Peblingesøen, er vel 1300 Alen lang og c. 300 Alen bred, men den har kun en ringe Dybde, (hvorfor ogsaa en Deel af den efterhaanden er bleven til Engbund), og er kun af Vigtighed for Vesterbroes Vandforsyning, da den er for lav til at kunne bi-

*) En stor Deel af de til Sundhedspolitiet henhørende Materier egne sig slet ikke til Behandling i en Statistik, og ere derfor her blot nævnte for at henlede Opmærksomheden paa samme, og for den systematiske Ordens Skyld, hvorimod Læseren hvad den nærmere Fremstilling angaaer henvises til Dr. Ulvalls i Aaret 1840 udgivne Priisskrift „Haandbog i Sundhedspolitiet“, og til 4de Hovedstykke 1ste Afsnit i Conferentsraad Kolderup-Rosenvinges Grundrids af den danske Politiret. Kjøbenhavn 1828.

drage til Hovedstadens Forsyning. Sortedams- og Pebling Søerne, der kunne ansees for een Sø, danne derimod betyd lige Vandbeholdninger, da deres Længde nemlig er 2500 a 1000 Alen, deres Brede 300 Alen, og deres Dybde 7 til Alen*). Disse to Søer vilde imidlertid kun formaa i et Pa Maaneder at tilfredsstille Kjøbenhavns Vandforbrug, og allered under Christian den 5te blev forskjellige længere fraliggend Søer derfor sat i Forbindelse med samme, navnligen de 3 stør Søer Langvaddams-Sø, Leersøen, og Gjentofte-Sø, samt Em drup-Sø og Utterslevs store og vandrige Mose. Pumpevandet ind ledes og fordeles i Staden ved 14 Hovedrender, tilsammen a en Længde af 72150 Alen. Springvandet indledes og fordele ved 5 Hovedrender af en samlet Udstrækning af 53,900 Alen De private Vandpumpers eller Vandposters Antal i Kjøbenhav er c. 2200, og omtrent $\frac{2}{3}$ af Hovedstadens Huse og Gaard have saaledes en Vandpost i deres Gaardsplads, og kun 37 Steder, eller omtrent en $\frac{1}{3}$ Deel af samme, ere nødte til a hente Vand fra en paa Gaden anbragt Post. Desforuden er 54 offentlige Bygninger forsynede med Pumpevand. Spring vandet, som c. 216 private og 19 offentlige Gaarde og Hus have, kommer, ved Hjelp af de under Christian den 4de truffn Foranstaltninger, fra Emdrup Sø, som ligger 43 Fod ove Havets Overflade, medens Kjøbenhavn kun ligger fra 33 til 6 Fod høiere end Havet**). Da Springvandet i Gaarden

*) I Aarene 1727—1729 skal 2000 Mand af Garnisonen have været anvendt til ved Udgravning at rense disse Søer, ved hvilken Leilig hed de fik den regelmæssige Figur, som de nu have.

**) Den høiest liggende Deel af Byen er Partiet ved Hjørnet af Nørre gade og Volden, og herfra skraaner Terrainet ned mod Havet. Mellem 33 og 22 Fod høit over Havets Overflade ligger den Deel af Byen, der indesluttes af Nørrevold paa den ene Side, og Vester gade, Skindergade og en fra Trinitatis Kirke til Exercerpladsen dragen Linie paa den anden Side. Kun fra 11 til 6 Fod høit over

fradigt løber over, vilde en stor Deel Vand gaa til Spilde, hvis man ikke paa mange Steder havde anbragt Indretninger hvorved dette Vand opsamles og indledes til andre Eiendomme; og paa denne Maade forsynes c. 100 Steder med Springvand. Omtrent 180 Steder i Byen have intet Slags Vand indlagt, og heller ingen offentlig Post i Gaden at betjene sig af. — Vandet i Søerne omkring Kjøbenhavn er en stor Deel af Aaret temmelig klart og af reen Smag og Lugt. Det indeholder ikke svovlsuur Kalk, og er altsaa blødt; men derimod indeholder det en Deel kulsuur Kalk, omtrent en $\frac{1}{5000}$ af Vandets Masse, eller 3 Gran paa hver Pot, (hvorfor det ogsaa i Længden sætter Steen i Theekjedlerne, hvilken Man kan borttage ved Paagydelse af stærk Eddike eller anden Syre), og tillige noget saltsuur Kalkjord, saltsuur Talkjord, kulsuur Talkjord, en ubetydelig Deel Kiseljord, og noget Extraktivstof. Da det er temmelig meget stillestaaende, og da Jordbunden er rig paa Vegetation og tildeels mudret, indeholder det mange jordagtige, dyriske og vegetabilske Dele, der især om Sommeren eller efter Storm blive synlige i de Kar, hvori Vandet opfanges; og Hovedbestanddelene i dette Bundfald er Kisel, Leer, Muld og Insekter. Renderne, hvorigjennem Vandet ledes, ere kun af Fyrretræ, hvis haardere Kjerne ovenikjøbet tildeels maa udbores. Indvendig slides Renderne betydeligt af Vandet, og naar den tilbageværende Deel af Kjærnen er udslidt, slækkes Træet i Almindelighed af Vandets Tryk. Da den indvendige Side af Renderne i Reglen stadigt er bedækket med Vand, raadner Træet ikke lettelig her; derimod angribes Trærenderne udvendig fra af den fugtige Jordbund, hvorfor Rendernes Varighed, der varierer mellem 20 og 200 Aar, er ganske afhængig

Havets Overflade ligger derimod Christiansborg Slots Holm, Gammelholm, Partiet mellem Sidstnævnte og Østergade, Kongens Nytorv, og hele Partiet mellem store Kongensgade og Havet (Flaadens Leie).

af Jordens Beskaffenhed. Hvor Vandets Bevægelse er lang- som, og hvor Vandet ikke ved en stærk Afbenyttelse af Vand- posterne udføres med Kraft, afsættes der let paa Rendernes indvendige Side slimede, planteagtige og dyriske Partikler til Skade for Vandets Smag og Lugt, hvorfor Vandets Godhed kan være meget forskjelligt i de forskjellige Gader, ja ved de forskjellige Pumper i samme Gade. Det er derfor paatænkt at afløse dem enten med Jernrør, som kunne bruges i Aarhun- dreder uden at beskadiges, eller med Porcelainsrør, hvilket i Længden endogsaa vil betale sig, da Trærendernes hyppige Op- tagelse og Fornyelse koster betydeligt; og paa Ledningerne uden for Staden er saaledes i de senere Aar nedlagt c. 2700 Alen Jernrender. Derimod er det endnu uafgjort om og hvorvidt Man kan opnaae den høist ønskelige Reform i vor Vandforsy- ning, at Vandet ved et ved en Dampmaskine fremkaldt Tryk blev drevet op i Rør, fra hvilke det ved i samme anbragte Haner til enhver Tid kunde udtappes i de forskjellige Etager i Husene.

Skjøndt Kjøbenhavn saaer Størstedelen af det Vand, som Staden forbruger, fra de udenfor samme liggende Søer, vilde den dog ikke i Beleiringstilfælde være udsat for i nogen bety- delig Grad at lide Mangel paa Vand; thi den har indenfor sine Volde henimod 500 Brønde og Kilder, som, skjøndt ⅕ af samme ere ubrugelige, kunne levere c. 40,000 Tdr. Vand daglig. Disse Brønde, af hvilke nogle ere tildækkede med Lemme eller paa anden Maade, andre derimod forsynede med Pumper, regnes ikke som henhørende til Byens Vandforsyning, og staae derfor ikke under Vandcommissionen, men, som Sluk- ningsmiddel i Ildebrandstilfælde, under Brandvæsenet. De Stoffer, som findes i de kjøbenhavnske Brøndes Vand, ere om- trent de samme i dem alle, men forekomme i høist forskjellig Mængde i dem. Ved 85 Brønde, som Docent Johnstrup undersøgte, befandtes saaledes for hver 1000 Dele Vand

de uopløselige Forbindelser at variere mellem 0, 115 og 0, 991
de opløselige Udfaste (ikke flygtige) . . . 0, 103 og 2, 512 (sic)
de opløselige flygtige . . . . 0, 023 og 0, 976
og de efter Inddampningen uopløselige Stoffer vare fornemmelig Kiselsyre, phosphorsuur Kalk, kulsuur Kalk og kulsuur Magnesia.

Vandets Godhed i de kjøbenhavnske Brønde er saaledes meget forskjellig. I Almindelighed undervurderes den, fordi Man forglemmer at en Brønd, der i lang Tid har været lidet eller slet ikke afbenyttet, maa i nogen Tid bruges stærkt inden den kan give godt Vand. Enkelte af de kjøbenhavnske Kilder og Brønde give endogsaa fortrinligt Drikkevand, og dette er navnligen Tilfældet med Kilden i Christiansborg Slots Gaard (Absalons Brønd), med Kilden i Proviantgaarden, med Brønden ved Volden for Enden af Gothersgade o. fl. a. Seksten Pund Vand fra Absalons Brønd, som er meget koldt og haardt, indeholder, efter en ældre Undersøgelse, 4 Gran saltsuur Talkjord, 3½ Gran svovlsuur Kalkjord, 8 Gran saltsuur Kali, 2 Gran Kiseljord, og 30 Gran kulsuur Kalkjord; og med samme stemmer det bedre Kildevand i Byens Brønde mere eller mindre nøie overeens. Den ældste Deel af Byen, som er høitliggende, har de bedste Brønde, og i samme kan Man fortrinsviis vente at finde brugbart Brøndvand. Den yngre Deel af Byen staaer i Reglen paa opfyldt, lavtliggende Grund, og i samme er Brøndvandet, især paa Christianshavn, hyppigt slet, hvilket fornemmelig kommer af at det indeholder en paafaldende Mængde salpetersure Salte, som hidrøre fra Grunden. At der i den ældre Deel af Byen hist og her kan være foretaget partielle Opfyldninger forklarer at enkelte Brønde ere betydelig ringere end de andre i denne Deel af Byen.

Instrux af 20de Novbr. 1680 for Kjøbenhavns Vandmestere, Instrux for Vandcommissionen af 11te Juli 1806, og

Anordning af 21de April 1812, og Resl. af samme Dato for Spring- og Pompevandets Afbenyttelse, bør her til Slutning nævnes. Om Vandskatten, see 3die Deel S. 605.

2) Foranstaltninger imod smitsomme Sygdommes Forplantelse. Vor Lovgivning indeholder ikke blot et stort Antal Bestemmelser, som have Forebyggelsen af smitsomme Sygdommes Udbredelse i Almindelighed til Formaal, men ogsaa en Deel, som paabyde særegne Foranstaltninger med Hensyn til pestartede Sygdomme, Børnekopper og den syphilitiske Sygdom. Da Pesten her i Norden ikke udbryder af sig selv, men blot ved Smitte kan hidføres fra sydligere Steder, har Man ved et vel indrettet Qvarantainevæsen søgt at beskytte sig mod samme, hvilket ogsaa er lykkedes saa godt, at her ikke siden Aaret 1712 har været Pest her i Landet. Hvad den asiatiske Cholera angaaer, da indeholdes de gjeldende Forskrifter i Forordningen af 8de August 1832, ifølge hvilken Byer og Districter ikke skulle afspærres, hvis Choleraer skulde udbryde her i Landet, hvorimod det enkelte Huus nok kan afsondres i Overeensstemmelse med Forordningen af 17de April 1782 om smitsomme Sygdomme. Som Følge af Danmarks lokale og politiske Forhold har den diplomatiske Sphære større Indflydelse paa vore Qvarantaineforhold end Sundhedscollegiet. Overbestyrelsen af Qvarantainevæsenet har nu ifølge den Kongelige Kundgjørelse af 24de Novbr. 1848 (jfr. Pl. af 8de Mai 1816) Finantsministeriet. Det Executive henhører deels under de i Søstæderne oprettede Sundhedscommissioner, deels under Politi-Øvrighederne i alle Sødistrikterne; jfr. Forordningen af 8de Februar 1805 § 1—3.

For at forebygge de saakaldte Børnekopper, der før Vaccinationens Opfindelse anrettede saa store Ødelæggelser, er det ved Forordning af 3die April 1810 blevet paabudet, at Ingen maa antages til Skolegang, eller som Læredreng, eller confirmeres, ægtevies, eller udskrives til Krigstjeneste førend han

har fremlagt Attest om at han er vaccineret. Da Erfaringen har viist at kun de Revaccinerede kunne ansees sikkrede mod at faae Børnekopper, der nu og da angribe dem, der kun er vaccinerede eengang, har Regjeringen opmuntret til Revaccination, og ved en Armeebefaling af 14de Marts 1836 paabudet sammes Indførelse i Militair-Etaten. I Tidsrummet 1838 til 1847 incl. er der i den danske Armee revaccineret 47,957, af hvilke 39,682 havde tydelige Ar efter den tidligere Vaccination, og 5902 utydelige Ar. Ved denne Revaccination fremkom der uægte Pustler hos 22,982, ægte Pustler hos 12,773, og hos 12202 yttrede Revaccinationen ingen Virkning. I Aarene 1842–1847 gjentog Man den mislykkede Revaccination med 6037, og det med Virkning hos 2214, og uden Virkning hos 3823. Alle Børnene i Fattigvæsenets Skole blive revaccinerede inden de forlade Skolen for at blive confirmerede.

Alle, der ere smittede af syphilitiske Sygdomme, kunne erholde fri Cuur naar de melde sig; men undlade de betimelig at bruge Lægehjelp, blive de, naar deres Sygdom kommer til Øvrighedens Kundskab, straffede med Fængsel paa Vand og Brød, eller anden arbitrair Straf, efter Amtmandens Kjendelse; og for at ingen i saa Henseende skal undskylde sig med Uvidenhed, er der ved Canc. Circ. af 24de Januar 1807 omsendt en trykt Underretning for Almuen om Sygdommens Kjendemærker. De executive Foranstaltninger til denne fordærvelige Sygdoms Forebyggelse skulle lade en Deel tilbage at ønske udenfor Hovedstaden. For en Deel Aar siden gjaldt dette ogsaa om Kjøbenhavn, da Visitation dengang kun blev anstillet 1 Gang hver Maaned, og uden Anvendelse af Speculum vaginæ. Nu skeer den derimod 1 Gang hver Uge, forsaavidt ikke særlige Omstændigheder bevirke at enkelte Individer undersøges endnu hyppigere, og den skeer hver Gang fuldstændigen, og navnlig med

drage til Hovedstadens Forsyning. Sortedams- og Peblinge Søerne, der kunne ansees for een Sø, danne derimod betydelige Vandbeholdninger, da deres Længde nemlig er 2500 og 1000 Alen, deres Brede 300 Alen, og deres Dybde 7 til 8 Alen*). Disse to Søer vilde imidlertid kun formaa i et Par Maaneder at tilfredsstille Kjøbenhavns Vandforbrug, og allerede under Christian den 5te blev forskjellige længere fraliggende Søer derfor sat i Forbindelse med samme, navnligen de 3 større Søer Langvaddams-Sø, Leersøen, og Gjentofte-Sø, samt Emdrup-Sø og Utterslevs store og vandrige Mose. Pumpevandet indledes og fordeles i Staden ved 14 Hovedrender, tilsammen af en Længde af 72150 Alen. Springvandet indledes og fordeles ved 5 Hovedrender af en samlet Udstrækning af 53,900 Alen. De private Vandpumpers eller Vandposters Antal i Kjøbenhavn er c. 2200, og omtrent ⅞ af Hovedstadens Huse og Gaarde have saaledes en Vandpost i deres Gaardsplads, og kun 372 Steder, eller omtrent en ⅛ Deel af samme, ere nødte til at hente Vand fra en paa Gaden anbragt Post. Desforuden ere 54 offentlige Bygninger forsynede med Pumpevand. Springvandet, som c. 216 private og 19 offentlige Gaarde og Huse have, kommer, ved Hjelp af de under Christian den 4de trufne Foranstaltninger, fra Emdrup Sø, som ligger 43 Fod over Havets Overflade, medens Kjøbenhavn kun ligger fra 33 til 6 Fod høiere end Havet**). Da Springvandet i Gaardene

*) I Aarene 1727—1729 skal 2000 Mand af Garnisonen have været anvendt til ved Udgravning at rense disse Søer, ved hvilken Leilighed de fik den regelmæssige Figur, som de nu have.

**) Den høiest liggende Deel af Byen er Partiet ved Hjørnet af Nørregade og Volden, og herfra skraaner Terrainet ned mod Havet. Mellem 33 og 22 Fod høit over Havets Overflade ligger den Deel af Byen, der indesluttes af Nørrevold paa den ene Side, og Vestergade, Skindergade og en fra Trinitatis Kirke til Exercerpladsen dragen Linie paa den anden Side. Kun fra 11 til 6 Fod høit over

stadigt løber over, vilde en stor Deel Vand gaa til Spilde, hvis man ikke paa mange Steder havde anbragt Indretninger hvorved dette Vand opsamles og indledes til andre Eiendomme; og paa denne Maade forsynes c. 100 Steder med Springvand. Omtrent 180 Steder i Byen have intet Slags Vand indlagt, og heller ingen offentlig Post i Gaden at betjene sig af. — Vandet i Søerne omkring Kjøbenhavn er en stor Deel af Aaret temmelig klart og af reen Smag og Lugt. Det indeholder ikke svovlsuur Kalk, og er altsaa blødt; men derimod indeholder det en Deel kulsuur Kalk, omtrent en $\frac{1}{5000}$ af Vandets Masse, eller 3 Gran paa hver Pot, (hvorfor det ogsaa i Længden sætter Steen i Theekjedlerne, hvilken Man kan borttage ved Paagydelse af stærk Eddike eller anden Syre), og tillige noget saltsuur Kalkjord, saltsuur Talkjord, kulsuur Talkjord, en ubetydelig Deel Kiseljord, og noget Extraktivstof. Da det er temmelig meget stillestaaende, og da Jordbunden er rig paa Vegetation og tildeels mudbret, indeholder det mange jordagtige, dyriske og vegetabilske Dele, der især om Sommeren eller efter Storm blive synlige i de Kar, hvori Vandet optages; og Hovedbestanddelene i dette Bundfald er Kisel, Leer, Muld og Insekter. Renderne, hvorigjennem Vandet ledes, ere kun af Fyrretræ, hvis haardere Kjerne ovenikjøbet tildeels maa udbores. Indvendig slides Renderne betydeligt af Vandet, og naar den tilbageværende Deel af Kjærnen er udslidt, flækkes Træet i Almindelighed af Vandets Tryk. Da den indvendige Side af Renderne i Reglen stadigt er bedækket med Vand, raadner Træet ikke lettelig her; derimod angribes Trærenderne udvendig fra af den fugtige Jordbund, hvorfor Rendernes Varighed, der varierer mellem 20 og 200 Aar, er ganske afhængig

---

Havets Overflade ligger derimod Christiansborg Slots Holm, Gammelholm, Partiet mellem sidstnævnte og Østergade, Kongens Nytorv, og hele Partiet mellem store Kongensgade og Havet (Flaadens Leie).

Anordning af 21de April 1812, og Resk. af samme Dato for Spring- og Pompevandets Afbenyttelse, bør her til Slutning nævnes. Om Vandskatten, see 3die Deel S. 605.

2) Foranstaltninger imod smitsomme Sygdommes Forplantelse. Vor Lovgivning indeholder ikke blot et stort Antal Bestemmelser, som have Forebyggelsen af smitsomme Sygdommes Udbredelse i Almindelighed til Formaal, men ogsaa en Deel, som paabyde særegne Foranstaltninger med Hensyn til pestartede Sygdomme, Børnekopper og den syphilitiske Sygdom. Da Pesten her i Norden ikke udbryder af sig selv, men blot ved Smitte kan hidføres fra sydligere Steder, har Man ved et vel indrettet Qvarantainevæsen søgt at beskytte sig mod samme, hvilket ogsaa er lykkedes saa godt, at her ikke siden Aaret 1712 har været Pest her i Landet. Hvad den asiatiske Cholera angaaer, da indeholdes de gjeldende Forskrifter i Forordningen af 8de August 1832, ifølge hvilken Byer og Distrikter ikke skulle afspærres, hvis Choleraer skulde udbryde her i Landet, hvorimod det enkelte Huus nok kan affondres i Overeensstemmelse med Forordningen af 17de April 1782 om smitsomme Sygdomme. Som Følge af Danmarks lokale og politiske Forhold har den diplomatiske Sphære større Indflydelse paa vore Qvarantaineforhold end Sundhedscollegiet. Overbestyrelsen af Qvarantainevæsenet har nu ifølge den Kongelige Kundgjørelse af 24de Novbr. 1848 (jfr. Pl. af 8de Mai 1816) Finantsministeriet. Det Executive henhører deels under de i Søstæderne oprettede Sundhedscommissioner, deels under Politi-Øvrighederne i alle Sødistrikterne; jfr. Forordningen af 8de Februar 1805 § 1—3.

For at forebygge de saakaldte Børnekopper, der før Vaccinationens Opfindelse anrettede saa store Ødelæggelser, er det ved Forordning af 3die April 1810 blevet paabudet, at Ingen maa antages til Skolegang, eller som Læredreng, eller confirmeres, ægtevies, eller udskrives til Krigstjeneste forend han

har fremlagt Attest om at han er vaccineret. Da Erfaringen har viist at kun de Revaccinerede kunne ansees sikkrede mod at faae Børnekopper, der nu og da angribe dem, der kun er vaccinerede eengang, har Regjeringen opmuntret til Revaccination, og ved en Armeebefaling af 14de Marts 1836 paabudet sammes Indførelse i Militair-Etaten. I Tidsrummet 1838 til 1847 incl. er der i den danske Armee revaccineret 47,957, af hvilke 39,682 havde tydelige Ar efter den tidligere Vaccination, og 5902 utydelige Ar. Ved denne Revaccination fremkom der ægte Pustler hos 22,982, uægte Pustler hos 12,773, og hos 12202 yttrede Revaccinationen ingen Virkning. I Aarene 1842—1847 gjentog Man den mislykkede Revaccination med 6137, og det med Virkning hos 2214, og uden Virkning hos 3923. Alle Børnene i Fattigvæsenets Skole blive revaccinerede inden de forlade Skolen for at blive confirmerede.

Alle, der ere smittede af syphilitiske Sygdomme, kunne erholde fri Cuur naar de melde sig; men undlade de betimelig at bruge Lægehjelp, blive de, naar deres Sygdom kommer til Øvrighedens Kundskab, straffede med Fængsel paa Vand og Brød, eller anden arbitrair Straf, efter Amtmandens Kjendelse; og for at ingen i saa Henseende skal undskylde sig med Uvidenhed, er der ved Canc. Circ. af 24de Januar 1807 omsendt en trykt Underretning for Almuen om Sygdommens Kjendemærker. De exekutive Foranstaltninger til denne fordærvelige Sygdoms Forebyggelse skulle lade en Deel tilbage at ønske udenfor Hovedstaden. For en Deel Aar siden gjaldt dette ogsaa om Kjøbenhavn, da Visitation dengang kun blev anstillet 1 Gang hver Maaned, og uden Anvendelse af Speculum vaginæ. Nu skeer den derimod 1 Gang hver Uge, forsaavidt ikke særlige Omstændigheder bevirke at enkelte Individer undersøges endnu hyppigere, og den skeer hver Gang fuldstændigen, og navnlig med

Anvendelse af det nysnævnte Instrument. De Visitationspligtige Fruentimmers Antal er mellem 200 og 250.

3) Om Statens Omsorg for Syge.

a) Om Omsorgen for Lægetilsyn.

I den ældste Tid var Lægevidenskabens Udøvelse her i Landet, ligesom næsten overalt andensteds, i Hænderne paa Geistlige og Munke, som i Reglen enten anvendte Reliqvier*) og Helgenes Paakaldelse mod de forskjellige Sygdomme, af hvilke hver enkelt havde sin hjelpende Helgen, eller empiriske Midler. Munkeklostrenes Ophævelse ved Reformationens Indførelse gjorde Trangen til andre Læger følelig, og efter at Christian den Tredie i Aaret 1537 havde gjenoprettet Universitetet begyndte Man ved samme at tage sig af Lægevidenskaben, og for at opmuntre Læger til at nedsætte sig i Jylland lod Christian den 3die Kannikkedømmer i Ribe og Viborg udlægge til deres Underhold. I de efter Frederik den Andens Død paafølgende 100 Aar havde Universitetet et stort Antal særdeles dygtige medicinske Professorer, som hævede det lægevidenskabelige Studium til en saadan Høide ved vor Høiskole, at den i saa Henseende kunde kappes med Europas berømteste Universiteter. I Aaret 1638 blev der ogsaa oprettet en anatomisk Lærestoel ved Universitetet, som 10 Aar tidligere havde erholdt sit første Skelet præpareret af Ole Worm; og i Aaret 1644 blev Anatomikammeret opført. I Perioden fra Slutningen af det 17de Aarhundrede og til langt hen i det 18de Aarhundrede gik det derimod atter tilbage med det medicinske Studium ved Universitetet, især paa Grund af Mangel paa dygtige Professorer; Anatomikammeret brændte i Ildebranden i Aaret 1728, og ihvorvel

*) Christian den 1ste skrev saaledes til Exempel i Aaret 1468 et Brev til Capitlet i Lund, i hvilket han bad om at laane den Særk »som han har fornummet findes der i Kirken, og som er ganske nyttelig for gode Qvinder i Barnsbyrd«. — Man har endnu ikke saa faa af catholske Geistlige nedskrevne Lægebøger opbevarede, og disse ere fulde af Exempler paa den crasseste Overtro.

det igjen blev opført i Aaret 1740, blev der saa sjelden dissekeret sammesteds, at der var mange Doctores medicinæ, som aldrig havde bivaanet en Obduktion*). I Aaret 1736 blev der vel oprettet et Amphitheatrum anatomico — chirurgicum i Kjøbenhavn; men samme opfyldte kun lidet sin Hensigt, og blev derfor den 22de Juni 1785 afløst af et chirurgisk Akademi, der ligesom Amphitheatret var uafhængigt af Universitetet, og under hvilket alt hvad der angik det chirurgiske Fag, de fornødne Examina, Forslag til alle chirurgiske Embeders Besætning o. s. v. blev henlagt. Den særdeles heldige Virksomhed, som det chirurgiske Akademi snart begyndte at udvikle, virkede som en Spore paa det medicinske Fakultet, og Ansættelsen af flere særdeles dygtige Professorer, i Forening med Oprettelsen af en botanisk Have i Aaret 1752, Stiftelsen af Frederiks Hospital i Aaret 1757, af almindelig Hospital som Syge-Hospital i Aaret 1769, og af Fødselsstiftelsen som Underviisnings-Anstalt i Aaret 1761, indvirkede saare gavnlig paa det lægevidenskabelige Studium, som navnlig fra Slutningen af forrige Aarhundrede og indtil Nutiden har indtaget en hæderlig det Plads i vort videnskabelige Underviisningsvæsen, især efterat chirurgiske Akademi, (som nærmere omtalt i 3die Deel S. 115—117), den 1ste Januar 1842 er bleven indlemmet i Universitetet.

Lige til Frederik den Andens Regjering havde kun Hoffet og Universitetet væsenlig Nytte af Lægekunsten, Almeenheden derimod kun liden eller ingen; og det varede længe inden Rigets største og vigtigste Stæder fik enkelte offentlig ansatte eller privatiserende Læger. Med at yde Folk paa Landet og i Byerne Hjelp i alle Slags chirurgiske Tilfælde, og mod Pest-

*) I Publikum herskede der i ældre Dage megen Uvillie mod Dissektioner, og den berømte Thomas Bartholin forlod saaledes i Aaret 1661 den anatomiske Lærestoel, som han havde havt i 13 Aar, „fordi han formedelst gamle Kjerlingers Forbandelser maatte afholde sig fra Dissektioner;" og Steno og flere andre af Bartholins Disciple forlod Fædrelandet af samme Grund.

sygdomme, med hvilke de geistlige Læger ikke befattede sig, gav fra gammel Tid de saakaldte Badskere eller Barberere sig af, som havde visse Laugsprivilegier. Disse og deres Svende, der vare uvidende Empirikere, dannede Lægerpersonalet ved Armeen og Flaaden; og disse Amtsmestere, af hvilke hver Kjøbstad havde een eller flere, havde ogsaa en betydelig Sygepraxis, da de ikke holdt sig de Anordninger efterrettelige, som forbød dem at befatte sig med indvortes Curer. Slige Amtsmestere existere vel endnu, (ja danne i Kjøbenhavn endogsaa et Laug)); men beskjeftige sig nu kun med at aarlade, sætte Igler, barbere o. a. dsl., hvorimod deres chirurgiske Praxis efterhaanden af sig selv er ophørt, da alle Steder og Egne i Landet efterhaanden ere blevne forsynede ikke blot med privat praktiserende, men ogsaa med offentlig ansatte Læger*). Mod Slutningen af forrige Aarhundrede blev Landet nemlig efterhaanden inddeelt i Districter, for Tiden 61 i Tallet, i hvilke der blev ansat Læger med fast aarlig Gage og Forpligtelse til at forvalte Sundhedspolitiet i det dem betroede District, og navnligen med Forpligtelse til, som det nu hedder i § 4 af deres Instrux af 4de Marts 1818, uvægerlig at komme til alle Syge, som forlange deres Hjelp, uden Hensyn til om det er Rige eller Fattige, Dag eller Nat, kort eller lang Afstand. For syge Arrestanters og Fattiglemmers Cuur paa den Kjøbstads Grund, hvor de boe**),

---

*) I Kjøbenhavn og dens Forstæder er der for Tiden noget over 200 autoriserede Læger. I Resten af Kongeriget er der henimod 300; nemlig:

		Deraf ansatte af det Offentlige.
Sjellands Stift	112.	31.
Lollands Falsters Stift	19.	7.
Fyens Stift	51.	11.
Nørre-Jylland	104.	41.

I Kjøbenhavn er der altsaa en Læge for hver 600 af Befolkningen; i Resten af Kongeriget 1 for hver 4000.

**) I Kjøbenhavn er der 12 Districts-Fattiglæger, som aarligen behandle c. 15000 Fattige i disses Hjem, af hvilke noget over Halvdelen

erholde de ingen Betaling; hvorimod de, naar de skulle reise til dem, af det Offentlige faae fri Befordring og 1 Rbd. for hver Reise over 2 Miil, og 3 Mark for en Reise derunder. Jfr. Pl. af 4de Octbr. 1835. Størrelsen af Distrikternes Befolkning er høist forskjellig. Som den almindeligste Størrelse maa en Befolkning af 15—20000 ansees. En Befolkning af over 20,000 have kun faa Distrikter, hvorimod der er en Deel Distrikter, hvis Befolkning er under den her angivne hyppigst forekommende Størrelse.

I Kjøbenhavn er der ansat en Stadsphysikus, som har Overopsynet med Sundhedspolitiet i Hovedstaden (Instrux af 23de Marts 1813), og i hvert Stift er der en Stifts-Physikus*), som er Mellemleddet mellem Sundhedscollegiet og det øvrige Medicinalpersonale i Distriktet, og ikke blot ligesom Distriktslægerne skal yde sin Hjelp naar den forlanges, og i Forening med Distriktslægen besørge alle legale Obduktioner, men tillige føre Controllen med det hele Medicinalvæsen i hele Distriktet, og saaledes, til Exempel, i det Mindste eengang aarlig visitere alle Apothekerne, have Indseende med Jordemødrenes Dulighed og Paapasſenhed, vaage over at Qvaksalveri, eller uexaminerede Personers Udøvelse af Lægekonsten, ikke finder Sted, paasee at Lovgivningens Forskrifter om smitsomme Sygdomme overholdes, og antage sig alt hvad der kan

---

er Børn, ¼ Fruentimmer og kun circa ¼ Mandfolk; og i Helsingøer, Corsøer, Aarhuus, Nakskov, Aalborg, og Fredericia er der ansat Stadslæger, som i Helsingøer og Fredericia føre Titel af Stadsphysici.

*) Sjellands Stift gjør paa en Maade i saa Henseende en Undtagelse, da det er deelt i Sjellands Stifts nordre Physikat, Sjellands Stifts søndre Physikat, og Bornholms Land-Physikat. Nærmere Underretning om Landets Inddeling i Physikater og Læge-Distrikter kan erholdes i Dr. Bremers i Aaret 1840 udgivne Skrift: Om Medicinalpersonalet og Medicinal-Anstalterne i det egentlige Danmark udenfor Kjøbenhavn.

tjene til at befordre og bevare Befolkningens Sundhed; Jfr. Instrux af 4de Marts 1818. Hertugdømmet Slesvig er deelt i 13 og Hertugdømmet Holsteen i 14 Physikater, og den i hvert af disse ansatte Physikus fører Opsigt med Sundhedspolitiet. Der er desuden ansat enkelte Distriktslæger særskilt, og Hertugdømmet Slesvig har saaledes i Alt 21 Physici og Distriktslæger, og dertil 117 privat praktiserende Læger, Holsteen 18 og dertil det høist betydelige Antal af 241 privat praktiserende Læger, hvoraf 51 i Altona og 33 i Kiel. Medens der i Kongeriget kommer en Læge paa hver 2700 af Befolkningen, og medens Slesvig frembyder omtrent det samme Forhold, kommer der i Holsteen saaledes en Læge paa hver 1850 af Befolkningen.

b) Om Statens Omsorg for Lægemidler.

I den ældste Tid blev Landet forsynet med Lægemidler ved omreisende Kjøbmænd, og Danmark har neppe havt noget egenligt Apothek, det vil sige Officin, hvori Lægemidler ikke blot udsolgtes, men ogsaa tilberedtes efter Recepter, førend i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede*). Under Frederik den 2den var der faste Apotheker i Kjøbenhavn, Odense og Viborg, og allerede fra Aaret 1619 har Man derfor ogsaa en Apothekertaxt og fra Aaret 1629 en Anordning af 1ste Novbr. om Apothekervisitatser. De ældste Apothekerprivilegier vare kun personlige; men allerede under Christian den 4de gik de over til at blive reelle Privilegier, (Jfr. Nyt Hist. Tidsſk. 1 Bind S. 249). De i den senere Tid udstedte Privilegier ere derimod atter kun personlige; og siden Aaret 1839 er der saa-

*) Ordet Apotheca betød oprindeligen et Oplags- eller Udsalgssted for een eller anden Vareſort, iſærdeleshed Specerier, (hvorfor Columella ogsaa bruger Ordet apotheca om et Viinlager), og fordi Man finder dette Ord brugt i et Dokument, er det derfor ikke sagt at derved forstaaes et Medicin-Apothek.

ledes udstedt 7 slige, nemlig til Anlæggelse ved Frisenborg, Grindsted, Them, Vesterborg, Kjøbenhavns Nørrebro, Sundby og Ringe. Fortiden er her 11 Apotheker i Kjøbenhavn, 71 med 6 Filialer i Resten af Kongeriget, 32 i Slesvig og 49 i Holsteen, hvilke alle staae nøie under det Offentliges Control. Forøvrigt henvises Læseren til de i Literaturafsnittet anførte, om vort Apothekervæsen handlende Skrifter; og hvad den pharmaceutiske Examen angaaer til 3die Deel 227—229.

c) Om Statens Omsorg for Sygepleie.

Da mangfoldige Menneskers huuslige Stilling er saaledes at de ikke i Sygdomstilfælde kunne erholde den fornødne Pleie i deres Hjem, har det Offentlige forlængst her i Landet, ligesom andenstedes, antaget sig denne Sag. I de ældste Tider var det Geistligheden, hvem Omsorgen for Syge paalaa, og denne havde paa mange Steder i Udkanten af en Kjøbstad eller udenfor samme de saakaldte St. Jørgens Gaarde, som især vare bestemte til at optage dem, der led af den i Middelalderen saa hyppigt forekommende Spedalskhed, ligesom de saakaldte Helliggeisthuse vare bestemte for fattige og svagelige Mennesker. Efter Reformationen blev mange Klostre forvandlede til almindelige Hospitaler for fattige nødlidende Syge og Krøblinger eller gamle fattige Mennesker, og senere fik i Tidens Løb en Deel af dem Gaver af Tiende, Jordegods og Legater af Konger og Private; og mange af disse under Stiftsøvrighedens Direktion staaende Stiftelser, (hvis Inspektion i Reglen besørges af vedkommende Kjøbstads Øvrighed og Geistlighed), ere derfor ogsaa meget velhavende. Desuden findes der i flere Kjøbstæder lignende Stiftelser, som ere anlagte ifølge kongelig Befaling, eller af Communen, eller ved Hjelp af privat Godgjørenhed. Oprindeligen synes disse saakaldte Hospitaler ogsaa at have havt den Bestemmelse at imodtage syge Mennesker til Pleie og Helbredelse; men for Tiden har kun Odense Hospital

riode hjalp sig med at gjøre Gjeld, som Man senere efterhaan den har afbetalt), erholdt en betydelig Tilvæxt, deels ved forskje lige Gaver, deels ved et betydeligt Antal Legater, som Hospitalet efterhaanden erholdt, hvilke sidstnævnte tilsammen udgjøre en Le gatcapital, paa 237,000 Rbd.*), hvoraf dog et Beløb af c. 3300 Rbd. tilhører Hospitalsbetjentenes Fattigkasse, det Cappelske Reise Stipendiums og det Cappelske Pensions-Legats Midler, og hv: Rente saaledes ikke anvendes til Fattiges Kuur og Pleie. Hospi talet eier nu saaledes i Alt en Formue af c. 1,179,00 Rbd.**). Ved Renten af samme, ved det nysnævnte Tilsk fra Finantserne, ved Patientbetalingen, der udgjør c. 23,00 Rbd. aarlig, og ved forskjellige mindre Indtægter, har det e aarlig Totalindtægt af mellem 90 og 93,000 Rbd.

Hver Patient kostede i Aaret 1838 daglig 64 Sk., hvora 15 Sk. gik til Bespiisning***), 6 Sk. til Medikamenter, 12½ Sk til Lønninger, og Resten til alle Slags forskjellige Udgifter. N koster hver Patient 77 Sk. daglig. En detailleret Fremstilling a alle Hospitalets Udgifter findes i Conferentsraad Bangs i Aare 1840 som Indbydelsesskrift til en Universitetsfest udgivne Afhand

---

*) De betydeligste blandt Legaterne ere det Classenske Fideicommi Legat paa 8000 Rbd. aarlig, hvorfor der holdes 17 Senge, i hvilk circa 120 Syge aarlig erholde fri Forpleining; det mosaiske Troes samfunds Legat paa 40,000 Rbd. i Anledning af Frederik den 6te Kroning; Etatsraad Dalsgaards paa 20,000 Rbd.; Cancelliraad J. Holsts paa 12,000 Rbd.; Apotheker Cappels paa 10,000 Rbd.; Hofraaad D. A. Meyers paa 10,000 Rbd., og Beiermester Thom sens paa 10,000 Rbd.

**) Naar Bygningerne taxeres til 305,000 Rbd., og Inventariet til 50,000 Rbd., saa er hele Stiftelsens Formue c. 1,534,000 Rbd.

***) Udgifterne til Bespiisning og alt andet til Oekonomien Henhørende var i Aaret 1838 21,155 Rbd., i Aaret 1846 derimod 34,779 Rbd., hvorved Patient-Antallets Forøgelse, dog maa tages i Betragtning. Udgifterne til Medicamenter, der nu ere betydelig mindre end i den ældre Tid, beløb sig i Aaret 1845 til 7744 Rbd., og i Aaret 1846 til 7831 Rbd.

Seng, i andre, f. Ex. i Feberstuerne, saaledes at der er 1000—1100 Cubikfod Luft til hver Seng. Sengenes Antal er efterhaanden forøget til 407*), hvoraf 191 under Overmedicus, og 173 under Overchirurgen, og 43 fælles for begge; men dette Antal kan let forøges naar Mængden af de Indmeldte, f. Ex. under Epidemier, udfordrer det, da der haves Inventarium til c. 500 Senge; og i Vinteren 1837—1838 steg Patient-Antallet saaledes under en Typhus-Epidemi til 430. Dog kan der endnu under Epidemier stundom være Mangel paa Plads. — Fra den 30te Marts 1757 til Udgangen af Aaret 1847 er der i Alt behandlet 209,140 Patienter paa dette Hospital, og i den senere Tid, navnligen i Aarene 1840—1847 incl., aarligen 3912 i Gjennemsnit, hvilket er omtrent 3 Gange saa mange, som Hospitalet aarligen behandlede i de første Decennier af dets Virksomhed. De aarligen Behandledes Antal var nemlig i Gjennemsnit i Decenniet

1760—1769	1222
1770—1779	1365
1780—1789	2013
1790—1799	2136
1800—1809	2218
1810—1819	2152
1820—1829	3038
1830—1839	3336
1840—1847	3902

Af samtlige de paa Hospitalet Indlagte har i de sidste 30 Aar omtrent ⅗ været behandlet paa den medicinske Side

*) I Aaret 1766 var det kun 182, i Aaret 1772 230, og i Aaret 1819 347.

og ⅖ paa den Chirurgiske. I de sidste 8 Aar (i Tidsrummet fra 1840—1847) er saaledes i Gjennemsnit aarlig behandlet

paa med. Afdeling 2359
paa chir. Afdeling 1553

Hospitalets Bestemmelse er efter Fundatsen „at give fri Cuur og Pleie til fattige og syge Borgere, der ikke nyde offentlig eller privat Hjelp“, og Fripladsernes Antal var fra Begyndelsen bestemt til 300; men Hospitalets Indtægter tillod i Begyndelsen kun Optagelsen af 125 Fritliggende, hvilket Antal senere efterhaanden er blevet udvidet til 200; og med de 49 Legatsenge udgjør Fripladsernes Antal, som altid ligesom nu omtrent har udgjort ⅘ af det hele Antal, men i de sidste 30 Aar ikke har undergaaet nogen væsenlig Forøgelse, saaledes nu 259, hvorved dog maa bemærkes, at saalænge der er ledige Pladser modtages Fritliggende selv om Antallet allerede er 259.

Frit modtages alle, som skaffe fornødent Beviis for at være aldeles uformuende, og opholde sig her i Staden; Hospitalets Embedsmænd og Betjente samt disses Tyende; Barselkoner og Lærerdøttre fra Fødselsstiftelsen; Blinde fra Blinde-Institutet; Tjenestetyende, som er uden Condition; Pensionister, hvis Pension er under 50 Rbd., eller, naar de have høiere Pension, for Pensionens daglige Beløb efter Fradrag af 50 Rbd. af den hele Pension. Forinden det militaire Hospital blev indrettet optoges ogsaa Militaire; nu kun Gardere, Guider og Landcadetter. De Betalende erlægge 3 Rbd. 2 Mk. ugenlig for ordinair Pleie paa fælles Stue; for Eneværelse 7 Rbd., og for de herskabelige Værelser 14 Rbd. ugenlig. Naar et farligt medicinsk eller chirurgisk Tilfælde, efter een af Hospitalets Lægers Attest, fordrer øieblikkelig Hjelp, blive de Syge, som selv melde sig eller indbringes, uden videre Undersøgelse strax indlagte, og først senere undersøges det da, hvorvidt de kunne henregnes til Fritlig-

gende eller Betalende; men ellers skeer dette altid forinden, og enhver Patient skal derfor først meldes, med Opgivende om han vil ligge frit eller betale, paa Inspekteurens Contoir, hvorpaa visse Forholdsregler iagttages, om hvilke Underretning da meddeles paa Contoiret. Børn under 7 Aar modtages ikke uden naar de trænge til Chirurgisk Operation. Fnattede, Veneriske, Afsindige, og de, som lide af chroniske Sygdomme, der ere ulægelige, eller hvis Cuur vilde være for langvarig, skulde vel ikke modtages; men Bestemmelsen, at Gardere, Cadetter, og Alle til Hoffet hørende skulle med hvilkensomhelst Sygdom indtages, og det Tilfælde at Een, der er indlagt for een Sygdom, kan angribes af en Anden, bevirker, blandt andre Aarsager, at disse Sygdomme dog ikke sjeldent behandles i Hospitalet, og der haves derfor særskilte Stuer for Veneriske, Fnattede og Sindssvage. De med Slag beladte modtages vel naar de indbringes under Anfaldet, men beholdes kun til de nærmeste Følger af samme ere hævede.

Hospitalets Indtægter bestod oprindelig af norske Post-Intrader, som efterhaanden steg fra 6000 Rbd. aarlig til 40,000 Rbd., Kortstemplingspenge, Taarnpenge, (ɔ: en Afgift som svaredes af dem, der fik Bestilling, Characteer, eller Ridderordner), samt af Patientbetalingen, som efterhaanden er steget fra 2000 til c. 23 à 24,000 Rbd. Istedetfor de norske Post-Intrader fik Hospitalet i Aaret 1814 en Sum af 600,000 Rbd. i kongelige Obligationer af Post-Pensions Kassens opsamlede Fond, tilligemed et aarligt Tilskud af Finantserne paa 10,000 Rbd., hvilket vel senere blev betydelig nedsat, men nu atter udredes med dets oprindelige Beløb. Inden Krigens Udbrud havde Hospitalet i de fleste Aar Overskud, som alene i Perioden 1793—1806 beløb sig til 220,000 Rbd.; og de herved opsamlede Fonds, som ved Krigens Udbrud udgjorde 390,850 Rbd., (og ikke bleve formindskede under Krigen, da Man i denne Pe-

riede hjalp sig med at gjøre Gjeld, som Man senere efterhaanden har afbetalt), erholdt en betydelig Tilvæxt, deels ved forskjellige Gaver, deels ved et betydeligt Antal Legater, som Hospitalet efterhaanden erholdt, hvilke sidstnævnte tilsammen udgjøre en Legatcapital, paa 237,000 Rbd.*), hvoraf dog et Beløb af c. 33000 Rbd. tilhører Hospitalsbetjentenes Fattigkasse, det Cappelske Reise-Stipendiums og det Cappelske Pensions-Legats Midler, og hvis Rente saaledes ikke anvendes til Fattiges Kuur og Pleie. Hospitalet eier nu saaledes i Alt en Formue af c. 1,179,000 Rbd.**). Ved Renten af samme, ved det nysnævnte Tilskud fra Finantserne, ved Patientbetalingen, der udgjør c. 23,000 Rbd. aarlig, og ved forskjellige mindre Indtægter, har det en aarlig Totalindtægt af mellem 90 og 93,000 Rbd.

Hver Patient kostede i Aaret 1838 daglig 64 Sk., hvoraf 15 Sk. gik til Bespiisning***), 6 Sk. til Medikamenter, 12½ Sk. til Lønninger, og Resten til alle Slags forskjellige Udgifter. Nu koster hver Patient 77 Sk. daglig. En detailleret Fremstilling af alle Hospitalets Udgifter findes i Conferentsraad Bangs i Aaret 1840 som Indbydelsesskrift til en Universitetsfest udgivne Afhand-

---

*) De betydeligste blandt Legaterne ere det Classenske Fideicommis Legat paa 8000 Rbd. aarlig, hvorfor der holdes 17 Senge, i hvilke circa 120 Syge aarlig erholde fri Forpleining; det mosaiske Troessamfunds Legat paa 40,000 Rbd. i Anledning af Frederik den 6tes Kroning; Etatsraad Dalsgaards paa 20,000 Rbd.; Cancelliraad J. Holsts paa 12,000 Rbd.; Apotheker Cappels paa 10,000 Rbd.; Hofraaad D. A. Meyers paa 10,000 Rbd., og Beiermester Thomsens paa 10,000 Rbd.

**) Naar Bygningerne taxeres til 305,000 Rbd., og Inventariet til 50,000 Rbd., saa er hele Stiftelsens Formue c. 1,534,000 Rbd.

***) Udgifterne til Bespiisning og alt andet til Oekonomien Henhørende var i Aaret 1838 20,155 Rbd., i Aaret 1846 derimod 34,779 Rbd., hvorved Patient-Antallets Forøgelse, dog maa tages i Betragtning. Udgifterne til Medicamenter, der nu ere betydelig mindre end i den ældre Tid, beløb sig i Aaret 1845 til 7744 Rbd., og i Aaret 1846 til 7831 Rbd.

ling om Hospitalet, af hvilken alt det Heranførte om Stiftelsens ældre Forhold er uddraget. Som Følge af de Forbedringer, som i de sidste Decennier ere foretagne ved Hospitalet, og som Følge af Lægekunstens Fremskridt, er Mortaliteten i samme nu betydelig ringere end den var tidligere. Medens nemlig i de 6 Decennier, som indeholdes i Tidsrummet 1760 til 1819, Forholdet mellem indlagte Patienter og de af samme Døde har været som 1 til respektive 9,2; 8,4; 8,4; 9,5; 8,5 og 8,6, har Forholdet derimod i Decenniet

1820—1829 været som 1 : 11,3
1830—1839 . . . . 1 : 12,7
1840—1847 . . . . 1 : 12,5

og Dødeligheden er saaledes ringere end i de fleste udenlandske Hospitaler. Mortaliteten er forøvrigt naturligviis meget større paa den medicinske Side end paa den chirurgiske. I Aarene 1819—1839 var Forholdet nemlig paa den medicinske Side som 1 : 9,8, paa den chirurgiske derimod som 1 til 23,8; og i Aarene 1840—1847 paa den medicinske Afdeling som 1 til 9,7, paa den chirurgiske som 1 : 21,5.

Slutteligen tilføies at Hospitalets Lægepersonale bestaaer af en Overmedikus og en Overchirurg, en Reservemedikus og en Reservechirurg, 8 Candidater eller Assistenter, og en Deel Volonteurer. Til de Syges Opvartning haves 47 Gangkoner samt 23 Hjelpekoner, 10 faste Vaagekoner og 16—18 Extra-Vaagekoner.

Hospitalet staaer under een af Kongen udnævnt Direktion.

Almindelig Hospital, der er beliggende i Amaliegaden Nr. 127 og 128, er Landets største communale Stiftelse. Dets Opbyggelse blev besluttet og forberedt i Aaret 1765, deels for at samle flere mindre Hospitaler for Fattiglemmer og fattige Syge i et større, deels for i en høiere Grad, end det hidtil var skeet, at kunne afhjelpe Trang og yde fattige

Amaliegaden opførte Bygning, som med dens Indretning i Alt kostede 87,000 Rdlr. Courant*), blev færdig i Aaret 1769. Oprindeligen var Anstalten imidlertid egenlig kun en Lemmestiftelse; thi medens den kun havde Plads for 16 Sengeliggende, der paa Sygestuer fik Pleie og Medicin, nøde 200 gamle og nødlidende Lemmer fri Pleie, Føde og Klæder, og 400 andre Personer frit Husly, Seng, Varme og Leilighed til at arbeide. Allerede i Løbet af de 12 første Aar af Stiftelsens Virksomhed blev Sengene for Syge imidlertid efterhaanden forøgede til 50, og de tiltog senere bestandig, og udgjorde saaledes i Octbr. 1790 et Antal af 154. I Aaret 1799 blev Syge-Hospitalet ved en kongelig Resolution af 31te Mai fuldkommen adskilt fra Lemmestiftelsen som en særegen Afdeling med c. 300 Senge; og da de syphilitiske Patienter bleve henlagte fra St. Hans Hospitalet til det heromhandlede, blev Sengeantallet herved i Aaret 1810 forøget til c. 400, og ved dette Tal har det holdt sig temmelig uforandret lige til Nutiden. For at kunne give Syge-Hospitalet den heromtalte Udvidelse kjøbte Man i Aaret 1808 for 30,000 Rdd. en Agent Duntzfeldt tilhørende Gaard, som mod Syd Vest stødte op til Hospitalet, og i samme blev der nogle Aar senere, nemlig i Aaret 1814, oprettet en Medicinal-Dispensationsanstalt, hvorfra saavel alle Fattigvæsenets Stiftelser, som alle de Syge, der i Byens 12 Hoved-Fattig-Distrikter nyde frit Lægetilsyn, erholde fri Medicin.

Det vil af det Foranførte sees at almindelig Hospital bestaaer, (og i hele dette Aarhundrede har beslaaet), af to fra hinanden fuldkommen adskilte Afdelinger, nemlig Lemme-Afdelingen og Syge-Hospitalet. Lemme-Afdelingen vil nærmere blive omtalt i det Følgende i Afsnittet om Kjøbenhavns Fattigvæsen, hvor den efter sin Na-

*) Almindelig Hospitals Bygninger ere nu opførte i Regnskaberne for 185,000 Rdd.

tur hører hen, og her i Afsnittet om Medicinalvæsenet, ville vi kun dvæle ved Sygehospitalet, som udgjør et væsentligt Led af den gjennem Kjøbenhavns almindelige Fattigvæsen bestyrede offentlige Sygepleie. (Jfr. Planen af 1ste Juli 1799 § 34, 83 ff).

Syge-Hospitalets nuværende Bestemmelse er at modtage alle de syge, til Hóspitalspleie trængende Individer, der som Almisselemmer høre til eet af Kjøbenhavns 12 Fattigdistrikter*), eller have Ophold i de under Fattigvæsenet hørende Stiftelser, Pleie- eller Arbeidsanstalter; endvidere saadanne, som ere qvalificerede til en Friplads paa Frederiks Hospital, men ikke kunne indlægges i samme fordi alle Pladserne ere optagne (Forordning af 1ste Juli 1799 § 92); dernæst Syge, der ifølge de fundatsmæssige Regler for Frederiks Hospital, ikke kunne indlægges i samme, saasom Børn af en Alder under 7 Aar, Mødre med Patteborn, og Individer, der ikke have fast Ophold i Kjøbenhavn. Fremdeles kan Hospitalet ogsaa imod den fastsatte Betalings Erlæggelse benyttes af andre Patienter, forsaavidt Pladserne ikke ere belagte af fritliggende Syge (§ 112). Sygehospitalets Bestemmelse er det tillige at optage saadanne Syge, der paa Grund af deres Sygdoms Beskaffenhed ikke kunne indlægges paa Frederiks Hospital. Hertil høre alle chroniske Sygdomme, Sindssygdomme, og fornemmelig veneriske og Hudsygdomme, og blandt disse udgjøre de syphilitiske Syge et ikke ringe Antal.

Hospitalets Sygestuer ere næsten alle i 2den og 3die Etage, og i Qvistetagen, og kun 2 i Stue-Etagen og 7 i Kjælder-Etagen; hvorimod næsten hele den første Etage benyt- Syge Kuur og Pleie. Den for Stiftelsen fra Nyt af i

*) Hvilke Sygdomme, der give kjøbenhavnske Almisselemmer Adgang til at blive indlagt paa almindelig Hospital, er anført i Planen for Fattigvæsenet af 1ste Juli 1799 § 84.

tes til Bolig for Stiftelsens Embedsmænd. Sygestuerne, hvis Høide i Kjælder-Etagen er 4 Alen 14 Tommer, i Stue-Etagen 5 Alen 21 Tommer, i 2den Etage 6 Alen, i 3die Etage 5½ Alen, og i 4de Etage 5 Alen, ere, med Undtagelse af de i Kjælder-Etagen anbragte, alle luftige og lyse. For hensigtsmæssige Ventilationsindretninger er der imidlertid ikke tilstrækkelig sørget i dem alle; men i Reglen er der dog en god og frisk Luft paa Stuerne. Derimod er der paa de fleste Sygestuer opstillede flere Senge, end de nugjeldende hygiæniske Regler for en ønskelig Hospitalsorganisation tilstede det.

Antallet af Sengene paa hele Sygehospitalet var i Aaret 1847 424, af hvilke 196 hørte til den chirurgiske, og 228 til den medicinske Afdeling. Senere ere omtrent 20 Senge borttagne fra den chirurgiske Afdeling, fornemmelig paa Grund af at den vandrende Rosen her viste sig temmelig hyppig; og ligeledes har ogsaa Ventilationen sammesteds undergaaet Forbedringer. Det nævnte Totalantal af Senge er fordeelt paa 16 chirurgiske og 21 medicinske Sygestuer, hver med et Patientantal, der varierer mellem 1 à 2 og nogle og 30. Den ordinære Betaling for en Patient er 20 Mk. Sølv ugenlig, men for Udenbyes, der under deres Ophold i Kjøbenhavn indlægges i Hospitalet, og for hvilke vedkommende Commune skal erlægge Betaling, er denne ifølge Cancelliskrivelse af 23de Juli 1822 nedsat til 2 Rbd. Sølv ugenlig. Den samme Betaling er ved Cancelliskrivelse af 28de December 1837 fastsat for Langssvende, som ere angrebne af veneriske Sygdomme eller Fnat. Officiantværelser for enkelte Patienter til høiere Betaling har Hospitalet ikke.

Skjøndt Sygeafdelingen alt i Aaret 1810 havde næsten et ligesaa stort Antal Senge som for Øieblikket, nemlig 400, har dog Sygefreqventsen, tildeels som Følge af Populationens Stigen, fra hiint Aar været i jevnt Tiltagende.

1810 indkom saaledes . . . . 1517 nye Syge;
1820 . . . . 2083;
1825 . . . . 2108;
1830 . . . . 1961;
1835 . . . . 2929 (Koppe-Epidemi);
1840 . . . . 3044;
1845 . . . . 3878.

I Aaret 1847, der kan betragtes som et Normalaar, da ingen Epidemier i samme var fremherskende, var Hospitalets Syge-Statistik følgende:

Den 1ste Januar 1847 var Sygeantallet					
For den medicinske Afd.	41 Mandf.	136 Fruent.	18 Børn.	Ialt	177.
" " chirurgiske -	125 —	29 —	33 —	—	195.
Summa	166 —	165 —	41 —	—	372.
I Aarets Løb indkom i Hospitalet:					
Paa den med. Afd.	643 Mandf.	1253 Fruent.	264 Børn.	Ialt	2160.
" " chir. -	1229 —	272 —	194 —	—	1695.
Summa	1872 —	1525 —	458 —	—	3855.
Af disse udskreves i helbredet eller bedre Tilstand:					
Fra den med. Afd.	469 Mnndf.	1144 Fruent.	233 Børn.	Ialt	1846.
" " chir. -	1181 —	228 —	150 —	—	1559.
Summa	1650 —	1372 —	383 —	—	3405.
I Aarets Løb døde:					
Paa den med. Afd.	127 Mandf.	111 Fruent.	85 Børn.	Ialt	273.
" " chir. -	26 —	14 —	14 —	—	54.
Summa	153 —	125 —	49 —	—	327.
Forflyttede til andre Stiftelser:					
Fra den med. Afd.	51 Mandf.	31 Fruent.	3 Børn.	Ialt	85.
" " chir. -	26 —	29 —	27 —	—	82.
Summa	77 —	60 —	30 —	—	167.
Ved Aarets Slutning var tilbage:					
Paa den med. Afd.	37 Mandf.	103 Fruent.	11 Børn.	Ialt	151.
" " chir. -	121 —	30 —	26 —	—	177.
Summa	158 —	133 —	37 —	—	328.

Forholdet mellem fritliggende og betalende Syge er omtrent som 2 til 1. Af fritliggende Syge indkom der

saaledes i Aaret 1847 1044 af Mandkjøn og 1559 af Qvindekjøn, eller i Alt 2603, hvorimod der af Betalings-Patienter i Alt kun indkom et Antal af 1251, nemlig

a) til 20 Mark ugenlig	485	Mandf. og	70	Fruent.
b) til 12 Mark ugenlig	457	—	19	—
c) tildeels Betalende (Pensionister, Lemmer fra andre Stiftelser, og Tyende for hvem der kun for en hvis Tid blev erlagt Betaling)	29	—	42	—
d) Imod Betaling af 20 Mark ugenlig Indsendte fra fremmede Communer til Behandling i Hospitalet	23	—	13	—
e) Personer, der opholdt sig her i Staden, og imod Betaling af 12 Mark ugenlig fra fremmede Communer bleve optagne til Behandling	59	—	54	—
	1053	Mandf.	198	Fruent.

Medens Fruentimmernes Antal blandt de fritliggende Syge har været en halv Gang større end Mandfolkenes, har det saaledes blandt de betalende Patienter kun udgjort c. 1/5 af samme.

Det høieste Antal Syge, der i dette Aar ved en Uges Slutning have henligget i Hospitalet, var ...... 399.

Det laveste Antal .... 271.

Middeltallet for alle Aarets Uger .... 337.

Dødelighedsforholdet var omtrent, ligesom i de nærmest foregaaende Aar, som 1 for hver 12 i Aarets Løb paa Hospitalet Indkomne*), eller som 8,5 af 100, hvilket for et Fattig-Hospital er et meget gunstigt Forhold.

---

*) I ældre Dage var Dødeligheden meget større. Naar Man undersøger den i Qvinqvennier var den nemlig indtil Aaret 1808 bestandig, kun med temmelig ringe Afvigelser, som 1 for hver 5 af

Til Cuur for venerisk Sygdom bleve i Aarets Løb indlagte 441 Mandfolk og 646 Fruentimmer, ialt 1187 Syge, af hvilke 185 Mandfolk og 624 Fruentimmer vare fritliggende, og af disse vare igjen 61 Mandfolk og 51 Fruentimmer forsørgelsesberettigede i andre Communer.

Efter en Beregning over hvormeget der medgaaer i Hospitalet til Forpleinings- og Administrationsudgifter, til Medicin 2c. 2c., koster hver Patient paa Sygeafdelingen Hospitalet ugenlig i Gjennemsnit omtrent 3 Rbd 27¼ Sk.

Lægepersonalet ved Hospitalet bestaaer af to Overlæger, nemlig en Overmedikus og en Overchirurg; to Reservelæger, og 10 Candidater, (af hvilke de 6 ældste ere gagerede med 110 Rbd. aarlig), nemlig 4 for den medicinske Side, 5 for den chirurgiske og 1 for Lemme-Afdelingen. — Den hele Stiftelse staaer under Direktionen for Kjøbenhavns Fattigvæsen som Overbestyrelse. Foruden adskillige andre Gaver og Legater har den heromhandlede Stiftelse i Tidens Løb erholdt to meget betydelige, nemlig den i Aaret 1810 afgangne Skibsbyggermester Wilders, af hvilken Man har erholdt c. 235,000 Rbd., og vil erholde Noget endnu ved nogle Legatariers Afgang, og Sukkerraffinadeur Labiges, af hvilket Man, efter i Aaret 1808 af samme at have brugt en Deel til Kjøbet af den Dunzfeldtske Gaard, og efter at have tabt en Deel ved Pengeforandringen i Aaret 1813, endnu har c. 87,000 Rbd. tilbage. Hele Stiftelsens Indtægter vare i alt i Aaret 1847 41,337 Rbd., hvoraf 14,393 Rbd. var Betaling for Patienters Forpleining, 5,260

de paa Hospitalet Indlagte. Senere har den betydeligen forbedret sig, hvorved dog maa erindres, at Man siden Aaret 1810 har havt de syphilitiske Patienter, af hvilke yderst faa døe. I Aarene 1819—1833 var Mortaliteten endnu som 1 til 6; men i Aarene 1809—1818 forbedrede den sig saaledes, at den i dette Tidsrum kun var som 1 til 11; og senere har den atter forbedret sig noget, saa at den nu er som 1 til 12.

Rbd. Renter af Capitalformue, og 14,912 Rbd. Renter af Legater. Stiftelsens Udgifter var samme Aar i alt 117,989 Rbd., hvoraf 50,139 Rbd. gik til Forpleinings-Udgifter og 9,216 Rbd. til Medicinal-Udgifter. Den Deel af dets Udgifter, som ikke kan dækkes ved dets egne Indtægter, inddrages under Fattigskatten.

Helbredelsesanstalten paa Frelserens Arbeidshuus. For at lette Behandlingen af den store Mængde af den lavere Befolkning, som lider af Udslæt, især deles hed Fnat og desl., lod Stadens Fattigvæsen i Aaret 1839 indrette en Helbredelsesanstalt i Frelserens Arbeidshuus paa Christianshavn, hvor Man anvender Sæbecuren, som er meget billig, kun varer i kort Tid, og ved sin Beskaffenhed bevirker, at de Paagjeldende gjøre sig Umage for at undgaae at blive smittede; (jfr. Beretningen om Fattigvæsenets Tilstand i Kjøbenhavn fra Aarene 1838 og 1839). Gammel Beenskade bliver dog ogsaa behandlet i denne Helbredelsesanstalt. Forpleiningen er simpel og tilfredsstiller kun Nødtørftighedens Fordringer. De under Behandling værende Børn holdes adskilte fra de Voxne. I Aaret 1847 var 410 Mandfolk, 103 Fruentimmer, og 109 Børn under Behandling i denne Anstalt, som har stiftet megen Nytte, navnlig ved i høi Grad at formindske Udbredelsen af Fnat, og ved at fremme en større Sands for Reenlighed.

Garnisons-Hospitalet blev oprettet ifølge kongelig Resl. af 24de Mai 1816 i den saakaldte Guldhuus-Bygning i Rigensgade*) til Brug for Garnisonen i Kjøbenhavn og Cita-

*) Det saakaldte Guldhuus blev paa Kong Frederik den 3dies Bekostning opført i Aaret 1668 til et stort chemisk Laboratorium for Alchymisten Borro, som sammesteds skulde anstille Forsøg paa at frembringe Guld (jfr. Herboldts og Mansas Samlinger 1 Bind S. 152 ff.); men kort efter dens Fuldførelse døde Frederik den 3die i Aaret 1670, og Italieneren Borro forlod da Landet og begav sig

kaldet Frederikshavn, og ved sammes Oprettelse blev de mindre Sygehuse ophævede, som de her i Staden garnisonerende Regimenter og Corpser tidligere havde, deels i Bygninger, som tilhørte dem, deels i leiede Lokaler. Den gamle Skik at lade hvert Corpses Syge behandle af dets egne Læger vedblev imidlertid, og skjøndt den frembragte forskjellig Slags ikke ubetydelig Ulempe, vedligeholdt den sig dog i Aarenes Løb. Ved Armeens forandrede Organisation i Aaret 1842 blev en Forandring heri imidlertid til en reen Nødvendighed, og da Man ikke ansaa det for onskeligt at en Overlæge under ordinaire Omstændigheder havde flere end 50—70 Patienter under samtidigt Tilsyn, og da Man i Reglen, naar der ikke var Epidemier, samtidigen havde 150—200 Syge, blev Hospitalet, ved hvilket 10 Overlæger hidtil havde gjort Tjeneste, deelt i 3 Afdelinger, hver under sin Overlæge. Jfr. Resl. af 30te Juni (Circ. af 5te Juli) 1842. — I Garnisons-Hospitalets samtlige Bygninger findes i alt 60 Sygestuer, som ere forsynede med c. 500 Senge, og selv under ugunstige Sygdoms-Forhold har Man derfor altid rigelig Plads. I Qvinqvenniet 1843—1847 er der i Gjennemsnit aarlig paa dette Hospital behandlet 3244, hvoraf 70 aarlig i Gjennemsnit ere døde, og 53 aarlig blevne casserede som udygtige for Fremtiden til Krigstjeneste.

Sø-Etatens Hospital blev aabnet den 15de Novbr. 1806 i en velindrettet Bygning, beliggende i Nyboder imellem Kokkegaden og Balsomgaden, hvis Opførelse kostede 44,000 Rdlr.

til Sverrig. I Aaret 1674 blev Bygningen indrettet til et Qvæsthuus for syge og saarede Militaire; men da samme et Decennium senere blev flyttet til en ny for samme opført Bygning, blev Guldhuset brugt til et kongeligt militairt Uldmanufaktur, som i Aaret 1787 underholdt c. 1200 Mennesker. Efter Freden i Aaret 1814 foregik der en betydelig Indskrænkning med dette Uldmanufaktur, hvorved en stor Deel af Lokalet blev ledigt, og ved den ovennævnte kongelige Resolution blev det da bestemt at Guldhuus-Bygningen skulde indrettes til et Garnisons-Hospital.

I Tugt- Rasp- og Forbedringshusets Sygehuus blev i Aaret 1846 behandlet 337, hvoraf 17 døde; og i Aaret 1847 352, hvoraf 13 døde. I Sygehuset i Stokhuset for Kjøbenhavns Fæstningsslaver, som har Plads til 27 Syge, er i de 3 sidste Aar i Gjennemsnit behandlet 195 aarlig, hvoraf i Gjennemsnit 19 aarlig døde. Desuden er en Deel behandlet, som det kaldes, „i Qvarteret" for Tilfælde, der ikke vare saa betydelige, at det var hensigtsmæssigt at overføre de Paagjeldende paa Sygestuen. Det er ved at medregne disse Sidstnævnte at det høie Tal er udkommet, som paa flere Steder findes anført for Syge-Antallet i Stokhuset.

Saavel i en stor Deel Kjøbstæder, som paa mangfoldige Steder i Land-Distrikterne, findes der mindre Sygehuse, hvilke det vilde blive for udførligt at omtale. Vi skulle derfor her blot nævne Øresunds og Helsingøers, fornemmelig for fremmede Søfolk bestemte, i Aaret 1791 opførte Sygehospital, i hvilket der i Reglen aarlig indlægges 150—200 Syge; Odense Graabrødre Hospitals Sygehuus, i hvilket der er c. 40 Senge; Aalborg Amts Sygehuus, der har et lignende Antal Senge; det akademiske Sygehuus i Kiel for indvortes Sygdomme, og Frederiks Hospital i Kiel for dem, der trænge til chirurgisk Hjelp, (jfr. Regl. af 1ste Octbr. 1833 i den chronol. Saml. af Forordninger for Hertugd.); Hospitalet i Altona, og Garnisons Hospitalet i Rendsborg, i hvilket sidste der i Qvinqvenniet 1843—1847 er i Gjennemsnit aarlig behandlet 1284 Militaire, hvoraf i Gjennemsnit 10 aarlig døde og 34 bleve kasserede. Forøvrigt henvises Læseren i saa Henseende deels til topographiske Arbeider, deels til Dr. Bremers tidligere nævnte Skrift om Medicinalpersonalet og Medicinal-Anstalterne udenfor Kjøbenhavn. Kun det store Hospital for Sindssvage paa Bistrupgaard maa vi her omtale noget nærmere, ved hvilken Leilighed nogle statistiske Angivelser med Hensyn til de Sindssvages Antal

her i Landet passende kunne anbringes. Samtidigen med den sidste Folketælling blev der i Aaret 1845 indhentet Efterretninger om de Sindssvages og Afsindiges Antal i de forskjellige Districter, samt om deres Kjøn, Alder og Fødested, og om i hvor lang en Tid Fornuftens fulde Brug har været dem berøvet, og ifølge de herved erholdte Opgivelser, der dog hverken vare saa fuldstændige eller saa paalidelige, som Man længere hen i Tiden haaber at erholde dem*), fandtes der den 1ste Februar 1845 i den danske Stat 6477 Idioter og Afsindige. I Kongeriget fandtes der 4267, eller 1 for hver 316 af Befolkningen. Heraf havde henved de $\frac{4}{7}$ (2446) fra Fødslen af været berøvede Forstandens fulde Brug, og henhøre altsaa til Idioternes (de eller Fjolledes) Klasse, og $\frac{3}{7}$ (i alt 1821) ere „Afsindige", eller fødte med sunde Forstandsevner, paa hvilke de senere have lidt Skade**). I de tre Hertugdømmer er der

*) Til Beviis paa hvor vanskelig en paalidelig Tælling af de Sindssvage er at erholde, kan det tjene, at en i Aarene 1831—1832 paa Foranstaltning af Commissionen for Bistrupgaard ved Lægerne foranstaltet Tælling kun gav et Antal af c. 1000 til Resultat; at en af de heromhandlede Ulykkeliges varme og ufortrødne Talsmand Dr. Hübertz paa Indberetninger fra Præsterne grundet Tælling, som foretoges noget senere, gav et Antal af 2398; og den i Aaret 1845 af Commissionen for det statistiske Tabelværk foranstaltede Tælling et Antal af 4267. Den første Tællings saa paafaldende lave Antal kan maaskee forklares ved at Lægedistrikterne ere saa store, at Districtslægerne umuligen kunne have personlig Kundskab om alle de Sindssvage, der findes i samme; og den anden Tællings lave Resultat lader sig for en Deel forklare ved at Dr. Hübertz regnede de Pastorater, fra hvilke de tilsendte Schemata ikke bleve remitterede, til dem, i hvilke der ingen Sindssvage fandtes; jfr. hans Beretning om Tællingens Resultater i Dansk Ugeskrift anden Række andet Bind S. 250; og ved begge disse Tællinger er rimeligviis en stor Deel Fjollede og melankolske Sindssvage, som kun i en ringere Grad ere berøvede Forstandens fulde Brug, blevne udeladte.

**) Der er al Sandsynlighed for at de, som have mistet Forstanden i en Alder af under 10 Aar, ere Cretinere, hvilke godt kunne sættes

i alt 2210, eller 1 af hver 402 af Befolkningen, hvem Forstandens fulde Brug er berøvet, og heraf høre 1072 til Idioternes og 1138 til de Affindiges Klasse. Det nysanførte Totalantal for hele den danske Stat er saaledes fordeelt:

	Idioter.		Affindige.		Idioter og Affindige tilsammen.			
	Antal.	Forhold til Befolkn.	Antal.	Forhold til Befolkn.	Mandk.	Qvindl.	Begge Kjøn.	Forhold til Befolkn.
Sjell. og Møen	724	1: 675	801	1: 610	722	803	1525	1 : 321
Bornholm.....	39	1: 681	35	1: 758	28	46	74	1 : 359
Loll. og Falster.	119	1: 632	50	1:1505	82	87	169	1 : 445
Fyen og Langel.	367	1: 498	214	1: 851	296	285	581	1 : 315
Nørre-Jylland.	1197	1: 482	721	1: 800	968	950	1918	1 : 301
Hele Kongeriget	2446	1: 552	1821	1: 742	2096	2171	4267	1 : 316
Hert. Slesvig..	452	1: 803	611	1: 594	594	469	1063	1 : 341
— Holsteen .	576	1: 832	486	1: 986	521	541	1962	1 : 451
— Lauenborg	44	1:1056	41	1:1134	45	40	85	1 : 547

En Fremstilling af Fordelingen af Idioter og Affindige i Kjøbstæderne og Landdistrikterne, eller amtsviis, vilde ikke afgive noget paalideligt Resultat, da de Distrikter naturligviis tælle fleest Sindssvage, i hvilke der findes Daare-Anstalter. Nogen meget betydelig Forskjel i de Sindssvages relative Antal i de forskjellige Amter finder der imidlertid ikke Sted, og det Amt, der forholdsviis har fleest, (nemlig Ringkjøbing Amt, i hvilket Idioternes og de Affindiges Antal tilsammen den 1ste Februar 1845 udgjorde 4,06 Procent af Befolkningen), har ikke engang dobbelt saa stort et Antal som det, der har færrest, nemlig Maribo Amt, i hvilket de Sindssvages Antal til samme Tid kun udgjorde 2,25 Procent af Befolkningen.

Da Idioterne fra Fødslen af have været berøvede Forstandens Brug, kan der kun undtagelsesviis med Hensyn til

i Klasse med Idioterne. Efter denne Beregningsmaade vilde Idioternes Antal blive 2607 eller 61 Procent, og de Affindiges 1660 eller 39 Procent af samtlige Forstandens fulde Brug Berøvede.

dem blive Spørgsmaal om Indgaaelse af Ægteskab, og af samme var derfor ogsaa 98½ Procent (og i Hertugdømmerne 97 Procent) ugifte, medens af de Affindige kun 66 Procent (og i Hertugdømmerne 62 Procent), ialt nemlig 598 af Mandkjøn og 607 af Qvindekjøn, vare ugifte.

Blandt Idioterne erhvervede i Kongeriget i alt 96 af Mandkjønnet og 29 af Qvindekjønnet altsaa 1/18 af det hele Antal deres Underhold ved Dagleie eller ved at tjene som Tyende, og henved ⅓ af det hele Antal var Almisselemmer. Blandt de Affindige var henved ¼ Almissenydende. I Hertugdømmerne var der kun 16 mandlige og 6 qvindelige Idioter, som erhvervede deres Underhold som Daglønnere eller Tyende.

Hos 57 Procent af samtlige Affindige i Kongeriget, og 63 Procent i Hertugdømmerne, var Sygdommen indtraadt i Alderen fra det 16de—40de Aar. Hyppigheden af denne Sygdoms Indtrædelse stiger bestandig fra de første Livsaar, i hvilke samme ikke er sjelden, (84 i Kongeriget og 43 i Hertugdømmerne vare nemlig ved Affindighedens Indtrædelse under 5 Aar gamle), indtil den naaer sit Høieste i Altersklassen 25—30, hvorpaa den uafbrudt synker. I den høie Alder indtræder Affindigheden sjeldnere, og allerede fra det 50de Aar sjeldnere end i nogensomhelst tidligere Alder.

I den omhandlede affindige Tilstand havde

i Kongeriget		i Hertugdømmerne			
Mandkjøn.	Qvindekjøn.	Mandkjøn.	Qvindekjøn.		
50	83	35	55	været i	0—1 Aar.
177	208	99	106	—	1—5 —
171	203	125	117	—	5—10 —
214	257	164	152	—	10—20 —
111	156	85	72	—	20—30 —
42	43	32	30	—	30—40 —
7	11	12	10	—	40—50 —
7	11	3	2	—	50—70 —
32	43	17	22	ubekjendt Tid.	

Hvis den heromhandlede Tælling kan ansees for paalidelig, vil det Antal, med hvilket de Afsindiges Tal aarligen kan ventes fornyet, i Kongeriget være henved c. 150 (133), og i Hertugdømmerne henved 100; og da det fornemmelig er i Sygdommens første Aar, at Man kan vente ved en hensigtsmæssig Behandling i en velindrettet Daare-Anstalt at helbrede samme, saa synes Bestræbelserne for en Reform i Daarevæsenet først og fremmest at maatte gaae ud paa at sørge for at der i velindrettede Daare-Hospitaler, ved Siden af Lemme-Anstalter for de Uhelbredelige, havdes Plads til en Sygepleie, paa hvilken Intet blev sparet, i det mindste for et Antal som det nysnævnte. Anstalterne for Afsindige lade endnu meget tilbage at ønske, især i Kongeriget. En Deel af disse Ulykkelige holdes i privat Indespærring, ikke sjeldent i Indplankninger og Bure, uden Control fra det Offentliges Side, og ere da hyppigen udsatte for grusom Behandling af følelsesløse Slægtninger, hvem de ere til Byrde. Ved en Deel Hospitaler i Kjøbstæderne og Landdistrikterne er der vel Daarekister, som ikke længere ere de mørke og usle Huller, i hvilke Man paa de fleste Steder lige til Begyndelsen af dette Aarhundrede indespærrede de Afsindige; ja som paa enkelte Steder endogsaa kunne fortjene Navn af Helbredelsesanstalter, navnlig i Odense, (paa hvilken Anstalt der i de 15 Aar 1832—1846 har været indlagt i alt 240, nemlig 126 Mandfolk og 114 Fruentimmer, hvoraf 108 ere blevne helbredede, 44 døde, og 62 vare tilbage paa Anstalten ved 1846 Aars Udgang), samt i Ribe og Randers; men det indsees lettelig, at disse Anstalter ikke kunne tilfredsstille de Fordringer, Man bør gjøre til en Helbredelsesanstalt for en Sygdom, som er saa vanskelig at helbrede som den omhandlede. Paa Bidstrupgaard haves derimod en stor og rig Stiftelse nemlig:

St. Hans Hospital og Claudi Rossets Stif-

telse. Denne Anstalt har ligesom Almindelig Hospital det Særegne ved sig, at den baade har en saakaldet Sygeafdeling og en Lemme- eller Pleiestiftelse. Da den imidlertid efterhaanden har udviklet sig til væsentligst at være en Anstalt for Sindssyge, saavel helbredelige som uhelbredelige, efter de for saadanne Anstalter gjeldende Principer, maa den fortrinsviis henregnes til Sygehospitalerne. Dens Historie betegner den Vei, paa hvilken Daarevæsenet har udviklet sig i Danmark, og da man ikke uden Grund antager at Daarevæsenets Tilstand i et Land, og de Anskuelser, der ved dets Ordning gjøre sig gjeldende, ere ikke uvæsentlige Momenter ved Bedømmelsen af det Culturtrin, paa hvilket Landet staaer med Hensyn til Humanitetens Indflydelse paa dets offentlige Indretninger, vil det være passende her at omtale Hovedpunkterne i Hospitalets Historie.

Hospitalets første Oprindelse ligger langt tilbage, og det er ikke usandsynligt at det er dannet under de første Konger af den oldenborgske Stamme ved en Forening af flere Hospitaler (jfr. Penia for 1821 S. 56 ff.). Efter Beleiringen i Aaret 1659, i hvilken Hospitalet led meget, blev det i Aaret 1665 henflyttet til Stadens vestre Fælled ved Kallebod Strand, og førte længe Navnet „Pesthuset", idet saavel Vanvittige, som Almisselemmer, der led af vederstyggelige uhelbredelige Sygdomme, bleve indlagte i samme. Her forefandtes Stiftelsen i en høist usel Tilstand i Midten af det attende Aarhundrede af Catholiken Galanterihandler Claudi Rosset, som fra Aaret 1749 af var dens virksomme Velgjører. Ved en Fundats af Aaret 1766 oprettede han „Claudi Rossets Stiftelse", hvis Capital oprindeligen udgjorde 30,000 Rdd., hvilke efter de testamentariske Bestemmelser stadig forøges ved aarligt Oplag. De levende Skildringer, som de herhenhørende Aktstykker give om Hospitalets Tilstand, afgive et sørgeligt Beviis paa Tidens Aand i

den omhandlede Retning*). I Aaret 1769 bleve Lemmerne flyttede til den nuværende „Ladegaard“ mellem Vester- og Nørreport, hvilken allerede tidligere havde været afbenyttet til offentlig Brug, senest til et militairt Hospital med Daarekister; og her forenede Man i Aaret 1772 tre forskjellige Afdelinger nemlig Affindige og Tosfede, Almisselemmer med ulægelige og gyselige Sygdomme, og veneriske Syge. I Aaret 1781 overtog Magistraten, som Bestyrer af Stadens almindelige Fattiganstalter, denne Stiftelse. Da Stiftelsens Midler imidlertid vare ringe, dens Forbrug derimod stort, og da Staden ikke havde Raad til at anvende noget betydeligt paa den, saa passede Skildringen fra Claudi Rossets Tid tildeels endnu paa dens Tilstand, og navnlig vare Bygningerne maadelige og kun lidet skikkede til deres Bestemmelse. Da fremtraadte Niels Ditlev Riegels som Pesthusets begeistrede Talsmand i Maanedskriftet „Kjøbenhavns Skilderi“ for Aaret 1788 (Nr. 11 og 12). Med levende Farver skildrede han de Ulykkeliges Tilstand i Hospitalet, og opfordrede veldædige Medborgere til ved private Gaver at komme den til Hjælp. Virkningerne heraf vare overordentlige, og i Aaret 1796 kunde Riegels i sit „Fornuftens og Menneskehedens Rettigheders Arkiv“ Nr. 9 meddele hvorledes over 100,000 Rdlr. Cour. vare skjenkede til Hospitalet. Det herved givne Exempel fandt senere rigelig Efterfølgelse. Flere Tønder Guld bleve af forskjellige Velgjørere skjenkede for at lindre deres Lod, som hjemfalde til den heromhandlede Stiftelses Forsorg. Ved Siden af Claudi Rosset staae saaledes: Perlestikker Møller, Kjøbmand Colsmann, Baron Bolten, Forgylder Getreuer, Overpræsident v. Osten, Supercargo Ruch, Grosserer Niels Brock, Justitsraad Prehn, Gros-

*) Det omtales saaledes i samme hvorledes Lemmerne laae i bare Straa og Tang fra Stranden, nogne for Linned og Klæder, og hvorledes de ynkeligen omkom uden Trøst og uden Hjelp.

ferer Ladige, Skibsværftseier Wilders, Geheimeraad Schütz, Beiermester Thomsen og mange Flere*). Efter Omskrivningen i Aaret 1813 udgjorde disse private Donationer, som indkom omtrent i Løbet af 60 Aar, c. 600,000 Rbd. Ved Planen af 1ste Juli 1799 blev Hospitalet henlagt under Directionen for Kjøbenhavns Fattigvæsen, og en alvorlig Stræben viste sig for paa bedste Maade at benytte den indkomne betydelige Hjelp. Men Englændernes Angreb paa Kjøbenhavn i Aaret 1807, som tilføiede Hospitalet et Tal af 20 til 30,000 Rbd., havde tilfølge at man opgav en af Regjeringen bifaldt Plan til Opførelsen af en ny Bygning, hvilken Man havde lagt efter at have indhentet Oplysninger fra de fleste og bedste Daarehospitaler i Udlandet, og istedet herfor for 100,000 Rbd. kjøbte den ¼ Miil N. V. for Roeskilde liggende Hovedgaard Bidstrupgaard med tilhørende Jorder af 647 Tdr. Lands Areal. De store Fordele, som ere forbundne med en Daareanstalts Beliggenhed i en saa fredelig og skjøn Egn, som den omkring Bidstrupgaard, havde naturligviis stor Indflydelse paa denne Bestemmelse, der blev motiveret paa en human og indsigtsfuld Maade, der er de daværende Bestyrere til megen Ære; og som en Regel blev det ved denne Leilighed udtalt, at de affindige Personer nøie skulde adskilles fra de til Hospitalet henhørende Lemmer. Til dette nye Lokale flyttede Man ogsaa kun de tvende Afdelinger af Hospitalet, nemlig de Affindige og de med ulægelige gyselige Sygdomme beladte Almisselemmer, hvorimod de veneriske Patienter bleve henlagte til Almindelig Hospital.

Hospitalets Udvidelse har stadigen været et Formaal for

*) Flere af de af disse ovennævnte Mænd til den heromhandlede Stiftelse testamenterede Legater vare høist betydelige. Ruchs Legat fra Aaret 1799 var saaledes paa 105,856 Rdlr. Cour., og Wilders og Ladiges i Begyndelsen af dette Aarhundrede stiftede Legater vare paa 153,700 og 101,000 Rdlr. Cour.

dets Bestyrelses Bestræbelse, og derfor er Afdelingen for de Afsindige senere blevet forøget med to betydelige Bygninger. Imidlertid havde de vanskelige Aar, som fulgte paa Hospitalets Flytning til Bidstrupgaard, en beklagelig Indflydelse paa dets Udvikling, og medens vel enkelte Forbedringer ere blevne gjennemførte, navnlig med Hensyn til en bestemtere Adskillelse mellem de Afsindige og Almisselemmerne end den, der tidligere fandt Sted, og med Hensyn til Inventariesagernes Beskaffenhed, og en hensigtsmæssigere Administration af Hospitalet, har dog den offentlige Stemme gjentagende og med Føie og Sagkundskab fordret en gjennemgribende Reform af Hospitalet. Især deleshed har man forlangt dets fuldstændige Adskillelse fra Kjøbenhavn Fattigvæsen, og klaget over de Ulemper, der følge af at Hospitalet bestyres efter de almindelige Principer for Fattigvæsenet. Siden Aaret 1830 har denne Gjenstand været under Regjeringens Overveielse uden at noget Resultat endnu er fremkommet; men paa den anden Side ogsaa uden at Haabet om tilsidst at komme til et saadant er opgivet. — Størrelsen af den heromhandlede rigt begavede Stiftelses tilbageblevne Formue ligger endnu i det Uvisse, ligesom Fattigvæsenets hele Capitalformue. Dens Indtægter vare i Aaret 1847 i alt 54,544 Rbd., hvoraf 17,200 Rbd. var Betaling for Forpleining, 4806 Rbd. Indtægt af Bidstrupgaards Avling, 10,942 Rbd. Renter af Capitalformue, og 17,116 Rbd. Renter af Legater, hvoraf atter 6062 Rbd. var Renter af Wilders Legat, 4292 Rbd. Renter af Ruchs Legat, og 3395 Rbd. af Ladiges. Udgifterne vare samme Aar 77,682 Rbd., hvoraf 33,313 Rbd. gik til Forpleinings-Udgifter. Differentsen mellem Indtægt og Udgift dækkes ved et Tilskud fra Fattigvæsenets Hovedkasse, der kan betragtes som Erstatning for den store Mængde fritliggende Syge. Fra udenbyes Communer optages alle helbredelige Personer imod en passende Godtgjørelse. Den ugenlige

Betaling for en Patient er respektive 3 Rbd. 2 Mark og 5 Rbd., eftersom Forpleiningsklassen er den lavere eller høiere. Beklædning og andre særegne Fornødenheder maa de Paagjeldende særskilt betale. Patienterne have det saa godt og behageligt i Hospitalet, som dets ufuldkomne Lokaliteter tillader det. En høi Grad af Reenlighed og en human Aand i den hele Behandling ere Anstaltens Lyssider. Mangel paa tilbørlig Plads derimod dens Skyggeside. De Afsindige ere adskilte i to Afdelinger, nemlig det egenlige Sygehospital og Lemmehospitalet. Sygehospitalet er i Stand til at kunne modtage over 200 Patienter. Antallet var den 1ste October dette Aar 207, af hvilke 64 var fra Communer udenfor Kjøbenhavn, og 143 fra Kjøbenhavn*). Af disse Patienter vare 43 helbredelige, og 164 uhelbredelige.

Følgende Tabel vil i flere Henseender belyse Sygehospitalets Forhold.

	Antal ved Aarets Begyndelse.		Ny Indkomne i Aarets Løb.		Døde i Aarets Løb.		Udskrevne i Aarets Løb som helbredede.	
	Mandk.	Qvindek.	Mandk.	Qvindek.	Mandk.	Qvindek.	Mandk.	Qvindek.
i Gjennemsnit i 1830-1839	79,5	81,1	34,4	29,9	8,4	6,1	18,5	17,6
1840	70	82	24	25	4	4	7	8
1841	68	84	23	26	9	7	8	8
1842	63	82	37	31	13	15	14	14
1843	68	76	41	28	3	5	10	15
1844	74	74	49	42	13	8	17	12
1845	73	79	55	48	10	6	20	12
1846	71	93	62	51	12	8	21	23
1847	71	98	60	51	12	3	20	25

Naar de uhelbredelige Patienter ere forsørgelsesberettigede i Kjøbenhavn, blive de tildeels overførte som Lemmer paa Lemmehospitalet; men i modsat Fald blive de enten sendte

*) Ligesom Kjøbenhavn leverer det overveiende Antal af de aarlig indkommende Patienter, saaledes ere de fleste af disse fritliggende.

tilbage til den Commune, hvorfra de ere komne, eller de forblive i Sygehospitalet.

I Lemmehospitalet, som ligger et Bøsseskud fra Sygehospitalet, og hvor der ogsaa findes adskillige Epileptiske, der ikke ere sindssvage, er for Tiden anbragt 232, hvoraf 7 undtagelsesviis fra udenbyes Communer, og Resten fra Kjøbenhavn.

Lemmehospitalets Forhold vil følgende Tabel nærmere oplyse*).

	Antal ved Aarets Begyndelse.		Ny Indkomne i Aarets Løb.		Døde i Aarets Løb.		Udskrevne i Aarets Løb som helbredede.	
	Mandk.	Qvindek.	Mandk.	Qvindek.	Mandk.	Qvindek.	Mandk.	Qvindek.
i Gjennemsnit i 1830-1839	120,4	93,9	20,3	12,9	7,1	6,6	4,6	2,8
1840	124	106	12	16	8	7	6	3
1841	113	109	24	14	7	4	1	1
1842	126	115	19	20	9	10	7	2
1843	124	123	30	24	12	8	5	7
1844	131	128	36	23	16	10	6	9
1845	140	129	20	17	10	4	9	4
1846	138	134	21	30	9	8	5	8
1847	141	144	15	23	16	10	4	7

De Afsindige, som staae paa det laveste Fornufttrin, anbringes i Lemmeafdelingen. Henved 90 ere saadanne Individer, der ere sjunkne saa dybt, at de ikke længere kunne være Gjenstand for en psychiatrisk Behandling, og derfor egne sig til Forpleining i særegne Anstalter for aldeles Fjollede og desl.

Affondret fra Lemme-Hospitalet haves en Afdeling af c. 50 Almisselemmer, som ikke ere berøvede Forstandens Brug, og ved Hjelp af disse, og en Deel af de arbeidsdygtige Sindssvage forfærdiges en Deel af de Ting, hvortil Hospitalet har Behov. — Den hele Stiftelse staaer under Direktionen for Kjøbenhavns Fattigvæsen.

---

*) I ovenstaaende Tabel er saavel de sindssvage, som de ikke sindssvage Lemmer indbefattede.

Ved Pl. af 13de Octbr. 1847 er nu ogsaa Oprettelsen af en fuldstændig, og til de ved Granskning og Erfaring bekræftede Grundsætninger angaaende Afsindiges rette Behandling svarende Helbredelses Anstalt for Sindssvage i Nørre-Jylland befalet. Denne Anstalt, der skal opføres ved Aarhuus, skal være beregnet paa et Antal af 130, og Finantserne skulle forskyde Omkostningerne ved dens Anlæggelse, hvilke skulle forrentes og tilbagebetales i 12 Aar, ⅓ af Nørre-Jyllands Kjøbstæder, efter det i Forordningen af 7de Juni 1823 opgivne Forhold, og ⅔ af de jydske Amters Hartkorn. Hver uformuende Patient fra Jylland skal betale 50 Rbd aarlig, som Communen, hvortil han hører, skal udrede. De, som ikke kunne henregnes til de Uformuende, og Alle, der ikke ere fra Jylland, skulle erlægge en Betaling, der fuldkommen svarer til hvad de koste Stiftelsen. Det Manglende i Udgifterne skal tilveiebringes ved Ligning, ⅓ paa Kjøbstæderne i Jylland, og ⅔ paa de jydske Amters Hartkorn. Jfr. Pl. af 13de October 1847.

Naar disse tvende Anstalter, Bidstrup, og den ved Aarhuus, blive hvad de bør være, da ville saaledes Menneskelighedens Fordringer med Hensyn til Helbredelses Anstalter for de omhandlede Ulykkelige være tilfredsstillede.

I Hertugdømmerne havde Man endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede ingen Daare-Anstalter. Først i Foraaret 1818 blev der begyndt paa Opførelsen af et Hospital for Sindssvage i Slesvig, som med dets hele Indretning i alt kostede 85,600 Rdl. Courant, hvilke bleve tilveiebragte ved Ligning paa Plovene i begge Hertugdømmerne. Med dette i Efteraaret 1820 aabnede Hospital blev da den Opbevaringsanstalt for Afsindige, som der tidligere havde været i Glückstadt, forenet. Under en særdeles dulig Læge, Justitsraad Jessen, der i mange Aar med meget Held har bestyret samme, tiltog Anstalten efterhaanden saaledes, at de 120 Pladser, som den

oprindeligen var beregnet paa, langt fra ikke vare tilstrækkelige; den erholdt derfor en Udvidelse, der gav den Plads til andre 120, men overfyldtes ikke desto mindre senere ved den stærke Tilgang, og havde saaledes i Efteraaret 1844 317 Patienter, og erholdt derfor i Aaret 1845 paa ny en Udvidelse paa 120 Pladser. I de 25 Aar fra Stiftelsens Oprettelse til den 30te Septbr. 1845 var i alt i samme behandlet 1239 Individer, (727 af Mandkjøn og 512 af Qvindekjøn), hvoraf 363 ere udgaaede som helbredede, 262 tagne tilbage som mere eller mindre helbredede, 274 døde, og 340 vare under Anstaltens Behandling og Varetægt i Septbr. 1845. Fripladser har dette Institut ikke, da det kun eier ubetydelig Formue. Dets Udgifter, der beløbe sig til c. 80,000 Rbd., tilveiebringes ved Kostpengene for Patienterne, hvilke ere 40 Rbd. for Patienter fra Hertugdømmerne, og 50 Rbd. for andre Patienter. Fra Kongeriget havde Anstalten i de 15 Aar fra 1820—1835 i alt 37 Patienter. — Ogsaa i Kiel er der for et Par Aar siden blevet opført et Hospital for Sindssvage, som den nysnævnte Justitsraad Jessen, der som Læge ved Anstalten i Slesvig har erhvervet sig et anseet Navn, har anlagt for egen Regning.

4) Om Statens Omsorg for Svangre.

Allerede en Forordning af 4de Decbr. 1672 befalede vel at Medici skulde sørge for at gode og forfarne Jordemødre bleve anskaffede, hvilke de skulde oplære og overhøre inden de maatte lade sig bruge; men Noget af mere vidtudbredt Natur skete dog først i denne Retning efter at Fødselsstiftelsen i Kiøbenhavn i Aaret 1788 var blevet oprettet i sin nærværende Skikkelse og derved sat i Stand til at modtage til Oplærelse saa mange Jordemødre, at Provindserne efterhaanden kunde blive forsynede fra samme. Først i Slutningen af forrige Aarhundrede begyndte Man ogsaa med at dele Landet i visse bestemte Distrikter, som efterhaanden bleve besatte med de

paa Fødsels-Stiftelsen oplærte og examinerede Jordemødre, der fik en fast aarlig Løn, ligesom der ved Pl. af 21de April 1791 blev sat Taxt for deres Arbeide. Ved Reglement af 21de November 1810 er Jordemodervæsenet i Danmark ordnet i sin nuværende Skikkelse. Enhver Kjøbstad med tilhørende Landsogn, eller efter Omstændighederne et endnu større Antal Landboere, udgjør et Jordemoder Distrikt*). En Distrikts-Jordemoder har i aarlig Løn, paa Landet 20, og i Kjøbstæderne 50 Rbd., fri Bolig, 2 Favne Brænde eller et tilsvarende Qvantum Tørv, og Græsning til en Ko. Af dem, hun betjener, har hun kun Ret til at fordre den yderst lave Betaling af 4 Mk. af en Gaardmandskone, 2 Mk. af en Huusmands og 1 Mk. af en Inderstes; hvorhos hun nyder fri Befordring efter Omgang i Distriktet. Dem, der nyde Understøttelse af Fattigvæsenet, skal hun yde sin Hjelp for Intet. Naar Nogen bruger en anden Jordemoder end den i Distriktet fast ansatte, skal den sidstnævnte have det Halve af den heranførte taxtmæssige Betaling, og medens Man næsten i alle andre Lande har afskaffet Jordemodertvang, have vi den saaledes endnu her i Landet. De privat praktiserende Jordemødres Antal er ikke desto mindre ikke ubetydeligt. Paa Fødselsstiftelsen antages halvaarligen 12 Fruentimmer til Underviisning i Jordemoderkunsten, og et lige Antal afgaaer halvaarligen efter at have bestaaet Examen, til hvilken der nu siden Aaret 1843 gives Charakteer, og uden hvilken Ingen maa nedsætte sig som Fødselshjelperske. Halvdelen af de halvaarligen besatte Pladser var tidligere Gratistpladser, som bleve besatte af Cancelliet efter Amtmændenes Indstilling, og kun Halvdelen var Betalingspladser,

*) Landets Inddeling i Jordemoder-Distrikter findes nærmere angivet i Dr. Bremers Skrift. — Jfr. S. 24—29 i samme om Jordemodervæsenet.

som bleve besatte af Direktionen for Fødselsstiftelsen, og for hvilke der blev erlagt c. 80 Rbd. Da der imidlertid i den senere Tid bestandig var et Antal af 50 til 60 deels private deels communale Ansøgninger om Betalingspladserne, og da Erfaringen viste at Communerne ikke længere behøvede at opmuntres til at forsyne sig med Jordemødre, saa er det nu i indeværende Aar 1848 af Justitsministeriet blevet vedtaget, at alle Gratistpladserne, med enkelte Undtagelser til Gunst for Færøerne, Island og Grønland, skulle gaae over til Betalingspladser. — Kongeriget Danmark har i Alt c. 1000 Jordemødre, hvoraf c. halvtredie hundrede i Kjøbenhavn, noget over 600 paa Landet, og Resten i Kjøbstæderne. I Kjøbenhavn kommer der en Jordemoder paa c. hver 17 Fødsler, som i Aarets Løb finde Sted; i Resten af Sjelland paa hver 60; paa de øvrige Øer varierer Forholdet mellem 1 : 41 og 1 : 86, og i Jylland er det som 1 : 47. De heranførte Tal kunne af flere Grunde kun ansees som approximative, navnlig fordi det, hvad de som privat praktiserende opgivne Jordemødre betræffer, er usikkert, hvorvidt de ere tjenstdygtige og virkelig praktiserende, og dette gjelder fornemmelig med Hensyn til Kjøbenhavn.

Grundvolden til Kjøbenhavns Fødselsstiftelse blev lagt i Aaret 1750 ved en lille Stiftelse, som under Navn af „det frie Jordemoderhuus“ blev under Jordemoder Inger Petersens Bestyrelse aabnet den 1ste Juli 1750 i nogle smaa samme tilhørende Huse i Gothersgaden i Anledning af et Rescript af 13de Marts 1750 om at der, „for at forebygge den saa ofte forekommende Barnefødsel i Dølgsmaal og oftest derpaa følgende Fostrenes Ombringelse“, skulde antages to, med 3 til 4 Kamre forsynede og til Taushed under Eed forpligtede Jordemødre til Betjening for dem, som af Undseelse ønskede at dølge deres Svangerskab, eller paa Grund af Uformuenhed kunde være udsatte for at mangle behørig Hjelp, samt at der for 24

Hittebørn, til hvilke ogsaa skulde regnes de, som ved Fødsels-Indretningen bleve fødte, skulde være en særskilt Indretning, hvor de skulde opfostres indtil deres 6te Aar. Denne Anstalt blev nogle Aar senere, nemlig i Aaret 1759, deels paa Grund af at den nysnævnte Jordemoder, som eiede Husene og Inventariet, var død, deels paa Grund af at Tilstrømningen var saa stærk, at Man slet ikke kunde fyldestgjøre den, flyttet til Frederiks Hospital*), hvis søndre Fløi blev indrettet til dette Brug, hvorhos det i Aaret 1761 blev bestemt ved en kongelig Befaling af 2den Juni, at Stiftelsen skulde være en praktisk obstetricisk Skole for Læger og Jordemødre; men da ogsaa dette Lokale var for indskrænket, anvendte Frederik den 5tes anden Dronning, Juliane Marie, noget over 100,000 Rdl. Cour. til Indkjøb og Indretning af en Bygning ved Siden af Frederiks Hospital, som blev sat i Forbindelse med den samtidigen opførte Bygning til en Pleie-Anstalt for nyfødte Børn, og i Aaret 1788 aabnedes denne, ved hendes, den 8de April 1785 confirmerede Gavebrev fun-derede Stiftelse, som fik Navnet Fødselsstiftelsen. Senere blev Nabogaarden tilkjøbt ved Hjelp af et Laan paa 25,000 Rbd., mod en Rente af 1 Procent, af det Classenske Fideicommis, for at Pleiestiftelsen kunde blive udvidet, hvortil den høiligen trængte. Skjøndt Fødsels- og Pleiestiftelsen saaledes havde disse 3 betydelige, ved Siden af hinanden i Amaliegaden liggende Bygninger, som ere assurerede for 120,000 Rbd., var den dog ikke i Stand til at lade Sygestuerne nu og da staae tomme til Udluftning, hvilket Erfaringen har viist at være nødvendigt naar der ikke skal opstaae et usynligt organisk Giftstof i samme, som fremkalder Epidemier, især hvor dette ikke

*) I Frederiks Hospitals Fundats af 6te August 1756 var det bestemt at der i Hospitalet skulde skee Indretning til frugtsommelige Qvinders Forløsning.

medvirkes ved et hensigtsmæssig indrettet Ventilationsapparat. Allerede i Aaret 1765—1766, altsaa 6 Aar efter Henflyttelsen paa Frederiks Hospital udbrød der derfor ogsaa en voldsom Epidemi, som bortrev 91 af 579 Fødende, altsaa 15 Procent. Disse Epidemier indfandt sig senere i stedse tiltagende Hyppighed, og i de 22 Aar fra 1822—1843 blev Stiftelsen saaledes, (efter de Undersøgelser Professor Kayser derover har anstillet, og hvis Resultater han har meddeelt i sit i Aaret 1845 udgivne Skrift, „den kongelige Fødselsstiftelse og den der herskende ondartede Barselfeber,“) hjemsøgt af 19 Epidemier, som tilsammen varede i 80 Maaneder*), eller ⅓ af hele Tidsrummet, og bortrev 724 af 6,394 Fødende, altsaa 1 af 9, medens der i de 18 Mellemrum mellem disse 19 Epidemier kun døde 372 af 11754, eller 1 af 40. Den voldsomste blandt alle disse Epidemier, (ja een af de voldsomste Man kjender), var den som fandt Sted i Novbr. og Decbr. Maaned 1839, der bortrev 71 af 163 Fødende (i December Maaned 38 af 68, altsaa 56 Procent), hvilket foranledigede, at Fødselsstiftelsen blev lukket den 4de Januar 1840 og først aabnet igjen den 17de Mai samme Aar; (jfr. Ny Col. Tid. 1847 Nr. 42 og 43). Efter at forskjellige Forhandlinger vare førte om Midlerne til at standse dette Onde, kjøbte Stiftelsen i Foraaret 1845 den saakaldte Bügelske (Knuthske) Gaard ved Frederiksholms Canal for 55,000 Rbd., og samme er hidtil benyttet som interimistisk Fødselsstiftelse medens en betydelig, med store Bekostninger udført Ombygning har fundet Sted af Bygningerne i Amaliegaden, hvorved disse snart ville være istand til at afgive et velindrettet med kunstigt Varme- og Ventilationsapparat forsynet Hospital med 40 En-

*) Det længste nogen af disse 19 Epidemier varede var 7 Maaneder, i hvilket Tidsrum der døde 101 af 514 Fødende.

leitstuer, saa at hver Patient for Fremtiden vil erholde sit eget Værelse; og af disse 40 Stuer skal ifølge Resl. af 4de Oct. 1847 aldrig flere end Halvdelen holdes belagte, og den anden Halvdeel altid holdes tom til Udluftning. De fritliggende Patienter, der ikke kunne finde Plads i Stiftelsen, ville, ligesom nu, blive forpleiede hos dertil engagerede Jordemødre i Byen. — Enhver, der ønsker det, kan ligge frit; men attraaer den Paagjeldende en bedre Forpleining end den almindelige, da kunne ugifte Fruentimmer erholde den imod Betaling, hvorimod gifte Koner enten maa ligge frit med almindelig Pleie, eller for den høieste Betaling *). Det er imidlertid kun undtagelsesviis, at Nogen begjerer at ligge for Betaling for at erholde bedre Forpleining, da alle Patienter uden Undtagelse nyde den humaneste Behandling og sagkyndigste Hjelp, og da Stiftelsen fornemmelig benyttes af uformuende Koner, Sypiger, Tjenestepiger og prostituerede Fruentimmer; hvorimod ikke saa faa Ugifte indlægge sig for den høiere Betaling for den dermed forbundne større Isolations og Hemmeligheds Skyld, af hvilke Grunde Betalingspladserne heller ikke ganske sjelden benyttes af Fruentimmer fra Provindserne og Naborigerne. I ældre Dage var omtrent ⅓ af de Gifte Betalende; i de senere Aar har Man af lokale Grunde, der ville ophøre naar Omorganisationen er tilendebragt, ikke kunnet modtage gifte Betalende. Af de ugifte Patienter foretrak i ældre Dage henved ⅔ at ligge for Betaling, (i Aarene 1805—1823 af 15957 saaledes de 9883), og endnu i Aaret 1844 laa af 785 ugifte Fødende de 268 for Betaling. I de 3 sidste Aar har Man ikke havt andre Betalingspladser end den høieste, og derfor har

*) Der har nemlig lige til Slutningen af Aaret 1844 været 3 Grader i Betalingen efter de forskjellige Fordringer den Paagjeldende gjorde. Senere under Stiftelsens interimistiske Tilstand har der vel kun været eet Slags Betaling, nemlig den høiere; men i Fremtiden vil der visnok atter blive forskjellige Grader.

i Aarene 1845—1847 af 2576 ugifte Fødende kun 96 foretrukket at ligge for Betaling.

Af de Fødende som indkomme paa Fødselsstiftelsen er omtrent $\frac{1}{5}$ Gifte og $\frac{4}{5}$ ugifte. Af 20,008 Fødende som i Aarene 1805—1823 laa paa Fødselsstiftelsen var nemlig 4050 Gifte, og af 3999, som der laa i Aarene 1844—1847, var 637 Gifte. I de 97 Aar, som ere forløbne siden den første Begrundelse, har denne Stiftelse i alt ydet c. 75,000 Fødende sin Bistand. I lang Tid var de Fødendes Antal i Stigen. I det første Aar fødtes der 28 Børn, i det andet 190, i det tredie 300, i det fjerde 370, i Aaret 1777 c. 500, 1788 704, 1798 907, hvorpaa Antallet af Fødende tiltog meget stærkt i de nærmest paafølgende Aar, og endelig, efter hvad jeg har Grund til at antage, (jeg mangler nemlig Oplysning for nogle Aar), naaede sit Høieste i Qvinqvenniet 1803—1807, i hvilket det i Gjennemsnit var 1223, hvorefter det atter aftog, og nu i den nyere Tid i Gjennemsnit har udgjort

i 1830—1839	969	i Aaret 1844	994
i Aaret 1840	914	1845	1018
1841	987	1846	975
1842	963	1847	1012 *).
1843	1021		

Og af samtlige ægte og uægte Fødsler i Hovedstaden foregaae saaledes mellem $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{5}$ paa Fødselsstiftelsen, og af de uægte

*) Under Stiftelsens Ombygning har Man været nødt til, (ligesom Man for Fremtiden tildeels maaskee vilde blive det), at anbringe en Deel fritliggende Patienter hos dertil engagerede Jordemødre i Byen, i Aaret 1845 saaledes 516
1846 380
1847 658
Disse Fødende maa ligesom de Fritliggende paa Stiftelsen, naar det er fornødent, gjøre Tjeneste en Tidlang paa Ammestuerne, og medens de paa selve Stiftelsen Fødendes Antal i Aaret 1847 kun var 354, var de i samme Aar paa Pleiestiftelsen indkomne Børns Antal derfor ogsaa 734.

over de ¾ Dele. Mellem 1/5 og 1/6 af de aarligen paa Fødselsstiftelsen indlagte ugifte Fruentimmer have tidligere født paa Stiftelsen. De fleste af de Indkommende ere meget svækkede, deels ved Trang, og deels ved Bekymring eller Udsvævelser, og Dødeligheden paa Stiftelsen er derfor temmelig stor, selv naar der ikke herskær Epidemier, nemlig 1 af 40. Et langt ugunstigere Mortalitetsforhold faaer Man imidlertid naar Man tager et længere Tidsrum, da Virkningen af de Epidemier, der have herstet i samme, herved kommer med i Betragtningen. I Aarene 1822—1843*) incl. døde saaledes af 21,148 Fødende 1096, altsaa 1 af 19. Forøvrigt maa det bemærkes og erindres med Hensyn til Stiftelsens heromtalte Mortalitet, at den ei alene omfatter de i selve Stiftelsen døde Barselkoner, men ogsaa de i Frederiks- og Almindelig Hospital fra Stiftelsen indlagte og sammesteds døde Barselpatienter. Naar der slaar sig Sygdom til, hvilket naturligviis hyppigt skeer med Barselfeber og Puerperalsygdomme, sendes de Paagjeldende nemlig ofte af Mangel paa Plads til andre Hospitaler, og de statistiske Optegnelser, som derom haves, udvise, at hver 3die, der fra Fødselsstiftelsan sendes til de andre Hospitaler, døer sammesteds, ja under Epidemier stundom endogsaa Halvdelen, (ja Exempel haves endogsaa under en enkelt Epidemi paa ¾), medens den laveste Dødelighed i Mellemrummene mellem Epidemierne har været 1/7. Barselfeberen har saaledes ved denne Stiftelse viist sig som en meget morderisk Sygdom, især under Epidemierne.

Naar ingen Sygdom slaaer sig til udskrives de Fødende sædvanlig den 8de eller 9de Dag efter Fødslen, og de Gifte afgaae da til deres Hjem, og maa tage deres Børn med sig. Naar Ugifte derimod betale 50 Rbd. derfor, hvilket 20 til 30

*) De sidste Aar, i hvilke Stiftelsen, som i det Foregaaende omtalt, har maattet anbringe en stor Deel Patienter hos Jordemødre i Byen, vilde det naturligviis ikke være hensigtsmæssigst her at medtage.

Udsættelse, hvorved Hemmeligheden jo let røbes. — De Fritliggende ere derimod, skjøndt Stiftelsens hele Embedspersonale under Eed er forpligtet til Taushed, og skjøndt for Fremtiden Enhver vil faae sit eget Værelse, udsatte for at see deres Barsel røbet; thi deels vil dette let skee ved Opholdet paa Ammestuerne; deels ville de, (selv om de, paa speciel Anmodning derom og paa Grund af særlige Omstændigheder, blive fritagne for at komme paa Ammestuerne), naar de selv skulle udsætte Barnet og betale Kostpenge for det, vanskelig kunne skjule at de er Mødre, noget som det aldeles Overveiende Antal af de Fritliggende heller ikke i mindste Maade bryde sig om at gjøre. I Aaret 1847 var Dødeligheden blandt de paa Ammestuerne værende Børn, som sjeldent ere mere end en Snees Dage gamle, kun 5½ Procent, (nemlig 40 af 734), hvilket i en saa spæd Alder er et meget gunstigt Resultat. I den Tid næsten alle Børnene fra Ammestuerne blev udsat af Stiftelsen paa Landet, og da Børnene ofte maatte underholdes i længere Tid paa Ammestuerne, indtil Man kunde faa dem anbragte i Kost paa Landet, var Dødeligheden paa Ammestuerne som Følge heraf meget større, (i det Mortaliteten er saa stor i den spæde Alder) og i Aarene 1805 til 1818 døde af 9263 Børn, som i dette Tidsrum indkom paa Ammestuerne, 2473, eller 27 Procent. At Ammestuerne dengang ofte vare overfyldte har vistnok ogsaa bidraget ikke lidet til den dengang saa meget stærkere Dødelighed. Hvad de i Byen og paa Landet udsatte Pleiebørn angaaer, da vilde en Angivelse af Mortaliteten blandt samme kun have Interesse, naar Man kunde classificere Dødsfaldene efter de afdøde Børns Alder maanedsviis, (da Dødeligheden blandt Børn aftager stærkt efterhaanden som de blive ældre); men hertil mangler det fornødne Materiale.

Fødselsstiftelsens Virksomhed som Underviisnings-Anstalt

er omtalt i det Foregaaende, og her behøves derfor blot at tilføies, at stadigen et Antal af 4 lægevidenskabelige Candidater i 3 Maaneder have Bopæl paa Stiftelsen for sammesteds praktisk at uddanne sig som Fødselshjelpere. Nogen Forpligtelse til at benytte denne ved Rescript af 23de Marts 1787 og Resolution af 6te Juni 1838 aabnede Adgang til Uddannelse har hidtil ikke paaligget de medicinske Candidater, og Retten til at praktisere som Fødselshjelper har enhver medicinsk Candidat hidtil havt, uden Hensyn til om han har gjennemgaaet et praktisk Cursus paa Fødselsstiftelsen eller ikke.

Den heromhandlede Stiftelse har en aarlig Indtægt af c. 50,000 Rbd. Heraf er 16,400 Rbd. et Tilskud fra Finantserne, som den har havt lige siden sin Oprettelse, (hvorhos den endvidere bestandig har havt et til de forskjellige Tider af forskjellig Størrelse værende extraordinairt Tilskud af Finantserne, som i de Aar der gik nærmest forud for Aaret 1824 endogsaa beløb sig til 44,000 Rbd. aarlig, og fra 1824—1833 udgjorde 24,000 Rbd. aarlig, og nu 4000 Rbd); og 3600 Rbd. er et Stiftelsen i Aaret 1787 af Postkassen tillagt aarligt Tilskud; og den oppebærer saaledes i Alt 24,000 Rbd. aarlig af Finantserne. Af Fattigskatten oppebærer Stiftelsen, ifølge Resolution af 17de Marts 1774, et Tilskud af 5000 Rbd. aarlig; og ved Renten af sin Capitalformue, som for en stor Deel skyldes i ældre Tid oplagte Overskud, og som i Begyndelsen af Aaret 1847 udgjorde c. 350,000 Rbd., har den en Indtægt af c. 14,000 Rbd.*). Stiftelsen har en Gjeld af 25,000 Rbd. mod 1 Procent Rente til det Classenske Fideecommis, og en 4 Procents Gjeld paa 30,000 Rbd.

*) Capitalformuen er vistnok nu ikke lidet forringet paa Grund af de høist betydelige Udgifter ved de i den seneste Tid foretagne Forandringer og Ombygninger. Ved det efter al Sandsynlighed forestaaende Salg af Gaarden ved Frederiksholms Canal vil Capitalformuen derimod paa den anden Side faa en Tilvæxt.

til Nationalbanken. Ved de betalende Patienter (Kammerleie), samt ved Betalingen for Lærebøttres Underviisning (jfr. S. 126), og for at overtage Omsorgen for Børn, som Mødrene ønske at forlade (jfr. S. 132), har Stiftelsen i de Aar, i hvilke disse Indtægter ere størst, i alt kun c. 4000 Rbd. Af dens Indtægter gaaer næsten 24.000 Rbd. aarlig til Understøttelse til Pleiebørnene. — Den hele Stiftelse staaer under en Direktion, der atter staaer under Justitsministeriet.

Hertugdømmerne have en Fødselsstiftelse i Kiel. Forøvrigt er Jordemodervæsenet ordnet i Hertugdømmerne ligesom i Kongeriget. Et Udkast til en ny Jordemoder-Lovgivning, som i Aaret 1846 blev forelagt Slesvigs og Holsteens Provindsial-Stænder, kom ikke under Forhandling, fordi Stænderne, som bekjendt, i deres Ustyrlighed gik fra hinanden.

Det hele civile Medicinalvæsen og Sundhedspoliti staaer i Kongeriget under Justitsministeriet, som dog i alle de samme angaaende Sager i Reglen henholder sig til hvad det den 13de Mai 1803 oprettede, den 15de Juni 1813 med Instrux forsynede, af 10 lægekyndige Medlemmer og to Apothekere som Assessores pharmaciæ bestaaende Sundhedscollegium foreslaaer, hvilket sidstnævnte ogsaa gjør Forslag til Læge-Embedernes Besættelse, saa at Justitsministeriets Virksomhed i denne Retning i Praxis indskrænker sig til den executive Myndigheds Udøvelse, medens Sundhedscollegiet i Realiteten leder baade den civile og den militaire Medicinalforvaltning. I Hertugdømmerne haves et den 26de Mai 1804 oprettet Sanitetscollegium i Kiel, der svarer til Sundhedscollegiet i Kjøbenhavn; men øverste Autoritet i Medicinalsager er dog det sl.-holst.-lauenborgske Cancelli. Den øverste sundhedspolitilige Autoritet i alt hvad der angaaer de Militaire, er ifølge Resl. af 4de Septbr. 1815 overdraget Admiralitetet og Generalitetet, altsaa nu Marineministeriet og Krigsministeriet.

Femte Afsnit.

Om Forsvarsvæsenet.

A. Om Armeen og Land-Etaten.

En udførligere Fremstilling af Materien om Krigsmagten til Lands vilde medføre en Detaille, som kun vilde have Interesse for Mænd af Militairfaget, der neppe, naar de ville have Oplysning i saa Henseende, ville søge den i en Statistik. Allerede paa Grund heraf vilde Forfatteren af dette Skrift have fundet det hensigtsmæsigt her at fatte sig i Korthed, og kun at dvæle noget ved enkelte Punkter, som have Interesse for det større Publikum; og for Øieblikket er dette næsten en Nødvendighed, da Krigsforholdene og Oprettelsen af et Krigsministerium med en ansvarlig Minister i Spidsen have bevirket, at et stort Antal Bestemmelser angaaende den tidligere stedfindende Organisation af vore militaire Forhold, i det mindste de facto, have tabt deres Gyldighed, uden at de endnu ere blevne afløste af nye Bestemmelser, der kunne siges at indeholde en fast Norm for Fremtiden.

Tidligere var kun Bondestanden værnepligtig*); men ifølge

*) Den Forpligtelse, som før Souverainitetens Indførelse paahvilede Adelen til, til Landets Forsvar, at gjøre personlig Krigstjeneste og Rostjeneste, bortfaldt da denne Stand ved Enevoldsmagtens Indførelse mistede den personlige Skattefrihed, som den tidligere havde havt til Vederlag for denne Byrde, og da en staaende og lønnet Hær blev oprettet. Grundvolden til Landmilice-Indretningen blev lagt under Frederik den 4de, som ved en Frd. af 22de Febr. 1701 befalede, at 20 Tdr. Hartkorn skulde udgjøre et Lægd, hvoraf en til Krigstjeneste dygtig Karl, Huusmand eller Inderste skulde indføres i en Optegnelse eller Rulle for senere efter Indkaldelse at tjene 6 Aar som Soldat. Heraf udviklede sig, tildeels ved Misbrug der først senere fik Lovhjemmel, baade Stavnsbaandet og Godseierens Ret til at sætte hvilken Karl eller Huusmand paa Godset han selv vilde til Soldat. Ved Frd. af 20de Juni 1788 blev dette forandret, dog først fra Aaret 1800

den nye Lov af 12te Febr. 1849, der kan ansees som vort constitutionelle Livs Førstegrøde, ere alle Mandspersoner, der have Indfødsret, uden Hensyn til Stand eller Herkomst, Værnepligten underkastede; og undtagne fra denne Regel ere kun, (foruden de tidligere for Værnepligten Fritagne, som ere fødte inden den 1ste Januar 1826), de som have modtaget den geistlige Ordination, fast ansatte Skolelærere, og de af Staten anerkjendte Religionssamfunds Geistlige*), hvorimod de, som ere dømte paa Æren eller have lidt Straf af offentlig Arbeide, ere udelukkede som uværdige til at tjene i Armeen, og blot kunne

af, (da man frygtede den pludselige Overgang), i det Krigstjenesten fra dette Tidspunkt blev Bondestanden affordret som en umiddelbar Forpligtelse mod Kongen og Staten gjennem Sessionerne, hvorved Godseierens Præsentationsret og Bondestandens Afhængighed i saa Henseende af Proprietairerne aldeles bortfaldt. Dette var et overordentligt stort Skridt til det Bedre, og i Glæden herover glemte Man at den omhandlede Byrde dog var vedblevet at hvile alene paa Bondestanden, og at denne saaledes endnu ikke havde faaet sin fulde Ret. Denne Tanke dukkede dog allerede op hos Enkelte i de sidste Aar af det forrige Aarhundrede, og allerede som Kronprinds finde vi ogsaa at Frederik den 6te forfattede en Plan, hvorefter Kjøbstadsbefolkningen skulde medtages under Værnepligten; dog skulde der finde en Deel Undtagelser Sted, og paa Bestemmelsen af disse strandede det Hele denne Gang, ligesom et Par Gange senere. I Aaret 1829 var denne Sag atter paa Bane, og senere 1836 ved Viborg Provindsialstænder. Christian den 8de tog strax efter sin Thronbestigelse fat paa den, og overdrog den store Militair-Commission, der da blev nedsat og som forsamlede sig i Odense, at drøfte denne Sag, og senere nedsatte han en Commission, bestaaende af militaire og civile Medlemmer til dens Behandling, hvilken sluttede sine Forhandlinger i Juni 1842. I Aaret 1844 blev et Lovudkast om almindelig Værnepligt forelagt Provindsialstænderne, og i Aaret 1846 et andet. Til endelig Afgjørelse kom Sagen dog først paa Rigsdagen 1848—1849. See Rigsdagstidenden S. 572.

*) Skjøndt de almindelige Regler for Værnepligten ikke gjelde for Island, Færøerne, og Colonierne udenfor Europa, eller for Bornholm, der har sit eget Forsvarsvæsen, ere de sammesteds Fødte dog Værnepligten underkastede, naar de senere bosætte sig i Danmark i en saadan Alder, at Værnepligtens Opfyldelse endnu kan fordres.

anvendes til visse Arbeiders Udførelse. Med 22 Aars Alderen indtræder den almindelige Forpligtelse til Landkrigstjenesten*), og enhver Landværnepligtig, der har naaet denne Alder har derfor at fremstille sig for den med Hensyn til Udskrivningen anordnede Session, naar han ikke haardt vil bøde for Undladelsen heraf. Kongeriget Danmark er i saa Henseende fortiden deelt i 6 Landkrigscommissariats-Distrikter, nemlig 1) det 1ste sjellandske District, som bestaaer af Staden Kjøbenhavn, Kjøbenhavns, Frederiksborg og Holbek Amter; 2) andet sjellandske Distrikt, Sorø, Præstø og Maribo Amter; 3) det fyenske og langelandske Distrikt, Odense og Svendborg Amter, 4) det 1ste jydske District, Aarhuus, Skanderborg, Veile og Ribe Amter; 5) det andet jydske Distrikt, Randers, Ringkjøbing og Thisted Amter; 6) det tredie jydske Distrikt, Hiørring, Aalborg og Viborg Amter. Sessionen holdes af Distriktets Krigscommissair i Forening med Amtmanden og 2 Officerer, i Reglen 1 af Infanteriet og 1 af Cavalleriet. Desuden er der tilforordnet Sessionen 2 Læger, nemlig en militair Overlæge og vedkommende Districtslæge. Hvert af disse 6 Landkrigscommissariats Distrikter, (som samtlige danne et Generalkrigscommissariat, med en i Odense boende Generalkrigscommissair i Spidsen), er deelt i Lægder, der i Reglen bestaae af et Sogn**). Ethvert af disse Lægd har en Lægdsmand, der igjen staaer under en Lægdsforstander; og Lægdsmanden har under Lægdsforstanderens nærmere

*) Væxten er hvad Høiden angaaer i Almindelighed ikke fuldendt førend i det 20—21de Aar, eller under ugunstige Forhold i det 23de Aar.

**) Hertugdømmerne danne et Generalkrigscommissariat, der bestaaer af 3 Landkrigscommissariatsdistrikter (af hvilke det andet omfatter baade slesvigske og holsteenske Amter), og disse sidste ere atter deelte i Lægder.

Overtilsyn det daglige Tilsyn med det i Lægds-Rullen staaende Mandskabs Af- og Tilgang i Lægdet. De, der med 22 Aars Alderen ikke endnu befindes at have en Høide af 61 Tommer *), eller den fornødne Legemsdygtighed, eller som lide af nogen

*) Af de i Henseende til Landkrigstjeneste 3089 Værnepligtige af 21 og 22 Aars Alder, som i Aaret 1845 fremstillede sig til Maaling ved Sessionen for den nordlige Halvdeel af Sjelland, nemlig det samlede Kjøbenhavns, Frederiksborg og Holbek Amter, var 17 pCt. under 61 Tommer høie; og af de 2651 Værnepligtige af 21 og 22 Aars Alder, som i Aaret 1846 fremstillede sig til Maaling for Sessionen for Fyen og Langeland, var det Tilfældet med 11½ pCt. — Dragonmaal, 64 indtil 67 Tommer (jfr. Pl. 27de Juni 1842) havde ved disse Sessioner, i Nordsjelland 35, og i Fyen og Langeland 39 pCt. af de Mødende. Gardermaal, 67 Tommer og derover, havde i Fyen og Langeland 8,8, i Nordsjelland 7 pCt. (Høiden er forøvrigt ikke nok for at komme i Garden eller Cavalleriet). Resten holdt 61 indtil 64 Tommer. Naar man udelader Extremerne, nemlig alle, der var under 60 Tommer, (hvilket i Fyen og Langeland 8,6 pCt. var, og i Nordsjelland 5,2 pCt.), og paa den anden Side et lige Antal af dem, der have naaet de høieste Maal, saa var Middelhøiden i Fyen og Langeland 63,67″ eller 1,665 Metre, i Nordsjelland 63,72″ Tommer eller 1,653 Metre.

Det sees heraf, at Fyen, hvad Befolkningens Høide betræffer, staaer en Deel over Nordsjelland, og dette bekræfter det Resultat, til hvilket Man ved grundige Undersøgelser er kommet, at de frugtbare og velhavende Egne fremvise den største Høide i de forskjellige Racer, medens derimod Armod, eller rettere de Omstændigheder, der ledsage den, frembringer lav Høide og forsinker Epoken for Legemets fuldkomne Udvikling. Middelhøiden i vort Fædreland maa snarere antages at staae over end under den almindelige i de andre europæiske Lande; og herover er der ikke blot paa Grund af det Nysanførte Anledning at føle patriotisk Tilfredshed, men ogsaa fordi det kan ansees beviist, at der i de Egne, hvor Væxten i Almindelighed er høi, ogsaa findes færre behæftede med Feil, Svagheder og Sygdomme, end hvor Væxten er lav. Det høieste Maal noget Individ havde blandt c. 12000 til forskjellige Tider i Nordsjelland og Fyen foretagne Maalinger, som Dr. Thune har undersøgt, var 73½ Tommer, altsaa kun lidet over Patagoniernes Middelhøide, der skal være 72 Tommer, medens Eskimoernes Middelhøide kun skal være 48 Tommer, (saa at Gjennemsnitshøiden af den mindste Race forholder sig til den høieste Races som 1 til 1½, medens de mindste Dverges

Svaghed eller Legemsfeil, der antages at kunne hæves, og som af den Grund forbigaaes ved Udskrivningen, have atter at møde med 23 Aars Alderen, og hvis de da befindes at være i lige Tilfælde, med 24 Aars Alderen. Befindes de da at være tjenstdygtige, saa behandles de lige med det 22aarige Mandskab; i modsat Fald udslettes de enten af Rullen som udygtige til al Krigstjeneste, eller der forholdes med Hensyn til samme efter de Regler, der gjelde angaaende anden militair Tjeneste, til hvilken de maatte befindes at kunne være brugbare. I Fredstid kan Enhver, naar han med den sædvanlige Udskrivningsalder for Sessionen derom fremsætter Begjæring, erholde Udsættelse med at behandles til Udskrivning for eet eller flere Aar indtil hans 25de Aar, til hvilken Tid han da behandles lige med de 22aarige Værnepligtige. Det staaer Enhver, som ei har opnaaet Udskrivningsalderen, men er 18 Aar eller derover, frit at indtræde i den staaende Hær som Menig, forsaavidt han har det fornødne Maal og ellers er fuldkommen tjenstdygtig, hvorimod den Værnepligtige først med det 21de Aars Alder kan ved at melde sig paa Sessionen stedes til Lodtrækning og behandles lige med det 22aarige Mandskab. Overhovedet er det tilladt unge Mennesker, som have opnaaet 18 Aars Alderen og have paataget sig 8 Aars stadige Tjeneste i Hæren i Under-

---

Høide forholder sig til de største Kæmpers som 1 til 4). Blandt de 2651 Individer, der som nysomtalt blev maalt i Aaret 1846 ved Sessionen for Fyen og Langeland var 3 under 58¾ Tommer, og 3 over 71 Tommer.

Næst at bemærke, at vedvarende Krige forringe den almindelige Høide, i det de fortære de høie Folk, og at det er beviist, at de forskjellige Racers Høide ikke har forandret sig noget væsentligt i den historiske Tid, henvises Læseren til Dr. Thunes lærerige og interessante Afhandling om den fuldvoxne værnepligtige Bonde-Ungdoms Legemshøide i Danmark i det i Aaret 1848 udkomne 1ste Bd. af den nye Række af det Kongelige medicinske Selskabs Skrifter.

officeersklassen eller som Menige, paa denne Maade at udtjene deres Værnepligt. Enhver, der er udskreven til den staaende Hær og ei endnu er indtraadt i militair Tjeneste, er berettiget til at stille for sig, og til den Ende selv at skaffe en anden Mand tilveie, som skal træde i hans Sted. Den, der allerede staaer i Tjenesten som Soldat, kan derimod kun stille for sig naar han dertil har erholdt Tilladelse af Krigsministeriet, hvilken kun vil blive ham meddeelt naar Stillingsmanden er fuldkommen vaabenøvet ved den samme Vaabenart. Stillingsmanden maa ei være gift eller over 28, eller hvis han har udtjent i den staaende Hær over 32 Aar gammel, med mindre han er en til Underofficeers Klassen henhørende Militair, i hvilket sidste Fald han kan være indtil 40 Aar. Den, der stiller en Forstærkningsmand, gaaer selv over i Forstærkningen i Stillingsmandens Plads. Har denne derimod udtjent i den staaende Hær, eller er han fri for Værnepligt, bliver Stilleren at behandle lige med den, der har udtjent ved den staaende Hær. I Forstærkningen bliver Stilleren altid staaende, indtil han er berettiget til at faae Afskeedspas.

Den egentlige Armee eller den saakaldte „staaende Hær", med hvilken den danske Stat i Krigstid strax skulde kunne optræde, er ved Bestemmelserne af 1842 om Armeens Organisation fastsat til 40,000 Mand, hvoraf $\frac{3}{5}$ eller 24,000 for Kongeriget og $\frac{2}{5}$ eller 16,000 fra de tre Hertugdømmer. Da Mandskabet hører til den staaende Hær i 8 Aar, indkaldes og indøves aarlig $\frac{1}{8}$ af det nysnævnte Tal, altsaa 3000 for Kongeriget og 2000 for Hertugdømmerne, (af hvilke 5000 Rekruter Infanteriet faaer c. 3500, Cavalleriet c. 800, Artilleriet 500 og Ingenieuret c. 50), og disse danne de saakaldte Garnisonstropper eller det Mandskab, som Staten lønner som Soldater, hvis Antal imidlertid dog bliver noget større end de aarligen Udskrevnes derved, at Livgarden til Hest og Gardehusardivisionen ligger, ikke som det øvrige Cavalleri

1½ Aar, men 4 Aar i Garnisonstjeneste, Garden tilfods 2½ Aar, og Artilleriet og Ingenieurerne noget over 2 Aar*). Da den 22aarige mandlige Befolkning, selv naar Ssliimit-Distrikterne og Bornholm fraregnes, tæller omtrent et 4 Gange saa stort Antal, som der saaledes aarligen udskrives**), afgjøres det ved Mødet paa Sessionen ved Lodtrækning mellem de Paagjeldende, hvo der strax skal udskrives og hvo der skal forbigaaes indtil videre. De, der have trukket de lavere af Nummerne, der gaae fra 1 og opad, blive udskrevne fremfor dem, som have trukket de høiere Nummere. Den, der paa Grund af sit udtrukne høiere Nummer ikke strax udtages til Soldat, er dog pligtig, om fornødent, at underkaste sig Vaabenøvelse, og betragtes som overcomplet Soldat, saaledes at han i Løbet af Aaret indtil næste Sessions Afholdelse kan indkaldes til Dækning af opstaaende Vacancer. De, der ei saaledes i Løbet af Aaret ere blevne anvendte, ansættes paa næste Session i Forstærkningen, men kunne dog endnu i et Aar underkastes Udskrivning til den staaende Hær, hvorimod de naar to Aar ere forløbne efterat de mødte ved Lodtrækningen ikke mere kunne udskrives i Fredstid. De, som have trukket de lavere Nummere, og ere blevne udskrevne til Soldat, gjennemgaae først Exerceerskolen, der varer omtrent 3 Maaneder (lidt kortere eller længere efter de forskjellige Vaabenarter); gjøre derpaa Garnisonstjeneste i omtrent 1⅓ Aar, hvorpaa de hjempermitteres og kun have at møde ved 2 eller 3 af de aarlige Vaabenøvelser om Efteraaret, som vare omtrent 3 Uger (13de Sept.—2den

*) Hvis Staten kunde udrede Lønning til dobbelt saa mange Garnisonstropper, saa behøvede hver Mand kun at tjene halv saa længe i den staaende Hær; og Længden af Tjenestetiden i samme er saaledes afhængig af de finantsielle Forhold.

**) Til Aldersklassen 20—25 Aar hørte ved den sidste Folketælling i Kongeriget 64,058 af Mandkjøn, af hvilke lidt over ⅕ kunne antages at have været 22aarige.

Octbr.), og til hvilke i Reglen kun de første 4 Aars Mandskab af den staaende Hær blive indkaldte. — I de første 4 Aar af den 8 Aars Tjenestetid i den staaende Hær siges den Paagjeldende at høre til „Linien“ (Fredsstyrken), og i de 4 næste Aar, i hvilke han i Reglen slet ingen Tjeneste gjør, henhører han til „Krigsreserven“ *). Efter disse 8 Aar (altsaa i Reglen indtil sit 30te Aar) at have været opført som henhørende til den staaende Hær, gaaer den Udskrevne over i en ny Afdeling, som kaldes Forstærkningen, i hvilken han forbliver opført i 8 Aar (altsaa til det 38te Aar) uden dog under almindelige Forhold at blive indkaldt til nogen Tjeneste.

Linien eller Fredsstyrken skal efter Armeeplanen af Aaret 1842 for Infanteriets Vedkommende bestaae af 17 Infanteri- og 5 **) Jægerbatailloner, Kongens Livjægercorps ***), samt 1 Gardebataillon; og for Cavalleriets Vedkommende af Garden, (1 Eskadron Kyrasserer og 2 Eskadroner Husarer), samt 6 Dragonregimenter †). Heraf rekruteres fra Kongeriget, foruden Størstedelen af Garden, 10 Infanteri-Batailloner og 3 Jæger-Batailloner, hver Bataillon med 4 Compagnier, samt 4 Dra-

---

*) Artilleristerne tjene 6 Aar i Linien og kun 2 Aar i Krigsreserven.

**) Som Jægercorpsene, (til hvilke fornemmelig de Udskrivningspligtige tages, som ere øvede i Skydning), er under den sidste Krig de lette Batailloner blevne uniformerede og bevæbnede; og begge Slags Batailloner, mellem hvilke der kun er ringe Forskjel, have for Tiden Bajonetgeværer.

***) Kongens Livjægercorps var ved Armeeplanen af 1842 indrangeret i Armeen, som Følge af at det, paa Grund af dets brave Forhold under Krigen, i Aaret 1807 erholdt Anciennitet i Armeen, og det sorterede under den første Infanteribrigade; men ifølge Værnepligtsloven af 12te Februar 1849 § 50 er dets Forbindelse med Armeen ophørt, og Overbestyrelsen af samme er, paa samme Maade som Tilfældet er med den egentlige Borgervæbning, henlagt under Justitsministeriet. Iøvrigt forestaaer der en Omorganisation af samtlige Borgercorps i Kjøbenhavn.

†) Ved Armeeplanen af 1842 blev Armeens Fredsstyrke for Kongeriget

gonregimenter, hver paa 4 Eskadroner. Fra Sjælland, Lolland og Falster og omliggende Øer rekruteres nemlig Infanteri-Bataillonerne Nr. 1, 2, 3 og 4, anden Jægerbataillon og 4de Dragonregiment; fra Fyen, Infanteri-Bataillonen Nr. 5, 3die Jægerbataillon og 6te Dragonregiment; og fra Jylland Infanteribataillonerne Nr. 6, 7, 8 og 9, første Jægerbataillon, 5te Dragonregiment og Halvdelen af 3die, medens den anden Halvdeel rekruteres fra Slesvig.

Garnisonsstederne var for Krigens Udbrud:

Kjøbenhavn for Garden, de 10 første Infanteribatailloner og den første Jægerbataillon.

Helsingøer for anden Jægerbataillon.

Næstved
Vordingborg og } for 4de Dragonregiment.

---

saaledes bestemt at skulle bestaae af	Offic. og Mandskab.
Generalstaben	31
Ingenieurcorpset	295
En Artilleribrigade, bestaaende af 2 Regimenter og en Tøi-Etat	3,411
3 Cavalleribrigader, bestaaende af 27 Eskadroner	3,922
4 Infanteri-Brigader, bestaaende af 24 Batailloner	17,164
	24,823

eller — naar Livjægercorpset holdes udenfor Betragtningen og henføres til Borgervæbningen — af 698 Officerer, 24 Officianter, 151 Mellemstabsbetjente, 843 Understabsbetjente og Spillemænd, 73 Haandværkere, 1517 Underofficerer og 20,914 Menige, ialt 24,250 Hoveder, hvilket er 221 Officerer, 2 Officianter, 39 Mellemstabsbetjente, 35 Understabsbetjente og Spillemænd, 61 Haandværkere, 552 Underofficerer og 6248 Menige færre end Armeens Fredsstyrke talte før Reduktionen af samme i Aaret 1842.

Contingentet af Armeens Styrke, hvilket Kongen som Hertug af Holsteen og Lauenborg stiller til det tydske Forbund (eller rettere stillede til samme medens det bestod), udgjorde 3600 Mand Linietropper og 8 Kanoner, nemlig 2791 Infant., 514 Cavall., 259 Artill. og 36 Pontonnerer og Pionerer, 600 Mand Erstatningsmandskab og 1200 Mand Reserve.

Slagelse for 4de Dragonregiment.

Nyborg for 3die Jægerbataillon.

Odense for 6te Dragonregiment.

Aalborg for 11te Infanteribataillon.

Randers for 5te Dragonregiment.

Aarhuus for 4de Dragonregiment.

Fredericia for 12te og 13de Infanteribataillon, der, ligesom 10de Bataillon, der har Garnison i Kjøbenhavn, rekruteres fra Slesvig*).

Slesvig, 1ste Dragonregiment og 4de Jægercorps.

Rendsborg for 14de, 15de og 16de Infanteribataillon.

Kiel for 5te Jægerbataillon og en Deel af andet Dragonregiment.

Itzeho og Pløen for Resten af andet Dragonregiment.

Glückstadt for 17de Infanteribataillon.

Hele Fredsstyrken haves imidlertid ingenlunde indkaldt til stadig Tjeneste, men dette er for Kongerigets Vedkommende kun Tilfældet med c. 3800 Menige**).

Til Garnisonstjeneste (stadig Tjeneste) udskrives aarlig til

---

*) De tre Batailloner Slesvigere, som ved Oprørets Udbrud havde Garnison i Kongeriget, forblev ikke blot deres Pligt tro, men have stadig under Krigen været blandt de Tappreste, skjøndt det vilde været dem en let Sag at desertere; og dette er et Beviis mere for at menig Mand i Sydslesvig kun ved snedig Forførelse er af Løgnens Sønner lokket til Oprør og ikke bragt dertil af Misfornøielse med Regjeringen og dens Forhold. Af Officerer forblev ialt kun 75 i Hertugdømmerne efter Insurrektionens Udbrud.

**) Til stadig Tjeneste (Garnisonstjeneste) skal Kongeriget og Hertugdømmerne tilsammen, efter Armeeplanen af 1842, have 698 Officerer, 24 Officianter, 151 Mellemstabsbetjente, 842 Understabsbetjente og 6371 Menige, ialt 9676 Hoveder, hvilket er 221 Officerer, 2 Officianter, 39 Mellemstabsbetjente, 18 Understabsbetjente og Spillemænd, 7 Haandværkere, 552 Underofficerer og 677 Menige færre end før Reduktionen i Aaret 1842.

hvert Compagnie 40 Mand*), nemlig 4 Undercorporaler og 36 Menige. Da Infanteristens Garnisonstjeneste er bestemt til 16 Maaneder, saa haves saaledes en Tid af Aaret, nemlig fra 8de August til 13de Octbr., 80 Mand til Tjeneste ved hvert Compagni, men den øvrige Deel af Aaret kun 40. I Krigstid skal Compagniet udfyldes til 200 Mand, hvoraf følger, at Bataillonerne maa holde indkaldt 5 Aars Mandskab (22de, 23de, 24de, 25de af Linien, og 26de Aars Mandskab, der hører til Reserven), og have da en Styrke paa 800 Mand foruden Befalingsmændene. Af Resten af den „staaende Hær", nemlig 27de, 28de og 29de Aars Mandskab, som udgjør 120 Mand pr. Compagni (3 × 40), eller 480 Mand pr. Bataillon, og som høre til „Reserven", dannes Reservebataillоner, af hvilke Man (naar 80 Mand af de nysnævnte 480 beregnes til Udfyldning for tilfældig Afgang), kan regne 7 for Kongeriget Danmark, som altsaa i Krigstid har af den staaende Hær, Linien og Reserven tilsammen 10 Infanteribatailloner, 3 Jægerbatailloner og 7 Reservebatailloner, altsaa i det Hele 20 Batailloner Infanteri à 800 Mand, altsaa 16000 Mand Infanteri.

Til hver Eskadron udskrives aarlig i Fredstid 30 Mand**); men i Krigstid udfyldes de til 180 Mand, saa at 6 Aars Mandskab maa holdes indkaldte. Af 7de og 8de Aars Mandskab dannes en Reserve-Eskadron til hver Regiment, som altsaa faaer 5 Eskadroner à 180 Mand, eller ialt 900 Mand. Med Gar-

*) Til Fodgarden kun 30 Mand pr. Compagni. Garnisonstjenestetiden ved samme er 2½ Aar, og Fodgardens 4 Compagnier har saaledes til stadig Tjeneste c. 300 Menige, eller med Officerer og Underofficerer 410 Hoveder.

**) Da Mandskabet ved Livgarden til Hest og de 2 Eskadroner Garde-Husarer gjøre 4 Aars Garnisonstjeneste, saa bestaaer hver af disse Eskadroner af 120 (4 × 30) Mand. Med Officerer, Underoffi-

dens Kyrasserer og Husarer udgjør Kongerigets staaende Hærs Cavalleri saaledes i Krigstid c. 4200 Mand*). Artilleristernes Antal ved den danske Afdeling udgjør, naar 6 Aars Mandskab er indkaldt, 2000 Mand, hvormed 8 Feltbatterier kunne besættes. Første Regiment i Kjøbenhavn har paa Fredsfod fem 6pundige kjørende Batterier og to 12pundige Fodbatterier, og det andet Regiment i Rendsborg tre 6pundige kjørende Batterier og eet 12pundigt Fodbatteri. Foruden disse 12 Batterier, der hver have 6 Kanoner og 2 Granatkanoner, haves 6 Krigsreserve-Feltbatterier, hvoraf 4 ere opstillede i Kjøbenhavn, 1 i Nyborg og 1 i Fredericia. For Tiden haves 12 Feltbatterier i Marken, hvilket er det meste vi under Krigen har havt. Til et Batteri hører 2 Capt., 2 Lieutenanter, og 224 af andet forskjelligt Mandskab.

Jalt udgjør den staaende Hær (Linien og Reserven tilsammen) i Krigstid for Kongerigets Vedkommende, som tidligere anført, c. 24000 Mand, (for Kongeriget og Hertugdømmerne

---

cerer etc. har Hestgarden 145 Individer i stadig Tjeneste. Da det øvrige Cavalleri, nemlig Dragonregimenterne, har Mandskabet 15 til 18 Maaneder til stadig Tjeneste, vil hver Eskadron en Deel af Aaret have 30 Menige til Tjeneste, en Deel af Aaret 120.

*) Samtlige beredne Officerer, (med Undtagelse af nogle, for hvilke der er reglementeret Remonteheste), have egne Tjenesteheste, til hvilke der er tilstaaet dem fri Fourage og Cuur- og Beslagpenge. Af Remonteheste (Stamheste), som anskaffes af Armeens Fond, holdes i Fredstid 2640, (af hvilke Cavalleriheстene skulle være 10 Qvarteer til 10 Qv. 4 Tommer høie og 4—6 Aar gamle), hvoraf Cavalleriet har de 2368, Artilleriet 221. Af Nationalheste (Distriktsheste), som holdes og stilles af Præsterne og Hovedgaardseierne (jfr. 3die Bd. S. 593 og Frd. 1ste Aug. 1800 for Hertugdømmerne) og som i Fredstid i Reglen kun indkaldes til de aarlige Vaabenøvelser, og af hvilke selv da ikke stort mere end Halvdelen blive reqvirerede), stiller Kongeriget 1728, og de 3 Hertugdømmer 576. Forpligtelsen til at holde Nationalheste vil nu bortfalde ved Hartkornets Egalisering, og Amterne ville for Fremtiden komme til at stille disse 1728 Heste, hvert et vist Antal i Forhold til dets Hartkorn.

tilsammen c. 40000 Mand), over hvilke man kan raade inden man har nødig at tye til Forstærkningen. Med Officerer og Underofficerer er Linien selv i Fredstid saa vel forsynet, at der er en Deel tilovers til Reservens Forsyning *).

Befindes den staaende Hær i Krigstid utilstrækkelig, saa indkaldes Forstærkningen, og først den yngre Aldersclasse af samme fremfor den ældre. Ved Forstærkningen ansættes nu ifølge den nye Værnepligtslov af 12te Febr. 1849, a) de, som have udtjent i den staaende Hær, hvilke blive staaende ved Forstærkningen i 8 Aar og derpaa udslettes af Rullen, hvilket altsaa i Reglen, (nemlig for alle dem, som med 22 Aars Alderen ere behandlede til Udskrivning), vil skee med det 38te Aar; b) de, som ved Lodtrækningen have trukket de høiere Nummere, og ikke i Løbet af Aaret ere blevne udskrevne og indkaldte til Tjeneste, hvilke i 16 Aar blive staaende ved Forstærkningen, og altsaa i Reglen udtræde af samme med det 38te Aar og derpaa udslettes af Rullen; c) de, som have stillet for sig til den staaende Hær (jfr. det Foregaaende S. 142); og d) de, som ere fødte paa Island, Færøerne, de vestindiske Øer eller Bornholm, og som ere blevne Værnepligten underkastede ved at tage fast Ophold i Kongeriget, forsaavidt de ere over 24 men under 30 Aar, hvilke blive staaende ved Forstærkningen i 16 Aar. Det vil af det Heranførte sees, at Forstærkningen i det Væsentlige

*) Naar der spørges, hvorfor mødte vi da ikke ved Krigens Udbrud Fjenden med større Styrke?, da maa Grunden hertil vel søges i at Man har manglet brugbart Beklædnings- og Forpleiningsmateriale, Vaaben o. a. desl., og i de høist betydelige, i Reglen vistnok ikke høit nok vurderede Vanskeligheder, som ere forbundne med efter en mangeaarig Fred i kort Tid at stille en Hær i Marken.

Da Slaget ved Slesvig stod havde vi i Alt c. 15000 Mand i Marken. Ved selve Slesvig var, foruden Syge og andre Non-Combattanter, c. 12000 Mand (hvoraf 277 var Officerer og 598 Underofficerer), med 30 Kanoner og 2511 tjenstdygtige Heste. Fjenden havde 27,500 Mand og 73 Kanoner.

bestaaer af 22 til 38 Aars Alderen, med Undtagelse af dem, der høre til den staaende Hær, og dem, der ere fritagne for Krigstjeneste eller uskikkede til samme. Naar den nye Værnepligtlovs Virkninger i sin Tid fuldstændigen ere indtraadte, kan Forstærkningsmandskabet i Kongeriget, (naar man tager vedbørligt Hensyn til at paa Sessionerne omtrent $\frac{1}{8}$ af det hele udskrivningspligtige Mandskab befindes utjenstdygtigt), høit anslaaet, antages at ville udgjøre c. 80000 Mand. I Efteraaret 1849 ved Felttogets Slutning havde vi imidlertid dog kun indkaldt til Tjeneste 5 Cavalleriregimenter, 32 Infanteri- og Jægerbatailloner*) og 10 Feltbatterier med 96 Kanoner med de til denne Armee hørende 1003 Officerer**), nemlig:

19 Generaler, og 2 Oberster med Generals Charakteer.
23 Oberster, og 5 Oberstlieutenanter med Oberst Charakteer.
16 Oberstlieutenanter og 9 charakteriserede slige.
36 Majorer og 18 charakteriserede Majorer.

---

*) Nemlig: den kongelige Livgarde til Hest med den samme annekterede Gardehusar-Division; 3die, 4de, 5te og 6te Dragon-Regiment; den kongelige Livgarde til Fods; 1ste, 2den, 10de og 12te (lette) Infanteri-bataillon; 3die, 4de, 5te, 6te, 7de, 8de, 9de, 11te og 13de Linie-bataillon; 1ste, 2det, 3die, 4de, 5te og 6te Reservebataillon; 1ste, 2det, 3die, 4de og 5te Forstærkningsbataillon; 1ste, 2det, og 3die Jægercorps, 1ste og 3die Reserve-Jægercorps og 1ste og 2det Forstærknings Jægercorps. Ved Udskrivning af Infanterister kom Man i Aaret 1849 i de fleste Amter indtil 33 Aars-Klassen incl.; ja i enkelte Amter indtil 36 Aars-Klassen incl.

**) Af de 19 Generaler vi i Begyndelsen af Januar 1850 havde vare 5 under 60 Aar og den ældste var 70 Aar.

25 Oberster	1	—	50 —	—	69 —
21 Oberstlieutn.	4	—	45 —	—	56 —
45 Majorer	6	—	40 —	—	54 —
226 Capitainer og Ritmestere	9	—	30 —	—	56 —

og ni 50 Aar og derover, af hvilke dog de 5 have Majorsanciennitet reserveret.

Det maa imidlertid her erindres, at 82 Officerer ere faldne eller døde af deres Saar siden Krigens Udbrud, og at denne desuden har foranlediget et meget betydeligt Antal Entledigelser.

208 Capitainer og Ritmestere og 15 charakteriserede slige.

251 Premierlieutenanter og 83 charaktiserede slige og

318 Secondlieutenanter,

i eet og alt udgjørende en Hær paa 46,474 Individer „under Gevær“, som det kaldes, og 3,707 Syge og andre Non-Combattanter; og dette maa vel saaledes noget nær ansees for det Meste, Kongeriget Danmark formaaer at stille *).

Det til Forstærkningen henhørende Mandskab, der ikke først har tjent i Linien, er pligtig til, naar forlanges, at indfinde sig i de anordnede Exerceerskoler for at vaabenøves. Iøvrigt har Forstærkningsmandskabet i Fredstid ordentligviis ingen Tjeneste at forrette, men kun at møde ved de anordnede Mynstringer. I Krigstid anvendes det derimod saaledes som Omstændighederne kræve det. De til Tjeneste i Linien og Forstærkningen Uskikkede, som dog ei kunne erklæres for aldeles utjenstdygtige, danne en særegen Klasse, hvoraf det Mandskab udskrives, som behøves til Trainkudske eller til at ansættes ved Lazarether, Depoter o. a. desl., og de yngre Alderskiasser udskrives hertil fremfor de ældre. — Skjøndt Forpligtelsen til at tjene i Armeen i Reglen ophører med det 38te Aar, saa er Enhver dog ogsaa efterat han har faaet Afskeedspas pligtig til, naar Fædrelandet udsættes for fiendtligt Overfald, paa Kongens Opfordring at gribe til Vaaben, forsaavidt han formaaer det, for at medvirke til at afværge saadant Overfald (jfr. den endnu gjeldende Frd. af 3die Juni 1801).

Den Forpligtelse, der paahviler Kjøbstadindvaanerne til at gjøre Tjeneste i vedkommende Kjøbstads Borgervæbning eller Brand- og Politicorps, er en Communalbyrde til Overholdelse af den indre Orden og Sikkerhed i Kjøbstaden, som ikke

---

*) Af disse 46,474 hørte 737 til Ingenieurerne, 4795 til Artilleriet, 3972 til Cavalleriet og 36910 til Infanteriet.

staaer i nogen Forbindelse med Værnepligten, og slige Corps staae derfor alene under den civile Øvrigheds Overbefaling. De borgerlige Corpser i Kjøbenhavn og alle faste Pladser, Helsingøer derunder indbefattet, staae dog under Krigsministeriets Tilsyn, fordi de i Krigstid kunne anvendes til Byens Forsvar. Bornholm har sit særegne Forsvarsvæsen, som denne Ø erholdt under Kong Christian den 4de i Aaret 1614, og hvilket den sagkyndige Oberst Baggesen har erklæret for „et Mynster paa et hensigtssvarende Landeværn“, og som efter Oberst Fibigers i Rigsdagens 1849 udtalte Mening ogsaa kunde blive det, naar der blev anvendt mere paa samme. Enhver Bornholmer er Soldat, eller militairpligtig med Hensyn til Øens Forsvar, med Undtagelse af de civile Embedsmænd, Præster (og disses Sønner, naar de studere), Degne og Skolelærere. Enhver Gaard, Præstegaarden iberegnet, stiller en Hest, som rides enten af Sønnen, eller af Gaardens Tjenestekarl, og Udrederen klæder og underholder begge. Heraf dannes den regulaire Styrke, der bestaaer af 4 Corps Infanteri, 1 Compagni Jægere, 4 Compagnier Dragoner og 2 Compagnier Artilleri, med ialt 55 Officerer og 3155 Menige. Desforuden stiller hvert af Landets 4 Herreder et Herredscompagni af det Mandskab, som har fyldt det 50de Aar i de regulaire Compagnier, eller som har legemlige Feil, hvilke fire Herredscompagnier tilsammen tælle 25 Off. og 975 Mand. Kjøbstadborgerne samt deres Sønner, (naar disse opholde sig hos Forældrene), danne tilsammen 7 Borgercompagnier, der tælle 40 Officerer og c. 1460 Mand. Bornholms Milice kan saaledes ialt anslaaes til c. 5700 Hoveder. I Fredstid har den Vaabenøvelser hver Søndag om Sommeren efter Gudstjenesten; og alle Vaabenarter mønstres aarlig af Commandanten.

De Underviisningsanstalter, ved hvilke Armeen forsynes med Officerer, ere allerede omtalte i 3die Bd. S. 234.

Hvad Underofficerer betræffer, da ere samtlige Liniens virkelige Underofficerer og de med dem i Klasse Staaende, samt Spillemændene, Mænd, som frivilligen ere indtraadte i denne Stilling (Hvervede). Af Hensyn til Krigsreserven udvælges imidlertid nogle af de flinkeste Soldater til Undercorporaler, og uddannes omhyggeligen under en forlænget Garnisonstjeneste, og gjøre Tjeneste som Underofficerer for i sin Tid, om fornødent gjøres, at kunne gjøre Tjeneste i Krigsreserven og Forstærkningen. Til Uddannelse af Underofficerer og af Undercorporaler, (af hvilke sidstnævnte en Deel efter eget Ønske gaae over til at blive virkelige Underofficerer i Linien), haves der særegne Underviisningsanstalter.

Med Hensyn til den meget detaillerede Materie om den militaire Retspleie, om hvilken Oplysning vel ikke let vil blive søgt i en Statistik, henvises Læseren til Oberst Baggesens »Danske Stat«, S. 136—138. I dette Skrift vil ogsaa, deels S. 170, deels paa de behørige Steder i den specielle Beskrivelse, (jfr. Bogens Register), findes Oplysning om de 10 Fæstninger eller befæstede Punkter, som den danske Stat har, nemlig 1) Kjøbenhavns Fæstning med Citadellet Frederikshavn og det stærke Søbatteri Trekroner, 2) Kronborg faste Slot ved Øresund, 3) Fæstningen Rendsborg ved Eideren, 4) Fredericias Fæstning ved lille Belt (der senere er blevet betydelig forstærket), 5) Fæstningen Nyborg ved store Belt, 6) Frederiksorts Fæstning ved Kieler-Fjord, 7) Citadellet Fladstrand til Forsvar af Frederikshavns Havn, 8) Korsørs forhenværende Slots Befæstning til Forsvar af Korsørs Havn, 9) Skandsen Hals ved Liimfjordens Indløb, og 10) Fæstningen Christiansø i Østersøen. Øen Als er ogsaa under Krigen bleven befæstet, saavelsom lille Belt paa den fyenske Side.

Udgifterne til Landmilitairetaten udgjorde før Krigens Udbrud aarlig for hele Staten, Kongeriget og de tre Hertugdøm-

mer tilsammen, med et rundt Tal, 3 Millioner Rbd. Heraf medgik i de seneste Aar før Krigen til Artilleriet c. 217,000 Rbd. aarlig, til Infanteriet c. 800,000 Rbd. (hver Bataillon nemlig c. 33,000 Rbd., Livgarden til Fods undtagen, som kostede c. 50,000 Rbd.), og til Cavalleriet c. 315,000 Rbd. aarlig, (hvert Dragonregiment nemlig c. 41000, og Livgarden til Hest og den samme annecterede Gardehusar-Division c. 66000 Rbd.), i hvilke her nævnte Summer Qvarteerpenge o. desl., Brød og Mundering til Mandskabet og Fourage ikke er indbefattet; og til Qvarteerpenge o. desl. gik der aarlig 52000 Rbd., (foruden 35000 Rbd., som Kjøbenhavns Commune aarlig dertil bidrager); til Munderingsvæsenet c. 305,000 Rbd.; og til Brød og Fourage c. 438,000 Rbd.*). Ingenieurcorpset kostede c. 60000 Rbd., Generalstaben c. 36000 Rbd., Remonteringsomkostninger c. 40000 Rbd., Godtgjørelse for Udredelse af Nationalheste c. 32000 Rbd., Landcadetcorpset c. 36000 Rbd., Geværers Anskaffelse og Reparation c. 45000 Rbd., Armeens Material c. 62000 Rbd., Fæstningers og militaire Bygningers Vedligeholdelse c. 125,000 Rbd. Til en Masse af forskjellige Slags andre Udgifter medgik c. ⅓ Million.

For Armeens Officerer er paa Fredsfod normeret følgende aarlige Gager: for Generallieutenanter 3600 Rbd., Generalmajorer 3200 Rbd., Oberster 2400 Rbd., Oberstlieutenanter 2000 Rbd., Majorer 1300 Rbd., Ritmestere eller Capitainer af 1ste Klasse 1050 Rbd., Ritmestere eller Capitainer af 2den Klasse 640 Rbd., Secondlieutenanter paa ældste Gage, ved

*) 27,100 Tdr. Rug à 4 Rbd. 3 Mk. Tønden, 68,200 Tdr. Havre à 2 Rbd. 24 Sk. pr. Td., 528,000 Lpd. Hø à 12 Sk. pr. Lpd., og 607,200 Lpd. Halm à 9 Sk. pr. Lpd. Eftersom Priserne vare høiere eller lavere end de heranførte steg eller faldt naturligviis det ovennævnte Beløb, i hvilket Vagnings- og Formalingsomkostninger, til Beløb c. 38,000 Rbd., er indbefattet.

Artilleriet og Dragonerne 300 Rbd., ved Linieinfanteriet og Jægerne 270 Rbd., Secondlieutenanter paa yngste Gage, ved Dragonerne 270 Rbd., ved Linieinfanteri og Jægerne 240 Rbd. — Naar Landetaten er paa Krigsfod har Officererne et Felttillæg, der omtrent er lige med Halvdelen af deres Gage. Auditeurerne, af hvilke de fleste som saadanne tillige ere Regnskabsførere, have 800 Rbd. i Gage, Regnskabsførerne 600 Rbd., de 41 ældste Overlæger hver 1000 Rbd., de 11 næstældste 700, de øvrige 500 Rbd., og Underlægerne 200 Rbd. De Menige have: ved Livgarden til Hest 22⅔ Sk. daglig, ved Gardehusardivisionen 18⅔ Sk. daglig, ved Dragon-Regimenterne 14⅔ Sk., ved Livgarden tilfods 16 Sk., og ved det øvrige Infanteri 12 Sk. daglig. Qvarteerpengene ere ved Resol. af 7de Mai 1847 foreløbigen bestemte til, i Kjøbenhavn for Generallieutenanter og Generalmajorer 380 Rbd., Oberster og Oberstlieutenanter 330 Rbd., Majorer 280 Rbd., Ritmestere eller Capitainer 230 Rbd., Premierlieutenanter 110, Secondlieutenanter 80 Rbd., og Auditeurer, Regnskabsførere og Overlæger 160 Rbd.; og udenfor Kjøbenhavn til noget (omtrent ½—⅓) mindre. I Reglen er der tilstaaet Stabsofficererne*) to, og de subalterne Officerer og Mellemstabsbetjente 1 Oppasser, eller, hvis de foretrække det, 60 Rbd. i Godtgjørelse for hver.

Medens der saaledes er sørget paa en med vore Forhold stemmende Maade for de i Tjenesten værende Militaire, lade de offentlige Foranstaltninger til Forsørgelse for de saarede eller utjenstdygtig blevne Krigere og de Faldnes Efterladte endnu en Deel tilbage at ønske, navnlig forsaavidt de Menige og Underofficererne og de med dem i Klasse Staaende betræffer, idet

*) Til Stabsofficererne hører Majorer og alle høiere Officerer. — Auditeurer, Regnskabsførere, Læger, Dyrlæger o. s. fr. kaldes for Mellemstabsbetjente. Til Understaben hører: Tambourer, Hoboister, Depot- og Sygehuussergeanterne, Corpsskriverne, Profosser o. s. fr.

disse nemlig ikke, saaledes som Tilfældet er med Officererne, erholde Pension efter de for Embedsmænds Pensionering gjeldende Regler*), og en Reform i denne Retning er derfor ogsaa for Tiden under Overveielse. En Menig eller Underofficeer, der er blevet saaret saaledes i Krigen, at han er bleven utjenstdygtig, har hidtil i Alt fra de forskjellige nedenanførte Fonds kun erholdt c. 50—80 Rbd.**), (naar han har mistet den høire Arm 84 Rbd., naar han har mistet venstre Arm eller et Been 72 Rbd.), og, naar han er bleven utjenstdygtig i Fredstjeneste, c. 30 Rbd.; og kun libet større har hidtil den Understøttelse været, som de Faldnes Enker kunde gjøre Regning paa, hvad der nærmere vil fremgaae af det, som i det Følgende er anført om de forskjellige Fonds og Anstalter til Invaliders Forsørgelse. Disse ere i det Væsenlige Følgende.

Krigshospitalskassen, som eier c. 1,100,000 Rbd., har en aarlig Indtægt, der i Forslaget til Finantsloven for Finantsaaret 1850 er anslaaet til 48000 Rbd., hvoraf aarlig udbetales henved 40,000 Rbd. i Pensioner til gamle og svagelige Underofficerer og Understabsbetjente, (hvis Pension bestemmes efter deres Tjenestetid)***), til Menige, der ere saaledes komne til Skade i Tjenesten, at de ikke mere kunne fortjene deres Underhold, samt til Underofficerers og Understabsbetjentes

*) I Udkastet til den nye Pensionslov hedder det: »Den Embedsmand, der ved Udøvelsen af sin Tjeneste kommer saaledes til Skade, at han maa afskediges, faaer stedse sin fulde Embedsindtægt i Pension.« — Og da hidtil endnu ingen af de i Krigen saarede Officerer ere afgaaede, vil denne Bestemmelse, hvis den bliver antaget, saaledes komme dem til Gode.

**) Den høieste tilstaaede Pension fra de forskjellige Fonds har talt været 118 Rbd., den laveste 24 Rbd.

***) De ved Reductionen i Aaret 1842 Afskedigede fik hele deres Lønning i Pension.

Enker og Børn, naar disse Enker og Børn ikke have Opholdssted i Kjøbenhavn eller Rendsborg, i hvilket Fald de nemlig henvises til Fattigvæsenet om Understøttelse og kun erholde en Huusleiehjelp af 6—12 Rbd. aarlig af Krigshospitalskassen, der paa Grund af dette Forhold yder Bidrag til Kjøbenhavns og Rendsborgs Fattigvæsen, og desuden 200 Rbd. aarlig til et Medlem af Direktionen for Kjøbenhavns Fattigvæsen for at han skal varetage de militaire Fattiges Tarv. (Jfr. Regulativ 31te Aug. 1834, Resol. 26de Marts 1837, 21de Febr. 1838 og 6te Marts 1839). Siden Krigens Udbrud har Kassen ogsaa pensioneret saarede Underofficerer og Menige med 18 Rbd. hver, og deres Enker med 9 Rbd. hver. Antallet af de Krigshospitalskassen for Tiden paahvilende Pensioner af forskjellig Art er i Alt c. 2800. Desuden har Krigshospitalskassen siden Aaret 1819 ydet c. 24000 Rbd. aarlig til Christians Pleiehuus i Eckernførde, hvilket Beløb naturligviis ikke er blevet udbetalt siden Krigens Udbrud. (Jfr. Resol. 24de Jan. 1819). Sammenhængen med denne Stiftelse er følgende. Under Kong Frederik den 5te blev i Stedet for det dengang paa Ladegaarden udenfor Kjøbenhavns Nørreport værende Krigshospital, og et Pleiehuus i St. Pedersstræde, i nogle dertil kjøbte Bygninger i Store Kongensgade indrettet et nyt Pleiehuus til Forsørgelse for militaire Invalider, som ikke kunde finde Udkomme eller leve af deres Pension, hvorhos man endvidere sammesteds vilde sørge for trængende Soldater-Enker og for forladte Soldaterbørns Opdragelse. Bygningen, som Krigshospitalskassen lod opføre for 50,000 Rdl. Cour., som den havde faaet paa den i 3die Deel S. 661 omtalte Maade og som først kaldtes Frederiks Pleiehuus, blev først fuldendt saaledes at Lemmerne fra Ladegaardens Hospital kunde flytte derind under Christian den 7de i Aaret 1767, og den fik i den Anledning ved Resol. af 10de Decbr. 1767 Navnet

Christians Pleiehuus. Ladegaardsbygningerne blev solgt til Kjøbenhavns Fattigvæsen, i hvis Besiddelse de endnu ere. I Aaret 1775 blev Christians Pleiehuus flyttet til Sølvgadens Kaserne (hvorpaa Opfostringshuset fik dets Lokale); og da denne Bygning i Aaret 1784 igjen skulde bruges til Kaserne, tilbød Landgreve Carl af Hessen Stiftelsen uden Betaling nogle ham tilhørende ledigstaaende Fabrikbygninger tæt udenfor Eckernførde, hvor den endnu er. Det for denne Stiftelse gjeldende Reglement er af 25de Jan. 1824. Antallet af de Lemmer, der kunne optages i den, er ved Resol. 16de Febr. 1830 og Cancelli-Skrivelse 16de Mai 1835 bestemt til 150 Invalider, 60 Koner, 120 Drengebørn og 50 Pigebørn. Pladserne besættes af Krigsministeriet. Den, der optages, mister hvad Pension han maatte have af Krigshospitalkassen. Alle Medlemmerne, saavel gamle som unge, ere pligtige at udføre til Gavn for Stiftelsen hvad Arbeide, de kunne paatage sig. Ethvert Medlem af Stiftelsen faaer Underhold og Paaklædning, samt Varme, Lys, Badsk, Medicin og Sygepleie, og de gamle Medlemmer erholde desuden hver 1 ß Rbsk. (1 Skilling Courant) daglig til Smaafornødenheder. Krigshospitalskassens Bidrag til Bestridelsen af denne Stiftelses Udgifter er ved Kgl. Resol. 24de Jan. 1819 bestemt til 24000 Rbd., men Udgifterne have i de senere Aar før Krigen kun været c. 22000 Rbd., og mere er derfor heller ikke udbetalt den. Børnene, som ved deres Optagelse ei maa være under 6 Aar og ikke over 14 Aar, forblive der indtil de ere confirmerede, og forsynes frit med alt hvad der behøves til deres Underhold, samt undervises i Stiftelsens Skoler, Drengene navnlig i Musik og Pigerne i Haandarbeide. Drengene ere pligtige til ved deres Udtrædelse af Anstalten at tjene 8 Aar i Landmilitair-Etaten enten som Hoboister, Spillemænd eller Soldater. Pigebørnene søges et Par Aar efter deres Confirmation anbragte som Tjenestepiger. Den heromtalte Stif-

telse har et Depot i Kjøbenhavn, (der bestyres af Fattigvæsenet, som faaer 1200 Rbd. aarlig til sammes Underholdning af Krigshospitalskassen), i hvilket fornemmelig afskedigede Militaire optages midlertidigen indtil de kunne blive optagne i Pleiehuset. Dette Depot er beregnet paa et Antal af 33 Lemmer, som have Forpleining, Linned og 1½ Sk. daglig, hvorimod de selv maa forsyne sig med Gangklæder.

Landmilicefondet har sin Oprindelse fra Frd. 20de Juni 1788, hvis 26de § paabød en Kjendelse af 30 Rbd. til Fordeel for Landmilicevæsenet af dem, der uden at have kjøbt eller fæstet Gaard stillede for sig. Denne Kjendelse blev senere ved Pl. 9de Marts 1813 fastsat til 50 Rbd., naar Stillingen skete ved den staaende Hær, og til 25 Rbd., naar der stilledes ved Forstærkningsbataillonerne. Dette Fond har efterhaanden opsamlet en Formue af henimod 300,000 Rbd. Af den Rente, Fondet har af denne Capital, (foruden Indtægten ved Stillingskjendelserne, der inden Krigens Udbrud udgjorde c. 10,000 Rbd. aarlig, men under Krigen har været meget større), bruges vel den større Deel til at bestride Omkostningerne ved Udskrivnings- og Sessionsvæsenet; men c. 4000 Rbd. aarlig er dog ogsaa blevet anvendt til at tilstaae Personer, der ere komne til Skade i den militaire Fredstjeneste en Pension af, i den senere Tid 12 Rbd., (tidligere høiere, i enkelte Tilfælde indtil 52 Rbd.), foruden de 18 Rbd., som de i sligt Tilfælde erholde af Krigshospitalskassen. Efter Krigens Udbrud tilstod man en Tidlang de Saarede, som alt havde faaet Pension af Krigshospitalskassen (18 Rbd.), et Pensionstillæg af 12 Rbd. hver; men da det var at forudsee at Fondets Indtægt ved Stillingskjendelserne for Fremtiden vilde bortfalde ved at den nye Udskrivningsanordning, som senere er udkommen den 12te Febr. 1849, vilde afskaffe Stillingskjendelserne, saae Man sig nødsaget til at holde op med at tilstaae flere Pensioner og at ind-

skrænke sig til at udrede dem, man alt havde tilstaaet; og nu vil Fondets Capital gaae ind i Finantserne, (hvad ogsaa gjelder om Indrulleringsfondet, hvis Formue kun udgjør en halv Snees Tusind Daler), mod at disse overtage dets Udgifter, (der for Tiden ere lidt høiere end Renten af Capitalen), i hvilken Anledning det er blevet bestemt at Fondets Pensionister fra 1ste April 1850 skal have Pensionen udbetalt igjennem Commissionen for Fondet til Understøttelse for de Qvæstede og Faldnes Efterladte.

Fondet til Understøttelse for Qvæstede og Faldnes Efterladte, der nu hører under Indenrigsministeriet, er tilveiebragt lidt efter lidt. Efter Slaget paa Kjøbenhavns Rhed den 2den April 1801 blev det grundlagt ved frivillige Gaver og Indsamlinger i Danmark, Hertugdømmerne og Norge, og ved Indtægten af forskjellige i denne Anledning opførte Skuespil og Concerter, og allerede i det følgende Aar var der paa denne Maade indkommet en Sum af over 200,000 Rbd. Courant. Da det imidlertid fandtes, at Man saaledes kunde have Udsigt til ikke alene at yde dem en passende Understøttelse, der vare blevne saarede eller havde mistet deres Forsørgere i det nysnævnte Slag, men ogsaa til at opbevare Midler til Understøttelse for Qvæstede og Faldnes Efterladte fra fremtidige Krige, saa blev det fastsat at Fondet skulde have denne Bestemmelse, og der blev i den Anledning bevilget et Tilskud af Finantserne paa 20000 Rbd. Courant. — Ligesom Kjøbenhavns Bombardement og den paa samme følgende Krig som Følge af denne Fondets Bestemmelse forøgede dets Udgifter, erholdt det ogsaa i Anledning heraf nye Gaver og Indtægter, navnlig 94,608 Rdlr. Cour. ved en til sammes Fordeel i Aaret 1810 paabudt lille Afgift af priisdømte Skibe og Ladninger.

Det laae i Sagens Natur, at Fondets Capital i Begyn-

delsen maatte aarligen formindskes, da den ei var saa stor, at Pensionerne kunde udredes alene ved Renterne og ved de Fondet tillagte aarlige Indtægter fra Militairetaterne og andre Institutioner. Først i Aarene 1827—32 bleve Indtægterne tilstrækkelige til de ved en Deel Pensionisters Dødsfald formindskede Udgivter, og i sidstnævnte Aar fik Fondet en Tilvært, ifølge Grevinde Holcks Testament, af 87875 Rbd. i to Kgl. Obligationer, (hvoraf dog den ene, paa 42,875 Rbd., skal afgives til Frederiks Hospital, naar Pensionisterne fra Krigen 1807—1814 ere uddøde). Den hele Capital var nu henved 350,000 Rbd., og det blev derved muligt at forhøie Pensionerne noget; men i 1846, da Capitalen var voxet til henved 356,000 Rbd., blev, paa Grund af Pensionisternes ved Alderdommen forøgede Trang, bevilget dem en passende Pensionsforhøielse, der i de nærmeste 10 à 11 Aar maatte medføre Formindskelse i Capitalen, som derefter dog igjen vilde stige, naar intet Uforudseeligt indtraf. Ved Udgangen af Aaret 1847 var Capitalen som Følge heraf sunket til 350,000 Rbd.; men denne Sum er siden forbleven urørt, forbi de 50 Pensionister, som ved Slutningen af 1847 havde Ophold i Hertugdømmerne, intet have faaet udbetalt herfra i de sidste tvende Krigsaar.

I Aaret 1848 udgjorde Renten af Capitalen, og Tilskudene fra Militairetaterne etc. 14,410 Rbd., Udgivterne 14,343 Rbd.

Udgivterne i 1849 antages at have beløbet sig til henved 14000 Rbd.

Ved Kongelig Resolution af 5te Juni 1848 er bestemt, at Commissionen, som, efter Rescript af 5te April 1801 og senere Resolutioner forvalter den omnævnte Fond, ogsaa skal udstrække sin Virksomhed til Qvæstede og Faldnes Efterladte fra nærværende Krig; og ifølge heraf har Commissionen, af de under denne Krig ydede Gaver til Qvæstede og Faldnes Efter-

ladte, imodtaget indtil Udgangen af 1848 . . . 84,465 Rbd.
i 1849 . . . . 19,008 —

ialt 103,473 Rbd.,

som have indbragt i Renter 4295 Rbd. Fondens hele Capital ved Udgangen af 1849 kan saaledes anslaaes til henved 458,000 Rbd.

Antallet af dets Pensionister i Danmark var i Begyndelsen af Aaret 1849:

		i Gjennemsnit til hver.
34 Qvæstede fra 1801, med aarlig Pension af ialt .	2,892 Rbd.	. . 85 Rbd.
18 Enker	684 —	. . 38 —
90 Qvæstede fra Krigen 1807 til 1814.	7,320 —	. . 81 —
21 Enker	966 —	. . 46 —
ialt 166 Pensionister med	11,862 Rbd.	

Til nogle Fondet temporairt paahvilende Byrder, Contoirhold, Lægesalair m. m. gaaer aarlig c. 2000 Rbd.

Indtil Udgangen af Aaret 1849 har Commissionen ikke understøttet nogen af de Qvæstede og Efterladte fra nærværende Krig, for ikke at gribe forstyrrende ind i Centralcommiteens Virksomhed, og fordi denne er i Besiddelse af Midler til foreløbigen at hjelpe de Paagjeldende; men fra Begyndelsen af Aaret 1850 er Commissionen og Centralcommiteen komne overeens om, at Commissionen skal overtage Pensioneringen af de i Armeens og Marinens Tjeneste qvæstede Underofficerer og Menige, som have mistet Lemmer. Til 64 Saadanne er af Commissionen udfærdiget skriftlig Forsikring om livsvarig Pension, ialt: 1 aarligen 120 Rbd., 14 hver 84, og de øvrige 49 hver 72 Rbd.; og 37 andre, som ere angivne at være i lignende Tilfælde, ville, ligeledes fra 1ste

Jan. 1850, blive optagne paa Commissionens Pensionslister, saasnart de fornødne Oplysninger vorde tilveiebragte.

Kort efter Slaget ved Slesvig, nemlig den 2den Mai 1848 udstedte Cand. phil. C. A. Meyer med flere andre patriotiske Mænd en Indbydelse til Tegning for ugentlige Bidrag af 4 Skilling til Anvendelse for de Bortdragnes Hustruer og Børn, de Faldnes Efterladte og de hjemvendende Saarede. Denne Indbydelse fandt stor Sympathi i Publikum, og Mange tegnede ikke blot for deres egen Person, men ogsaa for Kone, Børn og Tjenestetyende. Den Committee, som forestod den saakaldte Fireskillingssubskription forenede sig lidt over en Maanedstid efter at den havde begyndt sin Virksomhed med en tidligere bestaaende Committee, der indsamlede Bidrag til Understøttelse for „de bortdragne Landkrigeres Hustruer og Børn“, og tillige til samme Tid med en Committee, der havde sat sig til Formaal at indsamle Bidrag til Fordeel for „de Saarede, Qvæstede og Faldnes Efterladte“, hvorved der opstod en „Centralcommittee til Understøttelse af udcommanderede Land- og Søkrigeres Familier, de Saarede og Qvæstede og de Faldnes Efterladte“, og alle Indsamlinger indgik da for Fremtiden til en fælles Kasse. Det meste der i noget Tidspunkt ugenlig er indgaaet i denne Kasse fra Fireskillingssubskriptionen, har været: fra Kjøbenhavn c. 2200 Rbd. ugentligen, fra de øvrige Kjøbstæder og fra Landdistrikterne c. 1700 Rbd. ugentlig. — For Tiden, (i Begyndelsen af Aaret 1850), udgjør den ugenlige Indtægt ved Fireskillingssubskriptionen kun, fra Kjøbenhavn c. 900 Rbd., fra Kjøbstæderne og fra Landdistrikterne c. 600 Rbd., hvorved imidlertid maa erindres, at Kjøbstæderne og Landdistrikterne kun indsende, hvad der bliver tilovers, efter at de have understøttet de fra deres Distrikt bortdragne Krigeres efterladte Familier, til Hovedkassen som Bi-

drag til Understøttelse af Saarede, Qvæstede og Faldnes Efterladte for hele Landet.

Centralcommitteen er deelt i 3 Sektioner. Den første Sektion for udcommanderede Land- og Søkrigeres i Kjøbenhavn efterladte Familier har under Krigen i forrige Aar fra 1ste April til 15de Sept. uddeelt et Beløb af 53,841 Rbd. Paa den Tid Antallet paa de Familier, den har understøttet, var størst, udgjorde det 961 med 490 Børn under 2 Aar, 403 mellem 2 og 6 Aar og 377 mellem 6 og 15 Aar. Den ugentlige Pengeuddeling var til samme Tid 563 Rbd., den maanedlig uddeelte Huusleiehjelp 708 Rbd., og det maanedlig uddeelte Brødqvantum 33,924 Pund, som kostede 706 Rbd.

Den anden Sektion for udcommanderede Søkrigeres i Kjøbenhavn efterladte Familier har fra dens første Virksomhed den 30te Juni 1848 indtil 29de Sept. 1849 anvendt 2710 Rbd. Det høieste Antal samtidigen understøttede Familier var 94 Nybođers Familier med 279 Børn, som ugenlig erholdt 68 Rbd., og 68 Sø-Indrullerедes Familier med 114 Børn, som ugenlig erholdt 63 Rbd.

Til Committeens 3die Sektion for Saarede, Qvæstede og Faldnes Efterladte var den 30te Septbr. 1849 indkommet 1400 Ansøgninger, af hvilke 176 var for Faldnes Efterladte, og 106 for Qvæstede, der have mistet Lemmer (jfr. S. 158).

Understøttelse er tilstaaet indtil 1ste Januar 1850:

til 920	Personer	som Reconvalescenter	5,072 Rbd.
— 298	—	som Erstatning for mistede Eiendele	1,627 —
— 125	—	for at afhjelpe øieblikkelig Trang	2,814 —
— 52	—	til Anskaffelse af kunstige Lemmer	2,031 —
— 461	—	i Reisepenge til Hjemmet	2,319 —
— 415	—	for bestemte Tidsrum	9,865 —
— 265	—	indtil videre aarlig Understøttelse, ultimo December 1849 . .	12,549 —
			36,277 Rbd.

Centralcommitteen havde den 30te Nov. 1849 ialt havt en Indtægt af 298,300 Rbd., hvoraf den havde udgivet 104,000 Rbd. og henlagt 194,300 Rbd. til Capital.

Paa det af Directeuren for Dronning Anne Sophies Stiftelse, Grev Reventlov til Christiansſæde, indgivne Forslag, er det ved Resol. af 7de Decbr. 1848 blevet approberet, at der af Renteoverskuddet for Aaret 1847 og af de følgende Aars Renter af den Stiftelsen tilhørende Capitalformue, udredes livsvarige Pensioner til et Beløb af indtil 500 Rbd. aarlig til Enker, hvis Mænd ere faldne i den sidste Krig, hvilke Pensioner bortgives af Stiftelsens Directeur (Besidderen til Grevskabet Christiansſæde) efter Forslag af Krigsministeriet. Disse Pensioner, der i Overeensstemmelse hermed ville blive tilstaaede for Aaret 1848 og fremdeles til værdige og trængende Enker efter Mænd saavel af den danske Landarmee, som af Marinen, der i den sidste Krig have fundet en hæderlig Død i Fædrelandets Tjeneste, ville blive fordeelte saaledes: 5 Portioner à 50 Rbd. aarlig til Enker efter Officerer, 6 Portioner à 15 Rbd. til Enker efter Underofficerer, og 16 Portioner à 10 Rbd. til Enker efter Menige.

Invalidefondet skylder sin Oprettelse til Prof. H. P. Holst, der i Aaret 1848 deeltog i Krigen som Expeditionssecretair ved Armeens Hovedqvarteer. Hans Forslag, der gik ud paa ved frivillige Bidrag af 2 Sk. pr. Mand hver Lønningsdag for Underclasserne, og 24 Sk. maanedlig for Officererne, at danne et af Armeen selv tilveiebragt Fond, der kunde komme de i Kampen for Fædrelandet lemlæstede Krigere tilgode, blev modtaget af de forskjellige Troppeafdelinger med megen Sympathi, og Armeen har senere uafbrudt viist Bevillie for samme. Fondet er nu voxet til en Sum af c. 51,500 Rbd., der er indsat i Banken og stadig forøges, og til denne Sum vil endnu komme en Deel af den Hæren tilfaldende

Andeel af Krigsbyttet, hvilken forskjellige Troppeafdelinger frivillig have besluttet at lade tilflyde Fondet. Det er blevet anseet for utvivlsomt, at den hele sammenskudte Capital, og ikke blot dens Rente, burde komme denne Krigs Invalider til Bedste; og man har derfor besluttet senere at anvende Capitalen deels til Indkjøb af Livrenter, deels til contante Udtællinger eengang for alle til Saadanne, der derved muligen strax kunde forsørges.

Oprettelsen af et Invalide-Hotel har været paatænkt. Hs. Majestæt har dertil tilbudt at afstaae Slottet Marienlyst, og en patriotisk Borgerinde, Enke-Frue Diempker, har skjenket 10000 Rbd., som efter Krigsministerens Disposition skal anvendes til en Invalidestiftelse eller til Fondet for Qvæstede og Faldnes Efterladte til Supplering af eller Tilskud til de af samme ydede Pensioner.

En Commission er nylig (i Febr. 1850) bleven nedsat til at tage under Overveielse, hvad der nærmest bør foranstaltes med Hensyn til Reguleringen af Invalidernes Pensionsvæsen, og Professor Fenger har fremlagt et vel udarbeidet og med almindelig Bifald modtaget Udkast til en Invalide-Lov i Rigsdagen, som snart vil behandle samme. Resultatet heraf skal blive omtalt i det Tillæg, med hvilket dette Skrift vil slutte.

B. Om Flaaden og Sø-Etaten.

Uagtet den danske Stat som bekjendt ved Englands underfundige og fjendselsfulde Overfald i Aaret 1807 mistede næsten alle de Krigsskibe, af hvilke den dengang var i Besiddelse*),

*) Danmark mistede ved denne Leilighed 18 Linieskibe, 15 Fregatter, 6 Brigger og 25 Kanonbaade, tilligemed hele det store Forraad af alle Slags Skibsfornødenheder, som Flaadens rigt forsynede Arsenaler indeholdt. Marinens hele Tab ved denne Leilighed har jeg seet anslaaet til 20 Millioner Rbd., Handelsmarinens til 30 Millioner, og de i Kjøbenhavn opbrændte Bygningers Værdi til 10½ Million. Det Usikkre i alle slige Overslag er imidlertid indlysende.

have vi dog nu atter saa stor en Flaade, som der behøves til ved Hjelp af Kanonbaade at forhindre en overlegen Styrke af Linieskibe og Fregatter fra at udskibe Tropper paa vore Kyster (eller til i alt Fald i Forening med Landmagten væsentligen at besværliggjøre den dette), og til under en Krig at vedligeholde Forbindelsen mellem Statens Hoveddele, og navnligen til, naar Overmagten ikke var alt for stor, at holde Storebelt frit for fiendtlige Krydsere og at forsvare Dampskibe, som skulde føre Tropper, Heste og Krigsforraad over samme; og paa, under en Krig med de større Sømagter at forsvare vore transatlantiske Besiddelser eller at yde Handelskibe en sikker Convoy, kan vi slet ikke tænke efter den Tilvæxt som Englands, Frankrigs og Ruslands Flaader have erholdt i de sidste to Aarhundreder*). Ved Reglement af 1ste Septbr. 1815 blev den danske Marines Styrke fastsat til 6 Linieskibe, 8 større Fregatter, 8 deels smaa Fregatter, deels større eller mindre Brigger, 80 Kanonbaade (Kanonchalupper) og 6 Morteer-Chalupper; og skjøndt det i Anledning af en fornøden Indskrænkning i Sø-Etatens Skibsbygnings-Udgifter i Aaret 1840 ved Reskript af 17de Marts s. A. blev bestemt, at Bygningen af Krigsskibe, om fornødent, maatte i de førstkommende 10 Aar, altsaa indtil Aaret 1850, indskrænkes, saalænge de brugbare Skibes Antal var: 4 Linieskibe, 6 Fregatter, og 6 Corvetter og Brigger, (hvorimod Flaaden skulde forøges med to eller flere armerede Dampskibe, Roflotillen holdes i brugbar Stand, og alt Materiale anskaffes og holdes rede for, naar paafordredes, igjen at fortsætte Bygningen af større Skibe med fornyet Kraft), saa have vi dog for Øieblikket noget nær den i Aaret 1815 normerede nysnævnte Styrke. Flaaden bestaaer nemlig for Tiden af

*) For 150 Aar siden havde Rusland ingen Flaade; og Englands største Krigsskibe paa Christian den 4des Tid førte kun 40 Kanoner, medens vi dengang havde Skibe paa 70 Kanoner.

Linieskibene	Waldemar	84 *)	Kanoner,	fra Aaret	1828.
	Frederik den 6te ..	84	—	—	1831.
	Skjold	84	—	—	1833.
	.... paa Stabelen	80	—	—	
Fregatterne	Dronning Marie .	60 **)	—	—	1824.
	Thetis	48	—	—	1840.
	Freia	46	—	—	1819.
	Rota	46	—	—	1822.
	Havfruen	46	—	—	1825.
	Bellona	46	—	—	1830.
	Nymphen	40	—	—	1815.
	Fylla	40	—	—	1816.
	... paa Stabelen .	48	—	—	
Corvetterne	Galathea	26	—	—	1831.
	Najaden	20	—	—	1820.

*) De nyere engelske Linieskibe af Middelstørrelse ere paa 90 Kanoner, 6—800 Tons mere drægtige end vore, bemandede med over 200 Mand mere, og foruden at de føre 10 til 12 Bombe-Kanoner, som vore ikke have, (medens vi derimod kunne udskyde Granater af alle vore Kanoner), udskyde de 3 à 400 Pund Jern mere i hvert Lag end vore. I Forhold hertil ere ogsaa de fleste af vore Fregatter mindre end de engelske. Som Grund for vore Linieskibes ringe Størrelse anføres sædvanlig, at deres Dybgaaende ikke maa være større end at de kunne passere Drogden for med Lethed at kunne fra Kjøbenhavn komme ind i Østersøen og derfra ud i Kattegattet; men foruden Kjøbenhavns Havn have vi flere andre, der kunde afgive Leie for Linieskibe, men hvor rigtignok det uhyre Materiale, som hertil fordres, og som kun kan erholdes ved lange Aarrækkers Bestræbelse, aldeles mangle.

Et Linieskib	stikker	21—24	Fod.
En Fregat	—	17—19	—
— Corvet	—	14—16	—
— Brig	—	12—14	—
— Skonnert	—	10—12	—

**) Var tidligere et Linieskib paa 84 Kanoner, men er i Begyndelsen af Aaret 1850 afsløifet til Fregat. Linieskibet Danmark fra Aaret 1817 er i Aaret 1849 gjort til Blokskib.

	Flora	20 Kanoner,	fra Aaret		1826.
	Valkyrien	20	—	—	1846.
Briggerne	St. Thomas	16	—	—	1837.
	Ørnen 16	16	—	—	1842.
	St. Croix	12	—	—	1835.
	Mercurius	12	—	—	1837.
Barkskibet	Saga	14	—	—	1848.
Skonnerten	Elben	8	—	—	1831.
	Delphinen	6	—	—	1827.
	Pilen	7 og 6 Falkonetter			1832.
	Helsingøer	2	—	—	1832.

Roflotillen 23 Bombe-Kanon-Chalupper,
17 Bombe-Joller og
39 almindelige Kanon-Chalupper, af hvilke adskillige
79 i Aaret 1849 ere blevne indrettede til Transportfartøier for Tropperne.

Dampskibene.	Hestes Kraft.	Bombe-Kanoner.	Kanoner.	Haub.	Aar.
Holger Danske	260	6	2	2	1850.
Hekla	200	2	6	2	1842.
Geiser	160	2	4	-	1844.
Skirner . . .	120	-	4	-	1847.
Ægir	80	-	2	1	1841.
Kiel	40	(Transportskib)			1824.

Linieskibene have hver tredive 30pundige Kanoner; de øvrige Kanoner paa samme ere ligesom alle Kanonerne paa Fregatterne, Corvetterne og Briggerne 18pundige.

Flaadens Bemanding er reglementeret til:

		Offic. og Mdsk.	Heraf Soldater
For et Linieskib paa 84 Kan.,	Krigsbemanding	665	120
	Fredsbemanding	498	59

		Offic. og Mdsk.	Heraf Soldater
For en Fregat paa 46 Kan.,	Krigsbemanding	354	44
	Fredsbemanding	277	21
For en Corvet paa 20 Kan.,	Krigsbemanding	128	10
	Fredsbemanding	113	10
For en Brig paa 12 Kan.,	Krigsbemanding	79	-
	Fredsbemanding	73	-

Til Bemanding af vor ovennævnte hele Styrke af Linieskibe, Fregatter, Corvetter og Brigger behøves saaledes

	Krigsb.	Fredsb.
af heelbefarne Matroser	c. 1600	c. 1450
af halvbefarne —	c. 1700	c. 1500
af Søvante (eller Lærlinge af 1ste Klasse)	c. 1250	c. 800
af Usøvante (eller Lærlinge af anden Klasse)	c. 700	c. 400
	5250	4150

foruden, i Krigstid 24 Officerer, 48 Underofficerer og 22 Tambourer og c. 950 Soldater Linie-Infanteri, og i Fredstid 6 Off., 35 Underoff., 22 Tambourer og c. 480 Soldater.

Da Flaaden ingen særegne Marinetropper har, maa den forsynes med Soldateske af Landmilitair-Etaten, som ogsaa afgiver det fornødne Mandskab til Bevogtning af Marinens Værfter.

En Kanonbaad har en Bemanding af 63 Mand, alt iberegnet, og c. 80 Kanonbaade altsaa c. 5000 Mand. Til i Krigstid at forsyne hele Flaaden med Matroser, vil saaledes ifølge det Heranførte forbres c. 11000 Mand. Det i fast Tjeneste værende Mandskab, eller den saakaldte faste Stok, udgjør imidlertid kun 2300 Individer, som ere inddeelte i to i Compagnier deelte Divisioner; og af disse gjøre c. ⅔ Haandværks- og Arbeidstjeneste ved Værfterne, og kun Resten ere disponible til Søtjeneste. Til Bolig for denne „faste Stok" tjener en under Christian den 7des Regjering meget udvidet

Samling af smaa Boliger, der kaldes „Nybøder", som danne ligesom en By for sig selv i Hovedstadens nordre Udkant. En aldeles detailleret Fremstilling af disse to Divisioners Sammensætning og Bestanddele kan sees i den „Calender over den Kongelige danske Sø-Etat", som aarligen udgives af Marineministeriets Fyrbøder. — Naar mere Mandskab behøves end den til Søtjeneste disponible Deel af den faste Stok kan levere, udskrives Søværnepligtige*), til hvilke Kysternes og Smaaøernes mandlige Befolkning hører, saavelsom alle, der ernære sig af Søfart.

De Søværnepligtiges Antal i Kongeriget var ved Udgangen af Aaret 1847 47,857 Mand, hvoraf 22,535 henhørte til Hovedrullen; men ved Udgangen af 1849, efterat Sø-Rullerne vare forandrede i Henhold til den nye Værnepligtslov, talte Hovedrullen kun 19,699 Mand**), hvoraf 11,045 kunde udskrives til Orlogs, 3,170 vare i Koffardifart, og 5,484 vare romte, syge og ifølge den ældre Lovgivning fritagne Folk, som der ikke kunde gjøres Regning paa***). De Søværnepligtige henføres efter deres Alder til een af følgende tre Afdelinger: 1) Ungdoms-Rullen, som

*) Man har tidligere skjelnet imellem Sø-Indrullerede og Sømiliter. De Førstnævnte var fra Kjøbstæderne, de Sidstnævnte fra Fiskerleierne og de øvrige Sølimitdistrikter. Denne Adskillelse falder nu bort, og de kaldes for Fremtiden alle Søværnepligtige eller Sø-Indrullerede, da de alle indføres i Sø-Rullerne, hvad enten disse Ruller føres af Indrulleringschefernc eller af Sø- og Landkrigscommissairerne.

**) De slesvigske Sø-Indrulleredes Antal har jeg seet angivet til 5 til 6000, og de holsteenske til 3 til 4000. — I Holsteen høre de fleste Søfolk hjemme ved Elben; i Slesvig ved Flensborg Fjord og paa Øerne Sylt, Føhr og Femern.

***) Størrelsen af Befolkningen i Søindrulleringsdistrikterne vilde vanskelig lade sig udregne, da mange Boliger hørende til Søindrulleringsdistrikterne ligge i Landmilicedistrikterne, og omvendt. Et Kort, som haves i Marineministeriet over Søindrulleringsdistrikterne, viser kun de omtrentlige Grændser.

omfatter det unge Mandskab fra Indskrivningsalderen indtil det 17de Aar incl. 2) Hovedrullen, hvortil henhører alle Søværnepligtige fra det 18de til det 38te Aar, og 3) Extra-Rullen, hvortil henhører alt Mandskab fra det 38te Aar indtil 50 Aars Alderen. De Søværnepligtige, der ikke ville beskjæftige sig med Søfart eller Fiskeri, ere berettigede til at blive udslettede af Rullen med det 38te Aar; og med det 50de Aar udgaae de i ethvert Fald af Rullen. I Fredstid, og naar ikke overordentlige Udrustninger finde Sted, skal Udskrivning til Orlogstjenesten ikkun skee af det Mandskab, der hører til Hovedrullen (18—38 Aars Mandskab); men i Krigstid, og til overordentlige Udrustninger kan tillige Mandskabet i Ungdoms- og Extra-Rullerne udskrives. Jvfr. den nye Værnepligtsanordning af 12te Febr. 1849 §§ 41—59. De Søindrullerede, som ere deelte i Heelbefarne, Halvbefarne, Søvante og Usøvante, maa i Krigstid ikke forlade Landet eller tage Hyre med fremmede Nationers Skibe uden særskilt Tilladelse af vedkommende Ministerium *). Forøvrigt er det enhver, der er udskrevet som Søværnepligtig, men endnu ikke udcommanderet til nogen bestemt Tjeneste, tilladt at stille en Anden af samme Befarenhed og Tjenstdygtighed for sig.

Paa Grund af den danske Kystbefolknings naturlige Anlæg til Søtjeneste behøver et Linieskib af heel- og halvbefarne Søfolk kun 280 i Krigstid og 250 i Fredstid, og en Fregat 164 i Krigstid og 148 i Fredstid, og foruden dem, som den faste Stok kan afgive, behøves saaledes til Flaadens Bemanding c. 3000 befarne Matroser **). Vor Coffardimarine kan

*) Naar de ikke ere udskrevne høre de under Justitsministeriet, men naar de ere udskrevne under Marineministeriet.

**) Da man ved Krigens Udbrud i Foraaret 1848 aldeles uforberedt skulde samle Sømandskabet, var det ei muligt at tilveiebringe flere end henved 350 befarne Matroser, nemlig 183 heelbefarne og 162 halvbefarne. Den 1ste Mai var Antallet voxet til 1200, og den 1ste Juni til 1600. At Krigen øvede mange, er en Selvfølge.

calculeres at beskjæftige circa 10,000, (1 Mand for hver 7 Commerce-Læst), i indenlandsk Fart, og circa 2000 i fremmed Fart, altsaa tilsammen 12,000.

Af Officerer er der for Marinen normeret:

1 Admiral eller Viceadmiral, som i Gage, Qvarteerpenge og Godtgjørelse for Ordonnants har	4090	Rbd.
2 Contre-Admiraler	3690	—
6 Commandeurer, 2 med Division	2840	—
4 uden —	2640	—
7 Commandeur-Capitainer	2240	—
14 Capitainer (de 7 ældste)	1690	—
(de 7 yngste)	1590	—
22 Capitain-Lieutenanter (de 11 ældste)	1230	—
(de 11 yngste)	930	—
36 Premier-Lieutenanter	530	—
36 Second-Lieutenanter	390	—

Naar de ere udcommanderede, have de Paagjeldende Tillæg under Navn af Sogage og Messe-(Kost) Penge. En udcommanderet Premier-Lieutenant tjener saaledes ialt paa 96 Rbd. maanedligen.

De meest udmærkede Magaziner og Værfter haves fordeelte paa forskjellige Holme, navnlig paa den saakaldte Gammelholm, og paa Nyholm, den største af Holmene, paa hvilken Skibsbyggeriet drives *).

For at give Læseren en Forestilling om hvilke Capitaler der stikke i disse Magaziner og Værfter, anføres det, at den nye Bedding, paa hvilken det paa Stabelen staaende Linieskib er bygget, skal have kostet c. 700,000 Rbd. at anlægge, og at

*) En paatænkt Overflyttelse til Nyholm af de paa Gammelholm værende Anlæg antages efter sidste Overslag at ville koste henved en Million.

Anlæggelsen af en ny Dok, der kunde afløse den ældre paa Christianshavn anlagte, hvis Pompeværk Henrik Gerner i Aaret 1784 betydeligen har forbedret, (saaledes at den nu pompes lænds i 19—21 Timer ved Hjelp af et Hestehold af 24 Heste, der bruges 8 ad Gangen, medens der tidligere fordredes 500 Mand for i 3 Dage at pompe den tom), antages at ville koste 1,000,000 Rbd.

Et Linieskib paa 84 Kanoner koster med alt Tilbehør henimod 1,000,000 Rbd. Samtlige Danmarks Egeskove vilde neppe være i Stand til at levere brugbart Egetræ til to slige Skibe, og med stor Besværlighed maa Tømmer derfor kjøbes udenlands og hentes langsveis fra. Et Linieskibs Gjennemsnits Varighed kan ikke ansættes høiere end til c. 30 Aar. Da ved et Skib, der er blevet ubrugeligt i Leiet, Kanoner og en Deel af Tougværket m. m. desl. endnu kan bruges, anslaaes Fornyelsen imidlertid til ⅓ mindre end hvad et ganske nyt Skib koster. En Fregat paa 46 Kanoner koster c. 500,000 Rbd., en Corvet paa 20 Kanoner c. 100,000 Rbd., og et Krigs-Dampskib paa 200 Hestes Kraft c. 300,000 Rbd.

Et Linieskib i Søen koster, høit anslaaet, c. 20,000 Rbd. om Maaneden, en Fregat c. 10000 Rbd. maanedlig, en Brig c. 4000 Rbd. om Maaneden, og en Kanonbaad c. 1000 Rbd. maanedlig *).

Det vil heraf sees, at Marinen har høist betydelige Udgifter. Ialt kunne disse anslaaes til noget over en Million Rbd. aarlig (jfr. 3die Bind S. 530). De vigtigste Poster af samme ere:

---

*) Orlogsfartøiet i de vestindiske Vande koster c. 55,000 Rbd. aarlig, som udredes af de vestindiske Intrader. Corvetten Galatheas Togt om Jorden kostede 120,461 Rbd.

til Marineministeriet og dets Contoirer	c.	32,000 Rbd.
— Officeerspersonalet	c.	123,000 —
— de to Divisioner, med hvad dertil hører .	c.	250,000 —
Naturalforpleiningen eller Maanedskosten . . .	c.	200,000 —
Cadetskibet	c.	10,000 —
Vagtstationerne	c.	45,000 —
Øvelsesudrustninger	c.	45,000 —
Til Anskaffelse af Material	c.	250,000 —

Retspleiens Organisation ved Sø-Etaten findes fremstillet i Major Baggesens „Den danske Stat“, S. 138—40.

Marineministeriets Organisation og Forretningernes Fordeling under samme er omtalt i tredie Bind S. 501. — Under dette Ministerium hører separate Fonds til et Beløb af c. 1300,000 Rbd. De vigtigste af disse ere Søqvæst- og Assistentshusets Grundfond c. 780,000 Rbd. (jfr. 3die Bd. S. 111), Sø-Etatens militaire (Officers) Pensionskasse*) c. 248,000 Rbd.,

*) Denne Kasse blev oprettet den 16de Novbr. 1792 og funderet ved en Afgift af 5 Procent af alle Sø-Officerers Gage, hvilken først ophørte i 1812. Med Hensyn til Pensioneringen for Qvæstede Underofficerer og Menige af Sø-Etaten, og de Faldnes Efterladte, henvises Læseren til det S. 156 ff. Anførte.

Med Hensyn til Underofficerer og Menige af Sø-Etaten, der ere blevne utjenstdygtige i Fredstjeneste bemærkes Følgende. Ifølge kongl. Resol. af 27de Decbr. 1842 ere de i Søetatens Divisioner staaende Betjente og Mandskab med Hensyn til deres Pensionsberettigelse, alt efter deres Stillinger, inddeelte i 6 Klasser. Første Klasse bestaaer af Mesterne, Skipperne, Mestersvendene &c.; Anden Klasse af Overkanonererne, Høibaadsmændene, og s. fr. indtil 6te Klasse, som bestaaer af Arbeidsmændene, Vægterne og Materialkudskene.

Efter 20 Aars upaaklagelig Tjeneste kan der for de 5 laveste Klasser, dog kun paa Grund af Utjenstdygtighed, erhverves Afskeed med Pengepension, nemlig fra 24 til 48 Rbd. aarlig, og 1 til 4 Rbd. aarligt Tillæg for hvert Aars Tjeneste over 20 og indtil 24 Aars Tjeneste. Efter 25 Aars Tjeneste af dem, der høre under en af de fire første Klasser, og 30 Aars Tjeneste af dem, der høre under en af de to sidste Klasser, haves Adgang til Pension i Invalide-Compagniet, i hvilket Pensionerne ere: for 1ste Klasse 50 pCt. af den

(Indtægt 13,500 Rbd. aarlig), Sø-Etatens Drengeskolers Midler c. 96,000 Rbd., Søkort-Arkivets Fond c. 30,000 Rbd., Legatet til unge Søkrigeres Dannelse c. 32,000 Rbd., og Holmens Kirkeskolers Midler c. 36,000 Rbd.

Sjette Afsnit.

Om Forsørgelsesvæsen, Velgjørenhedsanstalter og milde Stiftelser, Enkekasser, m. a. m. desl.

Enhver, som ei ved egne Kræfter paa lovlig Maade kan erhverve sig nødtørftig Underholdning, og saaledes uden Andres Hjelp enten ganske eller for en Deel maatte savne den Føde, Klæde, Huusly, Varme og Pleie i Sygdoms Tilfælde, som er ham uundværlig til at vedligeholde Liv og Helbred, har i den danske Stat Adgangsret til det Offentliges Hjelp, ved hvilken, ifølge Lovgivningens Bestemmelser, de Gamle og svage Trængende skulle have Almisse, de Arbeidsdygtige, som ikke kunne finde Arbeide, meddeles saadant*), de Syge helbredes, og de

reglementerede samlede Indkomst, og for de 5 andre Klasser 1 Portion Kost, Mundering, 12—48 Rbd., og 8—16 Rbd. i Qvarteerpenge, alt i Forhold til Klassen, hvortil de høre. Har de tjent længere end de respective 25 eller 30 Aar, faae de forholdsviis til den længere Tjenestetid en høiere Pension. Endeligen kunne Invaliderne, naar de have Kræfter dertil, faae Arbeide i Spaanhaverne og derved endvidere erhverve en liden Dagløn (8 ß.) Den, der kommer til Skade i Tjenesten, tilstaaes Pension uden at have tjent den befalede Tid, ligesom ogsaa udmærket Flid og Dulighed kommer i Betragtning om end Tjenestetiden er noget kortere.

Den i 3die Bd. S. 111 omtalte Stiftelse, Søqvæsthuset, yder dem, der ved deres Afskedigelse, paa Grund af for kort Tjenestetid, ikke kunne efter Reglerne erholde Pension paa den ovennævnte Maade, en ringere Understøttelse, og spiller i det Hele taget en vigtig Rolle i Sø-Etatens Pensioneringsvæsen, hvorom Læseren henvises til Finantsregnskaberne, da Materien er af for detailleret Natur til her at kunne behandles.

*) Fattigarbeidshuse haves dog saagodtsom ikke i Landdistrikterne.

lunge anføres til Kundskab, Sædelighed og Arbeidsomhed. Betleri straffes derfor, og det under visse Omstændigheder endogsaa haardt. Forsørgelsespligten paahviler nu ifølge Frdg. 6te Nov. 1839 den Fattigcommune, (i de fleste Tilfælde altsaa det Pastorat), i hvilket den Paagjeldende sidst i et Tidsrum af fem Aar har uafbrudt havt Ophold; jfr. Pl. 24de Jan. 1844. Forældreløse Børn ere indtil deres 18de Aar forsørgelsesberettigede i den Commune, i hvilken deres Forældre ved deres Død havde Forsørgelsesret.

Naar Talen kun er om Trængende, der vedvarende, hele Aaret igjennem, behøve Understøttelse af det Offentlige af en saadan Størrelse, at den danner Hovedbestanddelen i deres Underholdningsmidler, og som altsaa kunne siges væsentligen at leve af Fattigunderstøttelse, da er disses Antal lykkeligviis kun ringe her i Landet, og navnligen meget mindre end i de fleste andre Lande; og det er snarere i Aftagen end i Tiltagen. Det var nemlig:

I Kjøbenhavn

i Aaret	1840 . .	4,075	
—	1845 . .	4,025	eller 3,17 pCt. af Befolkningen.

I de øvrige Kjøbstæder

i Aaret	1840 . .	4,503	
—	1845 . .	4,115	eller 2,78 pCt. af Befolkningen.

I Landdistrikterne

i Aaret	1840 . .	29,883	
—	1845 . .	29,717	eller 2,76 pCt. af Befolkningen

I hele Kongeriget

i Aaret	1840 . .	38,461	
—	1845 . .	37,857	eller 2,80 pCt. af Befolkningen.

Udvider man Synskredsen saaledes, at den ogsaa omfatter dem, som vedvarende, hele Aaret rundt, nyde et Tilskud af Fattigvæsenet, medens de som Haandværkere, Dagleiere eller

paa anden lignende Maade have et Erhverv, der danner Hovedbestanddelen i deres Underhold, da bliver de Trængendes Antal en Deel større i Kjøbstæderne, (men derimod ikke i Landdistrikterne, i hvilke de, som vedvarende trænge til Understøttelse, saagodtsom alle i den Grad ere ude af Stand til at erhverve, at de i det Væsentlige leve af den Fattigunderstøttelse de erholde); og saaledes fandt man ved en Optælling af de Fattige i Aaret 1837, at Antallet paa dem, som vedvarende hele Aaret rundt erholdt en Understøttelse, ved hvilken de enten alene eller overveiende havde deres Underhold, eller havde et Tilskud til samme, i Kjøbenhavn tilsammen var 6796, og i Kjøbstæderne netop det samme Antal*).

---

*) Der var:

	I 1837.	Efter Gjennemsnit af 1832—1836.
a) i Stæderne (Kjøbenhavn medregnet) 37 Hospitaler, hvori der forsørgedes af Communens egne Fattige	2,622	. . 2,440
af andre Communers Fattige	396	. . 392
paa Landet 120 Hospitaler (smaa, i Gjennemsnit kun paa 7 Lemmer) af Communens egne Fattige	787	. . 789
af andre Communers Fattige	66	. . 66
b) Stæderne (Kjøbenhavn medregnet) 146 Fattighuse, hvori der forsørgedes .	2,153	. . 2,087
paa Landet 840 Fattighuse (smaa, i Gjennemsnit nemlig hver paa 5 til 6 Lemmer)	4,653	. . 4,299
c) i Stæderne (Kjøbenhavn medregnet) 26 Arbeidsanstalter, hvori der forsørgedes	1,283	. . 1,217
paa Landet 2 Arbeidsanstalter . .	84	. . 75
Udenfor disse Stiftelser var forsørget følgende Antal Fattige:		
i Stæderne (Kjøbenhavn medregnet) stadigen	7,138	. . 7,606
paa Landet stadigen	22,077	. . 21,536
I hele Kongeriget fast understøttede hele Aaret rundt	41,259	. . 40,507

Hvad de midlertidigen Understøttede betræffer, som for en Tid, (navnlig i Sygdomstilfælde, eller naar Arbeide mangler, eller paa den strængeste Aarstid, erholde Understøttelse af Fattigvæsenet, da maatte man, for at have nogen sand Kundskab om det Forhold, i hvilket de Fattiges Antal staaer til Befolkningen, vide hvor mange Dage enhver af dette Slags Trængende havde nydt Fattighjelp, (i det nogle nyde den næsten hele Aaret, andre kun nogle Dage), for ved at dividere Totalsummen af Dagene med 365 at faae at vide, hvor stort et Antal man kan regne at der i Gjennemsnit til enhver Tid af Aaret kan siges at have nydt Fattighjelp, og for at faae et Tal, der egnede sig til at bruges til Sammenligninger; men en saadan Oplysning om Dageantallet, (der forøvrigt vilde lide af den Ufuldkommenhed, at en Deel ved Flyttetid, og i Begravelsestilfælde o. desl. paa en enkelt Dag erholde en større Understøttelse, uden ellers hele Aaret at nyde Fattighjelp), savnes aldeles baade for Kjøbenhavns, Kjøbstædernes og Landdistrikternes Vedkommende. Naar man imidlertid havde Kundskab om, hvormange Trængende der ved Aarets Udgang var under midlertidig Forsørgelse, da kunde man lade dette Tal repræsentere Antallet paa dem, der i Gjennemsnit til enhver Tid af Aaret kan antages at nyde midlertidig Fattighjelp, (og for lavt vilde man da i alt Fald neppe regne, da Slutningen af Decbr. hører til den for de Fattige ugunstigste Tid paa Aaret); men en saadan Kundskab haves kun for Kjøbenhavn, (hvor Antallet paa de midlertidig Understøttede ved Udgangen af Aaret 1837 var 1689, og ved Udgangen af Aaret 1848, som nærmere omtalt i det Følgende, 2593); men savnes for Kjøbstæderne og Landdistrikterne, med Hensyn til hvilke man blot veed at i Løbet af hele Aaret 1837, og i Løbet af Qvinqvenniet 1832—1836, i Gjennemsnit aarlig i Kjøbenhavn respektive 15,839 og 14,604, i Kjøbstæderne respektive 2330

og 2275, og i Landdistrikterne respektive 5808 og 4937 have erholdt midlertidig Understøttelse, hvilket imidlertid ifølge det Foranførte kun giver ringe Oplysning, da man ikke veed, hvor mange Dage hver af disse for en Tid understøttede Individer erholdt Fattighjelp, saa at disse Tal egenlig ikke vise andet, end at forholdsviis et meget betydelig større Antal i Kjøbenhavn end i Kjøbstæderne, og i disse atter forholdsviis et meget større Antal end paa Landet, (hvor de Understøttede overveiende ere Personer, der er under fast Forsørgelse), trænge til midlertidig Understøttelse; og at i det mindste saa stort et Antal Mennesker, som det angivne, i de nævnte Aar vare saa besiddelsesløse, at de ved Indtrædelsen af hvilkensomhelst for den Paagjeldende ugunstig Omstændighed vare udsatte for at trænge til det Offentliges Hjelp. — De frugtbareste og meest velhavende Provindser frembyde forøvrigt ikke noget gunstigere Forhold mellem Befolkningens og de af Fattigvæsenet Understøttedes Antal, end de mindre frugtbare og de mindre velhavende, hvilket rimeligviis har sin Grund i, at man er strengere med Hensyn til Fattighjelps Indrømmelse og Tilstaaelse i samme Forhold, som Evnen til at yde samme er ringere. Og til det samme Resultat kommer man, naar man ordner Provindserne efter Størrelsen af det Bidrag til Fattigvæsenet, der i Gjennemsnit falder paa hvert Individ*). — Langeland og Lolland yde nem-

*) Mærkeligt bliver det imidlertid dog alligevel, da Selveiendom, og med den Udparcellering, jordløse Huse, Inderster o. desl., fortrinsviis findes i de skarpere Egne af Landet, navnlig i Jylland. De Amter, som forholdsviis have fleest Fattige, er Thisted, Odense og Ringkjøbing, og de, som have færrest ere Veile, Aarhuus, Bornholm og Viborg Amter. Jfr. Tabellen i Viborg Stænder Tid. for 1838 S. 1957, og 5te Tabelværkshefte S. 154. Naar Thisted Amt undtages, som har et ganske usædvanlig stort Antal Fattige — i Aaret 1837 saaledes 2260 fast Understøttede til en Folkemængde af c. 44,000, medens det tilstødende Hjørring Amt kun til samme Tid havde 1804 til en Folkemængde af c. 64,000) — og især et ganske

lig forholdsviis det høieste Fattigbidrag, og Jylland og Bornholm det laveste.

En anden Maade til statistiskt at oplyse Trangen, er at angive Størrelsen af hvad det Offentlige yder i Fattighjelp; men her maa ikke blot tages i Betragtning hvad Borgerne bidrage, men ogsaa de Beløb, som anvendes af de Indtægter Fattigvæsenet har af sin Formue, og i saa Henseende er den nyeste Underretning vi have fra Aaret 1837. I samme blev ialt i hele Kongeriget af det Offentlige i Fattighjelp ydet 799,163 Rbd., hvoraf 247,052 Rbd. var Rente af Fattigcommunernes Formue, saa at kun de 552,111 Rbd. heraf blev tilveiebragt ved Ligning paa Communerne. Hvad Communernes Bidrag til de Fattiges Underststtelse aarligen har været i den nyere Tid, vil særskilt for Kjøbenhavn, Kjøbstæderne og Landdistrikterne findes omtalt i det Følgende.

A. Om Fattigvæsenet og Understøttelsesvæsenet i Kjøbenhavn.

De mere paalidelige Efterretninger om Kjøbenhavns Fattigvæsens Bestyrelse og indre Forhold begynde først med det forrige Aarhundrede, og selv for dettes Vedkommende mangle mange Oplysninger, paa Grund af at de herhenhørende Akt-

---

mærkværdig stort Antal Fattighuse, hvad enten de nu ere Aarsag eller Virkning i den omhandlede Henseende, (i Aaret 1837 nemlig 144, med i Gjennemsnit 5 Fattige i hver), saa fandt i Aaret 1837 ingen mærkelig Afvigelse Sted i Forholdet mellem de Fattige og Befolkningen i de forskjellige Amter, men det svævede om 3½ pCt. uden, (naar Thisted Amt undtages, hvor det var 6 pCt.), at fjerne sig en fuld Procent herfra til nogen af Siderne. Paa den anden Side maa det dog erindres, at Forskjellen ved de enkelte nysnævnte Amter der danne Extremerne, og hvor Forholdet paa den ene Side nærmer sig til 4½ pCt. og paa den anden Side til 2½ pCt., ikke er ubetydelig.

stykker ere gaaede tabt i de forskjellige store Ildebrande, under hvilke Staden har lidt.

I ældre Tid indskrænkede Fattigunderstøttelsesvæsenet i Kjøbenhavn sig til frivillig Almisse-Uddeling. Frdg. 24de Sept. 1708 antydede vel tydeligen, at en ordnet Fattigforsørgelse burde indføres, og Frdg. 16de Novbr. 1771 gik i saa Henseende endnu noget videre; men først ved Frdg. 9de Marts 1792 blev en saadan paabuden. I det lange Tidsrum fra 1708 til 1771 blev Fattigvæsenet bestyret af dertil udnævnte Kongelige Committerede under en for hele Danmarks Fattigvæsen udnævnt Kongelig Overdirektion. Den heri liggende Idee om en Enhed i hele Landets Fattigvæsens Bestyrelse fortjener vistnok særdeles Opmærksomhed, navnligen under vort nærværende Savn i statistisk Henseende af en almindelig Oversigt over Summen for hele Landet af de forskjellige aarlige Fattigbidrag, de forsørgede Personers Totalantal og alt videre herhen Hørende. Fra 1771 til 1781 havde en Kongelig Direktion for Pleieanstalterne og de samtidigen indrettede Sognecommissioner Bestyrelsen af Fattigvæsenet i Hovedstaden; og fra Aaret 1781 til 1799 indtog Kjøbenhavns Magistrat Pleiedirectionens Plads, hvorimod Indretningen med Sognecommissioner fra 1771 vedblev ogsaa i dette Tidsrum. — Den ovennævnte Frdg. af 9de Marts 1792 ordnede Alt i den herombandlede Retning nærmere, og bestemte Reglerne for de Fattiges Understøttelse, samt Maaden, paa hvilken Fattigvæsenet skulde erholde sine Indtægter, i hvilken Henseende følgende Hovedpunkter fortjene at udhæves til Oplysning om den daværende Tilstand, der i flere Henseender oplyser den nærværende.

a) Det civile Fattigvæsen dannede et afsluttet Institut ved Siden af Militairetaternes. Disse sørgede nemlig for de Individer, der henhørte under dem, efter de i Forordningens 1ste Capitel angivne Regler; og paa Grund af den da stedfindende

Hverving, og Sømagtens større Omfang, var Etaternes Byrde i denne Henseende ikke ringe. b) Sognene udgjorde særskilte Fattigdistrikter, der bleve bestyrede af Commissioner, som bestode af Menighedernes Præster og enkelte af deres Medlemmer. Deres Forhandlinger med Hensyn til Almissens Uddeling havde alle Menighedens Medlemmer Ret til at bivaane. Til et Sogn henregnedes alle de Individer, der holdt Altergang i Sognekirken, uanseet hvor de opholdt sig i Staden. Den catholske, den franske og den tydske reformeerte Menighed, samt Jøderne, dannede særegne Fattigdistrikter. Man søgte især ved Arbeide at understøtte de Fattige, og hvert Sogn havde efterhaanden ved Hjelp af frivillige Sammenskud og milde Gaver faaet sit eget Arbeidshuus, hvormed der var forbundet en Friskole for Børn af Almissefamilierne, og af andre Familier, der, skjøndt de iøvrigt ikke søgte Fattigvæsenet, dog manglede Evne til at betale for deres Børns Underviisning. Fra Sogne-Commissionerne udgik aarlige, meget oplysende Beretninger om deres Virksomhed; og Navnene paa de Personer, som havde erholdt offentlig Understøttelse, bleve offentlig bekjendtgjorte. Der yttrede sig i det Hele taget hos Sogne-Commissionerne en god Communalaand, og den af samme følgende Lyst hos Borgerne til ved Opoffrelser at virke til det fælles Maals Opnaaelse. c) Samtlige Sognecommissioner, (men ikke de Fattigbestyrelser, der vedkom de særegne Troesbekjendelser), stode under Magistraten, der tillige bestyrede de almindelige Fattiganstalter, saasom de større Hospitaler, Varton, Almindelig Hospital, St. Hans Hospital, det Kongelige Opfostringshuus, og Abel Cathrines Stiftelse. d) De enkelte Sognecommissioner hentede deres Indtægter, deels fra deres Legater, deels fra Collecter i Menighederne, og Udbyttet af offentlige Concerter i Menighedens Kirker, med hvilke Beretningen om Fattigvæsenets Tilstand var forenet, deels endelig fra Tilskud,

der bleve udredede af det under Magistraten henhørende almindelige Fattigvæsen. Dette erholdt sine Indtægter fra forskjellige offentlige Afgifter, saasom af Konstnere der gave Forestillinger, og af Kjøb og Salg af faste Eiendomme og Skibe og Løsøreauctioner; af Kortstemplingsafgiften, Classelotteriafgiften (paa 25,000 Rdl. Cour., jfr. 3die Deel S. 661), Andeel af Havnepengene, Bøder, Afdrag af civile Betjentes Løn, en Staden paahvilende, iøvrigt ikke betydelig, Grundskat, og Renterne af det almindelige Fattigvæsens Formue. De under Magistraten henhørende Stiftelser havde tillige særskilte Eiendele og Kapitaler, og Kongehusets aarlige Gaver til Fattigvæsenet vare ikke ubetydelige.

Det viste sig imidlertid under den her beskrevne Tilstand, at Fattigvæsenets Indtægter ikke svarede til dets Udgifter, idet Indtægterne kun vare 45000 Rdl. Cour., Udgifterne derimod 63,000 Rdlr. Cour. Det almindelige Fattigvæsen gjorde efterhaanden Gjeld hos de enkelte Stiftelser, og ikke destomindre viste Betleriets Tiltagelse at Fattigvæsenet ikke opfyldte sin Bestemmelse. Hertil kom at man savnede en almindelig Oversigt og Eenhed i den fælles Bestyrelse, og at forskjellig Ulempe viste sig ved den ovenfor angivne Ordning af Menighederne, hvis Medlemmer vare spredte over hele Staden, og ved Adskillelsen mellem det civile og militaire Fattigvæsen. Under 10de April 1795 blev derfor en Commission anordnet til at undersøge Fattigvæsenets daværende Indretning, og efterat denne havde indgivet sin Betænkning fik Finantscommissionen under 30te Decbr. 1795 Ordre til at træde sammen med den. Frugten af denne Samvirken var de ved det aabne Brev af 26de Jan. 1798 angivne Grundsætninger for Fattigvæsenets fremtidige Bestyrelse, som gik over i Planen af 1ste Juli 1799 for Staden Kjøbenhavns og dens Forstæders civile og militaire Fattigforsørgelse, hvilken var dannet efter det hamborgske Fattigvæsens

Forbillede, og endnu er Hovedlovgivningen for Hovedstadens Fattigvæsen.

Det hele Fattigvæsen blev herved henlagt under en enkelt særskilt Direction, der bestod af 24 ulønnede Medlemmer, som repræsenterede de forskjellige Interesser, der kunde komme i Betragtning, og som efter Fagene var deelt i 5 Sectioner. Staden blev deelt i 12 Distrikter, hvert med en Forsørgelsesdirecteur, og et efter Omstændighederne afpasset Antal Forstandere. Samtlige det almindelige Fattigvæsen tilhørende og tidligere under Magistraten værende Formuesgjenstande, saavelsom de under Sognecommissionerne henhørende Eiendele, gik ind under Directionen, og Betydningen af Sogneinddelingen bortfaldt aldeles. Med den catholske og den tydsk-reformeerte Menighed, samt med de tvende Militair-Etater, blev der sluttet Overeenskomster, hvorefter det almindelige Fattigvæsen mod aarlige Tilskud paatog sig Forsørgelsen af de under samme efter den tidligere Lovgivning henhørende Fattige. Kun den fransk-reformeerte Menighed og det mosaiske Troessamfund vedbleve at beholde deres særskilte Fattigvæsen. Indtægterne bleve de samme som de ovenfor angivne; men de gik nu ind i den fælles Kasse til almindelig Brug, forsaavidt de ikke havde et specielt Øiemed*).

Heller ikke ved denne Bestyrelsesform lykkedes det at erholde en tilfredsstillende Fattigforsørgelse. — Tidsforholdene i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede medførte mange Vanskeligheder, og især havde Krigen, de uheldige Pengeforhold, og fremfor Alt Bombardementet i 1807 den meest indgribende Indflydelse paa Fattigvæsenets Oekonomi og de Trængendes Antal; og Sandsen for en større communal Selvstændighed

*) Om Fattigvæsenets Bestyrelse i Kjøbenhavn og paa Landet fra den ældre Tid indtil Slutningen af forrige Aarhundrede, see: A. Bergsøe, Geheimestatsminister Reventlovs Embedsvirksomhed, 2den Deel S. 268—279.

og Selvbestyrelse havde, uagtet den bedst udviklet sig under philantropiske Bestræbelser, ikke rodfæstet sig i Folket, der desuden var optaget af det private Livs betænkelige Forhold under de besværlige Conjunkturer. En Grund til denne communale Bestyrelsesforms Forfald laa vistnok ogsaa deri, at den stod ene og uden nogen organisk Forbindelse med Stadens øvrige Administration. Som en Følge af de nysnævnte Omstændigheder viste det sig ogsaa ugjørligt i tilstrækkelig Grad at tilveiebringe Fattigvæsenets bestandigt stigende Fornødenheder ved frivillige Bidrag. Ved aabent Brev af 20de Octbr. 1815 blev Fattigvæsenets specielle Bestyrelse derfor overdraget til en administrerende Direktion, bestaaende af 3 lønnede Medlemmer, med hvilke Politidirekteuren skulde sammentræde i Politisager, og Stadsphysicus i Medicinalsager. Ved Siden af denne Direktion bestod indtil Aaret 1828 tillige den tidligere almindelige Direktion, dog uden at have nogen videre Betydning. I Aaret 1831 indtraadte i den administrerende Direktion et første og styrende Medlem, hvis Stilling er lig med Justitiarius i en Ret; endvidere i 1837 en speciel Contoirdirekteur, der fører Tilsynet med den indre Orden i Fattigvæsenets Bestyrelse, navnlig med Contoir- og Expeditionsvæsenet, samt tvende Borgerrepræsentanter som ulønnede Direkteurer (jfr. Resol. 29de Juli 1836), og i Aaret 1843 et lægekyndigt Medlem, og i 1844 en speciel Skoledirecteur. Herved blev Gangen i Forretningsmaskinen atter besværliggjort. Det hele Forretningsvæsen under Fattigvæsenet er ogsaa meget vidtløftigt, medtager betydelige Kræfter, og er meget kostbart. Det svarer derfor efter Sagkyndiges Dom heller ikke til sin Hensigt, ligesom det heller ikke passer til Tidsforholdene og til den nye Organisation, som vore administrative Forhold have erholdt. En stor Administration som Fattigvæsenet maa, naar den skal føres i Bureaukratiets Former, ikke være overdraget et Collegium,

da der i et saadant altid vil herske Mangel paa Ansvarlighed, og i Reglen Mangel paa Energi. Hertil kommer, at saa gavnligt det i sin Tid var at det spredte Fattigvæsen blev centraliseret, saa uhensigtsmæssigt er det, i det mindste efter de nærværende Forhold, at altfor mange ueensartede communale Indretninger ere forenede under een Bestyrelse, der nødvendigviis maa savne den specielle Sagkundskab i de forskjellige Fag, og hvis enkelte Medlemmer let ville mangle den fornødne Resignation til at indrømme dette. Daarevæsenet (jfr. S. 120), den almindelige Hospitalspleie, Skolevæsenet og Arbeidsanstalterne, samt de forskjellige Stiftelser, der tildeels ikke directe vedkomme Fattigforsørgelsen, burde saaledes vistnok bestyres efter deres særegne Diemed, medens den egentlige Almisseuddeling og Forsørgelsen i Fattighuse burde staae affondret. Den egentlige Fattigforsørgelse bør derhos ikke være afsluttet under en enkelt Administration, men den bør igjennem communale Organer optage Befolkningens levende Deeltagelse og Interesse i sig. „Armoden er i mange Tilfælde Virkningen af det private Livs Ufuldkommenheder, og det er derfor ogsaa rigtigt, at den private Omhu fremkommer med Lægemidlet imod dens Ulykker". Den tidligere Indretning med Forstanderskaber og Forstander-Distrikter bestaaer vel endnu, medens Stadens Inddeling i 12 Hoved-Distrikter ikke længere har nogen Betydning, og der er saaledes vel rundt omkring i Staden boende Fattig-Forstandere, til hvilke de Trængende kunne henvende sig; men om de Enkelte end opfylde deres Pligter, saa overtages dette Hverv dog i Reglen høist ugjerne af Borgerne, og nogen levende Interesse for dette høist vigtige Institut spores ikke under dets mekaniske Gang. En Reform af den hele forældede Communaladministration, og Udviklingen af en større communal Virksomhed hos Stadens Borgere, er i det Hele taget vistnok den eneste Maade paa hvilken en Ti-

dens Fordringer tilfredsstillende Bestyrelse af den offentlige Goddædighed kan fremkaldes.

Omtrent samtidig med at Bestyrelsen i Aaret 1815 gik over til en reen bureaukratisk Form bestemtes det ved Pl. af 9de Marts 1814 at Fattigvæsenet, istedetfor den frivillige Collekt, skulde have en fast Indtægt ved en Grundskat. Intet er naturligere end ved en Fattigskat, der udredes af Enhver i Forhold til hans Formue, at tilveiebringe det Fornødne til de Fattiges Forsørgelse; kun paa denne Maade kan man opretholde den tilbørlige Sparsommelighed ved Uddelingen af Understøttelse blandt de Fattige, og ikkun derved dannes der en almindelig Control med de Personer, der søge Fattighjelp. Det er derfor høist beklageligt at man i Aaret 1815 indførte en Grundskat istedetfor en Formuesskat. Vi ville ikke paastaae, at der ikke herimod reiste sig Vanskeligheder; men ikke destomindre er det vist at Grundskattens Indførelse betydeligen bidrog til at svække den almindelige Interesse for Fattigvæsenets Detail. Denne Fattigskat har siden Aaret 1815 aarlig været udskrevet med fra c. 120,000 Rbd. til 200,000 Rbd. (Jvfr. 3die Deel, S. 605.). Fattigvæsenets øvrige Indtægt udgjør 175,000—200,000 Rbd., hvoraf c. 75,000 Rbd. ere det almindelige Fattigvæsens Indtægter, og Resten Stiftelsernes *). Fattigvæsenets Indtægt var saaledes:

*) Blandt det almindelige Fattigvæsens Indtægter ere de vigtigste. Classelotteriafgiften 18,000 Rbd., Renter af Legater, der ere skjenkede til Fattigvæsenet i Almindelighed, (og ikke til nogen bestemt Stiftelse) 10,000 Rbd., Somillitair-Etatens Tilskud c. 8,400 Rbd., og 10 pCt. af Brutto-Indtægten af Skuespil og Konster 5 til 6000 Rbd.

De vigtigste af de til det almindelige Fattigvæsen, (og ikke til nogen bestemt Stiftelse), skjenkede Legater ere: Sukkerraffinadeur Ladiges, af hvilket Legats oprindelige Beløb af 208,833 Rdl. Courant for Tiden c. 130,000 Rdl. haves i Beholdning (jevnfør om samme det S. 209 i Noten Anførte), Etatsr. Dahlsgaards c. 25,000 Rbd. (oprindelig 52,100 Rdl. Cour.), Grevinde Holcks c. 15,000 Rbd., Stein-

	ved Fattigskat.	andre Indtægter.	Tilsammen.
i 1845 . .	158,261 Rbd.	215,210 Rbd.	373,471 Rbd.
i 1848 . .	205,552 —	176,613 —	382,165 —

Da Udgifternes Størrelse har mere Interesse, anføres disse her længere tilbage i Tiden. De var

1820 . . 323,666 Rbd.
1830 . . 373,645 —
1835 . . 346,847 —
1840 . . 341,426 —
1845 . . 350,734 —
1848 . . 342,924 —

(1835–1848: foruden Ladegaards-Arbeidsanstaltens aarlige Deficit af c. 16,000 Rbd.)

(foruden en Underballance fra de foregaaende Aar af 35,861 Rbd.)

Af Udgiften er i de senere Aar gaaet c. 140,000 Rbd. til Bestridelsen af det almindelige Fattigvæsens Udgifter*), og Resten til Stiftelserne.

De vigtigere enkelte Stiftelsers Indtægter og Udgifter ere anførte i det Følgende ved hver Stiftelse for sig.

Fattigvæsenets og dets Stiftelsers Formue udgjør for Tiden i alt:

hardts c. 17,000 Rbd., og Tobaksspinder Roselins c. 10,000 Rbd. Det maa imidlertid erindres, at hvad der saaledes skjenkes til Fattigvæsenet i Almindelighed, uden at nogen speciel Anvendelse er nævnt, i Grunden skjenkes til de skatteydende Borgere, (i det mindste efter vore nærværende Fattigbestyrelsesforhold), hvilke komme til at svare mindre i Fattigskat, uden at de Fattige i mindste Maade faae det bedre, eller komme til at nyde godt af Testators velgjørende Hensigt. Hvor megen sand Lindring for Trængende har Jfr. Tops S. 218 omtalte Legat til Forøgelse af Bartovlemmernes Ugepenge ikke fremkaldt i Sammenligning med de heranførte, og mange andre.

*) De største Poster blandt det almindelige Fattigvæsens Udgifter ere, Almisse og Huusleiehjelp c. 70,000 Rbd., Renter af Gjeld og til Legatarier c. 38,000 Rbd., Lønninger til Bestyrelsen m. fl. 15,000 Rbd., Medicinal Udgifter c. 10,000 Rbd., Interimshjelp og extraordinair Understøttelse c. 6000 Rbd., og Beklædningsudgifter c. 7000 Rbd.

i Legater og Fonds	c. 1,470,000	Rbd. *)
i Bygninger	764,000	— **)
	2,234,000	Rbd.

Naar Gjelden fradrages eier Kjøbenhavns Fattigvæsen med et rundt Tal i Bygninger og Capitalformue c. 1,700,000 Rbd. Forøvrigt kunde Man nok ønske en noget simplere og tydeligere Regnskabsføring ved Fattigvæsenet; og det er i det Hele taget vanskeligt ved Hjelp af de aarlige Regnskaber at give en klar Fremstilling af Fattigvæsenets hele Forhold, skjøndt de ere rigt forsy-

*) Inden Fattigskatten blev anordnet var Fattigvæsenets Udgifter hvert Aar meget større end dets Indtægter, og allerede i Aaret 1807 havde det derfor en Gjeld af c. 500,000 Rbd., og Ødelæggelserne ved Bombardementet og Krigsaarene, der ogsaa tilføiede Fattigvæsenets Bygninger betydelig Skade, forværrede dets oeconomiske Tilstand; og senere efterat Fattigskatten var anordnet kunde Man ikke udskrive saa stort et Beløb at Man derved kunde dække Gjelden, der endogsaa tiltog efter den Tid. I Aaret 1837 beløb Fattigvæsenets Gjeld sig saaledes til c. 800,000 Rbd., hvoriblandt var et Beløb, hvis Størrelse Man dengang ikke ret kjendte, men som senere har viist sig at være c. 366,000 Rbd., for Legater med opgiven Anvendelse, hvis Capital Man havde angrebet og opbrugt, og en Gjeld af 121,500 Rbd. til Banken, hvorimod Resten skyldtes til Finantserne. Under 5te April 1837 resolverede Kongen at Fattigvæsenet i 12 Aar skulde være fri for at svare Renter af sin Gjeld til Kongens Kasse, at i dette Tidsrum skulde 15,000 Rbd. aarlig af Fattigskatten, tilligemed Renten af et af Fattigbestyrelsen opsamlet Fond paa 54,000 Rbd., accumuleres til et Fond, der efter disse 12 Aars Forløb skulde anvendes til at restituere de opbrugte Legater, og derpaa skulde Renten af disse Legater, og de nysnævnte 15,000 Rbd. aarlig anvendes til Forrentning og Afbetaling af Gjelden til Finantserne og Banken. Ved Opgjørelsen i Begyndelsen af dette Aar, efter de 12 Aars Forløb, var det accumulerede Fond tilstrækkelig til at restituere Legaterne (paa c. 10,000 Rbd. nær), og Afbetalingen paa Gjelden til Finantserne (334,750 Rbd.) og Banken (101,700 Rbd.) vil saaledes snart begynde.

**) Af disse 764,000 Rbd. kommer imidlertid 188,455 Rbd. paa Bidstrupgaard med underliggende Jorder. — Den paa Fattigvæsenets Bygninger hvilende Prioritetsgjeld er 81,888 Rbd.

nede med Talangivelser. De i samme givne Oplysninger lede nemlig mere til Kundskab om Personalia end om den ydede Understøttelses Beskaffenhed og Forhold til de understøttede Personer og Stadens Befolkning, hvilket er en Følge af at de ere et Resultat af en uklar Regnskabsform, som endnu bærer Præget af de Forhold i Fattigvæsenets Bestyrelse, der fandt Sted før 1799, med Adskillelse imellem det almindelige Fattigvæsen og de enkelte Stiftelser.

Forsørgelsesplanen for Kjøbenhavns Fattigvæsen er lovbestemt ved Planen af 1ste Juli 1799; men i Praxis følges samme ikkun i ringe Grad. Forholdene have i det halve Aarhundrede, som senere er forløbet, dannet andre Regler, der i det Hele ufravigeligt følges af Administrationen. Planen af 1799 forudsætter saaledes navnlig en mere udstrakt Forsørgelse, end der i Virkeligheden finder Sted, og end der vel er Grund til at ønske gjort gjeldende. Den forudsætter ogsaa fortrinsviis Understøttelse igjennem Arbeide, hvilket Forholdene i Virkeligheden for største Delen gjør det umuligt, eller høist vanskeligt at gjennemføre. Det Princip, som udtaler sig igjennem den nærværende Fattigforsørgelse, er mere Strenghedens end Mildhedens, og en Afskrækkelsestheori dikterer Reglerne for de enkelte Bestemmelser, som om alle Fattige kunde tilregne sig selv deres Nød. Fattigvæsenet er saaledes kun en Politianstalt, og det philantrophiske Øiemed trænges tilbage. Man spørger ved enhver tænkelig Forandring først og fremmest om, hvad det vil koste nu og i Fremtiden, og først derpaa kommer det i Betragtning hvad Institutets overordnede Øiemed fordrer, og sjelden seirer dette Hensyn. Følgen af at Fattigvæsenet har indtaget dette, Man kunde næsten kalde det snæverhjertede Standpunkt, har været, at en mere human og philantropisk Stræben efter at fremme de Fattiges Tarv har dannet sig ved siden af den offentlige bureaukratiske Fattigforsørgelse, ikke alene i Communens egen Bestyrelse, (navn-

lig igjennem et eget Friskole- eller rettere Fattigskolevæsen ligeoverfor Fattigvæsenets Skoler), men ogsaa igjennem private Associationer af forskjellig Natur, — en Fattigforsørgelse, der i langt ædlere Former fjerner den Armod og Nød, der desværre er uadskillelig fra de sociale Forhold, og det ikke sjeldent uden nogen Skyld fra de Paagjeldendes Side, og hvis størst mulige Afhjelpelse baade efter Klogskabens og Følelsens Bud bør skee ad Kjærlighedens og Skaansomhedens Vei. Et interessant Beviis paa hvor lidet Publikum ønsker at benytte Fattigvæsenet som Organ for den offentlige Godædighed fik Man i Aaret 1847, da Communen under den daværende Dyrtid selv igjennem Communalbestyrelsen iflæng uddeelte Brødhjelp, uden nogen egentlig Samvirken med sit eget kostbare Fattigvæsen, der ved Siden heraf ogsaa uddeelte Hjælp. Et andet Beviis have de sidste Krigsaar leveret. For 1799 paalaae der Militair-Etaterne en stor Byrde med Forsørgelsen af de saakaldte militaire Fattige. Communen overtog i Aaret 1799 denne Pligt mod en aarlig meget betydelig Erstatning af Staten (10 til 11000 Rbd.), som navnlig Søetaten paatog sig at udrede, og som Communen har oppebaaret lige til Datum. Paa Grund af de forandrede Forhold, og især paa Grund af at Militair-Etaterne senere selv paa andre Maader have baaret Omhu for deres Trængende, og endelig som Følge af at Hverving ikke længere finder Sted i Landarmeen, har Fattigvæsenets Udgifter til Forsørgelse af militaire Fattige lige siden Aaret 1815, og især i de to sidste Decennier, været langt mindre end den Erstatning det oppebærer af Militair-Etaterne; men desuagtet har Man aldeles ikke ved denne Leilighed gjort noget Krav paa Fattigvæsenet, og det lader heller ikke til at man har gjort nogen Regning paa denne Ressource for Fremtiden, skjøndt det omhandlede Beløb vedbliver at indflyde i Fattigkassen. Man synes ligesom at nære en Ulyst mod at

have med Fattigvæsenets Bestyrelse at gjøre, uanseet den Agtelse dens enkelte Medlemmer nyde hver for sig. Disse Yttringer mod den i Fattigbestyrelsen herskende Aand maa Man imidlertid ikke forstaae som om Meningen var, at der ikke burde herske Strenghed i den offentlige Fattigforsørgelse. Strengheden maa være repræsenteret i enhver offentlig Autoritet, og fremfor Alt bør den ikke savnes i Fattigvæsenet, hvis Bestræbelse ofte maa gaae ud paa at hæmme Laster og Dovenskab. Men Hovedopgaven for det offentlige Fattigvæsen i den store Stad, under de mangesidige Forhold, er at lede alle gode Kræfter, saavel Mildhedens som Strenghedens, i harmonisk Forening til en god Samvirken; og en saadan Afsondring i den offentlige Velgjørenheds Virksomhed, som den ovenfor antydede, hvorved det offentlige Fattigvæsen, der dog burde være et Centrum eller i alt Fald et Støttepunkt for alle private Bestræbelser, staaer isoleret, kan neppe forklares paa anden Maade, end ved at den rette Aand mangler. Vi have allerede tidligere berørt det efter vor Mening Feilagtige i den hele Administrations Organisation, og skulle nu forfølge Consequentserne deraf under Fremstillingen af de væsentligste i Ad-Administrationen gjeldende Principer.

Under Kjøbenhavns Fattigvæsen var:

		under fast Forsørgelse.	under midlertidig Forsørgelse.
31te Decbr. 1835	....	5,368 Personer	1,307 Personer
31te Decbr. 1840	....	5,339	1,691
31te Decbr. 1845	....	5,645	2,906
31te Decbr. 1848	....	5,712	2,593 *).

*) Ifølge Forestillingerne til Planen af 1ste Juli 1799 fandtes ved et Mandtal over de Fattige i Sommeren 1798 udenfor Hospitalerne 5795, som kunde ansees trængende til at understøttes, og i Hospitalerne var 1423 (700 Lemmer i almindelig Hospital, 300 i St. Hans Hospital, 400 i Vartou, og 23 i Abel Cathr.), i Alt et Antal af 7218, med

Den 31te Decbr. 1848*) var Fordelingen af det her anførte Total-Beløb saaledes:

a) under fast Almisse:

Almisselemmer i Byen samt Pleiebørn	3,167	Personer
— — i Arbeidshusene	531	—
Lemmer i almindelig Hospital	1,189	—
— i St. Hans Hospital	282	—
— i Christians Pleiehuus Depot	11	—
— i Vartou Hospital	417	—
— i Abel Cathrines Stiftelse	23	—
Børn i Opfostringshuset	92	—
	5,712	Personer

b) under midlertidig Forsørgelse:

Arbeiderne i Anstalten paa Ladegaarden	503	Personer
Tvangsarbeidshuusfanger	6	—
Confirmerte Børn, som manglede Anbringelse	4	—
Uconfirmerte Børn, medtagne af forskjellig Aarsag. . .	30	—
De, som erholdt Interimhjelp af Brød, Huusleie eller Pleiepenge i Byen	1,217	—
Fritliggende Syge i almindelig Hospital	268	—
— — i St. Hans Hospital	96	—
Fnattede og andre Syge i Helbredelsesanstalten i Frelserens Arbeidshuus	38	—
Syge, som fik fri Cuur i deres Boliger, tildeels ogsaa Interimshjelp af Sygemad og fiint Brød	431	—
	2,593	Personer

Hensyn til hvilket det ikke er godt at sige om de Syge paa Hospitalerne og Opfostringshusets Børn deri ere indbefattede. Efter Malling Hjorts Efterretninger om det kjøbenhavnske Fattigvæsen var her i Aaret 1799 mellem 8 og 9000 Fattige, som trængte mere eller mindre til Understøttelse. I Aaret 1806 var der, efter første Aargang af Penia S. 26, et Antal af 8118 faste Almisselemmer, foruden de de midlertidigen Forsørgede. — Dette i Forbindelse med det Ovenanførte giver et gunstigt Resultat for Nutiden.

*) Med Hensyn til det Statistiske i denne Fremstilling, da er Aaret 1848 fornemmelig lagt til Grund ved Angivelserne. Gjennemsnitstal vilde det ikke have været hensigtsmæssigt at uddrage, eftersom mangfoldige Forhold medføre Ulighed mellem de forskjellige Aar. (Aaret 1847 var saaledes et aldeles ualmindeligt Dyrtidsaar). Antallet af de Fattige i 1848 svarer omtrent til et Middelforhold, og Viktualier vare i samme ikke over Middelpriserne.

Hvor mange der i de enkelte Aars Løb var under Forsørgelse kunde nok sammenregnes; i Løbet af Aaret 1848 var der saaledes 7360 Personer, der var under fast Forsørgelse, og 27148 der var under midlertidig Forsørgelse, deriblandt 14,946 Syge — i Aaret 1847 14815 — der erholdt Lægetilsyn og Medicin af Fattigvæsenet i deres Hjem, og i Alt 18,761 Syge (af hvilke mange dog ere talte med flere Gange, fordi de til forskjellig Tid i Aarets Løb have behøvet Hjelp) *); men da Man ikke veed hvor mange Dage hver enkelt har erholdt Understøttelse, (og altsaa ikke kan dividere de sammenlagte Dage med 365 og derved faa et solidt Tal til Sammenligning), saa vilde en Oplysning om hvor stort et Antal der i de forskjellige Aars Løb havde nydt Understøttelse, ikke vise Noget. Man kan antage at de S. 193 nævnte Antal, som ved Aarenes Udløb var under Fattigforsørgelse, saa omtrent udtrykke Gjennemsnitsforholdet for hele Aaret, og Man faaer da til Resultat, at de af Fattigvæsenet-Understøttedes Antal i Kjøbenhavn er omtrent 6 pCt. af Befolkningen. Man maa imidlertid herved erindre at en Mængde arbeidsløse Mennesker altid søge til Hovedstaden lokkede af den tilsyneladende større Fortjeneste, som de med mindre Møie og Anstrængelse tildeels for en Tid der kunne finde som Tyende, Dagleiere, eller andet ligesaa usikkert Erhverv, ved hvilket de da ofte finde Beskjeftigelse saa længe, at de erhverve Forsørgelsesret i Hovedstaden **). Arbeidsklassens Tilstand an-

---

*) Antallet paa dem, der som Syge erholde Hjelp af Fattigvæsenet, er tiltaget meget i den nyere Tid. I Løbet af Aaret 1837 udgjorde det saaledes ialt kun 9658. Dette er ogsaa Tilfældet med de midlertidig Forsørgedes Antal i det Hele taget. Dette var nemlig, naar de Syge medregnes, i Løbet af 1837 kun 15839. Af de c. 15000, som Fattigvæsenet aarlig yder Sygehjelp i deres Hjem, er noget over Halvdelen Børn, ¼ Fruentimmer, og kun ¼ Mandfolk.

**) Ved en Undersøgelse med Hensyn til de Fattige, som foretoges i Sommeren 1839, var i Almisenummer: enkelte Fattige 686, og af dem

tages ogsaa at være slettere i Hovedstaden end paa Landet, om den end er meget bedre sammesteds end i de fleste andre Hovedstæder.

Fattigunderstøttelsen deler sig mellem fast Almisse og Interimshjelp. Hiin ydes for en længere Tid, hvor Forholdene have en varig Aarsag; denne er derimod forbigaaende som dens Grund (Sygdom, Vintertid og desl.) Ved den faste Almisse skjelnes mellem Forsørgelsen af Familier og enkelte Fattige.

A. Fast Forsørgelse.

a) Familierne forsørges hver for sig med halvaarlig Huusleiehjelp (7 Rbd.), og ugenlig Brodhjelp efter Personernes Svagelighed og Alder, eller Børnenes Antal. Enkelte Børn bespises paa Skolerne. Til en Betingelse for at kunne erholde Understøttelse gjøres det de Paagjeldende, at deres Børn skulle indsættes i Fattigvæsenets Skoler *), hvor de faae Hjelp af

---

fødte udenfor Kjøbenhavn 333, Familie-Forsørgere 767, af dem fødte udenfor Kjøbenhavn 466. Af 8978, som i Novbr. 1807 nød Understøttelse af Fattigvæsenet, var kun 3793 født i Kjøbenhavn; 1947 var fra Sjælland, 423 fra de andre Øer, 978 fra Jylland, 347 fra Hertugdømmerne; 910 fra Norge og Sverrig; og 586 fra Tydskland og andre Lande (Penia 1808 S. 175).

Efter et Uddrag af den ved Politiet førte Vagtmester Protocol var:

			fødte i Kbhvn.	fødte udenf. Kbhvn.
i 1837 det hele Antal af Arrestanter	2754	deraf	1359	1395
i 1837	2436	—	1224	1214
i 1839	2262	—	1204	1058

Den 1ste Febr. 1850 var af de 1162 Lemmer i almindelig Hospital 561 fødte udenfor Kjøbenhavn, og af de 428 Lemmer i Vartou var det Tilfældet med 288, og af 217, Personer der til samme Tid befandt sig i Frelserens Arbeidshuus, var 94 fødte udenfor Kjøbenhavn. Af disse Tal vil det sees at Forholdene i Realiteten ere gunstigere for Hovedstaden, end man ved første Diekast er tilbøielig til at troe.

*) Kun naar Forældrene kunne formaae en privat Velgjører til at erlægge Skolepenge i en Betalingsskole, eller naar Barnet besøger en Kirkeskole eller anden lignende Skole, kan Hjelpen erholdes uden Opfyldelse af denne Betingelse.

Linned og Klæder, der tidligere, og tildeels endnu, ved en særegen Farve betegne Børnene som henhørende under Fattigvæsenet. Fattigvæsenets Skoler, der nærmere findes omtalte i 3die Deel S. 65 og 66, og i hvilke den 1ste Januar 1849 487 Drenge, (eller naar Opfostringshuset medregnes 579), og 405 Piger nød Underviisning, ere ikkun deri forskjellige fra Communens almindelige Friskoler, at Børnene holdes til Skolegang hele Dagen, og ved at de, saavel Piger som Drenge, beskjeftiges med Haandarbeide, hvorved der i samtlige Skoler efter Regnskaberne skal tjenes c. 2000 Rbd. aarlig, hvoraf henved Halvdelen tjenes ved Syning og Lapning. Ved saaledes at anvende en Skoletvang, der er strengere end den for Stadens andre Beboere gjeldende, søger Fattigvæsenet med meget Held at afholde Familierne fra at tye til samme *). En Fordeel, der knytter sig til dette Fattigvæsenets særegne Skolevæsen, er deels den Control Fattigvæsenet igjennem Skolerne fører med de indskrevne Familiers huuslige Forhold; deels det efter Confirmationen over Børnene til deres 18de Aar fortsatte Tilsyn **). Men ligesom dette sidste meget vel kan føres med Børnene, uagtet de ikke have gaaet i Fattigvæsenets Skoler, saaledes kan det neppe være stemmende med en humanere og grundigere Betragtning af et offentligt Fattigvæsen at benytte Skolen under samme som et Afskrækkelsesmiddel, og ved en særlig Dragt og særlig Skoletvang at afsondre dets Børn fra andre Børn, der i det Væsentlige leve under lige Vilkaar, men dog derved ligesom hæves over dem.

*) I Aaret 1848 blev Understøttelse nægtet 24 til samme Indstillede, fordi de ikke vilde give deres Samtykke til deres Børns Optagelse i Fattigvæsenets Skoler.

**) Den fra Fattigvæsenets Skoler confirmerede, i Lære eller i Tjeneste anbragte, og under Fattig-Directionens Tilsyn til det 18de Aar staaende Ungdom bestod den 1ste Jan. 1849 af 216 Læredrenge og 286 Tjenestepiger.

Anerkjendelsen af det Feilagtige i denne Fremgangsmaade har fundet sine Talsmænd; men den vil neppe have nogen Fremgang saalænge Fattigvæsenets Bestyrelse har sin nuværende Stiftelse, og maa søge et Surrogat for Kraft i en mekanisk Strenghed.

En Regel af lige Beskaffenhed under Forsørgelsen er den, at det ugifte Fruentimmer, der søger Hjelp til et uægte Barn, ikke kan erholde denne uden at samleve med det, ligesom en Enke ogsaa skal leve med sit Barn for at kunne faa Understøttelse, saa at Ingen af dem kan erholde Hjelp til at sætte Barnet i Pleie for derefter selv at søge Tjeneste. Det hører vistnok til de vanskeligste Qvæstioner i Fattigvæsenets Theori hvorledes slige Fruentimmer skulle behandles, i det Nægtelsen af Hjelp let bringer den Paagjeldende i en Fortvivlelse, der paa forskjellig Maade kan virke høist fordærveligt for deres Fremtid, medens Rundhaandethed muligen kan blive en Spore til fortsat Letfærdighed. I intet Forhold gjelder derfor mere end i dette Nødvendigheden af at opgive de faste og strenge Regler, og at bedømme hvert enkelt Tilfælde efter dets individuelle Beskaffenhed. Det begaaede Feiltrin maa behandles med Alvor af det Offentlige; men Skaansel og Humanitet maa paa den anden Side være det Ledende i dets Foranstaltninger. Disse Anskuelser kunne ikke siges at gjelde, naar Fattigvæsenet ubetinget foreskriver det ugifte Fruentimmer, der har født et uægte Barn, at leve med dette, naar hun vil have Hjelp, uanseet om hun eier en Dyne eller Pude til at dække det med, og uanseet om hendes Trang blot er en Følge af at Barnefaderen har unddraget sig sin naturlige og lovbestemte Forpligtelse til at bidrage til Barnets Underhold. Det er imidlertid ikkun under en Fattigbestyrelse, hvis Principer have deres Rod i Folkets Tænkemaade, saa at den offentlige Interesse controllerer saavel Almissenddeleren som Modtageren,

at deslige Tilfælde kunne behandles med Alvor og tillige med Humanitet.

Antallet af de fattige Familier i Byen (ↄ: udenfor Stiftelserne), der nød fast Understøttelse *), var den 1ste Januar 1848 898 med 2669 Personer, og den 31te Decbr. var Antallet 888 **) med 2623 Personer, hvoraf 1338 Børn ***). I Aaret 1848 er uddeelt til saadanne Familier 11,120 Rbd. i Huusleiehjelp †), 372,792 Pund Brød, og desuden til Børn paa Skolen 41,034 Portioner Middagsmad og 17,613 Pund Brød. Børnene have derhos erholdt Klæder, hvilke have kostet 5649 Rbd., hvorfor der dog er udredet saavel Klæder til Skolebørn som til Confirmander og til 146 Pleiebørn, der

---

*) Til at faae midlertidig Hjelp melder sig desuden under ordinaire Forhold i Vinterens Løb aarlig c. 500 Familier. Naar de Familier medregnes, som understøttes af Privatforeninger, men ikke af Fattigvæsenet, kan Antallet paa de Familier, som ikke kunne bestaae uden større eller mindre Understøttelse til deres daglige Underhold, under ordinaire Forhold anslaaes til c. 2000 Familier bestaaende af c. 6000 Personer. Hertil kommer naturligviis et Antal enkelte Personer, der ere i samme Tilfælde.

**) Nemlig

	Familier	bestaaende af Personer
Mand og Kone	211	422
Mand og Kone med Børn . .	188	863
Enker med Børn	310	858
Enkemænd med Børn	15	46
Separerede, fraskilte samt forladte Koner med Børn . .	33	97
Ugifte Fruentimmer med Børn	131	337

***) Medens der ellers her i Landet kommer 5 Personer i Gjennemsnit paa en Familie, kommer der saaledes kun 3 Personer i Gjennemsnit paa hver af de af Fattigvæsenet understøttede Familier, hvilket hidrører fra at disse Familier ingen Tjenestefolk holde, samt fra at der forholdsviis er mange Enker deriblandt, og mange gamle Ægtepar, hvis Børn ere voxne og altsaa ikke hos Forældrene, og mange ugifte Fruentimmer med Børn. (Jfr. ovenstaaende Note).

†) 985 Rbd., som i Aaret 1848 blev givne i Fødselshjelp til 657 Barselqvinder, ere indbefattede i de S. 189 omtalte Medicinal-Udgifter.

ikke ere indbefattede i det ovennævnte Antal. Man kan saaledes anslaae Hjelpen i alt til omtrent 9 Rbd. aarlig for hver af de til det nævnte Antal Familier hørende Personer *).

b) De enkelte Personer, der søge Fattigvæsenet, erholde iffun fast Almisse, naar de lide af en sandsynligviis vedvarende, større Svagelighed, eller ere gamle. Ogsaa med Hensyn til disse har det Kjøbenhavnske Fattigvæsen antaget et Strengheds-princip, som vistnok neppe holder Stand hverken i philantropisk, eller i oekonomisk Henseende. Det er nemlig en Regel: at den enkelte Fattige ikke faaer Hjelp uden i en offentlig Stiftelse, hvorfor der kun for Øieblikket er 20 til 30 enkelte Fattige udenfor Stiftelserne som erholde fast Almisse, hvilke tildeels ere fra ældre Tider. Understøttelsen gives kun i Fattigpleiehuse eller Hospitaler. Slige Stiftelser ere nu vistnok høist gavnlige for en stor Deel af de eenestaaende Svage og Gamle, og kunne derfor ingenlunde undværes i de større Stæder; men naar Man seer hen til at det Kjøbenhavnske Fattigvæsen med Opholdet i sine Pleiestiftelser forener den store Tvang, at Lemmerne iffun have Udgang enten et Par Dage ugenlig eller et Par Timer daglig, og at ikke faa Gamle og Svage have private Forhold, som de høist nødigen bryde, men i hvilke de ikke uden nogen Understøttelse kunne forblive, er det ingenlunde milde Stiftelser,

*) Antallet paa dem, som paa Flyttedagene meldte sig af Mangel paa Huusly til midlertidig Anbringelse paa Bartov Loft var:

1845	ved Paaske	40	Familier	med	150	Personer	
	ved Michaelis	32	—	—	129	—	
1846	ved Paaske	27	—	—	105	—	
	ved Michaelis	28	—	—	117	—	
1847	ved Paaske	28	—	—	113	—	
	ved Michaelis	31	—	—	113	—	(sic.)
1848	ved Paaske	13	—	—	44	—	
	ved Michaelis	6	—	—	18	—	

som her aabne sig for de Svage og Gamle; de ere det sidste Middel, som kun vælges naar ingen anden Udvei haves. Spørgsmaalet bliver ogsaa her, som ved alle Hovedpunkterne i den kjøbenhavnske Fattigforsørgelse, hvorfor den ikke kan være ordnet saaledes, at man kan faae Mod til at lade det individuelle Skjøn faae et større Spillerum, og lade Mildhed træde ind, hvor Strengheden beviisligen ikke er fornøden. Det er derhos høist sandsynligt at de enkelte Fattige for en Deel vilde kunne nøies udenfor Stiftelserne med en langt ringere aarlig Understøttelse end den Bekostning udgjør, som deres Underhold i Stiftelserne foraarsager, og skulde deres Antal end derved forøges noget, saa at ingen Pengebesparelse indtraadte, vilde dog i Virkeligheden meget være indvundet, i det den ydede Hjelp blev afpasset efter de Trængendes specielle Forhold. I disse Pleiehuse erholde Lemmerne i Reglen ikkun partiel Understøttelse, nemlig Middagsmad og Rugbrød. Resten maa de enten erhverve selv, ved for egen Regning at bearbeide Materiale, hvilket enten Folk udenfor Stiftelserne, eller i alt Fald Fattigvæsenet, har leveret dem, (f. Ex. Hør til at spinde), eller søge det Fornødne tilveiebragt ved Hjelp af privat Godgjørenhed, og de maa tildeels selv holde sig med Sengklæder og Reenlighed, hvilket alt nærmere er omtalt i det Følgende hvor de enkelte Stiftelsers Forhold ere fremstillede.

Uconfirmerede Børn, som Fattigvæsenet af een eller anden Grund, (f. Ex. Forældrenes Dødsfald, Fangenskab, Løsagtighed, Svagelighed), maa antage sig for længere Tid, sættes ud i Pleie, og naar ikke Familieforhold gjøre det ønskeligt for dem at forblive i Byen, eller der i deres Alder ikke ligger nogen Hindring derfor, anbringes de i Pleie paa Landet. De gaae paa denne Maade over i Landalmuens Klasse, blive sunde og stærke, og sikkres en bedre Fremtid ved at blive fjernede fra den store Byes Fristelser. Betalingen er i Reglen

i Byen 3 Mk. ugentlig, og paa Landet; Klæder og Confirmationsudstyr iberegnet, 20 Rbd. aarlig. Den 1ste Januar 1848 var Antallet 547, den 31te December 522, nemlig 269 Drenge og 253 Piger. I Byen var 146, og paa Landet 376.

B. Den interimistiske Forsørgelse.

Denne bestaaer i Reglen iffun i Brødhjelp, og, i meget haarde Vintre, i Sengehalm og i Brændsel, hvilke sidstnævnte Artikler dog selv da iffun gives til de faste Almisselemmer. Penge ydes iffun som midlertidig Huusleiehjelp naar Familieforsørgeren af en eller anden Grund er fjernet fra Hjemmet. Tidligere have i Reglen kun Familier faaet Interimshjelp, i det de enkelte Fattige bleve henviste til fast Indskrivning i Pleiehusene; men dette Princip er i de senere Aar blevet modificeret derhen, at enkelte Fattige ogsaa kunne for en kortere Tid erholde Brød, hvilket har havt en gavnlig Formindskelse af Antallet paa Lemmerne i Stiftelserne til Følge. Interimshjelpen i 1848 blev, forsaavidt den blev tildeelt Trængende udenfor Arbeidsanstalten, den 1ste Jan. tilstaaet til 755 Familier med 2281 Personer, hvoraf 27 Familier var Almissefamilier, der erholdt extraordinair Hjelp. Ved Aarets Udgang erholdt 427 Familier med 1217 Personer, hvoraf 9 var Almissefamilier, Interimshjelp. I Aarets Løb modtog i Alt 1782 Familier med 5,592 Personer saadan Hjelp, men blandt disse var der flere Familier og enkelte Personer, der ere talte med paany hver Gang Hjelpen efter et Ophold atter begyndte. Om Antallet af de paa denne Maade understøttede Familier paa den Tid, da det største Antal erholdt samme, (nemlig i Slutningen af Februar Maaned), savnes officiel Oplysning, men det er mig privatim opgivet at have været 1358, altsaa dobbelt saa stort som ved Aarets Begyndelse. Interimshjelpen udgjorde i Alt i Aaret 1848 216,940 Pund Rugbrød og 365 Rbd. Det-

uden hvv 2056 Rbd. uddeelte til Fattige, der antoges at vedkomme fremmede Communer.

Børn, hvis Forældre ophøre at kunne sørge for dem i Hjemmet, idet de henlægges paa Hospitaler, eller arresteres, blive forpleiede interimistisk af Fattigvæsenet i særegne Optagelsesanstalter; og 268 Børn, hvoraf de 162 vare Drenge, (i enkelte Tilfælde de samme flere Gange), have i Løbet af Aaret 1848 paa denne Maade været under Fattigvæsenets Forsørg. Paa lige Maade behandles Fattigvæsenets confirmerede Børn indtil det 18de Aar, naar de ere uden Lære eller Tjeneste, og dette var i Løbet af Aaret 1848 Tilfældet med 29 Drenge og 58 Piger.

De enkelte Fattige, der ere arbeidsføre, anvises Ophold i Arbeidsanstalten paa Ladegaarden, hvis Princip er, at de sammesteds indlagte Fattige selv ved deres Arbeidsstille fortjene deres Underhold. Denne Anstalt vil nærmer blive omtalt i det Følgende.

De Stiftelser, der fortiden høre under Fattigvæsenet og benyttes til Forsørgelse af enkelte Fattige, ere:

1) Almindelig Hospitals Lemmeafdeling. Denne Stiftelse er i sin Heelhed tidligere omtalt S. 102—108, hvor Sygeafdelingen i samme er beskreven. Lemmeafdelingen i denne store Stiftelse, som deels er anbragt i samme Bygning som Sygeafdelingen, deels har sit Lokale i en anden Bygning, er Hovedforsørgelsesanstalten for Stadens Fattigvæsen. Den indbefattede tidligere saavel gamle og svagelige Individer, som arbeidsføre, og var altsaa for en Deel en Arbeidsanstalt. Nu maa den derimod ansees som en Forsørgelsesanstalt for de ældste og svageste Almisselemmer under Fattigvæsenet. Det er ogsaa tvivlsomt om Stiftelsen kan ansees som et Hospital i Lovens Forstand med de et saadant tilkommende Rettigheder;

og dens Anvendelse tyder paa, at den ikkun er et sædvanligt Fattighuus.

Ligesom Sygeafdelingen, som tidligere omtalt Side 102, efterhaanden udvidedes, tiltog ogsaa for Lemmeafdelingens Vedkommende Antallet paa de i samme Optagne bestandig. Medens det saaledes i Aaret 1817 var 595, udgjorde det i Aaret 1830 715 Individer, og nu i Begyndelsen af 1849 1189, og den S. 102 omtalte Erhvervelse af det Dantzfeldske Pakhuus (den saakaldte nye Bygning) i Aaret 1832, var saaledes en reen Nødvendighed. Lemmeafdelingen antog efterhaanden som den udvidedes mere og mere Charakteren af en Pleiestiftelse, og modtog successive smaa Udvidelser, og Antallet paa Lemmer var derfor den 1ste Januar 1838 voxet til 999. Omtrent fra den her angivne Tid har Directionen for Kjøbenhavns Fattigvæsen henvendt en mere principmæssig Opmærksomhed paa at fordele de dens Forsorg undergivne Individer paa de forskjellige Stiftelser efter visse bestemte Regler. Almindelig Hospitals Lemmeafdeling er herved bleven en Anstalt, der fornemmelig modtager de med uhelbredelige eller afgjort chroniske Sygdomme beladte Individer, der behøve et ufuldstændigt Lægetilsyn; den er dernæst en Forsørgelses- og Pleieanstalt for Gamle, Affældige og Hjælpeløse; og endelig en Stiftelse for Individer, der tildeels ere Arbeidsføre, og for hvis Arbeidskraft Hospitalet kan have Brug. Lemmehospitalet er altsaa for Øieblikket i det Væsentlige en Sygepleie-Anstalt og en Pleiestiftelse. I Overeensstemmelse hermed blev ogsaa i Aaret 1842 to Sygestuer indrettede, „i hvilke syge og sengeliggende Lemmer, der trænge til stadigt Lægetilsyn og omhyggelig Pleie, skulle henlægges“. En meget stor Deel Lemmer optages endvidere midlertidigt i Stiftelsen, og udgaae af samme, naar deres Arbeidskraft og Førlighed enten tildeels

eller ganske er vendt tilbage, til et Arbeidshuus eller til selvstændig Erhverv.

Lægetilsynet ved Lemmeafdelingen, der forhen blev besørget af Hospitalets Overmedicus, er siden Aaret 1843 overdraget til den yngste Reservelæge, som i denne Funktion assisteres af en engageret Candidat.

De qvindelige Lemmers Antal har altid været dobbelt saa stort som de mandliges.

Lemmernes Antal var den 1ste Jan. 1848: 1223 (403 Mandfolk og 820 Fruentimmer).

Tilgangen var i Aarets Løb: 342 (128 Mandfolk og 214 Fruentimmer).

Udgaaede af Stiftelsen i Aarets Løb: 127 (67 Mandfolk og 60 Fruentimmer).

Døde: 249 (96 Mandfolk og 153 Fruentimmer).

Tilbage den 31te Decbr. 1847: 1189 (368 Mandfolk og 821 Fruentimmer).

Af samtlige disse Lemmer vare 73 indlagte imod Betaling (7 Mk. ugentlig), de øvrige derimod fritliggende.

Mortalitetsforholdet er i Lemmeafdelingen som 1 til 6, eller 16 af 100*), og Lemmerne opnaae saavel i denne som i Fattigvæsenets øvrige Stiftelser i Reglen en høi Levealder,

*) Af de i Hospitalet afdøde Patienter og Lemmer blev i Aaret 1848 for offentlig Regning begravet 259, og de fra Byen og Fattigvæsenets øvrige Stiftelser til Hospitalet afhentede Dødes Antal var 165, og i Alt blev saaledes i Løbet af dette Aar 424 Lig begravne for offentlig Regning paa almindelig Hospitals Kirkegaard udenfor Østerport. Begravelses-Udgifterne udgjør c. 800 Rbd. aarlig. Afbenyttelsen af den frie Begravelse modarbeides ved den uhyggelige Maade, paa hvilken samme skeer. Ligene lægges uklædte to og to i en Kiste og kjøres derpaa, uden at Nogen følger, i en blaamalet Rustvogn ud paa almindelig Hospitals Kirkegaard og nedsættes flere i een Grav.

skiøndt de ved deres Optagelse hyppig lide af een eller anden Sygdom i større eller mindre Grad.

Lemmestuerne, der ere beliggende, deels i Hovedbygningens søndre Ende igjennem alle Etager, deels i den Duntzfeldtske Gaard og det forrige Duntzfeldtske Pakhuus, udgjøre i Alt 50 i Tallet. De ere af forskjellig Størrelse, saa at de rumme fra 6 til omtrent 70 Individer. I de fleste henligge noget over 30. Hvert Lem har sin Seng og Plads til smaa Fornødenheder. Antallet af Lemmer er paa næsten alle Stuerne for stort i Forhold til det givne Rumfang af Luft; og da Ventilationen derhos er meget ufuldkommen, saa følger heraf, at de almindelige hygieniske Fordringer med Hensyn til Mængden af reen og frisk Luft ingenlunde ere fyldestgjorte. Kun de 3 Bülowske Legatstuer i Hovedbygningens første Etage danne i denne Henseende en tilfredsstillende Undtagelse.

Enhver af Lemmerne, der ved sin Indtrædelse i Stiftelsen ikke selv medbringer Sengklæder, erholder disse tilligemed Seng fra Hospitalet. Den ydre Reenlighed er i denne, ligesom næsten i alle Fattigvæsenets Stiftelser og Arbeidsanstalter, upaaklagelig, og Alle faae rene Lagener hver 6te Uge, og reent Linned hver 8de Dag. Enhver faaer daglig en Portion Middagsmad, (hvilken paa Grund af de overordentlig store Qvantiter, der tilberedes, kun koster Hospitalet et Par Skilling, i 1831 saaledes kun 2$\frac{1}{175}$ Skilling)*), og et Pund Rugbrød. Erhvervelsen af deres øvrige

---

*) I Almindelig Hospitals Lemmeafdeling bestemmer det gjeldende Reglement for Søndagen Ærter med ferst Oxekjød, ($\frac{1}{16}$ Ottingkar Ærter og omtrent 5 Lod Kjød pro persona); Mandag, Kaal paa islandsk Lammekjød (omtrent 5 Lod); Tirsdag, Grød ($\frac{1}{16}$ Ottingkar Byggryn, 1 Pæl Øl); Onsdag, Grynsuppe paa islandsk Lammekjød ($\frac{3}{80}$ Ottingkar Byggryn, 5 Lod Kjød); Torsdag, Ærter paa islandsk Lammekjød ($\frac{1}{16}$ Ottingkar Ærter, 4 Lod Kjød); Fredag, Kaal paa Flesk (4 Lod Flesk); Løverdag, Øllebrød (omtrent 10 Lod Rugbrød og ½ Pot Øl). Islandsk Lammekjød staaer ifølge Reglementerne i Forhold til Flesk omtrent som 11 til 14.

Fornødenheder er overladt til deres egen Omsorg. Enhver kan imidlertid efter Lægens Ordination erholde Extrapleie af Franskbrød, Sigtebrød, Melk eller Øl. Ligeledes kan Enhver, hvis Kræfter ikke tillade ham at forskaffe sig Selverhverv ved Arbeide i Stiftelsen, efter Lægens Anbefaling erholde en ugentlig Almisse af 12—24 Skilling. I Aaret 1848 er saaledes uddeelt blandt Lemmerne 7455 Rbd. alene i Almisser.

Medens tidligere kun et ringe Antal af Lemmestuerne bleve opvarmede om Vinteren, skete dette i de senere Aar, tildeels ved milde Gaver, paa Fleertallet af Stuerne; og ved Directionens Resolution af 9de Septbr. 1847 er det endelig blevet bestemt at samtlige Lemmestuer skulle forsynes med Varme, saasnart Kaaden indfinder sig, og Ovne ere blevne opsatte paa de Stuer, som tidligere ikke bleve opvarmede.

Principet for Behandlingen af Lemmerne i Fattigvæsenets Stiftelser er, at man iskun bør tilsikkre den Trængende de første Fornødenheder, nemlig Huusly og en nødtørftig Forpleining, og at det er ved Anvendelsen af den endnu tilbageblevne Arbeidskraft og ved den Understøttelse udenfra, hvortil en god Vandel altid aabner Adgang hos veltænkende Medmennesker, at Livets andre Fornødenheder skulle afhjelpes. Øiemedet hermed er at vedligeholde hos Lemmerne den tilbageblevne Virksomhedskraft, der med en total Understøttelse vilde gaae tabt, ligesom ogsaa Tilløbet til Fattigvæsenet vilde tiltage naar den Fattige aldeles kunde hengive sig til en sorgløs Uvirksomhed. I Overeensstemmelse hermed holdes Lemmerne i almindelig Hospital til Arbeide, og Tilladelsen til Udgang i Byen er derfor indskrænket til Søn- og Helligdagene og Torsdagen. Hospitalet benytter deres Arbeide til Alt hvad det kan bruge samme til, imod et passende Vederlag, og der er desuden Arbeidsstuer, t. Ex. for Linnedspinding og Værkplukning. Fortjenesten ved hvad de formaae at frembringe tilfalder dem selv. I Aaret

1848 tjentes saaledes ved Spinden, Værkplukning o. desl. 3,676 Rbd.

En særegen Afdeling i Lemmeafdelingen er det saakaldte Christians Pleiehuus Depot, hvis Opretholdelse hører til de Forpligtelser, som Fattigvæsenet har paataget sig ved dets tidligere S. 185 omtalte Overeenskomst med Militair-Etaten. Naar en fremtidig Bestemmelse i sin Tid bliver taget med Hensyn til Christian Pleiehuus i Eckernførde, til hvis Tilværelse dette S. 157 nærmere omtalte Depot knytter sig, vil denne Anstalt, der kun har en halv Snees Lemmer, vistnok ogsaa undergaae en Forandring.

Almindelig Hospitals Bygninger staae i Fattigvæsenets Regnskaber opførte for 185,000 Rbd. Dets Udgifter, der fornemmelig bestrides ved Tilskud af Fattigskatten, beløb sig i Aaret 1848 til henved 106,000 Rbd., hvoraf 38,657 Rbd. gik til Forpleining, 7,988 Rbd. til Medicinaludgifter og 8,521 Rbd. til Brændselsudgifter. I Renter af dets Fonds og Legater har Stiftelsen c. 19,000 Rbd., hvoraf c. 14,000 Rbd. ere Legatrenter. Af Legater af anselig Størrelse har Hospitalet kun to, men det ogsaa to meget anselige, nemlig Bilderts, oprindelig paa 305,626 Rdl. Cour., hvoraf c. 225,000 Rbd. er tilbage, og Ladiges, oprindelig paa 203,833 Rdl. Cour., hvoraf c. 80,000 Rbd. er i Behold*). — Jevnfør det S. 108

*) Af de 535,208 Rdl. Cour., som Skibsværftseier Lars Bilderts i alt legerede til det Offentlige, fik almindelig Hospital Broderparten. Hans Testament af 5te Decbr. 1806 med Codicill af 9de Februar 1810 tillagde det nemlig ikke blot, deels ved Opgjørelsen af Boet, deels efter visse Legatariers Død, et Beløb af ialt 105,000 Rdl., men bestemte ogsaa at hvad der blev tilovers af Boets Beholdning, naar 200,000 Rdl. Cour. til St. Hans Hospital paa Bistrup og nogle mindre Legater vare udbetalte, skulde tilfalde almindelig Hospital som et særskilt Legat, af hvilket »saa mange af dette Hospitals gamle og svgelige Lemmer af Borgerstanden, et lige Antal af

Inførte, ved hvilket dog maa erindres at Aaret 1847 havde usædvanlig høie Priser paa Levnetsmidler.

2) Lemmeafdelingen paa St. Hans Hospital paa Bidstrupgaard er omtalt tidligere S. 122. Endeel Epileptiske og Idioter, og arbeidsføre Fattige, (omtrent 50 i Tallet), findes her uden at vedkomme den egentlige Anstalt for helbredelige og uhelbredelige Sindssyge.

3) Ved Overgangen fra Sognecommissionerne til det almindelige Fattigvæsen i Aaret 1799 kom forskjellige Arbeids- og Pleiestiftelser ind under samme, som fornemmelig skyldte den private Godhædighed deres Oprindelse, og som ere Beviser for den Interesse for Fattigforsorgelsen, der i ældre Dage fandtes hos Publikum (jfr. S. 183).

Af disse Stiftelser ere Helliggeistes, Trinitatis og Garnisons Sogns Pleiehuse efterhaanden blevne nedlagte eller forenede med andre; hvorimod Frue, Nikolai, Holmens og Frelserens Sognes Pleie- og Arbeidshuse endnu bestaae. Disse Stiftelser, der dele Lokale med Fattigvæsenets

---

begge Kjøn, som Renten maatte kunne tilstrække, daglig skulde nyde 1 Mk.", og dette Beløb viste sig ved Boets Opgjørelse at være 206,600 Rdl. Cour. (Penia 1813 S. 225). Denne Testators ædle Bestemmelse overholdes ikke længere. Det vilde være interessant at see Vedkommendes Forsvar derfor.

Sukkerraffinadeur Ladiges, som i Aaret 1815 døde ugift, legerede 815,332 Rdl. Cour. til det Offentlige. Denne driftige Mand, der havde begyndt som Sukkerhuussvend, bestemte nemlig i sit Testament af 25de Januar 1803, at hvad der blev tilovers af hans Formue, efter at 544,281 Rdl., som han bortskjenkede til Slægt, Venner og Betjente, og et Legat paa 4000 Rd. til Landhuusholdningsselskabet var udbetalt, skulde deles mellem alm. Hospital, St. Hans Hospital paa Bistrup, Fødselsstiftelsen, og det almindelige Fattigvæsen, og det viste sig ved Boets Opgjørelse at hver af samme som Følge heraf fik 194,708 Rdl., eller efter visse Personers Død 203,833 Rdl. (jfr. Penia 1809 S. 161, og Col. Tid. 1845 S. 187.)

Stoler, benyttes til Forsørgelse af de enkelte Fattige, der have for megen Arbeidskraft til at kunne blive indlagte i Almindelig Hospital, medens de paa den anden Side ikke ansees for arbeidsføre nok til at indlægges paa Arbeidsanstalten paa Ladegaarden. Efter Personernes Værdighed classificeres de tre af disse Stiftelser, som iflun optage Fruentimmer, saaledes: Frue-, Nikolai- og Frelserens Arbeidshuus. I det første indlægges ikkun saadanne, der selv medbringe Sengklæder; i det sidste de mere usle og uordentlige. Paa Holmens Arbeidshuus findes alene Mandfolk, og kun nogle enkelte (8 til 9) Fruentimmer ere indlagte sammesteds for at besørge Stiftelsens Reenliggjørelse. Lemmerne i disse Stiftelser erholde Middagsmad*), og Fruentimmerne 5 Pd., Mandfolkene 7½ Pd. Brød.

Personantallet var:

	1. Jan. 1848.	Tilgang. i Aarets Løb.	Afgang. i Aarets Løb.	31. Decbr.
i Frue Arbeidshuus	112	29	35	106
i Nikolai —	123	37	28	132
i Frelserens —	206	32	50	188
i Holmens —	119	59	73	105

4) Arbeidsanstalten paa Ladegaarden udenfor Nørreport. Denne Stiftelse, hvis Øiemed er angivet S. 203 i det Foranførte, blev i Aaret 1822 oprettet i de Bygninger, hvilke tidligere havde været benyttede til St. Hans Hospital, der nu er paa Bidstrupgaard, og som bleve afkjøbte denne Stiftelse. Der fandtes til den Tid i Staden en Deel Løsgængere og løsladte Forbrydere af begge Kjøn, mod hvilke man ikke havde noget Tvangsmiddel, og som, naar Fattigvæsenet skulde

*) Kosten er den i Noten S. 206 ved alm. Hospital omtalte, dog saaledes at Kjødportionerne er mindre, nemlig kun 3 à 4 Lod pro persona.

forsørge dem, blev henlagte paa Frelserens Arbeidshuus uden at holdes til noget fast Arbeide, og uden Disciplin. Paa disses Anbringelse i en Arbeidsanstalt var den heromtalte Stiftelse oprindelig fornemmelig beregnet; men det var tillige paatænkt at benytte Anstalten som Beskjeftigelsessted for trængende Familiefædre i Byen, der paa den arbeidsløse Tid tyede til Fattigvæsenet. Heri laae en Modsigelse, som under Anstaltens senere Udvikling tilfulde viste sig. Den Strenghed, som bør vises imod den først omtalte Klasse af Fattige, og den Usædelighed, der er uadskillelig fra deslige Individers Samværen, harmonerede ikke med den Mildhed og Hensynstagen, som bør vises med Hensyn til den trængende Haandværker og Arbeidsmand, der om Vinteren tyer til Fattigvæsenet for at erholde en midlertidig Hjelp til sig og Sine. Ladegaarden blev derfor, hvad de bedre Fattige angaaer, i Virkeligheden ikkun et Afskrækkelsesmiddel, og Tilbudet om at understøtte Vedkommende med Arbeide sammesteds var ikke at ansee som Andet end et Afslag paa Ansøgningen om Hjælp. Anstalten var oprindelig beregnet paa 300 Individer; men desværre har til visse Tider Antallet paa dem, som samtidigen have været anbragte sammesteds, naaet til 700, og de snevre Rum som Følge heraf været overfyldte; og i Aaret 1848 saae Man sig derfor nødsaget til at foretage betydelige Udvidelser af Lokalerne*). Den 1ste Januar 1848 var der i denne Anstalt 619, hvoraf de 430 var Mandfolk. Tilgangen viste 1759 Nummere**), der dog kun falder paa 890 forskjellige Personer, da en Deel indkom flere Gange i Aarets Løb. Afgangen i Aarets Løb var 1869. Naar man seer, at fra

*) Ladegaarden staaer nu med dens tilliggende Jord opført i Regnskaberne for 82,350 Rbd.

**) Heriblandt var 714 der blev afleverede af Politiet fordi de manglede Logis og lovligt Erhverv, og 724 der meldte sig selv af Mangel paa Logis og Arbeide.

den 28de Aug. 1848, da de nye Mandtalsbøger paa Stiftelsen begyndte, til den 31te Decbr. 1848, ikke mindre end 1951 forskjellige Individer for kortere eller længere Tid have havt Ophold i denne Stiftelse, saa faaer man et sørgeligt Indblik i Folkelivet i den store Stad. En saadan Anstalt skulde formindske Løsgængernes Antal som et Afskrækkelsesmiddel, og den formindsker det ogsaa, forsaavidt den optager Personerne i sin Midte og derved gjør Ende paa deres Omdriven; men den bestandige Forøgelse i deres Antal, som desuagtet har fundet Sted, og i hvilken ikkun de sidste Aars Krigsbegivenheder have medført en Standsning, vidner om at Sløvheden hos Mangfoldige er saa stor, at Anstalten ikke formaaer at virke afskrækkende nok. Dybest er den qvindelige Befolkning sunken; og det er sjeldent at et Fruentimmer, der er kommen paa Stiftelsen, atter retter sig. Oftere skeer det vel med Mandfolk, at de igjen komme ud i ordentlige Forhold; men Massen er fortabt, især paa Grund af Hang til Drukkenskab. Den Stemning, som opvækkes ved den nærmere Betragtning af denne forunderlige Samling af menneskelig Elendighed, er imidlertid en med Alvor blandet Medynk; thi Svagheden og Jammerligheden hos disse Individer er det Fremherskende, naar enkelte unge raae og ubændige Naturer undtages. Spørger man sig, om en saadan Indretning ikke muligen selv indeholder Grunden til den stadige Forøgelse i dens Medlemmers Antal, og saaledes selv bidrager til den stigende Fordærvelse, da bliver Svaret, at det vel er betænkeligt at ansee den som Hoved-Aarsag til det omhandlede Tilvæxt, men at Man paa den anden Side dog neppe kan frikjende den for Ansvar i den omhandlede Henseende. Saa meget synes i det mindste vist, at Man ikke kan sige at Samfundet selv bærer Spiren i sig til de Fremskridt, som Fordærvelsen, efter Ladegaardens Statistik at dømme, synes at gjøre i de lavere Klasser. Usandsynligt er det ikke at en vis

Slappelse i Administrationen fra Begyndelsen, eller en misforstaaet Humanitet i Betragtning af det ovenfor S. 211 angivne dobbelte Hiemed, har givet den hele Anstalt en skjev Stilling. Navnlig gjelder dette om den Omstændighed at Arbeiderne have fri Udgang om Søndagen, naar de ikke ved disciplinariske Forseelser have berøvet sig Krav paa samme. Denne Ret benyttes nemlig af en meget stor Deel enten til at begaae Forbrydelser eller til Usædelighed, navnlig til Drukkenskab, og naar den sidstnævnte ikke overskrider en vis Grad, straffes den ikke. Ligesaa afskyeligt som det er om Søndag Eftermiddag og Aften at see den beskjenkede Befolkning at drage hjem, ligesaa ynkeligt er det om Mandagen og tildeels endnu om Tirsdagen at iagttage den Slappelse, som Sviren har efterladt hos visse »Arbeidere«; og saaledes gaaer omtrent ⅓ Deel af Ugen med Sviir og Sløvhed. Udgang fra en Fattigarbeidsanstalt bør vistnok i Reglen være forbuden for den, der engang har betraadt den, indtil han atter kan aldeles forlade den; og Udgangstilladelse bør ikkun være en Belønning, og ikke en Rettighed.*)

Arbeiderne beskjeftiges paa mangfoldige Maader. Hovedarbeidet er Uld-, Linned- og Bomulds-Manufakturer**). Ved Siden heraf drives Haandværksarbeide for Fattigvæsenet. Der bliver Meget forfærdiget, og paa kyndige Arbeidere haves som oftest ikke Mangel, thi det er desværre ikke sjelden duelige Folk, der forfalde; men det Hele bærer dog den Dovenheds Charakteer, som vanskeligt og maaskee umuligen lader sig fjerne fra

*) Medens Antallet paa dem, der i Løbet af Aaret 1848 dimitteredes fra Arbeidsanstalten til Selverhverv var 788, var der 523 der udebleve efter erholdt Adgangstilladelse, og 140, der bortgik uden saadan.

**) Uld-Manufaktur egner sig langt bedre for en Arbeids-Anstalts ufuldkomne Drift end Linned-Manufaktur; men den sidste drives uagtet det særligen store Tab den giver, deels fordi der er Mange, der alene kunne beskjeftiges ved Spinden, deels fordi de private Uld-Manufakturer klage saa meget over Indgreb i deres Næring.

vilde blive forledt til at betragte Fattigvæsenet som sit Nødanker.

Under Stadens Fattigvæsens Bestyrelse hører endvidere 3 Stiftelser, som ikke ere Dele af det egentlige Fattigvæsen, men have deres særegne Øiemed, ligesom de ogsaa bestaae ved deres egne Midler*). Disse 3 Stiftelser ere:

1) Bartov Hospital, der er een af Landets ældste og rigeste Stiftelser. Dets første Oprindelse som Stiftelse gaaer tilbage til Aaret 1475, da Christian den 1ste efter sin Hjemkomst fra sin Udenlandsreise lod, til Efterligning af en lignende Stiftelse han havde seet i Rom, bygge et Huus for 20 Fattige der hvor Tugthuusporten nu er, hvilket blev kaldt Helligaands eller Helliggeistes Hospital. (Jfr. Penia for 1816 S. 1—127, og Penia for 1817 S. 46 ff.) Efter at denne Stiftelse, til hvilken flere mindre efterhaanden bleve lagte, i Tidernes Løb havde havt sit Lokale paa flere forskjellige Steder, (og navnlig fra Aaret 1617—1625 i en Gaard der kaldtes Bartov, som laae paa Strandveien hvor gamle Bartov nu ligger, og hvorhen den blev flyttet fordi Man vilde bruge dens

*) Allerede i ældre Tid hørte disse 3 Stiftelser, ligesom det almindelige Fattigvæsen, under Magistraten, og ved den almindelige Centralisering i Aaret 1799 bleve de ligeledes henlagte under samme Bestyrelse som Fattigvæsenet. Det hedder vel i Regnskaberne at Abel Cathrines Stiftelse faaer 700 Rbd. aarlig fra det almindelige Fattigvæsen, og at Bartov siden Aaret 1784 har fra samme faaet saa stort et aarlig Tilskud som det behøvede, og at det har Ret til at fordre et saadant indtil et Beløb af 4400 Rbd.; men disse Tilskud have disse to Stiftelser kun som Vederlag fordi de have maattet give Afkald paa Gjeldsfordringer paa det almindelige Fattigvæsen; og Bartov har tabt meget betydelig herved, eftersom det i enkelte Aar slet intet Tilskud har behøvet, og i de fleste andre kun har trængt til en Deel af de nysnævnte 4400 Rbd. (jfr. Col. Tid. 1817 S. 1006). Naar Stiftelsen ikke i Aarene 1784—1788 havde solgt sit Jordegods for 53,847 Rdl. Cour., havde dens oekonomiske Forfatning ogsaa været bedre.

Bygninger til et Tugthuus for Drenge og Piger, der senere blev kaldt Børnehuset, jfr. Hofmans Fund. X. S. 228), blev i Aaret 1660, — efter at en af Christian den 4de med en Bekostning af 31,000 Rd. imellem Peblinge-Sø og Sortedam opført Bygning var bleven ødelagt under Kjøbenhavns Beleiring —, den Bygning ud til Farvergaden, Volden og Longangsstrædet, hvori Hospitalet nu befinder sig, deels opført af ny, deels sammenkjøbt, hvortil gik 50,630 Rd. Fra Christian den 4des Tid har Stiftelsen bestaaet i sin nuværende Form, og siden Frederik den 3dies Tid har den som nysanført været i dens nuværende Bygninger ved Volden, af hvilke den ud til Vandkonsten og Volden er opbygget paa ny i Aaret 1726, Bygningen ud til Farvergaden 1743, og Kirkebygningen 1755. Christian den 4de sammensatte Hospitalet af forskjellige mindre, navnlig paa Sjelland, og flere Byer, navnlig Stege, Næstved, Ringsted, Kallundborg, belægge derfor Pladser i samme (jfr. Hofmans Fund. X. S. 21 ff). Den gamle solide Bygning, (af hvilken en Deel har været Tycho Brahes Bopæl), har i det Hele bevaret sin Charakteer i det Ydre, og man tør haabe at den saaledes vil gaae over til Efterslægten; men det er paa den anden Side at ønske at det Indre, der i dets Ordning i høi Grad bærer Vidnesbyrd om det Forældede, og som derhos i ikke ringe Grad lider af Uhyggelighed, maatte undergaae en gjennemgribende Forandring, hvortil Stiftelsen alt for længe siden vilde have havt rigelige Midler, naar den ikke paa den i Noten S. 216 omtalte Maade havde mistet en Deel af sin Formue.

For Tiden er der 428 Pladser i Stiftelsen, eller rettere sagt Sengesteder, thi, naar tvende større Samlingsværelser undtages, er Stiftelsen som en Cellevæv, dannet af tæt op til hinanden staaende Senge. Det største Antal Senge i eet Værelse er 131. Pladserne, (af hvilke 367 er for Fruen-

timmer og 61 for Mandfolk), belægges deels af Bestyrelsen deels af offentlige Autoriteter, deels af Private som dertil ere berettigede efter specielle Fundatser*); og den aarlige Af- og Tilgang er circa 35. Hvert Lem maa selv medbringe sine Sengklæder, saavelsom Gangklæder og Gjemme-Meubler, hvilket er en stor Byrde for Mange af de forarmede Mennesker, der ere saa heldige at faae en Plads i denne Stiftelse, i hvilken de Fattige fortrinsviis ønske at kunne komme ind. Qvalifikationerne for at indlægges i Stiftelsen er Trang og Værdighed, og den er navnligen bestemt for Borgerfolk og Tjenestetyende. Stiftelsen betragtes i sine Retsforhold som et Hospital i Lovens Forstand. Som Arbeidsstuer, der om Vinteren opvarmes for Lemmerne, er indrettet en stor Spindestue for Fruentimmerne, og en Borgestue for Mandfolkene. Lemmerne erholde, foruden Ophold i Stiftelsen, 3 Mk. ugenlig, (hvilket er Vederlaget for den i Aaret 1660 ophørte Naturalforpleining)**), hvortil i alt gaaer mellem 10 og 11,000 Rbd. aarlig; og Jomfru Tops Legat ved Testament af 29de Juni 1821, der for Tiden udgjør 106,000 Rbd., har forøget dette Beløb med 1 Mk. 3 ß. ugenlig. De have deres Tid til fri Raadighed, og de have fri Udgang hele Dagen. — I den i Aaret 1842 i Eiendommen

---

*) Sengene deles som Følge heraf i
a) Kjøbenhavnske, eller saakaldte Stadens Senge 171
b) De i Aaret 1631 i Vartov indlemmede Kjøbstad-Hospitalers Senge 27
c) Private eller Familie-Senge 230
For Tilladelse til at oprette en Familieseng betales 1100 Rbd. De ældste Familiesenge er en af Niels Trolle i Aaret 1563 oprettet, og Peder Oxes otte i Aaret 1575 oprettede Senge.

**) Anledningen til Naturalforpleiningens Ophør var Stiftelsens Bygningers nysomtalte Ødelæggelse under Kjøbenhavns Beleiring. Naar der i det forrige Aarhundrede blev tilstaaet 3 Mk. Courant om Ugen, som Vederlag for Naturalforpleiningen, da vil dette sige noget ganske andet end 3 Mk. nutildags.

Nr. 134 i Farvergaden i Forbindelse med Vartov Hospital oprettede Stiftelse for aldrende og svagelige Fruentimmer paa 50 Aar og derover, der kunne kjøbe sig Pladser, (for hville der betales 3 til 500 Rbd. efter den Paagjeldendes Alder), er der 17 Pladser. Lemmerne erholde hver 4 Mk. ugenlig. Vartov's aarlige Indtægter ere, efter et treaarigt Gjennemsnit, henved 21,000 Rbd. I Capitalformue eier Stiftelsen for Tiden 219,000 Rbd., foruden dens Bygninger, der staae opførte for 91,900 Rbd.

2) Abel Cathrines Boder eller Hospital i Dronningens Tvergade, mellem Adelgaden og Borgergaden, er en lille Stiftelse, der skylder sin Oprindelse til Fru Abel Cathrine v. der Wisch, der stiftede den i Aaret 1675 (Hofmans Fund. X S. 368) for 6 fattige Sengeliggende, til hvis Underhold hun skjenkede en Deel Jordegods ved Aalborg til Beløb af 402 Tdr. Hartkorn, hvilket desværre senere blev solgt i Aaret 1724 for 20,000 Rdl. (jfr. Penia for 1821 S. 19). I Aarene 1726 og 1742 bleve Bygningerne udvidede, og der haves nu Plads til 24 Fruentimmer, som lide af Sygdom og ere fattige. Enhver har et Værelse, et Kammer og et Kjøkken, og 1 Rbd. ugenlig.

Stiftelsen eier for Tiden c. 22,000 Rbd. foruden dens Bygning, der i Regnskaberne staaer opført for 19,400 Rbd.

3) Det Kongelige Opfostringshuus, som siden Aaret 1775 har sit Lokale i store Kongensgade Nr. 269, er stiftet ved Fundats af 29de Juni 1753*) under Frederik den 5te, paa den ældre Bernstorffs Foranledning. Stiftelsens Øiemed var Opdragelsen af 200 Drengebørn fra hele Riget til duelige Haandværkere, Søfarende og desl. Planen for denne Stiftelse var storartet; men Man kan neppe, uagtet Anstalten har virket meget Godt, sige at den er bleven gjennemført, eller at det tilsigtede Øie-

*) Den er indrykket i Samlingen af de kongelige Forordninger. Jfr. ogsaa Hofmans Fundatser X S. 377.

med er blevet opnaaet i nogen betydelig Grad. Saalænge Stiftelsen har været forenet med Fattigvæsenet, nemlig fra 1799, har den deelt Skjebne med dette, og tjent det ved at optage Børn fra dets Skoler. Det er i alt Fald kun mellem Kjøbenhavnske Børn at Udvalget ved Concurrencen om de ledige Pladser i Virkeligheden finder Sted, skjøndt Børn fra hele Landet have Adgang til dem, og skjøndt hele Staten har bidraget og bidrager til Stiftelsens Underhold, deels ved Kirkecollecter, deels ved Tilskud fra Statskassen*). Børnene, der ere mellem 10 og 14 Aar, erholde fuld Forpleining, Klæder og Confirmationsudstyr, samt en Skoleunderviisning, der staaer over det almindelige Almueskolevæsens. De øves tillige i Haandgjerning, saasom Dreining, Paparbeide og desl. For Tiden er Antallet henved 100, og den 1ste Januar 1848 var Antallet saaledes navnlig 93, Tilgangen i Aarets Løb 27, og Afgangen 28. De fra Stiftelsen afgaaende Drenge anbringes i Reglen i Lære, og Stiftelsen vedbliver at føre Tilsyn med dem til deres 24de Aar. Hvis de senere erhverve Formue og ikke have Børn, da paalægger Fundatsens 10de Art. dem at henvende det Halve af deres Formue til Anstalten. Da denne Stiftelse, hvis aarlige Udgifter efter tre Aars Gjennemsnit beløbe sig til noget over 14,000 Rbd., efter dens Indtægters Oprindelse ikke er en Communalanstalt, men en Statsanstalt, tør man vel vente at der forestaaer den en gavnlig Reform til en bedre med Nutidens Forhold stemmende Opnaaelse af dens oprindelige Øiemed.

Adgang til at tage denne saavelsom alle de andre under Fattigvæsenets Direktion staaende Stiftelser i Øiesyn staaer aaben for Enhver, som i den

---

*) 6000 Rbd. aarlig som Vederlag for Stiftelsens tidligere Andeel i Classelotterientreprisen. I Capitalformue eier denne Stiftelse for Tiden lidt over 53,000 Rbd. foruden dens Bygning, der staaer opført i Regnskaberne for 82,000 Rbd.

ledning henvender sig til vedkommende Stiftels Inspekteur.

Der findes desuden i Kjøbenhavn en Deel Stiftelser der Trængendes Understøttelse til Formaal, som ikke staae un- Direktionen for Kjøbenhavns Fattigvæsen, og som ogsaa ed skille sig fra de nysomtalte, at de i samme Optagne ere trængende til Understøttelse, men i Reglen dog ikke i aadan Grad, som de, der maa tye til Fattigvæsenet. De af disse Stiftelser ere vel ikke stiftede for Kjøbenhavns lkning alene; men da de dog ere beliggende i Kjøbenhavn, s de meest passende at have deres Plads i dette Affnit, da der ogsaa i Communens Stiftelser, (som tidligere om- i Noten S. 196), er anbragt mangfoldige, der er fødte nfor Kjøbenhavn. De fleste af disse Stiftelser have fornem- ig til Formaal at yde Trængende fri Bolig. Dette er saa- s Tilfældet med:

1) Det Harboske Enkefrueklotser, en Stiftelse 12 Enkefruer og en Priorinde, oprettet af Geheimeraadinde bo, fød Baronesse Finren, som ligeledes stiftede Støvring- ds Kloster i Jylland. Hver af de 12 Enkefruer har to elser med Kjøkken i Stiftelsens Gaard i Stormgaden, og Rbd. aarlig. Stiftelsen eier nu en Capital af c. 90,000 Rbd. Fundats 23de Novbr. 1735 (Hofman X S. 1, og især Col. for 1846 Nr. 10). Kjøbenhavns Magistrat har Direktionen.

2) Budolphi Kloster eller Hospital i St. Pederstræde, Siden af Valkendorphs Collegium, er en Fribolig for Enker ugifte Fruentimmer, helst af Borgerskabet i Kjøbenhavn, blev oprettet i Aaret 1725, ifølge en testamentarisk Bestem- e af en s. A. paa en Udenlandsreise ved Døden afgaaet dent Budolph, som hertil skjenkede et Huus og 4000 Rbl. . Hofmans Fundatssamling X. 375). Denne Stiftelse, s Bygning afbrændte baade i Aaret 1728 og i 1795, yder

Beboelsesleilighed for 8 Enker eller ugifte Fruentimmer, af hvilke de 6 hver have 3 Værelser med Kjøkken og Adgang til Have, Een 2 Værelser, og Een 1. Da Stiftelsen, som mod Slutningen af forrige Aarhundrede endnu eiede 8000 Rdlr. Cour., i Begyndelsen af dette Aarhundrede, inden den i Aaret 1826 blev henlagt under Magistraten, ved uforsvarlig Bestyrelse mistede hele sin Capital, saa erholde de i samme Optagne ikke blot ikke nogen Pengehjelp, men Pladserne besættes for Tiden i den Anledning med dem blandt lige Værdige til Adgang, som ville og kunne til Stiftelsen indbetale det største Capitalbeløb, imod af samme at nyde Renten deres Livstid eller et vist Antal Aar. Ved at der paa denne Maade er blevet indbetalt fra 300 til 1200 Rdd., efter Omstændighederne, for hver af de i den nyere Tid ledige Pladser, har Stiftelsen atter opsamlet en Capital af c. 6000 Rdd., og naar denne dens Capital naaer en Størrelse af 15,000 Rdd., skal Betalingen for Optagningen i Stiftelsen ophøre, og Testamentets Bestemmelse træde i Kraft og Uddelingen af Pengehjelp til Medlemmerne atter begynde. Jfr. Col. Tid. 1837 Nr. 3 og 4, hvor Stiftelsens nye Fundats af 2den Novbr. 1836 ogsaa findes indrykket.

3) Brødrene Petersens Jomfrukloster er stiftet ved Fundats 30te Decbr. 1775 af Klædekræmmerne Albrecht og Sebastian Petersen (Hofmans Fundatssamling XI. S. 1). Stiftelsens nuværende Bygning paa gammel Amagertorv lige over for Helliggeistes Kirkemuur er opført i Aaret 1795, og yder to Værelser og Kjøkken til hver af de i Klosteret Optagne, og er indrettet for 1 Priorinde og 13 Kloster-Jomfruer, som skulle være over 35 Aar, og være Døttre af Kræmmere, Kjøbmænd eller Geistlige. Stifternes Familie har imidlertid fortrinsviis Adgang, uden Hensyn til Alder, og Familien er saa talrig at de nysnævnte 14 Pladser altid ere besatte med Medlemmer af samme. Stiftelsen eier c. 77,000 Rdd., og hver

de 14 i samme Optagne erholde 120 Rbd. aarlig. Der er uden to Pladser i Klosteret, til hvilke der ikke ydes nogen ngehjelp, og disse overlades i den senere Tid til den, blandt Værdige, som vil give meest for den, uden Hensyn til om Paagjeldende er i Familie med Testator, for at der her kan blive opsamlet en Capital, der kan gjøre det muligt at ylde Testators Bestemmelse, at Kloster-Jomfruernes Antal skal re 16. Direktionen bestaaer af Patronen, Ældste, Curatorer Forstandere ved Petri Kirke. — Under samme Bestyrelse staaer Petri Kirkes og Thymes Pleiehuus, og Pelts iftelse. Petri Kirkes og Thymes Pleiehuus er stiftet ved de Bidrag, som Tid efter anden indkom siden Aaret 1720, Madam Lengerken skjenkede 1000 Rdl. til Opførelsen af et eiehuus, hvortil Thyme ved sin Død legerede en ikke ubetyde- Capital. Dette Pleiehuus, hvori 19 Fruentimmer have fri pæl, og 3 Mk. 8 ß. om Ugen, og 1 Favn Brænde, af- endte vel i Bombardementet 1807, men blev paany opført, eels ved Hjelp af frivillige Bidrag, der hertil bleve indsam- e. Pelts Stiftelse, der ligesom det nysnævnte Pleie- us ligger i Larsleistræde Nr. 150, og som yder 8 Borgere og saa mange Borger Enker af Petri Menighed fri Bolig, og uden 4 Mk. ugenlig til Mandfolkene og 3 Mk. ugenlig til uentimmerne, er oprettet af Bankcommissair Pelt, som ved sposition af 26de Octbr. 1780, foruden Bygningen som selv havde ladet opføre, hertil skjenkede 20,000 Rbd., der Omskrivningen i Aaret 1813 svandt ind til 8,801 Rbd. gge de heromtalte Stiftelser eie tilsammen c. 50,000 Rbd.*)

*) Petri Menighed eier i Alt circa 186,000 Rbd., hvoraf c. 18,000 Rbd. er Kirkens Fond, og c. 77,000 Rbd. Petersens Jomfruklosters, og 50,000 Rbd. de to ovennævnte Stiftelsers. — Til Hofraad D. A. Meyer skylder Menigheden et Legat paa 10,000 Rdl. (Schack I. 22), og til Muurmester Quist's Enke et Legat (Col. Tid. 1823 S. 76) paa 18,000 Rbd.

5) Friboligen for trængende Interessenter af Urtekræmmer- og Sukkerbager-Lauget og disses Enker blev grundlagt ved frivillige Bidrag af Laugets Interessenter i Foraaret 1834 til taknemmelig Erindring om Forsynets Beskjermelse over Fædrelandet i de 50 Aar, som da vare henrundne siden Frederik den 6te den 14de April 1784 som Kronprinds overtog Landets Bestyrelse. Denne for nogle Aar siden i Virksomhed traadte Stiftelse, hvis Statuter ere af 21de Febr. 1845, confirmerede 13de Sept. s. A., giver for Tiden i dens Bygning i Hoppenslænge Nr. 86 20 Familier fri Bolig med 2 Værelser og Kjøkken hver. Naar Stiftelsen, som endnu ikke har nogen Formue, men endogsaa er lidt i Gjeld for Udgifterne til den nysnævnte Bygning, senere maatte blive i Stand dertil, skal hver i samme optagen Interessent eller Enke have en Understøttelse i Penge eller Brændsel efter Direktionens nærmere Bestemmelse. Den, der maatte skjenke 1000 Rbd. eller derover til Stiftelsen, erholder for sig og Hustru Belæggelsesret for en Plads. Enhver ny Interessent i Lauget skal indskyde 28 Rbd. til Stiftelsen. Oldermanden er stedse Formand i Direktionen.

6) Den Ulrichsenske Stiftelse paa Blaagaardsveien udenfor Nørreport yder siden Flyttedag 1849 20 ugifte Fruentimmer af Borger- og Embedsstanden hver to Værelser mod en aarlig Leie af 12—16 Rbd. Naar Stiftelsens Fond, der tilveiebringes ved Indsamling af frivillige Bidrag fra Borger- og Embedsmænd, og som endnu kun udgjør c. 5000 Rbd., naaer til 12,000 Rbd., vil den nysnævnte ubetydelige Huusleie bortfalde.

7) Stiftelsen for gamle kjøbenhavnske Haandværksmestere og deres Enker i trange Kaar, paa Hjørnet af Philosophgangen og Ny Kongensgade, hvis Oprettelse Naalemager F. C. Hjorth meget har fremmet, blev grund-

gt ved Sammenskud af frivillige Bidrag, ved hvilke en Sum c. 15,000 Rbd. kom ind, og den erholdt sin Fundats den de Januar 1835 (confirmeret 18de Januar 1839). Den eholder 64 Værelser med tilhørende Kjøkken, som yde 64 dividder eller Familier Huusly. Hvert Laug har efter dets tørrelse een eller flere Pladser, som det besætter, (Skomager-nget, som er det største af alle Laug har saaledes endogsaa Pladser), og hvert Laug yder derfor et til dets Pladsers ntal svarende aarligt Tilskud til Stiftelsen, forsaavidt det ikke d et Capital-Indskud har frigjort sig for samme. Stiftelsen r en særegen Understøttelsesfond, som er blevet grundlagt ved rskjellige Gaver og Legater, og nu eier c. 27,000 Rbd., og f denne faaer hvert Værelse en aarlig Hjelp i Brænde og enge, hvilken for sidst afvigte Aar kan anslaaes til henved en nees Daler. Da Stiftelsens Bygning kostede over 30,000 bd., begyndte Man med en Gjeld af 17,000 Rbd., der nu a 6000 Rbd. nær er afbetalt. Naar Stiftelsen ganske faaer igjort sig for denne Gjeld, vil dens Virkekraft blive ikke ube-deligen forøget, da dens aarlige Indtægter nemlig ere c. 00 Rbd., og dens nærværende Udgifter derimod, naar Renten Gjelden ikke medregnes, kun c. 400 Rbd. Hvis veldædige orgere i Testament vilde betænke Stiftelsen lidt, kunde der aledes være Haab om en Udvidelse af samme, til hvilken der stor Trang.

8) Winterfeldts Stiftelse i Hoppenslænge blev opført Aaret 1804 ved Hjelp af frivillige Bidrag, som Admiral interfeldt havde samlet, i den Hensigt at skaffe værdige, træn-nde, men dog ei aldeles forarmede Individer Huusly mod en Leie. (Fundats confirmeret 18de Febr. 1812, jfr. Col. id. S. 161, og Penia for 1813 S. 265 og for 1817 S. 23). Familier, der fornemmelig henhøre til Haandværksstanden, a denne og Arbeidsklassen efter Winterfeldts Bestemmelse for-

trindsviis skal være adgangsberettiget), have hver to Værelser med Kjøkken og Tilbehør mod en Leie af 5 til 6 Rbd. qvartaliter. For at udvide denne Stiftelse lod Direktionen for samme for noget over en halv Snees Aar siden opføre en Bygning i Klerkegaden, og i Aaret 1846 endnu een ved Siden af denne, hvilke føre Navn af „Trøstens Bolig“. I den ældste af disse Bygninger er der 38 hele Leiligheder, som ved Deling ere blevne til 42, og i den anden 20 hele Leiligheder, som ved Deling ere blevne til 32. Leien er 7½ til 10 Rbd. qvartaliter for en heel Leilighed, og Haandværksstanden har i disse Bygninger ingen fortrinlig Adgang. Naar Leiligheden er deelt, betaler den, der har det større Værelse ⅝ af Leien, og den der har det mindre med Adgang til Kjøkkenet ⅜. Ved Legater er der opsamlet en Formue af c. 20,000 Rbd., og Direktionen understøtter ved Hjælp af Legater en Snees trængende Enker og gamle Piger, som deels bo i Stiftelsen, deels ikke høre til samme, med 20 til 40 Rbd. aarlig.

9) Treschows Stiftelse ligger ligeledes i Klærkegaden, op til Trøstens Bolig, og den er oprettet af Conferentsraad Treschow, som længe har været Direkteur for den foranførte Stiftelse. I denne nylig i Virksomhed traadte Fribolig nyde 28 Trængende frit Huusly med 1 til 2 Værelser hver.

10) Bombebøssens Fribolig paa Christianshavn, Brogade Nr. 17, har siden den 17de Novbr. 1824 ydet et Tilflugtssted for gamle, værdige og trængende Sømænd, henhørende til Coffardifarten. For Tiden have 7 gifte Sømænd med deres Hustruer og 37 ugifte Sømænd Logis og Middagsmad sammesteds, og de, der ere saa aldrende og svagelige at de selv Intet kunne erhverve, erholde desuden 4 á 8 ß. daglig. Hver Mand har desuden en Klædning til Brug om Søn- og Helligdagene, og Man kommer ogsaa de Gamle til Hjelp med de allernødvendigste Klædningsstykker. De Syge forpleies for Stiftelsens

egning. Stiftelsens rentebærende Formue udgjorde den 1ste
an. 1850, — efter at den i Aaret 1818 har erholdt et Legat
a 10,000 Rbd. af afdøde Hofraad Hambro —, 64,000 Rbd.,
oraf c. 12,000 Rbd. skyldes til et ældre Legat af Overrets
rocurator Garp, og den eier desuden dens Gaard med In-
ntarium, som staaer opført for c. 26,000 Rbd. Udgifterne
d dens egentlige Virksomhed i Aaret 1849 var c. 3000
bd. — Fundatsen for „Bombebøssen“, der blev stiftet i Ef-
raaret 1819 af afdøde Commandeur Sølling til gamle og træn-
nde Sømænds Understøttelse, findes i Col. Tid. for 1844 No. 44.

11) Fechtels Hospital i Myntergaden for Tjeneste-
ger er stiftet i Aaret 1570 af Myntmester Poul Fechtel, som
rtil erholdt Grunden til Foræring af Kong Frederik den anden;
fr. Hofmans Fund. X. 370); men dets nuværende Bygning, i
ilken der er Plads for 14 Lemmer, som ere to om et Værelse og
suden faae lidt Penge, de 8 nemlig noget over en Snees Daler
rlig, de 6 øvrige noget mindre, er fra Aaret 1728. Den
gjeldende Fundats af 18de Juni 1784 findes i Fogtmanns
eskript-Samling VI Deel 2det Bd. S. 764. Hvad For-
ue denne Stiftelse eier vides ikke, da Bestyrelsen, der
taaer af Stifterens Familie, kun skylder Gud og sin Sam-
tighed Regnskab, og ikke aflægger noget saadant, eller med-
er Underretning i saa Henseende. En Udvidelse af Stif-
sen ved Paabygning af en Etage er paatænkt. Benævnelsen
amborg Sjelebøder, som i ældre Dage var almindelig for
nne Stiftelse, og endnu bruges den Dag i Dag af Almuen,
l hidrøre fra at Stifteren indsatte 9000 Mk. Banco hos
aden Hamborg mod 5 pCt. Rente til evig Tid uopsigelig
begge Sider.

12) „Meyers Minde“ i Krystalgaden Nr. 72 blev
ført i Aaret 1825 i Anledning af at Hofraad D. A. Meyer
Testament af 13de Decbr. 1822 havde skjenket 24,000

Rbd. til Huusleiehjelp for fattige Familier af den mosaiske Tro, eller til at kjøbe et Huus til en Fattigbolig for slige. For Tiden beboes denne Stiftelse af 33 Familier.

13) Trøstens Bolig i Compagnistræde Nr. 66 blev i Aaret 1834 stiftet af Grosserer S. A. Eibeschütz, i Anledning af Kong Frederik den 6tes Fødselsdag, til Bolig for 14 Familier af den mosaiske Tro.

14) Stiftelsen „Godgjørenhed" i Borgergaden No. 185 er stiftet ved Fundats af 25de August 1813, (Coll. Tid. 1814 S. 41), af den mosaiske Menigheds Repræsentanter til Fribolig for 21 mosaiske Familier.

15) Fraenckels Fattigbolig i Rosengaarden Nr. 114, som beboes af 8 Partier, blev oprettet i Aaret 1833 i Anledning af at Mad. L. Fraenckel havde testamenteret 6600 Rbd. til en Fribolig for mosaiske Fattige (Coll. Tid. 1833 S. 206).

16) Melchiors Stiftelse i Løngangstræde Nr. 173, der beboes af 8 fattige Familier, er oprettet ved Hjelp af 8000 Rbd., som Grosserer J. Melchiór i Aaret 1846 testamenterede til en Fribolig for Fattige af den mosaiske Menighed.

Nogle af den heromtalte Klasse af Stiftelser ere bestemte til Understøttelse for trængende Børn. Dette er saaledes Tilfælde med følgende:

a) Waisenhuset i Kjøbenhavn blev stiftet af Kong Frederik den 4de ved en Capital paa 60,000 Rdlr. Courant af Postvæsenets Midler, og et aarligt Tilskud af 2000 Rdlr. af Postkassen, og Privilegium paa at holde Apothek i Kjøbenhavn og Ret til at handle med Bøger, hvilket senere i Aarene 1740 og 1798 blev forøget med Privilegium paa Udgivelsen af Bibel og Psalmebøger. Den 31te Juli 1727 erholdt det sin Fundats (Hofman X. S. 197), ifølge hvilken det skulde være til Opdragelse ...gende forældreløse Børn af alle Stænder, og den 11te

ctbr. s. A. traadte det i Virksomhed i den Stiftelsen skienkede Gaard
aa Nytorv, forhen kaldet det ridderlige Akademi, hvilket en
idlang var traadt i Stedet for det i Aaret 1665 nedlagte og i
aret 1747 atter oprettede Akademi i Sorø. (Jfr. 3die Bd.
. 179). Børnenes Antal var 100, nemlig 60 Drenge og
) Piger, hvis Antal skulde foreges naar Omstændighederne
aatte tillade det; og desuden erholdt en Deel andre Børn
nderviisning i Forening med de forældreløse Børn (Vaiserne),
ten frit eller mod Betaling. Aaret efter afbrændte Stiftel-
n i den store Ildebrand 1728; men en ny Bygning blev op-
rt paa samme Sted, som blev færdig i Aaret 1734. I den
staden overgaaede Ildebrand i Aaret 1795 afbrændte Stif-
elsen atter. Børnene blev derfor flyttede til Blaagaard, hvor
e var i nogen Tid, men da det gik mere og mere tilbage med
stiftelsen, blev i Aaret 1799 40 af de tilbageværende 66 Børn
sfatte hos Familier i Kjøbenhavn, og Resten paa Landet. Den
e Mai 1802 blev det bestemt at 50 Børn fra Kjøbenhavn,
) fra Resten af Danmark og 50 fra Norge skulde opdrages
en dertil bestemt Stiftelse. Dette kom imidlertid aldrig til
sførelse. Norge fik i Aaret 1814 ved Fraskillelsen 40,000
bdlr. af Stiftelsens Midler for dets Fordring paa Ret til at
benytte samme; og hvad Danmark angaaer, da er Man ved-
rvet at betale 20—24 Rbd. aarlig for hvert Barn, som
tiftsøvrighederne i Provindserne lade opdrage for Vaisenhusets
egning; ligesom Man ogsaa aarlig betaler Døvstumme In-
tutet 700 Rbd. for 10 forældreløse døvstumme Børns Op-
agelse. Ogsaa hvad de 50 kjøbenhavnske Børn angaaer har
lan, (uagtet Man i Aaret 1807 tilkjøbte sig den store Gaard
o. 6 paa Kjøbmagergaden for 40,000 Rbd., og i Aaret
811 indrettede en Skole sammesteds), anseet det for hensigts-
æssigere at lade dem opfostre hos Familier i Byen under
horig Tilsyn, end at opdrage dem samlede i en Stiftelse, hvor

et moderligt og omhyggeligt Tilsyn vanskeligt vilde lade sig tilveiebringe. — Huusly, Kost og Opdragelse erholde saaledes ingen Børn paa Vaisenhuset, men de ere alle udsatte hos Familier, der erholde en Betaling af 45 Rbd. aarlig for deres Opdragelse, og paa denne Maade sørger Stiftelsen for 70 forældreløse Børn. Foruden disse undervises henved 150 Børn af begge Kjøn, deels forældreløse, deels faderløse, af 16 Lærere og tre Lærerinder i Stiftelsen paa store Kjøbmagergade Nr. 6, hvilken bestaaer af 4 Drenge- og 4 Pigeklasser, foruden to Haandarbeidsskoler, nemlig 1 for Drenge og 1 for Piger, og to Gymnastiklokaler, ligeledes 1 for Drenge og 1 for Piger. Børnene forblive i Skolen til det 15—17de Aar, og anbringes derefter, saavidt muligt med Hensyn til Opdragelse, Familieforhold og øvrige Omstændigheder. Den aarlige Afgang er i Almindelighed 30, hvoraf henved Halvdelen er forældreløse (Waisen*), og et lignende Antal optages aarlig, ved hvilken Leilighed i Reglen trængende Børn af de Familier, der høre til den mere dannede Klasse i Samfundet foretrækkes. Stiftelsens Capitalformue udgjør 313,350 Rbd., hvoraf c. 37,000 Rbd. hidrører fra Gaver og Legater fra Private**). Dens Indtægter og Udgifter er c. 20,000 Rbd. Vaisenhuset er henlagt under det i Aaret 1712 oprettede Missionscollegium, og har derfor samme Direktion som dette.

---

*) De udgaaede Vaisers Antal har fra Stiftelsens Begyndelse til 1850 været 2,056.

**) Det største af Legaterne er Høiesteretsassessor Bocsens paa 17,478 Rbl., fra Aaret 1787. Blandt Indtægtsposterne ere foruden Renterne af Capitalformuen c. 12,300 Rbd., og Bidraget af 2000 Rbd. aarlig af Statskassen, Gevinsten af Privilegiet paa Udgivelsen af Bibler, Psalmebøger og Cathekismus c. 700 Rbd. Blandt Udgiftsposterne ere de vigtigste, c. 7000 Rbd. til Underholdningspenge for de 70 Forældreløse Børns Opdragelse samt for Klæder og Confirmations Udstyr m. m., og 7000 Rbd. til Omkostninger ved Skolen og til Bøger til de i samme underviste Børn.

Om Opfostringshuset jfr. S. 219.

b) Det Wærnske Pige-Institut, hvis Lokale er
Frederiksberg tæt udenfor Staten, er stiftet af Geheimeraad-
e Wærn (kongelig Confirmation 8de Jan. 1813. jfr. Schacks
nd. I. 64), og yder 16 Døttre af Borgere i Kjøbenhavn og
ristiania, og Døttre af afdøde Embedsmænd eller af Mødre,
have været værdige Elever i Stiftelsen, (de sidstnævnte endog
trinsviis), Underhold, Klæder og Underviisning. Denne Stif-
se, i hvilken Alt er beregnet paa at de unge Piger, som op-
ges i samme, senere ville komme til at indtage en tarvelig
illing i Livet, eier c. 124,000 Rbd. og nogle Aktiver, og
ns Udgifter beløbe sig til c. 6000 Rbd.

c) Børnehospitalet i Rigensgade, der snart vil træde
Virksomhed, skylder sin Oprindelse til Prof. L. Dreier, som
st opmuntrede Publikum til ved veldædige Bidrag at op-
te et saadant Hospital, hvor ikke alene fattige og syge Børn
kunde indlægges, men saadanne ogsaa daglig til en fastsat
kunde blive henbragte for at faae fri Lægehjelp og Læge-
ler, ja Lægetilsyn i Hjemmet, naar saadant maatte udfor-
s. Ved Hjelp af det ifølge Prof. Dreiers Indbydelse ind-
ne Beløb af c. 3500 Rbd., og et Laan paa 14,000 af
gens Kasse, er Hospitalet senere opført, og da det nu og-
er blevet forsynet med en Deel af de fornødne Reqvisiter
det i den kommende Sommer (1850) kunne begynde sin
ksomhed med 10 til 12 Senge, som hver antages at ville
arsage en aarlig Udgift af 200 Rbd, naar de ere belagte
Aaret rundt. Da der endnu hidtil kun er tegnet et aar-
Bidrag af c. 1200 Rbd. af c. 700 Bidrag Ydende,
maa Man hoiligen ønske at den offentlige Veldædighed
yderligere vil antage sig denne Stiftelse, hvortil der
god Grund, da den vil yde stor Nytte i den lidende Men-
eheds Tjeneste. Mange Tusinder af svage Børn, og navn-

lig af de nu saa yderst talrige scrophuløse Børn, ville blive reddede fra en sygelig Tilværelse og Forplantelse af en ligesaa usel Afkom, og Hospitalet, og den ambulatoriske Klinik, der vil blive forenet med samme, vil yde vore unge Læger en hidtil savnet Leilighed til at blive ret fortrolige med Behandlingen af Børnesygdomme, og til at høre Foredrag ved Børnenes Sygeseng.

d) Asylerne, hvis Formaal er at skaffe fattige Folk Leilighed til at passe deres Arbeide uden Afbrydelse af eller Bekymring for deres Børn, ved at aabne dem Adgang til at bringe dem, saalænge de ere i Alderen fra 2—7 Aar incl., hen i Asylet, hvor de kunne nyde Ophold hele Dagen, og den Underviisning de efter deres Alder kunne modtage, høre til den nyere Tids Frembringelser.

Det ældste af Hovedstadens Asyler, nemlig det qvindelige velgjørende Selskabs Asyl i Sølvgaden Nr. 420 D., som staaer under Hendes Majestæt Enkedronning Marie Sophie Frederikkes Protektion, blev stiftet Aaret i 1828 for 80 Børn, og er senere blevet udvidet, saa at det kan modtage 100 Børn. Aaret efter, nemlig i 1829, stiftede nuværende Enkedronning Caroline Amalie, hvis vedholdende og varme Interesse for Asylerne disse for en ikke ringe Deel skylde den Fremgang de have havt, Asylet i Store Kongensgade Nr. 259 C., hvilket ligeledes senere har erholdt en Udvidelse, saa at det nu kan modtage 130 Børn. Efter dertil given Impuls fra den nysnævnte Stifterinde af det sidstnævnte Asyl, og oprindeligen fornemmelig ved Medvirkning af (senere afdøde) Cathechet Schaarup, Hofprædikant Münter og Professor Sibbern, blev der nogle Aar senere, nemlig i Sommeren 1835, dannet et Selskab, hvis Medlemmer hver skulde svare 2 Rdd. aarlig i Contingent, forsaavidt de ikke herfra frigjorde sig ved at betale 50, (siden Aaret 1842 25 Rdd.), eengang for

, i det Formaal at oprette og vedligeholde Asyler i
benhavn for Børn fra 2 til 7 Aar. Midt i August
aaned var de tegnede Bidrag allerede stegne til 2000
. eengang for alle, og 900 Rbd. aarlig, og den 1ste De-
ber s. A. saae Man sig derfor i Stand til at aabne et
l i Nellikegaden Nr. 259 for 125 Børn, hvilket fik Nav-
af Asylet af 28de Mai, i Anledning af at en anonym Op-
ring til ved Subskription at stifte et Asyl for Smaabørn
Minde om den 28de Mai, og til Ære for Provindsialstænder-
Stifter Frederik den 6te, ikke blot havde været det første
atlige Skridt i denne Sag, og bragt Selskabet dets første
ge, men ogsaa ved Ideen at Asylet skulde være et Minde
Provindsialstændernes Indførelse og deres Stifter, havde
raget meget til at fremme Sagen. Den 31te Mai 1837
nede Selskabet Adgangen til et paa Christianshavn i Ama-
gaden oprettet Asyl for 150 Børn, hvilket senere har er-
t sin egen for 220 Børns Modtagelse indrettede Bygning,
da Publikums Interesse for Asylerne, som ikke blot viste
ved milde Gaver og Tilvæxt i Selskabets Medlemmers
l, men ogsaa i den virksomme personlige Bistand, som
ge af Medlemmerne, især blandt den qvindelige Deel af
, ydede samme, i lang Tid vedblev at vise sig levende,
Selskabet sig den 16de Januar 1838 i Stand til at
e et tredie Asyl for 80 Børn, hvilket Asyl senere har er-
t sin egen for 200 Børns Modtagelse indrettede Bygning
thersgaden Nr. 248. Da Erkjendelsen af Asylernes Gavn-
d bestandig udbredte sig, blev disse Selskabets tre Asyler
lertid snart utilstrækkelige, og i Begyndelsen af Aaret 1840
saaledes 372 Børn indstrevne til forventende Optagelse, af
e 229 qvalificerede sig til strax at optages, men maatte
ses af Mangel paa Plads. Trang til et fjerde Asyl var
edes forhaanden, og omtrent samtidig med en fra Besty-

relsen udgaaet Opfordring til at bidrage til Grundlæggelsen af fjerde Asyl, blev paa den 28de Januar 1840 i flere offentlige Blade udtalt det Ønske at knytte et Minde om den nogle Uger tidligere hedengangne Kong Frederik den 6te til dette nye Asyl som den smukkeste og den værdigste Maade at yttre sin Anerkjendelse af den Fyrstes Fortjenester, der havde virket saa meget for de lavere Klasser i Samfundet, og hvem Ungdommens Oplæring havde været saa magtpaaliggende. Dette Forslag blev taget til Følge, og havde en saa heldig Virkning, at der allerede i Juni Maaned 1840 var tegnet 5258 Rbd., (hvilket Beløb senere steg til 8663 Rbd.), foruden 74 Rbd. i aarlige Bidrag, og den 31te Juli, paa hvilken den afdøde Konges Guldbryllupsdag skulde været feiret, blev Frederik den 6tes Asyl aabnet, som senere har erholdt sin egen Bygning i Larsleistræde, der er indrettet til Modtagelsen af 250 Børn.

Selskabets 4 Asyler kunne optage 795 Børn; men ved Asylaarets Slutning den 15de Mai 1849 vare kun 579 Børn optagne i disse 4 Asyler, hvorimod de andre ere fuldtallige. Om Grunden til at Søgningen til Asylerne er aftagen i de sidste Aar, ligger i at den større Lethed i at faae Børnene optagne har gjort Forældrene ligegyldige, eller i Arbeidsklassens forbedrede Kaar ved den tiltagende Arbeidsfortjeneste*), eller i andre Aarsager, er ikke godt at afgjøre.

Siden Selskabets Asylers Stiftelse den 1ste Decbr. 1835 til den 15de Mai 1849 ere 4538 Børn blevne optagne i samme, og af disse ere 1286 udskrevne som Syvaarige til de forskjellige Skoler. Antallet paa de for Udeblivelse aarlig udslettede Børn er c. 60 i alle fire Asyler, og Antallet paa de i samme aarlig Nyoptagne kan anslaaes til 350. Paa at udvide Asylselskabets Virksomhed over dets nærværende Standpunkt tænkes ikke,

*) Antallet af Børn under Fattigvæsenet er ligeledes aftaget i de sidste Aar; dog ikke betydeligt.

de forhaandenværende Asyler, som nys anført, ere tilstrække-
ge til at tilfredsstille Trangen til dette Slags Anstalter.

I Forbindelse med hvert af Selskabets 4 Asyler staaer
Dameforening, der bestaaer af 12 af Selskabets qvindelige
Medlemmer, som til fuldstændigere Overholdelse af den moder-
ge Pleie, Man bør forskaffe de i Asylet optagne Børn, have
ataget sig regelmæssigen at besøge Stiftelsen.

Asylselskabets aarlige Indtægter, der i den senere Tid ere
tagne, kunne for Tiden anslaaes til henimod 3000 Rbd.,
voraf de 1600 Rbd. indkomne ved Medlemmernes Contin-
ent; Udgifterne for de 4 Asyler udgjøre c. 3400 Rbd., og
Selskabet har altsaa et aarligt Deficit, der naar Administra-
onsudgifter, c. 150 Rbd., og Renter af Gjeld, 205 Rbd. tillægges,
n anslaaes til c. 800 Rbd., der maa søges dækket ved extra-
dinaire Bidrag. Selskabet, eller dets Asyler, have alle-
de faaet en Deel Legater, og dets Formue kan anslaaes til
40,000 Rbd. i rentebærende Capital. Asylbygningerne med
nventarium have en Værdi af c. 25,000 Rbd.

Foruden de i det Foregaaende omtalte Asyler, har Ho-
edstaden et i Nyboder for 200 Børn, hvilket blev stiftet i
aret 1838, og staaer under Enkedronning Marie Sophie Frederik-
s Protektion, og bestyres af Direktionen for Sø-Etatens Hospital.

**I samtlige disse Hovedstadens 7 Asyler
unne et Antal af 1225 smaae Børn saaledes
aglig finde Tilflugt, Opdragelse og Oplæring.**

En Forening for Oprettelsen af Pleiestuer for spæde Børn,
m for disse kunne være hvad Asylerne ere for de noget
ørre Børn, og som antages at ville kunne haves for en
engeudgift af 4 Mk. ugentlig for hvert Barn i Gjennemsnit,
ar nylig dannet sig, og Man kan derfor visnok vente at
nne Sag vil faae Fremgang.

e) For en halv Snees Aar siden dannede der sig et Asyl-

16*

skoleselskab, der, uden at staa i nogen Forbindelse med Asylselskabet, med hvilket det saa ofte er blevet forvexlet, havde til Formaal at virke for at de som syvaarige af Asylerne udskrevne Børn strax kunde blive optagne i en Skole, og at aabne de Forældre, som havde Børn i Asylerne, og som ikke vilde at disse efter deres Udskrivning skulde gaa i en Fattigskole, og som paa den anden Side manglede Evne til at betale for dem i en Borgerskole, Adgang til at faa deres Børn underviste mod en lav Betaling af i Reglen 2 Mark om Maaneden. Dette Selskab oprettede to Skoler, een for Drenge og een for Piger, til hvilke Hofraad Hambro senere legerede 10,000 Rbd., hvoraf de 6000 Rbd. var til Drengeskolen. Underviisningen meddeeltes indtil Aaret 1848 uden Betaling af samtlige Lærere og Lærerinder i begge Skoler. Under Krigen viste der sig imidlertid Vanskelighed ved at finde Lærere, der uden Betaling vilde undervise i Drengeskolen, og dette bevirkede at Selskabet deelte sig. Der bestaaer saaledes nu eet Asylskoleselskab, som har en Drengeskole (for Tiden i Adelgade), med c. 50 Børn, hvis Lærere alle betales. Dette Selskab har en Formue af 66,000 Rbd. og c. 150 Medlemmer, der yde større og mindre aarlige Bidrag, hvorhos en Deel Medlemmer og Andre aarlig bidrage Noget for at forsyne Skolen med de fornødne Apparater til at være en Art Industriskole. — Et andet Asylskoleselskab, som eier henved 5000 Rbd., har en Pigeskole, (for Tiden paa Nørregade Nr. 236), som tæller circa 70 Elever, der særligen øves i Haandarbeide, hvorved de tjene til Confirmationsudstyr, og i denne Skole undervise alle Lærerne og Lærerinderne gratis. Ingen af disse to Selskaber modtager andre Børn i deres Skole, end dem, som ere udgaaede fra Asylerne.

En tredie Asylskole er den, som Enkedronning Caroline Amalie har oprettet for de Børn, der som Syvaarige udgaae [illegible]es S. 232 nævnte Asyl.

f) Friskolen i Dronningensgaden Nr. 261 paa Christians-havn blev stiftet den 1ste Mai 1771 af afdøde Agent Holck, (jfr. Penia for 1814 S. 97), og har senere været i uafbrudt Virksomhed. De tegnede aarlige Bidrag udgjøre nu kun 82 Rbd. Derimod har Skolen 140 Rbd. aarlig af Groserer Niels Brocks Legat for 12 forældreløse eller andre fattige Børns frie Under-viisning i samme, og 214 Rbd. i Rente af dets Capitalformue af 5370 Rbd., og 200 Rbd. i Leie af Leilighederne i Skolens Huus. Udgifterne ere c. 700 Rbd., hvoraf 300 Rbd. med-gaae til Løn for Læreren og Lærerinden. Børnenes Antal er 36, fordeelte i 2 Afdelinger. Skolen bestyres af Sognepræ-sten ved Frelsers Kirke.

g) I Aaret 1805 den 20de Novbr. stiftedes ved Sam-menskud af Menighedens Medlemmer Friskolen for Drengebørn af det mosaiske Troessamfund (jfr. Penia 1809 S. 133). Denne Stiftelse, af hvilken Grosserer M. L. Nathanson har stor Fortjeneste, erholdt senere af de 294,000 Rbd. Sølv, som Hofraad Meyer ved Testament af 13de December 1822 (jfr. Schacks Fund. I. 22) legerede til offentlig

Brug *)	50,000 Rbd.
hvortil senere kom fra forskjellige Testatorer	13,000 —
og Aaret 1848 fra Hofraad Hambro	10,000 —
og den eier saaledes nu ialt c.	73,000 Rbd.

*) Af de mangfoldige Legater, som Hofraad Meyer stiftede, var kun tre forbeholdt den mosaiske Menighed, nemlig det S. 227 nævnte paa 24,000 Rbd., til en Fribolig, det ovennævnte Legat paa 50,000 Rbd., og et paa 30,000 Rbd. til Carolineskolen, ialt 104,000 Rbd., hvorimod Resten, tilsammen 190,000 Rbd., var til christne Skoler og Stiftelser, blandt hvilke her som de største fremhæves 10,000 Rbd. til Kunstakademiet, 10,000 Rbd. til Frederiks Hospital, 14,000 Rbd. til Herlufsholms Skole, 10,000 Rbd. til Petri Menigheds Fattigstiftelser og Skoler, 20,000 Rbd. til Kjøbenhavns Universitet, 25,000 Rbd. til Fødselsstiftelsen, og 12,500 Rbd. til det militaire

b) I Aaret 1810 den 28de Octbr. stiftedes Carolineskolen ved et Sammenskud af den mosaiske Menigheds Medlemmer (jfr. Penia 1810 S. 319). Senere erholdt den af Hofraad D. A. Meyer et Legat paa . . . . 30,000 Rbd.
Desuden legeredes senere til Skolen . . . . . . 4,000 —
og i Aaret 1848 af Hofraad Hambro . . . . . 10,000 —

og denne Stiftelse eier saaledes i alt 44,000 Rbd.

Det er imidlertid ikke blot ved de heromtalte Stiftelser at Direktionen for Kjøbenhavns Fattigvæsen understøttes i dens Bestræbelser for at lindre de Trængendes Nød, men dette skeer ogsaa ved en Mængde Selskaber, der have dette Formaal, og hvis Virksomhed tilsammentaget har et meget betydeligt Resultat. Disse Selskaber ere i det Væsentlige følgende*).

1) Det forenede Understøttelsesselskab i Kjøbenhavn blev stiftet den 4de Juni 1788 i den Hensigt i Løbet af nogle Aar ved Hjelp af et ugenlig Bidrag af 4 Sk., for hvilket Medlemmerne skulde erholde et Blad kaldet „Borgervennen“, at opsamle en Capital, af hvis Renter Medlemmer

---

Garnisons Hospital. For at forhindre at disse Legater, af hvilke de fleste andensteds ere omtalte, og de mangfoldige mindre Legater, han gjorde (jfr. Schacks Fund. I. S. 22 ff.), ikke skulde miste hvad han legerede dem, bestemte Testator at hele Beløbet af 294,000 Rbd. skulde indbetales i Statskassen, og kun Renten udbetales til Legaternes Bestyrere.

*) Kritiken vil maaskee finde at Afsnittet om Understøttelsesvæsenet er behandlet udførligere end det forholdsviis burde været det efter Skriftets Plan; men jeg har troet at en noget udførligere Omtale navnlig af de mange Understøttelsesselskaber og Legater kunde opmuntre een eller anden Formuende ved Exemplets Magt til at gaae ind i et saadant Selskab, eller til at stifte et saadant Legat, eller maaskee kunde vise een eller anden Trængende Veien til at søge sin Nød afhjulpet; og dette Haab har bragt mig til at udsætte mig for Kritikens mulige Misbilligelse af at jeg har paataget mig det colossale Arbeide at samle og meddele en kortforfattet Underretning om alle de heromtalte Stiftelser, Legater og Selskaber.

Selskabet, der vare komne i trængende Kaar, kunde faae en
[U]nderstøttelse eller Laan. Inden et Aar var gaaet var Med-
[le]mmernes Antal steget fra 206 til over 1000, og Selskabet har
[no]ere i 60 Aar udøvet en meget heldbringende Virksomhed.
[(C]fr. det af Thaarup paabegyndte Arkiv for offentlige Regnska-
[ber] S. 27—33, og Bladet Borgervennen). Ved Hjelp af
[Pen]gsamling, Gaver og Legater har Man efterhaanden faaet en
[For]mue samlet af c. 150,000 Rbd. Kun Borgere, som ere i
[borgerlig] Næringsvei, og Embedsmænd, eller Døttre af disse, kunne
[bli]ve Medlemmer af Selskabet, og Ingen kan erholde Under-
[støt]telse af samme uden i 5 Aar at have været Medlem.

Selskabets Virksomhed bestaaer i at give rentefrie Laan
[fr]a 50—300 Rbd. mod Caution for prompte Tilbagebetaling
[med] 2 Procent maanedlig til stræbsomme Medlemmer af Selska-
[be]t, der hertil ere blevne trængende, og i at give Understøttelse
[ve]d en Pension fra 25—50 Rbd. aarlig, eller ved en aarlig
[be]villiget Gratifikation af 10—20 Rbd., til Medlemmer af Sel-
[ska]bet eller deres Enker, naar disse maatte være faldne i Armod.

For Tiden er Medlemmernes Antal c. 2700, og Selska-
[bet]s aarlige Indtægters Beløb c. 8500 Rbd. De Understøt-
[ted]es Antal var sidste Aar 478, hvoraf 149 var Pensionister,
[28]9 Gratialnydende og 40 Laannydende. I Pension uddeeltes
[omtren]t 4700 Rbd., i Laan 6250 Rbd. og i Gratifikationer 4000
[Rb]d. At dette Selskabs store heldbringende Virksomhed vilde blive
[end]nu større, baade directe og indirecte, naar Man sørgede for
[at] bringe Bladet „Borgervennen“ mere i Harmoni med Tidens
[For]dringer, kan vistnok ansees for afgjort.

2) Det forenede Velgjørenheds Selskab blev
[stift]et den 4de Mai 1832 ved en Forening af veldædige Bor-
[ger]e. Efter Selskabets Love af 14de Mai 1838 bestaaer dets
[Form]eed i Velgjørenhed imod saadanne kjøbenhavnske værdige
[T]rængende, som ved Alder, Sygdom eller Mangel paa Leilig-

hed eller Redskaber ere hindrede i selv at erhverve det Nødvendige, og som endnu ikke ere sunkne ned i den yderste Armod, men ved den Understøttelse, Selskabet kan yde, kunne antages at ville blive opretholdte eller fremhjulpne. Maaden paa hvilken Selskabet, (fra hvis Hjelp de af Fattigvæsenet, men ikke de af andre Selskaber Understøttede ere udelukkede), søger at virke, deler sig efter Omstændighederne i: Uddeling af Brød, Brændsel, Klædningsstykker og Pengehjelp, især til Huusleie; Laan mod Selvskyldnercaution til deres Drifts Fremme; i at forsyne Arbeidsdygtige med Redskaber, som de mangle, eller med Arbeide, navnlig Spind, Strikning o. a. desl.; i at yde Medicin og Lægehjælp; samt i at give fri Skole-Underviisning, især til Børn, der paa Grund af deres Forældres Stilling have et naturligt Krav paa at erholde en bedre Underviisning end den, der gives i Stadens Friskoler. Selskabets Medlemmer yde hver 1 Mk. maanedlig i Contingent. Deres Antal som eengang var 1600 er efterhaanden sunket ned til c. 1000, og da Selskabet kun eier et Par Tusind Daler i Formue, saa har Man maattet indskrænke sin Virksomhed i enkelte Retninger, og ligesom Man næsten ganske har standset Meddelelsen af Medicin og Lægehjælp, fordi Selskabet Hygæa meddeler samme, saaledes har Man meget indskrænket Understøttelsen ved Arbeide, saasom Strikning, Spind og Vævning, da der til at opbevare og uden for stort Tab at afhænde den ofte betydelige Beholdning af forarbeidede, især uldne Varer, som bliver tilovers efter at Selskabet har anvendt hvad den har Brug for til Uddeling, fordredes en Driftscapital, som Selskabets aftagende pekuniaire Kræfter ikke tillod det at afsee. Ved Hjelp af den Bistand, Man har havt udenfra, har Man imidlertid dog kunnet ogsaa i den seneste Tid anvende c. 4000 Rbd. aarlig til at fremme Selskabets Formaal, navnlig til Understøttelse med Brød, Brændsel, Klædningsstykker, Arbeide, Pengehjelp, Laan,

Underviisning for 35 Drengeborn i Selskabets Skole, og
ipladser for enkelte Pigeborn i Pigeskoler.

3) Det søsterlige Velgjørenheds Selskab blev,
er Forslag af Emmanuel Balling, stiftet i Aaret 1790 til
inde om at Frederik den 6te som Kronprinds den 13de Juli s. A.
rmælede sig med Marie Sophie Frederikke, og det bestod i Be-
ndelsen kun af 100 Medlemmer. Disses Antal steg imidler-
inden Aarhundredets Slutning til over 900, naaede i Aaret
314 sit maximum, nemlig 1500, og sank derpaa efterhaanden
c. 600, paa hvilket Standpunkt det omtrent har holdt sig i de to
ste Decennier. Contingentet, der oprindelig var 1 Rdl. Cour.,
senere varierede noget, har i de sidste 30 Aar været 2
Rbd. Bestandige Medlemmer ere de, som indbetale saa stort
Capitalbeløb, at Renten i det mindste er som Contingentet.
Overordentlige Medlemmer ere de, som aarlig erlægge 10 Rbd.
ler derover. Selskabets Virksomhed bestaaer i at yde fattige
igeborn Underviisning, som meddeles dem i en for Selskabets
egning bestyret Skole, og i at yde dem Klæder, navnligen
ar de udgaae af Skolen ved deres Confirmation. I de senere
ar har Pladsernes Antal i Selskabets Skole naaet til 50, og
en Selskabets Oprettelse har noget over 400 Børn nydt Under-
isning i samme. Børnenes Alder ved Antagelsen maa nu ikke
ere under 9 Aar og ikke over 12 Aar, og der sees meget
a gode Forkundskaber ved Antagelsen, og de, som ere aldeles
ottede for samme, optages ikke. Selskabet har, fornemmelig
d Gaver og Legater, samlet en Formue af c. 30,000 Rbd.
esuden har Selskabet tvende separate Legater, som afdøde
ektor R. L. Nissen, der i 47 Aar, nemlig fra 1798—1845,
ar Directeur for samme, stiftede ved at oplægge Indtægten
de af ham siden Aaret 1799 udgivne Beretninger om Sel-
abet. Det ene af disse Legater er stiftet i Aaret 1811, og
paa 1000 Rbd., hvis Renter oplægges indtil de have naaet

et Beløb af 200 Rbd., hvorpaa det udbetales som Udstyrsportion til en forlovet Pige, som i sin Tid er med godt Vidnesbyrd udgaaet af Selskabets Skole. Det andet Riisenske Legat, som er stiftet i Aaret 1839, udgjør noget over 5000 Rbd., og har til Bestemmelse, efter en i Fundatsen nævnt Persons Død, at danne en Hjelpefond for Selskabet, naar dette muligen i Tidens Løb, ved Formindskelse i Medlemmernes Antal, maatte trænge dertil. Jfr. Oversigt over det søsterlige Velgjørenheds Selskabs Historie af Dr. Stenersen Gad. Kjøbenhavn 1840.

4) Det qvindelige Velgjørenheds Selskab blev stiftet i Aaret 1815, den 28de Octbr., Enkedronning Marie Sophie Frederikkes Fødselsdag, til Minde om at Høistsamme dette Aar havde høitideligholdt sin Sølvbryllupsfest. Det har senere virket meget heldbringende, fornemmelig for den kjøbenhavnske Tjenesteklasses Forbedring, og for Understøttelse af flittige og duelige Haandværkere. Det har saaledes hvert Aars 11te Juni og 11te Decbr. Terminer hjulpet et større eller mindre Antal uformuende og uden egen Brøde tilbagesatte Haandværksmestere med Laan som Hjelp til deres Drifts Udvidelse mod 4 pCt. Rente og Tilbagebetaling i flere Aar lempet efter Laantagernes Ønske og Trang, og har siden sin Oprettelse i Aaret 1815 paa denne Maade understøttet c. 200 trængende og værdige Haandværkere. Selskabet har lige siden dets Begyndelse havt en Tjenestepigeskole, i hvilken først 20, men i den sidste Snees Aar 32 Pigebørn stadigen undervises i alt hvad der fordres af en duelig Tjenestepige, og senere ved deres Confirmation udstyres paa Selskabets Bekostning og derpaa søges anbragte hos agtværdige Familier, paa hvilken Maade Selskabet nu i alt har sørget for c. 120 Pigebørn. To Elever i denne Skole erholde aarlig af Hofraad Meyers Legat for Flid og god Opførsel en Præmie af 25 Rbd., der indsættes i

erformynderiet, og hvis Renter Vedkommende kan opbebære
r hun er confirmeret, hvorimod Capitalen med mulig ved=
gende Renter først udbetales hende som Brudeudstyr naar
gifter sig. Til et halv hundrede Tjenestepiger uddeler Sel=
et, i Præmier for lang og tro Tjeneste paa eet Sted, aar=
den 28de Octbr. over et tusind Daler. Blinde=Institutet
Selskabet lige siden det begyndte sin Virksomhed understøt=
med 300 Rbd. aarlig. Det af Selskabet oprettede Asyl er
talt S. 232. Selskabets Udgifter beløbe sig aarligen til noget
r 4000 Rbd., hvilke bestrides ved dets Indtægt af aarlige
rag, der beløbe sig til c. 1400 Rbd., og ved Renten af
Capitalformue paa c. 75,000 Rbd. som det, deels ved
samling af aarlige Overskud, deels ved Gaver og Legater,
andt hvilke sidste et paa 10,000 Rbd. af Etatsraadinde Koe=
d særlig bør nævnes), efterhaanden har opsamlet.

5) Selskabet for qvindelige Tyendes Vel er
et i October 1847 i det Formaal at understøtte værdige
engende af den tjenende Klasse i Hovedstaden. Medlem=
ne betale 2 Rbd. aarlig. Indtil videre vil dette Selskab ind=
nke sin Virksomhed til at understøtte Piger, som paa Grund af
er eller Svagelighed ikke kunne tjene længere, med et Laan
at begynde et Erhverv, eller med en Pengehjælp, der efter
tændighederne kan gjentages, samt til at anvise tjenende
er der mangle Condition Ophold og Kost i paalidelige Huse
ring i Staden, og i paatrængende Tilfælde at tilstaae dem
Penge=Understøttelse.

6) Den qvindelige Pleieforening blev stiftet i Efter=
t 1843, efterat Enkedronning Caroline Amalie, som i høi
d havde beundret den af Frøken Sieveking i Hamborg
ede og i 12 Aar forestaaede qvindelige Forening til syge
tiges Pleie, havde formaaet bemeldte Dame til at komme
il. Medlemmerne af denne Forening, til hvilken Enkedron=

ning Caroline Amalie bidrager 500 Rbd. aarlig, forpligte sig ved deres Indtrædelse til at træde i personlig Forbindelse med de Fattige, for saavidt muligt at komme dem tilhjelp baade i aandelig og legemlig Henseende, og hvert Medlem forpligter sig til i det mindste at besøge 2 Familier ugenlig. Saavidt muligt antages kun den bedre Deel af de Fattige. Hjelpen er fortrinlig rettet paa de Syge, som i Reglen besøges 1 Gang ugenlig, og da meddeles Understøttelse. Særligt Hensyn tages til Distriktslægernes og tildeels ogsaa til Præsternes Anbefalinger. Den Hjelp Selskabet yder meddeles i Reglen ikke i Penge, men i Levnetsmidler og ved at skaffe Arbeide, Materialier o. s. v. De Fattige, som man giver Arbeide, beskjeftiges fornemmelig med Spind, Strikning og Syning, og en Deel af det Forarbeidede uddeles til Trængende, og navnlig søger Man at forskaffe den nødvendigste Beklædning til fattige Børn, som uden denne Hjelp ikke vilde kunne komme i Asyler eller Skoler, og at forsyne nyfødte Børn med det fornødne Børnetøi. I det sidste Aar har denne Forening, hvis Indtægter i samme i alt har udgjort 1830 Rbd., ydet et Antal af 105 sin Hjelp. Formue har Selskabet desværre slet ikke.

7) Foreningen af Aaret 1843 til Forsorg for confirmerede Piger er et fornemmelig af Damer bestaaende, i Aaret 1843 oprettet Selskab, som har til Formaal at bidrage til at frelse den confirmerede qvindelige Ungdom, der trænger til Veiledning og Understøttelse, ved at anbringe den i Stillinger, hvori den kan fortjene sit fremtidige Ophold og uddannes til selvstændigt og sædeligt Livserhverv. I de 6 Aar dette Selskab havde virket da det sidste Regnskab blev aflagt for Aaret 1848 til 1849 har det antaget sig 258 Piger, af hvilke 114 opføre sig særdeles godt, 13 tvivlsomt, medens 38 ere opgivne paa Grund af slet Forhold. Om 50 savnedes Kundskab. Resten ere udgaaede fra Opsynet ved Giftermaal, Død o. d.

-hver Pige vedbliver, selv efter at hun har faaet Condition, staae under de Damers Tilsyn, under hvis Patronat hun er -vet sat, indtil hun enten frivillig unddrager sig Selskabets -rsorg, eller ved fortsat slet Opførsel gjør sig uværdig til den. -ets Udgifter til Understøttelse og Beklædning vare i Aaret 1848 1849 kun 417 Rbd., skjøndt Man kom alle dem tilhjelp, der -vde meldt sig og vare værdige til Understøttelse. Formue -r dette veldædige, Medborgeres Opmærksomhed fortjenende -elskab desværre ikke. De aarlige Bidrag udgjør 470 Rbd., -agte af c. 200 Medlemmer.

8) Selskabet til Understøttelse af ugifte Fruen-mmer, hvis Kaar ikke svare til deres Opdragelse. -ette Selskab blev stiftet i Aaret 1793 i den Hensigt at gjøre det -uligt for Familier i bedre Kaar ved et ringe aarligt Contingent at -kre deres Døttre en Understøttelse (jfr. Penia for 1814 S. 215). -et aarlige Bidrag blev fastsat til 2 Rbd. I Aaret 1807 havde -elskabet ved Gaver og Legater samlet en Formue af henved -,000 Rdl., og de Understøttedes Antal var da 60, som hver 12 Rdl. aarlig. Efter forskjellige Skjebnens Omskiftelser, hvilke Underretning tildeels findes i det af Thaarup paa--yndte Archiv for off. Regnsk. S. 11—14, tæller Selskabet 55 Medlemmer, af hvilke 42 svare Contingent, (de fleste -Rbd. aarlig) som Velgjørere, hvorimod 13 bidrage til For- -l for indtegnede Døttre og Andre. De Understøttedes Antal -37, af hvilke 10 faae 12 Rbd. og Resten 16 Rbd. aarlig, -rhos 7 af dem endvidere nyde Renterne af det Leidnerske -ats Capital, og derved hver have et Tillæg af 20 Rbd. -lig. Selskabets Formue udgjør, det Leidnerske Legat ide -net, henimod en Snees Tusind Daler.

9) Om Foreningen af 1837 til forsømte Børns Frelse, 3die Deel Side 332.

10) Selskabet for Døttreskolen til Frederik

den 6tes Minde, og sammes Friskole for Døttre af Handelsklassen og Embedsstanden*), blev oprettet den 3die August 1833 til Minde om Glæden over Kong Frederik den 6tes Helbredelse af en livsfarlig Sygdom. Der blev tegnet 562 Portioner à 2 Rbd., (nemlig 51 af Kongehuset, 227 af Embedsmænd, 219 af Handelsmænd og 65 af andre Næringsdrivende), og da Man ikke troede at turde grundlægge noget særligt Institut betalte Man for 30 Fripladser i det af Fru Buch bestyrede. Denne Skole antog i Begyndelsen af Aaret 1841 Navnet „Døttreskolen til Frederik den 6tes Minde", og dette forhøiede Selskabets Medlemmers Antal saaledes, at Portionernes Antal steg til 1270, i hvilken Anledning det blev vedtaget at Fripladsernes Antal for Fremtiden skulde være 54. For Tiden er Portionernes Antal kun 838½. Fripladsernes Antal er 47, hvoraf omtrent Halvdelen ere besatte med Døttre af Mænd af Handelsstanden. De Betalendes Antal er 70. Den der tegner sig for 18 Portioner erholder derved Ret til at besætte en Friplads, og dette er for Tiden Tilfældet med 7. Den 28de Januar, Kong Frederik den 6tes Fødselsdag, er Selskabets og Skolens Festdag, og paa samme er i de senere Aar stedse blevet uddeelt et fuldstændigt Confirmationsudstyr til 5 fattige Piger udenfor Skolen, syet i Skolen og for største delen bekostet af Skolens Elever ved et maanedlig Bidrag af 4 Skilling.

11) Bespiisningscomiteen paa Christianshavn dannede sig i Begyndelsen af Aaret 1846 for ved de Midler, der maatte blive stillet til dens Raadighed af veldædige Medborgere, at lindre de Fattiges Nød paa Christianshavn naar en

*) Denne Skole maa ikke forvexles med den i Aaret 1791 stiftede Kjøbenhavns Døttreskole, eller med Christianshavns i Aaret 1799 oprettede Døttreskole, hvilke begge ere Betalingsskoler, der kun skille sig fra private Institutter derved, at de forestaaes af en Direktion.

ring eller langvarig Vinter med forhøiede Priser paa Levnets=
dler maatte medføre Næringsløshed og Mangel, samt ved en
dig Control at udøve en moralsk Indflydelse paa dem, i
ilken Anledning man vilde uddele Middagsmad og saavidt
ligt paavise de Arbeidsdygtige Arbeide. Paa den førstnævnte
disse Maader har man nu virket i 5 Vintere. Man hen=
er ved Tilstaaelsen af den omhandlede Hjelp de Trængende
3 Klasser, af hvilke de 2 første hver igjen have 2 Afde=
ger.

e Klasse: De, som ingen privat eller offentlig Understøttelse
have

A. Gamle af begge Kjøn (i det mindste 55 Aar) Van=
føre, Svage og Sengeliggende, og Enker med flere
Børn.

B. Arbeidsføre med Familie, som paa Grund af Aars=
tiden ikke kunne erholde Arbeide, skjøndt de attraa
samme.

n Klasse: De, som have nogen, men ikke tilstrækkelig privat
Understøttelse eller Interimshjelp af Fattigvæsenet, (med
de samme to Underafdelinger A og B som 1ste Klasse).

e Klasse: Faste Almisselemmer under særdeles talende Om=
stændigheder.

Med Hensyn til Undersøgelsen af de Trængendes Værdig=
har Man deelt Christianshavn i 13 Distrikter, og enhver
gangsbillet gjelder kun for en Maaned, efter hvis Forløb
paany afgjøres om den Paagjeldende skal beholde den eller
. Der leveres stifteviis 3 Pægle varm Suppe, Kaal eller
ter med 4 Lod kogt Flesk eller 6 Lod Kjød, der ved Accord
en Entrepreneur haves for 6 ß. Portionen. I Vinteren
48—49 udgjorde de uddeelte Portioners Antal 20,367*),

*) I Vinteren 1846—47 uddeeltes 31,476 Portioner, i Vinteren 1847—48 32,990. I den sidstnævnte Dyrtids Vinter var de An=

uddeelte til c. 250 Familier, foruden til 320 Børn, hvilket foraarsagede en Udgift af 1370 Rbd. I Vinteren 1849—50 uddeeltes circa 32,400 Portioner, der foraarsagede en Udgift af c. 2150 Rbd. Over 300 Børn spiste paa Skolen, hvilke tillige erholdt Brød til Maden, som Laugsbagerne for størstedelen gratis have leveret. De, som ønske at disponere over en Billet til Fordeel for Trængende i deres Bekjendtskab, kunne erholde en saadan for 2 Rbd. maanedlig. Uddelingen begynder i Reglen i den sidste Halvdeel af Januar Maaned, og vedvarer til først paa Foraaret naar det mildere Veir aabner større Leilighed til Erhverv. Der er hidtil ikke ved Legater eller paa anden Maade tilflydt denne Indretning nogen Formue, der kunde sikkre dens Bedvaren. Dens Gavnlighed er imidlertid saa stor, at man vel kan nære det sikkre Haab, at de milde Gaver af forskjellig Størrelse, ved hvilke den hidtil har været holdt i Virksomhed, ikke i noget Aar ville udeblive.

12) Den kjøbenhavnske Bespiisningsanstalt for Trængende, (i Gothersgaden), begyndte sin Virksomhed i Vinteren 1829—30, og har senere stadigen fortsat samme paa en meget heldbringende Maade. Naar Dyrtidsvinteren 1846—47 undtages, i hvilken den uddeelte 258,843 Portioner Middagsmad, og vedblev sin Virksomhed til den 20de Juni, har den aarligen i Tidsrummet fra midt i Decbr. til sidst i April uddeelt c. 140,000 Portioner, (minimum 125,725, maximum 168,874), bestaaende afverlende af 3 Pægle Suppe, Kaal eller Ærter med 5 Lod kogt Kjød uden Been, eller Flesk eller i visse Aar islandsk Lammekjød. De uddeelte Billetters Antal har i Reglen været c. 1300, og omtrent henved Halvdelen heraf er hvert Aar blevet uddeelt af Velgjørere, som ved at

søgendes Antal saa stort, at Man tog den Bestemmelse kun at uddele Mad hver anden Dag, hvorved det lykkedes at tilfredsstille alle Trængende.

mfende deres Bidrag, have forbeholdt sig Ret til selv at
sponere over en Billet. Sande Trængende har Man hel-
viis aldrig været nødt til at afvise af Mangel paa Evne.
aden, der har været sund, styrkende og velsmagende, har
tet circa 3 Skilling, og i Dyrtidsvinteren 1846—47 3½
illing Portionen*). Udgifterne, som i Reglen have beløbet
til c. 4500—5000 Rbd. er hvert Aar blevne tilveiebragte
en i Efteraaret udgaaet Indbydelse til Meddelelse af milde
aver, og ved Hjelp af smaa aarlige Overskud har Man
samlet en Reservecapital af et Par tusind Daler.

14) Fiirskillingsselskabet er stiftet i Aaret 1842
d det Formaal at understøtte Trængende, der ved en maa-
dlig Understøttelse af 1 à 2 Rbd. kunde afholdes fra at falde
t Offentlige til Byrde. Contingentet er 4 Skilling ugenlig.
edlemmernes Antal er for Tiden 75. Det høieste Antal, 88,
te Selskabet, som i Gjennemsnit stadigen har understøttet 10
ængende, i Aaret 1845.

15) Selskabet Hygæa blev stiftet i Aaret 1835 den
de Januar, Kong Frederik den 6tes Fødselsdag, i det Øie-
d at yde fri Medicin og Lægehjelp til saadanne værdige
ængende, der ikke selv kunne bestride de med Sygdommen
bundne Udgifter, og dog ved det Dannelsestrin, paa hvilket
staae, ere forhindrede fra at søge Hjelp hos det Offentlige.
tte sit ædle Formaal søger Selskabet at opnaae ved Hjelp
Medlemmernes Contingent af 2 Rbd., ved de extraordi-
ire Bidrag det erholder ved Salg til Medlemmerne af Extra
lletter til en Concert det aarligen giver, og ved Understøttelse

*) Til 136,691 Portioner gik i Vinteren 1845—46, for at anføre et enkelt Exempel, 9,625 Pd. Oxekjød, 947 Lispund Flesk, 15½ Td. Havregryn, for 249 Rbd. Grønsager, for 183 Rbd. Tørv og Brænde, 69 Tdr. Kartofler, 60 Tdr. Ærter, 7½ Td. Salt, og 24 Pd. Kommen. Folkeløn 190 Rbd.

af Byens Læger og Apothekere. Hvert Medlem erholder til den aarlige Concert, foruden sin egen Billet, en Damebillet, altsaa Valuta for sit Contingent. Selskabet tæller 250—300 Medlemmer; dets aarlige Indtægter er c. 1000 Rbd., og det har siden sin Oprettelse ydet et Antal af noget over halvtrediestusinde (c. 200 aarligen), den fornødne Pleie.

15) Murerforeningen i velgjørende Øiemed, som for Tiden eier circa 12,000 Rbd., er et Filial af Frimurerselskabet, der ligesaalidt som Selskabet „Kjeden", (jfr. 3die Deel S. 72), egne sig til her at omtales, om end Velgjørenhed er eet af disse Selskabers forskjellige Formaal.

16) Understøttelses-Samfundet for værdige Trængende, som ere eller have været Medlemmer af Kongens Livjægercorps, bestaaer af 534 Medlemmer, der erlægge 2 Rbd. aarlig i Contingent. Samfundet eier henved 5000 Rbd.

For forskjellige Klasser af Statsborgere haves desuden Understøttelsesforeninger, (der tildeels ere at betragte som et Slags Forsikkringsanstalter), for Exempel de kjøbenhavnske Toldbetjentes Laane- og Understøttelseskasse, Understøttelsesselskabet for Skolelærerstanden i Kjøbenhavn, Typographernes forenede Hjelpekasse, Philadelphia, der bestaaer af Studenter, o. fl. a.; men disse Selskaber vilde det neppe være hensigtsmæssigt her at omtale, deels fordi de ikke hertil ere betydelige nok, deels fordi de, hvem de nærmest interessere, ikke ville savne Kundskab om samme.

Deels under Magistratens, deels under Borgerrepræsentanternes, og deels under Andres Bestyrelse henhøre desuden en stor Mængde Legater, hvis Renter ere bestemte til Understøttelse for kjøbenhavnske Trængende af forskjellig Slags*).

*) For at kunne angive Totalsummen af hvad der ved Legater er skjenket til kjøbenhavnske Trængendes Understøttelse, maatte alle Værge-

større af disse i Virksomhed traadte Legater, ere, for-
avidt de ikke ere bestemte til Understøttelse for
iftelser eller Selskaber, der alt ere omtalte i
t Foregaaende, følgende:

1) Etatsraadinde Koefoeds*) af Borgerrepræsentan-
ne administrerede, og i Aaret 1840 i Virksomhed traadte
gater, som bestaae:

a) af et Legat paa 85,096 Rbd. (nemlig 50,000 Rbd.
½ af Boets Overskud) til Understøttelse for Enker
er Borgere og Embedsmænd her af Staden (Sø-
ænds Enker dog undtagne), af hvilket 13 Enker hver faae
0 Rbd. og 25 hver 50 Rbd. Enker efter Præster og
irkebetjente ved Frelsers Kirke paa Christianshavn have for-

maalsbøgerne og alle de Testamenter, ved hvilke Legater ere stiftede, igjennemgaaes, da af en Mængde Legater en Deel anvendes til Understøttelse, en Deel til andet Brug. En stor Deel Legater komme ogsaa først til Anvendelse efterhaanden som visse Personer bortdø. For at have en Regel at gaae efter ere kun de Understøttelseslegater, af hvilke der for Tiden er 10,000 Rbd. eller derover tilbage i Behold, nævnte i dette Afsnit. Resten, der saaledes ikke ere blevne omtalte, (og hvis Beløb oprindelig, og navnlig før Rigsbankforordningen udkom, ved enkelte har været over det nysnævnte Beløb), ere vel mange i Tallet, men udgjøre tilsammen ikke mere end et Par af de største af de ovenanførte. Et meget betydeligt Antal Legater ere nævnte i det Foregaaende, hvor de Institutioner og Stiftelser ere omtalte, til hvis Tarv de ere skænkede, og ved at eftersee de i Registret under Ordet »Legater« anførte Henviisninger vil Man saaledes faa en Oversigt over de betydeligere af samtlige Legater af forskjellig Art.

) De mange, paa forskjellige Steder i dette Skrift omtalte Legater, som Etatsraadinde Marie Koefoed, fød Bohn, Enke efter Coffardicapitain (senere Grosserer og Godseier) Hans Peter Koefoed, gjorde ved Testament af 25de Mai 1839 (see Col. Tid. 1839 S. 955 ff.), udgjorde — naar Boets Overskud paa 105,000 Rbd., som efter Testamentet skulde deles mellem de to ovennævnte Legater, og det i det Følgende omtalte for bornholmske Sømænds Efterladte, medtages — i alt et Beløb af 375,000 Rbd.

trinlig Afgang. Naar en Enke, der har Legatet, døer, beholde hendes efterladte Børn det til deres fyldte 15de Aar.

b) Et Legat paa 85,096 Rbd., (hvoraf 10,000 Rbd. dog først ville blive disponible med Tiden), til Understøttelse for ugifte Fruentimmer, hvis Kaar ikke svare til den Opdragelse, de efter deres Forældres Stilling have nydt, af hvilket Legat for Tiden 13 ugifte Fruentimmer nyde hver 100 Rbd. og 25 hver 50 Rbd. Ved Indtrædelse i Ægteskab ophører Understøttelsen. Disse to Legater ere saa stærkt søgte, at Antallet af Ansøgerne flere Gange til hver af samme har været 3 til 400.

c) Et Legat paa 20,000 Rbd. til Skoleløn for uformuende Pigebørn, af hvis Renter 10 Pigebørn hver have 50 Rbd., 12 hver 25 Rbd. aarlig, efter Stand og Kaar, fra deres 9de Aar indtil deres Confirmation eller fyldte 15de Aar.

2) Coffardicapitain H. P. Koefoeds og Hustrues, ovennævnte Etatsraadinde Koefoeds, Legat til Understøttelse for trængende kjøbenhavnske Sømænd af Coffardi-Etaten og disses Enker og Børn blev stiftet ved Gavebrev af 14de Febr. 1812, som til nysnævnte Anvendelse skjenkede 100,000 Rdl. Cour. (Jfr. Col. Tid. 1812 Nr. 24, og Fogtmanns Reskr. 1812 S. 83). Legatets Understøttelsesportioner, hvis Antal for Tiden er 78, ere paa 50—100 Rbd. Bestyrelsen af dette Legat, som for Øieblikket eier 103,796 Rbd., bestaaer af Justitiarius i Sø-Retten, Oldermanden og Vaterskouten ved Skipperlauget, og tre Sømænd.

3) Ved Grosserer Niels Brocks og Hustrues, Line Bredahls Testament af 19de Febr. 1796 (jfr. Penia anden Aargang S. 81 ff.) blev der til Kjøbenhavn og Christianshavn skjenket flere tildeels høist betydelige Legater, der i Alt oprindelig beløb sig til 374,853 Rdl. Cour., foruden de i det Følgende omtalte 172,935

l., som blev legeret Byen Randers til forskjelligt Brug. Af se Legater, der ikke alle ere til Understøttelse for Trængde*), bliver her at fremhæve a) Et Legat, oprindelig paa 297 Rdl. Cour., til Medgiftsudstyr, saaledes at Renaf denne Sum i 2 Aar efter hverandre tilfalder en Person Testatorernes Familie, hvis en saadan ansøger derom, men ndet Fald en anden Trængende af den borgerlige civile and, Handelsstand, af Borgerrepræsentanternes Familie, Præørn eller anden honet Mand, og i det tredie Aar to her i aden værende Konstnere eller Professionister, der befindes at re nyttige og gode Borgere, og som ægte indenrigske Fruenmer af honet Stand, nemlig til hver 1000 Rbd. Efter Forringelse, som dette Legat led ved Omskrivningen i Aaret 13, udgjør nu den Sum hvorover der aarlig kan disponeres ntrent 2376 Rbd, hvoraf der i de 2 Aar Familien har forlig Abgang uddeles 2 Portioner, hver paa 1000 Rbd., og et Aar, da Legatet tilfalder Konstnere og Professionister, 4 rtioner, nemlig 2 paa 711 Rbd. og 2 paa 477 Rbd. Leet bortgives af de 4 ældste af Borger-Repræsentanterne og rmanden for samme. b) Et ligeledes under Borgerrepræsationens Bestyrelse hørende Legat paa 17,259 Rdl., der nu circa 12,000 Rbd., til Understøttelse for 7 borgerlige Enkend og Enker m. m. c) Et Legat paa 40,611 Rdl., der nu henved 40,000 Rbd., til 12 Enker og Enkemænd eller ankjøbenhavnske Trængende af honet Familie. Dette Lebestyres af Sognepræsterne ved Frelsers Kirke m. Fl. Et Legat paa 28,719 Rdl. Cour. til 12 Drenge og Pigens Opdragelse. Dette Legat, som nu eier 42,060 Rbd., og

Blandt disse Legater er saaledes navnlig eet til Lindring i Staden Kjøbenhavns aarlige Byrder, saasom til Kirkers Reparation, Byens Forskjønnelse m. a. m. desl., hvilket nu eier c. 70,000 Rbd., hvoraf c. 27,000 Rbd. ere oplagte Renter.

som fortiden understøtter 52 Børn aarlig med 32 Rbd. til hver til Skoleundervіisning, bestyres af Formanden for Grosserersocietetet og to af sammes Medlemmer, hvilket ogsaa gjelder e) om et Legat paa 17,090 Rdl. Cour. til Opførelse af en Skole for Grosserereres og Andres Børn, hvilket endnu ikke er blevet anvendt, fordi Man ikke har anseet Summen for tilstrækkelig til Formaalet, hvorfor Man har lagt Renten til Capitalen, der saaledes er voxet til at udgjøre 7,900 Pund Sterling i 3 pCt's Obligationer, og 8,600 Rbd. i 4 pCt's, altsaa tilsammen circa 65,000 Rbd.

Legaternes oprindelige Beløb er forøvrigt ikke i Niels Brock's Testament (Col. Tid. 1802 S. 684) nævnte med de her anførte Beløb, da Boets Overskud var saa stort, at hvert Legat, efter at det til Private skjenkede Beløb af 317,789 Rdl. Cour. var fradraget, fik 1700 Rdl. for hver 1000 Rdl. der i Testamentet var tillagt samme.

4) Det Stampe'ske Legat til fattige kjøbenhavnske Børns Opdragelse og Enkers Understøttelse med i det Høieste 40 Rbd. aarlig blev oprettet af Geheimeraad Stampes efterladte Hustru, som ved Codicil af 24de Novbr. 1798 hertil skjenkede 40,000 Rdl. Ved Omskrivningen i Aaret 1813 indsmeltede dette Legat vel til 26,500 Rbd., men det vil nu snart være opvoxet igjen til sin oprindelige Størrelse, og da vil det i Fundatsen 20de Marts 1801 bestemte Antal af 20 Enker og 23 Børn af Kjøbenhavn hver faae, de førstnævnte 40 Rbd., de sidstnævnte 30 Rbd. (Jfr. Penia for 1817 S. 17).

5) Stiftelsen til nødlidende Enker og faderløse Børns Understøttelse er oprettet ved Fundats af 4de Novbr. 1768, og har sin Oprindelse fra en Enkekasse hvis Interessenter ere uddøde. (Jfr. Penia for 1817 S. 1—8). Enker og Børn, hvis Slægt eller Paarørende paa fædrene eller mødrene Side have været Interessenter i den under 16de Februar 1740

ernaadigst confirmerede civile og borgerlige Stænders Enke-
sse i Kjøbenhavn — af hvilken Stiftelsen er dannet —
nærmest berettigede naar de befindes at være fattige.
vnene paa disse Interessenter ere bekjendtgjorte i den Ber-
gske politiske og Avertissements-Tidende Nr. 60, 64 og 66
Aaret 1833, samt i Kjøbenhavns Adressecomptoirs Efterret-
nger Nr. 57, 59 og 60 for samme Aar. Stiftelsen, der
aer under Magistratens Bestyrelse eier 19,100 Rbd. og un-
rstøtter 16 Enker hver med 20 Rbd. aarlig, og 12 Børn hver
d 3 Mk. ugenlig.

6) Det Holbergske Udstyrslegat, hvorom nærmere
nderretning findes i Hoffmanns Fund. I. S. 244, var oprindelig
a 18,000 Rdl. Cour., og eier ogsaa nu c. 18,000 Rbd. Af sam-
es Renter udstyres hvert andet Aar en uformuende fornemme og
kkelig" Jomfru*), som „træder i Ægtestand med Condition"
vilket vel vil sige ikke indgaaer Misalliance), og naar Een er
styret indskrives en anden i hendes Sted; men naar ingen
de indskrevne efter 2 Aars Forløb er gift, faaer en Uind-
evet Legatet, der beløber sig til 1300 til 1400 Rbd. Be-
relsen af dette Legat har Universitetets Rektor og Consisto-

---

*) Af Holbergs Epistler sees at han 16 Aar før sin Død, efter at have opgivet sin første Plan, at skjenke sin Formue til "Stiftelsen af et lærd Societet, især for det danske Sprog", havde oprettet et baade af ham selv og af en Deel af hans Venner underskrevet Testament, hvori han skjenkede hvad han eiede til et Legat, hvis Renter skulde anvendes til fattige Jomfruers Udstyr; men at han, „saasom alt hvad Nyt og Usædvanligt er belees", mærkede, „at de Fleste ingen Smag derudi havde", og derfor forandrede Testamentet til Fordeel for Sorø Akademi, som blev oprettet "just da han svævede i denne Tvivlraadighed". — Denne Holbergs Yttring synes at indeholde god Grund til, naar Bestemmelse i sin Tid bliver tagen om Anvendelsen af de foranske Midler, at anvende en Deel af samme til et Legat til Bedste for uformuende faderløse Jomfruer af Middelstanden, hvortil Trangen er meget stor.

timmer, og det er i Reglen Professordøttre, der nyde godt af samme.

7) Wilhelmine-Stiftelsen, er oprettet ved frivillige Sammenskud af i alt 44,175 Rbd. i Anledning af Prindsesse Wilhelmines Bryllup i Aaret 1828. Fundatsen af 1ste Nov. 1829 (Col. Tid. 1829 S. 225) bestemmer at Renten af Stiftelsens Capital, der senere er voxet til 62,000 Rbd., skal anvendes til Udstyrsportioner paa 500 Rbd. for mindre formuende Embedsmænds Døttre, og til Understøttelsesportioner paa 200 Rbd. til Haandværkssvende, der ville nedsætte sig som Mestere, og endelig til Capitalens Forøgelse, hvortil der dog i de senere Aar er anvendt meget lidet. Siden Stiftelsens Oprettelse er der uddeelt 36 Udstyrsportioner hver paa 500 Rbd., og 57 Understøttelsesportioner hver paa 200 Rbd. til Haandværkssvende.

8) Caroline Stiftelsen for Enker og ugifte Personer af Qvindekjønnet i den borgerlige Stand. I Aaret 1829 udstedte 6 Mænd her af Staden den 29de Juli og 1ste Septbr. Indbydelser til ved frivillige Bidrag at oprette et borgerligt Kloster for Embedsmænds, Kunstneres og andre Borgeres Enker, til Minde om Kronprindsesse Carolines og Prinds Ferdinands Formæling. Slige Indbydelsers Skjebne er meget forskjellig og tildeels afhængig af tilfældige Omstændigheder, og den heromtalte hører ikke til dem, der kan siges at have havt meest Held. Da det sammenskudte Beløb ikke var tilstrækkeligt til at realisere Øiemedet, blev Renten i en lang Række af Aar lagt til Capitalen. Da denne i Aaret 1848 var voxet til noget over 21,000 Rbd. blev det, da mangfoldige Aar endnu vilde hengaae inden den naaede en saadan Størrelse, at den oprindelige Plan kunde realiseres, hvortil i det Mindste vilde fordres c. 60,000 Rbd., ved kongl. Resol. af 8de Juli approberet at den oprindelige Plan blev frafaldt,

den nysnævnte Capital anvendt til et Understøttelseslegat, etfor til et Kloster. Portionerne blev bestemt til at være aa mange i Tallet som Stiftelsen eier fulde 1000 Rbd. er Portion nyder Renten af 1000 Rbd., og Resten af Ren= anvendes til Capitalens Forøgelse. Fortiden er Antallet Portionerne, hvilket ifølge det Nysanførte bestandig vil til= e, 16. Den, hvem en Portion eengang er blevet tillagt, older den sin Livstid. — Om en for Tiden ledig Plads er indkommet 670 Ansøgninger, hvilket viser hvor stor Tran= er til Understøttelseslegater for trængende Fruentimmer af delstanden.

9) Hofmaler og Forgylder Getreuer efterlod sig ved Død 124,000 Rdl. Cour. til veldædig Anvendelse, hvilket løb ved Omskrivningen i Aaret 1813 indsmeltede til 73,476 bd., og nu udgjør c. 97,000 Rbd. I Overeensstemmelse d Testamentet og Fundats af 10de Marts 1786 anvendes trent ⅓ Deel af Renten til Fordeling blandt Testators 18 ødre= og Søstre=Børn og deres Afkom i uendelige Grader til evige Tider; og Resten til Understøttelse for Trængende Testators Slægtskab og Svogerskab, og tildeels ogsaa til re Trængendes Understøttelse, fornemmelig Trængende af alerlauget. Med Hensyn til de meget indviklede Bestemmel= ved dette Legat henvises Læseren til Penia for 1821 S. -19. Legatets Bestyrelse bestaaer af Sognepræsten og Kirke= rgerne ved Helliggeistes Kirke og af Oldermanden for Ma= lauget, og Kjøbenhavns Magistrat har Overtilsyn.

10) Af Etatsraad J. H. Schou og Hustru Susanne ckman blev ved Testament af 10de Marts 1818, confir= ret 7de Juli 1840 oprettet en Stiftelse, til hvilken de nkede deres hele Bo, der ved Opgjørelsen beløb sig til c. 0,000 Rbd., af hvilken der udredes aarlige Bidrag til Land= usholdningsselskabet, Videnskabernes Selskab, til en Stu=

dent og en Discipel fra Vordingborg Skole, til tvende andre Studerende, til Understøttelser for trængende Enker, Jomfruer, svagelige Mænd og aldrende Tjenestetyende af begge Kjøn, Brudendstyr m. v., tildeels med udelukkende Ret for Familien, der er saa talrig, at der ikkun er ringe Udsigt til at Andre end de, der høre til samme, kunne komme til at nyde godt af Legatet. Bestyrelsen bestaaer af 4 Directeurer af Familien, der vælges af et Repræsentantskab bestaaende af Familiens Medlemmer.

11) Grosserer J. Schou og Hustru skjenkede ved Testament af 15de Marts 1781 i alt 41,000 Rdl. til forskjellige Legater (jfr. Penia for 1814 S. 89 ff.), og deriblandt 16,000 Rdl. til et Legat til Understøttelse for 16 Enker af Kjøbmandsstanden eller anden civil Stand. Borgerrepræsentationen har Bestyrelsen af dette Legat, der nu kun eier 8000 Rbd.

12) Geheimeraad Schütz's ved testamentarisk Disposition af 14de April 1810 stiftede Legat, der nu eier c. 65,000 Rbd., og Enkefru Grønlands Legat ved Disposition af 10de Juni 1840, paa c. 15,000 Rbd., ere nu sammenlagte, og Renten af det hele Beløb af c. 80,000 Rbd. anvendes efter Testatorernes Bestemmelse til Understøttelser i større og mindre Portioner til Embedsmænds Enker og Børn. Efter at en Embedsmand, som tidligere efter eget Forgodtbefindende har bestyret dette Legat, er død, har nu Justitsministeriet Bestyrelsen af den ene Halvdeel, og indtil videre ogsaa af den anden Halvdeel, hvis Bestyrelse det ophævede sl. holst. Lauenborgske Cancelli skulde have. En Fundats for dette Legat, der nærmere vil ordne dets Forhold, kan ventes.

13) Muurmester Qvist's Enke skjenkede ved Testament af 21de Septbr. 1822 50,000 Rbd. til offentligt Brug, og deriblandt 20,000 Rbd. til fattige Muurmestere og Muursvende

eres Enker. Renterne uddeles efter Laugets Bestemmelse. Tid. 1823 S. 176.

14) Hørkræmmer Gjeltrups Enke har stiftet et Legat paa 000 Rbd., hvis Renter af Magistraten skal tildeles 8 nd, der have Borgerskab som Grosserere eller Detail-Handle, dog ikke til Høkere eller Næringsdrivende der kunne sæti Klasse med slige.

15) Justitsraad Boertmann har ved Testament af 1ste br. 1771 stiftet et Legat paa 10,000 Rdl. Cour., der nu 10,600 Rbd., af hvilket 10 Enker af Kjøbmandstanden anden honet civil Stand faae hver 40 Rbd. aarligen, og dstyrslegat paa 12,000 Rdl. Cour., der nu eier 12,900 ., hvis Rente hvert andet Aar gives i Udstyr til en Jomaf Kjøbmandstanden eller anden honet civil Stand. (Penia 1814 S. 221). Magistraten har Bestyrelsen.

16) Af Garver Kongsbergs den 17de Marts 1780 stiftede at, som Borgerrepræsentationen bestyrer, faae 6 Fattige hver Rbd. aarlig.

17) Af Frøken Schweders 1777 stiftede Legat faa 6 ngende Fruentimmer 50 Rbd. hver. Magistraten har Beelsen. (Jfr. Penia for 1817 S. 15).

18) Af Nissens Legat, der staaer under Magistratens tyrelse, faa 12 faderløse Børn 3 Mk. ugenlig hver. (Jfr. nia for 1817 S. 9).

19) Af C. Schmidts og E. Heibergs Legat, faae 8 Bryg- og Kræmmer-Enker eller Døttre af Handlende 40 Rbd. r. Magistraten har Bestyrelsen.

20) Af Kirstine Hofmanns ved Testament af 27de Mai 13 stiftede Legat faae 12 gamle ugifte Fruentimmer af rgerstanden hver 40 Rbd. aarlig. Magistraten besætter de ige Pladser. (Col. Tid. 1815 S. 369).

21) For Renterne af nogle Legater og Capitaler, som en

Skole, hvilken de saakaldte 32 Mænd, eller den daværende Borger-Repræsentation, tidligere underholdt, i sin Tid havde, og som nu danne „De 32 Mænds Skolelegat", der eier en Capital af 16,800 Rbd., har Borger-Repræsentationen nu 14 Fripladser i Efterslægtens Realskole. Børn, hvis Forældre enten i deres borgerlige Stilling, eller som Embedsmænd under Communen, have gjort sig fortjente af Staden, have fortrinlig Adgang til en saadan Friplads.

22) Grosserer-Societetets Understøttelsesfond, som yder Grossereres og Handelscontoiristers efterladte Familier Hjelp, (i Reglen 10—30 Rbd. til hver aarlig), eier nu, efter at have faaet Etatsraad Suhrs Gave af 10,000 Rbd. i Anledning af det af ham forestaaede Handelshuus's 100aarige Jubilæum, en Capital paa 30,000 Rbd.

23) Af Tømmermester Jahns Legat, der nu eier en Capital af c. 13,500 Rbd., udredes 3 Pensioner, nemlig 1 paa 250 Rbd., 1 paa 150 Rbd. og 1 paa 100 Rbd. Fundatsen af 1ste Januar 1822 findes i Col. Tid. for s. A. S. 125. Trængende af Tømmerhandler Andreas Colstrups Familie have fortrinlig Adgang, og den ældste af denne Mands Descendents har Bestyrelsen af Legatet.

24) Magister Nordhaus, Capellan ved Frue Kirke, legerede i Aaret 1686 et Beløb af 1315 Rdl., hvis Rente skulde tilfalde en fattig Capellan-Enke ved Kirken, naar en saadan fandtes. Dette Legat gik for noget over 90 Aar siden forstørstedelen tabt, men er senere, deels ved særegne heldige Omstændigheder, deels ved at der i en meget lang Aarrække ikke har været nogen Capellan Enke, mærkeligt nok opvoxet til 30,000 Rbd. Nærmere Bestemmelse for dets Anvendelse til Capellan Enker og Capellaner ved Kirken er i den Anledning nu tagen, og kan læses i Col. Tid. for 1846 S. 598 ff.

25) Af Grosserer Gerson Levy, som ved Testament af

)de Mai 1831 (Col. Tid. 1831 S. 854) skjenkede 35,000 Rbd.
l forskjellige mosaiske og christne Stiftelser haves et derunder
dbefattet Legat paa c. 15,000 Rbd. til Huusleiehjelp og
rændsel for 12 mosaiske Familier. Den mosaiske Me-
ighed eier, naar de S. 227, 228, 237 og 238, om-
lte Stiftelsers Legater medregnes, i Alt et Le-
atbeløb til Trængendes Understøttelse af c. 350,000
bd., foruden de Legater, der ere testamenterede til
Studenter ꝛc.

Blandt de kjøbenhavnske Understøttelses-Legater, som først
ulle træde i Virksomhed ved een eller flere Personers Død, er det
igtigste det paa 100,000 Rbd., som den i Aaret 1849 afgangne
Hofraad Hambro har stiftet for Enker og faderløse Børn efter
Mænd af Handelstanden, som ikke have hørt til noget Laug,
f hvilket Testators Søn og dennes Hustru nyde Renten saa-
enge de leve. Dette Legats Beløb er indbetalt til Overfor-
ynderiet med danske 3 pCts. Obligationer til den lave Priis,
hvilken disse for Tiden have paa Grund af Krigsforholdene,
g Legatets Capital vil altsaa med Tiden, naar alle disse Ob-
gationer ere blevne udtrukne og udbetalte med pari, være for-
et med c. en Trediedeel*).

B. Om Fattigforsørgelsen i Kjøbstæderne og i Landdistrikterne.

I Kjøbstæderne i Kongeriget Danmark var der i Aaret
845 i alt 4115 Personer, eller 2,73 pCt. af Befolkningen

*) De 6 Legater, hver paa 10,000 Rbd., som ifølge Hofraad Hambroes og Hustrues Testament tilfaldt Asylerne for Smaabørn, Bombebøssen, Frederiks Hospital, Carolineskolen for mosaiske Pigebørn, Friskolerne for mosaiske Drengebørn, og Selskabet, der uddeler Brænde til Trængende af den mosaiske Tro, ere derimod strax traadte i Virksomhed.

sammesteds, som vedvarende hele Aaret rundt af det Offentlige fik en Understøttelse, som dannede Hovedbestanddelen i deres Underhold. Tager Man dem med, som aarligen have et Tilskud, men ved eget Erhverv tilveiebringe Hovedbestanddelen af deres egen og deres Familiers Underhold, da voxer Antallet betydeligen, og befandtes saaledes ved en i Aaret 1837 foretaget Tælling i saa Fald at udgjøre 6796, hvoraf 1079 bleve forsørgede i 33 Hospitaler, 2002 i 144 Fattighuse, 576 i 20 Arbeidshuse, og 3139 understøttede ved dem tilstaaet Hjelp uden at være anbragte i nogen Stiftelse. Antallet paa dem, som under paakommende Sygdom, eller Mangel paa Arbeide, eller i den strengeste Vintertid erholdt en temporair Hjelp, var i Løbet af det nysnævnte Aar 2330, og i det Mindste saa stort var altsaa paa den Tid i Kjøbstæderne Antallet paa dem, som vel ernærede sig selv, men som vare saa besiddelsesløse, at de ved det ringeste tilstødende Uheld strax vare ude af Stand dertil, og nødte til at tye til Fattigvæsenet. Det 5te Tabelværkshefte, indeholder vel lignende Angivelser for hver enkelt Kjøbstad, men da senere en Deel Aar ere forløbne, og adskillig Forandring let senere kan være foregaaet paa et enkelt Sted, om det end ikke er sandsynligt at Forholdene i det Hele taget væsenligen have forandret sig, saa skulle vi ikke her dvæle ved samme. Kjøbstædernes Fattigcommuner, med de under samme hørende Fattighuse og andre Stiftelser, eie i rentebærende Capital (Bygningens Værdi altsaa ikke medregnet) tilsammen, efter Fradrag af deres Gjeld, henved 1 Million. De have desuden forskjellige aarlige Indtægter uden Byrde for Borgerne, saasom: Indtægt ved Böder, som ved Kjøbstædernes Forligelsescommissioner og Retter i visse Tilfælde tilfalde Fattigvæsenet; $\frac{1}{4}$ pCt. af Vare og Løsøre, der bortsælges ved Auktion; de ved Døden afgaaede Fattiges Efterladenskaber, frivillige Gaver, Indtægter ved en i Kirken ombaaren Fattigtavle m. m.,

rved der i Alt for samtlige Kjøbstæder indkommer circa
000 Rbd. aarlig. Da samtlige Kjøbstæders Udgifter til
tigforsørgelsen udgjør circa 210,000 Rbd., saa bliver der
ledes et Beløb af noget over 120,000 Rbd., som maa lig-
paa Indvaanerne, hvilket skeer halv efter Bygningernes
undtaxt (jfr. 3die Deel S. 600), og halv efter Formue og
ighed. Der lignedes saaledes

i Aaret	1842 . . .	104,076	Rbd.
—	1843 . . .	108,118	—
—	1844 . . .	112,530	—
—	1845 . . .	114,795	—
—	1846 . . .	120,460	—
Dyrtidsaaret	1847 . . .	131,162	—

Hver Kjøbstad danner et Fattigdistrikt for sig med sær-
n Oekonomi og Regnskabsvæsen, der bestyres af en Fattig-
mission, der bestaaer af Præsten, Magistraten, og et Par
Byens delegerede Borgere. De Trængende skulle først hen-
de sig til Præsten, som da efter nærmere at have undersøgt
gen foranstalter det Fornødne. Een af Fattigcommissionens
lemmer er Kasserer, og aflægger Regnskab, og kun i de
te Byer er der antaget en særskilt lønnet Regnskabsfører.
isionen skeer ved Stiits Revisoren, (eller ved en Mand,
af Amtmanden dertil udnævnes), og Decisionen af Fat-
ommissionen. Hovedlovgivningen for Fattigforsørgelsen i
stæderne er provisorisk Regl. 5te Juli 1803 og Forordn.
Januar 1844.

Paa Landet ere saagodtsom alle de, som trænge til fast
vedvarende Understøttelse, aldeles ude af Stand til at er-
ve, saa at de ikke kunne hjælpes ved et Tilskud til hvad
elv fortjene, men maa heelt underholdes ved Fattigunder-
else. Antallet paa dem, der saaledes i det Væsenlige blev
rholdt af Fattigvæsenet hele Aaret rundt, var i Aaret 1845

telser eller Legater; men disse ere i Reglen kun smaa. Er Undtagelse i saa Henseende gjøre følgende:*)

Gjentofte Hospital. Denne Stiftelse er opbygt fo de Penge, som Tid efter anden ere indsamlede i en i sin Ti af en Graver ved Trinitatis Kirke ved Vangede Sundhedskild indrettet, men senere, da Kirken Pihls Kilde i Jægersbor Dyrehauge vandt større Anseelse, til denne flyttet Blok**) Fundatsen for dette Hospital, som har sin Indtægt af de nysnævnte Fattig-Blok ved Kirken Pihls Kilde, Telte- o Stadepengene af dem, der søge Fortjeneste i Dyrehaugen Kildetiden, og af Renten af dets Capital paa 36,000 Rbd. findes hos Schack 1ste Deel S. 13. Hospitalet har 10 fas Lemmer, som hver faae 1 Rbd. ugenlig, og som have Bopæl i samme, og det understøtter desuden 40 Fattige udenfor Hospi talet med 1 Rbd. om Maaneden.

Duebrødre Hospital i Roeskilde blev stiftet af Kong Frederik den Anden i Aaret 1570, deels til Fattiges Under holdning, deels til Hjelp for Disciplene i Roeskilde Skole. Ved en noget over to hundrede Aar senere given Fundats a 19de Febr. 1740 (Hofman X. S. 276) bestemtes det at Discip lene istedetfor Kost skulde have Kostpenge, (4 Mark om Uge hver), ligesom de Fattige dengang alt i lang Tid havde faae det med 3 Mk. ugenlig; og dette er ved en senere Fundats a 3die Januar 1816 (Schack I. S. 138) blevet forandret der hen, at Roeskilde lærde Skole faaer $\frac{8}{11}$ af Klostrets Indtægter og Hospitalet $\frac{3}{11}$. I Forening med Skolen eier Hospitalet en Capital af c. 140,000 Rbd., der danner det saakaldte Fælles

*) For at have en Regel at gaae efter har jeg ovenfo nævnt alle de Stiftelser og Legater, som for Tiden have en Formue af 20,000 Rbd. eller derover, eller en aarlig Indtægt af 1000 Rbd. eller derover.

**) En lignende Oprindelse have forskjellige mindre Hospitaler anden steds i Landet.

, og desforuden eier det c. 26,000 Rbd. for sig alene. ...ebogs- og Tiende-Indtægterne, som tilfalde Fællesfonden, ...orde i Aaret 1848 12,603 Rbd., og efter at have betalt ...en hvad den skulde have, havde Hospitalet saaledes en ...ægt af i Alt henved 6000 Rbd. De i samme optagne ...iges Antal er 37 (istedetfor at det oprindelig bestemte An... ...var 16), og de faae hver i det mindste 1 Rbd. ugenlig, og ... Varme, Vadsk, Medikamenter og Lægetilsyn.

Duebrødreklosters nye Stiftelse blev oprettet i Aa... 1841 for 4 Enker og 8 ugifte Fruentimmer af Middelstanden i ...dning af at Duebrødre Hospitals Formue var tiltaget saa ...et, at Man, efter at have udvidet Hospitalets Virksomhed ... Trængende af den lavere Klasse, kunde tænke paa at gjøre ...get for den saakaldte Middelstand, i Overeensstemmelse med ...datsens Bestemmelse at Hospitalet ogsaa skal antage sig ...n, som tilforn have været i Betjening, især ved Klosteret, ...len og i Roeskilde By eller andenstedds, saa og dem, som ...komne af reputeerlige Forældre, og ved stor Legems Van... ...d og Svaghed ei kunne tjene, eller tage sig Noget for at ...de." Der blev i den Anledning kjøbt en Gaard paa Roes... Torv til denne nye Stiftelse, hvortil, dens Indretning iberegnet, ...gik 17,000 Rbd., og i samme har 4 Enker og 8 Jomfruer nu ... to Værelser med Kjøkken og Pigekammer, og nyde endvidere ... Rbd. aarligen og fri Lægehjelp. Ingen optages i Stif... ...n uden at være over 45 Aar gammel, eller Krøbling eller ...ærdeles svageligt Helbred, og den, der skal optages, maa ... sikkret saa stor en aarlig Indtægt, at den, i Forbindelse med ...0 Rbd. og den Favn Brænde hun faaer af Stiftelsen, kan ... hende et anstændigt Udkomme, ogsaa naar Alderdom og ...gelighed indtræder. Jfr. Col. Tid 1841 S. 825—829.

Et af Fru Anne Rosenkrands, Albert Gises Enke, St. ...s Baptistes Aften 1593 til Roeskilde Byes Fattiges Bedste

oprettet Legat, (Hofmans Fund. VII. 238, Schack I. 112), har en aarlig Indtægt af 450 Tdr. Byg, betalt efter Capitelstaxten

Justitsraad Gises Legat ved Testament af 12te Mai 1795, som oprindelig var paa 58,100 Rdl. Court., men som nu eier c. 100,000 Rbd., skal ifølge Fundats af 25de Novbr. 1809 (Schacks Fund. I. 254) anvendes 1) til Understøttelse af Fattige af Testators Familie og paa Gjedesdahls Gods, 2) til Brudegaver af 50—100 Rbd. til Piger, som blive gifte med Gaardmænd paa Gjedesdahls Gods, og 3) til en Industriskole og et Laane-Institut m. m. paa Godset. Disse Fundatsens Bestemmelser efterkommes, navnlig saaledes at hvad der bliver tilovers efter at Legatets Hovedøiemed, at understøtte Trængende og give Brudeudstyr, er fyldestgjort, anvendes til Haandgjerningsskoler, Orgelers Anskaffelse, Læseindretninger, Sprøiters og andre Brandredskabers Anskaffelse, Kirkernes Forskjønnelse, Skolernes Forbedring, m. a. m. desl. til Nytte for Gjedesdahls Gods og Omegnen.

Helsingøers Hospital blev grundlagt i Aaret 1530 ved at Kong Christian den 3die skjenkede Byen Sortebrødreklosteret, for dens Troskab og villige Tjenesters Skyld, paa det Vilkaar, at den deraf skulde oprette et Hospital til syge og fattige Menneskers Ophold (Hofman VII. 74). Til denne Gave føiede Kongen i Aaret 1541 Graabrødreklosteret, og senere erholdt Hospitalet forskjellige Gaver af Konger og Private. Fundats erholdt Hospitalet først den 27de Septbr. 1573. Denne ældre Fundats, der blandt andet fastsatte at der i Hospitalet skulde være 30 fattige Personer af Skolen, med Skolemesteren og Hørerne, som sammesteds skulde have deres Underhold, blev to hundrede Aar senere afløst af en anden, dateret den 11te Aug. 1752, som bestemmer, at da Hospitalet har været stiftet saavel for den studerende Ungdom i Helsingøers Skole, som for fattige og syge Lemmer, skal dets Indtægter

i tre lige Dele, 1 til Lærernes og Disciplenes Kostpenge, ke allerede i Aaret 1720 var baade for Disciplenes og nernes Vedkommende traadte istedetfor Bespiisningen in ra), 1 til fattige Lemmers Underhold, og 1 til Lønninger, rationer og andre lignende Udgifter. Dette blev senere dret ved Regulativ af 31te Decbr. 1818 (Schack II. 306), blandt andet bestemte at den lærde Skole skulde have ⅔ af Indtægten, og Hospitalet Resten. Efter den lærde es Ophævelse oppebærer Communen nu sammes Andeel. italet eier for Tiden for sig alene c. 21,000 Rbd. esfondet, som det besidder i Forening med Skolen, eier 7,000 Rbd., og har en aarlig Indtægt af forskjellige Kil- af i alt circa 3500 Rbd.; og efter at have betalt Kjøb- n eller Communen dens Deel, har Hospitalet saaledes en tægt tilbage af i Alt circa 4000 Rbd. Det har 57 Lem- der sammestedes nyde fri Bolig og en ugenlig Underst- af 4 Mk., samt Lys, Varme, Medikamenter og Læge- l.

Hillerød Hospital er ved Fundats af 1ste Januar 6, (Hofman VII. 179), stiftet af Kong Frederik den 4de, som opføre en Hospitalsbygning, til hvilken han skjenkede 24,000 til Underhold for „30 spectaculeuse Fattige", som ved Skade, hvoraf de led, kunde „være Folk vederstyggelige". e Hospital eier nu c. 27,000 Rbd., og foruden Renten har det kun et Par hundrede Daler i Indtægt. For n har det 24 Lemmer, hvoraf Halvdelen er af Qvinde- et, som hver faaer 3 Mark ugenlig.

Slagelse Hospital er stiftet af Kong Frederik den en*) ved Fundats af 24de Octbr. 1585, ifølge hvilken det

At Christian den Tredie og Frederik den Anden i den nærmest efter Reformationens Indførelse følgende Tidsperiode oprettede saa mange Hospitaler for Fattige og Syge har sin naturlige Grund i at disse

skulde være, deels til Fattiges Underholdning, deels til den studerende Ungdoms Hjelp i Slagelse latinske Skole. Den ældre Fundats blev den 17de Septbr. 1751 afløst af en anden (Hofman VIII. 120), ifølge hvilken Hospitalet skulde bestaae af 60 Lemmer, hvorimod Rektor, Lærere og Disciple skulde have Kostpenge, hvad de Fattige dengang alt længe havde havt. — Ved Reskript af 22de Novbr. 1812 blev det bestemt at Slagelse Skole skulde have ⅓ af Hospitalets Indtægter (Schack II. 121—141). I Forening med Skolen eier Hospitalet circa 140,000 Rbd., der danne det saakaldte Fællesfond, og et omtrent ligesaa stort Beløb eier det for sig alene. — I Tiender og Landgilde haves en Indtægt af 6,040 Tdr. Byg, og 387 Rbd. i Penge, hvilken Indtægt forstørstedelen tilfalder Fællesfonden. Efter at have afgivet til Skolen hvad den skal have, beholder Hospitalet saaledes aarlig circa 12,000 Rbd. tilbage, som anvendes til at yde Hospitalets 100 Lemmer 1 Rbd. hver ugentlig, samt Lys, Varme, Badsk, Medikamenter og Lægetilsyn.

Ostenfeldts Stiftelse i Nestved er oprettet for et Par Decennier siden til Fribolig for 12 trængende Enker af Borger- og Embedsstanden ifølge forskjellige Dispositioner af afdøde Malermester Ostenfeldt (Schack III. 245), som hertil i Aaret 1822 kjøbte en Gaard, der kaldtes Sortebrødre Gaard, fordi den tidligere havde været et Dominikanerkloster. Denne Stiftelse eier en Capital af circa 30,000 Rbd., og hver af de for Tiden i samme optagne 10 Enker og 2 Jomfruer faaer 20 til 24 Rbd. aarlig, fri Medicin og Lægehjælp, og 1 Favn Brænde.

Opdragelses-Anstalten paa Holsteinsminde for

i den catholske Tid vare blevne underholdte ved Klostrenes Gavmildhed, og altsaa vare blevne hjelpeløse ved Klostrenes Ophævelse, og det var derfor ogsaa fortrinsviis Klostergods, som af disse to Konger blev anvendt til dette Brug.

ladte Børn er stiftet af afdøde Lehnsgreve Fr. Ad. Holstein til
lsteinborg, som al sin Levetid nærede stor Interesse for Skole- og
dragelsesvæsen. Ved en Bestemmelse af denne christeligsindede
nd og hans ikke mindre gudfrygtige Hustru, hvilken under
de Octbr. 1811 erholdt kongl. Confirmation, blev der paa
vedgaarden Fiurendal, der hører til Grevskabet Holsteinborg,
laret 1811 oprettet et Hospital, der ifølge Fundatsen især
de have til Formaal „at modtage og sørge for de Børns
siske og moralske Opdragelse, der betroes til Fattigvæsenets
rsørgelse". Erfaringen viste imidlertid at Hospitalet, som
rmest var grundet paa Fabrikarbeide, ikke egnede sig til tilli-
ge at være en Opdragelsesanstalt for Børn; og Man op-
rte derfor efterhaanden med at modtage slige. Imidlertid
rde Greven sig nøiere bekjendt med de fellenberg'ske Anstal-
, som en Tidlang vakte saa megen Opsigt i Europa, og
s Princip er at sætte Landboarbeider, og navnlig Have-
kning, istedetfor det industrielle Arbeide, med hvilket i ældre
Børnene i alle Waisenhuse bleve beskjeftigede; og en Deel
r senere optog han paa ny sin oprindelige Plan med An-
lten paa Fiurendal, og paa hans Sølvbryllupsdag den 4de
ai 1833 drog en Børneflok atter ind paa Stiftelsen, der
forvandlet til en Opdragelsesanstalt af den fellenbergske
t, hvorfor de gamle og skrøbelige Hospitalslemmer bleve flyt-
e til en særlig Deel af Gaarden, og Maskiner og Væve ryddede
Side. Senere hen i Aaret 1839 blev Stiftelsen istand til at
be en Arvefæstegaard paa 20 Tdr. Hartkorn paa Universite-
s Gods, som fik Navnet „Holsteinsminde". Af de 11,000
d., som gik til Erhvervelsen af denne 2 Miil vest for Nest-
i Førslev Sogn liggende Eiendom, skjenkede Enkegrevinde
lstein 4000 Rbd., Stifterens Søn 2000 Rbd., og Resten
Prioritet. Til Driftscapital skjenkede Enkedronning Ca-
line Amalia 2000 Rbd. Under 28de Juni 1840 fik Stif-

telsen en Fundats. I de 17 Aar Anstalten har været i Virksomhed har der været anbragt 156 Børn i samme, hvoraf 57 have været Pigebørn. Stiftelsens Lokale er indrettet til 40 Drenge- og 20 Pigebørn, men Antallet er for Tiden kun 12 Drenge og 8 Piger under Confirmationsalderen. Børnene erholde Skoleunderviisning i visse dertil fastsatte Timer, og øves forøvrigt i Mark-, Have- og industrielt Arbeide. Foruden de uconfirmerede Børn har der bestandig paa Stiftelsen været et større Antal Confirmerede, deels i Tjenesteforhold ved Avlsbruget, deels i Læreforhold ved Haandværkerne; men formedelst Krigen er ogsaa disses Antal aftaget. For at faae en Elev anbragt paa Stiftelsen betaltes tidligere kun, først 30 senere 40 Rbd. Nu betales 60 Rbd., og selv denne forhøiede Betaling maa ansees som et billigt Vederlag for at erholde Underhold, Klæder, og Underviisning m. m. Stiftelsen modtager for Tiden noget over 1000 Rbd. aarlig i Gaver, som ydes af 34 Subskribenter, af hvilke flere have tegnet sig for anselige Bidrag. Dens hele oekonomiske Stilling er imidlertid saaledes at Man meget maa ønske at den maa blive Gjenstand for veldædig Opmærksomhed, og derved blive i Stand til at sørge for et større Antal Børn end den for Tiden gjør.

Det Opdragelses- og Lære-Institut for fattige Drenge af Bondestanden, som for et Par Decennier siden blev oprettet paa Cathrinelyst paa Sorø Akademies Gods (cfr. provisorisk Reglement for samme af 4de Juli 1828), og som var indrettet for 24 Drenge, er blevet nedlagt i Aaret 1849.

Institutet paa Flakkebjerg for forladte eller forsømte Børn har følgende Oprindelse. I Aaret 1830 sammentraadte en Deel fædrelandsksindede Mænd, (Hauch, Hegerman-Lindencrone, Kjerulff, Mynster, Holten, Hvidt, Bisby, Caspersen og Modeweg), for at virke til moralsk fordærvede Menneskers, især deleshed Børns Forbedring (cfr.

ol. Tid. 1830 Nr. 45), og ved den Indbydelse de ud-
edte til deres Medborgere om at understøtte dem med Mid-
r til deres Virksomhed indkom 15,300 Rbd., og der blev
gnet aarlige Bidrag til et Beløb af 1600 Rbd. Til at
rundlægge en Anstalt for udartede Børns Forbedring var
ette ikke nok, og Man lod sig derfor en Tidlang nøie med at
nbringe de Børn, for hvilke Man vilde sørge, paa den da-
ærende Anstalt paa Fiurendal (jfr. S. 271), og paa Anstal-
en paa Bogildgaard (jfr. S. 280), og andenstedes paa Lan-
et. Ved kongl. Resol. af 1ste Decbr. 1833 fik Committeen
midlertid 30,000 Rbd. af den i Aaret 1751 oprettede Stif-
ings Liigkasses Midler*), og da den Capital Man kunde raade
over herved blev forøget til 50,000 Rbd., skred Man nu til
Oprettelsen af en særlig Stiftelse, og lod i Aaret 1835 Byg-
ningen til en saadan opføre paa en hertil kjøbt Bondegaards
Jorder i Flakkebjerg Sogn ved Slagelse. Stiftelsen er bereg-
et paa 40 Drenge, men kan til Nød have 50. For Tiden
r der 40. Grundprincipet for de i Institutet anbragte Børns
Behandling er en under et uafbrudt Tilsyn iværksat stadig og
ensigtsmæssig Beskjeftigelse, (navnlig Mark-, Have- og indu-
rielt Arbeide), der kan vække deres Interesse og gjøre dem
ygtige til Livet. — Siden Anstaltens Oprettelse har der i Alt
æret anbragt 161 Drenge sammesteds, hvoraf 127 have været
ra Kjøbenhavn, 13 fra andre Kjøbstæder og 21 fra Landcom-
uner. Af disse 161 Elever, som hver i Gjennemsnit koste
Stiftelsen c. 60 Rbd., var ved Optagelsen 8 i en Alder af
—9 Aar, 27 i en Alder af 9—11 Aar, 62 i en Alder af
1—13, 48 i en Alder af 13—15, og 16 i en Alder af over

*) Disse udgjorde, da Interessenterne vare uddøde, 76,000 Rbd.,
hvoraf Kongen tildeelte den ovennævnte Comitee 30,000 Rbd.,
Qvæsthuset 16,000 Rbd. og Krigshospitalskassen 30,000 Rbd.

15 Aar. — Længden af Tiden, hvilken de Paagjeldende har tilbragt paa Stiftelsen har været meget forskjellig efter Omstændighederne, og Afgangen og Tilgangen har derfor ogsaa i de forskjellige Aar været af en meget varierende Størrelse. Af de fra Anstalten dimitterte Elever som ere blevne anbragte i Stillinger af forskjellig Art, men dog fornemmelig ved Landbruget, har kun 3 viist en saadan Opførsel, at de ere blevne straffede af det Offentlige.

Committeen, under hvilken Stiftelsen staaer, eier foruden Bygningerne, der med Inventarium og med de til samme hørende 70 Tdr. Land kan anslaaes til en Værdi af c. 15,000 Rbd., en rentebærende Capital af c. 40,000 Rbd. Siden Aaret 1841 er ingen Beretning udkommet om dens Virksomhed.

Dronning Anna Sophies Stiftelse for Trængende under Vallø Stift, (ogsaa kaldet Herfølge Hospital), er stiftet ved Fundats af 1ste Januar 1729 i en ved Herfølge Kirke opført Bygning, med den Bestemmelse at der, ved Hjelp af 24,000 Rbl. i Kroner, som Stifterinden dertil skjenkede, skulde underholdes 10 aldeles fattige Sengeliggende, 10 Fattige paa 70 Aar og derover, og 10 forældreløse Børn fra Vallø Grevskabs Godser. I Aaret 1829, hundrede Aar efter dets Stiftelse, eiede Hospitalet, hvis Midler til at virke med vare betydeligt blevne forøgede under Statsminister Grev J. G. Moltkes Bestyrelse, 56,000 Rbd., og fik da en ny Fundats af 13de Januar 1830 (Col. Tid. S. 163), ifølge hvilken Stiftelsen skal understøtte 50 Personer deelte i 5 Klasser, nemlig i 1ste Klasse 10 Sengeliggende, 2den Klasse 10 Svagelige over 70 Aar, 3die Klasse 10 forældreløse Børn, og 4de og 5te Klasse 20, som uden at være meget gamle eller svagelige ere uden Brøde trængende til Understøttelse. Stiftelsen har nu ingen Bygning længere, men den anbringer de Lemmer, den antager sig, hos deres Slægtninge. Lemmerne i 1ste

g 2den Klasse faaer c. 34 Rbd., de i 4de og 5te Klasse 28 Rbd. hver, og hvert af Børnene i 3die Klasse c. 45 Rbd., hvoraf n Deel sættes i Sparekassen, saa at de, naar de blive voxne, unne have 3 til 400 Rbd. sammensparte. Enhver i de tre ørste Klasser faaer ogsaa en Favn Fagotbrænde aarlig. Stiftelsen eier nu 74,438 Rbd., foruden nogle smaa egat-Capitaler. De detaillerede Bestemmelser om Maaden paa vilken hver af de 5 Klasser understøttes kan sees i Col. Tid. for 1830 S. 173 ff.

Paa Bornholm har den S. 251 omtalte Etatsraadinde Korfoed stiftet sig et varigt Minde ved sin Godgjørenhed, og de Legater hun ved Gavebrev af 2den Dec. 1812 (Schack Fund. I. 270) og Testament af 25de Mai 1825 (Col. Tid. 1839 S. 955) har skjenket Øen, beløbe sig til c. 140,000 Rbd. Saaledes skjenkede hun navnlig ved det nysnævnte Gavebrev 30,000 Rbd. til Oprettelsen af Arbeidshuse til Tilflugtssted for Fattige i Rønne, Nexø, Svanike og Hasle, og 20,000 Rbd. til Borger-Skolerne i disse Byer, hvilke tvende Legater staae under Amtmanden og Provsten; og i hendes ovennævnte Testament skjenkede hun 75,000 Rbd., (nemlig 40,000 Rbd. og ½ af Overskuddet af hendes Bo), til et Legat for trængende bornholmske Sømænd, deres Enker og Børn, og 2,000 Rbd. til nyttig Anvendelse paa Bornholm, især Steenvls Tilveiebringelse og Skovplantning.

Nykjøbing Hospital er saa gammelt, at Man har et Gavebrev til samme fra Aaret 1452, altsaa fra Christian den Førstes Tid. Frederik den Anden gav det i Aaret 1585 en Fundats (Hofman VI. 186), og skjenkede det ved samme Leilighed nogle Tiender for at 28 Fattige, foruden Skolemesteren og Hørerne ved Nykjøbing Skole, kunde have deres Underhold sammesteds. Ved en senere Fund. af 28de Aug. 1680 blev det bestemt at Skolelærerne skulde have Kostpenge istedetfor

Bespisning, og Hospitalet yder endnu for Dieblikket i den Anledning 208 Rbd. aarlig til det lærde Skolevæsen. Den 22de Jan. 1834 fik Hospitalet dets nugjeldende Fundats (Schou 6te Bd. S. 208). Stiftelsen eier en rentebærende Capital af 108,000 Rbd. og 332 Tdr. Hartkorn Bondergods, og i Indtægt heraf og af dets Tiender har Hospitalet i Aaret 1840 havt 78 Tdr. Hvede, 206 Tdr. Rug, 1084 Tdr. Byg, 128 Tdr. Havre, 56 Tdr. Erter, og c. 550 Rbd. i Penge. Det har derfor ogsaa et aarligt Overskud, og Lemmernes Antal kan ventes forhøiet. For Tiden har det 50 faste Lemmer, som have fri Bopæl, to om et Værelse, 7 Mk. ugenlig, og frit Brænde, Medikamenter og Lægehjelp.

Odense Hospital var i sin Tid et Franciskaner Kloster, som efter Reformationen af Christian den 3die blev forandret til et Hospital „fattige, saare, syge og usle Mennisker til Hjelp, Trøst og nødtorftig Underholding“, til hvilket Kongen i Aaret 1540 skjenkede „Blangsted Hoffuidgaardt“ og Molle, ligesom han ogsaa senere betænkte det med forskjellige andre Gaver. Frederik den Anden skjenkede til dette Hospital, ligesom til saa mange andre, Tiender og Jordegods for at det skulde underholde Lærere og Disciple fra den latinske Skole (Skolemesteren oc fiire Hørere og tredige Degne af Skolen). Det Forhold, hvori Hospitalet herved kom til Skolen eller rettere det saakaldte Odense Communitet, blev senere hævet ved Resol. 6te Febr. 1810 jfr. Resol. 1ste Octbr. 1802 § 55, og hver af disse Stiftelser fik deres Midler adskilte hver for sig.

I den heromtalte Stiftelse erholder for Tiden a) 41 gamle og svage Mennesker fuld Forsørgelse, og b) 45 andre Trængende have fri Bopæl, Lys, Varme, Badsk og Lægemidler sammesteds, og, de 19 af samme 3 Mk. ugenlig, Resten 24 ß. ugenlig. c) Udenfor Stiftelsen understøttes 36 Trængende med 3 Mk. ugenlig, og 103 med 24 ß. ugenlig. d) I en med Ho-

spitalet forbunden Indretning for Afsindige er der for Tiden 59. — Stiftelsen eier en rentebærende Capital af circa 184,000 Rbd., og havde i Aaret 1848 i Renter af samme og i Indtægt af dens mangfoldige Eiendele, (om hvilke Schacks Fund. V. S. 93 ff. giver udførlig Underretning), c. 14,000 Rbd. I Godtgjørelse for Sindssvages og forskjellige andre Personers Forpleining har Hospitalet en aarlig Indtægt af c. 6000 Rbd. Dets Udgifter er c. 20,000 Rbd.

Lahns Stiftelse for hjelpeløse Børn, hvis Forældre have været Borgere i Odense, er stiftet af Handskemager Lahn, som ved Fundats af 1ste Januar 1803 (Schack V. 45) hertil skjenkede en Gaard og 55,763 Rdl. Cour. — I denne Stiftelse, som nu eier circa 61,000 Rbd., er der for Tiden 84 Piger og 53 Drenge, som faae Kost og Klæder sammesteds. Et betydeligt Legat er skjenket til samme af afdøde Kammerherre Driberg (jfr. Col. Tid. for 1824 S. 285), hvilket for Tiden eier 21,330 Rbd. Ved Fundats af 1ste Mai 1803 (Schack V. 42) har Handskemager Lahn ligeledes stiftet et Legat paa 20,000 Rdl. Cour. til Fordeel for 24 Enker og 16 Borgere af Odense By.

Om de øvrige af Lahn stiftede Legater findes Oplysning i Penia for 1814 S. 119.

Kjøbmand Peter Eilschou har ved Fundats af 16de April 1805 (Schack IV. 356) stiftet et Legat, der oprindelig var paa 107,412 Rdl. Cour., hvoraf nu kun c. 75,000 Rbd. ere i Behold, til de Fattige i Odense og Fyen. Af Renten af dette Legat understøttes 54 med 26 Rbd. aarlig, og 90 med 13 Rbd. aarlig. Den samme velgjørende Mand skyldes ligeledes de ved Fundats 20de Marts 1781 stiftede Eilschou'ske Boliger for 3 Enker og 3 Jomfruer, der hver faaer 30 Rbd. aarlig (Schack V. 82).

Af Geheimeraadinde Cathrine Scheel fød Ci-

eignons Legat ved Gavebrev af 31te Octbr. 1801 (Schack IV. 336) til 15 Enker og ugifte Personer af begge Kjøn, hvilket oprindelig var paa 12,500 Rdl. Cour., og som nu eier 20,000 Rbd., faaer Een c. 150 Rbd., 4 hver c. 75 Rbd., og 10 hver c. 30 Rbd.

Lundegaards Stiftelse er oprettet ved Testament af 1711 og Fundats 28de Aug. 1754, (Schack IV. 358), af Cancelliraad Peder Schmidt, som skjenkede hele Lundegaard og Gods til de Fattige i Fyen. Hver Portion skulde være paa 10—50 Rbd., og Almuespersoner skulde kun undtagelsesviis kunne antages. Denne gjeldfrie Stiftelse eier 360 Tdr. Hartkorn, og har heraf og i Rente af en Capital paa henved en halv Snees Tusind Daler kun en aarlig Brutto-Indtægt saf 6 til 7000 Rbd., hvoraf 2500 til 3000 Rbd., (i Aaret 1849 2519 Rbd.), anvendes til Understøttelse af c. 175 Trængende, som faae, nogle 20, andre 15 og atter andre 10 Rbd. hver, medens Resten af Indtægten medgaaer til andre Udgifter.

Til afdøde Etatsraad Bagger til Juulskov skyldes flere Legater (jfr. Penia 1814 S. 114, og 1821 S. 114, og Registret til 4de Deel af Schacks Fundatser), og navnlig eet paa 20,000 Rdl., der er stiftet ved Fundats af 8de Juli 1789 til forskjellig veldædig Anvendelse i Odense og Nyborg (jfr. Schacks Fund. IV. S. 20 ff.), og eet ved Fundats af 28de Juni 1781 paa 21,350 Rbd. til mangeslaaigt veldædigt Brug. (Schack IV. 319).

Det af afdøde Kammerherre Jens Benzon og hans Hustru, født Gersdorf, ved Testament af 24de April 1838 stiftede Benzon-Gersdorff'ske Legat paa 50,000 Rbd. skal opløgges til det bliver 120,000 Rbd., hvorpaa det skal anvendes til mangeslags forskjelligt veldædigt Brug til Bedste for Odense By og Fyens Stift. (Jfr. Schacks Fund. V. 108).

Aalborg Hospital var først et Kloster, paa hvilket

aves Beskjermelsesbrev af Kong Christopher af Baiern; men ets Navn, Hellig Giestes Huus, gjør det sandsynligt at det lt dengang har været brugt som Fattighuus*). Kong Hans's nkedronning Christine forandrede det i Aaret 1513 til et Hospital. og Christian den 3die betænkte det lidt med Jordegods r at Skolemesteren og 3 Hørere kunde have frit Underhold i mme, (Hofman IV. 149), hvilket i Aaret 1558 blev forandret til Kostpenge for samme, i hvilken Anledning Hospitalet ndnu for Diebtillet aarlig svarer 414 Rbd. til Aalborg lærde Skole. I Capitalformue eier Hospitalet 110,000 Rbd., og det har esuden i Indtægter og Jorder og Tiender 4600 Rbd. 60 emmer have Bolig i samme, og nyde fra 3 Mk. til 1 Rbd. ver om Ugen. En ny Fundats, ved hvilken Stiftelsen udvides, g Hospitalsmedlemmernes Antal forøges, er indsendt til allerhøieste Approbation, som imødesees.

Hospitalet i Nykjøbing paa Mors, det saakaldte Helliggeistes Huus, var allerede til paa Christopher af Baierns Tid, g maaskee tidligere. Jfr. Kong Frederik den Førstes Fundats f Januar 1528 (Hofman IV. S. 460), ved hvilken denne onge erklærer Prioren og Conventet i Dueholms Kloster, om havde bemægtiget sig det uden at anvende dets Indtægter l fattige og syge Mennesker, at de „ingen Rettighed havde ertil uden hvis de uden Kongernes i Danmark hans Forfædres Samtykke havde forhvervet med Uret af Paverne udi Rom og ældeligen med Dom og Band taget sig til“. Christian den die og Frederik den Anden betænkte dette Hospital, ligesom fleste andre. Denne Stiftelse, hvis nugjeldende Fundats er

*) I den catholske Tid kaldtes Stiftelser for Gamle og Svage hyppigst Helligaands eller Helliggeistes Huse, og Hospitalerne for Syge, og navnlig for Spedalske, St. Jørgens Huse, og Lemmerne i samme for St. Jørgens Brødre. Jfr. Klevenfeldts Optegnelser herom i Vidensk. Selsk. Skr. ældste Saml. VI. 80 ff.

af 17de Januar 1845, (Col. Tid. 1845 S. 147), eier 10,600 Rbd., og har desuden en Indtægt af Tiender, som under almindelige Kornpriser udgjør c. 600 Rbd. Foruden fri Bolig nyde 12 Lemmer 26 Rbd. hver. Udenfor Hospitalet nyde 4 hver 26 Rbd., og 6 hver 16 Rbd.

Om Man end allerede i Aaret 1159 finder et Hospital omtalt i Viborg, saa maa Viborg Hospital dog ansees oprettet under Frederik den 1ste i Aaret 1528 (Hofman III. 295). Christian den 3die skjenkede det Graabrødreklosteret, i hvis Bygning Hospitalet endnu er. Det har senere uafbrudt bevaret sin Tilværelse under Tidens Omskiftelser, og er endnu en Forsørgelsesindretning for Trængende af Viborg Stift. I den egenlige Hospitalsstue have 18 Personer, for Tiden alle af Qvindekjønnet, hver sin Seng, Brændsel, og 7 til 13 ß. daglig. Udenfor Hospitalet nyder et ubestemt Antal, for Tiden 12 Personer, 12 Rbd. 16 ß. aarlig, og tolv 6 Rbd. aarlig. Saavel i sidstnævnte Henseende, som i det Hele taget, imødesees iøvrigt nærmere Bestemmelser angaaende Hospitalets Virksomhed. Stiftelsen eier 32,700 Rbd., og dens hele Indtægt er kun henimod 2000 Rbd. (Jfr. M. R. Ursins i Aaret 1849 udgivne Beskrivelse over Viborg S. 247 ff.)

I Aaret 1830 blev for Regjeringens Regning kjøbt den saakaldte Vagildgaard — en Bondegaard i Thorning Sogn ved Viborg — for at derpaa kunde indrettes en Opdragelsesanstalt for fattige og forladte Drengebørn efter det Fellenbergske Mønster. For Tiden er der 22 Drenge, og 45 ere efterhaanden udgaaede derfra, hvoraf 34 ere blevne anbragte ved Landvæsenet og 11 i Haandværkslære. (Jfr. Landhuusholdnings Selsk. Beretn. for 1849 S. 5).

Aarhuus Hospital har sin Oprindelse fra den catholske Tid, og det synes at være grundlagt i Aaret 1477 (Hofman II. 102). Efter Reformationen erholdt det af forskjellige Kon-

r baade Jordegods og Tiender, af hvilke det endnu har en
ke ubetydelig Indtægt, nemlig, foruden Renten af dets Capi-
lformue paa 35,000 Rbd., 68½ Tdr. Rug, 250½ Tdr. Byg,
18 Tdr. Havre, og 256 Rbd. i Penge. Hospitalet giver 25
fte Lemmer Huusly, Føde og Klæder.

Den Horningske Stiftelse i Horning Sogn, 1½ Miil
. O. for Skanderborg, blev oprettet ved Fundats 11te Marts
697 (Hofman III. S. 142) af Oberst Hans Friis. Denne
Stiftelse, som staaer under Aarhuus Stiftsøvrighed, eier 40,000
bd., og har foruden Renten heraf en Indtægt af 278 Tdr. Rug,
70 Tdr. Byg, 320 Tdr. Havre, 36½ Tdr. Rugmeel, 36½
dr. Malt og 125 Rbd. Fjorten fornemmelig qvindelige Lemmer,
hvoraf 3 ere Skolebørn, nyde Underhold og Klæder i Hospi-
talet; 6 fattige, adelige Jomfruer faae i Overeensstemmelse med
Fundatsens Bestemmelse, 12 Tdr. Rug og 12 Tdr. Byg hver,
betalt efter Capitelstaxt, og nogle enkelte andre Fattige under-
støttes ogsaa udenfor Hospitalet.

Hansted Hospital er stiftet ved Fundats af 12te Mai
705, (Hofman II. 302), af Dorthe Hansdatter, Proprietair
honboes Enke, som lod opføre en Hospitalsbygning i Hansted
y, og til Stiftelsens Udgifters Bestridelse skjenkede det com-
ette Gods Hanstedgaard. Den i Fundatsen bestemte Under-
støttelse for hver af de 24 Lemmer, som skulde have Ophold i
Stiftelsen, var 24 Rbd. og 2 Læs Brænde eller Tørv, og
ad der blev tilovers, naar denne Understøttelse var udredet,
lde tilfalde Horsens Skole til Uddeling mellem fattige Di-
ple, hvilket ved Reskript af 28de Februar 1834 blev foran-
et derhen, at Hospitalet istedet herfor aarlig skulde udrede
Tdr. Rug til Skolen. Senere er Understøttelsen til Lem-
rne bleven forhøiet til 40 Rbd. Stiftelsen eier, foruden en
pital paa 30,600 Rbd., Hanstedgaard (25 Tdr. Hartkorn) med
ods (231 Tdr. Hartkorn) som tilsammen indbringer 261 Tdr.

Rug, 571 Tdr. Byg, 118 Tdr. Havre og 104 Rbd. i Penge, hvilket kun er en ringe Indtægt af en complet Hovedgaard. 25 faste Lemmer nyde Huusly, Brændsel og 40 Rbd. hver. To Portioner paa 40 Rbd. hver uddeles til Trængende udenfor Hospitalet. — Med Tiden vil denne Stiftelse, naar dens Jordegods bringes til at give en mere med Tidsforholdene passende Indtægt, naturligviis kunne understøtte et meget større Antal Trængende.

Erkebiskop Svanes 1655 stiftede Legat paa 1250 Rbd. til Skolen, Skoledisciplene og Fattige i Horsens, (Hofman II. S. 172), er ved en Bestemmelse om at der hvert 4de Aar skal lægges 100 Rdl. af Renten til Capitalen voxet saaledes, at det nu udgjør 18,000 Rbd.

Horsens Hospital er stiftet i Aaret 1560 af Kong Frederik den Anden, som ogsaa betænkte det med Jordegods og Tiender (Hofman II. 220). For Tiden eier Stiftelsen 34,120 Rbd., og har foruden Renten heraf i aarlig Indtægt 70 Tdr. Rug, 393 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre, og 970 Rbd. i Penge. Hospitalet yder 22 Lemmer Huusly, Føde og Klæder, og understøtter ogsaa nogle Trængende udenfor Stiftelsen.

Randers By havde i ældre Dage, ligesom en stor Deel af de andre Kjøbstæder, en St. Jørgensgaard for Syge og Spedalske, hvilket Slags Stiftelser i Reglen laae afsides udenfor de Byer, hvortil de hørte*); og allerede i Aaret 1263 findes dette domus leprosorum omtalt som betænkt med en Gave. Senere blev de Syge anbragt i et „Helligaandshuus", og da

*) Efter Reformationen blev en Mængde af disse St. Jørgens Gaarde ophævede, ifølge en Bestemmelse i en Reces af Chr. III., Ribe 1542, i hvilken det hedder: „Efterdi, (den almægtige Gud være lovet og benedidet), at den spitalske Syge ikke her i Landet er saa almindelig, som hun var i gammel Tid, da ville vi at alle St. Jørgensgaarde og andre, som ere funderede til spitalske Folk, skulle lægges til de store og almindelige Hospitaler" 2c.

e efter Reformationen blev ophævet, stiftede Christian den e ved Fundats af 1558 et Hospital, hvilket baade han og derik den Anden gjorde betydelige Gaver af Tiender og degods (Hofman II. 382). Denne rige Stiftelse eier nu ,600 Rbd., og har foruden Renten heraf i aarlig Indtægt 36 Tdr. Byg, 2610 Tdr. Havre, 892 Tdr. Rug, og 528 . i Penge. Den yder derfor ogsaa ikke mindre end 100 e Lemmer Huusly, Føde og Klæder, og understøtter 120 rsoner udenfor Hospitalet med større og mindre Understøttelsportioner, hvoraf dog nogle efterhaanden inddrages, og den ender til sidstnævnte Brug c. 1800 Rbd. aarlig.

Den S. 252 omtalte Grosserer Niels Brock har stiftet et uforglemmeligt Minde i Randers ved til Byens Bedste fit Testament af 19de Febr. 1796 (Col. Tid. S. 684 ff.) stifte en Mængde Legater, som det i Testamentet hedder til løb af 100,000 Rbd., men som det ved Boets Opgjørelse , til et Beløb af 173,000 Rbd., af hvilke her som de beeligste fremhæves, eet paa 23,700 Rbd. til fattige Enker og kemænd, 52 Rbd. til hver, eet paa 59,800 Rbd. til Medsudstyr, og eet paa 23,700 Rbd. til fattige Børns Undertelse med 52 Rbd. til hver. Borgemesteren, Byfogden m. Andre have Bestyrelsen af disse Legater, hvis Tab i Pengeværltningens Periode er nærved igjen at være oprettet, efter Legaternes Masse for Tiden atter udgjør 133,450 Rbd.

St. Jørgens Hospital i Colding er stiftet af Chr. 3dies Dronning Dorothea (Hofman 4de Deel S. 698). nne i sin Tid baade af Chr. den 3die og Frederik den Anden enkte Stiftelse eier nu 15,100 Rbd., og har desuden i Indter af Tiender, Jordegods m. m. c. 1100 Rbd. Den har faste Lemmer, som hver faae 8 à 10 ß. daglig, og til Unstøttelse for 13 Fattige udenfor Hospitalet anvendes aarlig 350 Rbd.

Til Bedste for Veile Hospital haves et Gavebrev af Kong Chr. den 3die, af hvilket det sees at Hospitalet alt dengang var til (Hofman 4de Deel S. 732). I denne Stiftelse, som eier 15,620 Rbd., og desuden har en aarlig Indtægt af Tiender, Jordegods m. m. af c. 1800 Rbd., understøttes en Deel Lemmer med fri Bolig, Ugepenge, Brændsel og Medicin, hvortil den i Aaret 1849 anvendte 826 Rbd., foruden 194 Rbd., der blev anvendt til Fattige udenfor Hospitalet. Til Horsens Fattigskole udreder Stiftelsen 260 Rbd. aarlig.

Ribe Hospital er oprettet af Kong Christian den 3die i Aaret 1543, (Hofmans Fund. III. S. 547), og denne Konge betænkte det meget rigeligen, og navnlig fik det i Aaret 1554 Puggaard (Puge Gaard) Gods, som Biskop Christian i Aaret 1290 havde skjenket til Skolen, imod, foruden nogle mindre Præstationer, at give 12 Disciple Kost, hvilket i Perioden 1650—1681 gik over til at Hospitalet gav Disciplene Kostpenge. Det Beløb, som disse udgjorde mod Slutningen af forrige Aarhundrede, nemlig 670 Rbd. yder Hospitalet endnu for Øieblikket til det lærde Skolevæsen, og til Borger- og Almueskolevæsenet afgiver det 86 Rbd. aarlig. Hospitalet eier for Tiden en rentebærende Capitalformue af 57,000 Rbd., og har foruden Renten af samme desuden c. 1,700 Rbd. i Indtægt af Jorder og Tiender. Det har 30 Lemmer, og understøtter henimod 50 Personer udenfor Stiftelsen.

Det Maturinske Legat eier for Tiden 17,065 Rbd., og har desuden i Indtægt af Jorder 2c. aarlig circa 360 Rbd., der ifølge Testators, Pastor Maturin Carstensens, Bestemmelse i Skrivelse af 4de Novbr. 1747 (jfr. Hofmans Fund. IV. 586), anvendes „til Fattiges og Nødtørftiges Hjelp“ efter Ribe Stiftsøvrigheds Bestemmelse.

Følgende milde Stiftelser ville ogsaa være her at omtale,

ſondt de ikke kunne anſees ſom Underſtøttelſesanſtalter i den
etydning, i hvilken dette Ord i Almindelighed tages.

1) Vallø Stift.

Det kongl. Stift Vallø er beliggende i Sjelland en Miil
ſønden for Kjøge. Kong Frederik den 4de kjøbte Godſet af
n Scheelſke Familie, og oprettede det til et Grevſkab, ſom han
rærede ſin Dronning Anna Sophia (Reventlov) til Enke-
ede. Dette blev forandret ved Kongens Død, og Kong Chri-
ſtian den 6te gav Grevſkabet ved ſin Regjeringstiltrædelſe i
aret 1730 til ſin Dronning Sophie Magdalene, ſom ſenere
ſamme oprettede et Stift for 10 adelige Frøkener, en De-
neſſe og en Abbediſſe ved Fundats af 28de Novbr. 1837*).
Stiftelſen blev indviet den 14de Mai 1738, og Hundredeaars-
agen derefter, nemlig den 14de Mai 1838 fik den en ny Fun-
ats**) (ſfr. Reſol. 12te Decbr. 1846). I Stiftet ſkal paa
n og ſamme Tid ikkun være enten en Abbediſſe eller en De-
neſſe, ſaaledes at begge Pladſer aldrig beſættes paa eengang.
bbediſſen ſkal være en Prindſeſſe af det kongelige eller et med
mme beſlægtet Huus; Dekaneſſen Enke efter en Mand, der
r beklædt et Embede eller været benaadet med Rang i Rang-
rordningens 1ſte Klasſe. Abbediſſen, (hvis Poſt i længere
id har været ubeſat), nyder 3500 Rbd. aarlig, og Dekaneſ-
n 1800 Rbd., foruden at de hver aarlig erholde reſp. 250
200 Rbd. til Iſtandſættelſe og Vedligeholdelſe af de dem paa
tiftet overladte Værelſer. Foruden en Abbediſſe eller Deka-
eſſe er ſaavel Ophold paa Stiftet ſom en aarlig Hævning af
)00 Rbd. (foruden 50 Rbd. til deres Værelſers Vedligehol-

*) Denne Fundats haves ikke trykt, og ſkal være brændt ved Chriſtians-
borg Slots Brand ſfr. Penia 1814 S. 230 og Schack Fund. III.
S. 463—470, hvor nogle Oplysninger findes om Stiftelſens ældre
Forhold.

**) Denne Fundats findes aftrykt i Reſkriptſamlingen for Aaret 1814.

delse), tillagt 17 virkelige Stiftsdamer, hvoraf 3 ere i Hofpladser. En aarlig Hæving af 500 Rbd. udtales 17 extraordinaire Stiftsdamer, som ikke have Ophold i Klosteret, af hvilke 3 ere i Hofpladser. Der er for Tiden 9 Indskrevne til Hofpladserne, hvilke kun rykke op efterhaanden som en saadan bliver ledig. De have Intet betalt for Indskrivningen, men faae heller ikke noget før de efter Anciennitet erholde en overordentlig Hof-Stiftsdameplads. Af de øvrige for Betaling indskrevne adelige Jomfruer nyde de 14 førft Indskrevne hver 250 Rbd. aarligen, men alle de andre faae af Stiftets Kasse ikkun godtgjort Renterne af Indskrivningssummen, hvilken er fastsat til 2000 Rbd. for hver. Kun de, der ere af dansk Adel, kunne indskrives i Stiftet. Der er 101 Indskrevne i Alt*). De virkelige og extraordinaire Stiftsdamer have Rang med Kammerherreinder, og Tilladelse til at bære et Ordenstegn paa det venstre Bryst. 12 Enker eller Døttre af Mænd i de 2 første Rangklasser nyde hver aarlig 500 Rbd. af Stiftet (og have Rang med Kammerherreinder); ligeledes er der normeret 6 Pensioner, hver paa 500 Rbd. aarlig, til saadanne Stiftsdamer, eller til Pladser i Stiftet indskrevne adelige Jomfruer, der efter at have betalt den anordnede Indskrivningscapital have indladt sig i Ægteskab, men derefter ere blevne Enker, og ere i trængende Omstændigheder. Naar der ved Vacance i disse sidste Pladser er opsamlet 1000 Rbd., kunne disse anvendes til et Brude-Udstyrs Legat til een af de i Stiftet for Betaling indskrevne adelige Jomfruer, der ved at indgaae Ægteskab udtræder af Stiftet uden at komme til at nyde Oppebørsel deraf.

*) Forsaavidt Man af Statskalenderen kan see det begyndte Indskrivning af Exspectantinderne i Vallø og Vemmetofte Kloster først i Aaret 1803. I Statskalenderen for 1803 findes nemlig ingen Indskrevne anførte; i Statskalenderen for 1804 derimod et større Antal.

Stiftet eier 2300 Tdr. gl. Hartkorn af alle Slags, hvoraf 310 Tdr. matr. Tiende-Hartkorn. Dets Skove have et Areal af 5,168 Tdr. Land. Desuden eier Stiftet en vist betydelig Capitalformue, der i alt udgjør .,766,000 Rbd. Overbestyrelsen af Stiftet føres ved en specielt dertil af Kongen udnævnt Protektrice; men den egenlige og nærmeste Bestyrelse er overdraget en dertil allerhøist beskik-et Curator, som skal være en Embedsmand, der beklæder Em-ede eller er benaadet med Rang i en af de to første Klasser af Rangforordningen.

2) Vemmetofte adelige Jomfrukloster i Sjelland, er stiftet af Kong Frederik den Fjerdes Søster, Prindsesse So-phie Hedevig, som ved Fundats af 10de Juni 1735, (Schack III. 423) skjenkede hendes to Gaarde, Vemmetofte og Høystrup i Faxø og Stevns Herreder i den sydlige Deel af Sjelland, til et adeligt Kloster, i hvilket der i Begyndelsen kun var en Priorinde og 6 Klosterfrøkener. Stifterindens Ønske at Klo-steret efterhaanden ved Overskuddet af de nævnte Godsers Ind-tægter kunde blive saaledes organiseret at 21 adelige Jomfruer kunde have Ophold og Underhold i Klosteret, samt 150 Rbd. i Penge hver, er senere rigelig gaaet i Opfyldelse. En Tid-lang var denne Stiftelse, der oprindelig ingen Capitalformue eiede, vel kun i en maadelig Stand, fordi Jordegodset kun gav en ringe Indtægt, og fordi en Deel af hvad det var lykkedes den at opsamle senere gik tabt; men i den nyere Tid har dens oekonomiske Tilstand under Statsminister Grev J. G. Moltkes og hans Søns, Conseilspræsident Grev A. W. Molt-kes Bestyrelse bestandigen forbedret sig, og navnligen er dens Capitalformue, som endnu i Aaret 1776 kun beløb sig til 36,750 Rdl., voxet op til 945,600 Rbd. Det er herved ble-vet muligt flere Gange at udvide Klosterets Virksomhed (jfr. Col. Tid. 1828 Nr. 61 og 1835 S. 395 ff.), og denne er

nu langt større end Stifterinden tænkte sig den. Foruden Priorinden og 24 Klosterfrøkener af 1ste Afdeling, som have Bolig og Underhold paa Klosteret, og i Hæving, Priorinden 600 Rbd., og de øvrige 350 Rbd., er der udenfor Klosteret 25 der hver nyde 150 Rbd., 25 som faae 100 Rbd. hver, 25 som hver nyder 75 Rbd., og 25 som hver faae 50 Rbd., altsaa i alt 125 af Klosteret understøttede Damer. Kun Adelige og Døttre af Mænd i en af de tre første Klasser i Rangen kunne blive indskrevne.*) I Indskrivningspenge betales 500 Rbd. For to paa eengang indskrevne betales dog kun 800 Rbd., og for 3 kun 1000 Rbd. De Indskrevne, hvis Tal for Tiden er 78, nyde ikke selv Renten af Indskrivningssummen, saaledes som ved Vallø Stift. Priorinden har Rang med Kammerherreinder, Klosterjomfruerne med Etatsraadinder, og ved Bevilling af 4de Septbr. 1771 er der givet dem Tilladelse til at bære et Ordenstegn i et hvidt Baand paa det venstre Bryst. — Den Forpligtelse, der ifølge Fundationen paalaa Priorinden og de øvrige Damer, der nød Oppebørsel af Klosteret, til at lade sig afkorte 16 Rbd. i deres Hæving til et forældreløst Barns Opdragelse, har Klosteret overtaget, og det understøtter 125 Børn paa Godset med 16 Rbd. til hver, ligesom det ogsaa yder 125 ældre Fattige en Understøttelse af 12 Rbd. til hver, og har et Hospital i Spiellerup By for 34 gamle, svagelige Trængende fra Vemmetofte Gods, hvilke hver foruden frit Brændsel erholde 15 Rbd., og et Hospital for 12 Fattige fra Høystrup Gods, der nyde en lignende Understøttelse. Af forskjellige smaa Legater, til et samlet Beløb af en halv Snees Tusind Daler, som Klosteret har, uddeler det desuden Understøttelser til Skole-

*) Indskrivningen begyndte først i Aaret 1804 (jfr. Noten S. 286), og det var først ved Reskript 10de Jan. 1809, at Døttre af de tre første Rangklasser fik lige Adgang med Døttre af Adelige til at blive indskrevne.

ere og værdige Trængende paa Godset. En i Aaret 1797
Sammenskud af de daværende Curatorer og Priorinden
t een af Klosterets Conventualinder dannet Grundfond til
Pensionskasse for Enker efter Klosterets Embedsmænd og
tjente eier nu circa 50,000 Rbd., og er saaledes i Stand
at udøve en større Virksomhed end der oprindelig var paa-
nkt.

Klosteret eier c. 1600 Tdr. Hartkorn af alle Slags, hvoraf
1 Tdr. er matrikuleret Tiende-Hartkorn. Dets Skovareal er
69 Tdr. Land. Desuden har Klosteret en Capitalformue af
5,600 Rbd. (I Aaret 1776 kun 66,750 Rbd., i Aaret
10, 303500 Rbd.) Overbestyrelsen af Klosterets Anliggen-
r har sammes to Curatorer. Naar den ene af disse afgaaer,
ostiller den Tilbageblivende tilligemed Priorinden og Con-
ntualinderne en Anden til Kongens Approbation.

3) Gisselfeldt adelige Jomfrukloster skylder sin
prindelse til tvende testamentariske Dispositioner af Feldtmar-
llieutenant og Overkammerherre Grev Chr. Gyldenløve til
revskabet Samsø, den ene dateret Dresden den 19de Sept.
01, den anden Verona den 18de Septbr. 1702, (Hofmans
nd. VII. 528), i det Testator nemlig i samme bestemte at
ns Godser Gissenfeldt og Assendrup i Ringsted Herred efter
ns Gemalindes Død skulde anvendes til et Kloster for 16
elige Jomfruer, som hver skulde have 200 Rdl., hvorhos der
dvidere af Indskrivningspengene skulde dannes et Fond, af
ilket 50 Fattige skulde underholdes, enten ved Arbeidsanstal-
eller paa anden hensigtsmæssig Maade. Ved en Conven-
n af 16de Juli 1725 stadfæstede Testators Børn, Greverne
ristian og Frederik Danneskjold Samsø og Hertuginde Fre-
rikke Slesvig-Holsteen-Sønderborg hans Villie, og forskjellige
estemmelser til sammes Fuldbyrdelse blev ved denne Leilighed
gne af dem, deriblandt den, at Stamherren i Familien skulde

være Overdirekteur, og den uheldige Bestemmelse, at Overdirekteurens Arvinger skulde til næste Successor aflægge Rigtighed, hvilket i Reglen vil blive at Faderens Bo skal aflægge Regnskab til Sønnen, eller Broderens Bo til Broderen. Grev Frederiks og Hertugindens Descendenter skulde hver besætte 3 af Pladserne, og Overdirekteuren Resten, hvilket senere, da Grev Frederik Danneskjolds Linie uddøde, blev til, at Overdirekteuren besatte de 15 af Pladserne, hvis Antal da var voxet til 18, og Hertugindens Afkom de 3 øvrige. Fundats overlod de den ældste Broder at forfatte; men han gjorde det ikke, og Testamentet blev i lang Tid ikke overholdt. Endelig, efter 74 Aars Forløb, fik Stiftelsen den 14de Febr. 1799 en Fundats. (Schacks Fund. III. 403 ff.) I denne bestemtes blandt andet, at naar Klosterets Midler tillade det, skal en Sum af indtil 800 Rdl. anvendes til Brudeudstyr for uformuende Piger af alle Stænder. „Bopæl" hedder det, „maa hverken Priorinderne eller Conventualinderne gjøre Fordring paa at erholde, da det vil koste for meget at istandsætte og indrette den gamle Bygning". Overdirekteuren skal derimod have fri Bolig paa Gissenfeldt, med „Agrementer" saasom Afbenyttelse af Haven, frit Vildt, 72 Tdr. Havre, 22 Høveders Græsning, 36 Læs Hø, 40 Læs Halm, 50 Læs Tørv og 50 Læs Brænde, men ellers intet af Stiftelsens Indtægter. I Aaret 1827 blev der ved Tillægsfundation af 1ste Juni taget den vigtige Bestemmelse, at der, foruden de 18 Pladser, til hver af hvilke der blev udredet 300 Rdd., skulde være 27 Conventualinder af anden Klasse, der hver skulde have 200 Rdd., og disse sidstnævnte Pladser skulde Overdirekteuren ikke besætte, men enhver adelig Frøken, som forlangte det, skulde indskrives mod Erlæggelse af Indskrivningspenge, hvorpaa de skulde rykke op efter Anciennitet, dog saaledes at de aldrig kom videre end i anden Klasse; og ved Bevilling af 20de Decbr.

821 erholdt Døttre af Rangspersoner i de 6 første Klasser
Ret til Indskrivning, hvorimod de 18 Pladser af første Klasse,
f hvilke Overdirekteuren besatte de 15 og Hertugen af Augu-
tenborg 3, blev forbeholdt Adelige og Døttre af Mænd i de
3 første Klasser Dette blev desværre kun af kort Varighed.
Allerede to Aar senere befandtes ved den nuværende Overdi-
rekteurs Tiltrædelse Misforholdet mellem Klosterets Indtægter
og Hævingernes Beløb saa stort, at Man troede at burde for-
berede en Reduktion, og den nylig indførte Indskrivning af
Expektantinder blev derfor atter ophævet. — I første Klasse
er der for Øieblikket kun 10 Conventualinder; i anden Klasse
er der 27, og af de i Aarene 1821—1823 Indskrevne er der
endnu 7 tilbage. Alt hvad der angaaer Klosterets Anliggender
holdes i et Mørke, som det lige saa lidt er lykkedes Forfatte-
ren af dette Skrift, som Andre, ganske at gjennemtrænge, og
som ikke er noget gunstigt Indicium; og Regnskab aflægges ikke.
Hvorvidt Antallet af Conventualinde-Pladserne af anden Klasse,
naar de 7 tilbageværende Expektantinder alle ere oprykkede, skal
vedblive at være 27, og om Overdirekteuren da skal besætte
disse Pladser ligesom han gjør det med de 10 Pladser af første
Klasse, naar de 3 Pladser undtages, til hvilke Hertugen af
Augustenborg har Besættelsesret, vil i sin Tid blive et vigtigt
Spørgsmaal for Stiftelsen. Conventualinderne af første Klasse
faae 300 Rbd. aarlig, de af anden Klasse 200 Rbd. Prior-
inden, der udnævnes af Overdirekteuren, og alle Conventual-
inderne have ifølge Resol. 24de Decbr. 1811 Tilladelse til at
bære et Ordenstegn i et rødt Baand paa det venstre Bryst.
Stiftelsen eier 1625 Tdr. Ager og Engs Hartkorn, Tiender
der give circa 1400 Tdr. Byg aarlig, og 1100 Tdr. Land
Skov. Da den Danneskjoldske Familie ikke synes i Aaret 1725
at have havt nogen Ret til ved Conventionen af 16de Juli at
gjøre Overdirekteurposten arvelig for Stamherren i deres Fa-

villie, eller til at fastsætte at intet Regnskab skulde aflægges for nogen offentlig Autoritet, (en Bestemmelse der vistnok har været Stiftelsen til ubodelig Skade og som først efter 75 Aars faktiske Udøvelse blev stadfæstet ved Hofgunst), og da Grevskabet Samsø synes at maatte give Stamherren i denne Familie al den verdslige Besiddelse han kan attraae, var der vistnok Grund til at ønske og vente at Administrationen ved Renunciation kom i det Offentliges Hænder og under det Offentliges Control. Gisselfeldts store Hovedbygning, der nu vist ikke længere trænger til Reparation, vilde da i Overeensstemmelse med hvad der aabenbart maa antages at have været Testators ædle Villie, (der selv i Udlandet til forskjellig Tid alvorligen sees at have beskjeftiget hans Tanke og som han i de stærkeste og bestemteste Udtryk forlangte udført, jfr. Hofmans Fund. VII. 529 ff.), kunne afgive Bolig for et betydeligt Antal uformuende ugifte Damer, hvis Kaar ikke svarede til deres Opdragelse og til deres afdøde Forældres Livsstilling, og da Stiftelsen i det allermindste, i alt Fald naar dens Jordegods, Skove og Tiender blev solgte, vilde kunne give en 40,000 Rbd. aarlig Netto i Indtægt, vilde det ikke mangle paa Midler til deres Underhold; og da der for Tiden til Conventualinderne, Brudeudstyr og Fattiges Underhold neppe anvendes mere end c. 12,000 Rbd., vilde saaledes meget være vundet til Afhjelpelsen af en Trang, der dagligen viser sig at være stor.

4) Roeskilde adelige Jomfrukloster er stiftet ved Fundats af 19de Marts 1699 (Schack I. 164) af den berømte Niels Juels Enke, Margrethe Ulfeld, og Bertha Skeel, General Niels Rosenkrands's Enke, hvilke skjenkede en dem tilhørende Eiendom i Roeskilde, som tidligere havde været et Benediktinerkloster, og som endnu efter Reformationen som Herregaard havde ført Navnet Sortebrødrekloster, med det til

nme liggende Jordegods af 231 Tdr. Hartkorn til et Kloster
en Priorinde og 18 adelige Jomfruer. — Niels Juels
ke skjenkede endvidere Klosteret 8000 Rdl., og ved deres Død
rlod Stifterinderne det 55,830 Rdl., og Christian den 5te
nkede det nogle norske Tiender, istedetfor hvilke Frederik den
gav det 13,000 Rdl. De, som nyde godt af denne Stif-
e ere nu for Tiden deelte i 3 Klasser. I første Klasse er
20, som foruden Bopæl og Underhold i Klosteret faae 180
d. hver og 20 Rbd. i Brændegratiale, i anden Klasse 8,
n hver faae 120 Rbd., uden at have Ophold i Klosteret, og
3die Klasse 10, som hver faae 80 Rbd. aarlig. Hver af
osterets to Patroner har 4 Pladser, som han besætter, naar
blive ledige (dog saaledes at Indskrivningspenge svares);
Resten af Pladserne rykke de Indskrevne, hvis Tal for Tiden
38, op efter Anciennitet. Kun Adelige, og Døttre af Mænd
e 3 første Rangklasser kunne blive indskrevne, og i Ind-
ivningspenge maa erlægges 300 Rbd., eller naar to Søstre
skrives paa eengang 500 Rbd., eller naar tre indskrives 600
d. Priorinden har Rang med Etatsraadinder, og Kloster-
nerne med Justitsraadinder. Patronatskabet gaaer i Arv
ndt Niels Juels, og Bertha Scheels Slægt. Klosteret eier
uden dets 216 Tdr. Ager og Engs Hartkorn, og Tiender,
give c. 100 Tdr. Byg aarlig, en Capitalformue af 227,000
d. Af dets betydelige Jordegods og dets Tiender har
steret i Regnskabsaaret 1ste Mai 1845—1ste Mai
46 ingen Indtægt havt; i Aaret 1846—1847 heller ingen;
1847—1848 2383 Rbd.; og i Aaret 1848—1849 atter
en Indtægt, hvorved dog maa bemærkes at Klosteret, naar
i Regnskabet hedder, at det ingen Indtægt har havt af dets
rdegods og Tiender, i Realiteten har havt c. 1500 Rbd. til
00 Rbd., da Jordebogskassen kjøber 70 Favne Brænde til
sterets Brug og afholder Udgifterne ved Værelsernes Re-

paration m. a. m. desl. Da en Deel offentlige Stiftelser, (jfr. til Ex. S. 278, 282, og 292), have saa mærkelig ringe Indtægter af deres Jordegods, (Noget der vistnok hidrører fra lave Landgildeafgifter og høie Administrationsomkostninger), var det at ønske at de vilde sælge samme. Roeskilde Kloster vilde vistnok i saa Fald for dets Jordegods og Tiender faae c. 150,000 Rbd., og altsaa have en aarlig Rente af 6000 Rbd. istedetfor det ovennævnte Beløb.

5) Odense adelige Jomfrukloster er stiftet af den adelige Jomfru Karen Brahe, der var bekjendt for sin Lærdom og de mange Bøger hun eiede, hvilke hun senere skjenkede det heromtalte Kloster. Stifterinden skjenkede sin grundmurede Gaard i Odense, som var opført i Aaret 1534 og som tidligere havde været Residents for de fyenske Bisper i den catholske Tid, med tilliggende Boder og Haver til et Kloster for en Priorinde og 8 adelige Jomfruer, hvilket oprindelig kun eiede 19,000 Rdl. Jfr. Fundats 8de Novbr. 1716 conf. 15de Marts 1717 (Schack V. 109). Ved Reskript af 23de Septbr. 1746 fik Priorinden Rang med Etatsraadinder, og Klosterdamerne med Justitsraadinder. Da det under Krigen i Begyndelsen af dette Aarhundrede gik tilbage med Stiftelsens oekonomiske Forhold, skjenkede dens da- og nuværende Patron Grev Præben Bille Brahe den 10,000 Rbd., og administrerede den senere med saadan Omhu, at den nu eier c. 78,000 Rbd. Klosteret har for Tiden det i Fundatsen bestemte Antal af 8 Klosterdamer, der hver faae 110 Rbd. aarlig, og 1 Priorinde der faaer 220 Rbd. aarlig. Patronen, der baade udnævner sin Eftermand og Priorinden, besætter de to af Pladserne. Pladsen Nr. 4 besættes af Stamherren af den Scheel-Plessenske Familie, to Gange efter hinanden, og af Patronen hver 3die Gang, og Pladsen Nr. 7 have Greverne af Scheel Eneret til at besætte. Til Resten af Pladserne oprykke de Indskrevne, hvis Tal for

Dieblikket er 11, op efter Anciennitet. For at blive indskreven naa den Paagjeldende være af Adel eller Datter af Een i de re første Rangklasser, og i Indskrivningspenge betale 300 Rbd. Naar to Søstre indskrives paa eengang betales kun 500 Rbd., og naar tre indskrives 600 Rbd.

6) Støvringgaards adelige Jomfrukloster, 1½ Miil fra Randers, ved Randers Fjord, blev stiftet af Geheimeraadinde Harbo, fød Baronesse Fiuren. Ligesom hun ved Testament af 1735 skjenkede sin Gaard i Kjøbenhavn til et Enkefrue Kloster (Harbo Kloster jfr. S. 221), saaledes bestemte hun Støvringgaard i Jylland til et Jomfru Kloster, og hendes Efterladenskab af en anselig Capital til Deling mellem disse to Stiftelser. Efter Fundatsen af 12te Marts 1745 (Hofman II. 405) skulde en Priorinde og 12 Klosterjomfruer have deres Underhold i Klosteret, og dette Antal findes egsaa sammesteds. Priorinden faaer 250 Rbd. aarlig, og hver af Klosterdamerne 150 Rbd. foruden Alt frit i Klosteret. Naar en Plads bliver ledig, rykker den ældste af de Indskrevne, hvis Tal er bestemt til 100, op i samme. Den, som skal kunne indskrives, maa være Datter af en Mand, der har Rang i een af de 5 første Klasser. For Indskrivningen betales Intet, og Kongen bestemmer paa Justitsministerens Forestilling til hvilke af de Ansøgende de ledige Expectantinde Pladser skulle tilstaaes. De 8 ældste Expectantinder nyde hver 100 Rbd., og de 6 næste hver 60 Rbd. aarlig. (Jfr. Col. Tid. 1845 S. 83).

Klosteret eier c. 400 Tdr. Hartkorn, og c. 150,000 Rbd. Foruden Renten af denne Capital har Klosteret i aarlig Indtægt c. 2800 Rbd. i Penge, og 784 Tdr. Byg, 372 Tdr. Havre, og 165 Tdr. Rug. — Det bestyres af Stiftamtmanden og Bispoppen over Aarhuus Stift.

7) Estvad Gaards Stiftelse er oprettet af Fru Frederikke Benzon fød Glud, som ved Testament af 4de Marts

1745 (Hofman IV. 628) skjenkede Estvadgaard i Ginding Herred i Ringkjøbing Amt med tilliggende Tiender og Gods, i Alt c. 370 Tdr. Hartkorn, til et Kloster for en Priorinde og 6 adelige Enkefruer og 6 adelige Jomfruer. Ved kgl. Resol. af 28de Septbr. 1804 blev det senere tilladt Klosterets Bestyrelse at lade Gaarden og Godset udparcellere og afhænde, og Klosteret blev ved samme Leilighed ophævet og Klosterdamerne maatte mod et aarligt Vederlag i Penge fraflytte Gaarden. Efter at dets Formue i Pengeomvæltningens Periode betydelig var blevet formindsket ved forskjellige Leiligheder, erholdt det den 28de April 1834 sin nugjældende Fundats (Col. Tid. 1834 S. 649). Ifølge samme maa Ingen indskrives i Stiftelsen uden enten at være af adelig Stand eller Kone, Enke eller Datter af en Mand, der har Rang i een af de 3 første Klasser. Hævingen er indtil videre fastsat til 150 Rbd. for Priorinden, og 100 Rbd. for enhver af de øvrige 11 Conventualinder. Indskrivningspengene er 100 Rbd., og de Indskrevnes Antal er for Tiden 19 Fruer og 57 Frøkener. Stiftamtmanden og Biskoppen over Ribe Stift have Bestyrelsen af denne Stiftelse, som kun eier c. 52,000 Rbd.

8) Den Thaarupgaardske Stiftelse blev oprettet af Tønne Juel til Thaarupgaard i Fjends Herred Viborg Amt, og hans Hustru Anne Friis, ved Fundats 21de Januar 1698, ifølge hvis Bestemmelse 6 Jomfruer af Tønne Juels Familie, eller naar ingen saadan fandtes, andre som dertil bleve udnævnte af Direkteuren, hvis Post skulde være arvelig i Familien, skulde dele de ⅔ af hvad der indkom ved Bortforpagtningen af Thaarup Gaard og Gods, som da havde henved 300 Tdr. Hartkorn. I Aaret 1807 erholdt den daværende Direkteur, paa Grund af at Jordegodset, mærkeligt nok, næsten ingen Indtægt afgav, Tilladelse til ved Auktion at sælge Eiendommen, og efter at denne Sag var bragt i Rigtighed, blev der den

te Novbr. 1814 udstedt en ny Fundats (Col. Tid. 1815 S. 53). Af de Hæving oppebærende Frøkener nyde 6 i første lasse hver Renten af 4000 Rbd., 6 i anden Klasse hver enten af 3000 Rbd., og 12 i tredie Klasse hver Renten af 000 Rbd. Den 12te Marts 1847 er med kongelig Approbation oprettet to Pladser for Familien alene, som hver nyder 20 Rbd., og som kan stige op i første Klasse. Til Trængende deels af Fundators Familie, deels i Thaarup og Dovls Sogne, udbetaler Stiftelsen aarlig et lille Beløb. Ingen kan dskrives i Stiftelsen uden at være af Adel eller Datter af Embedsmand i de 4 første Rangklasser, og de ⅔ af de Indskrevne skulle altid være Adelige eller Døttre af Embedsmænd i e 3 første Rangklasser. Indskrivningspenge svares ikke. De ndskrevnes Antal er fastsat til 36, og Direkteuren har Ret til t vælge blandt Flere, der samtidigen ønske at indskrives. — Stiftelsens Capital udgjør c. 112,000 Rbd., af hvis Renter ⅓ lfalder Direkteuren, hvis Post for Tiden er besat af Kammerherre og Hofcavaleer Baron C. A. Juel Rysensteen.

9) Dronning Anna Sophies Enke-Stiftelse er prettet ved Testament 5te Januar 1743, confirmeret 6te Marts A. (Jfr. Schacks Fundatser VI. S. 91—96). Den senere rfattede Fundats af 9de Marts 1754 haves ikke trykt. Noen Underretning om samme findes dog i Col. Tid. for 1821 . 705. Den oprindelige Gave var 40,000 Rdl., hvilke Dronning Anna Sophie skjenkede „zu einem Witwen Stift“, g det er ved Oplag af Rente at den har naaet sin nærværende apital-Størrelse af 208,000 Rbd. Stiftelsen er af forskjelge Grunde aldrig bleven forsynet med Bygning, hvilket heller ke med Vished kan siges at have været Stifterindens Villie. De $\frac{12}{18}$ af hvad der ydes i Pension anvendes til adelige Enker, ler Enker efter Mænd, der have havt Rang i de 3 første Rangklasser; $\frac{5}{18}$ til borgerlige Enker, og $\frac{1}{18}$ til Bønder Enker

paa Grevskabet Christiansfæde. Jfr. endvidere det S. 165 Anførte. I Aaret 1848 uddeeltes til Enker af 1ste Klasse 2270 Rbd., af hvilke een fik 480 Rbd., een 200, een 120, fire 100 hver, syv 80 hver, een 60, fem 50 hver og fem 40 hver. Til Enker af anden Klasse uddeeltes samme Aar 3524 Rbd., af hvilke een fik 160 Rbd., tre 120 hver, fire 100 hver, een 90, tre 80 hver, fem 60 hver, sex 50 hver, fire og tyve 40 hver, sytten 30 hver, og 12 en Understøttelse af under 30 Rbd. Til tredie Klasse uddeeltes i Understøttelsesportioner paa 4 til 20 Rbd. til 35 Bonder-Enker i alt et Beløb af 329 Rbd. De paagjeldende Enker af de to første Afdelinger have Bopæl rundt omkring i Landet. — Stifterinden var føb Reventlow, og Besidderen af Grevskabet Christiansfæde har Bestyrelsen af Legatet.

10) Den Osten'ske Stiftelse er oprettet af Hofmesterinde Anna v. Osten ved Testament af 26de Novbr. 1765 til tre adelige Jomfruers Understøttelse med 300 Rdl. aarlig. (Jfr. Schacks Fund. IV. 380). Den eier nu c. 25,000 Rbd., hvis Renter anvendes til at yde tre adelige Frøkener en aarlig Understøttelse af det nysnævnte Beløb. Et lille aarligt Rente-Overskud, som Stiftelsen har, lægges til Capitalen. Fortrinlig Adgang til at komme i Betragtning har Stiftamtmand Admiral F. C. Gedbes Afkom, og dernæst Stifterindens og Frøken Abel Cathrine Baronesse Schacks Paarørende. Stiftamtmanden over Fyens Stift har Bestyrelsen af denne Stiftelse.

11) Charlotte Amalies Stiftelse, hvis Bestemmelse er at udrede Opdragelseshjelp til fattige Pigebørn af alle Klasser, hvilken Hjelp derhos, hvad de høiere Klasser angaaer, under visse Betingelser gaaer over til en Livrente for dem, der saaledes eengang ere optagne i Stiftelsen, blev vel grundlagt ved Reglement af 24de Juli 1773 af Prindsesse Charlotte Amalie, en Datter af Kong Frederik den 4de, (jfr. Schack III. 352 og Schous

rdn.), men er først efterhaanden kommet til større Virksomhed. Stiftelsens Fond, som oprindelig var 100,000 Rdl. Cour., var for 2 Aar siden, i Aaret 1828, voxet til 134,945 Rbd., og de legatydende Personers Antal var til samme Tid 112. I Aaret 1829 lev dette Antal, tildeels ifølge et af Cancelliraad Groth stiftet Leat, forøget med 10 nye Pladser, og i Aaret 1842 saae Man g ved Forøgelsen af Stiftelsens Fond ved oplagte Renter i Stand til atter at kunne oprette nogle nye Pladser.

1ste Klasse, der bestaaer af fattige adelige Pigebørn, er der saaledes nu 12 Pladser

2den Kl. (Døttre af Rangspersoner, der have staaet i virkelig Tjeneste) 12

3die Kl. } (Fattige Pigebørn af borgerlig Stand) { 12
4de Kl. } { 48

5te Kl. (Pigebørn af Almuen) 48

vilke efter Klassen, til hvilken de høre, og efter mange andre orhold, hvilke Læseren kan finde anførte i Col. Tid. 1826 S. 414 jfr. Col. Tid. 1847 S. 230, nyde fra 12½ til 200 Rbd. aarlig. — Stiftelsens Formue udgjør c. 154,000 Rbd., g Sjellands Biskop, der som saadan er Medlem af Bestyrelsen for samme, har de løbende Forretninger, til hvis Bestrielse han har en af Stiftelsen lønnet Sekretair til Hjelp. jfr. Statscalenderen).

Til afdøde Statsminister Grev J. G. Moltke, som Alt legerede henved 300,000 Rbd. til offentligt Brug, (jfr. Col. Tid. 1819 S. 26 ff., og Col. Tid. 1823 S. 2 ff.), skyldes ogsaa et Legat ved Fund. 28de Januar 1822, confirmeret 27de Decbr. s. A., paa 50,000 Rbd., af hvis Renter 10 ugifte Fruentimmer, der ere Døttre af Embedsmænd, uden Hensyn til Stand, saalænge de forblive ugifte hver oppebærer $\frac{1}{10}$, altsaa for Tiden 200 Rbd. Besidderen af Grevskabet Bregentved bortgiver Pladserne. (Jfr. Col. Tid. 1823 S. 2 ff.)

C. Om Fattigforsørgelsen i Hertugdømmet Slesvig, og i Hertugdømmerne Holsteen og Lauenborg.

Antallet paa dem, som af det Offentlige erholde en Understøttelse, der danner Hovedbestanddelen i deres Underhold, er meget stort i Hertugdømmet Slesvig, og navnlig mærkeligen større end i Kongeriget Danmark og i Hertugdømmet Holsteen. Det var nemlig i Aaret 1845 i Stæderne og Flekkerne 4641 (i Aaret 1840 4622) eller 6,2 pCt. af Befolkningen, og i Landdistrikterne 14,531 (i Aaret 1840 14,866) eller 5 pCt. af Befolkningen, altsaa naar Kjøbstæder og Landdistrikter betragtes under eet, 19,172 eller 5,3 pCt. af hele Hertugdømmets Befolkning. Nu, efter at Landet har lidt saa overordentlig meget ved Følgerne af Oprøret, vil Antallet rimeligviis være endnu meget større. Om hvormange der faae et Tilskud af det Offentlige, medens de i det Væsenlige ernære sig ved eget Erhverv, og om hvormange der paa Grund af Sygdom eller anden lignende Aarsag erholde temporair Understøttelse en kortere eller længere Tid, haves ingen Oplysning. — Enhver By, enhver Koog og ethvert adeligt Gods danner en Fattigcommune for sig. Hvad den øvrige Deel af Landet angaaer, da ere Fattigdistrikternes Grændser bestemte ved gammel Skik og Brug. Bestyrelsen af Fattigvæsenet har et „Armencollegium", med Hensyn til hvis Organisation specielle Regulativer, for hvilke gammel Skik og Brug ligger til Grund, give Bestemmelser, dog saaledes at Øvrigheden, Præsten og nogle deputerede Borgere eller ansete Medlemmer af Communen i ethvert Fald nu skulle være Medlemmer. I Stæderne og enkelte Distrikter paa Landet er der udnævnt Fattigforstandere (Armenpfleger), der have Detaillen af Fattigforsørgelsen, og som, ligesom Medlemmerne af Fattigcollegiet, ere udnævnte paa 3 Aar. Enhver er forsørgelsesberettiget hvor han sidst, efter at have fyldt sit 18de Aar, har havt Bopæl i 15 Aar, og hvis intet saadant Sted

paavises, i hans Hjemstavn. Børn dele Forældrenes Forsgelsessted til deres 18de Aar. I de fleste Communer har an i Legater og milde Stiftelser en større eller mindre Hjelp de Fattiges Forsørgelse. For at tilveiebringe det Mangde tegne Communens Medlemmer sig for frivillige Bidrag, naar det viser sig at disse ikke ere tilstrækkelige, forhøies i Forhold til de Vedkommendes Indtægt og Formue, saa get af et „Setzungscollegium“, at det fornødne Totalbeløb udkomme. Hele Detaillen af Fattigvæsenet i Hertugdømrne er nylig blevet ordnet ved en udførlig Anordning af de Decbr. 1841 (see Col. Tid. 1842 Nr. 8 og 9), som tjener at læses af Enhver, der nærmere interesserer sig for ttigforsørgelse. Alt det Heranførte gjelder ogsaa om Hertugmmet Holsteen. I samme er Antallet paa dem, hvis Underld i det Væsentlige maa udredes af det Offentlige, forholds af samme Størrelse som i Danmark. Det var nemlig i ret 1845 i Stæderne og Flekkerne 5172 (i Aaret 1840 84) eller 3,8 pCt. af Befolkningen, og i Landdistrikterne 12,790 laret 1848 12,683) eller 3,7 pCt. af Befolkningen. I Herdømmet Lauenborg var Antallet derimod til samme Tid forsdsviis mærkelig lidet, og udgjorde i Stæderne kun 1,7 pCt. i Landdistrikterne 1,3 pCt. af Befolkningen. Da i Hertugdømmet esvig Antallet paa dem, som det Offentlige maa ernære, fordsviis er saa meget større end i Hertugdømmet Holsteen, er let forklarligt at Fattigbyrderne ogsaa er større sammesteds. Hertugdømmet Slesvigs Stæder er de høiest, i Sta- Flensborg nemlig 92 ß. Cour. pr. Hoved, dernæst kommer derikssiad med 69, Husum med 63, Tønningen med 60, rding med 57, Tondern med 47, Ekernfjord med 43, Sønborg med 40, Ærøeskjøbing med 37, Aabenraa med 36, esvig med 34, Borg med 34, og Haderslev med 29 ß. Hoved. I Hertugdømmet Holsteen ere Fattigbyrderne

størst i Glückstadt, (for Altona savnes Oplysning), nemlig 60 ß., dernæst følger Crempe med 59, Rendsborg med 53, Wilster med 50, Kiel med 48, Itzehoe med 43, Oldeslohe med 37, Segeberg med 31, Lütjenburg med 27, Oldenburg med 22, Neustadt med 22, Heiligenhafen med 22 og Plöen med 20 ß. Cour. pr. Hoved. Blandt Flekkerne i Hertugdømmet Slesvig staae Bredsted med 29, og Cappeln med 19 øverst, og i Hertugdømmet Holsteen Heide med 49 og Preetz med 44 ß. pr. Hoved. I Hertugdømmet Slesvigs Landdistrikter verler Beløbet i Provstiet Aabenraaes Kirkesogne fra 4 til 19 ß., i Eidersted fra 18 til 81 ß. og gaaer i to Sogne op til 165 ß. pr. Hoved, der er det høieste Beløb der ydes i nogen By eller noget Landdistrikt; i Provstiet Femern fra 14 til 27, i Pr. Flensborg fra 3 til 28, Pr. Gottorp fra 2 til 23, i Pr. Haderslev fra 4 til 20, i Törninglehn fra 5 til 22, Pr. Hütten fra 5 til 30, i Pr. Husum og Bredsted fra 3 til 28, i Pr. Sønderborg fra 4 til 15, i Pr. Tondern fra 8 til 55. I Hertugdømmet Holsteen afverler Beløbet, i Provstiet Nordredithmarsken fra 19 til 59, i Pr. Søndredithmarsken fra 6 til 51, i Pr. Rantzau fra 18 til 29, i Pr. Segeberg fra 8 til 19, i Pr. Pinneberg fra 11 til 40, i Pr. Rendsborg fra 5 til 22, i Pr. Kiel fra 11 til 34, i Pr. Münsterdorf fra 16 til 69 ß. Cour. pr. Hoved De Udregninger, hvorpaa disse Angivelser støtte sig ere vel en halv Snees Aar gamle; men da de ere grundede paa Gjennemsnitsberegninger ville de vistnok stemme nogenlunde med Virkeligheden, forsaavidt Følgerne af Oprøret ikke skulde have forøget de Fattiges Antal i større Grad end Bestræbelserne for en bedre Organisation af Fattigforsørgelsen har formindsket dem.

Der er et meget betydeligt Antal Stiftelser til Trængendes Understøttelse i Hertugdømmerne, men det er saa godt som alle mindre Stiftelser. Som anseligere Stiftelser kan nævnes: Den Reventlovske Fattig-Stiftelse i Altona for c. 80 Fattige;

Waisenhuset i Altona for c. 70 Børn; det Hansenske Sygehuus og Pleiestiftelse i Flensborg, som underholder c. 50 Syge, og c. 50 i dets Pleieafdeling; Graabrødre Kloster i Staden Slesvig, for c. 50 Lemmer; det S. 157 omtalte Christians Pleiehuus i Ekernfjord, og det Ahlefeldtske Waisenhuus for Børn fra Itzeho Klostergods, stiftet af Abbedissinde Ottilie Ahlefeldt, som af en Sum af 80,000 Rdl. Cour., hvilken hun i Aaret 1772 legerede til veldædig Brug, bestemte 40,000 Rdl. til et Waisenhuus for Børn af begge Kjøn.

Som et Slags Understøttelsesanstalter eller milde Stiftelser kan ogsaa Frøkenklostrene ansees, skjøndt de i samme Oplagne i Reglen ikke kunne henføres til de Trængendes Klasse. Af dette Slags Stiftelser er der 4 i Hertugdømmerne, nemlig:

1) Det adelige Convent til St. Johannes, paa en lille Ø ved Østsiden af Staden Slesvig, skal være oprettet i Aaret 1194 for Nonner af Benediktiner Ordenen. Documenter Klosteret vedkommende haves fra Aaret 1250. Directeuren, der fører Navn af Provst, vælger Priorinden. Der er for Tiden 39 Indskrevne. Om Klostergebetet, der især ligger i Gottorp Amt, see 3die Deel S. 125. Til dette Kloster have alle Døttre af danske og holsteenske og slesvigske Adelige Adgang. 2) Det adelige Convent i Itzehoe skal være anlagt Aar 823 i Iwenfleth for Nonner af Benediktinerordenen, og senere 1280 være flyttet til Itzehoe. Klosterdamerne, hvis Antal er 23, bo ikke i Klosterbygningen. Der er for Tiden 33 Indskrevne. Om Klostergebetets Størrelse, see 2den Deel S. 125. 3) Det adelige Convent i Preetz blev stiftet i Aaret 1216 for Benediktiner Nonner. Klosterdamernes Antal er 40, som nyde 500 til 1000 Rdl. Cour. aarlig, eftersom Kornpriserne er høiere eller lavere. De Indskrevnes Antal er for Tiden 96. Klosteret eier betydeligt Jordegods, (Flekken Preetz

og det saakaldte Provsti ved Kielerbugten og Østersøen, m. m.), jfr. 2den Deel S. 125. 4) Det adelige Convent i Uetersen i Herskabet Pinneberg, 3 Miil fra Altona, er stif- tet 1215 for Cistersienser Nonner. Her er en Priorinde og 15 Klosterdamer. De Indskrevnes Antal er for Tiden 39. Dette Kloster er det mindst vel doterede blandt de her nævnte Stiftelser. See 2den Deel S. 125. Om hvilke Familier det er, hvis Døttre have Adgang til disse 3 Klostre, see 1ste Deel S. 561. I den catholske Tid havde Adlen ingen Ret til for- trinsviis at faae deres Døttre anbragte i disse eller andre Nonneklostre, og det er ubekjendt hvorledes Ridderskabet i Re- formationstiden har faaet den Eneret, af hvilken det nu er i Besiddelse. — Novicerne, eller de, som ere i Skoleaarene, kunne være tilstede eller fraværende efter eget Valg, men de egenlige Klosterdamer skulle efter Reglerne opholde sig i Kloste- ret, og kunne kun med Priorindernes Tilladelse erholde en Per- mission af en bestemt Længde, i hvilket Fald de medens de ere fraværende miste en Deel af Indtægten.

Da kun et ringere Antal kan nyde godt af de i det Fore- gaaende omtalte milde Stiftelser, har Staten forlængst søgt at understøtte Familiefædre i deres Bestræbelser for at sørge for deres Efterladte, ved Oprettelsen af dertil sigtende, under kongelig Garantie staaende Anstalter, hvilke det endogsaa forlængst er gjort alle kongelige Embedsmænd til Pligt at afbenytte. Et saadant i fuld Virksomhed værende Institut er Livrente- og Forsørgel- ses-Anstalten, samt Livsforsikrings Anstalten. Hvad her om samme bør anføres vil passende være at indlede med en kort historisk Beretning om den almindelige Enkekasse, som den har afløst.

Ved Fundats af 22de Mai 1739 blev der oprettet en Pensionskasse for Landmilitair Etaten, der Aaret efter ved

Forordn. 25de April 1740 blev udvidet til alle Stænder (jfr. Forordn. 20de Juli 1757). Forholdet ved denne Kasse, der var forsynet med kongelig Garanti, mellem Indskuddet og den tilsvarede Pension var som 100 til 40 uden Hensyn til de Paagjeldendes Alder. Om at dette var et for Kassen ugunstigt Forhold overbeviste Man sig efterhaanden, og paa Grund heraf og i Anledning af dens øvrige Ufuldkommenheder blev denne Anstalt i Aaret 1775 afløst af en anden lignende, nemlig den almindelige Enkekasse, som blev oprettet ved Fundats af 30te August s. A., og grundet paa Tabeller, der vare forfattede af de ansete Mathematikere Thomas Bugge og Chr. Tetens. Ved sin Ophævelse i Aaret 1775 besad Pensionskassen, (som i Alt i de 36 Aar den var i Virksomhed kun havde modtaget 3803 Indskud), et Fond af 512,943 Rdl., hvoraf alle actuelle og eventuelle Enkepensioner skulde udredes; men allerede syv Aar derefter, nemlig i Aaret 1782 var denne Capital og dens Renter udbetalte. Ved Hjelp af den almindelige Enkekasses nysnævnte Tabeller gjorde Man da den Calcule at det vilde vare til Aaret 1828, eller 53 Aar, inden alle de Enker, der havde eller vilde faae Krav paa Kassen vare uddøde, og at Staten, som havde garanteret Kassen vilde komme til i Pensioner at tilskyde 2,583,000 Rdl., og altsaa tabe dette Beløb og Renterne af de aarligen tilsvarede Pensionssummer; men Udfaldet viste at Tabet blev meget større. I Aaret 1828 levede der nemlig endnu mange Enker, og endnu i Aaret 1836 var der 14 Enker tilbage, og Tabet var da 3,067,000 Rbd. foruden Renter. — Paa at de af den almindelige Enkekasse i Aaret 1775 antagne Tabeller vare for meget i Publikums Gunst, (hvad det Nysanførte tydeligen viste et halvt Seculum senere), blev Man tidligen opmærksom, og ved Forordn. 25de Febr. 1785 forandrede Man dem derfor, og kort efter at

og det saakaldte Provsti ved Kielerbugten og Østersøen, m. m.), jfr. 2den Deel S. 125. 4) Det adelige Convent i Uetersen i Herskabet Pinneberg, 3 Miil fra Altona, er stiftet 1215 for Cistersienser Nonner. Her er en Priorinde og 15 Klosterdamer. De Indskrevnes Antal er for Tiden 39. Dette Kloster er det mindst vel doterede blandt de her nævnte Stiftelser. See 2den Deel S. 125. Om hvilke Familier det er, hvis Døttre have Adgang til disse 3 Klostre, see 1ste Deel S. 561. I den catholske Tid havde Adlen ingen Ret til fortrinsviis at faae deres Døttre anbragte i disse eller andre Nonneklostre, og det er ubekjendt hvorledes Ridderskabet i Reformationstiden har faaet den Eneret, af hvilken det nu er i Besiddelse. — Novicerne, eller de, som ere i Skoleaarene, kunne være tilstede eller fraværende efter eget Valg, men de egenlige Klosterdamer skulle efter Reglerne opholde sig i Klosteret, og kunne kun med Priorindernes Tilladelse erholde en Permission af en bestemt Længde, i hvilket Fald de medens de ere fraværende miste en Deel af Indtægten.

Da kun et ringere Antal kan nyde godt af de i det Foregaaende omtalte milde Stiftelser, har Staten forlængst søgt at understøtte Familiefædre i deres Bestræbelser for at sørge for deres Efterladte, ved Oprettelsen af dertil sigtende, under kongelig Garantie staaende Anstalter, hvilke det endogsaa forlængst er gjort alle kongelige Embedsmænd til Pligt at afbenytte. Et saadant i fuld Virksomhed værende Institut er Livrente- og Forsørgelses-Anstalten, samt Livsforsikkrings Anstalten. Hvad her om samme bør anføres vil passende være at indlede med en kort historisk Beretning om den almindelige Enkekasse, som den har afløst.

Ved Fundats af 22de Mai 1739 blev der oprettet en Pensionskasse for Landmilitair Etaten, der Aaret efter ved

Forordn. 25de April 1740 blev udvidet til alle Stænder (jfr. Forordn. 20de Juli 1757). Forholdet ved denne Kasse, der var forsynet med kongelig Garanti, mellem Indskuddet og den udlovede Pension var som 100 til 40 uden Hensyn til de Paagjeldendes Alder. Om at dette var et for Kassen ugunstigt Forhold overbeviste Man sig efterhaanden, og paa Grund heraf og i Anledning af dens øvrige Ufuldkommenheder blev denne Anstalt i Aaret 1775 afløst af en anden lignende, nemlig den almindelige Enkekasse, som blev oprettet ved Fundats af 30te August s. A., og grundet paa Tabeller, der vare forfattede af de ansete Mathematikere Thomas Bugge og Chr. Lous. Ved sin Ophævelse i Aaret 1775 besad Pensionskassen, (som i Alt i de 36 Aar den var i Virksomhed kun havde modtaget 3803 Indskud), et Fond af 512,943 Rdl., hvoraf alle actuelle og eventuelle Enkepensioner skulde udredes; men allerede syv Aar derefter, nemlig i Aaret 1782 var denne Capital og dens Renter udbetalte. Ved Hjelp af den almindelige Enkekasses nysnævnte Tabeller gjorde Man da den Calcule at det vilde vare til Aaret 1828, eller 53 Aar, inden alle de Enker, der havde eller vilde faae Krav paa Kassen vare uddøde, og at Staten, som havde garanteret Kassen vilde komme til i Pensioner at tilskyde 2,583,000 Rdl., og altsaa tabe dette Beløb og Renterne af de aarligen tilsvarede Pensionssummer; men Udfaldet viste at Tabet blev meget større. I Aaret 1828 levede der nemlig endnu mange Enker, og endnu i Aaret 1836 var der 14 Enker tilbage, og Tabet var da 3,067,000 Rdd. foruden Renter. — Paa at de af den almindelige Enkekasse i Aaret 1775 antagne Tabeller vare for meget i Publikums Gunst, (hvad det Nysanførte tydeligen viste et halvt Seculum senere), blev Man tidligen opmærksom, og ved Forordn. 25de Febr. 1785 forandrede Man dem derfor, og kort efter at

dette var skeet gjorde Man det ved Forordn. 4de Aug. 1788 til Pligt for alle kongelige Embedsmænd inden Indgaaelsen af Ægteskab at sikkre deres Enker en Pension af $\frac{1}{8}$ af deres Embeds Indtægt, og senere efterhaanden som de fik forøget Indtægt at gjøre en tilsvarende Forhøielse i denne Enkepension. Efter at Tariffen af 1785 havde gjeldt uforandret i circa 50 Aar dannede der sig successive den Anskuelse i Publikum at den fordrede større Indskud end Kassen havde nødig for at fyldestgjøre sine Forpligtelser. Denne Formodning, — som Man støttede paa at den stadigen havde kunnet gjøre dette, uagtet de Tab den havde lidt i Krigens Tid og senere medens de lave Priser paa Landeiendomme fandt Sted, og paa at Mortalitetsforholdene havde forbedret sig meget i de omhandlede 50 Aar, — og som fandt et Støttepunkt i at Etatsraad Tetens ved i Aaret 1797 at opgjøre Kassens Balance var kommet til det Resultat at den kunde calculeres at have et præsumtivt Overskud af 393,879 Rbd., var aldeles ugrundet. Deels vidste Publikum, paa Grund af det Slør, som da hvilede over Finantserne, ikke, at Statskassen godtgjorde Enkekassen de Tab den havde ved at udbetale en Deel Pensioner i slesv.-holst. Cour., uagtet Indskudsbeløbene ved Pengeforandringen vare gaaede over fra Cour. til Rigsbank, hvilken Erstatning i Aaret 1836 udgjorde 32,000 Rbd. (Jfr. Stænd. Tid. for Øestift. 1836 S. 1803); deels oversaae Man at en Kasse, der oppebærer Indskud længe før den ved eventuel Pension skal give Vederlag derfor, maa opsamle Capital, og at Enkekassen derfor godt, selv om den havde havt endnu større Tab ved Udlaan i Landeiendomme, kunde en Tidlang fyldestgjøre sine Forpligtelser, ved Afbenyttelsen af denne Capital, og at Deficit først vilde kunne vise sig efter en overordentlig lang Aarrækkes Forløb, og navnlig naar den blev afløst af en anden lignende Institution, og naar Indskuddene som Følge deraf ophørte og Pensionerne nu skulde ud-

redes af det tilbageblivende Fond, saalænge til alle Pensionisterne vare uddøde*). Man overfaa ligeledes, at om ogsaa Mortaliteten var formindsket, maatte dette antages i samme Grad at være Tilfældet med Qvindekjønnets som med Mandkjønnets**), og at Man altsaa vilde tabe lige saa meget ved at Enkerne levede længere som Man vandt ved Ægteskabernes længere Varighed***), samt den indflydelsesrige Omstændighed at der ved Tabellernes Affattelse ikke var taget Hensyn til at Qvindekjønnets Livsvarighed er større end Mandkjønnets. En Generalprøve eller Calcule med Hensyn til Kassens Tilstand, som blev foretaget i Aaret 1826, havde ogsaa, istedetfor Overbalance, givet en præsumtiv Underbalance af c. 15,000 Rbd.†). Den mysomtalte Opinion bevirkede imidlertid dog,

*) Erfaringen ved den heromtalte Enkekasse viste at i de 42 første Aar, nemlig indtil Aaret 1817, forøgedes Capitalen aarligen, og først da begyndte en gradeviis Aftagelse, idet Renterne mere og mere bleve utilstrækkelige til Udredelsen af de aktuelle Pensioner; og først efter c. 55 Aars Forløb kom Kassen i en saadan Ligevægts Tilstand, at, saa længe den optog nye Interessenter, baade dens Fond og det aarlig udbetalte Pensionsbeløb maatte være temmelig uforandrede. Ophørte Man derimod med at optage nye Interessenter, da maatte naturligviis Capitalen aarlig formindskes, og endelig være fortæret paa samme Tid som der ingen flere Pensionnydende Enker var, NB. hvis Tabellerne vare rigtige.

**) Et andet vigtigt Spørgsmaal herved, som Man ligeledes overfaae, var, om det ikke fornemmelig var ved formindsket Dødelighed blandt Børn, hvorved Enkekassen Intet kunde vinde, at Mortalitetstabellerne udviste et gunstigere Resultat.

***) Tabet kommer seent, og Fordelen tidligere; og hvor Livsvarigheden er i Tiltagen maa Man tage Hensyn hertil naar Man vil anstille Calculer med Hensyn til slige Anstalters oekonomiske Tilstand allerede et Par Decennier efter deres Oprettelse. Det er ved at Etatsraad Tetens overfaae dette at hans ovenomtalte Balance i hans af Søndergaard oversatte lille Skrift om Enkekassens Tilstand 1797 blev saa gunstig.

†) Kassens Fond, (som i Aaret 1797 kun var 3,183,289 Rbl.), var i Aaret 1826 voxet til . . . . 5,296,355 Rbl.
De aktuelle Pensioners Capitalværdi, (det er, den

at den Jydske Stænderforsamling i Aaret 1836 androg paa en Undersøgelse af Tariffen af 1785, som i Gjennemsnit gav (og giver) omtrent 25 pCt. Pension af Indskuddet. (Jfr. Viborg Stænder Tid. 1836 1ste Række S. 86, 2den Række S. 313). En saadan Undersøgelse af Indskuddenes Forhold til Pensionerne blev ogsaa foretaget efter den Halleyske Methode ved Afbenyttelse af de Bauman-Süsmilchske Tabeller over hvormange af paa een og samme Tid fødte 1000 Individer der i enhver Alder ere fundne endnu levende, og den gav en præsumtiv Underbalance af 309,000 Rbd. til Resultat. Dette hidrørte imidlertid væsenligst fra at Man i de 10 sidste Aar havde, navnlig i Jylland, tabt en Deel ved Udlaan i Landeiendomme, paa Grund af de i den foregaaende Tidsperiode saa yderst ugunstige Conjunkturer for disse, og ligesom Man ikke havde Grund til at ansee Tabellerne for ugunstige for Publikum, troede Man paa Grund heraf heller ikke at behøve at forandre dem til Fordeel for Kassen*). Nogle Aar senere, nemlig i Foraaret 1840, fik Bestyrelsen for Enkekassen imidlertid hændelsesviis Kundskab om en af den senere afdøde Professor Fallesen forfattet Calcule over Enkekassens Sta-

---

Capital der efter Tabellerne maatte antages at medgaa til at betale allerede daværende Enker deres Pension indtil den sidste var død) calculertes til. . . . . 2,568,104 Rbl.
De eventuelle Pensioners Capitalværdi calculertes til . . . . . . 2,743,508 —
5,311,612 —
altsaa Underbalance 15,256 Rbl.
foruden hvad Administrationen vilde koste.

*) Afbenyttelsen af slige almindelige Tabeller er altid til Gunst for en Enkekasse, der fordrer Sundhedsattest som Betingelse for Indtrædelse. At Enkekasserne meest benyttes af de mere Formuende, blandt hvilke Livsvarigheden er større, har derimod mindre Indflydelse, da Kassen taber ved at Enkerne lever længere, ligesom den vinder ved Ægteskabernes længere Varighed.

ens den 31te Marts 1836, der var bygget paa en Rente-fod af 4 pCt. og paa de af Finlaison ved Undersøgelse af Tontiner og lignende Selskaber særskilt for Mandkjønnet og Qvindekjønnet samlede Erfaringer over Mortaliteten, hvilken Calcule, istedetfor den nysomtalte Underbalance af 309,000 Rbd., havde en præsumtiv Underbalance af 2,308,000 Rbd. til Resultat. Hvad det her dreiede sig om var Spørgs-maalet, om de Bauman-Süsmilchske Tabeller, eller de Finlai-sonske meest maatte ansees stemmende med Mortaliteten blandt Kassens Interessenter. For at komme paa det Rene med denne Sag begyndte Man at anstille omhyggelige Undersøgel-ser angaaende den Mortalitet, som i Virkeligheden havde fun-det Sted ved Enkekassen i de 65 Aar den havde bestaaet, og de Vanskeligheder, som her vare at overvinde, beseirede Man efterhaanden i det Væsenlige, (hvorom nærmere Oplysning fin-des i Col. Tid. for 1845 S. 657 ff.), og Man kom herved til det Resultat, at Enkekassen i Aaret 1842 maatte antages, (tildeels paa Grund af de Tab den til forskjellig Tid havde lidt) at have en præsumtiv Underbalance af 1½ Million, og at denne aarlig voxede med mere end dens Rente, og at Tariffen altsaa var for lav. Da Enkekassen efter at en Livrente og Forsørgelsesanstalt var bleven oprettet i Aaret 1842 maatte ansees for overflødig, og da to slige eensartede Institutter i Længden vanskelig vilde kunne bestaae ved Siden af hinanden, blev det som Følge heraf ved Pl. 22de Juli 1845 bestemt, at Enkekassen den 30te August s. A., altsaa 70 Aarsdagen efter dens Stiftelse, skulde ophøre med at modtage nye Indskud, og at Enhver, der efter Lovgivningen var pligtig at forsikkre sin Enke en Pension, for Fremtiden dertil skulde benytte Livrente- og Forsørgelsesanstalten. — I Aaret 1845 udgjorde Enkekassens Fond c. 5,600,000 Rbd. Da dens Pensioner for Fremtiden, nu den ingen nye Indskud faaer, aarligen overstiger Renten af

dette Fond, vil fomme altsaa aarligen aftage, og vistnok være opbrugt længe inden det Tidspunkt kommer, da Kassen ingen Enkepensioner længere har at udrede, hvilket sandsynligviis først vil være i Aarene 1915 til 1920*). Den 31te Marts 1850 var Enkekassens Fond sunket til 4,725,000 Rbd.**), og kan i de nærmest paafølgende Aar antages at ville blive formindsket med c. 225,000 Rbd. aarlig. — Enkepensionerne, 2657 i Tallet, beløbe sig til circa 400,000 Rbd. aarlig, hvoraf der kun er et Beløb af 25,965 Rbd. for 161 Personer som ikke vedkommer Embedsstanden. Af Pensionerne ere

566	paa	50	Rbd.	eller	derunder		
777	mellem	50	Rbd.	og	100	Rbd.	incl.
335	—	100	—	„	150	—	—
408	—	150	—	„	200	—	—
94	—	200	—	„	250	—	—
148	—	250	—	„	300	—	—
35	—	300	—	„	350	—	—
231	—	350	—	„	400	—	—
3	—	400	—	„	450	—	—
11	—	450	—	„	500	—	—
3	—	500	—	„	550	—	—
46	—	550	—	„	600	—	—

Enkepensionernes Antal vil sandsynligviis endnu en Tidlang aarligen tiltage, da der kommer flere Enker til end der aarligen bortdøer; og først efter et længere Tidsrums Forløb vil en betydeligere aarlig Aftagelse i Enkernes Antal mærkes.

*) De pensionerede Enkers Livsvarighed er langt større end Man i Almindelighed forestiller sig den. Middeltallet af de 155 Pension af Enkekassen nydende, i Tidsrummet fra 1ste April 1846 til 31te Marts 1847 bortdøde Enkers Alder var saaledes 72 Aar. Det 52de Aar kan ansees som den Gjennemsnits Alder, i hvilken de have været, da de blev Enker.

**) Enkekassen eiede i Mai 1849 et Beløb af 2,809,000 Rbd. i Panteobligationer fordeelt paa 2,278 Debitorer. (Depart. Tid. S. 459).

Livrente- og Forsørgelsesanstalten, som har afløst nkekassen, blev oprettet i Aaret 1842. Det var tidligere under rederik den 6te*) ved en dertil nedsat Committee blevet taget nder Overveielse om den i Aaret 1796 oprettede almindelige orsørgelsesanstalt, der ved Pengevæsenets Forandring ophørte ed at modtage Indskud, og som i Aaret 1816 afgav sine ktiver til Statsgjelds Direktionen, ikke igjen kunde kaldes i irksomhed, og om der ikke med samme kunde forbindes en Livs- rsikkringsanstalt; og da den nysnævnte Committee kom til det esultat at det var onskeligt at tvende saadanne Anstalter bleve prettede, men at Fundamentet for den nysomtalte ældre An- alt ikke længere var brugbart, begyndte Man i Aaret 1839 aa Forarbeiderne til Grundlæggelsen. Til at construere en Mortalitetsliste, der indeholdt Resultatet af et tilstrækkeligt An- al Erfaringer over Dødeligheden i de Klasser af den danske Stats Indvaanere, der kunde antages at ville benytte slige nstalter, manglede Man de fornødne Data, og Man vedtog erfor at benytte de Finlaisonske Tabeller. Den ved de engelske tydske Livsforsikkringsanstalter til Grund lagte Rentefod af pCt. ansaae Man for lavere end fornødent efter vore For- ld, og Man valgte derfor at lægge en Rentefod af 3½ pCt. Grund for Tarif-Beregningerne. Naar Man sammenlig- r Tabellerne for vor Livsforsikkrings-Anstalt med Tabel- rne for den meget afbenyttede Livsforsikkringsanstalt i Gotha, a ere vore derfor ogsaa gjennemgaaende billigere, og dette ogsaa Tilfældet ved en Sammenligning med de engelske nstalter, (navnlig det meget afbenyttede equitable society

*) Frederik den 6te interesserede sig for denne Sag, fordi han ikke kunde lide at Penge gik ud af Landet ved Afbenyttelsen af lig- nende fremmede Anstalter, og da Forfatteren af dette Skrift i Aaret 1837 tiltraadte en videnskabelig Udenlandsreise blev det ham paa- lagt at have Opmærksomheden henvendt paa slige Anstalters Ind- retning.

i London), og med Livsforsikkrings-Anstalten i Lübeck, naar de høie Alderklasser for Mandkjønnet undtages. — Efter at de behørige Forarbeider vare endte blev de trende heromtalte Anstalter endelig oprettede i Aaret 1842. Jfr. Reskr. 10de Marts 1842.

Hvad Livrente- og Forsørgelsesanstalten betræffer, da deles sammes Virksomhed, hvad Navnet allerede viser, i to Hovedretninger.

A. Livrente Anstaltens ordinaire Virksomhed bestaaer i at paatage sig Udredelsen af følgende 3 Slags Renter:

a) Simple Livrenter, som begynde fra den Dag de ere erhvervede, og først ophøre med dens Død, for hvem Livrenten er erhvervet. For at give Læseren en omtrentlig Forestilling om hvad en saadan Livrente koster, anføres her følgende lille Tabel, der viser Prisen paa en Livrente paa 100 Rbd.

For Mandfolk.			For Fruentimmer.		
Alder ved Indtrædelsen.	Livrentens Priis.	Livrenten udgjør i pCt. af dens Priis.	Alder ved Indtrædelsen.	Livrentens Priis.	Livrenten udgjør i pCt. af dens Priis.
Aar.	Rbd.		Aar.	Rbd.	
1	2139	4¾	1	2281	4½
10	2096	4¾	10	2208	4½
20	1922	5¼	20	2075	4¾
30	1816	5½	30	1945	5½
35	1734	5¾	35	1865	5½
40	1633	6¼	40	1779	5½
45	1510	6½	45	1676	6
50	1359	7¼	50	1549	6½
55	1206	8¼	55	1396	7¼
60	1062	9½	60	1228	8½
65	901	11	65	1046	9½
70	748	13½	70	862	11½

Grunden til at Fruentimmer betale en Livrente forholdsviis meget høiere end Mandfolk ligger i Qvindekjønnets større Livsvarighed.

b) Opsatte Livrenter, som begynde efter Forløbet f en bestemt Tid, men derpaa vedvare til den Paa-ieldendes Død. Hvor stort et Beløb et Mandfolk maa lægge før efter et vist Antal Aars Forløb at erholde en Liv-nte af 100 Rbd., viser følgende Tabel.

Det Antal Aar, som skal forløbe inden Livrenten begynder.												
5.	10.	15.	20.	25.	30.	35.	40.	45.	50.	55.	60.	65.
Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
1705	1336	1035	796	607	458	340	248	175	118	76	46	25
1643	1273	978	746	563	418	304	215	145	93	56	31	
1554	1194	911	687	511	372	262	177	114	69	37		
1477	1127	850	632	460	324	220	141	85	46			
1432	1081	803	584	412	279	179	108	59				
1371	1018	741	523	354	228	137	74					
1288	938	662	448	288	173	94						
1188	838	567	365	219	119							
1066	721	464	278	151								
919	591	355	193									
775	466	253										
638	347											
490												

Dette Slags Livrenter ere meget nyttige for alle dem, r ville sikkre sig en sorgfri Alderdom, og deres Afbenyttelse, r hidtil desværre ikke har været betydelig, maa anbefales alle anstnere, Informatorer, Contoiristter, Gouvernanter og Andre, m uden Vanskelighed i de yngre Dage tjene deres Udkomme, en senere maa befrygte at dette ikke vil være Tilfældet naar blive gamle. Betalingen for den opsatte Livrente behøver e at erlægges paa eengang, men kan erlægges med et vist eløb (en vis „Præmie", som det kaldes) aarlig i en vis Aar-ække. Følgende Tabel vil oplyse det nærmere om hvor stort Beløb et Mandfolk skal aarlig erlægge i 5 Aar, eller i) Aar eller i 15 Aar, for efter en vis Aarrækkes Forløb at ae 100 Rbd. aarlig saalænge han lever.

	Alder.	Det Antal Aar, som skal forløbe inden Livrenten begynder.												
		5.	10.	15.	20.	25.	30.	35.	40.	45.	50.	55.	60.	65.
		Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd	Rbd	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
I 5 aarlige Præmier.	5	370	290	225	173	132	99	74	54	38	26	17	10	5
	10	355	275	212	161	122	90	66	46	31	20	12	7	
	15	337	259	198	149	111	81	57	38	25	15	8		
	20	324	247	187	139	101	71	48	31	19	10			
	25	314	237	176	128	91	61	39	24	13				
	30	301	223	162	115	78	50	30	16					
	35	283	206	145	98	63	38	21						
	40	261	184	125	80	48	26							
	45	234	158	102	61	33								
	50	204	131	79	43									
	55	175	105	57										
	60	145	79											
	65	114												
I 10 aarlige Præmier.	5		160	124	95	73	55	41	30	21	14	9	5	3
	10		152	116	89	67	50	36	26	17	11	7	4	
	15		144	110	83	62	45	32	21	14	8	4		
	20		138	104	78	56	40	27	17	10	6			
	25		133	99	72	51	34	22	13	7				
	30		125	91	64	43	28	17	9					
	35		115	81	55	35	21	12						
	40		103	70	45	27	15							
	45		89	57	34	19								
	50		75	45	24									
	55		61	33										
	60		47											
I 20 aarlige Præmier.	5				57	44	33	24	18	13	9	5	3	2
	10				54	41	30	22	16	11	7	4	2	
	15				51	38	28	19	13	8	5	3		
	20				48	35	25	17	11	6	3			
	25				44	31	21	14	8	4				
	30				40	27	17	10	6					
	35				34	22	13	7						
	40				28	17	9							
	45				22	12								
	50				16									

Fruentimmer maa betale lidt mere end disse Tabeller udvise, af den ovenanførte Grund.

Naar Een, der har paataget sig at betale et
t Beløb aarlig for efter en vis Aarrække at er-
erve en Livrente for sig eller en Anden, efter
gle Aars Forløb ikke kan eller vil fyldestgjøre
e Forpligtelser længere, saa opgjøres hans
nto, og Størrelsen af den Livrente, der er er-
ervet ved hvad der er betalt, bliver paa det
iagtigste beregnet. Dette gjelder om al anden
benyttelse af Anstalten, og Frygt for ikke at
nne holde hvad Man kunde have Lyst at paatage
 bør derfor ikke afholde Nogen fra at afbenytte
t heromtalte særdeles nyttige Institut.

c) Ophørende (temporaire) Renter, der begynde at løbe
Indkjøbsdagen, men ophøre efter Forløbet af en
stemt Tid, (forsaavidt de Paagjeldende ikke forinden af-
ae ved Døden), kunne ogsaa erhverves hos Anstalten, men
til er dette kun skeet i meget ringe Grad, fordi der sjeldnere
ivet er Anvendelse for samme. — Hvad Sum et Mandfolk
a erlægge for i et vist Antal Aar at erholde en aarlig
nte af 100 Rbd., vil kunne sees af følgende Tabel.

Det Antal Aar, Livrenten skal vedvare.												
5.	10.	15.	20.	25.	30.	35.	40.	45.	50.	55.	60.	65.
Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
451	820	1121	1361	1549	1698	1816	1908	1981	2038	2080	2110	2131
453	823	1118	1350	1533	1678	1792	1881	1951	2003	2040	2066	
451	811	1094	1318	1494	1633	1743	1828	1891	1936	1968		
445	795	1072	1290	1462	1597	1702	1781	1837	1876			
445	796	1074	1293	1465	1598	1698	1769	1818				
446	798	1075	1293	1462	1589	1680	1742					
446	796	1072	1286	1446	1561	1640						
445	794	1065	1268	1414	1514							
444	789	1047	1232	1359								
440	768	1004	1166									
430	740	953										
425	716											
411												

B. Den anden Hovedside af den heromtalte Anstalts Virksomhed, er den, som det har som Forsørgelsesanstalt, ved at paatage sig Udredelsen af de saakaldte Overlevelses-Renter. — Af disse kan der tænkes mange Slags Combinationer, og Anstalten indlader sig ogsaa paa Contrakt om slige naar det forlanges, og naar Man skriftlig for samme opgiver hvad Combination Man i denne eller anden Henseende ønsker, opgiver den kort derefter, efter foretagen Udregning, hvormeget Man vil have at udrede paa eengang eller succesive for at see sit Ønske opfyldt; men her skulle vi kun dvæle ved de simple Overlevelses-Renter, og navnlig ved simple Overlevelses-Renter, som et Mandfolk erhverver til Bedste for et Fruentimmer, som fra hans Dødsdag nyder dem sin Livstid, under hvilken Cathegori Enkepensionerne henhøre. Enhver Embedsmand er forpligtet til at forsikkre sin Enke en saadan Overlevelsesrente eller Enkepension til Beløb af $\frac{1}{8}$ af hans Gages Størrelse, hvilket nøie paasees og overholdes. Jfr. den Plakat, som herom vil udkomme i Juni eller Juli 1850. — Her at anføre hvad der maa erlægges for en saadan Overlevelsesrente eller Enkepension enten ved en Sum eengang for alle, eller ved en aarlig Præmie i et vist Tidsrum, i alle de henved 3000 Tilfælde der opstaae ved at Manden kan være i en Alder fra 20 til 70 Aar og atter igjen ville sørge for sin Kone (eller for et andet Fruentimmer), af en mellem 16 og 70 Aar varierende Alder, vilde naturligviis blive alt for udførligt; og vi skulle derfor lade os nøie med at anføre nogle af de hyppigst i Livet indtrædende Tilfælde, hvilke da kunne tjene til at give Læseren en Forestilling om Sagen. — For en Enkepension eller Overlevelsesrente af 100 Rbd. erlægges enten i Capital-Indskud eengang for alle, eller i 6aarig, 12aarig, eller livsvarig Præmie:

Mandens Alder.	Naar Konen er 20 Aar.				Naar Konen er 24 Aar.				Naar Konen er 25 Aar.			
	Capital Indskud.	6aarig Præmie.	12aarig Præmie.	Livsvarig Præmie.	Capital Indskud.	6aarig Præmie.	12aarig Præmie.	Livsvarig Præmie.	Capital Indskud.	6aarig Præmie.	12aarig Præmie.	Livsvarig Præmie.
Aar.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
25	460.5	87.95	51.29	27.66	430.3	82.23	48.00	26.11	422.5	80.74	47.16	25.72
30	495.8	94.53	55.13	30.42	463.0	88,34	51.56	28.66	454.4	86.70	50.68	28.20
35	550.5	105.00	61.32	34.96	515.2	98.32	57.48	32,96	505.9	96.55	56.48	32.44
36	563.9	107.61	62.87	36.11	528.1	100.84	58.97	34.07	518.7	99.05	57.96	33.53
37	578.0	110.37	64.49	37.35	541 7	103.48	60.53	35.25	532.1	101.66	59.49	34.70
38	592.5	113.18	66.14	38.65	555.8	106.23	62.14	36.51	546.1	104 40	61.10	35.94
39	607.5	116.07	67.85	40.02	570.4	109.04	63.81	37.83	560.5	107.17	62.73	37.24
40	623.2	119.11	69.64	41.49	585.6	111.95	65.53	39.23	575.6	110.06	64.45	38.68
45	716.2	136.94	80.71	50.82	676.7	129.46	76.38	48.28	666.1	127.44	75.21	47.60
50	838.6	162.14	97.39	65.17	797.4	154.24	92.74	62.25	786.4	152 17	91.52	61.48
55	965.2	190.49	116.35	83.19	922.6	182.15	111.36	79.83	911.2	179.90	110.05	78.94
60	1086.4	217.33	136.04	104.56	1042.7	208.67	130.75	100.69	1031.0	206.37	129.35	99.66

Mandens Alder.	Naar Konen er 26 Aar.				Naar Konen er 27 Aar.				Naar Konen er 28 Aar.			
	Capital Indskud.	6aarig Præmie.	12aarig Præmie.	Livsvarig Præmie.	Capital Indskud.	6aarig Præmie.	12aarig Præmie.	Livsvarig Præmie.	Capital Indskud.	6aarig Præmie.	12aarig Præmie.	Livsvarig Præmie.
Aar.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
25	414.5	79.24	46.30	25.31	406.4	77.71	45.43	24.90	398.4	76.20	44.58	24.50
30	445.7	85.09	49.70	27.75	436.8	83.39	48.75	27.27	427.9	81.74	47.79	26.81
35	496.3	94.73	55.45	31.90	486.6	92.92	54.41	31.36	476.8	91.08	53.36	30.81
36	509.0	97.23	56.91	32.99	499.1	95.36	55.85	32.43	489.1	93.47	54.78	31.86
37	522.2	99.79	58.43	34.13	512.2	97.92	57.36	33.56	502.1	96.02	56.28	32.99
38	536.1	102.51	60.02	35.36	525.9	100.59	58.92	34.77	515.6	98.64	57.82	34.18
39	550.4	105.26	61.65	36.65	540.1	103.35	60.55	36.05	529.6	101.36	59.42	35.43
40	565.4	108.15	63.37	38.03	554.9	106.18	62.24	37.41	544.2	104.15	61.08	36.77
45	655.2	125.39	74.04	46.90	644.1	123.32	72.85	46.20	632.7	121.16	71.62	45.47
50	774.9	149.97	90.23	60.67	763.2	147.74	88.94	59.85	751.2	145.47	87.62	59.01
55	899.3	177.62	108.69	78.01	887.1	175.25	107.29	77.06	874.7	172.87	105.88	76.09
60	1018.8	204.00	127.91	98.60	1006.2	201.52	126.41	97.49	993.4	199.00	124.91	96.37

Mandens Alder.	Naar Konen er 29 Aar.				Naar Konen er 30 Aar.				Naar Konen er 35 Aar.			
	Capital-Indskud.	6aarig Præmie.	12aarig Præmie.	Livsvarig Præmie.	Capital-Indskud.	6aarig Præmie.	12aarig Præmie.	Livsvarig Præmie.	Capital-Indskud.	6aarig Præmie.	12aarig Præmie.	Livsvarig Præmie.
Aar.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
25	390.2	74.67	43.70	24.09	382.0	73.12	42.82	23.68	340.5	65.39	38 37	21.62
30	418.8	80.02	46.82	26.33	409.7	78.29	45.85	25.85	363.3	69.64	40.87	23.41
35	466.8	89.20	52.29	30.25	456.8	87.33	51.22	29.70	404.9	77 67	45.64	26.81
36	479.0	91.59	53.70	31.29	468.7	89.65	52.59	30.71	415.7	79.77	46.89	27.72
37	491.7	94.05	55.16	32.39	481.3	92.11	54.05	31.80	427.1	81.99	48.21	28.70
38	505.1	96 69	56.70	33.57	494.4	94.66	55.55	32.95	439.1	84.35	49.59	29.75
39	518.9	99.35	58.28	34.81	508.1	97.32	57.12	34.17	451.7	86.80	51.05	30.87
40	533.4	102.14	59 93	36.13	522.4	100.06	58.75	35.48	464 9	89.33	52 56	32.06
45	621.1	119.01	70.37	44.73	609.2	116.75	69.09	48 96	546.6	105.09	62.31	39.94
50	738.9	143.14	86.26	58.14	726.4	140.78	84 88	57.27	659.4	128.19	77.45	52.51
55	861.9	170.40	104.44	75.09	848.8	167.85	102 94	74.06	778.6	154.48	94.90	68.51
60	980.2	196.43	123.34	95.21	966.8	193.83	121.78	94.04	894.2	179.85	113.19	87.59

Mandens Alder.	Naar Konen er 40 Aar.				Naar Konen er 45 Aar.				Naar Konen er 50 Aar.			
	Capital-Indskud.	6aarig Præmie.	12aarig Præmie.	Livsvarig Præmie.	Capital-Indskud.	6aarig Præmie.	12aarig Præmie.	Livsvarig Præmie.	Capital-Indskud.	6aarig Præmie.	12aarig Præmie.	Livsvarig Præmie.
Aar.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
25	299.3	57.54	33.80	19.57	257.1	49.48	29.10	17.51	214.4	41.32	24.44	15.48
30	316.9	60.82	35.73	20.96	269.5	51.77	30.46	18.51	222.1	42.78	25.27	16.18
35	352.1	67.62	39.77	23.84	297.6	57.19	33.69	20.84	243.2	46.80	27.73	17.98
36	361.5	69.45	40.87	24.63	305.4	58.72	34.60	21.50	249.8	48.01	28.44	18.47
37	371.5	71.40	42.03	25.49	313.8	60.87	35.58	22.23	255.9	49.30	29.22	19.05
38	382.2	73.50	43.26	26.41	322.8	62.14	36.62	23.01	263.0	50.69	30.04	19.68
39	393.3	75.65	44.54	27.39	332.2	63.95	37.71	23.84	270.5	52.15	30.91	20.86
40	405.1	77.92	45.89	28.45	342.3	65.90	38.87	24.75	278.6	53.72	318 5	21.10
45	480.0	92.38	54.84	35.18	408.2	78.64	46.74	30.98	333.6	64.37	38.46	26.86
50	586.7	114.19	69.06	47.22	506.0	98.56	59.69	41.49	419.5	81.84	49.82	35.56
55	701.3	139.28	85.66	62.18	613.1	121.89	75.05	55.11	515.7	102.65	63.53	47.60
60	813.7	163.85	103.21	80.13	719.9	145.08	91.51	71.58	613.2	123.73	78.41	62.19

Hvad den d. 1ste Januar i Aaret 1843 i Virksomhed traadte Livsforsikkrings Anstalt betræffer, da er dens Hensigt, imod en Betaling og under Betingelser, der afhænge af Deeltagernes sandsynlige Livsvarighed, at sikkre dem Udbetalingen af en vis Capital ved deres Død. Anstalten er nærmest bestemt for Indvaanerne af den danske Stat, de nordlige Bilande og de vestindiske Colonier derunder indbefattede.

Forsikkringer kunne tegnes

1) paa Livstid, saa at Forsikkringssummen udbetales ubetinget ved den Forsikkredes Død. For en Forsikkringssum af 100 Rbd. betales

Den Forsikkredes Alder.	Indskud een Gang for alle.		Aarlig Præmie i 5 Aar.		Aarlig Præmie i 10 Aar.		Aarlig Præmie paa Livstid.	
Aar.	Rbd.	ß.	Rbd.	ß.	Rbd.	ß.	Rbd.	ß.
25	36	55	8	3	4	47	1	86
30	38	71	8	47	4	71	2	7
35	41	63	9	13	5	10	2	32
40	45	25	9	90	5	54	2	66
45	49	57	10	86	6	12	3	17
50	54	95	12	17	6	93	3	87
55	60	39	13	58	7	87	4	78
60	65	49	14	88	8	79	5	86

2) paa et vist selvvalgt Aaremaal, saaledes at Forsikkringssummen kun udbetales naar den Forsikkrede døer i Løbet af Forsikkringstiden (korte Forsikkringer),

Alder.	1 Aar.		5 Aar. Indskud een Gang for alle.		5 Aar. Aarlige Præmier.		10 Aar. Indskud een Gang for alle.		10 Aar. Aarlige Præmier.	
Aar.	Rbd.	ß.	Rbd.	ß.	Rbd.	ß.	Rbd.	ß.	Rbd.	ß.
25	1	66	7	18	1	55	12	61	1	53
30	1	50	6	87	1	49	12	48	1	51
35	1	48	7	7	1	53	12	91	1	56
40	1	61	7	42	1	61	13	45	1	63
45	1	62	7	65	1	66	16	3	1	94
50	1	91	10	63	2	35	22	7	2	76
55	3	2	14	94	3	36	28	8	3	65
60	3	77	17	90	4	8	35	64	4	77

for Præster og Skolelærere, haves et betydeligt Antal i den danske Stat. De eneste af samme der have noget betydeligt Omfang ere: Sjellands Stifts i Aaret 1659 oprettede Præste-Enkekasse (jfr. Schous Frdn. for Aaret 1829 S. 8, Col. Tid. f. A. S. 337, og Schacks Fund. I. S. 308), hvilken den 1ste Jan. 1850 eiede 273,000 Rbd.; Sjellands Stifts i Aaret 1791 oprettede geistlige Hjelpe-Enkekasse (jfr. Col. Tid. for 1828 S. 670, og Schacks Fund. I. 316), hvilken den 1ste Jan. 1850 eiede 35,000 Rbd.; og Sjellands Stifts i Aaret 1793 oprettede Skolelærer Enkekasse (jfr. Col. Tid. for 1828 S. 353, og Schacks Fund. I. S. 322), hvilken den Jan. 1850 eiede 61,000 Rbd.

Ligesom Enkekassen i sin Tid var det, saaledes er og-saa baade den nysomtalte Livrente- og Forsørgelses-Anstalt og Livsforsikrings-Anstalten oprettede til Bedste og Brug ikke blot for Kongeriget, men ogsaa for Hertugdømmerne. For Embedsstanden i den forrige storfyrstelige Deel af Holsteen haves dog en særskilt i Aaret 1764 oprettet Enke-Understøttelseskasse, nemlig den kielske: „Witwen- und Waisen-Kasse“ hvis Fundats er af 10de Sept. 1772 confirm. 3die Mai 1774. I Pension til Enker og Faderløse anvender dette Institut c. 10,000 Rbd. aarlig, hvoraf dog omtrent ¼ er Tilskud fra Staten, der ogsaa i det Væsenlige tilskyder de halvtredie Tusind Daler, som aarlig af Børneopdragelses- og Fattigkassen i Kiel anvendes til Opdragelse af fattige Drenge og Piger i det forrige storfyrstelige Distrikt, og til Bidrag til den nysnævnte kielske „Witwen- und Waisen-Kasse“.

Syvende Afsnit.

)m den Omsorg, som det Offentlige bærer for ved for- jellige Anstalter og Indretninger at understøtte Stats- orgerne i deres Bestræbelser for at bevare sig i deres Formuesbesiddelse.

Paa Grund af den vigtige Rolle, som Besiddelsen af ma- rielle Goder spiller baade i det offentlige og private Liv, r Man her i Landet, ligesom andensteds, søgt ved forskjellige oranstaltninger og Indretninger, saasom Assistentshuse, For- kringsanstalter, Overformynderier, Sparekasser o.s.fr., at un- rstøtte det enkelte Individ i hans Bestræbelse for at bevare i sin Formuesbesiddelse. De vigtigste af disse Foranstalt- nger og Indretninger ere følgende:

A. Assistentshuset i Kjøbenhavn.

Det kongelige Assistentshuus i Kjøbenhavn blev oprettet n 28de April 1688 (jfr. Penia for 1815 S. 61 ff.). Efterat t i 65 Aar havde med Privilegium været i Privates Hænder øbte Søqvæsthuset og Kjøbenhavns Fattigvæsen samme i aret 1753 i Fællesskab for 6000 Rbd. og en temporair arlig Afgift af 200 Rbd.; men Qvæsthuset udløste kort der- ter Fattigvæsenet, og har senere været i Enebesiddelse af mme; og da Søqvæsthuset ved denne Leilighed erholdt privi- gium exclusivum*) paa mod høiere Renter end Lo- en fastsætter at gjøre Pengelaan mod haandfaaet Pant, a har ikke nogen anden lignende Anstalt kunnet blive op- ttet. At der haves en saadan Anstalt under det Offentliges estyrelse maa ansees for meget gavnligt, da den Uformuende

) Jfr. Fogtmanns Reskr. under 1. Juni 1753, og Forordningsamlingen under 29. Juni 1753.

derved sikkres mod, naar han trænger til et Laan mod haand
faaet Pant, at være nødt til at henvende sig til dem, so
søge at drage Fordeel af den Fattiges Nød. At Man maat
ønske at en saadan Anstalt kun søgte at være skadesløs, (hvort
imidlertid fordres en høiere Rente end den for Prioritetslaa
gangbare, da større Udgifter til Opbevaringslokale til Pa
terne, Contoir-Udgifter m. m. komme til Renten af den i U
laanene stikkende Capital), og derimod ikke var beregnet pa
nogen Vinding, er en Selvfølge, da Man ei bør beskatte de
Fattiges Trang. Det maa derfor ansees for glædeligt at de
velgjørende Stiftelse, som eier Assistentshuset, ifølge Kgl. Reso
af 25 Novbr. 1837 har nedsat Renten til 12 pCt. pro ann
for Laan fra 2 Mk. til 50 Rbd., (hvilket de facto bliver til
Gjennemsnit c. 13 pCt., og for de meget smaae Laan 14 t
15 pCt., derved, at enhver begyndt Maaned regnes for en hee
og ved at Brøker af Skillinger ikke gives tilbage); til 9 pC
for Laan fra 50 til 100 Rbd., og til 6 pCt. for Laan fr
100 Rbd. og derover, samt at den ifølge den nysnævnte Ko
gelige Resolution er forpligtet til at gjøre Forslag til vide
Nedsættelse, saasnart der maatte sees Mulighed til at det
kan skee uden større Tab end den kan taale.

Udlaanene, som Assistentshuset gjør mod haandfaaet Pan
skulle tilbagebetales inden 3 Maaneder naar Summen er ove
50 Rbd., og ellers inden et Aar. Hvormange Udlaan a
disse to Slags Assistentshuset har gjort i de senere Aar, vise
følgende Tabel, der tildeels er udskrevet af en af Fuldmægti
Rung i Nr. 19 af Arkiv for Søvæsen meddeelt og her mege
afbenyttet „Oversigt over Assistentshusets Virksomhed i Aaren
1842—1848“.

	Paa 1 Aar. (Laan paa over 50 Rbd.)			Paa 3 Maaneder. (Laan paa under 50 Rbd.)			Tilsammen.		
	Antal af Panter.	Det samlede Udlaan.	Gjennemsnitssum for hvert Udlaan.	Antal af Panter.	Det samlede Udlaan.	Gjennemsnitssum for hvert Udlaan.	Antal af Panter.	Det samlede Udlaan.	Gjennemsnitssum for hvert Udlaan.
		Rbd. ß.	Rbd. ß.		Rbd.	Rbd. ß.		Rbd. ß.	Rbd. ß.
1842....	215,407	396,959. 16	1. 81	150	14,965	99. 74	215,557	411,924. 16	1. 87
1843....	199,124	359,377. 32	1. 77	104	11,027	106. 3	199,228	370,401. 32	1. 82
1844....	187,512	338,923. 32	1. 78	142	16,280	114. 62	187,654	355,203. 32	1. 86
1845....	199,395	370,508. 32	1. 82	148	18,955	128. 7	199,543	389,463. 32	1. 91
1846....	223,743	411,871. 32	1. 81	145	14,850	102. 40	223,888	426,721. 32	1. 87
1847....	233,338	408,231. 16	1. 72	160	19,545	122. 15	233,498	427,776. 16	1. 80
1848....	185,637	322,384. 32	1. 71	285	27,540	117. 17	185,872	349,924. 32	1. 85
1849....	170,589	323,635. 80	1. 86	184	19,830	107. 74	170,773	343,465. 80	2. 1
Middeltal...	201,843	366,466. 34	1. 78	159	17,874	112. 40	202,002	384,360. 34	1. 87

Udlaanenes ringe Størrelse, der i Gjennemsnit udgjø
1 Rbd. 87 ß., viser at det aldeles overveiende er den fattigst
Deel af Befolkningen, som benytter Assistentshuset*); og An-
tallet paa Udlaanene paa over 50 Rbd., (de 3 Maaneders
Laan), om hvilke Prof. Kayser i hans her meget afbenyttede
Monographi i første Bind af Dansk Tidsskrift, om Assi-
stentshuset navnlig som Understøttelsesanstalt for de Trængende,
med Rette bemærker, at de egenlig ikke vedkomme Assistents-
huset som philantropisk Anstalt, er i det Hele taget saa ringe,
at det i Sammenligning med Antallet paa Laanene under
50 Rbd. (Aarslaanene) er næsten for Intet at regne. Laanenes
høist betydelige Antal viser at en Deel Familier mange Gange
aarlig maa ty til Assistentshuset. Da Laanenes Gjennemsnits-
Antal er 202,002, og Familiernes Antal i Kjøbenhavn efter

*) Dette vil nærmere sees af følgende Tabel, der indbefatter baade
Pantsættelser og Fornyelser.

Udlaan fra	Udlaanenes Middeltal i Aarene 1842-48.	Angivet i pCt.	I Aaret 1844 var		
			Den udlaante Sum.	Gjennemsnitssummen for hvert Udlaan.	Udgjør i pCt. af den hele udlaante Sum.
			Rbd.	Rbd. ß.	
2 Mk. til 1 Rbd.	89,485 3/7	89,74	48,159	„ 57	10,72
1 Rbd. - 5 —	119,410 3/7	53,03	214,344	1. 89	47,70
5 — - 10 —	11,633 6/7	5,16	68,130	6. 20	15,17
10 — - 25 —	3,668 6/7	1,63	47,927	13. 57	10,67
25 — - 50 —	487 1/7	0,22	14,12	30. 80	3,14
50 — - 100 —	274 1/7	0,12	19,805	62. 84	4,41
Over 100 —	200 6/7	0,10	36,775	162. 69	8,19
Summa....	225,160 5/7	100	449,261	2. 16	100

Det sees heraf at 93 Procent af Laanene ere paa under 5 Rbd.,
og at dette Slags Laan dog tilsammen kun beløbe sig til lidet mere
end de øvrige 7 Procent.

sidste Folketælling 27,499, saa vilde hver Familie, hvis de alle i lige Grad havde gjort Brug af Assistentshuset, 7 Gange aarlig have henvendt sig til samme, og i Gjennemsnit hver i alt laant et Beløb af henved 14 Rbd.; men det maa imidlertid dog her erindres at denne Anstalt ikke alene benyttes af Byen, men ogsaa af dens nærmeste Omegn.

At Laanene under 50 Rbd. ere aftagne i Aarene 1848 og 1849 mod tidligere, og Laanene paa over 50 Rbd. tiltagne, hidrører vistnok fra at den under Krigen betydeligt stegne Arbeidsløn har bragt Almuen bedre Kaar, medens Krigsstaten eller formindsket Affætning paa Luxus-Artikler har nødt en Deel til at søge Assistentshuset, som tidligere ikke gjorde det.

Naar Laantageren ikke ved Laanetidens Udløb (eller inden samme) kan indløse Pantet, da kan han faa Laanet fornyet, naar han erlægger de forfaldne Renter; og Pantet bliver da staaende, enten for den oprindelige Laanesum, eller, hvis det imidlertid skulde være bleven forringet, for et ringere Beløb, i hvilket Tilfælde Differencen da ligeledes maa erlægges ved Fornyelsen. Fornyelserne, der naturligviis spille en vigtig Rolle i Assistentshusets Virksomhed, have udgjort

	Fornyelser af Laan paa 1 Aar. (Laan paa over 50 Rbd.)			Fornyelser af Laan paa 3 Maaneder. (Laan paa under 50 Rbd.)			Tilsammen.		
	Antal af Panter.	Det samlede Udlaan.	Gjennemsnitssum for hvert Udlaan.	Antal af Panter.	Det samlede Udlaan.	Gjennemsnitssum for hvert Udlaan.	Antal af Panter.	Det samlede Udlaan.	Gjennemsnitssum for hvert Udlaan.
		Rbd. ß.	Rbd. ß.		Rbd.	Rbd. ß.		Rbd. ß.	Rbd. ß.
1842....	18,909	58,825. 80	3. 11	166	19,260	116. 2	19,075	78,085. 80	4. 9
1843....	20,201	61,633. "	3. 5	189	21,435	113. 40	20,390	83,068. "	4. 7
1844....	19,881	63,327. 61	3. 18	284	30,730	108. 20	20,165	94,057. 61	4. 64
1845....	18,054	52,015. "	2. 85	233	29,255	125. 53	18,287	81,270. "	4. 43
1846....	17,602	51,185. "	2. 87	196	28,940	147. 63	17,798	80,125. "	4. 48
1847....	17,977	51,296. 48	2. 82	192	26,795	139. 53	18,169	78,091. 48	4. 29
1848....	16,765	46,582. 48	2. 75	236	36,575	151. 94	17,001	83,157. 48	4. 86
1849....	18,066	55,134. 64	3. 5	350	55,645	158. 95	18,416	110,779. 64	6. 1
Middeltal....	18,432	56,000. 2	2. 94	231	31,079	134. 52	18,663	86,079. 38	4. 59

Betragte vi de mindre Laan (Aarslaanene), som ere de overveiende vigtigste, for sig, da finde vi at Gjennemsnitssummen af Fornyelser af samme have udgjort 2 Rbd. 94 ß., medens Gjennemsnitssummen af samtlige Udlaan af denne Art kun har været 1 Rbd. 78 ß. (jfr. S. 327); og vi finde ligeledes at kun $\frac{1}{11}$ af Aarslaanene ere blevne fornyede, medens ved de større, eller 3 Maaneders Laan, der kunne fornyes 4 Gange i Løbet af et Aar, Fornyelserne have været meget talrigere end Pantsættelserne; og det sees heraf at det især er de Laantagere, der eie de værdifuldere Panter, som forny deres Laan, hvilket da atter er en Følge af, at jo kostbarere Pantet er, desto mere magtpaaliggende er det Pantsætteren at forhindre at det ikke bliver bortsolgt ved Auktion, samt af at de værdifuldere Panter i Reglen tilhøre de mere Velhavende, som lettere kunne tilveiebringe Renten, der skal erlægges inden Fornyelsen kan skee. Den sidstnævnte Omstændighed (Rente-Erlæggelsen) er vistnok ogsaa Aarsag i at Fornyelserne, (hvad de foranførte Tabeller nærmere udvise), ere sjeldnest i de Aar, i hvilke Pantsættelserne ere hyppigst, og omvendt. At betragte Fornyelserne som Pantsætning er derfor neppe hensigtsmæssigt; thi medens Pantsætningen viser Trang, viser Fornyelsen, der fordrer Rente-Erlæggelse, snarere det Modsatte, og maa betragtes som det første Skridt til en senere Indløsning af Pantet. I hvilken Grad en saadan har fundet Sted i de heromtalte Aar, viser følgende Tabel:

	Antal af Indløsninger.	Det samlede Udlaan paa de indløste Panter.		Gjennemsnitsum.	
		Rbd.	ß.	Rbd.	ß.
1842	192,394	362,275.	80	1.	85
1843	189,998	363,049.	32	1.	87
1844	180,476	348,062.	16	1.	89
1845	175,952	350,897.	48	1.	95
1846	194,505	382,008.	48	1.	92
1847	215,166	405,533.	48	1.	85
1848	196,351	360,136.	"	1.	80
1849	167,486	325,733.	64	1.	91
Middeltal	189,041	362,212.	6	1.	88

Da Gjennemsnitssummen af Udlaanet paa de indløste Panter, 1 Rbd. 88 ß., er omtrent den samme som Gjennemsnitssummen af Pantsættelserne, 1 Rbd. 87 ß., sees heraf at de forskjellige Klasser af Publikum, som afbenytte den heromtalte Anstalt, i det Hele taget ere lige tilbøielige til at indløse deres Panter.

Naar Pantet ikke bliver indløst, og heller ikke fornyet ved Forfaldstiden, bliver det bortsolgt ved Auktion, og det mulige Overskud, som dets Salg giver efter at Assistentshusets Fordringer ere tilfredsstillede, bliver udbetalt til Pantsætteren naar han melder sig inden en vis Tid, ligesom det ogsaa tillades ham at indløse Pantet endog under selve Auktionen.

I den Nødvendighed saaledes at sælge Pantet er Assistentshuset dog kun med Hensyn til en meget ringe Deel af Panterne, hvad følgende to Tabeller nærmere vil vise.

	Antal af bortsolgte Panter.	Det samlede Udlaan paa samme.		Gjennemsnitssum for hvert Udlaan.	
		Rbd.	ß.	Rbd.	ß.
1842	14,726	23,490.	32	1.	57
1843	18,224	28,939.	48	1.	56
1844	18,582	28,519.	48	1.	51
1845	15,342	24,040.	»	1.	54
1846	16,970	24,988.	32	1.	45
1847	20,482	29,567.	80	1.	43
1848	20,670	32,421.	32	1.	55
1849	12,917	20,996.	48	1.	60
Middeltal	17,239	26,620.	40	1.	52

En hurtig Oversigt over det indbyrdes Forhold mellem de indløste, fornyede og bortsolgte Panter vil Læserne erholde af følgende Tabel.

	Det procentvise Antal af forfaldne Panter som ere			Den procentvise Andeel af Udlaanssummen paa Panter som ere		
	indløste.	fornyede.	solgte.	indløste.	fornyede.	solgte.
1842	85,1	8,4	6,5	78,1	16,8	5,1
1843	83,1	8,9	8,0	76,4	17,5	6,1
1844	82,3	9,2	8,5	73,9	20,0	6,1
1845	84,0	8,7	7,3	76,9	17,8	5,3
1846	84,8	7,8	7,4	78,4	16,5	5,1
1847	84,8	7,1	8,1	79,0	15,2	5,8
1848	83,9	7,3	8,8	75,7	17,5	6,8
1849	81,2	9,3	6,5	71,2	24,2	4,6
Middeltal	84,0	8,3	7,6	76,2	18,2	5,6

Det sees heraf, at Man kun med Hensyn til $\frac{1}{20}$ af det dlaante Beløb er i den Nødvendighed at gjøre sig betalt ved t sælge Pantet. At Gjennemsnitssummen for de bortsolgte anter er mindre end Gjennemsnitssummen paa Udlaanene, iser at det især er for den fattigere Deel af Befolkningen, vis Panter ere mindre værdifulde, at Panterne blive bortolgte.

Den høie Grad af Overeensstemmelse i de forskjellige aars Resultater vil ogsaa overraske den opmærksomme Læser.

Pantsættelserne skee hyppigst om Mandagen, hvilket rimegviis hidrører fra at Mange om Søndagen have brugt deres enge op. Derimod ere de ikke særlig hyppige om Løverdaen, hvilket viser at der ikke er Tendents til at pantsætte i den ensigt at svire Pengene op om Søndagen. Indløsningerne ee hyppigst om Løverdagen, og dernæst om Mandagen, hvilket imeligviis hidrører fra at Mange indløse Panter for at bruge em om Søndagen, hvorpaa de atter indsætte dem om Managen, samt fra at en Deel af den om Løverdag Aften udetalte Arbeidsløn af Mange strax om Mandagen anvendes til ndløsning. I hvilken Grad Pantsættelserne og Indløsnin-

gerne skee hyppigere paa de nævnte Dage, vil følgende lill Tabel vise.

	Pantsættelser.	Indløsninger.
	Middeltal af Aarene 1842—1848.	Middeltal af Aarene 1842—1848.
Mandag..........	20,8	17,4
Tirsdag...........	17,4	15,2
Onsdag...........	12,0	11,0
Torsdag	17,5	16,2
Fredag............	15,7	15,6
Løverdag..........	16,6	24,6
Summa......	100	100

Som Reformer til hvilke Assistentshuset trænger naar de skal være en philantropisk Anstalt, anfører Prof. Kayser følgende i hans S. 328 nævnte Undersøgelse om Assistentshuset som Understøttelsesanstalt for de Trængende. 1) At Renten blev yderligere nedsat. For Tiden har Seqvæsthuset en aarlig Netto-Indtægt af Assistentshuset af c. 12,000 Rbd.*), hvilken er omtrent ⅓ af Brutto-Indtægten, og Renterne vilde saaledes godt kunne nedsættes en Fjerdedeel. 2) At Summen, der laanes paa Pantet blev omtrent lig med dettes aabenbare Værdi, saa at den Fattige, der kun er forsynet med de nødvendigste Eiendele, ikke behøvede af disse at anvende mere end absolut nødvendigt for at skaffe sig et Laan af en vis Størrelse. Da Erfaringen udviser at de ved Auktion solgte Panter, have, (selv naar det Tab, som Salget af enkelte Panter har medført, fradrages), i de senere Aar givet et Overskud af 19 pCt. over hvad der har været laant paa dem, (hvilket Overskud, paa lidet nær, senere er

*) Af Finantsregnskabernes Angivelser skulde Man troe at dets Overskud var c. 23,000 Rbd., hvilket hidrører fra at Renten af Driftscapitalen og den Capital, som Bygningerne og Inventarium repræsentere, ikke er fradraget i Regnskabet.

Samtlige Administrationsomkostninger beløbe sig, naar Rente af Driftscapital ɔc. ɔc medregnes, til c. 26,000 Rbd. aarlig.

ıdbetalt til Pantsætterne, der have meldt sig for at hente det), aa sees det heraf at Assistentshuset nok kunde laane 7 Mk. or hver Daler det nu laaner paa et Pant. Herved vilde den Trafik hæmmes, som nu drives med at egennyttige Mennesker aane mod Pant i Assistentshuusfedler 1 Mk. for hver Rbd., som Assistentshuset har laant, mod en Rente af 1 ß. maanedlig af ver Mark, altsaa mod en aarlig Rente af 75 pCt. 3) At er med Assistentshuset blev foretaget en saadan Forandring, ıt det blev Laanerne muligt at tilbagebetale Laanene med smaa Afdrag, f. Ex. indtil et Minimum af 1 Mk.; og 4) at der for ıt spare den Fattige den for ham saa kostbare Tid, og for at ri ham for at benytte Commissionairer til Pantsættelserne, Fornyelserne og Indløsningerne, blev oprettet et Par Filialcon- toirer i de hertil meest sig egnende Dele af Byen.

3. Om Brandforsikkringsvæsenet og Brandpolitiet.

Undersaatternes Bestræbelser for ved en aarlig lille Opoffrelse at sikkre sig mod de betydelige Tab, som dem til- hørende Bygningers Afbrændelse kunde foraarsage dem, har den danske Regjering i over et Aarhundrede understøttet. I ældre Dage fandt der ingen Brandassurance Sted; men Regjeringen tog sig af de Brandlidte ved at tilstaa dem Skattefrihed, ved at give dem Understøttelse af den kongelige Kasse, og ved at tillade Collekter for dem; og naar Skaden var meget betydelig blev der endogsaa paabudt Brandstød, hvilket sidste til Ex. skete Aaret 1687 til Bedste for Bergen, og i Aaret 1728 for Kjø- benhavn. Den store Ildebrand, som Hovedstaden undergik i det sidstnævnte Aar, og som tilføiede den en Skade, der blev anslaaet til 1,700,000 Rdl. Courant, synes at have henledt Re- gjeringens Opmærksomhed paa Brandassurancens Nytte. Ved Fundats af 31te Januar 1731 blev saaledes den kjøbenhavnske Brandforsikkringskasse paa Huse og Gaarde her i Staden, op-

rettet. Denne Kasse, som endnu bestaaer, og for hvilken Frd
17de Juli 1795 og 31te Januar 1831 indeholder de nugjel-
dende Bestemmelser, havde i Aaret 1795, medens Assurancen
endnu var en frivillig Sag, hvilket den ophørte at være
sidstnævnte Aar, efterhaanden sammensamlet et Fond paa
henved to Millioner Rdl., da den mærkelige Ildebrand udbrød,
som den 5te, 6te og 7de Juni lagde 918 Gaarde og Huse
i Aske. Tabet for Kassen, hvis Resiko dengang beløb
sig til 20,236,900 Rdl. paa 3434 Eiendomme, var circa
4,600,000 Rdl., og den var saaledes kun i Stand til ved sit
Fond at dække Halvdelen af sine Forpligtelser, hvorfor en Mængde
extraordinaire Foranstaltninger maatte træffes, hvilke det vilde
blive for udførligt her at omtale (jfr. Col. Tid. 1840 S. 161).
Bombardementet i Aaret 1807, som ved den Skade det tilføiede
et stort Antal af Stadens Bygninger, fremkaldte en Fordring
fra disses Side paa et Forsikkringsbeløb af 2,250,000 Rdl.,
vilde aldeles have ødelagt Kassen, hvis den skulde udredt dette
Beløb, noget den ikke anerkjendte sig forpligtet til paa Grund
af at det var Krigsskade; og uagtet Finantserne overtog den
heromtalte Erstatning, havde Kassen dog Underbalance indtil for
en Snees Aar siden. Senere har dens Status efterhaanden
saaledes forbedret sig, at den, skjøndt den siden Aaret 1825
har udredet Brandvæsenets Udgifter, c. 20,000 Rbd., hvilke
tidligere under Navn af Sprøiteskat bleve lignede paa Byg-
ningseierne i Forhold til deres Assurance, den 1ste Januar
1850 eiede et Fond paa 1,657,500 Rbd. Dens Resiko var

i Aaret	1795 . . .	20,236,900	Rdl. Cour.
	1815 . . .	46,502,400	Rbd.
	1835 . . .	50,230,850	—
	1840 . . .	51,175,000	—
	1845 . . .	52,509,150	—
1ste Jan.	1850 . . .	56,535,050	—

Naar Resikoen, eller Forsikkringssummens Totalbeløb, i de
iere Aar er tiltaget, hidrører dette ikke blot fra Omtaxatio-
r, men væsentligen fra Tilbygninger.

Kassens Indtægt bestaaer, foruden i Renten af dens Ca-
ialer, i Præmier, der erlægges af de Forsikkrede med 1 Pro
ille af Brandforsikkringssummen uden Hensyn til Bygnings-
aaden, og uden Hensyn til om der i Bygningen er Snedkerværk-
d, der af alle Værksteder ere de, som hyppigst foranledige
debrand. Enhver Bygning, af hvilken der i 33 Aar foruden
dskrivningsaaret uafbrudt er erlagt Brand-Contingent, er fri
r samme saalænge Brandforsikkringens Fond ikke gaaer ned til
der 1½ Million Rbd.; jfr. Pl. 12te Febr. 1840. Kassens Ud-
fter ere naturligviis meget forskjellige i de forskjellige Aar efter
m der er flere eller færre betydelige Ildebrande. De to Aar,
n i de 20 Aar fra 1ste Octbr. 1830 til 30te Sept. 1849
ve de største Beløb af Erstatninger for Brandskade at frem-
se, ere 1836—37, i hvilket de udgjorde 88,898 Rbd., og
45—46, i hvilket de beløb sig til 70,418 Rbd.; og de to
r i samme Tidsrum, der fremvise de laveste Beløb, er
34—35, i hvilket de kun udgjorde 2,390 Rbd., og 1830—31,
hvilket de kun beløb sig til 3,111 Rbd. I Decenniet 1ste
ctbr. 1830 til 30te Septbr. 1839 udgjorde Brand-Erstatnin-
rne i alt 262,682 Rbd., og i Decenniet 1ste Octbr. 1840 til
te Septbr. 1849 341,384 Rbd. Den Formodning, der herved
nde vækkes om at Brandskaderne i Kjøbenhavn var i Tilvært,
ekkes naar Man betragter Forholdet i Qvinqvennierne. Man
der nemlig da at de udgjorde:

Qvinqv. 1ste Oct.	1829	til	30te Sept.	1834	51,714	Rbd.
—	1834	-	—	1839	210,968	—
—	1839	-	—	1844	132,475	—
—	1844	-	—	1849	208,909	—

og ved at betragte Rækken af de enkelte Aar faaer Man he[...] ler ikke nogen afgjort Sandsynlighed for at Brandskader[...] skulde være i Tiltagen. Derimod synes det som om Ildebran[...] denes Antal*) er i Tiltagen. Samme har nemlig i de ny[...] nævnte 4 Qvinqvennier været respektive 27, 67, 69 og 11[...] eller 94 i Decenniet 1ste Octbr. 1829 til 30te Septbr. 183[...] og derimod 181 i Decenniet 1ste Octbr 1839 til 30te Sep[...] 1849. Af Ildebrandene i disse 20 Aar faldt paa

		pCt.			p[...]
Januar Maaned	. . .	11,3	Juli Maaned	. . .	4[...]
Februar —	. . .	6,5	August —	. . .	6[...]
Marts —	. . .	10,9	Sept. —	. . .	8[...]
April —	. . .	9,8	Octbr. —	. . .	7[...]
Mai —	. . .	8,4	Novbr. —	. . .	11[...]
Juni —	. . .	6,9	Decbr. —	. . .	8[...]

For Kjøbstæderne blev der ved Forordn. 13de Janu[...] 1761 oprettet en Brandforsikkringsanstalt, til hvilken Landboer[...] ogsaa erholdt Adgang. Dette blev den 29de Febr. 1792 fo[...] andret, i det der blev oprettet tvende Brandforsikkrings Ansta[...] ter, een for Kjøbstæderne og een for Landdistrikterne (jfr. A[...] ordningerne af 29de Febr. 1792), med Hensyn til hvilke d[...] blandt andet finder den betydelige Forskjellighed Sted, at Byg[...] ningerne i Kjøbstæderne, ligesom de kjøbenhavnsk[...] Bygninger, ere forpligtede til Assurance, meden[...]

*) Een Ildebrand kan naturligviis let give Anledning til Beskadigel[...] paa flere Bygninger. Medens Ildebrandenes Antal i de sidste [...] Aar (1ste Octbr. 1829—30te Septbr. 1849) har været 275, har [...] ved Ildebrand beskadigede Bygningers Antal været 509, neml[...] 175 i Decenniet 1ste Octbr. 1829—30te Septbr. 1839, og 331 [...] Decenniet 1ste Octbr. 1839—30te Septbr. 1849.

et staaer Eierne af Landbygninger frit for at lade
em uassurerede.

Endnu i Aaret 1830 svarede Kjøbstadbygningerne 20 ß.
r. 100 Rbd. Forsikkringssum i Brandcontingent; men senere
r dette paa Grund af den betydelige Fond, som Anstalten
fterhaanden har opsamlet, først ved Pl. 31te August 1831
levet nedsat til 15 ß., og senere ved Pl. 23de April 1834 til
0 ß., altsaa til 1 pro mille, dog saaledes, at hvis de have
Straatag, (hvad dog meget faa for Tiden have), eller visse
ndre navngivne Mangler, svares ifølge §§ 8, 10 og 12 i
Forordn. 6te April 1832 jvfr. med Pl. 23 April 1834, for-
den det ordinaire Brandcontingent af 10 ß. pr. 100 Rbd.
Assurancesum, endvidere et extraordinairt Contingent af andre
10 ß., eller, naar visse Mangler findes combinerede, 15 ß.
Ved Pl. 5te Mai og 16de Decbr. 1841 er det desuden be-
temt at det ordinaire Brandcontingent aldeles bortfalder for
de Bygninger, som have havt deres Assurancesum førend den
1ste Octbr. 1834, og for alle andre, naar 20 Aar ere for-
løbne fra den Tid de bleve forsikkrede. Det nysomtalte extra-
ordinaire Brandcontingent udredes derimod saalænge til Mang-
lerne, der have foranlediget det, afhjelpes. Efter Assurance-
summen at regne ere henved ⅓ Deel af Kjøbstadbygningerne
mangelfulde, og i Tallet vel altsaa omtrent Halvdelen, og ved
det aldeles overveiende Antal, (nemlig omtrent ved ⅘), af de
mangelfulde Bygninger bestaaer Mangelen i at de have Bræde-
gavl, eller Tagrender af Træ, eller Bibygninger der ere be-
klædte med Bræder.

Brandcontingentet udgjør som Følge af det Foranførte i
Alt kun c. 22,000 Rbd. aarlig.

Den aarlige Brand-Erstatning kan i sædvanlige Aar an-
sættes til 23,000 Rbd., men den har udgjort

1845—1846 . . . 50,848 Rbd.
1846—1847 . . . 36,565 —
1847—1848 . . . 52,284 —

I Gjennemsnit har der i Aarene 1828 til 1845 aarlig i samtlige Kjøbstæder været 21 Brandskader. Maanederne følge med Hensyn til Hyppigheden, i hvilken Brandskaderne have fundet Sted i samme, saaledes paa hinanden. September, Mai, August, November, Februar, October, Januar, April, Juli, Juni, Marts, December, og den sidstnævnte Maaned frembyder dobbelt saa mange Brandskader som Septbr.

Kassen eiede ved sidste Regnskabs Aflæggelse 605,609 Rbd. Dens Resiko udgjorde:

30te Juni 1810	15,935,700	Rdl. Cour.
30te Septbr. 1820 . .	20,744,790	Rbd.
31te Marts 1830 . . .	22,081,930	—
31te Marts 1840 . . .	28,382,470	—
1ste Jan. 1850	42,798,340	— *)

af hvilket Beløb omtrent ⅞ ifølge det Foranførte er fri for at svare Brandcontingent. Paa den mærkelige Tilvæxt i Aarene 1840—1850 henledes Læsernes Opmærksomhed, da den viser, i hvor stærk en Opkomst Provindskjøbstæderne ere.

Fordelingen af dette Beløb paa de enkelte Kjøbstæder, vil sees af følgende Tabel.

---

*) I de ovenanførte Tal er Brandforsikkringen for Flekkerne Hirschholm og Løgstøer, som ere indbegrebne i Brandforsikkringsanstaltens Regnskaber, ikke indbefattede, da de ikke ere Kjøbstæder, og dette er Grunden til at Tallene ikke stemme ganske nøie med Regnskaberne.

	Bygningernes Brandforsikringssum d. 31te Marts 1830.	Bygningernes Brandforsikringssum d. 31te Marts 1840.	Bygningernes Brandforsikringssum d. 1ste Januar 1850.	Procentforøgelse af Forsikringen fra 1840–1850.	Paa hvert Hoved, som i Aaret 1850 fandtes i Byen, kommer i Gjennemsnit af Brandforsikringssummen.
	Rbd.	Rbd.	Rbd.	pCt.	Rbd.
Roeskilde	802,540	1,076,390	1,489,370	38	391
Kjøge	397,530	526,470	764,600	45	314
Helsingøer	2,034,800	2,518,310	2,979,600	18	367
Frederikssund	163,120	214,540	253,170	18	414
Hillerød	369,580	656,230	848,050	29	440
Kallundborg	458,660	646,590	755,070	17	308
Holbek	396,030	603,050	908,780	51	344
Nykjøbing i Ods H.	170,380	231,620	319,790	38	249
Sorø	262,530	328,960	417,980	27	464
Ringsted	349,880	394,970	470,660	19	341
Slagelse	673,070	752,760	1,090,230	45	272
Korsør	305,610	344,590	462,330	34	254
Skjelskør	197,830	234,070	322,530	38	284
Præstø	152,300	175,330	267,440	52	281
Storeheddinge	150,590	233,650	300,560	29	279
Næstved	552,280	632,480	882,460	40	323
Vordingborg	329,740	391,620	438,050	12	277
Stege	388,720	414,760	533,040	29	395
Rønne	323,070	434,370	638,330	47	185
Nexø	76,080	84,010	138,100	64	98
Hasle	33,250	41,780	95,780	129	112
Allinge	15,450	36,650	77,580	112	127
Sandvig	6,060	12,070	21,960	82	73
Aakirkeby	19,780	27,210	64,960	139	116
Svaneke	39,070	55,110	93,100	69	92
Odense	1,391,900	1,925,460	3,220,530	67	290
Kjerteminde	225,900	333,270	445,760	34	243
Middelfart	191,670	229,060	397,260	73	243
Assens	236,650	340,320	592,080	74	200
Bogense	147,250	204,730	362,290	77	242
Svendborg	338,750	453,400	846,640	87	186
Faaborg	291,090	312,180	501,580	61	215
Nyborg	483,230	649,210	1,062,910	64	347
Rudkjøbing	207,450	292,230	451,580	55	194

	Bygningernes Brandforsikringssum d. 31te Marts 1830.	Bygningernes Brandforsikringssum d. 31te Marts 1840.	Bygningernes Brandforsikringssum d. 1ste Januar 1850.	Procentforøgelse af Forsikringen fra 1840 til 1850.	Paa hvert Huus, som i Marts 1850 fandtes i Byen, kommer i Gjennemsnit af Brandfor-
	Rbd.	Rbd.	Rbd.	pCt.	Rbd.
Maribo	268,590	350,720	554,490	58	333
Nysted..........	98,240	161,760	244,690	51	226
Saxkjøbing........	137,930	179,780	234,840	31	256
Rødby...........	146,320	183,210	227,150	24	170
Nakskov..........	385,450	484,150	1,060,350	119	359
Stubbekjøbing	126,050	149,210	254,350	70	235
Nykjøbing paa F. ..	344,440	466,540	647,040	39	305
Aalborg	1,038,000	1,281,940	2,107,680	64	272
Nibe	173,540	148,390	208,350	40	179
Hjørring..........	170,880	320,580	582,240	82	304
Skagen...........	80,720	82,620	131,470	59	94
Sæby	193,610	109,680	147,990	35	165
Frederikshavn......	109,640	187,770	245,250	31	178
Thisted	213,680	338,950	622,810	84	266
Nykjøbing p. Mors	110,900	131,500	221,010	64	158
Viborg	619,790	646,320	950,950	47	235
Skive	145,500	171,080	302,610	77	241
Aarhuus..........	1,068,670	1,515,290	2,639,530	74	335
Skanderborg.......	108,090	166,490	218,090	31	209
Horsens	761,040	880,540	1,416,440	61	243
Randers..........	1,192,070	1,502,140	2,693,380	79	367
Ebeltoft	60,600	99,590	158,630	59	143
Mariager..........	68,790	86,350	116,700	35	214
Hobro............	73,200	96,490	333,020	245	284
Grenaa...........	95,120	103,890	252,590	143	230
Ribe	414,970	419,810	524,130	25	176
Varde............	426,000	357,560	436,830	22	246
Ringkjøbing	174,150	259,230	321,100	24	252
Holstebro	138,050	178,720	228,110	28	175
Lemvig	75,140	109,350	181,960	66	212
Veile............	434,360	507,040	676,050	33	205
Fredericia...	456,230	576,550	842,910	46	195
Kolding	175,780	317,810	501,450	58	175
	22,081,930	28,332,470	42,798,340	51	266

Sorø, Frederiksborg, Frederikssund, Roeskilde, Helsingøer, Randers, og Nakskov maa saaledes ansees for de Kjøbstæder, som forholdsviis ere bedst bebyggede; og de bornholmske Kjøbstæder, samt Skagen, Ebeltoft, Nykjøbing paa Mors, Sæby, Frederikshavn, Rødby, Holstebro, Kolding, Ribe, Ribe, Svendborg, Rudkjøbing og Fredericia for de slettest bebyggede. Den meget forskjellige Grad, i hvilken Forsikkringssummernes Totalbeløb er tiltaget i det sidste Decennium, staaer naturligviis i nøie Forbindelse med den forskjellige Grad af Tilvæxt i Befolkning, hvilken de forskjellige Kjøbstæder have havt i de 10 sidste Aar, og Hobro, som er den Kjøbstad, der er tiltaget stærkest i Befolkning i det sidste Decennium, er i Overeensstemmelse hermed den, hvis Forsikkringers Totalbeløb forholdsviis er voxet meest i dette Tidsrum.

I Brandforsikkringsanstalten for Landdistrikterne udgjorde Forsikkringssummen for de forsikkrede Bygninger,

i Aaret	1809	58,738,100	Rdl. Cour.
—	1820	108,516,890	Rbd.
31te Marts	1830	106,321,030	—
31te Marts	1835	115,021,580	—
31te Marts	1840	125,301,030	—
31te Marts	1845	136,356,110	—
31te Marts	1848	150,551,730	—

Den betydelige Tilvæxt i Forsikkringssummernes Totalbeløb, som især har viist sig i den senere Tid, navnlig i de 3 sidste af de her anførte Aar, fortjener at Læsernes Opmærksomhed henledes paa samme, da den er et glædeligt Tidernes Tegn.

Brandskadernes Beløb har i den sidste Snees Aar varieret mellem 97,000 Rbd., (Aaret 1828—1829), og 400,000 Rbd. (Aaret 1837—1838) aarligen. I en med megen Omhu og Sagkundskab forfattet Artikel, som Dispacheur Wessely har leveret

i Fædrelandet den 2den Decbr. 1847, (i hvilken han blandt andet opmuntrer Regjeringen til at undersøge Grunden til at Brandskaderne, uagtet Velstanden er i Tilvært, ere i Tiltagen, og spaaer at Contingentet vil blive utilstrækkeligt, hvad Erfaringen senere har stadfæstet), har den nysnævnte Forfatter udregnet at Gjennemsnitsbeløbet har været

	af Forsikkrings-summerne	af Brand-Skaderne	Brandskade pr. 1000 Rbd. Forsikkringssum
i Seenniet.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
1828—1833	107,100,000	152,000	1 $\frac{419}{1000}$
1834—1839	118,250,000	264,000	2 $\frac{233}{1000}$
1840—1845	129,230,000	234,000	1 $\frac{812}{1000}$

At Forholdet her er meget betydelig gunstigere end i Holsteen, men derimod ikke lidet ugunstigere end i Slesvig, vil sees af det S. 349 Anførte.

Gjennemsnitsbeløbet af Forsikkringssummen i de 18 Aar 1828—1845 var 116,900,000 Rbd., og dette Beløb var saaledes fordeelt.

Forsikkringer.	Antal.	Forsikkrings-sum.	Beløb for hver Forsikkring i Gjennemsnit.
		Rbd.	Rbd.
under 100 Rbd.	8,584	526,000	61
fra 101 til 1,000 Rbd.	100,890	35,924,000	356
„ 1,001 „ 2,000 —	22,210	29,379,000	1,323
„ 2,001 „ 5,000 —	5,572	14,326,000	2,571
„ 5,001 „ 10,000 —	925	6,023,000	6,500
„ 10,001 „ 20,000 —	555	7,330,000	13,200
„ 20,001 „ 30,000 —	186	4,265,000	22,900
„ 30,001 „ 40,000 —	104	3,384,000	32,500
„ 40,001 „ 50,000 —	64	2,657,000	41,500
„ 50,001 „ 75,000 —	41	2,273,000	55,400
over 75,000 Rbd.	30	3,015,000	100,500
Møller	1,255	4,749,000	3,785
Præstegaarde	887	3,049,000	3,437
		116,900,000	

Brandcontingentet er, ifølge Pl. 5te Septbr. 1827, 20 ß. pr. 100 Rbd. Forsikkringssum, eller noget over 2 pro mille ($2\frac{83}{100}$ Rbd. pr. 1000 Rbd.), med den nærmere Bestemmelse at Efterskud skal gjøres naar fornødent er; og de i de senere Aar indtrufne Brandskader have været saa betydelige, at de ikke blot have medtaget Brandcontingentet, der udgjør circa 300,000 Rbd. aarlig, (c. 5 Mk. pr. Td. Hartkorn), men ogsaa efterhaanden opslugt hvad Man havde oplagt, saa at Kassen i Foraaret 1850 i Realiteten havde en betydelig Underbalance, tildeels paa Grund af at der henstod af endnu uberigtigede Brandskader for c. 206,000 Rbd., og Man har derfor i Foraaret 1850 maattet udskrive et Efterskud af 10 Skilling pr. 100 Rbd. Forsikkringssum*). Brandcontingentet er eens for alle Bygninger, uden Hensyn til om de ere af Grundmuur eller Bindingsværk, teglhængte eller straadækte, liggende ifolerede eller op til andre, Fabrikbygninger eller Avlsbygninger o. s. fr. Paa en Forandring heri androg Stænderne vel i Aaret 1836; men uagtet Regjeringen indrømmede at Erfaringen viste, at de grundmurede og teglhængte Bygninger havde været færre Brandskader underkastede end de straatækte, var den dog af den Formening, at det vilde være umuligt at bestemme en retfærdig Præmie-Scala efter den Resiko, som Bygningerne ere underkastede, fordi den maatte dele sig i en saa stor Mængde forskjellige Afdelinger, at den blev uudførlig i Praxis, og fordi den under enhver Omstændighed maatte grunde sig paa bratte, og derfor ikke retfærdige Overgange.

Skadernes Gjennemsnitsantal har aarlig i Tidsrummet 1828 til 1845 været 190, og paa hver af de forskjellige Maa-

*) Erfaringen har saaledes viist at det var meget rigtigt at Regjeringen afslog Stændernes Petition i Aaret 1836 om at nedsætte Contingentet.

neder falder efter Wesſely's Udregning følgende Procentbeløb af det hele Antal:

	pCt.
Januar	4,76
September	4,83
Februar	4,91
November	5,82
October	5,88
December	6,78
Marts	7,06
August	7,60
April	10,78
Juli	11,46
Mai	14,18
Juni	15,92

At der forefalder fleest Brandſkader i Mai, Juni og Juli, altſaa i de Maaneder, i hvilke der haves mindſt Brug for Ild og Lys, er vel en Mærkelighed; men mod at anſee dette ſom et Indicium paa at megen Asſurancesvig finder Sted ſynes dog den Omſtændighed at tale, at Juni og Juli ogſaa høre til de Maaneder, i hvilke de fleſte Brandſkader indtræffe ved Kjøbſtadbygninger, medens det rigtignok ikke er Tilfældet i Kjøbenhavn, hvor disſe Maaneder fremviſe færreſt Ildebrande (jfr. S. 338). Forklaringen maa rimeligviis ſøges i at alle Stoffer lettere fænge Ild i Varmen end i Kulden, og i disſe Maaneders Torhed, ſom bevirker at Ilden, naar den har fænget, udbreder ſig ſaa hurtigen, at den bliver vanſkelig at ſlukke*), ſamt i at Folk

*) Et lige Antal Ildebrande giver dog ikke, (i det mindſte ikke i Kjøbenhavn), et ſtørre Antal Brandſkader i de tørre end i de vaade Maaneder. I de ſidſte 20 Aar har i de 5 Maaneder Mai—Sept. været 94 Ildebrande, ſom have givet 185 Brandſkader, og i de 7 andre Maaneder 181 Ildebrande, ſom have givet 324 Brandſkader.

Sommermaanederne mere end i Vintermaanederne ere fjernede ra Hjemmet, og i at Ilden kan brænde længe i Solstin inden en sees *). Møller have viist sig at være særlig udsatte for Brandskade. Jylland, Fyen, Lolland og Falster tilsammentagne, i hvilke Provindserne det overveiende Antal af Møllerne ere Vandmøller, i hvilke Ild kun vanskeligen kan fænge paa Grund af en fugtige Atmosphære), have saaledes havt omtrent 3 Gange, g Sjelland (hvor Møllerne overveiende ere Vindmøller) 9 Gange saa mange Brandskader paa Møller i de nysnævnte 18 Aar, som paa andre Bygninger, hvad enten dette nu hidrører ra at de have antændt sig selv ved Friktionen, eller fra den ore Tørhed, som Melet fremkalder i de af Træ opførte Vindmøller, eller fra at der i flere Tilfælde er begaaet Assurancesvig, hvilket sidste næsten er sandsynligt.

Assurance-Compagnierne paa rørligt Gods i Kongeriget re omtalte i 2den Deel S. 694 ff. Hos det geistlige Brandsocietet i Sjellands Stift for rørlig Eiendom (Fundats 29de Septbr. 1821 hos Schack I. S. 329), ved hvilket reciprok Assurance finder Sted, er forsikkret omtrent for en Million.

I Hertugdømmerne blev en Mængde private og specielle Brandkasser ved Forordn. 29de Octbr. 1759 forenede i n General Brandkasse, der dog blot var for Bygninger, og enne Kasse blev 10 Aar senere ved Forordn. 16de Mai 1769 eelt i en Brandkasse for Stæderne og i een for Amternes og andskabernes, (men altsaa ikke for de adelige Distrikters) Bygninger.

---

*) At Assurancesvig skulde være hyppigere om Sommeren fordi Laderne da ere tomme, antages imidlertid af Mange. At Friktionsstovlstikkerne foranledige at Ildebrande ere hyppigere nu end for en halv Snees Aar siden, er ogsaa en temmelig almindelig Mening.

Til Brandkassen for Kjøbstadbygningerne svare disse sidstnævnt
et fast aarligt Brandcontingent af $\frac{1}{12}$ pCt. af Forsikkringssummen.

De forskjellige Kjøbstæders Forsikkringssum udgjorde den
30te Juni 1848

Slesvig.	Rbd.	pr. Hoved.	Holsteen.	Rbd.	pr. Hoved.
Flensborg	4,302,130	260	Altona	12,804,300	398
Slesvig	2,372,280	204	Kiel	5,204,065	383
Haderslev	1,232,700	201	Rendsborg	2,522,946	244
Eckernförde	781,390	205	Itzeho	1,664,500	285
Husum	718,750	180	Glückstadt	1,601,750	272
Frederiksstad	713,920	289	Segeborg	1,134,880	314
Sønderborg	684,990	206	Oldesloh	1,079,580	369
Apenrade	670,188	164	Plöen	834,399	318
Tondern	633,970	214	Neustadt	788,400	262
Tønningen	630,250	233	Wilster	612,897	218
Burg	504,080	278	Heiligenhafen	559,450	275
Garding	366,470	240	Lütjenborg	498,630	236
Ærøeskjøbing	179,480	115	Oldenborg	490,820	200
			Crempe	808,980	247
Summa ..	13,790,548		Summa ..	30,106,391	

Naar Man medtager Flekkerne Cappeln, Christiansfeld, og Wands-
beck, da var den heromhandlede Kasses Resiko for Hertugdom-
met Slesvig og Hertugdommet Holsteen tilsammen den 30te
Juni 1848 = 45,843,180 Rbd.

Det sees af det Ovenanførte, at Bygningerne ere bedre
Hertugdommet Holsteens Stæder end i Hertugdommet Sles-
vigs, og at de i det sidstnævntes Kjøbstæder omtrent ere som
i Kongeriget.

Ved Brandkassen for Landbygningerne i Amterne og Land-
skaberne i begge Hertugdømmerne finder reciprok Assurance
Sted, saa at Brandskadernes aarlige Beløb reparteres paa de
Arede.

Efter Wesselys Udregning var i Gjennemsnit i Decenniet 1837—1846

	Forsikkrings-summen.	Brandskaderne.	Brandskaderne pr. 1000 Rbd. Forsikkringssum.
	Rbd.	Rbd.	Rbd.
i Slesvig	27,888,000	34,900	$1\frac{251}{1000}$
i Holsteen	49,590,000	123,400	$2\frac{488}{1000}$

At Brandskaderne kunne være saa meget betydeligere i Holsteen end i Slesvig og i Kongeriget, (noget der viser sig endnu meget stærkere fremtrædende naar Man tager et Gjennemsnit af 20 Aar), er en Mærkelighed, der ikke er let at forklare.

Brandskadernes Antal var, efter et Gjennemsnit af de 20 Aar 1828—1848, aarligen i Holsteen 125, i Slesvig kun 55. Paa hver af de forskjellige Maaneder falder følgende Procent af det hele Antal:

Slesvig.		Holsteen.	
December	5,59	December	5,65
Februar	5,79	Januar	5,87
November	6,40	November	6,61
Januar	6,86	August	6,85
September	7,18	Februar	6,89
Marts	7,85	September ...	7,25
October	8,21	October	7,29
April	9,11	Marts	9,00
Juli	9,57	Juli	10,36
Juni	9,84	April	10,55
August	9,84	Juni	10,75
Mai	13,81	Mai	12,98

Den 30te Sept. 1848 var Rsikoen ved den heromtalte Brandkass
88,397,979 Rbd.

	Desuden var forsikkret af de adelige Gods ser, der ikke ere pligtige til at assurer
18,329,592 —	hos det 1772 oprettede slesv.-holst. adelig Brandgilde (Art. 2den Juli 1822) og
5,317,606 —	hos det af Geheimeraad Saldern i Aare 1760 stiftede sl.-holst. almindelige Brand gilde (Statuter 7de Juli 1829)
112,075,177 Rbd.	

og hertil kommer at der finder en den 17de Jan. 1758 oprette reciprok Brandforsikkring Sted for samtlige Landsherrelige Pa tronatkirker paa Landet.

Ved Forordn. 27de Mai 1840 er der blevet indført e Overopsigt fra Statens Side med de mange private Brandgil der*) i Hertugdømmerne til Forsikkring af rørligt Gods. D vigtigste af disse er den store, paa reciprok Assurance grundede i Aaret 1830 oprettede „Feuerassecuranz Verein" i Altona (nu gjeldende Statuter 11te Febr. 1834), i hvilken for hele Nord tydskland aaben staaende Anstalt der for Tiden er forsikkret fo c. 26 Millioner Rbd.; slesv.-holst. adelig Brandgilde for rør ligt Gods (Statuter 3die Juli 1831), hvis Risiko for Tide er c. 8 Millioner Rbd., og „adelig Brandassurance Forening" (Statuter 11te Octbr. 1832), i hvilken der for Tiden er for sikkret for c. 14 Mill. Rbd.

For de adelige Godser i Hertugdømmerne er der et i Aare 1819 stiftet Hagel-Assuranceselskab, som i Aaret 1841 har er holdt nye Statuter.

For at forebygge Ildebrande, og for naar de ere opkomne a standse deres Udbredelse, har Man givet en Mængde Forskrif

*) Ordet Brandgilde har sin Oprindelse fra at Gildebrødrene i Old tiden stode hinanden bi i Ildebrands Tilfælde.

, der sigte til at forebygge uforsigtig Omgang med Ild, og
ffet et stort Antal Brandvæsens-Foranstaltninger med Sprøi-
, Sugeværker, Kar, Brandcorpsers Organisation m. m. For
øbenhavn er Hoved-Brandanordningen af 1ste Novbr. 1805, og
: dens Brandcorps gjelder Reglement 1ste Mai 1818. For
øbstæderne i Almindelighed gjelder Forordn. 6te April 1832
. Forordn. 24de Jan. 1761. Enkelte Kjøbstæder have imid-
tid deres særegne Reglementer. For Landdistrikterne gjelder
rordn. 29de Febr. 1792, jfr. Pl. 27de Marts 1793. I
jøbenhavn er der en Commission for Brandvæsenet, paa ny
rettet den 1ste Novbr. 1808. I Reglen er der en Branddirek-
ır i hvert Amt, uden at Branddirekteurernes Distrikters
rændser dog altid ganske falde sammen med Amternes, (jfr.
tatscalenderen, hvor Gagen for hvert enkelt af disse i Aaret
300 oprettede Embeder ogsaa er anført), og disse Embedsmænd
olde aarligen Eftersyn over Brandredskaberne, og hvert 4de
ar med Bygningerne, ligesom de ogsaa stadigen føre Tilsyn
ed Brand Taxationerne, og have Opsyn i Ildebrandstilfælde
fr. Frdn. 26de Marts 1800, og Instrux 21 Juni 1800).
nder dem staae Brandfogder, der opbevare Brand-Redskaberne,
føre det nærmere Tilsyn ved Ildebrande. Om Brandpoli-
t i Kongeriget kan nærmere Underretning findes i Kolderup-
osenvinges Politiret, 2den Udgave S. 101 ff.

Instruxen for Branddirekteurerne i Hertugdømmerne findes
den chronol. Forordningsamling for 1824 S. 234.

C. Digerne og deres Indretning med meget mere der-
n hørende er allerede omtalt i 1ste Bind S. 264.

Omsorgen for Digernes Vedligeholdelse blev i
dre Dage anseet som en Communalsag, og først ved Patent
29de Januar 1800 indførte Staten en Overopsigt dermed.
Overopsynet har nu 3 Dige-Inspecteurer, nemlig 1 for det
esvigske Fastland, 1 for de slesvigske Øer, og 1 for Holsteen.

(Jfr. Instrux for disse Dige-Inspecteurer af 13de Mai 1800.
I hvert af Hertugdømmerne er desuden en Dige-Conducteur.
I hvert enkelt „Deichband“ er desuden een eller flere Diggre-
ver, og en Overdiggreve, som føre det nærmere Tilsyn med
Digerne, og hvis Virksomhed ingenlunde svarer til den aristo-
kratiske Benævnelse.

Foruden et almindeligt Dige-Reglement af 6
April 1803 har hvert Dige-Distrikt sit specielle Reglement
eller Regulativ. Om Dige-Udgifters Repartition handler P-
tent 21de April 1808. Digedistrikterne, der hver for sig b-
stride deres Udgifter, ere af temmelig forskjellig Størrelse.

I første slesv. „Deichband“ i Tøndern Amt udgjør Mar-
landenes Størrelse 64,996 Demat.

- andet slesv. „Deichband“ i Bredsted og Husum Amt
40,942 Demat.

- tredie slesv. „Deichband“ i Landskabet Eidersted, Schwa-
steder- Øster- og Vester-Koeg 63,619 Demat.

Marsken paa Føhr c. 9000 Demat.

Marsken paa Pelworm 5376 Demat.

Den holsteenske Marsk mellem Stør, Elben og Krück-
32,992 „Steuertonnen“.

D. Om Creditkassen for Huuseiere i Kjøbenhavn.

Efter Kjøbenhavns Ildebrand d. 5te—7de Juni 17-
savnede mange brandlidte Huuseiere de fornødne Midler til
faae deres afbrændte Tomter bebyggede, paa Grund af at Kj-
benhavns Brandforsikkring erstattede en Deel af Brandskad-
med Obligationer (Annuiteter), og fordi Prioritetslaan h-
Private vare vanskelige at erholde. For at afhjælpe den
Ulempe forenede Finantsdeputeret Tetens, og Bogholder v-
Commercecollegiet, senere Conferentsraad og Cancellideputer-
Holm, (til hvem Professor ved Kjøbenhavns Universitet Abr-

am Kall senere sluttede sig), om at oprette en Creditkasse for
Huuseiere i Kjøbenhavn, hvis Bestemmelse skulde være at mod-
tage Indlaan, der igjen skulde udlaanes til Huuseiere i Kjøben-
havn, som uagtet de besad en ellers hertil tilstrækkelig Formue, af
Forlegenhed for rede Penge vare hindrede fra igjen at opbygge
eller fordeelagtigt at indrette deres Huse, eller som ved Op-
sigelse af Prioriteter kunde blive nødte til at sælge deres Eien-
domme med Tab. For at en saadan Indretning skulde kunne
faae Fremgang maatte Betingelserne for de Indskydende gjøres
saa fordeelagtige som Omstændighederne tillod det, da det i saa
Fald nemlig var at vente at endeel smaa Summer, der ellers
ikke vilde finde denne Anvendelse, vilde blive indskudte i Kassen,
og saaledes bidrage til at fremme Øiemedet. Ifølge Frd. af
17de Juni 1773 hvilede der en Afgift til Staten af ¼ Pro-
cent paa alle i faste Eiendomme udlaante Kapitaler. Denne
maatte ogsaa falde paa de til Kassen indskudte Kapitaler, og i
saa Tilfælde vilde Creditkassen enten kun kunne tilbyde 3¾ pCt. i
Rente, hvilket rimeligviis vilde afholde Mange fra at gjøre Indskud,
eller den maatte erhverve Tilladelse til af sine Debitorer at
tage 4¼ pCt. aarlig i Rente, hvilket paa den anden Side, da
de med Administrationen forbundne Omkostninger maatte paa-
lægges Debitorerne, vilde blive for byrdefuldt. Paa indgiven
Ansøgning indrømmede Regjeringen derfor at Creditkassen er-
holdt godtgjort Qvart-Procent Afgiften for et Indskudsbeløb
af indtil 300,000 Rbd., og at den blev fritaget for Brugen
af stemplet Papir, og da man saaledes nu uden Afkortning
kunde tilbyde de Deeltagende fulde 4 pCt. i Rente, udgik fra
de ovennævnte Stiftere i Novbr. 1796 en Indbydelse til Publi-
kum, tilligemed en Plan til Udkast til en Creditkasse for Huus-
eiere i Kjøbenhavn hvis Fond for det første blev bestemt til
300,000 Rbd., der findes indrykket saavel i Berlings- som
Adresse-Avisen for det paagjeldende Tidspunkt.

E. Om Overformynderivæsenet.

For at Umyndiges Midler ikke skulle forkomme eller forødes paa Grund af Eiernes Mangel paa Evne til at kunne bestyre samme, har Staten her ligesom andensteds taget dem under sin Opsigt og Bestyrelse, hvilken den i Detaillen udøver ved dertil beskikkede Statsborgere, der paa Grund af denne deres Virksomhed føre Benævnelsen Overformyndere. I Landdistrikterne ere Skifteforvalterne Overformyndere, hvilket, (da den patrimonielle Skifteret, som tidligere var forenet med de saakaldte complette Godser*), ifølge § 1 i Lov af 28de April 1850 er ophørt fra den 1ste Januar 1851)**), vil sige det samme som at vedkommende Herredsfoged eller Birkedommer er Overformynder. Amtmændene gjennemgaa Overformynderi-Regnskaberne og lade sig Aktiverne forevise, hvorefter den endelige Revision og Decision skeer i Justitsministeriet, hvorunder det hele Overformynderivæsen henhører i sidste Instants. I Kjøbstæderne udnævner Magistraten et Par formuende Borgere af sat Alder til som Overformyndere med Borgermesters og Raads Hjelp at bestyre Umyndiges Midler (Jfr. danske Lovs 3—18). I Kjøbenhavn har Magistraten in corpore den umiddelbare Bestyrelse af Overformynderiet (jfr. Instrux 28de Aug. 1795 § 5, Reskript 12te Novbr. 1817 § 2 og Pl. 11te Novbr. 1846); men dette Departement er under een af Borgemesternes Ledelse efter de af den samlede Magistrat tagne Beslutninger. Ved Udgangen af Aaret 1848 udgjorde de i Kjøbenhavns Overformynderi inde-

*) Jfr. Depart. Tid. for 1850 Nr. 102.

**) I de patrimonielle Overformynderier bestyredes i Aaret 1850, altsaa paa den Tid de bleve ophævede, c. 1,800,000 Rbd., eller c. ⅓ af samtlige Overformynderimidler i Landdistrikterne.

staaende Umyndiges Midler	11,970,419 Rbd. *)	
i de øvrige Kjøbstæder indestod	2,114,828	— **)
i Landdistrikterne	10,433,267	—
	24,518,514 Rbd.	

Af det her anførte Totalbeløb af 24,518,514 Rbd. falder 5,815,709 Rbd. paa Jylland (heraf paa Kjøbstæderne 839,000 Rbd.), 6,732,386 paa Øerne (Kjøbenhavn fraregnet) ***), og 11,970,419 paa Hovedstaden, der saaledes næsten fremviser ligesaa stort et Beløb som hele den øvrige Deel af Kongeriget.

Administrationsgebyhret af Overformynderimidler udgjør i Kjøbenhavn 4 ß. af hver Rbd. Rente, eller 4⅙ pCt. af Renten. Af 5000 Rbd. faaer den Umyndige saaledes ikke 200 Rbd. i Rente, men kun 191 Rbd. 64 Skilling. Overskuddet af Administrationsgebyhret, efterat Lønninger, Pensioner og andre med Administrationen forbundne Udgifter ere fradragne, gaaer tilligemed tilfældige Indtægter til Reservefondet. Den Tilvært samme har faaet i de forskjellige Aar har været meget forskjellig; ja i enkelte Aar har det endogsaa maattet gjøre Tilskud til Dækning af Udgifterne; men det er dog siden Aaret 1817

*) Ved Slutningen af Aaret 1813, (altsaa efter Omskrivningen, og efter at de lidte Tab vare afskrevne), udgjorde Overformynderimidlerne i Kjøbenhavn c. 4½ Million Rbd. I Aaret 1835 vare de tiltagne til c. 8½ Million Rbd. Den særdeles Sikkerhed som Overformynderiet giver, og Prærogativet at hvad der staaer sammestedes er fri for Arrest, Beslag og Creditorers Fordring, har medført at en Deel Capitaler ved testamentarisk Disposition og Bevilling, som ei er vanskelig at erholde, sættes fast i Overformynderiet og bestyres af samme, og Totalbeløbet af hvad der bestyres af Kjøbenhavns Overformynderi er saaledes noget større end det ovenanførte Beløb.

**) Selv naar Kjøbenhavn ikke medregnes findes forholdsviis de største Overformynderimidler i de sjellandske, og dernæst i de fyenske Kjøbstæder.

***) Heraf falder 1,275,867 Rbd. paa Kjøbstæderne. I Aaret 1806 udgjorde Overformynderimidlerne paa Øerne kun 820,000 Rdl. Cour.

voxet op til 196,024 Rbd. (jfr. Depart. Tid. 1849 S. 475). Med Renten af dette Fond har Overformynderiet en aarlig Indtægt af i Alt c. 29,000 Rbd. Dette er vel ikke lidet mere end Administrations-Omkostningerne udgjøre; men ligesom det er urigtigt naar Man paa Grund heraf har sagt, at de Umyndige bleve beskattede til Communens Fordeel, efterdi Communen ikke har nogen Deel i dette Fond, der ene er til Sikkerhed og derved til Fordeel for de Umyndige, saaledes kunde det vel være tvivlsomt om det vilde være rigtigt at ophøre med at accumulere Reservefondet, og i den Anledning at nedsætte Administrationsgebyhret; thi deels er Reservefondet ikke, i det mindste ikke i det sidste Decennium, tiltaget i synderlig stærkere Forhold end Overformynderimidlernes Masse; deels vil Man i Længden vel neppe kunne vente at undgaa Tab deels ved Embedsmænds Uredelighed*), (der nok kan opdages, men ikke forebygges ved den strenge Control, som Resl. af 17de Sept. 1842 har anordnet), deels ved Salg af Panter, især da Udlaan, (der rigtignok i Reglen kun gjøres til Halvdelen af Pantets Værdi, skjøndt Pl. af 7de Juni 1827, der indeholder Reglerne for den Sikkerhed, der skal haves ved Overformynderimidlers Udlaan, tilsteder Laan paa ⅔ af Pantets Værdi), i den nyere Tid oftere ere blevne gjorte i Landeiendomme, med Hensyn til hvilke Taxationen er vanskelig og Værdien omskiftelig.**)

---

*) At Staten, som befaler de Umyndiges Midlers Indsættelse i Overformynderierne, ikke garanterer de Umyndige de Tab, som de kunne lide ved Embedsmænds Uredelighed, synes ikke billigt.

**) Det maa her ogsaa erindres at Umyndiges Capitaler, der indbetales inden den 3die i Maaneden, forrentes fra den 11te i samme Maaned, uden at Overformynderiet i Reglen til den Tid kan faa Pengene gjort frugtbringende, og at Tabet herved og ved at Overformynderiet stadig maa paa Folio i Banken have en contant Kassebeholdning paa 30 til 50,000 Rbd. af indkomne Capitaler, hvilke det forrenter til Umyndige uden selv deraf at drage Rente, falder Reservefondet til Last.

Med Hensyn til den temmelig complicerede Materie om de Betingelser, under hvilke Overformynderimidler modtages til Forrentning i Statskassen, hvilket siden 1ste Januar 1840 kun skeer med 3½ pCt., henvises til Pl. 9de Marts 1792, Pl. 26de Juli 1831 og Pl. 5te Novb. 1839, men især til Depart. Tid. for 1850 S. 130 ff.

F. Om Sparekasserne.

Sparekasserne, som opkom i Tydskland i den sidste Halvdeel af det forrige Aarhundrede, men som dog først ret ere komne til Virksomhed i Verden i Løbet af dette Aarhundrede*), fandt alt tidligen Efterligning i den danske Stat. I Kiel blev der saaledes allerede oprettet en Sparekasse i Aaret 1796, i Altona i Aaret 1801, paa Grevskabet Holsteinborg i Aaret 1810, og i Odense i Aaret 1816**). I Aaret 1819 lod Bestyrelsen for det slesv. holst. patriotiske Selskab ved et af sine Medlemmer forfatte et kort Udtog af et i London udgivet Skrift om de engelske Sparekasser, hvilket det derpaa lod uddele i alle Menigheder, og dette bevirkede at en Mængde slige Anstalter bleve grundlagte i Hertugdømmerne, og at navnlig næsten enhver af sammes Stæder fik sin Sparekasse. Ogsaa i Kongeriget havde denne Sag, omtrent samtidigen hermed, og efter at Kjøbenhavn den 1ste Mai 1820 havde faaet en Sparekasse, en glædelig Fremgang. Der blev saaledes oprettet Sparekasser i Aalborg i Aaret 1823, Holbek 1826, Veile

*) Det ældste Exempel er det, som blev givet i Hamborg ved Organisationen i Aaret 1778 af den 9de Klasse i den Hamborgske Forsørgelseskasse. Sparekasserne fik først Indpas i England i Aaret 1804, og i London først 1816; og om Paris end fik en Sparekasse alt i Aaret 1818, blev Sparekasserne dog først fra Aaret 1835 en national Institution i Frankrig.

**) Nærmere Oplysning om disse ældre Sparekassers Indretning og Virksomhed findes i Penia for 1814 S. 188 ff., og for 1816 S. 127 ff.

Moen og Holstebro 1827, Falster og Viborg 1828, Thisted, Randers, Helsingøer og Ebeltoft 1829, Fyens Stift og Ringsted 1832, Roeskilde 1833, Kjøge 1836, Aarhuus og Storehebbinge 1839, Frederiksborg Amt og Nakskov 1841, Rudkjøbing 1842, Bornholm 1844, Ringkjøbing, Hjørring og Frederikshavn 1844, Præstø 1845, Ribe 1846, Faaborg, Grevskabet Holsteinborg, Lemvig, Nyborg og Horsens 1847. Hvad der i overordentlig høi Grad bidrog til at fremme Sparekassernes Oprettelse var at det ikke blot paa derom indgiven Ansøgning ved kongelige Resolutioner blev tilladt de forskjellige Sparekasser at indsætte deres Capitaler i Statskassen til Forrentning, men at der ogsaa indtil Aaret 1832 ved disse kongelige Resolutioner blev af et vist Beløb, (som Man kaldte deres „Grundfond") *), og som var forskjelligt efter den Udstrækning Sparekasserne antoges at ville opnaae, tilstaaet dem 5 pCt. af den ene Halvdeel og 4½ pCt. af den anden Halvdeel og ellers 4 pCt., for at Sparekasserne ved af et vist Beløb at faa en høiere Rente end den de selv tilsvarede Interessenterne, (hvilken dengang i Reglen var 4 pCt.), kunde være i Stand til at bestride deres Administrations-Udgifter. Heri skete der ved Kongelig Resolution af 14de Decbr. 1832 den Forandring, at der fra 1ste Januar 1833 kun skulde af Statskassen svares 4 og 3½ pCt. af de Grundfonds Beløb, af hvilke der hidtil var svaret 5 og 4½ pCt., og at der af Summer, som af Sparekasserne blev indsat i Statskassen, kun skulde svares 3 pCt., i det Man nemlig herved vilde tvinge Sparekasserne til at gjøre deres Capitaler frugtbringende ved Udlaan til Private mod Hypothek. I samtlige Sparekasser indestod i Begyndelsen af Aaret 1838 2,142,180 Rbd., hvoraf

*) Størrelsen af de for de forskjellige Sparekasser bevilligede Grundfond kan sees i Depart. Tid. 1850 S. 183.

over Halvdelen, nemlig 1,128,837 Rbd. i Kbhavns Sparekasse. Ti Aar senere, nemlig ved Krigens Udbrud, var Beløbet voxet til 9,284,000, (hvoraf 2,027,000 i Kjøbenhavns), og for Tiden udgjør det 7,325,000, hvoraf 1,480,000 i Kjøbenhavns.

Efter saaledes at have omtalt Sparekasserne i Almindelighed, skulle vi i al Korthed meddele lidt Oplysning om hver enkelt af samme især.

Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn blev oprettet den 1ste Mai 1820 ifølge en fra Collin, Mynster, og flere andre Fædrelandsvenner udgaaet Indbydelse af 14de April s. A. Den havde strax en overordentlig heldig Fremgang, hvad den følgende Oversigt over hvad der blev indskudt og udtaget af samme i de 9 første Aar af dens Virksomhed nærmere vil vise.

	blev indbetalt (oplagte Renter incl.)	blev udbetalt af det indskudte Capitalbeløb.
	Rbd.*)	Rbd.
fra 1ste Mai 1820—11te Novbr. 1821	102,640	17,871
— 12te Novbr. 1821—11te Novbr. 1822	142,198	39,588
— — 1822 — 1823	223,705	65,356
— — 1823 — 1824	303,318	93,907
— — 1824 — 1825	321,308	145,520
— — 1825 1826	308,257	184,197
— — 1826 — 1827	357,687	201,795
— — 1827 — 1828	368,078	206,990
— — 1828 — 1829	407,587	252,381

Som Følge af at Indskuddene saaledes stedse oversteg Tilbagebetalingerne var Beløbet af hvad der indestod i Sparekas-

*) For at lette Oversigten er Repræsentativer og rede Sølv her lagt sammen, skjøndt Repræsentativer, i hvilke omtrent Halvdelen af de indskudte Beløb bleve gjorte, i hele Sparekassens Begyndelsesperiode stode under pari.

Moen og Holstebro 1827, Falster og Viborg 1828, Thisted, Randers, Helsingøer og Ebeltoft 1829, Fyens Stift og Ringsted 1832, Roeskilde 1833, Kjøge 1836, Aarhuus og Storeheddinge 1839, Frederiksborg Amt og Nakskov 1841, Rudkjøbing 1842, Bornholm 1844, Ringkjøbing, Hjørring og Frederikshavn 1844, Præstø 1845, Ribe 1846, Faaborg, Grevskabet Holsteinborg, Lemvig, Nyborg og Horsens 1847. Hvad der i overordentlig høi Grad bidrog til at fremme Sparekassernes Oprettelse var at det ikke blot paa derom indgiven Ansøgning ved kongelige Resolutioner blev tilladt de forskjellige Sparekasser at indsætte deres Capitaler i Statskassen til Forrentning, men at der ogsaa indtil Aaret 1832 ved disse kongelige Resolutioner blev af et vist Beløb, (som Man kaldte deres „Grundfond") *), og som var forskjelligt efter den Udstrækning Sparekasserne antoges at ville opnaae, tilstaaet dem 5 pCt. af den ene Halvdeel og 4½ pCt. af den anden Halvdeel og ellers 4 pCt., for at Sparekasserne ved af et vist Beløb at faa en høiere Rente end den de selv tilsvarede Interessenterne, (hvilken dengang i Reglen var 4 pCt.), kunde være i Stand til at bestride deres Administrations-Udgifter. Heri skete der ved Kongelig Resolution af 14de Decbr. 1832 den Forandring, at der fra 1ste Januar 1833 kun skulde af Statskassen svares 4 og 3½ pCt. af de Grundfonds Beløb, af hvilke der hidtil var svaret 5 og 4½ pCt., og at der af Summer, som af Sparekasserne blev indsat i Statskassen, kun skulde svares 3 pCt., i det Man nemlig herved vilde tvinge Sparekasserne til at gjøre deres Capitaler frugtbringende ved Udlaan til Private mod Hypothek. I samtlige Sparekasser indestod i Begyndelsen af Aaret 1838 2,142,180 Rbd., hvoraf

*) Størrelsen af de for de forskjellige Sparekasser bevilligede Grundfond kan sees i Depart. Tid. 1850 S. 183.

Kassens raske Fremgang i Perioden 1830 til 1847 vil nærmere sees af de følgende Tal

	blev indbetalt (oplagte Renter incl.)	blev udbetalt af det indskudte Capitalbeløb.
	Rbd.	Rbd.
fra 12te Novbr. 1829 til 11te Novbr. 1830	347,317	360,459
— — 1830 — — 1831	239,176	278,283
— — 1831 — — 1832	272,372	258,909
— — 1832 — — 1833	291,029	273,781
— — 1833 — — 1834	342,182	332,665
— — 1834 — — 1835	357,597	329,100
— — 1835 — — 1836	383,863	333,952
— — 1836 — — 1837	698,080	1,022,909
— — 1837 — — 1838	379,701	318,579
— — 1838 — — 1839	417,126	349,505
— — 1839 — — 1840	492,359	385,821
— — 1840 — — 1841	540,988	421,060
— — 1841 — — 1842	542,610	504,085
— — 1842 — — 1843	621,820	459,143
— — 1843 — — 1844	653,661	544,633
— — 1844 — — 1845	739,765	619,952
— — 1845 — — 1846	773,665	704,555
— — 1846 — — 1847	687,247	643,258

Krigen og Tidsforholdene have bevirket at der i Aarene 1848 og 1849 er blevet udtaget meget mere end der er blevet indsat, nemlig

	indsat.	udtaget.
	Rbd.	Rbd.
fra 12te Novbr. 1847 til 11te Novbr. 1848	403,575	980,282
— — 1848 — — 1849	412,729	383,173

og medens der den 11te Novbr. 1847 indestod 2,027,223 Rbd. paa 9075 Conti, indestod der den 11te Novbr. 1849 kun 1,480,121 Rbd. paa 9075 Conti. — Sparekassen har for-

øvrigt for Tiden 3 Afdelinger. Den 12te Febr. 1844 blev der nemlig aabnet en ny Afdeling, i hvilken for Fremtiden alle nye Indskud skulde optages, og 2den Afdeling blev derfor sluttet. I den 1837 sluttede første Afdeling stod den 11te Nov. 1849, som nysomtalt, kun 464 Rbd., der rimeligviis er glemt sammesteds. I anden Afdeling, der bestandig formindskes ved at de i samme indskudte Summer udtages, medens ingen nye komme til, indestod ved det nysnævnte Tidspunkt 460,143 Rbd. I den 3die Afdeling, i hvilken alle i de 6 sidste Aar gjorte Indskud staae, og i hvilken alle de Indskud, der gjøres, optages, indestod den 11te Novbr. 1849 1,100,267 Rbd., og i alle 3 Afdelinger indestod altsaa ved dette Tidspunkt, som nysanført, 1,480,121 Rbd. Omkostningerne ved den heromtalte Sparekasse, der beløbe sig til c. 5000 Rbd. aarlig, afholdes af Sparekassens Administrationsfond, der for Tiden eier circa 67,000 Rbd. Udestaaende i Prioriteter har den kjøbenhavnske Sparekasse omtrent ½ Million, til Forretning i Nationalbanken ligeledes noget over ½ Million, og til Forrentning i Statskassen henved ½ Million.

Renterne af Indskuddene lade de, som have Penge staaende i Sparekassen, i Reglen lægge til Capitalen, og kun en ringe Deel af det hele forfaldne Rentebeløb bliver udbetalt.

	udgjorde Renten.	heraf udbetaltes kun.
	Rbd.	Rbd.
fra 12te Novbr. 1846 til 11te Novbr. 1847	57,432	9,414
— — 1847 — — 1848	56,965	13,154
— — 1848 — — 1849	42,284	6,724

Hvad der aarlig indsættes paa de ældre Conti udgjør i Reglen omtrent det Dobbelte af hvad der aarlig indsættes paa

nye Conti. — Contoernes Gjennemsnits Størrelse har kun været liden Forandring underkastet i Tidens Løb. Den var den

11te Novbr. 1825 . . . . 151 Rbd.
11te Novbr. 1840 . . . . 174 —
11te Novbr. 1847 . . . . 164 —
11te Novbr. 1849 . . . . 163 —

I de tre Aar fra 11te Novbr. 1846 til 11te Novbr. 1849 var af Indskuddene

13 pCt. for Børn
22 — for mandlige Tyende
11 — for qvindelige Tyende
15 — for Haandværksstanden
11 — for Svendekasser, Sygekasser, Selskaber og lignende Indretninger. Den egenlige Arbeidsklasse, (Dagleiere, Sypiger o. desl.), afbenytte desværre Sparekassen kun lidet, og i det her nævnte Tidsrum faldt kun 4 pCt. af Indskuddene paa denne Klasse.

En Oversigt over de 31 andre Sparekasser, som findes i Kongeriget Danmark, vil erholdes af følgende Tabel.

I Sparekassen for	indestod før Krigens Udbrud				Interessenternes Antal.	Gjennemsnit for hver.
		Rbd.		Rbd.		
Kjøge og Omegn opr. 1836 *).........	1ste Jan. 1848...	257,184	1ste Jan. 1850...	211,864	1183	187
Roeskilde og Omegn opr. 1833	1ste Jan. 1848...	756,169	1ste Jan. 1850...	627,969	3039	207
Frederiksborg Amt opr. 1841	1ste Marts 1848..	126,900	1ste Jan. 1850...	80,800	1131	71
Helsingøer og Omegn opr. 1829	1ste Jan. 1848...	187,666	1ste Jan. 1850...	99,861	592	168
Holbek Amt opr. 1826................	Mai 1848.......	485,222	Mai 1850.......	354,462	c. 2300	154
Ringsted og Omegn opr. 1832..........	Mai 1848.......	1,051,620	April 1850.......	871,550	4220	207
Holsteinborg Grevskab og O. opr. 1847..	1ste Jan. 1848...	111,441	1ste Jan. 1850...	170,956	756	226
Møen opr. 1827......................	Marts 1848	129,814	1ste Jan. 1850...	98,835	771	128
Storeheddinge og O. opr. 1839	Marts 1848	101,390	April 1850.......	78,147	c. 500	156
Præstø og O. opr. 1845..............	1ste Febr. 1848...	128,252	1ste Jan. 1850...	102,584	550	187
Bornholm opr. 1844..................	Jan. 1848.......	21,000	April 1849.......	17,000	160	106
Fyens Stift 1832	1ste Jan. 1848...	1,200,254	1ste Jan. 1850...	948,721	7785	122
Faaborg og O. opr. Octbr. 1847			Decbr. 1849	23,558	c. 350	67
Rudkjøbing og Omegn 1842............	1ste April 1848...	85,581	Marts 1850	81,254	485	168
Nyborg og Omegn opr. 1847...........	Jan. 1848.......	59,263	Jan. 1850.......	104,243	705	148
Lolland (Nakskov) opr. 1841	Jan. 1848.......	249,367	Mai 1850.......	194,696	c. 1400	139

[illegible]	Mai 1846	180,129	Mai 1850	136,029	891	153
Hjørring og Omegn opr. 1844	Marts 1848	93,675	1ste Jan. 1850	48,637	866	119
Frederikshavn og O. opr. 1844	Aug. 1847	19,349	Marts 1850	16,519	c. 210	79
Thisted Amt opr. 1829	1ste April 1848	24,475	1ste Jan. 1850	20,052	250	80
Aalborg og Omegn opr. 1828	Marts 1848	936,626	1ste Juli 1849	627,700	4780	181
Viborg og Omegn opr. 1828	1ste Jan. 1848	130,502	1ste Jan. 1850	79,591	631	126
Ebeltoft opr. 1829	Marts 1848	41,688	1ste Jan. 1850	31,368	291	108
Randers og Omegn opr. 1829	Marts 1848	254,805	1ste Jan. 1850	200,221	1761	114
Horsens og O. opr. 1847	Marts 1848	20,200	1ste Juli 1849	28,450	c. 400	59
Aarhuus opr. 1839	1ste Aug. 1848	218,282	1ste Aug. 1849	206,400	1200	172
Veile Amt opr. 1827	Jan. 1848	220,000	April 1850	211,150	1499	141
Holstebro og O. opr. 1827	Marts 1848	64,853	Febr. 1850	37,585	331	114
Ringkjøbing og O. opr. 1844	11te Decbr. 1847	55,928	11te Decbr. 1849	46,443	549	85
Lemvig opr. 1847	Marts 1848	24,047	11te Decbr. 1849	17,709	287	65
Ribe og Omegn opr. 1846	Marts 1848	70,807	1ste Jan. 1850	80,748	474	170
		7,256,939		5,845,022	39,797	147

*) Ved nogle af de ovennævnte Sparekasser er det Aar, i hvilket de ere oprettede, af Mangel paa nærmere Kundskab derom, antaget at være det samme som det, i hvilket der ved kongelig Resolution blev bevilget dem Grundfond.

I Sparekassen for	indestod før Krigens Udbrud				Interessenternes Antal.	Gjennemsnit for hver.
		Rbd.		Rbd.		
Kjøge og Omegn opr. 1836*).........	1ste Jan. 1848...	257,184	1ste Jan. 1850...	211,864	1133	187
Roeskilde og Omegn opr. 1833	1ste Jan. 1848...	756,169	1ste Jan. 1850...	627,969	3039	207
Frederiksborg Amt opr. 1841	1ste Marts 1848..	126,900	1ste Jan. 1850...	80,800	1131	71
Helsingøer og Omegn opr. 1829	1ste Jan. 1848...	187,666	1ste Jan. 1850...	99,861	592	168
Holbek Amt opr. 1826................	Mai 1848.......	485,222	Mai 1850.......	354,462	c. 2300	154
Ringsted og Omegn opr. 1832..........	Mai 1848.......	1,051,620	April 1850.......	871,550	4220	207
Holsteinborg Grevskab og O. opr. 1847..	1ste Jan. 1848...	111,441	1ste Jan. 1850...	170,956	756	226
Møen opr. 1827......................	Marts 1848	129,814	1ste Jan. 1850...	98,835	771	128
Storeheddinge og O. opr. 1839	Marts 1848	101,390	April 1850.......	78,147	c. 500	156
Præstø og O. opr. 1845...............	1ste Febr. 1848...	128,252	1ste Jan. 1850...	102,584	550	187
Bornholm opr. 1844..................	Jan. 1848.......	21,000	April 1849.......	17,000	160	106
Fyens Stift 1832	1ste Jan. 1848...	1,200,254	1ste Jan. 1850...	948,721	7785	122
Faaborg og O. opr. Octbr. 1847			Decbr. 1849	23,558	c. 350	67
Rudkjøbing og Omegn 1842............	1ste April 1848...	85,581	Marts 1850	81,254	485	168
Nyborg og Omegn opr. 1847...........	Jan. 1848.......	59,268	Jan. 1850.......	104,243	705	148
Lolland (Nakskov) opr. 1841	Jan. 1848.......	249,867	Mai 1850.......	194,626	c. 1400	139

Falster opr. 1828	Mai 1848	180,129	Mai 1850	136,029	891	158
Hjørring og Omegn opr. 1844	Marts 1848	93,675	1ste Jan. 1850	48,637	866	119
Frederikshavn og O. opr. 1844	Aug. 1847	19,349	Marts 1850	16,519	c. 210	79
Thisted Amt opr. 1829	1ste April 1848	24,475	1ste Jan. 1850	20,052	250	80
Aalborg og Omegn opr. 1823	Marts 1848	936,626	1ste Juli 1849	627,700	4780	131
Viborg og Omegn opr. 1828	1ste Jan. 1848	130,502	1ste Jan. 1850	79,591	631	126
Ebeltoft opr. 1829	Marts 1848	41,688	1ste Jan. 1850	31,368	291	108
Randers og Omegn opr. 1829	Marts 1848	254,805	1ste Jan. 1850	200,221	1761	114
Horsens og O. opr. 1847	Marts 1848	20,200	1ste Juli 1849	28,450	c. 400	59
Aarhuus opr. 1839	1ste Aug. 1848	218,282	1ste Aug. 1849	206,400	1200	172
Veile Amt opr. 1827	Jan. 1848	220,000	April 1850	211,150	1499	141
Holstebro og O. opr. 1827	Marts 1848	64,853	Febr. 1850	37,585	331	114
Ringkjøbing og O. opr. 1844	11te Decbr. 1847	55,928	11te Decbr. 1849	46,443	549	85
Lemvig opr. 1847	Marts 1848	24,047	11te Decbr. 1849	17,709	287	65
Ribe og Omegn opr. 1846	Marts 1848	70,807	1ste Jan. 1850	80,748	474	170
		7,256,939		5,845,022	39,797	147

*) Ved nogle af de ovennævnte Sparekasser er det Aar, i hvilket de ere oprettede, af Mangel paa nærmere Kundskab derom, antaget at være det samme som det, i hvilket der ved kongelig Resolution blev bevilget dem Grundfond.

øvrigt for Tiden 3 Afdelinger. Den 12te Febr. 1844 blev der nemlig aabnet en ny Afdeling, i hvilken for Fremtiden alle nye Indskud skulde optages, og 2den Afdeling blev derfor sluttet. I den 1837 sluttede første Afdeling stod den 11te Nov. 1849, som nysomtalt, kun 464 Rbd., der rimeligviis er glemt sammesteds. I anden Afdeling, der bestandig formindskes ved at de i samme indskudte Summer udtages, medens ingen nye komme til, indestod ved det nysnævnte Tidspunkt 460,143 Rbd. I den 3die Afdeling, i hvilken alle i de 6 sidste Aar gjorte Indskud staae, og i hvilken alle de Indskud, der gjøres, optages, indestod den 11te Novbr. 1849 1,100,267 Rbd., og i alle 3 Afdelinger indestod altsaa ved dette Tidspunkt, som nysanført, 1,480,121 Rbd. Omkostningerne ved den heromtalte Sparekasse, der beløbe sig til c. 5000 Rbd. aarlig, afholdes af Sparekassens Administrationsfond, der for Tiden eier circa 67,000 Rbd. Udestaaende i Prioriteter har den kjøbenhavnske Sparekasse omtrent ½ Million, til Forretning i Nationalbanken ligeledes noget over ¼ Million, og til Forrentning i Statskassen henved ½ Million.

Renterne af Indskuddene lade de, som have Penge staaende i Sparekassen, i Reglen lægge til Capitalen, og kun en ringe Deel af det hele forfaldne Rentebeløb bliver udbetalt.

	udgjorde Renten.	heraf udbetaltes kun.
	Rbd.	Rbd.
fra 12te Novbr. 1846 til 11te Novbr. 1847	57,482	9,414
— — 1847 — — 1848	56,985	13,154
— — 1848 — — 1849	42,284	6,724

Hvad der aarlig indsættes paa de ældre Conti udgjør i Reglen omtrent det Dobbelte af hvad der aarlig indsættes paa

Ligesom i Kjøbenhavn, saaledes er det ogsaa i den øvrige Deel af Kongeriget overveiende Børn og Tjenestefolk, og kun derimod i ringe Grad den egenlige Arbeidsklasse, som benytter Sparekasserne. I de største af Sparekasserne udenfor Kjøbenhavn, nemlig Ringsteds, og Fyens Stifts, er i den førstnævnte af 4220 Interessenter de 1845 Børn og 1132 Tjenestetyende, og i Fyens Stifts Sparekasse af 7785 Interessenter de 3447 Tjenestetyende og 1248 Børn. — At der maatte blive gjort Noget for at faae den egenlige Arbeidsklasse til at benytte de heromtalte særdeles gavnlige Indretninger, var høiligt at ønske.

Femte Hovedafdeling.

Om den danske Stats udvortes Forhold.

Det vigtigste af den danske Stats Forhold til Udlandet er vistnok, (navnlig for Tiden da det tidligere bestaaende tydske Forbund ikke længere er i Kraft), det Forhold, i hvilket den staaer til alle de søfarende Nationer med Hensyn til dens Ret til at fordre Øresunds- og Belttold.

De danske Konger have fra de ældste Tider tilegnet sig Ret over det til Danmark grændsende Hav, og over alle Sunde og Fjorder, der løbe imellem de danske Lande eller ind i samme, og især have de sat stor Priis paa Herredømmet over Øresundet*). Allerede meget langt tilbage i Tiden sees de ogsaa at have forlangt en Told af de gjennem samme seilende Skibe. Fundamentet for Retten til at forlange denne Told anseer Conferentsraad Schlegel**) de danske Kongers Høihedsret over Sundet at være, ifølge hvilken de efter eget Forgodtbefindende aldeles kunde forbyde Gjennemfarten gjennem samme (saaledes

*) I Oldtiden, og endnu paa Valdemar Atterdags Tid, kaldtes Øresund jevnlig Noresund ɔ: det snævre Sund. Navnet Øresund kommer af at Landet paa det smalleste Sted af Sundet danner et Øre.

**) Jfr. hans »Danmarks og Hertugdømmernes Statsret«. Kbhavn 1827 S. 308.

som den Ottomanniske Regjering længe gjorde det med Farten gjennem Strædet ved Dardanellerne), eller tilstaae den under visse Betingelser, saasom mod Erlæggelsen af en Toldafgift, hvilken de forskjellige Regjeringer stedse have anseet sig berettigede til at fordre for Seilads paa en gjennem deres Lande løbende Flod, med hvilken sidstnævnte et saa smalt Sund som Øresundet godt kan sammenlignes; og ligesom den ovennævnte sagkyndige Lærde paa Grund heraf forkaster deres Anskuelse, som søge Oprindelsen til Øresundstolden i, at de danske Konger holdt Sundet frit for Sø-Røvere, der fortrinsviis søgte til samme, paa Grund af de mange Skibe, der færdedes sammesteds for Handelens, og for den rige Sildefangsts Skyld, hvilken der dengang fandtes; samt i, at Man fra Aaret 1202 af sikkrede Gjennemfarten ved Fyr: saaledes anseer han ogsaa Traktaterne med de forskjellige Sømagter i Anledning af Øresundstolden kun som en Stadfæstelse paa Retten til samme, men ikke som Grundvolden for samme. — Om Man end har Dokumenter fra Aarene 1328 og 1368, af hvilke Man kan slutte sig til at Øresundstolden da allerede i længere Tid har været opkrævet, saa er det ældste Dokument, i hvilket den ligefrem omtales, dog en Traktat af 6te Aug. 1490 mellem Kong Hans og Henrik den 7de i England, i hvilken engelske Skibe forpligtes til at seile gjennem Øresund, og til, hvis Uveir driver dem til at passere Beltet, at klarere Tolden i Nyborg. Senere i Tidernes Løb blev et høist betydeligt Antal Traktater sluttet med forskjellige Sømagter om denne Told, af hvilke de vigtigste ere: den med Keiser Carl den 5te som Herre af Nederlandene den 23de Mai 1544 afsluttede, Traktaten af 25de Juli 1560 med de sex saakaldte vendiske Stæder Lybek, Hamborg, Rostock, Stralsund, Wismar og Lyneborg, (der lige til den nyeste Tid vedblev at være Normen med Hensyn til de nævnte Stæder), og den saakaldte Christianopelske Traktat med

Hollænderne af 13de Aug. 1645*). Den sidstnævnte Traktat regulerede Tolden, (der oprindelig synes at være svaret med et vist Beløb, uden Hensyn til Ladningens Beskaffenhed, og først senere tillige med en med Hensyn til de forskjellige Varer forskjellig Afgift, der oprindelig blev erlagt med en vis Brøk af Ladningen in natura, i hvilken Henseende der idelig blev gjort Forandringer, der i Reglen vare Forhøielser), saaledes som den senere indtil Aaret 1842 vedblev at være for de saakaldte priviligerede Nationer. For at forebygge at de Søfarende skulde eludere Bestemmelserne om Øresundstolden, (hvis Erlæggelse i Modvillighedstilfælde Man i ældre Dage havde sikkret sig ved Anlæggelsen af Fæstningerne Flynderborg og Krogen, der senere bleve afløste af den i Aarene 1574—1583 opførte Kronborg Fæstning, ligesom det ved Helsingør stationerede Vagtskib ogsaa nu for Tiden har samme Bestemmelse), ved at seile gjennem Belterne, har det fra de ældste Tider været fastsat, at de gjennem store Belt seilende Skibe ved Nyborg, og de gjennem lille Belt seilende Skibe ved Fredericia skulde være pligtige til at erlægge den samme Told, som de gjennem Sundet gaaende (i hvilken Anledning et Vagtskib ogsaa er stationeret ved Nyborg i Seiladstiden); ligesom ogsaa Canaltolden for Farten gjennem den slesvig-holsteenske Canal af samme Grund er fastsat med specielt Hensyn til Øresundstolden**). Da Strømtolden, (af hvilken de $\frac{7}{8}$ omtrent falder paa

*) Den findes i Schous Udtog af Forordn. 1ste Bind.

**) De gjennem den slesvig-holsteenske Canal seilende Skibes Antal var i Gjennemsnit

i Decenniet	1814—1823	2572	aarlig
—	1824—1833	2550	—
—	1834—1843	2814	—

Siden Canal-Toldens Nedsættelse ved Tarif af 23de Marts 1842

Seiladsen gjennem store Belt), kun udgjør circa $\frac{1}{20}$ af hvad Øresundstolden udgjør, sees heraf hvor lidet Seiladsen gjennem Belterne benyttes. — Skibenes Antal, som aarlig passere store Belt er dog større end Man herefter skulde antage, nemlig c. 2000; men foruden at omtrent $\frac{1}{4}$ af dem ere ballastede, er det overveiende Antal mindre Skibe, som gaae med Kornvarer til Norge og England.

De nu gjeldende Bestemmelser med Hensyn til Øresundstolden findes i Tariffen af 1ste Januar 1842, der findes indrykket i den saakaldte Schou'ske Samling af Frdgr. (jfr. Bekjendtgjørelse af 16de Mai 1846). Indenlandske Varer, derunder indbefattede slesvigske, holsteenske og lauenborgske, (Varer fra Altona alene undtagne), ere fritagne for Tolderlæggelse i Sundet og Belterne*), hvad enten de findes paa indenlandske eller fremmede Skibe. Alle til Færøerne, Island og Grønland udgaaende Varer, hvad enten de ere indenlandske eller fremmede, samt de Varer, som derfra hjembringes og igjen til indenrigske eller fremmede Steder udføres, ere saavel ved Indgaaende som ved Udgaaende fritagne for Told i Sundet og Belterne. Dansk-vestindiske Produkter, som findes opførte i de dansk-vestindiske Toldsedler, og som fra Dansk-Vestindien hjembringes i inden-

---

(jfr. 3die Deel S. 665) er Antallet tiltaget. Det var nemlig

i Aaret	1843......	3865
—	1844......	3729
—	1845......	3727
—	1846......	4019
—	1847......	4171

Canal-Tolden udgjør c. 115,000 Rdl. Brutto og c. 72,000 Rdl. Netto aarlig.

*) Samme Fritagelse nyde ogsaa de fremmede Varer, der ved Kjøbenhavns eller andre indenlandske Toldsteder sønden for Sund- og Strømtoldlinierne, (jfr. om disse Tarif 9de Januar 1842 § 18), ere fortoldede og frigjorte.

landske Skibe, ere fritagne for Told i Øresundet og Belterne, og alle Varer saavel indenlandske som fremmede, bestemte alene til Farten og Handelen paa de dansk-vestindiske Øer, ere, naar de i indenlandske Skibe passere Øresund, toldfrie. Indenlandske Skibe, der have fremmede Varer ombord, erlægge Told ligesom de privilegerede Nationer, (til hvilke alle de Nationer høre, som have nogen Interesse ved at være privilegerede); men nyde dog nogle smaa Begunstigelser. Varer, der ikke ere nævnte i Tariffen, svare i Told 1 Procent af deres Værdi.

I Frederik den 4des Tid var det høieste Antal af de gjennem Sundet seilende Skibe 3435. Et halv hundrede Aar senere, nemlig i Midten af det 18de Aarhundrede, var det steget til 5000. I Aaret 1770 steg det til 7736, og i Aarene 1777—1790 var det mindste Antal 8272, det største 11,233. I de 3 Aar 1790—1792 var Gjennemsnitstallet 10,766. Mod Slutningen af Aarhundredet varierede Antallet meget, og dette gjelder ogsaa om de første Decennier af dette Aarhundrede, hvad det S. 380 anførte, om Indtægten af Øresundstolden nærmere vil oplyse. Efter Udbruddet af Krigen i Aaret 1807 sank Antallet i ganske overordentlig høi Grad; men hævede sig efter Fredens Tilbagevendelse atter, hvad følgende Tabel nærmere vil vise.

Skibsfarten i Øresund.

	Efter Gjennemsnit af 1815–24.	Forholdet pro mille.	Efter Gjennemsnit af 1825–34.	Forholdet pro mille.	Efter Gjennemsnit af 1835–44.	Forholdet pro mille.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.	Efter Gjennemsnit af 1845–50.	Forholdet pro mille.
Danske Skibe	777	76	818	66	1069	75	1262	1350	1804	1241	1149	1266	1845	73
Norske	833	81	1198	97	1722	121	2125	2477	2814	1997	2876	2553	2474	133
Svenske	1622	158	1192	96	1212	85	1605	1878	2094	1951	2192	1982	1950	105
Russiske	354	35	422	34	746	53	813	894	848	981	1199	1188	987	53
Preussiske	1433	140	2071	167	2599	183	3126	3566	3321	1274	1363	2391	2507	135
Meklenborgske	428	42	591	48	847	60	986	1188	1213	907	838	1031	844	46
Lübekske	61	6	95	8	89	6	111	100	119	59	40	102	88	5
Hamborgske	31	3	31	3	24	2	21	35	45	10	7	39	26	1
Bremiske	75	7	59	5	50	4	32	61	73	11	6	34	36	2
Oldenborgske	39	4	45	4	105	7	138	185	231	51	73	208	148	8
Kniphausiske	"	"	4	"	1	"	"	4	8	4	"	"	3	"
Hannoveranske	372	36	479	39	678	48	768	985	1172	221	312	429	648	35
Hollandske	671	66	895	72	962	68	878	1286	1646	1689	1962	1906	1561	84
Belgiske	"	"	2	"	17	1	8	6	13	9	14	4	9	"
Franske	48	4	132	11	207	15	321	213	479	149	368	314	307	17
Engelske	3325	324	4151	335	3701	260	3672	4417	5505	6721	6876	5448	5440	295
Portugisiske	16	2	4	"	2	"	"	"	10	"	2	5	3	"
Spanske	6	1	6	"	14	1	8	6	12	8	2	2	6	"
Italienske	"	"	6	"	35	2	56	42	48	15	58	62	47	3
Østerrigske	"	"	1	"	1	"	"	"	"	2	"	"	"	"
Græske	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Amerikanske (saagodtsom alle nordamerikanske)	157	15	183	15	130	9	82	72	83	140	123	106	101	5
	10,248	1000	12,385	1000	14,211	1000	16,012	18,765	21,538	16,843	18,960	19,070	18,531	1000

Indtægten er fornemmelig i den sidste Snees Aar tiltaget betydeligt. I Christian den 4des Velmagtsdage udgjorde den c. 300,000 Species. I den senere paafølgende Krigsperiode aftog den betydeligt, men steg atter efter Freden 1720 til 3 til 400,000 Rdl. Courant. I Aaret 1770 var den 450,890 Rdl. Cour. I Aarene 1777—1796 var den i Gjennemsnit 578,710 Rdl. Cour., i Qvinqv. 1797—1801, 548,335 Rdl. Cour., hvorpaa den pludselig hævede sig og udgjorde

i 1802	 722,733	Rdl.	Cour.
- 1803	 831,440	—	—
- 1804	 949,476	—	—

men aftog derpaa, og sank under Krigen høist betydeligt, og udgjorde i Aaret 1808 endogsaa kun 9704 Rdl. Cour. Efter Freden hævede den sig atter, og blev i Finants-Overslaget 1817 ansat til 625,000 Rdl. Sølv. Et Decennium senere beløb den sig til omtrent 1 Million; og senere hævede den sig betydeligt og udgjorde i Aarene 1841—1846 i Gjennemsnit 2,027,400 Rbd. (jfr. 3die Bind S. 655), i Aaret 1847, 2,231,797 Rbd., i 1848, 2,130,404 og i 1849, 2,315,100 Rbd.

Forøvrigt bør det ikke her lades ubemærket at Indtægten af Øresundstolden fra de ældste Tider indtil Aaret 1771 tilflød Kongens Partikulair-Kasse, og først ved dette Tidspunkt blev overdragen til Statskassen.

Skjøndt Danmark i den nyere Tid har havt Bryderi nok for Sundtoldens Skyld*), har dog det Forhold, i hvilket det stod til Tydskland, i de sidste Aar bragt det i langt værre

*) Med England er under 13de Aug. 1841, og med Sverrig under 23de Aug. 1841 sluttet en Overeenskomst angaaende Sundtolden, hvilke Overeenskomster findes indrykkede i 24de Deel af Schous Frdgr. S. 910 ff. og 928 ff. En Mængde ældre Traktater med andre Magter angaaende denne Gjenstand findes nævnte i Indledningen til Tariffen af 1ste Januar 1842.

Forvikling. Da det er tvivlsomt, hvorvidt dette Forhold paa ny vil blive kaldt til Live, og i saa Fald i hvilken Form, bemærkes med Hensyn hertil blot i største Korthed Følgende. Det reent formelle og betydningsløse Forhold, i hvilket de danske Konger af den Oldenborgske Stamme gjennem Aarhundredernes Løb stode til den romerske Keiser som Hertuger af Holsteen, paa Grund af at samme var et arveligt Lehn af det tydske Keiserdømme (jfr. 3die Deel S. 379 ff.), ophørte den 6te Aug. 1806 ved det romerske Keiserdømmes Ophævelse, og ved Patent af 9de Septbr. s. A., (indrykket i den Schou'ske Samling af Forordninger), gik Holsteen ind under den danske Konges souveraine Herredømme, og incorporeredes, dog med provindsiel Selvstændighed. i det danske Monarki (jfr. 3die Bd. S. 395 og 404 ff.). — Da efter Napoleons Fald de til det forhenværende tydske Keiserdømme hørende Fyrster ved den saakaldte „Bundes-Akt“ af 8de Juni 1815 sammentraadte i et Forbund for gjensidigen at garantere hinanden deres Selvstændighed, og ved Wiener Congres-Akten af 9de Juni s. A. oprettede en Centralmagt til Beskyttelse mod Brud paa den ordnede Tilstand, tiltraadte Frederik den 6te, (hvad han ikke havde havt nødig), denne Forening af hinanden garanterende Fyrster, (ikke Forening af Lande, jfr. 3die Deel S. 436 og 437) for Holsteens og Lauenborgs Vedkommende. Det Forhold, i hvilket Kongen af Danmark herved kom til at staae til det tydske Forbund, og hvorom nærmere Underretning vil kunne findes i afdøde Etatsraad Falcks saakaldte Privatret 2den Deel S. 134-140, og i Maurenbrechers Staatsrecht, 2det Oplag 1843, og i de sammesteds nævnte Skrifter, navnlig Häberlins, Gönners, Klübers, Zachariæ's, Schmalz's og Weiss's*), ophørte i Aaret

*) Om de 3600 Mand af forskjellige Vaaben-Arter, som Kongen af Danmark var pligtig til som Hertug af Holsteen og Lauenborg at stille til Forbundshæren, see S. 145 in fine. Af de Beløb, som

1848 ved det tydske Forbunds under den europæiske Revolutionstid indtraadte Opløsning. Naar Danmark endnu i Aaret 1850, ifølge Aanden i det ophævede tydske Forbund, paakalder Tydsklands Hjelp til Holsteens Pacifikation, istedetfor selv at underkue Insurrektionen, da maa Grunden hertil søges, deels i at Danmark er en ringe Magt ligeoverfor det store Tydskland, og derfor maa gaae lempelig tilværks og rette sig efter Tidsomstændighederne, deels i Lyst til at undgaae den Blodsudgydelse og den Forbittrelse, som Oprørets Bekæmpelse ved danske Tropper vilde fremkalde.

De vigtigste af de Traktater, ved hvilke Danmarks Forhold til Udlandet er ordnet, ere, (naar Handelstraktaterne holdes udenfor Betragtningen), følgende: Fredstraktat af 2den Juli 1850 mellem Danmark og det saakaldte tydske Forbund, som findes indrykket i Depart. Tid. 1850 S. 1058 ff.; (jfr. den i Malmø afsluttede Vaabenstilstands Convention mellem Danmark og Preussen af 26de August 1848. Depart. Tid. for 1848 S. 573); Elbskibsfart-Akten af 23de Juni 1821 (Chronol. Samml. 1822 S. 14 ff.) med Additionel-Akt af 13de April 1844, samt Traktat af 13de April 1844 angaaende Reguleringen af Brunshauser (forhen Stader), Tolden, alle 3 afsluttede mellem Danmark og de andre Stater gjennem hvis Territorium Elben flyder*); Forlig af 22de Juni 1802, ved hvilket Forholdet med Hensyn til Landshøiheden over den forhen holsteenske By Lybecks Territorium endeligen blev reguleret, ligesom Forholdet til den gamle holsteenske Stad Hamborg allerede var bleven det ved Traktat af 27de Mai 1768 (jfr. Urkunden und Materialien II. 509 ff.)**); Traktat af 14de

blev udskrevne til Forbundsmatriklen, maatte for Holsteens og Lauenborgs Vedkommende udredes c. $\frac{1}{5}$.

*) De ovennævnte Traktater findes i Chronol.-Samml. 1844 S. 529 ff. og 540—731.

**) Lybeck selv opnaaede allerede i Aaret 1226 uomtvistelig Uafhængig-

Febr. 1842 om Grændseforholdene mellem Holsteen og Fyrstendømmet Lybeck; (Col. Tid 1842 Nr. 48, jfr. Col. Tid. 1845 Nr. 10); Traktat af 14de Januar 1814 om Norges Afstaaelse (indr. i Schous Frdgr.); Mageskifte-Traktaten af 4de Juni 1815 (Schous Frdgr.) ved hvilken Danmark tilbyttede sig Lauenborg af Preussen mod Svensk-Pommern og Rygen; Accessionstraktat af 26de Juli 1834 (indr. i Schous Frdgr.) til tvende mellem England og Frankrig sluttede Conventioner angaaende Negerhandelens Undertrykkelse; Frdg. af 22de Februar 1845 (Schous Frdgr. 24de Deel S. 933 ff. Col. Tid. 1845 S. 441 ff.) om Overdragelsen af de ostindiske Etablissementer til det brittisk-ostindiske Compagni; Convention af 17de August 1850 (Depart. Tid. S. 1121 ff.) om Salget af de dansk-guineiske Besiddelser til den engelske Regjering; Post-Convention af 17de September 1847 med Sverrig (Col. Tid. 1847 Nr. 51); Mageskifte-Traktat med Rusland*) 21de Mai og 7de Juni 1773 ratificeret 2den Juli 1773 (Clausen Recueil Pag. 84); Tiltrædelse af den bevæbnede Neutralitet 16de

---

hed af Hertugerne af Holsteen og Anerkjendelse som fri Rigsstad. Hamborg hyldede endnu i Aaret 1603 Christian den 4de, og Griffenfeld skriver, at denne Stad ustridigt ligger paa Kongen af Danmarks Territorium. I Aaret 1741 var Hamborgs Arvehylding atter paa Bane, og Christian den 6te delibererede med sine Ministre, om Man skulde tvinge den til samme. Først ved den ovennævnte Traktat blev Sagen bilagt, ved hvilken Leilighed Hamborg erlagde 1 Million Rdl.

Fyrstendømmet Lybeck er dannet af de Besiddelser, som oprindelig tilhørte Bispestolen og Dom-Capitlet i Lybeck og Collegialstiftet i Eutin. Disse Besiddelser vare utvivlsomt den holsteenske Landshoiheed undergivne, men Bisskoppen og Capitlet unddrog sig efterhaanden fra samme. I Aaret 1803 blev Bispedømmet sekulariseret, og som et særeget Fyrstendømme tillagt Hertugen af Oldenborg. Jfr. om de i denne Note omtalte Forhold Falcks Privatret 2den Deel S. 45 ff. og 3die Deel S. 664.

*) Jfr. om samme 3die Deel S. 392 ff. og S. 407 ff.

Decbr. 1800 (jfr. Martens Causes célèbres med II. 206 ff., Martens et de Cussy Recueil III. 215 jfr. 219).

De vigtigste af de bestaaende Handels- og Skibsfarts-Traktater ere afsluttede:

Belgien den 13de Juni 1841 (Schous Frdgr.).

Brasilien den 26de April 1828, (indr. i Schous Frdgr.) jfr. Toldk. Bekj. af 8de Jan. 1848 (Dep. Tid. 1848 S. 214), om at danske Skibe tilkomme samme Behandling i brasilianske Havne som brasilianske.

Bremen den 5te Novbr. 1835 (Schous Frdgr.).

China Tilsagn af 3die Juli 1845 fra den chinesiske Regjering, om at det danske Flag skal nyde alle de Begunstigelser, der indrømmes noget andet Flag.

Frankrig den 23de Aug. 1742 (Schous Frdgr.) og 9de Febr. 1842 (Schous Frdgr.)

Grækenland den 31te Octbr. 1846 (Schous Frdgr. 24de Deel S. 768 ff.)

Hamborg den 27de Mai 1768 (Urkunden und Materialien II. 509).

Hannover den 13de Mai 1843 (Chron. Samml. 1843 S. 248 ff.) og 13de April 1844 (Chron. Samml. 1840 S. 520 og 540 ff.).

Hawaii den 19de Octbr. 1846. (Trykt i Aaret 1846 i Honolulu paa Oahu paa engelsk, dansk og hawaiisk).

Holland den 15de Juni 1701 (Schous Frdgr.) og 10de Juli 1817 (Martens et de Cussy Recueil III. S. 311).

Lybeck den 8de Juli 1840 og 14de Octbr. 1840 (Schous Frdgr.) (Chron. Samml. 1840 S. 249 ff. jfr. 291 ff. og 1843 S. 258 ff.).

Mecklenborg-Schwerin den 25de Novbr. 1845 (Schous Frdg.).

Mexico den 19de Juli 1827 (Martens et de Cussy Recueil IV. S. III), og i Schous Frdgr. for 1834).

Neapel den 13de Jan. 1846 (Schous Frdgr.).

Nordamerikanske Fristater den 26de April 1826 (Schous Frd.).

Oldenborg den 31te Marts 1841 (Schous Frdgr.).

Portugal den 26de Septbr. 1766 (H. F. C. Clausen Recueil S. 1, Martens et de Cussy Recueil I. S. 54).

Preussen den 17de Juni 1818 (Schous Frdgr. og 26de Mai 1846 (Schous Frdgr.).

Rusland den 8de og 19de Octbr. 1782 (Schous Frdgr.) og 14de Octbr. 1831 (Schous Frdgr. 20de Deel S. 359 ff.).

Sardinien den 14de Aug. 1843 (Schous Frdgr.) og 14de Marts 1845 (Schous Frdgr. 24de Deel S. 494).

Spanien den 20de Marts 1641 (de Reedtz Repertoire S. 89 du Mont Corps universel I. S. 209) og 14de Aug. 1814*) (Schous Frdgr. 17de Deel S. 535 ff.)

Storbrittanien og Irland den 11te Juli 1670 (Reedtz Repertoire S. 121) og 16de Juni 1824 (Schous Frdgr.)

Sverrig og Norge den 2den Novbr. 1826 (Schous Frdgr.).

Tyrkiet den 1ste Mai 1841 (Schous Frdgr. 23de Deel S. 541 ff.).

---

*) I § 6 af denne Traktat hedder det „Kongen af Danmarks Rettigheder til Betalingen af de gamle Gjeldsposter, som den spanske Krone har paadraget sig med den Danske, ere anerkjendte som de vare i Begyndelsen af Aaret 1808".

Denne Gjeld, der deels hidrører fra nogle ældre Gjelds-Obligationer af 3die Novbr. 1662 lydende paa et Beløb af 197,842 Rdd. deels fra resterende Subsidiepenge, som alene for Aarene 1676—79 udgjorde det meget betydelige Beløb af 2,585,055 Rdl. Cour.; deels endelig fra Betaling for et meget betydeligt Antal til Disposition stillede Krigsskibe. Hele Gjelden udgjorde til Rest den 31te Decbr. 1720 et Beløb 4,077,406 Rdl. Cour. med 11,363,640 Rdl. Renter og 55,840,242 Rdl. Cour. Rentes Rente, og nu for Tiden udgjør den, med Rente og Rentes Rente, det colossale Beløb af c. 7000 Millioner Rdl. Courant, eller naar ingen Rentes Rente beregnes, men blot simpel Rente af 4 Procent, (skjøndt Rentefoden i forrige Aarhundrede var 5 Procent) 570 Mill. Rdl. Courant.

Venezuela den 26de Marts 1838 (Schous Frdgr. 22de Deel S. 291 ff.).

Østerrig den 12te Febr. 1834 (Schous Frdgr.).

Slige Handels-Traktaters Vigtighed vil blandt andet kunne sees af det i Roeskilde Stænd. Tid. for 1840 S. 1940 Anførte i en Petition fra nogle Handlende i Kjøbenhavn om Forandring i Handelsforholdene.

Til at føre alle Slags Forhandlinger med fremmede Magter angaaende Statens udvortes Forhold har den danske Stat, foruden Udenrigsministeriets Personale, det i 3die Deel S. 677 omtalte diplomatiske Embedspersonale.

Det danske Monarkies Handels-Interesse blev i Begyndelsen af Aaret 1851 foruden af 22 General-Consuler for Lybeck, Hamborg, Frankfurt am Mayn, Leipzig, Wien, Triest, Amsterdam, Antwerpen, London, Leith, Paris, Havanna, Neapel, Messina, Constantinopel, Smyrna, Marocco, St. Fé de Bogota, Lima, Caracas, Philadelphia, Rio Janeiro, repræsenteret af 96 Consuler og 288 Vice-Consuler.

De Traktater, der indeholde Bestemmelser om danske Consulers Rettigheder i fremmede Lande, findes anførte i Conferentsraad Rosenvinges i Aaret 1835 udgivne Grundrids af den positive Folkeret, 2det Oplag S. 54 § 31, i hvilket Skrift megen Detail angaaende den danske Stats udvortes Forhold findes anført, som det vilde være uhensigtsmæssigt at optage i en Statistik.

Sjette Hovedafdeling.

Om de fjernere Statsdele Island, Færøerne, Grønland og de vestindiske Øer.

A. Om Island.

Beliggenhed og Størrelse m. m.

Island, mod hvis Nordkyst Polarhavets Bølger vælte sig, medens Atlanterhavet omgiver Øen paa de andre Sider, ligger mellem 63° 24′ og 66° 33′ N. B., (den sydlige Deel af Øen altsaa under samme Bredegrad som Trondhjem), og mellem 26° 06′ og 37° 12′ V. L. regnet fra Kjøbenhavns Meridian. Island ligger saaledes c. 30 Mile S. O. for Grønland, c. 75 Mile N. V. for Færøerne, c. 150 Mile N. N. V. for Irland, c. 120 Mile V. for Trondhjem, og c. 250 Mile N. V. for Kjøbenhavn. Skjøndt Reisen fra Island til Danmark kan gjøres i en Uge, ansees en Reise paa 14 Dage derfor for meget heldig. — Fra Øens Sydkyst til dens Nordkyst er den største Afstand, (mellem Portland og Raudagnupr), kun 48 danske Mile, hvorimod den længste Afstand fra Øst til Vest er 66 Mile, og Afstanden fra Nordostspidsen til Sydvestspidsen, (fra Langenæs til Reykjanæs), 63 Mile. Øens Flade-Indhold er med et rundt Tal 1800 □ Mile*), og den er

*) Man har nu 5 udmærkede Korter over Island, udgivne i Aarene 1844—1849 af det islandske literaire Selskab med Understøttelse af

altsaa over dobbelt saa stor som Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig tilsammen. Naar vi kunde flytte Island ned, vilde den kunne forene Jylland med England. Den nordvestlige Deel af Island bestaaer af en stor Halvø (Bardastrands, Isafjords og Stranda Sysler), som kun ved en smal Landtunge hænger sammen med Resten af Øen. Blandt de talrige Øer ved Islands Kyster fremhæves de et Par Miles Afstand fra Sydkysten liggende smaa Øer kaldet Vestmanna-

---

Statskassen og Videnskabernes Selskab (Jfr. 3die Bd. S. 313), nemlig eet i en Scala af $\frac{1}{480000}$ over hele Island, og 4, hvert, i en Scala af $\frac{1}{240000}$, over en Fjerdedeel af Øen. — I den sidste Halvdeel af forrige Aarhundrede, og i Begyndelsen af det indeværende, blev der under Rentekammerets Overbestyrelse foretaget saavel en Triangulation, som tillige en Optagelse af hele Islands Kyst, (hvilken sidste ligger til Grund for de af Søkort-Arkivet i Tidsrummet fra 1788—1826 udgivne 10 Korter over Islands Kyster), combineret med astronomiske Observationer for nøiagtigen at bestemme Længden og Breden af de to Udgangspunkter for Triangulationen, nemlig Øens to vigtigste Handelspladser Reykjavik og Akreyri ved Eyafjorden. For ved Hjelp af dette Materiale, og det, som efterhaanden var tilveiebragt af Adjunkt Gunlaugsson, (som i Løbet af 18 Aar havde, med sjelden videnskabelig Iver, hver Sommer i flere Maaneder bereist Landet paa alle Kanter for at foretage Opmaalinger og tilveiebringe Forarbeider), at skaffe gode Korter tilveie over Island, overdrog det islandske literaire Selskab dette Hverv til Adjunkt Gunlaugsson; og det er til denne Videnskabsmands utrættelige Virksomhed at de her omtalte, under afdøde Oberst Olsens tekniske Bestyrelse udførte, Korter skyldes, paa hvilke Breden, samt Længden fra Kjøbenhavn, tillige med Høiden over Havfladen findes angivet for over 100 Punkter. Jfr. forøvrigt om den heromtalte Kartering Adjunkt Gunlaugssons Afhandling De mensura et delineatione Islandiæ interioris. Videy 1834. — Om de ældre Opmaalinger og Karteringer af Island findes udførlig Underretning i Prof. Eggers i Aaret 1786 udgivne: Physikalische und statistische Beschreibung von Island S. 156—217. — Foruden de ovennævnte 10 Søkort haves ogsaa et i Aaret 1826 af Søkort Arkivet udgivet og til 1845 senere rettet voxende Kort over Island. Det kongelige Søkort Arkiv har ogsaa i Aarene 1788—1822, som Text til dets Korter over Island udgivet 4 af afdøde Admiral Løvenørn forfattede Hefter i Qvart, der indeholde Beskrivelse af den islandske Kyst og de der værende Havne.

Øerne, der danne et Sysfel for sig, og af hvilke den største egenlig hedder Heimaey, skjøndt den oftest kaldes for Vestmans.

Landets oprindelige Inddeling var i 4 Fjerdinger, afdeelte efter de to store Bjergkjeders Retning, som overskære hinanden i et Kors og derved dele Øen i 4 Dele*), hvilke Fjerdinger førte Navn efter de 4 Verdenshjørner, men egenlig burde været kaldte den sydvestlige, nordvestlige, nordøstlige, og den sydøstlige Fjerding; og denne Inddeling har givet Anledning til Øens Deling i 4 Amter**), nemlig Sønder-Amtet, der er c. 700 Qvadrat Mile stort, Vester-Amtet, der kun har et Omfang af c. 300 □ Mile, og Øster- og Norder-Amterne, som ere forenede under een Amtmand, og tilsammen omtrent optage et Areal af c. 800 □ Mile. Amterne ere deelte i 19 Sysler (Jurisdiktioner), og hvert af disse bestaaer atter af flere Hrepper (Communer), og Sogne.

Om Island i geognostisk og orographisk Henseende.

Island har aabenbart oprindeligen været et heelt sammenhængende Høiland, i hvilket det lavere Land og Bugterne paa Kysten ere dannede derved, at betydelige Masser senere ere blevne bortskyllede. Kun ¼ Deel af Øen ligger under 1000 Fod over Havets Overflade, og den ubeboede Deel af Øen anslaaes derfor ogsaa til ¾ Dele af det hele Areal. Lavstrækningerne, alle Dalstrækningerne derunder indbefattede, skylde næsten alene deres Oprindelse til Floderne, som nedskylle fra Høilandet. De ere nemlig enten Udhulinger, som Floderne have dannet i de

*) Den store vulkanske Linie strækker sig, med Hekla omtrent ved den ene Ende, og Krabla ved den anden, tværs over Landet fra Sydvest til Nordost, og overskærer derved det øvrige Høilands Hovedretning, der gaaer fra Nordvest til Sydost.

**) Skaptafel Sysfel, som hørte til Østerfjerdingen, og Borgarfjord Sysfel, som hørte til Vesterfjerdingen, høre nu til Sønder Amt.

fastere Bjergmasser, eller Opfyldninger af Havet ved de af Floderne nedskyllede Masser, hvilket sidste navnligen er Tilfældet med det store Lavland, som gaaer under Fjeldene langs med Øens hele Sydkyst. For at forstaae denne store Virkning af de nedstrømmende Vande maa Man erindre, at der i saa nordlige Høider ikke blot flyder Vand, men ogsaa uhyre Jismasser i Floderne, og at disse Jismasser atter føre Steen og Bjergmasser med sig, naar Vandets Kraft sætter dem i Bevægelse i større Mængde. Øens hele Indre danner et sammenhængende, af store, øde Strækninger af sort eller brunt Tufgruus gjennemskaaret, og i en Høide af 1000—3000 Fod over Havfladen liggende Bjergplatteau, hvis Jevnhed, naar enkelte Jøkel-Partier undtages, kun afbrydes af lave afrundede Banker. Da Sneelinien paa Island er ved 2700—3000 Fods Høide, saa ere alle Partier, der ligge høiere, bedækkede hele Aaret rundt med Snee og Jis, og disse Strækninger og Bjergpartier, som i alt optage noget over ⅛ af Øens Areal, eller noget over 200 □ Mile, kaldes for Jøkler, hvilken Benævnelse ogsaa ofte bruges om Gletscherne, der strække sig nedad mod Dalene, skjøndt deres rette Navn er Skrid-Jøkler. Hele den sydøstlige Deel af Øen, (som væsenligen optages af den umaadelige Vatna eller Klofa Jøkel, der er circa 150 □ Mile stor, op til hvilken den omtrent 50 □ Mile store Lavastrækning Odadahraun ligger), danner en stor Jis- og Lavaslette, der kun paa et Par Steder tillader en smal Gjennemgang, og som forresten er aldeles ukjendt. Paa denne Deel af Øen, hvor Jisbræerne næsten gaa lige ned til de græsbegroede Marker, findes ogsaa de største Høider, navnlig Øræfajøkel, Snæfell, Storhøfdi og Birnudalstindr. Paa hele den nordlige Halvdeel af Island have Bjergene kun en ringere Høide, og naar to større Jøkler paa den nordvestlige Halvø undtages, har hele denne Halvdeel af Øen kun smaa Gletscher at fremvise, og selv af disse kun et

lidet Antal; og paa hele den nordøstlige Deel endogsaa saagodtsom slet ingen. Dens 8 høieste Partier ere

Öræfajøkel, hvis høieste Punkt ligger			6241	over Havets Overflade	
Snæfell	—	—	5808	—	—
Eyjafjallajøkel	—	—	5432	—	—
Herdubreid	—	—	5290	—	—
Hekla	—	—	4964	—	—
Storhøfdi	—	—	4509	—	—
Birnudalstindr	—	—	4300	—	—
Rimar	—	—	4020	—	—

Af disse Høidepunkter, (af hvilke kun to, nemlig Herdubreid og Rimar, ligge paa den nordlige Halvdeel af Øen), har den en Snees Miil Østen for Reykjavik liggende Vulkan Hekla eller Heklufell, paa dansk Hekla-Fjeld, (i Almuesproget Hekkenfeld), opnaaet en særlig Navnkundighed, forbi den blandt alle de endnu paa Island i Virksomhed værende Vulkaner er den, som hyppigst har havt Eruptioner. Denne Vulkan, hvis Top næsten altid er omgivet af en kaabeformig Sky*), som de faa Gange Hekla har været besteget i Reglen har hindret de Paagjeldende fra at anstille Jagttagelser, har i den historiske Tid i alt havt 18 Eruptioner, nemlig i Aarene 1104, 1157, 1206, 1222, 1294, 1300, 1341, 1389, 1436, 1510, 1554, 1578, 1597, 1619, 1636, 1693, 1766, og 1845, altsaa to til tre i hvert Aarhundrede, med Mellemrum af 53, 48, 16, 72, 6, 41, 48, 47, 74, 44, 24, 19, 22, 17, 57, 73 og 79 Aar. At Mellemrummene mellem de tre sidste Eruptioner have været saa lange, synes at give Haab om at Vulkanen begynder at komme lidt mere i Ro. Forøvrigt viser der sig ingen Forbindelse mellem Hviletidens Længde og Udbrudets Heftighed. Det næstsidste Udbrud, som begyndte den 5te

*) Heraf Navnet Hekla, som betyder en Kappe eller Hætte.

April 1766 hører til de voldsomste Bjerget har havt. Askestøtten var den 21de April c. 16,000 Fod høi, og flere Gange senere endogsaa betydeligt høiere. Scorier i Stykker indtil en Favn i Omkreds bleve slyngede 2 Mile bort, og i en Strækning af over 30 Mile blev Kysten bedækket af Scorier af mindre Størrelse. Det sidste Udbrud, i Aaret 1845, varede med faa og kortvarige Afbrydelser over 7 Maaneder. Asken fra Udbruddet nedfaldt paa mange Skibe langt ude i Havet, blandt andet omtrent 19 Timer efter Udbruddet paa et Skib, der var 140 Mile fjernet fra Øen. Dagen efter Eruptionen nedfaldt der Aske paa Færøerne, og den næstfølgende Dag paa Orkenøerne. Lavastrømmen skred kun frem med en Hurtighed af 50 Fod i Timen. Dens Masse var saa stor, at den vilde kunne fyldt Kjøbenhavns, Christianshavns og Nyholms Areal (783 Tdr. Land) høit op over de høieste Kirketaarne, nemlig til en Høide af 330 Fod*). Forøvrigt udkaste de islandske Vulkaner, der næsten alle ere Jøkler, ikke blot Lava, Aske og Steen, men ogsaa Leer og Vand. Askestøttens Høide var mellem 6774 og 13,926 Fod, altsaa til enkelte Tider 2 til 3 Gange saa høi som Fjeldets Høide over Havet. Jordskjelvene, som ledsagede Udbruddet, vare saa svage, at de intetsteds anrettede Skade, og naar enkelte Egne undtages foraarsagede denne Eruption ikke megen Ødelæggelse, deels fordi den værste Askeregn rammede ubeboede Egne, og deels fordi heftig Regn skyllede Størstedelen af den Aske, der faldt i de fjernere Egne, ned med sig i Elvene kort efter at den var falden.

Hekla er som bekjendt ikke det eneste ildsprudende Bjerg paa Island, om det end er det, der hyppigst har Udbrud. De i Virksomhed og Hvile værende Krateres Antal er saaledes

---

*) Frelserens Kirketaarn er 288 Fod. Jfr. Schytte »Hekla og dens sidste Udbrud«. Kjøbenhavn 1847. S. 114.

meget stort, og i den interessante, paa vilde Naturskjønheder rige Egn omkring Myvatn kan Man paa eet Sted tælle over 30 Kratere. Lava-Huler, (blandt hvilke Surtshellir, der er 839 Fod lang, fortjener at fremhæves), dybe Spalter og Kløfter i Lava-Masserne; og Krater-Indsøer, træffer Man ikke sjeldent. Det islandske Fjeldland frembyder i det Hele taget mange høist interessante Partier, især paa Nordlandet og Østerlandet, og navnligen yder Basalt-Gangene med deres regelmæssige Søile-Rækker paa mange Steder et herligt Skue*).

Hvad Islands geognostiske Bygning mere specielt angaaer, da maa som det meest charakteristiske Træk allerførst fremhæves, at hele Øen kun bestaaer af vulkanske Masser, eller saadanne som i en fjernere eller nærmere Tid i en smeltet Tilstand ere udbrudte fra Jordens Indre igjennem Spalter eller sædvanlige Kratere, og altsaa i det Væsenlige stemme overeens med hvad man almindeligviis kalder Lava. Disse Lavamasser have imidlertid deels en noget forskjellig indre (chemisk) Sammensætning, deels en forskjellig ydre Sammenhæng og forskjelligt Udseende, og benævnes derfor ogsaa med forskjellige Navne.

De meest fremherskende Bjergmasser paa Island ere væsenligst sammensatte som dem, man ellers benævner doleritiske, og optræde snart, (under Navnet af „Trap"), som en Mængde over hinanden regelmæssig opstablede Lag af en tættere eller porøsere Structur, og med en som oftest blaalig eller bruunlig

*) Mange Prospekter af høist interessante Partier findes i det S. 398 omtalte Atlas historique. Ogsaa Skotlænderen Baron Mackenzies i Qvart udgivne Pragtværk Travels in the island of Iceland, Edingburg 1811, og tildeels ogsaa Skotlænderen Hendersons i Aaret 1818 i to Octavbind udgivne Iceland or a Journal of a residence in that island during 1814 and 1815, og Troils 1777 udgivne Bref rörande en resa till Island, og Olaffens S. 396 omtalte Reise indeholde Prospekter af interessante islandske Partier.

Farve, snart, med en lidt mindre regelmæssig Affondring i Lag, (og da fornemmelig under det nyere Navn „Okit"), som Lavamasser af en uhyre Mægtighed og Udstrækning, paa mangehaande Maader overgaaende paa eet Punkt mere imod den meest regelmæssige Trap, paa et andet imod de sædvanlige, store, ofte mange Mile lange Lavastrømme (Hraun), der skylde de nuværende vulkanske Virksomheder deres Oprindelse, og ere den tredie ydre Form, hvorunder de vulkanske Dannelser forekomme som oprindelig sammenhængende Masser. Men desuden forekomme de endnu i Form af oprindelig sønderrevne, under Udbruddene sprængte porøse Lavamasser, („Moberg"), og bestaae da af større eller mindre, oftest kantede, med finere Partikler eller Aske sammenkittede Lavabrokker. Paa Grund af den mekaniske Sammensætning danner Mobergen altsaa ligesom en grovere eller finere Sandsteensmasse, der sædvanlig er af en graalig eller graabrunlig Farve. Hvor de finere Smaadele i Mobergen ere fremherskende gaaer den efterhaanden over i en reen fiin Tufmasse, og har da ikke længere Udseende af at være af blandet Sammensætning, men derimod af eensartet. Hvor de smeltede vulkanske Masser have været udsatte for en pludseligere Afkjøling, have de sondret sig i regelmæssige Søiler eller Støtter. Saadanne Basalt-lignende Søiler danne ofte større Bjergkamme, men staae endnu hyppigere som lange Mure og Ruiner frem af Klippe- og Fjeldvæggene.

Af Natur nærmest overeensstemmende med de trachitiske Lavamasser er derimod en Række Dannelser paa Island, som med Hensyn til Udstrækning staae aldeles tilbage for de doleritiske, og som med et Fællesnavn i den nyere Tid benævnes baulitiske. De træde frem, deels som en oftest hvidlig eller graalig tæt Masse („Baulit"), deels som en kornet Masse, hvis enkelte Korn ligesom Retiniten har et straalet Brud, og ligge mere eller mindre regelmæssigen i Lag, (Islændernes hella,

plur. hellur), deels som en glasagtig sort Masse, der ligner Obsidianen, og har et muslet eller splintret Brud („Rafntinna", Rafntinnubróðir"), deels endelig som en aldeles traadet og porøs Pimpsteen, (isl. „Skúrsteinn").

Den ovennævnte Trap antages at danne den største Deel af Øen, idet Fjeldene overalt langs med de vestlige, nordlige og østlige Kyster, ligefra Esia af, (som paa de førstnævnte Kyster ligger lidt N. for Reykjavik), og ligened til de sydligere Fjorde paa de sidstnævnte, sees i deres hele Høide, eller i den største Deel af denne, at være dannede af denne Bjergarts opstablede Lag, medens aldeles lignende Bjergmasser i de nævnte Strækninger begrændse Dalenes Sider og saaledes vise, at de strække sig fra Kysterne overalt ind i det Indre af Landet. Her kunne de antages overalt at danne Grundlaget af 2—3000 Fods Tykkelse for det indre Høiland. Allerede paa mange Steder ved Kysterne er Trappen dækket af overliggende Lag af nyere Masser, der synes af lige Ælde med de større Strømme, og benævnes ofitiske; og fjernere fra Kysten dækkes den paa de allerfleste Steder deels af disse, deels af Mobergen, som i det Hele kan siges at være den Bjergmasse, der danner den større Deel af Øens Overflade, og som ved at lægge sig over de andre Dannelser som et tykt Overlag giver det indre Høiland dets betydelige Høide, og væsenligen altsaa danner Underlaget for alle Jökelmasserne. Deels i de smallere Dale i de forannævnte Dannelser, deels i de bredere Lavastrækninger i dem er det, at de yngste Lavamasser fra de nuværende Vulkaner have udbredt sig, snart i Form af stivnede Elve eller Bække og Strømme, snart i Form af milelange, brede, flade Lavamarker. Denne yngste Lava, (der egenligen er det, som Islænderne kalde: „Hraun"), har ofte udbredt sine Strømme over hinanden saa gjentagne Gange, at der herved er opstaaet Bjergmasser, som man i deres ydre Optræden kunde sammen-

ligne med Trappen; men i Reglen danne de dog kun en tyndere eller tykkere, snart sammenhængende, snart sønderreven Skorpe over de ældre Dannelsers Lavninger. De med disse Lavaer udkastede Masser af Scorier og Aske, ere som oftest afleirede af Vinden, og dække desaarsag ligesaavel de høiere som de lavere Partier. Alle de egenlige ildsprudende Bjerge paa Island bryde op igjennem Mobergspartier og ligge paa Underfjelde af denne Bjergmasse. Den Høide, Krateret naaer, — og som kun vedligeholdes ganske kort Tid efter Udbruddet — skyldes altsaa kun for en mindre Deel til selve Udbruddene af de nuværende Vulkaner.

Spredte, saa at sige som eenlige Stænk hist og her i disse mere doleritiske Masser, træde nu de baulitiske frem, dannende i det Høieste kun Fjelde, og aldrig sammenhængende Bjergpartier. De meest eiendommelige Udviklinger af denne Art ere: Baula, Drapuhlid, Tindastol, Mosfardahnukarne. For kun kjendte fra enkelte Punkter paa Landet, veed man nu at de træde frem paa over 50—60 Punkter, og over det hele Land. Det er tvivlsomt, hvorvidt Vulkaner med Lavamasser af denne Art have havt Udbrud i den historiske Tid. Det Særsyn, at Pimpsteen er saa sjelden paa det umaadelige islandske Vulkanterrain, (i Forhold til hvad der er Tilfældet paa de sydeuropæiske Vulkaner), finder sin Forklaring i at Pimpsteen kun hører i Række med de baulitiske Produkter. Det synes som om de saakaldte kogende og springende hede Kilder, (Hverer og Geysere), staae i nogen Sammenhæng med de baulitiske Dannelser og ere ligesom en Fortsættelse af dem, ligesom ogsaa allerede Eggert Olassen blev opmærksom paa den ydre Lighed mellem visse af de baulitiske Masser, og dem, de hede Kilder afsætte.

Oplysning om Islands geognostiske Beskaffenhed findes i: Olassens i Aaret 1772 udgivne store Værk „Reise igjennem Island", der indeholder en naturtro Beskrivelse

og Opfattelse af Islands geognostiske Forhold, som endnu for Tiden er af stor Værdi; i Krug von Niddas større Afhandling i Karstens Archiv for Mineralogi; og i Oversigt over Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1842 S. 43—55, hvor en sammentrængt Fremstilling findes af Prof. Forchhammers særdeles vigtige Undersøgelser af de heromtalte Forhold, navnlig af Steenmassernes Sammensætning. Jevnføres kan ogsaa Schytte: Om Hekla og dens sidste Udbrud, Kjøbenhavn 1847, Sartorius von Waltershausen: Physisch-geographische Schilderung von Island mit besonderer Rücksicht vulkanischer Erscheinungen 1847, Prof. R. Bunsens Afhandlinger: Beitrag zur Kenntniß des isländischen Tuffgebirges i Annalen der Chemie und Pharmacie 61de Bd. 3die Hefte, og »über den innern Zusammenhang der pseudo-vulkanischen Erscheinungen Islands«, ibid. 62de Bd. 1ste Hefte, samt Bunsens Afhandlinger i Liebigs Annalen der Chemie Bd. LXI S. 265 ff. og Bd. LXII S. 1 ff., samt endeligen, Robert's Geologie, henhørende til den Gaimard'ske Cyclus af Skrifter. Med denne er Sammenhængen følgende: Da den franske Regjering i Aaret 1835 udsendte en Corvet for at skaffe sig Underretning om et fransk Krigsskib, som nogle Aar tidligere var forsvundet paa en Seilads i Polar-Havet, lod den nogle franske Videnskabsmænd følge med, i den Hensigt derved at skaffe den videnskabelige Verden grundig Oplysning om Island og Grønland. Denne videnskabelige Expedition, hvis Virksomhed i Realiteten forblev indskrænket til Island, skyldes en Samling af Skrifter, som alle føre den fælles Titel: Voyage en Island et au Groenland exécutée pendant les années 1835 et 1836 sur la corvette la Recherche, publiée par ordre du roi sous la direction de Paul Gaimard. — Disse Skrifter, hvis videnskabelige Værd er meget forskjellig, ere: 1) Hi-

stoire du voyage, ved Gaimard, Paris 1838, indeholdende paa 550 Sider Beretning om Anledningen til Reisen, videnskabelige Instruktioner, Correspondence med en Mængde Videnskabsmænd i den Anledning o. a. desl. 2) Géologie, minéralogie et botanique ved E. Robert med 36 Afbildninger i Octav, Paris 1840. 3) V. Lottins Physique, Paris 1838, 546 Octavsider. 4) Et Skrift af Marmier paa 385 Sider, som Forfatteren har kaldt Histoire de l'Islande, hvis 24 første Sider optages af en i et smukt Sprog skrevet Skildring af Island og dets Befolkning. 5) Begyndelsen (176 Sider) af et andet Skrift af Marmier, som har til Titel Literature islandaise. 6) Atlas historique indeholdende 136 Lithographier i stor Folio, der give Afbildninger af islandske Egne og Forhold. 7) Enkelte Blade til et Atlas zoologique, médical et géographique. — Værket er gaaet i Staa, og det endnu Manglende vil sikkert aldrig udkomme.

Om Island i hydrographisk Henseende.

En Deel af Islands Jøkel-Iismasser optøe om Sommeren, og som Følge heraf har Øen, (især paa Nordlandet), stor Rigdom paa Jøkel-Elve, der udmunde i Fjorderne eller Havet. En saadan Elv løber i Reglen i lange Strækninger under Jøklen i et udhulet Leie, indtil den ved Jøklens Rand pludselig bryder frem med sin store, skummende Vandmasse, omtumlende med sine fraadende Bølger, under hule Drøn fra det Indre, baade Klippestykker og colossale Iismasser. De længste af Jøkel-Elvene, (hvis iiskolde Vand har en melkehvid Farve, der rimeligviis hidrører fra forskjellige Steenarter, navnlig Pimpsteen, som de under deres Gliden have malet til et fiint Pulver), have Fald mod N. V. og S., og ere 20 til 25 Mile lange*), hvorimod

*) De længste ere den i Axarfiord faldende, 25 Mile lange Jøkel-Elv Skjalfandaflióden, der er 24 Mile lang, Thiórsaa der ligeledes er 24

de korteste, men tillige de, som have den meest rivende Strøm, findes paa Øst- og Vestlandet. Paa mange Steder styrte Elvene ned af Fjeldene i prægtige Vandfald, blandt hvilke Goda Fos, og ogsaa Seljalands Fos og Skoga Fos fortrinsviis fortjene at nævnes. Fra de nedstrømmende Vandes Magt og den herved foraarsagede Nedbrydning af Bjergmasserne have for en stor Deel Fjordene deres Oprindelse *). Dog har ogsaa Havets indbrydende Magt, og navnlig den voldsomme Ebbe og Flod bidraget betydeligt til Fjordernes og Havbugternes Dannelse og Udvidelse. Det er ligeledes Flodernes Nedskylling som er Aarsag i at hele Islands sydlige Kyst er blottet for Havne.. Slige Virkninger af Havet og Floderne paa Kysterne ere endnu for Tiden saa betydelige, at særligt Hensyn maa tages til samme ved alle Handelspladsers Anlæggelse og ved Beregninger over deres fremtidige Bestaaen.

Island har ogsaa en stor Mængde Kilder. Vandet i disse har

Mile lang, den 20 Mile lange Jøkel-Elv, der falder i Heradsfloi paa Østkysten, Hvidaaen der har samme Længde, og Blanda, der er 15 Mile lang.

*) Man vil vanskelig uden selv at have seet det gjøre sig nogen Forestilling om den Grad, i hvilken Naturkræfterne endnu for Øieblikket ere i Virksomhed paa Island, og navnlig om de uhyre Masser af Sand, Leer og Klippestykker, som Jøkelelvene, (og især de saakaldte Jøkelløb, der som oftest staa i Forbindelse med vulkanske Udbrud), føre med sig, fornemmelig ved Hjelp af de Iismasser, de fremdrive. Solheisna og Myrdalssandene, og andre lignende Strækninger paa Sydlandet ere saaledes blot Opfyldninger af Havet ved slige Masser, og de af Sandstrækningerne fremstaaende, nu langt fra Havet fjernede Klipper, ere Øer, som tidligere have ligget i Havet. — Endnu i 1660, før Jøkelløbet samme Aar, seilede Man paa mange Steder indenfor samme; men paa een Nat blev Havet opfyldt til tørt Land paa Strækninger, hvor Man før fiskede paa 60 Alens Dybde, ja paa enkelte Steder, hvor Man paa endnu langt større Dybde havde truffet Helleflynder med Line. Virkningerne af det store Jøkelløb 1721 var ikke mindre, og talrige slige tidligere og senere Jøkelløb have saaledes ved Opfyldning af det dybe Hav skudt Strandlinien milevidt bort fra den oprindelige Kyst.

en Middeltemperatur af 5½ Grad Celsius. Den islandske Kilde-Temperatur er temmelig uforandret hele Aaret igjennem og i nogle af Kilderne er Temperaturen saagodtsom uforandret hele Aaret rundt, og om Vinteren, naar Luften er kold, synes deres Vand derfor lunkent*). Foruden disse findes der et høist betydeligt Antal varme Kilder og Springkilder, (Hverar), hvilke ere Virkninger af den fra Jordens Indre bestandig udadvirkende aldrig slumrende Naturkraft, som overalt hvor Jordskorpen kun er tynd bebuder sig ved mærkelige Phænomener. I Omegnen af Haukadalr, findes der saaledes foruden Strokkr og den store Geysir, henved 50 andre kogende Kilder, der opsende deres varme hvide Røg. De islandske varme Kilder skille sig fra alle andre i Europa derved, at de indeholde Kisel, der holdes opløst deels som Hydrat, deels af kulsuurt Kali og Natron. Kiselen udskiller sig ved Fordunstningen, og disse Kilders i Reglen kredsrunde Kisel-Bassin og sammes omgivende Rand bestaaer af Kisel-Incrustationer, snart i forskjellige Lag snart i de forunderligste Former. Vandet i disse Kilder, der egenlig ere et Slags Vulkaner i det Smaa, og som paa et Par Steder bryde frem af smaa Banker eller Holme midt i en kold Bjergflod, har i Bunden af Kilden en Temperatur af noget over 100 Grader Celsius, alt eftersom Vandcolonnens Tryk er større eller mindre; og selv ved Overfladen er Temperaturen kun nogle Grader under Kogepunkt**). Ikke alle varme Kilder ere Springkilder; og af de sidstnævnte er der to Arter, nemlig de a) som ved underjordiske Drøn bebude deres Eruptioner, der indtræde med uregelmæssige Mellemrum, og til denne Art hører baade den store Geysir, hvis Eruption sjelden lader vente over en Dag paa sig, og Strokr, hvis Eruptioner, der følge hurtigere paa

*) Jfr. Krøyers Naturhist. Tidskr. II. 262 ff.

**) Geysirs Vand har 60 Fod dybt i Bunden af dets 80 Fod dybe Rør en Temperatur af 124° Celsius, men ved Overfladen kun 76—89°.

hverandre end Geysirs, ikke drive Vandet slet saa høit som den sidstnævnte Springkilde *), hvis Straales, forøvrigt meget forskjellige Heide som oftest er c. 100 Fod; og b) de, hvis Udbrud gjentage sig regelmæssigen og med bestemte Mellemrum uden at være bebudede ved underjordiske Dampdetonationer, og til dette Slags Springkilder hører den mindre Geysir i Ølves, som regelmæssigen har Eruption hver 6te Time. Foruden de varme Kiselkilder findes der ogsaa varme Svovlkilder, især i stor Mængde i Omegnen af Reykjahlid og Krafla. — Overalt hvor der findes varme Kilder er Jordbunden i den nærmeste Omkreds mere eller mindre varm, og det desto mere, jo dybere Man graver. Det vilde saaledes være let paa Island at indrette talrige Dampbade, og da en meget stor Deel af Befolkningen lider af rheumatiske Affektioner, var det ønskeligt at Man vilde drage sig dette til Nytte. — Foruden de varme Kilder findes der ogsaa en Art mineralske Kilder, navnlig paa Vesterlandet; men disses Værd er endnu ikke tilstrækkelig undersøgt. I Egnen ved Vulkanen Krafla, der seer ud som om den var Dæmonernes Hjemstavn, findes ogsaa en halv Snees Mudderkilder, af hvilke nogle drive Mudderet en halv Snees Fod i Veiret, medens andre af dem koge uden at overstige Mundingen. Een af disse har endogsaa et Omfang af 300 Fod.

---

*) Geysir og Strokkr, hvis Udbrud som oftest vare 10—25 Minutter, ligge lige ved hinanden (kun i en Afstand fra hverandre af 150 Alen) i den sydvestlige Deel af Øen (omtrent 64° 19' n. B. og 32° 51' v. L. fra Kjøbenhavn) og 14 Mile N. O. fra Reykjavik, 7 Mile N. V. for Hekla. Geysirs Bassin er 50 Fod bredt og 8 Fod dybt, med et Rør af 80 Fods Dybde, og dens Vandstraale har 46 Fod i Omfang. Udførligst Oplysning om Geysir findes S. 159—186 i Roberts's omtalte Skrift, og i Lottins sammesteds omtalte »Physique« 410 ff. Jfr Sartorius von Waltershausens S. 397 nævnte Værk, og Krøyers naturh. Tidsskr. II. S. 209 ff., hvor en Afh. af J. Hallgrimson om Geysir og Strokkr er indrykket. Afbildninger af Geysir findes i alle de S. 393 nævnte Værker.

Paa et ikke ringe Antal Steder ere Klipperne til Hinder for at den saa hyppigt faldende Regn kan finde sit Afløb, og derved opstaaer Mose- og Kjærstrækninger, de saakaldte „Myrar“. — Ogsaa af Indsøer har Island et stort Antal. De omfangsrigeste af samme ere Thingvallavatn (5 Mile Ø. for Reykjavik), Hvitarvatn og Arnarvatn, alle i den sydvestlige Deel af Øen, og Myvatn i den nordostlige Deel.

Om Havet ved Islands Kyster, og den disse saa ofte belemrende Driviis.

Naar Sydkysten undtages, der er lav og sandig, og saagodtsom uden Havne, ere Islands Kyster høie, og klippefulde, og det stormfulde Hav bryder sig mod samme i voldsomme Brændinger. Den vestlige Deel af Nordkysten og Vestkysten er gjennemskaaret af dybt ind i Landet gaaende Fjorde. Østkysten har vel ogsaa en Deel Fjorde, især den nordlige Deel af samme, men Bjergene gaae her tæt ned mod Kysten, og Fjorderne gaae derfor ikke langt ind i Landet. Den østlige Deel af Nordkysten og Sydkysten har derimod saagodtsom ingen Fjorde. Med Ebbe og Flod falder og stiger Havet 6—10 eller 12 Fod ved de islandske Kyster. Nordkysten er hyppigen om Foraaret og ud paa Sommeren belemret af Driviis, som fylder Fjordene, (skjøndt mange af samme ere meget dybe), og i Bjerges Skikkelse hæver sig flere Favne over Havfladen. Drivisen, som hyppigt ligger ud for Landet i en Strækning af en halv Snees Mile, stundom endogsaa indtil 30 Mile, bestaaer deels af store løsrevne Stykker af de Iismarker, der skjule Polarhavet mellem Grønland og Spitsbergen; deels hidrører den fra Iisblinker, der paa mange Steder af den grønlandske Kyst hænge ud over Søen fra Landet, og fra hvilke formelige Iisbjerge eller colossale Iisstykker falde ned i Havet, hvor de drive om for Strøm og Vind, forpidskede af Bølgeslagene,

der efterhaanden give dem de barokkeste Former, indtil en Deel af dem tørne mod Island, især ved Cap Nord (Horn) og Isafjørd, og efter en Tid at have drevet om frem og tilbage efterhaanden fryse fast med den sammesteds allerede liggende Iis. Ikke sjeldent føres Drivisen af Strømmen om paa Østkysten, dog kun undtagelsesviis længere, og som oftest ikke saa langt som til vestre Horn, ligesom den, naar den kommer til Østerlandet, som oftest ikke kommer før i April. Undtagelsesviis, (og i det 18de Aarhundrede skete det 3 Gange), omgiver Drivisen dog hele Øen, med Undtagelse af Kysten fra Reykjanæs til Latrabjerg, hvilken Strækning altid er fri for samme. Drivisen driver i Reglen bort først paa Sommeren, dog har Man havt Exempel paa at den har ligget indtil først i September, til Fordærvelse for Fiskeriet og for Græsvæxten, som den kuer*), samt til Skade for Handelen, idet Skibene nemlig kunne ligge hele Maaneder og krydse udenfor Drivisen, inden de kunne komme i Havn; og stundom forhindrer Drivisen al Seilads i Farvandet mellem Island og Grønland, altsaa al Seilads norden om Øen.

Om de klimatiske Forhold.

Islands Sønderland og Vestkyst har et, efter Beliggenheden at regne, mærkelig mildt Klima, (hvilket antages at have sin Grund i at en Arm af Golfstrømmen, der gjennem Strædet ved Florida løber fra den mexikanske Havbugt ud i det atlantiske Ocean, gaaer op forbi Færøerne og Øens sydlige Kyst, uden dog at berøre samme, hen til Finmarken) **), og

*) I Aaret 1792 gik Frosten ikke af Jorden hele Sommeren.

**) Jfr. Capt. Irmingers Bemærkninger om Golfstrømmens Hastighed og Strømmen ved Island, i Nyt Arkiv for Søvæsen 2det Bd. S. 191—200 jfr. S. 87—99. Vandets Temperatur i den ovenomtalte Arm af Golfstrømmen er endnu i Nærheden af Island, altsaa i

navnligen gjelder dette om Vinteren, hvis Middeltemperatur er ÷ 1,25 Grad Reaumur, altsaa kun lidet haardere end i Danmark, hvor den er ÷ 0,32 og endogsaa 3° mildere end i Trondhjem og 7° mildere end i Umea, der ligge under samme Bredegrad. De fleste Folk paa Sønderlandet gaae derfor eens klædte baade Sommer og Vinter, og en Dansk finder derfor sammesteds ikke Kulden synderlig føleligere end i Danmark. Vinterkulden varer imidlertid meget længe, og fra November til Marts incl., altsaa i 5 Maaneder, er Thermometrets Middelstand under Frysepunkt. Varmeforholdene paa Syd- og Vestkysten ville kunne bedømmes efter følgende Resultater af Observationer, som Landphysikus Thorsteinson i en lang Aarrække med megen Nøiagtighed har anstillet i Reykjavik*) (64° 08′ 40″ n. B. og 34°, 35′ 00″ v. L. fra Kjøbenhavn).

---

c. 900 Miles Afstand fra Strædet ved Florida, 1½ til 3 Grader Celsius, alt efter Aarstiden, høiere end udenfor samme. Ved Reykjavik er Søens Middeltemperatur af den heromtalte Grund næsten en Grad Celsius høiere end Luftens. Den varme Strøms Brede anslaaes til 50 til 60 Mile. Golfstrømmen antages at bruge over et halvt Aar til at føre en Gjenstand med sig fra Strædet ved Florida op til Island. Det hele Phænomen trænger imidlertid til yderligere Undersøgelse og Belysning.

*) Disse Observationer ere ordnede efter Foranstaltning af det kongelige Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn, og udgivne under Titlen: Observationes meteorologicæ in Islandia factæ a Thorsteinsenio, Hafniæ 1839.

	Reykjavik.			Danmark.		
	Middel Temperatur.	Maanedligt Spillerum.	Dagligt Spillerum.	Middel Temperatur.	Maanedligt Spillerum.	Dagligt Spillerum.
	Reaumur,			Reaumur.		
Januar.......	÷0,97°	13,35°	2,83°	÷1,13°	13,34°	2,98°
Februar	÷1,64	14,35	2,88	÷0,60	13,48	3,03
Marts	÷0,95	15,77	3,98	1,16	14,33	4,34
April.........	1,98	14,70	3,95	4,91	15,62	7,31
Mai	5,69	13,70	4,16	9,54	17,00	8,99
Juni	8,70	12,90	5,04	12,85	16,92	9,29
Juli	10,75	11,90	5,25	14,56	15,94	7,35
August	9,27	11,55	5,05	14,18	14,08	6,67
September	6,42	13,12	5,27	11,36	14,06	6,69
October.......	2,18	12,55	3,73	7,63	13,09	5,56
November	÷0,69	13,62	2,58	3,75	13,36	2,71
December.....	÷1,15	13,60	2,35	0,77	12,59	2,42
Vinter......	÷1,25	13,77	2,02	÷0,32	13,14	2,31
Foraar	2,24	14,79	3,83	5,20	15,65	6,86
Sommer....	9,57	12,12	5,11	13,86	15,65	7,30
Efteraar....	2,64	13,10	3,86	7,60	13,70	4,99
Hele Aaret ..	3,30	13,45	3,71	6,58	14,54	5,02

Nordlandet, som ved den fra Spidsbergen over Jan Mayen til Islands nordre Deel, og derfra langs med Øst- og Sydkysten gaaende kolde Strøm, faaer tilført baade Driv-iis og Kulde, og Østerlandet, der optages af høie Iisbjerge, der gaae næsten lige ned til Kysten, har derimod et meget strængere Klima. Forskjellen mellem Nord- og Østerlandets, og Vest- og Sønderlandets Middeltemperatur er 3° Reaumur, og allerede i Akreyri ved Eyafjorden, der kun ligger 1° 32′ nordligere end Reykjavik er Aarets Middelvarme = 0, Sommervarmen 6° og Vinterkulden ÷ 5°, omtrent som ved Nordcap i Norge, skjøndt Akreyri ligger omtrent 5° eller 75 Mile sydligere end samme.

Medens Vinteren paa Sønderlandet ikke er meget koldere end i Danmark, er Sommeren det derimod, ja dens Middel-

temperatur er endogsaa 1½ Grad lavere end i Trondhjem. Størst er imidlertid Forskjellen dog med Hensyn til Efteraaret, hvad den ovenstaaende Tabel nærmere oplyser. Paa Sønderlandet regner det mærkeligen hyppigt, især om Vinteren, hvilket hidrører fra at Dunsterne fra Havet, hvis Temperatur, som i det Foregaaende omtalt, forhøies ved Golfstrømmen, blive afkjølede af de store sammesteds værende Jøkelmasser, og derpaa nedfalde som Regn. Hvad der fornemmelig charakteriserer Veirliget paa Island er Taagernes Hyppighed og Luftens Urolighed. For hver 6 Dage der hersker en jevn Vind kan Man vente 1 Dag Stille, 1 Dag Blæst og 1 Dag Storm. Et fuldkomment Vindstille og en orkanagtig Storm, som raser med den voldsomste Heftighed og fører Aske og Sand ud over Landet til Skade og Uleilighed for Befolkningen, kan afvexle i yderst kort Tid, og stærke og pludselige Temperatur-Afvexlinger ere derfor ogsaa hyppige, og navnlig bliver en slappende Hede i Dalene om Sommeren ofte afløst af Nattekulde. For Kystbeboerne medføre Havvindene en særegen Ulempe ved at de ere mere eller mindre svangre med Saltpartikler, der meddele dem en Skarphed, hvis Virkning overalt spores paa Bygningerne og Grønsværet. Det Phænomen, som i Jylland kaldes for Havgusen, forekommer derimod ikke paa Island. Følgende Tabel indeholder Resultaterne af Landphysikus Thorsteinsons nysomtalte Observationer, hvilke, skjøndt de kun ere anstillede i Reykjavik, nok for de heromtalte Forholds Vedkommende, (naar Regnmængden undtages, der er meget større paa Sønderlandet end paa Nordlandet), kunne antages gjeldende for hele Øen *).

---

*) Regnmængden er udtrykt i lodret Høide, og Regnmaaleren har været anbragt ved Jordens Overflade, og den opsamlede Snee er strax smeltet og regnet med.

	Island.					Danmark.				
	Regnmængde.	Nordenvinds Hyppighed i Forhold til Søndenvind.	Østenvinds Hyppighed i Forhold til Vestenvind.	Barometrets Middelstand.	Barometrets maanedlige Middelspillerum.	Regnmængde.	Nordenvinds Hyppighed i Forhold til Søndenvind.	Østenvinds Hyppighed i Forhold til Vestenvind.	Barometrets Middelstand.	Barometrets maanedlige Middelspillerum.
Januar	33,64‴	1 : 0,6	1 : 0,1	331,78‴	30,94‴	14,94‴	1 : 1,4	1 : 1,8	336,13‴	16,18‴
Februar	31,32	1 : 0,4	1 : 0,1	329,98	35,65	13,36	1 : 1,7	1 : 1,5	336,28	15,43
Marts	33,62	1 : 0,5	1 : 0,1	331,58	32,41	9,36	1 : 1,2	1 : 1,1	337,19	14,79
April	20,88	1 : 0,3	1 : 0,0	333,99	28,37	12,90	1 : 1,2	1 : 1,02	337,47	13,10
Mai	20,88	1 : 0,5	1 : 0,2	334,68	18,30	19,34	1 : 1,1	1 : 1,1	337,72	9,48
Juni	16,24	1 : 0,5	1 : 0,7	334,60	21,46	20,24	1 : 1,3	1 : 2,8	337,51	9,64
Juli	20,88	1 : 0,4	1 : 0,6	334,26	17,55	27,11	1 : 1,4	1 : 3,6	336,96	8,28
August	27,84	1 : 0,6	1 : 0,8	333,96	16,01	30,26	1 : 2,0	1 : 3,2	336,63	8,74
September	27,08	1 : 0,4	1 : 0,1	332,31	24,91	28,64	1 : 1,8	1 : 1,6	337,02	11,78
October	34,80	1 : 0,2	1 : 0,2	331,67	29,72	22,17	1 : 1,8	1 : 1,4	337,76	12,72
November	33,64	1 : 0,3	1 : 0,1	331,96	27,22	19,42	1 : 1,4	1 : 1,7	337,28	15,51
December	35,96	1 : 0,3	1 : 0,1	329,61	31,26	16,53	1 : 1,4	1 : 1,2	336,26	15,38
Vinter	100,92	1 : 0,4	1 : 0,1	330,46	32,62	44,83	1 : 1,5	1 : 1,3	336,22	15,66
Foraar	75,88	1 : 0,4	1 : 0,1	333,41	26,36	41,60	1 : 1,2	1 : 1,1	337,46	12,46
Sommer	64,96	1 : 0,5	1 : 0,5	334,27	18,34	77,61	1 : 1,5	1 : 2,9	337,03	8,89
Efteraar	95,52	1 : 0,3	1 : 0,1	331,90	27,28	70,23	1 : 1,6	1 : 1,6	337,35	13,34
Hele Aaret	336,78	1 : 0,4	1 : 0,2	332,53	26,15	234,27	1 : 1,8	1 : 1,7	337,02	12,59

Uveir med Lynild og Torden indtræffer kun sjeldent, og naar det er Tilfældet, da er det næsten altid om Vinteren. Derimod vise Nordlys sig meget hyppigt, og Man seer dem her i de forskjelligste Farvenuancer baade som Flammer, Buer og Lysstøtter, og stundom er den hele Himmelhvælving overtrukken af dem, om de end hyppigst vise sig i en Bue fra N. O. tvers igjennem Zenith. Det prægtige Skuespil, som de yde, tjener væsenligen til at oplive den lange Vinter, i hvilken Dagene ere saa overordentlig korte*). I den sydligste Deel af Island varer den korteste Dag nemlig kun 4 Timer, og i den nordligste Deel af Øen kommer Solen i Løbet af den korteste Dag, der varer i en Uge, slet ikke op over Horizonten. Den er imidlertid samme saa nær, at Man dog saagodtsom har Dagslys i denne Tid. Den længste Dag er paa Sønderlandet 20 Timer, og paa den nordligste Deel af Øen er Solen paa den længste Dag, der varer en Uge, bestandig omtrent en Mands Høide over Horizonten, og fra Mai til Septbr. fjerner den sig saa lidet fra denne, at Man næsten altid hele Natten igjennem kan see at læse og skrive.

---

*) Af Professor Eggers i Aaret 1786 udgivne: Physikalische und statistische Beschreibung von Island, (hvoraf kun 1ste Deels 1ste Afd. udkom), optages S. 247—351 af Undersøgelser om Nordlyset, medens S. 229—247 handler om Temperaturen, Luftens Tyngde og Vindforholdene, og S. 351—414 om forskjellige Luftphænomener. Af V. Lottins S. 398 nærmere omtalte Skrift optages S. 1—410 af Beretninger om Observationer om Jordens Magnetisme, (nemlig angaaende Magnetnaalens Deklination og Inklination, Deklinationens daglige Variation og den magnetiske Intensitet), og S. 410—492 af Barometer-, Thermometer- og metereologiske Observationer. En concentreret Skildring af det islandske Klima findes S. 112—118 i Dr. Schleisners værdifulde i Aaret 1849 udgivne Arbeide: »Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Synspunkt«, som af alle de mangfoldige Skrifter, i hvilke jeg har søgt Belæring under Udarbeidelsen af dette Afsnit, er det som har ydet mig meest Bistand, og som jeg meest har afbenyttet.

Om Populationsforholdene.

Folketallet paa Island *) var ved den sidstafholdte Tælling den 2den Novbr. 1845 58,558, og naar Man hertil lægger Overskuddet af Fødslerne over Dødsfaldene siden dette Tidspunkt, faaer Man til Resultat, at Folkemængden paa Island i Begyndelsen af Aaret 1850 var henved 60,000, nemlig

i Sønder Amtet	21,730
i Vester Amtet	14,985
i Norder og Øster Amterne	23,019

Da omtrent ⅞ af Island er aldeles ubeboet, saa giver det naturligviis ingen Forestilling om Befolkningens Tæthed paa denne Ø naar Man siger at der kun lever 33 Mennesker paa Qvadratmilen. Hvor Mange der kommer paa hver Qvadratmiil af den beboede Deel af Øen, lader sig ikke angive med Nøiagtighed, da Man ikke veed hvor stort et Areal den beboede Deel af Øen optager, men i Gjennemsnit kan Man anslaa Befolkningen i de beboede Egne til c. 130 paa Qvadratmilen, medens Gjennemsnitstallet for Landdistrikternes Befolkning i Kongeriget er 1641. — Af Kjøbstæder har Island kun en eneste,

*) Den ældste Kundskab til Folketallet paa Island er fra det 11te Aarhundrede, da der efter Biskop Gissurs Tælling var 4560 Bønder der skulde betale Thingreise Løns-Afgift. Naar Man heraf har villet slutte, at der da var 100,000 Indvaanere, da trænger denne i saa mange ældre og nyere Skrifter omtalte Sag endnu til nærmere Beviis. (Jfr. Stephensen Island i det 18de Aarhundrede S. 267 ff., hvor denne sagkyndige Forfatter aldeles forkaster denne Beregningsmaade. Saa meget kan dog ansees for sikkert, at Island langt tilbage i Tiden har været ligesaa befolket som det for Tiden er. I Aaret

1703	var	Folkemængden	50,444
1769	—	—	46,201
1801	—	—	47,240
1825	—	—	51,704
1835	—	—	56,035
1840	—	—	56,094
1845	—	—	58,558

nemlig Reykjavik, som har 1149 Indvaanere. (I Aaret 1845 kun 961, i Aaret 1840 kun 890, og i Aaret 1801 endog kun 307). Saagodtsom hele Islands Befolkning er saaledes Landbefolkning, hvorimod i Kongeriget Danmark noget over ⅕ af Befolkningen er Kjøbstadbefolkning. Medens der i Danmark i Almindelighed hører 5 Personer til en Familie, kommer der i Island 7 Individer paa hver Familie, hvilket hidrører fra at Indbyggernes Erhvervsbeskjæftigelser nøde dem til at holde forholdsviis mange Tjenestetyende, hvilke ikke sjeldent ere gifte.*) — Det numeriske Forhold mellem Antallet af Mandkjønnet og Antallet af Qvindekjønnet er meget ugunstigt paa Island, i det det sidstnævnte Kjøn har en betydelig Overvægt i Tallet.

I Aaret 1835 forholdt Mandkjønnet sig til Qvindekjønnet	som 1000 til	. . . .	1137
— 1840	— —	. . . .	1106
— 1845	— —	. . . .	1099

Er Forholdet end ugunstigt, saa gaaer det dog, som de ovenstaaende Tal vise, mod det Bedre med Hensyn til samme. Grunden til at Qvindekjønnet har en saa stor numerisk Overvægt maa fornemmelig søges i at, som nærmere omtalt S. 413, saa mange Mandsfolk omkomme paa Søen. Det er derfor ogsaa først med Alderklassen 20—25 at denne Overvægt ret begynder at vise sig. 46 Procent af Befolkningen paa Island falder paa de kraftige Aldersklasser 20—60, hvilket er et gunstigere Forhold end de fleste Lande kan fremvise, om det end ikke er saa gunstigt som det, der finder Sted i Kongeriget.

I Qvinqvenniet 1845—1849 har Vielsernes Gjennemsnits Antal paa Island været 433, og de sammesteds aarligen indgaaede Ægteskaber forholde sig saaledes til Folkemængden som 1 til 138, medens Forholdet i Danmark er som 1 til 125.

*) Huusfolkenes Antal paa Island var i Aaret 1849 3,338.

De bestaaende Ægteskabers Antal var ved sidste Folketælling i Island i Aaret 1845 8735, og sammes Forhold til Befolkningen altsaa som 1 til 6,99, medens Forholdet i Danmark er som 1 til 5,99.

De ægte Fødslers aarlige Middeltal i Decenniet 1840—49 har været 1820, de uægtes 294, og hver 7de Fødsel er altsaa uægte.

Fødslernes Hyppighed varierer forøvrigt meget betydeligt i Island i de enkelte Aar. Fruentimmerne sammesteds ere meget frugtbare, men naar Landet hjemsøges af Epidemier, Uaar og Dyrtid, aftage Fødslerne (jfr. Tabellen i Schleisners Afh. „Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Synspunkt“ S. 80); og enkelte Aar frembyde som Følge heraf en mærkelig Forskjellighed i Fødslernes Antal (jfr. Tabellen l. c. ad S. 74). Medens Fødslernes Antal i Aarene 1785, 1786, 1813 og 1814 kun var respektive 604, 925, 980 og 983, var det i Aaret 1831 2609, og i Aaret 1834 2552; og medens Fødslerne i Qvinqvennierne 1782—1786 og 1812—1816 kun var respektive 5189 og 5588, var de i Qvinqvennierne 1797—1801 og 1827—1831 respektive 10,056 og 11,458. Men skjøndt forstyrrende Indvirkninger saaledes oftere indvirke hæmmende paa de islandske Fruentimmers Frugtbarhed, er samme dog meget større end de danske Fruentimmers, hvilket nærmere vil fremgaae af følgende Sammenligning, for hvilken Forholdene i Decenniet 1838—47 ligge til Grund.

Antal af ægte Fødsler paa 100 gifte Fruentimmer mellem 20 og 50 Aar.

Island	Danmark
28,2	23,6

Antal af uægte Fødsler paa 100 ugifte Fruentimmer mellem 20 og 50 Aar.

Island	Danmark
4,8	3,8

Det er til denne de islandske Fruentimmers store Frugt-

barhed at det skyldes, at Island, trods de samme saa hyppigt hjemsøgende Epidemier, dog tiltager i Befolkning, om end kun langsomt. Efterat Koppe-Epidemien i Aaret 1707 havde bortrevet 18,000 Mennesker, var Befolkningen kun 34,000, og allerede i Aaret 1750 var den igjen voxet til 50,700.

Ligesom andensteds er der ogsaa paa Island flere Dødfødte blandt de uægte end blandt de ægte Børn. Forøvrigt er de ægtefødte Dødfødtes Antal henved 30 pCt. større, og de uægte Dødfødtes 15 Procent større i Danmark end paa Island. — Forholdet mellem Fødslerne af Qvindekjøn og Fødslerne af Mandkjøn er omtrent som i Danmark, nemlig som 100 til 106.

Mortaliteten paa Island er paa Grund af de sammesteds hyppigt herskende Epidemier og Uaar i allerhøieste Grad forskjellig i de forskjellige Aar; og medens der i Aarene 1790 og 1796 (de Dødfødte iberegnede) kun døde respektive 779 og 786, og medens der i Aarrækken 1750—1846 har været 14 Aar, i hvilke Dødsfaldenes Antal har været under 1000, døde der, (for ikke at tale om at Koppe-Epidemien i Aaret 1707, efter hvad der fortælles, skal have bortrevet 18,000 Mennesker), i Aarene 1758, 1784 og 1785 respektive 3579, 5346 og 5626. Mortalitetsforholdet har vel forbedret sig meget i Løbet af dette Aarhundrede, men det er dog endnu, paa Grund af Epidemiernes Indvirkning, kun maadeligt, og medens der i Island vil af 1000 samtidigen fødte Børn efter 14 Aars Forløb kun være 569 tilbage, vil der i Danmark af 1000 fødte Drengebørn endnu være 569 tilbage efter 39 Aars Forløb, og af 1000 samtidigen fødte Pigebørn være 569 tilbage efter 40 Aars Forløb. Døde der ikke flere i Island af Epidemier end i Danmark, vilde Dødeligheden sam[illegible] være næsten lige saa gunstig som i Danmark for

(den sandsynlige Levealder nemlig 48 Aar me-

dens den i Danmark er 51), men derimod ikke for Mandkjønnet, hvis sandsynlige Levealder i saa Fald vilde være 37 Aar, hvorimod Mandkjønnets sandsynlige Levealder i Kongeriget er 47,62 Aar.

Naar Man betragter de islandske Mortalitetsforhold, da overraskes Man af tvende Phænomener, af hvilke det ene bestaaer i at Mortalitetsforholdene, der næsten i alle Lande ere gunstigere for Qvindekjønnet end for Mandkjønnet, her ere det i en ganske mærkelig Grad; medens det andet bestaaer i at Dødeligheden blandt begge Kjøn er ganske usædvanlig stor i det første Livsaar, og navnlig en halv Gang større end i Danmark. — En væsenlig Grund til at Dødeligheden paa Island er saa meget ugunstigere for Mandkjønnet end for Qvindekjønnet, er, at der drukner saa mange af Mandkjønnet paa Fiskeri, nemlig noget over 50 aarlig eller 35,1 af hver 10,000 i Alderen 15—60, medens i Danmark de Druknede kun udgjør 6,7 af hver 10,000 i denne Alder, hvorfor de Druknende paa Island ogsaa udgjør ¼ af alle Mandfolk, som dø i den nysnævnte kraftfulde Alder. Værst er Forholdet naturligviis paa Fiskerpladserne, og i det Hele taget paa Vesterlandet. — Af andre ulykkelige Hændelser omkomme forholdsviis omtrent dobbelt saa mange som i Danmark. Selvmord forekommer derimod næsten aldrig paa Island.

At Dødeligheden i det første Livsaar er saa stor, at af 1000 Børn de 300 dø i det første Livsaar, hidrører deels fra den i det Følgende nærmere omtalte Børnesygdom „Mundklemme“, som i Forbindelse med andre Børnesygdomme foraarsager omtrent 30 Procent af samtlige aarlige Dødsfald, (medens Børnesygdomme i Kjøbenhavn kun foraarsage 18 Procent af samtlige Dødsfald), deels fra den urigtige Opamningsmethode. De islandske Mødre opamme nemlig ikke selv deres Børn, naar Fruentimmerne i Reykjavik og de andre Handelspladser og de

allerfattigste Fruentimmer i Fiskerleierne, som ikke have Komelk, undtages. I de første Uger, ja stundom i et heelt Aar besørger Jordemoderen eller en anden Kone, til hvem Barnet strax efter Fødslen bringes hen, denne deres Opamning med Komelk. At Barnet i Almindelighed Dagen efter Fødslen, uden Hensyn til Veir og Vind, føres til den ofte fjerntliggende Kirke for at døbes, er vel heller ikke uden Indflydelse i den omhandlede Henseende.

At Dødeligheden i det Hele taget er saa stor i Island, hidrører fra at samme saa ofte hjemsøges af Epidemier. Intet Land i Europa har i den Grad lige til den allerseneste Tid været hjemsøgt af saa hyppige og morderiske epidemiske Sygdomme, som Island*). Disse Epidemier, der have havt en saa gjennemgribende fordærvelig Indflydelse paa hele Øens Udvikling, bringes deels til Landet ved de fremmede Skibe, deels ere de indenlandske. Blandt de sidstnævnte spille især den godartede og den ondartede Influenza Hovedrollen. Næsten aarlig gaaer der om Foraaret, og stundom tillige om Efteraaret en godartet Catharr over Island, der egenlig ikke fortjener Navn af Influenza, og kun skjelner sig fra almindelig Forkjølelse ved at den er smitsom, og ved at den i Reglen skaaner de danske Familier, der ikke i mange Aar have boet paa Øen, ja selv Islændere, som nylig ere vendte hjem fra Danmark. Men foruden af denne Catharr, der aarlig indfinder sig, hjemsøges Landet i Mellemrum af i Reglen en halv Snees Aar, (sidst i Aarene 1843, 1834, 1825 og 1816) af en som oftest meget ondartet Catharralfeber, der i utrolig kort Tid gaaer Landet rundt, og ligesom med eet Slag angriber hele den indenlandske Befolkning, af hvilken kun meget faa blive forskaanede, hvorimod de Danske og Fremmede gaae fri. Naar en

*) I Aarrækken 1306—1846 er optegnet 134 epidemiske Aar.

Epidemi kaster en stor Deel af Befolkningen paa Sygeleiet om Sommeren, bliver Høbjergningen forsømt, hvilket da atter har en ødelæggende Indflydelse paa Faareavlen. Den heromtalte Epidemi, hvis Symptomer især er Halspine, Ørepine, Mathed og Feber af nervøs eller typhøs Charakteer, er meget farlig for Nyfødte; derimod er den sjelden dødelig for andre Børn under 10 Aar. Dødeligheden, den medfører, der er stærkest for Qvindekjønnet, tiltager med Aldersklasserne, og naaer sit maximum i Aldersklassen 50—60. Dens fordærvelige Indvirken paa Mortaliteten er i den nyere Tid tiltaget for hver Gang den har indfundet sig, og medens Antallet paa samtlige Døde i et gunstigt Aar paa Island varierer mellem 1000 og 1200, bragte denne Influenza Dødstallet

i	Aaret	1816	op til	1584
i	—	1825	—	1621
i	—	1834	—	2445
i	—	1843	—	3227

Af de Epidemier, som bringes til Øen med Skibene, er der ingen, der saa hyppig og morderisk har hjemsøgt den, som Børnekopperne. Siden Aaret 1306 have samme i alt grasseret 19 Gange, ofte flere Aar i Træk, og de have ofte bortmeiet Befolkningen i hobeviis, navnlig i Aaret 1707, da de bortrev over ⅓ af Befolkningen. Allerede inden Vaccinationen i de senere Aar blev indført vare de imidlertid aftagne i Voldsomhed. Sidste Gang de kom til Øen var i Aarene 1839 og 1840, og da vare de meget milde, og det lykkedes desuden ved Afspærring at forhindre dem i at udbrede sig videre end til Sønderlandet.

I Aarrækken 1750—1846 kan der efter Dr. Schleisners Udregning antages at være omkommet det uhyre Antal af 47,622 Mennesker af forskjellige Epidemier, altsaa ligesaa stort et Antal som hele Landets Befolkning i Gjennemsnit har udgjort i denne Aar-

ræfte. Af disse 47,622 omkom de 25,938 i det forrige Aarhundrede, og 21,684 i dette Aarhundrede; men naar vedbørligt Hensyn tages til, at der blandt de i forrige Aarhundrede ved Epidemier Bortrevne vare 6036, der omkom ved Hungersygdomme, som bleve fremkaldte ved Skaptaajøkleus fordærvelige Eruption i Aaret 1783, saa er det klart at selve de egenlige Epidemier forholdsviis have været mere dræbende i dette Aarhundrede, end i den sidste Halvdeel af det forrige. Spørge vi om Grunden til disse Epidemier, da maa den ikke søges i de islandske Jordbundsforhold. Der er ingen Grund til at antage, at disse yttre nogen Indflydelse i saa Henseende. De, som bo i Omgivelsen af Solfatarerne eller paa Geyser-Terrainet, ere ligesaa sunde som de, der bo udenfor disse Egne; og heller ikke mellem Fjeldbeboerne og Dalbeboerne skjønnes nogen Forskjel i den omhandlede Henseende. Af samtlige de ved Epidemier i det nysnævnte Tidsrum Bortrevne ere 8462, eller omtrent ⅓ af det hele Tal, blevne bortrevne ved Epidemier, der ere bragte til Landet ved Handelsskibene, (nemlig 3036 ved Kopper, 2026 ved Meslinger, 1468 ved Skarlagensfeber, og 1932 ved Kighoste), og et meget stort et Antal Menneskeliv kunde saaledes været sparet ved et vel indrettet Qvarantainevæsen, der forøvrigt paa Island frembyder meget store Vanskeligheder naar Handlen ikke skal lide for meget ved samme. Blandt de af indenlandske Epidemier i det heromtalte Tidsrum 1750—1846 Bortrevne ere 9067 bortrevne af Influenza, 4867 af Typhus, og det forfærdelige Antal 16,441 af Hungerssygdomme. Størstedelen af de sidstnævnte falde paa det forrige Aarhundrede, tildeels som Offere for Islændernes Mangel paa Forsynlighed og Ligegyldighed for Faarenes Pleie, men fornemmelig som Offere for Handelsmonopolet og andre feilagtige borgerlige Indretninger, der svækkede Driftigheden og Produk-

tionen, herved fremkaldte Fattigdom, og herved gjorde tilfældig indtræffende Ulykker mere ødelæggende end de ellers vilde været; men da der i disse Henseender i den nyere Tid er gjort store Fremskridt, er det at vente, at selv om de større Ulykker, som tidligere saa ofte have hjemsøgt Øen*), atter skulde ramme samme, den herved fremkaldte Elendighed dog ikke skulde blive saa stor som den tidligere har været ved slige Leiligheder**).

Som Følge af at Dødsfaldenes og Fødslernes Antal, som nysomtalt, er saa yderst forskjelligt i de forskjellige Aar, er ogsaa Tilvæxten yderst forskjellig i samme. I Aarene 1803 og 1843 var den saaledes respektive ÷ 1,63 og ÷ 1,99 pCt., i Aarene 1830 og 1831 derimod + 2,89 og + 2,41 pCt.; og medens der i Danmark i dette Aarhundrede kun har været et eneste Aar, i hvilket Befolkningen er aftaget, og kun eet Aar, i hvilket Tilvæxten har været over 1½ pCt., har der i samme Tidsrum i Island været 13 Aar, i hvilke Folkemængden er aftaget, og 10 Aar, i hvilke

*) Blandt disse ere vulkanske Eruptioner og Landets Omringelse af af den grønlandske Drivis de værste til at frembringe almindelig Dyrtid, skjøndt Qvægdød, mislykket Fiskeri, Vintre, der vare hele Aaret rundt, og Epidemier ogsaa kunne være slemme nok i saa Henseende. Sandfog, Oversvømmelse, Fjelskred og Jøkelskyrtning frembringe kun Ulykker i enkelte Egne.

**) Jfr. Biskop Finsens i den sidste Halvdeel af forrige Aarhundrede forfattede Afhandling „Om Folkemængdens Formindskelse ved Uaar i Island", oversat af Haldor Einarsen, Kbhavn, 1833.

I de 920 Aar, i hvilke Island har været beboet, have 90 haarde Aar fundet Sted, hvoraf dog kun Halvdelen have foraarsaget Folkedød. Man kan sige, at to Gange i hvert Aarhundrede er betydelig Folkedød foraarsaget ved Uaar. Sneefjeldnæs- og Guldbringe Sysler taale mindst Virkningerne af samme, fordi der er saamange Fiskere sammesteds, som hverken have Jord eller Kreaturhold. Endog i de bedste Aar kan et og andet Sysel træffes af Dyrtid, hvorimod Man intet Exempel har paa, at et Uaar har strakt sine Virkninger ret fordærveligt over hele Landet.

Tilværten har været over 1½ pCt. I det Hele taget er Tilværten kun yderst ringe paa Island. I forrige Aarhundrede aftog Islands Folkemængde fra 1703—1801 endogsaa 6,12 pCt., og i Løbet af dette Aarhundrede fra 1801—1849 er den kun tiltaget med 25½ pCt., medens Danmarks Befolkning i samme Tidsrum er tiltaget 52 pCt. Da Island skal være i Stand til at ernære en meget større Befolkning end den har, og da der idelig sammesteds klages over Mangel paa Folk, saa er denne ved Epidemierne foraarsagede langsomme Tilvæxt i Befolkningen saa meget desto mere at beklage.

Om Islændernes Afstamning og Sprog.

Island synes ikke at have været betraadt af Menneskefod før i Aaret 795, da det blev besøgt af irlandske Munke. At enkelte irske Christne have havt Bopæl paa Øen inden Nordmændene befolkede den, kan ansees for temmelig afgjort, og i Cap. 2 i Islendingabok fortælles det at Nordmændene ved deres Ankomst forefandt Christne, som forlod Øen for ikke at leve blandt Hedninger; men ligesaa afgjort er det, at deres Antal maa have været meget ringe. Noget over et halvt Aarhundrede senere, nemlig i Midten af det 9de Aarhundrede, blev en Viking ved Navn Nadoddr ved Storm dreven til Island, som han kaldte for Snæland (Sneeland), og ansaa for ubeboet; og nogle faa Aar senere, blev en Svensker, Gardar Svafarsøn, ligeledes af Storm dreven til Island, som han derpaa seilede rundtom, for at overbevise sig om at det var en Ø. Hans Beskrivelse gav i Aaret 868 en Viking ved Navn Floke Lyst til at opsøge Øen, som Man efter Gardar kaldte for Gardarsholm. Floke fandt ogsaa Øen, som han antog for ubeboet, og overvintrede sammesteds. Inden han forlod Øen gik han op paa et Fjeld, og da han derfra saae ud over en med Iis opfyldt Fjord, (Isafjorden), bragte

dette ham til at kalde Øen Iisland*). Den nærmeste Anledning til Islands Bebyggelse gav Harald Haarfagers Erobringer i Norge, i det mange rige og ansete Mænd, som ikke vilde finde sig i hans Herredømme, søgte sig et nyt Hjem. Efter at Fostbrødrene Leif og Ingolf i Aaret 874 hver med sit Skib vare seilede til Island, (hvor den sidstnævnte bosatte sig ved Reykjavik), kom senere mange andre Nordmænd efter. En Deel Svenske, Irske og Skotlændere fulgte efterhaanden Exemplet, og allerede i Aaret 920 var Øen derfor efter Sagaernes Udsigende fuldkommen befolket. Det Sprog, som vore oldnordiske Forfædre talte, har bevaret sig saa uforandret paa Øen, at enhver islandsk Bonde endnu kan læse de gamle Sagaer, af hvilke de fleste ere skrevne i det 12te og 13de Aarhundrede, og derved har der dannet sig et islandsk Sprog, der er uforstaaeligt for Danske, der ikke have lært det, og som er Kirke- Skole- og

*) Jfr. N. M. Petersens Afhandling »Om Islands Opdagelse og Bebyggelse« i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 1ste Bd. S. 241—60. Ogsaa i den i samme Tidsskrifts 1ste Bind indrykkede Afhandling af Biskop Erasmus Müller om den islandske Historieskrivnings Oprindelse, Flor og Undergang, findes mange Oplysninger om Islands Bebyggelse, samt om vore nordiske Forfædres Liv sammesteds i de første Aarhundreder efter Bebyggelsen. Bedst læres dette Liv dog at kjende af Sagaerne, af hvilke nogle af de vigtigere herhenhørende findes oversatte i Prof. N. M. Petersens 4 Dele udgjørende Skrift: Historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude. Kbhavn 1839. Det af det kongel. nordiske Oldskrift-Selskab paabegyndte Værk Islendinga Sögur er bestemt til at indeholde den Deel af den islandske Sagaliteratur, der omhandler selve Island og Islændernes Færd og Bedrifter. I det 1ste i Aaret 1843 udgivne Bind findes Islands landnámabók, som indeholder Efterretninger om Landets Colonisation fra 874—934, Nybyggernes Slægtregistre og Angivelse af det Distrikt, enhver af dem tog i Besiddelse. — Den islandske Afdeling i Oldskriftselskabets historisk-archæologiske Arkiv indeholder, ligesom det arnamagnæanske Legats Samlinger, mange vigtige Bidrag til Islands populaire Archæologi. See Antiqvar. Tidsskr. 1846—1848 ff.

Retssprog paa Øen, og som Danske, der ville søge Embede paa Øen, derfor maa bevise at de forstaa.

Om Bygningsmaaden og Levemaaden paa Island.

Kun nogle enkelte Bygninger paa Island ere af Steen. Grunden hertil er at det har været anseet for kostbart at føre Muursteen og Kalk derop, og at det ligeledes vilde blive dyrt at bygge af Lavablokke, især da den islandske Lava er vanskelig at bearbeide, og da Transporten af slige Blokke ofte maatte skee langveis fra. I Byen Reykjavik er der 60 Træbygninger, som ere førte dertil fra Fastlandet, og paa Handelsstederne findes ogsaa Tømmerbygninger, hvilke ligeledes flere Embedsmænd, især Sysselmænd, og enkelte formuende Bønder have; men forøvrigt ere alle Bygninger paa Island opførte enten af Græstørv alene, (hvilket i et saa koldt Klima giver en lunere Bolig end et Steenhuus), eller af vexlende Lag af Græstørv og raa Stene, eller af raa Stene alene. Taget bedækkes med Græstørv, og et islandsk Huus er derfor om Sommeren aldeles grønt, og skiller sig kun ved sin Høide fra den samme omgivende Græsmark, og Man seer ikke sjeldent Kreaturerne græsse op ad Tagene. Skjøndt Man paa en Deel Steder har i den nyere Tid foretaget Forbedringer med Hensyn til Bygningerne, (hvilket skal være een af Hovedgrundene til Mortalitetens Forbedring i de sidste Decennier), har Islændernes faste Vedhængen ved gamle Sædvaner ogsaa her viist sin skadelige Indflydelse, og den almindelige Huusindretning lader endnu meget tilbage at ønske. Et islandsk Vaaningshuus bestaaer hyppigt af 4 smaa Huse med et 3 til 4 Alen høit firkantet Værelse i hver; og disse 4 smaa Huse ere forenede ved en Gang, saa at de to ligge paa den ene Side af samme, de to andre paa den anden. Af disse 4 Værelser eller Rum tjener eet til Kjøkken, fra hvilket Røgen, gjennem et af Brædder sammenslaaet firkantet Rør eller en

Tønde hvoraf Bunden er slaaet ud, gaaer ud gjennem et Hul i Taget. Det ligeoverfor liggende Værelse benyttes til det saakaldte Bur, eller Opbevaringssted for Melke- eller Madvare. Det tredie Værelse er Gjesteværelse, og i dette er der hos de Velhavende Brædegulv og Paneel, og her findes en opredt Seng og almindeligviis et lille Bord, samt enten et Par Stole eller dog nogle Kister at sidde paa. Det ligeoverfor liggende Værelse tjener til Opbevaringssted for Kister og andet Huusgeraad. Ovenover disse to Værelser er der et Loft, til hvilket en lille Stige fører fra Huusgangen gjennem en Lem, som i Reglen kun er en Alen i Qvadrat, og dette 3 til 4 Alen høie Loft, den saakaldte Badstofa, er det egentlige Opholdssted for hele Familien. Her træffer Man Sengestederne paa langs inde under Tagskægget paa hver Side. Disse Senge ere ikke Andet end et firkantet Rum, som er sammensat af Brædder. De ere i Reglen saa store, at 2 til 3 Personer kunne ligge sammen, hvilket som oftest skeer saaledes, at den Enes Hoved ligger ved den Andens Been. Sengklæderne bestaae hos de mere Velhavende af Fjederdyner med uldne Lagener. Hos de Fattige er det Faareskind lagt over Hø, som tjener til Underlag, og tykke Vadmelstæpper, der bruges til Bedækning. Den gamle Skik, at Mand, Kone, Børn og Tjenestefolk af begge Kjøn sove tilsammen i eet Værelse, finder endnu for største Delen Sted hos den islandske Almue; men det er dog ikke sjeldent at Badstuen ved et Brædeskillerum er inddeelt i flere Rum, eller at Huusbonden og Tjenestefolkene have særskilte Soveværelser. Naar en reisende Islænder kommer til om Natten, faaer han endnu som i gamle Dage uden videre Omstændigheder Plads blandt den øvrige Familie. Det Anstødelige ved den heromtalte Skik forhøies ved at den islandske Almue har for Skik at ligge aldeles nøgen.

I Badstuen findes hos de Fattige intet andet Meublement end Sengene, som bruges baade til at ligge i, til at sidde

Retssprog paa Øen, og som Danske, der ville søge Embede paa Øen, derfor maa bevise at de forstaa.

Om Bygningsmaaden og Levemaaden paa Island.

Kun nogle enkelte Bygninger paa Island ere af Steen. Grunden hertil er at det har været anseet for kostbart at føre Muursteen og Kalk derop, og at det ligeledes vilde blive dyrt at bygge af Lavablokke, især da den islandske Lava er vanskelig at bearbeide, og da Transporten af slige Blokke ofte maatte skee langveis fra. I Byen Reykjavik er der 60 Træbygninger, som ere førte dertil fra Fastlandet, og paa Handelsstederne findes ogsaa Tømmerbygninger, hvilke ligeledes flere Embedsmænd, især Sysselmænd, og enkelte formuende Bønder have; men forøvrigt ere alle Bygninger paa Island opførte enten af Græstørv alene, (hvilket i et saa koldt Klima giver en lunere Bolig end et Steenhuus), eller af vexlende Lag af Græstørv og raa Stene, eller af raa Stene alene. Taget bedækkes med Græstørv, og et islandsk Huus er derfor om Sommeren aldeles grønt, og skiller sig kun ved sin Hvide fra den samme omgivende Græsmark, og Man seer ikke sjeldent Kreaturerne græsse op ad Tagene. Skjøndt Man paa en Deel Steder har i den nyere Tid foretaget Forbedringer med Hensyn til Bygningerne, (hvilket skal være een af Hovedgrundene til Mortalitetens Forbedring i de sidste Decennier), har Islændernes faste Vedhængen ved gamle Sædvaner ogsaa her viist sin skadelige Indflydelse, og den almindelige Huusindretning lader endnu meget tilbage at ønske. Et islandsk Vaaningshuus bestaaer hyppigt af 4 smaa Huse med et 3 til 4 Alen høit firkantet Værelse i hver; og disse 4 smaa Huse ere forenede ved en Gang, saa at de to ligge paa den ene Side af samme, de to andre paa den anden. Af disse 4 Værelser eller Rum tjener eet til Kjøkken, fra hvilket Røgen, gjennem et af Brædder sammenslaaet firkantet Rør eller en

Tønde hvoraf Bunden er slaaet ud, gaaer ud gjennem et Hul i Taget. Det ligeoverfor liggende Værelse benyttes til det saakaldte Bur, eller Opbevaringssted for Melke- eller Madvare. Det tredie Værelse er Gjesteværelse, og i dette er der hos de Velhavende Brædegulv og Paneel, og her findes en opredt Seng og almindeligviis et lille Bord, samt enten et Par Stole eller dog nogle Kister at sidde paa. Det ligeoverfor liggende Værelse tjener til Opbevaringssted for Kister og andet Huusgeraad. Ovenover disse to Værelser er der et Loft, til hvilket en lille Stige fører fra Huusgangen gjennem en Lem, som i Reglen kun er en Alen i Qvadrat, og dette 3 til 4 Alen høie Loft, den saakaldte Badstofa, er det egentlige Opholdssted for hele Familien. Her træffer Man Sengestederne paa langs inde under Tagskægget paa hver Side. Disse Senge ere ikke Andet end et fiirkantet Rum, som er sammensat af Bræder. De ere i Reglen saa store, at 2 til 3 Personer kunne ligge sammen, hvilket som oftest skeer saaledes, at den Enes Hoved ligger ved den Andens Been. Sengklæderne bestaae hos de mere Velhavende af Fjederdyner med uldne Lagener. Hos de Fattige er det Faareskind lagt over Hø, som tjener til Underlag, og tykke Vadmelstæpper, der bruges til Bedækning. Den gamle Skik, at Mand, Kone, Børn og Tjenestefolk af begge Kjøn sove tilsammen i eet Værelse, finder endnu for største Delen Sted hos den islandske Almue; men det er dog ikke sjeldent at Badstuen ved et Brædeskillerum er inddeelt i flere Rum, eller at Huusbonden og Tjenestefolkene have særskilte Soveværelser. Naar en reisende Islænder kommer til om Natten, faaer han endnu som i gamle Dage uden videre Omstændigheder Plads blandt den øvrige Familie. Det Anstødelige ved den heromtalte Skik forhøies ved at den islandske Almue har for Skik at ligge aldeles nøgen.

I Badstuen findes hos de Fattige intet andet Meublement end Sengene, som bruges baade til at ligge i, til at sidde

paa og til at spise i, nogle smaa Kister, samt en lille Træhylde til Bøger eller andre Smaating. Hos de mere Velhavende kan man derimod her træffe et Par Træstole, stundom konstigt udskaarne, et Bord, sjeldnere derimod et Speil, eller lignende Luxusartikler. Lyset falder ind i Badstuen gjennem nogle smaa faste Ruder, som findes paa Siden af Taget. I den underste Stue findes eet, stundom 2 Fag Vinduer, hvilke imidlertid altid ere faste, som oftest smaa, og formedelst Jordvæggens Tykkelse liggende dybt inde. Kakkelovne bruge Islænderne aldrig, og kun paa Handelsstæderne og hos nogle Embedsmænd træffer Man samme. Foruden selve Vaaningshuset hører der endnu nogle Sidebygninger til en islandsk Gaard, hvilke altid ligge paralelle med Huusgangen, saa at deres Gavle altsaa staae i Rad med Vaaningshusets Hovedgavl. En af disse Sidebygninger faaer Navn af Skemma, og tjener til Opbevaringssted for al Slags Huusgeraad. En anden optages af Smedien, som aldrig savnes paa nogen islandsk Bondegaard. Disse Sidebygninger ligge op til Vaaningshuset, saa at der altsaa findes Fordybninger imellem Tagene, hvori, til stor Fordærvelse for Boligen, Snee- og Regnvandet stedse samler sig og saaledes gjennemtrænger Jordvæggene. Som Følge heraf hersker der megen Fugtighed i de islandske Vaaninger. Udhusene for Kreaturerne, nemlig Ko-, Heste- og Faarestaldene, findes i Almindelighed i nogen Afstand fra Hovedbygningen; og ligesaa de saakaldte Hjaller, der hos Fiskerne bruges til at tørre og opbevare Fisk i. Hos de mere Velhavende træffer man undertiden en Jordvold omkring hele Gaarden, og stundom ogsaa et Slags Fortoug. Den her beskrevne Bygningsmaade er den almindelige hos den islandske Almue, og kun enkelte Islændere, som boe paa Handelspladserne, og nogle faa Embedsmænd paa Landet have ordentlige Huse opførte af Bræder eller Bindingsværk med Kakkelovne og andre Beqvemmeligheder. Paa Nord-

og Østerlandet findes forøvrigt de bedste og rummeligste Vaaninger, da her falder det meste Drivtømmer. De sletteste Boliger findes derimod i Fiskeleierne, især omkring Sneefjeldnæsjøklen, paa Fiskerpladsene i Borgarfjords og Gulbringa Syssel, omkring Ørebakke, og navnlig paa Vestmannø. Paa sidstnævnte Sted finder endnu den Skik Sted, at Kreaturene have deres Ophold inde i selve Vaaningen, i Reglen lige under Badstuen, i hvis Gulv der da hyppigt er Huller, for at Varmen fra Kreaturerne kan stige op derigjennem. Denne Uskik hersker ogsaa hist og her i de fattigste, Vaaninger paa den øvrige Deel af Øen, og det er en Selvfølge, at den i høi Grad maa bidrage til at forøge Ureenligheden inde i Husene, i hvilke Stanken, der forhøies ved at Man samler og opbevarer Urinen i Træbøtter for at bruge den til Vadskning, samt ved at Vinduerne ikke ere indrettede til at kunne opluffes, derfor ogsaa er slem. I de uslere Boliger regner det desuden ned gjennem Taget, og Man finder derfor i flere af samme et Hul til Opsamling af Regnvandet midt i Huset, fra hvilket en bedækket Rende fører det udenfor Huset. Et stort Onde for Island er det slette Brændselsmateriale, Man har. Kakkelovne blive vel, som tidligere anført, ikke afbenyttede; derimod er det Skik at have Ild paa i Kjøkkenet som oftest hele Dagen igjennem. Det er kun paa faa Steder i Island, hvor der falder meget Drivtømmer*) eller hvor der findes Birkekrat, at

*) Man antog tidligere at Drivtømmeret, der fornemmelig bestaaer af Fyr, Gran og Birk, kom fra Sibiriens Floders Bredder; men ved nyere Undersøgelser, (jfr. navnlig Sartorius v. Waltershausens S. 397 nævnte Skrift pag. 27) er det godtgjort, at det i det Væsentlige føres af Missisippi og Missouri, som med deres mangfoldige Bifloder gjennemstrømme en stor Deel af Nordamerikas Naaletræes-Region, ud i den mexikanske Havbugt, og derfra med Golfstrømmen til Island, hvor det fornemmelig driver op ved Nord-Cap, Øens nordvestlige Pynt, og ved Langenæs, dens nordøstligste Pynt. Paa disse tvende sidstnævnte Steder falder der mere af samme end Man har Brug for, men da Transporten er saa van-

Man har Brænde at bruge, og Forraadet er sjelden saa stort, at Man kan hjelpe sig dermed hele Aaret igjennem. Brugen af Tørv kommer vel nu mere og mere i Gang, især omkring Øfjord og Reykjavik, men paa mange Steder har Man heller ikke dette Brændselsmateriale. Den islandske Tørv er desuden ikke meget humusholdig, men derimod paa flere Steder svovlholdig; og den giver følgelig kun liden Varme. Af Steenkul bliver der vel aarlig ført et betydeligt Qvantum til Landet; men Størstedelen deraf medgaaer til Smedebrug, og kun paa nogle af Handelsstæderne bruge Kjøbmændene og Embedsmændene Steenkul til at brænde i Ovnene. Surtarbranden, (en Brunkulmasse, der hidrører fra ældre Tørvelag og Skove, som ere blevne overleirede af betydelige Lag af Myberg og ofitiske Lavamasser, og ved Trykket af flere hundrede indtil 1000 Fod mægtige Masser af denne Art overordentlig stærkt sammenpressede og forkullede) *), afgiver vel et godt Brændsel; men den er ind-

---

stelig, kommer dette kun lidet de andre Egne til Gode. Drivtømmeret, som paa den lange Reise taber Barken, og paa Overfladen antager en askegraa Farve, falder forøvrigt nu meget mindre end i ældre Dage, hvilket rimeligviis hidrører fra de nordamerikanske Skoves Aftagelse. Jfr. forøvrigt om Drivtømmeret Olafsens ofnævnte Reise 1ste Deel S. 511 ff.

*) Oprindelig have disse Tørvelag og Skove indtaget Bunden af de ældre Dale, (hvorfra Surtarbrandens horizontale Leie hidrører); men ved Dalenes senere Udfyldelse ved vulkanske Masser, og ved nye Dales Udskæring af Bjergvandene, og nye Bugters Indskæring ved Havet og Ebbe- og Flodstrømmene, kan Man let forklare sig at Man nu som oftest seer Surtarbrandslagene som et Slags Mellemlag mellem de mange over hinanden stablede Lavalag i Dalenes lodrette Sidevægge eller i Kysternes steile Fjelde. Det Overliggendes Mægtighed, og selve Surturbrandens ringe Tykkelse, der kun sjeldent naaer til 1—1½ Fod, viser det Usandsynlige i at det nogensinde vil lykkes at bryde den med Fordeel i større Mængde. Naar Surtarbranden angives til en større Mægtighed end herанført, da er det fordi Man har medregnet de sortfarvede Leer- og Skiferlag, paa hvilke den som oftest hviler, og som udgjøre den Bund, hvorover Mosen i sin Tid har dannet sig, eller hvorpaa Skoven har staaet;

skrænket til Vest-, Nord- og en lille Deel af Østerlandet, og forekommer selv her kun paa enkelte Steder, og det som oftest i saa betydelig en Høide, og saa langt fra Vaaningsstederne, at Man vanskelig kan benytte den, og det er fornemmelig kun den Deel af Surtarbranden, der aarlig om Foraaret falder ned fra Fjeldene, der bliver brugt. Det almindelige Brændselsmateriale over hele Island er paa Grund af det Foranførte, (til stor Skade for Græsculturen og derved for hele Landets Opkomst), tørret Ko- og Faaremøg. Komøget bliverført ud paa Græsmarken og udbredt over denne for at gjøde Grønsværet, og naar det saaledes har ligget og er blevet tørt, paa nogle Steder hele Vinteren over, bliver det samlet og bragt i Huus. Faaremøget samles i Faarestaldene, hvor det, ved at trædes under Dyrenes Fødder, er bleven til en fast tyk Skorpe, som bliver brudt op, skaaret i firkantede Stykker og udbredt paa Marken til Tørring. Dette eiendommelige Brændemateriale, som er meget salpeterholdigt, giver temmelig stærk Varme, men undertiden tillige nogen Stank, da det nemlig er blandet med vedhængende Faareuld. Men selv dette Varmemiddel falder ikke i Alles Lod, og navnlig maa de fattige Fiskere, som have faa eller ingen Kreature, endogsaa undvære samme. Man seer derfor ved Søkanten, at saa godt som alt Muligt bliver opsamlet, der paa nogen Maade kan blive afbenyttet til Brændsel, saasom Fiskebeen,

men disse Lag have ingen Brændselsværdi. Den reneste Surtarbrand er den af Træstammer dannede. Stammernes Størrelse har været betydelig, ofte 15—20 Alen inden Forgreningens Begyndelse, og 4 til 5 Qvarteer i Diameter. Af Stammernes Bygning og de i Leret og Skiferen opbevarede Blade seer Man, at de hidrøre fra El, Birk, Elm, Ahorn, Gran, Fyr og Ædelgran, og altsaa vidne om at en fra den laplandske Plantevært, som nu findes paa Øen, forskjellig, og nærmest de nordamerikanske Planteforhold lignende Skovvegetation har været paa Island, da Surtarbrandens Dannelse blev grundlagt.

navnlig Torskerygge, Faarebeen, tørret Tang, forskjellige Slags Svampe, v. s. v. Paa intet Sted er dog Brændselsmaterialet saa slet som paa Vestmanns. Foruden de sidstnævnte Substanser bruger Man her fornemmelig Skroget af de tvende Fuglearter, som paa denne Ø findes i en saa overordentlig stor en Mængde, nemlig Søpapegøien og Stormfuglen. Af den første Fugl bliver Brystet skaaret fra for at nedsaltes, men det øvrige Skrog med samt Indvoldene og Vingerne bliver ophængt til Tørring og saaledes brændt. Af den sidste bliver Hoved, Fødder, Indvolde og Vinger blandet med Komøg, tørret og ligeledes brændt. Stanken fra dette Brændsel er naturligviis ganske utaalelig. — Til Lysning i Husene bruge Islænderne i Almindelighed Talglys eller Levertran, som brændes i Lamper, der just ikke altid ere frie for at ose.

Det kan ansees udenfor al Tvivl, at Epidemiernes Ondartethed paa Island har sin Grund i de usle Boliger og den forbærvede Luft, der er i samme, og at en Forbedring heri inden kort Tid vilde hæve den nu saa usædvanlig lave Livsalder paa Island. I Dr. Schleisners Skrift, Island betragtet fra et lægevidenskabeligt Standpunkt, (af hvilket den heromtalte Skildring er taget), findes S. 126 ff. en af Architekt Schytte udkastet Plan til en hensigtsmæssig, (men efter Fleres Mening neppe tilstrækkelig solid) Bolig for en islandsk Bonde, ved hvis Affattelse, der er taget væsentligt Hensyn til det Bestaaende, noget der paa Grund af Islændernes faste Vedhængen ved det Gamle nødvendigen maatte skee, hvis Planen, som kun de nogenlunde formuende Bønder ville formaa at følge, skulde finde Indgang; og da de Hindringer, som Mangel paa Bygningstømmer og Brændselsmateriale frembyder, nok kunde hæves under forandrede Handels-Conjunkturer, var det meget at ønske, at denne vigtige Sag maatte komme under høiere Vedkommendes alvorlige Overveielse.

Island er ingenlunde fattig paa Madvare, og det var kun Mangel paa Forsynlighed, der i ældre Dage bevirkede, at Hungersnød saa ofte opstod. Een af de fornemste Spiser paa Island er usaltet tør Fisk, (Torsk og Langen), der bliver nydt raa, efter at være banket paa en Steen, med Smør til, helst usaltet og gjæret (hvad Islænderne kalde for suurt Smør), som Middagsspise. Klipfisk, som ligeledes tilvirkes af Torsken, bliver sjelden spiist af Indbyggerne selv, men solgt til Kjøbmanden. En anden Hovedret, der især bliver nydt Morgen og Aften, er en Melkespise, Skyr, der tillaves af afskummet Faare- eller Komelk, der bringes til at løbe sammen, og derpaa presses. Af denne Melkespise, der i Reglen nydes med sød Melk til, tilberedes en betydelig Mængde til Vinterforbrug, som henstaaer i store Tønder i Fadeburet, hvor den snart bliver suur. Den almindelige Morgen- og Aftenspise er i det Hele taget Melkemad, navnlig Grød med Melk til. De fattige Fiskere maa istedetfor Smør, af hvilket der paa Island forholdsviis forbruges overordentlig meget, lade sig nøie med en Blanding af Talg og Tran. Af Brød, der formes i flade Kager, der ligne det svenske Knækkebrød, forbruges kun lidt paa Island; og det meste Meel, der fortæres sammesteds, bliver anvendt til Grød eller Vælling. Da alt Korn, der paa de fleste Steder paa Island males paa Haandqværne, maa tilføres Øen fra Danmark, falder det ikke i Alles Lod at have samme, og paa mange Steder, navnlig paa Nord- og Østerlandet, søger Man at erstatte det ved islandsk Mos (lichen islandicus), der tørres, sønderskjæres og derpaa koges med Melk til en tyk Vælling eller Grød. Af Kjød nydes fornemmelig Faarekjød, men med samme opvartes kun Søn- og Helligdage og ved overordentlig Leilighed, og ferskt Kjød nydes i Reglen kun i Slagtertiden i September og October Maaned. Oxekjød og Sælhundekjød nydes kun sjeldent. For Svinekjød har de Fleste af Almuen Afsky, og Hestekjød ansees det for nedværdigende at nyde. Fugle-

kjød, Fugleæg og ferſk Fiſk, der har hængt ſaalænge at den er blevet lidt ankommet, nydes derimod temmmelig almindeligen. Det meſte Grønt, ſom nydes i nogenlunde Udſtrækning, (ſkjøndt flere Grønſager, ſaaſom Syre, Rochleare, Løvetand og Kommen voxe vildt paa flere Steder), er Angelica og en ſpiſelig Tangart, (laminaria saccharina), og ſkjøndt de fleſte Kaalplanter trives fortræffeligt paa Island, dyrkes kun lidt Roer, Kaalrabi og Kartofler. Enhver Islænder ſpiſer for ſig, ſiddende paa Kanten af ſin Seng, og det til ubeſtemte Tider, naar Madlyſten minder ham; og al Mad nydes, (tildeels maaſkee ſom Følge heraf), kold. Af Luxusartikler bruges kun lidt paa Island. Dog kommer Brugen af Kaffe beſtandig mere og mere i Gang. Tobak ryges kun af Enkelte, men Snuustobak er ſtærkt udbredt blandt begge Kjøn. Af Brændeviin drikkes mere end ønſkeligt er, iſær paa Søpladſerne, og Drukkenſkab er meget udbredt*), men den nysomtalte tiltagende Kaffedrikning har allerede havt en velgjørende Indflydelſe i denne Henſeende ved her ſom andenſteds at modarbeide Hangen til Nydelſen af ſpirituøſe Drikke, og ved at fremkalde Sands for Hygge i Hjemmet.

At det er hele den heromtalte ſvære og uſunde Diæt, i Forbindelſe med de uſſle Boliger og den tidligere omtalte Ureenlighed, der forøges ved at Islænderne aldrig bade ſig, (hvorfor ogſaa forholdsviis meget faa kunne ſvømme), der er den væſenlige Aarſag til de i det Foregaaende omtalte Epidemier, kan anſees for afgjort.

Qvinden tager langt ſtørre Deel i Livets Byrder paa Island end andenſteds i Europa. Hun maa ikke blot beſørge Alt til Huſet Henhørende, men ogſaa ſy Sko, Klæder,

*) Et Selſkab, der har til Formaal at modarbeide Drikfældighed, har nylig dannet ſig, og da det tæller flere af Landets intelligenteſte Mænd i ſin Midte, vil det viſtnok virke meget.

rive Hø, passe Kreaturer, opvarte Mændene, ja paa enkelte Steder endogsaa gaa paa Fiskeri og Fuglefangst, og heri ligger Grunden til at de islandske Mødre ikke formaa at opamme deres Børn. Manden er Herren i Huset, og Børnenes Respekt for den faderlige Myndighed er ogsaa stor.

Det selskabelige Liv var langt mere udviklet i Fortiden. De saakaldte Glæder, (et Slags Julestuer, hvori Vikivakar, et Slags Dandseviser, bleve sungne), som tidligere vare almindelige, ere, fornemmelig som Følge af Præsternes Bestræbelser herfor, gaaede af Brug i en Periode, i hvilken en forfeilet Religiøsitet var herskende, hvilket maa beklages, skjøndt de synes at have givet Anledning til Usædelighed, hvilket blandt andet skjønnes af at deres Afholdelse paa Jørva Gaard blev formelig forbudt ved Dom i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, fordi den sammesteds sidst afholdte „Glæde“ havde havt 19 Besvangrelser udenfor Ægteskab til Følge. Dands begynder nu først at komme i Brug paa Island. Den fornemste selskabelige Fornøielse Man kjender er at brydes, og heri have Islænderne, der i Reglen ere velvoxne og velskabte, (hvorimod det, især blandt Mandfolkene, er sjeldent at træffe paa et smukt Ansigt), en stor Færdighed, hvilket ikke er at undres over, da de øve sig heri fra Barndommen af. Dog er det kun unge Mennesker, der saaledes brydes. Tonen blandt de ældre Islændere er i det Hele taget meget alvorlig, ja næsten melankolsk.

Mandfolkene paa Island bære ikke længere deres gamle **Nationaldragt**. De bruge Buxer, Vest og kort Trøie af sort Vadmel, eller ogsaa danske Klæder; og danske Hatte og Kasketter ere meget udbredte. De gaae, ligesom Qvindfolkene, eens klædte baade Vinter og Sommer, undtagen at de i stærk Kulde tage to Par Strømper paa. — Qvindekjønnet bærer derimod endnu sin gamle smukke Nationaldragt, der til Stads bestaaer af Skjørt, Livstykke med røde eller grønne Kanter, en snever

sort Klædes Trøie, Silketørklæde om Halsen og et keglebannet Hovedtøi, alt smykket hos de Velhavende med Sølv Zirater, navnlig ved Høitider med et Livbælte af sammenkjedede Sølvplader*), men som til Hverdag charakteriseres ved en sort strikket Trøie, sort Skjørt og en lille sort Hue med Silkekvast.

Alle, som have yttret sig om den islandske Nationalcharakteer, ere enige i at Islænderne ere gjestfrie, meget alvorlige, indesluttede, forsigtige, stærkt holdende paa hvad de ansee for deres Ret, mistænkelige mod Embedsmænd og Fremmede, (og som saadanne ansees alle Danske), og i en ganske mærkelig Grad hængende ved gamle Sædvaner, og som Følge heraf aldeles uvillige til at gjøre Andet, end hvad deres Forfædre have gjort før dem. En demokratisk Lighedsfølelse gaaer gjennem hele Befolkningen, og Tyendet gjør næsten ikke Andet, end hvad det selv har Lyst til**). Kys og Haandtryk ere almindelige Hilsenstegn i Island uden Hensyn til Kjønsforskjel. Skal særdeles Agtelse og Velvillie udtrykkes, gjøres Kysset langtrukket og Haandtrykket kraftigt.

Om Næringsveiene.

Om Jordbruget. Befolkningen i Island boer paa Kysterne, paa de skraa Flader ved Foden af Bjergene, men fornemmelig i de i Reglen af Floder eller Elve gjennemstrømmede Dale, der som oftest gaa 3 til 4 Mile, men stundom dog længere, ja indtil 10 Mile ind i Landet fra Kysten af; og hele den øvrige Deel af Øens Indre er saagodtsom ubeboet.

*) I Olassens og Povelsens 1772 udgivne „Reise gjennem Island“, findes i 1ste Deel Tab. III—VII Afbildninger af den islandske Nationaldragt. En Deel slige findes ogsaa i det S. 398 omtalte Atlas historique; og tildeels ogsaa i de 3 andre S. 393 nævnte Værker.

**) Allerede Olassen klager S. 456 over Arbeidsfolkenes Selvraadighed, som han udleder af Manglen paa Folk.

Landsbyer findes der slet ingen af paa Island, men kun eenlige Gaarde*); men da Tyendet ofte er gift, og da der i Regelen høre flere Huse til en Gaard, navnlig til Selveiergaardene, saa bestaaer en islandsk Bondegaard med dens Udhuse af en lille Samling af Bygninger. Paa enkelte Steder ligge Gaardene langt tættere ved hinanden end Man ialmindelighed forestiller sig det, og en temmelig vidt dreven Udparcellering er ikke sjelden paa Island. Paa den anden Side ligge derimod ogsaa en Deel Gaarde meget isolerede, ja Man kan paa sine Steder træffe paa voxne Bønderdøttre, der aldrig have været i et andet Huus end det, i hvilket de ere fødte. I Johnsens S. 432 omtalte jarðatal er de beboede Gaardes Antal angivet til 5621, nemlig 1922 i Sønder-Amtet, 1414 i Vester-Amtet, og 2285 i Norder- og Øster-Amterne. Enhver beboet Jordlod kaldes for „Gaard", og Man kjender ikke i Island noget til den i Danmark brugelige Forskjel mellem Gaardmænd og Huusmænd.

Af Islands Jordegods er

75	Procent	i privat Eie, tilsammen	64,088	Hundreder
13⅓	—	Beneficiargods	11,657	—
10⅓	—	kongeligt Jordegods	8,787	—
1	—	Hospitals- og Fattigvæsenet tilhørende Gods	910	—
100			85,442	Hundreder

Men nagtet 75 Procent af Øens samtlige Jordegods saaledes er i privat Eie, er Forholdet mellem dem, der beboe Jord, der tilhører en Anden, (Embedsjord herunder indbefattet), og dem, der beboe Jord, de selv eie, som 17 til 100, nemlig 1237, som eie den Jord, de beboe, og 5967, som have leiet den, i alt 7204

*) Paa Fiskerpladserne findes dog paa flere Steder tæt sammenbyggede Huse.

Jordbrugere*). En Deel af Leilændingerne eie dog tillige Jord, og Forholdet er derfor i Virkeligheden ikke slet saa ugunstigt for Selveiendom, som Man af de heranførte Tal skulde tro.

Der var saaledes al Grund til at ønske, at Selveiendom kunde blive fremmet i Island, især i Vester-Amtet, hvor det omhandlede Forhold er ugunstigst, hvortil et velordnet Hypothekvæsen og en livligere Pengecirculation betydeligen vilde bidrage**). Er Bortbygslingen skeet paa ubestemt Tid, kan den opsiges med 6 Maaneders Varsel før Fardag, som er Begyndelsen af Juni. Leilændingerne svare Landskyld, (i Reglen i Naturalier), og Qvildeleie eller Leieafgift af Besætningen, og stundom lidt Hovarbeide ved Fiskning og Høslet, samt Hestelaan til Transport af Varer til Handelspladserne (jfr. Frdg. 13 Juni 1787 Cap. 3 § 1), men i Reglen ingen Indfæstningspenge***).

Af Herregaarde eller større Landeiendomme findes der in-

*) Da Johnsen angiver Jordbrugernes Antal til 7204 og de beboede Gaardes Antal til 5621, saa maa der være et Antal af 1583 Gaarde, som afbenyttes af flere end een Jordbruger. — Amtmands-Indberetningerne for 1849 angive de beboede Gaardes Antal kun til 4887, nemlig 1393 for Sønder-Amtet, 1202 for Vester-Amtet og 2202 for Nord- og Vester-Amterne.

**) Jfr. Overrets-Assessor J. Johnsens i Aaret 1840 udgivne Hugvekja um þinglýsingar etc.. Samme Forfatters i 1847 udgivne fortjenstlige Skrift Jardatal à Islandi (Fortegnelse paa Jordeiendommene i Island) er ogsaa efter Forfatterens Erklæring i Fortalen udgivet for at virke i den ovennævnte Retning. Det indeholder en Anførelse af samtlige Jordeiendomme, med Opgivelse af i hvad Slags Besiddelse de ere (privat, offentlig Stiftelse o. s. fr.), af hvormange Hundreder de staae for, af Landskyldsafgiften, af Besætningen m. a. m. dl., med oplysende Anmærkninger om de forskjellige Eiendomme, tilligemed en Beskrivelse af de forskjellige Præstekald, og Skriftet er saaledes en Blanding af en Topographi, en Jordebog og en Kataster.

***) Jfr. om den islandske Landbolovgivning: B. Thorsteinsons 1819 udgivne Skrift: Om Kongelige og andre offentlige Afgifter samt Jordebogs-Indtægter i Island S. 139 ff.

gen paa Island. Som en Middelstørrelse for en formuende Bondes Gaard kan 20—30 Hundreder ansees, hvilket, da et Jordhundrede kan anslaaes til 30—40 Rbd., svarer til c. 800 Rbd. *)

At der fra Landets første Bebyggelse af Nordmændene og indtil Slutningen af det 14de Aarhundrede har været Agerdyrkning paa Island, sees af Sagaerne og mange ældre Aktstykker; og ligesom disse ingenlunde omtale det paa Agerbruget anvendte Arbeide som spildt Flid, saaledes viser den Omstændighed, at de ældre Love have anseet det fornødent, at gjøre Agerbruget til Gjenstand for Lovbestemmelser **), at det ikke har været ubetydeligt, i hvilket Fald det heller neppe vilde have vedligeholdt sig gjennem flere Aarhundreder. Den ved Handelsmonopolerne fremtvungne større Forbindelse med kornrigere Lande har naturligviis bevirket, at det betalte sig bedre at anvende sin Tid paa Fiskeriet, og at tilbytte sig det fornødne Korn, og dette bestyrkes, ved at vi finde Fiskeriet tiltagende netop paa den Tid, Agerdyrkningen ophørte. Fra Slutningen af det 14de Aarhundrede har Agerdyrkningen utvivlsomt kun fundet Sted undtagelsesviis. At Rug, Byg og Havre endnu kan trives og blive modent paa Island, (ligesom det bliver det langt nordligere i Skandinavien, og i meget strængere Klima), er tilstrækkelig godtgjort ved Stiftamtmand Thodals Forsøg i den sidste Halvdeel af det forrige Aarhundrede ***), hvilket i sin Tid fandt

*) Det maa her dog bemærkes, at Priserne paa et Jordhundrede ere overordentlig forskjellige.

**) Jfr. Haldor Einarsens Afhandling om Agerdyrkning og Skovdyrkning i Island, i Dansk Ugeskrift 7de B. S. 258 ff. og S. 343 ff.

***) Jfr. S. 296 i Schlegels i Aaret 1793 udgivne: Statistisk Beskrivelse af de fornemste europæiske Stater, hvoraf kun eet Bind saae Lyset. Dette Skrift indeholder i det Hele taget, (hvad der ogsaa gjelder om Thaarups Statistik VI. 432—535), en Deel gode Oplysninger med Hensyn til Næringsveienes Tilstand paa Island mod Slutningen af det forrige Aarhundrede.

en Deel Efterligning i Sønderlandet; men det er ikke sandsynligt, at det skulde kunne betale sig.

Alle Rodfrugter trives godt paa Island, og Dyrkningen af samme og af Kjøkkenurter i Haver, som først begyndte i Slutningen af forrige Aarhundrede *) (jfr. Frd. 13 Mai 1776 § 18 og 19), har i Løbet af dette Aarhundrede været i god Fremgang, og medens der

i Aaret	1804	kun var	293	Kjøkkenhaver, var der
—	1823	. . .	2,787	—
—	1833	. . .	3,326	—
—	1843	. . .	3,645	—
—	1849	. . .	5,042	—

Da Havedyrkningen kan levere betydelige Bidrag baade til Menneskenes og til Qvægets Underholdning, er det glædeligt at see den Fremme, denne Sag har havt. — Den islandske Vegetation, der er rigere end Man efter Øens nordlige Beliggenhed skulde tro **), har forøvrigt en frygtelig Fjende i den grønlandske Drivíis, der ikke blot ofte giver Vinteren større Styrke, men ikke sjelden ogsaa forlænger den langt ind paa den bedste Deel af Sommertiden.

---

*) Jfr. Fru Th. (orlacius) Erindringer fra Island (fra Aarene 1801—1815), udgivne 1845.

**) Skjøndt Island ligger 3 Gange saa langt fra den skandinaviske Halvø som fra Grønland, der har saa mange nordamerikanske Forhold og Former, er dens Frembringelser af Dyr- og Planteriget af reen skandinavisk Natur, og Grændsen mellem Europa og Amerika dannes derfor af Strædet mellem Island og Grønland. Anderledes synes det at have været i den forhistoriske Tid, idet den forsvundne rigere Vegetation, (til hvilken den S. 424 omtalte Surtarbrand skylder sin Oprindelse), i alle sine Former minder om den nuværende Vegetation i den mellemste Deel af Nord-Amerika. En udførlig Fortegnelse paa de i Island forekommende Planter og Dyr findes i Dr. Ollemanns i Aaret 1824 udgivne: Geographische Beschreibung von Island S. 134—149.

At Island i Fortiden har havt store Skovstrækninger, fornemmelig af Birk, er en afgjort Sag; men ved ubesindig og voldsom Hugst ere de gamle Skove, hvis Træer dog nok aldrig have været ret svære, (skjøndt Siberien og Nordamerika endnu have store Skove paa Landstrækninger, hvis Temperatur baade hele Aaret rundt og om Sommeren er ugunstigere for Skovvegetation end Islands), aldeles blevne udryddede; og om der end undtagelsesviis endnu findes Birkeskove med Stammer, der ere en Snees Fod høie, saa maa Landet i det Hele taget dog kaldes for skovløst, da det vantrevne Birkekrat, som Man paa mange Steder støder paa, ikke fortjener Navn af Skov. Denne Mangel paa Træer giver den islandske Fjeldnatur, med dens sønderrevne Former, et mørkt Udseende, der forhøies ved de store Strækninger af sort vulkansk Sand og ved de uhyre Lavamarker med deres dunkle Farver, til hvilke Joklernes og Fjeldtoppenes sneehvide Baggrund danner en skærende Contrast. Nu efter at alt Læ er borte at ville opelske Skov paa det af Storme gjennempidskede Island, vilde vistnok være spildt Arbeide, og alle Forsøg i denne Retning ere ogsaa mislykkede.

Naar Man taler om Jordbrug paa Island, saa menes, paa Grund af det Foranførte, kun Græsculturen, der er af stor Vigtighed for Qvægavlens Skyld. Enhver Bonde har omkring sin Bolig et lille Stykke indhegnet Jord (Tun), der bliver gjødet, deels ved Gjødnings Udførelse paa samme, deels paa flere Steder ved Anvendelsen af flyttelige Faarefold, i hvilke Faarene samles til Malkning og tilbringe Natten. I forskjellig Afstand fra Huset haves desuden Enge og Udmarker, hvis Hø dog langt fra ikke er saa nærende som det paa Tunet avlede. Græsgange findes især ved Breddene af Floderne, hvor disse flyde langsomt, ved Fjordbredderne og Havbugterne. Dog er der ogsaa paa sine Steder i det Indre af Landet fortrinlige Græsgange, og sammesteds findes de største af de Sæter-Pladser og

Afréttir, hvorhen Faar, Heste og Hornqvæg drives op om Sommeren. Til stor Hinder for Græsculturen ere de mangfoldige ved Jordbrugets Forsømmelse opkomne Tuer, der staae ved Siden af hinanden som Muldvarpeskud, og som besværliggjøre Meiningen. Høslettiden begynder mellem den 24de Juni og midt i Juli Maaned og varer til i September. I denne Tid tage alle løse Mandfolk, samt flere Qvindfolk fra Fiskerleierne, op i Holandet for at bjerge Hø. Mandfolkene slaae Græsset og Qvindfolkene rive Høet, men uagtet paa denne Tid saagodtsom den hele Befolkning er beskæftiget hermed, gaaer Arbeidet kun langsomt fra Haanden, forbi Tuerne besværliggjøre Arbeidet, og forbi Høet skal transporteres den ofte lange Vei paa Heste. Mislykket Græsvæxt eller slet Indbjergning af Høet har samme Virkning i Island som Misvæxt i de kornavlende Lande, og er den første og fornemste Aarsag til Dyrtid. Dog har Høets Qvalitet større Indflydelse end dets Qvantitet. Et enkelt Aar vil dog ikke let foraarsage nogen farlig Dyrtid, uden at et mindre godt Aar iforveien har svækket Kreaturerne. Man maa derfor ønske, at Islænderne ville vise den størst mulige Omhu for at vedligeholde de af deres Forfædre opførte Gjerder og Vandledninger til Engenes Vanding, (hvilke Man paa mange Steder har ladet forfalde), samt for at jevne Tuerne, hvilket rigtignok er et besværligt Arbeide, samt for at grave Grøfter til Vandledning, og for at skaffe saa meget Brændsel, at Man ikke havde nødig, som S. 425 omtalt, at brænde Gjødning. (Jfr. den senere ophævede Frdg. 13de Mai 1776, og Bilag til Frdg. 14de Juni 1787.) *)

*) Om Resultaterne af Befolkningens Virksomhed i den anførte Retning gjøres aarlig Indberetning fra Norder- og Øster-, og Vester-Amterne, men ikke fra Sønder-Amt. I Aaret 1849 blev der i Norder- og Øster-Amterne jevnet Tuer paa 3519 □ Favne, og alt

Qvægdrift maa ansees som Islands vigtigste Næringskilde. Dette gjelder dog fornemmelig med Hensyn til Faareavlen, der paa Nordlandet er den fornemste og næsten eneste Næringsvei. De islandske Faar, som have store Horn, stundom endogsaa 2 Par, gaae i gode Vintre, navnlig paa Sønderlandet, ude hele Aaret igjennem, og kun i strengt Sneefog tages de i Huus. Malkefaarene, der hver give 100 Potter Melk aarlig, holdes gjerne i Nærheden af Boligen; hvorimod de andre Faar, saa tidlig paa Aaret som det lader sig gjøre, i Reglen sidst i Juni eller først i Juli, blive, efterat Lammene ere skilte fra Mødrene, drevne op paa Fjeldgræsgangene, hvor de maa skjøtte sig selv. Om Efteraaret blive alle de et Hrep tilhørende Faar samlede til Fjelds og drevne ned i Bygden, hvorpaa der holdes Fordeling mellem de forskjellige Eiere efter de i Faarenes Øren satte Mærker. — Det er Qvindfolkene, som især passe Qvægrygten, og det er dem, som malke, kjerne Smør, tillave Skyr, samt desuden samle og vadske Ulden, hvilket sidste de forøvrigt paa mange Steder gjøre meget slet. Den islandske Uld, (af hvilken den bedste Deel forarbeides paa Øen selv), synes vel at maatte have en noget bedre Fremtid at vente paa Handelsmarkedet, eftersom Man nu i England skal være i Stand til at frastille de finere Haar af Ulden og bearbeide disse særskilt; men af største Vigtighed for Øen vilde det dog være, om den sammesteds værende Faarerace blev forbedret. Den almindelige Faarepest, der hvert Aar bortriver et større eller mindre Antal, er en sand Landeplage for Øen. Islændernes Mangel paa Om-

---

tidligere var Tuer jevnet paa 39,987 □ Favne; af Tue-Gjerder blev sat 3086 Favne (alt tidligere var sat 16,220 Favne), og af Grøfter til Vandledning blev gravet 7,025 Favne (og alt tidligere var anlagt 74361 Favne). — I samme Aar blev i Vester Amtet jevnet Tuer paa 6599 □ Favne, sat 1523 Favne Tue-Gjerder, og gravet 2064 Favne Grøfter til Vandledning.

sorg for et tilstrækkeligt Høforraad bevirker ogsaa, at der naar Uaar indtræde døer et overordentligt stort Antal. Det værste Aar Man i saa Henseende kan fremvise er Vinteren 1783 til 1784, da af 232,731 Faar de 190,488 døde. Faarenes Antal er forøvrigt i god Tilvært. Samme udgjorde nemlig *):

1703	278,992
1770	378,677
1783	232,731
1804	218,818
1823	402,508
1833	568,607
1843	606,536
1849	619,092

Siden 1804 ere Faarene, Landets egenlige Capital, saaledes tiltagne 182 Procent, medens Folkemængden i samme Tidsrum kun er tiltaget 24 Pct. Efter et Gjennemsnit af de 6 Aar 1840—1845 har Faarenes Antal været 577,487, nemlig 212,372 Malkefaar, 68,123 Beder paa over et Aar, 114,033 under 1 Aar gamle Beder og Gimmer, og 182,959 Lam under 1 Aar. I Aaret 1849 var Malkefaarenes Antal 226,836, Antallet af Beder over 1 Aar 95,389, Beder og Gimmer under 1 Aar 99,025, Lam under 1 Aar 197,942. De islandske Køer ere smaa og næsten alle kullede. Køerne, som hver give 1600—2000 Potter Melk aarlig, holdes i Huus om Vinteren. I Gjennemsnit af de 6 Aar 1840—1845 var Malkekøernes Antal 14,919, Qviernes 3199, Studenes 2038, og Kalvenes 3047, ialt 23,203. Hornqvægets Antal er noget i Aftagende. Det var nemlig

*) Blandt de mangfoldige Tabeller til Oplysning om Islands ældre Forhold, som findes i det 1786 udgivne Skrift: Philos. Schilderung der gegenwärtigen Verfassung von Island, (hvilke Tabeller aabenbart ere af officiel Kilde), er ogsaa een, der viser Qvægbestanden i de enkelte Sysler i Aarene 1703, 1770, 1783 og 1784.

I Aaret 1703	38,760
1770	31,179
1804	20,325
1823	25,364
1833	27,862
1843	23,753
1849	25,523

Af Heste holde Islænderne forholdsviis et stort Antal, af hvilket Størstedelen benyttes som Pakdyr. De islandske Heste, som gaae ude hele Vinteren, ere meget smaa, men af en ganske fortrinlig Race, overordentlig udholdende og sikkre i deres Gang. Efter et Gjennemsnit af de 6 Aar 1840—1845 har de tæmmede Hestes Antal været 24,642, de utæmmedes 7331, og Follenes 1317. I Aaret 1849 var de tæmmedes Antal 25,557, de utæmmedes 10,088, og Follenes 1912.

Næstefter Qvægavlen er Fiskeriet Islands vigtigste Erhvervskilde. Tørret Fisk er, som S. 427 omtalt, Islændernes fornemste Føde, og Man antager, at der aarlig paa Øen fortæres c. 20,000 Skippund Fisk. Island er ikke saa rig paa mange forskjellige Arter af Fisk, som Man skulde tro *); men derimod er den desto rigere paa Individer af enkelte Arter, navnlig Torsk, Flynder og Lax. Paa Nord- og Østerlandet, der overveiende lever af Qvægavl, fiskedes der tidligere saagodtsom slet ikke. I de senere Aar er Man begyndt at fiske paa Nordlandet, og i sidste Vinter har Fiskeriet været meget godt sammesteds. Paa Vest- og Sønderlandet fiskes der særdeles meget, og i flere Sysler sammesteds lever Befolkningen aldeles overveiende af Fiskeriet. De bedste Fiskepladser sammesteds ere

*) Island har kun 50 Arter af Fisk. Udførligst Oplysning om samme findes i Fr. Fabers „Naturgeschichte der Fische Islands mit einen Anhang von den isländischen Medusen und Stralthieren; Frankfurt a. M. 1829." S. 1—7 i dette Skrift handler om Maaden, hvorpaa Fiskeriet skeer paa Island.

i Guldbringe Sysfel og paa Vestmanøerne. Der ere visse Banker i Havet, som Fiskene fortrinsviis besøge, og saa tæt ved samme som muligt ligger der paa Stranden Fiskerhytter, af hvilke en Deel kun beboes i Fisketiden. Stortorsken, der veier fra 12—40 Pund, nærmer sig i store Stimer til Vestkysten i Februar, men dog i størst Mængde og nærmest Landet *) i Marts og April. Den egenlige Fisketid (Vertid) begynder derfor paa Sønderlandet den 2den Februar og varer til midt i Mai. Paa enkelte Steder af Sønderlandet, ligesom paa Vesterlandet, fiskes derimod saa godt som hele Aaret igjennem. Ved Fisketidens Nærmelse strømmer en stor Deel af den mandlige Befolkning baade fra Nord- og Østerlandet til Fiskerpladserne **). Man bruger aabne Baade, der ere forsynede med 2 til 10 Aarer, og have 2 til 20 Mands Besætning ***). Garnfiskeri bruges ikke meget, hvorimod Fisken bliver fanget paa Snore. Hver Gang Baadene komme tilbage, bliver den fangede Fisk deelt i forskjellige Parter (Lodder), saaledes, at Baadens Eier faaer een eller flere Lodder, hvortil der tælles endnu saa mange Lodder, som der ere Fiskere paa Baaden, hvilket bliver

*) I den nyere Tid trækker Kabliauen sig mere ud paa Dybden end den tidligere har gjort.

**) I en Rapport fra Amtmand Stephensen af 20de Mai 1771 angives de Fiskendes Antal til 9626 Mand. Fiskeriet betragtes imidlertid af de Allerfleste som en Binæring, og hele Islands Befolkning tegner sig derfor paa Folketællingslisterne som levende af Jordbrug. Paa den sidst afholdte Folketællings Lister ere saaledes 7223 Familiefædre (med Familie udgjørende 47,830 Individer) opførte som levende af Jordbrug, og kun 858 (med Familie 3667) som havende deres Næring af Søen.

***) Fiskerbaadenes Antal paa Island var

I Aaret 1804......2163
1823......2175
1833......2457
1849......3801,

hvoraf 236 roede af 10—8 Mand, 1156 roede af 6—4 Mand, og 1709 mindre Baade.

Mandskabets Part. Efter endt Fiskeri modtages Mændene ved Hjemkomsten af deres Koner, som i Almindelighed opvarte dem med Kaffe eller lidt anden varm Drikke. Naar Udskiftningen er tilende bliver Baaden sat paa Land, hvorved Folkene nødes til i kortere eller længere Tid at staae i Vand op til Underlivet, medens deres Fiskerdragt, som bestaaer af meget slet tilberedt Kalve- eller Faareskinds-Beenklæder, der gaae i Eet med Strømper af samme Skind, sjelden kan beskytte dem for at blive vaade. Nu give Mandfolk og Qvindfolk i Forening sig ifærd med at opskære, flække og rense den fangede Fisk, for strax at kunne virke den eller indlægge den hos Kjøbmanden. Dette er et Arbeide, hvorved megen Ureenlighed føres ind i Husene, da nemlig Indvoldene som oftest blive kastede lige udenfor og omkring Boligerne, hvor de blive liggende i længere Tid under en stadig Forraadnelse, og da hos de Fattigere de vaade Skindklæder, af Mangel paa Plads i Tørrehusene, hvor Fangsten tørres, blive ophængte til Tørring inde i Huset.

En stor Deel af den fangede Fisk bliver bragt ind til Kjøbmanden, hvor den nedlægges i Salt, for senere at tilvirkes til saltet Torfisk, der i daglig Tale kaldes for Klipfisk, fordi den tørres paa steenagtig Grund, ved hvilken Leilighed den hyppigt maa vendes, og samme bliver for største Delen udført, da Islænderne selv kun forbruge usaltet Tørfisk. Den øvrige Deel bliver virket til usaltet Tørfisk, nemlig enten til Hængefisk (Rotskjær, Stokfisk), som tørres i Luften i Tørrehuse, eller til Platfisk, der opskæres baade i Bug og Ryg og tørres over Lægter *). Næsten Alting af Fisken bliver benyttet. Rognen, Svømmeblæren, Maven og Leveren bliver samlet for sig. Den sidste kommer i Kasser, eller paa

*) Om Fiske-Tilvirkningen findes detaillerede Oplysninger i C. Pontoppidans i 1787 og 1788 udgivne Samlinger til et Handelsmagazin for Island.

fine Steder i Jordhuller, hvor den henstaaer i længere Tid, for gjennem en forraadnende Gjæringsproces at gaae over til Tran. Det skal være meget haardt Veir, som afholder Islænderne fra at roe paa Fiskeri. I Almindelighed finder der en vis Kappelyst Sted imellem de forskjellige Baadførere (Formænd) om hvo af dem der kan blive høiest i Lod, en Kappelyst, som naturligviis understøttes af de respektive Baads-Eiere, der for største Delen ere Embedsmænd, Kjøbmænd eller velhavende Bønder. De Formænd, som pleie at være heldige, ere meget ansete, og naturligviis meget søgte; og omkring dem flokke sig altid de flinkeste og dygtigste Fiskere. Den største Lod for hele Fisketiden igjennem varierer i de forskjellige Aar, (thi alle Aar ere langt fra ikke lige gunstige for Fiskeriet *), fra 1000 til 1200 Fisk pr. Mand, et Udbytte, som maa ansees for meget betydeligt, navnlig naar man tager Hensyn til den korte Tid, hvori Fiskeriet varer. Man kan gjøre sig et Begreb om hvilken utrolig Mængde Fisk Havet omkring Island gjemmer, naar man hører, at der paa Vestmannø paa een Dag, som dog ikke var den allerheldigste, med 18 Baade blev fanget 25000 Fisk, hvoraf enhver var trukket med Snore i 20 Favnes Dybde. I Faxebugten bruges ogsaa Garnfiskeri, og Fisken fanges ogsaa paa en saakaldet Löð, en med Kroge med Madding besat Line, som strækkes ud i Søen og gjøres fast ved begge Ender.

Det er imidlertid kun den mindre Deel af de Fisk, som aarlig fanges ved de islandske Kyster, at Islænderne selv fange; men disse have aarligen i Løbet af de sidste Aarhundreder maattet see paa at henved 150 franske, belgiske, hollandske og danske Dæksfartøier fra Midten af Mai til Midten af August,

*) I Perioden 1605—1785, altsaa i en Række af 180 Aar, var der, efter Stiftamtmand Stephensens Undersøgelse, 85 slette Fiskeaar. Resten var middelmaadige og gode.

altsaa efter den islandske Fisketids Ende, fiske Stortorsk paa de ydre Banker, som i en Afstand af 4—12 Mile omgive Landet, medens de selv kun i ringere Grad tage Deel i denne Fangst. Regjeringen har i den nyere Tid søgt at fremme Fiskeriet paa Island med Dæksfartøier, og det ikke uden Held, hvilket dog mere skal tilskrives det Exempel, nogle driftige Mænd have givet, end til Præmierne, der bleve afskaffede i Aaret 1837*). Manglen paa Folk, samt den Mangel, som der paa Sydkysten er paa Havne, i hvilke slige Dæksfartøier kunne ligge med Tryghed, lægger imidlertid en Deel Hindring i Veien i saa Henseende. Ved Fiskeriet er det i det Hele taget, at Man især mærker Mangelen paa Arbeidsfolk, der ofte er saa stor, at flere Baade maa staae ledige paa forskjellige Fiskerpladse**). Det er ligeledes Mangel paa Folk, der er Aarsag i at det indbringende Haakalle***)-Fiskeri drives med saa lidet Eftertryk. Med Undtagelse af paa Vesterlandet er samme næsten udelukkende i Kjøbmændenes Hænder, og bliver drevet paa Dæksfartøier i større Afstand fra Landet.

Jagten spiller ikke nogen stor Rolle paa Island. Vildt findes ikke sammesteds, og man har forgjeves bragt Harer dertil og søgt at bringe dem til at formere sig, hvilket rimeligviis har sin Grund i, at de ødelægges af Rævene, som ere de eneste vilde Dyr, der findes paa Øen. De islandske Rævesklnd, især de lysegraa, regnes blandt de bedste i Europa. Den grønlandske Drivviis bringer nu og da Iisbjørne med sig, men tager dem atter med sig. Den fører ogsaa et betydeligt

*) I Vester-Amtet var der i Aaret 1849 23 Dæksfartøier, i Nord- og Øster-Amterne 3, og i Sønder-Amtet omtrent 15.

**) Paa den sidst afholdte Folketællings Lister findes kun 289 anførte som Dagleiere, (hvoraf omtrent Halvdelen i Vester-Amtet), medens 1693 (af begge Kjøn) ere anførte som Almissenydende.

***) Haakallen (squalus glacialis) er et Slags Hai, der fiskes for Leverens Skyld, af hvilken man koger Tran.

Antal Sælhunde med sig, og i Havet omkring Island er der ogsaa en Deel slige; og Sælhundefangsten, der især øves paa Nord- og Vesterlandet, er ikke uden Betydenhed*). Af Hvalfisk sees vel forskjellige Slags i Havet, men Man drager sig det kun paa faa Steder til Nytte. Stundom driver en Hval imidlertid paa Strandbredden, til stor Lykke for den, paa hvis Grund det er. Rensdyret blev bragt til Øen i Aaret 1770, og har senere formeret sig sammesteds, men trukket sig til den indre utilgængelige Deel af Øen, hvor der især findes store Flokke af samme i Fjeldegnene mellem Thingvallavatn og Reykjanæs, samt paa Fjeldstrækningerne i Landets nordostlige Hjørne, og Øen har ikke nogen synderlig Nytte af samme. Enhver Grundeier har forøvrigt Jagtret paa Island, som nylig i Loven af 20de Juni 1849 har faaet en ny Jagtanordning. — Fuglefangst drives især paa Udøerne Vestmanns, Paps, Grimsø og de mange Smaaøer i Bredebugten, samt paa forskjellige Udpynter, de saakaldte Fuglebjerge. Blandt de forskjellige Fugle, der ere Gjenstand for samme, er Edderfuglen (anas mollissima), Søpapegøien og Stormfuglen de vigtigste. Edderfuglen, hvis Fredning nu strengt bliver paaseet, og som derfor er meget tam, afgiver foruden den kostbare Duun et betydeligt Antal Æg. Næst efter samme er Søpapegøien den meest indbringende Fugl. Foruden Fjærene og Æggene benyttes ogsaa Brystet af samme, som enten spises friskt eller nedsaltes. Paa Vestmanns findes især et utroligt Antal af denne Fugl, og der dræbes sammesteds aarlig c. 200,000 Stykker, hvilket skeer ved at Fuglefængerne med en Stok med en Krog paa

---

*) Jfr. S. 531 i Islænderne »Eggert Olaffens og Biarne Paulsens Reise gjennem Island (1752—1757), foranstaltet af Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn; Sorø 1772; to Dele i Qvart med 51 Kobbere. Dette Værk indeholder i det Hele taget den udførligste Beskrivelse, Man har over Island.

trækker Fuglen ud af det Hul, den har boret sig i Grønsværen, og derpaa dreier Halsen om paa den. En flink Arbeider kan paa een Dag saaledes dræbe 400 til 600. — Stormfuglens Unger afgive en behagelig Spise; men for at komme til at dræbe dem maa den Paagjeldende lade sig fire ned fra Toppen af Fjeldene i stærke Skindremmer, og saaledes svævende mellem Himmel og Hav, og hjelpende sig deels med en Fjeldstav, deels med Fødderne, styre fra Rede til Rede, og foruden for Faren tillige udsætte sig for den Ubehagelighed, at Fuglen til Forsvar oversprøiter ham med en høist ildestinkende tranagtig Vædske *). — De islandske Falke have gammel Navnkundighed, og i den Tid Falkejagten var i Brug opkjøbte Regjeringen alle de Falke, der bleve fangede paa Island, for at forære dem til fremmede Hoffer**).

Ved raa Stoffers Forarbeidelse leve kun faa Mennesker paa Island. Ved Huusflid tilvirkes forskjellige Gjenstande, navnlig Trøier, Strømper og Vanter af Uld; men det er for det meste grove Vare, der ikke altid ere af god Beskaffenhed. Af bedst Beskaffenhed faaes saadanne Gjenstande fra Nordlandet. Af hvad i det Foregaaende er anført om Islændernes Levemaade vil det let indsees, at der kun er liden Haandværksdrift paa Øen. Af Skomagere var der saaledes ved den i 1845 afholdte Folketælling kun 4, og af Skræddere 8. Af Smede var der derimod 21 og af Snedkere 34, idet disse to Haandværk have næsten lige saa mange Dyrkere paa Øen som alle de andre tilsammen***). — Paa at fremkalde

---

*) Jfr. Schleisner l. c. S. 149 og 150.

**) Jfr. Etatsraad Jacobsens store og lærde Afh. om Falkejagten især i Danmark i Nyt hist. Tidsskr. 2det Bd. S. 307—414.

***) Det maa dog bemærkes, at som Haandværksmand ansees paa Island kun den, der er udlært Svend. Ellers vilde Tallet være blevet meget større.

større Industri-Anlæg gjorde Regjeringen vel i forrige Aarhundrede flere Forsøg, og Frederik den 5te og Christian den 7de anvendte store Summer herpaa, men uden Held. Navnlig ventede man sig en Deel af de islandske Mineralier (jfr. navnlig Frdg. 13de Juni 1787 Cap. 3 § 9), idet Man synes at have næret overdrevne Forestillinger om sammes Betydning *). Af industrielle Anlæg er her derfor kun at nævne det 1761 anlagte, Regjeringen tilhørende, og for 100 Rbd. bortforpagtede, Svovlraffinaderi ved Husavik **).

Om Handelsforholdene.

Paa visse Tider af Aaret er en stor Deel af den islandske Befolkning paa Reiser. I Januar Maaned reiser nemlig en Deel af Oplandets Befolkning ned til Kysten for at deeltage i Fiskeriet, og vender derpaa tilbage sidst i Mai; og i Høslet-Tiden reiser en Deel af Befolkningen ved Kysterne, især fra Guldbringe og Snæfelsnæs Sysler, til Oplandet for at hjelpe med at slaa Græs og bjerge Hø, og reiser derpaa tilbage; og endelig reiser en stor Deel af Befolkningen om Sommeren til de forskjellige Handelspladser for at afsætte deres Fisk, Uld, Talg og Tran o.s.fr., og for at gjøre Indkjøb. Ved disse Leiligheder fuldbyrdes da Omsætningen mellem Landets Indvaanere; men forøvrigt kan der naturligviis ikke være videre Tale om indenlandsk Handel i et Land, hvor Communikationen er saa vanskelig, at den, der skal fra Nord- til

*) Om de i Island forekommende Mineralier, af hvilke ingen har økonomisk Betydning, kan Underretning findes i Grev Vargas Bedemars Skrift »Om vulkanske Produkter fra Island, Kbhvn. 1817«, og i S. 72—89 i Dr. Gliemanns »Geograph. Beschreibung von Island, Altona 1824.

**) Svovlraffineringens ældre Historie paa Island kan findes i Lærdóms lista fèlags rit IV, 1—48 og S. 126—132 i Etsr: Stephensens i Aaret 1808 udgivne lærerige Værk: Island i det 18de Aarhundrede. I Husaviks meest glimrende Periode raffinerede det c. 600 Centner Svovl aarlig.

Sønderlandet, eller fra den østlige til den vestlige Deel af Øen *), ofte kan være i Tvivl om han ikke nemmest og billigst gjør denne Reise ved at gaa med et Skib til Kjøbenhavn, og derfra med et andet Skib til Bestemmelsesstedet, og saagodtsom er nødt til at vælge denne Fremgangsmaade, naar han skal have Bohave med sig, da de forskjellige Egne af Island saagodtsom ingen Forbindelse have tilsøes, og da al Transport tillands maa skee paa Heste, da der ingen Vogne kan bruges **). — Ved

---

*) Nordlandet er ved 3 godt bekjendte og banede Fjeldveie knyttet til Sydlandet, nemlig Skagefjordsveien, Kjalveien og Spreingisandsveien; men Østfjordene ere ikke ved nogen saadan Fjeldvei i Forbindelse med Islands sydvestlige Deel, omendskjøndt dette i ældre Tid har været Tilfældet. Reisende, der skulle fra den ene af disse Landets Dele til den anden, ere derfor nødte til at benytte en lang og især meget langvarig og besværlig Vei langs med Søkysten.

Cand. polyt. Schytte gjorde i Sommeren 1840 en Reise fra Sydvestkysten til Østkysten tvers over det Indre af Øen, og denne Reise, paa hvilken han var nær ved at tilsætte Livet, fordi han blev overfaldet af voldsomme Storme med Sneefog, har han skildret i Krøyers Naturh. Tidsskr. 3die Bind S. 331—390.

**) Det er især Jøkel-Elvene, som ofte føre store Iismasser med sig paa Overfladen af deres Strøm, og i hvis Bund der ligger store Stene, som ere i en bestandig rullende Bevægelse, der gjøre Reisen paa Island baade besværlig og farlig. Om Sommeren, naar Solvarmen har virket paa Iismasserne inde i Jøklen, kunne disse Elve opsvulme i en saadan Grad, at Man stundom maa vente flere Dage for at kunne komme over dem. Det er nemlig kun de færreste af dem, som de Reisende kunne passere med Færgebaad, medens deres Heste vade over, (ved hvilken Leilighed Man lader den erfarneste Hest gaae foran, og de andre følge efter, med Grimen bunden til den foregaaende Hests Hale); men i Almindelighed maa Man ride igjennem dem, idet Man naturligviis udsøger det Sted, hvor Vandet er lavest. Selv i det Tilfælde, at Vandet ikke naaer høiere end midt paa Bugen af Hesten, er Overfarten ofte forbundet med Fare. De rullende Stene i Bunden foranledige nemlig undertiden at Hestene snuble, og hvis Rytteren da falder af, er han forloren, thi den rivende Strøm forhindrer ham fra at reise sig; og endnu farligere er det, naar Hesten kommer paa Strøm, da Strømmen i saa Fald let kan tage baade Rytter og Hest med sig. — Antallet

Frdg. 18 Juni 1784 er danſk Maal, Vægt og Penge vel blevet indført paa Island (jfr. Frdg. 20 Marts 1815 og Pl. 11 Mai 1819), men ſamme benyttes kun ſjeldent af Indbyggerne ved deres Omſætninger. Fra ældgammel Tid af har det været Sædvane at omſætte forſkjellige levende og livløſe Ting, og deriblandt de i Handel og Vandel meeſt gangbare Vare, til Hundreder, eller Dele af ſamme. 240 tørrede Fiſk, hver til 2 Pd., eller 480 Pund (6 Vætter) tør Fiſk, gjøre t. Ex. et Hundrede, 120 *) Alen Vadmel ligeſaa, en Ko ligeſaa, 6 Malkefaar eller 18 Stykker 1 Aars gamle Faar ligeſaa, 6 Pund reen eller 12 Pund urenſet Edderduun ligeſaa, 2 Tdr. Sælhundetran eller 1 Td. Havkalstran ligeſaa, 120 Pd. Smør eller Talg ligeſaa, o. ſ. fr. — Et Hundrede holder 120 Alen; 1 Mark 48 Alen, 1 Øre 6 Alen, en Ørtug 2 Alen, en Penning $\frac{1}{10}$ Alen. Naar det til Exempel i Frdg. 8 Marts 1843 hedder, at Præſten for Jordpaakaſtelſe ſkal have 6 Alen, ſaa vil dette altſaa ſige, at han enten ſkal have 6 Alen Vadmel, eller 12 Fiſk, eller ſaa ſtort et Beløb af andre Varer, at det æqvivalerer 6 Alen **).

---

paa dem, ſom drukne i Jøkel-Elvene, er imidlertid dog kun ringe. Islændernes almindelige Dagsreiſe er omtrent 5 Mile, naar de have belæsſede Pakheſte med ſig, og hertil bruge de 10 à 12 Timer efter Terrainets Beſkaffenhed. Den Reiſende har ſit uldne Telt med ſig, i hvilket han, naar han ei kan naae til nærmeſte Gaard, tilbringer Natten i ſin Jisbjørneſkindspoſe der, hvor han finder en beqvem Holdeplads med godt Græs til Heſtene. De fornemmere Reiſende overnatte i Almindelighed i Kirken, naar de kunne naa til en ſaadan. Egenlige Veie gives der ikke paa Island; derimod findes der Veiſpor, og Varteqn til at veilede den Reiſende. En farlig Fiende for de Reiſende er Taagerne, ſom ſtundom pludſelig falde paa Fjeldene og blive ſtaaende i 4, 6 til 8 Dage.

*) I vort oldnordiſke Sprog havde Man vel tiradede og tolvradede Hundreder, (ſmaa og ſtore Hundreder), men i Reglen betød Hundrede et tolvradet Hundrede, altſaa 120 og ikke 100.

**) Jfr. herom de Skrifter, ſom findes anførte i Noten S. 14 i B. Thorſteinſons i Aaret 1819 udgivne Skrift om Kongelige og andre of-

Naar der er Strid om Produkterne ere af tilbørlig Godhed, erlægges Betalingen i Penge efter Capitelstaxten, som Frdg. 16 Juli 1817 har indført paa Island *) og som sammesteds sættes særskilt for de forskjellige Distrikter. — For Tiden har en Alen omtrent en Pengeværdi af 14 Stilling.

Hvad Islands Ud- og Indførselshandel betræffer, da blev samme, (som medens Island var Republik blev drevet deels med norske deels med Øens egne Skibe, men som fra Slutningen af det 14de Aarhundrede af forstørstedelen havde været i Englændernes og Hansestæderness Hænder **), i Aaret 1602, for at udrive den af disses Vold, af Kong Christian den 4de overladt til et danskt Compagni, og fra den Tid uafbrudt drevet som Monopolhandel. I Løbet af Aarene 1602—1683 var den saaledes forpagtet til tre forskjellige danske Compagnier, og fra 1684—1732 til forskjellige private Kjøbmandshuse i Kjøbenhavn for omtrent 20,000 Rbd. aarlig. I Aarene 1733—1741 var et Compagni, mod en Afgift af 8000 Rdlr., i Besiddelse af denne Handel, som derpaa i Aaret 1742 blev forpagtet for 16,000 Rdl. aarlig til et kjøbenhavnsk Hørkræmmer-Compagnie, hvilket sidstnævnte var det værste af dem alle til at misbruge sit Monopol. Da det

fentlige Afgifter samt Jordebogs-Indtægter i Island (jfr. Lit. Tid. 1820 Nr. 32, 33), og Haldor Einarsens i Aaret 1833 udg. Skrift: Om Værdt-Beregning paa landsviis, og Tiende-Ydelse i Island S. 1 ff.

*) Forholdet mellem Vadmelets Værdi og andre Varers er nu meget forskjelligt fra hvad det var i ældre Dage; en maalt Alen Vadmel er derfor nu over dobbelt saa meget som en Alen „i Lovøre" („paa landsviis"), hvad Capitelstaxterne nærmere vise, og med 2 Alen Vadmel kan Man saaledes i Reglen betale 5 Alen (Værdi-Alen).

**) En Afhandling af Finn Magnusſen om de Engelskes Handel og Færd paa Island i det 15de Aarhundrede findes i Nord. Tidsk. for Oldkynd. II. 112—169.

i Aaret 1759 forbrød samme, blev den islandske Handel i 5 Aar drevet for kongelig Regning, og derpaa i Aaret 1764 overladt for 7000 Rdlr. aarlig til et Handelscompagni, ved hvis Opløsning i Aaret 1774 den paany blev drevet for kongelig Regning, indtil 1787, da den for Island ødelæggende Monopolhandel blev afskaffet ifølge Plakat af 18 Aug. 1786 og Frdg. 13 Juni 1787 *), som gav Handlen fri for danske Undersaatter i Europa, hvorimod Fremmede vedblev at være udelukkede fra samme. Heri er der vel ved Frdg. 11 Septbr. 1816 skeet den Forandring, at Udlændinge paa Ansøgning kunne faa Pas til, uden at erlægge nogen Told, af de Vare de indføre eller udføre, at drive Handel paa Island, mod for Udstedelsen af Passet, der kun gjelder for een Reise, at erlægge et Gebyhr af 50 Rbd. pr. Commerce Læst af Skibets Drægtighed, dog saaledes, at der for hver Com. Læst af Ladningen, der bestaaer af Bygningstømmer, kun svares 20 Rbd.; men dette Gebyhrs betydelige Størrelse har bevirket, at slige Passer slet ikke ere blevne søgte, og naar man undtager nogle fremmede (saagodtsom alle norske) Skibe med Bygningstømmer og Trævare, som ifølge Pl. 1 Juni 1821 og 23. Marts 1839 paa Ansøgning have erholdt Beseilingspas imod et Expeditionsgebyhr af 36 Skilling pr. Com. Læst, (dog nu med den Indskrænkning, at der, hvis Varer udføres med Skibet direkte fra Island til andre Steder end danske Havne, og dermed bestuves mere end Halvdelen af Skibets Drægtighed, erlægges den sædvanlige Afgift for direkte Udførsel fra Island til fremmede Steder, af 2 Rbd. 2 Mk. pr. C. L. af Drægtigheden), deeltage Fremmede endnu for Øieblikket slet ikke i Handelen paa Island, skjøndt

*) Om Islands ældre Handelshistorie, see A. F. Bergsøe: Om Geheimestatsminister Grev Reventlovs Embedsvirksomhed, 2den Deel S. 193—223.

circa 150 fremmede Skibe aarlig besøge Øens Kyster for at fiske sammesteds *). — Der er for Tiden 31 autoriserede Handelspladser (jfr. Plakat 28 Decbr. 1836), blandt hvilke Reykjavik, (der fører Benævnelsen Kjøbstad), og Akreyri ved Eyjafjorden eller Øfjorden ere de vigtigste.

I den nyere Tid ere oftere de til Island udsendte Skibe gaaede direkte fra Island til Middelhavet, England eller andensteds med islandske Produkter. Medens de islandske Varer, der fra Kongeriget udføres til fremmede Steder, svare en Udførsels-Recognition af 1 Procent af dennes Værdi, svare

*) I Aaret 1845 petitionerede Althinget om en udvidet Handelsfrihed for Island, navnlig om at fremmede Handlende maatte erholde Tilladelse til at handle paa Island, uden at svare nogen Afgift naar Ladningen bestod i Bygningstømmer, mod en Afgift af 2 Rbd. pr. Commerce-Læst naar Ladningen bestod af Korn, Salt eller Steenkul, og forøvrigt mod en Afgift af 5 Rbd. pr. Com. Læst; men Regjeringen har endnu ikke bestemt sig med Hensyn til denne Sag. Hvad der fornemmelig anføres af dem, som ere stemte imod at give Handlen fri for Udlændinge, er at den lange Vei, Drivisen, den ved Islands Naturforhold foraarsagede store Ulighed i Øens Produktion, og Vanskeligheden for Skibene ved at forlade Øen og gaae til en anden Havn med deres Vare, tilligemed flere andre Omstændigheder gjøre Island til et særdeles usikkert Marked, og at Mange altsaa vilde betænke sig paa at søge det, naar de ikke længere kunde overskue og beregne deres Concurrenter; og at der let, naar en Deel Kjøbmænd efterhaanden led Tab, kunde blive enkelte rige fremmede Kjøbmænd, der beholdt Handelen i Hænde, hvilke det da senere vilde være let de facto at haandhævde et trykkende Monopol; samt endelig at de fremmede Handlende, og navnlig Engellænderne, rimeligvis vilde oversvømme Landet med Luxus-Artikler, hvad ikke ved Toldsatser kunde forhindres, da Toldindretning ikke er til at iværksætte paa Island. Disse Grunde synes imidlertid ikke at kunne tillægges nogen Vægt ligeover for Islændernes Overbeviisning om, at Handelsfriheden vil være det for Landet Fordeelagtigste. Der vil derfor ogsaa nu af Indenrigsministeriet blive forelagt den i Sommer (1851) paa Island sammentrædende repræsentative Forsamling et Lov-Udkast sigtende til Indførelsen af en friere Handelsforfatning for Island.

Ladninger, der saaledes udskibes direkte fra Island til fremmede Steder, ifølge Pl. 28 Decbr. 1836 § 13 en Afgift af 2 Rbd. 2 Mk. pr. Commerce-Læst. Denne Afgift indbringer c. 2000 Rbd. aarlig, og hvis Man kunde antage at den svarede til en Procent af Værdien, saa vilde Værdien af Islands direkte Udførsel, (der især er betydelig hvad Udførselen af Klipfisk til Middelhavet betræffer) *), kunne anslaaes til circa 200,000 Rbd. I saa Fald vilde Islands hele Udførsel kunne anslaaes til noget over en Million Rbdlr.; thi Værdien af hvad der i Aarene 1847, 1848 og 1849 er ført fra Island til Kongeriget har i Gjennemsnit været circa 850,000 Rbd. aarlig; og til Hertugdømmerne udføres der kun meget lidt fra Island, (i Aarene 1844, 1845 og 1846 til Ex. kun for omtrent 5000 Rbd. aarlig, medens der derimod fra Hertugdømmerne førtes Varer til Island i disse Aar for et omtrent 20 Gange saa stort Beløb). — Naar Talen er om hvad der fra Island føres til Kongeriget, kunde Man ligesaa godt sige fra Island til Kjøbenhavn, (hvorfra betydelige Qvantiteter islandske Produkter afsættes til Udlandet); thi til de danske Kjøbstæder føres saa godt som Intet **).

---

*) I Kammerraad Voolsens Centralblatt für Handel etc. 1ste Aarg. S. 249 angives den direkte Udførsel af Klipfisk fra Island til Middelhavet i Aaret 1845 at have udgjort 2,567,312 Pd.

**) Naar vi betragte Udførslen af Islands vigtigste Handelsartikler til Kongeriget i 1849, da gik af Fisk de 99¼ Procent til Kjøbenhavn og kun ¾ Procent til Provindserne; af Uld de 99 Procent til Kjøbenhavn, af Talg de 98¼ Procent, af Tran de 96 Procent og af Skind og uldne Trøier og Strømper de 100 Procent eller hele Beløbet.

I Aaret 1847—1849 er fra Island til Kongeriget ført:

	1847.	1848.	1849.
Duun af Edderfugle....	2,195 Pd.	2,891 Pd.	3,588 Pd.
Fjer til Dyner	14,098 —	20,350 —	20,880 —
Fisk, saltet:			
Lax	10,072 —	13,776 —	8,032 —
Sild	8 Td.	18 Td.	10 Td.
Andre Slags Fisk.	48 —	37 —	"
— tør saltet samt tørret.	2,504,064 Pd.	3,891,337 Pd.	2,755,504 Pd.
Hvalfiskebarder	701 —	"	"
Kjød, saltet	387,138 —	792,192 —	300,988 —
— røget	592 —	"	"
Lys af Talg	128 —	5,536 —	"
Skind, uberedte, af Faar og Lam	18,760 —	129,309 —	40,228 —
— hvis Art Toldvæsenet ei har opgivet (vistnok Faare- og Lammeskind)	66,171 —	"	"
— af Robber.........	1,048 —	2,094 —	1,642 Pd.
— til Bundtmagere....	508 —	1,065 —	657 —
Spæk, Lever etc. til Tran..	1,841 Td.	1,355 Td.	82 Td.
Svovl................	8,600 Pd	"	"
Talg	821,436 —	752,026 Pd.	643,944 Pd.
Tran	5,043 Td.	4,392 Td.	3,208 Td
Uld..................	1,002,704 Pd.	1,246,296 Pd.	906,392 Pd.
Uldne Varer...........	28,463 —	100,399 —	65,808 —
Vildt................	"	2,728 —	951 —

Islands Udførsel er tiltaget meget betydeligt i Løbet af dette Aarhundrede, og er nu rigeligt hvad de fleste af de udførte Qvantiteter betræffer, (for ikke at tale om Pengeværdien, der er tiltaget i et endnu stærkere Forhold), dobbelt saa stor som mod Slutningen af det forrige Aarhundrede *).

---

*) Islands Udførsel i ældre Dage findes anført i det tidligere nævnte Skrift: Philosophische Schilderung der Verfassung von Island Tab. VII, samt i Thaarups Statistik 6te Deel Tabellerne ad S. 498, og i Stephensens Skrift: Om Island i det 18de Aarh.

Omtrent Halvdelen af Indtægten ved Udførslen skyldes Produkter fra Havet, Tran og Spæk derunder indbefattet*).

Værdien af den islandske Fisk, der udføres deels direkte til fremmede Steder, deels til Danmark, kan med et rundt Tal anslaaes til 400,000 Rbd. aarlig i Gjennemsnit. Næst efter Fisk ere de vigtigste Udførselsartikler

Uld, hvoraf der aarlig udføres i Gjennemsnit for circa	230,000	Rbd.
Uldengods	70,000	—
Talg	130,000	—
Tran og Spæk for over	100,000	—
Saltet Kjød	50,000	—
Skind	30,000	—

De her anførte Beløb ere kun angivne for at give Læseren en omtrentlig Forestilling, thi Produktionen er paa Grund af Islands Natur meget forskjellig i de forskjellige Aar, og ikke blot dette, men ogsaa de meget vexlende Handelsforhold foraarsage, at Størrelsen af Udførslen af de forskjellige Artikler er høist forskjellig i de forskjellige Aar, hvad den ovenanførte Tabel nærmere viser.

Med Udførslen er vel ogsaa Indførslen tiltaget**); men der indførtes imidlertid dog i Aaret 1849 fra Kongeriget kun for circa 437,000 Rbd.; og hvad der direkte indføres er vistnok ikke meget, da der vel gaa en Deel danske Skibe, der have bragt Ladning til Øen, direkte fra samme til fremmede Steder, navn-

*) Den S. 438 omtalte betydelige Forøgelse i Faarenes Antal i Løbet af dette Aarhundrede bevirker, at Indtægten ved Havets Produkter ikke nu udgjør saa stor en Brøk af Total-Indtægten ved Udførslen, som i Slutningen af forrige Aarhundrede. I de 21 Aar 1764—1784 blev der udført fra Island for i Alt 4,700,000 Rdlr. Cour., og heraf hidrørte 3 Mill. fra Fiskeriets Produkter, 1,300,000 fra Landbrugets Produkter og 400,000 fra uldne Vare.

**) Om Indførslen til Island i ældre Dage findes Oplysning i Tab. VIII i det tidligere nævnte Skrift: Philosophische Schilderung etc.

lig til Middelhavet, men derimod kun komme faa danske Skibe til Island fra fremmede Steder. Hertugdømmerne (eller Man kunde næsten sige Flensborg) tilførte før Insurrektionens Udbrud Island omtrent for 100,000 Rbd. aarlig i Gjennemsnit. Det vigtigste af hvad der efter et Middeltal af Aarene 1847, 1848 og 1849 aarlig er blevet indført til Island fra Kongeriget er:

Kornvarer og Brød (c. 12,600 Tdr. Rug, c. 5,700 Tdr. Gryn, c. 4,900 Tdr. andre formalede og uformalede Kornvare, og c. 144,000 Pd. Brød) . . . for c. 160,000 Rbd.
Brændeviin (c. 220,000 Potter). . . . „ c. 41,000 —
Kaffe (c. 240,000 Pd.). . . . . „ c. 36,000 —
Sukker og Sirup (c. 220,000 Pd.) . . „ c. 30,000 —
Tobak (c. 78,000 Pd.) . . . . „ c. 17,000 —
Tømmer (c. 69,000 Cbfd.). . . . . . . „ c. 17,000 —
Jern og Jernvarer (c. 150,000 Pd.) . „ c. 12,000 —

Af Indførslen i et enkelt Aar lader sig imidlertid ikke drage nogen sikker Slutning til Forbruget, da Indførslen varierer meget i de forskjellige Aar, eftersom de uforbrugte Oplag ere større eller mindre; men det vilde kun med stor Besvær være muligt at meddele Oplysning om Indførslen i en Række af Aar. Foranstaltning er imidlertid nu truffet til for Fremtiden at skaffe aarlig Oplysning om Indførslen og Udførslen fra Island.

I Qvinqvenniet 1845—1849 er islandsk Beseilingspas i Gjennemsnit aarlig meddeelt til

	Aarlig Gjennemsnit.		Gjennemsnits-drægtighed for hvert Skib.
	Antal.	Drægtighed.	
Skibe fra Kongeriget	88	3312 C. L.	38 C. L.
— fra Hertugdømmerne ...	9*)	287 —	32 —
— fra Norge	5	133 —	26 —
	102	3732 C. L.	37

*) Før Insurrektionen i hvert af Aarene 1845, 1846 og 1847 12 Skibe

og for Kongerigets Vedkommende afviger de til Island udgaaende Skibes Antal i de enkelte Aar kun lidet fra det heranførte Middeltal.

Om Islands Repræsentation og Forvaltningsforhold.

Indtil Midten af det 13de Aarhundrede var Island et Slags Republik af aristokratisk Art. Lavretten, som ved Siden af Domforsamlingerne udgjorde Althingets Centralforsamling, og var den lovgivende og bevillingsgivende Magt, bestod af den paa 3 Aar valgte Overlavmand, (eller Lovsigemanden, som han kaldtes, fordi han fremsagde eller forkyndte Lovene), og 48 regjerende Landstyrelsesmænd (12 af hver Fjerding), hvilke hver skulde have to Raadgivere med sig. I Lavretten, der holdtes offentlig paa Althinget, hvor alle Landets større Bønder mødte, gjorde de fleste Stemmer Udslaget. Paa Althinget, der aarlig holdtes i Løbet af omtrent 14 Dage ved Thingvalla, holdtes ogsaa Domforsamlingerne, der bestod af 4 særskilte, een for samme hver Fjerding, som dømte i Sager, der vare indankede til fra Underretterne, og af en Central-Domstol, som varhøieste Domstol i enkelte Sager. Kviðr (Jury) udgjorde et vigtigt Element i Procesførelsen *). Efter langvarige borgerlige Uroligheder bragte de norske Kongers Intriguer det saavidt, at Man frivillig i Aaret 1264 underkastede sig Kong Hakon d. 6tes Herredømme, og da Norge i Aaret 1380 blev forenet med Danmark, blev Island saaledes Bestanddeel af det danske Monarki, om Man end vedblev nær-

---

med tilsammen c. 400 C. L. Drægtighed; i Aaret 1848 derimod kun 6 Skibe, i 1849 kun 2.

*) De, der ønske nøiere at sætte sig ind i Islands ældre politiske Forfatning og i Althingets Organisation, henvises til Jon Arnesons islandske Rettergang, og til Indledningen til Cand. Finsens Afh. om den isl. Familieret efter Graagaasen, i Annaler for nordisk Oldkyndighed, samt til Prof. N. M. Petersens Historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude, 1ste Deel S. 29—82.

mest at henregne det som hørende til Norge. Ved det sidstnævnte Riges Afstaaelse i Aaret 1814 til Sverrig fulgte Island imidlertid dog ikke med, men blev udtrykkelig forbeholdt Danmark i Fredstraktaten af 14de Januar 1814 § 4. Det islandske Folks Deeltagelse i Bestyrelsen tabte sig efter at det var kommet under de norske og senere under de danske Kongers Herredømme efterhaanden, især efter Souverainitetens Indførelse, og det sidste Spor af samme bortfaldt i Aaret 1800, da Althinget, som oprindelig havde baade den dømmende og den lovgivende Magt, men som senere var gaaet over til kun at være et Slags Overret, blev ophævet, og en Lands-Overret oprettet istedetfor samme. Efter at Danmark havde faaet raadgivende Provindsialstænder havde Island i Begyndelsen sine Repræsentanter paa samme; men senere fik Øen ved Frdg. 8 Marts 1843 sin egen raadgivende Stænderforsamling under Navn af Althing, og nu efter at Danmark er indtraadt i de constitutionelle Staters Tal er det paatænkt at give Island sin særlige Repræsentation. Dette vil forhaabenlig tilfredsstille Øens Befolkning, hos hvem en stærk demokratisk Retning og en høi Grad af Lighedsfølelse er fremtrædende, og blandt hvilken Mange ansee Republikkens Tid, der dog havde saa mange Skyggesider, som Islands Guldalder, og nære en særlig Forkjærlighed for den republikanske Regjeringsform.

Centralbestyrelsen i Kjøbenhavn for de islandske Anliggender, (der tidligere var hos Rentekammeret), er nu hos det under Indenrigsministeriet henlagte islandske Departement, der forestaaes af en Directeur, som har Referat for de gjennem hans Departement gaaende Sager for de forskjellige Ministre, efter Sagens Beskaffenhed. Den øverste Embedsmand paa Øen selv er Stiftamtmanden, der har 2400 Rbd. i Gage og 1000 Rbd. til Contoirhold, og som tillige er Amtmand i Sønder-Amtet. Der er desuden en Amtmand i Vester-Amtet, som har Bopæl

i Stykkesholm i Snæfellsnæs Sysfel, og en Amtmand for Norder- og Øster-Amterne, som har Bopæl paa Modruvellir i Horgardal i Eyafjord Syssel. De i det Følgende oftere omtalte Sysselmænd ere Øvrighed, Dommere i 1ste Instants, Retsskrivere, Politimestere, Stifteforvaltere og Oppebørselsbetjente i deres Distrikt. Under dem staa Repstyrerne, der beskikkes af Amtmændene, 1 eller høist to i hvert Sogn, og hvis Virksomhed nærmest svarer til de danske Sognefogders. Der er desuden paa Øen et Slags Centralkasserer, kaldet Landfoged, som oppebærer Indtægterne fra hele Øen, og hvis Embede i den senere Tid har været forenet med Byfoged-Embedet i Reykjavik. Danske, der ansøge om et Embede paa Island, maa vedlægge Attester om Kundskab i Landets Sprog; see Reskr. 8de April 1844 (Col. Tid. 1844 S. 335).

Med Hensyn til de enkelte Forvaltningsforhold kan bemærkes Følgende:

Om Beskatningsforholdene. Island har siden Frihandelens Indførelse i Aaret 1787, selv naar Man regner Øen tilgode alle Indtægterne af det kongelige Jordegods, og Renten af Kjøbesummen for det i tidligere Tid bortsolgte Krongods *), ikke blot Intet bidraget til de fælles Stats-Udgifter, men endogsaa kostet de øvrige Statsdele aarlige Offere. I den nyere Tid har det Beløb, Island koster Statskassen, været mindre end tidligere, og kan, (naar Man erindrer at Halvdelen af det til Islands Bispestol og lærde Skole og Dannelsesanstalt for vordende Geistlige af Statskassen aarligen udbetalte Beløb

*) Statens Jordegodsbesiddelse paa Island hidrører fornemmelig fra at 9 Klostere med tilhørende Bøndergods ved Reformationen bleve seculariserede til Fordeel for Kronen. I forrige og Løbet af indeværende Aarhundrede er der af samme solgt for c. 164,000 Rbd., og Staten har endnu 8,787 Jordhundreder tilbage, som ere c. 350,000 Rbd. værd, og hvoraf der sælges, naar Leilighed dertil gives, mod Udbetaling af ¼ af Kjøbesummen.

af den S. 463 omtalte Grund bør holdes udenfor Betragtningen, samt at Udgifterne ved den bebudede Forsamling paa Island — 9000 Rbd. — ikke er en permanent Udgift) næsten ansees for Intet at regne. Lægger Man ikke Mærke hertil, da faaer Man en større Underballance til Resultat, og Statskassens Udgifter ere saaledes i Finantsloven for 1850 ansatte til c. 46,000 Rbd., og dens Indtægter (Netto-Intraderne af det kongelige Jordegods, c. 8250 Rbd. aarlig, iberegnede) kun til c. 28,000 Rbd. Det bør heller ikke her lades ubemærket, at Danmark har havt en aarlig Fordeel ved at den islandske Handel har været bundet til samme, og at denne Fordeel, hvis Størrelse det ikke er let at angive, kan ansees som en Island paalagt Skat, og at Island altsaa vistnok i Realiteten kan siges at have bidraget til de fælles Stats-Udgifter — At Stats-Indtægterne ere saa ringe, hidrører fra at der ingen Told-afgifter finde Sted paa Island, og fra at Afgifterne forstørstedelen anvendes til at bestride Omkostningerne ved Retsbetjentenes Underhold, samt endelig, og det fornemmelig fra at Bønderne kun yde meget lidt i Skat. For Islands Forening med Norge i Aaret 1264 svarede Islænderne ingen Skat, men de større Bønder ydede hver 10 Alen til Erstatning for Herredshøvdingernes og Althingsmændenes Reiser til Althinget. Ved Foreningen med Norge stipulereded, at hver Bonde, der ydede denne „Thingsreiseløn“ (Thingfararkaup), skulde til Tegn paa Kongens Landshøihed svare lige saa meget til „i Skat“, altsaa tilsammen 20 Alen, og med dette moderate Beløb udredes endnu for Tiden „Skatten“ af hver Bonde, der eier et „Hundrede“ flere end han har Mennesker, han skal underholde, og af hver løs og ledig Person, der har en vis Formue, uden at Skatten forøvrigt retter sig efter Formuens Størrelse*).

*) Skatten udgjør nu c. 60,000 Alen, og Skattebndernes Antal skulde herefter være c. 3000.

Foruden „Skatten" svares kun to ubetydelige Afgifter, nemlig Gjaftolden eller Gavetold, der ifølge gammel Sædvane svares af tiendebart Løsegods, (oprindelig til Provsterne), og Lavmandstolden, der ved aabent Brev af 7 Apr. 1688 blev paabuden for at forbedre Lavmændenes Indkomster *). Disse 3 Afgifter, tilligemed Kongetienden, (der anslaaes til c. 2,880 Rbd. aarlig), have siden Aaret 1717 i de fleste Sysler været bortforpagtede til Syssemændene for forskjellige, for hver District engang for alle bestemte, nu ved kongl. Rfl. af 22 Septbr. 1838 regulerede Beløb, der tilsammen udgjøre 2650 Rbd., og Overskuddet, (der i alt kan anslaaes til c. 11,000 Rbd.), er Sysselmændenes vigtigste Indtægt.

Skjøndt Jorderne paa Island ere ansatte til Hundreder **) (i alt 85,442 Hundreder), og Kreaturer og Baade ligeledes (tilsammen til 10,000 Hundreder), saa haves dog ingen af Kongen stadfæstet Matrikul. Ifølge Rfl. 18 Juni 1800, efr. Rentkmr. Skr. 24 Juni 1800, blev vel en Matrikul forfattet, men den er aldrig bleven approberet eller indført. I Praxis følges derfor endnu med Hensyn til „Gaardernes Dyrhed", ɔ: Matrikulskyld, eller det Antal Hundreder de regnes for, en i den første Halvdeel af det forrige Aarhundrede af Arne Magnussen ved Hjelp af mange ældre Jordebøger udarbeidet Jordebog i 15 Dele. Ved Frdg. 27 Mai 1848 (jfr. 2det Supplement-Nummer til Depart. Tid. for 1848), er det imidlertid nu blevet bestemt, at der skal forfattes en ny Skyldsætning af alle Jordeiendomme paa Island ved at taxere enhver Eiendom til den

*) Om Islands Skattevæsen findes bedst Oplysning i Einarsens og Thorsteinsons S. 448 og 449 nævnte Skrifter, i Roeskilde Stænd. Tid. for 1840 S. 998—1017 (jfr. Fædrelandet 1841 No. 521 og 522), og Mandix om det danske Kammervæsen S. 345.

**) Et Jordhundrede vil i Reglen omtrent være saameget, som der behøves til at ernære 1 Ko, eller 6 Faar o. s. f., ɔ: et Kreaturhundrede.

Pengeværdi, som den ifølge sin Beskaffenhed kan antages at have.

Om Kirke- og Underviisnings-Væsenet. Religionen fremtræder mere i Livet paa Island end paa de fleste andre Steder i det nordlige Europa, og navnlig gjelder dette med Hensyn til Bønnen. En Baad gaaer saaledes aldrig fra Land førend hele Mandskabet med blottede Hoveder har forrettet sin Bøn. Af Kirker og Præster har Øen ogsaa et stort Antal, nemlig 301 Kirker og 181 Præster, altsaa en Præst for hver 308 af Befolkningen, eller forholdsviis næsten 5 Gange saa mange Præster som Danmark. For en stor Deel som Følge heraf er den islandske Geistlighed yderst slet aflagt. Biskoppen*) har vel 2000 Rbd. aarlig i Gage; men af Præsterne ere der kun 2, hvis Kalds-Indtægter kunne antages at være over 800 Rbd. (og fri Gaard); 19 have fra 300—800 Rbd.; 35 Kald ere paa 200—300 Rbd., 82 paa mellem 100 og 200 Rbd., 32 paa mellem 50 og 100 Rbd.; og 8 Kald have kun en Indtægt af under 50 Rbd. (3 naangivne. Ný Fèlagsrit VI. 76.)

At de islandske Præstekald ere saa smaa, hidrører ikke blot fra at Sognene, trods deres store Udstrækning, kun have en meget ringe Befolkning, men ogsaa fra at Tienden, der blev indført i Aaret 1096 af Biskop Gisfur, kun indbringer meget lidet. Den blev ved dens Indførelse ikke lagt paa Produktionen, men paa Formuen, (navnlig paa Jord, Qvæg, Faar, Baade og Fiskegarn), og fastsat til at udgjøre 1½ Procent af samme, eller med andre Ord 1½ Alen af hvert Hundrede, den Paagjeldende eiede (cfr. S. 448), hvorfor Enhver paa Repstyrer-Ting opgiver sin tiendepligtige Formue, og det under Eed naar det forlanges), hvilket vel, naar Man vilde ansee al Indtægt

*) I ældre Dage havde Øen to Bisper, nemlig 1 i Skalholt og 1 i Holum; men siden Aaret 1801 kun een, der har sin Bopæl paa Laugarnes ved Reykjavik.

som en Rente af Formue, var en svær Tiende, da det forudsatte et aarligt Udbytte af Formuen af 12 Procent; men da paa et Land som Island Størstedelen af Indtægten hidrører fra Arbeide og Naturens Gave, (her Fisk o. a. dl.), og kun for en ringe Deel fra Formuen, saa gav Tienden ved denne Fastsættelsesmaade kun en ringe Indtægt *), og Konge-, Kirke- og Præstetienden tilsammen blev mod Slutningen af forrige Aarhundrede kun anslaaet til c. 3000 Rbd. Præste-Embederne bortgives, paa 6 nær, af Stiftamtmanden i Kongens Navn til den, som Biskoppen har indstillet **), og kun til meget faa af dem melder der sig Supplikanter, der have taget theologisk Examen ved Kjøbenhavns Universitet. Tidligere docerede Rektoren ved Øens lærde Skole, som indtil Aaret 1846 var i Besseftad, Theologi i den øverste Klasse, (hvorfor han ogsaa kaldtes for lector theologiæ), for at Disciplene, der boede paa Skolen, og i Reglen vare Stipendiater, strax kunde faae de ringere geistligere Kald, naar de forlode Skolen og havde holdt Dimisprædiken. En kongelig Resolution af 7de Juni 1841, som bestemte at Skolen skulde flyttes fra Besseftad til Reykjavik og indrettes efter en udvidet Plan, bestemte imidlertid tillige, at den skulde sættes i Forbindelse med et Seminarium til Præsters Uddannelse, og efter at Skolen i Aaret 1846 (jfr. kgl. Rsl. 12 Apr. 1844 og 24 Apr. 1846), var bleven flyttet til Reykjavik ***), blev der ogsaa ved kgl. Rsl. af 21 Mai 1847 oprettet en i Forbindelse med samme staaende Dannelsesanstalt for vordende Geistlige paa Island, ved hvilken

*) Jfr. om Tienden paa Island Halfdor Einarsens og B. Thorsteinsons S. 432 og 433 nævnte Skrifter, og Mandix om det danske Kammervæsen S. 347.

**) Hvis Stiftamtmanden ikke vil tiltræde Biskoppens Indstilling, gaaer Sagen til Cultusministeren.

***) Islands lærde Underviisnings Historie findes i Collegial-Tidenden for 1841 S. 521—536.

alle, som attraa Præstekald sammesteds, og som ikke have taget theologisk Examen ved Kjøbenhavns Universitet, skulle gjennemgaa et toaarigt Cursus, og derefter underkaste sig en Prøve. Den lærde Skole og Dannelsesanstalten for vordende Geistlige koster c. 11,000 Rbd. aarlig, som udredes af Statskassen, fordi denne i sin Tid har oppebaaret Indtægten ved Salget af Skolens og Bispestolenes Gods *).

Af Almueskoler findes der, naar en elementær Skole i Reykjavik undtages, slet ingen paa Island. Al Underviisning skeer hjemme i Huset hos Forældrene, der almindeligviis sætte en Ære i at opdrage deres Børn godt, og den Control, der fra det Offentliges Side føres med Underviisningsvæsenet, bestaaer i Catechesationen i Kirkerne, samt i at Præsten eengang aarlig reiser rundt i Sognet for at høre og examinere Børnene i hver Familie, og i at han sædvanlig før Confirmationen tager Børnene hjem til sig i 8 til 14 Dage. Den islandske Almue, som har god Forstand og megen Eftertænksomhed, er imidlertid desuagtet i Besiddelse af langt flere Kundskaber end Almuen de fleste andre Steder, hvilket for en stor Deel hidrører fra dens ualmindelige Læselyst. Næsten alle Islændere kunne baade læse og skrive, og de gjennemlæse med Eftertænksomhed alt hvad de kunne faae fat paa, hvorfor Sognebibliotheker, der vare forsynede med hensigtsmæssige Skrifter, særligen vilde stifte meget Gavn paa Island og være det bedste Middel til Almuens Oplysning **). De lange Vinteraftener tilbringes med at høre de gamle Sagaer, (der ere Levninger af de literaire Sy-

*) Den Skalholtske Bispestols Jordegodses Salg indbragte 59,049 Rbd., og den Holumske Bispestols 72,188 Rbd. Indtægten af de indbragne skalholtske Tiender udgjøre, forsaavidt de ikke ere bortforpagtede til Syselmændene, 1750 Rbd. aarlig.

**) Paa enkelte Steder haves allerede slige Sognebibliotheker. Jfr. Sæmundsen: Island fra den intellektuelle Side betragtet.

fler, som mangfoldige Islændere pleiede i Middelalderen, medens al Videnskabelighed laae i Dvale i det øvrige Europa) *), og andre Bøger oplæse, og mange fattige Omløbere finde deres Brød som Forelæsere. Befolkningen lever i det Hele taget mere i sin Fortid end i Nutiden **), og istedetfor at søge at komme til Klarhed med Hensyn til det Bestaaende og Forhaandenværende, og at arbeide paa at raade Bod paa Manglerne ved samme, dvæler Man med særlig Forkjerlighed ved Tanken om Forfædrenes Liv og Indretning. Første Afdeling af det S. 313 i 3die Bd. omtalte islandske literaire Selskab er i Reykjavik, samt et, fornemmelig ved nuværende Etatsraad C. C. Rafns Bestræbelser i Aaret 1821 oprettet, paa Kirkeloftet anbragt, og med en Fundats af 5 Aug. 1826 forsynet Stiftsbibliothek, som for Tiden har 7000 Bind og en fast Fond paa 2000 Rbd. For Norder-Amtet er der et Bibliothek i Akreyri, for Vester-Amtet et i Stykkesholm; og i flere Provstier er der Bibliotheker for Geistligheden. Islands Bogtrykkeri er i Reykjavik.

Om Retsvæsenet. Ifølge en kongelig Befaling af 14 April 1688 blev Udarbeidelsen af en Lovbog for Island paabegyndt, og nye Ordrer herom bleve udstedte 1719 og 1728. I Stampes Erklæring af 17 Juni 1768 hedder det, at der daglig arbeides paa en ny almindelig Lov for Island, og efter en kongelig Befaling af 6 Juni 1800 skulde et Lovforslag inden

---

*) Jfr. P. E. Müller om Islands Historieskrivning. Det var især fra det 10de til Midten af det 14de Aarhundrede, at Videnskaberne og Skjaldekonsten blomstrede paa denne fjerne Ø, hvis Skjalde gjorde sig bekjendte ved de nordiske Hoffer ved at besynge Kongernes og Jarlernes Bedrifter.

**) Af stor Indflydelse i saa Henseende er det vistnok, at næsten enhver Gaard endnu har sit gamle Navn, som den fik ved Landets Bebyggelse i Oldtiden, og at Man kjender dens ældre og nyere Beboeres Navne og Historie, og at alle Folkesagnene slutte sig dertil, eller til en enkelt Plet, Steen eller Fjeldsti i Nærheden; o. s. fr.

3 Aar være forbigt; men endnu den Dag i Dag maa Island hjelpe sig med ældre Lovbøger, der tildeels ere mange Aarhundreder gamle, nemlig: Magnus Lagabæters, eller Lovforbedrerens, i Aaret 1280 paa Island indførte Lovbog (udgivet paa Dansk i Kjøbenhavn 1763), som er Hovedloven *); Christian den 5tes norske Lov, som er gjeldende i forskjellige Slags Sager; Christian den 4des Kirkeordinants, og Christian den 5tes Kirke-ritual **), samt endelig, ligesom i Danmark, en Legion af Frdgr., Reskripter, Resolutioner o. a. dl. ***)

Hvert Syssel paa Island har oprindelig dannet en Jurisdiktion; men nu ere enkelte Sysler sammenlagte under een Sysselmand, og der er derfor kun 18 Sysselmandsembeder, skjøndt der er følgende Sysler:

Sønder-Amt.	Folketal 1845.
Guldbringe og Kjose Sysler uden Reykjavik.	4644 }
Reykjavik Kjøbstad	961 }
Borgarfjord Syssel...."..............	2166
Arnæs "	5159
Rangervalle "	4776
Øster- og Vester-Skaptefjeld Syssel......	3262
Vestmanø Syssel	396
Summa	21364

*) Om den paa Island før Jonsbogen herskende Lovgivning see Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 1ste Bd. S. 109 ff. En Oversættelse af den da gjeldende Lovbog, Graagaasen kaldet, findes tilligemed Texten i Nord. Oldskrifter, udg. af det nord. Literatursamfund XI. Kbhvn. 1850.

**) Om den islandske Kirkerets Kilder see Rosenvinges Grundrids af den danske Kirkeret, Kbhvn 1838, 1ste Deel S. 26 og 27.

***) Jfr. Magnus Stephensen: Commentatio de legibus, quæ jus Islandicum hodiernum efficiant etc. Hafniæ 1819. (Lit. Tid. 1820 Nr. 15 og 16.)

Vester-Amt.	Folketal 1845.
Myre og Hnappedals Sysler...........	2360
Snæefjeldsnæs Syssel.................	2818
Dale "	1872
Bardestrand "	2494
Isefjord "	4110
Strande "	1302
Summa	14956

Norder- og Øster-Amterne.	
Hunevands Syssel	4000
Skagefjord "	3997
Øfjord "	4028
Norder (Thinge)	4384
Nordermule "	2999
Søndermule "	2880
Summa	22238

De af Sysselmændene affagte Domme appelleres til den ved Frdg. 11 Juni 1800 oprettede Lands-Overret i Reykjavik, der bestaaer af en Justitiarius og to Assessorer, og dennes Domme indankes til Høiesteret i Kjøbenhavn. Som Politimestere have Sysselmændene Repstyrerne, hvis Antal i alt er 169, til Medhjelpere, hvilke have samme Virksomhed hver i sit Hrep (Commune), som Sognefogderne i Danmark. Af Militair findes derimod slet Intet paa Øen*), og den udøvende Magt har altsaa selv i de meest extraordinaire Tilfælde kun civil Politimagt til sin Raadighed. Sysselmændene ere de Embedsmænd paa Øen, som tjene bedst. Efter Dr. Schleisners Angivelse, i hans ofte her citerede Skrift, er det største Sysselmandsembede paa 2000 Rbd. aarlig; de 3 næste paa 14—1500 Rbd.; de

*) Som en Curiositet anføres, at algierske Sørøvere den 2den April 1627 gik i Land paa Vestmanø og plyndrede, og bortførte en Deel af Indbyggerne som Slaver.

to derefter følgende paa 1000—1200, de 3 næste paa 8—900 og 4 paa 800 (burde vistnok hedde 4 til 800).

Uagtet Islænderne have Ord for at være stridige, er Retssagernes Antal kun ringe. Medens der i Kongeriget reises en Sag henhørende under det almindelige Forligelsesvæsen for hver 60 af Befolkningen, reises paa Island kun en saadan for over 260 af Befolkningen, i hvilken Henseende Landets naturlige Forhold maa erindres. Forligte blive paa Island, ligesom i Danmark, omtrent $\frac{2}{3}$ af de indklagede Sager; henviste til Rettergang blive saavel paa Island som i Danmark mellem $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{5}$, og virkelig indstævnte for Retterne blive paa Island kun noget over $\frac{1}{30}$, i Danmark derimod $\frac{1}{10}$ (jfr. S. 27). I de fire Aar 1843—1846 blev saaledes paa Island 910 Sager, eller i Gjennemsnit 227, aarlig foretagne til Behandling af det almindelige Forligelsesvæsen, og heraf blev i Gjennemsnit aarlig forligt 161, udsatte 9, henviste til Rettergang 49, og virkelig indstævnte 8. Af private Politisager forekommer ikke mere end forholdsviis omtrent $\frac{1}{30}$ saa mange, som der aarlig reises i Danmark, nemlig kun omtrent en halv Snees Stykker aarlig, der næsten alle blive forligte.

Om Medicinalvæsenet. Det islandske Medicinalvæsen skriver sig fra Aaret 1760. Fire Hospitaler for Spedalske bleve vel oprettede 1652; men de var kun Forsørgelses- og ikke Kuur-Anstalter, og Øen fik ikke nogen Landphysikus før i Aaret 1760, og endnu for Tiden findes der i det Hele, foruden sidstnævnte, der tillige er Distriktslæge, kun 7 offentlig ansatte Læger. Medens der i Danmark kommer en Læge paa hver 2582 Indbyggere, (i Kjøbenhavn 1 paa 564, paa Øerne, Kjøbenhavn fraregnet, 1 paa 3495, og i Jylland 1 paa 5016), kommer der i Island kun en Læge paa hver 7000. Derimod findes der en Præst for hver 308 Indbyggere, og Øen, som

ikke har et eneste Sygehuus*), har 294 Kirker. De 7 Distriktslæger blive fornemmelig utilstrækkelige ved den store Udstrækning, som deres Distrikter have, (af hvilke det nordvestlige er længere end hele Jylland), og da hertil kommer, at Veiene ere saa overordentlig slette, og at Sneen om Vinteren, og de stærkt opsvulmede Jøkel-Elve om Sommeren i høi Grad besværliggjør al Reise, saa vil det let indsees, at Distriktslægerne i Virkeligheden kun ere Læger for de nærmest omkringliggende Sogne, og at den allerstørste Deel af Befolkningen saaledes er uden Lægehjelp, samt at den meste Lægepraxis, som der finder Sted, maa skee ved skriftlige Consultationer, altsaa paa en temmelig ufuldkommen Maade. Honoraret for privat Praxis er kun meget ubetydeligt, og skal kun indbringe Distriktslægen circa 300 Rbd. aarlig, (hvorfor ogsaa den disse Embedsmænd tillagte Gage af 300 Rbd. ansees for utilbørlig ringe), og heri maa Grunden søges til at Øen ikke har flere Læger end de af det Offentlige ansatte. Manglen paa Læger har bevirket, at Qvaksalveri og Brugen af Huusraad er udviklet i en overordentlig høi Grad. Ligesom enhver Islænder er sin egen Smed, (ytrer Dr. Schleisner i sit ofte citerede sagkyndige Skrift), eller i det mindste forstaaer at beslaa en Hest, saaledes er ogsaa Enhver sin egen Læge, eller har dog et eller andet Kjendskab til Lægekonsten. Men desforuden gives der Mangfoldige, som have søgt at forskaffe sig en nøiagtigere Kundskab i Lægevidenskaben, for paa denne Maade at hjelpe deres Medmennesker. Dette er navnlig Tilfældet med Mange af Præsterne, enkelte af Repstyrerne, og de saakaldte Aareladsmænd, hvoraf der næsten gives 1 i hvert Sogn. Det Slags Folk søge Belæring, deels i populaire Læ-

*) Indtægten af de usle Hospitaler, der tidligere var paa Øen, opsamles nu ifølge Pl. 23 Aug. 1848 til et Fond til at bestride en Reform i Islands Medicinalvæsen (jfr. Depart. Tid. for 1848 S. 802—813).

geskrifter, saasom Mangors Huus-Apothek o. a. dl., deels i gamle fra Slægt til Slægt nedarvede Manuskripter, som enten indeholde de, hyppigt den forfærdeligste Overtro og Vankundighed røbende Huusraad *), der vare saa almindelige flere Aarhundreder tilbage og hvoraf Man i alle Lande har saa mange bevarede i gamle saakaldte Lægebøger, eller i en mere videnskabelig Form indeholde Middelalderens Lægevidenskab, bilagt med Original-Citater af den Tids berømteste Læger. — I Reglen udøves Kunsten gratis; men det mangler dog heller ikke paa Qvaksalvere i Ordets strengere Betydning **), som hos Apothekerne tilkjøbe sig en Masse Medikamenter, hvilke de atter udsælge til betydelig høiere Priser, og som for at skaffe sig Anseelse tage deres Tilflugt til forskjellige Kunstgreb og Bedragerier, hvilken Ulempe befordres ved at der paa Øen kun ere 3 Apotheker, nemlig i Reykjavik, Stikkesholm i Vesterlandet, og Øfjord i Nordlandet, af hvilke de tvende sidste først ere blevne oprettede i 1839 og 1840 ***). — Af Jordemødre findes der 37 paa Island, men kun faa af samme ere theoretisk og praktisk oplærte ved Fødselsstiftelsen i Kjøbenhavn, hvorimod Resten kun have faaet theoretisk Underviisning af Landphysikus eller nogle af Distriktslægerne; og fra Statens Side anvendes der kun 200

*) En Overtro, der endnu er meget gangbar paa Island, er at Drøvlen er et farligt Organ, der kan dryppe Gift, som dræber Barnet den 3die Gang den drypper, hvorfor Man i Reglen skynder sig med at faa den bortskaaret eller formindsket, hvortil Man enten betjener sig af et hertil indrettet Instrument eller af en Sax.

**) Qvindelige Qvaksalvere, eller de saakaldte kloge Koner, med hvilke Man paa saa mange andre Steder har sin Nød, findes sjeldnere paa Island, hvad der er saa meget mærkeligere, som Qvinderne hos vore nordiske Forfædre ofte gave sig af med Saarlægevidenskaben.

***) Lægerne paa Island dispensere derfor Medikamenter, hvilke de imidlertid dog kjøbe hos Apothekerne, og have herved en lille Forøgelse i deres ringe Indtægter. — Det Offentlige udreder aarlig en Sum af 400 Rbd. til Medikamenter for Fattige.

Rbd. paa Jordemodervæsenet. Derimod findes der en utallig Mængde andre Koner, som udøve Jordemoderkunsten, uden i mindste Maade at forstaa sig paa samme. De islandske Koners gode Natur, (der blandt andet skjønnes af, at enkelte staa op den 3die Dag efter Forløsningen), formindsker vel Ulempen heraf, og medens i Kjøbenhavn, (hvor rigtignok Barselfebrene paa Fødselsstiftelsen bortrive mange), 1 af 85 døer i Barselseng, døer kun 1 af 241 Fødende paa Island i Barselseng; men at der dog aarlig omkommer en Deel baade Mødre og Børn, som kunde været reddede, naar man havde havt bedre Jordemødre, er dog paa den anden Side sikkert, og da Man nu i over 20 Aar har debatteret om det islandske Jordemodervæsen, var det derfor ønskeligt, at de Paagjeldende vilde bringe Sagen til Ende. — Om Qvarantainebestemmelserne, der ere de samme som de i Danmark gjeldende, (jfr. Plac. 20 Juni 1838), bemærker Dr. Schleisner, at de burde lokaliseres, samt at de ikke overholdes, hvilket han anseer for hidrørende fra at Lægen ikke har den afgjørende Stemme i de Sundhedscommissioner ved Søstederne, der bleve organiserede ifølge Sønder-Amtets Circulaire af 14de Juli 1831, men at disse ere sammensatte af Mænd, der have Fordeel af at eludere Qvarantainebestemmelserne. De fordærvelige Følger heraf ere alt paaviste S. 416. Til de Sygdomme, der ere fremmede for de Indfødte, hører Koldfebre, Syphilis og Kjertelsyge, ligesom ogsaa Blegsot og carierede Tænder yderst sjeldent og kun undtagelsesviis forekomme sammesteds, hvilket ogsaa gjelder om Dranker-Galenskab, (skjøndt Drukkenskab netop er meget stærkt udbredt paa Island), og om Lungesyge, skjøndt Islænderne netop stærkt ere udsatte for samme, naar de komme ned til Danmark. Syphilis har vel flere Gange været bragt til Øen ved Handelsskibenes Mandskab, og været der i nogen Tid, men mærkeligt nok uden at fæste Rod, skjøndt Sædeligheden ikke er

særlig stor blandt Befolkningen. At Kjertelsyge og den med samme i nøie Forbindelse staaende Lungesvindsot næsten ikke findes paa Øen, antages at hidrøre fra den store Qvantitet olieholdige Spiser, som der nydes, og fra den Mængde Torskelevertran, der paa forskjellig Maade indgaaer i Fødemidlerne. Men medens Island saaledes er befriet for tre Sygdomme, som i det øvrige Europa spille saa vigtig en Rolle med Hensyn til Befolkningens Velvære og Livsvarighed, nemlig Syphilis, Skrofler og Lungesvindsot, har det tre for samme eiendommelige Sygdomme, der i begge Henseender have samme Betydning, nemlig Leversyge, Spedalskhed og Mundklemme. Den Sygdom, som Man paa Island kalder for Leversyge, (hvilken efter Dr. Schleisners Undersøgelser i Virkeligheden ikke er nogen Leversyge, men en ved et Indvoldsdyr, kaldet Hydatide, fremkaldt Sygdom), er saa almindelig udbredt, at hver 7de Islænder antages at lide af samme, hvorfor ogsaa af 2600 af Dr. Schleisner undersøgte Sygdomstilfælde *) 328 vare af de saakaldte Levertilfælde, ligesom ogsaa af 327 af ham selv behandlede Patienter omtrent ⅐ led af denne Sygdom, der antages fremkaldt ved et eller andet Fødemiddel, uvist hvilket, og hvis hos begge Kjøn lige store Hyppighed stiger med Alderen og naaer sit Maximum hos Mandfolk mellem det 30te og 40de Aar, og hos Qvindekjønnet mellem 40de og 50de Aar. — Spedalskheden, der i Middelalderen var saa almindelig, at der i Frankrig alene under Ludvig den 8de skal have været 2000 Hospitaler for Spedalske, og i hele Christenheden paa den Tid 19,000, men som nu for Tiden kun forekommer paa en-

*) Enkelte af de islandske Læger have, foruden at besvare de i Frdg. 20 Decbr. 1803 fastsatte Punkter, tillige aarligen indsendt Fortegnelse over de af dem behandlede Patienter i offentlig og privat Praxis, og paa denne Maade har Dr. Schleisner været i Stand til at samle et Antal af 2600 Sygdomstilfælde til nærmere Undersøgelse og Behandling.

kelte Steder i de forskjellige Verdensdele, har i ældre Dage været langt almindeligere paa Island end den er for Tiden *). — I den frygtelige Koppe-Epidemi i Aaret 1707 uddøde de fleste spedalske Familier, og i Aaret 1768 antoges de Spedalskes Antal som Følge heraf kun at have været 268; i Aaret 1838 var det sunket til 128, og nu for Øieblikket er der kun c. 70, der lide af denne Syge, som fornemmelig forplantes ved en arvelig Disposition **), og hvis Middelvarighed, beregnet efter Patienter i levende Live, er 7 Aar. — Paa Nord- og Øst-Kysten, hvor saagodtsom intet Fiskeri findes, er der kun meget faa Spedalske, hvorimod ¼ af hele Antallet findes i Guldbringe Syssel, og det forstørstedelen i eet Sogn, hvor de egenlige Fiskerpladser ligge. Det er ogsaa Tilfældet i Island, ligesom i Norge, at de Spedalske især findes ved Kysterne og i Fjordene, men derimod meget sjeldent inde i Landet. Radesygen findes efter Dr. Schleisners Mening ikke i Island ***). — Medens Spedalskheden er aftaget betydeligt, har Mundklemmen, trismus neonatorum, som ogsaa er en Cultursygdom, der væsenligen hidrører fra Overfyldningen med Mennesker i de slette Boliger i Fisketiden, og fra den i samme herskende Ureenlighed og forpestede Luft, der i høi Grad befordres ved at Man i Fisketiden kaster Ind-

*) Jfr. Dr. Hjaltelins Afhandling „Spedalskheden eller Leproserne med specielt Hensyn til deres Forekomst i Island, Kbhvn. 1848. — Blandt de colorerede Lithographier til det S. 398 nærmere omtalte Atlas zoologique médical et géogr. findes en Deel, som med en væmmelig Detail indeholder Afbildninger af de islandske Spedalske.

**) Af 128 spedalske Patienter, som i Aaret 1837 i denne Henseende bleve examinerede paa Island, fandtes ikke en eneste, der ikke nedstammede fra spedalske Forældre. I Reglen forekommer den leprøse Disposition hos den fattige Klasse; men den findes dog ogsaa af og til hos velhavende Folk, som i enhver Henseende ere reenlige og nyde en sund og kraftig Føde. (jfr. Hjaltelins Afhandling S. 54.)

***) Dr. Hjaltelin antager derimod i sin nysnævnte Afhandling at den findes der.

voldene af Fiskene og andet Affald lige udenfor Husene, holdt sig uforandret. Den er ikke i Symptomerne forskjellig fra Mundklemme paa andre Steder, men den er saa almindelig udbredt som intet andetsteds i Verden. Især har Vestmanø og det ligeoverfor liggende Land opnaaet en sørgelig Celebritet ved samme, og paa Vestmanø døde i de nærmest foregaaende Aar inden Dr. Schleisner blev sendt op for at træffe Foranstaltninger mod denne Sygdom, (hvilken det er lykkedes ham betydeligt at formindske), 64 af hver 100 levende fødte Børn mellem den 5te og 12te Dag, og i det Hele taget døde af 100 levende fødte Børn 77—80 i det første Livsaar, hvilket Forhold senere ved hensigtsmæssige Foranstaltninger er bragt ned til 28 af 100. Til Børn forlanges forøvrigt næsten aldrig Lægehjelp paa Island, og af 2533 Patienter, med hvis Lægebehandling Dr. Schleisner gjorde sig bekjendt, var kun 38 under 1 Aar. De blandt Voxne hyppigst forekommende Sygdomme ere Leversyge eller rettere Underlivs-Hydatider, Rheumatisme, Hysteri, Catharr og catharralske Feber. Rheumatisme, (der fremkaldes ved det stormfulde og regnfulde Veirlig), er navnlig saa hyppig, at næsten alle Ældre mere eller mindre lide af samme. Nervesygdomme, som man mindst skulde vente at træffe hyppigen blandt en Befolkning, der fører en saa ukonstlet Levemaade, ere saa almindelige paa Island, at omtrent ¼ af de Tilfælde, der komme under Lægebehandling, høre til samme. Den allerstørste Deel af de paa Øen forekommende Sygdomme ere chroniske, (hvorfor ogsaa de chronisk-uhelbredelige Patienters Antal er meget stort, noget der ogsaa gjelder om Krøblingernes, hvad der har sin Grund i de hyppigt blandt Mandkjønnet forefaldende Læsioner), og medens i Kjøbenhavns Fattigdistrikter de halve af de behandlede Sygdomstilfælde ere acute, er paa Island kun ⅕ det*). Medens

*) Dette kunde dog maaskee hidrøre fra, at en Deel acute Sygdomstilfælde ikke komme til Lægens Kundskab, fordi han paa Grund af

de chirurgiske Tilfælde i Kjøbenhavns Fattigdistrikter kun udgjøre c. $\frac{1}{8}$ af samtlige de Behandlede, udgjøre de paa Island omtrent $\frac{1}{4}$. De Sindssvages Antal ere circa 150, eller 0,26 Pct. af Befolkningen, altsaa forholdsviis lidt lavere end i Danmark. De $\frac{2}{3}$ af samme ere Idioter, og $\frac{1}{3}$ Afsindige; og ligesom i Kongeriget forekommer Afsindighed i Island hyppigere blandt Qvindekjønnet, hvorimod Idioterne meest høre til Mandkjønnet. En stor Deel af de Afsindige paa Island henhøre under Kategorien religiøst Vanvid, hvilket hidrører fra at Overtro og religiøst Sværmeri paa flere Steder er temmelig almindelig.

Om Fattigvæsenet paa Island. — Bidragene til Fattigvæsenet har allerede for længe siden, men især i de sidste Decennier, været den islandske Almues sværeste Byrde. Fattigforsørgelsen er af dobbelt Art, nemlig deels den, som paaligger paa Grund af Slægtskab (jfr. Reglem. 8 Jan. 1834), deels den Fattigforsørgelse, som følger af at hvert Distrikt skal sørge for sine Fattige. Forsørgelsesret i et Rep erhverves nu først ved 10 Aars stadige Ophold i samme*). Jfr. Pl. 6te Juni 1848. Repstyrerne bestemme, i Forening med Præsten, hos hvilken Bonde ethvert Fattiglem i en vis Tid skal have Føde og Klæde mod at gjøre hvad Arbeide han kan**). I Aaret 1801 var de Almissenydendes Antal 2190, (900 af Mandkjøn, 1290 af Qvindekjøn); i Aaret 1835 1305, i Aaret 1840 1961, i Aaret 1845 1693, og i Aaret 1848 1609; men skjøndt det saaledes er i Aftagen, er det dog endnu temmelig stort, og medens i Kongeriget kun 23 af 1000 hører til denne Klasse, er det paa Island Tilfældet med 28. Det Mærkværdige i at

den store Afstand ikke bliver hentet, hvorimod de chroniske ikke let undgaae hans Opmærksomhed.

*) Sogne-Grændserne og Rep-Grændserne falde ikke altid sammen.

**) Lindahl om den islandske Almues aarlige Udgifter og Pligter, 1788 S. 20 ff., og Thorsteinsons S. 448 nævnte Skrift S. 104—110.

der kan være saa mange Fattige, som der er, paa en Ø, hvor der er saa stor Mangel paa Tjenestefolk og Arbeidere, ja at de Fattiges Antal kan være omtrent 6 Gange saa stort som de egenlige Dagleieres, forklares for en Deel ved, at de mange Epidemier, som hjemsøge Øen, efterlade et stort Antal vanføre og arbeidsudygtige Individer *).

C. Færøerne **).

Færøerne danne en Øgruppe i Nordsøen, der ligger mellem 62° 25′ og 61° 26′ n. B. og 20° 15′, og 18° 52′ v. L. fra Kjøbenhavns Meridian, paa en mellem Island og Danmark dragen Linie, dog langt nærmere den førstnævnte Ø, nemlig c. 76 Mile S. O. for samme, og derimod c. 170 Mile N. V. for Kjøbenhavn. Deres Afstand N. V. for Shetlandsøerne er derimod kun c. 45 Mile ***), og deres Afstand fra Bergen er c. 85 Mile. Den største blandt disse Øer, (hvis hele Antal er 22, men hvis samlede Areal ikke overstiger $23\frac{1}{2}$ □ Mile), er Strøm-Øen, der holder $6\frac{1}{2}$ □ Mile og ligesom danner Centrum i Gruppen, og efter samme ere Østerø, Suderø og Vaagø de største. De 6 N. O. for Østerø liggende smaa Øer, af hvilke den mindste kun er $\frac{1}{18}$ Qvadratmiil stor, kaldes for Norderøerne. Samtlige de heromtalte 22 Øer ere Klipper, som alle række af i sydøstlig Retning, men som derimod ere bratte imod

---

*) Under Udarbeidelsen af dette hele Afsnit om Island har jeg nydt velvillig Bistand af flere Videnskabsmænd, navnlig af Arkivsekretær og Althingsmand Sigurdson, og Chefen for det islandske Contoir Kammerraad Stephensen.

**) Kammerherre, Amtmand Pløyen, Justitsraad Svendsen og Sekretær Martin have velvilligen ydet Forfatteren deres Bistand ved Udarbeidelsen af det Heranførte om Færøerne.

***) I de sidste Aar har Regjeringen om Vinteren ladet en den tilhørende Jagt gaa 1 til 2 Gange mellem Færøerne og Shetlandsøerne.

Vesten, og hyppigt, især udad mod det aabne Hav, danne lodrette Fjeldvægge og Forbjerge af en Høide fra 600—2200 Fod, hvorfor Skibe ogsaa paa mange Steder kunne lægge lige op til Siden af Fjeldkysten. Paa enkelte Steder, til Exempel paa lille Dimon, er Kysten endogsaa saa steil, at Man maa lade sig heise op paa samme i Reb. Udenfor slige Fjeldvægge ved Kysterne findes utallige Skjær og isolerede Klipper, de saakaldte „Drenge", der ofte have de meest eventyrlige Skikkelser, idet de snart ligne Triumphbuer, snart kolossale Statuer, snart Ruiner af Ridderborge. Fra Fjordkysterne og indad hæve Fjeldene sig i Almindelighed i 2—4 Terrasser, idet Affatser, de saakaldte Hamre, afvexle med græsbevoxede Skraaninger, de saakaldte Brækker. I deres Midte have næsten alle Øer en Bjergslette, hvis Gjennemsnitshøide over Havet er c. 1000 Fod; og fra denne hæve de større Høider sig i Reglen ligeledes udad mod Kysten i Terrasser, der tilsidst ende med høie Fjeldspidser med de barokkeste Former, som tilbagekaste groteske Skygger. Fjeldene ere i Almindelighed blot skilte fra hinanden ved en Elv, og kun sjeldent er der saa stort et Mellemrum imellem dem, at der kan blive en betydeligere Dal, og kun høiere op paa Fjeldene træffer Man i Reglen paa Dalstrækninger. De to høieste Fjelde ere Slattaretind paa Østerø (2712'), der sees paa 14 Miles Afstand, og Skællingfjeld paa Strømø (2347'). Færøernes geognostiske Forhold have stor Lighed med Islands (jfr. S. 393) *), og Fjeldene bestaa saaledes af ældre

*) Om Færøernes geognostiske Beskaffenhed har Professor Forchhammer leveret værdifuld Oplysning i Vid. Selsk. naturvid. og math. Afh. II, 159—206, hvor ogsaa et geognostisk Kort over Færøerne er vedføiet. En ganske kort Fremstilling af Færøernes geognostiske Forhold har Prof. Forchhammer ligeledes leveret i 1ste Deel S. 175—178 af Collins: For Historie og Statistik, hvor S. 95 ff. en Oversættelse findes af Skotlænderen Baron Mackenzies lille Skrift a short account of the Færoe isles, (ogsaa indrykket i Edingburgh Encyclo-

Trap, der er bedækket med yngre Trap, eller Okit. Dog maa det bemærkes, at Øerne ikke kunne ansees som et umiddelbart Produkt af Vulkaner, idet Oprindelsen fra et Krater er uforenelig med deres Form.

Udad mod Søen staa mange Klipper isolerede som uhyre Taarne, Mure og Kasteller, omsværmede af Søfuglene, som have deres Reder i samme, og beskyllede af Havet, som bryder sig med voldsom Magt mod samme *) og kaster sine skumhvide Bølger op ad Klipperne. Det smukkeste Syn af disse Fjelde har Man, naar Man roer langs med Kysten. Man vil da, naar Søen er rolig, kunne seile ind i de Fjeld-Huler, som findes i Mængde hvor Kysten ikke frembyder bratte Forbjerge, og Man vil stundom, efter at være kommet saa langt frem, at Man næsten har tabt Lyset, endnu være temmelig langt fra det Sted, hvor Bølgeslaget tørner mod Enden af Afgrunden, og falder tilbage med larmende Drøn.

Bjergene bestaa især, navnlig paa Nordersøerne, af en Trapporphyr, der ofte taber dens porphyritiske Struktur, hvorved den faaer større Lighed med Basalten og gaaer over til samme. Basaltformation fremtræder især ved Frodeboe paa Suderøen (jfr. Naturhist. Selsk. Sk. II. 200), paa Vaagø mellem Boe og Gaasedal, og paa Myggenæs, hvor Basaltsøilerne have stor Lighed med dem paa Staffa, om de end ikke frembyde saa skjønt et Skue som dennes, fordi de ikke som Staffas staa ved Havet. Det er ogsaa paa Suderøen at de Kullag findes, som have været Gjenstand for saamegen Omtale, ja de færøske Kullag,

pædia for 1815), ledsaget af lærerige oplysende Anmærkninger af Pastor Lyngby og Prof. Forchhammer.

*) Som et Exempel paa Bølgernes Magt kan det tjene, at Havet for en Deel Aar siden kastede en stor Steen, som intet Menneske kunde bære, og hvis Plantevæxt røbede at Bølgerne havde taget den op fra Havbunden, c. 60 Alen op paa Skællingefieldet, hvor den blev liggende i en Klipperift.

der ere af samme Natur som de islandske Surtarbrandslag, ere næsten indskrænkede til denne Ø. Der findes vel ogsaa Spor af dem paa Myggenæs og paa Tindholm, de to nordvestligste af Færøerne; men kun paa Suderøen have Kullagene en saadan Mægtighed og Udstrækning, at der kan blive Tale om dem i økonomisk Henseende som et Brændselsmateriale af nogen Vigtighed. Det er især den nordlige Deel af Suderøen, hvor Kullagene vise sig, navnlig i Fjeldene, som omgive Qvalboes, Frodeboes, Trangjisvaags, Ørtevigs og Famoiens Bygdelag, eller rettere i Hoidelandet, hvori de nævnte Bygdelags Dale ere udhulede. For Øieblikket benyttes alene Kullaget i Præstefjeld, der ligger mellem Leeredalen i Qvalboe og Vesthavet. Lagene deri naae dog neppe 3 Fod, og Laget af brydeligt og brugbart Kul overstiger ikke en Middelmægtighed af 21 Tommer. Efter Professor Forchhammers Undersøgelser over Brændselsværdien af forskjellige Kul og Tørvearter ere de færøske Kul fuldt saa gode som de skaanske, og forholde sig til de engelske og skotske Steenkul omtrent som 3 : 2, ɔ: 3 Tdr. færøske ere lig 2 Tdr. engelske. Brændselsværdien af de skaanske, færøske, engelske og skotske Kul har han nemlig fundet at være 1.611, 1.672, 2.256 og 2.387, naar en bestemt god Tørv var sat som Brændselsværdiens Eenhed. Endvidere befandtes 0,862 at udtrykke Brændselsværdien for godt tørret Bøgebrænde, hvoraf altsaa følger, at en Vægt af de færøske Kul varmer dobbelt saa meget som en lige Vægt af Bøgebrænde, eller, for at udtrykke det i et mere sædvanligt Maal, at 4½ Td. færøske Kul omtrent i Brændselsværdi svare til en Favn tørt Bøgebrænde. Kullagene i Præstefjeldet have en stor Udstrækning *), og det

*) Steenkulsfløtsen paa Suderø skal efter en i Aaret 1777 ved Bergværksdirectoriet anstillet Undersøgelse være 6000 Alen lang, 2000 Alen bred, og 2½ Alen dyb, og antages at indeholde 48 Millioner Tdr. Kul.

samme er rimeligviis Tilfældet paa flere andre af de Steder, hvor de findes. Færøerne have i det Hele taget ikke Rigdom paa Torv, og flere af dem lide temmelig stor Mangel paa Brændselsmateriale; og Forbruget af Brændsel er forholdsmæssigt overordentlig stort paa disse Øer, paa Grund af deres fugtige Klima og den deraf følgende Trang til at opvarme Husene den største Deel af Aaret, og paa Grund af Indvaanernes Levemaade og den i Hundreder af Kjedler foretagne Transmeltning af Grindespækket. Kullagene ere saaledes af stor Vigtighed for Øerne selv. Export-Artikel ville de derimod neppe nogensinde blive, (skjøndt de ville kunne leveres i store Qvantiteter, og skjøndt de have den fortrinlige Egenskab, at de ere aldeles frie for Svovl, Arsenik og Vitriol, og som Følge heraf brugbare selv ved de fineste Metalarbeider), da Transportens Længde og deres store Rumfang ville gjøre Prisen paa samme for høi, uagtet de, naar de bleve transporterede ned af Fjeldet paa Rutschbaner eller ved Heste, istedetfor som nu at bæres ned, og naar de bleve befordrede videre til Udskibningsstedet paa banet Vei, vistnok vilde kunde leveres sammesteds for 2 Mark Tønden.

Øerne ligge saa tæt ved hinanden, at den største Afstand ikke overstiger 1 Miil. Imellem dem gaaer Havet med dybe og stride Strømme, der paa mange Steder have indskaaret Fjorde og Bugter, i hvilke der hyppigt ere gode Havne, som her have den særlige Egenskab, at de aldrig fryse til*). Kli-

*) Søkaart-Arkivet har i Aaret 1806 udgivet baade et Kaart over Færøerne, (der foruden at være Søkaart i det Hele taget er det bedste og største Kaart, Man endnu har over disse Øer,) og en af afdøde Admiral Løwenørn forfattet Beskrivelse og Text dertil, der indeholder Forklaring over Havnenes, Indseilingernes og Strømmenes Beskaffenhed. Et vorende Kaart over Island og de heromtalte Øer er af Søkaart-Arkivet udgivet i 1826 og rettet til 1845. Et brugbart Kaart over Færøerne findes ogsaa i Pastor Landts i Aaret 1800 udgivne Forsøg til en Beskrivelse af Færøerne.

maet er et saakaldet Ø-Klima og meget mildere, end Man af Beliggenheden skulde vente; navnlig er Vinteren mildere end i Danmark, skjøndt Øerne ligge 100 Mile nordligere, hvilket hidrører fra at de ligge midt i den Side 403 omtalte Golfstrøm. Faarene og Hestene kunne derfor i Reglen gaa ude hele Vinteren igjennem, og — skjøndt de naturligviis lide en Deel —, dog friste Livet. Selv de høieste Fjeldspidser ere en stor Deel af Aaret frie for Snee, hvorfor Færøerne heller ingen Jøkler have, og som Følge heraf heller ikke de voldsomme Jøkel-Elve, som spille saa stor en Rolle i de islandske Naturforhold. Derimod risle utallige Kilder og smaa Elve ned af Bjergryggene, og disse kunne, naar de svulme ved et pludseligt Tøbrud, anrette større Skade paa Boligerne og den dyrkede Mark, end Man efter deres Størrelse skulde formode. Ogsaa af Indsøer har Øerne enkelte, navnligen en ikke ganske liden paa Vaagø. Denne Sø, den saakaldte Sørvaagsvatn, udgyder sig i Havet gjennem et saare skjønt Vandfald, Busdalesossen, og det er et ophøiet Syn, naar en vestlig Storm raser, at see dette Vandfald, som omtrent er 25 Favne høit, aldeles bedækket af Brændingen, naar denne stiger, og derpaa atter staae i sin fulde Pragt, naar Bølgerne træde tilbage. Middeltemperaturen om Sommeren, der er regn- og taagefuld, er efter Dr. Panum kun 7—8° R., og 16—17° R. ansees for en trykkende Hede. Paa Grund af denne ringe Sommervarme modnes ikke engang Stikkelsbær*) paa Færøerne**). Veirliget er i det Hele taget yderst taagefuldt og regnfuldt, og

---

*) Naar Sommeren ikke er for vaad, kunne Ribs derimod modnes, eller i det mindste faa samme Udseende, om end ikke samme Smag, som i Danmark.

**) De Planter, Dyr og Mineralier, som findes paa Færøerne, ere meget udførligen omtalte Side 166—292 i Landts S. 479 omtalte Beskrivelse.

tillige meget ustadigt og stormfuldt. De værste Stormvinde, der ere ligesaa voldsomme som de islandske, kunne omvælte uhyre Steenklumper paa Fjeldene og rulle dem med sig som en Bolt, og naar de fra Fjeldene kaste sig ned over Havet, ophvirvle de sammes Overflade, feie den som Støv langs med Fjordene, og vælte Brændings-Bølgerne indtil 150 Alen høit op paa Fjeldskraaningen. Naar Man imellem Fjeldene hører en kommende Stormvinds Buldren, maa Man derfor ile med at kaste sig ned paa Jorden, for ikke at blive kuldkastet og forstødt, og en saadan Storm og Vindstille omskifte undertiden timeviis. Den korteste Vinterdag paa Færøerne varer kun 4 Timer, men stærke og hyppige Nordlys, og den lange og klare Morgendæmring og Aftendæmring bevirke, at de lange Nætter ere ret lyse. Den længste Sommerdag varer 20 Timer, og i Maanederne Mai, Juni og Juli er der aldeles ingen Nat, men Solen er dog ikke synlig i den Deel af Døgnet, som under en sydligere Bredegrad er Nat. Tordenveir er i det Hele taget sjeldent paa Færøerne, men, naar det indfalder, saa er det om Vinteren, hvilket anmærkes som en Synderlighed.

Befolkningen, der for samtlige Øer ikke er større end et danskt Herreds, er i god Tilvæxt, og er fra Aaret 1801—1850 tiltaget fra 5265 til 8137, eller 55 Procent, og Tilvæxten har i de sidste 10 Aar i Gjennemsnit været 1,13 Procent aarlig, hvilken gode Tilvæxt Man kan betragte med Tilfredshed, da der ikke er megen Fattigdom paa disse Øer, (paa hvilke de Fattiges Antal kun er 13 pro mille, altsaa forholdsviis ikke mere end halvt saa stort som i Danmark), og da Øerne kunde ernære langt flere end de for Tiden gjøre, naar de samme iboende Naturkræfter bleve tilbørlig afbenyttede. Skjøndt de egenlige Fattiglemmers Antal ikke er stort, er der dog et betydeligt Antal af Familier og Individer, som trænge til Hjælp, og den private Veldædighed, som Færingerne udøve med rund Haand

og et velvilligt Sindelag, bidrager i en meget væsenlig Grad til at indskrænke Fattiglemmernes Tal.

Af Færøernes hele Befolkning levede

	1782	1834	1840	1845	1850
Paa Norderøerne	585	862	913	958	980
„ Østerøen	1040	1648	1774	1909	1998
„ Strømøen med Hestø, Kolter og Nolsø	1375	2169	2252	2405	2502
„ Vaagø med Myggenæs	384	642	694	748	788
„ Sandøen med Skuø og store Dimon	388	552	577	610	628
„ Suderøen	637	1055	1104	1156	1246
Summa	4409	6928	7314	7781	8137

I Gjennemsnit udgjør Befolkningen paa hver □ Miil 346 Mennesker. Af Kjøbstæder har Den slet ingen; thi Thorshavn, som har 841 Indvaanere, (i Aaret 1845 801, i Aaret 1840 714), er ingen Kjøbstad i Ordets egenlige Betydning. Den er Sædet for de verdslige Embedsmænd og Hovedhandelssted for Monopolet, og er kun en ringe By, hvor $\frac{1}{10}$ af hele Landets Befolkning er sammenstuvet i daarlige Boliger, og ernærer sig kummerligt *). Forholdet mellem Mandkjønnet og Qvindekjønnet paa Færøerne er som 1000 til 993, og er saaledes meget gunstigt. — 47,23 Procent af Befolkningen paa Færøerne falder paa de kraftige Aldersklasser 20—60.

I Qvinqvenniet 1845—1849 har Vielsernes Gjennemsnits-Antal været 51, og de sammesteds aarligen indgaaede Ægteskaber saaledes forholdt sig til Folkemængden som 1 til 152, medens Forholdet i Danmark er som 1 til 125. De bestaaende Ægteskabers Forhold til Befolkningen er som 1 til 6,20, medens Forholdet i Danmark er som 1 til 5,99. De ægte Fødslers aarlige Middeltal i Decenniet 1840—1849 har været 202,

*) Jfr. Efterretninger om Byen Thorshavn, samlede og udgivne ved Pastor Schrøter, Kbhvn. 1836.

de uægtes 7, og hver 29de Fødsel er altsaa uægte. At der forholdsviis falder saa faa uægte Fødsler paa Færøerne, taler saameget desto gunstigere for Kydskheden, som de mandlige og qvindelige Tyende sammesteds hyppigen sove i det samme Værelse og i hinandens umiddelbare Nærhed. Efter et Middeltal af Decenniet 1840—1849 kommer der aarligen af ægte Fødsler paa 100 gifte Fruentimmer mellem 20 og 50 Aar

paa Færøerne	i Danmark
24,93	23,6

af uægte Fødsler paa 100 ugifte Fruentimmer mellem 20 og 50 Aar

paa Færøerne	i Danmark
1,1	3,8

Mortalitetsforholdet er, som Side 486 omtalt, usædvanlig gunstigt.

Færøboerne ere af gammelnorsk eller nordisk Afstamning. Oprindelig have disse Øer vel sandsynligviis havt skotske og irske Beboere; men først da en Mængde med Harald Haarfagers Enevælde misfornøiede Nordmænd, som S. 419 omtalt, drog ud for at søge et nyt Fædreland, bleve Færøerne ret bebyggede. Det færøske Sprog, som er en Dialekt af det gammelnordiske og uforstaaeligt for Danske, bruges kun i daglig Tale, men Kirke- Skole- Retssproget og i det Væsentlige ogsaa Skriftsproget er Dansk, hvilket saagodtsom alle Indbyggerne derfor ogsaa forstaa og tale *).

Færingerne ere et kraftigt Folkefærd, der har godt Navn

*) Det ældre færøske Sprog er neppe at skjelne fra det islandske; men det nyere kan Islænderen knap forstaa, fordi Man ved at skrive efter Udtalen efterhaanden har forvansket Sproget. Jfr. N. M. Petersens Artikel: »Om det færøske Sprog, i Fædrelandet 6te Aargang 1845 Nr. 1885; cfr. Berl. Tid. f. A. Nr. 195. Skjøndt det færøske Sprog kun tales af c. 8000 Mennesker, har der paa de forskjellige Øer dannet sig 4 forskjellige Dialekter af samme.

for Gjæstfrihed, Hoslighed, Sædelighed, Fredsommelighed og Godgjørenhed. Af Charakteer ere de alvorlige og stilfærdige og indadvendte, men dog snaksomme. Friheds- og Uafhængighedsfølelse, og en Religiøsitet, der ikke sjelden har Anstrøg af Bigotteri, charakteriserer dem ligeledes, og Uafhængighedsfølelsen er saa stor, at Tyendet ikke gjør stort andet end hvad det selv vil, eller i det Mindste meget nødigt modtager en Befaling, men langt hellere adlyder hvad der fremsættes i Form af Ønske eller Anmodning. Deres Levemaade er meget tarvelig. Deres altid nede ved Søen og som oftest inde i Bugter liggende Boliger ere af Bindingsværk, som udvendigt og indvendigt ere beklædte med et enkelt Brædt, uden at det mellemliggende Rum er udfyldt, og belagte paa Taget med Birkebark og Grønsvær, saa at man kan slaae Hø paa samme. Den der kommer seilende til Thorshavn kan derfor ikke see Byen, selv om han kun er et Par Bøsseskud fra den, førend Man gjør ham opmærksom paa den. Steenhuse ansees for uanvendelige paa Grund af Fugtigheden, dog er i de sidste Aar et Forsøg anstillet med at mure et Huus af Kampsteen, og det var vistnok ønskeligt at Exemplet maatte følges, da Man i Træbygningerne er udsat for Træk eller Fugtighed. Selv de fleste af de noget ældre Kirker ere saa lave, at en velvoxen Mand kun netop kan gaae under Bjelkerne i Loftet, og disse Trækirker have kun kostet c. 500 Rbd. at opbygge af ny, og kunne med behørig Reparation holde i 60 til 80 Aar. Nu bygges Kirkerne bedre, og koste efter Størrelsen 12 à 1600 Rbd., eller endogsaa Mere. Vaaningshusenes Indretning er yderst simpel. De bedste af dem have, som nys bemærket, en udvendig tjæret og indvendig utjæret Beklædning; men de fleste ere kun indvendig beklædte med Bræder, udvendig omgivne af Mure, der bestaa af Steen, Jord og Græs. Det egenlige Opholdsværelse kaldes for Røgstuen, og det med Rette, da det sædvanlig er fuldt af Tørverøg. En

god Røgstue er imidlertid det bedste og sundeste Opholdssted, naar Uveiret raser udenfor. Røgen er ikke til Besvær, naar Man sætter sig ned; en god Torveild brænder paa Storstenen, og den Reisende modtages med et hjerteligt „Velkommen“ af Familien, som i Reglen er samlet paa dette Sted, og hvis Medlemmer kappes om at være ham til Tjeneste, og derefter med Begjærlighed lytte til de „Tidender“, han bringer. Gulvet bestaaer her af Jord, og Vinduer findes ikke, men et firkantet Hul oppe i Taget, (eller hos de Rige et Slags Storsteen), som kan lukkes ved en Slodde), tjener Lyset til Indgang og Røgen til Udgang. Sengene ere anbragte som Køier omkring langs med Væggene, og udenfor dem er der som oftest en Bænk. Røgstuen er paa eengang Dagligstue, Soveværelse og Kjøkken. De allerfattigste Folks Huse bestaae derfor alene af samme; men de Fleste have imidlertid dog nutildags foruden samme en lille „Glasstue“, d. e. et Værelse med Glasvindue, Bræddeloft og Brædde gulv. Kun de mest Velhavende pleie, foruden en rummelig Røgstue, der ofte bruges som Dagligstue, men altid som fælles Spiseværelse og som Sovested for Tjenestefolkene, at have et Spisekammer og flere Glasstuer. Af disse staaer da sædvanlig en ledig for at kunne modtage Embedsmændene og andre høie Fremmede; og den er sædvanlig meget reenlig, og indeholder, blandt andre Møbler, altid en veloppredt Himmelseng. En anden Glasstue, hvor Væverstolen staaer, har gjerne et Par Senge, og undertiden findes en tredie Glasstue, som da tjener den største Deel af Familien til Dagligstue og Sovekammer; men disse to sidste Værelser kunne, paa Grund af det daglige Brug, og den færøiske Befolknings bestandige Syslen med Uld, ikke være i saa god Orden som Stadsestuen. At disse maadelige, fugtige Boliger, i hvilke Man lider ligesaa meget af Træk, som af slet Luft, (især da Man bruger Bilæggerovne), have skadelig Indflydelse i sani-

tær Henseende, er let at indsee *). Imidlertid har dog Dr. Panum, som har undersøgt de færøiske Mortalitetsforhold **), fundet denne at være saa overordenlig gunstig, at han har faaet 44⅘ Aar som Livets Gjennemsnits-Varighed til Resultat. (Jfr. i Modsætning hertil det S. 412 om Island Anførte.) Dette gunstige Resultat skyldes dog væsenlig en ganske overordenlig ringe Dødelighed blandt Børnene under 10 Aar og blandt de høie Aldersklasser; thi i Aldersklasserne mellem 10 og 50 Aar er Dødeligheden større paa Færøerne end i Danmark, hvilket hidrører fra, at Mange omkomme paa Havet og ved Fuglefangst, eller finde deres Død ved det anstrængende Liv, Erhvervsvirksomheden medfører. De gunstige Mortalitetsforhold antager Dr. Panum hidrørende fra Færøernes fuldstændige eller partielle Fritagelse for en Mængde, især smitsomme Sygdomme, som decimere andre Landes Befolkning. Færøerne ere saaledes frie for Kopper, Mæslinger, Skarlagensfeber, Syphilis ***), Rødlinger, Strubehoste, Kighoste, Koldfeber, ondartet Barselfeber, Drankergalskab, Vandskræk, Spedalskhed, (som i ældre Dage var meget udbredt paa Færøerne), Skjørbug, Podagra, ormædte Tænder, og endelig Kjertelsyge, hvis overordenlig store Indflydelse paa andre Landes Dødelighed, især blandt Børn, er bekjendt. De hyppigst forekommende Sygdomme paa Færøerne ere: Chronisk Rheumatisme, slet For-

*) At man i de færøske Huse, ligesom paa Island, opbevarer Urinen i et stort Trækar for at vadske Tøi i den, har ogsaa i de fattigere Huse en skadelig Indflydelse i sanitær Henseende. I alle nogenlunde ordenlige Familier er Afsondringen mellem Mennesker og bemeldte Ballie dog tilstrækkelig.

**) Jfr. hans i 1ste Bd. 3die Række af Bibl. for Læger indrykkede Afhandling: „Iagttagelser anstillede under Mæslinge-Epidemien paa Færøerne i Aaret 1846“, der indeholde de bedste Oplysninger, der i den nyere Tid ere meddeelte om disse Øer.

***) Syphilis var indtil for nogle Aar siden ukjendt paa Færøerne, og en da tilført Smitte blev med Kraft bekæmpet.

bsielse (især blandt stillesiddende Fruentimmer), Sindssygdomme, Menostasi, Dien=Betændelser, chronisk Udslet, Diarrhoe, Dysfenteri og indenlandsk Cholera *). Selvmord er forholdsviis næsten ligesaa hyppig paa Færøerne som i Danmark. Ved Drukning omkommer omtrent 3 Gange saa mange som i Danmark, og det samme gjelder om Dødsfald ved andre ulykkelige Hændelser, blandt hvilke de, som forefalde ved Fuglefangsten, i hvis farlige Deel dog kun en forholdsviis liden Part af Befolkningen kan deeltage, spille Hovedrollen.

Paa Fødemidler lide Færingerne ingen Mangel. Usyret Bygbrød (Drujil), bagt i 1 Fod lange Stokke, er det almindelige Brød som nydes, og Rugbrød er en Delikatesse. Alt Slags Kjød, det være sig Lammekjød, Grindekjød, Fisk eller Fuglekjød, vindtørres uden nogen Slags Tilberedelse ved Saltning eller Røgning eller deslige. Det nydes ofte efter et Par Maaneder, saa at det er halvt tørret, og kaldes da for rast Kjød. Om Morgenen spises i Reglen af den mere velstaaende Deel af Befolkningen Melk med Drujil og vindtørret Lammekjød (Skjerpekjød); til Middag nydes i Reglen rast Kjød eller Fisk, og derefter Bygsuppe eller Byggrød med en god Tilsætning af Baut ɔ: alle Slags fede Varer, ofte harsk Tælle eller andet harsk Fedt; og Aftensmaaltidet, der er det egentlige Hovedmaaltid, bestaaer af varm Kjødmad, helst frisk Kjød eller Fisk, jo federe jo bedre, eller i Mangel heraf rast Kjød eller Fisk med saltet Grindespæk til. Til denne Kjødmad nydes i Reglen Kartofler og kogt sammenløbet Melk, eller en Blanding af suur og sød Melk. Caffe nydes hyppigt, og meget stærk. Dens Forbrug er i Tiltagende, og en maadelig Nydelse af denne Drik er visnok velgjørende for Færingerne efter deres hele Diæt, ligesom det

*) Jfr. foruden Dr. Panums Afhandling ogsaa Dr. Manicus Annotationes in historiam et ætiologiam morborum quorundam borealium. Halæ 1832.

ogsaa hos den fattigere Deel af Befolkningen ofte er det eneste Varme, der faaes om Dagen.

Hvad Færingernes Klædedragt betræffer, da have de endnu et Slags Nationaldragt, med Hensyn til hvilken Læseren henvises til de nedenanførte Skrifter *). Til Fornøielse kjende Færingerne kun lidet. Ved høitidelige Leiligheder opføre de Dandse, i hvilke de bevæge sig i Kredse i Takt efter en Kæmpevise eller en Thaattur (ɔ: en satirisk Vise, af hvilke mange ere i høi Grad vittige), som synges for af Een, medens hele Kredsen gjentager Omqvædet. Musikalske Instrumenter ere kun lidet kjendte, og bruges ikke ved den nationale Dands.

Befolkningens vigtigste Næringskilder ere Faareavl, Fiskeri, Grindefangst og Fuglefangst. Kornavl drives vel, men den kan kun lykkes indtil i 100 Fods Høide over Havets Overflade mod Nord, og indtil i 200 Fods Høide mod Syd, og kun Byg kan blive modent og det ikke engang altid, og da Regjeringen sælger Indbyggerne Byg fra Danmark, hvor Naturforholdene ere saameget gunstigere, uden Avance, svarer Kornavl derfor ikke god Regning, og drives derfor paa Færøerne næsten mindre for Kornets Skyld end for Græsets, som voxer frodigere efter samme, og som er saa uundværligt til Vinterføder. Dyrket er derfor kun det Gaarden nærmest liggende Areal, den saakaldte Bø eller Indmark, og det dyrkede Areal udgjør kun omtrent $\frac{1}{8}$ af hvad der egner sig til Dyrkning, og $\frac{1}{50}$ af det hele Areal. Resten af Gaardenes hyppigt mellem Fjeldene liggende Jordtillæg benyttes under Navn af Udmark til Græsning. Frugtbarest er Suderøen, hvorimod Nordørerne ere mindre frugtbare, Svinøen undtagen, der er et godt Kornland efter færøiske Begreber herom. Sletter findes kun undtagelsesviis,

*) Jfr. Landt l. c. S. 421—426, og Graba l. c. S. 30 ff. En færøisk Bruds Paaklædning er ogsaa beskrevet i Nyerups Magazin for Reiseopdagelser. 1ste Bd. S. 210.

f. Ex. paa Sandø og Vaagø, og Jordskorpen er i Reglen kun ½ til 4 Fod tyk, men den med Spaden bearbeidede Jord bærer sædvaanlig godt, og Bygget giver i Gjennemsnit 7 Fold, og paa enkelte Steder meget mere. Roer og Kartofler lykkes ogsaa udmærket, og af de sidstnævnte avles endeel, især paa Suderøen. En Hovedgrund til at Kartoflerne ikke dyrkes mere end de gjøre, er at deres Dyrkning ødelægger Græsrødderne, og heri ligger ogsaa en Hindring for Indførelsen af Ploven, som paa endeel Steder nok kunde bruges, naar Man fik Hestene lært at trække. Skov findes slet ikke paa Øerne, og vil heller ikke trives sammestedsd*) paa Grund af de hyppige og heftige Storme. Kronens Gods paa Færøerne er overladt til Leilændinger (Fæstere), der kaldes for Kongsbønder. Resten er enten Odelsjord, der er undergivet Odelsløsningsret, (der deles i gammel og ny, jfr. Frdg. 14 Januar 1829), eller simpel Eiendomsjord. Den private Jord, som ikke dyrkes af Eieren, er overdraget til Opsiddere, som svare en temmelig høi Afgift, og ere opsigelige med et Aars Varsel. Enhver, som kun har een Marks**) Jord, ansees som Huusmand, jfr. Cftr. 9 Juni 1821. Bøndergaardene have fra 1—26 Mark Jord. Middelstørrelsen for en Bondegaard er 4 Mark, og Middelprisen paa en Mark Jord er 1000 Rbd., men i enkelte Tilfælde kan den naa op til 2000 Rbd.

Faareavlen har fra gammel Tid af været Færingernes vigtigste Erhvervsgreen, og antages derfor ogsaa at have givet

*) At der i den antediluvianske Tid har været Bøgevegetation paa Øen sees af Stenkulslagene.

**) Ligesom vi angive Jordbrug i Tdr. Hartkorn, angiver man dem paa Færøerne i »Mark«. En Mark, (der i Fortiden har i Almindelighed været ansat til 16 (Penge) Gyldens Værdi, og som derfor deles i 16 Dele, som kaldes Gylden), udgjør i Gjennemsnit 8000 □ Alen (snart mindre, snart mere), foruden Udmarksjorden. En Mark Jord giver i Almindelighed Vinterfoder for 1 til 2 Køer.

Øerne deres Navn Færøerne ɔ: Faarøerne. Antallet paa disse Dyr, som græsse i Fællig, (thi Jord-Fællesskab finder endnu Sted i stort Omfang), ved Bøigdelaugene eller Kirkesognene, og af hvilke en Bonde i Reglen holder saa mange han kan, ofte et Par hundrede Stykker, er saa stort, at der i jevnt gode Aar skal blive slagtet c. 30—40,000 Lam, Faar og Beder *). Faareavlen behandles imidlertid langt fra ikke med tilbørlig Omhu, og Man lader saaledes Faarene gaae ude hele Vinteren, af Mangel paa Vinterfoder til at underholde dem i Faarehuse, hvorfor de ogsaa undertiden omkomme skareviis **), skjøndt de ere ganske overordenlig haardføre og kunne udholde utroligt af Kulde og Hunger, for hvilken sidste de især ere udsatte, naar Frosten forhindrer dem fra at skrabe Sneen bort med Fødderne, og derved at komme til Græsset. Af Hornqvæg holdes en Deel, og til samme anvendes alt hvad Man af Vinterfoder formaaer at tilveiebringe. Ogsaa en Deel smaa Heste af den norske Klippe-Race bliver der holdt paa Færøerne, hvor Vogne ligesaa lidt kunne bruges som paa Island, og hvor al Transport, som ikke udføres af Mennesker, hvilket dog i Reglen er Tilfældet, derfor skeer paa Hesteryg. Prisen paa en færøsk Hest er c. 20 Rbd. Fiskeriet ***), og navnlig Stor-Torskefiskeriet, beskjæftiger vel ogsaa en Deel Mennesker, men drives kun med aabne Roebaade, hvilke Færingerne haandtere med uovertræffelig Færdighed, medens Franskmænd og Hollændere fiske med Dæksfartøier paa nogle af de fiskerige Banker, som omgive

*) I Aaret 1814 var Faarenes Antal 76,000, og større er det neppe nu for Tiden (jfr. Tabellerne S. 498 om Udførslen).

**) Vinteren 1815 til 1816 omkom c. 30,000; og lignende Ulykke har, dog i mindre Omfang, gjentaget sig flere Gange senere.

***) Færøerne have 30 Arter Fisk at fremvise. Jfr. S. 8 og 9 i Fabers S. 439 nævnte Skrift.

Færøerne paa alle Sider *), og stundom 3 Gange i Løbet af et Aar gaa fra samme til deres Hjem, for at hjemføre de rige Ladninger af Fisk, som de have fanget. Fra Færøerne selv drives Fiskeriet endnu, trods alt hvad der er skrevet om denne Sag, kun med et Par enkelte Dæksfartøier. At der i saa Henseende fordres mere end Driftskapital, (af hvilken forøvrigt kun meget faa Færinger ere i Besiddelse, og Mod til at vove den), synes at fremgaae deraf, at den kongelige Handels Forsøg paa at drive det Slags Fiskeri kun bragte den et Tab af en Snees Tusind Daler, medens disse mislykkede Forsøg dog naturligviis paa den anden Side heller ikke ligefrem indeholde noget Beviis for at Fiskeri med Dæksfartøier ikke skulde kunne betale sig for privat Regning, naar Handelen bliver frigiven. Uhyre Sildestimer strømme vel nu og da om Eftersommeren saaledes ind i Fjordene, at de af sig selv løbe i Land, ja at Indbyggerne paa enkelte Steder næsten kunne øse dem ind i Baadene med Øselar, men deres Ankomst er ikke saa regelmæssig, at herpaa kan grundes noget Sildefiskeri til Nedsaltning af Sild, og den omhandlede Naturens Gave bliver derfor enten slet ikke afbenyttet, eller Sildene blive kun fangne med grove uldne Seiegarn uden at blive anvendte til Handelsvare. Silden kommer imidlertid nordfra og viser sig ved Færøerne en Maaned tidligere end ved Shetlandsøerne, og da Hollænderne med Fordeel søge Silden ved sidstmeldte Øer, skulde Man troe at Færingerne, der kunne følge Stimen hen til samme og fiske hele

*) Om een af disse Banker, der aarlig besøges af omtrent 100 franske Fiskerskibe, som paa deres Reise til og fra Island stoppe her for at fiske Kabliau, har Capt. Irminger meddeelt Oplysning i Nyt Arkiv for Søvæsen 1846. S. 379—382. De heromtalte fremmede Fiskerskibe anløbe ofte de færøske Havne, og den tøilesløse Besætning har oftere været vanskelig at styre, indtil i den senere Tid franske Orlogsskibe aarligen ankomme til Færøerne og med Iver antage sig enhver Besværing mod samme.

Veien, ogsaa maatte kunne gjøre det, naar de dertil anvende Dreiegarn paa den hollandske Maade; men hidtil er Sildefiskeriet paa Færøerne kun drevet i Bugterne, hvor Man har ventet, om Fisken vilde komme af sig selv. — For at fremme Torske-Fiskeriet har Handlen i den senere Tid, saavel i Thorshavn som paa Norderøerne, om hvilke sidste Havet især er rigt paa Fisk, afkjøbt Indbyggerne Fisken saasnart de komme med den fra Havet, for derpaa med Sagkyndighed at tilvirke den til Klipfisk, Rotskjær eller Platfisk (jfr. S. 441), og Indbyggerne ere herved blevne i Stand til at anvende mere Tid til Fiskeriet, ligesom det, at de strax erholde Betaling for deres Flid, er en mægtig Spore til Anstrengelse. I Aaret 1850 har Handlen saaledes paa denne Maade indkjøbt 85,751 Stykker raa Fisk, af hvilke der er bleven tilvirket 173,052 Pd. Klipfisk.

Til Fiskeriet kan ogsaa henregnes Grindefangsten. Grindehvalen (delphinus globiceps) kommer, fornemmelig fra sidst i Juli til sidst i October, i større eller mindre Flokke til Færøerne. Saasnart en saadan Flok af disse Sødyr, der for at drage Aande jevnlig maa op paa Havets Overflade, bliver seet, gaaer strax det glædelige Grindebud omkring, der virker paa Befolkningen som et elektrisk Stød, og sætter alt i Liv og Bevægelse over hele Landet; og Fjelde og Dale gjenlyde af Raabet „Grindabo". En Mængde Baade og Folk samles hurtigen for med Spydkast at skræmme og drive Grinden ind i Vige, som fra Arilds Tid ere bekjendte for ved fladt Vand at egne sig til Grindefangst. Idet Grindeflokken forskrækket jages ind mod samme tager den en stærk Vandstrøm med sig, og naar denne gaaer tilbage, bliver Grinden liggende halvt paa tørt Land, og derpaa dræbt ved at Man giver den et dybt Knivsnit i Nakken *). Naar Vandet bliver farvet af Blod, kunne Grinde-

*) Jfr. det i 2den Deel S. 299 anførte om Marsvinsjagten i Lille-Belt, der har en Deel Lighed med Grindefangsten.

Hvalerne ikke længere see i samme, og det bliver da let at dræbe dem, der ikke ere løbne paa Land *). Naar Fangsten er tilendebragt, deles Udbyttet. Grundens Eier faaer ½, Præsten faaer Tiende, de Fattige faae deres Part, og af Resten faaer hver af Deeltagerne sin Deel efter Grindereglementet. En Grindehval giver ⅔ à 1 Td. Tran foruden en Deel Kjød, der saavel ferskt som tørret afgiver et af Indbyggernes vigtigste Fødemidler, ligesom Køerne ogsaa æde det med Begjærlighed, naar Man har noget tilovers at give dem. Grindens Mave bruges til at opbevare og transportere Tran i til Handelsstederne, og ogsaa forskjellige andre Dele af dette Sødyr anvendes til forskjelligt Brug. Grindefangsten spiller derfor en stor Rolle i Færingernes Økonomi. Udbyttet ved samme er imidlertid meget forskjelligt i de forskjellige Aar. Antallet paa de i Aarets Løb dræbte Grindehvaler var saaledes:

i Aaret	1827 . . 726	1835 . . 1338	1843 . . 3144
	1828 . . 692	1836 . . 1182	1844 . . 2173
	1829 . . 487	1837 . . 1221	1845 . . 2512
	1830 . 1150	1838 . . 1330	1846 . . . 457
	1831 . . 658	1839 . . 1614	1847 . . 2897
	1832 . . 300	1840 . . 2219	1848 . . 1181
	1833 . . 788	1841 . . 1431	1849 . . . 769
	1834 . 1572	1842 . . . 647	1850 . . . 502.

Naar der ved en Grindefangst dræbes 2—300 Stkr., ansees det for et godt Udbytte, og 5—600 er det høieste Udbytte, man i den senere Tid kjender af en enkelt Fangst. Efter Sagnet har Man i en ældre Periode fanget 1000 Stkr. og derover paa eengang; for 8 à 10 Aar siden dræbtes der paa eengang i

*) Om Grindefangsten paa Færøerne har Capt. Irminger meddeelt fortrinlige Oplysninger i Nyt Arkiv for Søvæsen 1846 S. 27 ff. Den færøske Grindehval findes beskrevet i Lit. Tid. 1818 Nr. 47, og i Grabas S. 494 nævnte Skrift S. 238 ff.

Quendalsbay paa Shetlands Mainland 1400 Stkr. En saadan stor Flok maa landløbe af sig selv, den lader sig ikke drive. Af Døglingehvaler dræbes der aarligen nogle enkelte Stykker*), hvorimod Man ingen Nytte drager af de øvrige Arter af Hvaldyr, som nu og da vise sig ved Kysterne. Sælhundefangst drives vel, men allerede for 50 Aar siden klagede Man over at Udbyttet af samme var aftaget betydeligen, og dette har senere end mere været Tilfældet, og for Tiden er denne Fangst ikke af nogen Betydenhed. Paa Færøernes Kyster indtræffe ofte uhyre Stimer af en lille Fisk, kaldet Sei, af Størrelse som en Sild, hvis Lever afgiver endeel Tran, (50 Sei levere nemlig 1 Pot Tran, og 6000 en Td.), og som i tørret Tilstand yder Indvaanerne et af deres væsenlige Fødemidler.

Hver Mand smelter selv sin Deel af Grindefangsten. Da herved ikke blot megen Tid og meget Brændsel, men ogsaa omtrent $\frac{1}{10}$ af Tran-Udbyttet gaaer tabt, har Handlen i de senere Aar kjøbt Spæk og Lever in natura, for senere at smelte det en gros; men Hensigten herved er bleven forfeilet, idet Færingerne i Reglen kun indfinde sig hos Handlen med den slette Deel af Fangsten, men vedblive selv at smelte hvad der duer, hvilket forøvrigt vækker en Formodning om, at Handlen har sat for lave Priser paa Spækket.

Fuglefangsten drives stærkt paa Fjeldene ud mod Havet, deels for Fjedrenes Skyld, deels for derved at erhverve et Fødemiddel**). Da Fuglefængeren enten maa klavre nedenfra

*) Døglingehvalen er et Slags Delphin, der af de nyere Zoologer kaldes Hyperodon. Resultaterne af en Undersøgelse af Trannen af samme har Professor Scharling leveret i Forh. ved de skand. Naturf. 5te Møde S. 289 ff.

**) Søpapegøien (Alca arctica) og Lomvien ere de talrigst forekommende og meest eftersøgte Fuglearter paa Færøerne. Meget udførlig Efterretning om de paa Færøerne værende Fugle og om Fuglefangsten sammesteds findes i Graba's »Tagebuch, geführt auf einer Reise nach Färö im Jahre 1828.« Hamburg 1830.

op af Klipperne, eller lade sig hidse ned af Klipperne i Tonge for at komme til Rederne i sammes Revner og Fordybninger, er denne Fangst meget farlig og volder Manges Død og Lemlæstelse.

Af Industridrift har Øerne ingen anden end den af begge Kjøn og alle Aldre øvede Forfærdigelse af grove uldne Strømper og Trøier, hvilken Huusflidsgreen, der nu leverer betydelige Qvantiteter til Udførsel, Kong Christian den 5te bragte i Gang ved nogle i den Anledning indkaldte Hollændere.

I ældre Tider førte Færøernes Beboere deres Handel med egne Skibe, men ved idelige Udplyndringer af Sørøvere *) bleve de saa medtagne, at de ikke formaaede længere selv at drive Handlen, som Hansestæderne og Engellænderne derfor for den største Deel bemægtigede sig, og under Frederik den 2den blev Handlen formeligen overgivet til et Compagni af Hamborgere, Lybekkere og Rostokkere, som drev den fra Bergen, hvor Hansestæderne havde eet af deres Hovedcontoirer. Christian den 4des Iver for at rive sine Lande ud af Hansestædernes Handelsmagt bragte ham til i Aaret 1607 at fratage dem den her omtalte Handel og at overdrage den til nogle bergensiske Kjøbmænd. Da dette Selskab i Aaret 1662 blev ophævet, blev Færøerne overdragne som et Lehn til Kong Frederik den 3dies Sekretær Christopher Gabel som Belønning for hans store Deel i Enevoldsmagtens Indførelse, og han lod nu Handelen føre ved et Kjøbmandshuus, der ligeledes beholdt den under hans Søn, der fik Forlehningen efter ham. Ved den sidstnævntes Død drog Kong Frederik den 4de i Aaret 1706 Øerne tilbage til Kronen **), og fra den Tid af har Handlen, der i den nærmest

*) I Aaret 1629 bleve Øerne endogsaa udplyndrede af tyrkiske Sørøvere.

**) Angaaende Overdragelsen af Landet og Handelen til Kongen findes der i Færøernes Amtsarchiv en interessant Protocol af 1709, optagen af den Commission, som udførte Forretningen.

foregaaende Tid havde været saa slet bestyret, at Indbyggerne, trods den Snighandel Hollænderne havde ført paa samme, oftere havde lidt Mangel, været ført for kongelig Regning som Monopolhandel*); Beboerne kunne saaledes endnu for Øieblikket alene kjøbe deres Fornødenheder paa Regjeringens Vare-Oplag paa Thorshavn og 3 andre Handels-Etablissementer (jfr. Kgl. Resol. 20 April 1836), til visse aarlig fastsatte Priser, og kunne kun sælge de Produkter, som Landet og Søen frembringer, til de af Regjeringen ansatte Handelsfuldmægtige, til de Priser Handelens Bestyrelse aarlig bestemmer **), hvorved dog maa bemærkes, at det i den nyere Tid har været Indbyggerne tilladt under Navn af Sendingsgods at ind- og udføre Vare med Handlens Skibe mod nogle Procents Erlæggelse, (dog saaledes, at nogle af de vigtigste Varer herfra ere undtagne, saasom Strømper, Trøier og Tran), og at den, der har forskrevet Varer, har Tilladelse til at drive Handel med dem. Monopolhandelen har i ældre Dage givet Anledning til megen Misbrug, og er neppe endnu, nagtet Handelsdirektionens humane Bestræbelser for at forhindre det, ganske fri derfor. Ligefra Aaret 1785 indtil Nutiden har Spørgsmaalet, om det ikke var rigtigst at ophæve Monopolhandlen, jevnligen været paa Bane ***), og er det endnu for Øieblikket. Man har imidlertid bestandig

---

*) Den færøske Handels ældre Historie har Amtmand Thorsteinson meddeelt i Collins: For Historie og Statistik 1ste Deel S. 36 ff.

**) Byg, der er Færøernes Brødkorn, og Tømmervare sælges for hvad samme koster Handlen med Tillæg af Transport og andre Omkostninger, og alle andre Gjenstande med et Tillæg af 25 eller 33⅓ Procent. For Produkterne, Handlen kjøber af Færingerne, giver den Toiredjedelen af den Priis, der i det sidste Aar er givet for hvert Slags ved Auctionerne i Kjøbenhavn.

***) Udførlig Oplysning herom findes i 2den Deel S. 232—238 af A. Bergsøes Skrift „Om Geheimestatsminister Grev Reventlovs Embedsvirksomhed“; Jfr. Muhles 1835 udgivne Brochure: Om Emancipationen af Færøerne og Grønland.

frygtet for at denne Handel, der kun drives med nogle faa Skibe, paa Grund af dens Ringhed skulde enten blive fort uregelmæssigen nu og da, eller falde i et enkelt Handelshuses Hænder, og en faktisk privat Monopolhandel saaledes afløse den kongelige, (og hvis det var et skotsk Handelshuus, vilde Forbindelsen med Danmark derved næsten ophøre) *), og Man har troet saa meget mere at maatte befrygte dette, som Færingerne mangle baade den Kapital, den Driftighed og de Kundskaber, som der vilde fordres til at de selv skulde kunne med Held concurrere med store Handelshuse, og dog vilde Frihandlen kun da kunne være Øerne til Held, naar de selv toge aktiv Deel i Handlen. Paa Orkenøerne og Shetlandsøerne, hvor der er Frihandel, har Kapitalens Magt gjort sig gjeldende i en uheldig Grad, og Fordelen af Havets Rigdomme tilfalder sammesteds kun den Formuende, medens Almuen er i en fortrykt Dagleiertilstand. Efterat Pl. 18 Aug. 1790 havde bestemt, at den kongelige Handel, der dengang førtes med Tab for Statskassen, skulde ophøre i 1796, petitionerede Færingerne derfor ogsaa, da Tiden nærmede sig, om at beholde Monopolhandlen, hvortil de havde god Grund, da det ikke var bekjendt, at nogen Kjøbmand tænkte paa at beskjæftige sig med denne Handel. Imidlertid ere dog begavede og dygtige juridiske Embedsmænd, som have tilbragt lang Tid paa Øerne, stemte for Monopolhandlens Afskaffelse, hvilket ogsaa er Tilfældet med den yngre Deel af den færøske Befolkning, (men ikke med den ældre, der erindrer den Hjelp, Handlen ofte har ydet i ugunstige Øieblik, og det Meget der

*) Færøerne ville stadigen trænge til at faae deres Fødekorn tilført, og der er intet andet Land, fra hvilket denne Hovedfornødenhed kan tilføres Øerne saa billigt, som fra Danmark, og heri ligger en Garanti for at Øerne ogsaa under frie Handelsforhold ville forblive i en vis Grad af Forbindelse med Riget. Udenlandske Fartøier burde vel neppe heller kunne befeile Færøerne ganske under de samme Betingelser som indenlandske, navnligen færøske.

Paa Færøerne regner Man endnu efter Gylden. En Gylden deles i 80 Skilling gl. dansk Courant.

Allerede i det 10de Aarhundrede, nemlig under Hagen Adelsteins Regjering, kom Færøerne under den norske Krone *), hvis Overherredømme over samme dog først blev grundlagt under Magnus den Gode. Ved Norges Forening med Danmark i Aaret 1380 fik de danske Konger Overherredømmet over disse Øer, hvilket blev den danske Krone forbeholdt ved Norges Afstaaelse i Aaret 1814 (cfr. S. 457). Færøerne danne et eget Amt, som ifølge Lov af 29 Decbr. 1850 sender 2 Deputerede til den danske Rigsdag, nemlig 1 til Folkethinget og 1 til Landsthinget. Foruden Amtmanden, som har Bopæl i Thorshavn, er der ansat en Sorenskriver, som er Retsbetjent og Retsskriver, og en Landfoged, som foruden at være Politimester i Thorshavn, hæver Skatterne og Afgifterne og har Opsyn med Krongodset. Den færøske Handel bestyres i Forening med den grønlandske af en administrerende Direction i Kjøbenhavn, og Færøernes Anliggender i det Hele taget henhøre under det S. 457 omtalte Departement. Christian den 5tes norske Lov er Hovedloven paa Øerne, for hvilke dog en Mængde specielle Anordninger, Reskripter og Resolutioner ere udstedte **). Sorenskriverens Domme appelleres i civile Sager til Landsoverretten i Kjøbenhavn, hvorimod de i criminelle Sager indankes direkte til Høiesteret, med Forbigaaelse

*) De, som interessere sig for Færøernes ældste Historie, henvises til Færeyinga Saga, eller Færøboernes Historie, hvis islandske Grundtext Etatsraad Rafn har udgivet i Aaret 1833, ledsaget af en dansk og en færøsk Oversættelse, og et Kort over Færøerne med Stednavnene i den færøske Dialekt. Samlinger til Færøernes populære Archæologi findes i den færøske Afdeling af det Kgl. Nordiske Oldskrifts-Selskabs historisk-archæologiske Archiv; jfr. Torfæi Beretning om Indbyggernes Bedrifter paa Færøerne 1770.

**) Disse ere samlede og udgivne særskilt af Schrøter; Thorshavn 1836.

30,500 Rdlr. Cour. eller c. 50,000 Rbd. aarlig; i Tidsrummet 1822—1831 var samme steget til c. 90,000 Rbd. aarlig, i de 6 Aar 1840—1845 beløb samme sig til c. 152,000 Rbd. aarlig, og for Tiden beløber samme sig til 150—200,000 Rbd. *)

I de 3 Aar 1847, 1848 og 1849 er der i Gjennemsnit aarlig udført

Fisk	for circa	13,000	Rbd.
Uldengods . . .	„ „	82,000	—
Tran	„ „	30,500	—
Talg.	„ „	7,000	—
Fjer	„ „	3,500	—

Med Udførslen er Indførslen ogsaa tiltaget, og der indføres nu aarlig for c. 80—90,000 Rbd. efter Handlens Indkjøbspriis at regne. (I Sexenniet 1840—1845 endog for 93,383 Rbd. aarlig i Gjennemsnit **).

I Aarene 1847, 1848 og 1849 er til Færøerne aarlig i Gjennemsnitført:

Kornvarer og Brød, (c. 5000 Tdr. Byg, c. 1150 Tdr. Rug, c. 370 Tdr. Gryn; andre Kornvarer c. 200 Tdr., og c. 7500 Pund Brød) for circa		26,000	Rbd.
Brændeviin (c. 33,000 Potter)	for c.	6,000	—
Kaffe (c. 36,000 Pund)	„ „	5,000	—
Sukker og Sirup (c. 44,000 Pund) .	„ „	6,000	—
Tobak (c. 19,000 Pund	„ „	4,000	—
Tømmer (c. 1500 Cubikfod)	„ „	400	—
Jern og Jernvarer (c. 11,000 Pund)	„ „	800	—

foruden mindre Qvantiteter af et betydeligt Antal Gjenstande. Lidt Indsmugling af Varer, der især skeer paa engelske Fiskerskibe, er ikke til at forhindre.

*) Maximum var 171,662 Rbd.
**) Maximum var 99,274 Rbd.

Paa Færøerne regner Man endnu efter Gylden. En Gylden deles i 80 Skilling gl. dansk Courant.

Allerede i det 10de Aarhundrede, nemlig under Hagen Adelsteins Regjering, kom Færøerne under den norske Krone*), hvis Overherredømme over samme dog først blev grundlagt under Magnus den Gode. Ved Norges Forening med Danmark i Aaret 1380 fik de danske Konger Overherredømmet over disse Øer, hvilket blev den danske Krone forbeholdt ved Norges Afstaaelse i Aaret 1814 (cfr. S. 457). Færøerne danne et eget Amt, som ifølge Lov af 29 Decbr. 1850 sender 2 Deputerede til den danske Rigsdag, nemlig 1 til Folkethinget og 1 til Landsthinget. Foruden Amtmanden, som har Bopæl i Thorshavn, er der ansat en Sorenskriver, som er Retsbetjent og Retsskriver, og en Landfoged, som foruden at være Politimester i Thorshavn, hæver Skatterne og Afgifterne og har Opsyn med Krongodset. Den færøske Handel bestyres i Forening med den grønlandske af en administrerende Direction i Kjøbenhavn, og Færøernes Anliggender i det Hele taget henhøre under det S. 457 omtalte Departement. Christian den 5tes norske Lov er Hovedloven paa Øerne, for hvilke dog en Mængde specielle Anordninger, Reskripter og Resolutioner ere udstedte**). Sorenskriverens Domme appelleres i civile Sager til Landsoverretten i Kjøbenhavn, hvorimod de i criminelle Sager indankes direkte til Høiesteret, med Forbigaaelse

---

*) De, som interessere sig for Færøernes ældste Historie, henvises til Færeyinga Saga, eller Færøboernes Historie, hvis islandske Grundtext Etatsraad Rafn har udgivet i Aaret 1833, ledsaget af en dansk og en færøsk Oversættelse, og et Kort over Færøerne med Stednavnene i den færøske Dialekt. Samlinger til Færøernes populære Archæologi findes i den færøske Afdeling af det Kgl. Nordiske Oldskrifts-Selskabs historisk-archæologiske Archiv; jfr. Torfæi Beretning om Indbyggernes Bedrifter paa Færøerne 1770.

**) Disse ere samlede og udgivne særskilt af Schrøter; Thorshavn 1836.

af Mellemiinstantsen; jfr. Plac. 18de Mai 1816, § 2. En omtrent lignende Embedsvirksomhed, som den Sognefogderne have i Danmark, udøves paa Færøerne af 6 Sysselmænd; dog have disse i visse Sager en dømmende Virksomhed. — I geistlig Henseende danne Færøerne et af 7 Pastorater (Præstegjeld) med 39 Sogne bestaaende Provsti, som hører under Sjellands Stift. Præsternes Indtægter ere i det Hele taget ret gode, men deres Embede er meget besværligt, paa Grund af de Reiser de maa gjøre til de mange Kirker paa de smaa Øer, ved hvilke de skulle holde Gudstjeneste. Tidligere underviste Færingerne selv deres Børn, ligesom det endnu skeer paa Island, og Man kan ikke andet end give dem den Roes, at de tog sig med Iver deraf. Nu er der et organiseret Skolevæsen, men det falder Færingerne meget besværligt at befordre Børnene til Skole, og Sagkyndige ansee det for tvivlsomt om den hele Forandring virkelig har havt en gavnlig Indflydelse. Saalænge Skolerne oprettedes og Bidragene dertil ydedes som en velvillig Overeenskomst mellem Øvrighed og Almue, gik Sagen nemlig vel roligt og og godt fremad; men efterat Reglementet af 28de Mai 1845 udkom, og Skoletvang indførtes, har Skolevæsenet lidt meget under en Række af Stridigheder og en uhyggelig Kamp mellem Bestyrelsen og Befolkningen. En af Christian den 3die stiftet latinsk Skole, som tidligere fandtes i Thorshavn, er hendød*), hvad der er let forklarligt, da Øernes samtlige Befolkning ikke er større end et dansk Herreds. Færø Amt har et ved Etatsraad C. C. Rafns Bestræbelser oprettet, ved frivillige Gaver paa selve Øerne vedligeholdt, og i Thorshavn opbevaret offentligt Bibliothek, som eier 2500 Bind og Begyndelsen til en fast Fond. (Jfr. Fundats 5 Novbr. 1828.)

---

*) Jfr. Øst's Nyt Arkiv III, 61.

Færingerne have megen Læselyst, og tillige særlig Sands for Poesi*). I Skatter udrede Færingerne saa godt som intet, nemlig kun det ubetydelige Beløb af c. 750 Rbd., (nemlig c. 400 Rbd. i Matrikulskat og c. 350 Rbd. i Kongsskat). De saakaldte Landskyldsvarer, der udredes in natura i Afgift af Brugerne af det kongelige Jordegods, og som i Gjennemsnit aarlig udgjøre c. 3500 Rbd., kunne nemlig ikke ansees som nogen Skat, men ere i sin Natur en Forpagtningsafgift.

Monopolhandelen har i længere Tid været drevet med ikke ubetydelig Fordeel. Om de senere Aar 1847, 1848 og 1849 gjelder dette vel i mindre Grad, og Handelens Gevinst i samme har kun været c. 7000 Rbd. aarlig i Gjennemsnit**). I de 21 Aar 1829—1849 har Handelens Gevinst, (Renten af Grundfonden og Assurancefonden fradraget), derimod været 244,890 Rbd.***), foruden 109,285 Rbd., der indestaa i Handlen som et Statskassen tilhørende Aktiv, og foruden nogle successiv opsamlede, til Finantserne senere afgivne

---

*) Pastor Lyngby har udgivet og oversat „færøiske Qvæder om Sigurd Fafnersbane og hans Æt“ Randers 1822. Færøske Sange ere meddeelte af Hammershaimb i Antiqvarisk Tidsskrift 1846—1848 og flg., samt ved Pastor Schrøter i Kbhvns. Skilderi 1825, Nr. 38 og 39.

**) I Aarene 1847—1849 incl. ere Cargaisonvarene aarlig i Gjennemsnit indkjøbte for c. 91,000 Rbd., men ved Salget udbragte til c. 116,000 Rbd. Retourvarene (Landskyldsvarerne exclusive) ere i samme Tidsrum aarlig i Gjennemsnit kjøbte af Færingerne for c. 106,000 Rbd., men solgte for c. 136,000 Rbd. Samtlige Omkostninger ved Handlen have i de samme 3 Aar, naar en rigtig Opgjørelse finder Sted, aarlig i Gjennemsnit udgjort 48,000 Rbd., derunder medregnet Fragter, samt Renter til Statskassen af Driftskapitalen.

***) I disse 21 Aar har der Intet været, som har givet Underballance; men af de ovennævnte 244,890 Rbd. ere c. 93,000 Rbd. tilbagebetalte Handlen, hvilke indestaae i dens Drift som en Statskassen tilhørende Aktivmasse, og altsaa ere i Behold.

Fonds, tilsammen beløbende sig til 56,580 Rbd., samt i opsparede og til Statskassen indbetalte Renter af disse Fonds 22,432 Rbd.; og Handlens Overskud i disse Aar har saaledes været 433,187 Rbd., eller i Gjennemsnit c. 20,500 Rbd. aarlig*), og Direktionen for Handlen, (som ogsaa oppebærer de ovenomtalte Landskyldsintrader, imod at udrede alle Lønninger og offentlige Udgifter Øerne betræffende, hvorved den i nogle Aar har Tab, i andre Aar Gevinst), har derfor i denne Periode kunnet aarlig gjøre ikke ubetydelige Indbetalinger til Statskassen **). Men selv om Man paa Grund af Monopolhandelen vilde ansee det Beløb, der aarlig indvindes som Handelsgevinst, som en af Færøerne erlagt Skat til de fælles Statsudgifters Bestridelse, (hvilket Man ikke kan hvad hele Beløbet angaaer, da der ogsaa under Frihandel vilde blive beregnet Handelsgevinst af hvad der bliver udført fra Øerne eller bliver kjøbt af samme ***), saa have Færingerne dog været ganske over-

*) Jfr. Budget 1841 S. 291 og Folkethingets Tidende 1851 Nr. 422, 432 og Anhang B Nr. 17. Af de ovennævnte 433,188 Rbd. ere 318,903 Rbd. indbetalte, (som Overskud, eller sammensparede Fonds og Renter af disse Fonds), til Statskassen (foruden de til denne indbetalte Renter af Driftskapital); 5000 Rbd. ere udlaante mod Sikkerhed til en afgaaet Embedsmand, og 109,285 Rbd. indestaae i Handelen som et Statskassen tilhørende Aktiv, der er fortjent ved Handelen i dette Tidsrum.

**) De Beløb, Finants-Regnskaberne anføre som indbetalte, skjule Renten af Grundfonden 5200 Rbd. aarlig og Renten af Assurancefonden, et Par Tusinde Daler aarlig, hvilke naturligviis ikke kunne medregnes til Handlens Netto-Indtægt, og Indbetalingen til Statskassen er altsaa altid større end Handlens Gevinst.

***) Man kunde herimod indvende, at den kongelige Handel ikke som Privatmanden kan tabe ved Handlen med Færøerne, men at Monopolhandlen ifølge en kgl. Rsl. af 1822 skal føres saaledes, at den afgiver „et passende Overskud", hvilket den har i sin Magt at skaffe sig ved Taxternes Bestemmelse; men hertil maatte da svares, at den private Kiøbmands Gevinst ikke blot indeholder et Vederlag af en ved Concurrencen bestemt Størrelse for hans Uleilighed, men

ordenlig lavt beskattede, og kun udredet omtrent $\frac{1}{3}$ af hvad de efter Folketallet vilde have havt at bidrage til Statsfornødenhederne.

---

ogsaa Vederlag for hans Risiko, hvilket atter er Grunden til Handelsgevinsternes tilsyneladende betydelige Størrelse, og til at de Kjøbmænd, hvem Hændelsen forskaaner for Tab, blive rige, medens andre gaae til Grunde.

C. Grønland.

Allerede i Begyndelsen af det 10de Aarhundrede blev en Islænder ved Navn Gunbjørn under en Storm forslagen Vesten om Island til et stort Land, om hvilket han derpaa bragte Efterretning til den sidstnævnte Ø. Da senere Erik Raude, eller hiin Røde, paa Island blev dømt til Landflygtighed, besluttede han at oplede det Land, som Gunbjørn havde seet, og han lovede at komme tilbage, hvis han fandt det. Efterat have fundet det og tilbragt tre Aar med at undersøge Kysterne, reiste han tilbage til Island, og han gav en saa skjøn Beskrivelse af det af ham opdagede Land, som han kaldte Grønland, at Aaret efter 25 Skibe med Colonister fulgte ham paa Reisen til samme, af hvilke omtrent de halve naaede deres Bestemmelse. Nordboerne fra Island nedsatte sig ikke alene paa den vestlige Side af Landet, men seilede ogsaa derfra videre imod Syden til andre Dele af Amerika, hvilke de kaldte Helluland, Markland og Viinland.*) Ved den norske Konge Olaf Trygvesens Omhu blev Grønland senere christnet, og mange Islændere droge efterhaanden derover, og nedsatte sig omkring ved forskjellige Fjorde paa tvende Hovedstrækninger, som de kaldte Vestre- og Østrebygden. Vestrebygden havde 100 Landsbyer og 4 Kirkesogne, og Østrebygden 190 Landsbyer, 12 Kirkesogne, et Bispesæde (kaldet Gardar) og to Klostre.**)

---

*) Jfr. herom Etatsraad C. C. Rafns store, af det Kgl nordiske Oldskrifts Selskab i Aaret 1837 udgivne Værk Antiquitates Americanæ og samme Forfatters Afhandling i Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1840—1841. S. 1—51.

**) Jfr. Etatsraad C. C. Rafns Udsigt over Grønlands gamle Geographi, indført i det nedenfor nævnte Skrift, Grønlands hist. Min, desmærker 3die Bd. S. 845—886, og paa fransk i Mémoires des Antiquaires du Nord 1845—1849, S. 126 ff., i hvilket sidstnævnte Skrift der findes et Kort over Grønlands Østrebygd efter oldnordiske Beretninger.

Udførlig Beretning om Ruinerne fra den gamle Bebyggelsestid findes i det af det kgl. Nordiske Oldskrifts-Selskab i

I Aaret 1349 kom imidlertid den sorte Død, efter at have hjemsøgt en stor Del af Europa, til Norge, hvor den bortrev to Trediedele af Landets Indbyggere, og gjorde det umuligt for de faa, der bleve tilbage, at tænke paa andet, end det dem nærmest Vedrørende. Grønlands Forbindelse med Moderlandet ophørte derfor efterhaanden; og imellem de sammesteds boende Nordmænd eller Islændere, hvis Antal Pest og Hunger rimeligviis betydelig havde formindsket, og Landets oprindelige vilde Indbyggere, de saakaldte Skrællinger, begyndte allerede 1379 en blodig Krig. De, der boede paa Vestrebygden, søgte forgjæves at faae Hjelp fra Østrebygden, og bleve udryddede. De paa Østrebygden havde en Tidlang senere samme Skjæbne. I Norge selv erfarede man Intet herom; thi Danmarks og Norges Tilstand vedblev i lang Tid at være af en saadan Beskaffenhed, at man ingen Opmærksomhed kunde henvende paa et saa fjernt Land. Af stor Indflydelse i saa Henseende var en Bestemmelse af Dronning Margrethe, at Grønland kun maatte beseiles af Kronen tilhørende Skibe, fordi Produkterne, som samme afgav, vare henlagte til det Kongelige Fadebuur.*) Paa Christian den 2dens Tid vilde den norske Erkebiskop Erik Valkendorf lade det opsøge, og han søgte derfor at indhente alle mulige Efterretninger om disse Egne; men hans egen Skjebne, der førte ham langt bort fra Fædrelandet, hindrede ham i at udføre sin Plan. Under Kong Frederik den 2den udsendtes en af de dristigste Sømænd

---

Aarene 1838—1845 i 3 Bind udgivne Værk „Grønlands historiske Mindesmærker ved Finn Magnusen og C. C. Rafn“, af hvilket især 3die Bind indeholder Oplysninger i saa Henseende. Jfr. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I. Bd. S. 94 ff., S. 151 ff. og S. 221 ff., og: Annaler for nordisk Oldkyndighed 1836—1837 S. 122 ff., 1838—1839 S. 219 ff.

*) Først under Christian den 3die blev det tilstedet Enhver frit at seile til Grønland.

paa de Tider, Mogens Heinesen, til Grønland; men han naaede ikke derhen. Under vor virksomme Konge Christian den 4de besøgtes Landet derimod flere Gange af Godske Lindenov og af den berømte Jens Munk, og nogle af de vilde Indbyggere førtes endog til Danmark. Senere blev der vel oftere gjort Forsøg paa at opsøge Grønland og indlede Handelsforbindelse med Grønlænderne, (hvortil man ansporedes ved at Fremmede, især Hollændere, drev Handel sammesteds); men skjøndt enkelte af de Paagjeldende kom derhen, førte disse Forsøg dog ikke til noget; og først i Aaret 1721 lykkedes det Præsten Hans Egede, som stod i den Tro at Landets vilde Befolkning var Efterkommere af de gamle Nordmænd, og som var besjælet af en sand christelig Iver for deres Tilbageførelse til Christendommen, efter de beundringsværdigste Opoffrelser og største Anstrængelser at oprette en Coloni i Grønland og derved at grundlægge Landets Colonisation, der siden den Tid bestandig har været i Fremadskriden.*) Senere bleve forskjellige Forsøg paa at komme i Land paa Grønlands Østkyst foretagne, i Aaret 1752 af Peder Olsen (Vallø), og i Aarene 1786 og 1787 af Løwenørn, Egede og Rothe, samt til forskjellig Tid af flere Fremmede, navnlig Davis, Hudson og Scoresby. Den Sidstnævnte lykkedes det vel at gjøre Landgang paa Grønlands østlige Kyst, men det var paa den nordlige Deel af samme, der ogsaa tidligere, (navnlig paa Strækningen mellem den 70de og 75° n. B.), havde været betraadt eller seet i Afstand af danske, engelske og

---

*) Jfr. H. Egedes Levnet ved N. M. Petersen udgivet 1839 af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug, og Egedes egen i Aaret 1738 udgivne „Relation ang. den Grønlandske Missions Begyndelse og Fortsættelse", og Paul Egedes „Efterretninger om Grønland uddragne af en Journal holden fra 1721—1788". Egede blev med sin Familie 14 Aar i Grønland for under de største Savn og Opoffrelser at virke for sit ædle Kald.

hollandske Hvalfangere. Ingen af disse Reisende lykkedes det derimod at komme til den sydlige Deel af Østkysten, paa Grund af den samme hælemrende Iis, skjøndt flere af dem gjorde idelig gjentagne Forsøg derpaa, fordi man stod i den Tro at Østrebygden havde været paa Østkysten, og derfor ventede sammesteds at finde Levninger af den. For at skaffe Lys i denne Sag beordrede Kong Frederik den 6te i Aaret 1827 Foretagelsen af en Expedition til Grønlands Østkyst, og denne lykkedes ogsaa forsaavidt at daværende Sø-Lieutenant Graah i Aarene 1828—1831 var heldig nok til i en grønlandsk Robaad, (der naturligvis kan komme frem i Farvand, ind i hvilket intet Skib paa Grund af omdrivende Iis kan vove sig), at bereise og undersøge Østkysten paa Strækningen fra dens sydligste Spids indtil 65° 18′ n. B., ved hvilken Reise det blev beviist at Østrebygden ikke kan have ligget paa Østkysten, men at de mange Ruiner, der findes paa Vestkysten i dennes søndre Inspektorat, maa hidrøre saavel fra Østrebygden som fra Vestrebygden,*) og at den sidstnævnte maa antages at have ligget i det nuværende Godthaabs Distrikt, Østrebygden derimod i Julianehaabs Distrikt, som ogsaa nu for Tiden aldeles overveiende er den bedst befolkede Deel af Grønland.

Ved de i den nyere Tid foretagne Expeditioner i det nordlige Polarhav er det ligeledes blevet godtgjort at Grønland ikke, som man tidligere antog, er nogen med Amerika sammenhængende Halvø, men at den enten er en fra et ukjendt Polarland udgaaende Halvø, eller, hvad der er rimeligere, en stor Ø.

*) Jfr. „Undersøgelses-Reise til Østkysten af Grønland i Aarene 1828—1831 af W. A. Graah“ Kbhvn. 1832, 4to. I Indledningen til dette Skrift findes de tidligere Opdagelses-Reiser omtalte. Langt udførligere Beretning om disse har imidlertid Dr. Pingel meddeelt i 3die Deel af det af det kgl. nordiske Oldskr. Selskab udgivne Værk „Grønlands historiske Mindesmærker, S. 625—784.“

Af Vestkysten af Grønland, (der mod Syd danner en Vinkel med Østkysten, saa at der ikke kan være Tale om nogen Sydkyst), kjender man Strækningen fra Sydspidsen, eller fra 59° 48′ n. B., indtil Upernivik og dens Omegn. Hvad der ligger nordligere paa Vestkysten, altsaa Strækningen fra den 73de til den 78de Grad er saa godt som aldeles ukjendt. Hele Nordkysten, der formodes at ligge under 78—80 Grads n. B., er aldeles ukjendt. Østkysten kjender man nogenlunde (ved Capt. Graahs Reise) fra Sydspidsen Cap Farvel eller Statenhuk, der ligger under 59° 48′ n. B., indtil den 65de Grad n. B.; og om Strækningen fra den 70de Grad og videre mod Nord, hvilken forholdsviis er mindre belemret af Iis end den sydligere Deel af Østkysten, er man heller ikke ganske uden Kundskab, hvorimod man savner al saadan om Strækningen fra den 65de—70de Grad, som er den Deel af Landet, der ligger Island nærmest, nemlig c. 30 Mile fra samme.*) Naar man taler om Colonierne i Grønland, den grønlandske Handel, m. a. m. desl., saa menes som Følge heraf den ovenanførte Deel af Vestkysten af Grønland, der ved Davis-Strædet og Baffins-Bugten er skilt fra Amerika; og den Deel heraf der ligger mellem den 67de og 73de Grad kaldes Nord-Grønland; Strækningen fra Sydspidsen til den 67de Grad derimod Syd-Grønland. Østkysten, der har

*) I Capt. Graahs S. 508 omtalte Reise findes et stort Kort over Grønland. Søkort-Arkivet har i Aaret 1832 ligeledes udgivet et saadant; og over Vestkysten har samme i Aaret 1825 udgivet et vorende Situationskort, med tilhørende Text af Capt. Graah i et Hefte i Qvart. I Dr. Rink's S. 516 omtalte Skrift findes et fortrinligt Kort over de danske Handelsdistrikter i Nordgrønland, hvilket er affattet efter en meget større Maalestok end de fornævnte. Kort over den gamle Vestrebygd (Godthaabs Distrikt) og Østrebygd (Julianehaabs Distrikt) findes i det S. 506 nævnte Værk »Grønlands historiske Mindesmærker«.

Jismassen „kalver"), og derpaa senere af Vind og Strøm føres som svømmende Jisfjelde ud af Fjorden. Af slige Jisdale eller Jisstrømme kjender man fra den 69de Grad af, ved Jacobshavn, hvor Kulden begynder at blive strengere, og nordefter omtrent 30, af hvilke 5 især udsende Masser af Jis, der i Omfang overgaae al Beskrivelse. Hverken i Syd-Grønland, Spitsbergen eller noget andet Sted vides slige store, svømmende Jisfjelde at danne sig, og næsten alle de i Polarhavet omsvømmende Jis-Bjerge, (der ikke maa forvexles med svømmende Jisflader), have saaledes deres Oprindelse fra disse Jisstrømme i Nord-Grønland; og Dr. Rink, af hvis tidligere omtalte Skrift man første Gang har erholdt nærmere Oplysning om Grønlands indre Jis og om den heromtalte Udflyden af Jismasser fra samme,*) beregner de paa denne Maade aarligen i Havet udskudte Jisfjeldes Masse til 7,000,000,000 Cubik Alen. Hvor den indre Jis ender sig i Bratninger ud mod Havet eller mod Land, nedfalder der vel Jisblokke; men da Jismassen her hviler paa en Flade, og ikke som i Jisdalene paa en Skraaning, er Bevægelsen i samme kun ringe, og det aarlig nedfaldende Beløb derfor kun ubetydeligt, om det end ved at samle sig paa Land i en Række af Aar, (da slige store Jisblokke naturligviis ikke bortsmelte i den korte Tid Thermometret staaer over Frysepunkt), paa sine Steder kan komme til at opfylde betydelige Strækninger.

Fra November til seent i Juni ere i Reglen de heromtalte Fjorde lukkede i Mundingen ved Havets Jis, og i denne lange Tid opdynges de løsbrudte Jisfjelde inde i samme, hvor de da ere hyppige Forandringer underkastede. Ved ubekjendte eller uberegnelige Aarsager hæves nemlig ofte Sam-

*) Paa Dr. Rink's S. 516. omtalte Kort findes saavel Jisstrømmene, som Grændsen for den indre Jis, for første Gang ansatte.

Jordens Skabelsestid have været sammesteds, og danner derfor nu en Tusinder af Mile udgjørende, og i Nord-Grønland 3 til 4000 Fod over Havet hævet Flade, af hvilken kun enkelte iisbedækte Bjergspidser paa nogle faa Steder rage frem. Paa Lavland kan vel undtagelsesviis, især i Nord-Grønland, sammenfygede Banker af Snee, og Skorper af Iis blive liggende flere Somre over; men først i c. 2500 Fods Høide danner der sig i Nord Grønland uoptøende Iis*), og større Iisdannelser, der ligge hele Aaret rundt, danne sig derfor ikke paa Lavland, ikke engang i det Nordligste af Grønland. I Syd-Grønland hvor den evige Snee-Linie er meget lavere, bortføer derfor ogsaa aarlig en Deel af den indre Iis, især af den yderste Deel af samme, og Iismassens Opdyngelse ved nedfaldende Regn og Sne forhindres derved, og ved at store Iisblokke nedfalde fra Iisblinken ned i Fjorden eller det lavere liggende Land.**) I Nord Grønland skeer dette derimod kun i ringe Grad paa denne Maade; men den indre Iis-Ørken har dog en Maade paa hvilken den skiller sig ved sin Tilvært af Iis. Indlands-Isen har nemlig en Tendents til at skyde sin Rand fremad mod Havet, og hvor Fjordene gaae dybt ind, og hvor der i den antediluvianske Fortid paa Grund af Bjergplateauets Revnen har været en Fortsættelse af Fjordene i Dale, der nu ere fyldte med Iis lige til det dem omgivende Bjergplateau's Iisrand, skyde Iismasserne sig efterhaanden ned ad den svagt heldende Overflade i Fjorden, hvor de i Begyndelsen bæres af Vandet, men senere ved en stærkere Bevægelse af Søen knækkes af med voldsom Larm og Omtumling, (hvilket kaldes at

---

*) Paa Bjerge af et Par Tusinde Fods Høide sneer det i Grønland naar det regner i Lavlandet.

**) Bjergene paa Yderlandet skulle i Syd-Grønland paa en Deel Steder være meget høiere end Indlandet, og afspærre maaskee saaledes for en Deel Indlands-Isen.

Jismassen „kalver"), og derpaa senere af Vind og Strøm føres som svømmende Jisfjelde ud af Fjorden. Af slige Jisdale eller Jisstrømme kjender man fra den 69de Grad af, ved Jacobshavn, hvor Kulden begynder at blive strengere, og nordefter omtrent 30, af hvilke 5 især udsende Masser af Jis, der i Omfang overgaae al Beskrivelse. Hverken i Syd-Grønland, Spitsbergen eller noget andet Sted vides slige store, svømmende Jisfjelde at danne sig, og næsten alle de i Polarhavet omsvømmende Jis-Bjerge, (der ikke maa forvexles med svømmende Jisflader), have saaledes deres Oprindelse fra disse Jisstrømme i Nord-Grønland; og Dr. Rink, af hvis tidligere omtalte Skrift man første Gang har erholdt nærmere Oplysning om Grønlands indre Jis og om den heromtalte Udskyden af Jismasser fra samme,*) beregner de paa denne Maade aarligen i Havet udskudte Jisfjeldes Masse til 7,000,000,000 Cubik Alen. Hvor den indre Jis ender sig i Bratninger ud mod Havet eller mod Land, nedfalder der vel Jisblokke; men da Jismassen her hviler paa en Flade, og ikke som i Jisdalene paa en Skraaning, er Bevægelsen i samme kun ringe, og det aarlig nedfaldende Beløb derfor kun ubetydeligt, om det end ved at samle sig paa Land i en Række af Aar, (da slige store Jisblokke naturligviis ikke bortsmelte i den korte Tid Thermometret staaer over Frysepunkt), paa sine Steder kan komme til at opfylde betydelige Strækninger.

Fra November til seent i Juni ere i Reglen de heromtalte Fjorde lukkede i Mundingen ved Havets Jis, og i denne lange Tid opdynges de løsbrudte Jisfjelde inde i samme, hvor de da ere hyppige Forandringer underkastede. Ved ubekjendte eller uberegnelige Aarsager hæves nemlig ofte Sam-

---

*) Paa Dr. Rink's S. 516. omtalte Kort findes saavel Jisstrømmene, som Grændsen for den indre Jis, for første Gang ansatte.

menhængen i det Indre af deres Masse; de faste Iisvægge hæve pludselig, og med voldsomme Knald løsne større eller mindre Stykker sig fra Hovedmassen, hvilket kaldes at de „kalve". De voldsomme Forstyrrelser, som disse Kalvninger i Vinterens Løb anrette i de indre Iisfjorde, give dem et mærkeligen vildt Udseende. Taarnhøie Iisfjelde spærre Udsigten til alle Sider; imellem samme ligger Fjordisen, der oprindelier indtil to Alen tyk, sønderslaaet og opskruet i Volde paa 20 til 30 Alens Høide, eller i Stykker paa en halv Snees Alens Længde, som Søen har brudt op og reist paa Kant, eller kastet oven paa den øvrige Fjordiis, kort sagt Iis af alle Arter og Størrelser sammendynget og omtumlet i den vildeste Forvirring; og midt herimellem er der aabne Render. At bane sig Vei ind til den evige Iisørken er saaledes ikke nogen let Sag, og mange Europæere have derfor levet længe i Nord-Grønland uden at have seet den indre Iis. — I Juli Maaned og fornemmelig i August bliver Fjordmundingerne ud mod Havet fri for de samme lukkende Hav-Iisflader, og Iisfjeldene føres nu efterhaanden af Strømmen ud i Havet, indtil hen paa Efteraaret de paa denne Aarstid almindelige Østenvinds-storme næsten aldeles rense Fjordene for samme.

De i Havet omdrivende Iisfjelde ere af meget forskjellig Størrelse. I Almindelighed kan man antage at kun 1/6 eller 1/7 af Iisfjeldets hele Høide er over Vandet; og man har seet Iisfjelde, som efter denne Regel maa have været over 1400 Alen høie. Det er ikke sjeldent at finde dem staaende paa Grund paa 200 Favne Dybde, og de ere undertiden 1/4 Miil og derover i Omkreds. Iisbjerge paa 100 Millioner Cubikalen høre derfor ikke til Sjeldenhederne. Hyppigst ligne de Marmorfjelde; men den frugtbareste Indbildningskraft er vist ikke istand til at forestille sig den unævnelige Forskjellighed i Dannelse, som disse Iisfjelde undertiden have. Nogle

ligne Huse eller Slotte; andre, Kirker med Kupler, Taarne og Spir; andre, Fæstningsværker, forfaldne Borge, eller Ruiner af Oldtidens Kunstværker, opførte af det hvideste Marmor, udzirede med det prægtigste Sculptur-Arbeid; andre igjen Æreporte, Monumenter, Gravminder i Form af Pyramider og Obelisker; atter andre Skibe for fulde Seil, hvilke de kunne ligne saameget at erfarne Søfolk, som længe have betragtet dem gjennem Kikkerter, kunne blive skuffede; eller større eller mindre. Øer med pløiede Agre og hist og her beplantede med Træer. Nogle ere aldeles glatte og jevne, andre nydeligt riflede, og paa nogle sees Bjerge, Dale og Søer, fra hvilke stride Elve vælte sig ned og styrte i Havet. I nogle Miles Afstand ligner en saadan Samling af Iisfjelde et bjergfuldt Land, hvilket ofte har bedraget Sømænd. Denne Iisfjeldenes besynderlige, høist forskjellige Bygning hidrører formodentlig fra, at de afsondrede store Stykker, naar Iisbræen brister, undertiden blive liggende hvor de nedfalde og opfange andre mindre Stykker. Ikke sjeldent sees halv gjennemsigtige, blaa eller blaagrønne Aarer, fra 6 til 12 Tommers Brede, at skjære Iisfjeldet i forskjellige Retninger. Undertiden seer man ogsaa marmorerede, gule og brune, men uigjennemsigtige Aarer i dem; og naar de beskinnes af Solen straale de ofte med Sølvets Glands. Hyppigen seer man Iisfjeldene paa en eller anden af deres Flader bedækket med Mudder, Leer, Sand, ja endogsaa store Stene. Ved Søens idelige Paaskyllen, som ogsaa ved Solens Varme i Sommermaanederne, føres Iisfjeldene efterhaanden deres Opløsning imøde, hvilket først skeer ved at de revne og briste, eller som det kaldes „kalve." Især mod Slutningen af Sommeren er denne Kalvning meget hyppig. Den bebudes gjerne ved en almindelig Knagen og Bragen i hele Fjeldet, eller ved et svært Drøn, som af et Kanonskud, og kan ofte høres flere Mile borte. Iisfjeldet taber da sin

Ligevægt og begynder at kantre; et Stykke løsnes efter det andet, styrter i Søen og medtager i dets Fald atter andre. Store Iisstykker slynges herved langt ud i Havet, af hvilket de atter skyde op med stærk Fart, og saavel paa Grund heraf, som paa Grund af de Dønninger i Søen, som Kalvningerne fremkalde, ere disse meget farlige for Baade og Skibe, der befinde sig i Nærheden. Iisfjeldet vedbliver at vælte sig rundt, bestandig afsættende flere og flere Stykker, indtil efter faa Minutters Forløb det hele uhyre Fjeld maaskee er opløst i den saakaldte Pakiis, som da indtager et betydeligt Rum i Havet. Dog er en saadan total Opløsning af et stort Fjeld ved en eneste Kalvning sjelden. Derimod vender Iisfjeldet efter Kalvningen ofte en anden Side i Veiret end tidligere, og stundom vender det den Side opad, som tidligere vendte mod Bunden. Søen bliver ved slig Leilighed meget oprørt, hvilket tilligemed den zittrende Bevægelse, i hvilken Luften bliver sat, undertiden bevirker flere i Nærheden værende Iisfjeldes Kalvning. J. C. Schytte fortæller*) at han en søvnløs meget varm Sommer-Nat talte Skraldene af slige Kalvninger, og fandt at man kunde regne 1 for hver 5te Minut.

Iisfjeldenes Iis er gjerne haard, sprød, og, naar den beskinnes af Solen og der ingen Skygge falder paa den, hvid som det reneste Marmor, undtagen forneden, hvor den som oftest har et grønt eller blaat, halv gjennemsigtigt Skjær. Ikke sjeldent ere Iisfjeldene dog, som tidligere bemærket, indsprængte med gjennemsigtige blaa eller blaagrønne Aarer, og overalt hvor der falder Skygge paa dem har denne en stærk blaalig Farve. Naar de smelte give de naturligviis ferskt Vand.

Flak-Isen, der er dannet af Søvand, har derimod en dunkel, lysegrøn Farve. Den kan efter dens Størrelse rigtigst

*) Blade af min Dagbog paa en Reise i Nord-Grønland i Sommeren 1838; Portefeuillen for 1839, andet Bd. S. 110 ff.

inddeles i Markiis, og Driv- eller Pakiis. Markiis kaldes den naar den danner store, udstrakte, hyppigst fastliggende Iisflader, hvilke ikke sjelden have mange Qvadratmiles Omfang. Mellem Spidsbergen og Grønland ligger der i Almindelighed, Nord for Island, en Strækning af Markiis af flere tusinde Qvadratmiles Størrelse. Driv- eller Pakiis er en Samling af større og mindre Iisflader, der drive omkring i Søen. Det er Drivisen, som man maa tilskrive de allerfleste Uheld, der møde Grønlandsfarerne og Hvalfangerne. Naar et Skib bliver indeklemt mellem denne Iis, eller kommer i en saadan Stilling, at det paa alle Sider er tæt omringet af den, hører der stort Held til at komme vel derfra. Den sydlige Deel af Grønland er sjelden aldeles fri for Flakiis, som undertiden ligger 30, 40 til 50 Mile ud fra Landet, og gjør Seiladsen til de sydlige Colonier, yderst besværlig.*) Nord-Grønlands Kyster besværes saagodtsom slet ikke af den flade Driviis, og de fra Land kommende svømmende Iisfjelde, som kun opdynge sig paa faa Steder, forulempe ikke Seiladsen paa Nord-Grønland i nogen betydelig Grad.

Hele Grønland bestaaer som tidligere anført, af et Bjergplateau, og overalt hvor det haarde Fjeld ikke naaer til Overfladen, men er bedækket af Jord eller af Gruus og Smaasteen, støder man allerede i 2 høist 4 Fods Dybde paa Klippegrunden. Hvor man end færdes saa møder Øiet derfor høie ofte lodrette Granitfjelde indsprængte med Qvarts og Svovl.**) Bjergene høre nem-

---

*) Den ovenstaaende Skildring af Iisfjeldene er væsenligen taget af Capt. Graahs Text til Søkortet over Grønlands Kyster.

**) Udførligst Underretning om Grønlands geognostiske Forhold erholdes i Dr. H. Rinks Skrift: „De danske Handelsdistrikter i Nord-Grønland, deres geographiske Beskaffenhed og produktive Erhvervskilder.“ Kbhn. 1852, 1ste Deel. Dette fortrinlige Arbeide, der naar det bliver sluttet vil være den bedste Kilde til Kundskab

lig til Urformationen, der i Nordgrønland (men ikke i Sydgrønland) oftere afbrydes af ældre Trapdannelser, der ere analoge med de, af hvilke Island og Færøerne væsenligen bestaa, og som frembyde Surturbrands Kul Lag ligesom disse.*) Den midterste Deel af Nord-Grønlands Kyst frembyder især betydelige Bjergmasser af Trap**), der bedække Underlag af Granit, (navnlig i Nærheden af Omenak), og hyppigt lige i Havets

---

om Nord-Grønland, er ledsaget af et Kort over samme, i hvis Hjørne der findes et geognostisk Kort. I det S. 398 nævnte Skrift af Robert findes S. 329—335 Beretning om denne Forfatters i Grønland anstillede geologiske Observationer. Jfr. Dr. Pingels Beretning om et rødt Sandsteenslag i det sydlige Grønland, Vid. Selsk. nat. Skr. X. 299, og om Sænkningen af Grønlands Vestkyst i Forhandl. ved de skand. Naturf. 2det Møde S. 353.

*) De grønlandske Kul indeholde en stor Mængde Vand og afgive derfor meget forskjellige Resultater eftersom de have henligget i længere eller kortere Tid, og deres Beskaffenhed er ogsaa forskjellig. Naar man sætter et Pund almindelig lufttørret Tørvs varmefrembringende Kraft til 2500 (paa Grund af at det kan meddele en forhøiet Varme af 1 Grad Celsius til 2500 Pd. Vand), saa er den varmefrembringende Kraft for de grønlandske Kul efter Prof. Forchhammer (dansk Ugeskrift 1845, S. 344):

a)	Kome øverste Lag	2856
	samme efter at have ligget 2 Aar . .	4394
b)	Kome nederste Lag	2142
	samme efter 2 Aar	3929
c)	Hareøen.	2923
	efter 2 Aar	4003
d)	Waigattet Nr. 1.	3385
	— Nr. 2.	3176
	— Nr. 3.	1943
	(Engelske Newcastle Kul derimod:	6218)

I de grønlandske Kul Lag opdager man ofte, og det i 3000 Fods Høide over Havet, Brudstykker af kolossale Træstammer (Naaletræer af Slægten pinites), som aabenbart ere opvoxede der paa Stedet i den antediluvianske Tid.

**) Trap er et Slags Lava, der ikke er udkastet af Kratre, men ved indre Kræfter trykket frem gjennem Jordrevner.

ligne Huse eller Slotte; andre, Kirker med Kupler, Taarne og Spir; andre, Fæstningsværker, forfaldne Borge, eller Ruiner af Oldtidens Kunstværker, opførte af det hvideste Marmor, udzirede med det prægtigste Sculptur-Arbeid; andre igjen Æreporte, Monumenter, Gravminder i Form af Pyramider og Obelisker; atter andre Skibe for fulde Seil, hvilke de kunne ligne saameget at erfarne Sofolk, som længe have betragtet dem gjennem Kikkerter, kunne blive skuffede; eller større eller mindre Øer med pløiede Agre og hist og her beplantede med Træer. Nogle ere aldeles glatte og jevne, andre nydeligt riflede, og paa nogle sees Bjerge, Dale og Søer, fra hvilke stride Elve vælte sig ned og styrte i Havet. I nogle Miles Afstand ligner en saadan Samling af Iisfjelde et bjergfuldt Land, hvilket ofte har bedraget Sømænd. Denne Iisfjeldenes besynderlige, høist forskjellige Bygning hidrører formodentlig fra, at de affondrede store Stykker, naar Iisbræen brister, undertiden blive liggende hvor de nedfalde og opfange andre mindre Stykker. Ikke sjeldent sees halv gjennemsigtige, blaa eller blaagrønne Aarer, fra 6 til 12 Tommers Brede, at skjære Iisfjeldet i forskjellige Retninger. Undertiden seer man ogsaa marmorerede, gule og brune, men uigjennemsigtige Aarer i dem; og naar de beskinnes af Solen straale de ofte med Sølvets Glands. Hyppigen seer man Iisfjeldene paa en eller anden af deres Flader bedækket med Mudder, Leer, Sand, ja endogsaa store Stene. Ved Søens idelige Paaskyllen, som ogsaa ved Solens Varme i Sommermaanederne, føres Iisfjeldene efterhaanden deres Opløsning imøde, hvilket først skeer ved at de revne og briste, eller som det kaldes „kalve." Især mod Slutningen af Sommeren er denne Kalvning meget hyppig. Den bebudes gjerne ved en almindelig Knagen og Bragen i hele Fjeldet, eller ved et svært Drøn, som af et Kanonskud, og kan ofte høres flere Mile borte. Iisfjeldet taber da sin

Ligevægt og begynder at kantre; et Stykke løsnes efter det andet, styrter i Søen og medtager i dets Fald atter andre. Store Iisstykker slynges herved langt ud i Havet, af hvilket de atter skyde op med stærk Fart, og saavel paa Grund heraf, som paa Grund af de Dønninger i Søen, som Kalvningerne fremkalde, ere disse meget farlige for Baade og Skibe, der befinde sig i Nærheden. Iisfjeldet vedbliver at vælte sig rundt, bestandig afsættende flere og flere Stykker, indtil efter faa Minutters Forløb det hele uhyre Fjeld maaskee er opløst i den saakaldte Pakiis, som da indtager et betydeligt Rum i Havet. Dog er en saadan total Opløsning af et stort Fjeld ved en eneste Kalvning sjelden. Derimod vender Iisfjeldet efter Kalvningen ofte en anden Side i Veiret end tidligere, og stundom vender det den Side opad, som tidligere vendte mod Bunden. Søen bliver ved slig Leilighed meget oprørt, hvilket tilligemed den zittrende Bevægelse, i hvilken Luften bliver sat, undertiden bevirker flere i Nærheden værende Iisfjeldes Kalvning. J. C. Schytte fortæller*) at han en søvnløs meget varm Sommer-Nat talte Skraldene af slige Kalvninger, og fandt at man kunde regne 1 for hver 5te Minut.

Iisfjeldenes Iis er gjerne haard, sprød, og, naar den beskinnes af Solen og der ingen Skygge falder paa den, hvid som det reneste Marmor, undtagen forneden, hvor den som oftest har et grønt eller blaat, halv gjennemsigtigt Skjær. Ikke sjeldent ere Iisfjeldene dog, som tidligere bemærket, indsprængte med gjennemsigtige blaa eller blaagrønne Aarer, og overalt hvor der falder Skygge paa dem har denne en stærk blaalig Farve. Naar de smelte give de naturligviis ferskt Vand.

Flak-Isen, der er dannet af Søvand, har derimod en dunkel, lysegrøn Farve. Den kan efter dens Størrelse rigtigst

*) Blade af min Dagbog paa en Reise i Nord-Grønland i Sommeren 1838; Portefeuillen for 1839, andet Bd. S. 110 ff.

indbeles i Markiis, og Driv- eller Pakiis. Markiis kaldes den naar den danner store, udstrakte, hyppigst fastliggende Jisflader, hvilke ikke sjelden have mange Qvadratmiles Omfang. Mellem Spidsbergen og Grønland ligger der i Almindelighed, Nord for Island, en Strækning af Markiis af flere tusinde Qvadratmiles Størrelse. Driv- eller Pakiis er en Samling af større og mindre Jisflader, der drive omkring i Søen. Det er Drivisen, som man maa tilskrive de allerfleste Uheld, der møde Grønlandsfarerne og Hvalfangerne. Naar et Skib bliver indeklemt mellem denne Jis, eller kommer i en saadan Stilling, at det paa alle Sider er tæt omringet af den, hører der stort Held til at komme vel derfra. Den sydlige Deel af Grønland er sjelden aldeles fri for Flakiis, som undertiden ligger 30, 40 til 50 Mile ud fra Landet, og gjør Seiladsen til de sydlige Colonier, yderst besværlig.*) Nord-Grønlands Kyster besværes saagodtsom slet ikke af den flade Driviis, og de fra Land kommende svømmende Jisfjelde, som kun opdynge sig paa faa Steder, forulempe ikke Seiladsen paa Nord-Grønland i nogen betydelig Grad.

Hele Grønland bestaaer som tidligere anført, af et Bjergplateau, og overalt hvor det haarde Fjeld ikke naaer til Overfladen, men er bedækket af Jord eller af Gruus og Smaasteen, støder man allerede i 2 høist 4 Fods Dybde paa Klippegrunden. Hvor man end færdes saa møder Øiet derfor høie ofte lodrette Granitfjelde indsprængte med Qvarts og Svovl.**) Bjergene høre nem-

*) Den ovenstaaende Skildring af Jisfjeldene er væsenligen taget af Capt. Graahs Text til Søkortet over Grønlands Kyster.

**) Udførligst Underretning om Grønlands geognostiske Forhold erholdes i Dr. H. Rinks Skrift: „De danske Handelsdistrikter i Nord-Grønland, deres geographiske Beskaffenhed og produktive Erhvervskilder.“ Kbhn. 1852, 1ste Deel. Dette fortrinlige Arbeide, der naar det bliver sluttet vil være den bedste Kilde til Kundskab

lig til Urformationen, der i Nordgrønland (men ikke i Sydgrønland) oftere afbrydes af ældre Trapdannelser, der ere analoge med de, af hvilke Island og Færøerne væsenligen bestaa, og som frembyde Surturbrands Kul Lag ligesom disse.*) Den midterste Deel af Nord-Grønlands Kyst frembyder især betydelige Bjergmasser af Trap**), der bedække Underlag af Granit, (navnlig i Nærheden af Omenak), og hyppigt lige i Havets

om Nord-Grøndland, er ledsaget af et Kort over samme, i hvis Hjørne der findes et geognostisk Kort. I det S. 398 nævnte Skrift af Robert findes S. 329—335 Beretning om denne Forfatters i Grønland anstillede geologiske Observationer. Jfr. Dr. Pingels Beretning om et rødt Sandsteenslag i det sydlige Grønland, Vid. Selsk. nat. Skr. X. 299, og om Sænkningen af Grønlands Vestkyst i Forhandl. ved de skand. Naturf. 2det Møde S. 353.

*) De grønlandske Kul indeholde en stor Mængde Vand og afgive derfor meget forskjellige Resultater eftersom de have henligget i længere eller kortere Tid, og deres Beskaffenhed er ogsaa forskjellig. Naar man sætter et Pund almindelig lufttørret Tørvs varmefrembringende Kraft til 2500 (paa Grund af at det kan meddele en forhøiet Varme af 1 Grad Celsius til 2500 Pd. Vand), saa er den varmefrembringende Kraft for de grønlandske Kul efter Prof. Forchhammer (dansk Ugeskrift 1845, S. 344):

a)	Kome øverste Lag	2856
	samme efter at have ligget 2 Aar	4394
b)	Kome nederste Lag	2142
	samme efter 2 Aar	3929
c)	Hareøen	2923
	efter 2 Aar	4003
d)	Waigattet Nr. 1	3385
	— Nr. 2	3176
	— Nr. 3	1943
	(Engelske Newcastle Kul derimod	6218)

I de grønlandske Kul Lag opdager man ofte, og det i 3000 Fods Høide over Havet, Brudstykker af kolossale Træstammer (Naaletræer af Slægten pinites), som aabenbart ere opvoxede der paa Stedet i den antediluvianske Tid.

**) Trap er et Slags Lava, der ikke er udkastet af Kratre, men ved indre Kræfter trykket frem gjennem Jordrevner.

Tid, hvorimod Blæst og stærk Kulde ofte indtræffe samtidig ved de ydre Kyster. Paa Grund af den grønlandske Dragts Fortrinlighed lide selv Europæere kun lidt af Kulden i Grønland, naar det blot er stille Veir; men en streng Vinter besværliggjør dog i høi Grad Livet i Grønland. Povel Egede, der i Diskobugten under 69° n. Brede oplevede en streng Vinter, fortæller hvorledes Vinen hver Nat bundfrøs ved Siden af Ovnen. En Alen fra samme satte der sig Iistapper paa Øltønderne, og for at komme til Øllet, maatte man med et gloende Jern stikke Hul igjennem Isen; og i et tæt, om Dagen opvarmet Værelse frøs Hovedpuden formedelst den Sovendes Uddunstning fast til Sengefjælen. Lagnerne ere under en saadan streng Kulde sædvanligvis om Morgenen overtrukne med en Iisskorpe og fastfrosne til Haaret og Hovedpuden, og Pastor Funch fortæller*) at Brændeviinsflasken i en saadan Kulde paa Reiser er frossen ham fast til Læben, naar han vilde tage sig en Slurk for at oplive sig; at den kolde Luft, naar man aabner Døren farer ind som en Taage; at Smørret med Huggejern maa hugges af Tønden og springer som Glas; at man, naar man tager paa et Stykke koldt Jern brænder sig som om det var gloende, og at alle Sømhoveder i den opvarmede Stue ere betrukne med Iis. Mærkeligt nok kan slig en streng Kulde undertiden pludselig blive afløst af 5 til 6 Graders Varme naar Vinden springer om til O. eller S. O., og en Temperaturforandring af indtil 40 Grader saaledes i et kort Tidsrum indtræde**); og en saadan Temperaturforhøielse af over en Snees Grader, virker da, selv om

*) Syv Aar i Nord-Grønland ved J. C. W. Funch Viborg 1840, et interessant og lærerigt lille Skrift, der her er meget afbenyttet.

**) Den varme Sydostvinds Komme bebudes i Reglen ved en meget lav Barometerstand.

Thermometret derved kun kommer paa 0°, lige saa sløvende og slappende som overdreven Sommervarme. Forøvrigt vil Man have gjort den Erfaring at jo strængere Vinteren er i Europa, desto mildere er den i Grønland.

I en meget lang, men dog efter Stedets Beliggenhed forskjellig Tid, der i det nordligste Grønland ved Upernivik varer fra 12te Novbr. til 30te Januar, altsaa c. 79 Dage, er det bestandigvarende Nat, fordi Solen slet ikke kommer over Horizonten; men paa Grund af sin Nærhed under Horizonten giver Solen selv i denne Tid altid nogen Lysning, saa at Grønlænderne til ingen Tid savne to til tre Timers Daglys til at færdes i det Frie; og Maanen skinner i de kolde stille Nætter mærkværdigen klart, og Nordlysene, som næsten hver Nat vise sig, naar Himlen er ubedækket af Skyer, bidrage ogsaa Noget, om end ikke saa meget som man i Almindelighed troer, til at erstatte den Mangel af Lys, somSolens Fraværelse foraarsager.*)

I Slutningen af April har Solens Straaler naaet saa megen Magt, at Sneen begynder at smelte i Dalene; men Nattefrosten vedvarer dog i Reglen gjennem Størstedelen af Mai, og først i Juni Maaned begynder Sommeren, der varer til sidst i August. For- og Efteraar er der ikke i Grønland; men Sommer og Vinter afløse hinanden med meget korte Mellemrum. Naar Solen har skinnet i flere Dage kan Thermometret stige til 30 Grader Reaumur i Solen, og derpaa i næste Time, naar Nordenvind indtræder, synke til Frysepunktet. Sommeren i Grønland har ogsaa flere andre Skyggesider. Paa Øerne og ved Havsiden hersker der saaledes næsten hele Sommeren igjennem Taage og tyk Luft, især i Sydgrønland, hvis Klima har Charakteren af et borealt Kystland, hvilket Sidstanførte ogsaa, om end i mindre Grad, gjelder om de af Nordgrønlands Colonier,

*) Jfr. Graahs Reise S. 56—58, og de S. 408 nævnte Skrifter.

som ligge nærved det aabne Hav i Davisstrædet, altsaa om Godhavn, Egedesminde og Upernivik, hvorimod Klimatet i de andre nordgrønlandske Colonier, som ikke ligge i Havets umiddelbare Nærhed (nemlig Christianshaab, Logen Claushavn, Jacobshavns, Rittenbenk og Omenak), har et borealt Fastlands Karakteer. Overalt, hvor der er nogen Vegetation, hjemsøges man om Sommeren, navnlig i Juni og Juli, og især i stille Veir og Solskin, af en utallig Mængde Myg, efter hvis Stik Saaret bulner, men som mærkeligt nok synes at kaste Vrag paa Grønlænderne, ligesom de ogsaa ere langt værre mod nyankomne Danske end mod dem, der have været længe i Landet. I Fjorde og Dale, hvor Solstraalerne samle sig, indtræder i de længste Sommerdage en saa stærk Hede, at man maa afkaste Klæderne; at Søvandet paa Klipperne formedelst den stærke Uddunstning bliver til Salt, og at Tjæren i aaben Sø ved stille Veir smælter paa Skibene. Men om Aftenen indfinder der sig da atter en gjennemtrængende Kulde. — Af Regn hjemsøges man ikke saa ofte i Grønland, som i Danmark, fornemmelig paa Grund af at Regnen den større Deel af Aaret falder som Snee. I August Maaned falder der imidlertid dog en Deel Regn, og noget senere hen paa Efteraaret regner det i Almindelighed meget stærkt, men ikke i lang Tid. Grønland, og især Nord-Grønland har dog i det Hele taget snarere et tørt end et fugtigt Klima*). Storme ere ikke sjeldne, især om Efteraaret, om de end ikke indtræffe saa hyppigt som i Danmark; og naar Storm indtræffer, er den i Reglen meget stærk.

Grønlands Befolkning bestod den 31te Decbr. 1845 af 8735 Individer, hvoraf 234 var Danske, og 8501 Grønlændere og

---

*) Efter 10 Aars Jagttagelser falder der Regn paa 25 og Snee paa 58 Dage i Nord-Grønland.

Blandinger (Indfødte)*). Der levede nemlig ved de forskjellige Colonier:

	Danske.	Grønlændere og Blandinger.	Tilsammen.
Julianehaab (den sydligste Coloni.)	41	2295	2336
Frederikshaab	10	640	650
Fiskenæsset	20	465	485
Godthaab (den ældste Coloni; anlagt 1722.)	25	776	801
Sukkertoppen	18	622	640
Holsteinborg	10	734	744
Syd-Grønland..	124	5532	5656
Egedesminde	15	752	767
Christianshaab	14	406	420
Jacobshavn	14	261	275
Rittenbenk	11	424	435
Godhavn	17	232	249
Omenak	21	507	528
Upernivik**) (den nordligste Coloni.)	18	387	405
Nord-Grønland..	110	2969	3079

I Aaret 1840 var de Danskes Antal i Grønland 251 og Grønlændernes og Blandingernes eller de saakaldte Nationales (Indfødtes) 7877. Den 31te Decbr. 1834 var der 196 Danske og 7356 Indfødte. Det sees heraf at de Indfødtes Antal er i stærk Tilvært, og i de 11 Aar fra 31 Decbr. 1834—31te Decbr. 1845 forøget med 16 Pct.)

*) Blandingernes Antal udgjorde i Nord-Grønland i Aaret 1849 1525, og Grønlændernes Antal sammesteds var 1701. Man kan maaskee heraf slutte at Blandingernes Antal ogsaa i Syd-Grønland næsten er lige saa stort som Grønlændernes.

**) Anlagt for 23 Aar siden, men allerede nu en af Nordgrønlands vigtigste Colonier. Jfr. en lille Afhandling om samme i Dansk Tidsk. II. 467.

De danske Underbetjente i Grønland ere næsten udelukkende gifte med Grønlænderinder, og der er derfor langt færre danske Fruentimmer end danske Mandfolk i Grønland. Af de 110 Danske i Nord-Grønland hørte ved den sidste Folketælling saaledes kun de 10 til Qvindekjønnet, og af de 121 Danske i Syd-Grønland hørte kun de 48 til samme. Blandt de Indfødte har Qvindekjønnet derimod Overvægten i Tallet, saavel i Nord-Grønland som i Syd-Grønland, og Forholdet af Mandkjøn til Qvindekjøn er blandt den indfødte Befolkning som 100 til 111. I den kraftige Alder af 20—60 Aar er 43 Pct. af Grønlænderne og Blandingerne. (I Danmark 50 Pct. af Befolkningen).

I Alderen	Mandkjøn.		Qvindekjøn.	
	gifte.	ugifte.	gifte.	ugifte.
15—20 Aar var af den indfødte Befolkning.	8	455	37	451
20—25 — —	128	238	192	237
25—30 — —	239	65	258	102
30—35 — —	189	20	215	48
35—40 — —	189	15	180	35
40—45 — —	155	9	124	19
45—50 — —	128	4	106	16

Det sees heraf at Grønlænderne ikke, som man skulde tro, gifte sig tidlig, men at Fleertallet af dem først indtræder i Ægteskab efter det 25de Aar.

Grønlænderne høre til den eskimoiske Race, som vistnok er kommet til Landet fra det nordlige Amerika. De ere, naar der ikke er europæisk Blod i deres Aarer, (hvad dog nu er Tilfældet med Hensyn til mangfoldige af dem); smaa af Vært, undersætsige, fyldige, men dog lette og behændige. De have et stort Hoved, beegsorte stride Haar, sorte men

ikke fyrige Øine, fremstaaende Underlæber, og platte, dunkelbrune, lidet udtryksfulde Ansigter, som i Almindelighed forekomme Europæerne yderst grimme. Blandt de mange Blandinger, der ere Frugten af Forbindelser mellem Grønlænderinderne og Matroserne paa Handels- og Hvalfangerskibene, eller af Ægteskaber mellem Danske og Grønlænderinder, er der derimod en Deel ret smukke Mennesker. Hovedtrækket i deres Charakteer er en overordentlig høi Grad af Letsindighed og Hengivelse til Øieblikkets Indtryk og Eftergivelse for samme, og de ere i saa Henseende i Almindelighed ganske som smaa Børn. Som Følge heraf bekymre de sig næsten slet ikke om Fremtiden, og skjøndt Landet frembringer Fødemidler i Tilstrækkelighed, lide de meget hyppigt Mangel, fordi de ikke ere at bringe til at indsamle Forraad, hvad det i det Følgende Anførte nærmere vil oplyse. Til at grave Tørv om Sommeren for de Danske ere de ikke uvillige, naar de strax faa Betaling derfor; men grave den for sig selv, eller samle Steenkul, Drivtømmer, Lyng og andet Brændsel i Forraad, for at undgaa at fryse naar de ingen Spæk have, eller for at spare paa Spækket, som de kunne sælge til Handelen, ere de ikke til at bringe. Have de havt en rig Fangst saa leve de flot med alle dem, der have Lyst til at deeltage deri, saa længe de have Noget. Gjestfrihed og Hjelpsomhed findes hos dem alle næsten uden Undtagelse, og disse Dyder ere en ligefrem Følge af Forholdene, der endogsaa have fremkaldt et Slags Eiendomsfællesskab, der vedligeholdes ved at den, der har Overflod den ene Dag, maaskee er Trængende paa een af de følgende. Synderlig kydske ere de grønlandske Fruentimmer ikke, om end de ugifte Fruentimmer vedligeholde et ydre Skin af Blufærdighed. — Deres Fædreland elske Grønlænderne over Alt, og de dø let af Hjemvee naar de føres fra samme. De nære den ubeskriveligste Kjærlighed til deres Børn, og man

kan ikke sikkrere vinde deres Kjærlighed end ved at vise sig venlig mod samme. — Sproget de tale har mange mærkelige Særegenheder og er yderst vanskeligt at lære, især fordi det indeholder et betydeligt Antal ganske mærkeligen lange Ord.*)

Grønlændernes Boliger, der altid ligge i Nærheden af de Steder, hvor Erfaringen har lært dem, at Sælhunden fortrinsviis indfinder sig, ere ikke, som Mange mene, underjordiske Huler, hvori de krybe ind, ja det ligger endogsaa i Forholdenes Natur, at de ikke kunne være det, da Jordlaget, som bedækker Fjeldet, intetsteds er saa tykt, at Man kunde grave en Hule i samme. Grønlænderen bygger sit Huus af Jord, Steen og Tørv paa samme Maade, som man reiser et Steengjerde. Har han saaledes indhegnet sig et firkantet Rum, og det har naaet saa megen Høide, at han kan gaae opreist derinde, lægges Bjelkerne, der skulle bære Loftet, og som, naar den Paagjeldende vil betale Bræderne dertil, (hvilke Handlen, ligesaavel som andre Materialier til Forbedringen af grønlandske Huse, udleverer

*) Som en Prøve paa det grønlandske Sprog anføres følgende Linier:

Nunarsum angirsusià ilisimadluarparput. Kåviedleglago ingérdlagalloàruta, udlorpèrksoït attóriakarpavut. Tejmĕitok imarsiortut umiartórdlutik kapseennik kåviedlektarigæt. Tau*kole* nunænnik arvsiarkotekardlutik siomuïnak ingerdlaüarsinnáungikalloarput; isumakártuïnarsinnåvogndle, innuk nunab kåtigut siomuïnak kajartortuartok; tåvalo okium illuïtsum udloeesa amerdlak'ėjt attoriakarpėj, kippisúïtsomik udludlo unnursædlo tapúdlugit kajartoralloàrune, nunàrsoak kåviniardlagò.

Paa dansk lyde de ovenstaaende Linier saaledes:

Vi kjende nøie Jordkuglens Størrelse. Reiste vi rundt om samme, vilde dette kræve en lang Tid. Søfarende have dog oftere foretaget sig denne Reise. Vel formaa disse ikke, formedelst de mellemkommende Lande, at gaa bestandigen frem i samme Retning; men tænke os, kunne vi dog stedse, at Een f. Ex. *roede* frem hen over Jorden; og han vilde da behøve meget over et Aar, for, om han endog roede uafbrudt Dag og Nat, at komme *heelt* rundt om Jorden.

til en efter den Paagjeldendes Evne til at betale modereret Priis, ja i visse Tilfælde endogsaa gratis), lægges af Bræder. Ovenpaa Loftet lægges Jord og Torv, saa at Huset faaer et fladt Tag; men samme holder kun saalænge det er Frost, og maa hvert Efteraar istandsættes. Væggene beklædes med Bræder eller Skind. Indgangen til Huset bestaaer af en to til tre Favne lang Gang, bygget som Huset med fladt Tag, men ikkun 1½ Al. høi, saa at Man næsten maa krybe gjennem den. Den forsynes med Dør baade indvendig ved Huset, og i den Ende, der vender ud til Marken. Huset har enten kun eet Vindue, der da sidder lige over Gangen, eller to, eet paa hver Side af Gangen. Disse Vinduer, der ikke kunne oplukkes, ere nu temmelig almindeligen forsynede med Glas-Ruder. Hvor dette ikke er Tilfældet ere de sammensyede af Tarme af Hvidfisken eller de større Sælhundearter. Husets indvendige Indretning bestaaer af en ½ Alen høi og c. 3 Alen bred Brix langs med Bagsiden af Huset, og Sidebrixer langs Husets Sider, hvilke ere noget smallere end Hovedbrixen. Brixerne bruges baade til at sidde og ligge paa, og til Bord. De ere i Reglen bedækkede med Rensdyrskind, og undertiden findes der nogle smudsige Fjerposer paa samme, som have Lighed med Dyner, eller nogle Skind eller uldne Tepper til Bedækning om Natten. Ovenpaa Hovedbrixen ere Indretninger til at hænge Skindklæderne paa, for at de kunne tørres. En Deel grønlandske Huse have vel i den nyere Tid faaet Ovne; men Fleertallet opvarmes dog ved Lamper. Huset er derfor i Reglen forsynet med Lamper indtil 10 i Tallet efter Antallet af de i Huset boende Familier. De fyldes med Spæk eller Tran, og sættes paa en udhulet Trefod af Træ, der kan opfange den overflydende Tran. Paa Lampens ene Side lægges fiintreven langtrevlet Mos-Torv, som, efterat være gjennemtrukken af Trannen, brænder med et Par Tommer høi Flamme. Endeligen hører til et grønlandsk Huus en

Urinballe, der har sin Plads ved Døren, og er uundværlig, da Skindene beredes og Fruentimmerne vaske Haaret i samme. I et saadant Huus leve som oftest flere Familier tilsammen, og dette har naturligviis en skadelig Indflydelse i hygieinisk Henseende*), især da Grønlænderne uddunste saa stærkt, at Man i større Forsamlinger neppe kan drage Aande, hvilket er en Følge af de animalske Stoffer, hvoraf de ernære sig. Saa slet, som den oftere skildres, er Luften dog kun i enkelte Boliger, saalænge det er koldt, forbi der paa de fleste grønlandske Huse er et Slags Ventilationsrør i Loftet (Kingak ɔ: Næse), ved hvilket de ere i Stand til at bringe den fordærvede Luft ud. Naar mildt Veir indtræder, forværres Atmosphæren i de grønlandske Huse strax betydeligen; og naar Grønlænderne paa enkelte Steder paa Grund af Ladhed eller Ligegyldighed ere ude af Stand til at skaffe sig Skind til Sommertelte, og derfor blive Sommeren over i deres Vinterbolig, da er Luften i disse forfærdelig slet. Hovedbrixen benyttes af de Gifte og Børnene, Sidebrixerne af de unge Karle paa den ene Side og Pigerne paa den anden. Ikke sjelden ligge dog Unge og Gamle, Gifte og Ugifte, Husets Beboere og Fremmede, blandede mellem hinanden paa Hovedbrixen, saaledes at kun et ved Snore udspændt Stykke Rensdyrskind adskiller de forskjellige Familier. Saavel Mængden af Mennesker, som Lamperne, foraarsage en stærk Varme, der undertiden kan stige til 22° Reaumur. Naar hertil kommer, at alle de Sælhunde, der fanges, flenses i Huset, saa foraarsager alt dette tilsammen megen Stank og Svineri. Er der nyligen rørt i Meublet ved Døren, er Stanken reent utaalelig. Børnene løbe i denne Hede nøgne omkring; og Mænd og Qvinder ere kun forsynede med et Par korte

*) Jfr. Prof. Kaysers „Meddelelse om en Epidemi, som i Sommeren 1844 herskede ved Colonien Jacobshavn i Nordgrønland“ i Ugeskrift for Læger. Anden Række IV. S. 229 ff.

Beenklæder, men forøvrigt nøgne. — De Danskes Boliger i Grønland ere ligesom de norske Huse byggede af ovenpaa hinanden lagte Bjelker. Slige Stokværksbygninger, der udvendig blive kalfatrede og tjærede som et Skib, og indvendig i Værelserne beklædte med malet Seildug, og forsynede med Kakkelovn, holde sig overordentlig længe, og passe godt til det grønlandske Clima. I Slutningen af September, eller Begyndelsen af October, begynder Man at indrette sig vinterlig i disse Boliger, og alle Vinduer blive tæt tilkittede, samt indvendig forsynede med Rullegardiner og Vinduesskodder. Vil man have frisk Luft, da kan dette kun skee gjennem en Trækrude, eller ved at oplukke Døren ud til Forstuen; men ingen af Delene er tilstrækkelig, og Luften bliver derfor meget fordærvet. Den kongelige Handel overførte for nogle Aar tilbage en Deel slige Træhuse med tilhørende Kakkelovne, Bliklamper, Kjedler og andet Huusgeraad for til en billig Priis at overlade dem til Grønlænderne, men der var kun meget faa af disse, der indlod sig paa at anskaffe sig samme, fornemmelig vel fordi der til at opvarme slige rummeligere Boliger fordres en Deel Brændsel*), medens de nu gjensidigen, ved at bo mange sammen, bidrage til at skaffe hinanden Varme. Grønlænderens Bopæl maa desuden være der, hvor der er Udsigt til god Sælhundefangst, og Boliger som de omhandlede, der vilde binde ham til en bestemt Plet, vilde derfor ikke være passende for ham. Langt bedre for Grønlænderne er derfor den i de senere Aar trufne Foranstaltning, at de for en meget

---

*) Paa en Deel Steder findes en let Mos, som ved en ufuldkommen Gjæring er gaaet over til et tørveagtigt Stof, der i et tyndt Lag bedækker Klipperne eller opfylder Revner og Fordybninger i samme, og denne og de paa fine Steder forekommende Steenkulslag kunde yde en meget stor Deel af Grønlænderne den fornødne Brændsel, naar de blot vare noget forsynlige. Drivtømmer kastes kun i Egedesminde Distrikt i saadan Mængde paa Land, at Man i samme har nogen væsenlig Hjelp til Brændsel.

billig og efter deres Evne til at betale modereret Priis kunne erholde de fornødne Materialier til at give deres paa grønlandsk Viis opførte Vinterboliger en bedre Indretning. Huusgeraad er Man vedblevet at overføre og sælge til Grønlænderne til en lav Priis, og Kakelovne overføres jevnligen, og deres Brug udbredes mere og mere efterhaanden som Grønlænderne, til hvem Handlen sælger Steenkul til en Priis, der er under Indkjøbsprisen her i Danmark, blive overbeviste om det Besparende ved at bruge dem og derimod at sælge det Spæk, de nu forbrænde, til Handlen. Om Sommeren bo Grønlænderne i Telte, der dannes af Stænger, der beklædes med et dobbelt Lag af Skind,*) og de Fleste af dem føre paa denne Aarstid, paa hvilken en stor Deel af Sælhundene forlade de grønlandske Kyster, et mere eller mindre omflakkende Liv, og tilbringe navnlig en Deel Tid paa den i det Følgende nærmere omtalte Rensdyrjagt.

Grønlænderens vigtigste Fødemiddel er Sælhunden,**) hvis

---

*) Afbildninger af en grønlandsk Vinterbolig og af et grønlandsk Sommertelt findes i Graahs S. 508 omtalte Skrift.

**) Der forekommer vel jevnligen to Slags Sælhunde ved Grønlands Kyster, „Netsiden" (phoca foetida) og „Svartsiden" eller „Attak" (phoca groenlandica); men Netsiden er paa Grund af at den forekommer hyppigere og hele Aaret rundt, (i det den nemlig forbliver i det Indre af Fjordene, selv naar Isen bedækker dem, paa hvilken Tid Svartsiden forlader Kysten), i den Grad den overveiende vigtigste i Nord-Grønland, at omtrent 90 Procent af de aarligen sammesteds fangede Sælhunde ere Netsider, hvorimod Svartsiden er overveiende almindeligst forekommende i Syd-Grønland. Skindene af Svartsiden, der ere dobbelt saa store som Skindene af Netsiden (de saakaldte „gemene Skind"), komme i Nord-Grønland kun lidet i Handlen, da Grønlænderne bruge dem selv til Telte og til Konebaade, hvorimod de fleste Skind Handlen modtager fra Syd-Grønland ere af Svartsider. Svartsiden giver 3 til 4 Gange saa meget Spæk, som Netsiden, og skjøndt der i Tallet fanges 3 til 4 Gange saa mange Sælhunde i Nord-Grønland som i Syd-Grønland (af de 225,000 Sælskind Handlen i alt modtog fra hele Grønland i Qvinqvenniet 1846—1850 var kun henved 50,000 fra Syd-

Spæk ogsaa skaffer ham Midler til at kjøbe hvad han attraaer af de Vareartikler, som udsælges ved Handelsstederne. Sælhundefangsten optager derfor Størstedelen af hans Tanker. Naar Drengen kan nedlægge sin Sælhund ansees han som Mand, og paa hvorvidt Frieren er en god Fanger eller ikke seer den grønlandske Pige overveiende naar Talen er om Ægteskab. Alt af Sælhunden benyttes ogsaa. Skindene anvendes, forsaavidt de ikke sælges, til Klæder,*) til at betrække Baadene med, og til Teltene; Spækket sælges eller bruges til Lamperne og til Madlavning; Kjødet er Grønlænderens vigtigste Fødemiddel; Blodet koges og spises som Suppe; Senerne tørres og bruges splittede til Sytraad; og Sælhundemaven benyttes til Transkasser, ligesom forskjellige andre Dele af Dyret afbenyttes til forskjelligt andet Brug. Om Sommeren har dog Grønlænderne ogsaa en Deel andre Fødemidler, saasom Fisk (jfr. S. 542) Fugleæg og Fugle (jfr. S. 543), og Rensdyrkjød (S 544); og naar de vare noget forsynlige, og sørgede for at bevare de overflødige Fødevare, som de til forskjellige Tider kunde skaffe sig, ved at lufttørre dem eller ved at bevare dem i Jordhuse**), da vilde de aldrig lide Mangel; men dette har ingen Nød og Elen-

---

Grønland), leverer sidstnævnte ligesaa meget Sælhundetran til Handlen som Nord-Grønland. Naar Man vil antage, at der for hvert Individ i Grønland i Gjennemsnit forbruges 4 Sælhundeskind, kan Man, da Handlen aarlig modtager c. 45,000 Sælskind, antage at der aarlig i Grønland fanges c. 80,000 Sælhunde, eller 54 for hver Fanger, da Fangernes Antal nemlig er 1484.

*) Afbildning af den grønlandske Dragt, der omtrent er eens for Mands- og Qvindekjønnet, findes i Paul Egedes S. 507 nævnte Skrift, og i Graahs S. 508 omtalte Værk. Skindet af den spraglede Sælhund (phoca vitulina) bruges især til Klæder, og da den ikke forekommer hyppigt, komme derfor kun faa spraglede Sælskind i Handlen.

**) I mindre end ½ Alens Dybde har Man i Grønland stadig Frost, og da Middeltemperaturen kun i 4 Maaneder er over Frysepunktet, behøver Man blot at opreise tykke Volde og bedække dem, for at have en Iiskjelder, hvis Forsyning med Iis er i høieste Grad let.

dighed hidtil kunnet bringe dem til at gjøre; de lade hver Dag sørge for sig, og naar Sælhundefangsten om Vinteren mislykkes, hvad til sine Tider skeer næsten hver Vinter,*) da indtræder det strax Mangel, som stundom, naar det varer længe inden det atter begynder at gaa med Sælhundefangsten, stiger til Hungersnød. Naar slig Trangstid indtræffer, ere Colonibestyrerne forpligtede til at understøtte Grønlænderne, især med grønlandske Produkter. Denne Understøttelse maa de senere erstatte; men hvad der er tildeelt aldeles Hjelpeløse gaaer for Handlens Regning. De, der bo ved Udstederne, og ikke have denne Hjelp at stole paa, lide i Reglen mindre i saa Henseende end Grønlænderne ved Colonierne, fordi de ere driftigere og mere huusholderiske, og ikke sætte saa meget overstyr i Kaffe o. a. l.; men naar Mangel indtræder blandt dem, lide de stundom den forfærdeligste Nød, som undertiden har drevet dem til at fortære deres dem saa nyttige Hunde, deres Skindklæder, Telte og Skindene paa deres Baade, hvilke naar de ituskæres og koges afgive en geleeagtig Masse, der indeholder en Deel Næringsstof. — Dansk Proviant, navnlig Gryn, Ærter og haardt Brød begynder nu at blive mere brugt af Grønlænderne, og kjøbes af samme i ikke ubetydelige Qvantiteter ved Handelsstederne. Af de andre Artikler, som kunne faaes sammesteds er der ingen de attraa saameget som Kaffe, og Man feiler neppe naar Man siger at Grønlænderne ere de lidenskabeligste Kaffe-Elskere i Verden; ja de Fleste kunne slet ikke være den foruden, og sælge alt, selv det Uundværligste, for at faae den. De drikke den tidlig og sildig, ved Nat og ved Dag, og der

*) Naar Isen lægger sig tidlig, faa Sælhundene ikke Tid til at komme op i Fjordene, og blæser Vinden da ovenikjøbet længe ind i Fjordene, saa gaa de Sælhunde, der ere komne ind, atter ud af Fjordene, da de helst gaa mod Vinden. Storm og andre Omstændigheder kunne ogsaa bevirke at Fangsten mislykkes.

ere de, som kunne drikke en Snees Kopper om Dagen. Enkelte stærke Kaffedrikkere ryste paa Hænderne om Morgenen og ere ude af Stand til at gaa paa Fangst, førend de have faaet deres Kaffe. Ogsaa Tobak ere begge Kjøn meget lystne efter. Brændeviin foretrække de for alt Andet; men samme sælges slet ikke af Handlen, ja der er endogsaa taget Forholdsregler til at forebygge at de Indfødte paa anden Maade forskaffe sig Spirituosa, da Erfaringen har viist Nødvendigheden heraf. At Grønlænderne drikke Tran er en Fabel, som saameget andet, der fortælles om dem.

Al Reise til Lands skeer paa den med 4 til 12 Hunde forspændte Hundeslæden, der dog ikke skal være i Brug Sønden for Colonien Holsteinborg. I ethvert Spand Hunde er der en saakaldes Bas (Nalegak), hvis Bevægelse de andre lystre. Gaaer een af Hundene ikke godt og Basen faaer et Smæk, saa springer han øieblikkelig hen og tugter den, og det er derfor af største Vigtighed at have en flink Bas, da de andre Hunde i saa Fald i Reglen gaae godt. Raske Hunde gaae 2 Miil i Timen (paa korte Strækninger endog 3, ja undtagelsesviis endog 4 Mile i Timen), og kunne tilbagelægge 20—24 Miil i Døgnet, den sidste Miil lige saa hurtig som den første, uden at faa noget før der om Aftenen bliver holdt Hvile. Hundene, som ere Grønlændernes eneste Huusdyr, have det Charakteristiske ved sig at de ikke gjø men hyle, og at de have en ubegrændset Respekt for Pidsken, der i en dygtig Kudsks Haand ogsaa er et frygteligt Revselsesmiddel, medens de derimod uden at lystre taale Slag selv af den tykkeste Stok. Trods Klimatets Strænghed fordrer den grønlandske Hund saa godt som slet ingen Pleie; og saavel om Sommeren som i den haardeste Vintertid kan den sove under fri Himmel, skjøndt Grønlænderne efter gammel Skik dog ofte lade Hundene søge Ly i Huusgangen, især dem, der have Hvalpe. Den Evne, at kunne

taale Sult og paa eengang mætte sig med Føde til at holde ud i lang Tid, besidder den grønlandske Hund i høi Grad og Forholdene giver den rigelig Anledning til at benytte samme. Det kan nemlig, da Sult blandt Beboerne hører til Dagens Orden paa visse Tider af Aaret, ikke være andet end at der endnu hyppigere, paa forskjellige Pladser, indtræde Tilfælde af Hungersnød blandt Hundene, hvorved den største Deel af dem uddøer, eller bliver udygtig til at bruges. Saaledes uddøde samtlige Hunde paa Kronprindsens Eiland i Vinteren 1843—44, og at enkelte døe af Sult, passerer saa godt som aarlig enten i det ene eller i det andet Distrikt, naar Misfangst har været et Par Maaneder. Grønlænderne begynde da med at slagte den ene Hund til at fodre den anden med; og de spise ogsaa selv gjerne Hundekjød, naar Dyrene blot ikke have været altfor udtærede af Sult. Vexelen mellem voldsom Sult og pludselig Mættelse med Masser af raat Kjød, Blod og Indvolde udvikler forøvrigt en Glubskhed og Rovdyrnatur hos dem, der kan blive farlig for Mennesket. Desværre haves der saaledes adskillige Exempler paa, at Børn ere blevne sønderrevne og fortærede af Hunde; og at Børne svæve i den største Fare, og kun blive reddede ved hurtig Hjelp, som sjelden er fjern, hændes hyppigt. Naar Nord-Grønlændernes Hunde bortdø lammer dette deres Erhverv i høi Grad. Hundene bruges nemlig meget ved Sælhundefangsten i Nord-Grønland. Størst Anvendelse have de ved Sælhundegarnfangsten, da Garnene udsættes langs Kysten i flere Miles Afstand fra Bopæl-Stedet, og dagligen skulle røgtes. Det er saaledes ganske almindeligt at Garnbrugerne i Omenaks Fjorden dagligen kjøre 3 à 4 Mile til de langt borte staaende Garn og tilbage igjen, i de korte Dage i Februar Maaned; og ligesaa vigtig er Hundeslæden til Kajakernes Udbringelse i aabent Vand naar Søen ligger til, og til Fangsten af Utoker eller lhunde som krybe op og sole sig paa Isen, og Grønlænde-

ren tilbagelægger ved saadan Utol-Fangst ikke sjelden indtil 20 Mile i Døgnet. Skindene af Hundene bruge Grønlænderne til Klæder, og de ere i den nyere Tid ogsaa blevne Handelsvare. Det vil af det Heranførte indsees hvor gavnligt det vilde være om Nord-Grønlænderne kunde bringes til at forsyne sig med Forraad af Hundefoder, hvad de med stor Lethed vilde kunne ved Anlæggelse af Iiskjeldere, især hvor der drives Haifangst, da store Masser af Haikjød paa disse Steder bliver liggende uafbenyttet.

Til Søes skeer de fleste Reiser i Konebaade, der kaldes saaledes, fordi de roes af Fruentimmer, i Reglen 6 til 8. Konebaaden der er en Snees Alen lang, er fladbundet, spids til begge Ender, og overtrukken med Sælskind. I Forenden kan der reises en Mast med et Seil. Baaden er meget rank i Søen og stikker fuldt ladet neppe dybere end ½ Alen. — Den eenlige Grønlænder, der intet har at føre med sig, betjener sig af sin Kajak, og gjør i denne med Lethed Reiser paa 6 til 8 Miil daglig.*)

At blandt Grønlændernes Erhvervsvirksomheder Sælhundefangsten er den overveiende vigtigste, vil være klart af det i det Foregaaende S. 531 Anførte. Denne Fangst gaaer for sig paa forskjellig Maade. I Sydgrønland, og om Sommeren ogsaa i Nordgrønland, skeer den i Kajak, en af Trætræmmer, der ere overtrukne med Sælhundeskind, dannet, lille, spids til begge Ender udløbende Baad, i hvis Overtræk der er et Hul, i hvilket Manden kan sidde og med sin 3 Alen lange til begge Sider flade Aare bevæge og styre Baaden, der er saa let at Man uden Vanskelighed kan bære den. Naar Grønlænderen sidder vel indsnøret i sin Kajak, trodser han Bølgerne, der uhindret gaa over hans lille Fartøi, som han bevæger

*) Afbildninger af en grønlandsk Konebaad og af en grønlandsk Kajak findes i Graahs S. 508 omtalte Skrift.

med største Færdighed; men Kajakken kræver dog aarlig sine Offere, da ikke mange formaa, naar Kajakken kæntrer, at reise den igjen, saaledes som enkelte Kajakroere, især i Syd-Grønland, kunne gjøre det. I Spidsen af Baaden er der spændt et lille Stykke Seildug for at indbilde Sælhunden, at det er et Stykke Iis, der kommer flydende. Ved Harpunen, som Grønlænderen kaster med vidunderlig Færdighed, er fæstet en lang Line, der er fastgjort til Fangeblæren, hvis Bestemmelse er at gjøre det besværligt for Sælhunden at dukke under. Denne Line ligger løst oprullet for at Fangeren, saasnart han har kastet Harpunen, kan lade Remmen og Blæren følge med, da han i modsat Fald vilde trækkes under Vandet af det saarede Dyr, hvad undertiden hændes naar Remmen er bleven uklar. Naar Fangeren kommer Sælhunden nær nok dertil, dræber han den ved Hjelp af en lang Kniv, kaldet Lændseren.

Da Havet ved Nord-Grønlands Kyster en stor Deel af Aarets Dage, (tilsammen vel næsten Halvdelen af hele Aaret), er lukket med fast Iis, har Nøden sammesteds lært Beboerne paa forskjellige andre Maader at komme Sælhundene tillivs end ved Kajakfangst. Naar Havet om Vinteren lukkes ved Iis, søger Nord-Grønlænderen saaledes at finde aabne Steder,*) og naar han har fundet et saadant holder han Vagt ved Iiskanten til der kommer en Sælhund paa Skudvidde, (hvilket i den strenge Kulde fordrer megen Taalmod og Haardførhed), og lykkes det ham at skyde den, henter han den i Kajakken, som han derfor har med sig. I de nordligste Colonier, Omenak og Upernivik, hvor det saa hyppigt hænder at aabent Vand slet ikke er at finde, (og undtagelsesviis i Nødsfald ogsaa ved de andre Colonier i Nord-Grønland), drives, i Mangel af bedre Fangst,

*) Da Havet længere ude næsten altid er aabent, kan Isen, naar Uveir indtræder, bryde ved Kysten selv under den strengeste Kulde.

Marpokfangsten, som bestaaer i at dræbe Sælhunden naar den vil trække Luft ved de saakaldte Blæsehuller eller hvor der findes større Aabninger i Isen. Sælhunden skal drage Luft, hvad enten den gaaer i aabent Vand eller under Isen. De Smaa og Unge gaae gjerne langs Kysten, hvor der i Reglen findes Revner i Isen, og komme derved i Garnene, hvor Man bruger Garnfangst; de Større derimod skrabe med Forlallerne et tragtformigt Hul i Isen, der forneden er bredt, men foroven ender sig i et lidet Blæsehul, saa stort, at de kunne faae Luft igjennem det. Naar man om Vinteren gaaer paa Isen, kan man finde mange saadanne Huller. Heraf benytte Grønlænderne sig. De samle sig, jo Flere jo bedre, og gaa nu ud paa Isen, hvor Enhver stiller sig ved et Hul, forsynet med en 3 Alen lang Stok, i hvis ene Ende der er en liden Harpun, og i den anden et omtrent 2 Tommer bredt Huggejern. Denne Stok holde de i den høire Haand, og i den venstre holdes en Line, der er fastgjort i Harpunen. Saasnart nu Sælhunden kommer for at trække Luft, stødes igjennem Hullet med Harpunen; rammes der, da afbrydes Harpunen, der kun sidder løs paa Stokken, og Sælhunden holdes ved Hjelp af Linen med den venstre Haand, medens Fangeren med Huggejernet paa den anden Ende af Stokken hugger Hullet saa stort, at Sælhunden kan trækkes op derigjennem, hvorpaa den da dræbes paa Isen. Rammes den derimod ikke, da søger Sælhunden hen til det næste Hul, hvor den ogsaa møder en Fjende, og saaledes kan den, naar der ere mange Fangere, ikke undgaa Døden. Marpokfangsten er i høieste Grad besværlig. Fangeren maa staae aldeles stille i en Kulde af 20 Grader og derover uden at røre sig, (da den allermindste Lyd, som hans stivfrosne Skindklæder kunde fremkalde hvis han blot vendte Hovedet, skræmmer Sælhunden bort), og maa ikke sjelden efter saaledes at have staaet hele Dagen, vende tomhændet hjem. De Danske i Nord-Grønland drive derfor om

Vinteren istedetfor Marpolfangst, Garnfangst, paa hvilken kun en Deel af Grønlænderne indlade sig, da den fordrer lidt Sparsommelighed for at faae Evne til at anskaffe sig Garnene. Et Sælhundegarn bestaaer af 30 Masker i Længden og 15 i Breden, hver Maske saa stor, at en middelmaadig Sælhund kan faae sit Hoved derind. Naar et saadant Garn skal sættes i Vandet, hugges der 3 Huller paa Isen ud fra Landet, i hvilke Garnet sættes saaledes, at den ene Ende vender ind til Landet, og den anden staaer i lige Linie ud derfra. Gjennem ethvert Hul gaaer der en Reebstroppe, hvormed Garnet holdes oppe, medens smaa Stene holde den modsatte Ende nede i Vandet. Da nu Sælhundene, især de unge og smaa, gaae langs med Landet, for at faa Luft i de Revner, som Isen ved Hai- og Lav-Vande slaaer, saa støde de let paa Garnet. Saasnart Sælhunden har faaet sit Hoved i samme, trækker den sig ikke tilbage, men vedbliver at arbeide, saa at den faaer slaaet det omkring sig, og hænger nu som i en Pose, hvori den drukner. Hver Morgen maa Garnene eftersees, og Hullerne ophugget, renses for Iis, og Garnet stilles ordentligt, om det ved Søen eller af andre Grunde er kommet i Uorden, og dette Arbeide er i den strenge Kulde meget besværligt, da man med bare Hænder maa udtage Sælhundene og udklare det vaade Garn. Ofte bryder en Storm Isen, og da ere Garnene ødelagte, og saaledes kan en enkelt Mand paa een Nat miste 20—30 Garn. Mange slige sønderrives af de større Sælhunde; Haierne gjøre ogsaa megen Skade ved at æde Sælhundene, hvorved tillige Garnet rives itu, og Garnene holde sjeldent mere end eet Aar. Undertiden slaaer Garnfangsten aldeles feil. Naar Isen nemlig ligger sig saa tidligt, at de unge Sælhunde, der bedst gaae i Garnene, endnu ikke ere komne op i Fjorden. Desuden skal der ogsaa holdes Hunde og Slæde til Garnfangsten; thi ofte haves Garnene 3 à 4 Mile

korte. Naar dertil kommer, at Grønlænderne søge hen til den, for hvem de passe Garn, om alle deres Fornødenheder, saa fordres der megen Paapasselighed og særlig Evne til at omgaaes med Grønlænderne, hvis Fangsten skal give noget Udbytte, især da Værdien af Spækket af en Sælhund ikke i Grønland kan anslaaes til mere end 4 Mark, og af Skindet i Gjennemsnit kun til 24—28 ß., og det viser sig derfor ogsaa, at ikke Enhver har Fordeel af den. I Syd-Grønland drives en Deel Garnfangst for Handlens Regning, men ikke med Fordeel. I Nord-Grønland have et ikke ringe Antal af Grønlænderne smaa Garn, i hvilke de fange de sammesteds i Mængde værende smaa Sælhunde af Netside Arten. Nord-Grønland er paa Grund heraf ogsaa forholdsviis til Befolkningens Størrelse, langt mere produktiv end Syd-Grønland.

Utokfangsten bestaaer i at skyde Sælhundene naar disse, efterat have med Forlallerne kradset Hul i Isen, ere krøbne op paa denne for at ligge og sole sig. Sælhunden maa have Skuddet gjennem Hovedet, saa at den døer strax, thi ellers kaster den sig i Vandet gjennem Hullet paa Isen, og Grønlænderen kryber derfor fremad skjult bag et paa en Slæde udspændt Seil, som Sælhunden tager for et Stykke Iis, med Riffelpiben stukken gjennem et Hul paa Seilet. Først i April Maaned begynder Sælhundenes Lyst til at sole sig, og jo varmere Solen bliver, desto mere tiltager den, og denne Fangst, ved hvilken en dygtig Skytte under meget gunstige Omstændigheder kan have indtil 20, og under almindelige Omstændigheder 3 til 4 Sælhunde om Dagen, drives derfor især i de indre Dele af Nordgrønlands Fjorde, hvor Isen bliver liggende langt ud paa Sommeren.

Foruden Sælhundene yde ogsaa tvende Hvaldyr et betydeligt Bidrag til Grønlændernes Underhold nemlig Narhvalen (Eenhjørningen) og Hvidfisken, som aldrig forlade de arctiske

Have, og som om Vinteren i stor Mængde, især hvad den sidstnævnte bekræfter, komme Nord fra ned i de grønlandske Colonier Farvande.*) Af langt mindre Betydning for Grønlænderne er for Tiden Grønlandshvalen (den store Hval, Balæna mysticetus), der ligeledes om Vinteren kommer ned und fra, og Tunnolik, Keporak og Tikagulik, der alle tre høre til Finhvalerne, og ligesom Sværdfisken og Marsvinet, der høre til Delphinerne, ere stadige fra Syden kommende Sommergjæster i Davisstrædet. Næbhvalen og Grindehvalen, og 6 til 7 endnu lidet undersøgte og kjendte andre Arter af Hvaldyr træffes kun nu og da om Sommeren sammesteds.**)

Skjøndt Hvidfisken er et stort Dyr, paa 4 til 5 Alens Længde og derover, saa fange Grønlænderne den dog i Kajaken. Saasnart Dyret kommer op af Vandet for at trække Veiret, kaster Fangeren sin Harpun i det. Denne er ved en lang Line fastgjort til en stor Blære af Sælskind, der ligger bag paa Kajaken, og afkastes, naar Harpunen er kastet, og Dyret løber nu med Blæren uden at kunne trække den under Vandet. Snart komme andre Grønlændere den Første til Hjelp, og kaste ogsaa deres Harpun i den, og naar den endelig begynder at mattes, roe de ind paa den, og give den med en lang Lændse et Stik i Brystet. Er Grønlænderen ene naar han træffer den, saa giver han, saasnart han har slynget Harpunen i den, en

---

*) Naar det i flere Skrifter hedder at Hvidfisken (delphinus albicans) og Narhvalen eller Eenhjørningen (monodon monoceros) indfinde sig to Gange aarlig ved Grønlands Kyster, maa dette forstaaes saaledes, at de først trække Nord fra Syd paa, og senere, efter en Tids Forløb atter drage Nord paa, og saaledes to Gange aarlig passere forbi de samme Steder.

**) Om alle Hvaldyrene i de grønlandske Farvande, og deres Vandringer findes Underretning i Professor Eschrichts Afhandling „Om de nordiske Hvaldyrs geographiske Udbredelse i nærværende og tidligere Tid“, indrykket i Forhandl. ved de skandinaviske Naturforskeres 5te Møde S. 108—118, sfr. Forhandling ved det 2det Møde S. 88—108.

særegen Lyd fra sig, som kan høres meget langt bort, og de Andre ile ham da strax til Hjelp. Naar Dyret er død, gjøres Linen ved Harpunen fast i Halen, og derpaa buxere de den hjem. Undertiden er der 10 à 12 Kajakmænd om at faae den til Strandbredden. Her have nu imidlertid Qvinder og Børn, samt alle de hjemmeblevne Mandsfolk forsamlet sig, for at hjelpe til at drage den op af Vandet. Et vist Stykke paa Dyret hører Fangeren til, og et andet den, som har kastet den anden Harpun i den. Det Øvrige gives til Priis for Mængden, og hvo der har Lyst kan skjære sig et Stykke. Hvidfisken er en stor Delicatesse for Grønlænderne. Kjødet spise de baade kogt og raat, og Hovedet lade de raadne og faae deraf en lækker Ret efter deres Smag. Alene den Deel af Dyret, som afgiver et godt og kjærkomment Fødemiddel for Indvaanerne, overstiger det som haves af en god feed Oxe. Spækket ($1\frac{1}{2}$ Td.) har i selve Grønland en Værdi af 3 til 4 Rdd. — Den store Hval (balæna mysticetus), der kun forekommer fra Decbr. til Mai, bliver bestandig sjeldnere, ligesom disse Dyrs Væxt ogsaa er aftaget betydeligt siden de saa stærkt efterstræbes, rimeligviis fordi de sjeldent blive gamle inden de maa bukke under for deres Forfølgere. Af Finhvalerne findes derimod endnu mange om Sommeren, og ved Sukkertoppen og Frederikshaab er i enkelte Aar fangen flere af disse, især af Krepokakken (balæna boops). I ældre Dage drev Handlen Hvalfangst, og samme var dengang dens Hoved-Indtægtskilde. Nu ere Hvalerne saa sjeldne, at denne Fangst i den sidste Snees Aar som oftest kun har givet et ringe Udbytte, og er aldeles ophørt at drives forsaavidt den store grønlandske Hval betræffer. *) Den store nordiske Hai (Haakallen, squalus glacialis) kunde

*) I fordums Tid fangede Grønlænderne den store Hval med Harpuner med vedhæftede Blærer fra Konebaade; men denne mærkelige Fangst er nu ganske gaaet i Forglemmelse.

afgive et for Beboerne fordeelagtigt Fiskeri, da dens Lever, der fylder ¼ til ⅓ Td., giver 50 Procent Tran og i Grønland betales lige med Spæk, og da den afgiver en uhyre Masse til Hundefoder tjenligt Kjød; men skjøndt Haien findes allevegne og kan fanges med Lethed, fordi den med den største Slugvorenhed*) bider paa enhver Krog, hvorpaa Man har hæftet noget spiseligt, og fordi Man ved Blus, eller ved Henlæggelse af Levninger let kan lokke den til Aabninger i Isen og derpaa hugge Kroge i den og ved forenet Kraft trække den op, saa er det væsenlig kun danske Folk og Handelens Folk, der drive Haifiskeri.

Naar Grønlænderne mangle Sælhundekjød, nyde de Fisk i stor Mængde; men Fiskeri har dog hidtil ikke spillet nogen stor Rolle i Grønlændernes Erhvervsvirksomhed. De Fisk som især fanges ere, — foruden Ulken (Cottus scorpius), der er Grønlændernes første Tilflugt i Nøden, naar Fangsten slaaer feil, da den næsten allevegne og til enhver Aarstid kan, naar Veiret ikke er for uroligt, fanges uden Vanskelighed og hyppigt endog med stor Lethed —, Kabliau og om Sommeren Lax og paa sine Steder Hellefisk; men der findes i Alt omtrent 45 forskjellige Arter af Fisk ved de grønlandske Kyster.**) Handlen er vel begyndt paa at forsøge at drive Fiskeri i det Store, og at tilvirke Torfisk, (især for at kunne uddele den til Grønlænderne naar disse lide Mangel paa Fødemidler, hvortil den godt egner sig, da man

*) Haiernes Slugvorenhed og Graadighed er saa stor, at Man er udsat for at en Hai, der har bidt paa Krogen, men ikke strax trækkes op, bliver angreben af andre Haier og ædt op, saa at kun Hovedet bliver paa Krogen.

**) Jfr. S. 8. og 9 i det Side 489 nævnte Skrift af Faber. Om hvorvidt Grønlands Kyster ere meget fiskerige eller ikke, finder man modsatte Yttringer hos Forfattere, som man skulde tiltro Sagkundskab. Dette hidrører rimeligvis fra at Fiskene i enkelte Aar indfinde sig meget talrigt, i andre Aar derimod kun i ringe Antal.

er sikker paa at de ikke forlange den uden at have den nødig); men det lader ikke til at ville betale sig, især forbi det ikke er i alle Aar at Fiskene indfinde sig talrigen.*) Om Sommeren er Grønland ganske særdeles rigt paa Fugle, men dette gjelder ikke om den strengere Vintertid. De talrigste Fuglearter ere Uria brunnichii (en Alkeart), Edderfuglen (anas somateria mollissima og spectabilis), en Maageart (Larus tridactylus), Ternen (Sterna arctica), og Rypen, hvilke alle tjene til Føde. Den førstnævnte Alkeart afgiver endogsaa paa fine Steder i Syd-Grønland næst efter Sælhunden det vigtigste Næringsmiddel. Løsner man et Skud ved et af de Fuglefjelde, hvor de forefindes i største Antal, bliver Solen, skjøndt kun en saare ringe Deel af Fuglene opskrækkes, i Ordets egentligste Forstand formørket af dem. „I mindre end en Time“ siger Capt Holbøll, har jeg, selv fjerde, af disse Fugle skudt en heel Ladning for en almindelig Skibsslup, og i et Skud blev 22 nedlagte, og jeg saae 12 blive dræbte med en Riffelkugle.“ Ved Kasorsoak syd for Upernivik, findes de i største Mængde, og sammestebs er Havet ogsaa saa opfyldt med de Crustaceer og Bløddyr, der tjene dem til Føde, at man neppe kan see igjennem Vandet. Den her omtalte Fugl ankommer til dette Fjeld før Isen under samme er opbrudt, og tilbringer den korte Nat sovende der. Dette giver Grønlænderne Leilighed til paa en let Maade at fange Fuglen. De begive sig nemlig saa stille som muligt under Fjeldet, almindeligen flere i Selskab, og opskrække derpaa Fuglene ved pludseligen at skyde og skrige. Fuglene erindre i Øieblikket ikke at Havet under dem er be-

*) Den i Mathiesens lille i Aaret 1846 udgivne Afhandling „Den grønlandske Handel sat i Forbindelse med Grønlands Colonisation“ givne Skildring af de Fordele, der maatte kunne drages af Fiskeriet i Grønland, synes ikke at være bleven stadfæstet ved de gjorte Forsøg i saa Henseende.

bækket med Jis, men styrte sig hovedkulds ned, og knække derved almindeligen Halsen mod Isen, eller blive dog et let Bytte for Grønlænderne, som derpaa fylde deres Slæder med dem,*) uden dog, da de lade hver Dag sørge for sig, forøvrigt at drage vedbørlig Nytte af denne Leilighed til at forsyne sig for lang Tid. Ogsaa ved Jagt erholde Grønlænderne endeel Næringsmidler. Navnlig gjelder dette om Jagten efter Rensdyrene, som fra den 64de Grad og saa langt Nord paa som de Danske have Etablissementer, findes i saa stor en Mængde, at neppe noget andet Land kan fremvise Mage dertil. Der fældes aarlig c. 20,000, og en god Skytte kan i et Par Uger nedlægge 30 til 40 Stykker. Til de nærmestliggende Dele af Landet, hvor Rensdyret forekommer hyppigst, drage om Sommeren mangfoldige Grønlændere for at skyde samme paa Fjeldene, og i September vende de tilbage fra denne farlige Jagt, der næsten mere drives for Fornøielsens end for Fordelens Skyld**), og fra hvilken de kun hjembringe Skindene, (af hvilke de selv forbruge et betydeligt Antal, især til Klæder og Telte), og Tungerne af de dræbte Rensdyr, men, paa Grund af Transportens Vanskelighed, i Reglen kun en ringe Deel af de dræbte Dyrs Kjød. Harer er der mange af i Grønland, hvilke ere hvide baade Sommer og Vinter. Af Ræve er der baade hvide, graa og blaalige, og deres Skind afgive en værdifuld Handels-Artikkel. Jisbjørnen, hvis Skind er en værdifuld Handels-Vare og hvis Kjød afgiver god Føde, forekommer i den nordligste Deel af Grønland, hvorhen den kommer fra de nordligste Egne af Baffinsbugten, og i den sydligste Deel

*) Grønlands Ornithologi er udførligen behandlet af Capt. Holbøll, som har tilbragt 28 Aar i Grønland, i Krøyers Nat. Tidskr. 4de Bind S. 361—490.

**) I Nord-Grønland antages Rensdyret dog at levere ⅛ til $\frac{1}{10}$ af det til Befolkningens Ernæring og Beklædning Fornødne.

af Grønland, hvortil den kommer paa Driv-Isen fra Spidsbergen.

At der intet Jordbrug kan gives i Grønland er let at indsee af det Foranførte. Paa Grund af den skadelige Afvexling af Hede og Kulde, og Sommerens Korthed kan ingen nærende Vext blive moden. Imidlertid fremkalder det i flere Maaneder ikke ved nogen Nat afbrudte Solskin og Daglys en Alpevegetation, der overrasker Enhver, der seer Grønland første Gang, og de fleste flade Partier af Klipperne, saavelsom alle Rifterne og Fordybningerne ere, selv i Nord-Grønland, bedækkede med en mere eller mindre tyk Pude af lave Buskvæxter, Mosser og Halv-Græsser. Blandt Buskvæxterne ere Krækkebær-Busken (empetrum nigrum), hvis Bær er den eneste vegetabilske Føde, som Grønlænderne indsamle og nyde i betydelig Mængde, og Blaabærbusken, og den med smukke klokkeformede Blomster forsynede Andromeda, især fremherskende. I Nord-Grønland krybe dog alle slige Væxter langs med Jorden, fordi de knues af de kolde Vinde naar de forsøge paa at reise sig. Allerede i den sydlige Deel af Nordgrønland groer der dog i Haverne lidt Kaal, Roer, Ræddiker, Salat og Kørvel, og i Syd-Grønland voxer der smaa Birke-, Elle- Pile- og Enebær-Træer, og Kokleare, som er det bedste Middel mod Skjørbug.*) Ved Julianehaab, den sydligste af de grønlandske Colonier, er Anlæggelsen af Haver derfor ogsaa i god Tiltagen. Et Exempel paa at det paa fine Steder i Grønland er muligt væsenlig at ernære sig ved Fædrift, er givet af en ved Igaliko Fjorden nedsat Mand og hans Familie, og ved Julianehaab have nu ogsaa Nogle begyndt paa at holde Køer og Faar. — Geder

*) Om den grønlandske Flora, som har mange Alpevæxter, findes »Oplysning i Oversigt over Vid. Selsk. Forhandl.« 1ste Novbr. 1815 til 1ste Mai 1816 S. 7 ff.

haves, i det Mindste i Syd-Grønland, ved alle Colonierne, og yde Overbetjentene den store Behagelighed at have Melk. Ved nogle Colonier kjernes der endogsaa Smør af Gedemelk.

Handlen paa Grønland har altid været monopoliseret, og, naar Perioden fra 1721—1774 undtages, stedse været fort for kongelig Regning. I Aaret 1788 blev der vel nedsat en Commission for at undersøge Spørgsmaalet om man ikke kunde frigive denne Handel, som dengang foraarsagede Statskassen et aarligt Tab af c. 70,000 Rdl. Cour.;*) men denne Commission kom til det Resultat, at det vilde være for betænkeligt at frigive Handlen, da Grønlænderne intet Begreb have om Tingenes forskjellige Værdi, men betale alt hvad der fordres for hvad de i Øieblikket attraa, og paa Grund af deres store Letsindighed bortgive deres uundværligste Fornødenheder for overflødige Gjenstande og Flittergods, saa at egennyttige Mennesker let vilde kunne benytte sig heraf til deres Fordærvelse. Til samme Resultat kom en den 11te April 1835 i samme Øiemed nedsat Commission, og om at det endnu den Dag i Dag af disse Grunde vilde føre til deres Ødelæggelse, og navnlig til Drukkenskabs og Usædeligheds Fremme, og til Culturens og Civilisationens Undergang, hvis man frigav Handlen, derom ere alle Sagkyndige enige.**)

---

*) Med Hensyn til Grønlands ældre Handelshistorie henvises Læseren til 2den Deel S. 229 ff. af A. Bergsøes Skrift: „Om Geheimestatsminister Grev Reventlovs Embedsvirksomhed“.

**) Jfr. Anhang B. til Rigsdagstidenden for 1850. S. 253. Der kan ofte om Foraaret paa sine Steder ligge en Mængde skotske og hollandske Hvalfangere indefrosne i de grønlandske Havne, især ved Noursoak, og ligesom dette allerede nu har en skadelig Indvirkning paa Grønlænderne, vilde det endmere have det naar Handlen blev fri, især da dette Slags Mennesker i Reglen ere af en vindesyg Natur.

I hvert af Aarene 1844—1850 hjemsendtes fra de grønlandske Colonier af efternævnte Produkter:

		1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.	1850.
Spæk	Td.	3,252	2,788	4,790	4,156	3,740	3,410	4,049
Tran	„	3,908	4,710	4,211	6,004	5,703	5,561	5,479
Sælskind	Stk.	34,541	32,260	44,981	45,360	48,700	36,152	48,022
Rensskind	„	14,862	12,446	26,374	8,137	16,412	9,920	10,183
Ræveskind	„	1,749	1,357	2,251	1,345	1,984	2,033	1,219
Bjørneskind	„	15	3	89	25	24	33	52
Hundeskind	„	161	63	146	178	173	235	177
Vandskindsklæder	Sæt	942	566	665	1,143	913	474	818
Vandskindspelse	Stk.	10	33	48	77	151	260	58
Ureen Edderduun	℔	3,002	1,912	3,775	2,568	4,386	2,035	7,043
Tilvirket Fisk	L℔	„	31	72	2,810	7,153	3,865	111
Hvalbarder	Stk.	„	„	2,189	2,082	„	1,911	559

For at vise hvor betydelig Udførslen fra Grønland er tiltagen hvad de vigtigste Artikler angaaer, imod hvad den var i ældre Dage, bemærkes det her at der kun udførtes aarlig:

	i Gjennemsnit	
	i 1782—1784 incl.	i 1804—1806 incl.
Spæk, (dengang udførtes ingen Tran)		
— af Hvaler	1,532 Td.	3,895 Td.
— af Sælhunde	2,107 —	3,610 —
Sælskind	4,867 Stk.	9,989 Stk.
raa Edderduun	1,861 Pd.	6,424 Pd.
Hvalbarder	37,986 —	14,224 Stk.

Værdien af Grønlands Udførsel har i de senere Aar været i stadig Stigen. Det Beløb, som de udførte Artikler ere blevne udbragte til, udgjorde

i Aaret 1845 . . . 203,500 Rbd.
1846 . . . 253,900 —
1847 . . . 256,000 —

1848 . . . 271,500 Rbd.
1849 . . . 309,400 —
1850 . . . 332,100 —

Gjennemsnitsværdien af Grønlands Udførsel i Aarene 1848—50 var saaledes noget over 300,000 Rbd. aarlig, og altsaa forholdsviis efter Befolkningen omtrent dobbelt saa stor som Værdien af den islandske Udførsel, ligesom den ogsaa forholdsviis er en Deel større end den færøiske Udførsel. Efter Værdien at regne udgjør Spæk og Tran henved ⅘, og Skind og Skindvare omtrent ⅙ af Grønlands Udførsel, i det nemlig alle de andre Artikler kun optage nogle enkelte Procent af samme. — Udførslen fra Danmark til Grønland grunder sig paa de derfra indløbende Reqvisitioner, der igjen rette sig efter de tilstedeværende Beholdninger. Gjennemsnitsværdien af Udførslen til Grønland var i Aarene 1847—1849 c. 155,000 Rbd., nemlig for Provisioner (Fødevarer) og Brændsel circa 45,000 Rbd., for Handelsvarer circa 75,000 Rbd., og for Materialier og Inventarier circa 35,000 Rbd. Værdien af det Fadeværk, som aarligen udsendes til Grønland og atter retournerer med Produkter, er ikke medregnet ved de her angivne Værdier af Udførslen til eller fra Colonierne i Grønland. Den udgjorde iøvrigt i forannævnte 3 Aar circa 20,000 Rbd. aarlig.

De udsendte Provisioner og Brændsels-Artikler bestod hovedsageligen af følgende Art Gjenstande:

		1847.	1848.	1849.
Flesk	L℔	710	787	642
Kjød	"	350	574	224
Smør	"	1,344	1,672	962
Erter	Td.	290	317	200
Torfisk	L℔	320	106	112
Byggryn	Td.	268	296	244
Bankebyggryn	"	278	212	204
Skovroggen	℔	38,158	30,100	28,681
Ord. Skibsbrød	"	134,237	292,447	141,708
Grovt Rugmeel	L℔	6,078	4,875	4,862
Malt	Td.	307	353	311
Humle	℔	926	1,164	821
Grove Kakes	"	43,585	130,923	43,415
Brændeviin	Potter	11,896	12,097	9,810
Steenkul	Td.	1,581	1,449	1,671
Bøgebrænde	Favne	149	160	141

De saakaldte Handels-Varer, eller Varer der udsendes til Forhandling, ere Lærreder, Catuner, Bomuldstøier, uldne Varer, forskjellige Sorter Isenkram, især hvad der kan være Grønlænderne nyttigt til deres Fangst, Bræder og andet Tømmer, Krudt og Bly, Rifler, Blik- og Kobber-Tøi, Stads af Baand og Perler, og endelig, hvad Grønlænderne ansee for de vigtigste af alle Artikler, Kaffe, Sukker og Tobak. Til at anskaffe sig dette Slags Gjenstande har hver grønlandsk Familie (paa 5 Personer i Gjennemsnit) 35—40 Rbd. aarlig, hvilket Beløb betydeligt vilde blive forøget, naar Grønlænderne, som nu forbrænde c. ⅔ af Spækket af de Sælhunde, som de aarligen fange og kun sælge c. ⅓ af samme til Handlen, kunde bringes til at forsyne sig med eller anskaffe Brændsel, og bruge Ovne.

Handelsvarerne udsælges i Grønland efter en bestemt, for hvert enkelt Handelsaar, (eller fra 1ste Juli—30te Juni), gjel-

Smed, og nogle Colonister (Arbeidsfolk). De første have Løn mellem 50 og 80 Rbd., og de sidste 36 Rbd. aarlig foruden 6 Rbd. i Haandpenge for hvert paataget Tjenesteaar, og hvad de kunne tjene ved den Leilighed til Bifortjeneste, der oftere gives for dem. Det Kostdeputat, de erholde, er kun tilstrækkelig for en eenlig Mand, skjøndt de i Reglen ere gifte med Grønlænderinder.

Den ringe Grad af Embedsvirksomhed, for hvilken der er Anvendelse i Grønland, besørges af Handelens Inspektører, af hvilke der er to, een for Syd-Grønland og een for Nord-Grønland.*) Inspektøren for Syd-Grønland har 400 Rbd. i Gage og 2 pCt. af Værdien af hvad Inspektoratets Produkter udbringes til i Danmark, hvilke 2 pCt. i Gjennemsnit indbringe ham c. 2500 Rbd. aarlig. Inspektøren i Nord-Grønland har derimod 2000 Rbd. i Gage, men ingen Procenter. Begge Inspektørene have Deputat af Kost som de andre Overbetjente, fri Bolig og Brændsel, samt Kost til visse Tjenestefolk.

Til Skatter og Afgifter kjende Grønlænderne ikke noget. Fattigvæsen findes heller ikke i Grønland. Enken og den Faderløse, og den Kone, hvem Manden ikke længere har Lyst til at have, eller som selv har til Lyst at forlade ham, finder Modtagelse overalt i ethvert Huus hvor der er Plads; og hvor de have Lyst at være, der gaa de hen, og der er Ingen, der siger noget derimod. Naar Trang indtræder overtage de, (ved en tilsidelagt Part af Grønlændernes Deel i Udbyttet af den tidligere for Handlens Regning drevne Hvalfangst grundlagte) saakaldte Hjelpekasser, af hvilke der er 1 i hver af de to Inspektorater, et Fattigvæsens Pligter med Hensyn til interimistisk Understøttelse. Der er ingen Forskjel paa Herre og Tjener,

*) En Række af Artikler af Major Fasting indeholdende Forslag til en Forandring i Grønlands Administration findes i Berlingske Tidende for 1848 Nr. 318 ff.

men Alle ere Lige, og de, der tage Ophold hos Andre fordi de ingen Tilhold have, gjøre kun hvad de selv ville, men forlange heller ingen Løn, men kun Føde og Klæder. Egenlige Præster og Skolelærere findes der ikke i Grønland, men disses Virksomhed besørges af Missionærerne og de indfødte Kateketer. Da Hans Egede, efter at have opholdt sig en Tid lang i Grønland, havde lært det grønlandske Sprog, begyndte han strax paa at undervise Grønlænderne, som dengang befandt sig paa Culturens allerlaveste Trin, og saagodtsom vare uden nogensomhelst Religion og uden Begreber om Ret og Uret, Synd og Straf. I Aaret 1733 erholdt Egede Ordre af Chr. den 6te til at gjøre Forslag til Indretelsen af et Missionsvæsen for Grønland, og efter at hans Forslag var prøvet blev Missionsvæsenet i Grønland ved Reskript af 8de Februar 1737 underlagt det ved Instrux af 10de Decbr. 1711 oprettede Missionscollegium. Missionen skulde besørges paa Kongelig Bekostning ved Hjelp af et Tilskud af 1500 Rdd. af Statskassen og hvad den norske Missionskasse kunde undvære af sit Overskud. Missions-Collegiet blev derhos bemyndiget til efter eget Skjøn at bestemme Missionærernes og Kateketernes (Skolelærernes) Antal. Med forbemeldte Indtægter, saavelsom Renterne af nogle Kapitaler, der fornemmelig skyldte privat Godgjørenhed deres Oprindelse, bleve saaledes den grønlandske Missions Anliggender ordnede. Efter forskjellige Skjæbnens Omskiftelser kan Missionscollegiet, hvis Virksomhed nu, (efter det norske Laplands Afstaaelse til Sverrig, og de ostindiske Besiddelsers Salg), er indskrænket til Grønland, raade over c. 20,000 Rdd. aarlig i det her omhandlede Øiemed, nemlig over et aarligt Tilskud fra Statskassen paa 470 Rdd., et aarligt Tilskud fra den grønlandske Handel paa 14,650 Rdd., samt 1274 Rdd., som ere Renter af den grønlandske Missions egne Kapitaler og Legater, og c. 3600 Rdd., som aarlig tilfalde samme, paa Grund af at det

om de end næsten alle ere Christne, saa at der, naar den nordligste Deel af Landet undtages, kun findes enkelte Hedninger, saa ere deres Begreber dog saa uklare, at derved kun lidet er vundet. Handlens Under-Betjente gifte sig vel i Reglen med Grønlænderinder, men deres Børn opdrages paa grønlandsk og forstaa sjelden Dansk, og den Indvirkning, som disse blandede Ægteskaber kunde have paa den grønlandske Befolkning, gaaer herved for en stor Deel tabt. En Hovedhindring for Oplysningens Udbredelse er, at det grønlandske Sprog er saa overordenlig vanskeligt, at Danske næsten aldrig lære det saaledes, at de kunne tale det uden at blive til Gjenstand for den Spottelyst, der er Grønlænderne saa eiendommelig.*) Da det grønlandske Sprog mangler Ord for alt hvad der ligger udenfor Menneskets laveste Culturtrin, saa maa Man idelig danne nye Ord, f. Ex. Soko Sukker, Punsi Punsch, Kaffi Kaffe o. s. fr., og efterhaanden som Grønlænderne naa en høiere Grad af Civilisation, vil det grønlandske Sprog saaledes blive et Slags Kragemaal. Det er derfor et stort Spørgsmaal om det ikke var ønskeligt at Grønlænderne alle lærte Dansk, og at det grønlandske Sprog efterhaanden blev fortrængt, ligesom det tidligere er skeet med saa mangfoldige andre vilde Sprog. I ethvert Fald vil en nøiere Kundskab til det danske Sprog og Forholdene og Levemaaden i Danmark være nødvendig, naar Grønland skal kunne hæves op paa et høiere Trin af Civilisation.**)

---

*) Jfr. den S. 526 anførte Prøve paa det grønlandske Sprog. Paa Grønlandsk haves i Alt nogle og tredive Smaa-Skrifter, af hvilke en Deel ere udgivne af Direktionen for Handlen.

**) Under Udarbeidelsen af ovenstaaende Afsnit om Grønland har Forfatteren nydt velvillig Bistand af Hr. Handels-Inspekteur Olrik og Hr. Assistent Harboe, hvilke begge paa Grund af deres Embedsstilling have særlig Sagkundskab med Hensyn til de grønlandske Forhold.

D. De dansk-vestindiske Øer*).

Om Øernes Erhvervelse i sin Tid af den danske Regjering, samt om deres Beliggenhed og Størrelse.

Af den store, under Fælles-Benævnelsen Vestindien bekjendte Øgruppe i Havbugten mellem Nord-Amerika og Syd-Amerika høre tre af de til de smaa Antiller**) hørende Øer***), nemlig St. Croix, St. Thomas og St. Jan, til det danske Monarki†). Dette har længst været Tilfældet med

*) Da Man hidtil, selv i Administrationen, har savnet en paalidelig statistisk Fremstilling af de dansk-vestindiske Øers Forhold, har Forfatteren af dette Skrift anvendt særlig Flid paa at tilveiebringe Oplysninger herhenhørende, og er jeg i saa Henseende velvilligen bleven understøttet af Colonialsekretair Schlegel, Colonialsekretair Elberling, det vestindiske Revisionscontoir, Mag. A. S. Ørsted, Justitsraad Fugl, og Dr. med. Hornbeck.

**) Til de store Antiller høre Cuba, Haiti, Jamaica og Portorico. De vigtigste af de smaa Antiller ere: Trinidad, Guadeloupe, Martinique, Dominica, Barbados, Antigua, St. Croix, St. Vincent, Grenada og St. Lucia.

***) Antillerne kaldes ogsaa, efter deres Fortids Beboere, de caraibiske Øer, og den sydlige Deel af Havbugten mellem Nord- og Syd-Amerika, eller den Deel af samme, der begrændses mod Nord af de store Antiller og mod Øst af de smaa Antiller, kaldes derfor det caraibiske Hav. En Deel af de smaa Antiller kaldes Jomfru-Øerne (the virgin Islands), og til disse høre St. Thomas og St. Jan. Naar flere Skrifter anvende Benævnelsen Luvard-Øerne (the windward islands, isles au vent) — modsat Lævard-Øerne (the Leward Islands) — paa vore dansk-vestindiske Øer, da er dette ikke hensigtsmæssigt, fordi denne hele Inddelingsmaade, der desuden nu er forældet, er aldeles usikker, og rettende sig efter det Standpunkt Man vælger til Udgangspunkt, hvorfor de forskjellige Nationer ogsaa anvende Benævnelserne forskjelligt.

†) Krabben Eiland (paa engelsk Crab Island, paa spansk Isla de Vieques), som ligger circa 1½ Mile Øst for Portorico og circa 5 Mile S. V. for St. Thomas, og som næsten er 2 Gange saa stor som denne sidstnævnte, blev vel taget i Besiddelse i Aaret 1682 af den daværende Gouverneur paa St. Thomas, men der reiste sig

St. Thomas. En dansk Skipper ved Navn Erik besejlede allerede under Frederik den 3die denne Ø, som dengang foruden af de indfødte Caraiber ogsaa var beboet af Hollændere, og han var nok den første Danske, som gjorde Reiser til Vestindien. I Aaret 1667 tog Engellænderne Øen i formelig Besiddelse; men da de kort efter erobrede andre vigtigere Øer i Vestindien, forlode de af sig selv St. Thomas, efterat have nedbrudt deres Bygninger og Pakhuse. De Danske vilde nu bemægtige sig Øen*); men Gouverneurerne paa de andre engelske Øer gjorde Indsigelse derimod. Efterat Kong Christian den 5te i den Anledning havde gjort Forestillinger ved det engelske Hof, blev Øen imidlertid i Aaret 1671 af Kong Carl den 2den i England erklæret for dansk Eiendom, og samme Aar blev der ved Octroi af 11te Marts oprettet et vestindisk Compagni, under hvilket den guineiske Handel 3 Aar senere blev henlagt. — St. Jan blev, paa Grund af at den ligger saa tæt op til St. Thomas, betragtet som en derunder hørende Eiendom, skjøndt den ikke førend i Aaret 1717 erholdt sine første Beboere ved at nogle af Indvaanerne paa St. Thomas flyttede over til samme.

St. Croix var fra først af beboet af en Coloni af Hollændere, der senere blev fordrevet af Engellændere, der bleve

---

strax Strid om Øens Besiddelse med den engelske og spanske Krone, og paa Grund af disse, senere flere Gange fornyede Stridigheder, (jfr. Schlegels S. 559 nævnte Skrift S. 533, og Etatsraad Hoffs Efterretninger om St. Thomas og dens Gouverneurer, Kbh. 1791), var i lang Tid Ingen i Besiddelse af samme. Nu er denne frugtbare Ø, som allerede har en ikke ubetydelig Befolkning, og som beskyldes for at være et Tilflugtssted for Slaveskibene, i Spaniens faktiske Besiddelse.

*) Allerede fra den 6te Mai 1665 har Man et aabent Brev til Erik Nielsen Smed om en Ø i Vestindien, kaldet St. Thomas, at indtage og besætte.

fordrevne af Spaniere, som atter i Aaret 1650 bleve fordrevne af Franskmænd, der i Aaret 1695 forlod Øen og flyttede til St. Domingo, hvorefter St. Croix henlaa øde til den i Aaret 1733 af Kong Ludvig den 15de blev solgt for 750,000 Livres (175,000 Rdlr. dansk Courant) til det daværende dansk-vestindiske Compagni*), som i Anledning af denne nye, i Juni 1734 overtagne**) Acqvisition den 5te Februar 1734 fik en ny Octroi. Dette Compagni erholdt en halv Snees Aar senere, som nærmere omtalt i det Følgende, ved Frdg. 27de Marts 1747 et fuldstændigt Monopol paa Handlen paa

*) Udførlig Underretning om Maaden, paa hvilken de vestindiske Øer ere komne under den danske Krone, findes i Etatsraad Hosts 1791 udgivne Efterretninger om St. Thomas og dens Gouverneurer, hvilket er det vigtigste Kildeskrift til Øernes Historie indtil Aaret 1776, og i den første Trediedeel af Pastor J. P. Knox's i Aaret 1852 udgivne Skrift: A historical Account of St. Thomas, with its rise and progress in commerce; missions and churches; climate and its adoption to invalids; geological structure; natural history, and botany, and incidental notices of St. Croix and St. Johns, slave insurrections in these islands, emancipation and present condition of laboring classes. New York 1852. 271 S., samt i Schlegels i Aaret 1793 udgivne statistiske Beskrivelse af de fornemste europæiske Stater, S. 528 ff., hvor ogsaa de ældste Skrifter, som handle om disse Øer, findes anførte.

**) I Colonialcontoiret opbevares et Manuskript fra Aaret 1765 i 6 tykke Qvartbind, betitlet „Christian Martfeldts Samlinger om de dansk-vestindiske Øer St. Croix, St. Thomas og St. Jan“. Første Bind af samme indeholder Gouvernementsbefalinger o. a. desl., andet Bind Colegialbreve fra Kjøbenhavn, Instruxer o. a. desl., tredie Bind Dokumenter og Oplysninger af forskjellig Art, Øerne angaaende, dog især St. Thomas betræffende; fjerde og femte Bind en udførlig Beskrivelse af St. Thomas, og sjette Bind Materialier til denne Øes Beskrivelse. Den, der ret tilbunds vil studere Øernes Historie, vil her for Tiden før 1765 blandt meget Makulatur kunne finde adskilligt Belærende. I Begyndelsen af 3die Bind af dette Manuskript findes en detailleret Beretning om de Ceremonier og Høitideligheder, med hvilke St. Croix blev overleveret af de Franske.

Øerne, og dette Monopol blev disse saa trykkende, at Folkemængden og Velstanden gik tilbage istedetfor fremad, hvorfor Regjeringen paa Indvaanernes Ansøgning i Aaret 1754 bestemte sig til at kjøbe Øerne af Compagniet, hvis Aktier, 1250 i Tallet, den indløste med 1000 Rdlr. Cour. pr. Aktie, ligesom den ogsaa betalte Compagniets Gjeld, der beløb sig til 989,446 Rdlr., saa at den hele Udløsning kostede Statskassen 2,239,446 Rdlr. Courant*).

De tre her omtalte Øer have langt fra ikke den Størrelse, som lige indtil den nyeste Tid er bleven tillagt dem i forskjellige Skrifter, hvad en løselig Opmaaling med Passeren paa de store Korter man har over samme**) allerede er tilstrækkelig til at vise. General Oxholm, (som ved at forfatte Korter over St. Croix og St. Jan, og ved at udgive en Beskrivelse over St. Croix, har viist sin Sagkundskab og sin Interesse for den omhandlede Slags Undersøgelser, og som ved sin overordnede Embedsstilling havde

*) Jfr. Schlegel l. c. S. 567 og 568. Med Hensyn til hvormeget Regjeringen, efterat have solgt nogle ved Overtagelsen af Øen erhvervede Plantager til Grev Schimmelmann, kan siges at have tabt ved den hele Operation, findes Oplysning i Nathansons Danmarks Statshuusholdning, 2den Udg., S. 347.

**) Over St. Croix haves et meget stort Kort, optaget af General Oxholm. Over St. Thomas har Dr. med. Hornbeck i Aarene 1835—1839 optaget et Kort, som i Aaret 1845 er udgivet i en Størrelse af $\frac{1}{20000}$ af den virkelige Størrelse. Over St. Jan haves et i Aaret 1780 optaget stort Kort af General Oxholm. Af Søkort-Arkivet er i Aaret 1849 udgivet et Søkort over alle tre dansk-vestindiske Øer, samt de omliggende spanske og engelske Øer, (jfr. Nyt Arkiv for Søvæsenet 2den Række 4de Bd. Pag. 280 ff., hvor Beliggenheden og Høiden er angivet for et meget betydeligt Antal Punkter paa de 3 Øer), og i Aaret 1822 et Søkort med tilhørende Beskrivelse (begge Dele forfattede af Capitain L. J. Rohde) over Sydsiden af St. Thomas, og navnlig over St. Thomas Havn.

god Leilighed til at erhverve sig de fornødne Oplysninger), angiver i en Indberetning til Kongen af 4de Mai 1818, som jeg har fundet i Arkivet, ved at omtale hvor stor Befolkningen var pr. □Miil, St. Croix's Størrelse til 3½ □Miil, St. Thomas's til 1½ □Miil og St. Jan's til henved 1 □Miil*); og dette stemmer ogsaa ganske med Matriklernes Angivelse af St. Croix's Areal (By-Grund incl.) til 51,243 Acres (Agre), hver til 40,000 □Fod eller 10,000 □Alen, St. Thomas's til 15,989 Acres, og St. Jans til 13,802 Acres, hvilket Sidste er = $\frac{1}{18}$ □Miil**).

St. Croix's Sydvestspidse ligger under 17° 41′ 00″ n. Br. og 77° 31′ 43″ v. L. fra Kjøbenhavns Meridian, og dens Østspidse under 17° 55′ 11″ n. Br. og 77° 14′ 38″ v. L. Dens Afstand fra Kjøbenhavn er i lige Linie circa 1075 Mile; og Seiladsen fra Danmark til Vestindien, der for Passatvindens Skyld gaaer ned forbi Madeira, (N.B. for samme, hvis Man kan finde Passatvinden saa tidlig), udgjør circa 1300 Mile, og medtager i Reglen circa 7 Uger, skjøndt den under særdeles heldige Omstændigheder kan gjøres i 4 Uger, medens Seiladsen fra Vestindien til Danmark, der for Passatvindens Skyld i Almindelighed gaaer c. 50 Mile Østen om Bermudas Øerne, kun er c. 1150 Mile. Med de fra Southampton i England hver 14de Dag afgaaende Dampskibe kan Man gjøre Reisen i 18 til 20 Dage for en Bekostning af 270 til 450 Rbd., efter Kahyttens Beskaffenhed. Afstanden fra Øens østligste Deel til

---

*) I Henseende til Størrelse kan St. Croix saaledes sammenlignes med Femern, St. Thomas med Taasinge og St. Jan med Amager. I Form har St. Croix megen Lighed med Langeland, kun at den har sin største Udstrækning fra Vest til Øst, og ikke som Langeland fra Syd til Nord.

**) Al Jord paa Øerne er opmaalt, da selv de aldeles ubrugbare Strækninger høre under en Plantage.

dens vestligste er henimod 5 Mile, hvorimod Afstanden fra dens sydlige til dens nordlige Kyst paa den vestlige Halvdeel af Øen kun er 1¼ Miil, og paa den østlige Halvdeel endogsaa kun fra ¾ til ¼ Miil, ja paa dens østligste Pynt endogsaa endnu kortere.

St. Thomas ligger circa 8 Mile Nord for St. Croix, og fra Christiansted til St. Thomas By er der circa 9¼ Mile. Dens Vestspidse ligger under 18° 21′ 18″ n. Br. og 77° 43′ 24″ v. L., og dens Østspidse under 18° 20′ 22″ n. Br. og 77° 31′ 33″ v. L. Afstanden fra Øens østligste Spids til dens vestligste er 3 Mile, og Afstanden fra dens Sydkyst til dens Nordkyst varierer mellem ¾ Mile og ⅛ Miil.

Paa St. Jan, (paa engelsk St. Johns, paa fransk St. Jean), som ligger ¾ Miil Øst for St. Thomas, er Afstanden fra dens østligste til dens vestligste Spids 2 Mile; og den største Afstand fra dens sydlige til dens nordlige Kyst 1 Miil. Reisende befordres imellem St. Thomas og St. Jan i Ro- eller Seilbaade, og den korte Seilads fra Smithsbay paa St. Thomas til Cruxbay paa St. Jan tilbagelægges i Reglen omtrent i en Time. Afstanden mellem St. Jan og den engelske Ø Tortola er ikke større end at Man paa det snevreste Sted kan ro derover i en Snees Minutter, hvorimod Man til at seile op til Byen Tortola bruger et Par Timer.

Fra Portorico ligger St. Thomas i en Afstand af circa 8 Mile, og St. Croix i en Afstand af circa 14 Mile.

Alle de tre heromtalte Øer ere af bjergfuld Natur, men fornemmelig gjelder dette dog om St. Thomas og St. Jan, der næsten ganske bestaa af steile Bjerge. Kun i Nærheden af Byen St. Thomas ere Veiene derfor fremkommelige tilvogns; Resten af Øen bereises kun tilhest. Paa en stor Deel af St. Jan kunde Man vel kjøre, men der haves saagodtsom ingen Vogne (Gigge) paa Øen. Produkterne kjøres dog saavel paa St.

Thomas som paa St. Jan paa lavhjulede Karrer, der trækkes af Oxne eller Muler. St. Croix bestaaer derimod for største-delen af fladt Land med bølgeformig Overflade, og kun paa Nord- og Østsiden har Øen Bjerge at fremvise.

Om Øerne i orographisk-geognostisk Henseende.

I geognostisk Henseende frembyde de heromtalte Øer og Nabo-Øerne en saa fuldkommen Overeensstemmelse, at de maa antages oprindelig at have dannet en større Ø, der ved en senere Jordomvæltning er bleven søndersplittet i en Mængde mindre. Imidlertid skulle vi dog i det Følgende gjøre dem hver for sig til Gjenstand for en kort orographisk-geognostisk Betragtning*).

St. Croix kan med Hensyn til Fordelingen af Høiland og Lavland sondres i 3 Partier, i det fladt Land med en bølgeformig Overflade indtager den største Deel af Sydsiden og derpaa strækker sig som et bredt Bælte op midt igjennem Øen, og saaledes adskiller det nordvestlige Høiland fra det østlige. I dette sidst nævnte østlige Høiland holder Bjergkjæden sig omtrent midt imellem den nordlige og den sydlige Kyst; dens høieste Toppe hæve sig c. 800 Fod, og paa tre Steder er den gjennembrudt af tvers

---

*) Det Ovenanførte om Øernes geognostiske Forhold skyldes, ligesom det i det Følgende om Planteriget og Dyreriget Anførte, Mag. A. S. Ørsted, som med paaskjønnelsesværdig Beredvillighed har efterkommet Forfatterens Opfordring om at yde sin sagkyndige Bistand. Om Øernes geognostiske Forhold er Oplysning meddeelt i Geology of St. Croix by Prof. Hovey i Silliman: American Journal. Vol. 35, Pag. 75, og i: „Die Jungfrau Inseln in geologischer und klimatischer Hinsicht von Robert Schomburgk i Berghaus's Almanach für das Jahr 1837, samt i Afhandlingen „Nogle Bemærkninger over St. Thomas Geognosi“ af Dr. med. Hornbeck i Forh. ved de skandinaviske Naturforskeres 2det Møde, og S. 208 ff. i Knox's S. 559 nævnte Skrift.

igjennem Øen sig strækkende Dale, af hvilke især den østligste kun er hævet lidet over Havfladen. Det nordvestlige Høiland dannes af en Hovedkjæde, som strækker sig langs med Kysten, og som i den vestlige Deel udsender flere Arme, hvorved der opstaaer et smukt lille Bjergland, rigt paa Naturskjønheder, med steile Skrænter og dybe Dale, og gjennemstrømmet af Aaer, der i Regntiden svulme til Bjergstrømme. Hele den nordlige Side af denne Hovedkjæde sænker sig temmelig brat ned mod Havet. Veien, som gaaer langs med Nordkysten, (via Oxholmia), er derfor paa mange Steder hugget gjennem Klipperne, saa at man her paa den ene Side har de steile Bjergsider med den overhængende tropiske Vegetation, paa den anden Side det dybe blaa Hav; og den Deel af Kysten, som ligger imellem Maroonbjerget og Hamsbluf, bestaaer af høie utilgængelige Klippevægge. Hovedkjædens Middelhøide er neppe mere end 500 Fod; men paa to Steder hæver den sig i temmelig regelmæssige isolerede Bjergtoppe af mere end den dobbelte Høide (Mount Eagle 1160′ og Blue Mountain 1100′). Det tredie Parti af Øen, eller Lavlandet dannes af en kun lidet hældende Skraaplan, som strækker sig fra det nordlige Høilands Fod til Sydkysten, og desuden indtager hele den midterste Deel af Øen, som ligger imellem begge Høilandspartierne. Hovedveien paa Øen, eller den saakaldte Centerlinie, gaaer næsten midt igjennem Lavlandet. Man kjører her som paa et Gulv gjennem smukke Alleer af Cocospalmer; og kun i Omegnen af Christiansted hæver den herombandlede Deel af Landet sig i høie Bakker med bølgeformig Overflade. Det høieste Punkt her er den Bakke, hvorpaa Guvernørens Bolig (Bülowsminde) ligger, og som næsten stiger til 600 Fod. Det er dette Lavland, som udgjør den mest dyrkede Deel af Øen, og som har forskaffet den Navnet „Vestindiens Have.“ Landet seer her ud som en stor sammenhængende Mark med Sukkerrør, der kun afbrydes ved Plan-

tagerne med deres Haver, de smukke Vaaningshuse og de regelmæssigen anlagte Negerboliger, der see ud som smaa Landsbyer. De fleste Aaer have deres Udspring fra den sydlige Skraaning af det nordvestlige Høilands Bjerge og løbe derfra lige mod Syd gjennem Lavlandet. Ved stærke Regnskyl svulme de undertiden saaledes, at de foraarsage Ødelæggelse paa de omkringliggende Plantager og Marker. Kun to større Aaer løbe ud mod Vest, og paa hele den østlige Deel af Øen findes der næsten ingen; og hele Øen over ere Aaerne desuden, med Undtagelse af nogle af de største, ganske blottede for Vand i de tørreste Maaneder. Egentlige Søer med ferskt Vand findes ikke paa Øen, men de saakaldte Laguner og Saltpander, som dog nærmest høre herhen, bidrage ikke lidet til at give visse Kyststrækninger, fornemmelig langs med Sydsiden af Øen, et eiendommeligt Præg. De ville nærmere blive omtalt i det Følgende; og her skal kun bemærkes, at de opstaa derved, at en Bugt bliver ved en Havstok — det vil sige en Vold af Sand og Grus, som opkastes ved stærke Storme — mere eller mindre fuldstændigen afstemmet fra sine Forbindelser med Havet. Lignende Dannelser ere meget almindelige ved de danske Øers Kyster (der findes saaledes en meget stor paa Syd-Enden af Langeland), hvor de efterhaanden forvandles til Ferskvandsøer, og disse igjen i Aarhundredernes Løb til Tørvemoser; men i de tropiske Lande blive de, naar de have stadigt Tilløb af ferskt Vand og ved en smal Kanal staae i Forbindelse med Havet, til Laguner der altid indeholde brakt Vand; hvorimod de kaldes Saltpander, naar de ikke have noget Tilløb af ferskt Vand og heller ikke noget Afløb i Havet, men kun til enkelte Tider ved ualmindeligt Høivande modtage Vand fra Havet, i det Havstokken da overskylles. I de Maaneder, i hvilke, der falder mest Regn, danne de Saltsumpe; men i de tørreste Maaneder fordampes

Vandet i flere af dem aldeles, og Jorden overtrækkes med en Saltskorpe, der undertiden indsamles til Forbrug.

St. Croix henhører ifølge sin geognostiske Sammensætning til 3 forskjellige Formationer: 1) den postdiluviale eller alluviale Formation; 2) en tertiair Kalkformation; og 3) en Formation, hvori hærdnet Leer er fremherskende, men hvis Dannelsestid af Mangel paa Forsteninger ikke nærmere kan bestemmes. Den førstnævnte af disse Formationer, eller de Dannelser og Forandringer, som falde indenfor den nærværende Jordperiode, (de saakaldte postdiluviale, alluviale eller quaternaire), ere indskrænkede til de yderste Kyststrækninger. Hertil høre de nyligen omtalte Havstokdannelser, af hvilke især den store Saltpande, Krausses Lagun, og Vestende-Saltpanden, som alle ligge ved Sydkysten, fortjene at omtales. Desuden forekommer der, fornemmeligen langs med Vestkysten fra Hamsbluf til Frederiksted, et smalt Bælte af en Kalkdannelse, som endnu stadigen fortsættes. Denne meget nye Kalksteen opstaaer ved at Skaller og Brudstykker af Koraller kastes i Forening med Sand og smaa Stene op paa Kysten ved Bølgeslaget, og i det de nu bestandigen overstænkes af det meget kalkholdige Søvand, som ved den høie Varme meget hurtigen fordamper, danner der sig en Kalkcement, som forbinder de løse Masser til en haard og fast Kalkconglomerat. Heri forekomme de Conchylier, som have en tyk og haard Skal, (saasom Strombus gigas, Turbo Pica, Arca Noæ o. m. a.), næsten uforandrede, og ligeledes findes her Potteskaar, Jernredskaber o. a. d., som godtgjøre denne Kalksteens nye Dannelsestid.

En Kalksteen, som er dannet i den Periode, der er gaaet lige forud for den nærværende Jordperiode, eller i den saakaldte tertiaire Periode, indtager en meget stor Deel af Øen, nemlig Størstedelen af det Parti, der i det Foregaaende er blevet betegnet

som Lavland. De nederste Lag, der især komme tilsyne ved Sydkysten, bestaa næsten udelukkende af Koraller og Skaller, som danne en reen, som oftest temmelig løs Kalksteen; de øverste Lag derimod bestaa af Kalkmergel der er af forskjellig Beskaffenhed, idet den snart er meget løs og kun dannet af næsten reen Kalk, snart er blandet med Sand og saa haard, at den kan anvendes som Bygningssteen. Denne Kalkdannelse har en stor Udbredning paa de fleste af de vestindiske Øer, og er navnlig den samme som forekommer paa Barbados, Antigua, Jamaica, Cuba o. m. a. Den stemmer i flere Henseender meget overeens med Koralkalken ved Faxø; den er dannet under lignende Forhold, og har en stor Rigdom paa Forsteninger af Havdyr, der ikke ere meget forskjellige fra dem, som endnu leve ved de vestindiske Øers Kyster*). Kalkstenen kommer kun paa enkelte Steder tilsyne paa Overfladen, da den næsten overalt er bedækket af et flere Fod mægtigt Leerlag, som ved Regnskyl og af Aaerne er bragt ned fra Nordsidens Høiland, og som nu betinger den store Frugtbarhed, af hvilken hele denne lavere Deel af Øen er i Besiddelse. Hvor den nøgne Kalk fremtræder er Overfladen gold og ufrugtbar, og det er den ligeledes paa de Steder hvor Kalken er bedækket med Sand. Dette finder fornemmeligen Sted paa det sydvestlige Deel af Øen, navnlig hele den Deel, som ligger sydvest for Stony Ground. Regnen forsvinder her ligesaa hurtigen som den falder, da Jordbunden bestaaer af Sand, som hviler paa en meget porøs Koralkalksteen.

Den tredie Dannelse, som forekommer paa St. Croix, indtager den Deel af Øen, der i det Foregaaende er bleven

---

*) Navnlig forekomme Arter af Slægterne Trochus, Solarium, Conus, Bulla, Cypraea, Arca, Chama, o. m. a., men især to Arter af Cerithium.

betegnet som Høiland, altsaa hele den Deel, som ligger Nord og Øst for Kalkformationen, og som i det Hele har Charakteren af et vildt Bjergland. Den fremherskende Bjergart her er en hærdnet Leerart, der er mere eller mindre tydelig sondret i Lag, som ere hævede under en Vinkel, der neppe noget Sted er under 45°, men oftest 70°—80°, ja ofte endog 90°. Lagene ere snart skiferagtige, snart bølgeformede, og variere meget i Haardhed, eftersom Kiselen er mere eller mindre fremherskende i deres Sammensætning. Et meget almindeligt og charakteristisk Forhold ved Lagene i denne Dannelse er, at de ofte ere gjennemskaarne af diagonale Kløvningsflader, som staae 1—3 Tommer fra hinanden, og som undertiden gaa parallelle, men dog som oftest straane mere eller mindre mod hinanden. Ved disse Kløvninger, som krydse hinanden, sondres Lagene i kantede, støtteformede eller rhomboidale Smaastykker. Paa nogle Steder er der ingen tydelig Sondring i Lag, men der findes kun støtteformede Blokke, som i det Hele have Charakteren af Trap. I de høie steile Strandskrænter ved Hamsbluf ere de næsten lodrette Lag mærkelige ved deres bølgeformige Beskaffenhed. Paa Sydkysten i Nærheden af Østenden forekomme afvexlende Lag af Skifer og Sandsteen, som ere hævede under en Vinkel af 45°, og paa den lille Øe Grøn Kay, som ligger Øst for Christianssted, fremtræder Granit, dog maaskee kun som Gangmasse. Den totale Mangel paa Forsteninger har hidtil gjort det umuligt at bestemme, i hvilken Periode disse Bjergmasser ere dannede. De stemme i flere Henseender overeens med Grauwakken; men det er vel muligt, at de ere meget yngre. Lagenes betydelige Afvigelse fra den horizontale Linie viser at de ere skudte iveiret ved meget voldsomme Virkninger af plutoniske Kræfter.

St. Thomas og St. Jan ere begge Klippeøer, hvis Kyster næsten overalt hæve sig brat op af Havet, og som

saaledes ganske ere blottede for Lavland. Kysterne ere i den Grad indskaarne af Havet, at hver af disse Øer, uagtet deres ringe Størrelse, ikke tæller mindre end c. 40 større og mindre Bugter. De stemme ogsaa saa nøie overens i deres Bygning, at de bedst kunne betragtes under Eet. Det er nemlig den samme Hovedkjede med sine Bikjeder, som stryger baade igjennem dem og hele den omliggende Øgruppe, men som paa enkelte Steder er gjennembrudt af Havet. Hovedkjeden begynder omtrent midt paa Virgin Gorda gaaer gjennem Øerne Scrub og Tortola, træder frem paa St. Jan imellem Water-Limon Bay og Brynes Bay, og udsender derpaa tvende Arme mod Sydost, som indeslutte den maleriske Coral Bay. Paa St. Thomas træder denne Kjede frem ved Kokpoint, gaaer herfra midt igjennem Øen til Vestenden, og hæver sig i sin høieste Top til c. 1500 Fod. En nordlig Bikjede tager sin Begyndelse paa Tortola, træder frem paa St. Jan i det høie, fremspringende Bjerg Mary Point, som kun staaer i Forbindelse med Øen ved en meget smal og lav Landtunge, fortsætter sig over en Række af smaa Klippeholme fra Loango Kay til Thatch Kay, og træder atter frem paa St. Thomas mellem Tutu Bay og Store Nordside Bay som en Række høie Bakker, der ved den store Længdedal, i hvilken Plantagerne Mandal, Løvenlund og Canaan ligge, er adskildt fra Hovedkjeden Foruden denne nordlige Bikjede er der ogsaa en sydlig, som strækker sig fra Redhook til Indløbet af Havnen, og imellem denne og Hovedkjeden findes det eneste Planland paa St. Thomas. Øen hæver sig nemlig for størstedelen steilt op af Havet, saaledes at dens Syd- og Nord-Kyst skraane mod hinanden og derved danne en skarp Ryg, der paa sit Høieste er 1521 danske Fod over Havet. St. Jan har en endnu mere vild Klippenatur end St. Thomas, og frembyder derfor ogsaa en ualmindelig Rigdom paa Naturskjønheder. De smalle Bjergstier løbe langs med steile

Skrænter og dybe Dale, eller snoe sig i Zikzak op til Toppen af høie Punkter, hvorfra man har en viid Udsigt ud over Skovtoppene til Havet. Den skarpe Modsætning af Planternes livlige grønne Farve, Havets dybe Blaa og de talrige mørke Holme og Øer, som overalt dukke frem, bidrager til at frembringe et Landskab af en ganske ualmindelig Skjønhed. Næsten overalt seer man Spor af de voldsomste Virkninger af plutoniske Kræfter, som have skudt Bjergene iveiret og søndersplittet de haardeste Klippemasser, saa at mange Strækninger ere bedækkede af store løse Steenblokke og aldeles uskikkede til Dyrkning. Imellem Cathrineberg og l'Esperance ere saadanne Klippestykker paa flere Steder stillede ovenpaa hinanden med saa megen Regelmæssighed, at de minde om de skandinaviske Kæmpegrave. Det høieste Punkt er ved Bordeaux, der hæver sig til 1150 Fod. Kun paa et eneste Sted findes et lille Plateauland, nemlig mellem Adrian og l'Esperance. Den største Aa har sine Kilder ved Rustenberg, og svulmer efter hæftige Regnskyl til en rivende Bjergstrøm, der i Nærheden af Reef-Bay danner to smaa Vandfald. Klipperne i Nærheden af Vandfaldene bestaa af en graaliggrøn eller rødligbrun Kalksteen, og af Porphyr med en haard, graasort Grundmasse med sparsomt indblandede smaa hvide Feldspathkrystaller, og ere mærkelige ved indhuggede Figurer eller Hieroglypher, de eneste Mindesmærker, som findes paa de her omhandlede Øer fra Caraibernes Tid. — St. Thomas og St. Jan frembyde i deres geognostiske Sammensætning endnu mindre Afvexling end St. Croix. Her forekommer nemlig foruden det Conglomerat af Muslingskaller, Sand og Rullestene, som tilhøre den nærværende Tid, kun den samme ældre Dannelse, som indtager det nordvestlige og østlige Høiland paa St. Croix. Den frembyder ogsaa her i det Væsentlige samme Forhold; dog ere porphyritiske og trapagtige Bjergarter meget mere fremherskende.

Den blaalige Grønsteensporphyr, som udgjør Hovedbjergarten paa St. Thomas, udmærker sig ved Tendents til en uregelmæssig Lagdeling, hvorved den sondrer sig i store kantede Stykker. Den danner saaledes ved Patrick-Point ved den sydøstlige Ende af Øen en stor fritstaaende Støtte, der er af Vigtighed for Navigationen langs med denne Kyst, da den tjener som Landmærke for en under Havet skjult Klippe. Paa flere Steder ved Sydkysten, men fornemmeligen paa den Deel, som peger over mod den lille Ø Saba, (Redpoint), findes en Bjergart, som synes at være af vulkansk Oprindelse. Den træder ligeledes frem paa bemeldte Ø, der ogsaa ifølge sin Form kan antages at være et Hævningskrater. Paa Nordsiden af St. Thomas, vest for Plantagen Løvenlund, er Landeveien skaaren igjennem en blaasort fiin Leerskifer, og paa den nordøstlige Pynt af Øen, Colipoint, fremtræder en meget haard, blaagraa, paa Forsteninger særdeles rig Kalksteen, deels i løse Blokke, deels i faststaaende Lag, som af Knox i hans ovenciterede Skrift angives at være henført til Oolithformationen af en engelsk Geolog, men som dog rimeligviis hører til Kridtformationen. Og saa paa St. Jan er Grønsteensporphyren den meest fremherskende Bjergart; men her forekommer ogsaa hyppigen lige fra Kysten indtil de høieste Punkter af Øen en tæt, graa Kalksteen.

Om de klimatiske Forhold.

Hvad de heromhandlede Øers klimatiske Forhold angaaer, da kunde Man allerede af deres Egenskab som Øer, der overalt ere omgivne af Oceanet, og af deres Beliggenhed under Vendekredsen kun 17 til 18° Grader fjernede fra Æqvator, slutte sig til at de maa have et tropisk Ø-Klima, eller en meget høi Varmegrad, der saavel i alle Aarets Maaneder, som i alle Døgnets Timer viser en meget ringe Variation, — altsaa

en uafbrudt Sommer. Som Følge af Øernes Beliggenhed under Vendekredsen er Dagenes Længde ogsaa hele Aaret rundt omtrent den samme. Den længste Dag er nemlig 13¼ Time, den korteste 10¾. I Begyndelsen af Mai og August er Solen lige i Zenith saa at dens Straaler falde lodrette, og paa de øvrige Tider af Aaret er Solstraalernes Obliqvitet kun ringe. Da Øerne imidlertid dog ligge circa 250 Mile Nord for Æqvator og tæt omgivne af det aabne Hav med den fra samme kommende forfriskende Søvind, som i Reglen hver Morgen lidt efter Solens Opgang begynder at blæse fra Østen, og da Transspirationen foregaaer meget let i den rene og tynde Luft, og da hele Levemaaden er indrettet paa at undgaa Varme, er samme langt fra ikke saa trykkende som paa Fastlandet under Æqvator, eller saa meget til Besvær, som man i Almindelighed er tilbøielig til at antage. Forhenværende Landphysikus paa St. Thomas, Dr. Hornbeck, har i Aarene 1827—1839 holdt en meteorologisk Journal, som nu opbevares i Videnskabernes Selskabs meteorologiske Committees Arkiv. Af denne Journal har Forfatteren af dette Skrift udtaget Optegnelserne for Aarene 1829, 1830, 1834, 1835 og 1836, i hvilke der kun ere ganske enkelte Dage paa hvilke den flittige Iagttager har været forhindret i at gjøre sine Observationer, og efterat de enkelte Huller ere blevne udfyldte ved at tage Middeltallet af Observationerne paa de de tilsvarende Dage for de 4 andre Aar, have Middeltals-Udregningerne givet følgende Resultat for Temperaturen i Skyggen*).

*) De til Resultat erholdte Gjennemsnitstal ere alle formindskede 0, 6 Grad, fordi det ved Undersøgelse befandtes at det af Dr. Hornbeck benyttede Thermometer viste 0, 3 Grad høiere end Thermometret i den botaniske Have, der atter viser 0, 3 Grad høiere end Thermometret paa Observatoriet paa runde Taarn, der ansees som Normal-Thermometer.

	Kl. 7 Morgen.	Kl. 4 Efterm.	Kl. 8 Aften.
	Reaumur.	Reaumur.	Reaumur.
Januar	19,3	21,0	19,7
Februar	19,2	21,2	19,8
Marts	19,4	21,6	20,1
April	19,9	21,7	20,3
Mai	20,4	22,1	20,7
Juni	21,1	22,7	21,4
Juli	21,6	23,3	21,8
August	21,5	23,2	21,6
September	21,4	23,1	21,7
October	21,0	22,7	21,4
November	20,4	22,1	20,9
December	19,3	21,1	19,8
Middeltal	20,4	22,1	20,8

Høieste Varmegrad i disse 5 Aar 27,4.
Laveste Do. Do. 16,4.

Den ovenanførte Udregning taber lidt af sin Værdi ved at det Thermometer, der er brugt ved Observationerne, har hængt under Tag (skjøndt udsat for Gjennemtræk), og ikke frithængende i Luften paa et skyggefuldt Sted, og Resultaterne for Morgen og Aften ere saaledes sandsynligviis heelt igjennem noget lavere end her er angivet. Imidlertid give Jagttagelser af Dr. Donavans og af R. Schomburgk for den nærliggende Ø Tortola den samme Middelvarme, nemlig 21°, 1 Reaumur, og en Række af Pastor Knox i Aarene 1845—1847 incl. anstillede Observationer give endogsaa et noget høiere Resultat, nemlig en Middelvarme af 21°, 8 Reaumur. Efter disse sidstnævnte Observationer har i disse 3 Aar Middeltemperaturen paa St. Thomas været:

Januar . . . . 20,7 *) Februar 20,4

*) Jfr. Knox's S. 559 nævnte Skrift p. 179—194, hvor Angivelser af Middelvarmen for en Mængde af de vestindiske Øer findes an-

Marts	21,1	August	23,0
April	21,1	September	23,1
Mai	21,6	October	22,8
Juni	22,6	November	22,1
Juli	22,8	December	21,4

Aarlig Middelvarme . . . . 21,8.
Høieste Varmegrad i disse 3 Aar 26,0.
Laveste 15,4
Største Temperaturforskjel i samme
Maaned i disse 3 Aar . . . . . 8,5.

Middeltemperaturen i den varmeste Maaned er ifølge det Foranførte kun et Par Grader høiere end i den mindst varme Maaned. Dagens forskjellige Tider frembyde ligeledes saa ringe Forskjel, at Temperaturen paa den varmeste Tid, nemlig Kl. 2, kun er et Par Grader høiere end Morgen- og Aftentemperaturen. Solen staaer hele Aaret om op Kl. 5 til 6. Kl. 4 om Morgenen er derfor den køligste Tid i Døgnet, (og Afkølingen kan da være særdeles følelig, endog naar Man er tilsengs, hvor Man sædvanlig ligger uden Teppe kun med et Lagen over), og Kl. 8 om Morgenen er Temperaturen i Reglen den samme som Kl. 8 om Aftenen. De ovenanførte Angivelser for Morgenerne vise derfor ogsaa omtrentligen Nætternes Temperatur. Paa den mindst varme Aarstid er Nætternes almindelige Temperatur saaledes 18 til 19 Grader, og kun sjeldent og undtagelsesviis synker den til 17 Grader, og naar Man i Vestindien ofte finder Nætterne kolde, da er det kun fordi

---

førte. Knox's Observationer ere angivne i Centigrader, der her ere reducerede til Reaumur. Paa de større Øer under samme Bredegrad, eller endog nærmere Æqvator, er Middeltemperaturen noget lavere end paa St. Thomas, fordi der om Natten paa samme blæser en kjølig Landvind.

Nervesystemet ved den bestandige Varme bliver meget sensibelt for Temperaturforandringer. I Solen stiger Varmen til 35 til 40 Grader. Europæerne kunne derfor heller ikke taale at opholde sig i længere Tid under aaben Himmel, og udsætte sig ved at gjøre det for Feber eller Solstik, hvorfor man ogsaa ofte seer baade Mandfolk og Fruentimmer bruge Solskjerme naar de tilfods eller tilhest ere ude i den brændende Soelhede; og mere end 2 til 3 Timer Morgen og Aften tillader Solen ikke Europæerne ret vel at gjøre Excursioner, da Aften- og Natluften er farlig for Sundheden. Negerne kunne vel taale at ligge og sove lige under Middagssolens lodrette Straaler; men dog ogsaa paa dem virker Heden afkræftende, og de danske Matroser, som ankomme til Vestindien, overgaa i Kraft langt de stærkeste Negre. De vildeste Heste og Oxer tabe ogsaa naar de have været nogen Tid paa Øerne deres Vildhed og blive ganske spagfærdige.

Regnmængden er paa de dansk-vestindiske Øer, hvad der ogsaa gjelder med Hensyn til de andre smaa Antiller, mere ligelig fordeelt over alle Aarets Maaneder end i de fleste andre tropiske Egne; men skjøndt Man saaledes ikke kan sige at der finder nogen regelmæssig Regntid Sted paa samme, deles Aaret dog i Regntiden *) der varer fra Begyndelsen af Mai til Udgangen af November, og i den tørre Aarstid, der varer fra først i December til sidst i April, altsaa i 5 Maaneder. I den tørre Aarstid falder der kun Regn nu og da; i Regntiden derimod jevnligen, (skjøndt der ogsaa i samme ikke sjelden hengaaer 8, ja endog 14 Dage uden Regn), og det er da som oftest den meest øsende Pladskregn, der falder, eller Regnskyl, ja næsten Skybrud, som undertiden foraarsage Oversvømmelser og de dermed forbundne Ødelæggelser, og

*) Vandet i Bækkene drikkes kun af Negerne og Qvæget. Hvo der paa nogen Maade har Raad dertil, skaffer sig bedre Vand ved

ofte ere ledsagede af Lynild og Torden*). I Almindelighed varer Regnen dog kun nogle Timer, og næsten aldrig over 6 til 8 Timer. Regnen kommer som oftest som Ilinger (Travater), der ikke falde lige til Jorden, men i skraa Retning, i det en heftig Vind fører den med sig i smalle Strøg, saa at stundom en Plantage kan have tilstrækkelig Regn og give en god Høst, medens Nabo-Plantagen kan lide af Tørke**). Udebliver Regnen i lang Tid i Regntiden, som undertiden kan træffe sig, saa er almindelig Misvæxt en nudeblivelig Følge deraf***), og Plantagerne paa St. Thomas have saaledes desværre lidt betydeligt ved at de i en Række af Aar hyppigt have været hjemsøgte af Tørke.

Efter et Uddrag Hr. Professor Pedersen har gjort af Dr. Hornbecks S. 572 omtalte meteorologiske Journal for Decenniet 1828—1839, var Middelregnmænden paa St. Tho-

---

at samle Regnvandet fra de flade Tage i Trækar eller murede Cisterner. Under een eller to Pladskregne kan der samles saameget Vand som en Plantage bruger i et Fjerdingaar, og naar det har henstaaet nogle Maaneder for at optage Kulsyre, og efter at være afkjølet i særegne porøse Leerkar, som udsættes for Træk, staaer det kun lidet tilbage for det bedste Kildevand. I Tørke bliver Vandet saa kostbart at Man har Exempel paa at Man har hentet Vand fra Portorico, og at det har kostet 1 Dollar Spanden.

*) Oldendorps Inddeling af Regntiden i den store og lille, hvilken gaaer igjen i forskjellige Skrifter, har neppe nogensinde været begrundet, og er det i ethvert Fald ikke nu. Der er forøvrigt Grund til at antage at Skovenes Udryddelse har bevirket, at der for Tiden falder mindre Regn paa Øerne end i ældre Dage. Tortola, som endnu har betydelige Skovstrækninger, skal saaledes have en meget større Regnmængde end St. Thomas (jfr. R. Schomburgk l. c. S. 42). Om Grunden til at Skovenes Udryddelse formindsker Regnmængden har Alexander v. Humboldt yttret sig i Berghaus geogr. Jahrbuch 1852 IV p. 8.

**) Paa St. Croix ere Plantagerne midt paa Øen gjerne meest, og Øst-Endens Plantager derimod mindst begunstigede af Regnen.

***) Man har saaledes havt Exempler paa Plantager, som i eet Aar have leveret 12 Gange saa meget Sukker som i et andet.

mas, og Man feiler vist ikke, naar man siger paa de dansk-vestindiske Øer, — (den faldne Vandmasses lodrette Høide angivet i Pariserlinier), i dette Tidsrum

Januar	26,9	Juli	39,1
Februar	23,8	August	57,6
Marts	28,5	September	66,5
April	31,4	October	56,5
Mai	57,2	November	64,8
Juni	35,2	December	32,8

Hele Aaret 520,3 eller 43 Tommer 4 Linier.

Paa Plantagen Eliza's Retreat er der i Aarene 1838 til 1851 incl. efter Major Lang's Observationer*) i Gjennemsnit aarlig faldet følgende Regnmængde.

	Engelske Tommer.	Pariser Linier.
Januar	2,02	22,8
Februar	1,74	19,6
Marts	0 87	9,8
April	2,29	25,8
Mai	3,41	38,3
Juni	2,53	28,5
Juli	2,48	27,9
August	3,54	39,8
September	4,09	46,0
October	4,42	49,8
November	4,74	53,3
December	2,57	28,9

aarlig Regnmængde 33 Tom. 5 Linier.

*) Jfr. herom Nr. 3 af Agricultural Reporter for 1851 S. 2 og 3. Angivelsen sammesteds i engelske Tommer og Linier er her reduceret til Pariser Linier, som i Almindelighed bruges ved Angivelse af Regnmængde. Der gaaer kun 10 Linier paa en engelsk Tomme.

Heraf maa Man dog ingenlunde slutte at Regnmængden skulde være saa betydelig større paa St. Thomas end paa St. Croix, men erindre at Observationerne omfatte to forskjellige Tidsrum, og at det sidste Decennium har været usædvanlig tørt. Som Exempel paa hvor forskjellig Regnemængden kan være i de forskjellige Aar kan anføres, at ifølge Major Langs heromtalte Observationer var Regnmængden i 1842 kun 16 Tommer 6 Linier (engelsk Maal), i 1850 derimod 54 Tommer. I Aaret 1842 faldt der slet ingen Regn i de 6 første Maaneder, og der viste sig saaledes i dette Aar den samme skarpe Begrændsning mellem en tør Tid og Regntiden, som ellers er saa almindelig i tropiske Lande.

Den aarlige Regnmængde paa de dansk-vestindiske Øer, er altsaa noget over dobbelt saa stor som i Danmark, og Forholdet imellem den Maaned, som har den største Regnmængde, og den, som har den mindste, er ligesom i Kongeriget som 3 til 1, hvilket atter viser, at Man ikke i Modsætning til Regntiden maatte tænke sig den øvrige Deel af Aaret som næsten regnløs. De fleste andre tropiske Egne have vel en større Regnmængde, men de have den slettere fordeelt paa Aarets forskjellige Tider. Uagtet det saaledes hyppigen regner har Man næsten altid en klar blaa Himmel, i det de lette Skyer hurtigen fare forbi, bestandig i samme Retning, førte af Passatvinden. Luften er let og behagelig og saa klar, at Man tydelig seer alt i den længste Frastand, og da Havvandet tillige er mærkeligen klart, kan Man saaledes fra høitliggende Standpunkter see Havets Beboere staaende i Havfladen, eller flydende hen under samme. Fixstjernene skinne med lige saa roligt Lys som Planeterne, og de klarere Stjerner, for Ex. Venus, give om Natten et stærkt Skin, og straale med en i de tempererte Zoner ukjendt Pragt. Luften indeholder imidlertid megen skjult

Fugtighed, og som Følge heraf og af den ved Luftens Gjennemsigtighed forøgede Varmestraaling falder der om Natten en stærk Dug, især naar det er ganske stille. Luften har også en stærk opløsende Kraft, saa at Bygninger hurtig forfalde, Meubler forderves, Metaller let ruste og irre o. s. fr., hvilket antages for en Deel at hidrøre fra Saltpartikler fra Havet, hvilke Vinden fører med sig. De dansk-vestindiske Øer ligge i Passatvindens Belte, saa at der altid blæser en nordøstlig Vind, som i Døgnets Løb aftager og tiltager med stor Regelmæssighed, idet den nemlig begynder nogen Tid efter Sol-Opgang og tager til i Styrke indtil Kl. 9, hvorpaa den aftager til Kl. 4, for derpaa at tiltage indtil noget efter Sol-Nedgang, hvorpaa den gradeviis ophører. Jordskiælv, der dog kun sjeldent ere saa stærke at de foraarsage Skade, ere meget hyppige, især paa St. Thomas og St. Jan, hvilket er let forklarligt, da det nordligste Endepunkt af den fra Grenada til St. Eustachius gaaende Række af Vulkaner ikke er mere end 30 Mile bortfjernet. I et Tidsrum af 5½ Aar bemærkede Dr. Hornbeck saaledes ikke mindre end 33 Jordskielv, der dog alle vare meget svage. — Orkaner hjemsøges Man ofte af. Naar de ere heftige knække de Sukkerrørene, rive Tagene af Huse og tage Træer op med Rode, og, naar de ere meget voldsomme, — (hvad de dog kun saa sjeldent ere, at der i Reglen er 10—15 Aar mellem Orkaner der gjøre ret betydelig Skade*), — føre de en saadan Masse Salt-Partikler med sig, at en Deel af de Blade paa Træerne, som Orkanen ikke har afrevet, blive sorte og efter et Par Dages Forløb falde

*) Af 128 Skade anrettende Orkaner som i de sidste 358 Aar have hjemsøgt de vestindiske Øer, indtraf 40 i August, 28 i Sept., 11 i Juli og kun Resten i de andre Maaneder.

af*). Paa flere Plantager har Man hvælvede, grundmurede Orkankjeldere, i hvilke Plantagens Beboere under voldsomme Orkaner afvente sammes Ophør. St. Thomas og St. Jan er meest udsatte for slige Storme, der sædvanligst indfinde sig i Tidsrummet mellem den 25de Juli og den 25de October, der derfor kaldes for Orkantiden**). I denne Periode er Luften trykkende og uklar indtil den renses af et Uveir eller en Pladsregn. Med elektrisk Stof er Atmosphæren meget svanger, og hele Horizonten kan under Uveir danne næsten ligesom et Flammehav.

Om Vegetationsforholdene.

Vegetationen er som Følge af den bestandige Varme i uafbrudt Virksomhed, og mange Værter bære hele Aaret igjennem baade Blomster og halv og heelmodne Frugter. Naturen skjenker i det Hele taget med aaben Haand sine Gaver paa disse Øer, der ogsaa af alle Reisende skildres som overordentlig skjønne; og da den tropiske Natur har særlig Interresse for Nordboen, medens paa den anden Side paalidelig Kundskab om samme er vanskelig at erholde, fordi Naturkyndige kun sjeldent besøge disse Egne, saa er det

---

*) St. Thomas hører til dem blandt de vestindiske Øer, der have lidt meest af Orkaner.

**) Som Exempel paa Orkanernes Voldsomhed kan det anføres, at de kunne føre de flade Træspaaner (shingles), hvormed Tagene ere dækkede, med saadan Kraft mod Træer og Planker, at de bore sig tvers igjennem dem.

Et Phænomen, der rimeligviis hidrører fra Storme ved Nord-Amerikas Kyster og i Atlanterhavet, er den saakaldte „Grundsø," som fra September—Mai viser sig ved de nordlige Kyster af Øerne, især paa St. Thomas, og som bestaaer i at Havet ved Vindstille reiser høie, skumhvide Bølger, hvilke det med tordnende Brag voldsomt vælter op mod Klipperne, medens det til samme Tid er roligt og stille paa Sydkysten.

i det Følgende, ved Mag. A. S. Ørsteds beredvillige Bistand, leveret en udførligere Skildring af de heromhandlede Øers Vegetationsforhold end dette Værks Plan egentlig medfører.

Ligesom det overalt er det Plantedække, som beklæder Jordens Overflade, der især bestemmer de forskjellige Egnes Physiognomi, saaledes gjelder dette i en særlig Grad om de Lande, som ligge indenfor Vendekredsene, hvor den høie Varme og den store Fugtighed, de to væsentligste Betingelser for Udviklingen af det organiske Liv, fremkalde den største Mangfoldighed og Yppighed i Planteriget. Vel er der neppe noget andet tropisk Land, hvor den oprindelige Vegetation har undergaaet saa stor Forandring ved Menneskets Indvirkning, som paa de danskvestindiske Øer; men ikke desto mindre frembyder dog Planteriget en høi Grad af Afvexling, og det udfolder ogsaa her i større eller mindre Grad alle de eiendommelige Forhold, som kun tilhøre de Lande, der beskinnes af den tropiske Sol. Der forekommer saaledes Planter af en Mængde Familier, som ere ukjendte i de Lande, der ligge under en høiere Bredegrad, t. Ex. Palmer, Silkebomuldstræer, Myrter, Laurbærtræer, Figentræer, Melastomer o. m. a. Ligeledes er der mange Planter af Familier, der i de nordlige Lande kun fremtræde som smaa Urter, der her blive store Træer, saasom Bælgplanterne, Vortemælksurterne, Nældeplanterne, Boghvedeplanterne, ja selv Græsarterne og Bregnerne. Fremdeles findes her en stor Mængde Slyngplanter, blandt hvilke især Convolvlerne spille en vigtig Rolle, og mange Planter, der voxe paa andre Træer, enten uden at tage deres Næring af disse (de saakaldte Halvparasiter, blandt hvilke Bromeliaceerne især tildrage sig Opmærksomheden), eller tillige tagende Næring af dem (Parasiter). Endelig maa det bemærkes, at Skovene ikke, saaledes som i den tempererte Zone, ere dannede af Træer, der overveiende henhøre

til een eller nogle faa Arter, men bestaa af mangfoldige, henhørende til meget forskjellige Familier, og af et meget forskjelligt Udseende. Palmerne med deres høie, ranke, grenløse Stammer, som gjerne rage høit op over de andre Træer, og i hvis Top de lange finnede Blade alle udgaa fra eet Punkt; Acacierne med deres zirlige, lette Løv; Myrterne og Laurbærtræerne med deres stive, læderagtige, glindsende Blade; Figentræerne med de lange nedhængende Luftrødder, og Silkebomuldstræerne med deres colossale Stammer og umaadelige Kroner nævnes her kun som Exempler, og flere ville blive anførte i det Følgende. Træerne i disse Skove staa ogsaa som oftest meget tæt sammen, og Mellemrummet imellem Stammerne er opfyldt med nigjennemtrængelig Underskov, og her findes ikke det Tæppe af Græsarter og smukblomstrede Urter, som især om Foraaret giver Danmarks Skove saa megen Ynde, ligesom overhovedet neppe nogen tropisk Skov overgaaer Bøgeskovene i Skjønhed, men kun i Formernes Mangfoldighed.

De dansk-vestindiske Øer maa ifølge Planterigets Character nærmest henføres til den af de to Hovedformer, der gjøre sig gjeldende i det tropiske Amerika, som betegnes med Navnet: Catingavegetationen. Da Temperaturen overalt imellem Vendekredsene næsten er den samme, saa er det her fornemmeligen den ulige Fordeling af Fugtigheden i de forskjellige Aarstider, som betinger en tilsvarende Forskjellighed i Vegetationens Character. I nogle Lande — og dette gjelder fornemmeligen om en stor Deel af det tropiske Amerikas Østkyst — falder der i alle Aarets Maaneder en meget betydelig Regnmængde, saa at der hele Aaret igjennem hersker næsten det samme Klima. I disse Lande vedligeholder nu ogsaa Planteriget næsten det samme Udseende til alle Aarstider; og Skovene ere her bestandigen iførte deres grønne Bladsmykke, og Vegetationen udfolder den mærkværdige Yppighed, og den næsten utrolige Rigdom paa Slyng-

planter og halvparasitiske Planter, som beundres af alle de Reisende, der have besøgt disse Dele af Amerika. Dette er den ene af de to Hovedformer for Vegetationen i det tropiske Amerika, den saakaldte Urskov. I andre Dele af Amerika — og dette gjelder især om hele den Deel, som ligger paa den vestlige Side af Cordilleren — inddeles Aaret derimod efter Fugtighedens Fordeling i den tørre Tid og Regntiden, idet der i den ene halve Deel af Aaret næsten ikke falder en Draabe Regn, medens det i den anden halve Deel af Aaret regner i det mindste nogle Timer hver Dag. Denne ulige Fordeling af Fugtigheden bevirker nu i disse Egne en lignende Forskjellighed i Vegetationens Charakteer i de to Aarstider, som i de nordligere Egne er en Følge af den ulige Fordeling af Varmen, idet mange Træer i den tørre Aarstid miste Bladene, ligesom i de nordlige Lande om Vinteren, og idet der i det Hele taget indtræder en Hviletilstand eller Slummer, hvoraf Planterne ved den første Regn med utrolig Hurtighed vaagne op. Herved fremkommer den anden af de to Hovedformer for Vegetationen i det tropiske Amerika, nemlig Catingaskoven. Som i det Foregaaende paaviist, frembyde de dansk-vestindiske Øer vel ikke med Hensyn til Fordelingen af Regnen den skarpe Begrændsning, som gjør sig gjeldende i en Deel af det tropiske Amerikas Fastland, (hvorfor der heller ikke sammesteds finder nogen meget paafaldende Forskjellighed Sted i Vegetationens Charakteer paa de forskjellige Aarstider); men da Regnmængden dog altid er større i den ene Halvdeel af Aaret end i den anden, og da den tillige paa den anden Side i Forhold til den høie Varme kun er temmelig ringe ogsaa i den meest regnfulde Halvdeel af Aaret, saa stemmer Vegetationen dog i det Hele taget nærmest overeens med den, som findes paa Vestkysten af det tropiske Amerikas Fastland, nemlig Catingavegetationen. Dog maa det bemærkes, at der altid viser sig

en paafaldende Forskjel imellem den sydlige eller sydøstlige og den nordlige eller nordvestlige Skraaning af Bjergene, idet der paa denne sidste altid findes en temmelig yppig Skovvæxt og ofte en ikke ringe Rigdom paa Slyngplanter og Halvparasiter, især Aroideer, Piperaceer, Bregner og nogle faa Orchideer, medens der paa den første kun forekommer forkrøblede Træer, Buske der oftest have tørre, stive, graa Blade, eller ere tæt besatte med Torne, og andre Planteformer, t. Ex. Cacteen (Cactus), der antyde en ufrugtbar Jordbund og et tørt Klima.

Efter disse indledende Bemærkninger om Vegetationens almindelige Charakteer, i hvilken de heromhandlede Øer for største Delen stemme overeens med de fleste andre Øer i Vestindien og med det tropiske Amerika overhovedet, skulle vi ikke undlade i det Følgende at give en kort Udsigt over de Forskjelligheder i Planteriget, som ere egne for hver især af de tre Øer, og vil det da være hensigtsmæssigt at begynde med St. Croix, der paa Grund af den større Forskjellighed, som dens Jordbunds Beskaffenhed fremviser, har en større Afvexling i sine Vegetationsforhold end de andre Øer. Vi finde saaledes at der paa denne lille Ø, som ikke er meget over 3 □ Mile, og hvoraf den største Deel ved Menneskets Indvirkning, navnlig ved Dyrkning, er paatrykket et mere eensformigt Præg, ere Planter af høist forskjelligt Udseende fremtrædende paa de forskjellige Localiteter og paa de forskjellige Høider, hvorved der frembringes en stor Afvexling i Landets Physiognomi. Medens saaledes det mærkelige Rodtræ optager Lagunerne og de moradsige Kyststrækninger, er det de giftige Skove af Mancinillen, som beskygge andre Dele af Kysten, medens atter andre kun bedækkes af Urter med saftige kjødagtige Blade og af den krybende Strandsnerle. De træagtige Cacteer, tornede Acacier og graa Crotoner give den østlige og sydlige Deel af Øen et eensformigt og trist Udseende, medens derimod paa Nordsiden og paa Toppen af Bjergene de

aromatiske Myrter, Pisonier, Melastomer, Laurbærtræer, tillige med en stor Mangfoldighed af andre tropiske Planter udfolde en Yppighed i Vært, som minder om det amerikanske Fastlands Urskove. Man kan derfor efter de paa de forskjellige Steder fremherskende Planteformer inddele Øen i følgende Gebeter: a) Rodtræets, b) Mancinillens, c) Crotonernes og Cácteernes, d) Myrternes og Pisoniernes Gebeet, og endelig e) det dyrkede eller det af Sukkerrøret bevoxede Gebeet, som især indtager hele den fladere Deel af Øen.

a) Rodtræet eller Mangroven (Rhizophora Mangle) danner omkring Lagunerne, og tildeels ogsaa i dem, et lysegrønt Skovbælte af et høist eiendommeligt Udseende. Der udgaaer nemlig fra Stammen og Grenene en stor Mængde Luftrødder, der i Begyndelsen svæve frit i Luften, men derpaa hæfte sig fast i Bunden og danne Støtter, hvorpaa Træet hviler. Desuden seer man en Mængde mindre, kølledannede Luftrødder, som hænge ned fra Frugterne, idet nemlig allerede hos den spæde Plante — Kimen —, som indeholdes i Frøet, Tendentsen til Roddannelse er saa stor, at Rodspiren ikke saaledes som hos andre Planter først skyder frem efterat Frøet har ligget nogen Tid i Jorden, men endnu medens Frugten hænger paa Træet sprænger Frøets Hinder og Frøgjemmet, og saaledes danner en fritsvævende Luftrod, som staaer i et forunderligt Misforhold til den hele Kiimplante, hvilken den overgaaer flere hundrede Gange i Størrelse. Omsider falder hele den lille Plante ned i Lagunen, hvor Luft-Rodspiren hæfter sig fast i Mudderet og efterhaanden antager den egentlige Rods Characteer, medens Stængelspiren paa samme Tid skyder frem, hvorved der saaledes dannes et selvstændigt Træ. Disse Skove antage ved det nigjennemtrængelige Væv af Luftrødder en meget eiendommelig Charakteer, og frembyde en i disse Lande usædvanlig Ensformighed, da næsten ingen andre Planter

kunne trives under Indvirkningen af Lagunernes Brakvand. Den nederste Deel af Luftrødderne, som er dækket af Vandet, er tæt besat med en Mængde forskjellige Dyr, fornemmelig Søsvampe (Spongier) og Bløddyr. Af disse er især en Art spiselig Østers (Ostrea parasitica) meget almindelig, og her frembyder sig det mærkelige Syn, naar Vandet ved Ebbetid viger tilbage, at disse Dyr, som man er vant til at tænke sig levende paa Havets Bund, vise sig ligesom voxende paa Træerne; og heri har Man Forklaringen af Beretningerne om, at der i de tropiske Lande voxe Østers paa Træerne. Saadanne Laguner og Rodtræskove høre som bekjendt til de usundeste Egne, man kjender, og et længere Ophold her undlader ikke at vise sin skadelige Virkning paa Helbredet, og foraarsager ofte de volsomste Febre. Atmosphæren er her forpestet af stinkende Luftarter, som Man overalt seer i Bobler stige op fra Bunden, der kun er bedækket med faa Fod Vand, idet Lagunerne nemlig efterhaanden opfyldes af Mudder, som Aaerne føre ned i dem tilligemed mange organiske Bestanddele, der holdes tilbage ved Luftrøddernes tætte Væv og efterhaanden under de brændende Solstraalers Indvirkning gaae i Forraadnelse. Heldigviis er den skadelige Indvirkning af denne forpestede Luft, paa Grund af den stadige Passatvind, som bestandigen fornyer Luften, temmelig begrændset.

b) Mancinillen (Hippomane Mancinilla), et Træ af Vortemelksfamilien, har en stor Udbredelse paa de flade Kyster, hvor Jorden hverken er meget moradsig, og dog heller ikke udelukkende bestaaende af løst Sand. En sødlig vammel Uddunstning gjør Opholdet i disse Skove ubehageligt, ligesom det ved den meget giftige Melkesaft, som gjennemtrænger alle Træets Dele, let i flere Henseender kan have farlige Følger, især om Morgenen, da Duggen, som falder af Bladene, næsten virker ligesaa giftig som Melkesaften selv;

saa at den ved at komme i Berøring med Huden foraarsager heftig Betændelse, og især virker meget skadeligt paa Dinene. Hestene og Køerne have ikke sjeldent store aabne Saar paa Ryggen, som ere frembragte paa denne Maade, og som kun vanskeligen helbredes; og Matroser, som sendes i Land fra Skibene for at kappe Træ til Brændsel, og nysankomne Soldater, hvilke paa Grund af Frugtens Lighed med et lille Æble ofte lade sig forlede til at bide i den, maa hyppigt bøde for deres Mangel paa Kjendskab til dette Træes giftige Egenskaber. — Som charakteristiske Kystplanter fortjene især at fremhæves: Søbruen (Coccoloba uvifera), som bærer lange Klaser af mørkeblaa spiselige Druer, Icaco-Blommetræet (Chrysobalanus Icaco), hvis blommeagtige Frugter meget anvendes henkogte med Sukker, Guilandina Bonduc, hvis graa Bønne forhen anvendtes meget til at hænge i Uhrbaand, og det aromatiske Peber-Kaneeltræ (Canella alba), af hvis Bark og Blade det bekjendte Bay-water eller Bay-rum destilleres. Hvor Kysten kun bestaaer af løst Sand, finder man enten lave, tætte Buske, hvis Blade udmærke sig ved en meget stærk Haarbeklædning (Tournefortia gnaphalioides, Pilocarpus pauciflorus, Hudsonia tomentosa), eller urteagtige Planter, som i flere Henseender minde om Vegetationen ved vore Kyster, saasom Strandsnerlen (Convolvulus maritimus), der gjennemvæver Sandet med sine lange Ranker ligesom Strandstaren (Carex arenaria) gjør det med sine Udløbere, og Arter af Slægterne Sesuvium, Gomphrena, Portulaca, Cakile, Rumex, Parthenium og Atriplex, som alle have kjødede, saftige Blade, ligesom de tilsvarende Arter af de fleste af disse Slægter, som i de nordlige Lande spille samme Rolle.

c) Paa hele den østlige Deel af Øen og paa en stor Deel af Sydsiden fremtræder Catingavegatationen i sin meest eensformige og tørre Skikkelse. Forkrøblede Træer,

som ere tæt besatte med Torne, især Acacier (Acacia Farnesiana, A. Westiana), og Buske af forskjellige Familier, men næsten alle med tørre graa Blade, fornemmelig mange Crotoner, der ere rige paa Harpix og ætheriske Olier, danne en tæt Kratskov. Den graalige Farve, som her er udbredt over alle Planter, og som ofte ved Reflexen af det stærke Sollys bliver hvidlig og skinnende glindsende, give fornemmeligen de østligste Partier af Landet et meget trist Anstrøg, der endnu mere forøges, hvor de støtteformede Cereer (Cereus lanuginosus), og de høie magre Blomsterskafte af Agaven (Agave americana og A. vivipara) rage iveiret og give Omegnen et kirkegaardsagtigt Udseende. Saadanne Krat ere meget uigjennemtrængelige paa Grund af Acaciernes og de træagtige Cacteers Torne, og paa Grund af de smaa Cacteer (især Opuntia curassavica), som bedække Jordens Overflade. Paa nogle Steder ere disse mærkelige, bladløse, for Amerika eiendommelige Planteformer, næsten ligesaa store og ligesaa fremherskende, som i Mexicos Høiland, hvor de have deres egentlige Hjem, f. Ex. ved Stony-Ground paa Sydsiden og ved Cotton-Garden i Nærheden af Østenden, hvor man ikke sjeldent seer Cactus-Træer af 20 til 30 Fods Høide. Den eneste halvparasitiske Plante, som her er almindelig, er den traadformede Tillandsia (Tillandsia usneoides), som hænger ned fra Grenene i lange Fryndser, der føres hid og did af Vinden, og som i sin graa Farve stemmer overeens med den omgivende Vegetation. Der findes forøvrigt naturligviis ikke nogen skarp Grændse imellem de heromtalte forskjellige Vegetationsgebeter. Det i det Foregaaende skildrede Plantegebet gaaer saaledes gradeviis over til det, som omsatter den nordlige Skraaning af den vestlige Halvdeels Bjerge, og de høieste Toppe af Bjergene over hele Øen, og som

udmærker sig ved en meget større Afvexling af Planter, hvis Væxt tillige er meget mere yppig. Efter de meest fremherskende Planteformer kan denne Deel af Øen betegnes som d) Myrternes og Pisoniernes Gebet, men der findes ogsaa en stor Mængde Planter af andre Familier. Af de mange Arter af Myrternes Familie ere især at mærke: Guavaen eller Gujavaen (Psidium pomiferum), hvis smukke gule Frugt, der har en Deel Lighed med et Æble, er meget velsmagende og giver den bekiendte Gujavagele; Guavabærtræet (Eugenia floribunda West), hvis Voxekreds er indskrænket til de virginiske Øer, og hvis aromatiske Frugter, som ligne smaa Kirsebær, tjene til Tilberedning af den bekjendte Guava-Rum; Myrtus Pimenta, et høit Træ, som af Negerne paa Grund af den tynde affaldende Bark kaldes „naked boy", og hvoraf den tørrede Frugt under Navn af all-spice anvendes som Krydderi; og endelig Myrcia acris, et 30—40 Fod høit smukt Træ, hvis Bark og Frugter ligeledes tjene som Krydderi. Blandt de vildtvoxende Træer, som have spiselige Frugter, indtage Anonerne en fortrinlig Plads. Soursop*) (Anona muricata) har en udvendigen grøn Frugt, næsten af et Barnehoveds Størrelse, med et sneehvidt, meget blødt, syrligt Kjød, medens Frugten af Sugar-apple (Annona squamosa), der har et stort Æbles Størrelse, har en meget sød Smag. Spondias lutea (Hog-plumbtree) og Spondias purpurea (Jamaica-plumbtree) bære Frugter, som i Form og Smag ligne vore Blommer, hvorimod Frugterne af Malpighia glabra have Lighed med Kirsebær. Kanappytræet (Melicocca bijuga) har en tæt, smuk Krone og en stor Rigdom paa Frugter, som hænge i Klaser og i Frastand have nogen Lighed med Viindruer.

*) Ved denne ligesom ved flere af de følgende Planter anføres de engelsk-creolske Navne i Mangel af danske.

De gjennemsigtige Frugter af Sæbetræet (Sapindus Saponoria) anvendes istedetfor Sæbe, medens den ydre, haarde Skal af den ofte meget store Frugt af Calabaštræet (Crescentia Cujete) forsyner Negeren med alle de til hans Huusholdning fornødne Kar. Det smukke Tamerindetræ (Tamerindus india), med den luftige Krone, har vel oprindelig hjemme i Ostindien, men har nu saavel paa vore Øer, som over den største Deel af det tropiske Amerika, fundet et nyt Hjem, og forekommer overalt forvildet. Ikke mindre hyppig er Cashewtræet (Anacardium occidentale), der er mærkelig ved dets kjødartede frugtlignende Blomsterstilk, som i rigelig Mængde indeholder en læskende Vædske, der er et fortrinligt Middel mod den her saa hyppigt forekommende Dysenthei, hvorimod dette Træes egentlige Frugt er de bekjendte Cashewnødder. Locusttræet (Hymenæa Courbaril) henhører til de største Træer paa Øen, og udmærker sig ved sit overordentlig haarde Ved. Blandt de mest charakteristiske Træer fortjene endnu at nævnes: det colossale Silkebomuldstræ (Eriodendron anfractuosum) af Boababfamilien, mærkelig ved sin colossale Væxt, med en Stamme af 30—40 Fod i Omfang, fra hvilken der forneden udgaa flade Forlængelser, hvorpaa den hviler ligesom paa Støtter, og med en umaadelig Krone, dannet af stammetykke Grene, som udgaae horizontalt til alle Sider; samt Figentræerne (Ficus lævigata og F. pedunculata), der ved deres Luftrødder minde om Ostindiens Baniantræer, og Sandbuustræet (Hura crepitans), hvis til Sandhuse ofte anvendte Frugt ved Modningen aabner sig med et Knald, der næsten er ligesaa stærkt som et Pistolskud, hvorved de giftige Frø spredes til alle Sider, saa at de undertiden falde i Vand-Renderne, der lede til Cisternerne, og derved gjøre Vandet ubrugeligt. Blandt Slyngplanterne bidrage især Convolvlerne, hvoraf der paa de heromtalte Øer findes

omtrent 50 forskjellige Arter, til at give Vegetationen et særegent Præg, og det her maaskee mere end noget andet Sted. Dette gjelder dog fornemmelig kun for en vis Tid af Dagen, nemlig nogle Timer om Morgenen. De zarte Blomsterkroner taale nemlig kun i kort Tid Indvirkningen af de brændende Solstraaler; men hver Morgen udspringe nye Knopper, udfoldende den samme Farvepragt, og paa denne Tid gives der neppe et Sted, hvor Diet ikke møder de slyngende Convolvlers mangefarvede Blomster og skjøntformede Blade. Quamoclit coccinea snoer sig saaledes om Sukkerrøret og pryder det med sine brændende røde Blomster, medens andre, snart med smukke violetblaa*), snart med livlig citrongule**), snart med hvide***) eller røde†) Blomster danne en tæt Beklædning over Busk og Krat, medens atter andre hænge som Guirlander ned fra Toppen selv af de høieste Træer, hvad t. Ex. er Tilfældet med Exogonium filiforme Chois, hvis smukke, dyb-rosenfarvede Blomster sidde i tætte Klaser.

Den største Deel af Øen faaer imidlertid sin eiendommelige Charakteer ved de dyrkede Planter. Blandt disse indtager Sukkerrøret den vigtigste Plads, og det er de venlige, den Reisende altid imøde smilende Sukkermarker, der gjennemskæres af de smukke Palmealleer, som have skaffet St. Croix Navnet af Vestindiens Have. Sukkermarkerne have, især i Frastand, en Deel Lighed med vore Kornmarker; men i Blomstringstiden, naar den store følvglindsende Blomsterstand rager høit iveiret i Enden af det lange Straa, minde de om Tagrørene ved Breddene af de nordiske Indsøer.

*) Jacquemontia violacea Chois.
**) Ipomæa umbellata Mey.
***) Batatas pentaphylla Chois og quinquefolia Chois.
†) Ipomæa carnea Jacq. I. sinuata Ort.

Foruden Sukkermarkerne bidrage ogsaa Haverne, der omgive saavel Plantagernes Vaaningshuse som de smaa Negerboliger, til at give denne Deel af Øen en særegen Charakteer, idet her findes Træer fra alle tropiske Lande, udmærkede saavel ved deres eiendommelige, skjønne Former, som ved deres fortrinlige Frugter. Sapoten (Achras Sapota) med dens velsmagende bergamotlignende Frugt, (der paa de dansk-vestindiske Øer ogsaa kaldes Mispel, paa Grund af dens Lighed med denne Frugt); Alligator- eller Advogato-Pæretræet (Persea gratissima), hvis grønne pæreformede Frugt, der spises med Peber og Salt, og paa Grund af sin marvagtige Beskaffenhed almindeligen kaldes „vegetable marrow", henhører til de sundeste og meest velsmagende, som Troperne frembringe, og derfor sjeldent savnes paa noget Bord; Papawen eller Melontræet (Carica Papaya), et Træ, som har et høist eiendommeligt Udseende, idet nemlig alle de store, lappede Blade paa lange Bladstilke udgaa fra Enden af en høi, lige, udeelt Stamme, fra een Endeknop, ligesom hos Palmerne, medens de store melonlignende Frugter sidde 20—50 sammen ved Grunden af Kronen; Anonerne; Cashew'en; de slyngende Passiflorer, der bærer Blomster som Passionsplanten, og af hvilke den saakaldte Bellaple (P. laurifolia) har gule Frugter af et Æbles Størrelse, som i Smag nærmest kan sammenlignes med Stikkelsbær; og Grenadillen (P. quadrangularis), der har Frugter af Størrelse som en lille Melon, hvilke som oftest spises tillavede med Maderaviin og Sukker — Planter, som alle have deres Hjem i Amerika, sees her i disse Haver imellem Orientens Appelsin- og Limontræer, Sydhavsøernes Brødfrugttræ (Artocarpus incisa), og Indiens Mangotræ (Mangifera indica), som i henved 80 Varieteter dyrkes i Vestindien, (hvor den nu paa mange Steder forekommer i forvildet Tilstand), og som paa Grund

af dens Rigdom paa gule og røde Frugter er en Prydelse for Haverne. Ogsaa i de vestindiske Kjøkkenhaver findes mange herlige Planter, som forsyne Creolen med hans Yndlingsretter, saasom: Pisangen (Musa paradisiaca) og Bananen (Musa sapientum), hvis nærende Frugter især blandt den farvede Deel af Befolkningen træde istedetfor Brød; Bataten (Convolvulus edulis og C. Batatas), hvis Frugt har Lighed med store søde Kartofler, Yams (Dioscorea alata), Cassada eller Cassava (Jatropha Manihot), Tanier (Caladium sagittæfolium), Pigeon-peas (Cytisus Cajan), Okroe (Hibiscus esculentus), Calalu (Cleome pentaphylla), som ogsaa er meget almindelig vildtvorende, Tomato (Solanum Lycopersicum), og den meest velsmagende af alle, den herlige Ananas (Ananas sativa)*). Foruden Haverne bidrage ogsaa talrige smukke Alleer til at give den dyrkede Deel af Øen et eiendommeligt Præg, især naar de bestaa af den majestætiske Cocospalme, eller den ranke Kaalpalme (Oreodoxa oleracea), hvis lige, fuldkommen cylindriske Stamme har Lighed med en Steensøile, eller af Mammai'en (Mammea americana), hvis mørke, tætte Krone danner en regelmæssig Pyramide, tæt oversaaet med sneehvide, vellugtende Blomster, eller store, kugelrunde, gule Frugter.

St. Thomas og St. Jan, som ligne hinanden saa meget i deres geognostiske Forhold, stemme ogsaa nøie overeens med Hensyn til Planteriget, der frembyder flere Afvigelser fra det i det Foregaaende med Hensyn til St. Croix Bemærkede. Da

*) Grunden til at Man i Vestindien faaer Fødemidler af Planteriget tilført fra Europa og Nordamerika, istedetfor selv at frembringe alt, hvad Man bruger af samme, er deels at det betaler sig bedre at anvende Arbeidet paa Sukkerdyrkning, deels at ingen anden Plante i den Grad som Sukker-Røret taaler den hyppigt indtræffende Tørke, og at Dyrkningen af enhver anden Vært i større Maalestok derfor vilde være udsat for betydelig Fare og Tab.

disse Øer mangle Lavland, saa findes saaledes heller ikke paa samme de tvende Plantegebeter, hvilke vi i det Foregaaende have omtalt som optagende denne Deel af St. Croix, nemlig Rodtræets og Manciniltens Gebeet; og hvad den Deel af Landet angaaer, som anvendes til Dyrkning af Sukkerrøret, da er samme her næsten indskrænket til den nordlige Skraaning af Bjergene; og da disse paa St. Thomas og St. Jan næsten kun bestaa af to temmelig brat skraanende Sider, som i Midten støde sammen og danne en smal Bjergryg, saa fremtræder her Forskjellen i Planterigets Charakteer paa den nordlige og den sydlige Side af Øerne endnu meget skarpere end paa St. Croix. Paa den nordlige Skraaning, ligesom paa Toppen af Bjergene, findes en rig Muldjord, som nærer en kraftig Skovvæxt, hvis mest fremherskende Træer ere: Pisonia discolor, P. nigricans, P. subcordata, Melicocca bijuga med dets talrige Blomster og Frugter, den mørke Mammai (Mammea americana), Figentræet (Ficus lævigata), Myrter (Myrcis acris), Ehretia Bourreria, Coccoloba latifolia o. m. a.; ligesom ogsaa Trompettræet (Cecropia peltata) med dets hule, ved regelmæssige Tværvægge afdeelte Stamme, og den ranke Kaalpalme (Oreodoxa oleracea), som rager høit op over de andre Træer, her forekomme temmelig hyppigen. Underskoven bestaaer især af Melastomer (Conostegia procera, Miconia pyramidalis, Tetrazygia elæagnifolia og angustifolia), Cassier (Cassia frutescens, C. melanocarpa), Chiococca racemosa, o. fl. a. Blandt Slyngplanterne udmærker Cereus triangularis sig ved sin meget store og vellugtende Blomst, som kun varer een Nat. De halvparasitiske Planter ere her meget fremherskende, især Aroideer (Anthurium crassinervium, A. cordatum), Piperaceer (Peperomia acuminata, P. obtusifolia), og Bregner, blandt hvilke især maa mærkes Davallia aculeata,

som slynger sig opad Træstammerne. Et Træ — Clusia rosea —, der især forekommer hyppigt paa Østenden af St. Thomas, fortjener at omtales paa Grund af dets mærkelige Vært, ifølge hvilken man med Rette har sammenlignet det med Boa constrictor eller Qvælerslangen blandt Dyrene. Det slynger sig i Begyndelsen omkring Stammen af de største Træer; men snart vore dets mange Forgreninger tæt sammen og danne et Hylster, som tæt omslutter Stammen, saa at det saaledes omslyngede Træ qvæles og gaaer ud, hvorpaa det efterhaanden raadner bort, medens det tomme Hylster af den qvælende Clusia bliver tilbage. Den sydlige Skraaning af St. Thomas og St. Jan har en mager, stenet Jordbund, og i det Hele taget den samme forkroblede og tørre Vegetation, der, som S. 588 omtalt, findes paa den sydlige og østlige Deel af St. Croix. Dog er det især i en Høide af 3 til 800 Fod over Havets Overflade, at den fremtræder i sin største Sterilitet, da Bunden her er mere nøgen og blottet for Muld, idet nemlig Regnen har skyllet denne ned til den lavere Region, hvor Vegetationen derfor ogsaa viser en større Frodighed. Medens i den høiere Region de graa Crotoner og Euphorbier, de stivbladede sølvglindsende Cappárideer, de tornede Acacier, Cacteer, der naa en Høide af 20—30 Fod, og de stive Agaver ere fremherskende, finder man i den lavere Region større og kraftigere Træer, saasom: Bursera gummifera, Locusttræet, Sandhunstræet, Silkebomuldstræet o. m. a.; og paa enkelte Steder, hvor der findes dybere Dalstrøg, hvorigjennem en lille Aa har sit Løb, frembyder Vegetationen ligesaa stor Yppighed som paa Nordsiden. Dette finder saaledes Sted ved Boboni paa St. Thomas, hvor man finder en kraftig Skovvært af Pisonier, Kanappytræet, Gregery (Bucida Buceras), og især mange Calabastræer (Crescentia cucurbitina), og ligeledes ved Fishbay paa Sydsiden af St. Jan, hvor Vege-

tationen endogsaa, mere end paa noget andet Sted af vor Øer, har den samme storartede Charakteer, som vi træffe paa den under Troperne liggende Deel af Amerikas Fastland, og hvor Sæbetræet (Sapindus saponaria), Jamaica-Blommetræet (Spondias purpurea), Gregery, Figentræet o. fl. a. have Stammer af henved hundrede Fods Høide; og hvor ogsaa de luftige Bambuser og Hibiscus elatus (Mahoe), af hvis Bark der tilberedes stærke Touge, høre til de mest fremherskende Planteformer.

Af disse Bemærkninger om Vegetationen paa St. Thomas og St. Jan vil det sees, at disse Øer frembyde større Eensformighed end St. Croix. Her viser sig kun en paafaldende Forskjel imellem den nordlige og sydlige Side af Øerne, idet de ved eiendommelige Planteformer udmærkede flade Kyststrækninger, som findes paa St. Croix, ganske mangle, og idet det dyrkede Areal ikke her indtager nogen større sammenhængende Strækning, men er indskrænket til enkelte spredte Partier, som fornemmeligen ligge paa Nordsiden*).

Om Dyreriget.

Som paa alle smaa Øer er Dyreverdenen ogsaa paa de heromtalte kun meget svagt repræsenteret. Her findes saaledes med Undtagelse af et Par Arter Flagermuus ingen oprindelige Pattedyr. Af Fugle og Krybdyr findes her vel et ringe Antal Arter, — to smaa Colibri'er (Trochilus minimus og Polytmus) sværme ligesom Sommerfuglene om Træernes Blomster; fra Sukkermarkerne lyde Morgen og Aften de melancholske Toner af den lille Markdue (Chamepelia passerina); hvortil endnu komme: to Papegøiearter, en Heire (Ardea Hærodias), Pelicanen (Pelecanus fuscus), der indfinder sig til visse Aars-

*) En ældre Fortegnelse over St. Croix's Flora findes i West's i Aaret 1793 udgivne Beskrivelse af St. Croix S. 267; og i Knox's S. 559 nævnte Skrift findes S. 220—246 en af Henrik Krebs udarbeidet Fortegnelse over St. Thomas's Flora.

tider for at fiske i Bugterne, og den sorte Crotophaga ani, der ofte sees siddende paa Køernes Ryg for at afpille de samme plagende Insekter; og af Krybdyrene en uskadelig Snogeart (Psamophis antillencis Schl.) og nogle Fiirbeen, navnligen den smukke lille Hakadis (Anolis pulchellus), der løber halv tam omkring i Husene*) —; men disse Dyr give kun en ufuldkommen Forestilling om den Formrigdom og Farvepragt, som de tilsvarende Klasser af Dyreriget udfolde paa Amerikas tropiske Fastland.

Denne Fattigdom paa Landdyr i Vestindien erstattes ved en saa meget desto større Rigdom af de Dyr, som have deres Hjem i Havet. Blandt de mange velsmagende Fisk, som dagligen sees paa Creolens Bord, skulle vi her kun nævne: Grooper (Serranus sp.), Jewfish (Serranus sp.), der kan have en Vægt af 800 Pund, Bonet (Pelamis sp.), Spanish-macarell (Scomber sp.), og Kingfish (Scomber sp.). Ogsaa af Bløddyrenes Klasse ere der mange, der benyttes som Fødemiddel, fornemmeligen af Negerne og den farvede Deel af Befolkningen. Især er Dyret af den i Haverne i Danmark i den senere Tid hyppigt til Rabatter om Bedene anvendte Kæmpe-Vingesnække (Strombus gigas) meget yndet, og opfanges i stor Mængde fra Havets Bund ved Dykning, hvilket paa Grund af de talrige Haier ikke er uden Fare. — En Deel af Havets Dyr ere her imidlertid ikke indskrænkede til Opholdet i det vaade Element, hvor de have deres egentlige Hjem, men forlade dette til visse Tider for at gaa op paa Land, ja nogle af dem tilbringe endog her deres meste Tid. Da dette nu er Tilfældet med de Dyr, som paa de heromhandlede Øer, og fornemmeligen paa St. Croix, have den største Udbredning, og ved Individernes Mængde ere aldeles overveiende, saa maa det ansees som det mest charakteristiske Træk i de dansk-vestindiske

*) Andre her forekommende Fiirbeen ere: Anolis Alligator Dum., A. velifer Cuv., A. cristatellus Dum. et B., Iguana tuberculata Laur., Eumeces Spixii Dum. et B., og Ameiva Plei Dum. et B.

Øers Fauna: at de Dyr, som her spille den vigtigste Rolle paa Landet, henhøre til Klasser af Dyr, som egentligen have deres Hjem i Havet. Dette gjelder saaledes fornemmeligen om flere Arter af Krabber og Krebs. Blandt disse maa især mærkes Landkrabberne (Gecarcinus ruricola), som ere almindelig udbredte over hele Kystbæltet. De leve her i underjordiske Gange, som de om Natten forlade for at søge deres Næring, der bestaaer af Urter og Frugter, ja de foraarsage paa nogle Steder Skade paa Sukkermarkerne. De frembyde et ganske eget Syn ved deres livlige røde, blaa og gule Farver, naar Man om Morgenen endnu træffer dem i fuld Virksomhed, og de, ofte mange hundrede paa een Gang, idet Man nærmer sig, hurtigen flygte, med den store Klosax hævet iveiret ligesom til Forsvar, for at søge Skjul i de talrige smaa Huller, som føre ned til deres underjordiske Boliger. De sees ikke sjeldent i Gaarde og Kjældere i Christiansted, ja undertiden hænder det, at de aflægge et mindre velkomment Besøg om Natten i Husene, naar de have forvildet sig op igjennem Værelserne. De fanges i Mængde af Negerne og sælges i Byerne, da Kjødet yder en velsmagende og yndet Spise; men da de ofte leve af Mancinillens giftige Frugt, saa er det nødvendigt, inden de nydes, først at holde dem fangne nogle Dage og at opføde dem med Maismeel.

Endnu mærkeligere ere flere Arter af de saakaldte Snyltekrebs, et eget Slags Krebs, som skjule deres, kun med en tynd Hud bedækkede, Bagkrop i tomme Sneglehuse, der findes ved Kysten og i Havet, hvor de fleste af disse Dyr have deres Hjem, medens andre, blandt hvilke her bør nævnes Cenobita Diogenes L., tilbringe den meste Tid paa Landet, hvor man seer dem i store Skarer, slæbende Skallen efter sig ligesom et Huus, at foretage Vandringer til de høieste Punkter af Øen og stige op i Træerne, af hvis Blade og Frugter de leve. Skildpadderne bør heller ikke her lades uomtalte. Af samme ere især to

Arter (Green-turtle, Chelonia Mydas, og Hawksbill, C. maculosa) meget almindeligt forekommende. Fra April til Mai leve de i Nærheden af Land, og gaa da om Natten op paa de flade, sandede Kyster, hvor de lægge 60—80 Æg ad Gangen i et to Fod dybt Hul, som de derpaa tildække med Sand. Fjorten Dage senere lægge de et lignende Antal i Nærheden af det første Sted; og efter 32 Dages Forløb seer Man de smaa Unger at myldre frem, og instinktmæssigen strax at søge til Havet.

Af den foranførte Skildring af Naturen paa de danske Øer i Vestindien vil det sees, hvilke betydelige Forandringer disse Øer have undergaaet i det korte Tidsrum, de have været i Europæernes Besiddelse, saavel med Hensyn til Planteriget, som i Klima og Sundhedstilstand. Dengang vare de bedækkede af en mørk, nigjennemtrængelig Urskov, saaledes som den endnu i Mands Minde fandtes paa Crab-Island; Regnmængden var meget større, og usunde Dunster opfyldte Atmosphæren. Nu er der, som vi i det Foregaaende have seet, neppe Spor tilbage af Urskoven, og Klimaet er tørt og sundt, men Regnmængden desværre meget mindre end tidligere.

Populationsforholdene.

I en Deel ældre, i Colonialcontoiret opbevarede Dokumenter, træffer Man Folketallet paa de dansk-vestindiske Øer angivet for forskjellige Tidspunkter*), og i Aarene 1835, 1841, 1846 og 1850 er der afholdt Folketællinger paa disse Øer, der svare til de i de øvrige Dele af Monarkiet afholdte.

*) De fleste af de aarligen udarbeidede Matrikler for disse Øer, (hvilke fra Slutningen af det forrige Aarhundrede og indtil Nutiden haves opbevarede i Indenrigsministeriets Arkiv), indeholde ogsaa en Deel Oplysning i saa Henseende, idet Man i Reglen hvert Aar, ved Siden af den Oplysning Man for Kopskattens Skyld var nødt til at forskaffe sig om de mandlige Negerslaver over 1 Aar, tillige har forskaffet sig Oplysning om Antallet paa den øvrige Deel af den frie og ufrie Befolkning.

Befolkningens Antal udgjorde paa:

	St. Croix.			St. Thomas.			St. Jan.			Alle 3 Øer.		
	Mdk.	Ovdk.	Tilf.	Mdk.	Ovdk.	Tilf.	Mdk.	Ovdk.	Tilf.	Mdk.	Ovdk.	Tilf.
i Aaret 1755 ..	......	......	10,220	.....	.....	4,412	.....	.....	2,248	......	.....	16,875
— 1761 ..	......	......	15,242	.....	.....	4,063	.....	.....	2,196	......	.....	21,501
— 1773 ..	......	......	21,809	.....	.....	4,371	.....	.....	2,402	......	.....	28,582
— 1789 ..	......	......	25,377	.....	.....	5,266	.....	.....	2,383	......	.....	33,026
— 1796 ..	15,229	13,574	28,803	2,774	2,960	5,734	1,086	1,034	2,120	19,089	17,568	36,657
— 1815 ..	14,120	14,530	28,650	3,863	4,936	8,799	1,372	1,362	2,734	19,355	20,828	40,183
i Octbr. 1835 ..	12,365	14,316	26,681	5,895	8,127	14,022	1,220	1,255	2,475	19,480	23,698	43,178
i Octbr. 1841 ..	11,713	13,911	25,624	5,181	7,595	12,776	1,274	1,281	2,555	18,168	22,787	40,955
i Octbr. 1846 ..	10,932	13,133	24,065	5,280	7,793	13,073	1,184	1,266	2,450	17,396	22,192	39,588
13 Mai 1850 ..	10,834	12,886	23,720	5,536	8,130	13,666	1,079	1,149	2,228	17,449	22,165	39,614

Befolkningen paa de dansk-vestindiske Øer er efter den ovenstaaende Tabels nærmere Udvisende ikke blot ikke tiltaget i de sidste 15 Aar, eller siden Aaret 1835, da den var paa sit Høieste, men endogsaa aftaget 8¼ Pct., hvilket især hidrører fra St. Croix (paa hvilken Ø Befolkningen var paa sit høieste i Slutningen af det forrige Aarhundrede) og fra St. Jan, paa hvilke Øer Aftagelsen udgjør resp. 11,10 og 9,98 Pct., medens Befolkningen paa St. Thomas kun siden Aaret 1835 er aftaget 2,54 Pct. — Denne Formindskelse af Befolkningen hidrører paa St. Croix væsenlig fra at der døer et større Antal Negere aarlig end der fødes, (og Tilførsel af ufrie Negere har været forbudt siden Aaret 1803 ifølge Frd. 16 Marts 1792 om Negerhandlens Ophævelse), hvorimod Befolkningens Tilvæxt og Formindskelse paa St. Thomas fornemmelig er afhængig af Tilgang og Afgang til og fra andre Steder, der atter afhænger af Handelsforholdene, hvilket naturligviis ogsaa ytrer nogen Indvirkning paa St. Croix's Populationsforhold. At Aftagelsen er meget mindre blandt Qvindekjønnet end blandt Mandkjønnet hidrører vistnok deels fra at der i et meget varmt Clima, og hvor mange uægte Fødsler finde Sted, fødes endnu flere Piger end Drenge end Tilfældet allerede er i Almindelighed, deels fra at Qvindekjønnet i det Hele taget er mindre udsat for strengt Arbeide og derfor naaer en høiere Alder (jfr. S. 604).

Uagtet Folkemængden saaledes er aftaget, ere Øerne dog endnu, i Sammenligning med Moderlandets Forhold, tæt befolkede, i det der nemlig lever c. 7121 Menskr. paa Qvadratmilen, medens selv Langeland kun har 2530 paa Qv. Milen. Betragtes hver af de tre dansk-vestindiske Øer for sig, da faaer Man til Resultat at St. Croix og St. Thomas hver have c. 6777 og 12,148 Mennesker paa Qvadratmilen, medens St. Jan derimod kun har 2376 paa Qvadratmilen. Næst at henvise til den Indflydelse Handelsstaden St. Thomas (Charlotte Amalie) har for

den Øes Vedkommende, paa hvilken den ligger, tør det heller ikke lades ubemærket, at der er mange af de andre smaa Antiller, til Ex. Antigua, Barbados og St. Christopher, der ere langt tættere befolkede.

Af Øernes nysnævnte Befolkning er paa St. Croix omtrent 1/3 og paa St. Thomas 6/7 Kjøbstadbefolkning, medens næsten hele St. Jans Befolkning er Landbefolkning. St. Croix har to Kjøbstæder, nemlig Christianssted og Frederiksted. Den førstnævnte af disse, Christianssted, som bestaaer af 593 Huse*), der tildeels ligge terrasseviis op ad et Bjerg, saa at enkelte Gader ligge høiere end de andre, kaldes ogsaa Bassinet, (der ved en fordærvet Udtale er blevet til „the Basend"), fordi den ligger ved en Bugt (bassin) paa den nordøstlige Deel af Øen, der i Modsætning til Vestenden kaldes the East End. Den har en god Havn, hvis i Ziksak mellem Koralrev gaaende Indløb dog er belemret af en Koralklippe, og den er i Besiddelse af Størstedelen af Handelen paa Moderlandet, ligesom den ogsaa er Gouvernementets Sæde; men den bety-

*) I Aaret 1827 havde Christianssted 676 Huse. De vestindiske Huse ligne kun lidet de europæiske. Kun de nyere ere grundmurede. De ældre ere derimod i Reglen af Træværk, der hviler paa et muret Fundament af 2 til 3 Alens Høide, og tækkede med tynde, aflange Træplader (shingles), der naar de blive gamle antage en sortagtig Farve. Kun faa af dette Slags gamle Huse have Glasvinduer, hvorimod de alle ere forsynede med Jalousier og Vinduesskodder, der staa aabne om Dagen, undtagen naar Storm eller Regnskyl indfinde sig. Langs med Facaden er hver Etage i Reglen forsynet med et Galleri af 4—10 Fods Brede (som Svalerne paa de meget gamle europæiske Huse), hvilket baade udelukker Solen fra Værelserne og afgiver et luftigt og frit Opholdssted. Ud for Stue-Etagen skulde disse Gallerier ifølge ældre Lovbestemmelse være indrettede saaledes at Man kunde gaa under dem fra et Huus til et andet, og altsaa gaa hele Gader igjennem uden at blive udsat for Solen eller Regn; men i mangfoldige Huse er Trappe-Opgangen bleven indlagt i Galleriet, og Gangen gjennem samme derved afbrudt. — De mere velhavende Familier bebo alle et Huus for sig alene.

der sig dog ikke i nogen blomstrende Tilstand. — Fredrerikssted, som ligger paa Øens «West-End,» der er den frugtbareste og smukkeste Deel af samme, bestaaer af 288 Huse*.) Den har vel kun en Rhed, og ikke nogen Havn, men den er dog i Besiddelse af Størstedelen af Øens Handel paa Nordamerika.

Charlotte Amalie paa St. Thomas, som bestaaer af 1002 Huse, ligger terasseformig paa Øens Sydkyst langs med Strandbredden under og opad en Række af Bjerge ved en Bugt, der afgiver en af de bedste Havne i Vestindien.

Paa St. Jan er der lige over for St. Thomas ved Bugten Cruxbay Begyndelsen til en By, kaldet Christians By, som dog endnu kun har 134 Indvaanere. Paa den modsatte Ende af Øen danner en Bugt kaldet Coralbay en ganske fortrinlig Havn, i hvilken store Skibe kunne ligge tæt op til Landet, og Man seer derfor ogsaa paa Oxholms i Aaret 1780 optagne Kort over Øen en Plads ved samme betegnet som «reserveret Bygrund»; men St. Thomas's Nærhed har forhindret Opkomsten af en Kjøbstad sammesteds.

Folkemængden i de nysnævnte 3 Kjøbstæder udgjorde

	Christiansted.			Frederiksted.			Charlotte Amalie.		
	Mdl.	Qvdl.	Tilf.	Mdl.	Qvdl.	Tilf.	Mdl.	Qvdl.	Tilf.
1789			1849			1051			2055
1796			5056			1170			5734
1815	2324	3103	5427	832	968	1800	2511	3380	5891
1 Octbr. 1835	2301	3505	5806	926	1391	2317	4436	6635	11,071
1 Octbr. 1841	2050	3286	5336	941	1450	2391	3872	6204	10,076
1 Octbr. 1846	1898	3210	5108	909	1435	2344	4071	6489	10,560
13 Mai 1850	2052	3318	5370	1135	1751	2886†)	4441	6942	11,383

*) I Aaret 1827 havde Frederikssted 270 Huse.

†) Folkemængdens Tiltagen i denne By har saaledes de i senere Aar været betydelig; men saavel her som i Christiansted hidrører Tilvæxten i Befolkningen nok alene fra Tilflytning fra Landet, især af unge Negere, hvilket truer med at blive et for det fremtidige Agerbrug farligt Onde.

Medens Mandkjønnet i Kongeriget forholder sig til Qvindekjønnet som 1000 til 1033, er Forholdet paa de vestindiske Øer som 1000 til 1270 (paa St. Croix som 1000 til 1180, paa St. Thomas som 1000 til 1469 og paa St. Jan som 1000 til 1065). Dog er det blot blandt Negerbefolkningen og de Couleurte at Qvindekjønnet forholdsviis er saa meget talrigere; thi blandt de Blanke var Mandkjønnet i ældre Dage altid talrigere end Qvindekjønnet, og om der nu end sandsynligviis er en numerisk Overvægt paa sidstnævnte Side, er den vistnok kun ubetydelig. Det omhandlede Misforhold er langt større i Byerne end i Landdistrikterne. Forholdet mellem Mandkjønnet og Qvindekjønnet er nemlig i Christiansted som 1000 til 1617, i Frederiksted som 1000 til 1543; i St. Croix Landdistrikt derimod som 1000 til 1022. I St. Thomas By er Forholdet som 1000 til 1563, paa den øvrige Del af Øen derimod som 1000 til 1085.

Saalænge Neger-Indførslen varede, var der derimod Overvægten paa Mandkjønnets Side (fordi man meest søgte mandlige Slaver), hvad de S. 600 anførte Tal for St. Croix for Aaret 1796 nærmere vil oplyse*). Blandt de Fricouleurte var der i sin Tid stærk Overvægt i Tallet paa Qvindekjønnets Side, paa Grund af Concubinaternes Indflydelse (cfr. Noten S. 611); og denne Overvægt er endnu tilstede blandt de Couleurte i det Hele taget.

Paa alle 3 Øer tilsammen er:

	af 1000 af Mandkjøn,	af 1000 af Qvindekjøn
under 20 Aar	414	369
mellem 20 og 60	541	553
over 60 Aar	45	78
	1000	1000

*) I Aaret 1804, altsaa kort efter Neger-Indførslernes Ophør, var der paa St. Croix 22,076 Plantage Negre, hvoraf de 11,601 vare af Mandkjøn, og de 10,475 af Qvindekjøn, eller, som det i Optegnelserne hedder »af Hankjøn« og »af Hunkjøn«.

I Kongeriget er 75 pro mille af Mandkjønnet og 88 pro mille af Qvindekjønnet over 60 Aar; altsaa forholdsviis langt flere. Ikke desto mindre frembyde de heromhandlede Øer forholdsviis langt flere mærkelig gamle Individer end Moderlandet; thi ved den sidste Folketælling var der paa samme ligesaa mange Individer over 100 Aar, som i hele Kongeriget Danmark, nemlig i alt 9*).

Medens i Kongeriget 339 pro mille af Mandkjønnet og 327 pro mille af Qvindekjønnet er gift, er dette paa de vestindiske Øer kun Tilfældet med 130 pro mille af Mandkjønnet og 103 pro mille af Qvindekjønnet. Dette hidrører fra at Negerbefolkningen for størstedelen endnu lever et vildt Kjønsliv eller i Concubinat, uden at indlade sig i faste ægteskabelige Forbindelser. Dette store sociale Onde hænger nøie sammen med den Ufrihedstilstand, i hvilken Størstedelen af Negerne tidligere var, i det samme baade vanskeliggjorde alt andet Ægteskab, end det som blev indgaaet mellem to Personer, der vare Slaver paa den samme Plantage, og i det Herrens Eiendomsret over Barnet, og hans Magt til at adskille Ægtefolkene ved at sælge den ene af dem maatte virke afskrækkende i den omhandlede Henseende. Det er derfor ogsaa en Kjendsgjerning, at Slaveriets Afskaffelse overalt har bevirket Ægteskabernes Tiltagelse, og det samme Phænomen har viist sig paa de danskvestindiske Øer. — Vielsernes Antal var nemlig paa St. Croix**)

i Aaret 1845, — 143, hvoraf 102 blandt Ufrie.
1846 — 165, hvoraf 64 blandt Ufrie.

*) Deriblandt paa St. Jan en sammesteds født Enke ved Navn Lydia Wrigth, hvis Alder angives snarere at være over end under 120 Aar.

**) De ovenanførte Tal ere, ligesom mange af de i det Følgende anførte, tagne af nogle Statistical notes relating to St. Croix for the year 1850, hvilke en sagkyndig vestindisk Embedsmand har ladet indindrykke i første Aargang af Qvartalsskriftet The St. Croix Agricultural Reporter.

1847 — 168, hvoraf 122 blandt Afric.
1848 — 182
1849 — 254
1850 — 335*)

Medens der i Danmark i Aaret 1850 fandt 1 Vielse Sted for hver 130 af Befolkningen, kom der saaledes paa St. Croix i Aaret 1850 1 Vielse paa hver 118 af Befolkningen, og der er saaledes Haab om at det omhandlede Onde inden ikke lang Tid vil være hævet. Ved Betragtningen af de Ægteviedes Alder, overraskes Man ved det forholdsviis store Antal Ægteskaber, som først indgaaes i en fremrykket Alder, hvilket muligen hidrører fra at en stor Deel af de Viede tidligere have levet i Concubinat. Ved de 254 Vielser i Aaret 1849 var kun i 57 Tilfælde Brudgommen under 30 Aar, og kun i 66 Tilfælde Bruden under 30 Aar.

Af 857 Børn, som i Aaret 1850 bleve døbte paa St. Croix, vare som Følge af det Foranførte om at der er saa Mange der leve i løse Kjønsforbindelser, ogsaa kun 176 fødte i Ægteskab. Fødslernes Antal vides ikke; thi den Kundskab Man for de senere Aars Vedkommende har om Antallet paa Daabsakterne kan ikke træde istedetfor samme. Hvad Negerbefolkningen angaar, da blev der tidligere medens Slaveriet bestod holdt en Matrikel over Slaverne, fordi der dengang fandt en Kopskat Sted med Hensyn til den mandlige Slavebefolkning, som nu er hævet, og paa denne Matrikel er de ældre Angivelser støttede, som haves af Fødsler og Dødsfald blandt Slavebefolkningen; men da denne Matrikel ikke angav Dødfødslerne, og da der, paa Grund af

*) Den mæhriske eller Brødre-Menigheden, der fornemmelig bestaaer af Landnegre, er den som i Forhold til dens Medlemmers Antal kan fremvise fleest Vielser; den danske Missions-Menighed den, der forholdsviis har færrest at fremvise.

at Kopskatten ikke svaredes af de Negerbørn der vare fødte og døde i Aarets Løb, ikke haves nogen Sikkerhed for at de Dødfødte og det betydelige Antal, som døer i det første Aar, vare optagne i Matriklen, hvis Paalidelighed ogsaa ellers kunde mistænkes, især forsaavidt St. Thomas betræffer, saa ere disse ældre Angivelser uden videnskabeligt Værd*). At Fødslernes Antal staaer i et meget ugunstigt Forhold til Befolkningen, kan imidlertid ansees for afgjort, og er let forklarligt af at en stor Del af Befolkningen som nys bemærket lever i løse Kjønsforbindelser, hvilke de i Reglen indgaa strax naar Puberteten indtræder, hvilket hos Qvindekjønnet skeer i det 14de og hos Mandkjønnet i det 16de Aar**), og af at en stor Deel af den qvindelige Befolkning under deres Svangerskab udfører Markarbeide paa Plantagerne, og ikke viser de Nyfødte den tilbørlige Omhu.

Dødsfaldene angives i Agricultural Reporter at have været paa St. Croix

i Gjennemsnit i 1841—1846	. . . 876,	hvoraf 655 Ufrie.
i Aaret 1847	. . . 867,	hvoraf 658 Ufrie.
1848	. . . 746	
1849	. . . 792	
1850	. . . 693	

men disse Tal angive kun hvormange Anmeldelser om Dødsfald, der ere anførte i Kirkebøgerne***), og Størstedelen af Dødfødslerne blandt Negerbefolkningen og en Deel andre Dødsfald blandt samme forblive vistnok uanmeldte. Hvis Man kan

*) Jfr. Prof. Davids Bemærkninger herom S. 287 ff i 1ste Bind af Nyt statsoekonomisk Arkiv i Anledning af en sammesteds indrykket Afhandling af Proc. Sarauw om Fødsels- og Dødeligheds-forholdene i Slavepopulationen paa de dansk-vestindiske Øer.

**) Man har blandt Negerinderne Exempel paa Mødre paa 12 Aar.

***) Begravelsen skeer i Reglen 12 til 24 Timer efter Dødens Indtrædelse.

antage at de angive alle Dødsfald paa St. Croix i de paagjeldende Aar, Dødfødslerne exclus., da vilde de afgive et gunstigt Vidnesbyrd for Mortaliteten paa de danskvestindiske Øer. Der kom da nemlig i disse 4 Aar paa St. Croix, (Aarene 1847—1850) et Dødsfald aarlig paa hver 51 af Befolkningen, medens der i Kongeriget, (naar Dødfødslerne holdes udenfor Betragtningen), i de samme 4 Aar kom eet Dødsfald aarlig paa hver 47 af Befolkningen*), og naar Man lagde Aarene 1841—1847 til Grund, fik Man til Resultat at i samme var Dødeligheden blandt de Frie 3,0 og blandt de Ufrie 3,7, hvorved det maa erindres, at Dødeligheden ogsaa i Europa er større blandt Arbeidsklassen end blandt de mere Belhavende.

Den Sygdom, der i Danmark kræver flest Offre, nemlig Lungesyge (Ptisis), indtræder sjeldent i Vestindien, og det samme er Tilfældet med Skrofler og Syphilis**). For Nyankomne er Aarstiden Juni—Septbr. afgjort den farligste, skjøndt det ikke viser sig i Dødsfaldenes Antal, fordi saa Mange reise bort paa denne Tid, og fordi der i samme er faa ankommende Skibe; men ellers frembyde de forskjellige Maaneder kun ringe Afvigelser med Hensyn til Mortaliteten. Blandt Mandkjønnet er der meget større Mortalitet end blandt Qvindekjønnet, især blandt

---

*) Byen St. Thomas maa antages at have en betydelig større Dødelighed, ja en Undersøgelse for Tidsrummet 1827—1843, som Dr. Hornbeck har anstillet og som han velvilligen har laant mig, giver endogsaa det yderst ugunstige Resultat af 7,6 Prct. for den blanke Befolkning, 3,7 for de Fricouleurte og 4,8 for Slavebefolkningen. Den store Dødelighed blandt den blanke Befolkning hidrører fra de mange Søfolk der ankomme, hvilke hyppigt angribes af Climatfebre. De Resultater, hvortil Dr. Hornbeck er kommet, kunne dog kun ansees for approximative. Dødeligheden i den engelske Armee i Ostindien skal være 5,33 Prct for Europæerne og 1,40 Prct. for de Indfødte.

**) Jfr. S. 470, som viser at det samme mærkelige Phænomen viser sig i Island.

de Blanke, hvilket hidrører fra at de ikke have nødig at udsætte sig saameget for Solen. Climatet kan nemlig vel ansees for sundt,*) ja St. Croix besøges endogsaa aarlig af en Deel Amerikanere, der reise sammesteds hen for deres Helbreds Skyld, især naar de lide af Brystsyge; men den uafbrudte, Dag og Nat hele Aaret rundt vedvarende Hede virker dog i Længden svækkende paa de fleste Europæeres Nervesystem og Underlivsorganer, og den Europæer, der ikke efter et 3 til 4 Aars Ophold i Vestindien reiser nogle Maaneder til den tempererte Zone, udsætter sit Helbred for Fare. Blandt Negerne gives der forskjellige Sygdomme af hæderstyggelig Art. Spedalskheden (leprosy), med hvilken i Aaret 1850 paa St. Croix's Plantager i Alt 159 Individer, og i Christiansted 28 vare befængte, er den værste af dem alle. Man seer Mennesker, der i den Grad ere angrebne af samme, at Taa- og Fingerspidserne gradeviis fortæres, ligesom de tillige ofte, forend de dø, baade miste Næse og Ører. En anden ligesaa forfærdelig og meget hyppigere Sygdom er den saakaldte Elephantiasis, et Slags Rosen i Fødder og Been, hvilke opsmulme saaledes at de blive reent uformelige. Climatfeberen, som i dens akuteste Form kaldes for den gule Feber, er den hyppigst indtrædende og værste Epidemi, og det er især de Blanke den hjemsøger**). En mildere Form af samme, nemlig en

*) Det er dog først efter at Skovene ere blevne ryddede og Moradserne udtørrede og Landet opdyrket, at de danskvestindiske Øer kunne siges at være et sundt Opholdssted. At i ældre Dage Dødeligheden var saa stor blandt Europæerne hidrørte dog nok for en stor Deel fra at det dengang fornemmelig var forfaldne Lykkeriddere, der drog til samme, som for en stor Deel førte et udsvævende og for Sundheden skadeligt Levnet. — En Lagun, der tidligere indvirkede skadeligt paa Sundhedstilstanden i Frederiksted, og især i Fortet, har Man nu sat i Forbindelse med Havet ved en Canal og derved betaget den en stor Del af dens skadelige Indflydelse, hvilken Man venter ved fortsat Arbeide ganske at fjerne.

**) Om en anden Epidemi, der i 1843 voldsomt hjemsøgte St. Thomas, jfr. Bibl. for Læger, Supplementbind til 1844 Pag. 3.

blios Remittens, som ofte i daglig Tale kaldes Climatfeber, angriber ikke blot inden kortere eller længere Tid næsten enhver Blank, der fra Europa kommer til Vestindien; men selv Negre, der have været i Europa, faa den i Reglen naar de vende tilbage. — Climatet er gunstigst for Barndoms- og Oldingealderen, og det er saaledes især i den yngre og Mandboms-Alderen at Dødeligheden er stærk.

Hvad Befolkningens Afstamning angaaer, da er kun en ringe Del af europæisk Herkomst (eller henhørende til den kaukasiske Race)*), den overveiende større Deel er derimod henhørende til Neger-Racen, eller til en Blanding af begge de heromtalte tvende Racer. Hvor stort et Antal Blanke og Couleurte og Negere der for Øieblikket findes paa Øerne vides ikke. Ved de i Aarene 1835, 1841, 1846 og 1850 afholdte Folketællinger har Man nemlig med Flid undladt at tælle Befolkningen efter Afstamningen, fordi Man har ønsket at fjerne den Fordom, som fra gammel Tid er herskende i Colonierne med Hensyn til Farven eller rettere Afstamningen, og ved Optagelsen af Mandtalslister har Man siden Aaret 1835 paa St. Croix, og siden 1837 paa St. Thomas, af samme Grund talt de Blanke og de Fricouleurte sammen under eet. Antallet paa de Blanke, blandt hvilke der i ældre Dage altid var flere af Mandkjøn end af Qvindekjøn, var, (foruden de Militaire c. 300 i Tallet),

*) Den Deel af den europæiske Befolkning der er født i Vestindien kaldes for Creoler (af det spanske criollo).

Aar	paa St. Croix	paa St. Thomas
1755 *)	1823	315
1766	1753	314
1773	2067	336
1792	2220	618
1800	1974	1830
1815	1840	2122
1834	878 Mdk. 871 Qvd. } 1749	944 Mdk. 991 Qvd. } 1835

og senere er de Blankes Antal nok aftaget endnu mere, fornemmelig ved Udvandring af Haandværkere og Næringsdrivende, som paa Grund af Velstandens Aftagelse have manglet Arbeide. Det aldeles overveiende Fleertal af de Blanke leve i Byerne. Af de 1835 Blanke, som i Aaret 1844 fandtes paa St. Thomas, var saaledes de 1640 i Byen, og af de 1749 Blanke, som i samme Aar fandtes paa St. Croix, var c. 700 i Christianssted og c. 300 i Frederikssted. Paa St. Jan var der i Aaret 1836 139 Blanke. Hvad de Farvede, (Mulatterne o. s. fr.) betræffer, da har Man aldrig vidst Tallet paa samme særskilt, hvad der er beklageligt, da de repræsentere den creolske (amerikanske) Race, ligesom de Blanke repræsentere den europæiske, og Negerne den afrikanske. Før 1837 vidste Man nemlig vel Tallet paa de Fri-Couleurte og Tallet paa Slaverne særskilt, men det maa erindres at der blandt de Fri-Couleurte**) var Negere, og blandt Slaverne Mulatter og andre

*) I 8de Bind af Martfeldts Samlinger findes en Fortegnelse paa alle de blanke Familier, der indtil 1765 havde været paa Øerne, med Oplysning om hvorfra de vare komne m. m. desl.

**) I Aaret 1761 var der endnu ingen Couleurt, der var fri paa St. Croix. I Aaret 1771 var de Fricouleurtes Antal sammesteds 361, i Aaret 1792 1164, i Aaret 1815 2480, og i Aaret 1834 3411, nemlig 1226 af Mandkjøn og 2185 af Qvindekjøn. Paa St. Thomas var de Fri-Couleurtes Antal i Aaret 1836 1907 af Mandkjøn og 3510 af Qvindekjøn, altsaa tilsammen 5417, hvoraf de 5195

Couleurte. De forskjellige Gradiationer mellem Hvide og Sorte, saasom Mulatter, Mestizer, Qvarteroner o. desl., tiltage naturligviis bestandig i Tallet, og det med stærke Skridt. Den nysomtalte Fordom, der næres ved at de Blanke danne den mere formuende Deel af Befolkningen*), og som i ældre Tid var saa stor, at den usleste Hvide ansaae sig for god til at sidde ved samme Bord som en Couleurt eller ved nogensomhelst selskabelig Leilighed at være samlet med en saadan, er nu ved Regjeringens mangeaarige Bestræbelser (jfr. navnlig Frdg. 18de April 1834)**) vel noget fjernet, men dog langt fra ikke tilstrækkeligt, idet Farvede endnu vanskeligen og kun undtagelsesviis erholde Adgang i europæiske Cirkler. Den heromhandlede Fordom vedligeholdes især ved Damerne, skjøndt den dog heller ikke hos disse viser sig saa cras som i ældre Dage.

At Negerbefolkningen er saa talrig paa Øerne har sin Oprindelse fra at de første Europæer, som bosatte sig paa samme, førte en Deel Negerslaver med sig, og fra at der, efterhaanden som Øerne bleve opdyrkede og som Befolkningen tiltog, blev indført flere og flere Negere, fornemmelig med Slaveskibene fra Afrika***). Disse Negerslavers Behandling

---

i Byen. Qvindekjønnets numeriske Overvægt blandt de Fri-Couleurte hidrørte fra de mange Concubiner, der kjøbte sig fri eller bleve frigivne.

*) Kun nogle enkelte Couleurte eie til Exempel Plantager. I Aaret 1840 udgjorde Overformynderimidlerne paa St. Thomas
for de Blanke .... 401,592 Rd. v. C.
for de Fri-Couleurte .... 90,815 — —
og i St. Croix Overformynderi indestod i Aaret 1828
for Blanke .... 783,000 Rd. v. C.
for Fri-Couleurte .... 187,000 — —

**) Jfr. Anhang til Rigsdags Tid. 1852 S. 1098.

***) De fra Afrika indførte Negere kaldtes i de 12 første Maaneder efter deres Ankomst, (i hvilket Tidsrum der ingen Kopskat blev svaret af samme) for Bossaler eller Bussaler. — Senere brugtes Benævnelsen Bussal-Negre for de i Afrika fødte, i Modsætning til Creol-Negrene, eller de i Vestindien fødte.

var i ældre Dage vel meget streng, men Slave-Eierne paa de danske Øer have dog altid holdt sig fri for de Misbrug, der have gjort Neger-Slaveriet til Gjenstand for almindelig Misbilligelse og lyst det i Civilisationens Band*); og mod Slutningen af det forrige Aarhundrede havde den nyere Tids humanere Anskuelser allerede i den Grad gjort sig gjeldende paa de dansk-vestindiske Øer, at Negernes materielle Tilstand og deres Behandling i det Hele taget kunde ansees for næsten lige saa god som Tyendets i Europa. Negerhandlen var imidlertid lige fuldt en Unaturlighed og en Uretfærdighed, og de Mænd, som mod Slutningen af forrige Aarhundrede arbeidede for den danske Bondestands Frihed, bevirkede derfor ogsaa at den danske Regjering, inden nogen anden Nation endnu havde gjort det, traf Foranstaltninger til Afskaffelsen af den meest oprørende Deel af Negerhandelen, nemlig den som førtes ved at bortslæbe Negere fra deres Hjem i Afrika for med Fordeel at sælge dem i Amerika, idet den nemlig ved en Frdg. af 16de Marts 1792 forbød al Indførsel og Udførsel af ufrie Negere til og fra de dansk-vestindiske Øer fra Begyndelsen af

---

*) Man kan vel paavise flere ældre barbariske Lovbestemmelser Negerne angaaende, — til Ex. Bestemmelsen i § 9 af en Plakat af 5te Septbr. 1733 som den daværende Gouverneur paa St. Thomas lod udstede, (og om hvilken det i Høst's i Aaret 1791 udgivne Skrift hedder at der endnu blev dømt efter den), at den Neger der for det Onde løftede Haanden mod en Blank, truede ham eller puffede mod ham, skulde, om den Blanke forlangte det, uden Naade knibes 3 Gange og derpaa hænges, men i andet Fald miste sin Haand —; men deels ere slige Bestemmelser nok aldrig bragte i Udførelse, deels maa man mindes at haarde Straffebestemmelser vare i Datidens Aand, og at Man ogsaa i de forskjellige Lovgivninger for europæiske Lande kan paavise Straffe fra den Tid, der nu synes os barbariske og vilkaarlige. Allerede Regl. af 3die Febr. 1755 (aftrykt i Anhang til Rigsdags Tid. for 1852 S. 1112 ff.) forbød Planterne at lemlæste og pine deres Slave-Negere, og tog disse paa forskjellig Maade i Beskyttelse.

Aaret 1803 at regne*). De Negerslaver, som fandtes paa Øerne**), og deres ufrie Afkom vedbleve imidlertid at være

*) Jfr. Alberti den danske Slave-Handels Historie, i nyt hist. Tidsskrift 3die Bind.

**) Og disses Antal var i Aaret 1802 det største det nogensinde har været, nemlig paa St. Croix, Huus- og Plantage-Negere tilsammen, 27,006, og paa St. Thomas og St. Jan 8306. For at sætte Planterne i Stand til at forsyne sig med Negere, inden Indførslen af samme skulde ophøre, tilstod Regjeringen dem i Perioden 1792—1802 Laan til Negerindkjøb.

Slavernes Antal var:

Aar	St. Croix	St. Thomas	St. Jan
1755	8,897	3949	2031
1761	13,489	3682	2020
1773	21,698	3980	2293
1791	21,549	4214	1845
1802	27,006	5737	2492
1815	24,339	4848	2445
1826	21,356	4548	2206
1835	19,876	5032	1971
1846	16,706	3494	1790

Den store successive Aftagelse i Slavernes Antal paa St. Croix hidrørte ikke blot fra et større Antal Dødsfald end Fødsler blandt Slavebefolkningen, men ogsaa fra Frigivelser og Frikjøb, og fra Forflyttelse af Slaver fra St. Croix til St. Thomas.

Af Huusnegere og Marknegere var der ved Udgangen af Aaret 1847 paa St. Croix, ifølge Matrikken:

	Mænd	Qvinder	Drenge	Piger	i Alt
Huusnegere	430	758	277	282	1747
Marknegere	4950	5335	1966	2031	14,282
					16,029

foruden 822 ganske spæde Børn; men blandt disse 14,282 Marknegere var der mange Oldinger, Krøblinger og Børn, der ikke duede til Markarbeide.

Paa St. Thomas var derimod i Aaret 1847 næsten Halvdelen af de Ufrie Huusnegere.

Af de ovenfor nævnte 1747 Huusnegere paa St. Croix vare de 1265 i Byerne og de 482 (nemlig 159 Mænd, 178 Qvinder, 78 Drenge og 67 Piger) paa Plantagerne. (I Aaret 1850 angaves

Gjenstand for Afhandelse, og om Regjeringen end stadigen arbeidede paa at mildne deres Trældom og paa at beskytte dem mod vilkaarlig Behandling og paa at forbedre deres Kaar*), (i hvilke Bestræbelser den snarere blev understøttet end modarbeidet af Planterne**), blandt hvilke der altid har været mange dannede og oplyste Mænd), blev dog i lang Tid Intet gjort til Ophævelsen af deres Ufriheds-Tilstand. Først efter at den engelske Regjering havde i Aaret 1831 frigivet alle Negerne paa Kronens Plantager, og ved en Parlamentsakt af Aaret 1833 mod en Erstatning til Eierne af 44 pCt. af Slavernes Værdi, hvilket i Gjennemsnit udgjorde 25⅗ Pd. Sterling pr. Neger***), havde emanciperet hele den øvrige Slavebefolkning, (saaledes at Børn under 6 Aar bleve frie den 1ste Aug. 1834, medens Bynegere der vare over 6 Aar gamle skulde arbeide som Lærlinge, apprentices, hos deres Herre til den 1ste Aug 1838†),

---

Antallet af de som Huustyende paa Plantagerne paa St. Croix Beskjæftigede til 886; men Udtrykkene „Huusnegere“, og „som Huustyende paa Plantagerne Beskæftigede“ ere maaskee ikke eensbetydende).

*) Jfr. Anhang til Rigsdags Tid. 1852 S. 1099—1107.

**) Den ufrie Negerbefolknings Tilstand, siger en anseet Reisende, der i Aaret 1842 besøgte Øerne, gjorde ved sine smukke, rummelige og velholdte Boliger, veldyrkede Smaahaver, nette og reenlige Klædedragt, muntre Stemning og fremfor Alt ved den milde, næsten venlige Behandling, der er bleven den til Del, et høist tilfredsstillende Indtryk, og fra det blotte physiske Velværes Side er der neppe noget tilbage at ønske“; og i Overeensstemmelse hermed have næsten alle de Reisende yttret sig, som i den nyere Tid have skrevet om Øerne.

***) Man udsatte et Beløb af 20 Mill. £ Sterling til Erstatningen, og da Slavernes Antal befandtes at være 780,993, og deres Værdi 45,281,739 £, blev Erstatningen 44 pCt. af Værdien, eller i Gjennemsnit 25 £ 12 sh. pr. Neger, paa nogle Steder mere, paa andre mindre.

†) Efter Parlamentsaktens Bestemmelse skulde Marknegerne have arbeidet som Lærlinge til den 1ste Aug. 1840, Bynegerne til den 1ste Aug. 1838; men Man saa sig i Colonierne nødt til egenmægtigen at

begyndte den danske Regjering at gjøre forberedende Skridt til Negerslaveriets Afskaffelse paa de dansk-vestindiske Øer. Ved Reskr. af 22de Novbr. 1834, (hvis Bestemmelser bleve tildeels gjorte som Lov ved Frdg. 1ste Mai 1840), blev der fastsat at Eieren af en Ufri skulde være pligtig at frigive ham naar Slavens Værdi efter lovlig Vurdering blev erlagt, og ligeledes naar den Ufri ønskede at gaae over til en anden Herre, som vilde give den hidtilværende Eier fuld Skadesløsholdelse, samt at de Ufrie skulde nyde Eiendomsret til alt hvad de ved lovlig Gave, Kjøb, Arv eller eget Arbeide maatte erhverve, og at den kongelige Kasse skulde forrente dem med 6 Procent hvad de indskjød i samme. Ved et Reskript af 18de Febr. 1843*), (forberedt ved Reskr. 1ste Mai 1840), hvilket gik ud paa at fremme Søndagens Helligholdelse af Negerne, — i hvilken Anledning Man henlagde det om Søndagen hidtil afholdte Marked til Løverdagen, og forbød Negerne om Helligdagene at udleie deres Arbeide eller at arbeide paa deres Jordlodder under Gudstjenesten, — tilstod Man de Ufrie til Vederlag herfor, og for at hjelpe dem til at samle sig en Sum til at kjøbe sig frie for, Løverdagen som en Fridag, paa hvilken de kunde udleie deres Arbeide, eller gjøre sig hvad lovlig Fordeel af samme de formaaede**); og endeligen lovede Regjeringen ved

---

forandre dette derhen, at de alle bleve frie den den 1ste Aug. 1838. Cfr. Afh. i Jur. Tidsskr. 24de Bd., hvor denne Akts Bestemmelser findes angivne.

*) Ny Coll. Tid. for 1844 S. 233 ff.

**) Negerne have meget let ved at gjøre sig deres Fritid indbringende. De samle Græs, som de sælge i Byerne til dem, der holde Hest, hvad Enhver, der nogenlunde har Raad dertil gjør; de samle Brændsel, som de afsætte i Kjøbstaden; de fiske; de opelske Smaakreaturer, saasom Høns, Ænder, Duer, Perlehøns og Grise; de fremelske forskjellige Slags Grønsager og Frugter; de udleie deres Arbeide til dem, der have øieblikkelig kortvarig Brug for samme; og de udføre forskjellig Slags let Haandværksgjerning.

Reskript af 28de Juli 1847 *) alle de Ufrie, at de efter 12 Aars Forløb skulde erholde deres Frihed, ligesom det ogsaa blev bestemt at alle Børn der for Fremtiden fødtes skulde være frie, men dog forblive hos Mødrene under visse nærmere Forskrifter i saa Henseende. At bekjendtgjøre en saadan Bestemmelse for en Befolkning, hvis hele Tankegang knytter sig til Øieblikket, og som næsten aldrig beskjæftiger sig med Fremtiden, og som saa lidt forstaaer at beregne Tiden at et vist Antal Aar er en ufattelig Størrelse for samme, var kun at friste dens Taalmodighed, og kort efter at Budskabet om Begivenhederne i Europa i det paafølgende Foraar 1848, og om Neger-Opstanden paa Martinique og Guadeloupe i April Maaned s. A. var kommet til de dansk-vestindiske Øer og blevet udbredt sammesteds, udbrød der ogsaa paa St. Croix den 3die Juli 1848 en Opstand blandt Negerbefolkningen **), som ingen Modstand mødte, og hurtigen, (nogle Excesser de nærmest paafølgende Dage fraregnede), endte paa Grund af en af Gouvernementet paa Oprørets første Dag udstedt Proklamation saaledes lydende:

1) „Alle Ufrie paa de dansk-vestindiske Øer ere fra „Dags Dato frigivne. 2) Negerne paa Plantagerne beholde „i 3 Maaneder fra Dato Brugen af de Huse og Provi„sionsgrunde, hvoraf de nu ere i Besiddelse. 3) Arbeide „betales for Fremtiden efter Overeenskomst, hvorimod Allo„wance ***) ophører. 4) Underholdningen af Gamle og

---

*) Dep. Tid. 1847 S. 666.

**) Skildringer af Oprøret findes i Dep. Tid. 1848 S. 472 ff., og i Anhang til Rigsdags Tid. for 1852 S. 1108—1110, uddraget af den til Øerne udsendte Commissions Akter, der indeholde et af Overretsassessor Flensborg optaget udførligt Forhør om de heromhandlede Begivenheder.

***) Naturalydelse til Negerne af et vist Qvantum Maismeel, Sild, m. m.; jfr. Noten S. 620.

„Svage, som ere ude af Stand til at arbeide, afholdes, indtil nærmere Bestemmelse, af deres forrige Eiere.

Den ubetingede Frihed, som Negerne erholdt ved denne Proklamation, (om hvilken Efterretningen kom til St. Thomas og St. Jan samtidigen med Budskabet om Opreret paa St. Croix, hvorfor den offenlige Rolighed heller ikke blev forstyrret paa disse Øer), erholdt vel Stadfæstelse ved kongeligt aabent Brev af 22de Septbr. 1848 (Dep. Tid. 1848 S. 837 jfr. S. 841), men samme approberede ikke Proklamationen af 3die Juli i dens Enkeltheder, og Negrenes Frihed er senere, for at redde Plantagerne for Undergang, bleven ikke ubetydelig indskrænket for Plantage-Negrenes Vedkommende. Efterat det ved en af den vestindiske Regjering udstedt Anordning af 29de Juli 1848*) var bestemt, at Landbefolkningen skulde være pligtig til at søge lovlig Erhverv ved fast Arbeide, at Contrakter herom skulde indgaaes i det Korteste paa et Aar, at Enhver der var leiet til Arbeide paa en Plantage skulde bo paa samme, at ved Arbeidscontrakters Opsigelse Underretning derom skulde gives Politimesteren, som, hvis den Paagjeldende ikke kunde godtgjøre at han havde erholdt Arbeide, skulde anvise ham Tjeneste paa de Vilkaar, der kunde erholdes, — blev senere ved en provisorisk Anordning af 26de Januar 1849**), i daglig Tale almindeligviis kaldet Arbeider-Reglementet, det hele Forhold mellem Planterne og de frie Arbeidere af Landbefolkningen bestemt i alle dets Enkeltheder ved Lov. Ifølge bemeldte Anordning skulle alle Contrakter om Arbeide paa en Plantage indgaaes paa et Aar, nemlig fra 1ste Octbr. det ene Aar til 1ste Octbr. det næste, uden i dette Tidsrum at kunne hæves eensidigen af nogen af Parterne, med mindre Politiet giver Kjendelse for at

---

*) Den findes i St. Croix's (danske) Avis for 17de Aug. 1848.

**) Den findes tilligemed Motiveringen af samme i Departem. Tid. for 1849 S. 301.

der er lovlig Grund dertil, som hvilken Ægteskab gjelder med Een, der arbeider paa en anden Plantage. Ingen maa vægre sig for det Arbeide Man tildeler ham paa Plantagen, med mindre han udtrykkelig er fæstet for et vist Slags Arbeide; og corporlig Revselse maa ikke anvendes af Planteren eller hans Forvaltere mod Gjenstridige, men de skulle indklages for Politiet for Brud paa deres Contrakt om Arbeide. Forpligtelsen til Arbeide finder kun Sted for 5 Dage af Ugen, i det den nemlig ikke gjelder for Løverdag og Søndag. Hvis Plantagearbeiderne ville udleie deres Arbeide om Løverdagen, forudsætter § 12 i Arbeider-Reglementet at de give deres egen Plantage Fortrin med Hensyn til samme*), uden at der dog paahviler dem nogen Forpligtelse i saa Henseende, og maa der i saa Fald hverken forlanges eller gives mere for fuldt Arbeide hele Dagen end 20 Cents for en Arbeider af første Klasse, 13 for anden Klasse og 7 for tredie Klasse. Arbeidstiden de andre Dage er lovbestemt og fastsat til Tiden fra Kl. 7 Morgen (Gouvern. Ref. 7de Febr. 1849) til Sol-Nedgang, med to Fritimers Mellemrum om Middagen, ialt 9 Timers Arbeide. Arbeidslønnen er lovbestemt og fastsat til 15 Cents (27 Rigsbankskilling) daglig for Arbeidere af første Klasse, (udbetalt ugeviis), hvilket, naar Helligdagene og Løverdagen fraregnes, bliver 39 Dollars aarlig; 10 Cents for anden Klasse eller 26 Dollars aarlig, og 5 Cents for tredie Klasse. Haandværksfolk paa Plantagerne betales som den Klasse, til hvilken de efter deres Dulighed kunne henføres. Arbeidere af 1ste og 2den Klasse have desuden frit Huus som kan anslaaes til 1 Dollars om Maaneden, og 30 til 50 □ Fod Jord som kan anslaaes til ½ Dollars om Maaneden, og en Arbeider af 1ste Klasse har saaledes egenlig 22 Cents daglig, og i Høsttiden desuden nogle Cents

*) Det hedder nemlig i Arbeider-Reglementet: It is proper that the should give their own estate the preference.

for Extra=Arbeide; og denne Betaling har han hele Aaret rundt, hvad enten der er Brug for hans Arbeide eller ikke. Arbeiderne ere berettigede til for en Deel af deres Arbeidsløn at forlange Ration af Mais og Sild, og en saadan Ration skal da beregnes dem til 5 Cents daglig*). Hullingen eller Hakningen, der træder istedet for Ploiningen, er det sværeste Arbeide, og det som Negrene nødigst udføre, og Enhver der deeltager deri hører til første Klasses Arbeidere, hvad enten han hører til Mandkjønnet eller Qvindekjønnet, af hvilket sidste Mange deeltage i dette Slags Arbeide. Anden Arbeidsklasse bestaaer meest af aldrende Folk og halvvoxne Børn, som bruges til Lugning, Eftersyn af det, som eengang er hakket, Opsyn med Plantningen, o. a. desl. lettere Arbeide; 3die Klasse bestaaer af mindre Børn, der bruges til det allerletteste Arbeide, og som Crookdrivere o. a. desl.**) Arbeidslønnen til Børnene udbetales til deres Forældre. Affældige Individer forsørges paa Plantagen og pleies af deres Paarørende, og

*) I Begyndelsen forlangte alle Plantage=Negrene hele deres Arbeidsløn i Penge, hvilket Man saae med Ugunst, fordi Man frygtede for at Børnene, som Forældrene nu skulde sørge for, skulde komme til at mangle det Nødvendige; men efterhaanden have flere og flere meldt sig og forlangt Provision af Maismeel og Sild, (allowance, der udredes paa samme Maade som før Emancipationen, dog saaledes at Juleprovisioner og Klæder ikke længere leveres), og for Tiden modtage de $\frac{9}{10}$ af Plantagearbeiderne Provision i Betaling for en Deel af Arbeidslønnen, og de befrygtede Uemper ved i saa Henseende at give dem frit Valg have ikke viist sig. Jfr. Dep. Tid. 1850 S. 1444. Der udgives for Tiden af Planterne c. 135,000 Dollars til Indkjøb af Provision.

**) Man regnede tidligere for hver acre, der i Virkeligheden var i Sukkerdyrkning (jfr. S. 625), en Neger, hvis Underhold ansloges til 25 Dollars aarlig. Hver 100 Negere antoges tidligere at indeholde 44 Arbeidere af 1ste Klasse, 25 af 2den og 12 af 3die Klasse, 8 Haandværkere, 1 Driver, 8 Invalider og 7 Børn. Ved at sammenholde disse Tal med de S. 621 anførte vil det sees, at der nu er Flere for hver 100, der erholde Betaling som 1ste Klasses Arbeidere og Haandværkere end tidligere.

deres Børn maa ei fraflytte Plantagen, uden at sørge for dem til Eierens eller Øvrighedens Tilfredshed.

Arbeiderbefolkningen paa samtlige Plantager udgjorde i Aaret 1850 følgende Antal:

	St. Croix	St. Thomas	St. Jan	Alle 3 Øer
1ste Klasse	5336	817	522	6675
2den Klasse	2164	254	298	2716
3die Klasse	1673	138	163	1974
Haandværkere og Lærlinge	898	39	74	811
Huustyende	547	98	67	712
	10,618	1346	1124	13,088
Invalider	868	94	85	1,047
	11,486*)	1440	1209	14,135*)

*) Børn, der ere saa smaa at de ikke kunne deeltage i Arbeidet, ere naturligviis ikke indbefattede i den ovenanførte Angivelse. Af hvad S. 614 er anført vil det sees at der i Aaret 1847 var 5109 Mænd og 5513 Qvinder blandt tilsammen 10,622 Plantagenegrene, Invalider incl. (hvoraf 4950 af Mdk. og 5335 af Qvk. var Mark-Negre); og om det end maa antages at nogle af de 4142 paa Plantagerne værende Neger-Drenge og Piger deeltog i Arbeidet, saa vil det dog heraf sees at Plantagearbeidernes Antal næsten var lige saa stort i 1850 som i 1847. For nærmere at prøve Paalideligheden af dette Resultat har jeg undersøgt Folketællingernes Angivelse af Antallet paa de ved Jordbrug i St. Croix's Landdistrikt Beskæftigede i Aarene 1841, 1846 og 1850, og derved erfaret at samme var:

i Aaret 1841 781 Frie
11,295 Ufrie
12,076

i Aaret 1846 574 Frie
10,719 Ufrie
11,293

i Aaret 1850 245 Hovedpersoner
9,901 Bipersoner (Tabelværket angiver vel Bipersonernes Antal til 13,745, men heri er indbefattet 2799 Oldinger, Krøblinger eller Børn som ikke arbeide, 886 som Huustyende Beskæftigede, og 159 Sygehuse, der vel neppe ere arbeidsdygtige.
10,146

Aftagelsen i Arbeidernes Antal paa Plantagerne siden Aaret 1846 er saaledes vel ikke betydelig, men dog forholdsviis dobbelt saa stor

Det ligger udenfor denne statistiske Fremstillings Formaal at fremhæve hvad der kan siges for eller imod disse Foranstaltninger, og det bemærkes derfor her blot som et Faktum, at medens en Deel af Negerne i Landdistrikterne nu ere tilfredse, — (hvad de ogsaa have Grund til at være, da ikke blot Trangen til Arbeidere nøder Planterne til at behandle dem godt, og til, skjøndt Arbeidslønnen er fastsat, ved smaa Begunstigelser, saasom bedre Huus, større Stykke Jord, Græsning til en Hest o. s. fr. at paaskjønne særlig Flid) —, er der en Deel Negre, der med Uvillie betragte den Forret, som ikke blot den hvide og couleurte Befolkning, der ifølge praxis er undtagen fra Løsgængerlovgivningens Bydende, men ogsaa Negerne i Byerne, for hvilke det heromtalte Arbeids-Reglement ikke gjelder, have, og som nu længes lige saa meget efter den Tid, da det, saalænge de ikke falde det Offenlige til Byrde, skal afhænge af dem selv om de ville arbeide eller ikke*), og for hvad Løn de ville arbeide, som de tidligere længtes efter at blive frie. Erstatningen til Planterne for det Tab de have lidt ved Emancipationen agter Regjeringen at fastsætte til 80 Rbd. pr. Negerslave, uden Hensyn til Alder og Kjøn.**)

som Aftagelsen af det sukkerbyrkede Areal (jfr. S. 628). Et Spørgsmaal er ogsaa om Negrene arbeide saa vedholdende og kraftig som før Emancipationen. Ved Skiftetiden den 1ste Octbr. 1851 havde Sukker-Plantagerne en Afgang af 267 i de paa samme beskæftigede Arbeideres Antal, og Qvæg-Plantagerne en Tilgang af 121. — Der skiftede i Alt 1132 paa Sukker-Plantagerne, og kun 78 paa Qvæg-Plantagerne.

*) Af en Committee-Rapport til det engelske Parlament sees det at Negerne paa de vestindiske Colonier ved at arbeide 5 til 7 Timer daglig to til tre Dage om Ugen kunne skaffe sig deres Underhold (jfr. Noten S. 616), og derfor i Reglen heller ikke ville arbeide mere, hvorfor Man har maattet gjøre store Anstrængelser for ved Indførsel af Arbeidere andenstedsfra og ved Maskiner at erstatte dette Afsavn i Arbeidskraften, hvilket kun for en Deel er lykkedes paa de engelsk-vestindiske Øer, hvorfor sammes Produktion ogsaa er gaaet meget tilbage siden Emancipationen.

**) En fuldvoxen Plantage-Neger kostede før Emancipationen c. 400

Hvad Friheden efterhaanden vil virke paa Negerbefolkningen i det Hele taget, sees paa den frifødte Afkom af tidligere Ufrie. Hos samme finder Man i Reglen en livlig og let bevægelig Aand og en Begjærlighed efter Kundskab, der vel ofte antager Præg af nysgjerrig Efteraben, men hvis gavnlige Indflydelse dog viser sig i den Hurtighed, hvormed de tilegne sig saavel fremmede Sprog som Kunster og Haandværk. En mægtig Spore til deres Uddannelse er den Negerne eiendommelige Selvfølelse, der er saa stor, at Ufrihedstilstanden i sin Tid saa lidet fremkaldte et forkuet Væsen hos dem, at de endogsaa ligefrem undslog sig for at gjøre hvad der ikke behagede dem og viste sig fornærmede naar de bleve irettesatte*). At Trældommen maa have fremkaldt uheldige Eiendommeligheder hos Negerbefolkningen, der nu med Tiden ville forsvinde, er let at indsee, og den, der ønsker at fremhæve Skyggesider hos dem, vil derfor ikke mangle Stof. Alvor, Charakteerfasthed og vedholdende Flid ere navnlig ingenlunde almindelige Egenskaber hos dem.

Sproget paa Øerne er engelsk, der dog af Negerbefolkningen tales i en meget forvansket Skikkelse, fuldt af Ord fra forskjellige Sprog. Det creolske (af hollandske**), danske og

Rdr., og en kraftig By-Neger circa 5 til 600 Rdr.; men i Gjennemsnit var Plantage-Negrenes Værdi paa Grund af det Antal Børn og Invalider, der var paa de forskjellige Plantager, kun 200 til 220 Rdr., og den Erstatning Regjeringen har paatænkt at give er saaledes c. 40 pCt. (England gav 44 pCt. Frankrig 47.) Udførlig Underretning herom findes i Anhang til Rigsdagstidenden for 1852 S. 1128 ff., og i et som Manuskript trykt Underbilag (paa 52 Sider) til det sammesteds meddeelte Lov-Udkast. Det hele Erstatningsbeløb vil saaledes for c. 18,700 Ufrie blive 1,500,000 Rdr., der vil blive betalt med 4 pCts. Obligationer, der amortiseres i 10 Aar.

*) Ved Jule- og Nytaarstid holde Negerne efter gammel Skik et Slags Saturnalier, og de synge da Smædeviser om dem, som de ikke kunne lide, og Lovsange om dem, som de synes godt om, hvilken Uskik Man dog nu søger at hæve.

**) De ældste Gouvernementsbefalinger udstedtes paa alle 3 Øer paa hollandsk, og endnu fra 1746 haves en saadan i det hollandske

engelske Ord sammensatte) Sprog, som Plantagenegerne tidligere i Almindelighed talte, har paa St. Croix saagodtsom aldeles veget Pladsen for Engelsk, der er Skole- og Kirkesprog, og det samme vil snart blive Tilfældet ogsaa paa de andre Øer. Kun Embedsmændene kunne Dansk. Af Planterne ere nemlig kun nogle faa Danske, det overveiende Fleertal derimod Skotlændere og Irlændere eller Creoler. — Paa St. Thomas, der er et Forsamlingssted for alle Nationer, saasom Tydske, Franske, Engelske, Amerikanere, Spanske, Italienske o. Fl., tales disse forskjellige Sprog, især meget Spansk, paa Grund af Handelsforbindelserne med de spanske Lande.

Om de dansk-vestindiske Øers Produktions- og Handels-Forhold.

I Aaret 1850 udgjorde:

	Det hele matrikulerede Areal (Byegrund inclusive).	Deraf:		
		I Sukker-dyrkning.	I anden Dyrkning.	Uden Nytte og Brug.
	Acres *).	Acres.	Acres.	Acres.
paa St. Croix....	51,212	20,196	25,412	5,604
— St. Thomas..	15,941	570	1,886	13,485
— St. Jan.....	13,801	976	1,040	11,785

Af St. Thomas henligger saaledes ikke mindre end de $\frac{7}{8}$, og af St. Jan ikke mindre end de $\frac{11}{13}$ uden Nytte og Brug, hvorimod det paa St. Croix kun er Tilfældet med $\frac{1}{9}$. Dog maa herved Følgende bemærkes: Ved Bedømmelsen af hvad Jord der skal henregnes til Jord i anden Dyrkning, eller, som

Sprog affattet Kundgjørelse fra Gouvernementet, om hvilken det hedder, at den blev „oplæst ved offentlig Trommeslag i Byen Christiansted" (1ste Deel af de S. 559 omtalte Martfeldtske Samlinger).

*) En Acre er 40,000 □ Fod eller 10,000 □ Alen.

det ogsaa kaldes, „in grass and provisions“, og til „Jord uden Nytte og Brug“, gaaer Man ikke frem paa samme Maade paa St. Croix, og paa St. Thomas og St. Jan. Paa St. Croix henregner Man al den gode Jord, som er skikket til Sukkerdyrkning og er renset, til „Land i Sukkerdyrkning“; hvad enten den i enkelte Aar er i samme, eller i Brak, eller i Provisions-Dyrkning; hvorimod al anden afbenyttet eller afbenyttelig Jord henregnes til „Jord i anden Dyrkning“, saa at kun det aldeles ufrugtbare, ubrugelige og ubenyttede Land regnes til 3die Klasse eller „Jord uden Nytte og Brug“. Paa St. Thomas, hvor det til Sukkerdyrkning skikkede Land kun findes hist og her mellem eller paa Bakkerne i mindre Stykker, angives Arealet af Land i Sukkerdyrkning saavelsom af Land in grass and provisions paa Slump, da en nøiagtig Opmaaling vilde være vanskelig og uforholdsmæssig bekostelig, og hele det Øvrige angives ligeledes paa Slump at være uden Nytte og Brug, skjøndt det for en Deel kunde opdyrkes, og for en Deel kunde bruges og tildeels virkelig bruges til Græsning af Kreaturer, Brændehugst etc. Det Samme gjelder om Jorderne paa St. Jan, hvor der dog gives flere større, sammenhængende Jordstykker, der ere skikkede til Sukkerdyrkning. Heller ikke bør det tabes af Sigte, at Angivelsen af de 3 forskjellige Klasser af Land kun er en Skatteangivelse og ikke en Bonitets-Angivelse, og at Man paa St. Croix har ført strengere Tilsyn med Erlæggelsen af Grund-Afgiften, (hvis Størrelse retter sig efter Benyttelsesmaaden), end paa de andre Øer. Forholdet mellem de forskjellige Klasser af Jord paa St. Thomas og St. Jan synes derfor i Sammenligning med St. Croix ugunstigere end det i Virkeligheden er.

Det Areal, som paa den ovenstaaende Tabel er anført som værende „i anden Dyrkning“, eller, som det ogsaa kaldes, in grass and provisions, henligger for

største Delen til Græsning, og kun en ringe Deel af samme er anvendt til Provisionsdyrkning eller henlagt til Plantagearbeidernes Hytter*).

De herombhandlede Øer kunne vel foruden Sukkerrøret ogsaa frembringe en Deel af de andre Planter, som afgive Produkter til Handel i det Store. Tobak blev fordum dyrket i stor og overveiende Mængde i St. Thomas's Opdyrkningsperiode, og Bomuldsdyrkning har i sin Tid været udbredt paa alle Øerne**). Fortrinlig Kaffe voxer vild paa Bjergene paa St. Jan; Cacaobønner haves i en Mængde Haver, Caneeltræet har været dyrket med Held, og Vinranken trives frodigen overalt, hvor den ikke er udsat for

*) I Aaret 1815 var:

	I Provisions-dyrkning.	Udlagt til Negerhusene.
St. Croix....	3167 Acres	1722 Acres
St. Thomas..	870 —	151 —
St. Jan.....	515 —	89 —

I de senere Aar skal Provisionsdyrkningen være i Tiltagen.

**) I Aaret 1765 var der 49 Cattun- (Bomulds-) Plantager paa St. Thomas og 55 paa St. Jan. Senere aftog Antallet; men endnu i Aaret 1772 var der dog 43 Bomulds-Plantager paa St. Thomas og 42 paa St. Jan, og i Tidsrummet 1785—1791 inclusive udførtes i Gjennemsnit aarlig 60,000 Pund Bomuld (Cattun, af det engelske cotton) fra St. Croix. De tre følgende Aar var Udførslen usædvanlig stor, og det høieste den nogensinde blev, nemlig i 1792, 157,163 Pd.; 1793 88,237 Pd. og 1794 91,092. Derpaa aftog den, og var i Aarene 1795—1799 henved 50,000 Pd. aarlig i Gjennemsnit, og de første Aar af indeværende Aarhundrede i Gjennemsnit en Snees Tusind Pund, hvorpaa den efterhaanden reent bortfaldt. Fra 1816 er ingen Bomuld udført fra St. Croix. I de sidste Aar er Man imidlertid paa Grund af Bomuldsprisernes Stigen begyndt med at gjøre smaa Forsøg paa paany at dyrke Bomuld, der synes at lykkes.

Solen*). Paa Grund af Veirligets Usikkerhed og den hyppigt indtrædende Mangel paa Regn, og paa Grund af Mangel paa Arbeidskraft, og især Mangel paa billig Arbeidskraft, skal Dyrkning af de her nævnte Planter imidlertid ikke kunne betale sig; og selv om det kunde antages at nogle af samme kunde dyrkes med Fordeel paa Øerne, naar de var i Besiddelse af mere Kapital og Arbeidskraft, saa maa det ansees for afgjort at den forhaandenværende Kapital fordeelagtigst anvendes paa Dyrkning af Sukkerrøret, der ogsaa efterhaanden har fortrængt al anden Dyrkning af Handelsplanter.

Naar Man vil bedømme Sukkerdyrkningens Omfang, og hvorvidt samme er tiltaget eller aftaget i et vist Tidsrum, da gjør Man bedst i at holde sig til Størrelsen af hele det sukkerdyrkede Areal, da Forøgelse eller Formindskelse i Plantagernes Antal næsten Intet viser i saa Henseende, eftersom de forskjellige Plantager have et høist forskjelligt Beløb af sukkerdyrket Areal, saa at Plantagers Deling, eller Sammenlægning af Plantager godt kan være uden nogen Indflydelse paa det Omfang, i hvilket Sukkerdyrkningen drives.

Anvendt til Sukkerdyrkning var, naar den i Brak liggende Jord medregnes, paa

---

*) For Dyrkning af Indigo ansees Climatet for at være for tørt; og for Cochenilleavl, der fordrer 4 Maaneders Tørtid, er det for vaadt, ligesom Cochenillens Æg og spæde Ungel vilde blive bortskyllede af den Pladsregn, der saa ofte falder paa de heromhandlede Øer. Om et nyt Forsøg paa at indføre Cochenilleavl paa St. Croix see Dep. Tid. 1849, S. 375. For nogle faa Aar siden var der endeel Interesse for Silkeavlen, og endeel Morbærtræer bleve plantede; men Man opgav det senere.

Aar.	St. Croix.	St. Thomas.	St. Jan.
	Acres.	Acres.	Acres.
1796.....	27,655	2,496	1,863
1805.....	23,733	2,414	1,661
1815.....	21,378	1,651	1,561
1825.....	23,272	1,500	1,211
1835.....	19,955	1,340	995
1845.....	21,972	1,125	839
1850.....	20,196	570	976
1851.....	19,736		

Da Brutto-Udbyttet af en til Sukkeravl anvendt Acre har en høist betydelig høiere Værdi end det Udbytte, som erholdes ved hvilkensomhelst anden Anvendelse af Jorden*), saa viser Aftagelsen af det til Sukkeravl anvendte Areal, at Sukkerdyrkningen ikke længere drives under saa gunstige Forhold som tidligere, i hvilken Henseende det maa erindres at den Jord, der i nogle Aar henligger udyrket i Vestindien, bliver overløbet af Buskvæxter, saa at den kun med stor Bekostning atter kan blive renset og anvendt til Sukkerdyrkning. Aftagelsen af det sukkerdyrkede Areal erstattes vel noget ved at Dyrkningen skeer bedre nu end i ældre Dage; men den Indvirkning, som dette har paa Produktionen, hæves dog vistnok ved at Jorden paa mange

*) En Acre, (der kun holder $\frac{3}{4}$ Tønder Land), producerer i Gjennemsnit 1200 Pd. Sukker aarlig, og det tilsvarende Qvantum Rom og Mallas, eller en Værdi af circa 100 Rbd. At Gjennemsnitsværdien for en Acre i Sukkerdyrkning desuagtet ikke kan anslaaes høiere end til 120 Rbd. (60 Dollars, jfr. Note*** S. 636), hidrører fra de betydelige Produktions-Omkostninger. Oxholm anslog i Aaret 1796 Værdien af en Acre i Sukkerdyrkning til 256—320 Dollars, og Penge-Udbyttet af en Acre i Sukkerdyrkning var dengang næsten 3 Gange saa stort som nu, og tiltog endog i de nærmest paafølgende Decennier, hvorved da Sukkerprisernes betydelige Falden i de senere Decennier maa erindres, jfr. Note* S. 680. Erikson anslog i Aaret 1825 det bedste Land til 160 Dollars pr. Acre. Paa de engelsk-vestindiske Øer regner Man Udbyttet af en Acre til 2000 Pd. Sukker og 60 Gallons Rom.

Plantager er temmelig udpint, fordi Man i ældre Dage har forsømt at gjøde den, Noget der nu paa de fleste Plantager skeer med Omhu. Forøvrigt er der Mange, der mene, at Man endnu har for meget Areal i Sukkerdyrkning paa St. Croix i Forhold til den disponible Arbeidskraft, og at Man vilde faa større Udbytte, naar Man havde mindre under Dyrkning, men rensede og behandlede det bedre*).

Efter at det vestindiske Compagni, som S. 559 omtalt, havde i Aaret 1733 ved Kjøb erhvervet St. Croix, følgte og overlod det Plantagegrunde til Lysthavende til Opdyrkning, og slige Grunde blev da i de fleste, men dog ikke i alle Tilfælde udmaalte i en Fiirkant paa 3000 Fods Længde og 2000 Fods Brede, saa at en saadan Grund i Reglen**) holdt 150 Acres. I ældre Dage kaldte Man som Følge heraf paa St. Croix 150 Acres for „en Plantage", og naar en Planter havde en Plantage paa t. Ex. 600 Acres, saa sagde Man, at han havde 4 Plantager; og af de gamle Matrikler sees det, at

*) Dr. og Plantage-Eier P. Lovell Phillips paa Barbados, der i Vestindien ansees som en Autoritet, (hvortil hans høist fortrinlige „Essay on Tropical Agriculture", London 1845, ogsaa giver ham god Adkomst), har dog i et i Agerdyrkningsselskabet paa St. Croix den 18de Januar 1851 holdt Foredrag (meddeelt i Oversættelse af Justitsraad Fugl i Dansk Tidsskrift), ikke blot omtalt St. Croix Sukkeret som almindelig anerkjendt for det bedste i Verden, men tillige udtalt sig meget gunstig om Jordbruget paa Øen.

**) I Colonialcontoiret findes en Deel gamle Protokoller, der indeholde alle Slags Oplysninger om de vestindiske Øers ældre Forhold, og i een af disse findes udførlig Underretning om de ældste Udmaalinger af Plantagegrunde, hvoraf det sees, at der oprindelig blev udmaalt enkelte Plantagegrunde baade med større og med mindre Areal end 150 Acres. Nogle Aar efter St. Croix's Erhvervelse, nemlig i Aaret 1736, vilde det vestindiske Compagni, der havde kjøbt Øen, bortspille 450 Plantagegrunde ved Lotteri, nemlig:
150 Sukker-Plantagegrunde paa 3000 Fods Længde og 2000 Fods Br.
150 Bomulds-Plantagegrunde paa 3000 Fods L. og 1000 —
og 150 mindre Bomulds-Plantagegr. paa 1000 F. L. og 1000 —
men af Mangel paa Afsætning af Loddene skete det ikke, og Plantagegrundene vare nok heller ikke udmaalte.

Plantager*). Naar et Par enkelte af de største af Qvæg-Plantagerne paa St. Croix undtages, kunne de øvrige (af hvilke en Deel tidligere under gunstigere Forhold have været Sukker-Plantager), i Qvægholl hverken maale sig med smaa danske Herregaarde**) eller selv med større Bondergaarde. Hvor ubetydelig de Plantagers Værdi er, paa hvilke der ikke dyrkes Sukker, og hvor ringe den Fordeel er, som de afkaste, sees af at deres Gjennemsnitsværdi i St. Croix Agricultural Reporter kun anslaaes til 2000 Dollars***), og

---

*) En Deel af Sukker-Plantagerne paa St. Thomas og St. Jan have et ikke ubetydeligt Qvæghold; og de Plantager, som intet Kreaturhold have, saavelsom nogle af dem, der have et ringe saadant, benyttes til Græsning af Kreaturer fra Sukker-Plantagerne, naar der er Fodermangel eller Mangel paa Græsning paa Hoved-Plantagen.

**) Paa samtlige Sukker- og Qvæg-Plantager paa St. Croix var der:

	Heste.	Muulbyr og Esler.	Hornqvæg.	Faar, Lam og Geder.
1796....	673	3,256	3,220	7,077
1850,....	1|52	3,105	5,247	7,232

(og 6,536 Sviin).

***) Tidligere regnede Man i det officielle Liv i vestindisk Courant, 100 Rdl. v. Cour. = 128 Rbd. (Frdg. 22de Aug. 1814), og en saadan Daler vest. Cour., som havde 96 Stilling, eller 8 Realer hver til 12 Sk. eller 6 Styver, kaldtes i Almindelighed, i Modsætning til Piasterne, Piece of eight, men maa derfor ikke forvexles med den spanske Piaster (peso duro), som ogsaa ofte, fordi den ligeledes holdt 8 Realer, findes benævnt „Stück von Achten". Men allerede dengang regnede Man i det daglige Liv almindeligen efter Piastre (Patacons) eller Dollars til 100 Cents (100 Dollars = 156¼ Rdl. vest. Cour.); og ved Reskr. af 4de April 1849 (Dep.-Tid. Pag. 369) er denne Regningsmaade bleven officiel. Den dansk-vestindiske Daler (Dollar) existerer endnu ikke i Mynt, hvorimod der paa de danske Øer circulere Creditbeviser paa 3, 5, 10, 50 og 100 Dollars. Som Skillemynt bruges endnu de ældre vestindiske Courantmynter, nemlig: 2 Sk. vest. Cour. (1 Styver) = 1¼ Cents, 10 Sk. vest. Cour. (en enkelt Real) = 6⅔ Cents, og 20 Sk. vest. Cour. (en dobbelt Real) = 13⅓ Cents. Af fremmede Mynter circulere Doubloner og andre spanske og sydamerikanske samt nordamerikanske Guldmynter (Washingtons, Eagles), og ...nske, mexikanske og sydamerikanske Piastre (Pesos), saavelsom

af at Gjennemsnitsværdien af Jord „i anden Dyrkning" selv paa St. Croix kun anslaaes til 4 Dollars pr. Acre, hvilket svarer til 11 Rbd. pr. Td. Land. Paa nogle af det heromtalte Slags Plantager holdes slet ingen Arbeidere; paa andre søge Beboerne Erhverv ved at sælge Brændsel, Græs, Fisk o. a. desl. i Byerne.

Da der hersker saa megen Uklarhed med Hensyn til disse, paa anden Maade end til Sukkeravl afbenyttede Plantager, meddeles her følgende Fortegnelse paa samme, (for hvilken Aaret 1847 ligger til Grund), hvilken nærmere vil belyse deres Forhold, hvorved bemærkes, at det, naar Man vil give en Fortegnelse paa disse saakaldte Qvæg-Plantager, er meget vanskeligt at afgjøre hvilke Man skal anføre som saadanne, fordi de fleste i Realiteten ikke ere andet end Huusmandsboliger eller Vaaningssteder. For at vise deres Ubetydelighed og Uberettigelse til at føre Navnet Qvæg-Plantager, har jeg i den følgende Fortegnelse anført en Deel, som, hvad Læseren selv vil kunne skjønne, ellers burde været udeladte.

---

nordamerikanske Dollars (Sølvmynter), der med et fælles Navn kaldes Patacons. En dansk-vestindisk Daler (Dollar) er efter kongl. Rescript 4de April 1849 lig 2 Rbd., og regnes ogsaa saaledes i offenlige Transaktioner; men da Piasterne i sig selv ikke ere saameget værd, og Remisser fra Vestindien hertil stedse ere forbundne med Omkostninger, regnes 1 vest. Daler ved Udbetalingen her af Værsursummer, der indbetales i Vestindien i Statskassen, eller af Beløb, der ere forfaldne til Udbetaling i Vestindien, men af Vedkommende ønskes betalte her, lig med 1 Rbd. 84 Sk., der omtrent kan ansees som Piasterens reelle Værdi her paa Stedet (Frd. 8de Septbr. 1813). Tegnet i trykte Skrifter for Dollars er $, hvilket let kan forvexles med Tegnet for Pd. Sterling (£). Jfr. om det ældre vestindiske Myntvæsen Schlegels Statistik S. 578; Noback: Vollst. Taschenbuch der Münz-, Maas- und Gewichts-Verhältnisse S. 1079, samt Dep.-Tid. for 1849 S. 124 og 870.

Paa St. Croix.

Qvæg-Plantagens Navn.	Areal i Acres.	Deraf: I Provisions- og anden Dyrkning.	Deraf: Uden Nytte og Brug.	Negere, Børn og Arbeidsudygtige incl. *)	Heste.	Æsler og Muler.	Hornqvæg.	Faar.	Sviin.
Richmond	122	122	"	15	1	1	30	"	"
Contentment	50	50	"	"	2	"	13	"	2
Cathrinas Rest	97	97	"	"	3	"	"	28	12
Corn Hill	75	75	"	16	1	"	2	57	2
Bugby Hole	88	88	"	"	1	1	"	50	14
Recovery Hill	169	50	119	23	1	3	12	37	10
Hannahs Rest	200	200	"	28	10	5	47	78	12
Stony Ground	150	150	"	21					
White Bay	25	25	"	1	1	1	9	"	2
Smithfield	183	183	"	8	5	1	22	80	3
Mount Welcome....	221	124	100	13	"	13	1	25	12
Altona	55	55	"	6	1	2	23	"	"
Elizas Retreat og St. Peters	345	255	90	17	2	1	70	"	9
Cairna	150	150	"	"	"	"	17	52	6
Munster	150	100	50	4	"	"	16	50	"
Great Pond	343	243	100	7	2	"	28	120	10
Fareham	170	116	54	8	"	20	75	289	3
Castle Nugent......	212	182	30	14	4	1	16	201	10
The Springs	75	75	"	"	"	"	34	"	4
The Springs	75	60	15	15	"	"	"	38	10
Bugbby Hole	163	163	"	8	2	1	8	32	20
St. Georgeshill.....	126	126	"	5	3	1	18	50	10
Cotton Grove: Wood Cottage, Mount Fancy & Mount Retreat	763	427	336	34	4	11	127	346	55

*) Det hele Antal af heranførte Negere hørte dog ingenlunde alle i Aaret 1847 til den paagjeldende Plantage, i det flere paa Plantagerne tilfældigen Bosiddende eiede Huus-Negere til deres Opvartning, der da ere blevne matrikulerede ved Plantagen.

Paa St. Thomas.

Qvæg-Plantagens Navn.	Areal.	Deraf:		Negere, Børn og Arbeidsudygtige incl.
		I Provisions- og anden Dyrkning.	Uden Nytte og Brug.	
Adelphi	175	1	174	13
Pearl	250	13	237	8
Crown & Hawk	200	30	170	10
St. Peter	150	1	149	14
Dorothea	300	25	275	6
Dvergsteen & Emmanuel	300	25	275	6
Lolongo	300	20	280	9
Nazareth & Nadir	515	3	512	30*)
Frydendal	220	4	216	11
Raphune	210	11	199	2
Paa St. Jan.				
Hermitagen	150	6	144	28*)
Sieben & Mollendahl	450	20	430	13

Hvad de Plantager betræffe, af hvis Areal en Deel er i Sukkerdyrkning, da var disses Antal, naar de under eet drevne Plantager regnes som 1 Plantage, i Aaret 1847: paa St. Croix 129, paa St. Thomas 27 (og nu kun 20), og paa St. Jan 14. Tidligere har Antallet været større, i Aaret 1828 saaledes til Ex. 160 paa St. Croix; men som tidligere bemærket S. 627 er det Størrelsen af det hele sukkerdyrkede Areal hvorpaa det kommer an, naar Talen er om Sukkerdyrkningens Omfang, og ikke Plantagernes Antal, der er afhængig af Udstykninger og Sammenlægninger og forskjelligt efter forskjellig Beregningsmaade.

Mange Plantager have foruden det Areal, som de dyrke med Sukker, et betydeligt Jordtillæg, af hvilket en ringe Deel anvendes til Provisionsdyrkning, men den største Deel og ofte næsten det hele Beløb kun til Græsning for Kreaturer, af hvilke

*) Det betydelige Antal Negere paa Nadir og Hermitage har ikke sin Aarsag i at der holdes meget Qvæg paa samme, men i at en Deel Søfolk og Haandværksfolk bo paa samme.

der paa en Deel Sukkerplantager for Gjødningens Skyld holdes et ikke ubetydeligt større Antal end der behøves for Arbeidskraftens Skyld*); og ved høiere Sukkerpriser vilde det ikke mangle paa Areal, der kunde dyrkes med Sukker. Gjennemsnits-Prisen paa en Acre, der er i Sukkerdyrkning, er derfor selv paa St. Croix ikke høiere end 60 Dollars, hvad der svarer til 168 Rbd. pr. Tønde Land; og Gjennemsnitsprisen paa Sukkerplantagerne er selv paa det frugtbare St. Croix, hvis Plantager henhøre til de bedst indrettede i hele Vestindien, nu efter Emancipationen**) ikke høiere end noget over en Snees Tusind Dollars***). Paa St. Jan, hvis i det

*) Der indføres ikke destomindre et betydeligt Qvantum Patentgjødning.

**) Allerede af den Grund maa Plantagernes Værdi nu være lavere, at Negerne paa Plantagen, hvis Værdi tidligere udgjorde 33 til 40 Pct. af sammes hele Værdi, nu ikke længere høre til Plantagen. At en stor Deel Plantager maa have en betydelig høiere Værdi end den ovenfor nævnte Gjennemsnitsværdi, (og paa den anden Side et stort Antal ogsaa en lavere), vil et Blik paa Fortegnelsen S. 638 ff. gjøre indlysende. En Værdi af 100,000 til 200,000 Dollars, hvilken ikke faa Plantager havde i St. Croix's blomstrende Periode, vil imidlertid for Øieblikket høre til de sjeldne Undtagelser.

***) Siden Emancipationen ere 67 Sukkerplantager blevne taxerede paa St. Croix. Summen af samtlige disse Taxationssummer er 1,268,172 Dollars, eller 18,925 Dollars for hver i Gjennemsnit.

I St. Croix Agricultural Reporter beregnes samtlige Sukker- og Qvæg-Plantagers Værdi paa St. Croix til 2,891,128 Dollars, nemlig:

20,196 Acres i Sukkerdyrkning à 60 Doll.	1,211,760	Doll.
25,412 Acres anvendt paa anden Maade (navnlig til Græsning) à 4 Dollars pr. Acres	101,648	—
Sukkerplantagernes Værker, Bygninger og Negerhuse, à 7500 Dl. for hver Plantage	967,500	—
32 Dampmaskiner à 6000 Dl. hver	192,000	—
1152 Heste à 40 Dl.	46,800	—
3105 Muuldyr og Æsler à 80 Dl.	248,400	—
5247 St. Hornqvæg à 20 Dl.	101,940	—
Faar og Geder à 2½ Dl.	18,080	—
	2,891,128	Doll.

hvilket, naar Qvægplantagerne anslaaes til en Værdi af 2000 Dl. hver, giver c. 22,000 Dl. til Gjennemsnitsværdi for Sukkerplantagerne, hvorefter altsaa Værdien af samtlige Sukkerplantager bliver c. 2,840,000 Dollars

Hele taget ret vel indrettede Plantager i Gjennemsnit have meget mindre Areal i Sukkerdyrkning end Plantagerne paa St. Croix*), er Gjennemsnitsprisen paa Sukkerplantagerne kun c. 10,000 Dollars; og paa St. Thomas, hvis Sukkerplantager kun ere af ringe Beskaffenhed og kun have et ringe Areal i Sukkerdyrkning, (for ikke at tale om Jordbrugets Magerhed, og om at Sukkerdyrkningen kun spiller en underordnet Rolle i Øens Erhvervsvæsen), er Gjennemsnitsprisen endnu lavere.

Naar det i forskjellige Skrifter hedder, at der paa en Sukker-Plantage i Reglen er 2 til 300 Negere, da er dette en Bildfarelse. Saa mange Negere have til alle Tider kun de allerstørste Plantager havt, og paa den større Deel af Sukker-Plantagerne har Antallet i Reglen varieret mellem 50—150. For Tiden er der i Gjennemsnit kun 82 arbeidsdygtige Negere paa hver Sukkerplantage paa St. Croix foruden arbeidsudygtige Børn og Gamle. (Jfr. S. 621).

Følgende Fortegnelse over Sukkerplantagerne paa de herombhandlede Øer vil give Læseren en Deel Oplysning om dette Slags Eiendommes Forhold, deels i Almindelighed, deels saaledes som de vare i Aaret 1847**).

---

*) For Tiden kommer der i Gjennemsnit kun c. 70 Acres sukkerdyrket Areal paa hver Sukkerplantage paa St. Jan, og paa St. Thomas endog kun noget over en Snees Acres, medens der paa St. Croix i Gjennemsnit kommer c. 150 Acres sukkerdyrket Areal paa hver Sukker-Plantage.

**) Aaret 1847 er valgt, deels fordi det var det sidste Aar for hvilket jeg formaaede at angive Antallet af Negerne paa hver Plantage, hvilket atter hidrører fra at den tilbageværende Deel af Kopskatten (nemlig den til Communen betalte Deel af samme) blev afskaffet ved Emancipationens Indførelse, deels fordi Opgivelser for dette Aar, som det sidste før Emancipationen, altid ville beholde Værd som Udgangspunkt for Sammenligninger med senere Tiders Forhold, medens der dog, selv om jeg tog et senere Aar, inden kort Tids Forløb vilde være foregaaet Forandringer, og fuldstændig Nøiagtighed altsaa ikke længere være tilstede. Forøvrigt vil en Fortegnelse som den her leverede altid, om den ogsaa maatte lide af smaa Unøiagtigheder, ligefuldt kunne opfylde sit Formaal at give Læserne en Forestilling om Forholdene.

der paa en Deel Sukkerplantager for Gjødningens Skyld holdes et ikke ubetydeligt større Antal end der behøves for Arbeidskraftens Skyld*); og ved høiere Sukkerpriser vilde det ikke mangle paa Areal, der kunde dyrkes med Sukker. Gjennemsnits-Prisen paa en Acre, der er i Sukkerdyrkning, er derfor selv paa St. Croix ikke høiere end 60 Dollars, hvad der svarer til 168 Rbd. pr. Tønde Land; og Gjennemsnitsprisen paa Sukkerplantagerne er selv paa det frugtbare St. Croix, hvis Plantager henhøre til de bedst indrettede i hele Vestindien, nu efter Emancipationen**) ikke høiere end noget over en Snees Tusind Dollars***). Paa St. Jan, hvis i det

*) Der indføres ikke destomindre et betydeligt Qvantum Patentgjødning.

**) Allerede af den Grund maa Plantagernes Værdi nu være lavere, at Negerne paa Plantagen, hvis Værdi tidligere udgjorde 33 til 40 Pct. af sammes hele Værdi, nu ikke længere høre til Plantagen. At en stor Deel Plantager maa have en betydelig høiere Værdi end den ovenfor nævnte Gjennemsnitsværdi, (og paa den anden Side et stort Antal ogsaa en lavere), vil et Blik paa Fortegnelsen S. 638 ff. gjøre indlysende. En Værdi af 100,000 til 200,000 Dollars, hvilken ikke faa Plantager havde i St. Croix's blomstrende Periode, vil imidlertid for Øieblikket høre til de sjeldne Undtagelser.

***) Siden Emancipationen ere 67 Sukkerplantager blevne taxerede paa St. Croix. Summen af samtlige disse Taxationssummer er 1,268,172 Dollars, eller 18,925 Dollars for hver i Gjennemsnit.

I St. Croix Agricultural-Reporter beregnes samtlige Sukker- og Qvæg-Plantagers Værdi paa St. Croix til 2,891,128 Dollars, nemlig:

20,196 Acres i Sukkerdyrkning à 60 Doll.	1,211,760 Doll.
25,412 Acres anvendt paa anden Maade (navnlig til Græsning) à 4 Dollars pr. Acres	101,648 —
Sukkerplantagernes Værker, Bygninger og Negerhuse, à 7500 Dl. for hver Plantage	967,500 —
32 Dampmaskiner à 6000 Dl. hver	192,000 —
1152 Heste à 40 Dl.	46,800 —
3105 Muuldyr og Æsler à 80 Dl.	248,400 —
5247 St. Hornqvæg à 20 Dl.	101,940 —
Faar og Geder à 2½ Dl.	18,080 —
	2,891,128 Doll.

hvilket, naar Qvægplantagerne anslaaes til en Værdi af 2000 Dl. hver, giver c. 22,000 Dl. til Gjennemsnitsværdi for Sukkerplantagerne, hvorefter altsaa Værdien af samtlige Sukkerplantager bliver c. 2,840,000 Dollars

Hele taget ret vel indrettede Plantager i Gjennemsnit have meget mindre Areal i Sukkerdyrkning end Plantagerne paa St. Croix*), er Gjennemsnitsprisen paa Sukkerplantagerne kun c. 10,000 Dollars; og paa St. Thomas, hvis Sukkerplantager kun ere af ringe Beskaffenhed og kun have et ringe Areal i Sukkerdyrkning, (for ikke at tale om Jordbrugets Magerhed, og om at Sukkerdyrkningen kun spiller en underordnet Rolle i Øens Erhvervsvæsen), er Gjennemsnitsprisen endnu lavere.

Naar det i forskjellige Skrifter hedder, at der paa en Sukker-Plantage i Reglen er 2 til 300 Negere, da er dette en Bildfarelse. Saa mange Negere have til alle Tider kun de allerstørste Plantager havt, og paa den større Deel af Sukker-Plantagerne har Antallet i Reglen varieret mellem 50—150. For Tiden er der i Gjennemsnit kun 82 arbeidsdygtige Negere paa hver Sukkerplantage paa St. Croix foruden arbeidsudygtige Børn og Gamle. (Jfr. S. 621).

Følgende Fortegnelse over Sukkerplantagerne paa de heromhandlede Øer vil give Læseren en Deel Oplysning om dette Slags Eiendommes Forhold, deels i Almindelighed, deels saaledes som de vare i Aaret 1847**).

---

*) For Tiden kommer der i Gjennemsnit kun c. 70 Acres sukkerdyrket Areal paa hver Sukkerplantage paa St. Jan, og paa St. Thomas endog kun noget over en Snees Acres, medens der paa St. Croix i Gjennemsnit kommer c. 150 Acres sukkerdyrket Areal paa hver Sukker-Plantage.

**) Aaret 1847 er valgt, deels fordi det var det sidste Aar for hvilket jeg formaaede at angive Antallet af Negerne paa hver Plantage, hvilket atter hidrører fra at den tilbageværende Deel af Kopskatten (nemlig den til Communen betalte Deel af samme) blev afskaffet ved Emancipationens Indførelse, deels fordi Opgivelser for dette Aar, som det sidste før Emancipationen, altid ville beholde Værd som Udgangspunkt for Sammenligninger med senere Tiders Forhold, medens der dog, selv om jeg tog et senere Aar, inden kort Tids Forløb vilde være foregaaet Forandringer, og fuldstændig Nøiagtighed altsaa ikke længere være tilstede. Forøvrigt vil en Fortegnelse som den her leverede altid, om den ogsaa maatte lide af smaa Unøiagtigheder, ligefuldt kunne opfylde sit Formaal at give Læserne en Forestilling om Forholdene.

Sukkerplantagerne paa St. Croix*) i Aaret 1817.

Plantagens Navn.	Total Areal i Acres.	Deraf i Sukkerdyrkning.	Deraf i anden Dyrkning.	Deraf Uden Nytte og Brug.	Negere, Børn og Arbeidsudygtige incl. **)
Compagniets Qvarteer.					
Orange Grove	157½	94	63½	"	58
Little Princess	182	90	92	"	54
Golden Rock ***)	100	70	30	"	65
Beeston Hill	149	92	57	"	61
Annas Hope	225	100	125	"	112
Cathrinas Rest	112½	"	112½	"	"
Hermonhill	341½	110	187½	44	78
Longford	679½	118	461½	100	90
Diamond	182	75	82	25	62
La grande Princesse...	716	375	341	"	253
Granard	706½	150	556½	"	187
La Grange	656	350	281	25	208
Dronningens Qvarteer.					
Judiths Fancy	399	160	139	100	135

*) I et i Colonialcontoiret opbevaret, af afdøde Bogholder Eriksen for en Snees Aar siden forfattet Manuskript indeholdende Bidrag til en Skildring af forskjellige Forhold paa St. Croix, findes Sukkerhøsten angivet for hver Plantage for Tidsrummet 1820—1829.

**) Jfr. Noten S. 634.

***) Der har været en Tid, da enhver af de ovenfor med smaa Typer trykte Plantager, der endnu for Øieblikket ere anførte som separate Plantager i Matriklerne, vare i selvstændig Dyrkning. Denne Periode, i hvilken Landbruget var i sin største Flor, ligger vel 40 til 50 Aar tilbage for Croix, og noget længere borte for de andre Øer. Forandrede Conjuncturer, ødelæggende Orkaner m. m. have medført at mange Plantager ere nedlagte; i Tidens Løb ere de blevne solgte og i Almindelighed kjøbte af Naboplantagens Eier, Værkerne nedbrudte o. s. v., medens Arealet endnu vedblev at figurere i Matriklerne som en særskilt »Plantage.« Det er allerede nu meget vanskeligt at besvare det Spørgsmaal, »hvormange Plantager der er paa enhver af Øerne?« og vanskeligt at opgjøre Listerne over samme, fordi mange Eiendomme ligge aldeles øde, andre ere slaaede sammen, og denne Vanskelighed vil rimeligviis betydeligt tiltage.

Plantagens Navn.	Total Areal i Acres.	Deraf i Sukker-dyrkning.	Deraf i anden Dyrkning.	Deraf Uden Nytte og Brug.	Negere, Børn og Arbeidsudygtige incl.
St. Johns	544	300	244	"	157
Montpellier	249	100	149	"	107
Windsor Forest	250	110	140	"	108
The Glynn	300	200	100	"	108
Concordia	462½	180	282½	"	107
Morning Star	298	120	178	"	94
Rattan & Belvedere	340	180	160	"	132
Marys Fancy	300	200	100	"	107
Bonne Esperance	150	90	60	"	75
Sion Hill	300	150	150	"	218
Sion Farm	525	290	235	"	235
Bellevue	150½	70	80½	"	"
Constitution Hill	280½	200	80½	"	125
Strawberry Hill	225	190	35	"	173
Cottage	150	"	150	"	"
Barren Spot	586	325	261	"	211
Castle Coakley	250	183	67	"	234
Springgut & Springgarden	87½	"	87½	"	"
Pearl	300½	130	170½	"	"
Peters Rest	225	149	76	"	118
Work & Rest	465	200	245	20	95
Grange	225	80	145	"	92
Retreat	160½	85	75½	"	62
Humbug	150	65	85	"	56
Jerusalem & Fightreehill	310	176	134	"	96
Hope	215	173	42	"	98
Cane Garden	235	146	89	"	104
Cassava Garden	75	35	40	"	"
Diamond	150	150	"	"	143
Ruby	150	30	120	"	"
Kongens Qvarteer.					
Little Fountain	150	70	80	"	57
Hermitage	360	150	210	"	102
Mount Pleasant	300	220	80	"	130
Solitude	150	"	150	"	"

Plantagens Navn.	Total Areal i Acres.	Deraf			Negere, Børn og Arbeidsudygtige incl.
		i Sukker-dyrkning.	i anden Dyrkning.	Uden Nytte og Brug.	
Mon Bijou	358½	190	163½	″	84
Libanon Hill	330	110	220	″	80
Bonne Esperance	150	″	150	″	″
Mount Pleasant	20	″	20	″	″
Fredensborg	450	260	190	″	134
Bethlehem & Lower Bethlehem	1150	510	640	″	321
Upper Bethlehem (Kingshill)	300	160	140	″	93
(Body) Slob	300	170	130	″	144
La Reine	225	140	85	″	110
Clifton Hill	150	105	45	″	81
Profit	150	70	80	″	28
Spanish Town	150	90	60	″	55
Blessing	257½	150	107½	″	92
Anguilla	190	82	108	″	71
Annaberg & Shanongrove	225	100	125	″	48
Nordside Qvarteer.					
Salt River	219	108	111	″	47
Clairmount	516	180	336	″	86
Rust up Twist	420	120	300	″	102
Betsy's Jewel	280	90	190	″	66
Canaan	150	100	50	″	83
Prosperity	276	100	176	″	66
Northstar	243	90	153	″	78
Cane Bay	297	75	212	″	62
Belvedere	300	130	170	″	78
La Vallée	145	79	66	″	65
William	450	200	230	20	115
Oxford	300	250	50	″	118
Annally	587½	300	177½	60	187
Punch	150	125	25	″	127

Plantagens Navn.	Total Areal i Acres.	Deraf i Sukkerdyrkning.	Deraf i anden Dyrkning.	Deraf Uden Nytte og Brug.	Negere, Børn og Arbeidsudygtige incl.
Fountain	444½	200	244½	″	150
Parasol	160	8	142	″	4
Sprat Hall	264	100	154	10	94
Mount Victory	278	160	118	″	144
Mount Stewart	375	250	125	″	201
Wills Bay	187½	″	″	187½	″
Sweet Bottom	144	″	78	66	″
Nicholas	149	120	29	″	88
North Hall	124	″	124	″	″
Spring Garden	280	200	85	45	155
Caledonia	155	″	″	155	″
Hams Bay	289	108	96	85	101
North Side	225	120	105	″	87
Prindsens Quarteer.					
Hard Labour	150	100	50	″	67
Two Friends	150	150	″	″	189
Springfield	150	90	60	″	″
Montpellier	200	160	40	″	178
Bog of Allan	150	110	40	″	165
River	700	420	280	″	241
Mount Eagle	150	″	150	″	″
Jealousy	300	225	75	″	140
Upper Love	300	220	80	″	137
Grove Place	450	300	150	″	189
St. Georges & Gallysfancy	300	280	20	″	158
Hope	150	″	150	″	″
Waldberggaard	150	80	70	″	59
Mountain	100	100	″	″	80
Mint	50	25	25	″	″
Plessens	400	200	200	″	138
Lower Love (Die Liefde)	300	190	110	″	129
Castle Bourke	262½	160	102½	″	151
Golden Grove	262½	160	102½	″	112

Plantagens Navn.	Total Areal i Acres.	Deraf i Sukker-dyrkning.	Deraf i anden Dyrkning.	Deraf Uden Nytte og Brug.	Negere, Børn og Arbeidsudygtige incl.
Adventure	160	150	"	"	138
Patience Grove	75	30	45	"	"
Mount Pleasant	300	180	120	"	124
Diamond	425	255	170	"	116
Williams Delight	150	110	40	"	87
Water Ground	200	150	50	"	"
Enfieldgreen	375	230	145	"	133
Paradise	225	150	75	"	106
(Knigths) Negroe Bay	214½	130	84½	"	114
Mannings Bay	300	160	140	"	134
Envy	137	110	27	"	50
Coopers (Negroe Bay)	141	110	31	"	77
Bettys Hope	450	280	170	"	149
West Ende Quarteer.					
Cane	225	130	95	"	86
Carlton	571	334	237	"	176
en Deel af St. Georges Hill	24	24	"	"	"
The Whim	150	90	60	"	51
Camporico	500	190	150	160.	104
Good Hope	203	200	3	"	114
Hope	230	33	197	"	"
(Knans) Bay	181	90	91	"	82
Hogensborg & Sorgenfri.	300	235	65	"	165
Two Williams	183	80	103	"	40
Concordia	350	200	150	"	123
Cane Valley	140	114	26	"	114
Becks Grove	310	220	90	"	131
Brook Hill	150	100	50	"	37
Little la Grange	300	128	172	"	104
Jolly Hill	150	100	50	"	103
Orange Grove	300	188	112	"	113
Prosperity	450	150	300	"	85

Plantagens Navn.	Total Areal i Acres.	Deraf i Sukker-dyrkning.	i anden Dyrkning.	Uden Nytte og Brug.	Negere, Børn og Arbeidsudygtige incl.
Two Brothers	59	41	18	"	108
Mars Hill	75	75	"	"	"
Stony Ground	75	75	"	"	"
Hesselberg	77	"	77	"	"
Wheel of Fortune.....	225	200	25	"	122
Frederikshaab	150	"	150	"	"
Ost Ende Qvarteer.					
Mount Washington ...	161	88	73	"	106
Rose Hill.............	75	55	20	"	49
Pleasant Valley	108	53	22	33	42
Butlersbay	75	"	75	"	123
Prospect Hill	287½	160	127½	"	"
Boetzberg	250	70	150	30	57
South Gate Farm	387½	155	152½	80	146
Parara	37½	"	37½	"	"
Mount Pleasant	150	50	100	"	"
Green Kay	286½	152	96	38½	130
Sevenhills............	150	78	22	50	42
Tiperara	75	20	55	"	"
All for the better	75	"	50	25	"
Union & Mount Washington............	352½	50	242½	60	7
The Sight............	225	115	88	22	58
Marienhøi	150	8	142	"	9
Petronella	300	100	200	"	131
Prospecthill............	150	"	150	"	"
Hartmanns	311	100	161	50	"
Lowry Hill............	150	40	110	"	27
Sallys Fancy	75	25	50	"	1
Shoys	167½	149	18½	"	66
Robertshill............	100	"	38	62	"
Annas Hope	89	50	31	8	17
Coakley Bay	365½	200	115½	50	113
Pleasant Valley	75	"	75	"	"
Solitude	279	112	137	30	67

Plantagens Navn.	Total Areal. i Acres.	Deraf i Sukker-dyrkning.	i anden Dyrkning.	Uden Nytte og Brug.	Negere, Born og Arbeidsudygtige incl.
Cotton Valley	617	190	59	368	162
Yellow Cliffs	137½	»	89½	48	»
Hope & Carton Hill	125	60	65	»	»
	44,342	21,978	20,362	2007	14,788

Sukkerplantagerne paa St. Thomas*) i Aaret 1847:

Plantagens Navn.	Total Areal	Deraf i Sukker-dyrkning.	i anden Dyrkning.	Uden Nytte og Brug.	Negere, Born og Arbeidsudygtige incl.
St. Maria	450	30	20	400	32
Perseverance og Hope .	315	75	50	190	128
Bordeaux	800	60	40	700	91
Botanybay	475	30	20	425	43
Fortuna	1100	60	40	1000	84
Sorgenfri	450	60	30	360	53
Musquitobay	500	60	60	380	82
John Brewersbay (Brucebay)	150	16	34	100	61
Contant	200	70	70	60	90
Altona & Welgunst ...	175	5	7	163	19
Solberg	250	16	34	200	46

*) Beløbet af det paa hver enkelt Plantage paa St. Thomas og St. Jan i hvert enkelt Aar producerte Qvantum Sukker og Rum findes for Tidsrummet 1827—1840 i et af Cancld Hoskjær forfattet, i Colonialcontoiret opbevaret Manuskript indeholdende en Deel statistiske Oplysninger om St. Thomas og St. Jan.

Plantagens Navn.	Total Areal i Acres.	Deraf i Sukker-dyrkning.	Deraf i anden Dyrkning.	Deraf Uden Nytte og Brug.	Negere. Børn og Arbeidsudygtige incl.
Lilliendal og Marienhøi	190	23	40	127	46
Eensomhed	92	40	30	22	62
Bonne Resolution	225	12	60	153	81
Neltiberg	275	20	30	225	36
Carrethay	450	60	50	340	71
Mandal	300	50	50	200	68
Løvenlund	{250	60	60	130	117
St. Joseph & Rosendal	{400	10	50	340	1
Zufriedenheit & Misgunst (Misgen)	350	12	7	331	37
Canaan & Sherpenjewel	150	40	40	70	50
Lerkenlund & Jegge ...	541	16	2	523	30
Annas Retreat (Tutu).	500	60	70	370	83
Donoe................	300	50	50	200	110
Charlotte Amalie	300	30	30	240	46
Wintberg	175	35	20	120	49
Thomas	500	40	40	420	66
Smiths Bay (eller Magehaab & Degunst) ..	500	85	45	370	91
	10,363	1125	1079	8159	1723

*) I de senere Aar ere nogle af de ovenanførte Plantager ophørte med at dyrke Sukker. Dette er saaledes Tilfældet med Union & Mount Washington, Clairmount, Sevenhills, Marienhøi og nogle andre paa St. Croix, og med John Brewersbay, Altona & Welgunst, Solberg, Bonne Resolution, Zufriedenheit & Misgunst, og Thomas, vistnok ogsaa med Lerkenlund & Jegge paa St. Thomas.

Sukkerplantagerne paa St. Jan i Aaret 1847:

Plantagens Navn.	Total Areal	Deraf i Sukker-dyrkning.	Deraf i anden Dyrkning.	Deraf Uden Nytte og Brug.	Negere, Børn og Arbeidsudygtige incl.
Enighed	200	40	10	150	41
Beverhoudtsbjerg	225	10	30	185	21
Lille Kaneelbay	375	50	40	285	89
Sussannaberg & Denisbay	300	50	40	210	83
Adrian & Trunkbay	225	60	85	180	107
Hermansfarm	300	55	45	200	103
Rustenberg & Hope	1210	60	55	1095	100
Store Kaneelbay	300	64	40	196	90
Abrahamsfancy	570	90	40	440	160
Annaberg	505	60	60	385	164
Leinsterbay	325	70	80	225	178
Brownsbay	300	70	25	205	96
Caroline	1687	100	80	1507	150
Store og Lille la Mesure	235	24	6	205	50
Parforce	500	40	50	410	58
	7257	843	586	5828	1490

Det sukkerdyrkede Areal til en Plantage er i Reglen delt i et vist Antal Marker, der i Almindelighed danne regelrette Quadrater, med Veie imellem til Communikation. Midt paa Plantagen ligge Bygningerne, der i Reglen bestaa af en Hovedbygning, der er Eierens og hans Families Bopæl, en Forvalterbolig, Vindmøllen, som dreier Jern-Cylinderne mellem hvilke Sukkerrørene stikkes for at faa Saften udpresset af dem, et Kogehuus, i hvilket Saften koges, et Svalehuus med Svalekarrene, hvori Siruppen afkøles og bliver til Pudersukker, og Destilleerhuset. I Plantagebygningernes umiddelbare Nærhed ligger Negerbyen, der bestaar af et næsten ligesaa stort Antal Huse, som den har Beboere, i det nemlig de fleste Arbeidere

ere i Besiddelse af et Huus og en Lod paa 30—50 □ Fod, der dog imidlertid tilhører Plantagen. En Plantage og den til samme hørende Negerby afgiver i Reglen et smukt og behageligt Syn, thi Negerbyerne have i den nyere Tid faaet et ganske anderledes hyggeligt Udseende end fordum, og istedetfor de Hytter af flettede Riis med Leerbeklædning og Tag af tørre Sukkerrørsblade, hvilke tidligere var almindelige, og som endnu findes paa de fleste Plantager paa St. Thomas og St. Jan, har man nu paa St. Croix nette Steenhuse, tækkede med Shingler, (Træplader), der tage sig ud som Skifertage.

Da de heromhandlede Øers Erhvervsvæsen saa nøie er knyttet til Sukkerrøret, vil det være hensigtsmæssigt her at kaste et Blik paa Dyrkningen af denne Plante og Sukkerets Tilvirkning. Efterat Jorden er bleven renset for alle Buske og alt Ukrud, danner man 3 Fod brede Furer som understøttes ved en Række Stene; og derpaa i samme Afstand Huller, i hvilke 2—3 Stykker Sukkerrør af to Fods Længde blive nedlagte horizontalt og tildækkede med Jord, saaledes at man, naar det er Enden af Røret, som anvendes til Plantning, lader 3—4 Knopper og den yderste Spidse rage frem af Jorden. Den unge Plante spirer hurtigen frem, og allerede efter en Maaneds Forløb maa Markerne renses for Ukrud, hvilket senere stadigen maa gjentages i de 12—14 Maaneder, som hengaa inden Røret er kommet til Modenhed. Efter Jordbundens Beskaffenhed kan nu den samme Rodstok benyttes i kortere eller længere Tid, og navnlig i ældre Tid var Ratoondyrkningen, som bestaaer i at Man efterat have kappet Røret lader det skyde nye Skud, (hvilket vel giver mindre, men finere Sukkerudbytte, end naar Man planter nye Rør), overveiende almindelig. Jorden dyrkes saaledes uden Hvile i kortere eller længere Tid, efter dens Beskaffenhed, ofte 10—12 Aar; ja undertiden seer man den samme Mark i 18 Aar under Dyrkning, og dog istand til

at frembringe høie Sukkerrør. I September og October staae Markerne i Blomst, og derpaa begynder Høsten i Almindelighed i December og varer da i 6—8 Maaneder, ja i den senere Tid høster man ofte hele Aaret igjennem. Ved Indhøstningen er der nogle Negere som afhugge Røret lige over Jorden med en skarp Kniv, medens andre afkappe den øverste Top af Bladene, der tjener som Foder for Heste og Qvæg. Rørene blive derpaa bragte til Sukkermøllen for at afpresses. Som oftest skeer dette paa Ryggen af Muulæsler, eller, hvor Stedets Beskaffenhed tillader det, paa smaa tohjulede Karrer. Afpresningen skeer ved 3 Jernvalser, som dreie sig samtidigen, naar Møllen sættes i Bevægelse enten ved Vind, eller, hvad nu almindeligen bruges, ved Damp, og under hvilke der er en Træbeholder til at optage Saften. De Negere, som skyde Rørene ind mellem Valserne, maa anvende den største Forsigtighed; thi faae Valserne blot fat i Enden af en Finger, saa følger let hele Armen med. — De afpressede Rør blive samlede i Bundter, og naar de ere blevne tørre, brugte til Brændsel i Kogehuset. I samme er der 4 til 5 Kjedler, under hvilke der kan fyres udvendig fra. Saasnart den gjennem Rør til Kogehuset ledede Saft i den første Kjedle er kommen ikog, bliver der tilsat saa megen Kalk, som der fordres til at neutralisere den overflødige Syre og bringe alle fremmede Bestanddele til Overfladen, hvorfor nogle Negere stadigen ere beskjæftigede med at borttage Skummen. Saften tømmes derpaa over i den anden Kjedle. Her bliver den ligeledes bragt ikog og afskummet, hvilket ogsaa gjentages i den tredie Kjedle, indtil den kommer i den fjerde eller femte, hvor den indkoger saa længe indtil den under Kogningen ikke mere sprøiter iveiret, men danner Blærer. Herfra føres den gjennem Render til Kjølpanderne, hvorpaa den kommer i Fadene. Efter en nyere Methode skeer dette paa en Deel Plantager først naar den er

bleven kold, fordi der da danne sig større og smukkere Krystaller; men denne Fremgangsmaade medfører den Ulempe at Malassen ikke saa let skiller sig fra Muscovaden eller det raa Sukker, hvilket atter har til Følge at dette sidste faaer en mørkere Farve. For at Malassen kan løbe af, bores der Huller i Bunden af Fadene*), og nogle Pinde blive satte ned i Sukkeret. Disse Fade opstilles i et eget Værelse, hvor Bjælkerne i Gulvet staae i betydelig Afstand fra hinanden, saa at Malassen kan løbe ned i en muret Cisterne, som findes underneden. Malassen eller den Deel af Sukkeret, som ikke kan krystallisere, tjener til Destillation af Rom. Tidligere brugte Man næsten udelukkende Vindmøller til Rørenes Udpresning; men i de sidste 6 til 8 Aar er der bygget mange Dampmøller, som have bidraget meget til at give en Deel af Øen et andet Physiognomi. Mange Plantager, som tidligere med deres talrige Negerhuse og Vindmøller lignede fredelige Landsbyer, tage sig nemlig nu med de høie, store Skorstene, som udsende tætte Røgdampe, mere ud som smaa Fabrikssteder. Man koger ikke hver Dag, men kun naar Vind og Veir og Rørenes Beskaffenhed tillader det**), som oftest een eller to Gange om Ugen. — Det Markarbeide, som Sukkeravlen fordrer, er meget anstrængende, (især den saakaldte Holing, eller Ophakning af Huller i Jor-

---

*) Den fraløbende Deel af den kogte Sukkersaft, som ikke lader sig krystallisere til Pudersukker, kaldes Malas (Sirup). Rommen destilleres af Sukkerskum og Malas, efterat have gjennemgaaet en Gjæringsproces i store Kar, hvori Vand tilsættes, i et eget Destilleerhuus. En Gallon Malas giver en Gallon Rom eller lidt derover.

**) Anvendelsen af Dampmøller, hvorved Kogningen bliver uafhængig af Veir og Vind, og Arbeidets hensigtsmæssige Fordeling gjort lettere, er derfor meget fordeelagtig, ja en Deel Plantagers fremtidige Existents synes for Øieblikket næsten at være betinget af at deres Eiere blive i Stand til at anskaffe sig Dampmaskiner.

den, i hvilke der kastes en Kurv af Gjødning, og i hvilke de afskaarne Toppe af Sukkerrøret nedsættes for at spire*), og man antog derfor tidligere at kun den af Naturen forøvrigt dovne og lade Neger var skikket til at udføre det under den brændende tropiske Sol; men den nyere Tids Erfaring har godtgjort at Europæere ret godt kunne udholde det. At nogle portugisiske, til St. Croix fra een af de smaa Antiller og fra Madeira indvandrede Arbeidere udføre Markarbeide paa Sukker-Plantager uden at deres Sundhed lider derved, findes saaledes omtalt i Dep. Tid. for 7de Januar 1850 og 7de Februar 1852. Det var at ønske at det herved givne Exempel maatte blive efterfulgt, da det vilde indvirke gavnligt paa Negerbefolkningen, naar den saaledes saae Farveforskjellen tilsidesat**).

---

*) Det Arbeide, som Sukkerproduktionen fordrer, er udførligen beskrevet i Oxholms i Aaret 1797 udgivne Skrift „De danske vestindiske Øers Tilstand i Henseende til Population, Cultur og Finantsforfatning" S. 42—52, og i Schomburgks Skrift: Ueber die Kultur-Pflanzen Westindiens. Dyrkning i det Store synes at være næsten nødvendig med Hensyn til Sukkerrøret, og en Tingenes Tilstand, i hvilken Negeren som Selveier dyrkede Røret og solgte det til Eiere af Sukkermøller, er ved Erfaringen paa andre vestindiske Øer viist ikke at være realisabel, hvorfra Man dog, da de lokale Forhold i saa Henseende kunne have stor Indflydelse, ikke er berettiget til at drage den Slutning, at den ogsaa skulde være urealisabel paa de heromhandlede Øer.

**) Paa Puerto Rico udføres Arbeidet for en stor Deel ved hvide Arbeidere, Descendenter af de oprindelige Colonister, og paa Guyana var der i 1848 ikke færre end 5083 hvide Arbeidere indførte fra Madeira (Antislavery Reporter Febr. 1851). De Hvide i Vestindien have tabt en Deel af deres physiske Kræfter ved ei at anvende dem, netop fordi Slavearbeidet var saa godt Kjøb, men de kunne meget godt arbeide naar de ville. Nogle, som have indrømmet at de Hvide vel kunne bearbeide Jorden, have imidlertid formeent, at Man ei vilde kunde undvære Negerne i Sukkerhuset, fordi disse bedre end de Hvide kunne udholde den stærke Varme; men ogsaa dette er bleven fuldkommen modbeviist ved at benytte Negerne ombord i Dampskibene, da det nemlig her har viist sig, at Europæerne meget bedre end Negerne kunne taale Temperatur-Forandringer. Hver-

Plantagens Arbeidere inddeles efter deres physiske Kræfter i forskjellige Hold, som man benævner „Gang." Den store „Gang" bestaaer af de stærkeste Mænd og Qvinder, og den lille Gang af Halvvorne, Børn og Svage. Paa hver Plantage er der en Forvalter (Manager), en Underforvalter (Overseer) og en Driver. Den Sidstnævnte, der nu i Almindelighed er een af første Klasses Arbeidere, hvis Løn i Reglen paa St. Croix er 4 Dollars om Maaneden*), paadriver Arbeidet, hvilket dog ikke længere maa skee ved Slag. Børnene paa over 8 Aar paa en Plantage henhøre, som nys bemærket, til den lille Gang; men i Høsttiden anvender man dem tillige til Crookdrivere, det vil sige til at drive Dyrene, som bringe Sukkerrørene fra Marken til Møllen. Dette Arbeide er just ikke af det strængeste Slags; men da Crookdriverne bestandig maa løbe for at drive og følge Muuldyrene, der ere belæssede med Sukkerrørene, er det dog trættende nok. Naar Arbeidet om Morgenen skal begynde, ringes der med Plantagens Klokke. Mandfolk og Fruentimmer begive sig da til Arbeidsstedet i Marken med Driverne. Negerne og Negerinderne ere forsynede med Hakker og Spader til Gravning, eftersom der dog endnu, (skjøndt Pløining siden Negernes Emancipation er begyndt at komme i Gang og at afløse Holingen), paa de fleste

---

ken Arbeidet i Marken eller i Sukkerhuset er heller nu saa anstrængende som tidligere, efter at Natte-Arbeidet i Kogehuset er afskaffet og Brugen af Plougen og andre Agerdyrknings Redskaber indført paa et stort Antal Plantager. Er Heden i Vestindien noget mindre gunstig for physisk Anstrængelse, saa er Jorden saa meget desto frugtbarere og Climatet gunstigere; jfr. Turnbull travels in the West p. 258. Erfaringen andenstedsfra skal vel have godtgjort, at portugisiske Arbeidere søge til Byerne saasnart Leiecontracten er udløben, men saa længe de Hvides Antal ikke er større end det er, beviser dette Intet i den omhandlede Henseende.

*) En Manager faaer i Almindelighed 512 Dollars, en Overseer 320 Dollars aarlig.

Plantager anvendes Haandkraft til Jordens Bearbeidelse, især vel fordi Terrainets Beskaffenhed og paa endnu flere Steder Jordbundens Haardhed og Blanding med Steen vanskeliggjør Anvendelsen af Ploven og andre Redskaber, hvis videst mulig udbredte Brug nu forøvrigt er af allerstørste Vigtighed for Øerne. Ved Ankomsten i Marken begynder Arbeidet med at hakke og grave, eller luge, indhøste og desl. under Opsigt af Forvalteren, Underforvalteren og Driveren.

Markarbeidet, Arbeidet i Sukkermøllen, hvor Rørene presses, og Tilsynet i Kogehuset med Kogningen, er, foruden Græskastning*) og Kreaturernes Røgt, i det Væsenlige det Arbeide, der fordres af Plantage-Negerne. Udbyttet af Plantagerne er yderst forskjelligt i de forskjellige Aar, alt eftersom Regnforholdene ere mere eller mindre gunstige**). Forskjellen mellem en god og en maadelig Høst vil kunne anslaaes til 50 Procent over eller under en Middelhøst, i hvilken Henseende Tørke og skarpe Vinde, hvilke indvirke skadeligt paa Sukkerrørene, især have Indflydelse. Man regner at der paa de heromtalte Øer aarlig consumeres 20 Pd. Sukker pr. Hoved, og naar Man for St. Croix lægger 475,000 Pd., for St. Thomas 275,000 Pd. og for St. Jan 45,000 Pd., eller for alle 3 Øer 800,000 Pund til den aarlige Udførsel, har Man altsaa Øernes Produktion.

---

*) Græskastning ɔ: den daglige Indsamling af Græs til Kreaturhold, som Negerne foretage hvor de kunne finde Græs. Hver Neger bringer et Bundt paa sit Hoved fra Marken, og afleverer (kaster) det udenfor Staldbygningen.

**) Udsigterne med Hensyn til Aarets Sukkerhøst pleie i Reglen at kunne bedømmes med nogenlunde Sikkerhed i Marts Maaned, idet nemlig Veirets Forandringer, navnlig en større eller mindre Regnmængde, efter den Tid vil have mindre Indflydelse paa de allerede tilvoxede Sukkermarker end paa de unge Rør, der skulle høstes næste Aar. Paa de fleste Plantager holder Man Bog over hvormange Tommer og Linier Regn der er falden, og Toaster for »more rain« ere meget almindelige, naar Leilighed gives til at udbringe dem.

St. Croix leverer over $\frac{9}{10}$ af det Beløb af Sukker og Rom, som de dansk-vestindiske Øer udføre. I Decenniet 1841—1850 har St. Thomas i Gjennemsnit aarlig kun produceret 974,000 Pd. Sukker, (hvoraf ½ antages consumeret paa Øen), og 48,000 Gallons Rom, tilsammen til en Værdi af circa 48,500 Dollars*); og St. Jan producerede i Sexenniet 1845—1850 kun 738,000 Pd. Sukker og 37,000 Gallons Rom aarlig i Gjennemsnit, tilsammen udgjørende en Værdi af circa 40,000 Dollars aarlig**). St. Thomas's Sukkerproduktion vil nu efter Emancipationen maaskee endogsaa efterhaanden næsten reent ophøre. Det S. 618 omtalte Arbeids-Reglement er nemlig vel udvidet til St. Thomas og St. Jan, men vanskelig at overholde paa St. Thomas, paa hvilken Ø Arbeiderne tjene saa betydelig bedre i Byerne end paa Plantagerne, at disse ville have vanskeligt ved at erholde den fornødne Arbeidskraft. Heller ikke om St. Jans fremtidige Sukker-Produktion kan Man gjøre sig gunstige Forhaabninger, thi medens samme paa den ene Side besværliggjøres af den stenede Jordbund, mangle Planterne paa den anden Side i Almindelighed

---

*) I Slutningen af forrige Aarhundrede producerede St. Thomas circa 1,300,000 Pd. Sukker aarlig. I 1821—1826 var Produktionen (ikke Udførslen) 1,444,000 Pd. aarlig, og 1827—1840 incl. var Produktionen i Gjennemsnit 1,163,714 Pd. aarlig.

Det ringe Beløb af Sukker, som St. Thomas udfører, vides forøvrigt ikke ganske nøiagtigen, da St. Thomas som Frihavn ingen controllerende Toldopsyn har. De her opgivne Beløb for St. Thomas's Sukkerproduktion grunde sig paa en lignende over Høsten optagen Æstimation, som den nedenfor omtalte, der paa St. Jan optages som Basis for Udførselstolden.

**) Der føres ikke nogen Control med Udførslen fra St. Jan, men Udførsels-Toldafgifterne erlægges efter en Æstimation af Høsten, hvorefter de Vedkommende kunne føre Produktet hvorhen de ville. I Slutningen af forrige Aarhundrede producerte St. Jan 850,000 Pd. Sukker aarlig. I 1821—1826 var Produktionen 1,100,000 Pd. aarlig i Gjennemsnit, og i Aarene 1827—1840 incl. 993,214 Pd.

Kapital, hvorfor der heller ikke findes nogen Dampmølle paa Øen, medens der derimod nu er 40 slige paa St. Croix*), som nu næsten har lige saa mange Dampmøller, som samtlige de vestindiske Øer tilsammen, hvilket er et Beviis for hvor kraftigen Planterne sammesteds kæmpe mod de ugunstige Conjunkturer.

Hele Udførslen af Sukker fra St. Croix udgjorde:

1755...	kun et Par Tusinde Fade.	1770...	17,209 Fade
1764...	23,604 Fade	1771...	15,922 —
1765...	....	1772...	21,054 —
1766...	20,182 —	1773...	17,144 —
1767...	20,782 —	1774...	23,749 —
1768...	20,237 —	1775...	21,672 —
1769...	21,410 —	1776...	21,716 —
		1777...	18,310 —

(à 820 Pd. pr. Fad**)

*) Den første Dampmaskine blev opsat paa Plantagen Høgensberg 1816; den næste først i Aaret 1838, men senere har Sagen havt rask Fremgang, fordi Nødvendigheden af og Fordelen ved at afløse Vindmøllerne med Dampmaskiner efter Emancipationens Indførelse paa de engelske Øer er bleven almindelig anerkjendt i Vestindien. Vindmøllerne give under de gunstigste Forhold kun 56 Procent Sukkersaft, medens Dampmøllerne give fra 66—70 Procent.

**) De ovenanførte Angivelser for Aarene 1764—1777 har jeg fundet i nogle gamle i Colonialcontoiret opbevarede Protokoller med den vedføiede Bemærkning, at hvert Fad kunde beregnes til 820 Pund. Naar Grosserer Ryberg i en Indberetning til Kongen af Aaret 1764 angiver Netto-Vægten af et Fad Sukker til 750 Pund, stemmer dette, naar den betydelige Svinding erindres, godt med en Vægt af 820 Pd. pr. Fad udført fra St. Croix. Kort derefter maa Fadene være blevne større. Fra 1787 og de paafølgende Aar har jeg fundet officielle Angivelser af Udførsel opgivne baade i Fade og i Pund, hvoraf jeg seer at et Fad paa den Tid veiede 1000 til 1100 Pd. I en Indberetning fra den vestindiske Regjering af 20de Decbr. 1792 hedder det, „at der var udklareret 14,776,000 Pd. eller 14,776 Fade à 1000 Pd.“; men af de af Oxholm S. 39 i hans 1797 udgivne Skrift anførte Opgivelser for Udførslen i Aarene 1793—1796 baade i Fade og Pund sees det at et Fad da var circa 1200 Pund, skjøndt Oxholm, hvor han har gjort Beregninger, kun har regnet 1 Fad for 1000 Pd. Nu regnes et Fad for 12 til 1400 Pund. Fadene ere ogsaa andensteds efterhaanden blevne større end de vare i ældre Tid. Paa Trinidad holder et Fad nu 1700 Pd., og Barbados 2200 Pd.

1778...	26,600,000 Pd.
1779...	21,000,000 —
1780...	29,600,000 —
1781...	27,400,000 —
1782...	31,000,000 —
1783...	24,000,000 —
1784...	20,000,000 —
1785...	28,000,000 —
1786...	20,500,000 —
1787...	21,196,727 —
1788...	25,556,842 —
1789...	11,616,801 —
1790...	14,115,590 —
1791...	6,625,256 —
1792...	15,196,200 —
1793...	29,234,958 —
1794...	18,352,091 —
1795...	17,104,023 —
1796...	22,428,542 —
1797...	17,806,726 —
1798...	17,896,397 —
1799...	25,287,635 —
1800...	4,271,565 —
1801...	(Occupation af de Engelske fra 31te Marts.
1802...	37,457,140 Pd.
1803...	32,658,289 —
1804...	29,376,344 —
1805...	31,599,140 —
1806...	29,200,632 —
1807...	34,473,968 —
1808—1815	Occupation af de Engelske**).
1816...	42,458,733 —
1817...	17,533,032 —

For hvert af Aarene 1778 til 1816 incl. maa tillægges c. 1/8 for Udsmugling (cfr. Note*).

1818...	33,384,985 Pd.
1819...	32,546,389 —
1820...	18,440,206 —
1821...	21,621,606 —
1822...	22,450,345 —
1823...	14,770,000 —
1824...	25,648,244 —
1825...	14,124,982 —
1826...	33,571,703 —
1827...	22,827,210 —
1828...	25,859,604 —
1829...	23,657,538 —
1830...	28,502,359 —
1831...	27,358,179 —
1832...	17,537,951 —
1833...	17,137,684 —
1834...	24,413,717 —
1835...	16,008,786 —
1836...	19,689,771 —
1837...	16,265,552 —
1838...	27,404,850 —
1839...	25,344,313 —
1840...	19,380,465 —
1841...	18,187,808 —
1842...	11,712,064 —
1843...	15,958,042 —
1844...	18,677,157 —
1845...	27,368,992 —
1846...	18,876,985 —
1847...	29,324,234 —
1848...	19,078,971 —
1849...	17,711,733 —
1850...	11,085,373 —
1851...	15,776,607 —
1852...	ventes at blive som i 1851***).

*) Lige indtil Aaret 1817, da Ansættelsen af en samvittighedsfuld overordnet Toldembedsmand i Frederiksted forhindrede det, udsmugledes der fra denne By til Nord-Amerika saa stort et Beløb Sukker, at det af Sagkyndige anslaaes til 1/8 af hele Udførslen. Der var et Slags taxtmæssig Bestikkelsesbeløb, nemlig 4 Dollars pr. Fad, og Man skal i gamle Kjøbmands-Bøger finde Bogføring over de udsmuglede Beløb og Bestikkelserne til Controlleurerne. Rom har derimod aldrig været Gjenstand for Udsmugling, fordi Udførselstolden paa samme aldrig har været høi, og fordi Man af samme kunde udføre saameget Man vilde til Nord-Amerika. Jfr. S. 673.

**) Udførslen var under den engelske Occupation, der vedvarede til den 1ste April 1815, meget betydelig. I en Indberetning fra Orholm har jeg seet anført, at St. Croix i Aaret 1812 udførte 40,000 Fade eller circa 46 Millioner Pund.

***) Høsten for 1852 tegnede til at blive udmærket; men uheldigt Veir har tilintetgjort dette Haab.

Kapital, hvorfor der heller ikke findes nogen Dampmølle paa Øen, medens der derimod nu er 40 slige paa St. Croix*), som nu næsten har lige saa mange Dampmøller, som samtlige de vestindiske Øer tilsammen, hvilket er et Beviis for hvor kraftigen Planterne sammesteds kæmpe mod de ugunstige Conjunkturer.

Hele Udførslen af Sukker fra St. Croix udgjorde:

1755...	kun et Par Tusinde Fade.	1770...	17,209 Fade	(à 820 Pd. pr. Fad **).
		1771...	15,922 —	
1764...	23,604 Fade	1772...	21,054 —	
1765...	....	1773...	17,144 —	
1766...	20,182 —	1774...	23,749 —	
1767...	20,782 —	1775...	21,672 —	
1768...	20,237 —	1776...	21,716 —	
1769...	21,410 —	1777...	18,310 —	

*) Den første Dampmaskine blev opsat paa Plantagen Hogensborg 1816; den næste først i Aaret 1838, men senere har Sagen havt rask Fremgang, fordi Nødvendigheden af og Fordelen ved at afløse Vindmøllerne med Dampmaskiner efter Emancipationens Indførelse paa de engelske Øer er bleven almindelig anerkjendt i Vestindien. Vindmøllerne give under de gunstigste Forhold kun 56 Procent Sukkersaft, medens Dampmøllerne give fra 66—70 Procent.

**) De ovenanførte Angivelser for Aarene 1764—1777 har jeg fundet i nogle gamle i Colonialcontoiret opbevarede Protokoller med den vedføiede Bemærkning, at hvert Fad kunde beregnes til 820 Pund. Naar Grosserer Ryberg i en Indberetning til Kongen af Aaret 1764 angiver Netto-Vægten af et Fad Sukker til 750 Pund, stemmer dette, naar den betydelige Svinding erindres, godt med en Vægt af 820 Pd. pr. Fad udført fra St. Croix. Kort derefter maa Fadene være blevne større. Fra 1787 og de paafølgende Aar har jeg fundet officielle Angivelser af Udførsel opgivne baade i Fade og i Pund, hvoraf jeg seer at et Fad paa den Tid veiede 1000 til 1100 Pd. I en Indberetning fra den vestindiske Regjering af 20de Decbr. 1792 hedder det, „at der var udklareret 14,776,000 Pd. eller 14,776 Fade à 1000 Pd.“; men af de af Oxholm S. 39 i hans 1797 udgivne Skrift anførte Opgivelser for Udførslen i Aarene 1793—1796 baade i Fade og Pund sees det at et Fad da var circa 1200 Pund, skjøndt Oxholm, hvor han har gjort Beregninger, kun har regnet 1 Fad for 1000 Pd. Nu regnes et Fad for 12 til 1400 Pund. Fadene ere ogsaa andensteds efterhaanden blevne større end de vare i ældre Tid. Paa Trinidad holder et Fad nu 1700 Pd., og Barbados 2200 Pd.

1778...	26,600,000 Pd.	1818...	33,384,985 Pd.
1779...	21,000,000 —	1819...	32,546,389 —
1780...	29,600,000 —	1820...	18,440,206 —
1781...	27,400,000 —	1821...	21,621,606 —
1782...	31,000,000 —	1822...	22,450,345 —
1783...	24,000,000 —	1823...	14,770,000 —
1784...	20,000,000 —	1824...	25,648,244 —
1785...	28,000,000 —	1825...	14,124,982 —
1786...	20,500,000 —	1826...	33,571,703 —
1787...	21,195,727 —	1827...	22,827,210 —
1788...	25,556,842 —	1828...	25,859,604 —
1789...	11,616,801 —	1829...	23,657,538 —
1790...	14,115,590 —	1830...	28,502,359 —
1791...	6,625,256 —	1831...	27,358,179 —
1792...	15,196,200 —	1832...	17,537,951 —
1793...	29,234,958 —	1833...	17,137,684 —
1794...	18,352,091 —	1834...	24,413,717 —
1795...	17,104,023 —	1835...	16,008,786 —
1796...	22,428,542 —	1836...	19,689,771 —
1797...	17,806,726 —	1837...	16,265,552 —
1798...	17,896,397 —	1838...	27,404,850 —
1799...	25,267,635 —	1839...	25,344,313 —
1800...	4,271,565 —	1840...	19,380,465 —
1801...	(Occupation af de Engelske fra 31te Marts.	1841...	18,187,808 —
1802...	37,457,140 Pd.	1842...	11,712,064 —
1803...	32,653,289 —	1843...	15,958,042 —
1804...	29,376,344 —	1844...	18,677,157 —
1805...	31,599,140 —	1845...	27,368,992 —
1806...	29,200,632 —	1846...	18,876,935 —
1807...	34,473,968 —	1847...	29,324,234 —
1808—1815	Occupation af de Engelske**).	1848...	19,078,971 —
1816...	42,458,733 —	1849...	17,711,733 —
1817...	17,533,032 —	1850...	11,085,373 —
		1851...	15,776,607 —
		1852...	ventes at blive som i 1851***).

For hvert af Aarene 1778 til 1816 incl. maa tillægges c. 1/18 for Udsmugling (cfr. Note *).

*) Lige indtil Aaret 1817, da Ansættelsen af en samvittighedsfuld overordnet Toldembedsmand i Frederiksted forhindrede det, udsmugledes der fra denne By til Nord-Amerika saa stort et Beløb Sukker, at det af Sagkyndige anslaaes til 1/18 af hele Udførslen. Der var et Slags taxtmæssig Bestikkelsesbeløb, nemlig 4 Dollars pr. Fad, og Man skal i gamle Kjøbmands-Bøger finde Bogføring over de udsmuglede Beløb og Bestikkelserne til Controlleurerne. Rom har derimod aldrig været Gjenstand for Udsmugling, fordi Udførselstolden paa samme aldrig har været høi, og fordi Man af samme kunde udføre saameget Man vilde til Nord-Amerika. Jfr. S. 673.

**) Udførslen var under den engelske Occupation, der vedvarede til den 1ste April 1815, meget betydelig. I en Indberetning fra Orholm har jeg seet anført, at St. Croix i Aaret 1812 udførte 40,000 Fade eller circa 46 Millioner Pund.

***) Høsten for 1852 tegnede til at blive udmærket; men uheldigt Veir har tilintetgjort dette Haab.

Det vil af de ovenanførte Tal sees, at skjøndt det gaaer op og ned med Sukkerproduktionen i de enkelte Aar, saa maa den dog antages at være gaaet tilbage i den nyere Tid *), og nu omtrent at være som den var for 50 Aar siden.

Hele Udførslen af Rom fra St. Croix har udgjort:

i Gjennemsnit	i Aarene	1778—1787	806,200	Gallons **)
—	—	1788—1797	733,955	—
—	—	1798—1807 ***).	1,013,887	—
—	—	1815—1824	1,120,709	—
—	—	1825—1833	1,136,832	—
—	—	1834—1843	996,837	—
—	—	1844—1850	753,391	—

I hvert af Aarene 1840—1851 har den været:

1840.......	1,109,458	Gallons	1846.......	614,012	Gallons
1841.......	1,018,887	—	1847.......	1,074,899	—
1842.......	721,347	—	1848.......	754,664	—
1843.......	704,717	—	1849.......	654,804	—
1844.......	660,910	—	1850.......	627,447	—
1845.......	857,008	—	1851.......	705,449	—

St. Thomas har i 1841—1850 i Gjennemsnit produceret circa 48,000 Gallons Rom, og St. Jan har i 1845—1850 produceret circa 37,000 Gallons aarlig †).

---

*) Sukker-Udførslen var i Gjennemsnit:

1802—1807 incl.	32,460,077	Pd.
1816—1825	24,297,852	—
1826—1835	23,687,473	—
1836—1845	19,998,400	—
1846—1850	19,215,449	—

**) En Gallon er paa lidt nær 4 Potter, og fylder altsaa 5 Trepægle-Flasker. Paa St. Croix og i de engelske Colonier bruges nemlig den gamle Gallon og ikke Imperial-Gallon.

100 Imperial-Gallons = $470\frac{7}{18}$ Potter,
100 Colonial-Gallons = $392\frac{1}{18}$ —.

1 Fad Rom holder 111 Gallons, eller naar der gives Rabat paa Svinding, 108 Gallons. 2 Gallons gjøre en Viertel.

***) 1801 undtagen, da Øen var occuperet.

†) De i Noterne S. 653 omtalte aarlige Estimationer af den formodede Høst ligge til Grund for disse Angivelser.

I ældre Dage udførtes saagodtsom ingen Malas*), men af Malassen blev anvendt til Rom, og først for noget over en Snees Aar siden, da Man i Nord-Amerika lagde en svær Told paa Rom for at befordre Rombrænden i selve Nord-Amerika, og derimod lod Malassen indgaa mod en meget ringe Told for at erholde det raa Stof, hvoraf Rommen tillavés, begyndte Man at udføre Malas paa de dansk-vestindiske Øer.

Af Malas er der udført fra St. Croix:

1838	319,583	Gallons	1845	922,338	Gallons
1839	179,405	—	1846	582,994	—
1840	21,752	—	1847	631,298	—
1841	23,941	—	1848	302,727	—
1842	13,556	—	1849	439,167	—
1843	231,793	—	1850	5,179	—
1844	554,593	—	1851	274,608	—

eller i Gjennemsnit i Decenniet 1841—1850 aarlig 370,758 Gallons. Produktionen af Rom og Malas staaer naturligviis, da disse Artikler erholdes af Affaldet fra Sukkerproduktionen, i et bestemt Forhold til Sukkerudførslen, og Man kan regne at der til en Udførsel af 1 Million Pd. Sukker svarer en Udførsel af circa 50 til 60,000 Gallons Rom og Malas. Undertiden er Prisen paa Malas, som nysanført, saa høi, at det betaler sig bedre at udføre den som saadan end at bruge den til Tilvirkning af Rom, og Rom-Udførslens og Malas-Udførslens Forhold til Sukkerhøsten eller Sukker-Udførslen staaer derfor i et omvendt Forhold til hinanden. Priserne, til hvilke

*) Malas er det ukrystalliseerlige Sukkerstof, der bliver tilbage ved Tilvirkningen af Pudersukker i Vestindien, og Sirup er derimod det ukrystalliseerlige Sukkerstof, der bliver tilbage ved Raffinering af Pudersukker i de europæiske Raffinaderier. Malassen indeholder dog tillige en heel Deel krystalliseerligt Sukkerstof, (mere eller mindre efter den i Vestindien anvendte Sukkertilvirkningsmethode), hvilket ikke er Tilfældet med Sirupen.

der sælges paa St. Croix af Planterne, svære i den nyere Tid om 4 Dollars pr. Centner Sukker, og 25 Cents (¼ Dollar) pr. Gallon Rom*).

Gjennemsnitsværdien af St. Croix's Sukker- og Rom-Production i de 4 Aar 1847—1850 kan ansaaes til 954,000 Dollars**). Omkostningerne ved Sukker-Plantagernes Dyrkning paa St. Croix i de senere Aar kunne, efter hvad i St. Croix Agricultural Reporter 1ste Aargang S. 10 ff. er meddelt, antages at udgjøre i Gjennemsnit aarlig henved 700,000 Dollars***), og herefter skulde Netto-Indtægten af Sukker-Plantagerne paa St. Croix i Gjennemsnit i de senere Aar have været 254,000 Doll.†), hvilket Resultat stemmer ret godt med Calculeringen af Plantagernes Værdi til 2,840,000 Dollars, eftersom Man,

---

*) Jfr. om de betydelig høiere Priser i ældre Dage S. 680.

**) Værdien af Rom- og Malas-Produktionen kan ansaaes til omtrent ⅛ af Sukker-Produktionen.

***) Nemlig Provisioner samt i contant Betaling til Arbeidere, Forvaltere og Underforvaltere, naar for Extra-Arbeide i Høsttiden tillægges 100 Dollars i Gjennemsnit pr. Plantage, og naar Halvdelen af Arbeiderne antages afbenyttede om Loverdagen, der er Fridag ....530,000 Dollars
Skatter .... 56,000 —
Communeafgifter .... 10,000 —
Reparationer paa Bygninger, og Forringelse af Besætning og Inventarium i Gjennemsnit for hver Plantage 600 Dollars................ 77,000 —
Rente af Driftskapital, 400,000 Dollars til 6 pCt., 24,000 —
697,000 Dollars

†) Betydelig ugunstigere stiller Forholdet mellem Brutto og Netto sig paa St. Thomas og St. Jan, hvorfor Plantagernes Værdi ogsaa sammesteds er meget lavere. Paa St. Jan beregnes saaledes i St. Croix Agricultural Reporter Plantagernes Gjennemsnits Brutto-Indtægt i Aarene 1845—1850 til 36,910 Dollars, Netto-Indtægten kun til 9,956 Dollars, og et lignende Forhold mellem Brutto og Netto har i de sidste Decennier i Gjennemsnit fundet Sted paa St. Thomas, hvis aarlige Gjennemsnitsudførsel i dette Tidsrum ansaaes til 48,572 Dollars.

da Man i Vestindien er vant til at have en høi Rente, ikke kan antage at Nogen kjøber fast Eiendom sammesteds, især for Øieblikket, uden at han haaber at have i Gjennemsnit aarlig 10 pCt. i Netto Indtægt af samme; og 10 pCt. af 2,840,000 Dollars, eller 240,000 Dollars er netop omtrent det nysnævnte Indtægts-Beløb (254,000 Dollars).

Sukkertilvirkning er den eneste Produktionsgreen der drives i det Store paa de heromhandlede Øer.

Større Industrianlæg findes navnlig slet ikke paa samme, eller i det Hele taget paa nogen af de smaa Antiller, i hvilken Henseende Climatets Indflydelse maa erindres. Sukkerraffinaderier har det hidtil været forbudt at anlægge, (jfr. Frd. 9de April 1764 Cap. 3 § 2), og de vilde neppe kunne betale sig, navnlig fordi det raffinerede Sukker vilde lide, (Kandissukkeret af Fugtighed og Topsukkeret af Smuldren), paa den lange Transport til Europa, under hvilken det i ethvert Fald vilde tabe i Udseende*). Haandværksflid drives vel, i hvilken Henseende Negernes store Talent for Efterligning, og den de facto aldeles ubundne Næringsfrihed, som finder Sted paa Øerne**),

*) Forbuddet mod Raffinering blev strax efter Udstedelsen af samme nærmere bestemt til ikke at skulle angaa Dækning af raa Sukkere, ved hvilken Malassen i den Grad skilles fra Sukkeret, at Intet kan gaa tabt i Skibet under Transporten. Det synes imidlertid ikke at betale sig at forfærdige dækkere Sukkere — (sucre terré, clayed sugar, saaledes kaldet fordi Sukkeret ved denne Behandlingsmaade under Kyringen dækkes med et Lag Leer, hvorover Man helder Vand, som siver gjennem Sukkeret, og uddriver Malassen langt renere end ved den almindelige Fremgangsmaade) —, thi de hermed paa St. Croix til forskjellig Tid gjorte Forsøg ere ikke blevne fortsatte af Flere end en enkelt Planter.

**) Ved provisorisk Anordning af 30te Juli 1850 har Gouvernementet vel gjort indskrænkende Bestemmelser i den uindskrænkede Frihed, som Enhver hidtil har havt til at drive Handel, (i den Hensigt derved at indskrænke det hidtil almindelige Bissekræmmeri paa Landet og unge Mennesker's Omdriven med Varer); men selv denne Politi-

virker fremmende; men en stor Mængde Gjenstande indføres dog, som godt kunde forarbeides i tilstrækkelig Mængde paa Øerne selv, f. Ex. Sko, hvorved den høiere Arbeidsløn dog maa erindres.

Handel paa Europa og fremmede Steder i Amerika har St. Jan saagodt som slet ikke; men sammes faa Produkter føres forstørstedelen til St. Thomas og gaa derfra til Nordamerika, Hamborg, Altona eller Flensborg. St. Croix har derimod nogen Handel, og St. Thomas driver en meget betydelig Handel, hvilken den har havt siden den nordamerikanske Frihedskrig, siden hvilken Tid den ogsaa har været fri for alle Indskrænkninger i saa Henseende. I de første 100 Aar efter St. Thomas Besættelse var Handlen paa denne Ø, hvis Produktion kun var ubetydelig, derimod meget ringe, og betydelige Indskrænkninger underkastet, til Gunst for Handlen og Skibsfarten i Moderlandet, men især til Gunst for det vestindiske Compagni. Ved Frdg. 27de Marts 1747 erholdt sidstnævnte endogsaa fuldstændigt Monopol paa Handlen. Dette blev vel hævet ved Frd. 22de April 1755, som gav Handlen fri for *alle Kongens Undersaatter* (cfr. S. 672); men i lang Tid kom ikke et eneste Skib til St. Thomas, hvis Sukkerproduktion altid har været ringe og dengang slet ikke kunde udholde Concurrencen med det frugtbare St. Croix; og for at hjelpe paa Den blev Handlen paa samme og paa St. Jan derfor ved Forordningen af 9de April 1764 givet *fri for alle Nationer**),

---

foranstaltning vil det vist være vanskelig at overholde (jfr. Dep. Tid. 1850 Pag. 1142).

*) Naar det i bemeldte Frdg. hedder at Havnene paa St. Thomas og St. Jan ulde være »Frihavne«, da faaer dette Udtryk kun Mening, naar Man erindrer at alle andre Nationer dengang forbeholdt Moderlandet al Handel paa deres vestindiske Øer; thi da der paa Handlen ikke blot hvilede de ovenomtalte Indskrænkninger, men ogsaa Toldafgifter, var Havnene dengang ligesaalidt Frihavne, som

dog med den indskrænkende Betingelse, at al Vareførsel til samme fra Europa, og fra samme til Europa, skulde skee med indenlandske og Kongens Undersaatter tilhørende Skibe, og at Skibe, der førte Varer fra samme til Europa, kun maatte gaa til danske, norske og slesvigske Havne, samt Altona og de kongelige Stæder i Holsteen, hvilke Indskrænkninger i Handlens Frihed dog tre Aar senere bleve hævede ved Forordningen af 22de April 1767, som tillod Udlændinge med deres egne Skibe at gaa til St. Thomas og St. Jan og derfra at føre Varer hvorhen de vilde, og kun til Gunst for den danske Skibsfart anordnede forskjellig Ind- og Udførselstold for Varer forsendte med fremmede og med danske Skibe. Efter 10 Aars Forløb vendte Man imidlertid atter fuldstændigen tilbage til det gamle fordærvelige Colonialsystem, idet Man ved Forordningen af 7de April 1777 befalede at al Handel fra Europa til de vestindiske Øer, og fra disse til Europa kun maatte føres med Kongens Undersaatters egne Skibe, og at al Vare-Udførsel fra Øerne til Europa kun maatte skee til Kjøbenhavn, og Skibsfart og Handel fra Europa til Øerne kun finde Sted fra danske, norske, slesvigske og holsteenske Havne, Altona incl. I Øens Handel med de andre amerikanske Colonier gjorde Anordningen imidlertid ingen Indskrænkninger, og denne Handel erholdt i de nærmest paafølgende Aar, i hvilke Vestindien under den nordamerikanske Frihedskamp var Skuepladsen for Krigen mellem England, og Nordamerikas Allierede, Frankrig og Spanien, en meget betydelig Udvidelse. De fleste af Antillerne vare vante til at modtage ikke ubetydelige Beløb af Provisionsvarer fra Nordamerika, hvorfra slige Provisioner, paa Grund af at Reisen kun varer to til tre Uger, kunne komme i langt friskere Tilstand end naar

---

St. Thomas Havn for Øieblikket strengt taget er det, skjøndt den fører Titel som saadan.

de sendes fra Europa;*) og de neutrale danske Skibe havde derfor en god Fordeel ved at føre Provisionsvare, som de havde indtaget i nordamerikanske Havne, til de franske og tildeels ogsaa til de spanske Øer og derfra at indtage Colonialvare, som de førte til de dansk-vestindiske Øer, og fornemmelig til St. Thomas, hvorfra de bleve førte til Europa. For at sætte St. Thomas istand til at benytte sig af disse heldige Conjuncturer erholdt den i Aaret 1782 en Handelsfrihed, som den senere bestandig har beholdt, idet Frd. 4de Novbr. 1782 nemlig gav Handlen paa St. Thomas og St. Jan fri for alle Nationer, saa at der uhindret kunde fares og handles fra alle Havne i og udenfor Europa paa St. Thomas og St. Jan, og fra disse Øer paa alle indenlandske og fremmede Havne i og udenfor Europa, kun paa den til Gunst for den danske Skibsfart satte Betingelse, (der nok ikke senere blev overholdt med megen Strenghed), at Handlen fra og til Europa førtes med Kongens Undersaatter tilhørende Skibe, hvis Hoved-Rhedere vare bosatte i Kongens europæiske Besiddelser. Aaret derefter endte vel den i Begyndelsen af Aaret 1783 afsluttede Fred til Versailles Krigen mellem England og Frankrig og Spanien; men de engelsk-vestindiske Havne vedbleve lige til Aaret 1830 at være lukkede for det nordamerikanske Flag, og omvendt; og under Englands Krige med Frankrig i Perioden 1793—1807 opstod atter fra den Kant fordeelagtige Conjuncturer for det neutrale St. Thomas, og samme vedblev derfor at være Oplagssted saavel for Provisionsartikler og europæiske Vare som for Colonialvare. Kaperne solgte desuden ikke sjeldent deres Bytte sammesteds, og den Smughandel, som Colonialpolitikken, hvilken Spanien især vedblev strengt at følge, nødvendigen maatte fremavle, fandt et beqvemt Tilflugtssted i

*) Negerne foretrække Maismeel, der let og hurtigt lader sig tilberede, for Meel af de europæiske Kornsorter.

St. Thomas Havn *). Den engelske Occupation af Øerne i Aarene 1807 til 1815 var snarere til Fordeel end til Skade for deres Handel, og strax efter Øernes Tilbagegivelse i Aaret 1815 hævede Man den sidste Indskrænkning i St. Thomas Handel paa Europa, nemlig Bestemmelsen at Handelen skulde skee med danske Skibe, (hvad nok aldrig strengt var blevet overholdt), og tillod ved Plakat af 17de November 1815 fremmede europæiske Skibe i Frihavnene St. Thomas og St. Jan at indklarere fra og udklarere til fremmede Steder i Europa imod at erlægge de i Frd. 4de November 1782 paabudne Toldafgifter for Varer indførte til St. Thomas fra amerikanske Havne med amerikanske Skibe eller udførte fra St. Thomas til amerikanske Havne med slige Skibe, nemlig ved Indgaaende 6 pCt. ad valorem af europæiske og 2½ pCt. af amerikanske Varer, ved Udgaaende 5 pCt. af de sidste. Herved er det senere blevet indtil Nutiden, men dog kun paa Papiret, medens Virkeligheden derimod afviger en Deel herfra. Paa Grund af den store Handels Concurrence vilde Handlen paa St. Thomas nemlig slet ikke have kunnet bestaae, hvis den fulde Indførselstold af 6 pCt. ad valorem skulde erlægges af de indførte europæiske Vare, foruden de Afgifter, som hvile paa Skibene, der bringe dem. Fordyrelse i Forsendelsesomkostningerne er uadskillelig fra enhver Vareoplæggelse paa tredie Sted; de store Etablissementers og Pakhuses Vedligeholdelse, Personalets Gagering m. m. fordre betydelige Summer, som maa fordeles paa de oplagte Varer, og som forhøie deres Priis. Toldafgifterne maa derfor nødvendigviis være yderst moderate paa ethvert stort Transit- eller Oplagssted, som St. Thomas, der dog indirekte giver store Fordele til Landet og Staten ved en livlig Omsætning og deraf flydende Velstand, og ved den Betydning et saadant Sted,

*) I Aarene 1792—1801 tog ikke mindre end 1569 Fremmede Borgerskab i St. Thomas By.

der maaskee ellers vilde være uden Værd, faaer ved denne Handel. Men istedetfor at forandre den uhensigtsmæssige Bestemmelse om Tolden i Frdg. 4de Novbr. 1782, — hvilken Told aldrig var bleven erlagt af de amerikanske Skibe der førte Vare til eller fra St. Thomas fra eller til amerikanske Havne, i det de Handlende nemlig ved kgl. Resol. 8de Juni 1785 havde erholdt Angivelsesfrihed, saa at Told-Undersøgelse kun fandt Sted naar særlige Omstændigheder opfordrede dertil —, nedsatte man de facto Toldsatsen baade for europæiske Varer, der skulde svare 6 pCt. og for de amerikanske Varer, der skulde erlægge 2½ pCt. af Værdien, i det Man blot, saagodt Man kunde, paasaa at Man i Virkeligheden erholdt en Told af, efter Omstændighederne, 1, 1¼ eller 1½ pCt. af Varernes Værdi, altsaa en rimelig Transittold*). Da Toldbøgerne imidlertid maatte føres efter de gjeldende Toldlove, omskrev, reducerede eller fingerede Man i disse Bøger Ladningerne, som vare angivne til Fortoldning, saaledes, at de virkelig erlagte Afgifter kom til at stemme med de Angivelser Bøgerne indeholdt**). At al Control med Toldvæsenet bortfaldt ved et sligt fingeret Bogholderi, og at det var stridende mod Statens Værdighed saaledes ligesom at gaa paa Accord med de Handlende, er let at indsee, og da der kort efter Emancipationen blev sendt en Gouverneur med udstrakt Fuldmagt til Øerne, udfærdigede denne strax en Bemyndigelse til Toldvæsenet til at føre Toldbøgerne overeensstemmende med Virkeligheden og desuagtet dog kun at opkræve Told- og Skibs-Afgifterne efter de Sædvaner og

*) Vare-Indførslen til St. Thomas overstiger i saa betydelig en Grad Øens eget Forbrug, at den maa betragtes deels som et Slags Transit deels som Mellemhandel.

**) Jfr. Oplysninger angaaende de dansk-vestindiske Øers commercielle Forhold meddelte ved U. N. Fugl. Kjøbenhavn. 1840. I. St. Thomas. (Fortsættelsen er ikke udkommet), og Knox's S. 559 nævnte Skrift S. 96 ff.

Vedtægter, som efterhaanden havde udviklet sig, saalænge indtil en ny Tingenes Orden, (som dengang allerede var indledet), kunde træde i Virksomhed. Senere er et Forslag til en ny Toldlov for St. Thomas blevet udarbeidet, der vil blive Colonialraadet forelagt i een af dets første Samlinger.

Aaret 1820 danner et Vendepunkt i St. Thomas Handel. Medens der i Begyndelsen af Aarhundredet aarlig kom c. 1300 Skibe til St. Thomas Havn, (i Aarene 1801—1806 til Ex. 1340 aarlig i Gjennemsnit), og medens der i Aarene 1816—1819 kom 1169 Skibe, steg i Aaret 1820 de ankomne Skibes Antal pludselig til det dobbelte af hvad det havde været i Aaret 1819, og vedblev i de følgende Aar at holde sig lige saa høit, saa at Gjennemsnitstallet for Decenniet 1820—1829 var 2829. I Decenniet 1831—1840 aftog St. Thomas Handel vel noget; men at det ikke var saa meget, som Man af forskjellige Skrifter skulde troe, (i det de ankomne Skibes Antal vel aftog en Deel, men de ankomne Skibes Drægtighed derimod ikke udviser nogen betydelig Aftagelse), og at det ogsaa er en Vildfarelse naar Man har antaget, at denne mindre betydelige Aftagelse i Handlen i denne Periode fornemmelig hidrørte fra at de engelsk-vestindiske Havne i Aaret 1830 bleve aabnede for nordamerikanske Skibe, for hvilke de siden Frihedskrigen havde været lukkede, vil sees af følgende Tabel.

Indkomne Skibe til St. Thomas Havn:

	i 1821—1830				i 1831—1840			
	I Gjennemsnit aarlig.		Prct. af samtlige ankomne Skibe.	Prct. af samtlige Skibes Drægtighed.	I Gjennemsnit aarlig.		Prct. af samtlige ankomne Skibe.	Prct. af samtlige Skibes Drægtighed.
	Antal.	Tons.*)			Antal.	Tons.		
Amerikanske ..	481	62,842	17,12	35,42	406	56,651	15,88	35,10
Bremere og Hannoveranske	6	1,154	0,21	0,65	8	1,394	0,31	0,86
Danske	980	38,860	34,89	21,90	417	22,591	16,31	14,00
Engelske	710	36,938	25,28	20,82	737	28,769	28,82	17,82
Franske	238	19,448	8,47	10,96	189	17,274	7,39	10,70
Hamborgere ..	9	1,511	0,32	0,85	15	2,707	0,59	1,68
Hollændere ...	167	6,804	5,95	3,83	90	3,221	3,52	2,00
Sardinisle og Sicilianske ..	5	837	0,18	0,47	14	2,205	0,55	1,37
Spanske	47	1,482	1,67	0,84	456	14,724	17,83	9,12
Columbiske ...	47	3,715	1,67	2,09	107	7,556	4,18	4,68
Haytiske	17	975	0,60	0,55	38	1,625	1,49	1,01
Norske og Svenske	100	2,548	3,56	1,43	76	2,296	2,97	1,42
Preussiske m.fl.	2	335	0,07	0,19	4	455	0,16	0,28
	2809	177,444			2557	161,408		
Af ovennævnte Antal Skibe var:		pCt. af det hele Antal Skibe.				pCt. af det hele Antal Skibe.		
Skonnerter ...	1095	38,98			1016	39,74		
Brigger	430	15,31			424	16,58		
Barker **) ...	1222	43,50			1045	40,87		
Andre Slags Skibe	62	2,21			72	2,81		
	2809				2557			

*) De officielle Angivelser ere i Tons, fordi Skibsafgifterne ere normerede pr. Tons. Tidligere regnede Man paa vore vestindiske Øer kun 2 Tons paa 1 Com. Læst; men i 1849 blev det bestemt, at den danske Com. Læst skulde regnes for 2½ Tons, og Bremer og Hamborger Com. Læst for 3 Tons.

**) Ved Barker forstaaes her Slupper, Jagter og deslige Smaafartøier.

I Tidsrummet 1840—1850 incl. har St. Thomas's Havn aarlig været besøgt af i Gjennemsnit 2,194 Skibe med 79,361 Commerce-Læsters Drægtighed, (Orlogs-, Post- og Dampskibe, hvis Drægtighed ikke angives, samt Baade, ikke medregnede), hvad nedenstaaende Tabel nærmere vil vise*), og skjøndt Antallet af de Øen besøgende Skibe saaledes er mindre nu end tidligere, er samtlige Skibes Drægtighed dog betydelig større, skjøndt der ingen Drægtighed angives for det betydelige Antal store Dampskibe, som nu aarligen besøge Øen, efterat denne, til stor Fordeel for dens Handel, er blevet Centralpunktet for den Dampskibsfart, som siden Aaret 1835 har været i Gang mellem Southampton i England og Vestindien. Det maa imidlertid erindres at Drægtigheden ikke er noget ubedrageligt Kjendetegn paa Handelens Omfang, idet Skibe ofte anløbe Øen for at prøve paa om de kunne afsætte deres Ladning, og senere forlade den med hele Ladningen, naar de ikke finde Conjunk-

*) Der ankom til St. Thomas:

	Skibe, hvis Drægtighed ikke angives.				Skibe, hvis Drægtighed angives.	
	Orlogsskibe.	Postfartøier.	Dampskibe.	Baade.	Antal.	Tons.
1840...	78	54	36	356	2,667	193,489
1841...	60	25	72	373	2,415	200,072
1842...	66	6	84	305	2,180	210,361
1843...	49	19	86	66	2,065	205,070
1844...	41	21	73	"	1,788	169,286
1845...	41	22	70	"	2,013	210,288
1846...	36	22	72	"	2,314	219,739
1847...	38	22	76	"	2,113	194,706
1848...	57	22	81	"	2,131	206,497
1849...	29	15	78	2	2,209	222,869
1850...	29	16	91	5	2,205	236,439

turerne gunstige, ligesom Man burde have Angivelsen af Bestuvningen og ikke af Drægtigheden.

Indførslerne til St. Thomas anslaaes af Sagkyndige til 10 til 12 Millioner Rbd., hvoraf omtrent Halvdelen er fra England og ⅓ fra Nord-Amerika, og kun Resten fra samtlige andre Steder*). Handlen bestaar aldeles i Entrepot eller Transit, idet der haves Oplag af de forskjellige europæiske Landes Vare, Produkter og Fabrikater, som enten paa Stedet sælges til Kjøbere, der indfinde sig fra de større, især spanske Colonier og fra Syd-Amerika, eller afskibes til disse Steder**). Af de fra Europa ankommende Skibe indtage de engelske, og navnlig de fra Liverpool udsendte, den betydeligste Plads, ikke saa meget ved deres Antal som formedelst Værdien af Ladningerne, der væsenligst bestaa af Manufakturvare og Jernvare, (som sendes med Skibe hjemmehørende i England, Hamborg, Altona, Bremen og St. Thomas), og af Steenkul, der overføres i Skibe tilhørende mange for-

*) Det vil af det S. 664 Anførte indsees, at det er umuligt at komme til nogen paalidelig Kundskab i saa Henseende.

**) Især har Portorico megen Handel paa St. Thomas paa Grund af dens Nærhed og den Credit, som dens Handlende have hos de mange rige Kjøbmænd, der findes paa St. Thomas. Der afsættes aarlig Varer fra St. Thomas til Portorico for 5 Millioner Rbd. Handelsstanden paa St. Thomas kjøber derimod Portorico-Produkter (Sukker, Tobak, Kaffe, Bomuld) til Afskibning til Europa i egne Fartøier, eller for europæiske Huses Regning, og omsætter Vexler i denne Anledning for over 4 Millioner Rbd. aarlig. Den svævende Capital imellem de to Øer, som Følge af deres indbyrdes Handel og Omsætning, udgjør neppe mindre end circa 6 Millioner Rbd., væsenlig i Faveur af Handelsstanden paa St. Thomas, der sælger paa 9 til 12 Maaneders Credit. Interessante Oplysninger herom har Borgerraadet paa St. Thomas i Aaret 1850 indsendt til Gouvernementet, i Anledning af de Vanskeligheder, Regjeringen paa Portorico vilde gjøre Handlen paa St. Thomas ved en svær Differential- eller Beskyttelses-Told. Tidligere kom mange af Portoricos Produkter til St. Thomas til videre Forskibning, men dette er næsten ganske ophørt.

skjellige europæiske Nationer, næsten udelukkende til det engelske Dampskibs-Compagnies Brug. Den næste Rang indtage de af Hamborgske og Altonaske Kjøbmænd udsendte Ladninger, der især bestaa af holsteenske Provisioner og alle Slags tydske Frembringelser, som ere skikkede for det vestindiske Marked, (navnlig Lærredsvare og ordinær Genever), hvilke overføres i Skibe, der næsten udelukkende høre hjemme i Hamborg-Altona, men som sjeldent ere fuldlastede, hvorfor de som oftest have en Snees Tusind Muursteen hver som Ballast. Provisions-Artikler til et ikke ubetydeligt Værdibeløb tilføres ogsaa fra Flensborg. Handlen med Frankrig føres fornemmelig fra Havre, der sender Pariser-Galanterivarer og Silkevare, og fra Marseille og Bordeaux, der sender Vine, Brændeviin og Frugter. Handlen med Spanien og Italien drives næsten alene fra Malaga og Genua. Fra det egentlige Danmark kommer Intet. Hvad St. Thomas's Handel paa Steder udenfor Europa angaaer, da staaer Nord-Amerika øverst, forsaavidt Indførslen betræffer. De forenede Stater tilføre Øen, og det næsten udelukkende i egne Skibe, betydelige Qvantiteter af Meel og andre Provisionsvare, og de engelske Besiddelser i Nord-Amerika sende, ligeledes i egne Skibe, Ladninger af tørret og laget Fisk, samt Trælast, af hvilke Artikler Trælasten i Reglen, og Fisken hyppigt udsendes til de vestindiske Øer i Almindelighed, og saaledes først kommer til St. Thomas efterat have været falbudt andensteds. Kun nogle enkelte af de til St. Thomas kommende større Skibe kunne sammesteds erholde Retour-Ladning; og paa faa Undtagelser nær maa de saaledes alle gaa ballastede eller med smaa Vare-Partier til Portorico, St. Domingo, Haiti, Jamaica, Cuba, Venezuela o. s. fr., for sammesteds at indtage Ladning af Colonialvare til Europa. Med Hensyn til Afsætning, eller Udførsel fra St. Thomas, er Portorico den vigtigste Handelsplads, og 30 til 40 Skon-

nerter ere i stadig Fart mellem disse to Øer, af hvilke vel nogle føre en Deel Slagteqvæg og Havefrugter til St. Thomas, men Fleertallet dog ankomme sammesteds ballastede for at føre Provisionsgjenstande og tørre Vare, især Manufakturvarer, tilbage. Næst efter Portorico, der aarlig antages at modtage for 4 Mill. Rbd. Varer fra St. Thomas, er St. Domingo det Sted, hvortil St. Thomas sælger meest af Manufaktur-Artikler. Fra nogle af de vestindiske Øer, med hvilke St. Thomas staaer i større eller mindre Handelsforbindelse, komme vel mindre Beløb af Colonialvare til Øen til videre Forhandling, men hele dette Beløb tilsammen antages for Tiden ikke at kunne anslaaes til over 100,000 Dollars aarlig, hvilket hidrører fra at Handelens Tendents nu, endnu mere end forhen, er at søge Produkterne paa selve Produktionsstedet. St. Thomas's Handlende udføre derimod direkte fra andre vestindiske Havne ikke ubetydelige Beløb af Colonialvare, som de sammesteds have kjøbt, til europæiske Havne. — I 1839 fandtes der 41 store Importhuse af 1ste Klasse i St. Thomas By, nemlig 6 tydske, 13 engelske, 11 franske, 4 italienske og spanske, 4 amerikanske, og 3 danske og danskcreolske; desuden 22 Detaillister og mindre Handlende af 2den Klasse, samt 36 ditto og Provisionshandlere, Tømmerhandlere o.s.v. af 3die Klasse. (I 1848 var der 40 Handlende af 1ste Klasse, 32 af 2den Klasse og 28 af 3die Klasse). Desuden sælges de flensborgske Ladninger fra Skibene uden Etablissement i Byen. Den har tillige 2 Banker, (Colonialbanken og St. Thomas's Bank, hvilke laane mod 6 pCt. og discontere mod 9 pCt.), og 2 Søassurancecompagnier.

Medens St. Thomas's Handel saaledes siden Aaret 1782 de facto har været fri for alle trykkende Baand, vedblev Man hvad St. Croix betræffer lige til i Aaret 1833 at følge den i ældre Dage almindelige saakaldte Colonialpolitik, idet

Man i Overeensstemmelse med denne benyttede Colonierne som et Middel til at fremme Moderlandets Handel og Skibsfart, og til at skaffe dets Produkter en fordeelagtig Afsætning; uden i saa Henseende at tage tilbørligt Hensyn til om de Forholdsregler, som Man tog for at opnaa dette sit Diemed, stemte med Coloniernes Tarv og Interesse, eller ikke. Den blev, som S. 559 omtalt, solgt i Aaret 1733 af den franske Regjering til det dansk-vestindiske Compagnie. Dette erholdt dog ikke ved det nye Octroi af 5te Februar 1734, som det i den Anledning fik, noget fuldstændigt Monopol paa Handlen paa samme, saaledes som Man af Datidens Aand kunde vente det, men ved bemeldte Octroi, og navnlig ved Forordningen 25de April 1735, blev det „enhver af Kongens trafikerende Undersaatter" tilladt, imod at betale en Afgift af 2 Rbd. pr. Commerce-Læst af Skibets Drægtighed til det vestindiske Compagnie at drive Handel paa de 3 vestindiske Øer, og at udføre Varer fra samme til inden- og udenrigske Steder, dog med den meget betydelige Indskrænkning, at al Vareførsel fra Øerne til Kjøbenhavn skulde være Compagniet reserveret. Ved Plakat af 22de October 1746 blev den Indskrænkning tilføiet, at Beseilingen paa Øerne kun maatte skee fra Kjøbenhavn, og at kun danske Skibe maatte benyttes til samme, og Aaret efter blev hele Handlen paa Øerne, hvis Produktion var begyndt at hæve sig lidt, ved Forordningen 27de Marts 1747 gjort til et Monopol for det nyenævnte vestindiske Compagni. Herved blev Øernes Forsyning og Afsætning afhængig af dette Compagni, som, da det ikke selv var i Stand til at forsyne Øerne tilstrækkeligen, tillod Nord-Amerikanerne, — hvis Tilførsel af Provisioner St. Croix saa meget mindre kan undvære, som Den dengang, hvad der tildeels gjelder endnu, i 5 Maaneder af Aaret, nemlig fra den 15de Juli til den 15de December, ikke modtager noget fra Europa, forbi Skibene fra samme kun komme

paa den Tid de kunne faae Retourladning*) —, og Hollænderne at forsyne Øerne, men udelukkede alle Danske derfra. Compagniets Monopol hvilede saa haardt paa Øerne, at det øiensynligen gik tilbage med dem istedetfor fremad, og paa Indbyggernes Ansøgning udløste Regjeringen derfor, som S. 580 omtalt, i Aaret 1754 Compagniet, og løsnede strax Handlens Baand, i hvilken Anledning der Aaret efter blev udstedt en Forordning af 22de April 1755, som gav Handlen fri for alle Kongens Undersaatter i Danmark, Norge og Slesvig, men dog med den Indskrænkning, at den kun maatte føres fra og til indenlandske Steder, og kun ved indenlandske Skibe. I den nærmeste Periode tiltog Produktionen paa St. Croix, (hvor Man efterhaanden havde faaet ryddet en stor Deel af den Skovvæxt, som bedækkede hele Øen, da Man erholdt den), med Kæmpeskridt, og medens Øens aarlige Produktion endnu i Aaret 1754 ikke havde været mere end 100,000 Rdl. værd, var den en halv Snees Aar senere steget til en Værdi af henved 2¼ Million Rdl. Courant. Den betydelige Forøgelse i Øens Produktion og Folkemængde havde naturligviis en tilsvarende Udvidelse af Handelen paa samme til Følge, og en Revision af de ældre, kun lidet fuldstændige Lovbestemmelser Handlen paa de vestindiske Øer angaaende blev saaledes nødvendig, og fremkaldte en Forordning af 9de April 1764. Denne udførlige Anordning, som gjorde St. Thomas og St. Jan til Frihavne (jfr. S. 660), og som for St. Croix's Vedkommende gjentog Bestemmelserne i Frd. 22de April 1755, at Handlen paa Øen kun maatte skee fra og til Havne i „Danmark, Norge og Slesvig", og kun med indenlandske Skibe, stadfæstede vel (Cap. 3 § 3) den Handel Øen „hidtil havde ført" med de

*) I den nyere Tid indfinde mange Efteraarsskibe sig allerede i September og October, især paa St. Thomas, hvorfra St. Croix da kan blive forsynet, naar det maatte være nødvendigt. Jfr. det Side 648 Bemærkede, om at Man i den nyere Tid paa en Deel Plantager høster hele Aaret rundt.

fremmede Colonier i Amerika (ↄ: Nord-Amerika), men navngav nu dog specielt de Provisions-Artikler og Plantagefornødenheder, som maatte indføres „fra Nord-Amerika", og bestemte, at mod disse Varer maatte Indbyggerne paa St. Croix igjen i Betaling udføre i Sukker saa meget, som den halve Deel af Kjøbesummen for de indbragte Varer udgjorde, hvorimod de af Rum og Malas kunde udføre direkte til fremmede Havne i amerikanske Skibe saa meget de vilde; og herved blev den Handel med Nord-Amerika, og fornemmelig med New York, som St. Croix senere bestandig harført, sat paa fast Fod.

Ved denne meget udførlige Anordning af 9de April 1764, der lige indtil Aaret 1833 var Hovedlovgivningen for St. Croix's Handel, og som i dens 5te § forbød Planterne at eie Skibe til Fart til Europa, erholdt Undersaatterne i Altona og de Kongelige Stæder i Holsteen vel Tilladelse til at sende dem tilhørende Skibe til St. Croix, men kun under den Betingelse, at Skibene først gik til Guinea for der at indtage Slaver til Vestindien, hvorpaa de kunde tage Retourladning sammesteds fra, der dog ikke maatte føres til nogen holsteensk eller fremmed Havn, men kun til en dansk, norsk eller slesvigsk Havn (Cap. 4 § 2). Paa St. Thomas kunde Holsteen uden denne Betingelse handle fra Aaret 1764 af, fordi St. Thomas samme Aar blev en Frihavn, og derfra har det vistnok for en Deel sin Oprindelse, at Holsteen endnu for Tiden kun handler paa St. Thomas og slet ikke paa St. Croix.

Den Tilladelse, Kongens Undersaatter saaledes havde til at føre Handel paa St. Croix, blev senere ved Frdg. 7de April 1777*) paalagt den, (for St. Croix's Vedkommende først i Aaret 1834 ophævede) Indskrænkning, at de ikke maatte føre Varer fra Øerne andensteds hen

*) Bemeldte Anordnings 8de § gav ogsaa den indskrænkende Bestemmelse, at Indbyggerne paa St. Croix ikke maatte være Hoved-Rhedere af Skibe, som brugtes i Handlen, men kun Interessenter.

end til Kjøbenhavn (jfr. Frdg. 23de Januar 1770); men ligesom denne Bestemmelse, (der for St. Thomas's Vedkommende blev hævet ved Frdg. 4de Novbr. 1782 § 4), for St. Croix's Vedkommende ved Pl. 18de Decbr. 1797 blev indskrænket til alene at gjelde Sukker, (hvorved Forholdet atter omtrent blev som ifølge Frdg. 23de Januar 1770), saaledes blev den ogsaa, forsaavidt Sukker betræffer, især til Fordeel for Flensborg, ved Resolution af 22de Febr. 1786 modificeret saaledes, at der til de Stæder i Danmark og Hertugdømmerne, som havde Raffinaderier (Altona undtagen) maatte fra St. Croix føres saameget Sukker som disse Raffinaderier kunde og vilde forbruge, hvilket ifølge Resol. af 22de Febr. 1786 fortolkedes at være 250 Fade Sukker for hver Kogepande, Raffinaderiet havde i Drift. Aaret derefter, 1778, blev der for at befordre den vestindiske Handel ved Octroi af 11te Mai 1778 oprettet et vestindisk Compagni; men uagtet samme erholdt ganske mærkelige Begunstigelser*), fik det dog ikke nogen Eneret paa Handlen, og i Begyndelsen af Aaret 1786 (jfr. Resol. 7de Decbr. 1785) blev samme Compagni udløst**) af Finantserne, som imidlertid lige indtil Aaret 1816 vedblev for kongelig Regning at fortsætte Compagniets Handelsforretninger, navnlig den af samme drevne Kaffehandel. Den nordamerikanske Frihedskamp, Negeropstanden paa St. Domingo, der næsten ødelagde Sukker-Produktionen paa denne frugtbare Ø, der tidligere leverede Europa c. 150 Millioner Pd. Sukker, og de senere Krige mellem England og Frankrig bidrog meget til at hæve de dansk-vestindiske Øers Sukker-Produktion og Handel,

*) Dette Compagnies Historie findes S. 686 ff. i 2den Udgave af Nathansons »Danmarks National- og Statshuusholdning«, i hvilket Skrift der ogsaa findes udførlige Bidrag til Oplysning om den vestindiske Handels Gang fra sammes Begyndelsesperiode indtil den nyere Tid.

**) Et vestindisk Compagni, som var blevet oprettet 1765, havde i Aaret 1775 overladt sine Effekter og Besiddelser til Kongen. Det ovennævnte Compagni var saaledes det 3die vestindiske Compagni, som i Løbet af 3 Decennier blev udløst af Statskassen med store Opoffrelser.

og den engelske Occupation af Øerne i Aarene 1807—1815 var ogsaa gunstig for samme, idet Man i dette Tidsrum havde det engelske Marked aabent for sig, paa hvilket der i denne Periode var stærk Søgning efter Sukker, af hvilket der blev forbrugt ganske overordenlig store Qvantiteter i Brændeviinsbrænderierne, hvilke det under Krigen i Aarene 1809—1815 var forbudt at bruge Korn til Brændeviin. Øens Tilbagegivelse til Danmark i Aaret 1815, der medførte de gamle Baand paa Handlen fra 1764 og 1777, (navnlig det, at Udførslen af Øens Produkter til Europa kun maatte skee til Kjøbenhavn, for dansk Regning og med dansk Skib), og da dens Production og Befolkning ikke var tiltaget i Mellemtiden, vendte dens Handel tilbage til det Standpunkt, paa hvilket den stod førend den nordamerikanske Frihedskrig.

Der indtraadte nu en meget ugunstig Periode for alle de smaa Antiller, der særligen var haard for St. Croix, hvor Plantagerne i den ovenomtalte gunstige Periode havde naaet en overdreven høi Priis. Da roligere Tider nemlig indtraadte, mødte Cuba, Java, Portorico og Brasilien, som i Frugtbarhed langt overgaa de mindre Antiller, og hvis Produktion efterhaanden var tiltaget overordentligt, paa det europæiske Marked med store Qvantiteter, og det ostindiske Sukker begyndte en Concurrence med det vestindiske, der var det sidste saa farlig, at Man i England, for at forebygge de vestindiske Planteres Ødelæggelse, paalagde de ostindiske Sukkere en betydeligt høiere Told end de vestindiske, og saaledes lod det Sukker consumerende Publikum betale ikke lidet mere for Pundet, end Ostindien vilde kunne have leveret det til*). Paa samme Tid var Sukkerforbruget mindre i Europa, fordi fortrykte Tider næsten var indtraadt overalt, og fordi Sukker ikke læn-

*) Endnu efter Tariffen af 4 Juli 1844 udgjorde denne Differince i Tolden 8 engelske schillings pr. Centner.

gere blev brugt i de engelske Brændeviinsbrænderier efter at Forbudet mod at bruge Korn i samme var blevet hævet. Sukker-Priserne sank derfor, og da mange Plantere paa St. Croix havde i den gunstige Tid, i hvilken de førte et høist overdaadigt Levnet*), optaget store Laan i deres Plantager, gik mange af dem til Grunde, ligesom Øens Velstand i det Hele taget sank betydeligt. For dog at gjøre noget i Øens Interesse indførte man ved Frdg. 13 Juni 1818 en høiere Told paa fremmede Sukkeres Indførsel i Danmark, end den af St. Croix Sukker svarede (jfr. Col. Tid. 1818 S. 536**); og nogle Aar senere***) blev det ved Resol. 30 Mai 1823 tilladt at der for Provisioner og Plantagefornødenheder af hvilkensomhelst Oprindelse†), som indførtes til St. Croix i danske europæiske Skibe, maatte udføres en lige stor Værdi efter Toldbodtaxten††) af Sukker til fremmede Steder, hvilken Bestemmelse, (ifølge hvilken kun den Deel af Høsten, der oversteg circa 14 Millioner Pund Sukker, blev bunden ved Lovgivningen til Moderlandets Skibsfart og Marked), fornemmelig kom Øens Handel med Nordamerika eller New York tilgode, medens

*) Den, væsenlig ved særdeles høie Sukkerpriser fremkaldte høie Værdi, som Sukker-Plantagerne havde i Slutningen af forrige, og i de to første Decennier af indeværende Aarhundrede, og den Luxus, som mange Plantere paa St. Croix dengang førte, overgaaer al Forestilling. Rets-Protokollerne fra denne Periode indeholde meget til Oplysning herom, og om de mange Omsætninger, som Forholdene førte med sig, og om Retssagernes daværende store Antal og Betydning.

**) Difference-Told for Sukker kjendtes før 1818 kun forsaavidt raffinerede Sukkere betræffer, hvilke ifølge Frdg. 3 Mai 1797 svarede 50 Pct. høiere Told naar de kom fra fremmede Steder end naar de vare fra danske Vestindien.

***) I England indførtes Difference Told først ved Parlaments Akten 1 & II Georg IV Cap. 106, altsaa 1820 eller 1821, idet Man ved samme forhøiede Tolden paa det ostindiske Sukker til Gunst for det vestindiske.

†) Ifølge Frdg. Apr. 1764 (jfr. Frdg. 19 Apr. 1779 § 10) kunde Sukker udføres til fremmede Steder til Beløb af den halve Betaling af indførte, i Forordningen specificerte amerikanske Fornødenheds Artikler, hvilket ved Rsl. af 9 Mai 1823 var blevet udvidet til at dette kunde skee til Beløb af den hele Betaling.

††) Toldbodtaxten er altid en Deel lavere end Markedsprisen.

den mærkeligt nok ikke bevirkede at Tilførslen til Flensborg blev større*). Medens i Aarene 1816—1823 kun 23 Pct. af St. Croix's Sukker var blevet ført til Nord-Amerika, modtog samme i 1824—1833 saaledes 49 Pct. af samme, hvorimod Kjøbenhavn, som i det førstnævnte Tidsrum modtog 65 Pct. af Udførselen, i det sidstnævnte kun modtog 38 Pct.**)

---

*) Flensborgs Indførsel af St. Croix Sukker var i Perioden 1815—1822 henved 3 Millioner Pund aarlig i Gjennemsnit; og for 1823—1832 angiver Grosserersocietetet den, uden dog at anføre sin Hjemmel herfor, i en i Aaret 1833 afgiven Betænkning, til circa 2,300,000 Pd. aarlig, og selv om Man ikke vil ansee denne Angivelse for andet end et Skjøn, synes dog af samme at fremgaae, at Resl. 30 Mai 1823 ikke forøgede Udførslen af Sukker fra St. Croix til Flensborg. I Aarene 1833—1839, eller i den nærmeste Periode efter Handlens Frigivelse, steg Tilførslen til Flensborg derimod til circa 3,200,000 Pund aarlig, og i Aarene 1844—1847 til noget over 3½ Millon Pund aarlig. Oprøret i Hertugdømmerne i Aaret 1848 forrykkede Flensborgs Handel paa St. Croix. I Aaret 1848 indførte Flensborg saaledes ifølge officielle Opgivelser kun 822,833 Pund dansk-vestindisk Sukker, i Aaret 1849 912,843 Pd., i Aaret 1850 268,507 Pd., og i den første Halvdeel af 1851 253,644 Pd. Flensborg er foruden Kjøbenhavn den eneste By i det danske Monarki, som indfører Sukker fra de dansk-vestindiske Øer; thi Indførselen til Altona, (der forøvrigt kun er meget ubetydelig), ansees som Indførsel til fremmed Sted, paa Grund af at Altona ligger udenfor Toldlinien. Paa Grund af at Flensborgs Indførsel saaledes i de senere Decennier, naar de sidste Par Aar undtages, ikke har været betydelige Forandringer underkastet, viser Aftagelse og Tilvæxt i Indførslen til Moderlandet tillige Aftagelse eller Tilvæxt i Indførslen til Kjøbenhavn.

**) Ved at afskrive de Angivelser af Sukker-Udførslen fra St. Croix til Moderlandet og fremmede Steder, som jeg har truffet paa i gamle Protokoller og forskjellige officielle Dokumenter, (hvis Angivelser ikke altid nøiagtigen stemme overeens), er jeg bleven i Stand til her at kunne levere følgende Tabel, med Hensyn til hvilken det bemærkes, at Udførslen til Moderlandet, naar det til Flensborg førte Beløb fradrages, (hvilket i Løbet af dette Aarhundrede har været circa 2½—3 Million Pd. aarlig, i forrige Aarhundrede derimod knap det Halve heraf), vil sige det samme som: til Kjøbenhavn, og at fremmede Steder lige indtil for en halv Snees Aar siden, da lidt Udførsel til England begyndte at finde Sted, er eensbetydende med: til Nordamerika, og navnlig til New York.

Aar.	Moderlandet.	Fremmede Steder.
1766	13,456 Fade à Pd.	6,726 Fade
1767	13,438 —	7,294 —
1768	14,244 —	5,998 —
1769	15,525 —	5,885 —
1770	12,935 —	4,274 —
1771	12,948 —	2,974 —
1772	15,933 —	5,121 —
1773	18,050 —	4,094 —
1774	17,762 —	5,987 —
1775	16,030 —	8,642 —
1776	16,762 —	4,954 —
1777	15,848 —	2,462 —
1778	17,929 —	2,724 —
1779	16,203 —	166 —
1780	22,776 —	220 —
1781	20,707 —	298 —
1782	23,736 —	
1783	17,727 —	
1784	14,393 —	
1785	17,955 —	
1786	14,569 —	
1787	16,647 —	5,254 Fade
1788	16,897 —	5,609 —
1789	7,255 —	3,400 —
1790	9,954 —	2,398 —
1791	5,479,534 Pd.	1,145,722 Pd.
1792	12,080,208 —	3,108,350 —
1793	24,490,183 —	4,744,075 —
1794	14,148,608 —	4,203,433 —
1795	13,264,893 —	3,839,180 —
1796	17,730,415 —	4,698,127 —
1797	14,155,099 —	2,465,440 —
1798	15,625,090 —	2,271,307 —
1799	20,760,494 —	4,527,141 —
1800	3,642,706 —	1,128,859 —
1801	Occupation af de Engelske.	
1802	29,948,327 Pd.	7,508,813 Pd.
1803	27,612,086 —	5,041,153 —
1804	25,891,549 —	3,484,795 —
1805	28,461,667 —	3,137,473 —
1806	23,919,268 —	5,281,364 —
1807	29,094,880 —	5,379,088 —

Aar.	Moderlandet.	Fremmede Steder.
1808—1815.	Occupation af de Engelske.	
1816	35,652,723 Pd.	6,806,010 Pd.
1817	12,735,179 —	4,797,858 —
1818	27,854,287 —	5,530,698 —
1819	24,388,776 —	8,157,613 —
1820	14,398,443 —	4,041,763 —
1821	17,808,890 —	4,312,716 —
1822	15,187,125 —	7,263,220 —
1823	9,591,200 —	5,178,800 —
1824	11,623,473 —	14,024,771 —
1825	5,461,695 —	8,663,287 —
1826	15,223,986 —	18,347,717 —
1827	12,495,775 —	10,331,435 —
1828	15,559,903 —	10,299,701 —
1829	12,125,528 —	11,532,010 —
1830	15,945,779 —	12,556,580 —
1831	15,373,548 —	11,964,631 —
1832	9,622,903 —	7,915,048 —
1833	7,468,475 —	9,669,209 —
1834	7,971,439 —	16,442,278 —
1835	6,139,870 —	9,868,916 —
1836	7,568,255 —	12,121,576 —
1837	8,269,991 —	7,995,561 —
1838	10,633,068 —	16,771,782 —
1839	10,144,894 —	15,199,419 —
1840	9,829,813 —	9,550,652 —
1841	8,572,555 —	9,615,248 —
1842	6,699,301 —	5,012,763 —
1843	9,989,994 —	5,963,048 —
1844	13,381,966 —	5,295,191 —
1845	17,124,258 —	10,244,739 —
1846	15,537,724 —	3,339,211 —
1847	14,656,502 —	14,667,732 —
1848	10,238,684 —	8,840,287 —
1849	13,015,268 —	4,696,465 —
1850	9,117,682 —	1,967,691 —
1851	12,717,495 —	3,059,112 —

Den Fordeel, som den nysnævnte Resolution af 30 Mai 1823 (jfr Rsl. 9 Mai 1823) bragte Øerne, var imidlertid langt fra tilstrækkelig til at yde en endogsaa blot nogenlunde

bemærkelig Modvægt mod Tidernes Tryk. Sukker- og Rom-Priserne vedbleve nemlig at falde saaledes, at de i Aarene 1831 og 1832 kun vare det Halve af hvad de havde været en Snees Aar tidligere.*) Planternes økonomiske Tilstand vare derfor yderst slet, og for at ophjelpe Velstanden bestemte man sig til ved Frdg. af 6 Juni 1833 og Frdg. 19 Fbr. 1834**) at frigive Handlen paa St. Croix, saa at den baade kunde føres af fremmede Nationer og ogsaa med fremmede Skibe til og fra alle Havne, dog saaledes at Sukker der udførtes til Moderlandet kun skulde svare 5 Pct. af Værdien i Udførselstold, medens det derimod, naar det udførtes til fremmede Steder, skulde svare 12½ Pct. af Værdien i Udførelsestold; hvilken Toldforskjel senere ved Lov af 30 Juni 1850, (ifølge hvilken St. Croix's Skibe nu ogsaa ere blevne ligeberettigede med Moderlandets i Fart mellem Øerne og Moderlandet), er bleven nedsat saaledes, at der af Sukker som udføres i danske Skibe svares i Udførselstold: 5 Pct. naar det føres til Moderlandet, og 10 Pct. naar det føres til fremmede Steder, — og naar det udføres i fremmede Skibe 10 Pct. hvorhen det saa føres***), (alt Sportler og Veierpenge inclusive, idet disses separate Ydelse bortfalder). Frdg. 6 Juni 1833

*) 1797—1807 var Prisen pr. Centner Sukker paa St. Croix circa 13 Rdlr. vest. Cour., og 1815 og 1816 endogsaa 15 Rdlr. vest. Cour. (lig med 19½ Rigsbd.) imedens den i Aarene 1831 og 1832 var 6 til 7 Rbd. (Jfr. Sarauws Meddelelse i „Fædrelandet" 8 Januar 1842).

**) Det Privilegium Kjøbenhavn havde havt siden, den 23 Januar 1770, at alt andet St. Croix Sukker end det i Betaling for Provisioner solgte og af indenlandske Raffinaderier forbrugte skulde føres til samme, bortfaldt ikke, som de Fleste synes at antage, ved Frdg. 6 Juni 1833, men først ved Frdg. 19 Februar 1834.

***) Af Rom og Malas, der udføres i danske Skibe, svares nu ifølge ovennævnte Lov i Udførselstold 3 Procent naar samme føres til Moderlandet og 6 Procent naar Udførslen er til fremmede Steder; og naar Udførslen skeer i fremmede Skibe, i begge Tilfælde 6 Procent.

og Frdg. 19 Februar 1834 frembragte ikke saa stor Forandring i Øens Handel som Man havde ventet. Uagtet Øens Havne ved samme bleve aabne for alle Nationers Skibe, kom saaledes slet ingen andre end danske og nordamerikanske, og endelig efter en Deel Aars Forløb nogle enkelte Skibe fra Englands nordamerikanske Besiddelse; og uagtet Sukker kunde udføres fra St. Croix til alle Kongerigets Havne, er alt det til Kongeriget fra St. Croix siden 1834 førte Sukker gaaet til Kjøbenhavn, ligesom tidligere, saa at Sukker-Udførsel fra St. Croix „til Kongeriget“ og „til Kjøbenhavn“ endnu er eensbetydende.

Kjøbenhavns vestindiske Handel led i Begyndelsen en Deel ved Handlens Frigivelse. Naar Man vil bedømme dette Tabs Størrelse maa Man imidlertid deels erindre at den store Afsætning, som Kjøbenhavn før Krigen og en Tidlang efter samme havde til Sverrig, Rusland, og især til de store Fabrikker i Berlin og Schlesien, efterhaanden er gaaet tabt, fordi hine Fabrikker ligesom de danske bedre finde deres Regning ved at forarbeide andre mere tørre Sukkere og hollandsk og belgisk Lumpensukker, (ligesom Runkelrosukkeret ogsaa i saa Henseende har havt Indflydelse), og for denne Handelsforringelse kan Handlens Frigivelse naturligviis ikke bære Skylden; deels maa Man ikke, som flere Forfattere have gjort, sammenligne Qvantiteten af det i en længere Aarrække før denne Frdg. til Kjøbenhavn førte Sukker med det i en længere Aarrække efter Forordningens Udstedelse til samme indførte St. Croix Sukker, thi som Følge af Øens formindskede Sukker-Produktion vilde Tilførslen til Kjøbenhavn være aftaget, selv om Handlen ikke var bleven frigivet; men Man maa undersøge hvormange Precent af Totaludførslen der er gaaet til Kjøbenhavn i Decenniet før Handlens Frigivelse, og i den efter samme forløbne Tid. En saadan Undersøgelse giver til Resultat, at Kjøbenhavn, som endnu efter det Knæk, som dens vestindiske Handel fik ved den

S. 676 omtalte Resol. af 30 Mai 1823, havde i Aarene 1824—1833 modtaget henved $\frac{4}{10}$ af det fra St. Croix udførte Sukker, i Aarene 1834—1840 kun fik c. $\frac{1}{4}$, medens den til Nordamerika førte Deel i det nysnævnte Tidsrum steg fra henved $\frac{5}{10}$ til henved $\frac{6}{10}$.

At Nordamerikanerne, eller rettere New York, ikke siden 1833 har tilegnet sig Størstedelen af Sukker-Udførslen fra St. Croix, (hvad Man frygtede for, fordi det nordamerikanske Marked er 4 Gange saa nær, Transportomkostningerne derfor lavere, og Svindingen, der paa Farten til Europa udgjør i Gjennemsnit $7\frac{1}{2}$ Procent*), meget ringere), har sin naturlige Grund. Der er høist betydelig Forskjel paa Qvaliteten af det paa St. Croix producerede Sukker. Omtrent $\frac{7}{20}$ af samme, nemlig det paa den sumpige Sydside producerte, er af ringe Qvalitet; circa $\frac{4}{20}$, nemlig det, som, (med betydelig høiere Omkostninger), produceres paa Vestendens Nordsides Plantager, hører til det bedste Sukker som gives, og Resten, altsaa c. $\frac{9}{20}$ af den hele Produktion, er Mellemsort, dog saaledes at den større Deel nærmer sig bedste Sort. Hvis Amerikanerne vilde kjøbe alt det paa St. Croix producerte Sukker, vilde det fortrinsviis blive solgt til dem; thi da Transportomkostningerne er ringere, eftersom Veien til New York er 4 Gange kortere end til Kjøbenhavn, og Svindingen, der paa Farten til Europa er circa 7 til 8 Procent, betydelig mindre, kunne de give en høiere Betaling, og de betale i den paa Øen gangbare Mynt og Producenten kommer hurtigere til sine Penge ved at sælge til dem; men Amerikanerne søge kun prima Sort og hvad der nærmer sig til samme, (hvilken consumeres i raa

*) For de bedst kyrede Sukkere er Svindingen 5 Pct., for de slettest kyrede 9—11 Pct.

Tilstand), altsaa omtrent henved Halvdelen af Produktionen, og denne faae de ogsaa saa godt som gandske, hvorimod de ikke søge de ringere Sorter, som derfor med større Fordeel kunne sælges i Kjøbenhavn og Flensborg, og derfor ogsaa næsten alt udføres til samme. Amerikanerne kjøbe desuden kun i det Høieste for det Beløb, for hvilket de sælge Provisionsvare og Plantagefornødenheder, idet de nemlig væsenligen kjøbe for at komme til deres Tilgodehavende *). Henved Halvdelen af St. Croix's Produktion har saaledes sit naturlige Marked i Nord-Amerika, og Noget over Halvdelen i Moderlandet, og kun særegne Forhold, f. Ex. Handelskrisis, Toldlove, og betydelige Forandringer i de store, Sukker producerende og consumerende Landes Lovgivning forandre denne naturlige Fordeling af Produktionen. Slige særegne Forhold have imidlertid i de senere Aar været tilstede. Nord-Amerika udvider bestandig sin Sukkerproduktion, og til Gunst for samme har det forhøiet Indførselstolden paa Sukker; og da hertil kommer at de nordamerikanske Fristater stadigen udvide deres Handel med Cuba og Puerto Rico, saa er der Fare for at Nordamerika vil ophøre at være Marked for St. Croix Sukker. At England, som for en halv Snees Aar siden begyndte at tage Deel i Forbruget af St. Croix Sukker, efterhaanden er ophørt dermed **), hidrører nok fra at Afskaffelsen i Aaret 1846 i den engelske Krones Besiddelser af Forskjellen mellem

*) Det Qvantum Sukker Nord-Amerika faaer fra vore Øer er kun en høist ubetydelig Brøk af dets Forbrug. I 1851 skal Tilførslen af Sukker til Nord-Amerika saaledes have udgjort 366½ Million Pd. raat Sukker, 17 Millioner Pd. Raffinade og 36 Millioner Gallons Mallas, hvoraf Cuba leverede 276 Millioner Pd.

**) Fordelingen af Udførslen »til fremmede Steder« mellem England og Nord-Amerika i det sidste Decennium, i hvilket St. Croix Sukker er begyndt at finde Afsætning paa det engelske Marked, sees af følgende Tabel, med Hensyn til hvilken det maa bemærkes at Ud-

Tolden paa Sukker fra Slavestaterne og Sukker produceret af frie Arbeidere efterhaanden har bragt Slavestaterne Cuba og Brasilien til at concurrere paa det engelske Marked, hvilken Concurrence vore Øer slet ikke kan udholde. Senere er Differencen i Tolden paa Sukker fra engelske Besiddelser, og fremmed Sukker, ifølge

---

førslen af Sukker fra St. Croix til St. Thomas ikke er saa ganske ubetydelig, og at en Deel af samme gaaer til Flensborg.

Udførsel til fremmede Steder.

Aar	Fremmede Steder i Europa.	Fremmede Steder i Nord-Amerika. (St. Thomas derunder indbefattet).
1838	„	16,771,782 ℔
1839	99,437 ℔	15,099,982 —
1840	34,704 —	9,515,948 —
1841	7,641 —	9,607,607 —
1842	„	5,012,763 —
1843	417,418 —	5,545,630 —
1844	„	5,295,191 —
1845	323,829 —	9,920,910 —
1846	„	3,389,211 —
1847	7,886,889 —	6,780,843 —
1848	6,717,368 —	2,122,919 —
1849	2,591,127 —	2,105,338 —
1850	818,226 —	1,149,465 —
1851	905,283 —	2,153,829 —

Hvorledes Udførslen til de forenede Stater er aftaget i den nyere Tid vise følgende Tal tydeligen: Den udgjorde

			Procent af Totaludførslen.
i Gjennemsnit	i 1831—1838	c. 12½ Mill. Pd. aarlig	62,
—	i 1839—1843	c. 9 Mill. „ „	55,
—	i 1844—1848	c. 5½ Mill. „ „	25,
—	i 1849	2,105,338 ℔	11,80
—	i 1850	1,149,465 —	10,87

Det bør dog ikke lades ubemærket, at Man ikke her maa tage det for nøie med de heranførte Tal, da ikke sjeldent Skibe, der ere udklarerede til eet Sted, sælge deres Ladning eller en Deel af samme paa et andet.

Akt af 4de Septb. 1848 (11 & 12 Vict., Cap. 97) aarlig begyndt successivt at aftage efter en i Akten bestemt Scala, ifølge hvilken Tolden paa engelske og fremmede Sukkere den 5te Juli 1854 vil være eens, nemlig den samme som fra 5te Juli 1851 gjelder for Sukker fra alle engelske Besiddelser; og Sukker fra engelsk Ostindien svarer siden den 5te Juli 1851 ikke længere høiere Told end Sukker fra engelsk Vestindien, som herved faaer en i høi Grad farlig Concurrent, som Man hidtil ved en ubillig Told-Lovgivning har søgt at holde borte fra Markedet (jfr. S. 675). En Følge af at saaledes Forholdene saavel paa det engelske som paa det nordamerikanske Marked i den senere Tid have været ugunstige for St. Croix Sukkeret, er, at Kjøbenhavns vestindiske Handel atter har hævet sig efter de Knæk, samme erholdt først ved Resolution 30te Mai 1823 og senere ved Frdg. 6te Juni 1833 (jfr. S. 676 og S. 680); og medens Kjøbenhavn i Perioden 1834—1840 kun modtog circa ¼ af Udførslen af St. Croix Sukker, modtog den i 1844—1850 incl. omtrent Halvdelen (i 1848—1850 circa $\frac{6}{10}$ Procent)*).

---

*) Der indførtes af St. Croix Sukker til Kjøbenhavn i Aarene

1763—1772	circa	10	Million	Pund	aarlig
1787—1796	—	12½	—	—	—
1816—1822	—	15	—	—	—
1823—1832	—	8½	—	—	—
1833—1839	—	5	—	—	—
1844—1850	—	10	—	—	—

Dog bør det ikke lades ubemærket, at Angivelserne over hvormeget St. Croix Sukker der i ældre Tid er ført til Kjøbenhavn og til Flensborg, paa Grund af Omstændigheder, som det vilde blive for udførligt her at udvikle, ikke kunne antages at indeholde mere end en Tilnærmelse til Virkeligheden. Ligeledes bør det her bemærkes, at hvad der i et givet Aar eller Tidsrum er indført til Kjøbenhavn, altid paa Grund af Svindingen vil være mindre end hvad der er udført fra St. Croix til Kjøbenhavn. Selv om dette ikke var Tilfældet vilde Angivelserne af Export fra St. Croix og af Import i Kjøbenhavn aldrig stemme, fordi Skibe, der gaa sidst i et Aar

Paa det danske Marked er St. Croix Sukkeret*) begunstiget, eftersom samme er fri for Sundtold, hvilken de fremmede Sukkere maa betale med 16 Rbsk. pr. Centner**), og eftersom det, naar det indføres i indenlandske Skibe, siden Aaret 1818 har havt en lavere Indførselstold at erlægge end fremmed Sukker, for Øieblikket saaledes kun 1 Rbd. 64 Sk.***), medens fremmed Sukker svarer 2 Rbd. 60 Sk. pr. Centner, hvilken Differençe i Tolden ved Tillæget af 6 pCt. af Tolden i Sportler voxer til 97¼ Sk. pr. Centner. Paa samme Maade svarer St. Croix Rom ikke fuldt saa høi Told som fremmed Rom†), ligesom den ogsaa

---

fra Vestindien, først ankomme i det næste Aar i Europa, ligesom Toldsvig paa eet af Stederne ogsaa kan have Indflydelse. Skibe, der ere udklarerede til Flensborg fra St. Croix, erholde desuden ikke sjelden Ordre til at losse hele Ladningen eller en Deel af samme i Kjøbenhavn. Man maa derfor ikke vente at Man ved at sammenlægge Angivelsen af Import i Kjøbenhavn og i Flensborg skal faae Tallene for Udførsel fra St. Croix til Moderlandet ud.

*) For Korthеds Skyld er her og i det Følgende brugt Udtrykket „St. Croix Sukker“, istedetfor at Toldtariffen skjelner mellem a) Uraffinerede Sukkere, udklarerede fra St. Croix, eller efter Toldseddel beviisligen tilvirkede paa St. Thomas og St. Jan og indførte i Skibe hjemmehørende i Danmark og Hertugdømmerne; og b) Uraffinerede Sukkere i alle andre Tilfælde.

**) Jfr. Bekjendtg. 16de Mai 1846; thi tidligere var den 20 Rbsk. pr. Centner, og før Aaret 1842 endogsaa 36 Rbsk. pr. Centner. Den ved Pl. af 27de Marts 1844 tilstaaede Remission af 25 pCt. af Indførselstolden af Vare, der føres direkte fra transatlantiske Havne af Skibe der have indtaget Ladning i en dansk Havn, nyder saavel St. Croix Sukker som fremmed Sukker endnu med 63 Rbsk. pr. Centner. Naar en Ladning af Produkter fra St. Croix ikke nyder Remissionen, fordi Betingelserne for at denne skal kunne nydes ikke ere tilstede, maa den erlægge Sundtold. — Jfr. ogsaa Pl. af 27de Marts 1844 § 1 Litr. c.

***) Naar intet Hensyn tages til Remissionen, da udgjør Indførselstolden her circa 20 pCt. af St. Croix Sukkerets Værdi i Vestindien; og Indførselstolden af Rom circa 80 pCt.

†) Tidligere var der en betydelig Forskjel i Indførselstolden paa St. Croix Rom og fremmed Rom; men nu er Indførselstolden paa fremmed Rom ved Lov af 22de Decbr. 1850 om Udjevning af

er fri for Øresundstold, der af fremmed Rom svares med 1 Rbd. pr. 30 Viertler. Dansk-vestindiske Produkter have desuden en Begunstigelse i Moderlandet derved, at Lastepengene svares med Halvdelen af hvad de udgjøre for Reiser fra andre transatlantiske Havne.

Hvad St. Croix's Udførsel af Rom betræffer, da gik samme i ældre Dage overveiende til Nord-Amerika, fordi det var de amerikanske Skibe tilladt at udføre saameget af samme som de vilde. Da det ved Resol. af 9de og 30te Mai 1823 blev Amerikanerne tilladt at udføre Sukker for hele det til St. Croix af dem førte Beløb af Provisioner, begyndte Rom-Udførselen til Nord-Amerika at aftage, hvilket senere (omtrent fra Aaret 1840 af) end mere blev Tilfældet da Man i Nord-Amerika lagde høi Told paa Indførslen af Rom, hvorfor Rom-Udførslen til Moderlandet ogsaa samtidigen tiltog.

Følgende Tabel vil nærmere oplyse dette.

Toldforskjellem mellem Danmark og Slesvig nedsat fra 24 Rbd. til 18 Rbd. for 30 Viertler (60 Gallons) 8 Graders Rom, hvorimod den for St. Croix Rom er vedbleven at være 17 Rbd. 48 Sk., og Differencen i Tolden paa Rom er saaledes nu kun 48 Rbsk. for 30 Viertler, medens den tidligere var: i Kongeriget 6 Rbd. 48 Sk., og i Slesvig (hvor fremmed Rom tidligere betalte 12 Rbd., St. Croix Rom kun 2 Rbd. pr. 30 Viertler) endogsaa 10 Rbd. St. Croix Rom er fri for Øresundstold; fremmed Rom svarer 1 Rbd. pr. 30 Viertler. Told-Remission tilstaaes ikke af Rom, hvilken Artikkels Indførsel Man, af Hensyn til det danske Brændeviin, ikke har villet begunstige. Fremmed Malas svarer 1 Rbd. 48 Sk. pr. 100 Pd.; St. Croix Malas 80 Sk.

Der udførtes fra St. Croix i Gjennemsnit aarlig til

	Moderlandet, Danmark og Hertugdømmerne.	pCt. af den hele Udførsel.	Fremmede Steder.	pCt. af den hele Udførsel.	Tilsammen.
	Gallons.		Gallons.		Gallons.
1791—1797	131,283	17	630,694	83	761,977
1798—1807 (1801 undtagen)	190,057	19	823,830	81	1,013,887
1815—1824	223,970	20	896,739	80	1,120,709
1825—1833	286,474	25	850,358	75	1,136,832
1834—1838	432,591	43	582,828	57	1,015,419
1839—1845	438,533	48	477,065	52	915,598
1846—1850	476,425	63	274,740	37	751,165

Til England kan St. Croix Rom ikke føres, da Forskjellen i Tolden paa Rom fra engelske Colonier og Rom andenstedsfra er saa betydelig, at den har samme Virkning som et Indførselsforbud. Nu og da udføres Rom til fremmede europæiske Steder, hvad følgende Tabel over Udførslen i hvert af de enkelte Aar i Perioden 1838—1850 nærmere vil oplyse.

Der udførtes af Rom fra St. Croix:

	Til Moderlandet (Danmark og Hertugdømmerne).	Til fremmede europæiske Steder.	Til amerikanske Steder og St. Thomas.	Tilsammen.
	Gallons.	Gallons.	Gallons.	Gallons.
1838	468,558	18,660	815,135	1,302,353
1839	286,846	508,473	591,544	1,386,863
1840	459,316	2,040	647,202	1,109,458
1841	523,013	„	495,874	1,018,887
1842	529,242	105	192,000	721,347
1843	474,936	2,100	227,681	704,717
1844	379,452	„	281,458	660,910
1845	466,926	73,785	316,292	857,003
1846	420,409	„	223,603	644,012
1847	685,092	92,210	297,597	1,074,899
1848	443,280	„	311,384	754,664
1849	400,095	5,250	249,459	654,804
1850	433,251	8	194,188	627,447
1851	445,748	„	259,701	705,449

Af det til Moderlandet førte Beløb gaaer noget over Halvdelen eller henved ⅝ til Kjøbenhavn, og mellem Halvdelen og ⅓ til Flensborg. Dog kan der i saa Henseende i de enkelte Aar finde tilfældige Afvigelser Sted. Den Udførsel af Malas, der har fundet Sted i henved de sidste 20 Aar, har saagodtsom alene været til Nord-Amerika, naar Aarene 1847 og 1849 undtages, i hvilke respektive 253,432 og 103,038 Gallons gik til fremmede europæiske Steder, det vil sige til England.

At St. Croix saagodtsom ikke har anden Handel end den, som Salget af dens Produkter og Indkjøbet af dens Fornødenheder medfører, og at den i det Hele taget næsten ingen egenlig Kjøbmandsstand har, er ikke alene en Følge af Øens hele agerbrugende Charakteer, men hidrører for en Deel vistnok fra at Man i ældre Dage, da Man kunde have Grund til at frygte for at Øerne ikke skulde blive tilstrækkelig forsynede med deres Fornødenheder, gav de danske og flensborgske Skippere, som beseilede Øen, usædvanlig store Privilegier med Hensyn til de saakaldte Liggedage, som Skippere allevegne have, og at disse Privilegier senere ere vedblevne at være i Kraft, og at de fra Kjøbenhavn og Flensborg ankommende Skibe som Følge heraf kunne udsælge saavel en gros som en detail baade fra Skibet og i Land i Boutikker (mod en lille Communal-Afgift i sidstnævnte Tilfælde), ligesom Planterne ogsaa kunne sælge deres Produkter til samme; idet nemlig de bosatte Kjøbmænd, der have de betydelige Udgifter at bestride, som Livet i Colonierne medfører, vanskelig kunne concurrere med disse Skippere eller Skibscapitainer, som desuden have den Fordeel ved Gjesteretssøgsmaal at kunne inddrive deres Tilgodehavende. At Øens Beboere fra Aaret 1777 til Aaret 1833*) kun maatte

*) Nogen udtrykkelig Ophævelse af Bestemmelsen i § 8 af Frdg. 7de Apr. 1777 er mig ikke bekjendt; men indirekte maa den vel ansees hævet ved Aanden i Frdg. 6te Juni 1833 og de i dens 11te § brugte Udtryk.

være Interessenter men ikke Hoved-Rhedere af Skibe, der brugtes til Handel paa Øen, og at dennes Skibe fra 1764 til 1833 ikke maatte bruges i Øens Handel paa Europa, og at fra 6te Juni 1833 Øens Skibe vel ligesom fremmede Skibe maatte benyttes til Fart mellem St. Croix og fremmede Steder i Europa, men at Farten paa Moderlandet var dettes Skibe forbeholdt, hvilket først ophørte ved at provisorisk Lov af 1ste Juli 1849 (jfr. Lov af 30te Juni 1850) erklærede at de paa de danske vestindiske Øer hjemmehørende Skibe herefter skulde i Farten mellem Moderlandet og Øerne ansees lige med de i Moderlandet hjemmehørende Skibe, har ogsaa bidraget til at vanskeliggjøre en egen Kjøbmandsstands Opkomst paa St. Croix*); og ligeledes har Udførselstolden, og navnlig at den svares med et høiere Beløb, nemlig 10 pCt., naar Udførselen er til Udlandet, end naar den er til Moderlandet, i hvilket Fald den kun er 5 pCt. (jfr. S. 680) havt en uheldig Indflydelse paa St. Croix's Handel**). Om det nu end derfor var ønskeligt at Udførselstolden, der i sin Natur er en Skat paa Produktionen eller paa Brutto Udbyttet, og i sin Realitet (om end ikke i sin Form) en direkte Skat, der er anordnet fornemmelig i den Hensigt at skaffe Statskassen en Indtægt, kunde blive afløst af en hensigtsmæssigere Beskatningsmaade,***) saa er det dog ikke at vente at denne Reform i den nær-

---

*) I Aaret 1850 indklarerede til Christiansted 24 danske Skibe paa 7220 Tons, 25 amerikanske paa 8695 Tons, 4 engelske og 9 spanske, ialt 62 Skibe med 11,810 Tons; og til Frederiksted 16 danske og 22 fremmede.

**) Skyggesiden ved Udførselstolden findes fremstillet i Fuldmægtig C. A. Heilbuths i Aaret 1841 udgivne Brochüre „Danmark og St. Croix i deres commercielle Forhold til hinanden", som dog ved Skildringen saavel af denne som af flere (senere for en Deel afhjulpne) Ulemper bruger altfor stærke og mørke Farver.

***) Sagkyndige kunne ved Betragtningen af Veirliget i den tilbagelagte Tid og af Sukkerrørenes Vært og Udseende gjøre et nogenlunde rigtigt Overslag over den forventede Høst i hvilken Henseende den mangeaarige Erfaring maa erindres. Man har derfor istedetfor Udførselstolden foreslaaet en Taxation paa Marken af den ventede Høst, og

mest forestaaende Tid vil kunne blive iværksat, forbi en Hoved-Forandring i Beskatningsvæsenet, der altid har sine store Vanskeligheder, dobbelt vilde have dem nu for Tiden, da Øen paa Grund af Emancipationen befinder sig i en Overgangsperiode. *)

Om Øernes Beskatnings- og finantsielle Forhold.

Udførselstolden er den af de Øen paahvilende Skatter, der indbringer meest. Da Høsten ikke sjeldent i eet Aar er flere Gange større end i et andet, er imidlertid den Indtægt den giver naturligviis meget forskjellig i de forskjellige Aar. I de sidste Aar, i hvilke Høsten ikke har været gunstig, og i hvilke en mindre Brøk af samme end sædvanlig er gaaet til fremmede Steder, har Udførselstolden, der desuden siden April 1849 har været lidt lavere end tidligere, indbragt meget mindre end sædvanlig. I Aarene 1834—1848 **) indbragte den i Gjennemsnit 169,107 Rbd. aarlig***), i Aaret 1849 derimod kun 94,213 Rbd. Udførselstolden erlægges ved Udførslen i Vestindien, og ikke ved

---

en herefter udredet Skat af Produktet, saaledes som Tilfældet er paa St. Jan; men i saa Fald burde et Beløb, der kunde svare til Produktionsomkostningerne, være skattefrit, da en saadan Skat ellers, (ligesom Udførselstolden er det), vilde være en Beskatning af Bruttoen omtrent som Tienden in natura, og ikke en Beskatning af Netto-Indtægt.

*) I den af Landsthingets Committee afgivne „Betænkning over Udkastet til en Coloniallov for de vestindiske Besiddelser" (Anhang B, til Rigsdagstidenden 1852, Nr. 35) antydes en muelig forestaaende Omordning af det hele Indtægts- og Udgifts-Væsen i Colonierne, og en Sammensmeltning af Stats- og Commune-Skatter og Indtægter, som, hvis den bliver nødvendig, rimeligviis vil medføre en anden Beskatningsmaade foruden en forandret Form for Skatteopkrævningen.

**) I Perioden 1834—1848 var Bestemmelserne i Frdg. 6te Juni 1833 om Udførselstolden gjeldende.

***) Udførselstoldens Størrelse i den ældre Tid findes tilligemed forskjellige andre værdifulde tabellariske Oplysninger over St. Croix's ældre Beskatningsforhold 2c. meddeelte af Procurator Sarauw i

Ankomsten i Europa. Naar Planterne paa Øen saa ofte have yttret Ønske om at Udførselstolden skulde erlægges i Kjøbenhavn, da er det for ikke at betale Told af Svindingen under Transporten, og fordi Thara er 17 pCt. i Kjøbenhavn, men kun 10 pCt. i Vestindien.

Indførselstolden paa St. Croix er bleven forhøiet efter Emancipationen ved en lav Told paa Maismeel, der siden Resl. af 9de Mai 1823 havde været toldfri, og ved en lidt høiere Told paa forskjellige Fornødenheds Artikler, nemlig Brød, salt Fisk og saltede Sild, i den Hensigt at bestatte den tidligere ufrie Besolkning, og for en Deel at erstatte det Indtægtstab, som den efter Emancipationen uholdbare Kopskats Afskaffelse har foraarsaget. Paa Grund af denne Toldforhøielse havde Man i Aaret 1850 27,036 Rdd. mere i Indtægt end Man vilde havt naar samme ikke havde fundet Sted, hvoraf de 20,532 Rdd. faldt paa Maismeel. Mellem Halvdelen og Totrediedelen af den hele Toldforhøielse rammer imidlertid Planterne paa Grund af at de give Provisioner til $\frac{9}{10}$ af Arbeiderne. Imidlertid er Kopskatten aldeles bortfalden ved Emancipationen, og Udførselstolden paa Sukker er blevet noget nedsat for at give Planterne en Lettelse i Beskatningen.*)

Følgeblad til Fædrelandet for 8de Januar 1842. Jfr. Fædrelandet for 20de Marts 1842. Senere har den udgjort for

	Christiansted-		Frederiksted	
1840	45,931	Rbl. v. C.	97,784	Rbl. v. C.
1841	50,256	—	80,831	—
1842	18,489	—	41,239	—
1843	20,947	—	49,169	—
1844	34,067	—	52,888	—
1845	45,529	—	99,504	—
1846	87,495	—	47,590	—
1847	76,415	—	122,537	—
1848	27,885	—	54,615	—
1849	25,986	—	47,640	—

*) Planterne skal have tabt 18,918 Rbd. ved den omhandlede Told-

Indførselstolden udgjorde i

1847 . . .	43,332 Rbd.
1848 . . .	36,092 —
1849 . . .	101,270 —
1850 . . .	109,850 —

og selv naar den Tilvært i Indtægten af 24 til 26,000 Rbd., som er en Følge af Toldforhøielsen, lades ude af Betragtningen, er Indførselstolden betydelig tiltaget, hvilket ogsaa er skeet overalt andensteds hvor Emancipationen har fundet Sted, som en Følge af at Negerne, naar de blive frie og faae Arbeidsløn for samme kjøbe sig forskjellige Slags Gjenstande, som falde i deres ofte besynderlige Smag, og tillige kjøbe sig bedre Fødemidler end de tidligere consumerte. Dette sidste vil følgende Tal nærmere belyse.

Der indførtes

	1847	1848	1849	1850*)
af Hvedemeel (flour)	6125 Td.	8867 Td.	12,470 Td.	12,554 Td.
„ Skibsbrød (hard bread)			37,803 Pd.	262,205 Pd.
„ Ærter og Bønner			787 Td.	1,464 Td.
„ Salt Sild			908 —	1,881 —
„ Salt Flesk			1,246 —	1,304 —

Værdien af de fra Moderlandet indførte toldfrie Fødemidler har i Aaret 1850, været 160,884 Rbd.; fra fremmede Steder er indført mod Tolderlæggelse for 467,186 Rbd. Da hele Indførselstolden af det sidstnævnte Beløb af Fødemidler har ud-

forhøielse, men vundet 29,776 Rbd. ved Afskaffelsen af den tilbageværende Deel af Kopskatten og ved Udførselstoldens Nedsættelse.

*) I Anledning af at de ovenanførte Talangivelser for Indførslen i Aaret 1850 ikke stemme med nogle i Agricultural Reporter anførte, maa jeg bemærke, at jeg maa ansee de af mig anførte Tal for officielle.

gjort 38,582 Rbd.*), saa er Indførselstolden i Gjennemsnit 8 pCt. af de toldpligtige Fødemidler og 6 pCt. af hele det indførte Beløb af Provisionerne. Industrigjenstande faae de heromhandlede vestindiske Øer fornemmelig fra England. Fra Moderlandet erholde de foruden Provisionsvare ogsaa Olie, Steenkul, Muursteen, Jern og Tougværk. — Indførselstolden paa St. Croix har tidligere kun indbragt c. 40,000 Rbd. aarlig, men kan nu, i Overeensstemmelse med det Foregaaende, ventes at ville indbringe circa 100,000 Rbd. aarlig; Skibsafgifterne paa St. Croix indbringe c. 12,000 Rbd. aarlig.

Af direkte Skatter er der paa de vestindiske Øer:

a) en Grundskat af 1 Rdl. vestindisk Courant af hver med Sukkerrør beplantet eller til Sukkeravl udlagt Acre, og ½ Rdlr. af hver Acre i anden Dyrkning (jfr. Frd. af 1ste Octbr. 1802 for Vestindien § 2 og 2 b), hvilket indbringer Statskassen c. 28,000 Rbd.

b) en Bygningsskat paa Husene i Christianssted og Frederikssted og St. Thomas (Frd. 1ste Octbr. 1802 § 3, Res. 13de Octbr. 1819), som paa St. Croix indbringer circa 20,000 Rbd., (eller c. 15 pCt. af Indtægten af Husene, der anslaaes til c. 132,000 Rbd. aarlig), samt

---

*)

Af Mais Meel	20,582 Rbd.
Hvedemeel	2,782 —
Havremeel	690 —
Ærter og Bønner	372 —
Smør	906 —
Brød	3,954 —
Salt Fisk	3,026 —
Salt Sild	1,182 —
Salt Flæsk	4,322 —
Salt Kjød	816 —
	38,582 Rbd.

c) Qvart-Procentskatten af Privates Kapitaler staaende i faste Eiendomme Frdg. 13de April 1779.*)

d) Afgiften af Arv ifølge Frdg. 13de Januar 1792 og 16de Octbr. 1796.**)

Af indirekte Afgifter er der paa St. Croix foruden Toldafgifter og Skibsfartsafgifter, Stempelpapirs Gebyhr efter Frdg. 30te Septbr. 1773, og Rets- og Auktions-Sportler, hvorved tilsammen haves en aarlig Indtægt af noget over en Snees Tusind Rbd.

Hele Indtægten af St. Croix, der i de forskjellige Aar er af meget forskjellig Størrelse, alt eftersom Høsten og som Følge deraf Udførselstolden er, har i Gjennemsnit i Decenniet 1837 til 1846 været 327,188 Rbd.***) I Decenn. 1840—49 have St. Croix Indtægter udgjort i Gjennemsnit 299,346 Rbd.

Paa St. Thomas beløb Regjeringens Deel af Bygningsskatten i Byen sig i Aaret 1850 til 19,502 Rbd.†) St. Thomas er i det Hele taget lavere beskattet end St. Jan, og denne atter lavere beskattet end St. Croix††), hvorved dog

---

*) Denne Skat udgjorde i Aaret 1849, (efter Agric. Reporter) 4770 Rbd. paa Landet, og 498 Rbd. i Byerne, og den private Pantegjeld var herefter 1,908,000 Rbd. paa Plantagerne, og da Statens kan anslaaes til henved 1,000,000 Rbd., saa kan Pantegjelden anslaaes til henimod Halvdelen af Plantagernes nærværende Værdi, der kan ansættes til c. 6 Mill. Rbd. (Efter en sagkyndig Meddelelse til mig, hvilken jeg efter dens Natur næsten maa ansee som officiel, skal Qvartprocentskatten paa St. Croix i 1849 dog kun have udgjort 4010 Rbd.) — I Aaret 1826 var den private Pantegjeld i Plantagerne 18,432,000 Rbd., hvoraf sees hvor betydelig høiere deres Værdi da maa have været.

**) Jfr. Mandix om det danske Kammervæsen S. 342.

***) I Budgettet for 1848 hedder det vel 313,446 Rbd.; men det ovenanførte Tal er dog det rette.

†) Communens Deel var 29,282 Rbd. og hele Bygningsskatten beløb sig saaledes til 48,784 Rbd., hvilket er 6,7 pCt. af Indtægten af Husene, der i Agr. Rep. anslaaes til 732,000 Rbd.

††) Et Forsøg paa en Beviisførelse herfor findes i Nr. 2 af St.

maa erindres, at Planterne og Huuseierne ved deres Kjøb have taget den høiere Beskatning i Betragtning ved Beregningen af det Udbytte, de kunde vente at have af Eiendommene, og den Priis de som Følge heraf kunde give for dem.

Indtægterne af St. Thomas og St. Jan have i Decenniet 1837—1846 i Gjennemsnit været 242,244 Rbd., og i Gjennemsnit af Decenniet, 1840—1849 229,402 Rbd., og disse to Øers Udgifter i samme Tidsrum kunne, naar deres Andeel i samtlige for alle 3 Øer fælles Udgifter, (navnlig Udgifterne ved Gouvernementet, Regjeringen, Lands- Overretten, Orlogsskibet, &c. &c.) medregnes, anslaaes til circa 180,000 Rbd. aarlig; og de have saaledes i dette Tidsrum givet et aarligt Overskud af circa 50,000 Rbd. *)

Betragter man alle 3 Øer under eet, da have de derimod i det sidste Decennium, eller i Tidsrummet 1 Jan. 1841 til 31 Marts 1851 foraarsaget Statskassen et Tab af ialt 132,654 Rbd., i det de vel i enkelte Aar have givet Overskud, (eller, som Man burde udtrykke sig, ydet Bidrag til de fælles Stats Udgifter), men i andre Aar, og navnlig i de senere Aar, fordret Tilskud fra Statskassen, hvorved dog maa erindres at et Tilskud af 132,000 Rbd. i et heelt Decennium, i hvilket en Begivenhed som Emancipationen, forenet med særlig ugunstige Veirforhold,

---

Croix Agricultural Reporter, mod hvis Beregningsmaade dog Adskilligt kan indvendes.

*) I Cancelliraad Hoskjærs S. 644 omtalte Manuskript findes en fuldstændig Oversigt over Indtægterne fra St. Thomas og St. Jan tilsammen og over de for samme lokale Udgifter i Perioden 1815—1840, og Erikſens S. 638 omtalte Manuskript indeholder lignende Oplysninger for St. Croix. Fra 1841 af indeholde Finants-Regnskabs-Oversigterne en Deel Oplysninger navnlig om Indtægterne. I Perioden 1833—1840 var Indtægterne fra St. Croix i Gjennemsnit aarlig 369,659 Rbd., og fra St. Thomas og St. Jan 244,220 Rbd., tilsammen 613,789 Rbd. aarlig.

falder, kun er ubetydelig, og at Øerne, naar Man ikke belastede deres Udgifts-Conto med Omkostningerne ved at holde et Krigsskib i de vestindiske Farvande selv i dette ugunstige Decennium vilde have ydet et Bidrag til de fælles Stats Udgifter af omtrent ½ Million, forudsat nemlig at Man vil oversee at Staten renoncerer paa circa 155,000 Rbd. aarlig ved de Begunstigelser, der ere tilstaaede St. Croix Produkter ved deres Indførsel i Moderlandet*). Indtægten og Udgiften har i Tidsrummet 1 Jan. 1841 til 31 Marts 1851 været:

	Indtægt.			Udgift.
	St. Croix.	St. Thomas og St. Jan.	Tilsammen.	for alle 3 Øer (Udgiften til Krigsskibene incl.)
	Rbd.	Rbd.	Rbd.	Rbd.
1841	342,217	245,869	588,086	527,397
1842	229,248	240,962	470,210	502,254
1843	240,555	202,522	443,077	503,761
1844	259,320	199,262	458,582	471,377
1845	354,454	244,788	599,242	477,688
1846	261,999	257,217	519,216	478,861
1847	420,908	260,820	681,728	462,406
1848	235,625	167,708	403,333	586,081
1849	291,836	198,617	490,453	643,284
1ste Jan.–31 Marts 1850	48,744	51,355	100,099	134,544
1ste Apr. 1850–31 Marts 1851.	271,279	254,021	525,300	624,327
	2,956,185	2,323,141	5,279,326	5,411,960
Gjennemsnit af disse 10¼ Aar.	288,407	226,618	515,055	527,998

*) Det ombandlede Tab ved Indførslen til Moderlandet (Danmark og Slesvig) af St. Croix Sukker (circa 12 Millioner Pund) er:

Blandt Udgifterne ere for Tiden de vigtigste:

Militair-Udgifter circa	240,000	Rbd.
Orlogsskibet -	60,000	-
Civilbestyrelsen -	93,000	-
Overretten -	23,200	-
Rets- og Justitsbetjentene -	20,600	-
Politivæsenet paa St. Croix -	35,400	-
Toldvæsenet -	50,800	-

I ældre Dage gave de her omhandlede Øer et tækkeligt, ja i enkelte Perioder, navnlig i Slutningen af forrige og Begyndelsen af indeværende Aarhundrede, et meget betydeligt Overskud, der i enkelte Aar naaede op til over ½ Million Rbd.*)

Hvorvidt de heromhandlede Øer imidlertid i Virkeligheden, i hele den Tid de have været under den danske Krone, have givet et Overskud, vilde være yderst vanskelig at beregne, fordi de til forskjellig Tid have faaet meget betydelige Laan, hvor-

Øresundstold 16 ß pr. 100 Pd.	20,000 Rbd.
Tab paa Indforselstolden, 92 ß pr. 100 Pd. ..	115,000 –
6 Pct. af Tolden i Sportler.	6,900 –
Lastepenge 80 ß pr. Læst à 5000 Pd.	2,000 –
Tabet ved Indførslen af St. Croix Rom (circa 225,000 Viertler eller 450,000 Gallons) er:	
Øresundstold 1 Rbd. pr. 30 Vtlr.	7,500 –
Indforselstold 48 ß pr. 30 Vtlr., og 6 Pct. af Tabet paa Tolden	3,975 –
Lastepenge 80 ß pr. à 270 Vtlr.	694 –

Lige til Aaret 1850 var Tabet circa 40,000 Rbd. større; thi Forskjellen i Tolden paa St. Croix Rom og fremmed Rom i Kongeriget var da 6½ Rbd. pr. 30 Viertler.

*) I Arkiverne findes et høist betydeligt Antal Opgjørelser fra forskjellige Tider over de vestindiske Øers Indtægter, Udgifter, og Overskud i forskjellige Perioder; men de ere ubrugelige, fordi de støtte sig paa en i høieste Grad mangelfuld og uklar Bogføring; og efter at have anvendt megen Tid paa at komme til en nøiagtig Kundskab om Øernes Indtægter og Udgifter i ældre Dage, har jeg maattet opgive Sagen, forbi jeg ikke havde den betydelige Tid at afsee, som vilde have været fornøden for at føre Undersøgelsen til Ende. I Underbilaget til Udkast til Loven om Erstatning for Emancipationen

paa der er tabt meget, medens paa den anden. Side Sukkerdyrkningen, (og derved Regjeringens Indtægt ved Udførselstolden), maaskee havde lidt betydelig, naar disse Laan ikke vare blevne tilstaaede. Danmark har desuden siden Aaret 1818 ved Begunstigelserne i Told ꝛc. ved Indførslen af St. Croix Produkter til Moderlandet aarlig opoffrede store Summer for Øernes Skyld, for Tiden som nys omtalt circa 155,000 Rbd. aarlig, hvorved dog maa bemærkes at der med Hensyn til Differencetolden kan siges en Deel mod alene at føre Øerne den til Last.

Uden Forbindelse med Statens Indtægter fra de danskvestindiske Øer er Renten (circa 50,000 Rbd.) af de udestaaende Fordringer Staten har paa Øerne til et Beløb af 1,047,000

---

er S. 50 det Overskud angivet, som Øerne skulle have givet i hvert af Aarene 1816—1840, og herefter skulde Overskuddet i Decenniet 1816—1825, have været 901,621 Rbd. eller circa 90,000 Rbd. aarlig i Gjennemsnit, og i Perioden 1826—1840 et Beløb af 1,116,870 Rbd. eller circa 74,458 Rbd. aarlig i Gjennemsnit; men i det vestindiske Revisionscontoir vil Man ikke anerkjende Rigtigheden af disse af Gouvernementet anførte Tal, hvorimod Man formener at Overskuddet har været meget større. — Forskjellig Beregningsmaade har naturligviis stor Indflydelse paa Forskjelligheden i de omhandlede Angivelser; t. Ex. om Overskuddet beregnes efter Difference mellem Indtægt og Udgift, eller efter hvad der virkelig contant er indkommet i Statskassen som Overskud (altsaa t. Ex. efter Fradrag af Tab Regjeringen har lidt, eller efter Fradrag af Summer Regjeringen har laant ud ꝛc. ꝛc.); om Udgifterne ere beregnede efter hvad Statskassen i Danmark har havt til Udgift, eller efter hvad Udgiften i det Hele taget har udgjort, og Indtægten efter hvad der er indkommet i Statskassen som Indtægt eller efter hvad den har været i det Hele taget; om Udgifterne til Krigsskibene, der bestrides særligt, ere førte Øerne til Udgift eller ikke; om Man nøie har passet paa at der ikke, naar Talen er om ældre Aar, ere guineiske Indtægter og Udgifter i Regnskabet; om Versursummers og Restancers Indflydelse er paaagtet ꝛc. ꝛc.

Den, der ved at betragte Øernes Udgifter i ældre Tider undrer sig over, at de ikke ere større end de angives, maa erindre, at de fleste Embedsmænd dengang lønnedes med Sportler, der nu indgaa i Statskassen imod at de faste Gager ere blevne forhøiede og ulovlig Sportulering tilintetgjort ved en strengere Control.

Rbd., og Statskassens Indtægt af 16 Sukker-Plantager paa St. Croix, som den endnu har tilbage af et betydeligt Antal slige Eiendomme; som den har været nødt til at overtage for betydelige Prioriteter, som den havde indestaaende i samme.*) Disse 16 Sukker-Plantager stod den 31te Marts 1851 tilbogs for 1,636,087 Rbd., men ere neppe mere end circa 800,000 Rbd. værd, hvilket ikke er mere end Halvdelen af hvad de ansaaes værd for 10 Aar siden; og den aarlige Afgift, som svares af Forpagterne, nemlig henved 60,000 Rbd., er derfor 7½ Pct. af deres nærværende Værdi.

Om Øernes Overbestyrelse, og om Skole- Kirke- Militair- og Justitsvæsenet paa samme.

Tidligere var der en Generalgouverneur over alle Øerne, og en Gouverneur paa St. Thomas. Nu fører den Overstbefalende paa alle 3 Øer Titel af Gouverneur, og den lokale Overstbefalende paa St. Thomas og St. Jan Titel af „Commandant“ (jfr. Dep. Tid. 1850 S. 938). De vestindiske Øer, (som hverken i sin Tid vare repræsenterede ved Stænderforsamlingerne, eller senere have været det ved den grundlovgivende Rigsforsamling eller ved Rigsdagen), have nu ved Colonial Loven af 26 Marts 1852

*) Grunden til at Statskassen tidligere havde og tildeels endnu har saa betydelige Prioriteter i de vestindiske Plantager, vil findes udviklet i Wests Beskrivelse over St. Croix S. 218 ff. De 16 Sukker-Plantager, som Statskassen eier paa St. Croix, ere følgende:

Hermonhill	Little Fountain
Longford	Rust up Twist
Diamond	Cassava Garden
Diamond & Ruby	St. Georges, Sallys Fancy & Hope
Montpellier	Carlton
Sion Farm	Camporico
{Work & Rest	Brook Hill.
{Humbug & Retreat	Greatpond.
Grange	

Paa St. Thomas og St. Jan eier Staten for Tiden ingen Sukker Plantager.

(jfr. Dep. Tid. 1852 S. 350 ff.) erholdt et for Størstedelen af folkevalgte, (eller rettere af den Deel af Øernes Befolkning, som har en formodet Indtægt af 1000 Rdd. aarlig, valgte) Medlemmer bestaaede Colonialraad, som skal have raadgivende Medvirkning ved Lovgivningsmagtens Udøvelse.*) Ved Siden af samme vil et Slags mindre fuldkommen**) Communal-Repræsentation, kaldet „Borgerraad," som Øerne hidtil have havt, vedblive at bestaa.

Udgifterne til Brandvæsenet, Hospitaler, Militsen, Beivæsenet, Gadevæsen, Justitsforfølgning og Criminalvæsen, og tildeels ogsaa Udgifterne til Politivæsenet***) ere paalagte Communekassen („Land-treasury") paa hver af de 3 vestindiske Øer. — Deres Indtægt bestaa blandt Andet i en dem tillagt Deel af Land- og Byskatten, Afgift af borgerlig Næring, Indtægten ved den ved Frd. 19 Febr. 1817 paabudne Absentskat paa St. Croix, (5 Pct. af Huusleien af Bygninger, eller af Brutto-Indtægten af Plantager, der tilhøre de længere end efter Omstændighederne ½ til 1 Aar paa fremmed Sted Fraværende†).

*) Borgerraadet paa St. Croix, der omtales første Gang i Frdg. 31 Marts 1755, fik en ny Organisation den 26 Mai 1767, approberet den 1ste April 1768, og denne saakaldte Constitution blev senere udvidet til de to andre Øer, og heri er der ikke senere skeet nogen Forandring og det er derfor let forklarligt at denne Institution ikke svarer til Nutidens Fordringer.

**) For St. Croix's og St. Jans Vedkommende er Størstedelen af Udgifterne til Politivæsenet for Tiden overtagne af Statskassen

***) Jfr. Dep. Tid. for 1851 Nr. 46. Jfr. med Hensyn til Borger-Raadene Afhandlingen „I Anledning af Provindsialstændernes Forh. om de vestindiske Øer." af Justitsraad Fugl, i Maanedskr. for Litteratur 19de Bd. S. 461 ff.

†) Absent-Skatten udgjorde:

1836—1840	19,119	Dollars aarlig
1841—1845	12,688	— —

Landkassens Indtægt udgjør paa St. Croix for Tiden circa 42,000 Dollars, hvilket dog ikke i de senere Aar har været tilstrækkelig til at dække Udgifterne.

		Indtægten var		Udgiften	
I Aaret	1848	44,225	Dollars	55,485	Dollars
—	1849	40,993	—	59,188	—
—	1850	41,123	—	47,839	—

St. Thomas Landkasse har en aarlig Indtægt af circa 54,000 Rbd. St. Jans Landkasse, som ved Kopskattens Afskaffelse har mistet sin væsenligste Indtægt, har nu kun circa 2,000 Rbd. aarlig, og befinder sig derfor i en maadelig Tilstand, især da den fra tidligere Tid er i betydelig Gjeld til Statskassen.

Da Øerne forhaabenlig for Fremtiden ville tage sig noget mere af deres Skolevæsen end de hidtil have gjort, og da Fattigvæsenet, naar den Planterne endnu paahvilende Pligt at sørge for de affældige, arbeidsudygtige Negre, som vare paa deres Plantager paa Emancipationstiden, engang bortfalder, vil foraarsage en Deel Udgifter, saa vil det blive nødvendigt betydeligt at forøge disse Landkassers Indtægter.

Til offenlig Skole Underviisning paa Øerne blev Grunden lagt ved Kgl. Resl. af 27 Febr. 1788, som bestemte at der i Christiansted, Frederiksted og i St. Thomas By skulde oprettes danske Skoler, hvilket paa Grund af den ringe Interesse Befolkningen, af hvilken kun nogle faa kunne Dansk, viste

---

1847	22,283	—	—
1848	10,516	—	—
1849	11,416	—	—
1850	6,090	—	—

Aftagelsen af Indtægten ved denne Skat skal hidrøre fra at en Deel Plantager i de senere Aar ere gaaede over i mindre formuende Planteres Hænder, og fra at Eierne finde deres Fordeel ved saameget som mueligt selv at bestyre deres Plantager.

for deres Afbenyttelse, dengang kun kom til Udførelse for Christiansteds Vedkommende. Den danske Skole, som for Tiden findes i Frederiksted, er nemlig først oprettet för en halv Snees Aar siden. Underviisningen i disse to danske Skoler, (med Hensyn til hvilken der under 25 Aug. 1842 er udstedt et Skole Reglement), kunde oprindeligen ikke kaldes Almueskole Underviisning. En saadan blev først grundlagt i Cristiansted i Aaret 1819 ved privat Subskription. Senere er en lancastersk Skole sat i Forbindelse med de danske Skoler i Christiansted og Frederiksted som særegen Afdeling af samme.

At man begyndte at tage sig af Skoleunderviisningen for Negerbørnene er ikke mere end noget over en halv Snees Aar siden *). I Aaret 1839 blev det bestemt at der skulde opføres 8 Landskolehuse paa St. Croix, 5 paa St. Thomas, og 4 paa St. Jan, hvorhos det ved Kgl. Resl. af 4 Juni 1839 blev bestemt at Underviisningen, der skulde meddeles i det engelske Sprog, skulde overdrages til de mæhriske Brødre, og i Aaret 1842 var Underviisningen ogsaa paa St. Croix i fuld Gang i de 8 Skolehuse, der i Størrelse og Form vare blevne opførte, (med en Bekostning af i Alt 41,000 Rbd.), som de engelske Methodist-Capeller, i det Man nemlig havde til Hensigt at de tillige skulde tjene til Landsbykirker, hvoraf der ingen gives paa Øerne, og saaledes spare en Deel af Negerne den lange Vei til Kirkerne i Byen. De 5 Skolehuse paa St. Thomas bleve først færdige i Marts 1846, og og af Mangel paa Lærere begyndte Skolegangen først i October 1847. Af de 4 Skolehuse paa St. Jan blev, af Mangel paa Fonds, kun de to opførte, og disse bleve af Mangel paa Midler til at lønne Lærere i lang Tid ikke benyttede til Skole-

*) Jfr. Hovey letters from the West-Indies relating especially to the danish island St. Croix 1838 S. 31.

underviisning. Efter Emancipationen har den mæhriske Brødre-Menigheds Bestyrere imidlertid modtaget alle Børn paa St. Jan, uden Hensyn til hvad Menighed de høre, i det ene af disse Skolehuse, og det andet benyttes til Gudstjeneste for den lutherske Menighed. — Da Emancipationen indtraadte var den offentlige Skoleunderviisning i ret god Gang paa St. Croix. Børnene bleve fra Plantagernes Opfostringshuse sendte i Skole naar de var 4 til 5 Aar, og gik der indtil de havde fyldt det ottende Aar, efter hvilken Tid de kun besøgte den Søndagsskole, der holdtes i de nysnævnte 8 Districtskoler for ældre Børn og Voxne, som ved Markarbeidet om Hverdagen ere forhindrede fra Skolegang. Emancipationen kunde ikke andet end gribe forstyrrende ind i Skoleunderviisningen, da Man ikke længere kunde gjøre Planterne ansvarlige for Negerbørnenes Skolegang, og paa Grund af Mangelen paa Ægteskaber ingen Fader havde at holde sig til; men skjøndt Skolegangen i Begyndelsen aftog høist betydelig paa St. Croix, har den senere atter hævet sig; og Børnenes Antal i de nysomtalte 8 elementaire Landskoler,

som i Aaret 1847 var	920
i den sidste Halvdeel af 1848	183
og i den første Halvdeel af 1849	290
var i den anden Halvdeel af 1849	665
og i October 1851	939

Skolerne paa St. Croix ere, ifølge det Foranførte, af tredobbelt Art, nemlig a) Landskoler, b) Skoler i Byerne, der atter enten ere offentlige Almueskoler eller private Institutter; og c) Søndagsskoler.

Gouvernementet har i den seneste Tid med Iver antaget sig Skoleunderviisningen og søgt gjennem Politimesteren og Forstanderne for den mæhriske Brødremenighed at virke til et regelmæssigt Skolebesøg. I Christiansted var

Skolebørnenes Antal i Aaret 1851 i den danske Skoles høiere Afdeling (Borgerskolen) 75
i den lavere, lancasterske, Afdeling (Almueskolen) 230
i 14 private Skoler 227
I Frederiksted i den danske Skoles høiere Afdeling . 26
i den lavere, lancasterske, Afdeling 190
i 7 private Skoler 162

Søndagsskolerne for Børn over den skolepligtige Alder og for Voxne, der attraa Underviisning, have i den seneste Tid havt en meget betydelig Udvikling, og besøges i Christiansted af 2700 Elever og i Frederiksted af 1665. Af de Børn, som burde søge Skolen, besøgte allerede i Aaret 1850 paa Landet paa St. Croix 64 pCt. Skolen, i Christiansted 53 pCt., og i Frederiksted 82 pCt.; og nu ere Forholdene noget gunstigere. Skolerne paa Landet kostede paa St. Croix i Aaret 1850 2856 Dollars, og de danske Skoler 7264 Dollars.

St. Thomas 5 Landskoler besøgtes i Sommeren 1850 af c. 200 Børn, og St. Jans to Landskoler af c. 120 Børn. Der er ogsaa i St. Thomas og St. Jans Landdistrikt Søndagsskoler. I Byen St. Thomas mangler endnu en offentlig Almue- og Borgerskole, hvilket følelige Savn dog nu paatænkes afhjulpet. Af private Skoler er der 10 i St. Thomas, i hvilke der i Aaret 1850 underviistes 259 Drenge og 127 Piger. Søndagsskolen i St. Thomas By besøges kun af c. 750 Elever. Denne Ø staaer i det Hele taget med Hensyn til Skolevæsenet langt tilbage for St. Croix. Over den Iver, hvormed det nuværende Gouvernement antager sig Skolevæsenet maa man glæde sig; thi her er ikke alene Talen om aandelig Opvækkelse og Adspredelse af Vankundighedens Mørke, men ogsaa om at lære en Befolkning, som nylig har faaet en den uvant Frihed, hvis sande Betydning den ikke ret fatter, og som med en kraftig physisk Natur

forener voldsomme Lidenskaber og Mangel paa Sædeligheds- og Humanitets-Følelse, og Respect for alt andet end den raa Magt, at beherske sin Lyst, og at underordne sin Villie under Loven og at anerkjende dennes Autoritet.

Fattigvæsenet har hidtil kun kostet Communen lidet, thi selv efter Emancipationens Iværksættelse have Planterne været forpligtede til at forsørge de Arbeidsudygtige af Negerbefolkningen, som paa Emancipationens Tid fandtes paa Plantagerne, paa hvilke som Følge af denne Bestemmelse i Aaret 1850 et Antal af 868 Arbeidsudygtige bleve forsørgede, hvilket, til en Gjennemsnitssum af 16 Dollars for hver, kan antages at have kostet Planterne c. 14,000 Dollars. Plantage-Arbeidernes smaa Børn fødes og pleies ogsaa under Arbeidstiden paa Plantagens Bekostning. Af Communen anvendtes i Aaret 1850 circa 10,000 Dollars til Fattiges Understøttelse, nemlig circa 4000 Dollars til Medicin til Fattige og til Hospitaler, og 6200 Dollars til Understøttelse af 250 Fattige.

Den lutherske Kirke har sine Præster, som prædike i det danske Sprog i Kirkerne i de to Byer, og de engelske og amerikanske Episkopale have en Præst ved Kirken i Christianssted og een ved Kirken i Frederiksted. Katholikerne have et smukt Gudshuus i Christianssted og et i Frederiksted.

Paa St. Thomas er der:

1) Frederiks Kirke for den dansk-lutherske Menighed, igjenopbygt efter dens Afbrændelse i 1826. 2) Den hollandsk-reformerte Kirke. 3) Den episkopale Kirke. 4) De mæhriske Brødres Bedehuse. 5) En katholsk Kirke. 6) En Synagoge, gjenopbygt efter dens Afbrændelse i 1832.

St. Jan har ingen Kirke, men de mæhriske Brødre have 2 Bedehuse.

Den mæhriske Menighed bestaaer paa Øerne fornemmelig

af Land-Negre, og den danske og Missions-Menigheden især af By-Negre og Couleurte.

Hvorledes Befolkningen deler sig efter Religionsbekjendelse vil følgende Tabel vise.

	St. Croix.	St. Thomas.	St. Jan.	Alle 3 Øer.
Lutheraner.........	4,016	2,281	99	6,396
Katholiker	6,653	5,340	44	12,037
Mæhriske Brødre ...	5,669	2,537	1,932	10,138
Anglikaner	7,219	2,189	90	9,498
Hollandske Reformerte	28	711	25	764
Mosaiter	27	377	3	407
Presbyterianer	24	104	"	128
Methodister	"	59	21	80
Svedenborgere (den nye Jerusalems Kirke)	7	"	"	7
Qvækere	1	1	"	2
Unitarier	"	2	"	2
Udøbte*)	76	65	14	155
	23,720	13,666	2,228	39,614

Det vil forøvrigt vistnok være nødvendigt i den nærmeste Fremtid at foretage en Reorganisation af de kirkelige Forhold paa Øerne, og da disse have stor Indflydelse paa Negerbefolkningens Civilisation, maa man ønske at der, naar Øernes ugunstige finantsielle Forhold nogenlunde maatte tillade det, ikke maa blive sparet Noget i saa Henseende.

At Balancen mellem Indtægterne og Udgifterne stiller sig saa ugunstig for Øernes Vedkommende, hidrører væsenligen fra de betydelige Udgifter til de Militaire, hvilke før Emancipationen beløb sig til 130,000 Rbd. (Krigsskibet excl.), og nu i

*) Christningen af Negerbefolkningen begyndte hen mod Enden af den første Halvdeel af det forrige Aarhundrede ved Missionairer af de mæhriske Brødres Menighed, hvis Virksomhed da baade i Kjøbenhavn og i Vestindien blev anseet for spildt Arbeide; og allerede i Aaret 1804 vare de ⅔ af Negerne Christne.

den nye Militairplan ere anslaaede til circa 240,000 Rbd., (hvoraf 140,000 Rbd. falde paa den i 1848 udsendte Hærstyrke), foruden 60,000 Rbd., som det i de vestindiske Farvande stationerede Krigsskib koster*). Militairstyrken i Vestindien, som forinden Emancipationen bestod af 290 Mand, er nu ved en den 5te Mai 1851 approberet Organisationsplan**) blevet fastsat at skulle indtil videre bestaa af 3 Infanteri-Compagnier med 3 Compagnichefer, (med en Gage af respektive 2544, 1744 og 1444 Dollars, 6 Premierlieutenanter, 6 Secondlieutenanter, 1 Depot-Officeer, 2 Auditeurer, 2 Overlæger (1 paa St. Croix og 1 paa St. Thomas), 2 Underlæger, og 521 Underofficerer, Spillemænd og Menige. Styrken antages imidlertid dog at kunne holdes noget ringere, hvorved Udgifterne ville blive noget formindskede. Mandskabet øves i Artilleritjeneste for at kunne benyttes i de 3 Forter, og i Cavalleritjeneste, for at kunne benyttes som beredne Gensdarmer. Efterhaanden som Vacancer indtræde i

---

*) Handelsstanden paa St. Thomas yttrede i Aaret 1820 det Ønske, at der stedse maatte holdes to Orlogsfartøier i de vestindiske Farvande, i hvilke der paa den Tid, paa Grund af den sydamerikanske Frihedskamp, sværmede en Mængde Kapere og Sørøvere, og dette Ønske blev ogsaa opfyldt mod at der paa St. Thomas blev paabuden en Skibsfartsafgift, kaldet Sø-Udrustnings-Afgiften, til Hjelp ved Dækningen af Udgifterne herved. I Aarene 1836—1840 indbragte denne Afgift circa 24,820 Rbd. aarlig; i 1841—1845 25,314 Rbd. og i 1846—1850 24,140 Rbd. Indtægten af Told- og Skibsfart-Afgifterne paa St. Thomas var i Decenniet 1816—1825 i Gjennemsnit aarlig 184,580 Rbd., i 1826—1835 121,096 Rbd. aarlig, i 1836—1845 169,143 Rbd., og i 1846—1850 165,889 Rbd. aarlig. (Jfr. Underbilag til Loven om Erstatning for Emancipationen, S. 51). Nu holdes kun eet danskt Krigsskib i de omhandlede Farvande, og Udgifterne dette foraarsager (c. 60,000 Rbd.) bestrides ved Indtægterne fra Øerne, hvilket saavidt vides savner sit tilsvarende Exempel fra andre Landes Colonier.

**) Jfr. Depart.-Tid 1851, Nr. 42.

Officeercorpset i Vestindien, besættes Pladsen med Officerer i Armeen, som udcommanderes til Tjeneste i Vestindien paa 4 Aar; hvorimod Mandskabet rekruteres ved Folk af den danske Armee, som frivillig beslutte sig til at giøre Tjeneste i Vestindien, og hvis Tjenestetid er 8 Aar. Haandpengene er 32 Rbd. pr. Mand. Rekrutterne antages og udsendes alle som Menige, og til Underofficerer udtages i Vestindien de duligste blandt Mandskabet.

Lovgivningen paa de vestindiske Øer maa nu efter Emancipationen vistnok komme til at undergaa en Revision; thi tidligere var den forskjellig for den frie Befolkning, for hvilken den almindelige danske Lovgivning i Forbindelse med en Deel særskilte for Vestindien givne Forordninger og Resolutioner vare gjeldende, og for den ufrie Befolkning, der stod under særskilte for samme i Forordninger og Resolutioner givne Bestemmelser, ligesom de frie Couleurte med Hensyn til Politi, Næringsveie og flere borgerlige Forhold stode under særskilte Regler. For Tiden hjelper Man sig som Man kan, ved Hjelp af et Chaos af Forordninger, Reskripter, Resolutioner og Gouvernementsbefalinger. I Christianssted er der en for alle tre Øer fælles Overret, hvis Domme appelleres til Høiesteret i Kjøbenhavn. Hvad Retspleien i første Instants angaaer, da danner St. Thomas og St. Jan hver en Jurisdiktion, medens St. Croix derimod er deelt i to Jurisdiktioner, Frederikssteds og Christiansteds. Forligelsesvæsen har Vestindien havt længe inden Kongeriget fik det*). Med Hensyn til

*) En Forordning af 31te Marts 1755 befalede Indførelsen af en Forligelses-Commission paa St. Croix og paa St. Thomas, og en saadan blev paa ny oprettet paa St. Croix, ved en Gouvernements-Plakat af 8de Septbr. 1760, som findes i 1ste Deel af de S. 559 omtalte Martfeldtske Samlinger. Antallet af de til Forlig indklagede Sager findes for Aarene indtil 1846 incl. i Coll.-Tid. Forsaavidt Man maatte

Politivæsenet, der er blevet ordnet paany ved Anordning af 6te Januar 1852 (Dep.-Tid f. A., S. 291), er St. Croix for Tiden deelt i 3 Politidistrikter, og Politiretter holdes i Christiansted, Frederiksted, og midt paa Øen i Centerdistriktet i Nærheden af Plantagen Kingshill (Dep.-Tid. 1849, S. 297). I alle Sager vedkommende Plantagearbeide er Retsplejen summarisk. Pidskestraf er udtrykkelig afskaffet ved Politi-Anordning 4de Jan. 1849 § 13, og Slag med Rotting efter Kjendelse sat istedetfor samme. Korporlig Straf anvendes dog ikke hyppig, og i Aaret 1850 dømtes til Ex. kun 83 til Rottingslag, medens 1328 blev dømt i Mulkt.

I Aaret 1850 var Justits- og Politisagernes Antal paa St. Croix 1669, (540 i Christiansted, 324 i Frederiksted og 805 i Centerdistriktet), hvilket var 139 færre end det foregaaende Aar, og af disse 1669 Tilfælde var 900 for Brud paa Contrakter om Arbeide paa Plantagerne, 36 for Løsgængeri, 216 for Tyveri*), og kun 7 angaaende Handlinger af voldsom Natur. For Domstolene bragtes i Aaret 1850 paa St. Croix 2495 Individer, af hvilke 529 frikjendtes og 1966 dømtes, de 1328 dog kun til Mulkter af i Reglen mellem ½ og 2 Dollars, og 40 til simpelt Fængsel, 104 til Fængsel paa Vand og Brød, 265 til Fængselsarbeide paa under 14 Dage, 129 til Fængselsarbeide paa fra 14 Dage til 6 Maaneder, 15 til længere Tids Fængselsarbeide, og to til Livsstraf (den Ene for Voldtægt, den Anden for Crimen bestialitatis).

De herankførte Tal afgive vel et meget ugunstigt Resultat

---

lægge Mærke til, at de til Forligsmægling indankede Sagers Antal forholdsviis har været meget mindre i Vestindien end i Danmark, maa det erindres, at dette nødvendigen maatte være en Følge af Forholdene før Emancipationen.

*) Til Smaatyverier synes Negerbefolkningen at have Tilbøielighed. Grove og forvovne Tyverier forefalde derimod næsten aldrig.

i Sammenligning med Moderlandets Forhold i denne Retning; men Man maa erindre sig at Talen her er om en Befolkning med sydlig Lidenskabelighed, der, hvad den større Deel betræffer, desuden først nylig er gaaet ud af Ufrihedens Tilstand, og som nu efterhaanden skal ledes til Civilisation. Af overveiende Indflydelse med Hensyn til dennes Fremme vil det være, at Negerbefolkningen bringes til at indgaa Ægteskaber; thi uden samme er der intet Familieliv, ingen Tale om Faderskab, faderlig Myndighed, Slægtskabsforhold, Arv m. a. m., og vi ville derfor slutte disse Linier om de dansk-vestindiske Øer med det Ønske, at alt muligt maa blive gjort for at fremme samme og Kirke- og Skolevæsenet, hvis forædlende Indflydelse er saa overordentlig stor.

Anhang

indeholdende

de forskjellige Materiers Literatur, Tilføielser og Rettelser, samt Register.

Om de i dette Værk behandlede Materiers Literatur, med veiledende Bemærkninger om en Deel af de anførte Skrifter.

(Da Statistiken kun har til Opgave at give et klart og tro Billede af Statens nærværende, men ikke tillige af dens forbigangne Tilstand, har jeg i det Følgende i det Væsenlige indskrænket mig til at anføre den nyere statistiske Literatur, og saaledes navnlig kun aldeles undtagelsesviis anført Skrifter, der ere over 25 Aar gamle. De, som ville gjøre sig bekjendt med den ældre statistiske Literatur, henvises til Thaarups nedenfor nævnte tvende Skrifter. Et ikke ganske ubetydeligt Antal Afhandlinger og Skrifter, som jeg har anseet for værdiløse, eller hvis Meddelelser nu ere ubrugbare, har jeg undladt at anføre.)

Indledning.

A. Statistiske Skildringer af hele den danske Stat.

Af ældre Skrifter, som give en statistisk Fremstilling af hele det danske Monarki, haves kun et eneste*), nemlig Etatsraad Fre-

*) Afdøde Conferentsraad og Professor juris J. F. W. Schlegel begyndte vel i Aaret 1793 et stort Værk, betitlet: „Statistisk Beskrivelse af de fornemste europæiske Stater“, af hvilket de første Dele skulde have behandlet det danske Monarkies Statistik; men af samme udkom kun 1ste Bind, der indeholdt en „physisk Beskrivelse“ af Danmark, Slesvig, Holsteen, Norge og Finmarken, og en „physisk og politisk Beskrivelse“ af Island, Færøerne, Grønland og Besiddelserne i Ost- og Vest-Indien og paa Guinea-kysten, samt 1ste Hefte af 2det Bind, hvilket indeholdt Meddelelser om Populationsforholdene i den danske Stat og dens Bestanddele, og

derik Thaarups i Aarene 1812—1819 udgivne Værk: „Udførlig Veiledning til det danske Monarkies Statistik“, I—VI Dele. Dette store Arbeide, (af hvilket Forfatteren i Aaret 1825 udgav et 739 Sider optagende, af et Hefte Tabeller ledsaget, omarbeidet og forøget Udtog, betitlet: „Statistisk Udsigt over den danske Stat i Begyndelsen af Aaret 1825“), indeholder ikke nogen systematisk ordnet Fremstilling, hvorfor den virksomme Forfatter ogsaa i de nærmest paafølgende Decennier som et Slags Supplementer til samme udgav flere større og mindre Skrifter over Finantsstatistik, Forst- og Jagtstatistik, Handelsstatistik, Havestatistik o. s. fr. Første og andet Bind af dette Værk handler saaledes om Danmark, Hertugdømmernes og Norges Produkter og Produktionsgrene, og om forskjellige i Forbindelse med Handelen staaende Forhold, saasom Canaler, Skibsfart o. a. m. desl.; 3die Bind handler „om Regjeringsforfatningen, Collegialvæsen og Embedsforvaltning“; 4de Bind om Kilderne til Fædrelandets Statistik, om Folkemængden og Beskatningsvæsenet; 5te Bind om videnskabelige Anstalter, Politivæsens-Gjenstande, (hvorunder Fattig- og Forsørgelsesvæsenet er henført), samt „om Ærens Gjenstande“, og paany om Stattevæsenet, der ogsaa optager Begyndelsen af 6te Bind, hvilket slutter med Bilandenes Statistik. Materiernes Rubricering under de fornævnte Hovedafsnit er desuden saa vilkaarlig og ulogisk, at man uden det Register, som slutter det 6te Bind, yderst vanskelig vilde kunne finde sig tilrette i dette Værk. I det nysnævnte Udtog af samme findes

---

Begyndelsen til et Afsnit om de statsretlige Forhold. Schlegels heromtalte Værk vilde, naar det var blevet fortsat som det blev begyndt, ikke blot været et for sin Tid sjeldent udmærket Arbeide, men ogsaa en sand literær Skat for Fædrelandet, og man maa derfor høilig beklage at dets lærde Forfatter af Vanskelighederne ved Udførelsen lod sig afskrække fra Fortsættelsen af samme.

Nyerups i Aarene 1803—1806 i 4 Dele udgivne Værk: „Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tider“ er alene af historisk Natur, og ikke af statistisk, saaledes som man af Titlen skulde formode.

derimod de behandlede Materier systematisk ordnede, om end Systembygningen, naar man stiller sig paa Nutidens Standpunkt, lader en Deel tilbage at ønske.

Den eneste statistiske Skildring af hele den danske Stat, som haves fra den nyere Tid, er den, som Oberst Baggesen har leveret paa de 188 første Sider af hans i Aaret 1840 i stort Octav udgivne Værk: „Den danske Stat, eller Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande samt Hertugdømmerne Slesvig, Holsteen og Lauenborg, betragtet geographisk og statistisk, især fra et militairt Standpunkt, og udarbeidet nærmest til Brug ved Underviisningen paa den kongelige militaire Høiskole". I den tydske Udgave af dette Værk, som Forfatteren har leveret i Aarene 1845—1847 i 2 Bind i stort Octav,*) optager denne statistiske Skildring af den danske Stat, hvilken Forfatteren her paa flere Steder har udvidet, (medens de paa danske Militaire beregnede strategiske Bemærkninger i den danske Udgaves sidste Halvdeel ere udeladte), hele det første, 345 Sider store, Bind.

Under Titlen „Nogle Momenter af det danske Monarkies Statistik" findes i de aarlig udkommende, af Etatsraad Trap udgivne Hof- og Stats-Kalendere en kort affattet og sammentrængt, men brugbar og paalidelig, paa et større Publikum beregnet Fremstilling af nogle af det danske Monarkies vigtigste statistiske Forhold.

B. Statistiske Skildringer af Hovedbestanddelene af den danske Stat.

En almindelig statistisk Skildring, der alene omfatter Kongeriget Danmark, haves ikke. Derimod har Land-Inspektør Gudme

*) Titelen er: „Der dänische Staat oder das Königreich Dänemark mit dessen Nebenländern und den Herzogthümern Schleswig, Holstein und Lauenburg, geographisch und statistisch dargestellt von August v. Baggesen". Kopenhagen 1845—47.

udgivet en saadan for Hertugdømmernes Vedkommende under Titlen: „Schleswig-Holstein, eine statitisch-geographisch-topographische Darstellung dieser Herzogthümer nach gedruckten und ungedruckten Quellen", Kiel 1833, 501 S.; men dette Skrift, (af hvilket kun det af 26 Tabeller ledsagede 1ste Bind, der indeholder den statistiske Skildring, men ikke det følgende Bind, der skulde indeholdt den topographiske Fremstilling, er udkommet), har ikke megen videnskabelig Værd.

Et værdifuldt Arbeide er derimod: „Beiträge zur land- und forstwirtschaftlichen Statistik der Herzogthümer Schleswig und Holstein, gesammelt vom Vorstande der 11ten Versammlung deutscher Land- und Forstwirthe, dem Grafen Ernst Reventlow-Farve und Khr. Forst- und Jägermeister H. Warnstedt, Altona 1847, 320 S. med 27 Lithographier. En lille Statistik af Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen, som optager de 90 første Sider af J. Greve's i Aaret 1844 udgivne „Geographie und Geschichte der Herzogthümer Schleswig und Holstein", er udført med Omhu og Sagkundskab; og det betydelige Antal statistiske Meddelelser, som findes i „Statshandbuch für die Herzogthumer Schleswig und Holstein auf das Jahr 1849" (et Slags Stats-Kalender), er leveret af en sagkyndig Haand (Professor Johan Chr. Ravit). — En lille Statistik over Hertugdømmet Slesvig findes paa de første 32 Sider af 1ste Bind af Captain Johannes Schröder's i Aaret 1837 i Qvart udgivne fortrinlige alphabetariske „Topographie des Herzogthums Schleswig"*); og en lignende for Hertug-

*) En ældre fortrinlig Topographi af Hertugdømmet Slesvig haves i 1ste Bind af Prof. Niemann's i Aaret 1799 udgivne, 766 Octavsider udgjørende „Handbuch der schleswig-holsteinischen Landeskunde", der hyppigt gaaer ind paa det statistiske Gebeet. Andet Bind af dette Værk skulde have behandlet Hertugdømmet Holsteen, men udkom ikke.

dømmet Holsteens Vedkommende har den samme flittige Forfatter leveret paa de første 83 Sider af hans tilsvarende, lige fortrinlige, i Aaret 1841 i stort Octav udgivne „Topographie des Herzogthums Holstein". Det nylig udgivne Skrift „Slesvigs Land og Folk, physisk, topographisk og lokalhistorisk fremstillet af J. N. Schmidt, Lærer ved Domskolen i Slesvig, Aabenraa 1852, er vel ikke nogen Statistik over Hertugdømmet Slesvig, men indeholder dog meget værdifuldt Stof til en saadan.

Et kun paabegyndt Arbeide, der ikke her bør lades unævnt, er „Statistische Forschungen über das Herzogthum Schleswig", von Prof. G. Hanssen, 1ste Hefte (67 Sider, behandlende Strækningen fra Brede-Aa til Vib-Aa), 2det Hefte (72 Sider, behandlende Haderslev Amt), Altona 1832—1833.

C. Beskrivelser af enkelte Distrikter eller Stæder i det danske Monarkie.

Af Beskrivelser over enkelte Landsdele eller Stæder haves mange, og om disse end i Reglen overveiende ere af topographisk og økonomisk Natur, indeholde de dog som oftest meget statistisk Stof. De ældre af samme vedkomme os naturligviis ikke her, da Statistiken kun bevæger sig paa Nutidens og den nyere Tids Gebeet; men da de før Aaret 1824 udgivne temmelig fuldstændigen findes anførte i Etatsraad Thaarups „Statistiske Udsigt over den danske Stat" S. 11—24, (jfr. for Hertugdømmernes Vedkommende det S. 718 nævnte Skrift af Gudme S. 3—18), ville vi her for Suppleringens Skyld anføre alle de senere end Aaret 1824 udgivne. Disse ere:

„Statistisk-topographisk Beskrivelse over Hoved- og Residentsstaden Kjøbenhavn", ved Landvæsens-

commissair S. Sterm; 1ste Deel Kjøbenhavn 1841 (med 3 Kort), 536 S. (Fortsættelsen er ikke udkommet).

„Statistisk-topographisk Beskrivelse over Kjøbenhavns Amt", ved S. Sterm, i 3 Dele. Kbhvn. 1834—1838 (jfr. Maanedsskrift for Literatur XVII, 454).

„Kjøbenhavns Amt, beskrevet efter Opfordring af det kongelige Landhuusholdnings-Selskab af Joh. Phil. Hage, Kbhvn. 1839, 306 S., (udgjør det „Ellevte Stykke" af den Samling af Amtsbeskrivelser, som det kongelige Landhuusholdnings-Selskab udgav i Aarene 1826—1844 under Titlen „Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i oekonomisk Henseende".*)

*) Oprindelsen til den heromtalte store Samling af Amtsbeskrivelser var følgende. Ifølge en kongelig Resolution af Aaret 1810, bekjendtgjort ved Rentek. Circ. af 1ste Decbr. s. A., blev det paalagt Amtmændene aarlig at gjøre Indberetning om hvorledes det forholdt sig med forskjellige navngivne økonomiske Forhold, (jfr. Dep. Tid. 1850 S. 1281), og naar Rentekammeret havde aflagt sin Beretning til Kongen om Resultaterne, blev disse meddeelt til Landhuusholdnings-Selskabet, for at det heraf kunde kundgjøre hvad det fandt for godt. Da de Oplysninger, man herved erholdt om Agerbrugets Tilstand, ikke forekom det kongelige Landhuusholdnings-Selskab tilstrækkelige, androg Selskabet i Aaret 1821 hos Kongen om at udførligere Oplysninger maatte blive indhentede angaaende Agerdyrkningen og Landboforholdene. Selskabet skjelnede ved denne Leilighed mellem de Forhold, der kun undergaa ringere Forandring, og de mere foranderlige. Over de førstnævnte erklærede det at det selv ønskede med Rentekammerets Hjelp at indhente Efterretninger hvert 10de Aar, ved at afæske sagkyndige Mænd Besvarelse af 29 i det Øiemed fremsatte Spørgsmaal, hvilke Efterretningers Resultat det derpaa vilde udgive i Trykken; og Selskabet udførte senere denne sin af Kongen approberede Plan, i det samme i Aaret 1826 begyndte med Udgivelsen af de i daglig Tale saakaldte Amtsbeskrivelser, eller „Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i oekonomisk Henseende". Et Tidsrum af 18 Aar hengik imidlertid med Udgivelsen af dette først i Aaret 1844 tilendebragte Arbeide, hvilket man fra først af havde troet at kunne fornye hvert 10de Aar; og det maa for Tiden ansees usikkert, om

Grundrids til en historisk-topographisk Beskrivelse af det gamle Konge- og Bispesæde Roeskilde, ved Canselliraad H. Behrmann. Kbhvn. 1832; 368 S. (jfr. Maanedsskrift for Literatur XII, 122).

Frederiksborg Amt, beskrevet efter Opfordring af det kongelige Landhuusholdnings-Selskab ved Forstraad G. Sarauw. Kbhvn. 1831; 358 S. (6te Deel af Amtsbeskrivelserne); jfr. Maanedsskrift for Literatur VI. 446, og Maanedsskrift for Hesteavl I. 119 og II. 37.

Topographie over Frederiksborg Amt, ved S. Sterm. Kbhavn. 1831; 238 Sider (jfr. Lit. Tid. 1831 Nr. 18).

Beskrivelse over Kjøbstaden Helsingør og Slottet Kronborg, ved Fr. Schaldemose. 1ste Hefte; Helsingør 1840; 64 S. (ufuldendt, og det hidtil Leverede kun af historisk Indhold).

Holbek Amt, topographisk beskrevet af Dr. theol. og Prof. J. H. Larsen, 1ste Bind. Kbhvn. 1832, 236 S., (indeholdende Ods og Skippinge Herreder), og 2det Binds 1ste Hefte, Kbhvn. 1842 (indeholdende Tudse Herred), et med stor

og naar Landhuusholdnings-Selskabet atter vil meddele Oplysning om disse mindre foranderlige Forhold. De Besvarelser paa 29 Spørgsmaal, som Landhuusholdnings-Selskabet i Aaret 1821 i den omhandlede Anledning forelagde en Deel af Landets sagkyndigste Mænd, ligge i det Væsenlige til Grund for alle Amtsbeskrivelserne, der som Følge heraf alle ere, om man tør bruge det Udtryk, støbte i den samme Form, og alle aldeles overveiende af landøkonomisk Indhold. De Mænd, hvem Landhuusnings-Selskabet senere efterhaanden anmodede om at redigere de indkomne Besvarelser, have vist en større eller mindre selvstændig Virksomhed, og ligesom de forskjellige Amters Beskrivelser som Følge heraf ere forskjellige i Omfang og videnskabelig Værd, saaledes ere de ogsaa meget forskjellige med Hensyn til hvorvidt de beskrive Amtet i andre Henseender end den landøkonomiske.

vilde have udgivet, skulde nemlig efter Planen have bestaaet af en almindelig (historisk) Deel, og af en speciel Deel; men kun 1ste Hefte af hver af disse Afdelinger udkom i Aaret 1833 uden at senere at være blevne fortsatte.

Aarhuus Amt, beskrevet af J. H. Bredsdorff. Kbhvn. 1827; 64 S., 15 Tabeller (3die Deel af Amtsbeskrivelserne). Jfr. Lit. Tid. 1828 Nr. 29, og Landøkonomisk Tidende VII. S. 140.

Skanderborg Amt, beskrevet af Cand. polyt. J. C. Schythe. Kbhvn. 1843; 749 S. Den er ikke blot den udførligste af alle Amtsbeskrivelserne, men ogsaa en af de omhyggeligst udarbeidede.

Beskrivelse over Skanderborg By og Slot, ved Pastor Karl Hansen. Kbhvn. 1833; 82 S.

Veile Amt, ved Landvæsens-Commissair C. Dalgas. Kbhvn. 1826; 223 S. (Den 1ste Deel af Amtsbeskrivelserne). Jfr. Lit. Tid. Nr. 19 og 20.

Efterretninger om Kjøbstaden Kolding, med 12 Tegninger, ved Pastor J. J. Syhn. Kbhvn. 1848. Dette omhyggeligen udarbeidede Skrift optager 293 Sider meget stort Octav.

Ringkjøbing Amt, beskrevet af J. C. Hald. Kbhvn. 1833; 289 S. (8de Deel af Amtsbeskrivelserne). Jvfr. Maanedsskrift for Literatur XIX. S. 256.

Ribe Amt, beskrevet af Landvæsens-Commissair C. Dalgas. Kbhvn. 1830; 220 S. (5te Deel af Amtsbeskrivelserne). Jvfr. Maanedsskrift for Literatur V. 389.

Optegnelser om Ribe Kjøbstad, ved Dr. P. N. Frost. Ribe 1842; 128 S. (Væsenligst af historisk Indhold).

Die Insel Sylt in geschichtlicher und statistischer Hinsicht dargestellt, von C. P. Hansen, i Falcks Archiv IV. 1 ff.

Beschreibung der Insel Sylt, von J. Boysen, Schleswig 1828.

Die Marschen und Inseln der Herzogthümer Schleswig und Holstein, von J. G. Kohl. Leipzig 1846. 3 Dele.

Topographisch-historische Darstellung der Halbinsel Sundewitt, von Cl. Duus. Schleswig 1836; 147 S.

Beskrivelse over Ærø, et historisk topographisk Forsøg af Dr. J. R. Hübertz. Kbhvn. 1834; 315 S. Jvfr. Maanedsskrift for Literatur XVI. 279.

Statistische Skizze der Insel Aerø, von Prof. Georg Hanssen i Falcks Neues Staatsb. Mag. IX. 117.

Angeln und die Angler, von Pastor Dr. H. N. A. Jensen. Flensborg 1844; 432 S.

Statistische Mittheilungen über nordfrisische Distrikte (die Christian Albrecht-Koege, Risummohr, Föhr und Amrum), von Prof. Georg Hanssen i Falcks Neues Staatsb. Mag. III. 439.

Geschichte und Beschreibung der Stadt Schleswig, von Capt. Joh. Schröder. Schleswig 1827; 472 S.

Versuch einer Chronik des Kirchspiels Hollingstedt (i Gottorp Amt), von Pastor J. F. R. Augustiny. Flensborg 1852; 139 S. (indeholder ogsaa Skildring af Forholdene, saaledes som de nu ere).

Beschreibung und Geschichte der Insel und Flecke Arnis, von C. Scharff. Schleswig 1838.

Die Insel Föhr und das Wilhelminen Seebad, von F. L. G. Warnstedt. Schleswig 1824; 174 S. mit 2 Karten und Zeichnungen.

Beschreibung der Insel Föhr, von Organist Peters, i Schl. Holst. Lauenb. Provinzialberichte, Aargang 1824, 1825 og 1826.

Beschreibung der Stadt Tønningen, von F. Wolfhagen. Friederichsstadt 1838; 143 S. Ifr det, som om Tønningen er meddeelt i Falcks Neues staatsb. Mag. IV. 669.

Mittheilungen über das Amt Hadersleben, von O. C. Kjer. Altona 1852 (meest af historisk Indhold).

Historisch-statistische Darstellung der Insel Fehmarn, von Prof. G. Hanssen. Altona 1832; 352 S.

Historisch-statistische Beschreibung des Amts Bordesholm, mit einer Karte, v. Prof. G. Hanssen. Leipzig 1842. 370 S.

Die Grafschaft Ranzau, von M. H. C. Rauert. Altona 1840; 275 S.

Die Herrschaft Breitenburg, von Diaconus Chr. Kuß, i Schl. Holst. Lauenb. Provinzialberichte für 1830 S. 289.

Das Amt Reinfeld im Herzogthum Holstein, von C. H. Albers, Hausvogt und Branddirektor. Oldeslohe 1852. 1ste Abth. 256 S.

Neustadt. Falcks Staatsb. Mag 4de Bd. S. 59 ff.

Rendsborg. Falcks Staatsb. Mag. 3die Bd. S. 299 ff.

Neumünster. Falcks Neues staatsb. Mag. IV. 613.

Kellinghusen. Schlesw. Holst. Lauenb. Provinzialberichte 1830 S. 1.

„Noget om Ditmarsken“. Dansk Folkeblad 2den Aargang S. 199—206.

D. Skrifter, som indeholde Oplysninger og Meddelelser om enkelte Sogne.

Af særskilte nyere Sogne-Beskrivelser haves kun een, nemlig Pastor H. Leerbech's: „Forsøg til en Beskrivelse over Ringe Sogn“. Odense 1826. 130 S. 4to. Derimod haves der flere større Skrifter fra de sidste Par Decennier, i hvilke Oplysning kan erholdes om alle de enkelte Sogne, nemlig a) Provindsial-Lexi-

kon over Danmark, ved Pastor C. B. Jensen. Odense 1830, 583 S. I dette Skrift findes yderst kortfattede Kjøbstad-, Herreds- og Sognebeskrivelser *), (der dog allerede dengang da Skriftet udkom hyppigt led af væsentlige Urigtigheder); og samme, og Juuls og Cron's i Aaret 1816 udgivne Geographie ere de eneste Skrifter fra den nyere Tid, hvori man kan see hvilke Landsbyer der høre til hvert Sogn i hele Kongeriget.**) b) Kalds-Lexikon, omfattende en Beskrivelse over alle danske geistlige Embeder i alphabetisk Orden, af Dr. Bloch Suhr, Kbhvn. 1851, 516 S. c) Et noget ældre Skrift af samme Art, kun at Kaldene i samme ere ordnede provindsviis og ikke alphabetisk, nemlig: Forsøg til en oekonomisk-statistisk Beskrivelse over Danmarks geistlige Embeder, ved Provst Jens Møller. Viborg 1835—1844. I—VIII Hefter. (Ufuldendt for Sjællands og Fyens Stifters Vedkommende).

Oplysning om hvormange Tdr. Land hvert Sogn i Kongeriget indeholder, om hvormange Tdr. Land Fredskov, der findes i hvert Sogn, og om hvorledes Gjennemsnits-Jordbundsbeskaffenheden er i hvert Sogn (ɔ: om hvor mange Tdr. Land der i samme i Gjennemsnit gaaer paa en Td. nyt Hartkorn), samt om hvormange Tdr. Hartkorn og hvor stor en Befolkning hvert enkelt Sogn har, findes i 1ste Deel af „Den danske Stats Statistik", ved A. Bergsøe, S. 31 ff., og S. 365 ff.

---

*) Et noget ældre trykt Skrift af samme Art, der vistnok har ydet Jensen betydelig Hjelp til Udarbeidelsen af sit, er F. Pauly's i Aaret 1828 udgivne „Topographie von Dänemark", for hvilket vistnok atter Holks i Aaret 1778 udgivne Provindsial-Lexikon, (der tillige har Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen til Gjenstand), har tjent til Forbillede og Forarbeide.

**) Juuls og Cron's Geographie har i saa Henseende det betydelige Fortrin, at man ved Hjelp af Registret ogsaa kan see til hvad Sogn hver Landsby hører.

Hvad Hertugdømmerne betræffer, da indeholder Schrøders S. 718 og 719 nævnte Topographier korte, men værdifulde Beskrivelser, ikke blot af hver Kjøbstad, Flekke og Distrikt i samme, men endogsaa af hver Landsby; og Pastor Dr. Jensens fortrinlige „Versuch einer kirchlichen Statistik des Herzogthums Schleswig“, Flensborg 1840—42, 1708 Octavsider, maa ogsaa her nævnes, da den i visse Retninger indeholder udførlige Oplysninger om hvert enkelt slesvigsk Sogn; hvilket ogsaa for Holsteens Vedkommende (om end i betydelig mindre Grad) gjelder om Pastor Dr. Lübkerts: Versuch einer kirchlichen Statistik Holsteins, Glückstadt 1837, 578 Octavsider.

En Deel statistisk Oplysning om et Land og dets enkelte Bestanddele kan erholdes ved Brugen af Landkort, især naar disse ere udarbeidede efter en stor Maalestok, og det synes derfor hensigtsmæssigt her at bemærke Følgende med Hensyn til de Kort, som haves over den danske Stat og dens Bestanddele.

Det ældste Kort over Kongeriget Danmark synes at være det paa Kong Christian den 3dies Foranstaltning af Prof. Mathias Marcus Jordanus udførte, hvilket findes i 4de Bind af Brauns Theatrum urbium, hvor ogsaa flere af den samme Lærde optagne Planer af Stæder i Hertugdømmerne findes. Jordanus udarbeidede ogsaa Kort over Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen, og hans Arbeider ligge til Grund for alle de fra Midten af det 16de til Midten af det 17de Aarhundrede udgivne Kort over Danmark*). — I Tidsrummet fra 1638 til 1648 bereiste en slesvigsk Mathematiker ved Navn Johan Meier paa Christian den 4des

*) Jfr. om de ældre Landkort over Danmark: Fortalen til 1ste Bind af Pontoppidans danske Atlas, og Skriftet: „Materialien zur Statistik der dänischen Staaten“ 1784 Bind I. S. 412, samt Fortalen til Scheels „Udkast til Krigens Skueplads“ Kbhvn 1784.

og den gottorpske Hertug Frederik den 3dies Foranstaltning begge Hertugdømmerne for at opmaale og kartere samme. Det maa antages, at Meier ogsaa virkelig har, om end med høist ufuldkomne Instrumenter, geometrisk maalt Stædernes Areal, alle Havbugter, Indsøer, større Vandløb, og en Deel Egne, for Ex. Husum Amt, Eiderstedt, Wilstermarsken etc.; men at han forøvrigt har ladet sig nøie med Affkridtninger, Recognosceringer, ældre Afrids, Calculer o. a. desl.*). Efter 10 Aars Reiser og 4 Aars senere Arbeide leverede han 37 General- og Special-Korter over Hertugdømmerne, der findes som Anhang til Danckwerths i Aaret 1652 udgivne „Newen Landesbeschreibung der zwei Herzogth. Schleswig und Holstein“; og disse for deres Tid fortjenstfulde Kort ligge til Grund for alle de i den nærmest paafølgende Periode udgivne Kort over Hertugdømmerne. Det var vel paatænkt at Meier skulde udgive lignende Kort for Kongerigets Vedkommende, og han foretog ogsaa i den Anledning i en Række af Aar Reiser og Opmaalinger i Kongerigets forskjellige Bestanddele; men til at udgive disse Kort kom han dog ikke. Hans Forarbeider, (der i 10 Foliobind og nogle løse Blade findes paa det store Kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn), bleve imidlertid meget afbenyttede da Kortene til Pontoppidans danske Atlas noget over et Aarhundrede senere bleve udarbeidede. Et Par Aar inden dette Værk begyndte at udkomme, nemlig i Aaret 1761, havde det kongelige danske Widenskabernes Selskab ladet en Opmaaling af Landet begynde, hvilken det senere stadigen fortsatte indtil Aaret 1812, og Resultaterne heraf ere 24 i Aarene 1766—1841 udgivne Kort**) (jfr. det herom i 3die

*) Jfr. F. Geerz's „Bericht über die Karte vom Kriegsschauplatz in Schleswig in 14 Sektionen“ etc. Hamborg 1851, en 36 Sider stor Brochure, hvis Læsning maa anbefales Enhver, der ønsker nøiere at studere vort Kortvæsens Historie.

**) Nemlig 1 over Kjøbenhavns Amt (1766), 4 over Sjelland 1768—1771, 1 Generalkort over Sjelland og Møen 1777, 1 over Møen, Falster og Lolland 1776; 11 over Fyen og Jylland med Største-Delen

Bind af dette Skrift S. 308 og 309 Anførte). De 256 Conceptkort eller Originalkort, som ligge til Grund for de kobberstukne Specialkort for Kongeriget og Størstedelen af Hertugdømmet Slesvig, og som nu opbevares i Generalstabens Kort-Arkiv, ere tegnede i en Maalestok af $\frac{1}{20,000}$ af den naturlige Størrelse, og Specialkortene ere udarbeidede efter en Maalestok af $\frac{1}{120,000}$ (Kortene over Bornholm undtagen, hvilke ere i $\frac{1}{60,000}$ *). Ved Hjelp af disse Kort er under afdøde Oberst Olsens Overopsyn udarbeidet et Generalkort over Danmark og Slesvig i 2 Blade i en Størrelse af $\frac{1}{480,000}$ af den naturlige, og et Generalkort over Hertugdømmet Slesvig alene **) i en Størrelse af $\frac{1}{240,000}$, hvilke Generalkort maa ansees som de bedste der haves over Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig ***). Et Generalkort over Kongeriget og alle 3 Hertugdømmer har A. Bull udgivet i Aaret 1851.

De Opmaalinger af Kongeriget, som i Aarene 1806—1822

---

af Slesvig 1780—1805, og 1 over Resten af Slesvig, nemlig Syd-Slesvig 1825; 1 Generalkort over Jylland 1820; 1 Generalkort over Slesvig 1836; og 1 Generalkort i 2 Blade over Kongeriget og Slesvig 1841.

*) Jfr. om disse Korts Udarbeidelse: Molbech „Det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Historie" Kbhavn. 1843.

**) Paa Pladen til dette Kort blev der i Aaret 1848 foretaget nogle Rettelser, men disse ere kun ubetydelige. Væsenligere ere de i Aaret 1852 udførte Berigtigelser af Veiene.

***) Paa den ovenomtalte af Videnskabernes Selskab foranstaltede Opmaaling, der i alt kostede circa 270,000 Rbd. (jfr. 3die Deel Side 308), støtte sig ligeledes de af Armeecorpsets Topographer under Felttoget i Aaret 1850 flygtigen optagne, og deels i Flensborg deels i Bærentzens lithographiske Institut trykte 5 Kort i $\frac{1}{40,000}$ „Over Valpladsene ved Helligbæk, Idsted og Slesvig", „Egnen om Flensborg og Oversø", „Eckernfördes Omegn", „Slesvigs Omegn" og „Egnen Nord for Sorgfloden" (altsaa tilsammen Egnen mellem Flensborg og Sorgfloden), samt et Kort i $\frac{1}{40,000}$ over Sundeved udgivet af Generalstaben i 1851, og et Kort over Kolding og Omegn, optaget i 1849 af Armeecorpsets Topographer og udgivet i 1851 af Generalstaben.

bleve udførte som Grundlag for den nugjeldende Matrikel, forsynede Landet med en Samling af c. 20,000 Specialkort over Landets samtlige Jordeiendomme, (jfr. 3die Deel S. 564), der i alt har kostet c. 300,000 Rbd. Disse Matriklens Specialkort ere i Almindelighed udarbeidede landsbyviis i en Størrelse af $\frac{1}{4000}$ af den virkelige, og paa samme findes selv den ringeste Huuslod paa Landet ansat*). For hvert Sogn er der forfattet et Kort i formindsket Maalestok, nemlig i en Størrelse af $\frac{1}{20,000}$ af den virkelige, og Sognekortet er, forsaavidt Øerne betræffer, indhæftet foran i det paagjeldende Sogns Matrikel-Protokol; og der haves ligeledes i Matriklens Arkiv Herredskort for hele Landet, (5 Herreder i det Sydlige af Jylland, og endvidere Bornholm og det blandede Distrikt undtagen), udarbeidede i den nysnævnte Maalestok af $\frac{1}{20,000}$. Disse Sogne- og Herredskort have dog kun den Bestemmelse at tjene til Oversigt, og kunne derfor ikke fyldestgjøre ved Eftermaalinger, blandt andet fordi den Maalestok, hvori de ere affattede, dertil er for lille.

Ved Matrikelkortenes Udarbeidelse har Man desværre holdt sig alene til det Hovedformaal, i hvilket de blev udførte, og derfor kun maalt Vandløb og Indsøer forsaavidt de laa indenfor Grændsen af den Landsby, der var Kortets Gjenstand; og da næsten enhver nogenlunde betydelig Indsø og de fleste større Vandløb danne Grændsen for to eller flere Landsbyer, saa give Matrikelkortene kun ufuldstændig Oplysning i hydrographisk Henseende; og om de forskjellige Egnes særegne Beskaffenhed, (Skov, Hede, Mose, Høide over Havet etc. etc.), give Matrikelkortene saagodtsom slet ingen

*) Bygningerne ere ikke altid ansatte paa Matrikelkortene, og forsaavidt de findes ansatte paa samme, ere de ikke altid rigtig ansatte, hvilket fornemmelig er en Følge af at mange Forandringer ere foregaaede med Bygninger siden Kortenes Udarbeidelse, hvilke ikke ere blevne berigtigede paa Kortene, fordi Matrikuleringen kun har Jordens Areal og Bonitet til Gjenstand.

Oplysning. Paa Matrikelkortene for Kongerigets Vedkommende, og paa Videnskabernes Selskabs Kort for Slesvigs Vedkommende, hvilke de af Dr. Th. Gliemann i Aarene 1824—1829 udgivne Amtskort over Kongeriget (23 Blade) og Hertugdømmet Slesvig (9 Blade). Disse Gliemannske Amtskort, der ere udarbeidede i en Størrelse af $\frac{1}{240,000}$, ere meget billige, og endnu i de fleste Tilfælde ret brugbare, og navnligt er det, paa Grund af at de ere udarbeidede amtsviis og fordi Herredsgrændserne og Sogne-grændserne ere meget tydeligt afsatte, meget let hurtigt paa samme at finde det Sted, som Man maatte søge. I den senere Tid har de 9 Kortblade over Jylland og de 8 Blade over de danske Øer samt Als*) og Ærø, hvilke Oberstlieut. Mansa i Aarene 1837—1851 har udgivet, bragt Gliemanns Kort en Deel i Forglemmelse. Disse i en Maalestok af $\frac{1}{160,000}$ (Bornholm undtagen som er i $\frac{1}{80,000}$) af Mansa med megen Omhu udarbeidede, smukt udførte Kort, (der efter Forlydende ikke kunne ventes fortsatte med lignende for Hertugdømmet Slesvig**), hvile vel i det Hele taget paa Matrikelkortene og Videnskabernes Selskabs Kort, men støtte sig dog ogsaa i mange enkelte Tilfælde paa selvstændige Undersøgelser og Berigtigelser. De ere indrettede saaledes at de kunne sammenlimes til et Hele, og Jurisdiktions-Inddelingen og den geistlige Inddeling findes paa samme. — I Aaret 1849 lod den slesvig-holstenske Insurgentarmees Over-Qvarteermester, F. Geertz, Mansas heromtalte 9 Kort over Jylland lithographere til bemeldte Armees Brug i en forstørret Maalestok ($\frac{1}{80,000}$), ligesom han ogsaa ved Hjelp af de forhaandenværende ældre Kort, og en Deel Opmaalin-

---

*) Oberstl. Mansa har desuden i Aaret 1851 udgivet et særdeles godt Kort særskilt over Als i $\frac{1}{80000}$.

**) Generalstabens topographiske Afdeling har derimod 2 Kortblade i $\frac{1}{120,000}$ over det sydlige Slesvig under Arbeide, hvis Fortsættelse dog er afhængig af at der gives Midler til at fortsætte Recognosceringerne i Marken.

ger og Revisioner, som han lod foretage saa godt som de tilstedeværende Forhold tillod det, tilveiebragte en ny Kartering over Størstedelen af Hertugdømmet Slesvig i en Maalestok af $\frac{1}{40,000}$ hvilken han senere har udgivet i 11 Blade under Titelen: Karte vom Kriegs-Schauplatz in Schleswig 1850, (14 Sektioner, af hvilke Sektion I, II og XII ikke endnu ere udkomne).

Et i $\frac{1}{80,000}$ udarbeidet topographisk Atlas over det danske Monarki kan i Tidernes Løb efterhaanden ventes udgivet af Generalstaben. Samme erholdt vel allerede i Aaret 1830 bemeldte Hverv; men medens der paa den Tid blev tilstaaet afdøde Etsr. Schumacher 30,000 Rbd. aarlig til Grademaalingen og Karteringen af Holsteen (jfr. Budget 1841 S. 373), havde Generalstaben kun 1519 Rbd. om Aaret til sin Raadighed til Opmaalingen af Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig samt til forefaldende Recognosceringer i militaire Øiemed; og først fra Aaret 1842 af, siden hvilken Tid Generalstaben har været bedre udstyret til sin topographiske Virksomhed, kan den derfor i Realiteten siges at have havt det omhandlede Hverv. Sammes Udførelse har siden den Tid været overdraget til dygtige yngre Mænd, der ere fortrolige med Nutidens Fordringer til slige Arbeider, og som med Kjærlighed til Sagen have taget fat paa Værket paa en Maade, der sikkrer Staten et Udbytte, som staaer i et passende Forhold til de store Udgifter, som slige Foretagender medføre; og efter at de fornødne Instrumenter og Apparater ere anskaffede, Maalere oplærte, og Opmaalingerne, (der skee i $\frac{1}{20,000}$), satte i Gang med større Kraft, er der, (naar vedbørligt Hensyn tages til at den treaarige Krig ikke blot standsede næsten hele Virksomheden, men ogsaa gjorde det nødvendigt paany at begynde Uddannelsen af underordnede personelle Kræfter), blevet forelagt Publikum tilfredsstillende Prøver paa Værkets gode Fremgang, bestaaende af 7 Blade, hvert omfattende 20 Qvadrat Mile Land eller Land og Hav, nemlig Sektion 4, eller Storehedbinges Omegn (udgivet 1852); Sektion 6, indeholdende en Deel

af Møen (udgivet 1852); Sektionerne 12, 13 og 21 (den førstnævnte udgivet 1846, de to andre i 1852), indeholdende den større Deel af Lolland og Falster; Sektion 5 indeholdende den øvrige Deel af Møen, og Sektion 16 indeholdende en Deel af Ods Herred, begge udgivne 1853*). Disse 7 Blade love et Værk, der vil gjøre Fædrelandet megen Ære; men naar Man erindrer at det hele Atlas over Danmark og Slesvig skal bestaa af 81 Blade, da paatrænger sig uvilkaarligen ved Betragtningen af dette smukke Kort-Arbeide, (hvis Værd forhøies ved at Høideforholdene ere angivne paa samme ved æqvidistante Kurver**), det levende Ønske, at der maatte blive bevilget Generalstabens topographiske Sektion Noget mere end den halve Snees Tusind Daler, hvorover der for Tiden kan disponeres til sammes Fortsættelse, for at ikke alt for lang Tid skal hengaa inden Værket kan blive fuldendt.

Hvad Holsteen betræffer, da blev det i Aaret 1820, efter at det kongelige danske Videnskabernes Selskab havde ladet en stor Deel af dette Hertugdømme opmaale, og efter at en Deel af Kortene vare reentegnede, overdraget Professor Schumacher, hvem Regjeringen havde givet det Hverv at udføre en Gradmaaling i Danmark og Hertugdømmerne, at bearbeide Kortene over Holsteen efter

*) Blandt de Kortarbeider, som Generalstaben samtidigen hermed har udført, fremhæves her a) Topographisk Kort over en Deel af Skjern Aaens og Ommeaaens Vanddistrikt i $\frac{1}{20000}$, nærmest med Hensyn til et Engvandingsprojekt, i 9 store Blade (færdigt i 1848, udgivet i Handelen 1851) b) Opmaaling af Gudenaaen og dens Bredder med Hensyn til denne Aaes Canalisering c) Opmaaling af Kjøbenhavns nærmeste Omegn i $\frac{1}{10000}$, nærmest med Hensyn til Fortifikationsprojektet med detacherede Forter, og beroende som litographeret Manuskript hos Ingenieurcorpset d) Opmaaling af Kjøbenhavns Omegn bestemt for Udgivelsen af et Kort i $\frac{1}{20000}$ over denne Egn i 6 Blade, af hvilke de 4 kunne ventes udgivne i Løbet af Aaret (1853).

**) De heromtalte Kort kunne erholdes baade med Terrainfigurering, æqvidistante Kurver og Sogne-Illumination, og uden samme.

en ny Plan og derpaa at udgive dem (jfr. Vidensk. Selskabs naturvidensk. Afh. 1ste Deel S. LXXXVII); men i det lange Tidsrum fra 1822 til 1841 naaede Schumacher ikke videre end til at faa Opmaalingen af omtrent $\frac{1}{3}$ af Holsteen og en lille Deel af Lauenborg færdig, i en Maalestok af $\frac{1}{20000}$, og i det sidstnævnte Aar blev denne Deel af hans yderst kostbare Virksomhed *) standset, og alle Kortene sendte til Generalstabens Arkiv i Kjøbenhavn. Af offentlig udkomne Resultater af denne Kartering af Holsteen haves kun et i Aaret 1843 udgivet Blad i $\frac{1}{80000}$ over Glückstadt og Omegn (c. 5 Qvadrat Miil), og to i Aarene 1836 og 1840 udgivne Grundrids af Stæderne Glückstadt og Altona, begge i $\frac{1}{4000}$; samt som Prøveblade, uden at være komne i Boghandlen, et Afstik af Originalkortet over Segebergs Omegn i $\frac{1}{20000}$, og et Specialkort i $\frac{1}{80000}$ over Triangelen Barmstedt, Hörnerkirchen, Wehrenberg. Ved at benytte alle forhaandenværende Hjelpemidler har F. Geerz seet sig i Stand til at afløse det af A. Baggesen og F. Hedemann i Aaret 1827 udgivne, og almindelig udbredte Generalkort over Holsteen, der er udarbeidet i en Størrelse af $\frac{1}{285,000}$), med et nyt i Aaret 1845 udgivet, i en Størrelse af $\frac{1}{278,000}$ udarbeidet, med stor Omhu udført Kort over Holsteen og Lauenborg **). Senere har Søkort-Arkivet i Aaret 1848 udgivet et af Capt. C. Bentzen i $\frac{1}{320000}$ udført Kort, betitlet „Die Herzogthümer Holstein und Lauenborg mit dem Fürstenthume Lübeck und den Gebieten der freien Städte Lübeck und Hamburg, hauptsächlich nach Vermessungen unter der Direktion des Conferentsraths Schumacher". Over Hertugdømmet Lauenborg haves ogsaa et

*) Grademaalingen, som i Forening med den ovenomtalte Kartering af Holsteen i lang Tid kostede 30,000 Rbd. aarlig, og fra 1837 af 25000 Rbd. aarlig, (jfr. Budget 1841 S. 373), blev standset af Insurgent-Regjeringen i Hertugdømmerne i Aaret 1848.

**) En topographisk-physisk Udgave af dette Kort, især beregnet paa militairt Brug, haves fra Aaret 1847.

i en Størrelse af $\frac{1}{80000}$ i Aaret 1844 af Generalstaben udgivet Kort.

Da Man ikke for Holsteens Vedkommende har nogen almindelig Kortsamling, (som Videnskabernes Selskabs, Gliemanns og Mansas for Danmark og Slesvig), at ty til, bør følgende Kort over enkelte Dele af Holsteen ikke her lades unævnte: F. Geerz, Karte vom Amte Bordesholm ($\frac{1}{120000}$), i Kiel, 1842; Generalstabens i Aaret 1845 udgivne Kort over Rendsborgs Omegn ($\frac{1}{40000}$), og dens i 1846 i samme Maalestok udgivne Kort over Egnen ved Lockstedt; J. E. Christensen's i Aaret 1833 i $\frac{1}{80,000}$ udg. Kort „Die Landschaften Norder- und Süder-Ditmarschen"; Lohses i Aaret 1811 udgivne Kort „der Grafschaft Ranzau"; Karte der Glückstadt-Elmshorner Eisenbahn, nebst Angabe der Gegend eine Meile ober- und unterhalb der Bahn, 1845; samt de tvende ovenfor nævnte Kort over Glückstadts Omegn og Segebergs Omegn*).

Ligesom jeg har anseet det for liggende udenfor dette Værks Omfangs passende Grændser at anføre alle de Kort der haves over det danske Monarkies Landdistrikter, (hvilket ogsaa af den Grund vilde have været uhensigtsmæssigt, at en Mængde af dem mangle al Selvstændighed og ere rene Copier af de heromtalte Kortarbeider), saaledes skal jeg heller ikke dvæle ved de mange Afrids af Kjøbstæderne, men kun nævne de vigtigste af disse, nemlig: Generalstabens Kort over Kjøbenhavns Omegn, 1830. Sterms Kort over Kjøbenhavn i 4 Blade 1843 (hvert enkelt Huus findes afsat paa samme). Kjøbenhavns Omegn revideret i Marken af Capt. Dodt i 4 Blade 1843—1844. Grundtegning af Kjøbenhavn med Forstæder af A. Bull. 1844. Nivellements-kort over Kjøbenhavn 1850. F. Geerz: Umgegend von Kol-

*) Nogle flere mindre betydelige Kort findes nævnte af Geerz l. c. S. 26 og 27.

ding, Veile, Fredericia und Christiansfeld mit den Grundrißen der genannten Städte in 4 Blättern, Hamburg 1851. Petersen: Grundriß der Stadt Flensburg, 1849. Schröder: Grundriß der Stadt Schleswig mit nächster Umgebung. 1823. A. Baggesens 1823, og P. Langenbechs 1838 udgivne Planer over Kiel og Omegn. Schumacher: Grundriß von Altona 1840 ($\frac{1}{4000}$). Plan von Altona von Cordts, 1848; samt et meget værdifuldt Kort over Hamborg, Altona og Omegn (Karte der Elbgegend etc.), udarbeidet for Hamborgs Senat (af C. Bentzen), 1849, i $\frac{1}{20000}$.

Kortene over de fjernere Statsdele Island, Grønland, Færøerne og de vestindiske Øer findes omtalte i 4de Deel, hvor disse Statsdele ere behandlede; og Søkortene findes omtalt S. 753.

De rigeste Samlinger af Kort over den danske Stats Bestanddele, som der haves her i Landet, ere Generalstabens, og den med Hs. Majestæt Kongens Haandbibliothek *) forenede, høist fortrinlige Samling af Kort, til hvilken der hører en værdifuld Samling af krigshistoriske, geographiske og topographiske Skrifter. Adgangen til disse to her nævnte Kortsamlinger staaer vel ikke aaben for Publikum, men er dog heller ikke vanskelig at erholde for dem, af hvis Afbenyttelse et videnskabeligt Udbytte maatte kunne ventes.

*) Jfr. om Kongens paa Christiansborg Slot opbevarede Haandbibliothek 3die D. S. 143. Den ovenomtalte Kortsamling indeholder ikke blot Kort over det danske Monarki, men ogsaa over andre Lande.

Første Hovedafdeling.

Om den danske Stats Grundkræfter.

Første Afsnit.

A. Landet.

Beliggenhed og Grændser.

(I. Side 3—7).

De forskjellige Statsdeles Beliggenhed og Grændser sees bedst af gode Landkort, i hvilken Henseende Læseren henvises til det i det Foregaaende S. 730—737 Anførte. — Med Hensyn til Spørgsmaalet om hvor den rette Grændse er mellem Jylland og Hertugdømmet Slesvig, og mellem Sidstnævnte og Hertugdømmet Holsteen, hersker der en Deel Meningsforskjellighed, og Holsteens Sydgrændse har nylig undergaaet Forandring, og man vil derfor vanskelig med Hensyn til disse 3 Grændselinier kunne hjelpe sig med Landkort alene. Hvad Monarkiets Sydgrændse angaaer, (om hvilken Falcks i Aaret 1825 udgivne Privatret 1ste Deel S. 18 indeholder nogle Meddelelser, og om hvilken de S. 734 omtalte Schumacherske Opmaalinger maa indeholde den meest detaillerede Oplysning forsaavidt Størstedelen betræffer), da har samme i den senere Tid undergaaet nogen Forandring, deels ved en Traktat af 14de Februar 1842 (Coll. Tid. 1842 Nr. 48, jfr. Coll. Tid. 1845 Nr. 10), hvilken Kongen af Danmark, til Regulering af Territorial-Grændserne mellem Holsteen og det storhertugelig oldenborgske Fyrstendømme Lybeck og til en bedre Arrondering, har afsluttet med Storhertugen af Oldenborg angaaende Gebets-Grændserne og Grændseforholdene mellem Holsteen og det nysnævnte Fyrstendømme, deels ved Grændse-Traktat (Reces) af 6 Decbr. 1847, ratihaberet den 23de August 1852, med Hansestaden Lybeck (aftrykt i Gesetz- und Ministerialblat für das Herzogthum Holstein, 1852 S. 108—

111.) De bedste Materialier til Oplysning af den nøiagtige Grændse mellem Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen findes i den Commissions Akter, som i Foraaret 1851 blev nedsat i den Hensigt at bringe denne Sag til endelig Afgjørelse; jfr. den som Manuskript i Aaret 1852 i Kjøbenhavn trykte „Beretning om Grændse-Regulerings Commissionens Forhandlinger i Rendsborg 1851, fra de danske Grændse-Regulerings-Commissairer“. Paa det samme vedhæftede Kort findes Grændsen afsat baade saaledes som de danske og som de tydske Commissairer paastode at den burde være*). Nogle Bemærkninger af Dr. juris Justitsraad Ostwald „om den stats- og folkeretlige Grændse mellem Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen“ findes i den Berlingske Tidende for 1850 Nr. 166.

Grændsen mellem Jylland og Hertugdømmet Slesvig dannes for den større Deel af Konge-Aaen (Skodborg Aaen), der paa Grund af dens Sumpighed ikke afgiver nogen skarp Grændse, og for den øvrige Strækning er den bestemt i den Koldingske Reces af 1576 og Patent 29 October 1727 (aftrykt i Rhodes Samlinger til Haderslev Amts Beskrivelse S. 527), og derefter betegnet med gamle Grændsepæle, men kun usikkert, hvorfor der ogsaa er Meningsforskjellighed om sammes Gang. F. Geertz har saaledes paa den Udgave i noget forstørret Maalestok af Mansas Kort over Jylland, hvilken han foranstaltede i Aaret 1849 til Brug for Insurgentarmeen, ansat Grændsen anderledes end Mansa har gjort det, og han har i den Anledning offentlig yttret: „Die politischen Grenzen zwischen Schleswig und Jütland sind auf allen bisher erschienenen Karten unrichtig angegeben, wodurch es sich denn erklärt, daß meine Grenzangaben bei Schottburg (ɔ: Skod-

*) Som bekjendt blev en endelig Afgjørelse ikke tilveiebragt, forbi de danske Commissarier (Oberst Baggesen, Kammerherre og Oberstlieutenant C. C. J. Bülow og Professor Belschow) ikke kunde blive enige med det tydske Forbunds Repræsentanter.

borg Aa) so sehr von den Olsen'schen und Mansa'schen Karte abweichen".

Grændserne for de i 1ste Deel S. 12 omtalte jydske Enclaver i Slesvig, (der ikke existerede i ældgamle Tider, i hvilke alt hvad der laa sønden for Kongeaaen var slesvigsk), ere saa vanskelige at bestemme, at de Paagjeldende ikke sjelden ikke selv vide om de bo paa slesvigsk eller jydsk Grund, i det nemlig ikke blot i enkelte Landsbyer nogle af Gaardene høre til Slesvig, andre til Jylland, men enkelte Bygninger endogsaa halv staa paa jydsk og halv paa slesvigsk Grund. Da alt hvad der er jydsk imidlertid burde være sat i Hartkorn, (hvorfor Man ogsaa i sin Tid ved Spørgsmaalet om Valgret til Nørre Jyllands Provindsial Stænder lagde Hartkornet til Grund, hvad Man ogsaa gjør i det statistiske Tabelværk), synes Matrikelkortene at maatte give den bedste (om end ikke en ufeilbar) Oplysning om de heromhandlede Grændseforhold. (Om Enclaverne i Almindelighed handler § 10 i 1ste Deel af Falcks Privatret). — Historisk Fremstilling af de i Tidens Løb foregaaede Territorialforandringer findes for Kongerigets Vedkommende i Cfr. Schlegels Statsret S. 9—20 og Benzon Buchwalds Statsret S. 3—8, og for Hertugdømmernes Vedkommende i Falcks Privatret 2den Deel S. 9—99.

Om Størrelsen af Statens forskjellige Bestanddeles Areal.

(I. S 8—17).

For Kongerigets Vedkommende findes intetsteds i vor Literatur meddeelt saa udførlige Arealangivelser, som de, der ere anførte i dette Skrift, i hvilket navnlig S. 31 ff. Arealet er angivet for hvert Sogn. Jeg vil imidlertid ikke undlade her at gjentage at Matrikelkortene ligge til Grund for disse Arealangivelser, og at kun den Søplan er opmaalt paa Matrikelkortene, som ligger indenfor hver Landsbyes Grændser, men ikke den, der danner Grændsen for flere Landsbyer.

I Matrikelcontoiret kan Oplysning erholdes selv om en enkelt Jordlods Areal; og mod en Betaling, der i Reglen er 2½ ß. pr. Tønde Land, men som forøvrigt i forskjellige Tilfælde retter sig efter Omstændighederne, kan Copikort over enkelte Eiendomme eller Distrikter erholdes sammesteds.

Hvad Hertugdømmerne betræffer, da indeholder Schrøders S. 718 omtalte Topographi over Holsteen i Reglen Oplysning selv om Landsbyernes Areal; hvorimod samme Forfatters Topographi over Hertugdømmet Slesvig kun undtagelsesviis meddeler slig Oplysning, men i Reglen kun angiver „Steuerareal". For de Arealangivelser, som for Amternes Vedkommende indeholdes i dette Skrift og i Prof. Ravits „Staatshandbuch auf das Jahr 1849", (en Statskalender, der har vedvarende Værdi paa Grund af det meget historiske og statistiske Materiale, som den indeholder), ligge ældre Opgivelser af Morville og Bruun, samt af Wimpfen (Schl. Holst. Blätter für Polizei und Cultur S. 305), og Niemann i det Væsenlige til Grund.

Om den danske Stats Hovedbestanddeles Inddeling i Almindelighed.

(I. S. 17—116).

De specielle Inddelinger med Hensyn til Jurisdiktion, Geistlighed, Communalvæsen, direkte Skatters Oppebærelse, Forstvæsen, Medicinalvæsen, Udskrivningsvæsen, Valgvæsen etc. etc. ere omtalte i dette Skrift hver paa sit Sted hvor den paagjeldende Administrationsgreen er afhandlet, og her er kun Tale om Landets Inddeling i Almindelighed. Spørger Man i hvad Tilfælde der er Brug for denne Inddeling i Almindelighed, da bliver Svaret: ved Matrikuleringen, (der naturligviis ikke kan forandre sine Protokoller hvergang der skeer Forandring i en vis speciel Administrations Inddeling, og altsaa heller ikke slutte sig til nogen saadan), ved det statistiske Tabelværk, der for Sammenligningers Skyld maa holde sig til en

uforanderlig Inddeling*), og ved geographiske og andre videnskabelige Arbeider, navnlig Landkort**). Spørger Man om den almindelige Inddeling er aldeles uforanderlig, da bliver Svaret benægtende; thi naar Statsmagten i almindelige Udtryk paabyder en Inddelings-forandring, (til Ex. befaler at N. N. Sogn for Fremtiden skal høre til N. N. Herred, uden at omtale at det er i en speciel Henseende, f. Ex. i geistlige Anliggender, at dette skal finde Sted), saa maa Alt adlyde; men den almindelige Inddeling bliver urørt af enhver Forandring i Landets Inddeling i en speciel Administrationsgreens Sphære. (Jfr. den nærmere Udvikling af det Heranførte i Indledningen til første Bind). Men skjøndt Fordelen ved og Betydningen af en saadan almindelig Inddeling af Landet synes indlysende, er det dog saa vanskeligt at faa Publikum til at gaae ind paa denne Sag, og derfor ogsaa saa vanskeligt med streng Conseqvents at gjennemføre Principet, der idelig af de Vedkommende overtrædes, at det vistnok bliver nødvendigt i Fremtiden at opgive det hele Begreb om en slig almindelig Inddeling, og ved enhver enkelt given Leilighed at slutte sig til een af de specielle Inddelinger***).

Landets Inddeling i Almindelighed og i geistlig Henseende synes vel ved første Øiekast meget forskjellig; thi efter den geistlige Inddeling deles Landet i Bispedømmer, (eller som det i daglig Tale kaldes, Stifter), Provstier og Pastorater, medens det efter

*) Hvad Herredsgrændserne angaaer nødes Tabelværket ofte til et Brud paa det ovenomtalte Princip, nemlig i de Tilfælde, i hvilke Oplysninger ere indhentede fra Præsterne, der naturligviis maa lægge den geistlige Inddeling til Grund for deres Besvarelser.

**) Paa Videnskabernes Selskabs Kort og Gliemanns Amtskort er Kongeriget saaledes inddelt efter den almindelige Inddeling.

***) Ved saaledes at opgive Begrebet om en almindelig Inddeling af Landet vilde „den Inddeling, som Matriklen“ (og i Reglen ogsaa Amtstuerne) følger, (hvilken næsten falder sammen med den almindelige Inddeling), fremtræde som en Special-Inddeling.

den alminbelige Indbeling deles i Amter, Herreder og Sogne (eller strængt taget i Herreder og Sogne, eftersom Amts-Indbelingen egenlig er en speciel Administrations-Indbeling, nemlig Indbeling i Overøvrigheds Distrikter); men ved noget nærmere Betragtning viser der sig derimod en Deel Overeensstemmelse mellem disse to Indbelinger, i det Provstierne bestaa af eet eller flere Herreder, og Herrederne af Sogne, og det store Publikum overseer derfor let at der existerer en alminbelig Indbeling, der er forskjellig fra den geistlige Indbeling, til hvilken de Fleste holde sig, forbi den er den meest i Livet fremtrædende. Seer Man lidt nøie til, (hvad de Færreste gjøre), da bemærker Man imidlertid strax at Herredsgrændserne efter den geistlige Indbeling ikke altid falde sammen med Herredsgrændserne efter den almindelige Indbeling, (navnlig forbi Annexsognet ifølge Kgl. Resol. af 24 December 1802 i geistlig Henseende skal høre til det samme Herred til hvilket Hovedsognet hører, jfr. 4de Bind S. 76 ff.), samt at Herredsgrændsen efter den almindelige Indbeling oftere gaaer tvers igjennem et Sogn, (see til Ex. 1ste Bind S. 98), hvad naturligviis ikke kan være Tilfældet efter den geistlige Indbeling, da en Sognepræst ikke kan staa under to Provster.

Hvad den heromtalte almindelige Indbeling angaaer, da veed jeg ikke noget Arbeide hvor Oplysning om samme bedre kan erholdes end dette Skrift, hvis Meddelelser i saa Henseende ere byggede paa grundig Undersøgelse.

Hvad Spørgsmaalet angaaer hvilke Landsbyer der høre til hvert Sogn, da findes Svaret herpaa for Kongerigets Vedkommende i Pastor E. V. Jensens Provindsial Lexikon; for Hertugd. Slesvigs Vedkommende i Pastor Dr. H. N. Jensens S. 728 omtalte „Kirchliche Statistik", og for hele Statens Vedkommende i Juuls og Cron's Geographi, som desuden har et Register, i hvilket enhver Landsby i Kongeriget og i Hertugdømmerne kan opslaaes naar Man vil vide i hvad Sogn den ligger. Medens Man kun undtagelsesviis kan i Schrø-

ders S. 718 omtalte Topographier see hvad Landsbyer der høre til hvert Sogn, kan Man efter Alphabetet finde enhver Landsby i Hertugdømmet Slesvig og Hertugdømmet Holsteen omtalt i samme. — En Deel Materialier til Amternes, Stædernes og Koegenes Historie i Hertugdømmerne findes i 1ste Deel af Falcks Privatret S. 34 ff.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om hvorledes Stednavne skulle skrives, vil megen Oplysning findes i Professor N. M. Petersens „Bemærkninger om danske og norske Sted-Navnes Oprindelse og Forklaring" i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 2den Deel S. 35—111.

Om den danske Stat i geognostisk Henseende.

(I. S. 116—134).

Den videnskabelige Behandling af de forskjellige Landes geognostiske Forhold er kun nogle Decennier gammel, og her i Landet tog den først sin Begyndelse efterat Etatsraad J. G. Forchhammer, der maa ansees som den danske Geognosies Fader, i Aaret 1823 var bleven ansat ved Kjøbenhavns Universitet. Danmarks geognostiske Forhold i deres Heelhed er behandlet i: Forchhammers „Danmarks geognostiske Forhold forsaavidt de ere afhængige af Dannelser, der ere sluttede", fremstillede i et Indbydelsesskrift til Universitetets Reformationsfest den 14 Nov. 1835, med et illumineret geognostisk Kort (meddelt i et af Forfatteren udarbeidet Udtog i Selmers Akad. Tid. III. 487—493, jfr. 506); Forchhammers: „Om Danmarks geognostiske Forhold" i Tidsskrift for Naturvidenskaberne Bd. I., S. 370—389; og i Dr. H. H. Beck's: Notes on the geology of Denmark indrykket i de af det zoologiske Selskab i London for Aaret 1835 udgivne Proceedings; (Lond. Edingburgh philos. Magazin 1836 VIII. S. 553).

Af Beskrivelser over enkelte Egnes geognostiske Forhold i Almindelighed kan nævnes J. H. Bredsdorff: „Geognostiske Bemærkn-

ger paa en Reise i Jylland" i Tidsskr. for Naturvidensk. 1ste Bd. S. 103—107 og 3die Bd. S. 243—270; Pastor Hansteen „Om den samsøske Øgruppes geognostiske Forhold", i „Forhandlingerne ved de skandinaviske Naturforskeres 5te Møde" S. 572—585; Bornholm beskrevet af Ravert og Garlieb med et geognostisk Kort, Kbhvn. 1819; Ørsteds og Esmarchs (og Forchhammers) Beretning om en Undersøgelse over Bornholms Mineralrige udført 1818, Kbhvn. 1819, og Beretning om en lignende Undersøgelse af de samme Mænd udført 1819, Kbhvn. 1820; Møens Geologi populairt fremstillet af Christopher Puggaard (et Priisskrift) Kbhvn. 1851, 262 S. med 55 Vignetter, 2 Kort og 10 Plader (jfr. de af samme Forfatter i Aaret 1853 udgivne „to geologiske Billeder af Stevns Klint og Møens Klint", et Bidrag til Danmarks geognostiske Physiognomik, med Omslag, hvorpaa en dansk og en fransk Forklaring); Forchhammer: „Om de geognostiske Forhold i en Deel af Sjelland og Nabo-Øerne" i det kongelige Vidensk. Selskabs naturvidenskabelige Afh. 2det Bd. S. 245 ff.; Pingel „Kort Underretning om Hjørring Amts geognostiske Beskaffenhed", Maanedsk. for Lit. II. 388—391; Bredsdorff „Nogle mineralogiske Mærkværdigheder i Ringkjøbing og Viborg Amter" i Tidsskrift for Naturvidensk. 5te Bd. S. 336—352, og „om Jordlagene paa adskillige Punkter i det østlige Jylland" ibidem V. 280 ff.; Forchhammer „Øen Sylt i geognostisk Henseende" i Vidensk. Selsk. naturv. Afhandl. 3die Deel S. 363; K. G. Zimmermann: „Versuch einer orographisch-geognostischen Beschreibung der Umgegend von Hamburg mit einer geognostischen Karte" i Leonhards Jahrbücher 1846; og endelig samtlige de S. 720 ff. omtalte Amtsbeskrivelser, idet der nemlig i hver enkelt af disse findes Meddelelser om det paagjeldende Amts geognostiske Forhold. Hvad de fjernere Statsdele, Island, Grønland, Færøerne og Vestindien angaaer, da findes de Skrifter, som behandle sammes geognostiske Forhold, anførte i dette Bind paa de Steder hvor disse Forhold

ders S. 718 omtalte Topographier see hvad Landsbyer der høre til hvert Sogn, kan Man efter Alphabetet finde enhver Landsby i Hertugdømmet Slesvig og Hertugdømmet Holsteen omtalt i samme. — En Deel Materialier til Amternes, Stædernes og Koegenes Historie i Hertugdømmerne findes i 1ste Deel af Falcks Privatret S. 34 ff.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om hvorledes Stednavne skulle skrives, vil megen Oplysning findes i Professor N. M. Petersens „Bemærkninger om danske og norske Steds-Navnes Oprindelse og Forklaring" i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 2den Deel S. 35—111.

Om den danske Stat i geognostisk Henseende.

(I. S. 116—134).

Den videnskabelige Behandling af de forskjellige Landes geognostiske Forhold er kun nogle Decennier gammel, og her i Landet tog den først sin Begyndelse efterat Etatsraad J. G. Forchhammer, der maa ansees som den danske Geognosies Fader, i Aaret 1823 var bleven ansat ved Kjøbenhavns Universitet. Danmarks geognostiske Forhold i deres Heelhed er behandlet i: Forchhammers „Danmarks geognostiske Forhold forsaavidt de ere afhængige af Dannelser, der ere sluttede", fremstillede i et Indbydelsesskrift til Universitetets Reformationsfest den 14 Nov. 1835, med et illumineret geognostisk Kort (meddelt i et af Forfatteren udarbeidet Udtog i Selmers Akad. Tid. III. 487—493, jfr. 506); Forchhammers: „Om Danmarks geognostiske Forhold" i Tidsskrift for Naturvidenskaberne Bd. I., S. 370—389; og i Dr. H. H. Beck's: Notes on the geology of Denmark indrykket i de af det zoologiske Selskab i London for Aaret 1835 udgivne Proceedings; (Lond. Edingburgh philos. Magazin 1836 VIII. S. 553).

Af Beskrivelser over enkelte Egnes geognostiske Forhold i Almindelighed kan nævnes J. H. Bredsdorff: „Geognostiske Bemærknin-

ger paa en Reise i Jylland" i Tidsskr. for Naturvidensk. 1ste Bd. S. 103—107 og 3die Bd. S. 243—270; Pastor Hansteen „Om den samsøske Øgruppes geognostiske Forhold", i „Forhandlingerne ved de skandinaviske Naturforskeres 5te Møde" S. 572—585; Bornholm beskrevet af Ravert og Garlieb med et geognostisk Kort, Kbhvn. 1819; Ørsteds og Esmarchs (og Forchhammers) Beretning om en Undersøgelse over Bornholms Mineralrige udført 1818, Kbhvn. 1819, og Beretning om en lignende Undersøgelse af de samme Mænd udført 1819, Kbhvn. 1820; Møens Geologi populairt fremstillet af Christopher Puggaard (et Priisskrift) Kbhvn. 1851, 262 S. med 55 Vignetter, 2 Kort og 10 Plader (jfr. de af samme Forfatter i Aaret 1853 udgivne „to geologiske Billeder af Stevns Klint og Møens Klint", et Bidrag til Danmarks geognostiske Physiognomik, med Omslag, hvorpaa en dansk og en fransk Forklaring); Forchhammer: „Om de geognostiske Forhold i en Deel af Sjelland og Nabo-Øerne" i det kongelige Videnskab. Selskabs naturvidenskabelige Afh. 2det Bd. S. 245 ff.; Pingel „Kort Underretning om Hjørring Amts geognostiske Beskaffenhed", Maanedsk. for Lit. II. 388—391; Bredsdorff „Nogle mineralogiske Mærkværdigheder i Ringkjøbing og Viborg Amter" i Tidsskrift for Naturvidensk. 5te Bd. S. 336—352, og „om Jordlagene paa adskillige Punkter i det østlige Jylland" ibidem V. 280 ff.; Forchhammer „Øen Sylt i geognostisk Henseende" i Vidensk. Selsk. naturv. Afhandl. 3die Deel S. 363; K. G. Zimmermann: „Versuch einer orographisch-geognostischen Beschreibung der Umgegend von Hamburg mit einer geognostischen Karte" i Leonhards Jahrbücher 1846; og endelig samtlige de S. 720 ff. omtalte Amtsbeskrivelser, idet der nemlig i hver enkelt af disse findes Meddelelser om det paagjeldende Amts geognostiske Forhold. Hvad de fjernere Statsdele, Island, Grønland, Færøerne og Vestindien angaaer, da findes de Skrifter, som behandle sammes geognostiske Forhold, anførte i dette Bind paa de Steder hvor disse Forhold

ere afhandlede for hver af disse Statsdele. Et geognostisk Kort over Slesvig, Holsteen og Lauenborg, samt en Afhandling „Ueber die Bodenbildung der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg“ har Prof. Forchhammer meddeelt i Reventlow og Warnstedts S. 718 omtalte Skrift, der ogsaa fører Titlen „Festgabe für die Mitglieder der XI. Versammlung deutscher Land- und Forstwirthe“. Altona 1847*).

Af Monographier over enkelte geognostiske Forhold, enten i Almindelighed for hele Landets Vedkommende eller særlig for enkelte Egnes Vedkommende, haves et ikke ubetydeligt Antal, af hvilke fremhæves: Forchhammer „Über Geschiebebildung und Diluvialschrammen in Dänemark und Schweden“ i Poggendorf Annalen der Physik und Chemie Bd. LVIII.; Forchhammer, „Geognostiske Bidrag“, i Vidensk. Selsk. naturv. Afh. 3die Bd. S. 363 ff., og „Geognostiske Meddelelser“ i Oversigt over Vidensk. Selsk. Forhandl. 1840, (Udtog heraf i Krøyers Naturh. Tidsskr. III. 546—551); Bredsdorff „om Mineralier fundne paa Refsnæs ved Kallundborg“ i Tidsskr. for Naturv. V. 336—352; Pingel „Om Overgangsformationen paa Bornholm“ i Tidsskr. for Naturvidenskab 5te Bd. 285—297; Forchhammer: „Om Bornholms Kulformation „i Vidensk. Selsk. Naturvidensk. Afh. VII S. 1—64 med et geognostisk Kort (jfr. Krøyers Naturh. Tidsskr. I. 366); Pingel „Om Jernsandet og det grønne Sand paa Bornholm“ i Tidsskr. for Naturv. IV. 273—281; L. Meyn: „Ueber Steinkohlengrabungen in Schleswig“ i Neue Kieler Blätter 1844 S. 545 ff.; Bredsdorff: „Om regenereret Kridt i Sjelland“ i Tidsskr. for Naturvidensk. 5te Bd. S. 64—68; Forchhammer: „Om Farø Dolomiten“ i Oversigt over Vidensk. Selskabs Forhandlinger, 1849 S. 83; Forchhammer „Om det nyere Kridt i Danmark“ i Forhandlingerne ved de skandinaviske Naturforskeres 5te Møde S. 528 ff.; Dr. H. H.

*) Bemeldte Kort og Afhandling fulgte vedlagte bemeldte „Festgabe“, og findes derfor ikke altid endnu ved samme.

Beck: „Om Forsteninger i Møens Klint", i Tidsskrift for Naturvidenskab V. 373—375; Bredsdorff „Om Kalksteensbruddet ved Herfølge" i Tidsskrift for Naturvidenskab III. 168—172; Forchhammer „Om Grønsandskilder i Danmark" i dansk Ugeskrift 2den Række 8de Bd. S. 397—401, og „Om Grønsandskilderne i Sjelland" i Arkiv for Pharmaci og teknisk Chemi 1851, 3die og 4de Hefte; Forchhammer: „Den skandinaviske Rullesteensformations Forhold i Danmark", i Forhandlingerne ved de skandinaviske Naturforskeres 3die Møde (1842) S. 81 ff; Bredsdorff: „Om Blaaleer ved Odden", i Tidsskrift for Naturvidenskab 4de Bd. S. 378; N. Hofman-Bang: „Ueber die Herkunft des in Dänemark vorkommenden Gerölles", i Krøyers Naturhistoriske Tidsskrift II. 601—611; Forchhammer: „Om tertiaire og forsteningførende Lag mellem Fredericia og Veile Fjorden", i Krøyers Naturhistoriske Tidsskrift 1ste Bd. S. 209 ff.; Pingel: „Om Diluviet og Alluviet i det nordlige Jylland", i Tidsk. for Naturv. Bd. V. 121—144; J. Steenstrup: „Nogle geologisk-zoologiske Jagttagelser angaaende de yngste Jordbannelser her i Landet", i Oversigt over Vidensk. Selskabs Forhandlinger 1848 S. 1—2 og 71—75, jfr. 63—71; Forchhammer: „Om en stor Vandflod, der har truffet Danmark i en meget gammel Tid", i Dansk Folkekalender for 1844 S. 84—96; N. Juel: „Bidrag til de forskjellige Forstyrrelses-Perioder, som Overfladen af Jyllands nordligste Odde har undergaaet", i Krøyers Naturhistoriske Tidsskrift II. 68—80 og 223—233; Forchhammer: „Om Niveauforandringer og Oversvømmelsesspor paa Slesvigs Vestkyst", i Krøyers Naturhistoriske Tidsskrift II. 192 ff.; Forchhammer: „Om Niveauforandringer, der i den nuværende Jordperiode have fundet Sted ved de danske Kyster", i „Forhandlingar vid det af skandinaviske Naturforskare hållna Möta i Gothenborg 1839"; „Ueber Petrefakten in Holstein", ved Cand. J. G. Rost, i Krøyers Naturhistoriske Tidsskrift II. 303—307; „Neuentdecktes Kalklager im Sachsen-

walde (i Lauenborg)", i Biernatzki's Landesberichte für 1846 S. 324—329, (sammesteds findes ogsaa en Deel mindre væsentlige Afhandlinger anførte, henhørende til Hertugdømmernes geognostiske Literatur.) De Literaturangivelser, som S. 750 og S. 770 ere anførte med Hensyn til Sandflugt, Martørv og Marskdannelserne, og de S. 751 anførte Afhandlinger, som handle om Ahldannelsen, høre ogsaa paa en Maade herhen.

Kjøbenhavns Universitet har et mineralogisk-geognostisk Museum, der staaer under Etatsraad Forchhammers Overbestyrelse, og i sammes Bibliothek findes der baade geognostiske Skrifter og geognostiske Kort. Det kongelige Naturhistoriske Museum har en mineralogisk Afdeling, for hvilken Bibliothekar Oluffen er constitueret Inspekteur.

Om den danske Stat i orographisk Henseende.
(I. S. 135—144).

Den udførligste Oplysning, som Man kan ønske sig i orographisk Henseende, vil erholdes efterhaanden som de S. 733 omtalte Kort, som Generalstaben udgiver, udkomme. Da det imidlertid vil vare meget længe inden disse alle blive færdige, bemærkes her at de vigtigste Høidepunkter findes anførte i Professor Schouws Text til det af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug i Aaret 1838 udgivne, af afdøde Oberst Olsen udarbeidede, lille Kort over Danmark og Slesvig, samt paa det af Videnskabernes Selskab udgivne Generalkort over Danmark og Slesvig (jfr. S. 730), Oberst Olsens S. 730 omtalte Kort over Slesvig, og paa Mansas Kort (jfr. S. 732). — Derimod findes der ikke afsat Høidepunkter paa Matrikelkortene.

Om den danske Stat i hydrographisk Henseende.
(I. S. 145—187).

Al ret detailleret, paalidelig hydrographisk Oplysning savnes for Tiden her i Landet; thi Matrikelkortene tage kun Hensyn til

Vandløb og Indsøer forsaavidt de ligge indenfor den Landsbyes Grændser, der er Kortets Gjenstand, og Videnskabernes Selskabs Originalkorter ere nu for gamle til at kunne give paalidelig Oplysning, da Vandløb og Indsøer betydeligen udtørres selv i et ikke langt Tidsrum. Hvad trykte Skrifter angaaer, da er Gliemanns Geographi og den topographiske Deel af Baggesens: „den danske Stat", de, som indeholde de udførligste Meddelelser. Hvad Jyllands Vandløb angaaer kan jevnføres en Artikel om samme i dansk Folkeblad 1836 Nr. 7; og i 1ste Bind af dansk Ugeskrift (1832) findes S. 543—553 et „Forsøg til en hydrographisk Beskrivelse af Hertugdømmerne Holsteen og Lauenborg med Hensyn til Industriens Tilstand."

Om hvor der er Moser, ville Matrikelkortene kunne give den meest detaillerede Oplysning. Om hvor der er Tørvemoser, indeholde Amtsbeskrivelserne den bedste Underretning; og om de danske Tørvemosers Natur giver Professor Steenstrups geognostisk-geologiske Undersøgelse af Skovmoserne Vidnesdam og Lillemose (et af Videnskabernes Selskab belønnet Priisskrift) Kbhvn 1842, 104 S. in Qvarto, og Chr. Vaupells Afh.: „De nordsjellandske Skovmoser, en botanisk mikroskopisk Undersøgelse af de Plantedele, som danne Tørven", etc. med to Tavler, 1851, 58 S. in Qvarto, den bedste Oplysning.

Om den danske Stat med Hensyn til Jordbundens Frugtbarhed.

A. Ager og Eng.

(I. S. 188—242).

Oplysning om Jordbundens Frugtbarhed, forsaavidt denne lader sig fremstille ved Tal, findes intetsteds saa detailleret som i dette Skrift, i hvilket der navnlig 1ste Bd. S. 31—101 findes for hvert enkelt Sogn angivet hvormange Tdr. Land der i samme i Gjennemsnit gaaer paa en Td. Hartk. Da Matrikelkortene ere forsynede med Taxter for hver

Heder ved Matriklens Udarbeidelse, i A. Bergsøe: om Statsminister Reventlovs Embedsvirksomhed 2den Deel S. 35 ff. Justitsraad Fjelstrup: „Om de jydske Heder og deres Opdyrkning" i Halds Tidsskrift for Landoekonomi, ny Række 13de Bd. (1852) S. 61 ff.

E. Om Kjærstrækningerne.

(I. S. 295—299)

Om hvorledes Man i sin Tid ved Matrikuleringen gik frem med Hensyn til sammes Taxation findes Oplysning i 2den Deel af A. Bergsøes Skrift: Om Geheimestatsminister Reventlovs Embedsvirksomhed S. 56 og 57. Forøvrigt haves ingen anden Oplysning om de jydske Kjærstrækninger end Pastor J. G. Dreyers Meddelelse angaaende Kjærlodders Forbedring ved Opdyrkning eller Udlægning til Eng, i 4de Bind af den nye Række af Halds Tidsskrift for Landoekonomi S. 79—106, og de korte Meddelelser om Kjærjorderne, som findes i nogle af de jydske Amtsbeskrivelser, saasom Thisted Amtsbeskrivelse S. 333 ff., Hjørring Amtsbeskrivelse S. 149 ff., Ringkjøbing Amtsbeskrivelse S. 133, og Aalborg Amtsbeskrivelse S. 79 ff.

Om Havets Beskaffenhed ved den danske Stats Kyster.

(I. S. 299—321).

I de Skrifter og Kort, som Søkort-Arkivet har udgivet, vil en meget detailleret Oplysning erholdes i den heromhandlede Henseende, navnlig om Havets Dybde paa Kysternes forskjellige Punkter. Søkort-Arkivet blev oprettet ved kongelig Resol. af 22de October 1784 under Bestyrelse af Capitain-Lieutenant Paul Løvenørn, (der i Aaret 1826 afgik ved Døden som Viceadmiral), fornemmelig i det Øiemed stedse at forsyne de kongelige Skibe med de bedste Søkort og med nautiske Bøger, samt iøvrigt for at tilveiebringe en complet Kortsamling til Nytte for den kongelige

Tjeneste og det Almindelige (jfr. Budget for 1841 S. 449). Hvad Løvenørn i en lang Periode var for Søkort Arkivet, (der ved kongelig Resolution af 29de Juli 1827 fik en særegen Bygning opført, der ligger ved Siden af Holmens Kirke), har nuværende Viceadmiral Zarthmann senere været for samme. Følgende Arbeider ere i de sidste Decennier udgaaede fra dette Institut: Den danske Lods, en fuldstændig hydrographisk Beskrivelse over alle Statens egne og de den nærmest tilgrændsende fremmede Kyster, Fjorde, Havne, Rheder og Farvande, udg. 1843, med Tillæg og Rettelser til 1845; (en tydsk Oversættelse, betitlet „der dänische Lootse", er udg. i Aarene 1847—1852); Generalkortene Skagerak 1843, Kattegattet 1846, og Sundet og Belterne med den forreste Deel af Østersøen 1848; samt følgende Specialkort: Sundet nord fra, med Isefjorden, udg. 1845, rettet til 1850; Øresund 1842; Kjøbenhavn med Løbene til samme 1840, rettet til 1847; Sundet sydfra med Opgangen til Østersøen 1843, rettet til 1850; Sundet fra Kullen til Stevns 1849; Store Belt (Langelands Beltet med Smaalandene) 1835, rettet til 1848; Store Belt (Samsø Beltet) 1832, rettet til 1848; Lille Belt 1850; Christiansø 1805; Kieler Bugten 1838, rettet til 1845; Neustadt Bugten 1838, rettet til 1845; Helgolands Bugten (Vestkysten fra Elbmundingen til Ringkjøbing Fjord) 1841, rettet til 1846; Binnen Helgoland" 1846; „Die Elbe von Hamburg bis Twielenfleth" 1840. — Hamborgs „Schiffahrts- und Hafen-Deputation" har i Aaret 1837 udgivet et „Karte der Unter-Elbe, og i Aaret 1846 et „Karte der Elbmündungen". Det S. 730 omtalte af Videnskabernes Selskab udgivne Generalkort over Danmark og Slesvig vil i de fleste Tilfælde kunne give det større Publikum den attraaede Oplysning, og spare samme for den Uleilighed at søge den paa de ovennævnte Kort.

Overkrigscommissair J. J. Hjorth har i Aaret 1840 udgivet en „Beskrivelse over Nordsøen tilligemed de den omgivende Kyster, Havne og Farvande", og fra samme Forfatters Haand haves og-

saa en „Beskrivelse over Østersøen og Finske-Bugten tilligemed de samme omgivende Kyster og Havne“ etc., 2den Udgave Kbhvn. 1852. Nævnes kan ogsaa her, at der i Biernatzkis Volksbuch for 1848 findes Oplysning om „Die Strömungen im Meere an der schl. holst. Westküste“ m. a. m. desl., og i samme Forfatters „Volksbuch“ for 1851 en Artikel „von den Wirkungen der Meeresströme auf die schl. holst. Westküste“.

Om den danske Stats klimatiske Forhold.
(I. S. 322—361).

Om de klimatiske Forhold i ældre Tider i Danmark handles i en Afhandling af Prof. J. F. Schouw i Dansk Tidsskrift 1ste Bd. S. 511—552. Den nyere Tids klimatiske Forhold afhandles i Prof. Schouws af Videnskabernes Selskab kronede Priisskrift: „Skildring af Veirligets Tilstand i Danmark, Kbhvn. 1826.“ I de siden Aaret 1842 aarlig udgivne „Oversigter over det kongelige danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger og dets Medlemmers Arbeider“ findes der maanedligen meddeelt Tabeller over Barometer- og Thermometer-Stand, Regn og Snee, og Vindens Retning. Den, der ønsker Oplysning i den omhandlede Henseende for Tidsrummet mellem Schouws Meddelelser og Aaret 1842, maa søge den hos Videnskabernes Selskabs meteorologiske Committee, i hvis lille Arkiv Resultaterne opbevares af Observationerne i den botaniske Have. En udførlig Afhandling af Professor Pedersen over Fugtighedsforholdene i Danmark skal snart kunne ventes udgivet.

Hvad de enkelte Egnes særegne klimatiske Forhold angaaer, da findes der i alle Amtsbeskrivelserne et særligt Afsnit for hvert af de paagjeldende Amters Vedkommende, i hvilket Man dog kun undtagelsesviis træffer paa Meddelelser, der støtte sig paa Observationer. Om Havguserne paa Jyllands Vestkyst findes Oplysning

i Aagaards Beskrivelse over Thy S. 5—6, Schades Beskrivelse over Mors S. 116, Frosts Beskrivelse over Ringkjøbing S. 46, og Nøbskovs Beskrivelse over Thimgaard S. 28, samt i Hjørring Amtsbeskrivelse S. 68, Thisted Amtsbeskrivelse S. 181 og Ribe Amtsbeskrivelse S. 58; og om Skaien findes Meddelelser i Aagaards og Schades nysnævnte Skrifter, og i Dreyers Beskrivelse over Lemvig S. 4, Blichers Topographi over Vium Præstekald S. 43, Olavii Beskrivelse over Skagen S. 393, samt Thisted Amtsbeskrivelse S. 186. Sandflugtscommissair Grooss har i Adlers historisk statistiske Maanedstidende for Ribe Stift S. 105 ff. meddeelt Oplysning om Forholdet mellem de forskjellige Vinde paa Jyllands Vestkyst, og Godseier Hirschfeldt har S. 275 i sin i Aaret 1847 udgivne „Wegeweiser durch die Herzogthümer Schleswig und Holstein" meddeelt hvad Dag Bøgen i 16 forskjellige Aar (i Tidsrummet 1784—1846) er udsprunget i Augustenborg Slotshave. — I Trykkefrihedsselskabets 3 Folkekalendere har Prof. Pedersen meddeelt en Afhandling „Om Veirspaadomme og Mærkedage".

Andet Affnit.

B. Folket.

A. Om Populationsforholdene i den danske Stat.

(1. S. 362—452).

Hvor Oplysning kan findes om Resultaterne af de i Aarene 1769, 1787 og 1801 afholdte Folketællinger er angivet i 4de Bind af Thaarups Statistik S. 236 ff. Resultaterne af den Folketælling, som i Aaret 1834 fandt Sted i Kongeriget, findes i 1ste Hefte af det statistiske Tabelværks ældre Række, der ogsaa indeholder en summarisk Oversigt over Folkemængden i Aaret 1801, og Tabeller over Antallet af Ægtevielser, Fødsler og Dødsfald i Kongeriget fra 1801—1833; og Resultatet af den Folketælling,

som i Aaret 1835 fandt Sted i Hertugd. Slesvig og Holsteen, findes i de af det daværende Rentekammer i Aaret 1836 udgivne „Tabellen über die in den Herzogthümern Schleswig und Holstein am 1sten Februar 1835 vorgenommene Volkszählung“ *). Resultaterne af Folketællingerne i Aarene 1840 og 1845 findes, tilligemed Tabeller over Ægteskaber, Fødsler og Dødsfald i Aarene 1834—1839 og 1840—1844, i 6te og 10de Hefter af Tabelværkets ældre Række for Kongerigets Vedkommende, og i 1ste og 2det Hefte af „Statistisches Tabellen-Werk“ for de 3 Hertugdømmers Vedkommende. Resultaterne af Folketællingen i 1850, der kun havde Kongeriget til Gjenstand, findes i 1ste Bind af Tabelværkets nye Række, (det første Tabelværksarbeide, som det statistiske Bureau udgav efter ifølge kgl. Resol. af 1ste Decbr. 1849 at være traadt i Virksomhed den 1ste Jan. 1850) tilligemed Tabeller over Ægteskaber, Fødsler og Dødsfald for Qvinqvenniet 1845 - 1849. Folkemængden i Hertugdømmet Slesvigs Sogne, der ikke kan sees i det statistiske Tabelværk, findes angivet i Pastor Dr. Jensens S. 728 omtalte „Kirchliche Statistik“.

Over Materierne om Fødsler og Dødsfald haves fra den nyere Tid flere større og mindre Afhandlinger, nemlig: Prof. Kayser „Om Fødselsforholdene i Danmark“, i Medic. Selsk. Skr. Ny Række 1ste Bind S. 172 ff.; Prof. David: „Om Antallet af Dødsfødsler i Danmark“, i 3die Aargang af Davids Fædrelandet Nr. 143; Prof. Kayser: „Om Hyppighed og Tilvæxt af uægte Fødsler i Danmark i Tidsrummet 1830—1844“ i dansk Tidsskrift 1ste Bind S. 105—131, (jfr. en Afhandling „om Mængden af uægte Fødsler i Danmark“ i Fædrelandet 3die Aargang, 1837, S. 852—860); Prof. Fenger „Om Dødelighedsforholdene i Danmark“, i Medic. Selsk. Skr. Ny Række 1ste Bind S. 3 ff.; Prof.

*) Antallet paa Fødsler og Dødsfald i Hertugdømmerne i Aarene 1801—1822 findes anført i Falcks Staatsbürg. Magazin, see Registret til de 10 første Bind S. 16.

Kayser: „Om Maanedernes og Aarstidernes Indflydelse paa Dødeligheden" ibid. S. 72 ff.; jfr. to smaa Afhandlinger af Prof. David i Fædrelandet 1ste Aargang (1835) S. 61 ff. jfr. S. 113 ff., og i danſk Ugeſkrift 1ſte Bind, S. 205 ff.)

Gjennemsnitslevetiden for den Klasse af Befolkningen, der gjør Brug af Livsforsikkringsselskabet, kan sees i Rigsdagstidenden 1851—1852 Anhang B. S. 1053. En Afhandling over Dødeligheden og Livsvarigheden i Hertgd. Slesvig og Holsteen findes S. 177—202 i Biernatzki's Schlesw. Holst. Lauenb. Landesberichte for 1846.

B. Om Befolkningens Afstamning.

(I. S. 452—464).

Om Befolkningens Afstamning findes Oplysning meddeelt i Prof. N. M. Petersens Sagnhistorie (1ste Deel af hans „Danmarks Historie i Hedenold"); Insp. Worsaa: „Danmarks Oldtid"; Prof. Chr. Molbech „Fortællinger og Skildringer af den danske Historie" 1ste Deel, jfr. Fortalen til samme Forfatters danske Ordbog; Prof. Bredsdorffs Afhandling „Er der historisk Grund til at antage at Nørre-Jylland har været befolket af to forskjellige Folkestammer", i Blandinger fra Sorø 8de Hefte S. 16—26; Prof. G. Hanssen „Die Herz. Schlesw. und Holstein nach den nationellen Elementen der Bevölkerung" i Bülau's Neue Jahrbücher der Geschichte und Politik, Juli 1843; Prof. P. C. D. Paulsen: „Ueber Volksthümlichkeit und Staatsrecht des Herzogthums Schleswig", Kiel 1832, (recenseert af Conferentsraad Werlauf i Maanedsskrift for Literatur 9de Bind S. 160 ff.); og Falcks Privatret 1ste Deel S. 75 ff.

Om de jydske Natmændsfolk eller Tatere handles i Prof. Dorphs i Aaret 1837 udgivne Skrift „De jydske Zigeunere og en rotvelsk Ordbog" (jfr. den lærde og sagkyndige Recension af dette Skrift i Maanedskrift for Literatur 18de Bind S. 1 ff.) I Fædrelandets 4de Aargang, 1837, Nr. 159, og i Dansk Folke-

blads 7de Aargang S. 109 ff. findes ogsaa tvende smaa Afhandlinger om dette eiendommelige Folkefærd.

C. Om Befolkningens Sprog.

(I. S. 464–484).

Om det danske Sprogs Oprindelse handles i Fortalen til Prof. Molbechs danske Ordbog (jfr. samme Forfatters danske Dialekt Lexikon); Prof. N. M. Petersens Priisskrift „Det danske, norske og svenske Sprogs Historie under deres Udvikling af Stamsproget", 1ste Deel; samme Forfatters lærde Afhandling „Om Modersmaalet, Indbydelsesskrift til Universitetsfesten 6te Octbr. 1852"; Professor Christian Paulsens „Bidrag til Sprogets Historie paa den tydske Halvø, fornemmelig den søndre Deel", i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed 1ste Bind S. 261 ff.; Worsaa's Afhandling „Dannevirke" i 5te Hefte af de af Professor Krieger udgivne antislesvigholsteenske Fragmenter; Prof. C. F. Allen's Afhandling „Om Sprog og Folke-Eiendommelighed i Hert. Slesvig med et koloreret Sprogkort, Kjøbenhavn 1848 (ogsaa som 8de Hefte af antislesv. holst. Fragmenter); og Werlaufs og Outzens 1819 udgivne Priisskrifter over det danske Sprogs Historie i Sønderjylland. Om Overgangen fra dansk til tydsk Sprog i Hertugdømmet Slesvig findes, foruden i flere af de ovenanførte Skrifter, ogsaa Meddelelser i Prof. Molbechs Afhandling „Om Slesvigs historiske Forhold" i Nyt hist. Tidsskrift 1ste Bd. S. 354 ff., 370 ff. og 417. En hurtig Oversigt over hvor der tales dansk, og hvor Sproget er blandet eller tydsk, erholdes af det af Dannevirkes Redacteur P. Chr. Koch i Aaret 1839 udgivne „Udkast til et Sprogkort over Hertugdømmet Slesvig", og af Prof. Chr. Paulsens af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug i Aaret

---

*) En tredie Behandling af bemeldte Priisopgave, af Pastor C. E. Kruse, findes i Kieler Blätter 1de Bd. S. 343 ff.

1837 udgivne lille Skrift „Det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvig". Den, der vil have detailleret Underretning om hvor Almuesproget og Kirke- og Skolesproget i Aaret 1840 var dansk, og hvor det var tydsk, vil finde den ved at eftersee hvad der ved de enkelte Sogne er anført i Pastor Dr. Jensens „Kirchliche Statistik des Herzogth. Schleswig", hvis Forfatter ikke kan beskyldes for Partiskhed. I Indledningen til dette fortrinlige Værk findes ogsaa S. 19—31 en Udsigt over Sprogforholdene i Hertugdømmet Slesvig. Prof. Schouws Undersøgelse „Hvorvidt kan det med Rette siges at Intelligentsens Sprog hos Slesvigerne udelukkende er tydsk", i dansk Ugeskrift 2den Række 4de Bd. S. 49—61, bør heller ikke her lades uomtalt.

I Aftenbladet findes i Slutningen af Septbr. og Begyndelsen af Octbr. 1847 en Række af Artikler betitlede „Over Sprogforholdene i Hertugdømmet Slesvig", hvilke indeholde Oplysning om hvor Sproget i Kirke og Skole da var dansk, og hvor tydsk.

Hvad det frisiske Sprog betræffer, da haves et „Glossarium der friesischen Sprache", af N. Outzen, udgivet efter Forfatterens Død af Engelstoft og Molbech 1837 in Qvarto.

D. Om Befolkningens Religionsbekjendelse.

(I. S. 484—496).

Første Deel af H. Ussings Værk: „Kirkeforfatningen i de danske Stater", og Statsminister Ørsteds Bemærkninger i 2det Bd. af hans „Haandbog" til § 1—7 i 8de Cap. 1ste Bd. af Hurtigkarls Privatret, bør ikke lades unævnte her, skjøndt samme ere ældre Arbeider (jfr. Thaarup Statistik III. § 392). Hertil bør føies: Prof. Rosenvinges Grundrids af den danske Kirkeret 1ste Deel S. 54—65, og en udførlig Afhandling i dansk Folkeblad 5te Aargang S. 229—243 „om fremmede Religionsbekjenderes borgerlige Stilling i Danmark".

Om de forskjellige Religionsbekjenderes Stilling i Hertugdøm-

merne findes udførlig Meddelelse i Falcks Privatret III. 753 ff. IV. 156 ff, og i Prof. Chr. Paulsens Privatret S. 31 ff., samt for Slesvigs Vedkommende i Pastor Jensens „Kirchliche Statistik“ S. 14 ff.

Specielt om Jødernes borgerlige Stilling handles i Pastor Cohens Skrift: „De mosaiske Troesbekjenderes Stilling i Danmark forhen og nu, historisk fremstillet i et Tidsløb af næsten 200 Aar, tilligemed alle Lovsteder og offentlige Foranstaltninger dem angaaende, som ere udkomne fra 1651—1836, Odense 1837“, og i Fr. Barfods Afhandling „Jøderne i Danmark“, i Tidsskriftet Brage og Idun III. 212—318, samt i en Afhandling „Om Jødernes borgerlige Stilling i Hertugdømmerne“ i Dansk Folkeblad 5te Aarg. S. 221- 226. Underretning om de fremmede Religionsbekjenderes Antal i Kongeriget og Hertugd. findes i de S. 756 nævnte Tabelværks-Hefter, som meddele Resultaterne af Folketællingerne i 1840, 1845 og 1850.

E. Om Bygningsmaade, Levemaade og Klædedragt.

(I. S. 496—514).

Bygningsmaaden. Detaillerede Meddelelser om den fremherskende Bygningmaade i forskjellige af Kongerigets Egne findes i de S. 720 ff. nævnte topographiske Skrifter, navnlig i Frederiksborg Amtsbeskrivelse S. 35, Præstø Amtsbeskrivelse S. 26, Hjørring Amtsbeskrivelse S. 11, Ringkjøbing Amtsbeskrivelse S. 275 og Ribe Amtsbeskrivelse S. 220. — „Om de danske Kirkers Bygning“, handler et lille i Aaret 1850 udgivet Skrift af Dr. theol. Pastor Vilhelm Rothe. I en udførlig Artikel af Prof. Høyeni dansk Ugeskrift I. 82 og 133, og en anden af Kammerraad Lassen i Historisk Tidsskrift, om Frederiksborg Slot, og i en Artikel af Professor Høyen i dansk Ugeskrift *VIII.* S. 73 om den nye Universitetsbygning, og i en Artikel af

samme Forfatter om Vesterwig Kloster Kirke, og en anden af Pastor Sorterup om Biernede Kirke begge i Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1840—41, samt i en Artikel om Ribe Domkirke af Prof. Høyen i Dansk Ugeskr. 2den Række II. Nr. 28, og en anden af Prof. Molbech om Spøttrup Gaard i Historisk Tidsskrift I. Side 205, findes Adskilligt til dette Afsnit Henhørende. Detail-Bemærkninger om Bygningsmaaden i forskjellige af Holsteens Landdistrikter findes i Indledningen til Schröders Topographi Side 17 ff., jfr. for begge Hertugdømmernes Vedkommende i saa Henseende Professor Hanssens Afhandl. i Bülau's Neue Jahrbücher der Geschichte und Politik Juli 1843, samt Reventlow & Warnstedts „Beiträge zur land- und forstwirthsch. Statistik", der indeholder 6 Afbildninger af Bøndergaarde i forskjellige Egne af Hertugd. med tilhørende Grundplaner. Om Kirkernes Bygningsmaade i Hertugd. Slesvig handles S. 67—72 i 1ste Bind af Jensens „Kirchliche Statistik", og om Kirkernes Bygningsmaade i Holsteen S. 10—13 i Lübkerts „Kirchliche Statistik".

Levemaade og Klædedragt høre til de Forhold, der i Tidens Løb undergaa megen Forandring. Af Meddelelser fra den nyere Tid om samme vides for Kongerigets Vedkommende ingen andre end de kortfattede Notitser, som findes herom i nogle af Amtsbeskrivelserne, og i Hist. Tidsskr. I. 165, II. 259. For Slesvigs Vedkommende indeholder Prof. Allens S. 758 nævnte Afhandling en Deel Meddelelser herom, og dette gjelder for Holsteens Vedkommende ogsaa om Reventlows & Warnstedts ofte omtalte „Beiträge zur land- und forstwirthschaftlichen Statistik". Jfr. for Frisernes Vedkommende Clement's i Aaret 1845 i Kiel udgivne lille Skrift „Lebens- und Leidengeschichte der Friesen."

F. Om National Charakteren.

(I. S. 514—526).

Ytringer om Nationalcharakteren findes, forsaavidt Kongeri-

gets Beboere betræffer, i Dansk Ugeskrift 2den Række 4de Bd. S. 105 ff., og i Dansk Folkeblad 9de Aargang Nr. 5 og 6; samt forsaavidt Hertugdømmernes Befolkning betræffer i Indledningerne til Schrøders S. 718 omtalte Topographier, i Prof. Hanssens S. 757 omtalte Afhandling i Bülau's Tidsskrift, og i Professor Allens S. 758 omtalte Afh., og især i Reventlow & Warnstedts „Beiträge zur land und forstwirhschaftlichen Statistik".

G. Om de forskjellige Stænder i Almindelighed, og Adelsstanden i Særdeleshed.

(I. S. 526—563).

Den danske Adel har ingen Rettigheder længere som saadan, og existerer saaledes egentlig ikke længere som Stand. Den nøiagtigste Underretning vor Literatur har at fremvise om hvo der er adelig er den, der findes i dette Skrift. Den, som skulde ville revidere Noget af hvad der her i saa Henseende er anført, maa henvende sig til Lehnscontoiret under Justitsministeriet, i hvilket de originale Patenter opbevares. Adels-Lexikonnet er en gammel Bog af ringe videnskabelig Værdi.

Om Adelens Rettigheder i Hertugdømmerne handles i Falcks Privatret IV. 232 ff., og i Paulsens Privatret S. 22—28.

Anden Hovedafdeling.

Om den danske Stats Cultur.

Om Landboforholdene, eller om Huse, Bøndergaarde og Herregaarde.

(II. S. 5—138).

Hvormange Selveier-Huse og andre Huse der findes i hvert Sogn, Herred, Amt og Provinds med 1 Td. til 2 Skpr. Hartkorn, 2 Skpr. til 1 Fdkr. og med under 1 Fdkr. kan nu sees i det i

Aaret 1852 udgivne 5te Bind af den nye Række af det Statistiske Tabelværk; og i det 6te Bind af samme Værk kan det sees hvormange Arvefæste- Fæste- Leie- og Tyendehuse der hører til hver enkelt Gaard paa over 12 Tdr. Hartkorn. (Det andet Tabelværkshefte af den ældre Række giver Oplysning om de jordløse og de med Jord forsynede Selveier-, Arvefæste-, Fæste- og Leie-Huses Antal i Aaret 1835, paa hvilken Tid den ældre Matrikel var gjeldende). I det nysnævnte 5te Bind findes ligeledes Oplysning om hvormange Selveier- og Fæstegaarde af Klasserne 12—8, 8—4, 4—2, og 2—1 Tønder Hartkorn der findes i hvert Sogn, Herred, og Amt; og i det nysnævnte 6te Bind findes Underretning om hvormange Fæste- og Arvefæstegaarde der høre til hver enkelt Gaard paa 12 Tdr. Hartkorn. Hvormange Fæstegaarde der i Aaret 1835 var i hvert Sogn kan sees i det andet af de ældre Tabelværkshefter. En tabellarisk-statistisk Fremstilling af alle de større Landeiendommes Forhold, (og til de større Landeiendomme henregnes enhver Gaard, der har 12 Tdr. Hartkorn eller derover drevet under selve Gaarden), findes i det i Aaret 1852 udgivne 6te Bind af det statistiske Tabelværk, hvor ogsaa de nærværende Eiere findes anførte. Eet og andet til Oplysning om forskjellige af de saakaldte „Herregaardes" Forhold findes i den af Professor Tyge Becker forfattede Text til de i Aarene 1844—1852 i 6 Bind udgivne Prospekter af danske Herregaarde.

Om Kjøbstadjorderne findes detaillerede Oplysninger i det 5te Bind af det statistiske Tabelværks nye Række. Den, der ønsker Detail-Oplysning om en Eiendoms Hartkorns-Forhold, maa søge den gjennem det paagjeldende Sogneforstanderskab og ikke gjennem Matriklen eller Amtstuen. Matriklen veed ikke hvo der eier en Gaard, om den er i Fæste eller Selveiendom, om hvormeget af en Eiendoms Hartkorn der drives under selve Gaarden, om dennes Jorder ere bortforpagtede eller ikke o. a. desl., men indeholder blot Oplysning om Areal, Bonitet og Hartkorn for enhver Lod, der har Nummer

i dens Bøger; og Amtstuerne kunne ikkun give Oplysning om den Deel af en Eiendom, der ligger i Amtstuedistriktet, men ikke om den muligen udenfor samme liggende Deel, og kjende ikke noget til Fæstejordens Forhold, og have ofte Eiendomme fra hvilke der er skilt Stykker med deres tidligere Hartkorn i deres Bøger, fordi Skjøde ikke er udstedt eller af anden Grund. Revisionscontoirerne see blot paa Distrikternes Totalsummer, og al Sammenlægning og Udparcellering er dem ligegyldig, og de Bilag, der følge med Regnskaberne over de enkelte Eiendommes Hartkorn, afskrives derfor ofte det ene Aar efter det andet af Vedkommende, uden at det mindste Hensyn tages til de Forandringer, der ere foregaaede. Om Majoratgodserne erholder Man bedst Oplysning i Lehnscontoiret under Justitsministeriet.

I de i Aaret 1852 udgivne „Meddelelser fra det statistiske Bureau 1ste Samling“ findes Oplysning om Hoveriafløsningens Gang i den nyere Tid, om i hvilken Grad de Eiendomme, der have Fæstegods, ere behæftede med Prioriteter, om Salg af Fæstegods i Aarene 1845—1849, o. a. desl.

Om Kongerigets Landboforhold handles vel i et ikke ringe Antal Brochurer, der i de senere Decennier have seet Dagens Lys, men disse Smaaskrifter ere alle af nationaloekonomisk-politisk Indhold, og burde saaledes ikke anføres her, selv om de Forhold, de angaa, ikke saa væsenlig vare forandrede som Tilfældet er. Nævnes bør her dog de i Aarene 1850 og 1851 i 3 Hefter udgivne „Forslag til Landbo Reformer af Etatsraad Bang, forelagte Landbocommissionen, med Landbocommissionens Betænkninger“.

Om Landboforholdene i Hertugdømmerne, der ikke i de senere Aar have undergaaet saadanne betydelige Forandringer, som de for hvilke de danske Landboforhold have været Gjenstand, og om hvilke Oplysning derfor kan erholdes i Skrifter, der ikke tilhøre den nyeste Tid, vil Underretning findes i: Professor Chr. Paulsens Privatret Side 50—75, 166 og 360—367;

Falcks Privatret I. § 20 (om de adelige Godser); Indledningen til Schröders Topographie des Herzogthums Schleswig S. 15—20; Prof. Hanssens Hist. stat. Beschr. des Amts Bordesholm; samme Forfatters Hist. stat. Darstellung der Insel Fehmern S. 183—194 (om „die Geschlossenheit der Hufen"), og Falcks Staatb. Mag. I. 561 ff., III. 79 ff. og 504 ff. VI. 227, (om Forskjel mellem Selveier- og Fæstegaarde og om de Kongelige Fæstegaardes Overgang til Eiendom). I Schröders Topographier over Slesvig og Holsteen findes en lille Beskrivelse af alle de adelige Godser, og i Prof. Ravits „Staatshandbuch auf das Jahr 1849" findes alle de adelige Godser, Cancelligodser etc. etc. nævnte med deres Eier, Steuerareal og Steuerwerth tilligemed de fra de større Godser abskilte „Meierhöfe". De af Etatsraad Trap aarligen udgivne Statskalendere indeholde ogsaa Oplysning i saa Henseende.

Om Agerdyrkningen.

(II. S. 139—191.)

Om Agerdyrkningsmaaden i Kongerigets forskjellige Egne, og om hvad Kornsorter, der fornemmelig dyrkes i samme, findes udførlig (men nu noget forældet) Oplysning i Amtsbeskrivelserne, hvis Udgivelse af Landhuusholdningsselskabet fornemmelig havde disse Forholds Belysning til Gjenstand.

Om Agerdyrkningsmaaden i Hertugdømmerne findes Oplysning i G. F. Dittmann's i 3 Bd. i Aaret 1828 udgivne Haandbog: „Der schlesw. holst. Landwirthschaft"; i samme Forfatters Afhandling „Unser vaterländischer Ackerbau seit Anfang dieses Jahrhundert"; i Biernatzki's Volksbuch für 1844 S. 197 ff.; i Lütgens „Charakteristik der Bauernwirthschaften in Schleswig und Holstein", Hamburg 1847 Folio; i Prof. G. Hanssens Afhandling i Rau's Arkiv der pol. Oekonomie, 6te Bd. 177 ff.; og

forsaavidt de enkelte Egnes Eiendommeligheder betræffer, især i Reventlow og Warnstedts „Beiträge zur land- und forstwirthschaftliche Statistik der Herzogthümer Schleswig und Holstein, Altona 1847", (see især S. 245). I sidstnævnte Skrift findes ogsaa Oplysning om Størrelsen af Kornproduktionen i de forskjellige Egne af Hertugdømmerne. Det 5te Hefte af det statistiske Tabelværks ældre Række indeholder vel ogsaa for Kongerigets Vedkommende Størrelsen af Udsæden i Aaret 1838, og Oplysning om de sædvanlige Fold i de forskjellige Sogne, men denne Meddelelse, der vel aldrig har været ret paalidelig, er nu forældet.

Hvad Landeiendommenes Priis i Kongeriget betræffer, da findes Oplysning herom i de i Aaret 1852 udgivne Meddelelser fra det statistiske Bureau, 1ste Samling. Sammesteds findes ogsaa Oplysning om Kapitelstarterne eller Kornpriserne i Kongerigets forskjellige Egne i de senere Decennier. Kundskab om Markedspriserne paa Korn i Tidsrummet 1815—1846 incl. erholdes i et af Mægler Hoskjær i Aaret 1847 udgivet „Kort over de maanedlige Korn-Gjennemsnitspriser paa Kjøbenhavns Børs i et Tidsrum af 32 Aar, fra 1815 til Udgangen af 1846, samt Korn-Udførselen fra 1820 til 1845."

Om Havedyrkningen.

(II. S. 191—196.)

Thaarups „Materialier til den danske Stats Havekulturs Statistik", 1ste Halvdeel (2den Halvdeel er ikke udkommet), Kbhvn. 1844, indeholder Eet og Andet til Oplysning om Havedyrkningens Tilstand i Danmark. Ogsaa i nogle af Amtsbeskrivelserne findes Meddelelser herom. Hvorvidt en Plante dyrkes i de danske Haver eller ikke, og om hvorledes den dyrkes sammesteds, vil Underretning kunne findes i den i Aarene 1835—1843 udgivne „Have-Tidende"; jfr. Have-Avis udg. af Kjærbølling 1844—1846, og Bentziens Have-Arkiv 1848, og Havetidende 1849 til Nutiden.

Om Skovdyrkningen.

(II. S. 197—240.)

Vor forststatistiske Literatur er mærkeligen mager. Om hvormange Tdr. Land Fredskov der omtrentligen findes i hvert Sogn give Tabellerne S. 31—102 i 1ste Deel af dette Værk Underretning. Oplysning om hvormeget Skov, der hører til en Deel af Landets større Eiendomme, findes i Amtsbeskrivelserne. — En Deel Underretning om de kongelige Skoves Areal og Beskaffenhed findes i Indledningen til 2det Hefte af det statistiske Tabelværks ældre Række. Til Oplysning om Udbyttet af de kongelige Skove i Nordsjelland har Jagtjunker Hennings i Aaret 1842 udgivet nogle Tabeller: „Forst-Rente-Beregning for Tidsrummet fra 1828-29 til 1840-41 for begge Nordsjellands Overførster-Districter"; (jvfr. en skarp Kritik over disse Tabeller af Forstdocent, Prof. Hansen i Berl. Tid. for 1842). Thaarups i Aaret 1842 udgivne lille Forst og Jagtstatistik er et saa maadeligt Arbeide, at det knap er værd at nævne.

Om Skovene i Hertugdømmerne findes værdifulde Meddelelser i Reventlow og Warnstedts i Aaret 1847 udgivne „Beiträge zur land- und forstwirthschaftliche Statistik der Herzogthümer Schleswig und Holstein".

Om Qvægavlen.

(II. S. 240—283.)

Medens der i den nyere Tid næsten Intet er skrevet om vor øvrige Qvægavl, har vor Hesteavls Tilstand været Gjenstand for megen Drøftelse, hvilket for en væsenlig Deel skyldes den i denne Retning særlig sagkyndige Generalkrigscommissair Dr. J. W. Neergaard. Af denne Literatur, der meest er polemisk og dreiende sig om det Frederiksborgske Stutteries Bestyrelse og om Spørgsmaalene, om Fuldblod eller vore indenlandske Racer ere at foretrække, og om hvad Indflydelse Bestræbelserne for Fuldblods Ind-

førelse have havt, fremhæves som Arbeider af større Omfang og vedvarende Værdi: Generalkrigscommissair Neergaards Skrift „Hesteavlen i Danmark, dens forbums Ypperlighed, Aarsagerne til dens Aftagelse og Midlerne til dens Opkomst", Kbhvn. 1827; Indledningen S. 1—40 til samme Forfatters i Aaret 1837 udgivne Skrift: „Læren om Hestens Exterieur"; hans i Aaret 1842 udgivne Skrift „Danmarks forqvaklede Hestevæsen i Almindelighed, det kongelige Fuldblodsstutteries maadelige Forfatning og det gamle Frederiksborgske Stutteries Opløsning i Særdeleshed", og hans i Aaret 1851 udgivne Skrift: „Hesteavlens sørgelige Forfald i Danmark i det sidste halve Aarhundrede, Aarsagerne dertil og Midlerne til sammes Gjenoprettelse." Om hele den mangeaarige Strid om Fuldblods og Væddeløbs Betydning vil den, der specielt maatte interessere sig for samme, finde Oplysning i de i Erslews Lit.-Lexik. 2den D. S. 436 ff. anførte Smaaskrifter, samt i H. Bjelke's lille Skrift: „Ueber Wetrennen mit Berücksichtigung der dafür im Schleswig und Holstein geschehenen Schritte", Hamburg 1830; i Michelsens Skrift „Om Væddeløbene ved Augustenborg og om Stutteriet sammesteds", Kbhvn. 1830; i en Afhandling af Hertugen af Augustenborg „Om Aarsagerne til den danske Hesteavls Aftagen rc." i Maanedsskrift for Hesteavl og Hesteholb I. S. 246—296, jvfr. Maanedsskrift for Literatur X. 751 ff.; i Neergaards Smaaskrifter: „Forsøg til at bestemme, hvorvidt den engelske Fuldblodshest og Hestevæddeløb ere hensigtsmæssige til Hesteavlens Forbedring og Forædling i Danmark", Kbhvn. 1830, og „Et Par Ord om Danmarks Hesteavl, tildeels med Hensyn til Fuldblodshesten, Hestevæddeløb og Trainering", Kbhvn. 1832, samt i Afhandlingen: „Om Hesteavl, Fuldblod og Væddeløb", i Dansk Ugeskrift I. S. 444—451.

Et og Andet til Oplysning om vor Qvægavls lokale Forhold findes saavel i Amtsbeskrivelserne som i Beretningerne om Landmandsmøderne. En Commission blev nedsat ved kgl. Resol. af

19de Januar 1851 til at afgive Betænkning om Huusdyravlens, navnlig Hesteavlens nærværende Tilstand m. m. Jvfr. de udførlige Motiver til Lov om Foranstaltninger til Huusdyravlens Fremme, Dep. Tid. 1852 S. 56 ff.

Om Qvægavlen i Hertugdømmernes forskjellige Egne findes værdifulde Talangivelser *) og andre Meddelelser i Reventlow og Warnstedts: „Beiträge zur land- und forstwirthschaftlichen Statistik" (med 12 Afbildninger af Hornqvæg, 3 af Heste og 3 af Faar), Altona 1847 (see især S. 245).

Om Fiskeriet.

(II. S. 287—300.)

Om Fiskeriernes Tilstand i den danske Stat har Dr. Henrik Krøyer leveret gode Oplysninger i hans „Beretning om Fiskerierne paa de danske Øers Kyster og Hertugdømmernes Østkyster" i Ursins „Dansk Almeenlæsning" 1836 S. 17 ff.; og i „Beretning om Fiskerierne paa Jyllands Kyster, i Liimfjorden og paa Hertugdømmernes Vestkyst", ibidem S. 62 ff. En udførlig Beskrivelse af de ved de danske Kyster levende Fiske har han leveret i hans store lærde Værk: „Danmarks Fiske" (begyndt 1838, og ikke ganske sluttet endnu). — Om Fiskeriets Tilstand i Randers Fjord haves en af Byfoged Neckelmann S. 724 omtalt, i Aaret 1833 udgivet Skildring; og om de danske Østersbanker haves et af Dr. H. Krøyer i Aaret 1837 udgivet Skrift.

Om Marsviinsfangsten handler en vel skrevet Afhandling i Nyt Archiv for Søvæsen 1846 S. 27 ff., jvfr. en Artikel i Kjøbenhavns Skilderi for 1829 S. 1152, og Odense Amtsbeskrivelse S. 436 ff.

---

*) De i det 5te Hefte af det statistiske Tabelværks ældre Række indeholdte Oplysninger om hvert enkelt Sogns Kreaturhold i Kongeriget i Aaret 1838 vare allerede i sin Tid Gjenstand for Mistro med Hensyn til Paalideligheden, og ere nu forældede.

Om Frembringelse af mineralske Raastoffer.
(II. S. 302—310.)

Prof. Forchhammers Afhandling: „Om Danmarks tekniske vigtigste Mineralprodukter" i Qvartals-Beretninger fra Industriforeningen i Kjøbenhavn, 8de Aargang 2det Hefte og ff., bør her først og fremmest anføres. Om Martørven haves to værdifulde Afhandlinger af Forchhammer og Steenstrup i Krøyers Naturh. Tidsskr. II. 495, og 519, jfr. Tidsskrift for Naturvidenskaben 5te Bd. 137 og 308; om Steenkulslagene paa Bornholm, see Forchhammer's Meddelelser i Vid. Selsk. naturv. Afh. VII. 1—64, og Bornholms Amtsbeskrivelse S. 235 ff.; om Kalksteensbruddet ved Herfølge, Tidsskrift for Naturv. III. 168; om Saltkogeriet paa Jyllands Vestkyst, Adlers Historisk statistisk Maanedstidende for Ribe Stift 1838 S. 9 ff., og om Salinen i Oldeslohe, Budget for 1841 S. 12 ff.

Om Industrien eller om raae Stoffers Forædling.
(II. S. 311—474.)

Om den danske Stats Industri i Almindelighed handles i: „Udsigt over Udstillingen af endeel indenlandske Industri-Produkter i August og September 1836", Kjøbenhavn 1837; Beretning om Industri-Udstillingen i 1840, i Industriforeningens Qvartals-Beretninger 2det Bd. S. 137; „Udsigt over den af Industriforeningen foranstaltede Udstilling i August og September 1844", Kbhvn. 1845; 1ste Deel af Viggo Rothes i Aaret 1843 udgivne Skrift „Danmarks industrielle Forhold, betragtede nærmest med Hensyn til Spørgsmaalet om Afslutning af Told- og Handelsforeninger med Nabostaterne"; Fabrikdirekteur O. J. Rawerts i Aaret 1849 udgivne, 818 Sider udgjørende Værk: „Kongeriget Danmarks industrielle Forhold fra de ældste Tider indtil Begyndelsen af 1848"; „Bericht über die vom Altonaer Industrieverein veranstaltete Gewerbeausstellung für die Herzogthümer Schleswig, Holstein und

Lauenburg", 1847; og de i den Berlingske Tidende for 1852 Nr. 186 ff., og i Fædrelandet og Dagbladet for 1852 i Septbr. og Octbr. indrykkede Bedømmelser af de paa Industri-Udstillingen i Efteraaret 1852 fremlagte Gjenstande. Om den Grad, i hvilken Vævning, Kalkbrænden, Teglbrænden, Pottemageri, Garveri, Feldberederi, Møllebrift af forskjellig Art (saasom Oliemøller, Papirmøller ꝛc. ꝛc.), Udbinden og Træskoforarbeiden blev drevet i Kongeriget i Aaret 1838, findes god Underretning i det 5te Hefte af det stat. Tabelværks ældre Række, see navnlig S. XVI—XIX.

Siden Aaret 1824 er der ifølge General-Toldkammer Circulaire af 21de Juni 1823 aarlig til Regjeringen, (i de senere Aar til Indenrigsministeriet), af Øvrighedspersonerne i Landets forskjellige Egne blevet indsendt udfyldte Schemata til Oplysning om Fabrik- og Industrianlægene i Kongeriget *); men ligesom de herved erholdte Oplysninger stedse have savnet Kredit, saaledes har man ogsaa ladet dem henligge som raat Materiale, og der har derfor i længere Tid været Tale om at afskaffe disse Indberetninger, der foraarsage Vedkommende en Deel Ulejlighed, uden at være til Nytte. Autoriteterne i Hertugdømmerne maa ligeledes ifølge Circulair-Verfügung af 21de Novbr. 1809 og 7de Juli 1823 aarlig meddele Indberetning om Fabrik- og Manufakturvæsenets Tilstand sammestedes, og saalænge den slesvig-holsteenske Regjering bestod lod den en aarlig Oversigt udarbeide, hvilken den indsendte til General-Toldkammeret tilligemed en Afskrift af Indberetningerne. Resultaterne af disse Indberetninger, (der ikke omfatte Altona, for hvis Vedkommende særlig Indberetning indgives), findes trykte for Aarene 1840 og 1841 i Falcks Arkiv 1ste Aargang 379 ff. og 2den Aargang S. 132 ff. og 725 ff.; og paa slige Indberetninger

*) Schemataerne have Rubrikker for Eierens Navn, for hvormange Fabrikarbeidere, og hvormange Dagleiere der sysselsættes, Fabrikatets Mængde, Mængden af det forbrugte indenlandske raa Materiale, af det udenlandske raa Materiale, og de brugte Maskiners Antal.

hvile de Oplysninger, der indeholdes i det i Aaret 1835 udgivne Skrift: „Statistik des Handels der Schiffarth und Industri in den Herz. Schleswig und Holstein. Extract af dem for Aaret 1846 findes i Boolsens Centralblatt I. 256—265.

Om Antallet paa dem, som i Kongeriget og Hertugdømmerne drive de forskjellige Industrigrene, og paa deres Medhjelpere, findes Oplysning i Tabellerne over de Næringsdrivende i de S. 756 anførte Tabelværksarbeider, som indeholde Resultaterne af de senere Folketællinger.

A. **Huusflid.** **Om Linnedvævning** handles i Rawerts: „Beretning om Linnedvæveriets, fornemmelig Linnedhuusflidens nuværende Tilstand i de danske Provindser“ Kbhvn. 1844; i forskjellige smaae Afhandlinger af Steen Steensen Blicher i Halds Tidsskrift for Landoekonomi 3die og 5te Bd., og i 1ste Bind af den nye Række af samme; samt i Odense Amtsbeskr. S. 381 (om Huusfliden paa Sletten). — Om Uldbindingen i Jylland, see Folkeblad 5te Aargang S. 99, Industriforeningens Qvartalsberetninger 5te Aargang S. 175, Viborg Amtsbeskrivelse S. 155—170, Ringkjøbing Amtsbeskrivelse S. 226 ff., og Historisk Tidsskrift 1ste Hefte S. 174 ff. — Om Træskofabrikationen i Jylland findes udførlig Oplysning i Skanderborg Amtsbeskrivelse S. 682—704. Om de sorte Jydepotters Forfærdigelse, see Ribe Amtsbeskrivelse S. 211 ff., og Adlers Historiske statistiske Maanedstidende for Ribe Stift 1838 S. 62 ff. Om de røde Leerkars Forfærdigelse i Skanderborg-Egnen, see Skanderborg Amtsbeskrivelse S. 721 ff., og om de bornholmske Leerkars Forarbeidelse Folkebladet 7de Aargang S. 9 ff. — Om Tørveforkulning i Jylland, see Ribe Amtsbeskrivelse S. 214, Skanderborg Amtsbeskrivelse S. 676, og Vidensk. Selsk. naturvidensk. Afhandlinger 12te Bd. S. 39 og 40. Om Knipleriet i Hertugdømmet Slesvig, see Industriforeningens Qvartalsberetninger 9de Aargang 1ste Hefte S. 31—38.

B. **Om Fabrikkerne, og de samme nær staaende Haandværk.** Fortegnelse paa de Fabrikker, som findes i hver af Kongerigets og Slesvigs Stæder, og paa disses Eiere, findes i Grüners Mercantil-Calender for 1853 (og vil vel ogsaa findes i de følgende Aargange). Om Læderfabrikationen i Danmark, see Fædrelandet 1835, Nr. 33; „Om vort Møllevæsens nærværende Tilstand", see Viggo Rothes Afh. i Qvartalsberetninger fra Industriforeningen 10de Aargang 3die Hefte; Om Brændeviins-Produktionen i 1838 —1840, see det 7de Hefte af det statistiske Tabelværks ældre Række S. XIX og XX. Om dens Størrelse i hvert af Aarene fra 1838 til Nutiden findes Oplysning i de S. 776 nævnte Hefter i det statistiske Tabelværk, der indeholde Oplysning om Udførselen. Om de danske Oliemøllers Forfatning har Kammerraad Drewsen i Aaret 1831 udgivet et Skrift (jfr. Maanedsskrift for Literatur V. 453). Om Meelmøllen paa Bodenhoffs Plads, og om Meelhandel og Møllevæsen, see Halds Tidsskrift for Landoekonomie Ny Række 11te Bd. (1849) S. 538 ff. Om den danske Klædefabrikation handler en Priis-Afhandling af Viggo Rothe, i „Industriforeningens Tidende" 6te Aargang S. 69 ff.; og en belærende Strid om vor Klædefabrikations Tilstand findes i Berlingske Tid. 1852 Nr. 186, Fædrelandet Nr. 196, Berl. Tid. Nr. 198 og Fædrelandet Nr. 202. Om denne Fabrikations Tilstand for en Snees Aar siden kan Underretning erholdes i en Afhandling af P. Frontin i Dagen for 1833 Nr. 64—66, og i Frontins lille Skrift: „Om de Usserødske Fabrikker og om Nødvendigheden af deres Ophævelse", Kbhvn. 1839 (jfr. Ursins „Nyt Magazin" III. Nr. 152, og Kjøbenhavnsposten 1839 Nr. 109). Om Hertugdømmernes Uldmanufakturers Tilstand for en halv Snees Aar siden kan udførlig Kundskab erholdes i Falcks Arkiv 3die Aargang 1ste og 2det Hefte. Sammestedes kan Oplysning ogsaa erholdes om Sukkerraffinaderiernes Tilstand i Hertugdømmerne paa samme Tid. Om Sukkerraffinaderierne i Kjøbenhavn handler en af Sukker-

raffinadeur D. Borgen i Aaret 1835 udgivet Afhandling, jfr. Meddelelserne i Boolsens Centralblatt I. S. 174. — Om vor Fortepianofabrikation handles S. 185—188 i 2den Aarg. af Industrieforeningens Qvartalsberetninger. – Om Frederiksværks Fabrikker har Prof. David yttret sig i sit statsoekonomiske Arkiv I. 305, jfr. Oberst E. P. Tschernings Yttringer i Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn, 1829 Nr. 33. Om Fabriken ved Krusaa findes nogle ældre Meddelelser i Schlesw. Holst. Lauenb. Provindsialberichte 1833 Nr. 158.

Om Næringslovgivningen

i Kongeriget handles i Overauditeur Otto Müllers Skrift „Om Laugsvæsenet og Bevillinger til Næringsbrug efter den danske Lovgivning" Kbhvn. 1840, og i A. F. Bergsøes samme Aar udgivne Skrift „Om Laugsvæsen og Næringsfrihed", jfr. „Betænkning angaaende Haandværks- og Fabriklaugene samt de dermed beslægtede Næringsveie i Kjøbenhavn", afgivne af den ifølge allerhøiest Resolution af 3die April 1840 af Kjøbenhavns Communalbestyrelse til Undersøgelse af Stadens Laugs- og Corporationsvæsen udvalgte Commitee", Kbhvn. 1847. Adskilligt den industrielle Lovgivning for Hertugdømmerne betræffende, (især den ældre Deel af samme), findes i Falcks Privatret II. 481—488. En Extract af et Udkast til en ny Næringslovgivning for Hertugdømmerne, hvis Udgivelse Oprøret forhindrede, findes i Industriforeningens Qvartalsberetninger 6te Aargang Pag. 133 ff. Om Patent-Lovgivningen see Roskilde Stænd. Tid. for 1842 S. 1279 ff. og 4739 ff., og Qvartalsberetninger fra Industriforeningen i Kjøbenhavn 5te Aargang S. 39 ff. og 174 ff., hvor en Fortegnelse paa de i Aarene 1842—1845 udfærdigede Patenter findes anført, jfr. 1ste Aargang S. 263 ff., og 2den Aargang, i hvilken S. 28 de i Aaret 1842 gjeldende Patenter samt det Tidspunkt, ved hvilket de udløbe, er anført.

Om Handlen.

(II. S. 475—593.)

Om den indenlandske Handel.

Antallet paa de Handel drivende Personer og paa deres Medhjelpere i hver af Stadens enkelte Dele kan sees i Tabellerne over de Næringsdrivende i de S. 756 nævnte Hefter af det statistiske Tabelværk, der indeholde Resultaterne af de i de senere Aar afholdte Folketællinger.

En Udsigt over Kjøbenhavns Handel paa Provindserne findes i den nyere Tid ved hvert Aars Begyndelse meddeelt i den Berlingske Tidende for det foregaaende Aars Vedkommende. Om Kongerigets Provindsers Handelssamqvem indbyrdes savnes derimod al Oplysning fra den nyere Tid. Om de for en Snees Aar siden (i 1826, 1834 og 1837) i den indenrigske Skibsfart beskjeftigede Skibes Antal, Drægtighed og Fart findes derimod Oplysning i 3die Hefte af det statistiske Tabelværks ældre Række, og forsaavidt Farten mellem Havnene i Kongeriget og Hertugdømmerne i Aaret 1844 betræffer, i det i Aaret 1847 i det tydske Sprog af Commissionen for det statistiske Tabelværk udgivne Tabelhefte til Oplysning om Hertugdømmernes Handelsforhold. Om Vareomsætningen mellem Kongeriget og Hertugdømmerne indeholde derimod de fleste af de S. 776 nævnte Hefter af det statistiske Tabelværk, som meddele Udførslens Størrelse, en god Oplysning, hvilken man har været istand til at give, fordi der fandt forskjellige Toldsatser Sted i Kongeriget og i Hertugdømmerne. Hvad Kjøbstædernes Forbrug af Landmandens Produkter angaaer, da vil man for Fremtiden, nu Consumtionen er ophævet, komme til at savne den Kundskab herom, som det statistiske Tabelværk (jfr. til Exempel det 18de, 19de og 20de Hefte) tidligere aarligen meddeelte.

Om Ud- og Indførselshandelen.

Den bedste Kilde til Kundskab om den danske Stats Om-

sætning med Udlandet indeholdes i de Tabelværkshefter, som i den senere Tid aarligen udgives af Regjeringen til Oplysning om samme.

Udførsel. De ældste Oplysninger om Udførslen angaa kun de vigtigste Udførselsgjenstande. I 4de Tabelværkshefte findes en summarisk Opgivelse af Total-Udførslen fra Danmark og Hertugdømmerne af Kornvarer for Aarene 1820—1829, og af saavel Totaludførslen som af Overskudet til Udførsel for Aarene 1830—1837. I bemeldte 4de og 7de Tabelværkshefte findes ogsaa detailleret Underretning om Udførslen af de vigtigere af de øvrige Udførselsgjenstande for Aarene 1838, 1839 og 1840 (meddeelt paa Tydsk i Stat. Tabel-Werk. Copenhagen 1840 og 1842). Paa denne Tid begyndte den separatistiske, slesvig-holsteenske Aand at gjøre sig gjeldende i Tabelværket. 8de Hefte indeholdt derfor vel for Aarene 1841 og 1842, og 9de Hefte for 1843, for Kongerigets Vedkommende en udførligere Angivelse af Størrelsen af Udførslen af vore vigtigste Udførselsgjenstande, men gav kun en Oversigt for Hertugdømmernes Vedkommende, medens de to i Aarene 1843 og 1846 udgivne Hefter af „Statistisches Tabel-Werk“, indeholdt Udførslen af alle Udførsels-Artikler for Hertugdømmernes Vedkommende, men kun meddeelte nogle faa Linier til Oplysning om Udførslen af Agerdyrkningsprodukter fra Kongeriget. Ved Udgivelsen af det 12te Tabelværkshefte standsede man med den nysomtalte slesvig-holsteenske Fremgangsmaade, idet man i dette Hefte, (hvis Udgivelse daværende Committeret M. H. Rosenørn besørgede), meddeelte Udførslen for hele Statens Vedkommende med lige Udførlighed med Hensyn til Underafdelingerne „Kongeriget, Slesvig og Holsteen“, og tillige betydeligen forandrede Fremstillingsmaaden, idet man nemlig leverede en Opgivelse af Størrelsen af Udførslen af alle Udførselsartikler i Aaret 1844, og udelod Meddelelsen af hvad hver enkelt By havde udført, og indskrænkede sig til særskilt at meddele Udførslen fra Kjøbenhavn. (En

tydsk Oversættelse af dette Hefte, med et Par Tilføielser, specialia for Hertugdømmerne betræffende, blev udgivet under Titlen „Statistisches Tabel-Werk herausgegeben von der allerhöchst ernannten Commission, Copenhagen 1847). Denne Fremstillingsmaade er bevaret i det 14de, 15de, 16de, 18de, 19de, 20de og 21de Hefte, i hvilke Udførslen for Aarene 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1850 og 1851 er meddeelt, kun at det 18de, 19de og 20de Hefte paa Grund af Insurrektionen kun har Kongeriget til Gjenstand, og det 21de Hefte af samme Grund kun Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig. Tydske Oversættelser af de i det 14de og 15de Hefte indeholdte heromhandlede Meddelelser for Aarene 1845 og 1846 ere udgivne i Aaret 1847 under den sædvanlige Benævnelse „Statistisches Tabel-Werk," (paa Omslaget staaer „Waaren Ein-, Aus- und Durchfuhr sowie Schiffahrt des Königreichs Dänemark und der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg"), og under Insurrektionen udgav Oprørsregjeringen et Hefte, betitlet: „Statistische Nachrichten über Handel und Schiffahrt der Herzogth. Schlesw.-Holstein im Jahre 1848." (Altona 1850).

Indførsel fra Udlandet.

Det statistiske Tabelværks Meddelelser om Indførslen begynde for Hertugd. Vedkommende med Aaret 1832 i det ene af de to i Aaret 1842 udgivne Hefter af „Statistisches Tabel-Werk", og for Kongerigets Vedkommende med Aaret 1841 i det 8de Hefte af Tabelværket. Underretning om samme i de senere paafølgende Aar findes i de ovenfor S. 776 nævnte Tabelhefter, hvor Udførslen er meddeelt; og hvad sammesteds er bemærket om disse Tabelværkshefter for Udførslens Vedkommende, gjelder ogsaa for Indførslens. Med Hensyn til den til de direkte transatlantiske Importer siden Aaret 1844 tilstaaede Begunstigelse haves nu i det 15de, 16de, 18de, 19de, 20de og 21de Tabelværkshefte speciel Oplysning om bemeldte Deel af Handelen.

Fuldstændig Oplysning om Skibsfarten paa Udlandet findes for Aarene 1826, 1834 og 1837 i 3die Hefte af det statistiske Tabelværks ældre Række, og for hver af Aarene 1836 til Nutiden i de S. 776 nævnte Hefter, i hvilke Udførslen er meddeelt.

Om Kjøbenhavns Handel paa Udlandet i det foregaaende Aar har Grüners Mercantil Calender og den Berlingske Tidende i den nyere Tid ved hvert Aars Begyndelse meddeelt udførlig Oplysning.

Den, der vilde skrive en Handelsstatistik, der ikke blot omfattede Nutiden, men ogsaa anstillede Sammenligning med den nærmest forbigangne Tid, vilde kunne finde en Deel Materiale i Grosserer Nathansons: „Danmarks National- og Statshuusholdning" (2den Udgave, Kbhvn. 1844), i Drechsels Arkiv for Handel og Toldvæsen 1ste—3die Aargang 1845—1848, i Beelsens Centralblatt für Handel, Schiffahrt und Industri ꝛc. 1847 og 1848, samt i Handelstidenden 1782—1814 og 1821 til Nutiden.

Om forskjellige Forhold, der staa i nøie Forbindelse med Handelen.

(II. S. 594—690).

Om Handelsflaaden og Fragtfarten. Om Handelsflaadens Størrelse i de forskjellige Aar fra 1832 indtil Nutiden findes Oplysning i samtlige de S. 776 nævnte Tabelhefter, der indeholde Meddelelse om Udførslens Størrelse. Navnene paa de i hver af Kongerigets og Hert. Slesvigs Stæder hjemmehørende Skibe, paa over 5 Com. L. tilligemed Angivelse af Skibets Takling, dets Fører, Reder, Drægtighed og Alder, findes i Grüners Mercantil Calender for 1853 (og vil rimeligviis ogsaa findes i de følgende Aargange). — Fra de forskjellige danske Consuler i Udlandet skal der aarligen indsendes Beretning om danske Skibes Ankomst til og Afgang fra de paagjeldende Havne, og af de af disse Beretninger, der virkeligen indkomme, lader den danske Fragtfarts Tilstand sig tildeels bedømme.

Skibsbyggeri. Om Skibsbyggeriets Tilstand paa de forskjellige Skibsbyggerpladser skal der aarligen indsendes Beretning fra vedkommende Øvrighedspersoner, tidligere til Generaltoldkammeret, nu til Indenrigsministeriet. Jfr. Rawerts S. 770 nævnte Værk S. 258 ff. og 701 ff.

Om Havnene i den danske Stat findes den bedste Oplysding i det af Søkort Arkivet udgivne, S. 753 omtalte Skrift: „Den danske Lods". Det 5te Tabelværkshefte af den ældre Række angiver ogsaa S. 130 fl. ikke blot de forskjellige Kjøbstæders Havnes Dybde, men ogsaa hvormange Skibe paa c. 20 Comm. Læster de antages at kunne rumme. See ogsaa om Havnene „Arkiv for Søvæsen", 8de Bd. S. 336 ff. Jfr. 9de Bd. S. 341.

Om Fyrene i den danske Stat findes bedst Oplysning i det af Søkort Arkivet udgivne, S. 753 omtalte Skrift: „Den danske Lods". Jfr. „Fortegnelse over Fyr og Sømærker paa de danske Kyster", udg. 1847 af G. Toldk. og C. Coll. Den af Prof. Olufsen aarligen udgivne Skrive- og Reisekalender indeholder en Fortegnelse over Fyrene og deres Beliggenhed, hvilken Fortegnelse har den Fordeel, at den kan optage de Forandringer, der i den nyeste Tid maatte være foretagne. Historiske Oplysninger om Fyrene i Hertugdømmerne findes i Falcks Privatret II. 443—451.

Veivæsen, Jernbaner og Canaler. De statistiske Meddelelser, som herom haves fra den nyere Tid, ere af en for atomistisk Natur til at der her kan henvises til samme. Den, der maatte være nødt til at sammensøge dem, henvises især til Dagbladet Fædrelandet, der er det eneste af vore Dagblade, der ved Aarets Ende leverer et Register. I Indenrigsministeriet vil naturligviis nærmere Oplysning i saa Henseende altid kunne erholdes. Sammesteds opbevares ogsaa et for en Snees Aar siden af en Fuldmægtig Poulsen forfattet Manuskript, der indeholder vort Veivæsens Historie. — I den af E. B. Jerichau i Aaret 1838 udgivne Oversættelse af Pechmanns Skrift om Landeveies Bygning og Ved-

ligeholdelse findes Adskilligt til Oplysning om vort ældre Veivæsen; og en Afhandling om vore Communikationsmidler i Danmark i Almindelighed findes i Industriforeningens 8de Aargang (1848) S. 235—249.

I Illustrirte Zeitung 1845 Nr. 115 findes udførlig Underretning om Kieler-Altona Banens Anlæggelse; og i Frederiksborg Amtsbeskrivelse S. 16 ff. er Esrom Canal udførlig omtalt.

Postvæsenet. Om Post-Regalet handles udførligen i Consb. Schlegels i Aaret 1828 udgivne Statsret S. 402—429. En Oversigt over de af den kgl. General-Postdirektion i Aarene 1807—1832 trufne Foranstaltninger til en forbedret Organisation af Transport- eller Færgevæsenet i Kongeriget Danmark har Postmester Jantzen udgivet i Aaret 1842 i Qvart. Det Historiske ved Hertugdømmernes Postvæsen har Falck meddeelt i sin Privatret II. 504—516. En Tabel, der fremstiller Resultaterne af Postvæsenets Virksomhed i det forløbne Aar, findes aarligen indrykket i Departements Tidende, og for den ældre Tid i Collegial Tidende. Anthons „Alphabetiske Postadressebog" indeholder Navnene paa de fleste af de i Danmark og Hertugdømmerne værende Byer, Gaarde og Steder, med vedføiet Stationssted m. a. m. desl., Kbhvn. 1830. — Boiesens „Reise- og Posthaandbog for 1841", og Jessens „Haandbog i det udvortes Postvæsen for Private og Postembedsmænd ꝛc.", Kbhvn. 1840 i Folio, have nu i Tidens Løb tabt en stor Deel af deres tidligere Brugbarhed. Af Justitsraad Klee haves et i Aaret 1849 udgivet „Motiveret Udkast til et nyt Post- og Communikationssystem".

Mynt, Maal og Vægt. Ved Slutningen af Øresundstoldtariffen findes udenlandsk Maal og Vægt paa det Udførligste angivet, (Schous Forordninger 23de Deel S. 513—524); og Generalmajor Fibigers Værk: „Artilleriet, afhandlet theoretisk og praktisk" indeholder S. 129 ff. Sammenligninger mellem dansk og fremmed Maal og Vægt. Et meget stort Værk over denne

Materie haves i Nobacks i Aaret 1851 i 2 meget tykke Bind udgivne „Taschenbuch der Münz-, Maaß- und Gewichts-Verhältnisse". Det danske Myntvæsens Historie findes i Consd. Schlegels i Aaret 1828 udgivne Statsret S. 339—376. Om det Historiske angaaende Maal og Vægt i Hertugdømmerne handles i Falcks Privatret II. 336 ff., og om de nugjeldende Bestemmelser II. 346 ff. Om Hertugdømmernes Myntvæsen kan Oplysning erholdes i Flors „Münzzustände", Altona 1838, og i Prof. Ravits i Aaret 1848 udgivne lille Skrift: „Ueber unsere Münz-Zustände".

Bankvæsen. Vort Bankvæsens Historie findes i Consd. Schlegels Statsret S. 377—402, og i Grosserer Nathansons Danmarks Statshuusholdning; jfr. Falcks Privatret II. S. 382 ff. I Contoiret for de udenlandske Betalinger haves Optegnelser over Coursen paa Sedler fra Aaret 1789 af. Nationalbankregnskabet udkommer aarlig i Trykken (i Folio), og i Bladet Fædrelandet findes for alle de senere Aars Vedkommende en Extrakt af samme fra en sagkyndig Haand (see Registret til bemeldte Blad). Beretninger om Bankbestyrelsens Møder findes i Depart. Tid. (see Registret). Børs-Coursen paa Bank Actier og andre rentebærende Papirer findes tilligemed Vexelcoursen i Grüners Mercantil Calender. En Afhandling af Prof. Ravit, betitlet: „Die Nationalbank und die Herzogthümer" i „Neue Kieler Blätter„ I. 9—22 har Dispacheur Wesſely recenseret i „Fædrelandet" for 4de Oktober 1843.

Om den danske Stat i moralsk Henseende.

(III. S. 1—36.)

Om de til Danmarks Criminalstatistik hørende Forhold haves en udførlig Undersøgelse af Prof. Kayser, 13de Hefte af det stat. Tabelværks ældre Række, omfattende Tidsrummet 1832—1840; jfr. med Hensyn til de senere Aar Coll. Tid. og Depart. Tid. — Af Prof. David haves en Afhandling om Danmarks Criminalstatistik for Aaret 1828 i Maanedsskr. for Lit. III. 117 ff., og en

anden om Hertugdømmernes ibidem IV. S. 209, samt en Række af Artikler indeholdende: „Bidrag til Danmarks Criminalstatistik", i Fædrelandet for 1839 den 5te, 12te, og 16de Novbr.; og „om Mængden af qvindelige Forbrydere" i Fædrelandet 1ste Aarg. S. 481 ff., ligesom denne Forfatter ogsaa i Falcks Staatsbürg. Magazin III. (1835) S. 321 ff. har leveret „Nachricht von den in den Herzogthümern und im Königreich Dänemark in den letzten Jahren erkannten und vollgezogenen Todesstrafen." Om Selvmords Hyppighed i Kongeriget Danmark har Prof. Bayser leveret en udførlig Undersøgelse i det 11te Hefte af det statistiske Tabelværks ældre Række, (et Udtog heraf har han udgivet i 1846 under Titlen „Om Selvmord i Danmark"); og om de uægte Fødsler har den samme Forfatter leveret en Artikel i Dansk Tidsskrift Nr. 2, jfr. Cancelliraad og Byfoged Sagers Artikel „Om utilladelige ægteskabelige Forbindelser i den kjøbenhavnske Almueklasse", Dansk Ugeskrift 2den Række I. Nr. 26 II. Nr. 33, 46, 48, 49, og S. 283.

Om den danske Stat i intellectuel Henseende.

B. Om Almueskolevæsenet.

(III. S. 37—76.)

„Om Almueskolevæsenet og dets Reform" handler et af Dr. theol. Pastor Vilh. Rothe i Aaret 1852 udgivet Priisskrift (jfr. Biskop Brammers i Aaret 1850 udgivne lille Skrift „Vor Tids Fordringer til Danmarks Skolevæsen"). Om det kjøbenhavnske Borger- og Almueskolevæsens Tilstand udgives aarligen en Beretning af Direktionen. I det sidste Decennium er der udkommet forskjellige Beskrivelser over Skolelærer Embederne i de forskjellige Provindser, nemlig „Skolekalender eller Beskrivelse over Skolelærer-Embederne i Sjellands Stift samlet og udgivet af C. L. Jepsen og L. J. Thastum Slagelse 1842

— 1843, 570 Sider Octav"; „Beskrivelse over Skolelærer-Embederne i Fyens Stift af F. A. S. Hansen og J. Chr. Jørgensen Odense 1846—1851"; „Efterretninger om Skolelærer-Embederne i Lollands og Falsters Stift af J. Friis, Nykjøbing 1847"); og „Skolekalender eller Beretning om Skolelærer-Embedernes oekonomiske Beskaffenhed i Nørre-Jylland ved J. Bering, Aarhuus 1844. Det 5te Hefte af det statistiske Tabelværks ældre Række indeholder Oplysning om Almue-Skolernes og de dem besøgende Børns Antal m. a. m. deslige i Aaret 1837 i hvert Pastorat; og nu haves i de twende første af et Antal af 6 Tabeller til Oplysning om Almue-Skolevæsenets nærværende Tilstand, som Cultusministeriet i Aaret 1851 lod omdele blandt Rigsdagens Medlemmer, fuldstændig Oplysning om Skolernes, de skolebesøgende Børns, og Lærernes Antal m. a. m. desl. i hvert Amt og hver Kjøbstad. Den 3die og 4de af disse Tabeller viser hvad der ydes af de forskjellige Amter (med speciel Angivelse for nogle enkelte Sognes Vedkommende) til Skolevæsenet pr. Td Hartkorn; den 5te Tabel viser hvad Indtægter samtlige Landets Skoler i hver Amt have; og Tabel 6 indeholder Opgivelse i saa Henseende for nogle enkelte Skolers Vedkommende i nogle af de bedst og nogle af de slettest befolkede Herreder. Om Skolelærernes Indkomster i Almindelighed giver Kolderup Rosenvinges Kirkeret 2den Deel S. 253 ff. Oplysning; jfr. P. Henrichsen, „Skolelærerens nærværende Forfatning som lønnet Embedsmand, Lærer og Borger, Thisted 1840", og de Yttringer denne Sag angaaende, som findes paa forskjellige Steder i Tidsskrift for Almueskolevæsenet af Borch og Flere, Odense 1834—1841; i Jensens Tidsskrift for Almueskole- og Seminarivæsenet (1843 til Nutiden); i Tidende for almindelig dansk Skolelærerforening (1842—1848); i Maanedskrift for Almueskolelærere 1839—1848; i Tidsskriftet „Den nordiske Folkeskole" 1849 til Nutiden; og i „Skolens Reform" 1850 til Nutiden.

Om den indbyrdes Underviisnings Indførelse i vore Almueskoler findes en kort historisk Beretning i „Conferentsblad udgivet (i 1841—1843) af Skolelærerforeningen for Aarhuus og Omegn", 1ste Aarg. Nr. 6 ff., 2den Aarg. Nr. 3 og 5; jfr. Erslews Literatur-Lexikon, Artiklerne Abrahamson og Mønster. Nogle Piecer Almueskolevæsenet angaaende, der ikke egne sig til Anførelse her, findes angivne i Biskop Brammers Lærebog i Pædagogik 2den Oplag 1847 S. 18 ff. Hvad Almueskolevæsenet i Hertugdømmerne betræffer, da indeholder saavel Jensen's som Lübkert's S. 728 nævnte kirkelige Statistiker Oplysning om samme, og S. 34 i første Deel af Schröders holst. Topographi findes saavel Borger- som Landskolernes Antal i hvert Provsti angivet, med Opgivelse af i hvormange indbyrdes Underviisning var indført i Aaret 1841; jfr. 3die, 4de, 8de og 9de Bind af den systematiske Samling af slesvig-holsteenske Forordninger, (af hvilke Bind de to førstnævnte indeholde de almindelige Anordninger om Kirke og Skole, de to sidstnævnte de specielle Skole-Regulativer); H. Bjelkes „Archiv für Volksschullehrer" Altona 1831. I—III.; og P. Paulsen „Versuch einer Schulstatistik des Herzogth. Schleswig, Oldenburg 1845.

Hvad enkelte Almueskolevæsens-Institutioner betræffer, da handles specielt om Seminariet i Joenstrup i Prof. Jensens „Historiske Efterretninger om det Blaagaard-Jonstrupske Seminarium fra dets Stiftelse indtil Nutiden", Kbhvn. 1841 (jfr. Tidsskrift for Litr. og Kritik VI. 383); F. Nielsen „Lyngby Seminarium" (i Jylland) Kbhavn 1851; Ch. Flor „Beretning om Folke-Høiskolen i Rødding" Kbhavn 1846; om de Massmann'ske Søndagsskoler i Kjøbenhavn i de aarligen om sammes Tilstand udgivne Beretninger; om Blinde-Institutet i Kjøbenhavn i Kjøbenhavns Skilderi 1827 S. 233, og Folkethingstidende 3die Session, 1851, S. 2158; om Døvstumme-Institutet i Kjøbenhavn i de aarligen i Dep. Tid. meddelte Beretninger (jfr. om de Døvstummes Antal „Meddelelser fra det stat. Bureau 1ste Samling S. 196 ff."); og

om Døvstumme-Institutet i Slesvig i Biernatzki's Volksbuch 1845 S. 74 ff. jfr. Falcks Arkiv II. 624 og Falcks Staatsbürg. Mag. VIII. 348.

Om de lærde Skoler.

(III. S. 76—96).

De lærde Skolers Historie hver for sig findes i Hundrups Skolekalender 1ste og 2det Hefte 1843 og 1845; jfr. 3die Binds 1ste Halvpart af Nyerups Historiske statistiske Skildring etc.. I en Deel af de Indbydelsesskrifter, som hver lærd Skole aarligen udgiver kort før den afholder sin Examen, er Skolens Historie ogsaa ofte gjort til Gjenstand for udførlig Behandling. Efterretninger om de lærde Skoler i alle forskjellige Henseender fra 1823—1840 findes i Selmers Akademiske Tidende I. 217, II. 97 og 238, III. 225, og 544 (og heri om hver enkelt Skoles Stipendiefond), IV. 468 (og heri om hver enkelt Skoles oekonomiske Forfatning); og for Aarene 1840—1847 i Selmers Kjøbenhavns Universitets Aarbøger 1844—1847. En Sammenlignings-Tabel over Skolerne efter Antallet af deres Dimittender, og en Sammenstilling mellem Skolerne efter det større eller mindre Held, som de have havt med deres Dimittender, findes for Aarene 1824—1827 i Akad. Tid. I. S. 105, jfr. S. 43, 63, 83 og 104; og for de følgende Aar indtil 1848 i de 3 andre Bind af Akad. Tid., og i Kjøbenhavns Univ.-Aarb. — Om Nedlæggelsen af Helsingør, Nyborg og Nakskov Skoler handles i Akad. Tid. IV. 265, og om Nedlæggelsen af Slagelse og Rønne latinske Skoler i Dep. Tid. 1850 S. 785 ff. Hvorledes Man kan levere en enkelt Skoles Statistik kan sees i Svenningsens „Bidrag til vor Skoles Statistik i Tidsrummet fra August 1831 — Juli 1848", Indbydelsesskrift for 1849 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn. Om de lærde Skoler i Hertugdømmerne see Falcks Privatret III. 728, og om deres Freqvents i hvert af Aarene 1841—1847, Falcks Arkiv 5te Aargang 2det Hefte S. 175. (Jfr.

Coll. Tid. f. 1848, Nr. 7.) Om Real-Underviisnings Indførelse, see Akad. Tid. IV. 300—410, og Univers. Aarb. (see Registret til samme).

Om Kjøbenhavns Universitet.

(III. S. 96—168).

„Om Kjøbenhavns Universitet fra dets Stiftelse indtil Reformationen" handler et af Efrd. Werlauff forfattet Indbydelsesskrift til Universitetsfesten den 18de Oktbr. 1850; jfr. Werlauffs Program om Universitetsbygningens Historie, Kbh. 1836, og Nyerups Hist. stat. Skildr. III. 2den Halvpart. Fortegnelse paa de vigtigste Dokumenter i Consistoriets Arkiv findes i Selmers Universit. Aarb. for 1842 S. 20 ff., og en Universitetskalender, der for hver Dag i Aaret henviser til en Begivenhed i Universitetets Historie, findes i Kbhavns Universitets Aarbog for 1838 S. 14—28. Ligesom Badens Universitets Journal og Engelstofts Universitets og Skole-Annaler meddele udførlig Underretning om Universitetets Anliggender i Tidsrummet 1793—1813, hvortil Engelstofts i Aaret 1823 udgivne „Efterretninger ang. Kjøbenhavns Universitet, Sorø Akademi og de lærde Skoler" slutte sig for Tidsrummet 1814—1823, saaledes findes slig udførlig Veiledning for Tidsrummet 1824—1836 i Selmers Akademiske Tidender. For det nyere Tidsrum fra 1837—1848 indeholde Selmers „Kjøbenhavns Universitets Aarbøger" al den Oplysning Man kan ønske sig om hvadsomhelst der angaaer Universitetet;*) og da Aargangene 1840 og 1845 indeholde Register for 1837—1840 og

*) Jfr. Prof. H. N. Clausen „Historisk Fremstilling af Kjøbenhavns Universitets Virksomhed i Rectoratet fra Juni 1837 til November 1838, Kbhavn 1839", og „Fortsat Undersøgelse om Universitetets Tilstand og Virksomhed" Kbhavn 1839, hvortil Justitsraad Selmer har knyttet „Nogle Bemærkninger" i Univers. Aarb. f. 1838 S. III—XVI., og f. 1839 S. 3—38 fornemmelig angaaende Univers. oecon. Forhold.

1841—1845, henvises Læserne til disse Registre, og i det Følgende vil af bemeldte Aarbøgers Indhold kun det blive fremhævet, som Man ikke kunde gjøre sikker Regning paa at finde i samme, og som Læseren derfor maaskee ikke vilde søge sammesteds, naar ikke Opmærksomheden specielt blev henledet derpaa. — En Sammenligning mellem Kjøbenhavns Universitets Forhold i Almindelighed og et stort Antal fremmede Universiteters, findes i Aarbøgerne for 1844 S. 237 ff., for 1845 S. 252 ff., 1846 S. 209 ff. og 1847 S. 214 ff.

Om Universitetets Lærere. En Fortegnelse paa de siden Aaret 1788 til 1845 udnævnte Lærere ved Universitetet findes i Kjøbenhavns Universitets Aarbog for 1845 S. 69 ff.; og en Udsigt over Besættelsen af de forskjellige Fakulteter, og over Forandringerne heri i Tidsrummet 1788—1844, findes i Aarbogen for 1844 S. 26 ff. En Fortegnelse paa Universitets-Rektorerne fra 1479 indtil 1732 findes i Aarbogen fra 1838 S. 7 ff., og en lignende over Rektorerne fra 1733 til 1836 i Aarbogen for 1837 S. 21 ff. Om Concurrencer om Læreposter ved Universitetet, see Akad. Tid. I. S. 135 ff. En Udsigt over Professorernes Indtægt ved private Forelæsninger findes i Kbhavns Univ. Aarbog 1839 S. 34 ff. og 1844 S. 31 ff., og over deres Indtægt ved akademiske Sportler i Aarbøgerne for 1839 S. 41 ff. og 1844 S. 34 ff. Om Embedsboligerne og Huusleieportionerne findes fuldstændig Underretning i Akad. Tid I. 119 ff. og III. 117 ff.

Om Examinerne. En Fortegnelse over Antallet af de Immatrikulerede i hvert enkelt Aar siden Aaret 1611 findes i Aarbogen for 1838 S. 4 ff. Om Bestemmelserne angaaende Præliminair-Examen for Studerende fra fremmede Universiteter, der ville underkaste sig Embedsexamen ved Kjøbenhavns Universitet, erholdes Oplysning i Akad. Tid. I. S. 396 ff. I Akad. Tid. og Kjøbenhavns Univ. Aarbøger findes fra Aaret 1824 af Navnene

paa alle dem, der ere blevne immatrikulerede ved Universitetet, med Angivelse af den Charakteer de have erholdt; og siden Aaret 1811 trykkes der hvert Aar en Fortegnelse i Folio indeholdende Navnene paa de Immatrikulerede, de Charakterer de have erholdt, m. a. m. Herhenhørende. Oplysning om hvormange der siden Aaret 1707 i hvert enkelt Aar har underkastet sig theologisk Embedsexamen, med Angivelse af hvormange af de forskjellige Hovedcharakterer der ere faldet i hvert Aar, findes i Kjøbenhavns Universitets Aarbog for 1837 S. 4 ff., 1838 S. 3 ff., 1845 S. 114. Lignende Oplysning baade for den latinske og den danske juridiske Examens Vedkommende fra 1737, for den medicinske Examens Vedkommende siden Aaret 1770, samt angaaende philologisk og polyteknisk Examen findes i Aarbogen for 1837 S. 5—15 og i Aarb. f. 1845, S. 115—118. Hvo der i hvert af Aarene 1824—1848 har underkastet sig de forskjellige Examina ved Universitetet, hvad Spørgsmaale der siden Aaret 1834 er givet ved den skriftlige Prøve, og hvad Charakterer Candidaterne have erholdt m. a. m. desl. findes angivet i de ovenomtalte Akad. Tid., og i Kjøbenhavns Universitets Aarbøger. I Capt. Schwartzkopfs i Aaret 1853 udgivne „Ny geistlig Stat*)“ og i Selmers „Den danske Lægestand“ Kbhavn 1852 (jfr. Wigfus Erichsens „Lægestat“ 3die Oplag 1841), og i Bruuns i Aaret 1849 udgivne „Juridiske Stat“ (jfr. Wigfus Erichsens „Juridiske Stat“ 3die Oplag 1845) findes Fortegnelser over de theologiske, medicinske, chirurgiske og juridiske Candidater og danske Jurister, som siden Aaret 1788 have underkastet sig Embedsexamen ved Kjøbenhavns Universitet eller det chirurgiske Aka-

*) Jfr. „Geistlig Calender for 1848, 1849“, og Wigfus Erichsens Geistlige Stat 4de Oplag 1845. J. Fr. Barfods „Danmarks Geistlighed“, 1ste Aarg 1848, og 2den Aarg. 1849 findes ligeledes Fortegnelser over de theologiske Kandidater ved Kbhavns Universitet siden den ved Frd. 8de Mai 1788 forordnede Examens Indretning, samt over 619 Kandidater ældre end den 25de August 1707, med tilføiede Bemærkninger om deres Livsstilling.

demi, samt Oplysning om den Livsstilling, i hvilken de Paagjeldende var ved Bøgernes Udgivelse, eller, forsaavidt de ikke da længere vare levende, ved deres Død. Om de philologiske Candidater findes Underretning i F. C. Hundrups „Biographiske Efterretninger om de Candidater, som ved Kbhvns Universitet have underkastet sig philologisk Embedsexamen", 1ste og 2det Hefte (udg. som Programmer af Roeskilde Skole) 1849 og 1852. — Om en forbedret Indretning af de til de theologiske Candidaters praktiske Uddannelse sigtende Foranstaltninger, see Kbhavns Univ. Aarbog for 1841 S. 16 ff. En kort Fremstilling af det lægevidenskabelige Studiums Historie findes i Philiatriens Program til Reformationsfesten 1836; jfr. Herholdts og Mansas „Samlinger til den danske Medicinal Historie", og Baden „det chirurgiske Akademies Jubilæum Kbhavn 1835". Om den medicinske og chirurgiske Examens Forening, see Kbhavns Universitets Aarbog for 1841 S. 1 ff. og 1842 S. 31 ff. (jfr. Dep. Tid. f. 1851, S. 754 ff.) Om Forandringerne ved Skole-Embedsexamen, see Dep. Tid. f. 1849, S. 170—183.

Om Hovedcharakterens Uddragelse af Specialcharaktererne handles med Hensyn til alm. Forberedelses Examen i Kbhavns Univ. Aarbog 1839 S. 60; med Hensyn til Afgangsexamen ved de udvidede lærde Skoler Aarb. 1845 S. 206 ff., og med Hensyn til philosophisk Examen i Aarb. 1847, S. 23—29, (jfr. Dep. Tid. f. 1850, Nr. 49—51); med Hensyn til philologisk, juridisk, mediko-chirurgisk og polyteknisk Embeds-Examen i Aarbogen for 1840 S. 4—11 og theologisk Embeds-Examen i Aarb. 1847, S. 29—49. Fortegnelse paa de i Aarene 1824—1833 udsatte Priisspørgsmaal, og paa de Forfattere, hvis Afhandlinger ere tilkjendte Præmie eller Accessit, findes i Akad. Tid. I. 332—381, jfr. for de følgende Aar 1834—1848 de 3 andre Bind af Akad. Tid. og Aarbøgerne. Sammesteds findes ligeledes Oplysning om de siden Aaret 1824 forfattede Disputatser og afholdte

Promotioner. I Aarbogen for 1837 S. 164 ff. (jfr. 1838 S. 203), og for 1845 S. 119 ff. findes chronologiske Fortegnelser over alle Promoti ved Kjøbenhavns Universitet, forsaavidt de dengang vare i Live.

Om Universitetets Legater. Om „Kjøbenhavns Universitets Collegier, og Stipendier for de Studerende ved dette Universitet" har daværende Professor juris Scheel i Aaret 1844 givet værdifuld Oplysning i et Universitets-Program, 132 Sider i Qvart. (Jfr. Fundatsen for det Smithske Legat i Dep. Tid. 1852 S. 955). En tabellarisk Fortegnelse over Universitetets Legater findes i Aarbogen for 1845, S. 157 ff.; 1846, S. 138, og 1847 S. 166 ff. Om Communitetet og Regentsen handles desuden særskilt i Akad. Tid. II. 174—204, og i Universitets Aarbog for 1847 S. 1—14; og om Valkendorfs, Borchs og Elers Collegier er nærmere Underretning meddeelt i Akad. Tid. II. 204—220; (jfr. de følgende Bind af Akad. Tid. og Aarbøgerne).

Om de Samlinger, der have Videnskabernes Befordring til Formaal.

(III. S. 135—168).

Om det kongelige Bibliothek handles i Confrd. Werlauffs Skrift „Historiske Efterretninger om det store Kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn", 2den Udg. 1844. En Deel ældre Afhandlinger om Universitets-Bibliotheket findes nævnte i Kjøbenhavns nyeste Skilderi 1825 S. 327, hvor ogsaa Meddelelser samme angaaende findes S. 321—327; jfr. Badens Universitets Journal 1ste Bd. S. 33—37. Senere har Prof. Madvig i Kjøbenhavns Universitets Aarbog for 1842 S. 3 leveret en Beretning om samme. Om Classens Bibl. findes adskillige Notitser i Kjøbenhavns Nyeste Skilderi for 1825 S. 481 ff.; og om Odense Byes Bibliotheker har Pastor Dr. Kalkar leveret „Efterretninger" udgivne i Odense i 1836.

Om Geheime-Arkivet findes værdifulde Meddelelser i en Artikel i Fædrelandet for 1848 Nr. 66. Om Hertugdømmernes Arkiver kan erholdes Oplysning i Neues Arkiv der schl. holst. Lauenb. Gesellsch. für vaterländ. Geschichte, 3die Bind 2det Hefte (udg. 1847) jfr. Falcks Privatret II. S. 314 ff. I det af Videnskabernes Selskab i Aaret 1848 udgivne Mindeskrift over Kong Christian den 8de findes S. 25—29, 32—39 og 40—50 Skildringer af Christian den 8des archæologiske og mineralogiske Cabinetter, og Conchyliesamling. I Kjøbenhavns Universitets Aarbøger for 1841 S. 13 ff. og 1842 S. 15 ff. findes Beretning om den physiologisk-zootomiske Samlings Kjøb, og i Akad. Tid. III. 514 om det magnetiske Observatoriums Oprettelse.

Universitetet i Kiel.

(III. S. 168—177).

Nogle historiske Notitser om Kiels Universitet findes i Falcks Privatrecht III. 730 ff.. Freqventsen ved samme i Aarene 1840—1847 kan sees i Falcks Arkiv 5te Aarg. 2det Hefte S. 177; og i samme Forfatters Staatsbürg. Mag. III. 713 findes en Artikel indeholdende „Nachricht von den Stipendien im Herzogthum Holstein". I Prof. Ravits i Aaret 1852 udgivne Skrift „Der Civilstaatsdienst in dem Herzogth. Schleswig und Holstein", findes S. 49 ff. Underretning om de Examina, der afholdes i Hertugdømmerne; og Wolffs „Verzeichniß der Candidaten der Theologie, Kiel 1842", indeholder Oplysning om alle de Candidater, som have underkastet sig theol. Embeds-Examen ved Examinations-Collegierne i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen. I Kjøbenhavns Universitets Aarbog ved Selmer for 1843 S. 202—224 og for 1845 S. 247—251 findes adskillige værdifulde Oplysninger om Universitetets Forhold i det Hele taget.

Om Høiskolen i Sorø.

(III. S. 178—186.)

Om Akademiets Oprettelse, Virksomhed og Nedlæggelse, see Engelstofts Efterretninger om Universitetet etc. 1823; Selmers Akad. Tid. I., 405—528 og de følgende Bind; Universitets Aarb. f. 1843 S. 169—201 og følgende Aargange (navnlig f. 1847, S. 59—62 og 189—199); Coll. Tid. f. 1848 S. 52 ff.; og Dep. Tid. for 1849, S. 417—430.

Om Undervisningsanstalter og Examina for dem, som forberede sig til en bestemt Livsstilling, til hvilken der ikke behøves den saakaldte lærde Dannelse.

(III. S. 187—245).

Almindelig Forberedelses-Examen, see om samme Selmers Aarbøger for 1838 S. 141—151, og 1839 S. 60—62, samt Dep. Tid. 1850 S. 1278.

Om de landøkonomiske Læreanstalter meddeles aarligen Oplysning i Landhuusholdningsselskabets Aarsberetninger.

Gartner Examen. Om samme findes fuldstændig Underretning i Havetidenden 3die Bind S. 564 ff.; jfr. S. 567 ff. og 570 ff., hvor Fortegnelse findes paa alle dem, som før Aaret 1837 have underkastet sig denne Examen, med Angivelse af den Charakteer, de have erholdt. Om en forandret Indretning af denne Examen, see Dep. Tid. for 1851 S. 441.

Veterinairskolen. Sammes Historie findes i Kjøbenhavns Nyeste Skilderi 1826 S. 337 ff.; og baade historiske Meddelelser samme angaaende, og en Beskrivelse af Stiftelsens nærværende Forhold findes i Prof. Tscherning's i Aaret 1851 udgivne Skrift: „Efterretninger om den Kongelige Veterinairskole". Om Fordringerne ved Veterinair-Examen, see Univ. Aarbog 1838 S. 146. Et „Udtog af alle Forordninger, Resolutioner etc., der

angaa Veterinairer" er udgivet i Aaret 1847 af Prokurator C. M. Winther. — Det Kongelige Veterinair-Selskabs Historie findes i Fortalen til 1ste og 2det Bind af Veterinair-Selskabets Skrifter.

Pharmaceutisk Examen. Om sammes Reorganisation i Aaret 1828 see Akad. Tid. I. 208 ff.; jfr. de i Akad. Tid. og Kjøbenhavns Univ. Aarbøger indeholdte Oplysninger om den pharm. Examen (see navnlig Aarbog 1837 S. 16 ff., 1838 S. 150, og 1845 S. 117). Det i Aaret 1844 paabegyndte, og endnu af Apotheker S. M. Trier udgivne Arkiv for Pharmaci og teknisk Chemi indeholder aarligen Meddelelser om den pharmaceutiske Examen; og Apotheker C. L. Erichsens „Pharmaceutiske Stat" indeholder en Fortegnelse over de Candidater, som fra 1770 i Kjøbenhavn, og fra 1815 i Christiania, have underkastet sig pharmaceutisk Examen. Apothekernes nærværende Antal kan sees i Statskalenderen. (I Aargangene 1801—1809 findes de under Magistrat og Byembedsmænd; fra Aaret 1810 til Nutiden derimod særskilt anført).

Polyteknisk Institut. Udførlig Underretning om denne Anstalts Grundlæggelse og om dens Virksomhed og økonomiske Tilstand i Aarene 1829—1834 findes i Akad. Tid. II. 403 501. Om dens senere Skjæbne og Virksomhed indtil 1848 vil Oplysning kunne erholdes i Akad Tid., og Kjøbenhavns Univ. Aarbøger (see navnlig Aarbog 1842, S. 69—76 og S. 84—94, 1843 S. 156—168, 1847 S. 171—188). Forelæsningerne ved det polytekniske Institut anføres i den nyere Tid i Universitetets Lectionscataloger. Med Hensyn til en paatænkt Omorganisation af denne Anstalt kan jevnføres Prof. Wilkens i Aaret 1852 udgivne „Kritiske Bemærkninger i Anledning af de Forslag til Ordningen af den polytekniske Læreanstalts fremtidige Stilling," der til Cultusministeriet ere indsendte fra den i Anledning af den høiere Realunderviisning nedsatte Commission". Bemeldte den 30 Mai 1851 nedsatte Commissions tvende Forslag ere ligeledes udgivne trykte i

Aaret 1852. (Jfr. Maanedsskr. for Lit. 14de Bind S. 323—384).

Institutet for Metal-Arbeidere. Om dets Begrundelse og Virksomhed indtil Aaret 1834 see Akad. Tid. II. S. 476—481. Om dets senere Virksomhed indtil 1848 findes Oplysning i Akad. Tid. og Kjøbenhavns Universitets Aarbøger.

Det tekniske Institut. Om sammes Grundlæggelse see Qvartalsberetninger fra Industriforeningen i Kjøbenhavn 3die Aargang S. 232 ff.

Søkadet Akademiet. En udførlig Afhandling om alt hvad der angaaer samme findes i det i Aaret 1842 udgivne 2det Bind af Nyt Arkiv for Søvæsen; jfr. de i Kjøbenhavns Nyeste Skilderi 1825 S. 593 ff. indførte „Optegnelser til Søkadet Akademiets Historie“, samt Dichmanns „Samlinger Sø-Etaten vedkommende“, og Gardes S. nævnte „Efterretninger“. Angaaende en paatænkt Omorganisation kan Underretning erholdes i „Betænkning angaaende Ordning af Adgangen til at blive Sø-Officeer“, indgivet til Marineministeren af den under 8de Oktober 1850 i dette Øiemed allernaadigst nedsatte Commission, Kbhvn. 1851.

Det gymnastiske Institut. En „Udsigt over Gymnastikens Tilstand og Fremgang i Danmark“ har Oberstl. la Cour leveret i Militairt Repertorium 4de Bind S. 1—61.

Om Trykkefrihed, Literatur og Boghandel.

(III. S. 245—266).

Om Trykkefriheden. Rohmann: „Udsigt over Trykkefrihedens Historie i Danmark indtil Aaret 1730“, Odense 1841. Jfr. Stænder-Tidendrene (see Registrene til samme).

Om Literaturen. C. A. Thortsen „Historisk Udsigt over den danske Literatur indtil 1814“. (3die Oplag) Kbhvn 1851. — Th. H. Erslew „Forfatter Lexikon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bi-

lande fra 1814 til 1853." „Almindelig Dansk-Forlagscatalog" (af Fr. Fabricius) fra den ældste Tid til Nutiden. — For Hertugdømmernes Vedkommende haves et „Lexikon der Schl. Holst. Lauenb. und Eutinischen Schriftsteller von 1796 bis 1828, von D. L. Lübker und H. Schröder, 1—2 Bd. Altona 1829—1830 (Supplement 1828—1831).

Fortegnelse over den danske Blad-Literatur findes i det ovennævnte Forlagscatalog.

Om den danske Stats Konst-Anstalter.

(III. S. 267—280).

„Thorvaldsens Museum". En udførlig Beskrivelse af samme har Inspektøren ved Musæet Lic. theol. Ludvig Müller leveret i Aarene 1847—1849 i 3 Afdelinger.

Den Kongelige Malerisamling. Om samme findes Underretning i Justitsraad Spenglers i Aaret 1827 udgivne Catalog over det Kongelige Billedgalleri paa Christiansborg.

Den Moltke'ske Malerisamling. Om samme kan Oplysning findes i Professor Høyens: „Fortegnelse over den Moltkeske Malerisamling", (ny Udgave) Kbhavn. 1849.

Den kongelige Kobberstiksamling har Etatsraad Thiele og Kmhr. Rumohr beskrevet i det af dem udgivne Skrift „Geschichte der königl. Kupferstichsammlung zu Copenhagen", Leipzig 1835.

Det kongelige Theater. I Flyveposten Decbr. 1848 har Prof. Overskou meddelt en Oversigt over Theatrets Historie i Anledning af dets Jubilæum; jfr. Folkekalenderen for 1843 S. 68 ff., samt forsaavidt Perioden før 1772 angaaer J. Schwartz's Lommebog for Skuespilyndere S. 205—270, og forsaavidt Perioden fra 1772—1792 angaaer Collin's „For Historie og Statistik", II, S. 173—273, og S. 303, hvor 6 Tabeller findes til Oplysning om Theatrets Økonomie i Aarene 1795—1824. Prof. Overskou har ogsaa i dansk Folkekalender for 1848 S. 70—126 leveret en Afhandling „Om Skuespil i Danmark fra de ældste Spor

indtil Christian den 5tes Tid"; ligesom han ogsaa har udgivet en „Fortegnelse paa alle dramatiske Arbeider, som siden det kgl. Theaters Aabning den 18de Decbr. 1748 indtil Udgangen af August 1838 have i det danske Sprog været opførte paa det kgl. Theater og Hoftheatret, samt over Balletterne siden Galeottis første Ballets Opførelse". Kbhvn. 1838. I Rigsdags-Tidenden, 2den Session 1850, 3die Session 1851, findes Adskilligt til Belysning af Theatrets nærværende Forhold; (see navnlig Anhang til 3die Sess. S. 488—624).

Om de private Selskaber og Fonds, der have materiel eller immateriel Culturs Beforbring til Formaal. (III. S. 281—334).

Landhuusholdningsselskabet udgiver aarlig Beretninger om dets Virksomhed. (Jfr. den af Selskabets Sekretær Assessor Hald udgivne landøkonomiske Tidende).

Haveselskabet i Kjøbenhavn udgav tidligere en Have-Tidende, der nu er ophørt. Siden Aaret 1848 har Gartner J. A. Benzien udgivet en „Dansk Havetidende". Om Haveselskabet for Fyen, Jylland og Slesvig kan jevnføres den Berlingske Tid. 1843 Nr. 117, 176, 260 og 261, og 1844 Nr. 258, samt Selskabets Haveavis udg. af Kjærbølling, 1844—46.

Det Classenske Fideicommis. Om det Testament, hvorved samme blev oprettet, og om dets Virksomhed i ældre Tid, see Minerva for 1795 II. 314, og de følgende Aargange af dette Tidsskrift. (Jfr. Univ. Aarb. 1841, S. 50 ff.) I den nyere Tid har Bestyrelsen aarligen ladet trykke en Beretning om Fideicommisets Indtægter og Udgifter, der dog er meget kort affattet. Om Foreningen af det Classenske Literaturselskabs Bibliothek med Universitetsbibliotheket, see Selmers Kbhavns Univ. Aarbog for 1842 S. 41 ff., og 1843 S. 39.

Det Reiersenske Fond. Om sammes Stiftelse handler en

Aaret i 1798 udgivet Brochure betitlet „Nærmere Efterretning om Etatsraad N. L. Reiersens Testament etc." Et udførligt Regnskab over Anvendelsen af Fondets Indtægter udgives aarlig af Bestyrelsen.

Industriforeningens Historie sees af dets Qvartalsskrift, især af 1ste Aargang S. 1—10, og 5te Aarg. S. 270 ff.

„Det kongelige danske Videnskabernes Selskabs Historie i dets første Aarhundrede" har Prof Molbech udgivet i Aaret 1843. Maanedlige Beretninger om Selskabets Møder og Foretagender udgiver Sekretæren, og Selskabet udgiver ogsaa nu og da et Bind af Afhandlinger, der ere forfattede af dets Medlemmer.

Samfundet til den danske Literaturs Fremme. Om Brøndsteds Protest mod sammes Ophævelse, see Berlingske Tid. for 1839 Nr. 99, 105, 153 og 179.

„Om det kongl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog i dets første Aarhundrede", har Confrd. Werlauff i Aaret 1847 udgivet et 260 Sider stort Skrift.

Tredie Hovedafdeling.

Om Statsforfatningen.

Kongeriget Danmark har ved Grundloven af 5te Juni 1849 erholdt en ny Statsforfatning, og den kongelige Kundgjørelse af 28de Januar 1852 om Heelstaten, og Afsluttelsen af Londonner Traktaten den 8de Mai 1852 har indført en ny Tingenes Tilstand med Hensyn til Monarkiets statsretlige Forhold; og da de Enkelte, som ville gjøre sig bekjendte med vore ældre Statsret-Forholds Literatur, neppe ville søge denne i en Statistik, skulle vi ikke her indlade os paa en Fremstilling af samme, saa meget mindre som en saadan, paa Grund af de saa yderst talrige Brochurer, der i den nyere Tid ere udkomne angaaende de herhen hørende Forhold, navnlig angaaende Hertugdømmernes statsretlige Forhold, vilde fylde

ange Sidrm. Det 2det Bind af den nye Række af det statistiske Tabelværk, hvilket belyser vore Valgforhold, og de efter Foranstaltning af Consistorium ved Kjøbenhavns Universitet af Prof. A. F. Krieger udgivne Antislesvigholstenske Fragmenter*) bør dog ikke her lades unævnte.

---

*) De Antislesvigholstenske Fragmenter, hvis Udgivelse blev paabegyndt i Aaret 1848 og endnu ikke er aldeles tilendebragt, bestaae af: I. J. E. Larsen om Samforlehningsinstitutet. II. Samme om Anvendelsen af Samforlehningen med Hensyn til Succesionen i Hertugdømmet Holsteen. III. G. Thomsen om de Fransk-Engelske Garantier for Slesvig af 1720. IV. A. F. Krieger, det augustenborgske Oprør i Rendsborg og det preussisk-tydske Overfald. V. J. J. A. Worsaae, Dannevirke, med 2 Kort. VI. C. Paulsen om Slesvigs indre Forbindelse med Danmark og Aktstykker til Oplysning af Hertugdømmernes Lehnsforhold, meddeelte af H. Knudsen. VII. E. C. Werlauff om Constitutio Waldemari, og Aktstykker ved Knudsen, 2den Samling. VIII. C. F. Allen om Sprog og Folke-Eiendommelighed i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland, med et Sprogkort. IX. H. N. Velschow, Udsigt over de Begivenheder, som have bestemt Slesvigs statsretlige Forhold, (ikke sluttet endnu). X. Wegener, om den evige Forbindelse mellem Slesvig og Danmark i statsretlig Henseende, og Fr. Wolfhagen om det slesvigske og holsteenske Ridderskabs Social-Nexus. XI. Wegener om Hertugen af Augustenborgs Forhold til det holsteenske Oprør. XII. Wegener, Landshøiheden over Rendsborg etc. XIII. a. C. Paulsen, det danske Kongehuses Ret til Pinneberg, Ranzau og Altona. b. Nogle Dokumenter til Hertugdømmet Slesvigs Historie, udgivne af H. Knudsen. XIV. Domme og Voldgiftskjendelser i Sagen mellem Kong Erik og Greverne af Holsteen angaaende Hertugdømmet Slesvig 1413—24. XV—XVI. C. F. Wegener, aktmæssige Bidrag til Danm. Hist. i det 19de Aarhundrede.

Fjerde Hovedafdeling.

Om Forvaltningens Organisme.

(III. S. 485—526).

Denne vigtige Materie har de sidste 25 Aar, til hvilke dette Literatur-Afsnit holder sig, kun i meget ringe Grad været Gjenstand for Behandling. En Fremstilling af den danske Statsforvaltnings Organisme saaledes som den var i Aaret 1843 har Etatsrd. Steenfeldt leveret i Nyt statsøkon. Arkiv 1ste Bd. S. 342—352. Meget Materiale til en Fremstilling af Nutidens Forhold i denne Retning findes i den af Etatsraad Trap aarligen udgivne Statskalender. Af Justitsraad Blom haves et i Aaret 1835 udgivet Skrift „Om de offentlige Indretninger paa Landet i Danmark med et Anhang om Collegier, Embedsmænd og offentlige Betjente". Et ældre Skrift, der endnu indeholder meget brugbart Stof er Mandix's ansete Værk „Om det danske Kammervæsen". Neckelmanns i Aaret 1836 udgivne lille Skrift „Om Communevæsenet i Danmark", er derimod nu forældet. Om hele Forvaltnings-Organismen i Hertugdømmerne handles i 1ste Deel af Falcks Privatret S. 82—104, men da dette Værk nu er over en Snees Aar gammel, maa hermed hyppigen jevnføres den af Etatsraad Trap udgivne Statskalender for Aaret 1853. I 2den Deel af det nysnævnte Værk af Falck handles S. 246—286 om Statsforvaltningens Historie. En god Afhandling om Landcommunalvæsenet i Hertugdømmerne af Prof. Hanssen findes i Biernatzkis Volksbuch for 1845 S. 133—166; jfr. Falcks Privatret I. 24 og 104 og II. 286, og for Slesvigs Vedkommende Jensens „Kirchliche Statistik" I. 47. Prof. Ravits oftere omtalte „Staatshandbuch" (for 1849) indeholder ogsaa meget til Oplysning om de forskjellige Egnes Communalvæsen. I Statskalenderen for 1853 findes S. 415 ff. og 465 ff. en kort, sagkyndig Fremstilling af de judicielle og administrative Forhold i Hertugd. Slesvig og Hol-

steen, hvilken vistnok ogsaa vil blive optaget i de følgende Aargange.

Om de enkelte Forvaltningsgrene.

Om Finantsvæsenet.

(III. S. 526—690).

Stats-Indtægter og Stats-Udgifter i Almindelighed. Om Stats-Indtægterne og Udgifterne i ældre Tid findes megen Oplysning i Nathansons Skrift „Danmarks National- og Statshuusholdning". Derimod giver Etatsraad Thaarups i Aaret 1836 udgivne Finants-Statistik kun en ringe Belæring saavel i saa Henseende som ogsaa ellers. En udførlig Tabel over Stats-Udgifterne i Aaret 1805 findes i Aal's „Erindringer" I. 221, og en Specifikation af Indtægterne i Aaret 1806 i Vogt's 1815 udgivne Skrift „Det danske Monarkies Skattevæsen". Først i Aaret 1835 begyndte Regjeringen at løfte det Slør, som bestandig tidligere havde hvilet over Statens Indtægts- og Udgiftsvæsen, i det den i Col. Tid. for 1835 Nr. 40 lod indrykke en efter et Gjennemsnit af Qvinqvenniet 1829—1833 udregnet calculatorisk og temmelig summarisk Oversigt over hvad Statens Indtægter og Udgifter kunde antages at ville udgjøre i Aaret 1835 (jfr. Roeskilde Stænder-Tid. 1836 S. 1713—1904 og Folkebladet 1836 Nr. 44). I Coll. Tid. for 1837 Nr. 55, 1838 Nr. 28, 1839 Nr. 12, 1840 Nr. 13, 1841 Nr. 2 og 1842 Nr. 2 blev senere indrykket en summarisk Beretning over Størrelsen af Statens Indtægter og Udgifter i Aarene 1835, 1836, 1837, 1838, 1839 og 1840. I Aaret 1841 udgav Regjeringen for første Gang et udførligt, detailleret Budget (for Aaret 1841), ledsaget af mange oplysende Anmærkninger, hvorfor dette Budget har særlig Værdi; og senere blev for hvert Aar indtil Aaret 1848 incl. særskilt udgivet et detailleret Budget. Budgetterne for Aaret 1849 og det 1ste Qvartal af 1850 findes summarisk

meddelt i Dep. Tid. for 1850 S. 1156 ff. Hvad Man hidtil havde kaldt Budget fik efter Grundlovens Indførelse Navn af Finantslov, og Udkast til slige Finantslove, og Debatterne over samme, findes for hvert af Finantsaarene 1850—1853 i Rigsdagstidenden, og de Finantslove, der have været Resultatet heraf, findes i de almindelige Lovsamlinger. For hvert af Aarene 1841—1846 haves særskilt udgivne detaillerede „Regnskabs-Oversigter", der vise hvad Stats-Indtægterne og Udgifterne i Virkeligheden have været i hvert af de paagjeldende Aar. For Aaret 1847 findes Regnskabs-Oversigten summarisk meddelt i Dep. Tid. for 1848 Nr. 64; for 1848 i Dep. Tid. 1850 Nr. 15; for 1849 og det 1ste Qvartal af 1850 i Dep. Tid. for 1851 S. 1156 ff. „Stats-Regnskabet" for Finantsaaret 1850 findes i Dep. Tid. for 1851 S. 1099 ff., og Stats-Regnskabet for 1851 i Dep. Tid. for 1852 S. 796.

Om de direkte Skatter. Om den nugjeldende Matrikels Udarbeidelse erholdes bedst Oplysning i Conferentsraad Rothes: „Beretning om den i Aaret 1844 for Kongeriget indførte nye Jordskyldsætnings Væsen og Historie. Kbhavn. 1844"; jfr. A. Bergsøe om Statsminister Reventlovs Embedsvirksomhed 2den Deel S. 23—102. Det paa hvert Sogn hvilende Beløb af Hartkorn og Gammelskat findes angivet i det i Aaret 1852 udgivne 4de Bind af det statistiske Tabelværks nye Række. Resultatet af Taxationerne i Anledning af Frdg. 1 Oktbr. 1802, hvilke ligge til Grund for Bankhæftelserne, findes for Kongerigets Vedkommende i det 2det Tabelværkshefte af den ældre Række, og for Hertugdømmernes Vedkommende i et Anhang til Falcks Privatret III. 795—799. Den bedste og nyeste Fremstilling af vort Skattevæsen er Confrd. Brinck Seidelins „Populair Fremstilling af det danske Skatte- og Afgiftsvæsen Kbhvn. 1840 udgivet af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug"; jfr. med Hensyn til Hartkorns Egaliserings Loven og Loven om Ligningsskatten Folketh. Tid. 1ste Sess. 1850 (Register) og med Hensyn til det Historiske ved

vore Beskatningsforhold, Mandix om det danske Kammervæsen. Om det Særegne ved Bornholms Skattevæsen, see Schlegels Statsr. § 47, og Bornholms Amtsbeskrivelse; jfr. Folketh. Tid. 1ste Sess. 1850 (Register). En udførlig Beregning over de det upriviligerede Hartkorn i Aaret 1837 paahvilende Byrder findes i Prof. Davids Fædreland 3die Aarg. S. 875—880; og Stænderdeputeret Møller Wulff udgav i Aaret 1837 en Oversigt over hvad Statterne paa Landeiendomme og i Kjøbstæderne udgjorde i Jyllands forskjellige Amter i Aaret 1844.

Den ordinaire og extraordinaire Plovansættelse for alle Hertugdømmernes Distrikter findes i Falcks Privatret III. 794. Jfr. det lille, af Godseier Iversen til Svensby forfattede, Skrift: „Die vorhandenen Besteuerungs-Cataster der Herzogthümer Schleswig und Holstein“ etc. Altona 1825. Hovedkilden til Kundskab om Hertugdømmernes Beskatningsvæsen er Falcks Privatret III. 2den Afdeling 419—649. Et mangfoldige Bind udgjørende af Kammerherre, Amtmand Rosen forfattet Manuskript, om Hertugdømmernes adminastrative Forhold, hvilket opbevares i Generalstabens Arkiv, indeholder ogsaa en Mængde Detail-Oplysninger i saa Henseende, de enkelte Egne betræffende. Bidrag til Oplysning om Staden Altonas Beskatningsforhold findes i Flors Skrift: „Beiträge zur näheren Kenntniß der Verhältnisse von Altona 1845“ (in quarto). Om Oppebørslen af Afgifterne i Hertugdømmerne handler Albers „Allgemeine Darstellung des Hebungswesen etc“. Copenhagen 1840.

Om Tienden og Communalafgifterne. Om Tiendernes Værdi i Kongeriget, see det 5te Hefte af det statistiske Tabelværks ældre Række. I det statistiske Bureau forberedes for Tiden Udgivelsen af et Tabelværkshefte, som vil give en statistisk Belysning af Tiendeforholdene i forskjellig Retning, og som vistnok vil blive det 9de Bind af det statistiske Tabelværks nye Række. Om det hele Tiendevæsens juridiske Side findes god Oplysning i Etatsr. Lunn's i Aaret 1839 udgivne „Haandbog over det danske

Tiendevæsen." Om den Tiende, der ydes i Nord-Slesvig, (thi i den øvrige Deel af Hertugdømmerne ydes der ingen Tiende), handles i Jensens Kirchliche Statistik I. 88 ff. og 114 ff., samt i Falcks Staatsb. Magazin X. 581, og Neues Staatsb. Mag. I. 829, og Prov. Berichte for 1824 S. 39 og 1826 S. 806.

Hvad Communalafgifterne angaaer, da giver Brinck-Seidelins nysomtalte lille Skrift om det danske Skatte- og Afgiftsvæsen god Oplysning om samme. Hvad der i Landets forskjellige Amter ydes til Skolevæsenet kan sees af de S. 783 omtalte Tabeller, som Cultusministeriet i Aaret 1851 lod omdele blandt Rigsdagens Medlemmer.

Om Kjøbenhavns Communalafgifter i ældre Tid, see Coll. Tid. for 1840 S. 92 ff. Størrelsen af Hovedstadens Communalafgifter for Øieblikket kan sees af en i hvert Aars Januar Maaned i Depart. Tid. indrykket Beretning.

Om de indirekte Skatter. Hvad Kongerigets Toldvæsen angaaer, da findes grundig Oplysning om samme i nuværende Finantsminister Grev W. C. E. Sponneck's i Aaret 1840 udgivne Værk „Om Toldvæsen i Almindelighed og det danske Toldvæsen i Særdeleshed." Hvad Toldintradernes Totalbeløb udgjør kan sees af de S. 801 omtalte Regnskabs-Oversigter og Stats-Regnskaber, og hvad Toldindtægt hver enkelt Vareartikels Indførsel giver Statskassen kan sees af de S. 777 omtalte Hefter af det statistiske Tabelværk, der indeholde Oplysning om Indførslen. Hvor stort et Beløb af Ind- og Udførselstolden, Transittolden, og Laste- og Fyrpengene der faldt paa hver enkelt Kjøbstad i Aarene 1844 og 1845 kan sees i Drechsels Arkiv for Handel og Toldvæsen 1ste Aargang S. 60 ff. Til Belysning af Hertugdømmernes Toldforhold for en halv Snees Aar siden findes adskilligt Materiale i Woolsens i Aaret 1847 udgivne Centralblatt, og navnlig findes sammesteds S. 12 og 13 saavel Netto- som Brutto-Indtægten af Told og Skibsfarts Intraderne i Aarene 1827—1846. Om

de seneste Forandringer i Hertugdømmernes Toldforhold findes Oplysning i en sagkyndig Artikel i Fædrelandet for 1851 Nr. 282. — Om vore ældre Brændeviins-Beskatningsforhold, see Stænder Tidenderne for 1836, og Etatsr. Rawerts Skrift „Brændeviinsbrændingens Beskatning i Preussen sammenholdt med den i Danmark. Kbhvn. 1842".

Om Retsvæsenets Organisation og om Straffe-Anstalterne.

(IV. S. 1—38.)

Om Straffe-Anstalterne kan en kort affattet Underretning erholdes i Algreen-Ussings Criminalret I. § 51, jfr. Generalkrigscommissair Dr. Neergaards „Bidrag til Kundskab om Hovedstadens Straffe-Anstalter og Varetægtsfængsler osv. Kbhvn. 1839", og Coll. Tid. 1840 S. 338, 1845 S. 113, 1846 Nr. 3, 1847 Nr. 10, 1848 Nr. 10 og 1849 Nr. 70, men fornemmelig Dep. Tid. 1853 Nr. 8 og 9, hvor en officiel Beretning findes om Tilstanden i de civile Straffe-Anstalter i 1849—1851.

Coll. Tid., Dep. Tid, den af afdøde Etatsrd. Schou paabegyndte, senere af Cfd. Kolderup-Rosenvinge og Etatsr. Algreen-Ussing fortsatte Samling af Forordninger og Love for Kongeriget Danmark, og den saakaldte Fogtmann'ske Reskriptsamling, der for Tiden udgives af Etatsr. Algreen-Ussing, ere for bekjendte som de Kilder, hvoraf Kundskab til alle Slags Lovbestemmelser for Kongeriget Danmark kan søges, til her videre at omtales. For Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen haves foruden en „Chronologische Sammlung der Verordnungen und Verfügungen" der omfatter Tidsrummet fra 1748 til 1848, tillige en „Systematische Sammlung der für Schleswig und Holstein erlassenen und noch gültigen Verordnungen und Verfügungen" i 9 Bind (13 Voll.) udgivne i Kiel i Aarene 1827—1841. De i Aarene 1848—1850 udstedte Love og Bekjendtgjørelser for Slesvig har Bureau-

chef Wøldike udgivet, og for 1851 og 1852 findes de i den officielle Tidende for Slesvig, som begyndte at udkomme i 1849, og hvis Udgivelse ophørte i December 1852. Nu for Tiden udkomme Anordningerne for Slesvig kun trykte enkeltviis men dog med fortløbende Nr. (De vigtigste optages ogsaa siden den 1ste Jan. 1853 i Dep. Tid.) For Holsteen haves Anordningerne fra den Tid hvor den Chronologiske Samling slipper indtil Septbr. 1852 i „Gesetzblatt für die Herz. Schl.-Holst." 1849, 1850, og „Gesetzblatt für das Herzogth. Holstein" 1851 og 1852, og fra Septbr. 1852 af i „Gesetz- und Ministerialblatt für das Herzogth. Holstein". De ældre lauenborgske Anordninger haves udgivne af Spangenberg i 4de Bd. 2den Afd. af hans Samling af Hannoveranske Anordninger, og de nyere siden 1813 af Richter. For Tidsrummet 1848—1852 findes de i „Officielles Wochenblatt für Lauenburg". Hvad Hertugdømmernes Retsforfatning angaaer, da er Falcks Privatret I. 109—152 og 364 ff. III. 81—212, og Slutningen 3die Binds 1ste Afdeling, den bedste Kilde til Oplysning; jfr. Schiffs „Verzeichniß der verschiedenen Gerichtsbarkeiten des Herz. Holsteins", Kiel 1831. I Schl. Holst. Lauenb. Provinzial Berichte 1832 S. 84 ff. findes en Afhandling „zur Kenntniß der Justits-Verfassung des Herzogthum Lauenburgs". I Statskalenderen for 1853 findes S. 415 ff., 465 ff. og 519 en kort, sagkyndig Fremstilling af de judicielle og administrative Forhold i Slesvig, Holsteen og Lauenborg, hvilken sandsynligviis ogsaa vil blive optaget i de følgende Aargange. Etatsraad og Prof. Chr. Paulsen har i Aaret 1834 leveret en „Lehrbuch des Privatrechts in Schleswig und Holstein", hvis andet i Aaret 1842 udgivne Oplag ogsaa har Lauenborg til Gjenstand.

Om Kirkevæsenets Organisation.

(IV. S. 38—81).

Et Hovedværk her for Kongerigets Vedkommende er: Confrd.

Kolderup-Rosenvinges „Grundrids af den danske Kirkeret i 2 Dele 1838—1840"; jfr. hvad Spørgsmaalet om Kirkens Forhold til Staten angaaer Dr. Vilh. Rothes i Aaret 1848 udgivne lille Skrift „Den evang.-luther. Kirkes Grundsætninger om Kirkens Repræsentation og disses Anvendelse hidtil i Danmark", og Rudelbach: „Den evangeliske Kirkeforsamlings Oprindelse og Princip etc., fornemmelig i Danmark", Kbhavn. 1849.

Den bedste Oplysning om samtlige geistlige Embeders Indtægter indeholdes i Provst Jens Møllers „Forsøg til en økonomisk statistisk Beskrivelse over Danmarks geistlige Embeder, Viborg og Kbhvn. 1835—1844 (Sjellands og Fyens Stift har Forfatteren ikke naaet at faa fuldstændigen meddelt), og Dr. Bloch Suhrs i Aaret 1851 udgivne „Kalds-Lexikon omfattende en Beskrivelse over alle danske geistlige Embeder i alphabetisk Orden". En officiel summarisk Ansættelsessum for hvert Kalds Indtægt findes for Sjellands Stift i Ny Coll. Tid. for 1844 S. 833, for Fyens og Lollands-Falster Stifter i Ny Coll. Tid. for 1847 S. 641 og 737, og for Nørre Jylland i Depart. Tid. for 1848 S. 586. Hver Gang et Præstekald er ledigt bekjendtgjør Cultusministeriet en meget detailleret Beretning om dets Indtægter og Byrder (see Dep. Tid). — Kolderup-Rosenvinges Skrift „Om Kirkebestyrelse, Kirkeforfatning og Kirkens Eiendom", Kbhvn. 1850, J. P. Mynsters „Grundlovens Bestemmelse med Hensyn til de kirkelige Forhold i Danmark" Kbhvn. 1850, og hans „Yderligere Bidrag etc." og Fr. Barfods i Aarene 1848 og 1849 udgivne, og med denne Forfatters sædvanlige Flid udarbeidede Skrift „Danmarks Geistlighed, en personal historisk-statistisk Aarbog", 1ste og 2den Aargang, samt H. J. Gjessing: „Om den danske Geistligheds nærværende kirkelige og borgerlige Vilkaar" Nykjøbing 1838, og Provst Jens Møllers „Haandbog for Præster" 3 Dele Kbhv. 1842—1851, bør vel ikke heller her lades unævnte. — Underretning om Præstekaldene i Hertugdømmerne og deres forskjellige Besættelsesmaader

findes i Jensens „Versuch einer kirchlichen Statistik des Herzogth. Schlesw., 2 Dele, Flensb. 1840“ (jfr. Sindings Forsøg til en kort økonomisk Beskrivelse over alle de geistlige Embeder i Hertugdømmet Slesvig, hvor Kirke- og Skolesproget er dansk og som staa under den danske Superintendent, og deres Besættelsesmaade, Kbhvn. 1848); og i Lübkerts „Versuch einer kirchlichen Statistik Holsteins, Glückstadt 1837“; jfr. Afhandlingen „die Predigerwahlen in Schleswig und Holstein“ i Biernatzkis Volksbuch for 1845 S. 174 ff., og en statistisk Tabel over Besættelsen af Præste-Embederne i Hertugdømmerne i Aarene 1827—1846 i Biernatzkis Schlesw. Holst. Lauenb. Landesberichte for 1847 S. 126 ff. Hvilke de Kald ere i Hertugdømmet Slesvig, til hvilke der er privat Kaldsret, kan sees i Barfods nysnævnte Skrift 2den Aarg. S. 368 og 369. Oplysning om Hertugd. kirkelige Rets-Forhold findes i C. F. Callisens „Anleitung für Theologie-Studirende und angehende Prediger in den Herzogth. Schl. und Holstein mit den Kirchenverordnungen bekannt zu werden“, 2den Udgave, Altona 1834, og i Falcks Privatret III. S. 676 —760, og i de sammesteds nævnte Skrifter, jfr. Staatsb. Mag. VII. 1—53 og 369—410 og Neues Staatsb. Mag. VI. 378 ff.

Om Medicinalvæsenet.
(IV. S. 82—136).

Kolderup Rosenvinges „Grundrids af den danske Politiret“, 2den Udg. 1828, 4de Hovedafs. 1ste Afsnit; Dr. F. A. Ulldall's Haandbog „Sundhedspolitiet med særligt Hensyn paa Danmark, et af Philiatrien kronet Priisskrift Kbhvn. 1840“; samme Forfatters i Aaret 1835 udgivne Haandbog i den gjeldende civile Medicinal Lovgivning for Danmark, (med Supplement til 1847), og hans i Aaret 1836 udgivne Haandbog i den militaire Medicinallovgivning (fortsat af Winsløv til 1844); C. P. N. Petersens „Den danske Medicinallovgivning, som vedkommer Læger, Apothekere og Jorde-

mødre" 2 Dele Kbhvn. 1833—1836; og Dr. Bremers i Aaret 1840 udgivne Skrift: „Om Medicinalpersonalet og Medicinal-Anstalterne i Danmark udenfor Kjøbenhavn", ere de bedste Kilder til Kundskab om Medicinalvæsenet i Almindelighed forsaavidt Kongeriget betræffer. Jfr. „Uddrag af Indberetninger fra Physici om de hygieniske Forhold i Kongeriget Danmark udenfor Hovedstaden (Aftryk af Sundh. Coll. Forh. for 1851)" Kbhvn. 1852, og H. Selmer, Den danske Lægestand, Kbhvn. 1852, som giver kort biographisk Oplysning om samtlige nulevende Læger og en Deel afdøde Læger i Danmark. For Hertugdømmenes Vedkommende giver Falcks Privatret II. 410—438 lidt Oplysning om Medicinalpolitiet; jfr. den officielle Tidende for Hertugd. Slesvig 1852 Nr. 128—130.

Publikums Misfornøielse med Kjøbenhavns Vandforsyning har i den nyere Tid fremkaldt forskjellige Smaaskrifter, nemlig: „Detailleret Forslag til en forbedret Vandforsyning for Kjøbenhavn" ved Kammerraad Kabell, Oldesloe 1845 (heri et Nivellementskort med Kurver over Kjøbenhavn); en Afhandling af Adjunkt Johnstrup „Om Jordlagenes Forhold til det deri ansamlede Vand med specielt Hensyn til Kjøbenhavn" i Dansk Tidsskrift 1ste B. S. 497—511; en Afh. af Prof. Forchhammer „Om Midlerne til at bestemme Mængden af de organiske Bestanddele i Vandet, og om de Forandringer, som Vandet i de Reservoirer der forsyne Kjøbenhavn, lide i de forskjellige Aarstider og under andre Indflydelser", Kbhvn. 1850 in quarto, jfr. Arkiv for Pharmaci og teknisk Chemie 1850 2det Hefte; „Kort Underretning om Kjøbenhavns Vandvæsen i ældre og nyere Tid ved Capt. Meyer, Chef for Vandcommissionens Contoir, Kbhvn. 1850"; „Oversigt over Kjøbenhavns Vandforsyning i 1848 og 1849" (udgivet paa Vandcommissionens Foranstaltning), og „Kort Fremstilling af Planerne til de nye Vand og Gasværker for Kjøbenhavn og dens Forstæder" ved Vandinspecteur Colding, Kbhvn. 1852. Et Udkast

til en Lov indeholdende nogle Bestemmelser om Vandanlæg i Kjøbenhavn findes i Dep. Tid. for 1853 Nr. 5 og 6.

Apothekervæsen. I nyt Historisk Tidsskrift 1ste Bind, S. 237—251 findes en Afhandling af Dr. Mansa „Om Apothekernes Oprindelse og de ældste Apothekerprivilegiers Beskaffenhed", og i Dr. Bremers nysnævnte Skrift om Medicinalanstalterne udenfor Kjøbenhavn findes en kort Underretning om hvert enkelt Apothek; jfr. Dr. Uldalls Haandbog i Sundhedspolitiet S. 51—67, og H. Selmer, „Den danske Lægestand etc.", Kbhvn. 1852. — „Arkiv for Pharmaci", og Dr. F. A. Uldalls Skrift „Danmarks gjeldende Lovgivning angaaende Apothekervæsenet", Kbhvn. 1835, (Supplement 1836) bør ogsaa nævnes her.

Om Hospitalerne. Om Sygdomsforholdene paa Frederiks Hospital, almindelig Hospital, Vidstrup Hospital, Garnisons Hospital, Sø-Etatens Hospital, Stokhusets og Tugt- og Rasphusets Hospital, samt i Fattigdistrikterne, meddeles nu Underretning i et i Aaret 1848 begyndt Tidsskrift: „Hospitals-Meddelelser, et Tidsskrift for praktisk Lægevidenskab, udgivet af Overlæger ved Kjøbenhavns Hospitaler og i Armeen". For den længere tilbageliggende Tid vil Oplysning om de fleste Hospitalers Sygdomsforhold findes i Bibliothek for Læger. Om Frederiks Hospitals historiske Forhold erholdes Oplysning i Confrd. Bangs Afh. i Indbydelsesskrift til Universitetsfesten den 18de Septbr. 1840 „Det Kongelige Frederiks Hospital i Kjøbenhavn; (jfr. Kjøbenhavns Nyeste Skilderi 1827 S. 225 ff.); og om Stiftelsens Forhold nu for Tiden erholdes Oplysning i Departements Tidende for 1852 S. 868 ff., og i det i Finants-Regnskabet hvert Aar anførte Regnskab for Hospitalet. Om almindelig Hospitals ældre Forhold erholdes god Underretning i Prof. Wendts i Aaret 1833 udgivne Skrift: „Almindelig Hospitals Indretning og Forfatning", og om dets nærværende Virksomhed indeholder Kjøbenhavns Fattigvæsens aarligen bekjendtgjorte Regnskaber en Deel Oplys-

ning. „Bidrag til Kundskab om Garnisons Hospitalets Historie" findes i Bibl. for Læger 3die Række 2det Bind S. 414—432; og om Sø-Etatens Hospitals Historie handles i Budget for 1841 S. 448, og om Søqvæsthusets i Budget for 1841 S. 444 ff. Vidstrup Hospitals historiske Forhold findes udførligen fremstillede i Penia for 1821 S. 54—113. Om dets Forhold i nyere Tid findes mange Meddelelser i de forskjellige Aargange af Bibl. for Læger og Ugeskrift for Læger, blandt hvilke Cand. Jensens Skildring af Stiftelsen i Bibl. for Læger 1844 10de Bind S. 330—370 bør fremhæves (jfr. 27de Bd. 1837, S. 329 ff.). I de af Kjøbenhavns Fattigvæsen aarlig bekjendtgjorte Regnskaber findes ogsaa Meddelelser om Vidstrup Hospitals Virksomhed (jfr. Tillægsblad til Nr. 82 af „Fædrelandet" for 1851). Om Daareanstalten i Odense findes aarlig en kort Beretning i Dep. Tid., og om den nylig oprettede Daareanstalt i Jylland handles i Dr. Selmers i Aaret 1852 udgivne Skrift „Den jydske Helbredelsesanstalt for Sindssyge". Om Hospitalet for Sindssvage i Slesvig, see Kjøbenhavns Nyeste Skilderi 1827 S. 1363 ff., Coll. Tid. for 1846 S. 267 ff., Bibl. for Læger 3die Række 10de Bind S. 76—83, og Prof. Davids Staatshandbuch 1849 S. 201. Om de Sindssvages Antal i den danske Stat erholdes Oplysning i 10de Hefte af det statistiske Tabelværks ældre Række S. XV., og i andet Hefte af „Statistisches Tabellenwerk" etc. S. XIX; jfr dansk Ugeskrift 2den Række 2det Bind S. 244, og Hübertz „De Sindssyge i Danmark efter Undersøgelsen af 1ste Juli 1847". Kbhvn. 1850. Om Oprettelsen af en paalidelig Helbredelsesanstalt for Sindssyge i Østifterne udenfor Kbhvn, see Rigsdagstidenden f. 1852—1853 S.

Af Fødselsstiftelsens Historie indtil Aaret 1823 incl. findes en udførlig og sagkyndig Fremstilling i 2den Deel S. 113—172 af Collins „For Historie og Statistik". Budgettet for 1841 S. 119 ff. og 1843 S. 70—72, Prof. Kaysers Skrift „Den kongelige

Fødselsstiftelse i Kjøbenhavn og den der herskende ondartede Barselfeber, Kbhvn. 1845" (jfr. Bibl. for Læger Ny Række 12te Bd. S. 91—104), og Dep. Tid. 1852 S. 922 ff. indeholde Oplysning om Stiftelsens senere Skjæbne og Virksomhed. Om Jordemodervæsenet i Danmark har Prof. Levy yttret sig i det kongelige medicinske Selskabs Skrifter, Ny Række 1ste Bind S. 267—281.

Om Forsvarsvæsenet.

(IV. S. 137—176).

Om hvorvidt Armeeen eller Flaaden er den danske Stats Hovedforsvar blev der i Aarene 1831—1833 ført en literair Strid, om hvilken nærmere Oplysning vil kunne erholdes ved i Erslews Literatur-Lexikon at slaa efter under Navnene Zarthmann, Garde, Falsen, Fibiger og Blom, samt i den af Oberst J. T. Ræder i Aaret 1832 udgivne „Samling af Discussioner om Land- og Sømagt i 1831 og 1832".

Med Hensyn til Spørgsmaalet om hvorledes vort Forsvar til Lands for Tiden er organiseret henvises Læserne til Fibigers militaire Repertorium 2den Række 1ste Bd. S. 1—34 og Anhang, samt til Mühlenstedts Calender for Landmilitair-Etaten, der i Indledningen giver Oplysning om samme, (jfr. Reskripterne af 28de April 1842, der ligge til Grund for vor nærværende Armeeorganisation); og hvad Spørgsmaalet angaaer om Organisationen af vort Forsvar tillands kan ansees for hensigtsmæssigt henvises Læserne til den Literatur, der under Navnet „Tscherning" findes anført S. 415 og 416 i 3die Bind af Erslews Literat. Lexikon, og under Navnet „Ræder" i 2det Bind S. 730.

Om vort Søforsvars historiske Forhold erholdes god Oplysning i Commandeur Gardes „Efterretninger om den danske og norske Sømagt I—IV Kbhvn. 1832—1835", og i samme Forfatters „Den danske og norske Sømagts Historie, Kbhvn. 1852". Om den nærværende Organisation vil Kundskab kunne erholdes i i „Arkiv for Søvæsen".

Creditkassen for Huus-Eiere i Kjøbenhavn. Beretning om samme meddeles aarlig i Dep. Tid.

Om den danske Stats udvortes Forhold.

(IV. S. 374—386).

Om Øresundstolden. I det af H. Scherer i Aaret 1845 i Berlin udgivne Skrift „Der Sundzoll" findes S. 332 en Deel om Sundtolden handlende Skrifter anførte; jfr. Estrups Afhandling „Om de danske Kongers Høihed over Østersøen og deres Forsøg paa at spærre fremmede Flaader Adgangen til dette Hav" i Molbechs Nordiske Tidsskr. I. 240—260"; Schlegels Statsret S. 282 ff.; og Thaarup: „Om Øresundstolden", Kbhvn. 1838.

Om de fjernere Statsdele, Island, Færøerne, Grønland og de dansk-vestindiske Øer.

Med Hensyn til de ældre Skrifter, der handle om Island, Færøerne, Grønland og de dansk-vestindiske Øer, henvises Læserne til det i Aaret 1819 udgivne 6te Bd. af Thaarups „Udførlig Veiledning til det danske Monarkies Statistik". De nyere om samme handlende Skrifter og Afhandlinger ere (tilligemed de vigtigste af de ældre) anførte i Noter under Texten i dette Skrift der, hvor disse fjernere Statsdele ere gjorte til Gjenstand for Behandling, og jeg behøver derfor her blot at tilføie et Par i det sidste Aar udkomne Meddelelser om Grønland, nemlig Dr. Rink's meget belærende Skrift „Om Monopolhandelen paa Grønland, Betænkning i Anledning af Spørgsmaalet om Privates Adgang til Grønland" Kbhvn. 1852, og „Om Grønland, dets Indbyggere, Produkter og Handel ved J. Mathiesen, Kjøbenhavn 1852." En Afhandling af Interesse, hvis Tilværelse først senere er blevet mig bekjendt, og som her bør tilføies er „Vinter-Reise til Iisblinken ved Holsteinsborg af O. V. Nielsen", Dansk Ugeskrift 1ste Bind (1832) S. 114 ff.

Tillæg og Rettelser.

Tillæg og Rettelser til første Deel.

S. 4, Note **. Med Hensyn til Besvarelsen af Spørgsmaalet om hvilke de smaa Forandringer ere i Holsteens Grændselinie mod Syd og Syd-Ost, som Afsluttelsen af Traktaten af 14de Febr. 1842 med Storhertugen af Oldenborg og Grændse Recessen med Hansestaden Lybeck, ratihaberet 23de Aug. 1852 har bevirket, henvises de enkelte Læsere, hvem denne forviklede Sag maatte interessere, til bemeldte Traktater, der findes aftrykte i Coll. Tid. for 1842 Nr. 48, (see især § 5), og i „Gesetz- und Ministerialblatt für das Herz. Holstein" 1852 S. 108—111.

S. 10, 7de Linie franeden: ³ Procent, læs ¾ Procent. (Det nederste Tal af Brøken er nemlig faldet ud).

S. 11, 1ste Linie. Manø bør her udslettes, da den som S. 13 bemærket, hører til Jylland.

S. 12, Noten. Tilføies bør her, at Cancl. Patent 5te Juni 1813 bestemmer at hele Eider-Canalens Seng, (og ikke, som Patent af 6te Mai 1797 bestemmer, Halvdelen indtil Midtstrømslinien), hører til Slesvig.

S. 13. 7de Linie. Vilster, læs Vilslev.

S. 15. Holsteens Størrelse er her ved en Trykfeil angivet til 155 geogr. □ Mile, istedetfor til 154 geogr. □ Mile. — De heromtalte 6 Landsbyer, som tidligere hørte til Rendsborg Amt skjøndt de ligge Norden for Eideren, ere nu ved Patent af 16de Marts 1853 lagte under det slesvigske Hütten-Amt.

S. 16. Da de trankebarske og guineiske Besiddelser senere ere solgte, udgaa Ordene „Ostindien og Afrika". — Om Inddeling efter Provindsialstænder kan der ikke længere være Tale, da Provindsialstænderne ere bortfaldne ved Grundloven af 5te Juni 1849. — Ordet „Østifterne" bør vistnok afløses af „Øerne", og Holsteen og Lauenborg slaaes sammen, og Monarkiets Indde-

ling altsaa blive i 1) Øerne, og 2) Nørre Jylland eller Kongeriget Danmark, 3) Sønder Jylland eller Hertugdømmet Slesvig, og 4) Hertugdømmerne Holsteen og Lauenburg.

S. 17. Stifts Inddelingen burde neppe været anført her, da den kun har hjemme hvor Talen er om geistlige Forhold.

S. 18. Den foreløbige Ansættelse til nyt Hartkorn, som her er anført for de forskjellige Amter, afviger vel kun lidet fra den endelige Ansættelse; men da Eierne af dette Værk dog muligen ved forskjellig Leilighed kunne ønske at have en nøiagtig Opgivelse af de forskjellige Amters Hartkorn og Skovskyld, anføres samme her (med Udeladelse af Fkr. og Alb., dog ikke i Opsummeringen)

	Ager og Engs Hartkorn.		Skovskyld.	
	Tdr.	Skpr.	Tdr.	Skp.
Kjøbenhavns Amt	21,669	2	350	4
Frederiksborg "	16,197	4	514	2
Holbæk "	24,437	"	642	1
Sorø "	23,478	3	1062	1
Præstø "	27,995	4	1208	1
Bornholm "	6,048 bornh. Hrt. red.	1	"	"
Maribo "	30,152	5	919	2
Odense "	31,277	"	232	2
Svendborg "	25,632	"	718	1
Øerne (naar Bornh. Hartk. reduceres).	206,887	7	5647	2
Hjørring Amt	16,117	7	34	7
Thisted "	13,617	4	"	"
Aalborg "	18,291	2	66	2
Viborg "	19,353	1	66	1
Randers "	24,796	5	150	4
Aarhuus "	12,664	2	93	"
Skanderborg "	11,488	3	93	4
Veile "	19,675	1	106	7
Ringkjøbing "	18,302	3	"	2
Ribe (den Sønden for Kongeaaen liggende Deel incl.)	16,665	"	7	7
Jylland	170,972	"	619	6
Hele Kongeriget	377,860	7	6267	"

Tillæg og Rettelser til første Deel.

Af enkelte Sogne, hvis endelige Hartkornsansættelse afviger over 30 Tdr. fra den heranførte foreløbige, er der kun:

	Søllerød Sogn, Kbhvns Amt, som har	355 Tdr.
	Frederiksborg Slotssogn	329 —
Bornholm.	Aakirkeby	1038 —
Bornholm.	Vester Marie	790 —
Bornholm.	Nyker	438 —
Langel.	Lindelse	461 —
Langel.	Humble	627 —
	Hover i Veile Amt	215 —
	Kollerup i Veile Amt	171 —

S. 22. Det heromtalte saakaldte gamle Ager og Engs Hartkorn existerer som bekjendt ikke længere siden den 1ste Januar 1844; jfr. III. S. 573 ff.

S. 53. Kjøge Sogn, læs, en Deel af Kjøge Sogn (Resten i Bjeverskov Herred).

S. 43. Kjøge Sogn, læs, en Deel af Kjøge Sogn (Resten i Ramsø Herred).

S. 46. Fra Stege Sogn er nu udsondret Nyord Sogn, som har 44 Tdr. Hartkorn, medens Stege Sogn har beholdt 751 Tdr. tilbage.

S. 47. Note * og **. Begge disse Noter bortfalde, eftersom Bornholms Ansættelse til nyt Hartkorn nu er fuldendt og traadt i Kraft fra 1ste Januar 1850. Det nye bornholmske Hartkorn holder kun 49,600 □ Alen boniteret Areal, medens Hartkornet i den øvrige Deel af Kongeriget holder 72,000 □ Alen boniteret Areal. Naar Man vil sammenlægge bornholmsk Hartkorn med Hartkorn for andre Egne i Kongeriget, maa det bornholmske Hartkorn derfor først reduceres til almindeligt, da ueensartede Størrelser ikke kunne sammenlægges.

S. 60 og 61. Flade Sogn har 144 Tdr. Fredskov; og Volstrup Sogn 166 Tdr.

Tillæg og Rettelser til første Deel.

S. 70. Hovedgaarden Restrup med c. 100 Tdr. Hartkorn er nu flyttet fra Nørholm til Sønderholm Sogn, hvis Hartkorn derved har undergaaet en Forandring, i det Sønderholm herved har faaet 100 Tdr. Hartkorn til, og Nørholm Sogn mistet 100 Tdr. Hartkorn.

S. 74. „Skive Kjøbstadsogn", tilføi, „og den større Deel af Skive Landsogn".

„Skive Landsogn", læs „en Deel af Skive Landsogn".

S. 85. Aarhuus Kjøbstadsogn, læs, Størstedelen af Aarhuus Kjøbstadjorder, (Resten i Ning Herred).

S. 86. Frue Sogn i Aarhuus, læs „En Deel af Aarhuus Kjøbstadjorder (Resten i Hasle Herred).

S. 87. Endelave Sogn er nu henlagt under Skanderborg Amt, Nim Herred, hvorunder det i al administrativ Henseende henregnes. (Ifølge Finantsminist. Skr. af 21de Septbr. 1850 hører det saaledes nu ogsaa under Skanderborg Amtstue). Efter en streng Consequents skulde det imidlertid ligesuldt efter den almindelige Inddeling høre til Hads Herred, Aarhuus Amt. Jfr. S. 742.

S. 90. See ovenstaaende Bemærkning.

S. 91. „Wester" læs „Vester". Sindbjerg Sogns Hartkorn er ved en Trykfeil angivet til 211 Tdr. istedetfor til 311 Tdr.

S. 92. Nørre, Vester og Øster Herred, læs, Nørre Horne Herred, Vester Horne Herred, og Øster Horne Herred.

S. 103. Naar Man i daglig Talebrug henregner Øster og Vester-Han Herrederne til Vendsyssel, da er dette ikke ganske correkt, thi til det gamle Vendsyssel hørte de ikke, hvorfor det oftere i gamle Dokumenter hedder: „Vendsyssel og Han Herrederne", hvilke sidste dannede et Mellemland mellem Thy og Vendsyssel. Hyppigere end Benævnelsen „Himmersyssel" er „Himmerland", hvortil Rinds og Gislum Herreder ogsaa henregnes, foruden Aars, Hinsted, Slet, Hellum, Hornum og Fleskum Herreder. (Himmerland

er altsaa en meget stor Halvø, der begrændses af Hobro- eller Mariagerfjord, Kattegattet og Liimfjorden). Den Halvø, som dannes af det nuværende Mols Herred, kaldes for Mols, og sammes Beboere for Molboere.

S. 104. Den her angivne Størrelse for Øen og Landskabet Nordstrand, fra hvilket Søen graadigen bortriver Land, maa rettes til c. 1 □ Miil; og for Øen og Landskabet Pelvorm maa Størrelsen af det angivne Areal rettes til c. $1\frac{1}{8}$. — For Hertugdømmet Slesvigs Hovedbestanddele savnes i det Hele taget paalidelige Arenlangivelser, da de, som Man har, ere forældede.

S. 106. En her forglemt gammel Benævnelse er Tørninglehn. Samme bestod i Lehnenes Tid af Kalslund, Frøs, Hviddings og Gram Herreder. Nu forstaaer Man ved Tørninglehn en Deel af Slesvig, som i geistlig Henseende hører under Ribe Bispestol, og bestaaer af Kalslund, Nørre-Rangstrup og Hvidding Herreder, samt en Deel af Gram og Frøs Herreder; jfr. IV. 69.

S. 110. Her burde været tilføiet Benævnelsen „den Schauenburgske Deel", som indbefatter den Deel af Holsten, som indtil Aaret 1640 blev regjeret af Greverne af Schauenburg, nemlig det nærværende Grevskab Ranzau, Herskabet Pinneberg og Staden Altona.

S. 114 Aakirkeby har en Kirke.

S. 115. Sæby ligger nu i Dronninglund Herred, og Frederikshavn i Horns Herred. Ved Anførelsen at Randers ligger i Støvring Herred er ved en Trykfeil sat en Streg (—) istedetfor Tilføielsen „Randers Amt."

S. 253. En Lov om Sandflugts Dæmpning er nu udkommet den 26de Marts 1852.

S. 292. En Lov om Hede-Colonistedernes Overdragelse til Selv-Eiendom er udkommet den 31te Marts 1852.

S. 300. 11te Linie „List" læs „Silt".

S. 308. Den heromtalte Skik at betjene sig af smaa flad-

bundne Skuder, indrettede til at løbe med Brændingen op paa Strandbredden, er nu næsten ganske ophørt efter at Seiladsen gjennem Aggercanalen er kommen i Gang.

S. 362 og 363. Befolkningen udgjorde den 1ste Febr. 1850

Kjøbenhavn	129,695
Sjelland (uden Kbhvn)	365,158
Møen	13,607
Bornholm	27,927
Fyen	170,450
Langeland	17,368
Lolland	55,768
Falster	23,249
Øerne	803,222
Nørre Jylland	604,525
Hele Kongeriget	1,407,747.

Jfr. forøvrigt om alt Populationsforholdene i Kongeriget angaaende det 1ste Bind af det statistiske Tabelværks nye Række, hvilket indeholder Resultaterne af Folketællingen den 1ste Februar 1850.

Den 1ste Febr. 1845 var Folketallet

i Kongeriget	1,350,327
i Hertugd. Slesvig	362,900
i Hertugd. Holsteen	479,364
i Hertugd. Lauenborg	46,486

og senere er der ikke i Hertugdømmerne afholdt nogen Folketælling.

Tillæg og Rettelser til første Deel.

ad. 264. Kjøbstad og Landbefolkningen udgjorde tilsammen:

	Den 1ste Febr. 1845.	Den 1ste Febr. 1850.
Sjellands Stift	508,857	529,648
Hovedstaden Kjøbenhavn	126,787	129,695
Kjøbenhavns Amt	69,286	72,953
Frederiksborg „	74,099	75,629
Holbæk „	73,236	77,173
Sorø „	66,567	70,945
Præstø „	78,915	82,065
Bornholm „	26,546	27,927
Fyens Stift	182,760	187,818
Odense Amt	98,936	101,605
Svendborg	83,824	86,213
Lollands-Falsters Stift	76,280	80,045
Maribo Amt	75,249	79,017
Aalborg Stift	136,352	142,991
Hjørring Amt	67,787	71,552
Thisted „	46,627	48,532
Aalborg „	63,204	65,761
Viborg Stift	84,562	87,936
Viborg Amt	59,213	62,247
Aarhuus Stift	194,485	203,628
Randers Amt	69,868	72,360
Aarhuus „	40,133	41,142
Skanderborg Amt	45,488	49,035
Ribe Stift	167,031	175,681
Veile Amt	67,775	70,922
Ringkjøbing Amt	57,568	60,638
Ribe Amt	59,219	62,333
	1,350,327	1,407,747

Tillæg og Rettelser til første Deel.

De S. 364 anførte Tal for Befolkningen i Aalborg, Viborg og Aarhuus Stifter i Aarene 1834 og 1840 ere vel tagne af det statistiske Tabelværk, men dog ikke nøiagtige, hvilket hidrører fra at Man i Aaret 1834 og 1840 ikke havde ganske correcte Anskuelser i Tabelværket om disse Stifters Grændser. De rette Tal for Befolkningen i Aarene 1834 og 1840 i disse Stifter ere:

	1834	1840
for Aalborg Stift	125,273	130,811
for Viborg Stift	79,335	80,457
for Aarhuus Stift	175,706	183,748

S. 365 – 394. Her at angive Størrelsen af Befolkningen i alle Herreder og Sogne ved den sidste Folketælling den 1ste Febr. 1850 vilde blive for udførligt, og vilde ogsaa være overflødigt, da Befolkningen i Tidsrummet fra 1840 til 1850 i de allerfleste Egne er tiltaget med $\frac{1}{10}$.

S. 369. Kolbby, Besser, Onsbjerg, Tranebjerg, og Nordby Sogne og Nyholm danne Samsø Herred. Summen for dette Herreds Befolkning er forglemt. Den var i Aaret 1840 9857.

S. 370. Vallensleo læs Vallensved.

S. 372. I de ældre Folketællings-Tabelværksheſter staaer Tokkværd Sogn under Baarse Herred, op til hvis Grændse det ligger, og da disse Tabelhefter her ere afskrevne, er derved den Feil indløbet at det ogsaa her er kommet ind under Baarse Herred, istedetfor at det burde staae under Hammer Herred, som alt S. 45 Note * bemærket.

S. 377 Note *. Ordene „og Rudkjøbing, som har 1770", som her maa være indkomne ved en Forbytning af Ordene „Langel. Nørre Herred" med „Loll. Nørre Herred", flyttes om paa S. 377 under Langel. Nørre Herred.

S. 378 „Hunderup" læs „Gunderup".

Tillæg og Rettelser til første Deel.

S. 380. Hele Hvetbo Herred er glemt her. Befolkningen i de til samme hørende Sogne var

	1850.	1840.
Jetsmark Sogn	1507	1321
Ingstrup —	788	783
Hjermidslev —	358	367
Alstrup —	241	231
Saltum —	1373	1198
Hune —	760	682
Gjøl —	661	685
Hvetbo Herred	5688	5167

S. 380 Note * og **. Sæby ligger nu i Dronninglunds Herred, og Frederikshavn i Horns Herred.

S. 386. „Ring Herred“ læs „Ning Herred“.

S. 399 og 400. Ved Hjelp af Arealangivelserne i dette Skrift og de ovenanførte Opgivelser af Befolkningens Størrelse i Kongerigets forskjellige Hovedbestanddele i Aaret 1850, vil Læseren med Lethed kunne udregne hvormange Mennesker der i Aare 1850 levede paa Qvadratmilen i hver Provinds eller Amt.

S. 405. Kjøbstæderne i Kongeriget havde den 1ste Februar 1845 og den 1ste Februar 1850 følgende Befolkning:

	1850.	1845.
Kjøbenhavn	129,695	126,787
Odense	11,122	10,238
Helsingør	8111	7995
Aarhuus	7886	7864
Aalborg	7745	7477
Randers	7338	7126
Horsens	5827	5058
Rønne	4717	4243
Svendborg	4556	3858
Fredericia	4326	4615
Viborg	4039	3828
Slagelse	4011	3563
Roeskilde	3805	3343
Veile	3300	2943

	1850.	1845.
Nyborg	3059	3220
Ribe	2984	2638
Assens	2963	2697
Nakskov	2955	2583
Kolding	2865	2644
Næstved	2735	2644
Holbæk	2638	2330
Kallundborg	2490	2355
Kjøge	2436	2249
Thisted	2342	2145
Rudkjøbing	2333	2189
Faaborg	2328	2178
Nykjøbing paa Falster	2123	2028
Hillerød	1929	1855
Hjørring	1914	1751
Kjerteminde	1833	1782
Korsør	1819	1611
Stege	1808	1761
Varde	1774	1590
Maribo	1667	1416
Middelfart	1683	1549
Vordingborg	1579	1512
Bogense	1497	1419
Nexø	1403	1406
Skagen	1400	1384
Nykjøbing paa Mors	1398	1259
Ringsted	1380	1223
Frederikshavn	1374	1332
Rødby	1339	1159
Holstebro	1305	1257
Nykjøbing i Sjelland	1282	1156
Ringkjøbing	1274	1213
Skive	1256	1151
Hobro	1173	930
Nibe	1161	1203
Skjelskør	1134	966
Ebeltoft	1112	1054
Grenaa	1099	1017
Nysted	1082	1036
Stubbekjøbing	1081	1010
Storehedinge	1076	1033
Skanderborg	1042	1011

Tillæg og Rettelser til første Deel.

	1850.	1845.
Svanike	1009	924
Præstø	951	852
Sarkjøbing	917	915
Sorø	901	856
Sæby	895	834
Lemvig	859	748
Hasle	853	724
Frederikssund	612	646
Allinge	609	551
Aakirkeby	561	545
Mariager	546	523
Sandvig	299	300

Kjøbenhavns Befolkning var den 1ste Februar 1850 saaledes forbeelt:

Den egentlige Stad	99,274
Nyboder	7,888
Citadellet	388
Christianshavn	14,724
Vesterbro (med Værnedamsveien og gl. Kongevei)	2,377
Nørrebro (med Nørre-Farimagvei, Blegdamsveien m. m.)	3,426
Østerbro (med Øster-Farimagvei, Citadelsveien, Veien til Kalkbrænderiet, Jagtveien, en Deel af Strandveien m. m.)	1,477
Amagerbro	141
	129,695

De 12 Gader, der have det største Antal Beboere, ere:

Adelgaden	4,999
Borgergaden	4,271
Store Kongensgade	4,170
Amaliegade	3,003
(Heraf i Almindelig Hospital 1,333.)	
Gothersgade	2,541
Dronningensgade paa Christianshavn	2,151
St. Pederstræde	2,023
Studistræde	1,828

Østergade	1,687
Aabenraa	1,638
Vognmagergade	1,635
Pilestræde	1,604

Byens forskjellige Qvarterer havde den 1ste Februar 1850 følgende Folketal:

1.	Øster	Qvarteer	8,465
2.	Strand	—	2,587
3.	Snarens	—	4,536
4.	Vester	—	8,253
5.	Nørre	—	8.979
6.	Klædebo	—	6,663
7.	Frimands	—	4,813
8.	Kjøbmager	—	11,345
9.	Rosenborg	—	10,266
10.	St. Anne Øster	—	10,884
11.	St. Anne Vester	—	22,483
12.	Christianshavn	—	14,865
13.	Udenbyes Vester	—	2,377
14.	Udenbyes Klædebo	—	4,903
	Nyboder		7,888
	Citadellet		388
			129,695

Jfr. om alle Folketals Forhold i Kjøbenhavn det 3die Bind af det statistiske Tabelværks nye Række.

S. 408. Tilføies her under Slesvig bør Flekken Bredstedt, der i Aaret 1840 havde 1710 Indvaanere, og Flekken Lygumkloster, der i Aaret 1840 havde 1183 Indvaanere.

S. 409 og 410. Flekkerne Bredstedt og Lygumkloster udgaa her, hvor de, ubegribeligt hvorledes, feilagtigen ere blevne anførte.

S. 411. Naar det her er bemærket, at der i Jylland kun kommer 4 Personer i Gjennemsnit paa en Familie, da er dette en Vildfarelse, der er udskrevet af det ældre Tabelværk. Reglen, at der gaaer 5 Personer paa en Familie, holder ogsaa Stik i Jylland.

Tillæg og Rettelser til første Deel.

S. 422. Ægtevielsernes Antal var i Kongeriget aarlig i Gjennemsnit:

1835—1844 9,767

1845—1849 10,993

og Ægtevielserne ere saaledes i god Tilvæxt i den nyere Tid; jfr. forøvrigt den udførlige Undersøgelse (af Prof. Kayser) om Ægteskabsforholdene i Kongeriget Danmark, som findes i 1ste Bind af det statistiske Tabelværks nye Række S. L—LXVI.

S. 427. Fødslernes Antal var i Gjennemsnit aarlig i Kongeriget

i 1835—1844 . . 40,536 eller 31,6 paa hver 1000 Individer
i 1845—1849 . . 44,182 — 32,0 - - — —

og har altsaa i den senere Tid været i god Tiltagen (især i Byerne). Jfr. forøvrigt den udførlige Undersøgelse af Prof. Kayser om Fødslerne i Kongeriget Danmark, der findes i 1ste Bd. af det statistiske Tabelværks nye Række S. LXVII—LXXX.

S. 434. Der kom i Kongeriget Danmark

i 1835—1841 1 Dødsfald paa hver 45,20 Levende
i 1845—1849 1 Dødsfald paa hver 44,13 Levende.

Jfr. forøvrigt Prof. Kaysers udførlige Undersøgelse om Mortalitetsforholdene i 1ste Bd. af det statistiske Tabelværks nye Række, i hvilken et betydeligt Antal omhyggeligen udarbeidede Tabeller til Belysning af disse Forhold findes anførte. Hvad den sandsynlige Livsalder angaaer, da maa dog bemærkes, at denne er lidt gunstigere for den mere formuende Klasse end disse Tabeller, der angaa hele Befolkningen, udvise, paa Grund af at der gaaer mindre Slid paa samme og paa Grund af at den kan pleie sig bedre; og til Belysning heraf anføres her følgende Tabel, der er et Resultat af Livsforsikkringsselskabets Erfaringer.

Middel-Levetiden er for

	Mandfolk.	Fruentimmer.		Mandfolk.	Fruentimmer.
	Aar.	Aar.		Aar.	Aar.
i en Alder af 20 Aar.	42	42	46 Aar.	23	25
21	41	41	47	22	24
22	40	41	48	22	23
23	39	40	49	21	22
24	39	39	50	20	22
25	38	39	51	20	21
26	37	38	52	19	20
27	37	37	53	19	20
28	36	37	54	18	19
29	35	36	55	17	18
30	34	35	56	17	18
31	34	34	57	16	17
32	33	34	58	15	16
33	32	33	59	15	16
34	32	33	60	14	15
35	31	32	61	14	15
36	30	31	62	13	14
37	29	31	63	13	13
38	29	30	64	12	13
39	28	29	65	12	12
40	27	29	66	11	12
41	27	28	67	11	11
42	26	27	68	10	11
43	25	27	69	10	10
44	24	26	70	9	10
45	24	25			

S. 476 Note *. Denne Skolelærerne ved Reskr. af 14de Mai 1840 § 2 paalagte Forpligtelse er nu ophævet.

S. 477. Frdg. 1ste Febr. 1768 er nu ophævet, og der holdes ved Kjøbenhavns Universitet Forelæsninger over slesvigsk Ret.

S. 486. Det Heranførte om blandede Ægteskaber er nu forandret ved Lov af 13de April 1851 om Ægteskabs Indgaaelse udenfor Folkekirken.

S. 489 og 490. Mosaiske Troesbekjendere ere, som bekjendt, nu valgbare til Rigsdagen, og ifølge Lov af 5te April 1850 ere de nu

heller ikke andre Indskrænkninger underkastede med Hensyn til deres Ophold i Kongeriget Danmark end andre Fremmede. I Hertugdømmerne ere de derimod endnu kun tolererede, og maa egentlig kun nedsætte sig i Altona, Frederiksstadt, Glückstadt, Rendsborg, Elmshorn og Wandsbeck. Dette overholdes vel ikke, men de kunne dog hverken komme ind i Laugene eller erhverve Grund-Eiendom uden hvor de have Tilladelse til at opholde sig, ordentligviis altsaa ikke i Landdistrikterne.

S. 530. Da det i Grundlovens 97de § hedder „Enhver i Lovgivningen til Adel, Titel og Rang knyttet Forret er afskaffet", saa existerer der egenlig ikke længere nogen Adel-Stand i Kongeriget Danmark.

S. 532, 533, 535, 536, 542, 543, 544. De heromtalte Rettigheder for den høiere og lavere Adel ere alle bortfaldne.

S. 542. Kmjkr. Carl Fr. Düring er ved Resol. 30te Juni 1845 ophøiet i den friherrelige Stand med Navnet „Düring-Rosenkrantz" tilligemed dem af hans Descendenter, hvem det for Baroniet Villestrup i Aaret 1757 substituerede Fideicommis paa 50,000 Rbd. maatte tilfalde.

Geheimelegationsraad, Generalconsul Delong har under 30te Sept. 1849 erholdt Tilladelse for sin Person at at føre og bruge Titel af Baron; og Bankier Carl Joachim Hambro er ved Resol. af 8de April 1851 optaget i den danske Friherrestand, saaledes at efter hans Død den friherrelige Titel og Rang gaaer over paa den af hans ægte mandlige Descendenter, som ifølge den lineal-agnatiske Arvefølge er at betragte som Familiens Hoved og saaledes fremdeles nedad.

S. 562. Ifølge kongelig Resolution af 27de Juni 1845 bliver nu ogsaa Uadelige ved at erhverve et adeligt lauenborgsk Gods Medlemmer af det lauenborgske Ridderskab, som den 20de Februar 1846 har vedtaget en „Landes-Conventsordnung", der findes anført i Ravit's „Jahrbücher der Gesetzgebung und Verwaltung der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg", 1846, Hefte IX S. 508 ff.

S. 9. Husenes Antal var i 1850:

	Selveierhuse				Andre Huse				I Alt.
	under 1 til ¾ Td. Hartkorn.	under 2 Skpr. til 1 Fdkr.	Jordløse H. og Huse, som have under 1 Fk.	Huse, hvis Htk. bæres af andre Eiend.	under 1 til ¼ Td. Hartkorn.	under 2 Skpr. til 1 Fdkr.	Jordløse H. og Huse, som have under 1 Fk.	Huse, hvis Htk. bæres af andre Eiend.	Antal af Huse.
	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	
Kjøbenhavns Amt	877	715	1682	271	1030	684	774	275	6308
Frederiksborg —	1847	1009	782	558	852	827	1488	547	7910
Holbæk —	533	379	427	99	2769	1745	1478	430	7860
Sorø —	578	97	95	124	2679	751	1148	414	5886
Præstø —	698	355	348	87	2357	1811	1559	366	7581
Bornholm —	273	211	198	277	233	137	240	662	2231
Maribo —	972	431	580	193	2638	917	962	471	7164
Odense —	2575	609	896	199	1737	642	1083	50	8242
Svendborg —	1378	324	472	123	3003	572	895	350	7117
Hjørring —	2372	1098	758	443	860	606	347	644	7128
Thisted —	2023	789	938	306	271	147	218	234	4926
Aalborg —	1204	515	757	171	1096	675	799	403	5620
Viborg —	1955	555	651	244	475	112	471	319	4782
Randers —	1411	579	1382	311	813	325	527	153	5501
Aarhuus —	898	334	712	82	414	105	305	87	2937
Skanderborg —	1549	572	690	141	244	89	192	319	3796
Veile —	2191	703	889	316	336	114	643	370	5562
Ringkjøbing —	2151	545	466	231	199	82	346	981	5001
Ribe —	1788	865	831	321	184	260	445	222	4861
	27,218	10,685	13,554	4,497	22,190	10,601	13,920	7,748	110,418

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

Af samtlige Fæste- og Leie-Huse eiedes i Aaret 1850

	af Besiddere af større Gaarde.	af Bønder.
	pCt.	pCt.
Kjøbenhavns Amt	60	40
Frederiksborg —	33	67
Holbæk —	76	24
Sorø —	83	17
Præstø —	83	17
Bornholm —	11	89
Maribo —	81	19
Odense —	69	31
Svendborg —	90	10
Øerne	73	27
Hjørring Amt	63	37
Thisted —	34	66
Aalborg —	62	38
Viborg —	46	54
Randers —	82	18
Aarhuus —	68	32
Skanderborg —	49	51
Veile —	48	52
Ringkjøbing —	10	90
Ribe —	87	13
Jylland	56	44
Hele Kongeriget..	68	32

Af Thyendehuse overladte i Brug mod fast Tjeneste var der i 1850

	Antal.	Hartkorn.
Sjælland................	470	114
Møen	27	1
Lolland	148	25
Falster................	50	13
Fyen	87	18
Langeland..............	12	"
Øerne	794	173
Jylland	326	40
	1120	214

Af samtlige Huse, som tilhøre Besiddere af større Eiendomme, vare i Aaret 1850

	i Arvefæste.	Fæste.	Leie.	Overladte til faste Tyende.
paa Øerne . . .	2 pCt.	67 pCt.	28 pCt.	3 pCt.
i Jylland . . .	4 —	79 —	12 —	5 —
Hele Danmark .	2 —	70 —	25 —	3 —

Af Husenes hele Antal (de bornholmske Huse, circa 2300 i Tallet, fraregnede) havde 69,840 Jord, tilsammen 27,938 Tdr. Hartkorn eller 7,4 pCt. af Kongerigets Hartkorn. Hvert Huus med Jord har altsaa i Gjennemsnit 3⅛ Skpr. Hartkorn eller 4 til 5 Tdr. Land Middeljord. Jfr. det 5te Bind af det statistiske Tabelværks nye Række, hvor udførlig Oplysning herom forefindes.

S. 11. Det heromtalte byrdefulde Pligtarbeide i communale og offentlige Anliggender ere Huusmændene nu i det Væsentlige blevne befriede for ved § 1 i Frdgn. 27de Mai 1848 „om Forbedring i Huusmænds og Indersters Kaar".

S. 14. Ved Afsluttelse af Leiekontrakt om Afbenyttelse af Huus paa Landet, (hvilken Contrakt nu altid skal være skriftlig), skal Leiemaalet fra Udleierens Side alene kunne opsiges (og det med i det mindste ½ Aars Varsel) til hvert Aars 1ste Mai. Jfr. Frdg. 27de Mai 1848 § 4.

S. 16—21. Alt det paa denne Side anførte bortfalder nu; thi ifølge Frdg. 27de Mai 1848 § 5 maa Dag-Arbeide ikke længere betinges som Vederlag for Afbenyttelse af Huus paa Landet; og det Pligtarbeide, hvortil Huusmænd i tidligere Tid maatte have forpligtet sig, kunne de nu ifølge Frd. 4de Juli 1850 fordre afløst mod et moderat Vederlag i Penge.

S. 22. Jfr. Lov af 4de Juli 1850 angaaende Jords Afstaaelse til Opførelse af Fattighuse og Boliger for huusvilde Personer paa Landet, samt angaaende en Indskrænkning i Forbudet for Fæstere og Leiere mod at tage Inderster tilhuse.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

S. 24 og 25. Ogsaa her maa det Ovenanførte erindres om at Dagarbeide efter Udstedelsen af Frdg. 27de Mai 1848 og Lov af 4de Juli 1850 nu kun undtagelsesviis gjøres som Vederlag for Afbenyttelse af Huus paa Landet, og ikke længere kan betinges ved Afslutteelse af ny Contract.

S. 25 ff.

Af Kongerigets hele Hartkorn henhørte, naar Bornholm holdes udenfor Betragtningen*), i Aaret 1850.

	Ager og Engs Hrtk. og halveret Skovskyld.	pCt. af Ager og Engs Hrtk. og halveret Skovskyld.
a) Til større Jordbrug paa over 12 Tdr. Hartkorn . . . . (fordeelt paa 1715 Jordbrug.)	50,998	13,6
b) Til Bøndergaarde af forskjellig Art (Selveier-, Arvefæste- og Fæstegaarde)		
paa 12—4 Td. Hrtkorn . . . . (fordeelt paa 33197 Jordbrug.)	207,073	55,2 } 76,1
paa 4—1 Td. Hrtk. . . . . . (fordeelt paa 33,647 Jordbrug.)	78,085	20,9 }
c) Til Huse el. Steder p. und. 1 T. Htk. fordeelt paa 69,840, eller naar		

*) Hvormange Eiendomme af de forskjellige Klasser, der findes paa Bornholm, kan kun angives, naar det bornholmske Hartkorn lægges til Grund; og da dette er saa forskjelligt fra det almindelige Hartkorn, og da ueensartede Størrelser ikke kunne sammenlægges eller sammenlignes, saa har det været nødvendigt her at holde Bornholm udenfor Betragtningen. I Almindelighed kan dog bemærkes, at der paa Bornholm er flere Gaarde med et Jordtillæg, der kan sættes lige med 12—16 Tdr. af det almindelige Hartkorn, og betydelig flere jordløse Huse, end i den øvrige Deel af Kongeriget, men derimod slet ingen meget store Gaarde, og saagodtsom ingen Fæstegaarde.

	Ager og Engs Hrtk. og halveret Skovskyld.	pCt. af Ager og Engs Hrtk. og halveret Skovskyld.
de jordløse og næsten jordløse*) medregnes, paa 108,082 Huse.	27,938	7,4
d) Til skyldsatte Lodder, som ikke henligge til bestemte beboede Eiendomme, eller hvilke Beboerne af Sognet bruge i Fællesskab. . . .	4,415	1,2
e) Til Kjøbstadjorder . . . . forbeelt paa c. 6400 Jordbrugere.	6,456	1,7
Ialt c. 144,800 Jordbrug, med	374,965	100

Det sees heraf, at 285,158 Tdr., eller omtrent $^3/_4$ af Kongerigets Hartkorn, i Aaret 1850 hørte til Bøndergaardene, hvis hele Antal da var 66,844 (de bornholmske Bøndergaarde, henved 1000 i Tallet, fraregnede). For hver 1000 Tdr. af Kongerigets hele Hartkorn var der 50 større Jordbrug, 90 Bøndergaarde paa 12—4 Tdr. Hartk., andre 90 Bøndergaarde paa 4—1 Td. Hrtk., 190 Huse med Jord og 100 jordløse eller næsten jordløse Huse.

*) Strengt taget kan der efter den nye Matrikels Indførelse ikke længere være Tale om jordløse Huse; thi selv de Huse, som ikke have anden Jord end den, hvorpaa de ere opførte, have i Reglen nyt Hartkorn. Som jordløst kan man imidlertid dog med Føie ansee ethvert Huus, hvis Hartkorn er under 1 Fjerdingkar.

Bøndergaardene vare i Aaret 1850 saaledes fordelte:

Amterne.	Antal.	Antal for hver 100 Tdr. af det hele Hrtk.	Tdr. Hrtk.	pCt. af det hele Hartk.
Kjøbenhavns Amt.	2875	13,3	15,955	74,0
Frederiksborg	2665	16,2	12,536	76,2
Holbæk	3631	14,8	17,906	72,4
Sorø	3161	13,2	17,844	72,2
Præstø	3905	13,8	21,078	73,8
Maribo	3812	12,4	21,787	71,1
Odense	5088	16,2	24,057	76,6
Svendborg	4090	15,8	18,970	73,0
Hjørring	4085	25,7	11,661	73,3
Thisted	2954	21,7	10,629	78,2
Aalborg	4016	21,7	14,639	79,0
Viborg	4586	23,7	15,924	82,1
Randers	4567	18,8	19,857	79,9
Aarhuus	2257	17,7	10,324	81,3
Skanderborg	2697	23,4	9,260	80,3
Veile	3856	19,7	14,868	75,6
Ringkjøbing	4623	25,3	14,863	81,1
Ribe	3976	23,8	13,500	80,9
Provindserne.				
Sjælland	15,567	14,0	81,649	73,1
Møen	670	16,4	3,170	77,4
Laaland	2,660	12,4	14,770	69,2
Falster	1,152	12,3	7,017	75,5
Fyen	8,458	16,0	40,028	75,7
Langeland	720	16,0	2,999	66,3
Øerne (Bornh. undt.)	29,227	14,4	149,633	73,6
Jylland	37,617	22,0	135,525	79,2
Hele Kongeriget (Bornholm undt.)	66,844	17,8	285,158	76,1

	Ager og Engs Hrtk. og halveret Skovskyld.	pCt. af Ager og Engs Hrtk. og halveret Skovskyld.
de jordløse og næsten jordløse*) medregnes, paa 108,082 Huse.	27,938	7,4
d) Til skyldsatte Lodder, som ikke henligge til bestemte beboede Eiendomme, eller hvilke Beboerne af Sognet bruge i Fællesskab. . . .	4,415	1,2
e) Til Kjøbstadjorder . . . . fordeelt paa c. 6400 Jordbrugere.	6,456	1,7
Ialt c. 144,800 Jordbrug, med	374,965	100

Det sees heraf, at 285,158 Tdr., eller omtrent 3/4 af Kongerigets Hartkorn, i Aaret 1850 hørte til Bøndergaardene, hvis hele Antal da var 66,844 (de bornholmske Bøndergaarde, henved 1000 i Tallet, fraregnede). For hver 1000 Tdr. af Kongerigets hele Hartkorn var der 50 større Jordbrug, 90 Bøndergaarde paa 12—4 Tdr. Hartk., andre 90 Bøndergaarde paa 4—1 Td. Hrtk., 190 Huse med Jord og 100 jordløse eller næsten jordløse Huse.

*) Strengt taget kan der efter den nye Matrikels Indførelse ikke længere være Tale om jordløse Huse; thi selv de Huse, som ikke have anden Jord end den, hvorpaa de ere opførte, have i Reglen nyt Hartkorn. Som jordløst kan man imidlertid dog med Føie ansee ethvert Huus, hvis Hartkorn er under 1 Fjerdingkar.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

Bøndergaardene vare i Aaret 1850 saaledes fordelte:

Amterne.	Antal.	Antal for hver 100 Tdr. af det hele Hrtk.	Tdr. Hrtk.	pCt. af det hele Hartk.
Kjøbenhavns Amt.	2875	13,8	15,955	74,0
Frederiksborg	2665	16,2	12,536	76,2
Holbæk	3631	14,8	17,906	72,4
Sorø	3161	13,2	17,344	72,2
Præstø	3905	13,8	21,078	73,8
Maribo	3812	12,4	21,787	71,1
Odense	5088	16,2	24,057	76,6
Svendborg	4090	15,8	18,970	73,0
Hjørring	4085	25,7	11,661	73,8
Thisted	2954	21,7	10,629	78,2
Aalborg	4016	21,7	14,639	79,0
Viborg	4586	23,7	15,924	82,1
Randers	4567	18,8	19,857	79,9
Aarhuus	2257	17,7	10,324	81,3
Skanderborg	2697	23,4	9,260	80,2
Veile	3856	19,7	14,868	75,6
Ringkjøbing	4623	25,3	14,863	81,1
Ribe...	3976	23,8	13,500	80,9
Provindserne.				
Sjælland	15,567	14,0	81,649	73,1
Møen	670	16,4	3,170	77,4
Laaland	2,660	12,4	14,770	69,2
Falster	1,152	12,3	7,017	75,5
Fyen.............	8,458	16,0	40,028	75,7
Langeland	720	16,0	2,999	66,3
Øerne (Bornh. undt.)	29,227	14,4	149,633	73,6
Jylland	37,617	22,0	135,525	79,2
Hele Kongeriget (Bornholm undt.)	66,844	17,8	285,158	76,1

Amterne.	Bøndergaarde af alle Slags med et Hartkornsbeløb af:											
	12—8 Tdr.			8—4 Tdr.			4—2 Tdr.			2—1 Tdr.		
	Antal.	Tdr. Hrtk.	pCt. af det hele Hrtk.	Antal.	Tdr. Hrtk.	pCt. af det hele Hrtk.	Antal.	Tdr. Hrtk.	pCt. af det hele Hrtk.	Antal.	Tdr. Hrtk.	pCt. af det hele Hrt.
Kjøbenhavns Amt...	548	5271	24,5	1379	8588	39,8	459	1363	6,3	489	733	3,4
Frederiksborg.......	251	2336	14,2	1378	7892	48,0	490	1559	9,5	546	749	4,5
Holbæk..........	222	2011	8,1	2281	13,367	54,0	543	1668	6,8	585	860	3,5
Sorø............	498	4564	19,0	1699	10,788	44,9	417	1205	5,0	552	787	3,3
Præstø........ ...	407	3615	12,7	2527	15,350	53,7	465	1393	4,9	506	720	2,5
Maribo	467	4294	14,0	2518	15,589	50,3	448	1349	4,4	379	555	1,8
Odense...........	450	4207	13,4	2612	15,267	48,6	1059	3138	10,0	967	1445	4,6
Svendborg.........	259	2184	8,4	2191	13,182	50,7	894	2662	10,3	646	942	3,6
Hjørring	76	719	4,5	666	3499	22,0	1825	5243	33,0	1518	2200	13,8
Thisted...........	141	1326	9,8	907	4963	36,5	1048	3088	22,7	858	1252	9,2
Aalborg..........	114	1045	5,7	1415	7389	39,9	1626	4958	26,7	861	1247	6,7
Viborg...........	117	1076	5,5	1392	7341	37,9	1961	5881	30,3	1116	1626	8,4
Randers	259	2450	9,9	2188	12,196	49,1	1284	3961	15,9	836	1250	5,0
Aarhuus..........	180	1215	9,6	1274	7138	56,1	465	1416	11,2	388	555	4,4
Skanderborg	72	686	6,0	816	4321	37,4	1042	3135	27,1	767	1118	9,7
Veile	248	2394	12,1	1296	7287	37,1	1244	3637	18,5	1068	1550	7,9
Ringkjøbing........	117	1108	6,1	1093	5797	31,6	2050	5950	32,5	1363	2008	10,9
Ribe.............	191	1801	10,8	903	4817	28,0	1814	5271	31,6	1068	1611	9,6

Provindserne.	Bøndergaarde af alle Slags med et Hartkornsbeløb af: 12—8 Tdr. Antal.	12—8 Tdr. Tdr. Hrtk.	12—8 Tdr. pCt. af det hele Hrtk.	8—4 Tdr. Antal.	8—4 Tdr. Tdr. Hrtk.	8—4 Tdr. pCt. af det hele Hrtk.	4—2 Tdr. Antal.	4—2 Tdr. Tdr. Hrtk.	4—2 Tdr. pCt. af det hele Hrtk.	2—1 Td. Antal.	2—1 Td. Tdr. Hrtk.	2—1 Td. pCt. af det hele Hrtk.
Sjælland	1888	17,498	15,7	8851	53,625	48,0	2248	6821	6,1	2580	3705	3,3
Møen	33	299	7,3	413	2360	57,6	126	367	9,0	98	144	3,5
Laaland	218	2048	9,6	1909	11,496	53,9	291	878	4,1	242	348	1,6
Falster	249	2246	24,2	663	4093	44,0	157	471	5,0	137	207	2,3
Fyen	690	6200	11,7	4499	26,350	49,8	1790	5280	10,0	1479	2198	4,2
Langeland	19	191	4,2	404	2099	46,4	163	520	11,5	134	189	4,2
Øerne (Born. undt.).	3097	28,482	14,0	16,685	100,023	49,1	4775	14,337	7,1	4670	6791	3,4
Jylland	1465	13,820	8,1	11,950	64,748	37,8	14,359	42,540	24,8	9843	14,417	8,5
Hele Kongeriget (Bornholm undt.)	4562	42,302	11,3	28,635	164,771	43,9	19,134	56,877	15,2	14,513	21,208	5,7

Amterne.	Antal Fæstegaarde. (i 1850)	Antal for hver 100 Tdr. Hrtk.	Ager og Engs og halveret Elovskylds Hartkorn.	pCt. af det hele Ager og Engs og halveret Eiendskylds Hrtk.
Kjøbenhavns Amt.	992	4,6	6265	29,1
Frederiksborg.....	431	2,6	2340	14,2
Holbæk........ .	2729	11,1	13,760	55,6
Sorø...........	2037	8,5	12,094	50,4
Præstø........ .	2583	9,1	14,780	51,7
Maribo.........	2177	7,1	13,762	44,8
Odense..........	2019	6,4	11,069	35,3
Svendborg	2525	9,7	13,005	50,1
Hjørring	776	4,9	2222	14,0
Thisted....	231	1,7	933	6,9
Aalborg.........	1473	8,0	5558	30,0
Viborg..........	694	3,6	3007	15,5
Randers	1134	4,5	5333	21,5
Aarhuus.........	631	4,9	3214	25,3
Skanderborg.....	392	3,4	1538	13,4
Veile..........	599	3,1	3084	15,6
Ringkjøbing......	219	1,3	823	4,6
Ribe...........	369	2,2	1181	7,1

Der er imidlertid i den senere Tid gaaet et betydeligt Antal Fæstegaarde over til Selv-Eiendom eller Arvefæste, især i Jylland, og forhaabenlig vil denne frivillige Overgang tiltage i den nærmest paafølgende Tid.

Den, der ønsker udførligere Oplysning om hvorledes Jord-Eiendommenes Fordeling i Kongeriget Danmark var i Aaret 1850, og navnlig om hvorledes deres Fordeling var efter de forskjellige Besiddelsesmaader, vil finde den i det 5te Bind af det statistiske Tabelværk.

S. 39—48. Det Heranførte om Hoveriet vil formeentlig snart være overflødigt, da Lov af 4de Juli 1850 befaler at Hoveriet skal afløses mod et billigt aarligt Vederlag, naar enten $\frac{1}{3}$ af Hovbønderne eller Eieren af den Eiendom, hvortil Hoveriet ydes, fordrer det.

S. 48. Mod denne Beregning kan der gjøres forskjellige Indvendinger, ved hvilke det dog her er overflødigt at dvæle, da den hele Beregning i ethvert Fald nu er forældet.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

S. 50. Der er i de senere Aar gjort meget for at fremme Overgangen fra Fæste til Selv-Eiendom. Jfr. saaledes Lov af 8de April 1851 om Selv-Eiendoms Indførelse paa det Staten tilhørende Bøndergods (og de nærmere Bestemmelser herom i Bekjendtgjørelsen af 1ste Novbr. 1852); Lov af 3die Marts 1852 om det Sorø Akademi, Kjøbenhavns Universitet og Communitetet tilhørende Fæstegodses Overgang til Selveiendom; Lov af 12te April 1851 om Meddelelse af Bevillinger til at afhænde Bøndergods, der hører til Lehn, Stamhuus eller Fideicommis; Kundgjørelse af 8de April 1851 (med Tillægsbestemmelser af 16de April 1852) indeholdende Stadfæstelse paa Statuterne for en Creditkasse til Selv-Eiendoms Fremme; og Hartkorns Egaliserings Loven af 20de Juni 1850, ved hvilken Hovedgaardsprivilegierne ere bortfaldne og dermed den tidligere Ulyst til at sælge saa meget af Fæstegodset, at Man ikke længere havde de til Privilegiernes Bevarelse fornødne 200 Tdr. Hartkorn Bøndergods.

S. 50—85. Nu efter at Hovedgaards-Privilegierne ere bortfaldne ved Hartkorns Egaliserings-Loven, og efter at Hoveriet i det Væsenlige er afskaffet, kan der egenlig ikke længere være Tale om „Hovedgaarde eller Herregaarde", men kun om større Land-Eiendomme, (det vil sige Eiendomme med over 12 Tdr. Hartkorn drevet under Gaarden selv), med eller uden Tilliggende af Fæstegaarde, Huse o. a. desl. Hvad her er anført om Hovedgaardene, deres Privilegier m. a. m. bortfalder derfor ogsaa.

Ifølge en i Aaret 1851 anstillet Undersøgelse, hvis Resultater ere bekjendtgjorte i det 6te Bind af det statistiske Tabelværks nye Række, er her af Landeiendomme, som have 12 Tdr. Ager og Engs Hartkorn eller derover drevne under selve Gaarden, og som besiddes med fuldstændig og uindskrænket Eiendomsret**):

**) Der er nemlig desuden noget over Halvtredie Hundrede under større Gaarde liggende Fæstegaarde og Arvefæstegaarde, som have over 12 Tdr. Hartkorn.

	Antal Gaarde	Drevet under Gaarden selv	Tilliggende af Fæstegaarde, Huse o. a. desl.
		Tdr. Hrtk.	Tdr. Hrtk.
Kjøbenhavns Amt	105	2685	5892
Frederiksborg "	55	1465	2460
Holbæk "	76	3513	12759
Sorø "	75	3372	16668
Præstø "	90	4272	16501
Bornholm "	27	410	"
Maribo "	132	3922	16066
Odense "	112	3875	11431
Svendborg "	139	5354	15463
Øerne	811	28,818	97240
Hjørring Amt	75	1974	2867
Thisted "	63	1335	914
Aalborg "	86	2168	5990
Viborg "	59	1528	3710
Randers "	103	2841	5863
Aarhuus "	44	1308	2570
Skanderborg "	35	907	2548
Veile "	106	2451	3244
Ringkjøbing "	66	1327	947
Ribe "	33	701	3860
Jylland	670	16540	32513
Hele Kongeriget	1481	45358	129753

Disse 1481 Eiendomme ere af en meget forskjellig Størrelse, hvad nærmere vil fremgaa af følgende Oversigt, der viser det Antal af samme i hvert Amt, som have 12—16, 16—25, 25—40, 40—60, og over 60 Tdr. Ager og Engs Hartkorn drevet under selve Gaarden.

	12—16 Tdr. Hk.	16—25 Tdr. Hk.	25—40 Tdr. Hk.	40—60 Tdr. Hk.	over 60 Tdr. Hk.
Kjøbenhavns Amt	55	23	9	9	9
Frederiksborg "	19	17	10	4	5
Holbæk "	9	16	15	12	24
Sorø "	13	12	9	20	21
Præstø "	18	15	15	13	29
Bornholm "	21	6	"	"	"
Maribo "	38	29	20	22	30
Odense "	50	30	19	17	16
Svendborg "	19	28	31	18	16
Øerne	242	176	128	115	150
Hjørring Amt	18	31	14	8	4
Thisted "	27	19	13	4	"
Aalborg "	27	25	25	7	2
Viborg "	10	24	18	7	"
Randers "	36	25	25	9	8
Aarhuus "	13	10	13	5	3
Skanderborg "	14	9	6	4	2
Veile "	47	34	15	5	5
Ringkjøbing "	28	24	11	3	"
Ribe "	12	13	7	"	1
Jylland	232	214	147	52	25
Hele Kongeriget.......	474	390	275	167	175

Af de heromhandlede 1481 Gaarde ere ¼ Deel bortforpagtede, hvilket dog langt sjeldnere er Tilfældet med de mindre end med de større. Bortforpagtede ere nemlig af Gaarde paa:

	12—16 Tdr. Hk.	16—25 Tdr. Hk.	25—40 Tdr. Hk.	40—60 Tdr. Hk.	over 60 Tdr. Hk.
Paa Øerne	32 el. 13 Pc.	46 el. 26 Pc.	52 el. 41 Pc.	67 el. 58 Pc.	92 el. 61 Pc.
I Jylland	20 el. 9 Pct.	24 el. 11 Pc.	24 el. 16 Pc.	8 el. 15 Pc	10 el. 40 Pc.
I hele Kongeriget........	52 el. 11 Pc.	70 el. 18 Pc.	76 el. 28 Pc.	75 el. 45 Pc.	102 el. 58 Pc.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

Af Jordegodsbesiddelser paa over 1000 Tdr. Hartkorn er der 47 i Kongeriget. Heraf ere de 41 Majorater eller i offenlige Stiftelsers Eie, og det synes heraf at fremgaae at samlet Jordegodsbesiddelse paa over 1000 Tdr. Hartkorn ikke let danner sig længere.

Af Land-Eiendomme, som have 20 Tdr. Hartkorn og derover drevet under selve Gaarden, var her i Aaret 1851 følgende, med det heranførte Tilliggende.

Landeiendomme, som have over 20 Tdr. Hartkorn drevet under selve Gaarden

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.*)	Deraf drevet under Gaarden
Kjøbenhavns Amt.				
			Tdr. Skp.	Tdr. Sk.
Mørkhøigaard	Gladsaxe	Proprietair A. Ancker	24. 4	24. 4
Dronninggaard	Søllerød	Proprietair H. Hansen	35. 4	35. 4
Holtegaard	Søllerød	Proprietair C. Holm	22. 6	26. 6
Løitegaard	Taarnby	Proprietair J. Christensen	43. ″	43. ″
Ragnesminde	Brøndbyvester	Proprietair P. Guldborg	26. 1	26. 1
Benzonsdal	Thorslunde	Grev Lerche	222. 6	52. 1
HøieTaastrupPræsteg.	Høie Taastrup	Præsteembedet	22. 1	21. [illegible]
Cathrineberg	Sengeløse	Propr. C. B. Thalbitzer	82. ″	58. ″
Edelgave	Smørum	Proprietair B. F. Tutein	163. 3	37. [illegible]
En Gaard	Ledøie	Proprietair T. Hansen	21. 5	21. [illegible]
Lautrupgaard	Ballerup	Proprietair D. Brønnicke	25. 4	25. [illegible]
Roeskilde Jomfrukl.	Roeskilde	Roeskilde Kloster	218. 7	15. [illegible]
Vidstrupgaard	St. Jørgensbj.	Kjøbenhavns Fattigvæsen	59. 4	59. [illegible]

*) Til de statistiske Angivelser, der hurtigst tabe i Nøiagtighed ved de Forandri
som Tiden medfører, hører Angivelsen af Totalbeløbet af det Hartkorn, der
til de større Landeiendomme, og for nærværende Tid, da Fæstegodsets Overg
til Selveiendom har saa god en Fremgang, gjelder dette fortrinsviis. De
som findes i Rubrikken „Eiendommens hele Ager og Engs Hartkorn" i den

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

Holbæk Amt.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H. Tdr. Skp.	Deraf drevet under Gaarden. Tdr. Skp.
Holbæk Ladeg.	Meerløse	Propr. F. B. Rottbøll	327. 4	59. "
Løvenborg	Butterup	Besidderen af Baroniet Løvenborg, Lehnsbaron Kmh. H. F. Løvenskjold	743. 4	98. 3
Severinsminde	"			19. 3
Minnislyst	Uggerløse			19. 6
Bognserup	Kundby		469. 4	95. 1
Gislingegaard	Gislinge	Lehnsb., Kmh. Løvenskjold	245. 7	60. "
Knabstrup	Sønd.-Jernløse	Major B. K. Lunn	435. 5	85. "
Dorthealyst	Nørre-Jernløse			19. "
Tølløsegaard	Tølløse	Besidd. af Baroniet Zeuthen, Baronesse Zeuthen	578. 3	93. 4
Søgaard	Aaminderup		207. 1	37. "
Eriksholm	Aagerup	Etatsraadinde Jacobsen	293. 7	88. 2
Bonderupgaard	Tostrup	Grev F. C. J. Knuths Bo	268. 7	67. 2
Merløsegaard	"	Geh.-Conferentsraad, Grev A. W. Moltke	223. 2	81. 5
Kongsdal	Ondløse	Propr. J. B. S. Estrup	270. "	64. 6
Aggersvold	Hjembæk	Kammerj., C. P. Rothe	421. 7	78. 4
Svinningeg.	Svinninge	Propr. G. L. Wittrock	74. 4	46. 4
Frydendal	Frydendal	Kammerj. C.C. van Deurs	624. 7	116. 2
Bjergbygaard	Bjergby	Kmh., Ph. J. Bornemann	353. 1	73. 3
Mørkegaard	Mørke	Propr. C. E. A. Dall	87. "	35. 6
Cathrinedal	Kundby	Propr. N. Jørgensen	39. 4	30. 2
Hagestedgaard	Hagested	Kmh., Oberstl. C. H. Grevencop-Castenschjold	301. 2	65. 1
Hørbygaard	Hørby		577. 1	71. 5
Sæbygaard	Sæby	Propr. Jul. Busck	233. 2	61. 1
Selchausdal	"	Propr. Chr. Selchau	393. 5	54. 2
Raschenberg (Katterup)	"	Grev F. Bernstorff	228. 3	58. 6
Røragergaard	"	Geh.-Conferentsraad Grev C. E. Moltke	209. 7	58. 3
Frihedslund	"	Premierl. J. B. Sartorph	149. 6	29. 6
Falkenhøi	"	Propr. H. P. Alsing	29. "	20. 7
Vedbygaard	Ruds Vedby	Propr. O. O. Meldahl	271. "	56. 3
Conradineslyst	"	Grev C. E. Moltke	32. 6	25. 4
Hesselberggaard	Nersløv	Grev S. Knuth	25. 1	23. 3
Kragerupgaard	Ørsløv	Justitsraadinde Dinesen	375. 2	72. 6
Solbjerggaard	Solbjerg	Propr. L. Janssen	28. 7	26. "

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.		Der[illegible]
		Frederiksborg Amt.			
			Tdr.	Sk.	[illegible]
Hillerødsholm	Slotssognet	Statskassen	29.	4	29.
Hillerød Avlsgaard	"	Statskassen	41.	2	41.
Trollesminde	"	Statskassen	45.	2	45.
Faurholm	"	Statskassen	82.	3	82.
Høiagergaard	Slangerup	Propr. M. C. T. Philipsen	25.	5	25.
Farumgaard	Farum	Kmh., Oberst J. Fensmark	20.	6	20.
Rongstedlund, Rongstedgaard, og Sømandshvile	Hirschholm	Propr. Ant. A. David	48.	1	48.
Kokkedal	"	Justitsr. M. B. Nygaard	28.	1	28.
Eskemosegaard	Birkerød	Cand. jur. M. G. Smith	24.	2	24.
Høveltegaard	Blousterød	Krigsassessor Hein	24.	1	24.
Sandholmg.	"	Cand. jur. F. Ree	23.	7	23.
Nivaagaard	Karlebo	Landmaaler B. Engelsted	27.	2	27.
Krogerup	Asminderød	Kmh., Hofjægerm. C. Brun	64.	"	[illegible]
Hellebækg.	Tikjøb	Det schimmelmannske Fideicommis	36.	"	[illegible]
Sølyst	"	Overauditeur C. B. Uldall	22.	6	22.
Esromgaard	Esbønderup	Propr. J. D. Schmidt	48.	1	47.
Anniseggaard	Annise	Propr. Esche	25.	4	20.
Grønnesøgaard og Arresødal	Torup Vinderød	Statskassen	790.	2	27.
Selsø Eskildsø Torpladegaard	Selsø " Skuldelev	Stamhuusbesidder, Kmh. Baron C. Plessen	617.	7	61. 15. 33.
Svanholm	Krogstrup	Geheimeconferentsraad, Grev P. Bille-Brahe	516.	6	105.
Overberg	"	Kammerraad C. J. G. Müller	119.	3	28.
Pagteroldb	"		110.	4	25.
Jægerspriis Christiansminde	Draaby "	Statskassen	706.	4	91. 60.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

[G]aardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.	Deraf drevet under Gaarden.
		Holbæk Amt.		
			Tdr. Skp.	Tdr. Skp.
Holbæk Ladeg.	Meerløse	Propr. F. B. Rottbøll	327. 4	59. "
Løvenborg	Butterup	Besidderen af Baroniet Løvenborg, Lehnsbaron Kmh. H. F. Løvenskiold	743. 4	98. 3
Severinsminde	"			19. 3
Minnislyst	Uggerløse			19. 6
Bognserup	Kundby		469. 4	95. 1
Gislingegaard	Gislinge	Lehnsb., Kmh. Løvenskiold	245. 7	60. "
Knabstrup	Sønd.-Jernløse	Major B. K. Lunn	435. 5	85. "
Dorthealyst	Nørre-Jernløse			19. "
Tølløsegaard	Tølløse	Besidd. af Baroniet Zeuthen, Baronesse Zeuthen	578. 3	98. 4
Søgaard	Asminderup		207. 1	37. "
Eriksholm	Aagerup	Etatsraadinde Jacobsen	293. 7	88. 2
Bonderupgaard	Tostrup	Grev F. C. J. Knuths Bo	268. 7	67. 2
Merløsegaard	"	Geh.-Conferentsraad, Grev A. B. Moltke	223. 2	31. 5
Kongsdal	Ondløse	Propr. J. B. S. Estrup	270. "	64. 6
Aggersvold	Hjembæk	Kammerj., C. P. Rothe	421. 7	78. 4
Svinningeg.	Svinninge	Propr. G. L. Wittrock	74. 4	46. 4
Frydendal	Frydendal	Kammerj. C.E.vanDeurs	624. 7	116. 2
Bjergbygaard	Bjergby	Kmh., Ph.J.Bornemann	353. 1	78. 3
Mørkegaard	Mørke	Propr. C. E. A. Dall	87. "	35. 6
Cathrinedal	Kundby	Propr. N. Jørgensen	39. 4	30. 2
Hagestedgaard	Hagested	Kmh., Oberstl. C. H. Grevencop-Castenschiold	301. 2	65. 1
Hørbygaard	Hørby		577. 1	71. 5
Sæbygaard	Sæby	Propr. Jul. Busck	233. 2	61. 1
Selchausdal	"	Propr. Chr. Selchau	393. 5	54. 2
[T]aschenberg (Katterup)	"	Grev F. Bernstorff	228. 3	58. 6
Nøragergaard	"	Geh.-Conferentsraad Grev C. E. Moltke	209. 7	58. 3
Fribedslund	"	Premierl. J. B. Sartorph	149. 6	29. 6
Falkenhøi	"	Propr. H. P. Alsing	29. "	20. 7
Vedbygaard	Ruds Vedby	Propr. O. D. Meldahl	271. "	56. 3
Conradineslyst	"	Grev C. E. Moltke	32. 6	25. 4
Hesselberggaard	Kerslev	Grev S. Knuth	25. 1	23. 3
Kragerupgaard	Ørslev	Justitsraadinde Dinesen	375. 2	72. 6
Solbjerggaard	Solbjerg	Propr. L. Jansen	28. 7	26. "

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.		Deraf [illegible] ved [illegible] Gaarden.
			Tdr.	Sk.	[illegible]
Løvegaard	Gierslev	Landvæsensc. Th. Hasle	62.	1	47.
Aagaard	Gjørlev	Geh.-Conferentsraad,	676.	4	81.
Søgaard	"	Grev C. C. Moltke	17.	"	17.
Kallundb. Ladeg. og	Kallundb. Lds.				
Refsnæs Hestehaveg.	Refsnæs	Propr. Chr. Barner	76.	6	55.
Lerkenfeldt	Kallundb. Lds.	Propr. S. Lassen	120.	"	51.
Bødstrup	Drosselbjerg	Propr. H. C. van Deurs	274.	7	81.
Lerkenborg	Aarby	Besidderen af Grevskabet	2068.	4	154.
Hedevigslyst	"	Lerkenborg, Lehnsgreve,			43.
Mineslund	"	C. A. Lerche			24.
Aunsøgaard	Aunsø				37.
Svebøllegaard	"				24.
Flinterupgaard	Store Fuglede	Propr. C. Conradsen	46.	"	25.
Egemarke	Føllesløv	Propr. C. C. Grüner	370.	6	73.
Alkestrup	"	Propr. F. W. Maag	193.	5	48.
Daurupgaard	Bjergsted	Fru D. Madsen	75.	2	14.
Birkendegaard	Værsløv	Grev Vilh. Lerche	232.	"	70.
Astrupgaard	Bjergsted	Kmj., Grev F. Lerche	182.	"	30.
Smakkerupgaard	Viskinde	Hofjm., Grev W. Lerche	41.	"	36.
Vesterbygaard	Jordløse	Propr. Chr. Fonnesbech	238.	6	68.
Saltoftegaard	Udby				15.
Adlersborg	Faareveile	Besidd. af Baroniet Adlersborg, Lehnsbaron Kmh.	1062.	"	112.
Benzonslund	Holmstrup	G. F. O. Zytphen-Adeler	42.	5	34.
Anneberggaard	Hoiby	Capt. Fr. Buchwald	62.	3	62.
Ellingegaard	"	Propr. Jac. Holm	45.	7	39.
Brattingsborg	Tranebjerg	Besidderen af Grevskabet	777.	2	65.
Visgaard	Onsbjerg	Samsø, Lehns-Grev	642.	3	51.
Sandholm	Besser	F. Danneskjold-Samsø			27.

Sorø Amt.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Tdr.	Sk.	[illegible]
Ringsted Kloster	Ringsted	Fideic. for afg. Grosf. C. P. Bügels Descendenter	551.	6	100.
Kjærup	Benløse	Overkrigscomm. Grüner	291.	4	66.
Englerup Mølle	Sigersted	Propr. M. H. Staun	22.	2	21.
Skjoldnæsholm	Valdsølille	Fideicommisbesidder, Jægerm. A. Th. Neergaard	724.	1	68.
Valdsølillegaard	"				55.
Allindemaglegaard	Allindemagle				71.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

…aardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.	Deraf drevet under Gaarden
			Tdr. Skp.	Tdr. Skp.
Rosengaard	Kværkeby	Propr. Hilarius Kalko	59. 2	37. 6
Adamshøi	"	Propr. C. A. Thomsen	37. "	29. 6
Giesegaard	Nordrup	Stamhuusbesidder, Kmh. Grev K. B. Brockenhuus-Schack	492. 3	55. 4
Ottestrup	Ørslev		271. 6	42. 5
Sørup	Vetterslev	Propr. T. Muus	124. 4	58. 3
Hømbgaard	Hømb	Propr. P. E. Wengel	21. 7	21. 2
Eskildstrup	Snesløv	Jægermester L. T. Barner	375. 1	58. 5
Bregentved	Hasle	Besidderen af Grevskabet Bregentved, Lehnsgrev Geh.-Cfrd. A. B. Moltke	402. 3	88. 6
Sophiendal	Terslev		396. 5	65. 2
Gisselfeld	Braaby	Gisselfeld Kloster	838. 5	63. 3
Hesede	"		441. 7	62. 4
Edelsminde	"		40. 3	40. 3
Louisenlund	"		17. 4	17. 4
Henriettelund	Teestrup		23. 4	23. 4
Sorø store Ladeg.	Slaglille	Sorø Academi	3821. "	55. 2
Sorø lille Ladeg.	Sorø			42. "
Mørup	Fjenneslev			38. 7
Bjernedegaard	Bjernede			69. 5
Nordruplund	Nordrup			70. "
Brorupgaard	St. Mikkels			4. "
Tersløsegaard	Tersløse			25. 4
Ridløsegaard	Ridløse			26. 5
Hellestrup	Flinterup	Propr. Ter Borch	26. 2	26. 2
Ødemark	Bromme	Kammerr. H. J. Pedersen	105. 1	50. 1
Idasgaard	St. Peders	Propr. L. Schultz	46. 1	39. 3
Brænderigaarden	"	Propr. O. Petersen	28. 4	20. 6
Valdbygaard	St. Mikkels	Propr. Aug. V. Bech	587. "	119. 4
Espe	Boeslunde	Geh.-Conferentsraad Grev Otto Moltkes Bo	258. 6	58. "
Falkensteen	Gjerlev	Propr. J. Jacobsen	144. 1	54. 4
Store Frederikslund	Kindertofte	Kmh., Oberstl. C. H. Grevencop-Castenschiold	811. 7	92. 3
Lille Frederikslund	Ottestrup		21. 6	21. 6
Taarnholm	Taarnborg	Kmh., Capt. H. Oxholm	344. 5	54. 6
Bonderup	"	Geh.-Conferentsraad, Grev Otto Moltkes Bo	210. 1	60. 1

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.	Deraf t… vei und… Gaarden…
			Tdr. Skp.	Tdr. Sk…
Taarnborg	Taarnborg	Generalmajor, Kmh. V. T. Oxholm	118. 4	53. 1
Lyngbygaard	Egitslevmagle	Propr. J. Quistgaard	400. 1	70.
Gjerdrup	»	Propr. V. E. Quistgaard	204. 7	28.
Borreby	Magleby	Propr. H. Castenschiold	536. 3	119.
Basnæs	Tjæreby	Hofjægermester J. B. Scavenius's Bo.	590. 4	53.
Transbygaard	»			41. 6
Holsteinborg	Holsteinborg	Besidderen af Grevskabet Holsteinborg, Lehnsgrev Kmh. L. Holstein	1561. 6	43.
Ludvigslyst	»			23. 7
Snedinge	Orslev			42. 5
Fiurendal	Fiurendal			46.
Gyldenholm	Kirkerup	Propr. G. K. Brøndsted	88. 4	61.
Herlufsholm	Herlufsholm	Herlufsholms Stiftelse	1036. 1	66.
Fodbygaard	Fodby	Propr. N. R. Lund	193. 2	25.
Saltø	Karrebæk	Geh.-Conf., Lehnsgrev Scheel Plessen	494. 4	86. 6
Harrested	Hyllinge		408. 3	58.
Førslevgaard	Førslev	Etatsraad P. J. Neergaard	521. 2	105.
Fuglebjerggaard	Fuglebjerg		243. 1	38.
Cathrineholm	Krummerup	Propr. Eckardt	53. 2	40.
Gunderslevholm	Gunderslev	Etatsr. C. Neergaards Bo	521. 3	99.
Kastrup	Fuglebjerg		272. 3	19.
Charlottendal	St. Peders		100. 6	68.
Gyldenholms Skovgods	St. Peders		92. 6	.

Præstø Amt.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.	Deraf t… vei und… Gaarden…
Juellund	Vollerslev	Stamhbes. Kmh. Grev Brockenhuus-Schack	538. 3	99
Valø	Valøby	Valø Stift	630. 3	66
Gunderup	Herfølge		232. 5	3
Billesborg	»		405. 2	42
Gamle Lellingegaard	Høielse (Kb. A.)		363. 3	45
Ny Lellingegaard	Lellinge		258. 6	2
Gjorslev	Holtug	Kmh. P. B. Scavenius	1047. 7	14
Søholm	Magleby		613. 1	8
Erikstrup	Storehedinge		269. 7	3
Seinhuus	Storehedinge		18. 5	1
Bredeløkke	Holtug		41. 5	4

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.	Deraf drevet under Gaarden.
			Tdr. Skp.	Tdr. Skp.
Vemmetofte	Vemmetofte	Vemmetofte Kloster	724. "	107. 3
Høistrup	Lyderslev		521. 1	73. 2
Rosendal	Faxe	Kmh., Grev G. C. C. Holck Winterfeldt	409. 5	73. 3
Margretenlund	"			17. 7
Jomfruensegede	Østeregede	Geh.-Cfd. Grev A. V. Moltke til Bregentved	362. 1	81. 4
Turebyholm	Tureby	Besidderen af Grevskabet Bregentved, Lehnsgreve, Geh.-Cfd. A. V. Moltke	635. 6	143. 7
Juellinge	Hellested		905. "	164. 6
Tryggevælde	Karise		476. 2	73. 3
Alslev	Alslev		322. 7	49. 1
Gaunø	Veilø	Besidderen af Baroniet Gaunø, Lehnsbaron Kmh. O. Reedtz Thott	1043. 3	98. 3
Ydernæs	Fodby (S. A.)			12. 4
Lindersvold	Roholte		907. 6	55. 3
Strandegaard	"			40. 3
Fedgaard	"			13. 1
Lystrup	Kongsted	Hofjm. J. J. Mylius	275. 7	62. 7
Assendrup	Aversi	Gisselfeld Kloster	350. 2	49. 3
Rønnede Mølle	Vesteregede		13. 2	13. 2
Sophiehøi	"		15. 2	15. 2
Broxø	Herlufmagle	Jægerm. P. Fr. Post	207. 4	42. 6
Ravnstrup	"	Jægerm. G. Grüner	114. 2	66. 3
Viborggaard	"	Enkefru Hammer	60. 4	22. 4
Tybjerggaard	Tybjerg	Generallieut. Steinmann	319. 2	75. 7
Søgaard	Rislev	Propr. C. Schultz	20. 7	20. 7
Næsbyholm	Næsby	Etatsr. C. Rønnenkamp	341. 4	67. 4
Bavelse	Bavelse		487. "	92. 4
Flensborggaard	Glumsø		17. 3	17. 3
Sandbygaard	Sandby	Propr. J. S. Beck	180. 4	33. 6
Sparresholm	Tolfærd	Propr. O. H. R. Bang	67. 2	47. "
Rønnebæksholm	Rønnebæk	Frøken Haralde Tofte	309. 5	71. 7
Grevensvænge	"	Propr. Engberg	26. 4	26. 4
Holmegaard	Olstrup	Overskænk Grev C. C. S. Danneskjold-Samsø	188. 7	109. 5
Lundbygaard	Lundby	Propr. B. A. Collet	281. 3	64. 7
Øbjerggaard	Kjøng	Capt. F. Buchwald	66. 7	43. 7
Sallerupgaard	"	Justitsraad Chr. Leth	27. 1	22. 7
Snertingegaard	Sværdborg	Generallieut. Hansen	97. 4	26. 1

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.	Deraf … ved … Gaarden
			Tdr. Skp.	Td. S…
Rosenfeldt	Kastrup	Kmh., Major O. Oxholm	478. 1	93. 1…
Oregaard	„			30. 2…
Ryssø	Præstø	Besidderen af Baroniet Stampenborg, Lehnsbar. H. Stampe	727 6	38. 4…
Jonshovedgaard	Jonshoved			32. 4…
Søbygaard	„			12. 6…
Bækkeskov	Everdrup	Kmh., Hofjm. C. A. Wind	366. „	72. 5…
Raadegaard	„	Propr. J. Wahl	40. „	23. 1…
Gammel og ny Oremandsgaard	Allerslev	Secretair P. Collet	289. 3	41. 3…
Engelholm	Snesere	Justitsraad B. Wolff	321. 1	40. 4…
Bredehave	„	Propr. Rohr	44. 5	21. 3…
Beldringe	Beldringe	Kmh. C. B. Raben-Levetzau	419. 4	72. 4…
Lekkende	Østeregitsborg	Kmh. Hofjm. J. Raben	350. 2	61. 3…
Lilliendal	„	Fideicommisbesidd. Hofjægerm. Grev A. B. Knuth	422. 5	90. …
Østergaard	Mærn		14. 3	14. 3…
Hovbingsgaard	„	Propr. C. F. A. Bilsted	342. 1	63. 1…
Staalevænggegaard	Kallehave		12. 4	12. 4…
Petersgaard	„	Fru Fabritius-Tengnagel	67. 7	61. 5…
Langebæksgaard	„	Propr. Müller	26. 5	21. 3…
Steensbymølle	„	Kammerr. P. A. Malling	72. 3	38. 7…
Iselingen	Vordingborg	Krigsassessor H. Aagaard	331. „	74. 6…
Marienlyst	„	Propr. M. M. Wassard	75. 4	31. 1…
Marienberg	„	Consul H. Staal	34. 1	32. 4…
Masnedsgaard	„	Propr. Chr. Bilsted	20. 1	20. 1…
Liselund	Magleby	Kmhinde Raben-Hvitfeldt-Levetzaus Bo	108. 2	24. 7…
Nordfeld	Elmelund	Generalpostdirect., Grev O. S. Danneskjold-Samsø	409. 2	96. 3…
Aalebækgaard	Borre		99. 5	24. 1…
Marienborg	Damsholt	Hofjægerm. P. A. Tutein	684. 7	142. 1…
Klintholm	Magleby	Kmh. P. B. Scavenius	506. „	69. …
Landsledgaard	Kjeldby	Kmraad P. Schmidt	27. 2	27. …

Bornholms Amt.

Bollensgaard	Aaker	Propr. J. Pet. Müller	24. 2	24. …
Vestergaard	Vester Marie	Propr. Jesper Jespersen	23. 1	23. …

Maribo Amt.

aardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.	Deraf drevet under Gaarden.
			Tdr. Skp.	Tdr. Skp.
akkov Ladegaard	Branderslev	Major R. M. Clausen	54. 1	42. 4
Hellenæs	"	Kmrd. J. P. Schwensen	32. 2	32. 2
Holmegaard	"	Propr. Wied	33. 3	33. 3
Frederiksdal	Sandby	Propr. A. M. J. Nyholm	84. 4	71. "
Asserstrup	"	Propr. G. F. Jessen	56. 2	49. 4
Steensgaard	"	Propr. M. M. Frederiksen	88. 3	85. 5
Røisomhed	Kjøbelev	Propr. H. Guldborg	48. 5	41. 4
lle Kjøbelevgaard	"	Propr. C. Friis	39. 7	37. 3
Skjelstrupgaard	"	Propr. M. M. Frederiksen	36. 2	36. 2
Marienberg	"	Propr. C. Chr. Jørgensen	35. 7	34. 7
Glostrup	"	Propr. C. P. F. Drejer	34. 4	30. 5
Rolykkegaard	"	Propr. J. Ernst	29. 3	29. 3
Kjøbelevgaard	"	Propr. H. Hansen	22. 2	22. 7
Seierlund	Vindeby	Propr. N. Jessens Enke	25. 2	22. 1
En Gaard	"	Propr. J. Frederiksen	24. 2	24. 2
Vintersborg	Utterslev	Propr. F. A. Hastrup	92. 2	57. 5
Alleenborg	"	Propr. J. Schoubo's Enke	22. "	22. "
En Gaard	"	Propr. P. H. Svendsen	21. 1	21. 1
Juellinge	Halsted	Besidderen af Baroniet Juellinge, Kmh. Grev F. J. Juel-Wind-Frys	401. 3	61. 4
Haugaard	Utterslev		279. 2	38. 5
Orebygaard	Stokkemarke		131. "	22. "
Steensgaard	"		96. 6	13. 6
Fritsholm	Bestenskov	Propr. C. H. J. Jensen	81. 2	49. 1
Steenss	"		12. 4	12. 4
Bartoftegaard	"	Propr. P. Heegaard	22. 7	22. 7
Gottesgabe	Kappel	Major R. M. Clausen	69. 5	39. "
Rudbjerggaard	Tillidse	Hofjægermester, Baron C. C. Knuth	492. 6	88. 7
Øllingsøgaard	Græshauge	Justitsr. M. H. Vilhjelm	295. 1	50. 7
Gammelgaard	Ryde	Propr. F. Trummer	240. 6	74. 6
Søllestedgaard	Søllested	Kammerr. L. Jørgensen	395. 3	62. 5
Vilhelmshøi	"	Fru Olsen	23. 6	22. 3
Hoibygaard	Taagerup	Besidd. af Baroniet Sønderkarle, Lehnsb. Hofjm. J. J. S. C. Bertouch-Lehn	834. 1	120. 1
Lungholm	Olstrup		398. 7	78. 3

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.		Deraf i … ret … Gaard…
			Tdr.	Sk.	Tr.
Bremersvold	Errindlev	Kmh. C. B. Raben-Levetzau	580.	"	71.
Kjerstrup	Fuglse	Kmh., Grev F. M. Knuth	432.	5	70.
Søholt	Krønge	Kamrd. L. Jørgensen	232.	5	90.
Nebbøllegaard	Holeby	Kamrd. J. Frederichsen	55.	8	47.
Danstedgaard	Nebbelunde	Pr.-Lieut. C. A. Revenberg	39.	1	35.
Nørregaard	"	Fru F. G. C. Bockelmann	22.	8	22.
Sædingegaard	Sædinge	Propr. G. Dall	55.	3	55.
Christiansſæde	Skjørringe	Besidderen af Grevskabet Christiansſæde, Lehnsgrev, Kmh. F. Reventlow	620.	7	75.
Aalstrup	Landet		325.	7	57.
Fribedsminde	Skjørringe		32.	5	32.
Pederstrup	Vesterborg		1068.	6	102.
Skjelstofte	"				44.
Knuthenborg	Hunseby	Besidderen af Grevskabet Knuthenborg, Lehnsgrev, Kmh. F. M. Knuth	1805.	6	75.
Maribo Ladegaard	Maribo				57.
Binnitſe	Hillested				34.
En Gaard	Holeby				13.
En Gaard	"				13.
Haulykkegaard	Østofte				43.
Baarskov	"				30.
Paarupgaard	"				22.
Taagerudsgaard	"				12.
Knuthenlund	Stokkemarke				58.
Bollesminde	"				10.
Engestofte	Engestofte	Stamhuusbesidder, Kmh. J. Wichfeldt	249.	4	43.
Ulriksdal	Godsted		209.	"	45.
Ottelundsgaard	"				13.
Berritsgaard	Taars	Besidd. af Baroniet Guldborgland, Kmhinde, Baronesse Rosenørn-Lehn	814.	2	97.
Durebygaard	Sakskjøbing		253.	"	66.
Ødegaard	"		18.	7	18.
Fuglsang	Toreby	Enke-Kammerherreinde Ch. L. E. Neergaard	677.	6	70.
Priorskov	"				40.
Døllefjelde Præsteg.	Døllefjelde	Præsteembedet	28.	1	20.
Hardenberg	Radsted	Besidd. af Grevskabet Hardenberg-Reventlow, Enkegrevinde Gersdorff-Hardenberg-Reventlow	568.	2	80.
Idalund	"				47.
Rosenlund	Toreby		304.	5	77.
Nørregaard	Slemminge		283.	4	61.
Nielstrup	Vaabensted		432.	"	90.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H. Tdr.	Skp.	Deraf drevet under Gaarden. Tdr	Skp.
Sæbyholm	Halsted	Besiddd. af Grevskabet Hardenberg-Reventlow, Enkegrevinde Gersdorff-Hardenberg-Reventlow	501.	5	107.	1
Christiansdal	Branderslev		87.	5	71.	2
Aalholm	Nysted Ldſ.	Besidd. af Grevskabet Christiansholm, Lehnsgr., Kmh., Hofjm. Dr. phil. Gr. Chr. Raben	1043.	6	103.	2
Bramslykke	Musse		278.	1	44.	2
Egholm	Herritslev		123.	"	20.	"
Liselund	Maglebrænde	Tiendecomm. L. Nyholm	36.	1	26.	5
Baldnæsgaard	Baalse	Kammerr. Henr. Hansen	64.	5	57.	3
Vennerslund	Stadager	Stamhuusbesidder, Cand. jur. L. Grandjean	585.	3	98.	3
Vilhelmsdal	"				16.	2
Boderupgaard	Onslev	Fru L. Nissen	22.	6	22.	6
Ny Kirstineberg	"	Justitsr. T. D. Hillerup	358.	4	65.	7
Gl. Kirstineberg	Tingsted				86.	6
Handebjerggaard	Onslev				28.	"
Eiegod	Nykjøbing	Propr. M. Lange	34.	6	34.	6
Christiansminde	Systofte	Propr. L. Mohr	20.	6	20.	6
Durupgaard	Idestrup	Propr. E. Tesdorff	719.	"	136.	7
Kringelborg	"				27.	2
Bøtts Fang	Veggerløse				11.	7
Gjedsergaard	Skjelby	Propr. E. Tesdorff	259.	6	70.	4
Frisenfeldt	Gjedesby				26.	7
Nøisomhed	Idestrup				13.	4
Korselitse	Sønder Alslev	Det Classenske Fideicommis	893.	"	133.	2
Bjerregaard	Sønder Kirkeby				23.	"
Carlsfeldt	Aastrup		558.	2	79.	1
Næsgaard	"				40.	5
Skjørringe	Falkerslev	Etatsraad H. Stampe	250.	3	82.	2
Dalbygaard	"	Propr. Schultze	55.	6	42.	3

Odense Amt.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H. Tdr.	Skp.	Deraf drevet under Gaarden. Tdr	Skp.
Hunderupgaard	St. Knuds	Propr. Jørgen Berg	28.	3	28.	3
Blangstedgaard	Frue	Propr. Lüders's Bo	29.	3	29.	3
Aalykkegaard	St. Hans	Consistorialraadinde Knap	145.	"	53.	4
Marienlund	"	Kammerraad Chr. Trolle	33.	7	33.	4
Dalumgaard	Dalum	Propr. H. Chr. Petersen	39.	2	38.	1
Fraudegaard	Fraude		45.	6	37.	1

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.		Deraf … det … Gaarden
			Tdr.	Skp.	Tr. …
Hollufgaard	Fraude	Propr. C. C. Langkilde	59.	5	48.
Sanderumgaard	Davinde	Kmh., Hofjm. C. A. Wind	67.	7	51.
Rønningesøgaard	Rønninge	Stamhuusbesidd., Hofjægerm. J. J. Mylius	101.	5	32.
Torpegaard	Sønder Næraa	Enkefru Steensen	40.	2	24.
Bramstrup	Nørre Lyndelse	Propr. N. Langkilde	65.	6	52.
Søbysøgaard	Søby	Kammerj., Capt. E. Falsen	255.	7	64.
Hverringe	Viby	Stamhuusbesidd., Kmh. Oberst H. N. G. Juel	415.	1	66.
Bøgebjerg	"		33.	"	33.
Brolykke	"	Propr. J. C. Uike	70.	2	51.
Schelenborg	Stubberup	Besidd. af Baroniet Schelenborg, Lehnsbaron Kmh. C. Juel-Brockdorff	511.	3	61.
Brockdorff	"		65.	1	65.
Østergaard	Munkebo	Capitainl. C. J. Schmidt	53.	2	53.
Ulriksholm	Kjølstrup	Jægerm. N. Petersen	39.	4	30.
Ørnfeldt	"	Propr. H. F. Thomsen	25.	5	25.
Selleberg	Birkende	Propr. J. Hvenegaard	42.	4	22.
Beirupgaard	Marslev	Propr. Løwenhjelm	84.	4	58.
Klarskov	"	Fru L. C. Leth	21.	5	20.
Lundsgaard	Revninge	Stbb., Kmh., Lehnsgrev Ahlefeldt-Laurvigen	386.	4	60.
Skovsbo	Rynkeby	Fru Berg	52.	7	37.
Hofmansgave	Norup	Stamhuusb., Etatsr. N. Hofman-Bang	226.	"	46.
Rislevgaard	Otterup	Stamhuusbesidd., Kmh. Ritm. Chr. Sehested-Juel	529.	1	59.
Ørritslevgaard	"	Propr. N. B. Møller	28.	4	20.
Østrupgaard	Østrup	Fideicommisbesidder J. J. Møller	327.	3	50.
Einsidelsborg	Krogsbølle	Besidd. af Grevskabet Roepstorff, Lehnsgrev Chr. Alex. Petersdorff	873.	2	78.
Kjørup	"				68.
Gyldensteen	Sandager	Besidd. af Grevskabet Gyldensteen, Lehnsgrev, Kmh. Hofjægerm. H. H. Bernstorff-Gyldensteen.	642.	1	80.
Sandagergaard	"		25.	1	23.
Jerstrup	Grindløse		267.	1	46.
Uggerslevgaard	Uggerslev		318.	3	41.
Øregaard	Øre		266.	2	28.
Hugget	"		128.	5	20.
Harritslevgaard	Skovby		246.	6	51.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

aardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.		Deraf dre- vet under Gaarden.	
			Tdr.	Skp.	Tdr.	Skp.
Lykkesborg	Haarslev	Propr. P. R. Damm	24.	6	24.	6
Elvedgaard	Beslinge	Conferentsraad L. S. Vedel-Simonsen	49.	5	21.	4
Ruggaard	"	Fru A. Simonsen	37.	6	32.	5
Langensø	Vigerslev	Bes. af Bar. Holstenhuus, Lehnsbaron, Kmh. A. C. Holsten-Carisius	302.	"	57.	3
Margaard	"	Kmh., Oberstl. C. Schöller	229.	4	60.	"
Dallund	Søndersø	Stamhuusbesidd., Kmh., Baron C. Blixen-Finecke	446.	8	108.	5
Hindsgavl	Middelfart	Stamhuusbesidd., Kmh. R. B. Fønss	396.	6	61.	3
Fænøgaard	"				84.	1
Krillingegaard	Kauslunde	Propr. H. Vilh. Krag	20.	"	20.	"
Billeshave	Veilby	Capt. Fred. Rahlff	32.	4	22.	5
Katrinebjerg	"	Propr. L. Chr. Dehlholm	23.	1	21.	6
Kjærsgaard	Brænderup	Propr. Chr. Hansen	106.	6	60.	6
Erholm	Rørup	Stamhuusbes., Kmh. H. C. J. Cederfeld-Simonsen	366.	2	52.	2
Søndergaard	"		390.	6	46.	6
Wedellsborg	Husby	Besidd. af Grevskabet Wedellsborg, Lehnsgrev, Kmh. C. Wedell	482.	"	104.	7
Orelund	Sandager		247.	7	16.	2
Minendal	Tanderup		216.	4	8.	7
Sparretorn	Føns		260.	2	45.	4
Tybrind	Ørslev		531.	5	84.	1
Villeskov	Kjerte		239.	6	24.	7
Brahesborg	Gamtofte	Conferentsraad F. B. Treschow	642.	6	114.	"
Vedstaarup	"	Propr. Find Larsen	21.	2	21.	2
Frederikslund	Ørsted	Grev Carl Frederik Rantzau	234.	"	19.	7
Søholm	Kjøng		214.	4	17.	1
Braheshohn	Vedtofte		317.	2	44.	3
Skovgaarde	Søby	Fideic.-Besidd. Lehnsgrev Aug. Rantzau	260.	4	29.	4
Løgismose	Haarby	Propr. Joh. Th. Petersen	27.	1	26.	5
Frederiksgave	Sønderby	Statskassen	1066.	3	86.	"
Agernæs	Dreslette				15.	6
Flenstofte	"	Propr. F. Jensen	20.	2	20.	1

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.	Deraf ... ved ... Gaarden.
		Svendborg Amt.	Tdr. Sk.	Td. S
Orbækslunde	Orbæk	Justitsraadinde L. Lange	265. 2	37.
Juelsberg	Avnslev	Stamhuusbesidd., Kmh., Oberst H. R. G. Juel til Stamhuset Hverringe	630. 2	95.
Juulskov	Kullerup	Fru B. Langkilde	47. 3	33.
Lykkesholm	Ellested	Justitsr. O. Lindegaard	397. 6	63.
Holckenhavn	Vinding	Besidd. af Baroniet Hol-	682. 3	75.
Studegaard	Frørup	ckenhavn, Lehnsbaron		22.
Frederikshøi	"	Hofjm. C. F. C. Holck	27. 1	21.
Ravnholt	Herrested	Stamhuusbesidd., Kmh.,	398. 5	66.
Hellerup	Hellerup	Ritm. Chr. Sehested-Juul	441. 7	42.
Hindemaegaard	Skjellerup	Kmh., Baron C. Juel-Brockdorff	49. 5	30.
Nørbæk	Flødstrup	Propr. M. Engelsted	75. 6	48.
Hannesborg	"	Fru A. J. Lollesgaard	40. 2	32.
Rifinge	"	Fru B. Fog	32. 1	28.
Glorup	Svindinge	Stamhuusbesidd., Kmh.,	482. 6	71.
Anhof	"	Grev A. G. Moltke-	288. 5	27.
Nygaard	Langaa	Hvitfeldt	242. 6	41.
Mullerup	Gudbjerg	Kmh., Grev A. G. Moltke-Hvitfeldt	358. 6	47.
Hesselagergaard	Hesselager	Propr. Andr. Dons	359. 5	49.
Broholm	Gudme	Stamhuusbes., Jægerm. N. F. B. Sehested	492. "	58.
Tidselholt	Veistrup	Propr. C. Ulr. Jørgensen	57. 4	30.
Veistrupgaard	Veistrup	Propr. H. Bredal Møller	54. 6	37.
Tøistrup	Ryslinge	Propr. Aug. Bülow	28. "	24.
Krumstrup	"	Propr. And. Briand	27. "	21.
Boltinggaard	Ringe	Fideicommisbesidd. J. P. Gersdorff	43. 3	34.
Lammehave	"	Propr. Andr. Br. Lunn	40. 2	25.
Rynkebygaard	"	Propr. Pet. Ludv. Petersen	24. "	21.
Holstenhus	Diernisse	Bes. af Baroniet Holsten-	582. 7	50.
Rakkebølle	Aastrup	hus, Lehnsbaron, Kamh. A. C. Holsten-Carisius	322. 6	57.
Rødkilde	Ulbølle	Landmaaler C. H. Lange	132. "	80.
Langeskov	Hundstrup	Propr. Peder Lollesgaard	33. "	23.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H. Tdr.	Skp.	Deraf drevet under Gaarden. Tdr.	Skp.
Brahetrolleborg	Brahetrolleb.	Besidd. af Grevsk. Brahe-	744.	1	112.	7
Brændegaard	Vesteraaby	trolleborg, Kamh. Grev	34.	1	34.	1
Høbbet	Brahetrolleb.	C. D. Reventlow	22.	3	22.	3
Fjellebro	Herringe	Fideic.-Besidd., Kmh. Grev	83.	3	60.	7
Sundsgaard	"	H. C. C. Holck-Winterfeld	24.	"	21.	4
Nordskov	Gjesteløv	Enkefru A. M. Kruuse	61.	1	51.	2
Veilegaard	Veile	Propr. H. Chr. Petersen	50.	1	38.	1
Lundegaard	Nørrebroby	Fyens Stifts Fattigstiftelse	357.	7	35.	"
Arreskov	Østerhæsinge	Besidd. af Grevsk. Mucka-	271.	5	39.	4
Gjeldskov	Hillerslev	dell, Lehnsgrev, Kmh.	371.	5	60.	3
Brobygaard	Sønderbroby	A. C. Schaffalitzky de	375.	3	51.	6
Ølstedgaard	"	Muckadell	93.	6	20.	"
Sandholt	Lyndelse	Stamhuusbesidd., Kamh.				
		Hoff. H. Nobel-Nøragger	337.	3	85.	1
Søbo	Jordløse	Propr. Vilh. Stannius	63.	1	33.	"
Østrupgaard	Haastrup	Besidd. af Grevsk. Brahes-	331.	3	47.	7
Damsbo	Jordløse	minde, Lehnsgrev, Geh.-	273.	4	46.	4
Hvedholm	Horne	Confr. Pr. Bille-Brahe	923.	6	69.	4
Steensgaard	Svanninge		366.	4	38.	"
Klingstrup	Slaarup	Propr. N. og H. Langkilde				
		og Ped. Laur. Maynt	41.	"	41.	"
Hvidkilde	Egense	Besidd. af Baroniet			101.	3
Lehnskov	"	Lehn, Kammerh. Hof-	849.	"	27.	2
Rielstrup	Ollerup	jægermester, Baron			42.	"
Helbagergaard	Tved	F. C. Holsten-Lehn			24.	"
Skjoldemose	Stenstrup	Propr. Chr. F. Bergs Bo	89.	1	35.	"
Løitved	"	Propr. Niels P. Petersen	42.	2	33.	3
Kroghenlund	"	Propr. Rasm. Langkilde	27.	"	24.	4
Egeskovgaard	Kværndrup	Stamhuusbes., Geh.-				
		Conf., Lehnsgreve P.				
		Bille-Brahe	626.	5	82.	6
Valdemar Slot	Bregninge	Stamhuusbesidd. Kamh.,				
		Baron C. Juel-Brockdorff	1283.	5	66.	2
Faareveile	Skrøbelev	Etatsr. P. J. Neergaard	276.	1	70.	3
Søvertorp	"	Propr. Ped. Andersen	32.	5	28.	1
Bisskopstorp	Simmerbølle	Propr. Niels Langkilde	47.	3	22.	1
Nedergaard	Bødstrup	Stamhuusbesidd. Kamj.				
		H. B. C. Kaas	297.	7	64.	3

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.	Taxt ved ... Gaarden
			Tdr. Skp.	Td. S
Egelykke	Bodstrup	Kammerj. C. Fred. Steensen Leth	88. 3	35.
Steensgaard	Snøde	Hofjægerm. Vinc. Steensen Leth	152. "	39.
TranekjærSlotsLadeg.	Tranekjær			44.
Korsebølle	"			46.
Hæregaard	"			22.
Bleghólm	Tullebølle			21.
Nygaard	Stoense			13.
Knepholm	Tryggelev			32.
Nordenbrogaard	Magleby	Besidd. af Grevsk. Langeland, samt Stamh. Ahlefeldt, Lehnsgreve, Kamh., Oberst Chr. J. Fr. Ahlefeldt-Laurvigen	2424. 2	40.
Søgaard	"			27.
Holmegaard	"			27.
Brolykke	"			37.
Lykkesholm	Tryggelev			31.
Vestergaard	Humble			20.
Møllegaard	Longelse	Propr. Mads Pedersen	29. 2	29.
Skovsbo	Fuglsebølle	Propr. J. K. Pilegaard	30. 4	27.
Skovsgaard	Humble	Fru D. Lauritzen	103. 7	28.
Hjortholm	Fodslette	Propr. Jul. Hastrup	259. 7	65.

Hjørring Amt.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.	Taxt ved ... Gaarden
Nørre-Elkjær	Tversted	Propr. Peder Ring	42. 6	30.
Stensbæk	Vindslev	Propr. Bang	23. "	22.
Høgholt	Hørmested	Propr. Rasm. Ludv. Riis	25. 6	25.
Lerbæk	Elling	Kmh. Magn. Buchwald	24. 7	24.
Lengsholm	Lendum	Propr. Joh. Ferd. Kähler	21. 6	21.
Knivholt	Flade	Propr. C. M. Rosborg	68. 3	44.
Aastrup	St. Hans	Propr. T. Peter Tutein	50. "	41.
Fuglsig	St. Olai	Conf. F. B. Treschow og Krigsr. Mich. Treschow	27. 7	25.
Baggesvogn	Sindal	Propr. Joh. C. Nyholm	95. 1	50.
Bøgsted	Astrup	Propr. Sev. Hastrup	36. 6	29.
Odden	Mygdal	Propr. Storm	23. 7	23.
Asdalgaard	Asdal	Propr. Peter Jensen	24. 4	24.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

[G]aardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.	Deraf drevet under Gaarden.
			Tdr. Skp.	Tdr. Skp.
Sæbygaard	Volstrup	Stamhuusbesidd., Baron Fr. G. Kragh-Juel-Wind-Arenfeldt	426. 1	45. 1
Ottostrup	"			20. 4
Haven	Hørby	Propr. N. Andr. Undall	41. 3	20. 1
Dybvad	Skjæve	Propr. Ad. Nic. Winkel	149. 5	55. 7
Knudseie	"	Propr. Jørg. Gleerup	63. 1	24. 5
Voergaard	Voer	Kamj. C. Emil Rosenørn	326. 4	36. 6
[N]ørre Ravnstrup	Drum	Propr. Pet. N. Lundby	72. "	15. 3
Kjølskegaard	Hallund	Propr. G. L. Nyholm	26. 4	22. 4
[D]ronninggaard	Dronninglund	Kammerj. C. Arenstorff	69. 4	61. 2
Dronninglund	"	Propr. Cr. Skeel	49. 4	38. 4
Voller	Taars	Propr. Chr. Lemberg	20. 7	20. 7
Brellevkloster	Brellev	Propr. Joh Christoph. Nyholm til Baggesvogn	55. "	39. 1
Rønnovsholm	"	Propr. Pet. Lassen	27. "	23. 7
Hæstrupgaard	Hæstrup	Propr. Nic. Toft Kabells Bo	41. 4	27. 1
Seilstrupgaard	Seilstrup	Propr. Jens Høyer	22. 1	20. 6
Børglumkloster	Børglum	Propr. Chr. Mich. Rottbøll	559. 2	36. 3
Hammelmose	Tise	Besidd. af Stamhuset Birkelse, Kammerherreinde Ch. A. Skeel	332. 2	60. 7
[V]ermidslevgaard	Tolstrup		315. 2	53. 2
Rævkjærgaard	Aaby		321. 6	25. 7
Toftegaard	Jetsmark		18. 4	18. 4
Ribstrup	Vestbrønderslev	Kmrd. C. Chr. Stöcken	36. 7	23. 1
Kornumgaard	"	Propr. Jens Math. Møller	37. 5	30. 1
Buurholt	Østerbrøndersl.	Propr. Joh. Fr. Chr. Winde	41. 3	20. 4
Lundergaard	Jetsmark	Propr. Chr. Fred. Keller	43. 3	31. 5
Birkumgaard	Gjøl	Propr. Carl Joh. Bruun	150. 1	27. 4
Langeslund	Brovst	Tiendecomm. A. Plesner	41. 6	39. 4
Bratskov	"	Propr. Chr. Stibsted	35. "	35. "
Søgaard	"	Propr. J. Nielsen	28. 2	20. 1
Kokkedal	Torslev	Propr. Schrøder	54. 1	43. 2
[A]ggersborggaard	Aggersborg	Propr. J. N. Christensen	42. 4	32. "
Oxholm	Øland	Propr. Sønnichsen	62. 2	43. 2

Thisted Amt.

Aagaard	Kjetterup	Propr. C. Em. Roulund	77. 6	50. "
Vesløsgaard	Vesløs	Kmrd. P. L. Kjerulff	36. 7	25. "
Søgaard	Nors	Propr. Ped. Holst	20. 5	20. 5

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.		Deraf h… det … Gaard…
			Tdr.	Skp	Tdr.
Kjølbygaard	Hundstrup	Propr. Peter Fred. Lange	32.	2	31.
Ullerupgaard	Sennels	Propr. Ped. Hagensen	36.	4	36.
Momtoft	"	Propr. Thom. Neergaard	29.	3	29.
Store Diernæs	Torup	Propr. Jens Chr. Stibsted	24.	"	24.
Nørhaagaard	Nørhaa	Propr And. N. Fabbersbøll	24.	6	24.
Irup	Hørdum	Propr. Laur. Sørensen	27.	6	27.
Koustrup	Sønderhaa	Propr. Fred. Bille	22.	3	22.
Tandrup	Vedsted	Agent H. Ditlev Lytzhöft	58.	4	49.
Drumgaard	Drum	Propr. Vilh. Cyber	36.	2	33.
Vestervig Nedergaard	Vestervig	Propr. Jens Breinholt	26.	5	26.
Bodumbisgaard	Bodum	Propr. Poul Breinholt	22.	7	22.
Hindsels	Hvidbjerg	Propr. Niels Overgaard	21.	"	21.
Ullerup	Galtrup	Justsrd. Fr. Hauch Stadel	269.	2	41.
Randrup	Flade	Propr. R. Buchwalds Bo	38.	6	38.
Søgaard	Seierslev	Propr. Jens Stadel	51.	4	20.
Dueholm	Nykjøbing	Propr. Gottl. Pers	46.	7	44.
Frydsbrønd	Lodderup	Propr. Niels Boetmann	27.	2	27.
Damsgaard	Outrup	Propr. Chr. Breinholt	29.	"	29.
Blidstrup	Blidstrup	Propr. Chr. Riis	200.	"	26.
Høiriis	Liørslev	Kamrd. D. G. Gjedde	185.	2	33.
Glomstrup	Hvidbjerg	(Kamrd. D. G. Gjedde)	185.	3	32.
Ørndrup	Karby	Propr. Andr. Poulsen	20.	1	20.
Sindbjerg	Rested	Propr. Niels Bjerregaard	25.	5	22.
Peterslund	Øster Assels	Propr. Ped. Munck	23.	1	23.
Aalborg Amt.					
Østeraagaard	Hals	Propr. C. Heinr. Callisen	23.	3	22.
Gjettrup	Ulsted	Proprietairerne J. F. og A. M. Ammitzbøll	25.	7	24.
Langholt	Horsens	Propr. Nis Peter Ahlmann	154.	"	32.
Vang	Sulsted	Propr. Sev. Gleerup	171.	3	44.
Sønder Elkjær	"	Propr. Herm. Hastrup	30.	4	30.
Gammel Braa	Aistrup	Prokurator Chr. Fred. Bang	37.	4	37.
Ny Braa	"	(Prokurator Chr. Fred. Bang)	23.	1	23.
Birkelse	Aaby	Stamhuusbes., Kmhinde Ch. A. Skeel	236.	1	56.
Rødslet	Vadum	Propr. Mart. Larsens Bo	275.	1	40.

aardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H. Tdr.	Skp.	Deraf drevet under Gaarden. Tdr.	Skp.
ohngaardsholm	Nørretranders	Captl. Joh. Ad. Recke	38.	5	38.	5
erdinandinesdal	"	Propr. J. Warburg	24.	8	24.	8
Klarupgaard	Klarup	Overkrigsc A. Branth og Kammerr. H. Kalko	157.	6	39.	4
Høstemark	Mou	Overkrigsc. A. Branth	50.	"	37.	7
Scheelsminde	Budolfi Landsf.	Landmaaler H. Hansen	20.	1	20.	1
Store Restrup	Sønderholm	Propr. P. C. Stemann	216.	6	96.	6
Klitgaard	Nørholm	Fru Buchholtz	22.	1	22.	1
Raakildegaard	Ellesbøi	Propr. Adam Faurschou	80.	6	28.	6
Torsteblund	Aarestrup	Jægerm. A. T. Schütte	40.	8	37.	5
Buderupholm	Buderup	Propr. Fred. Ant. Birk Dahl	261.	5	29.	"
lgaard med Mølle	Skjørping		14.	8	14.	8
Albæk	Suldrup	Propr. Niels Holbek	101.	8	22.	4
Lundbæk	Bislev	Capt., Baron R. Juul	306.	1	30.	2
Pandum	Voxlev	Propr. Edv. Cordes	38.	5	32.	7
Lindenborg	Blenstrup	Besidd. af Grevskabet Lindenborg, Lehnsgrev Ernst Conr. Ditlev Carl Joseph Schimmelmann	1120.	7	28.	6
Henriksdal	"				19.	6
Ernstpriis	"				17.	2
Tustrup	Fræer				18.	5
Vildmosegaard	Mou				34.	5
Gudumlund	Gudum		483.	"	22.	7
Louisendal	"				26.	2
Tiendegaard	"		27.	4	27.	4
Randrup	Skibsted	Hofjægerm. M. P. Hvass	208.	2	37.	8
Resnæs	Kombrup	Propr. H. K. Westenholtz	51.	1	51.	1
Kongstedlund	Sønderkongersl.	Propr. O. Mich. Kjeldsen	28.	"	28.	"
Dragsgaard	Bælum	Propr. Hans Juul Glud	33.	1	26.	5
amle Viffertsholm	Solbjerg	Kamrd. L. Svanholms Bo	105.	4	32.	5
Ny Viffertsholm	"	Propr. And. Svanholm	73.	1	17.	4
Mylenberg	Rold	Kammerh. Joh. Casp. Mylius's Bo	307.		12.	2
varre Schæferigaard	Vebbestrup				11.	3
Dalsgaard	Vive	Propr. Chr. Lund	30.	6	24.	"
Ovegaard	Ove	Kamrd. Jens Petersen	24.	8	24.	8
Billestrup	Astrup	Oberst H. A. Juel	398.	8	26.	5
Visborggaard	Visborg	Propr. Jac. Kjellerup	373.	2	72.	"
Hauns	"	Propr. Christen Kjeldsen	57.	7	57.	7
Aarupgaard	Vindblæs	Kmh. J. C. Mylius's Bo	105.	5	13.	7
Brøndumgaard	Salling	Propr. Jens C. Nors	21.	7	21.	7

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.		Deraf ved Gaarden	
			Tdr.	Sk.	Td.	S
Krastrup	Farstrup	Enkefru E. Hansen	115.	6	42.	1
Vaar	„	Propr. Jac. Thom. Troiel	37.	„	32.	„
Bjørnsholm	Bjørnsholm				42.	2
Lundgaard	„	Statskassen	631.	2	26.	„
Padkjær	„				9.	2
Mølgaard	Haubro	Propr. N. Kjeldsen	203.	6	25.	„
Nørlund	Ravnkilde	Jægerm. A. Th. Schütte	177.	1	39.	5
Gunderupgaard	Strandby	Landvæsenscomm. F. V. Weinschenk	100.	6	27.	5
Nøragergaard	Durup	Propr. Fred. Visgaard	24.	7	24.	7

Viborg Amt.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Tdr.	Sk.	Td.	S
Sødal	Rødding	Propr. Mart. Ludv. Kall	25.	6	25.	2
Taarupgaard	Taarup	Propr. L. F. Bahnson	28.	1	26.	1
Ørslevkloster	Ørslevkloster	Justitsr. H. J. Ring Fønss	37.	6	35.	5
Ny Skivehuus	Skive Lands.	Enkefru M. Gjedde	23.	7	23.	7
Krabbesholm	Resen	Propr. Jens Dalsgaard	34.	5	21.	4
Spøttrup	Rødding	Propr. N. Breinholt, P. Hagensen og S. Revsgaard	46.	6	43.	4
Bustrup	Ramsing	Propr. M. Schou	41.	6	39.	4
Kaas	Lime	Propr. H. A. Colding	28.	7	25.	7
Hegnet	Tøndering	Propr. J. C. Ingwersen	27.	3	24.	6
Østergaard	Aasted	Propr. Pet. Chr. Hansen	46.	1	43.	„
Kjeldgaard	Selde	Propr. Wahl	32.	5	25.	4
Jungetgaard	Junget	Jomfruerne L. og P. Qvistgaard	170.	6	30.	3
Grinderslevkloster	Grinderslev	Propr. Kirketerp	32.	„	32.	„
Eskjær	„	Kmrd. And. Chr. Grønbech	31.	4	31.	4
Astrup	„	Cancellir. T. Funder	27.	5	27.	5
Nørgaard	„	Propr. Otto Eckermann	41.	4	39.	4
Langesgaard	„	Propr. Joh. Grønbech	22.	„	22.	„
Lerkenfeld	Vesterbølle	Landvæsensc. M. Kjeldsen	60.	„	29.	1
Lynderupgaard	Lynderup	Propr. Kield Kjeldsen.	285.	2	41.	6
Vistum	Vistum	Jægerm. T. C. Neergaard	50.	2	35.	1
Tiele	Tiele	Stamh.-Bes., Kmh., Hoffj.	454.	5	58.	6
Vingegaard	Vinge	H. Helmuth Lüttichau	77.	7	16.	4

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.		Deraf drevet under Gaarden.	
			Tdr.	Skp.	Tdr.	Skp.
Fusings	Aalum	Bes. af det grev. plessenske Forlods, Lehnsgreve, Kmh. W. H. B. Scheel-Plessen	652.	6	55.	„
Randrup	Vinkel	Propr. J. H. Faber	29.	6	28.	7
ndum Overgaard	Vindum	Propr. J. M. B. Jürgensen	26.	2	26.	2
tore Himmestrup	Lee	Propr. Th. Rendtorff	63.	6	21.	3
Ulstrup	Vinge	Propr. P. C. Mourier-Petersen	41.	1	41.	1
Frisholt	Sal	Propr. C. Barner	43.	6	38.	1
Østergaard	Vellev	Bes. af Grevst. Frysenborg, Lehnsgr., Kmh., Hofj. C. C. Juel-Wind-Frys	1274.	4	20.	4
Frysendal	Haurum				54.	6
Vidstrup	Granslev	Stamhuusbes., Jægerm. H. H. Lichtenberg	599.	1	56.	3
Aunsberg	Sjørslev	Propr. Carl Christensen	28.	6	28.	6
Duelund	„	Premlieut. B. van Brakle	23.	„	28.	„
Palstrup	Høibjerg	Propr. J. T. Otto	25.	7	24.	1
Vinderslevgaard	Vinderslev	Propr. Pilegaard Bay	28.	7	20.	7
Grauballegaard	Svostrup	Propr. Henr. Hildebrandt	20.	1	20.	1

Randers Amt.

Mariager Kloster	Mariager Landsf.	Enkefru H. Poulsen	32.	„	22.	1
Kjellerup	Svenstrup	Propr. Chr. J. H. Brast	272.	4	29.	2
Trinderup	Hornum	Propr. M. P. Wandborg	44.	7	19.	6
Demstrup	Raaby	Propr. Carl Chr. Bloch	41.	6	40.	1
Sødringholm	Sødring	Oberst F. G. Müller	39.	2	27.	5
Overgaard	Udbyneder	Fideicbes. Kmhrinde J. M. Arenstorff	117.	1	106.	1
Charlottendal	„	Jagtj. M. G. Arenstorff	29.	1	28.	2
Fuglsøgaard	„	Overkrigsc. P. C. Folsach	23.	3	22.	2
Trudsholm	Kastbjerg	Propr. Georg Henr. Koch	40.	6	34.	6
Gjessinggaard	Tvede	Kamrd. Joh. Folsach	285.	6	46.	1
jellerup Ladegaard	St. Mortens	Propr. L. Fasting Broch	26.	1	26.	1
Dronningborg	Gimminge	Kmrd. Niels Langballe	23.	„	28.	„
Støvringgaard	Støvring	Støvringgaards Kloster	450.	4	14.	3
Frederiksdal	Haslund	Propr. Joh. Fr. Smith	21.	6	21.	6
Bruusgaard	Ølst	Propr. J. P. Hansen	20.	„	20.	„

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H. Tdr.	Skp.	Deraf … det … Gaarden Td.
		Skanderborg Amt.			
Herschendsgave	Frucring	Fideicommisbesidder	61.	7	12.
Lethenborg	Hylke	P. Herschend	29.	5	29.
Frysenborg	Hammel	Bes. af Grevsk. Frysenborg,	1005.	4	78.
Søbygaard	Søby	Lehnsgr., Kmh. Hofjm. Chr. Em. Juel-Wind-Frys	291.	"	54.
Silkeborg	Linaa	Statskassen	58.	7	21.
Kalbygaard	Laasby	Propr. Fritz Lange	38.	7	32.
Mattrup	Tyrsting	Propr. F. B. Schytte	104.	4	62.
Urup	Østbirk	Propr. H. B. Bremer	25.	"	24.
Julianelyst	"	Propr. R. Strange	26.	3	25.
Lillerup	"	Propr. J. L. Halle	25.	1	24.
Tammestrup	Ousted	Propr. H. B. C. Guslaff	22.	"	22.
Store Borupgaard	Kattrup	Propr. C. L. Monberg	37.	5	29.
Hanstedgaard	Hansted	Hansted Hospital	285.	3	21.
Steenballegaard	Bær	Stamhbes. Gen. Bar. J. C. Krag-Juel-Wind-Arenfeldt	310.	3	56.
Serritslevgaard	Rebel	Frøken Gersdorff	79.	4	40.
Tyrrestrup	Søvind	Propr. O. J. Søltoft	61.	2	33.
Bisgaard	Tamdrup	Kmj. O. Arenfeldt-Reedtz	32.	4	32.
Rask	Hvirring	Propr. A. J. A. Nielsen	46.	2	46.
		Veile Amt.			
Boller	Ut	Lehnsgr., Kmh., J. Chr.	1648.	3	97.
Møgelkjær	Raarup	Juel-Wind-Frys			62.
Skjærildgaard	Rebsager	Landvæsensc. H. J. Lindal	28.	"	28.
Drumgaard	Drum	Propr. Eckardt	33.	3	29.
Rosenvold	Stouby	Stamhuusbesidder, Lehnsgr. Aug. Rantzau	341.	"	32.
Borchsminde	Hornum	Propr. P. J. Møller	23.	"	23.
Barritskov	Barrit	Stamhuusbesidr., Kmh., Grev H. J. Scheel	397.	3	71.
Palsgaard	Assens	Ghcfrd. H. Chr. Reedtz	468.	2	84.
Ringsholm	"		19.	3	19.
Kalsbøll	Raarup	Propr. Jac. Worm	33.	4	33.
Jensgaard	Glud	Kammerr. J. A. Glud	241.	"	31.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

[G]aardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.	Deraf brevet under Gaarden.
			Tdr. Skp.	Tdr. Skp.
Bygholm	Hatting	Jægerm. A. T. Schütte	452. 8	132. 7
Østerhaab	"		16. 2	16. 2
Aldumgaard	Stenderup	Propr. Wedel	21. 1	21. 1
Merringgaard	Korning	Prop. O. Serene d'Aqueria	29. 8	21. 8
Ussinggaard	"	Propr. O. F. Ahlmann	55. 7	44. 7
Tyrsbek	Engom	Baron U. Brockdorff	40. 4	33. 2
Williamsborg	Daugaard	Propr. C. H. Martini	27. 3	21. 3
Petersholm	Veile	Propr. Tork. Hansen	26. 2	26. 2
Store Grundet	Hornstrup	Oberst Kmh., M. Lüttichau	74. 2	66. 6
Aggersbøl	Østersnede	Propr. M. Ingversen	52. 4	46. 5
Hvolgaard	Langskov	Propr. C. H. Jessen	45. 5	35. 1
Stougaard	Tørring	Propr. R. Ingwersen	20. 5	20. 5
Brandberg	Kollerup	Propr. F. B. Hastrup	25. 7	23. 6
Skovgaard	"	Propr. M. Jacobsen	22. 2	22. 2
Faarupgaard	Jellinge	Propr. J. A. Kirchstein	32. 1	30. "
Leerbæk	Hover	Propr. F. Ant. Søltoft	59. 4	50. 7
Kjeldkjær	Bredsten	Propr. H. H. Wohlgehagen	25. 1	22. 7
Haraldskjær	Skibet	Propr. C. Aug. Søltoft	47. 3	42. 1
Engelholm	Nørup	Propr. G. Krøyer	38. 6	37. 7
Horstedgaard	Høien	Propr. N. W. Marcussen	21. 1	21. 1
Hvilsberggaard	Gaverslund	Kammerr. Ditl. Monrad	23. 6	23. 6
Sønderbygaard	Ullerup	Baron Fr. Bille-Brahe	20. 2	20. 2
En Gaard	"	Propr. L. Christensen	23. 3	23. 3
Østedgaard	Bredstrup	Propr. R. Hansen	30. 3	30. 3
Follerupgaard	Herslev	Propr. L. F. Holst	28. "	28. "
Elisabetsminde	Viuf	Major J. P. Ingversens Bo	20. 7	20. 7
Viufgaard	"	Propr. Estrup	33. "	33. "
Fønixborg	Starup	Propr. P. Lorentzen	28. 4	28. 4
Nygaard	"	Propr. G. Degetau	25. 7	25. 7
En Gaard	"	Propr. J. B. Bertelsen	23. 6	23. "
Skougaard	"	Propr. J. Henriksen	22. 2	22. 2
Nebel Mølle	Vesternebel	Propr. C. G. Campen	23. 1	23. 1

Ringkjøbing Amt.

Kabbel	Nørlem	Propr. J. C. A. Olesen	32. 5	32. 5
Nyssensteen	Bøvling	Propr. R. M. Petersen	25. 3	25. 3
Gudomkloster	Gudom	Propr. Chr. Olesen	29. 7	28. 7
Rammegaard	Ramme	Propr. H. Chr. Høegh	26. 1	26. 1

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.	Deraf in... vet ... Gaarden
			Tdr. Skp.	Tdr. Sk
Hanbjerghovgaard	Hanbjerg	Propr. Dan. C. Petersen	40. 3	21. 7
Volstrup	Hjerm	Fru E. E. Schou	26. 4	25. „
Kvistrup	Gjemsing	Propr. H. C. Aegidius	36. 6	36. [illegible]
Ausumgaard	Veirum	Stamhuusbesidd., Ritmester Thom. Jermiin	518. 2	[illegible]5. 7
Estvadgaard	Estvad	Propr. A. F. Lundsgaard	45. 3	45. 3
Rygaard	Eising	Propr. J. F. C. Haubroe	31. 6	31. 1
Rydhave	Rybe	Propr. H. J. P. Bracht	43. 5	38. 7
Sindinggaard	Sinding	Justitsr. S. A. Fjelstrup	24. 2	20. 1
Herningsholm	Herning	Propr. J. J. Bjerregaard	20. 1	20. 1
Udstrup	Sønder Nissum	Propr. H. B. Jensen	20. 6	20. 6
Pallisberg	Staby	Propr. J. B. Ebbensgaard	28. 4	28. 4
Nørre Vosborg	Ulvborg	Justitsraad A. C. M. Tang	245. 4	45. 2
Vennergaard	Velling	Propr. S. Nielsens Bo	21. 2	21. 2
Timgaard	Tim	Kammerr. A. C. Koefoed	27. 6	27. 6
Aaberg	Vedersø	Propr. Aug. la Cour	24. 7	21. „
Breininggaard	Breining	Propr. S. og N. Frandsen	25. 7	25. 7
Lønborggaard	Lønborg	Propr. A. Tranberg	260. 3	50. 4

Ribe Amt.

Gaardens Navn.	Sognet, hvori Hovedbygningen ligger.	Eierens Navn.	Eiendommens hele Ager og Engs H.	Deraf in... vet ... Gaarden
Hesselmed	Aal	Propr. J. W. Stockholm	22. 3	22. 3
Nørholm	Torstrup	Stamhuusbes. Frøken J.	807. 4	38. 5
Lunderup	Varde Landsf.	Chr. Rosenørn-Teilmann		25. 6
Endrupholm	Nykirke	Tiendec. A. C. N. Nielsen	41. 5	34. „
Sneumgaard	Sneum	Kamrd. A. Mussmann	24. 7	24. 1
Bramminge	Bramminge	Propr. T. D. Fabricius	46. 4	27. 1
Estrup	Malt	Tiendec. H. H. C. Lautrup	31. 3	30. „
Vissingsminde	Skanderup	Propr. Ped. Schultz	21. 6	21. 6
En Gaard	„	Propr. Hartvig Møller	21. 3	21. 3
Hjarupgaard	Hjarup	Propr. F. A. C. Thomsen	26. 6	26. 6
Østerbygaard	Vamdrup	Prop. C. B. Wolfhagen	146. „	36. [illegible]
Vamdrupgaard	„	Generalmaj. C. Düring	22. 1	22. [illegible]
Trøiborg	Visby	Landvæsenscommissair	988. 4	65. [illegible]
Visby Hedegaard	„	Knud Lauritsen Knudsen	18. 7	18. [illegible]
Schackenborg	Møgeltønder	Bes. af Grevsk. Schackenborg Lehnsgr. O. D. Schack	1992. 3	16 [illegible]

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

S. 86. Note ** 150,000 Rbd. læs 120,000 Rbd.

S. 87. Frihedd Hartkornet og Amtmandsmyndigheden over Lehnet have Lehnsgrever og Friherrer nu ifølge Grundloven mistet tilligemed deres øvrige Forrettigheder.

S. 100. Note *. I Grundlovens 98de § hedder det nu: „Intet Lehn, Stamhuus eller Fideicommisgods kan for Fremtiden oprettes; det skal ved Lov nærmere ordnes, hvorledes de nu bestaaende kunne overgaa til fri Eiendom".

S. 102. Gamle Kjøgegaard er senere blevet Stamhuus, og Rønningesøgaard maa ogsaa ansees som saadant, og ikke, som S. 109 er anført, som Fideicommisgods. Aggersvold er derimod ikke blevet anerkjendt som Stamhuus.

S. 109. Skjoldnæsholm med Valdsølillegaard og Allindemagle er nu Familiegods, og Boltinggaard er Fideicommisgods, da det henhører til det Gersdorffske Fideicommis.

S. 110. Udførlig nyere Oplysning om Kjøbstadjorderne og deres nærværende Areal findes nu i Slutningen af 5te Bind af det statistiske Tabelværks nye Række.

S. 128—137. Jfr. hermed Statskalenderens Fortegnelser (S. 433, 483 og 525 i Aargangen for 1853).

S. 157, 160, 162, 164. Her er indløbet den Feiltagelse at jeg har anseet 1 Pd. hollandsk lig med 2 Pd. dansk, hvad vel det nye hollandske Pund er, men ikke det gamle hollandske Pund, som bruges ved Kornvægt, hvis Forhold til det danske Pund er som 5 til 3. De her anførte Angivelser i hollandsk Vægt ere saaledes vel rigtige, men Angivelserne i Parenthes i dansk Vægt noget for høie.

S. 158. De senere Aars Capitelstaxter ville sees af følgende Tabel.

		1852		1851		1850		1849	
		Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.
Sjellands Stift (Bornholm undtagen)	Rug pr. Td.	5.	22	5.	84	3.	91	3.	2
	Byg "	4.	26	3.	93	3.	12	2.	84
	Havre "	2.	62	2.	72	2.	29	2.	9
Møen	Hvede "	7.	30	6.	"	6.	11	5.	42
	Hvide Ærter	5.	57	4.	22	3.	94	3.	37
	Graa Ærter	5.	44	3.	91	3.	78	3.	30
Bornholm	Rug pr. Td.	5.	4	5.	95	3.	81	2.	95½
	Byg "	3.	88½	3.	99	2.	56	2.	21
	Havre "	1.	66½	1.	61½	1.	32	1.	1½
	Smør pr. Pd.	"	17¾	"	17½	"	16	"	16½
Fyens Stift	Rug pr. Td.	5.	17	5.	85	3.	98	2.	87
	Byg "	4.	27	4.	1	3.	7	2.	78
	Havre "	2.	72	2.	73	2.	40	2.	10
Lolland-Falsters Stift (forrige Maribo og Aalholms Amter) ...	Rug "	5.	30	5.	79	4.	10	2.	89
	Byg "	4.	33	3.	89	3.	9	2.	76
	Havre "	2.	58	2.	50	2.	14	1.	68
	Hvede "	7.	16	6.	8	6.	41	5.	9
	Hvide Ærter	5.	33	4.	11	4.	10	3.	38
	Graa Ærter	5.	8	3.	84	3.	74	3.	18
Halsted Amt	Rug pr. Td.	5.	10	5.	82	4.	12	3.	1
	Byg "	4.	28	3.	82	3.	9	2.	76
	Havre "	2.	41	2.	48	2.	10	1.	63
	Hvede "	7.	20	5.	87	6.	38	5.	13
	Hvide Ærter	5.	12	4.	7	4.	6	3.	15
	Graa Ærter	4.	93	4.	5	4.	6	3.	17
Nykjøbing Amt ...	Rug pr. Td.	5.	11	5.	63	3.	82	2.	71
	Byg "	4.	29	3.	84	3.	1	2.	67
	Havre "	2.	41	2.	40	2.	"	1.	60
	Hvede "	7.	14	5.	95	6.	16	4.	95
	Hvide Ærter	5.	39	4.	24	4.	9	3.	17
	Graa Ærter	5.	37	4.	3	3.	78	3.	3

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

1848		1847		1846		1845		1844		1843	
Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.
3.	19	5.	5	7.	31	5.	58	3.	45	3.	64
3.	8	4.	31	5.	4	3.	95	3.	25	3.	39
2.	8	3.	3	3.	56	2.	95	2.	24	2.	15
5.	47	8.	8	9.	2	7.	80	4.	37	5.	23
4.	26	6.	46	7.	34	6.	41	3.	63	3.	69
4.	15	6.	48	7.	47	6.	54	3.	52	3.	48
3.	74	4.	53½	6.	45	5.	57	3.	52	3.	29
2.	10	3.	43½	3.	90	3.	34	2.	39	2.	45
1.	11	1.	82½	2.	14	2.	13	1.	41	1.	26
"	17½	"	19½	"	18½	"	17½	"	16½	"	16½
3.	19	5.	6	7.	16	5.	63	3.	43	3.	74
3.	25	4.	24	5.	6	4.	9	3.	39	3.	45
2.	23	2.	87	3.	67	2.	88	2.	19	2.	12
3.	15	5.	6	7.	15	5.	47	3.	36	3.	52½
3.	5	4.	30	4.	92	3.	94	3.	26½	3.	21
1.	67	2.	74	3.	37	2.	63	1.	85	1.	75½
5.	48	7.	73	8.	88	7.	62	4.	7½	5.	4½
4.	3	6.	1	7.	21	6.	8	3.	43½	3.	36½
3.	60	5.	71	6.	90	5.	77	3.	10½	3.	8
3.	24	5.	14	6.	95	5.	51	3.	49	3.	63
3.	7	4.	27	4.	92	4.	4	3.	31½	3.	35
1.	70	2.	67	3.	28	2.	67	1.	83	1.	78½
5.	66	7.	58	8.	85	7.	64	4.	8	5.	33½
4.	11	6.	2	7.	18	6.	29	3.	49	3.	47½
4.	8	6.	14	7.	16	6.	54	3.	44	3.	25
3.	5	4.	93	7.	2	5.	32	3.	25	3.	54½
3.	2	4.	16	4.	87	3.	90	3.	19½	3.	23½
1.	71	2.	74	3.	40	2.	67	1.	80	1.	83
5.	37	7.	84	8.	76	7.	52	4.	6½	5.	9½
3.	95	6.	14	7.	25	6.	14	3.	50½	3.	56
3.	75	5.	87	7.	10	5.	92	3.	15	3.	18

		1852		1851		1850		1849	
		Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.
Aalborg Stift: Vensyssel og Han Herreder	Rug pr. Td.	5.	3½	6.	82	3.	56½	2.	82¼
	Byg "	3.	67	3.	70	2.	55½	2.	32
	Havre "	2.	18½	2.	42½	2.	"	1.	55
Thy og Mors ...	Rug "	5.	60½	6.	84½	3.	83¾	3.	12
	Byg "	3.	75	3.	44	2.	64	2.	46¾
	Havre "	2.	62	2.	61½	2.	10½	1.	83¼
Viborg Stift	Rug "	5.	"	6.	94	3.	63	2.	82
	Byg "	3.	64	3.	70	2.	54	2.	36
	Havre "	2.	12	2.	39	1.	80	1.	56
Aarhuus Stift	Rug "	5.	3	6.	17	3.	81	3.	1
	Byg "	4.	3	3.	83	2.	92	2.	62
	Havre "	2.	55	2.	62	2.	21	1.	88
	Boghvedegr. "	8.	36	8.	40	7.	3	6.	31
	Smør "	51.	93	51.	15	47.	57	44.	88
Ribe Stift: Ribe Amt	Rug "	5.	37	6.	91	3.	86	2.	91
	Byg "	3.	66	4.	16	2.	63	2.	27
	Havre "	2.	28	2.	74	1.	92	1.	71
	Boghvede "	3.	76	4.	57	2.	37	2.	13
	Smør pr. L℔	3.	18	2.	89	2.	54	2.	44
	Flesk "	2.	89	1.	81	1.	55	1.	78
	Honningp. Pot	"	20	"	22	"	22	"	23
Veile Amt	Rug pr. Td.	5.	8	6.	43	4.	4	2.	92
	Byg "	3.	94	3.	85	2.	78	2.	45
	Havre "	2.	51	2.	66	2.	30	2.	3
	Boghvede "	3.	88	4.	13	2.	62	2.	28
	Smør pr. L℔	3.	49	3.	30	3.	7	2.	88
	Flesk "	2.	44	2.	6	1.	76	2.	6
	Honningp. Pot	"	24	"	24	"	23	"	22
Ringkjøbing Amt	Rug pr. Td.	5.	61	7.	16	3.	56	2.	93
	Byg "	3.	66	4.	2	2.	43	2.	21
	Havre "	2.	17	2.	85	1.	60	1.	44
	Boghvede "	3.	74	4.	9	2.	36	2.	38
	Smør pr. L℔	2.	93	2.	85	2.	26	2.	39
	Flesk "	2.	38	2.	1	1.	57	1.	71
	Honningp. Pot	"	17	"	19	"	18	"	16

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

1848		1847		1846		1845		1844		1843	
Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.	Rbd.	Sk.
3.	22	4.	69	6.	58	5.	88	3.	22¾	3.	58
2.	53	3.	62½	4.	9	3.	16½	2.	44	2.	65
1.	56	2.	21	2.	81	2.	12	1.	53	1.	54
3.	51¾	4.	92	6.	91	5.	43½	3.	84½	3.	94½
2.	64¾	3.	79½	4.	7½	3.	18	2.	62	2.	72½
1.	93½	2.	67	3.	51½	2.	45½	1.	75½	1.	79
3.	10	4.	67	6.	58	5.	27	3.	28	3.	58
2.	53	3.	59	3.	95	3.	7	2.	55	2.	82
1.	58	2.	27	2.	75	2.	10	1.	55	1.	72
3.	17	4.	86	6.	71	5.	34	3.	30	3.	68
2.	93	4.	"	4.	49½	3.	58	2.	90	3.	14
1.	92	2.	60	3.	31½	2.	50½	1.	80	1.	86
6.	60	8.	16	8.	39	7.	77½	7.	5	7.	46
52.	40	59.	14	51.	14½	48.	27	47.	25	48.	72
3.	49	5.	16	6.	76	4.	87	3.	61	3.	86
2.	63	3.	89	4.	12	3.	33	2.	68	3.	41
1.	93	2.	49	2.	87	2.	53	1.	82	2.	"
2.	35	4.	"	4.	17	3.	47	2.	62	2.	88
3.	15	3.	41	3.	11	2.	82	2.	78	2.	69
2.	46	2.	56	2.	11	1.	86	1.	85	1.	71
"	20	"	20	"	23	"	22	"	21	"	20
3.	33	4.	94	6.	92	5.	31	3.	29	3.	71
2.	71	3.	87	4.	42	3.	51	2.	77	3.	"
2.	11	2.	66	3.	42	2.	65	1.	87	1.	83
2.	54	3.	85	4.	56	3.	90	2.	65	3.	12
3.	73	4.	8	3.	43	3.	11	3.	10	3.	18
2.	75	2.	95	2.	25	2.	2	2.	11	2.	2
"	24	"	21	"	22	"	18	"	19	"	19
3.	45	5.	3	6.	34	4.	72	3.	65	3.	54
2.	62	3.	75	3.	74	3.	5	2.	57	2.	92
1.	60	2.	40	2.	63	2.	10	1.	67	1.	70
2.	68	3.	88	3.	73	3.	50	2.	86	2.	95
2.	87	3.	23	2.	76	2.	67	2.	52	2.	53
2.	43	2.	42	1.	95	1.	90	1.	94	1.	59
"	16	"	24	"	25	"	20	"	18	"	19

Gjennemsnit af Capitelstaxterne for Aarene 1843—1852.

	Rug	Byg	Havre	Hvede	Hvide Ærter	Graa Ærter	Boghvede	Boghvedegryn	Smør	Flesk	Honning
	1 Td.	1 Td.	1 Td.	1 Td.	1 Td.	1 Td.	1 Td.	1 Td.		1 Lpd.	1 Pot
	Rb. Sk.	Rb. Sk.	Rb. Sk.	Rb. Sk.	Rb. Sk.	Rb. Sk.	Rb. Sk.	Rb. Sk.	Rb. Sk.	Rb. Sk.	Rb. Sk.
Sjællands Stift (Bornh. undt).	4. 63$\frac{2}{5}$	3. 70	2. 56$\frac{1}{5}$	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „
Møen	„ „	„ „	„ „	6. 47$\frac{1}{5}$	4. 87$\frac{3}{10}$	4. 79$\frac{1}{5}$	„ „	„ „	1 Pd.	„ „	„ „
Bornholm	4. 39$\frac{2}{5}$	2. 94$\frac{3}{5}$	1. 54$\frac{1}{10}$	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	„ 17$\frac{7}{20}$	„ „	„ „
Fyens Stift	4. 59$\frac{9}{10}$	3. 74$\frac{1}{10}$	2. 58$\frac{7}{10}$	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „
Laaland-Falsters Stift:											
forrige Maribo og Aalholms Amter	4. 57$\frac{3}{10}$	3. 66$\frac{4}{5}$	2. 30$\frac{7}{20}$	6. 35$\frac{1}{5}$	4. 68	4. 39$\frac{19}{20}$	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „
„ Halsted Amt	4. 59$\frac{3}{10}$	3. 67$\frac{19}{20}$	2. 26$\frac{4}{5}$	6. 87$\frac{3}{20}$	4. 67$\frac{13}{20}$	4. 66$\frac{3}{5}$	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „
„ Nykjøbing Amt	4. 43$\frac{17}{20}$	3. 61$\frac{1}{10}$	2. 26$\frac{3}{5}$	6. 29$\frac{3}{10}$	4. 72$\frac{4}{5}$	4. 51$\frac{2}{5}$	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „
Aalborg Stift:											
Vendsyssel og Han Herreder	4. 54$\frac{1}{5}$	3. 9$\frac{1}{20}$	2. $\frac{9}{10}$	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „
Thy og Mors	4. 79$\frac{3}{5}$	3. 15	2. 34$\frac{1}{5}$	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „
Viborg Stift	4. 48$\frac{7}{10}$	3. 9$\frac{1}{5}$	2. $\frac{2}{5}$	„ „	„ „	„ „	„ „	„ „	1 Td.	„ „	„ „
Aarhuus Stift	4. 50$\frac{3}{5}$	3. 44$\frac{17}{20}$	2. 33$\frac{4}{5}$	„ „	„ „	„ „	„ „	7. 54$\frac{11}{20}$	50. 25$\frac{7}{20}$	„ „	„ „
Ribe Stift:									1 Lpd.		
Ribe Amt	4. 68	3. 28$\frac{2}{5}$	2. 24$\frac{4}{5}$	„ „	„ „	„ „	3. 24	„ „	2. 88	2. 3$\frac{1}{5}$	„ 21$\frac{4}{10}$
Veile Amt	4. 59$\frac{3}{10}$	3. 84$\frac{1}{5}$	2. 40$\frac{3}{5}$	„ „	„ „	„ „	3. 86$\frac{1}{10}$	„ „	3. 88$\frac{7}{20}$	2. 24$\frac{3}{5}$	„ 21$\frac{3}{5}$
Ringkjøbing Amt	4. 59$\frac{1}{2}$	3. 11$\frac{4}{10}$	2. 8$\frac{3}{5}$	„ „	„ „	„ „	3. 28$\frac{9}{10}$	„ „	2. 69$\frac{3}{10}$	2. 1$\frac{3}{5}$	„ 19$\frac{1}{5}$

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

S. 190. Priserne paa Landeiendomme ere i de sidste 6 Aar paa ny stegne ikke ubetydeligt. Følgende Tabeller ville nærmere oplyse det naar de sammenholdes med det i 2det Bind S. 158 Anførte

Selveier-Bøndergaarde

Provindserne	Qvinqvenniet 1845—1849.			
	Antal af solgte Gaarde	De solgte Gaardes samlede Hartkorn	Kjøbesum	Gjennemsnitspriis pr. T. Hk.
		Td. Skp.	Rbd.	Rbd.
Sjelland	390	1689. 1	2360681	1398
Møen	8	19. 1	25485	1333
Bornholm (naar Bornh. Hrtk. reduceres til almindeligt)	103	451. 4	250142	554
Fyen	180	608. 5	915841	1505
Langeland	6	28. 2	40300	1427
Laaland	67	250. 2	289330	1156
Falster	64	190. 7	175072	917
Øerne	818	3237. 6	4056851	1253
Jylland	2503	7283. 5	6064137	833
Hele Danmark	3321	10521. 3	10120988	962

Gaarde paa over 12 Tdr. Hartkorn til hvilke der intet Fæstegods hører

	1845—1849					
	Gaarde paa 12—15 Tdr. Hartkorn.			Gaarde paa over 25 Tdr. Hartkorn.		
	Antal af Salg	Hartkorn	Gjennemsnitspriis pr. Td. Hartk.	Antal af Salg.	Hartkorn	Gjennemsnitspriis pr. Td. Hartkorn.
		Tdr.	Rbd.		Tdr.	Rbd.
Øerne	49	798	1882	18	688	1317
Jylland	54	897	1736	18	621	1551
Hele Kongeriget	103	1695	1819	36	1309	1428

Fæstegaarde.

1845—1849

	Antal af solgte Gaarde	De solgte Fæstegaardes Hartkorn				Kjøbesum i Penge naar aarl. Afgifter og Rekognitioner capitaliseres (Naturalier beregnede i. Penge).	Udgjør i Gjennemsnit pr. Td. Hartkorn.
	Stkr.	Tdr.	Sk.	Fk.	Alb	Rbd.	Rbd.
Øerne	331	1932	3	2	1	1455719	753
Jylland	669	2681	5	"	"	1348885	503
Hele Kongeriget........	1000	4614	"	2	1	2804604	608

Udførligere Underretning i den heromhandlede Retning kan erholdes i de i Aaret 1852 udgivne Meddelelser fra det statistiske Bureau, 1ste Samling S. 63, 78 og 87.

S. 193. Ifølge Lov af 12te Marts 1852 skulle de til Rosenborg, Frederiksberg, Frederiksborg og Fredensborg samt Odense Palais hørende Haver, saavelsom de til Frederiksborg og Fredensborg Slotte hørende Skov-Indhegninger, vedligeholdes som Stats-Eiendom. Frederiksberg og Fredensborg Driveri- og Oekonomi-Haver ere bortforpagtede, og Rosenborg Driverihave er overtaget af Civillisten mod et aarligt Tilskud af Statskassen af 7000 Rbd.

S. 237. Med Hensyn til den heromtalte Control med de private Skoves Behandling er Kongeriget nu deelt i 7 Distrikter, nemlig 1) det nordre sjellandske (Kjøbenhavns, Frederiksborg og Holbæk Amter); 2) det søndre sjellandske (Sorø og Præstø Amter); 3) det lollandsk-falsterske; 4) det fynske (og langelandske); 5) det nordre jydske (Hjørring, Thisted, Aalborg, Viborg, Randers, Aarhuus og Ringkjøbing Amter); 6) det søndre jydske (Skanderborg, Veile og Ribe Amter); og 7) det bornholmske. Jfr. herom Kundgjørelse af 11te Juni 1852.

S. 242. Meget er nu senere virket ved Lov af 31te Marts 1852 om Foranstaltninger til Huusdyravlens Fremme.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

S. 285. I Bestemmelserne om Jagtret er nu skeet betydelig Forandring ved Lov af 25de Marts 1851, der nemlig under visse opgivne Bestemmelser tilsteder Jagtrettens Afløsning.

S. 286. Ved Bekjendtgjørelse 24de Septbr. 1850 har Befolkningen i Slesvig erholdt Jagtret, Enhver paa den Grund han bruger; og under 3die Marts 1853 er der udstedt et Patent „betreffend die Organisation der Forst- und Jagdverwaltung in den Amtsdistriften des Herzogthums Holstein" med tilhørende meget udførlige Instrux (jfr. „Gesetz- und Ministerialblatt" for 1853 6tes Stück).

S. 310. Det tidligere for kongl. Regning drevne Sandsteensbrud i Nexø er i Efteraaret 1851 solgt ved Auktion til en Privatmand. Limensgade Aktie-Selskab er gaaet fallit, og Værket er nedlagt og dets Grund solgt til en Avlsbruger.

S. 403. Ved en uheldig Skrivfeil er i 4de og 5te Linie kommet til at staae „Tdr" for „Lyd".

S. 404. Den heranførte Beregning passer ikke længere efter Brændeviinsbeskatningens Forandring; jfr. Registret „Brændeviinsbeskatning".

S. 430. Det heromtalte Maskin-Hørspinderi existerer som bekjendt ikke længere.

S. 468. Bagernes heromtalte Monopol bortfalder den 1ste Januar 1860 ifølge Lov af 12te Febr. 1852; Barbeerlauget kan ventes ophævet, see Udkast til Lov derom i Dep. Tid. 1852 S. 91 ff; Bestemmelserne om Møllernæring har undergaaet nogen Forandring ved Lov af 12te Februar 1852; og Mølletvangen i Slesvig er bleven hævet ved Lov af 14de April 1852.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

S. 535. Total-Udførselen til fremmede og frie Steder for Kongeriget og Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen var:

i Aaret 1845	2,930,730 Tdr.,	hvoraf i formalet Stand, som Meel, Brød og Gryn	83,990 Tdr.
1846	3,193,217 —	„ „	82,431 —
1847	3,397,923 —	„ „	93,479 —

Netto-Udførselen

i Aaret 1845	2,805,336 Tdr.	af officiel Værdi	12,631,435 Rbd.
1846	3,077,177 —	. . . .	13,732,842 —
1847	2,786,656 —	. . . .	11,805,967 —

S. 537.

Netto-Udførselen af Sædevarer.

i Aaret	paa Kongeriget.		paa Hertugdømmerne.	
1844	2,146,797 Tdr.	eller 88% . .	286,275 Tdr.	eller 12%
1845	2,319,453 —	„ 83% . .	485,883 —	„ 17%
1846	2,517,230 —	„ 82% . .	559,947 —	„ 18%
1847	2,053,262 —	„ 74% . .	733,394 —	„ 26%

eller naar Værdien lægges til Grund:

i Aaret	paa Kongeriget.		paa Hertugdømmerne.	
1844	8,387,019 Rbd.	eller 83% . .	1,659,828 Rbd.	eller 17%
1845	9,683,399 —	„ 77% . .	2,948,036 —	„ 23%
1846	10,355,094 —	„ 75% . .	3,377,748 —	„ 25%
1847	7,794,317 —	„ 66% . .	4,011,650 —	„ 34%

Side 542. Kongeriget Danmarks Netto-Udførsel af Sædevarer var:

	1844		1845		1846		1847	
	Qvantitet.	Officiel Værdi.	Qvantitet.	Officiel Værdi.	Qvantitet.	Officiel Værdi.	Qvantitet.	Officiel Værdi.
		Rbd.		Rbd.		Rbd.		Rbd.
Bønner .... Tdr.	÷22	÷110	÷918	÷4590	11	55	÷1	÷5
Hørfrø .... "	18,067	117,436	19,264	125,216	13,564	88,166	16,257	105,671
Boghvede .... "	673	4038	8606	51,636	22,211	133,266	42,798	256,788
Byg .... "	1,139,370	3,418,110	1,155,959	3,467,877	1,231,916	3,695,748	974,055	2,922,165
Erter .... "	52,264	313,584	152,322	913,932	174,304	1,045,824	132,541	795,246
Havre .... "	185,887	557,661	156,946	470,838	316,851	950,553	453,440	1,360,320
Hvede .... "	153,324	1,073,268	197,987	1,385,909	197,872	1,385,104	140,260	981,820
Rug .... "	440,734	1,762,936	403,600	1,614,400	344,254	1,377,016	190,281	761,124
Vikker .... "	13,508	54,032	29,595	118,380	19,872	79,488	40,915	163,660
Malt .... "	27,674	110,696	29,200	116,800	18,414	73,656	21,894	87,576
Rapsæd .... "	88,386	707,088	128,265	1,026,120	135,536	1,084,288	56,447	451,576
Brød .... Pd.	2,079,071	124,744	2,531,466	151,888	3,154,286	189,257	2,235,087	134,105
Gryn .... "	2,236,978	112,014	3,115,483	155,690	3,480,627	173,762	1,504,703	69,539
Meel .... "	1,070,399	31,522	2,078,451	89,303	1,850,167	78,911	÷6,864,711	÷295,268
Tilsammen Tdr.	2,146,797	8,387,019	2,319,453	9,683,399	2,517,230	10,355,094	2,053,262	7,794,317

S. 542. Kongeriget Danmarks Netto-Udførsel af Sædevarer var:

	1848		1849		1850		1851.	
	Qvantitet.	Officiel Værdi.	Qvantitet.	Officiel Værdi.	Qvantitet.	Officiel Værdi.	Qvantitet.	Officiel Værdi.
		Rbd.		Rbd.		Rbd.		Rbd.
Bønner .... Tdr.	÷441	÷2205	15	75	"	"	÷2	÷10
Hørfrø .... "	1881	12,227	÷39	÷254	÷8393	÷54,555	2509	16,309
Boghvede .... "	8116	48,696	6054	36,324	1495	8970	10,364	62,184
Byg................ "	1,425,442	4,276,326	1,763,189	5,289,567	1,946,901	5,840,703	1,475,891	4,427,673
Erter.............. "	167,479	1,004,874	127,637	765,822	147,480	884,880	135,399	812,394
Havre.............. "	438,125	1,314,375	492,725	1,478,175	760,086	2,280,258	427,634	1,282,902
Hvede.............. "	232,228	1,625,596	290,817	2,035,719	235,217	1,646,519	242,317	1,696,219
Rug................ "	454,503	1,818,012	548,081	2,192,324	385,548	1,542,192	181,735	726,940
Bikker .... "	35,873	143,492	16,977	67,908	16,989	67,956	16,264	65,056
Malt............... "	20,584	82,336	20,785	83,140	8650	34,600	28,561	114,244
Rapsæd............. "	80,206	241,648	11,164	89,312	20,435	163,480	56,977	455,816
Brød.............. Pd.	2,714,580	162,875	4,062,041	243,722	4,058,299	243,198	2,491,688	149,501
Gryn............... "	3,346,387	167,288	3,027,457	151,252	3,569,445	192,130	2,615,565	130,817
Meel............... "	996,347	26,857	1,274,955	30,242	2,489,686	62,309	921,491	26,121
Tilsammen Tdr.	2,849,288	10,922,397	3,310,227	12,468,328	3,564,070	12,912,640	[illegible]	[illegible]

S. 551. Kongeriget Danmarks Netto-Udførsel af Fedevarer m. m.

	1845		1846		1847		1848	
	Qvantitet.	Officiel Værdi.	Qvantitet.	Officiel Værdi.	Qvantitet.	Officiel Værdi.	Qvantitet.	Officiel Værdi.
		Rbd.		Rbd.		Rbd.		Rbd.
Smør.......... Tdr.	18,750	687,500	17,072	853,600	20,440	1,022,000	8988	449,400
Ost .... Pd.	÷ 1,911,875	÷ 218,224	÷ 2,275,808	÷ 247,924	÷ 2,351,941	÷ 256,285	÷ 945,941	÷ 117,293
Kjød, ferſk....... „	2,455	221	÷ 7027	÷ 632	÷ 39,623	÷ 3566	8121	781
— saltet...... „	411,862	49,423	÷ 109,398	÷ 13,128	165,369	19,844	183,680	22,042
— røget ...... „	÷ 18,474	÷ 2319	÷ 22,820	÷ 2878	÷ 43,903	÷ 5456	÷ 9109	÷ 1182
Fleſk .... „	1,493,624	179,442	1,347,815	161,992	1,403,288	168,546	937,366	112,863
Uld, raa......... „	492,528	98,506	323,005	61,601	618,618	123,724	÷ 438,366	÷ 87,673
Kalk- og Kradsuld.. „	473,561	52,092	627,694	69,046	511,767	56,294	999,658	109,962
Brændeviin af Korn eller Kartofler.. Pot.	748,470	124,695	1,119,392	186,500	638,904	106,459	850,472	141,669
Kartofler....... Tdr.	65,106	65,106	35,229	35,229	24,621	24,621	19,666	19,666
Oliekager....... Pd.	2,823,824	56,256	2,397,938	47,959	2,643,319	52,769	1,308,120	26,162

S. 551. Kongeriget Danmarks Netto-Udførsel af Fedevarer m. m.

	1849		1850		1851	
	Qvantitet.	Officiel Værdi.	Qvantitet.	Officiel Værdi.	Qvantitet.	Officiel Værdi.
		Rbd.		Rbd.		Rbd.
Smør .... Tdr.	13,078	653,900	16,793	839,650	8336	416,800
Ost .... Pd.	÷ 1,126,310	÷ 130,876	÷ 1,033,423	÷ 127,817	÷ 1,869,939	÷ 216,801
Kjød, fersk .... „	21,060	1895	23,685	2132	6048	544
— saltet .... „	660,470	79,256	918,628	110,235	450,201	54,024
— røget .... „	÷ 6480	÷ 861	÷ 7036	÷ 870	÷ 16,300	÷ 2025
Flesk .... „	1,558,292	187,079	3,217,836	386,141	2,155,164	258,620
Uld, raa .... „	838,142	167,628	924,328	184,866	556,055	111,211
Kalk og Kradsuld .... „	552,105	60,732	683,018	75,132	835,614	91,918
Brændeviin af Korn eller Kartofler Pott.	1,142,152	190,080	2,186,576	364,398	293,216	165,468
Kartofler .... Tdr.	19,401	19,401	24,224	24,224	31,908	31,903
Oliekager .... Pd.	6,020,981	120,420	8,248,470	164,969	8,411,992	166,994

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

S. 559.

Udførselen af levende Kreaturer har udgjort i Aarene:

	1845		1846		1847	
	Antal.	Officiel Værdi.	Antal.	Officiel Værdi.	Antal.	Officiel Værdi.
	Stk.	Rbd.	Stk.	Rbd.	Stk.	Rbd.
Heste	14,057	1,054,275	11,852	888,900	10,923	819,225
Stort Hornqvæg	39,667	2,380,020	39,995	2,399,700	43,774	2,626,440
Kalve	14,342	189,742	13,548	170,793	14,706	171,916
Sviin	21,183	211,330	27,290	272,900	16,090	160,900
Faar og Lam ...	16,961	50,888	17,367	52,101	22,857	68,571

Af Udførselen i 1845—47 gik i Gjennemsnit aarligen:

	Til Altona.	Til Hamborg.	Til Meklenborg.
	Stk.	Stk.	Stk.
Heste	635	3338	1686
Stort Hornqvæg	31,561	1172	4137
Kalve	5517	6034	11
Sviin	12,883	6021	91
Faar og Lam	6358	9348	"

Anmærkning. Udførselen af levende Kreaturer fra hele det danske Monarki for en senere Tid end Aaret 1847 kan der ikke gives Oplysning om; og for Kongerigets Vedkommende alene maa disse Oplysninger ansees at være uden Interesse, da Kongerigets Qvæg for størstedelen udføres over Hertugdømmerne.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

S. 568—576.

Indførslen til Kongeriget har været i Aarene

	1848	1849	1850	1851
Af Alun .... Pd.	186,739	245,883	325,735	211,[illegible]
Aske .... —	773,399	1,065,760	3,356,415	2,584,[illegible]
Baand, af Silke ..... —	11,977	16,345	16,984	17,[illegible]
— alle andre .... —	45,813	59,659	63,576	47,[illegible]
Bark til Garverier ... —	1,640,094	3,477,867	4,121,896	2,291,[illegible]
Blaar af Hamp ..... —	966,100	1,170,047	956,286	815,[illegible]
— af Hør .... —	1364	18,652	4,285	6,[illegible]
Bomuld .... —	166,366	41,555	70,925	102,[illegible]
Bomuldsgarn, ufarvet —	1,304,254	1,564,311	1,507,560	1,589,[illegible]
— farvet —	70,932	86,020	103,314	98,[illegible]
Bomuldsmanufakturvarer .... —	776,453	1,268,671	1,287,587	1,252,[illegible]
Brændeved .... Favne	12,955	26,050	36,172	32,[illegible]
Brændeviin, alle Slags Pot.	1,985,711	2,115,216	1,924,799	1,871,[illegible]
Cacao .... Pd.	104,557	155,601	134,089	157,[illegible]
Cichorie .... —	677,187	393,460	115,320	»
Cichorierødder .... —	1,374,132	1,601,032	2,228,295	1,873,[illegible]
Farvetræ .... —	640,970	908,548	928,289	1,272,[illegible]
Fier til Dyner samt Duun —	70,773	231,406	252,029	305,[illegible]
Figen .... —	115,101	147,458	131,280	196,[illegible]
Fisk .... —	4,666,027	3,222,568	3,918,482	4,505,[illegible]
— Tdr.	14,746	15,932	14,970	14,[illegible]
— Værdi Rbd.	29	230	319	3[illegible]
Frugter, friske ...... Pd.	12,837	14,120	78,556	134,[illegible]
— — Tdr.	187	16	110	1[illegible]
— tørre og syltede Pd.	715,562	727,393	642,593	779,[illegible]
Frø til Udsæd .... —	384,200	704,811	1,016,108	1,650,[illegible]
Glasvarer .... —	987,184	1,150,627	1,358,802	1,369,[illegible]
— Stkr.	42,823	78,981	81,590	99,[illegible]
— Potters Indhold	558	371	1,076	[illegible]
Hamp .... Pd.	2,516,963	3,167,800	2,696,136	2,551,[illegible]
Humle .... —	238,744	277,366	370,946	470,[illegible]
Hør, uheglet .... —	1,617,956	1,891,291	1,202,662	1,577,[illegible]
— heglet .... —	485	978	766	2,[illegible]
— Frø .... Tdr.	5,617	5,947	15,579	8,[illegible]
Jern og Jernvarer Pd.	27,290,013	22,700,406	28,633,921	30,272,[illegible]
Indigo .... —	88,805	117,567	118,963	122,[illegible]
Kaffe .... —	7,928,353	5,421,898	5,463,382	6,462,[illegible]
[illegible] .... —	829,372	309,387	189,219	326,[illegible]

	1848	1849	1850	1851
ber og Kobbervarer Pd.	42,972	61,526	376,140	177,741
rmen............ —	738,789	845,187	919,616	786,596
nvarer......... Tdr	11,674	28,061	47,966	115,111
— Pd.	575,950	1,195,367	908,257	119,088
nedgarn .... —	86,693	130,996	220,657	210,839
rede Varer .... —	940,499	1,424,020	1,498,076	1,236,417
mbler ... . —	131,680	153,761	150,810	137,614
ssing og Messingva-r .... —	136,255	162,661	231,061	217,664
mur- og Tagsteen Stkr.	1,737,416	1,546,197	2,262,177	1,197,196
ler .... Pd.	341,078	633,261	779,150	384,376
anger, friske .... Stkr.	2,689,241	1,950,071	2,812,716	2,935,937
— tørre og spltede Pd.	6,618	8,815	10,750	13,018
— Safter .... Potter	9,528	7,008	12,080	2,128
t............... Pd.	155,237	161,970	160,639	160,890
apir, Skriv- .... —	129,239	186,430	168,581	132,379
— Tryk- .... —	63,044	53,228	120,912	260,012
— Betræk- ...... —	31,213	22,636	18,104	18,610
— couleurt ...... —	4,967	16,505	44,916	42,168
— alle andre Slags —	90,479	146,705	107,591	137,386
rcellain .... —	19,304	28,211	35,639	45,875
osement- og Knap-magerarbeide .... —	25,236	34,910	42,820	39,912
iis i Skaller .... —	1,140,383	1,341,414	1,499,572	1,533,358
ssengryn og Riismeel —	949,991	591,040	572,300	675,469
om, St. Croix*) Potter	1,576,856	1,638,832	1,367,944	1,214,032
osiner og Corender Pd.	1,415,315	1,413,764	1,479,028	1,534,548
agogryn og Sagomeel —	208,021	141,142	219,201	271,253
alt, Steen- .... —	2,572,158	3,644,290	2,515,698	2,479,447
— andet........ Tdr.	86,342	93,865	104,167	87,813
— — Pd.	116,328	139,285	100,620	64,463
illevarer .... Pd	24,804	36,333	64,645	74,151
kind og Huder:				
Bundtmagerskind og Arbeide......... Pd.	20,216	26,742	39,675	28,060
l anden Brug, uberedte—	849,846	727,205	1,062,386	582,767
— beredte eller forar-beidede .... —	127,331	210,721	265,239	149,844
taal........... .. —	326,203	307,533	341,651	279,915
taver og TøndebaandStk.	2,132,677	3,013,555	6,116,449	3,798,092

*) Er tillige indbefattet ovenfor under „Brændeviin“.

	1848	1849	1850	1851
Af Steenkul.......... Tdr.	916,969	736,472	911,961	[illegible]
Steentøi eller Fajance Pd.	945,406	1,034,186	1,024,098	1,070,[illegible]
Sukker og Sirup..... —	27,008,330	16,541,639	20,261,484	20,[illegible]
Talg.............. —	1,139,392	756,599	1,069,495	[illegible]
Thee............... —	457,426	360,623	223,952	327,[illegible]
Tobak, i Blade og Stilke —	5,380,063	2,433,236	2,776,773	3,102,[illegible]
— fabrikeret.......... —	184,305	192,988	211,662	130,[illegible]
Tømmer og Træ Com.L.	34,669	34,977	35,643	46,[illegible]
— Cubikfod	3,559,886	3,409,817	3,755,438	4,242,[illegible]
— Pd.	4,540	5,575	8,200	5,[illegible]
Uld............... —	1,267,259	914,874	894,073	971,[illegible]
Uldgarn............ —	30,340	35,164	45,898	64,[illegible]
Uldne Varer........ —	871,886	1,063,194	1,123,926	686,[illegible]
Viin............ Brtlr.	276,252	171,563	191,710	194,[illegible]
— Boutl.	69,671	56,707	71,523	67,[illegible]
Zink og Zinkvarer... Pd.	186,166	145,481	165,656	317,[illegible]

Vareindførsel til Kjøbenhavn i Aarene

	1848	1849	1850	1851
Af Alum............. Pd.	157,696	193,536	227,219	[illegible]
Aske............... —	399,799	721,379	2,557,697	1,628,[illegible]
Baand, af Silke..... —	7,746	9,811	9,716	9,[illegible]
— alle andre.... —	34,402	45,264	47,276	28,[illegible]
Bark til Garverier... —	1,116,085	2,316,864	3,393,368	1,577,[illegible]
Blaar.............. —	509,902	600,926	580,059	323,[illegible]
Bomuld............ —	18,593	18,428	57,621	72,[illegible]
Bomuldsgarn, ufarvet —	505,610	711,413	637,284	637,[illegible]
— farvet —	36,513	45,908	59,539	54,[illegible]
Bomuldsmanufarturvarer .... —	448,421	755,454	779,776	788,[illegible]
Brændeved....... Favne	11,273	23,949	27,719	29,[illegible]
Brændeviin, alle Slags Pot.	924,898	1,055,226	895,168	811,[illegible]
Cacao............. Pd.	94,472	145,043	125,716	[illegible]
Cichorie........... —	434,423	292,990	94,451	[illegible]
Cichorierødder....... —	112	199,855	349,474	[illegible]
Farvetræ........... —	475,813	723,878	719,296	[illegible]
Fier til Dyner samt Duun —	57,390	138,509	159,544	[illegible]
Figen............. —	107,005	142,934	114,630	[illegible]
Fisk.............. —	4,608,727	3,180,728	3,761,453	4,45[illegible]

	1848	1849	1850	1851
Fisk .... Tdr.	12,671	13,324	13,393	12,809
Frugter, friske ...... Pd.	8,569	8,564	71,749	114,007
Tdr.	142	"	"	9
— tørre og syltede Pd.	496,629	507,189	362,149	478,184
Frø til Udsæd .... —	79,173	312,328	540,441	1,223,975
Glasvarer .... —	576,644	778,153	873,806	846,645
— Stkr.	4,693	17,607	22,836	38,170
Hamp .... Pd.	1,697,125	2,079,918	1,718,965	1,276,780
Humle .... —	144,004	156,470	175,473	213,001
Hør .... —	835,400	825,360	606,397	585,143
— Frø .... Tdr.	4,281	4,641	14,428	7,898
Jern og Jernvarer Pd.	16,158,294	12,806,070	17,364,831	16,984,121
Indigo .... —	38,022	58,470	57,337	55,597
Kaffe .... —	4,706,621	4,811,357	4,537,560	5,079,356
Kjød .... —	810,880	303,296	182,819	321,585
Kobber og Kobbervarer —	35,676	42,920	345,701	149,924
Kommen .... —	461,902	580,803	555,082	444,117
Kornvarer .... Tdr.	7,233	26,371	39,913	99,228
— Pd.	544,722	1,161,775	872,480	94,212
Linnedgarn .... —	38,885	73,818	149,969	113,991
Linnede Varer .... —	728,086	1,159,420	1,157,860	976,529
Mandler .... —	118,249	136,061	136,699	121,132
Messing og Messingvarer .... —	100,594	120,197	170,493	159,262
Muur- og Tagsteen Stkr.	578,411	1,138,473	1,497,182	324,743
Olier .... Pd.	236,076	522,740	601,614	308,197
Oranger, friske ..... Stkr.	2,415,172	1,626,442	2,600,366	2,821,514
— tørre og syltede Pd.	5,665	7,375	8,978	8,084
— Safter ..... Potter	9,520	7,000	12,080	1,856
Ost .... Pd.	132,248	134,890	135,644	137,409
Papir, Skriv- .... —	125,529	184,531	163,493	124,998
— Tryk- .... —	61,011	52,980	120,257	259,892
— Betræk- ...... —	30,810	21,840	16,124	13,394
— couleurt ...... —	3,143	11,011	35,867	31,359
— alle andre Slags —	74,522	131,761	87,266	103,562
Porcellain .... —	12,655	19,027	25,569	32,603
Posement- og Knapmagerarbeide .... —	9,338	14,556	23,231	17,270
Riis i Skaller .... —	1,140,383	1,341,414	1,499,572	1,533,358
Risengryn og Riismeel —	808,487	507,145	414,609	540,006
Rom, St. Croix *), Potter	731,312	792,520	622,496	469,712

*) Er tillige indbefattet ovenfor under „Brændeviin".

	1848	1849	1850	1851
Af Rosiner og Corender Pd.	1,189,913	1,361,077	1,216,845	1,279,546
Sagogryn og Sagomeel —	194,131	129,939	198,953	216,119
Salt, Steen= .... —	1,723,946	1,795,214	1,170,442	692,518
— andet .... Tdr.	17,970	30,279	31,338	17,059
— — Pd.	5,548	"	"	"
Silkevarer .... —	16,197	25,521	51,076	46,285
Skind og Huder:				
Bundtmagerskind og Arbeide .... Pd.	13,389	19,679	31,484	14,819
til anden Brug, uberedte .... —	830,323	658,024	933,539	490,541
— beredte eller forarbeidede .... —	73,702	104,394	140,000	59,381
Staal .... —	230,168	216,326	243,218	147,809
Staver og Tøndebaand Stk.	1,264,356	2,018,262	4,724,519	2,407,680
Steenkul .... Tdr.	317,792	407,805	426,072	368,677
Steentøi eller Fajance Pd.	581,856	584,712	539,538	566,786
Sukker og Sirup .... —	24,026,078	15,889,309	18,822,872	19,086,256
Svovl .... —	174,503	252,674	293,618	403,631
Talg .... —	1,063,696	789,152	1,065,991	756,097
Thee .... —	873,227	885,077	173,873	257,906
Tjære .... Tdr.	17,241	15,210	13,320	13,856
Tobak, i Blade og Stilke Pd.	1,491,510	1,754,494	1,159,887	1,283,991
— fabrikeret .... —	80,320	97,882	129,056	70,914
Tømmer og Træ Com.L.	10,329	15,008	11,572	15,887
— Cubikfod	1,158,041	1,877,158	1,178,972	1,085,466
— Pd.	"	228	"	"
Uld .... —	1,264,051	899,106	884,326	967,076
Uldgarn .... —	25,656	28,014	35,673	42,069
Uldne Varer .... —	722,877	826,004	869,974	323,791
Viin .... Viertler	107,613	123,511	111,969	105,208
— Boutlr.	49,477	39,698	55,695	52,327
Zink og Zinkvarer ... Pd.	149,805	121,386	126,922	249,885

S. 590. Tiden, da den heromtalte Remission skulde ophøre, er senere flere Gange blevet forlænget, senest ved Lov af 7de Januar 1853 til den 31 Marts 1854.

S. 620. Fyrene høre siden 1848 under Marine-Ministeriet.

S. 630. For Hertugdømmernes Vedkommende burde Følgende være tilføiet: „Baade i de adelige og klosterlige Distrikter og i Amterne er Bøndernes Forpligtelse til Vedligeholdelse af Veiene

ifølge Vedtægt og Overeenskomst bestemt paa forskjellig Maade. Hvad Bønderne ikke ere forpligtede til at udføre, bliver i de adelige og klosterlige Distrikter udført for Kloster- eller Godskassens, og i Amterne for den kongelige Kasses Regning, fordi hist Kloster- eller Godsherren og her Landsherren deels er Grundherre, deels umiddelbar Eier af den i Almindelighed veipligtige Grundeiendom. I Hertugdømmet Slesvig, og i de gamle kongelige Amter i Hertugdømmet Holsteen, er Landsherren, det vil sige den Kongelige Kasse, i Reglen, efter Vedtægt, kun forpligtet til at bidrage til Anlæg og Vedligeholdelse af Broer og Sluser; hvorimod han i de forrige pløenske og storfyrstelige Amter derimod er forpligtet til Vedligeholdelse af samtlige Veie i større eller ringere Omfang, navnlig til at anlægge og omlægge Steenvaser osv.

S. 631. Jernbaner, som vi med Sikkerhed kunne gjøre Regning paa snart at see udførte, er: Banen Roeskilde-Korsøer, og Banen Flensborg-Husum-Tønning med Sidebanen fra Husum til Rendsborg. En Jernbane, som der for Tiden er grundet Haab om at see anlagt ved Hjelp af engelske Kapitaler, er Længdebanen gjennem Jylland fra Hjerting og over Veile, Horsens, Aarhuus, Viborg, Aalborg til Fredrikshavn. Noget nærmere om dens Anlæggelse og om dens Gang er dog endnu ikke bestemt, og kun Endepunkterne Hjerting og Frederikshavn kunne ansees nogenlunde sikkre.

S. 636. Den slesv.-holst. Canal hedder nu „Eidercanalen". Jfr. Resol. 1ste April. 1853, (Dep.-Tid. 1853, S. 281 ff.)

S. 638. Vort hele Postvæsen har undergaaet væsenlige Forandringer ved Lov af 11te Marts 1851 og Lov af 18de April 1851 for Slesvig.

S. 647, En kgl. Resol. af 3die Juni 1835 bestemmer, at den danske Fod skal være lig med den rhinlandske Fod eller 139,13 gamle franske Linier.

S. 649. Den norske og den danske Alen ere lige lange, og heraf har jeg ladet mig forlede til at tro, at det samme var Tilfældet med en dansk og norsk Miil; men dette er ikke Tilfældet, da en norsk Miil, hvad der var mig ubekjendt, holder 18,000 Alen, medens den danske Miil kun holder 12,000.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

S. 652. Salt hører ikke til de Varer, der maales med Salt-Tøndemaalet, men ifølge en Canc. Circ. 6 Juni 1826, der indskjærper en ældre Bestemmelse herom, maales Salt ved alle Toldsteder og ligeledes i Handel med Korntønden.

S. 704. Silkeborg er i 1846 oprettet til en Handelsplads. Jfr. Col.-Tid. 1846 S. 71 ff. og Dep.-Tid. 1852 S. 1036 ff.

S. 675—680. Hvad her er anført om Coursen fra 1789—1845 støtter sig paa officielle Kilder. Hvad der er anført for Tidsrummet 1757—1789 bedes Læseren derimod ikke at paaagte. Jeg har nemlig truffet paa flere saameget fra hinanden afvigende Opgivelser for dette ældre Tidsrum, at jeg ikke er sikker paa, at den, som jeg her har valgt at følge, er den rigtige. (Jfr. forøvrigt angaaende dette Tidsrum Grosserer Nathansons „Danmarks Statshuusholdning" og Eggers, „Ueber die dänischen Finanzen").

S. 684. Bank-Aktierne have senere givet et Udbytte af:

1846/1847	.... $6\frac{1}{4}$	pCt.
1847/1848	.... $5\frac{1}{4}$	—
1848/1849	.... $6\frac{3}{4}$	—
1849/1850	.... $6\frac{1}{2}$	—
1850/1851	 6	—
1851/1852	.... $7\frac{1}{4}$	—

Tillæg og Rettelser til 3die Deel.

S. 46. Snedsted Seminarium er senere flyttet til Ranum Præstegaard i Bjørnsholm og Malle Pastorat, Slet Herred, Aalborg Amt, Viborg Stift.

S. 76. Slagelse og Rønne lærde Skoler ere nedlagte (jfr. Dep.-Tid. 1850 Nr. 55 og 1852 Nr. 26), og Randers og Koldings ville sandsynligviis inden ikke lang Tid blive det.

S. 81. Examen artium er nu bortfalden; see Bkgj. af

13de Mai 1850. „Om Ophævelse af Examen artium, og om den fremtidige Modenheds Prøve for dem, der efter Forberedelse i private Skoler eller af Privatlærere ville indskrives ved Universitetet"; samt en anden Bekjendtgjørelse af 13de Mai 1850, angaaende Underviisningsplan og Examens-Bestemmelser for de lærde Skoler i Danmark.

S. 83. Den saakaldte „anden Examen" er nu afskaffet. Jfr. Bekjendtgjørelse af 7 Sept. 1850, angaaende en forandret Indretning af den ved kgl. Resol. af 16de April 1847 foreskrevne almindelige philosophiske Prøve ved Universitetet.

S. 89. I det Heranførte om Fripladserne er der nu skeet Forandring. See Bkgj. 29de Octbr. 1849.

S. 90. Ifølge et af Proprietair Nissen til Spøttrup den 19. April 1845 oprettet Testament har Ribe, Aalborg, Aarhuus, Viborg og Randers lærde Skoler hver erholdt 13,165 Rbd. til Stipendium for værdige Disciple. Ved Uddelingen af 1/5 af dette Legat skal Hensyn til Trang til Understøttelse ikke fortrinsviis tages. Jfr. Fundats 2den Octbr. 1851 i Dep.-Tid. 1852 S. 186. Halvdelen af hvad der tillægges hver Discipel oplægges til den Paagjeldende som Student forlader Skolen.

S. 91. Ved Herlufsholms Skole er der skeet forskjellige Reformer, see derom Dep.-Tid. 1852 S. 377 og 723. Hvad Stiftelsen og dens Legater ele, kan sees i Schacks Fundats Saml. II. 228 og I. 22; jfr. om det Moltkeske Legat Coll.-Tid. 1823 S. 218.

S. 93. For de lærde Skoler i Hertugd. er der blevet udstedt et nyt Regulativ af 28de Januar 1848 (Coll.-Tid. 1848 S. 121). Husum lærde Skole er nedlagt ved Resol. af 16de Juli 1852.

S. 98. Senere er der oprettet et mathematisk-naturvidenskabeligt Facultet (jfr. Resol. 1ste Septb. 1850), og det juridiske Facultet er blevet udvidet til et „Rets- og statsvidenskabeligt Facultet", jfr. Resol. 20 Feb. 1850; og der er i 1848 oprettet et Professorat i Statistik, og et Professorat i Statsøkonomie, foruden det, som alt tidligere var normeret. Consistoriet er omorganiseret, og akademiske Lærerforsam-

	1848	1849	1850	1851
Af Rosiner og Corender Pd.	1,189,913	1,361,077	1,216,845	1,279,5
Sagogryn og Sagomeel —	194,131	129,939	198,953	216,1
Salt, Steen- .... —	1,723,946	1,795,214	1,170,442	692,5
— andet .... Tdr.	17,970	30,279	31,338	17,0
— — Pd.	5,548	"	"	"
Silkevarer .... —	16,197	25,521	51,076	46,2
Skind og Huder:				
Bundtmagerskind og				
Arbeide .... Pd.	13,389	19,679	31,484	14,6
til anden Brug, uberedte .... —	830,323	658,024	933,539	490,5
— beredte eller forarbeidede .... —	73,702	104,394	140,000	59,3
Staal .... —	230,168	216,926	243,218	147,3
Staver og Tøndebaand Stk.	1,264,356	2,018,262	4,724,519	2,407,0
Steenkul .... Tdr.	817,792	407,805	426,072	368,6
Steentøi eller Fajance Pd.	581,856	584,712	539,538	566,7
Sukker og Sirup .... —	24,026,078	15,889,309	18,822,872	19,096,2
Svovl .... —	174,503	252,674	293,618	403,6
Talg .... —	1,063,696	739,152	1,065,991	756,0
Thee .... —	373,227	385,077	173,873	257,9
Tjære .... Tdr.	17,241	15,210	13,320	13,8
Tobak, i Blade og Stilke Pd.	1,491,510	1,754,494	1,159,887	1,283,9
— fabrikeret .... —	80,320	97,882	129,056	70,9
Tømmer og Træ Com.L.	10,329	15,008	11,572	15,8
— Cubikfod	1,158,041	1,377,158	1,178,972	1,035,4
— Pd.	"	228	"	"
Uld .... —	1,264,051	899,106	884,326	967
Uldgarn .... —	25,656	28,014	35,673	4
Uldne Varer .... —	722,877	826,004	869,974	32
Viin .... Viertler	107,613	123,511	111,969	10
— Bouteil.	49,477	89,698	55,695	5
Zink og Zinkvarer ... Pd.	149,805	121,386	126,922	24

S. 590. Tiden, da den heromtalte Remission skulde ophøre, er senere flere Gange blevet forlænget, senest ved Lov af 7de Januar 1853 til den 31 Marts 1854.

S. 620. Fyrene høre siden 1848 under Marine-Ministeriet.

S. 630. For Hertugdømmernes Vedkommende burde Følgende være tilføiet: „Baade i de adelige og klosterlige Distrikter og i Amterne er Bøndernes Forpligtelse til Vedligeholdelse af Veiene

ifølge Vedtægt og Overeenskomst bestemt paa forskjellig Maade. Hvad Bønderne ikke ere forpligtede til at udføre, bliver i de adelige og klosterlige Distrikter udført for Kloster- eller Godskassens, og i Amterne for den kongelige Kasses Regning, forbi hist Kloster- eller Godsherren og her Landsherren deels er Grundherre, deels umiddelbar Eier af den i Almindelighed veipligtige Grundeiendom. I Hertugdømmet Slesvig, og i de gamle kongelige Amter i Hertugdømmet Holsteen, er Landsherren, det vil sige den Kongelige Kasse, i Reglen, efter Vedtægt, kun forpligtet til at bidrage til Anlæg og Vedligeholdelse af Broer og Sluser; hvorimod han i de forrige pløenske og storfyrstelige Amter derimod er forpligtet til Vedligeholdelse af samtlige Veie i større eller ringere Omfang, navnlig til at anlægge og omlægge Steenvaser osv.

S. 631. Jernbaner, som vi med Sikkerhed kunne gjøre Regning paa snart at see udførte, er: Banen Roeskilde-Korsøer, og Banen Flensborg-Husum-Tønning med Sidebanen fra Husum til Rendsborg. En Jernbane, som der for Tiden er grundet Haab om at see anlagt ved Hjelp af engelske Kapitaler, er Længdebanen gjennem Jylland fra Hjerting og over Veile, Horsens, Aarhuus, Viborg, Aalborg til Fredrikshavn. Noget nærmere om dens Anlæggelse og om dens Gang er dog endnu ikke bestemt, og kun Endepunkterne Hjerting og Frederikshavn kunne ansees nogenlunde sikkre.

S. 636. Den slesv.-holst. Canal hedder nu „Eidercanalen". Jfr. Resol. 1ste April. 1853, (Dep.-Tid. 1853, S. 281 ff.)

S. 638. Vort hele Postvæsen har undergaaet væsenlige Forandringer ved Lov af 11te Marts 1851 og Lov af 18de April 1851 for Slesvig.

S. 647. En kgl. Resol. af 3die Juni 1835 bestemmer, at den danske Fod skal være lig med den rhinlandske Fod eller 139,13 gamle franske Linier.

S. 649. Den norske og den danske Alen ere lige lange, og heraf har jeg ladet mig forlede til at tro, at det samme var Tilfældet med en dansk og norsk Miil; men dette er ikke Tilfældet, da en norsk Miil, hvad der var mig ubekjendt, holder 18,000 Alen, medens den danske Miil kun holder 12,000.

Tillæg og Rettelser til anden Deel.

S. 652. Salt hører ikke til de Varer, der maales med Salt-Tøndemaalet, men ifølge en Canc. Circ. 6 Juni 1826, der indskjærper en ældre Bestemmelse herom, maales Salt ved alle Toldsteder og ligeledes i Handel med Korntønden.

S. 704. Silkeborg er i 1846 oprettet til en Handelsplads. Jfr. Col.-Tid. 1846 S. 71 ff. og Dep.-Tid. 1852 S. 1036 ff.

S. 675—680. Hvad her er anført om Coursen fra 1789—1845 støtter sig paa officielle Kilder. Hvad der er anført for Tidsrummet 1757—1789 bedes Læseren derimod ikke at paaagte. Jeg har nemlig truffet paa flere saameget fra hinanden afvigende Opgivelser for dette ældre Tidsrum, at jeg ikke er sikker paa, at den, som jeg her har valgt at følge, er den rigtige. (Jfr. forøvrigt angaaende dette Tidsrum Grosserer Nathansons „Danmarks Statshuusholdning" og Eggers, „Ueber die dänischen Finanzen").

S. 684. Bank-Aktierne have senere givet et Udbytte af:

1846/1847	6¼	pCt.
1847/1848	5¼	—
1848/1849	6¾	—
1849/1850	6½	—
1850/1851	6	—
1851/1852	7¼	—

Tillæg og Rettelser til 3die Deel.

S. 46. Snedsted Seminarium er senere flyttet til Ranum Præstegaard i Bjørnsholm og Malle Pastorat, Slet Herred, Aalborg Amt, Viborg Stift.

S. 76. Slagelse og Rønne lærde Skoler ere nedlagte (jfr. Dep.-Tid. 1850 Nr. 55 og 1852 Nr. 26), og Randers og Koldings ville sandsynligviis inden ikke lang Tid blive det.

S. 81. Examen artium er nu bortfalden; see Bkgj. af

13de Mai 1850. „Om Ophævelse af Examen artium, og om den fremtidige Modenheds Prøve for dem, der efter Forberedelse i private Skoler eller af Privatlærere ville indskrives ved Universitetet“; samt en anden Bekjendtgjørelse af 13de Mai 1850, angaaende Underviisningsplan og Examens-Bestemmelser for de lærde Skoler i Danmark.

S. 83. Den saakaldte „anden Examen“ er nu afskaffet. Jfr. Bekjendtgjørelse af 7 Sept. 1850, angaaende en forandret Indretning af den ved kgl. Resol. af 16de April 1847 foreskrevne almindelige philosophiske Prøve ved Universitetet.

S. 89. I det Heranførte om Fripladserne er der nu skeet Forandring. See Bkgj. 29de Octbr. 1849.

S. 90. Ifølge et af Proprietair Nissen til Spøttrup den 19. April 1845 oprettet Testament har Ribe, Aalborg, Aarhuus, Viborg og Randers lærde Skoler hver erholdt 13,165 Rbd. til Stipendium for værdige Disciple. Ved Uddelingen af 1/5 af dette Legat skal Hensyn til Trang til Understøttelse ikke fortrinsviis tages. Jfr. Fundats 2den Octbr. 1851 i Dep.-Tid. 1852 S. 186. Halvdelen af hvad der tillæges hver Discipel oplægges til den Paagjeldende som Student forlader Skolen.

S. 91. Ved Herlufsholms Skole er der skeet forskjellige Reformer, see derom Dep.-Tid. 1852 S. 377 og 723. Hvad Stiftelsen og dens Legater eie, kan sees i Schacks Fundats Saml. II. 228 og I. 22; jfr. om det Moltkeske Legat Coll.-Tid. 1823 S. 218.

S. 93. For de lærde Skoler i Hertugd. er der blevet udstedt et nyt Regulativ af 28de Januar 1848 (Coll.-Tid. 1848 S. 121). Husum lærde Skole er nedlagt ved Resol. af 16de Juli 1852.

S. 98. Senere er der oprettet et mathematisk-naturvidenskabeligt Facultet (jfr. Resol. 1ste Septb. 1850), og det juridiske Facultet er blevet udvidet til et „Rets- og statsvidenskabeligt Facultet“, jfr. Resol. 20 Feb. 1850; og der er i 1848 oprettet et Professorat i Statistik, og et Professorat i Statsøkonomie, foruden det, som alt tidligere var normeret. Consistoriet er omorganiseret, og akademiske Lærerforsam-

linger indførte ved Resol. 1. Sept. 1850 (Dep.-Tid. 1850 S. 1089 ff.), og i Forbindelse hermed staaer et Tillæg, der er gjort til Fundatsen om Professorernes Enkekasse (Dep.-Tid. 1852 S. 548). Ifølge kgl. Resol. 1. Sept. 1850 (Dep.-Tid. 1850 S. 1089) ere alle de Professorer, der beklæde en paa Normal-Reglementet opført Plads, professores ordinarii. En forandret Inddeling af det akademiske Aar er indført ved Resol. 6te Mai 1850. (Jfr. Dep.-Tid. 1850, S. 737 ff.).

S. 104. De Immatrikuleredes Antal var:

1847 . . .	126	1850 . . .	104
1848 . . .	132	1851 . . .	144
1849 . . .	118	1852 . . .	124

S. 106 ff. Følgende Antal har underkastet sig:

Aar	Theol. Exam.		Jur. Exam.		Medic. Exam.		Philolog. Ex.	
	Antal.	Deraf fik laud.	Antal.	Deraf fik laud.	Antal.	Deraf fik laud.	Antal.	Deraf fik laud.
1847	56	29	24	7	21	8	2	„
1848	44	18	15	7	12	4	2	1
1849	48	22	19	10	14	8	6	5
1850	45	16	22	11	8	5	4	2
1851	32	18	18	9	9	4	3	„
1852	18	4	11	5	12	7	2	„

Følgende i den senere Tid paabudne Lovbestemmelser, angaaende Embeds-Examinerne ved Kjøbenhavns Universitet bør her anføres: Bkgj. 26. Aug. 1851 om en Deling af den lægevidenskabelige Embeds-Examen; Anordning af 2den Febr. 1849 angaaende de Prøver, som give Adgang til de overordnede Lærerposter ved de ved de lærde Skoler; Resol. 29. Juli (Pl. 10. Aug.) 1848 ang. Indførelsen af en statsvidenskabelig Examen, og Resol. 6te Juni (Bkgj. 10. Juni) 1851, angaaende de nærmere Bestemmelser for Indretningen og Afholdelsen af den statsvidenskabelige Examen.

S. 120. Jfr. Resol. 29de Juli (Pl. 10. Aug.) 1848 ang. en forandret Indretning af Magister-Conferentserne.

S. 122. Hertil kan føies Bkgj. 13de Novbr. 1847 om at

saavel den mundtlige som den skriftlige Prøve i Romer-Ret ved den juridiske Examen skal afholdes paa Dansk, og Bkgj. 23de Decbr. 1849 angaaende Ophør af Brugen af det latinske Sprog ved den theologiske Embeds-Examen, og Indførelsen af en særegen Prøve i Latin for dem, der ville underkaste sig denne Embeds-Examen. — Lektions-Cataloget affattes nu alene i det danske Sprog.

S. 124. Her maa nu jevnføres Reglement af 11te Febr. 1848 for Communitetet og Regentsbeneficiet.

S. 130. Her bør nu tilføies det Smithske Legat paa c. 210,000 Rbd., skjænket for at unge Studerende, som ved deres Examenscharakteer og de øvrige Beviser, man kan have for deres Dulighed, have opvakt grundet Haab om at de i Tiden enten som Videnskabsmænd eller som Embedsmænd ville præstere noget mere end almindeligt, kunne, medens de ligge ved Akademiet, anvende deres Tid og Flid udelukkende paa Studeringer, uden at behøve at søge Erhverv. Ifølge Fundatsen af 22. Octbr. 1852 (indrykket i Forordningsamlingen) er der 8 Stipendiepladser, hver paa 300 Rbd. og 6 hver paa 500 Rbd. aarlig; og Fattigdom; giver kun cæteris paribus fortrinlig Adgang til at erholde samme, idet der fornemmelig skal sees paa heldige Naturanlæg og Flid. Dette Stipendium, bortgives paa to Aar, men kan paany gives den samme paa 2, og under særegne Betingelser paany paa 3 Aar. Consistorium har Udnævnelsesret til samme.

S. 149. Det historisk-archæologiske Arkiv er ved Resolution af 5te Aug. 1849 ophævet og dets topographiske Afdeling henlagt under det Oldnordiske Musæum. Jfr. Dep.-Tid. 1849 S. 742, og Forslag til Finantslov for 1850—51, Bilag VII S. 37.

S. 151. Det her omtalte historisk-genealogiske Arkiv er hævet og indlemmet i Geheime-Arkivet; (jfr. Kundgj. 26de Juni 1849).

S. 163. Af afdøde Kong Christian den 8des Samlinger, har Universitetet og Musæet for Naturvidenskaberne (i Stormgaden)

erholdt de naturvidenskabelige Gjenstande, og Konst-Musæet har ligeledes faaet adskillige af Kunstgjenstandene.

S. 171. Senere er Kieler Universitetets Frequents sunket endnu mere, og i Vintersemestret 1852-53 var de Studerendes Antal kun circa 120.

S. 171. Ved Patent af 3die Decbr. 1852 er der blevet anordnet en theologisk Examen for Hertugdømmet Slesvig (Dep.-Tid. 1852 S. 1021).

Der holdes nu ved Kjøbenhavns Universitet Forelæsninger over slesvigsk Ret, og en retsvidenskabelig Examen for Hertugdømmet Slesvig er bleven organiseret ved Bkgj. af 21 Novbr. 1850 og Patent af 22de Novbr. 1851. Bestemmelsen om 2 Aars Studeringer ved Kiels Universitet som Betingelse for Adgang til at underkaste sig juridisk Examen blev alt hævet ved Bkgj. af 21. Novbr. 1850.

S. 184. Den akademiske Læreanstalt i Sorø blev nedlagt den 1ste April 1849. Jfr. kongl. Resol. 12te April samme Aar. (Dep.-Tid. 1849 S. 417 ff).

S. 195. Ved Rødding Folke-Høiskole var Betalingen tidligere indtil Novb. 1852 for Kost og Logis 80 Rbd. (ikke 80 Species) aarlig og Underviisningen var fri; nu betales aarlig, foruden de 80 Rbd. for Kost og Logis, 20 Rbd. aarlig for Underviisningen. Jfr. den af S. Høgsbro i 1853 udgivne Beretning om denne Læreanstalt.

S. 199. Om en Forandring som Gartner-Examen har undergaaet, see Bgkj. 14. Marts 1851, (Dep-Tid. 1851 Nr. 29).

S. 227. Jfr. Bgkj. 22 Aug. 1849 ang. en Forandring i den nuværende saakaldte Physikat-Examen for Pharmaceuter.

S. 232. Betingelserne for Adgangen til at blive Søofficeer har nu ved Bekjendtgjørelse 10. Novbr. 1851 undergaaet en Deel Forandring (Dep.-Tid. 1851 S. 1041 ff.)

S. 254. Nu haves ifølge Grundloven af 5te Juni 1849 § 91 fuldstændig Pressefrihed i Kongeriget Danmark. Jfr. Lov om Pressens Brug af 5te Januar 1851.

Tillæg og Rettelser til tredie Deel.

S. 258. Ved provisorisk Frdg. af 10. Marts 1848 blev Censuren ophævet saavel i Hertugdømmet Slesvig som i Hertugdømmet Holsteen.

S. 313. Den her omtalte Commission for Oldsagers Opbevaring er ophævet ved Resol. 5. Aug. 1849 (Dep.-Tid. S. 723).

S. 325. Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug blev opløst i Aaret 1848.

S. 331. Det slesv.-holst. Bibel-Selskab er hævet for Slesvigs Vedkommende ved Resol. 15de April 1853.

S. 436—473. Det Meste af hvad der her er anført om Statsforfatningen bortfalder, efterat Grundloven af 5te Juni 1849 og Valgloven af 16de Juni 1849 er indført.

S. 487. Det Heranførte har undergaaet en Deel Forandring ved Pensionsloven af 5te Jan. 1851 og Resol. 26 Mai 1852 (Dep.-Tid. 1852 S. 524) om Kjøbenhavns Communal-Embedsmænds Pensionering. For kongelige Embedsmænds og deres Efterladtes Pensionering gjelder blandt andet følgende Regler: Pensionen beregnes efter Vedkommendes Tjenestetid som pensionsberettiget Embedsmand, og efter Gjennemsnitsbeløbet af de Embedsindtægter, som han har havt i de sidste 5 Aar før Afskedigelsen, eller i hele sin Tjenestetid saafremt denne ikke har varet i 5 Aar, saaledes at:

fra	0—2	Aars	Tjeneste	giver	1/10	af Gjennemsnitsbeløbet	i	Pension.
„	2—4	—	—		2/10	—	—	—
„	4—7	—	—		3/10	—	—	—
„	7—10	—	—		4/10	—	—	—
„	10—20	—	—		5/10	—	—	—
„	20—21	—	—		31/60	—	—	—
„	21—22	—	—		32/60	—	—	—
„	22—23	—	—		33/60	—	—	—
„	23—24	—	—		34/60	—	—	—
„	24—25	—	—		35/60	—	—	—
„	25—26	—	—		36/60	—	—	—
„	26—27	—	—		37/60	—	—	—
„	27—28	—	—		38/60	—	—	—
„	28—29	—	—		39/60	—	—	—
over	29 Aar	—	—		40/60	—	—	—

Tillæg og Rettelser til tredie Deel.

S. 575. Amternes og Provindsernes Ager og Engs Hartkorn er nu

Provindserne	Ager og Engs Hartkorn			
	Tdr.	Skp.	Fkr.	Alb.
Sjælland	109,720	3	2	1¼
Møen	4057	3	3	2¼
Bornholm	6048*	1	2	2½
Laaland	21,143	6	1	2
Falster	9008	7	"	¼
Fyen	52,445	4	1	2¾
Langeland	4463	4	2	"
Øerne	206,887	7	2	2
Jylland	170,972	"	3	1½
Hele Danmark	377,860	"	2	½

Amterne	Ager og Engs Hartkorn			
	Tdr.	Skp.	Fkr.	Alb.
Kjøbenhavns Amt	21,669	2	"	2
Frederiksborg	16,197	4	3	2¼
Holbæk	24,437	"	2	1½
Sorø	23,478	3	1	½
Præstø	27,995	4	2	½
Bornholm	6048*	1	2	2½
Maribo	30,152	5	1	2¼
Odense	31,277	"	1	1¾
Svendborg	25,632	"	2	1½
Hjørring	16,117	7	1	1½
Thisted	13,617	4	2	½
Aalborg	18,291	2	1	¾
Viborg	19,353	1	3	"
Randers	24,796	5	"	"
Aarhuus	12,664	2	"	2½
Skanderborg	11,488	3	1	2½
Veile	19,675	1	3	1
Ringkjøbing	18,302	3	2	1
Ribe	16,665	"	3	¾
Hele Danmark	377,860	"	2	½

* Paa Bornholm hviler vel 8780 Tdr. bornh. Ager- og Engs Hartk.; men da dette kun holder 49,600 □ Alen] boniteret Areal pr. Td.,

Tillæg og Rettelser til tredie Deel.

Efterat Hartkorns Egaliseringsloven af 20de Juni 1850 er udkommet, er Begrebet privilegeret Hartkorn bortfaldet.

S. 578. Hvad Skovskylden udgjør nu, er anført S. 907.

S. 579. Ved Hartkorns Egaliseringsloven af 20de Juni 1850 er Begrebet „complette Hovedgaarde" bortfaldet. Jfr. S. 841.

S. 581. Det maa her erindres at der ikke længere existerer privilegeret Hartkorn; see Lov 20de Juni 1850.

S. 582. Den heromtalte Deel af Landskatten, som fra Aaret 1823 af og senere hvert Aar blev eftergivet, er nu aldeles bortfaldet ifølge § 1 i Lov af 20 Juni 1850. Landskatten er saaledes nu kun 44 Sk. pr. Td. Hartkorn.

S. 585. Fiskestade-, Færgeløbs- og Bro-Hartkorn er bortfaldet ved § 8 i Lov af 20de Juni 1850. Ønskeligt havde det været at al Skovskyld og Mølleskylds Hartkorn var blevet nedsat til det Halve, og derpaa beskattet som Ager og Engs Hartkorn, thi Beskatningen paa alt Hartkorn havde da været eens. De heromtalte Extrapaabud ifølge Frdg. 12te Januar 1827 ere tilligemed Fourage, Marschpenge og Befordringsskat nu afskaffede ved Lov af 20de Juni 1850, og istedetfor samme er paabudt en ny direkte Skat kaldet „Ligningsskat", der udredes med 1 Rbd. 24 Sk. pr. Td. Ager og Engs Hartkorn, 60 Sk. pr. Td. Skov og Mølleskylds-Hartkorn, 53,000 Rbd. aarlig af Kjøbenhavn, og 62,000 Rbd. aarlig af Kjøbstæderne, hvilket sidstnævnte Beløb deles mellem Kjøbstæderne efter deres Bygningers Assurancesum og deres Folkemængde. Angaaende Fordelingen af den paa hver Kjøbstad faldende Deel af Skatten paa sammes Indvaanere indeholder § 4 de fornødne Regler.

S. 587. Rangskatten er forglemt her. Den blev paabudt ved Frdg. 17de Januar 1764 med 80 Rbd. for 1ste Klasse, 70

---

udkommer ved en Reducering til almindelig Hartkorn (der er nødvendig hvis Man vil angive hele Kongerigets Hartkorn) kun det ovennævnte Beløb.

Tillæg og Rettelser til fjerde Deel.

S. 654. Den i Kongeriget stedfindende Beskatning paa Brændeviinsproduktionen er, som nysanført, senere indført i Slesvig, og vil den 1ste Juli 1853 blive det i Holsteen.

S. 658. Tallotteriet er bleven ophævet ifølge Lov af 22de Decbr. 1850 ved Udgangen af Aaret 1851.

S. 674. En Civilliste (paa 800,000 Rbd.) er senere fastsat. Jfr. Kundgjørelse af 30te Mai 1849 og 27de Juni 1849, samt Forslag til Finantslov 1853—54.

S. 676. Af de her nævnte Slotte ere samtlige de i Kongeriget beliggende ved Kundgj. af 30te Mai og 27de Juni 1849 erklærede for Stats-Eiendomme, der ikke henhøre under Civillisten. Marienlyst Slot og Palaiet i Horsens ere senere solgte.

S. 676—690. Det Heranførte om Stats-Udgifterne og om Statsgjelden har senere undergaaet megen Forandring (see Finantsloven). Vor Statsgjeld ventes den 31te Marts 1854 at ville være 121 Millioner, eller, efter Fradrag af Reservefondet, 118 Millioner

Tillæg og Rettelser til 4de Deel.

S. 2. Det Heranførte bortfalder for en stor Deel efter at Grundloven af 5te Juni 1849 er traadt i Kraft.

S. 6. Den private Birke-Ret er nu ophævet, og hver Gang en privat Birkedommer afgaaer ved Døden eller beforbres, tages der Bestemmelse om Birket skal vedblive at bestaae som særlig Jurisdiktion med en af Kongen udnævnt Birkedommer, eller om det udeelt eller deelt skal henlægges under een eller flere af de tilstødende Jurisdiktioner. (Jfr. til Oplysning om hvad der sandsynligviis i saa Henseende vil skee med hvert enkelt privat Birk, Bkgj. 21de Novbr. 1850, Dep. Tid. 1850 S. 1505—1520).

Den private Skifteret med tilhørende Overformynderibestyrelse, som Lehn og complette Godser tidligere havde, er hævet ved Lov af 28de April 1850; (jfr. Dep. Tid. 1850 S. 1504).

Tillæg og Rettelser til fjerde Deel.

S. 8—21. I den heranførte Fortegnelse over Jurisdiktionerne har den i foranstaaende Linier omtalte Ophævelse af den private Birkeret gjort en Deel Forandring nødig. See Statskalenderen.

S. 24. Jfr. Resol. 19de Febr. 1850 (Dep. Tid. S. 337) om Forandring i Formene for Rettergangsmaaden ved Høiesteret.

S. 32. Ved Lov af 29de Decbr. 1850 er det bestemt at de Forbrydere, der efter de gjeldende Regler vilde være at indsætte til Arbeide i Rasphuset eller Fæstningen, fra 1ste April 1851 skulle hensættes til Tugthuusarbeide.

S. 36. See nu Patent af 5te Mai 1852 om Oprettelsen af en øverste Domstol for Hertugdømmet Slesvig (Dep. Tid. 1852 S. 409 ff).

S. 45—50. Det Heranførte om den private Kaldsret bortfalder nu, da samme er afskaffet ifølge Grundloven.

S. 46. Ifølge Bkgj. af 28de Mai 1851 kunne theol. Candidater og pers. Kapellaner med haud nu søge Kald med en Reguleringssum af indtil 900 Rbd., og Kandidater med non contemn. Kald med en Reguleringssum af indtil 700 Rbd.

S. 51. Efter den nye Ansættelse, (jfr. Coll. Tid. 1844, S. 833 ff., 1847, S. 641 ff., og S. 737, ff., Dep. Tid. 1848, S. 585 ff., samt Fr. Barfods Danm.'s Geistlighed, 2den Aarg. S. 33 ff.), kunne de 1023 Sognekald og residerende Kapellanier, som findes i Kongeriget Danmark samt Tørninglehn, med Hensyn til deres Indtægter, Avlingen derunder iberegnet, fordeles paa følgende Maade:

3200—4000	Rbd. . . .	3	Embeder
2900—3000	— . . .	2	—
2601—2700	— . . .	4	—
2501—2600	— . . .	5	—
2401—2500	— . . .	3	—
2301—2400	— . . .	3	—
2201—2300	— . . .	6	—

2101—2200	Rbd. . . .	11	Embeder
2001—2100	— . . .	15	—
1901—2000	— . . .	26	—
1801—1900	— . . .	24	—
1701—1800	— . . .	35	—
1601—1700	— . . .	39	—
1501—1600	— . . .	54	—
1401—1500	— . . .	71	—
1301—1400	— . . .	78	—
1201—1300	— . . .	76	—
1101—1200	— . . .	98	—
1001—1100	— . . .	108	—
901—1000	— . . .	101	—
801—900	— . . .	85	—
701—800	— . . .	70	—
601—700	— . . .	61	—
501—600	— . . .	30	—
401—500	— . . .	6	—
301—400	— . . .	7	—
201—300	— . . .	2	—
		1023	Embeder.

Middel-Indtægten er altsaa 1216 Rbd. 52 Embeder have mere end 2000 Rbd. i aarlig Indtægt. 609 have mellem 1000 og 2000. Et Antal af 317 have fra 600—1000 og 45 under 600 Rbd. Men her er lagt en Priis af en Td. Hvede = 5 Rbd. = 1⅓ Td. Rug eller Ærter = 2 Tdr. Byg = 3 Tdr. Havre til Grund, og denne Priis er i Sammenligning med de sidste 10 Aars Capitelstaxter omtrent ⅙ for lav. Men dette modvirkes noget ved at Indtægten af Præstegaards-Avlingen er regnet høit, især i Sjælland, Lolland og Falster, hvor den er sat til 16 Tdr. Byg pr. Td. Hartkorn. Der hviler ogsaa enkelte Byrder paa

forskjellige Præstekald, til hvilke her intet Hensyn er taget, saasom Enkepensioner, Bidrag til Hjelpe-Enkekassen, Afdrag og Renter af Bygningsgjeld og Kapellanhold. De 3 førstnævnte af disse Byrder kan i Gjennemsnit fordeelt paa alle Kald anslaaes at medtage 8 Procent af Indtægten, og de personelle Kapellanier henved 4 Procent af Indtægten; og vilde Man gjøre Beregningen for de Kald, som virkelig have dette Slags Byrder at bære, saa blev Brøken af Indtægterne ved Kaldet, som de medtoge, naturligviis langt større.

S. 59. Stifternes Størrelse, Hartkorn og Folkemængde, som ikke her er anført, er følgende:

Stifterne	Areal	Folkemængde 1ste Febr. 1850.	Ager og Engs Hk.	Skovskyld
	danske □ M.			Tdr.
Sjællands	137½	529,648	117,989*	3,775
Fyens	58½	187,818	56,909	951
Lolland-Falsters	29½	80,045	30,876	920
Aalborg	89¾	142,991	33,571	43
Viborg	79	87,936	28,993	81
Aarhuus	111¾	203,628	62,045	435
Ribe	163½	175,681	47,977	62
	669½	1,407,747	377,860	6,267

S. 62. Den Nyord udgjør nu et særegent Sognekald under Møenbo Herreds Provsti.

S. 63 og 64. Nu udgjør ifølge en senere Forandring Musse Herred eet Provsti, og Fuglse Herred et andet (hvorunder Maribo og Hillested Sognekald er henlagt); og Salling Herred eet Provsti,

* Bornholms Hartkorn er her reduceret til almindeligt Hartkorn. — De 4 jydske Stifters Hartkorn og Folketal er noget større end Summen for Jyllands Hartkorn og Folketal paa Grund af at Samsø hører til Aarhuus Stift, men ikke til Jylland (den hører til Holbek Amt).

og Sunds Herred et andet (hvorunder Bregninge, Bjerreby, Landet, Dreiø og Strynø Sognekald ere henlagte).

S. 67. Endelave Sogn hører nu til Voer og Nim Herreders Provsti.

S. 68. Et nyt Pastorat er oprettet, bestaaende af Lime og Hvilsager Sogne (under Rougsø, Sønderhald og Nørre H.'s Provsti).

S. 69. Manø Sogn hører til Ribe Provsti.

S. 70—72. Der er nu 2 Superintendenter for Hertugd. Slesvig. Lygumkloster Provsti er nu forenet med Tønder Provsti, og Lundtofte Herred er henlagt fra Tønder Provsti til Apenrade Provsti (den 14de Octbr. 1850); og de saakaldte eximerede Kirker, som tidligere stode umiddelbart under Superintendenten, ere henlagte under Provstierne, (Bkg. 14de Novbr. 1850).

S. 77 og 78. Østeregede Sogn er senere bleven forenet som Annexsogn med Ulsø Sogn, der ogsaa ligger i Faxø Herred, og gaaer altsaa ud her; og Braaby Sogn er nu blevet Annex til Vesteregede (der tidligere var forenet med Østeregede), og hører derfor nu efter den geistlige Inddeling til Tybjerg Herred. Bregninge, Bjerreby, Landet, Strynø og Dreiø Sogne høre nu til det 1852 oprettede Sunds Herreds Provsti, og Feiø, Fæmø og Askø Sogne til det i 1848 oprettede Fuglse Herreds Provsti.

S. 82. Nu have vi faaet en Lov af 10de Marts 1852 angaaende visse for Sundheden skadelige Næringsveie.

S. 88. Ved Lov af 10de Marts 1852 ere Qvarantaineforanstaltningerne mod den gule Feber og den asiatiske Colera blevne ophævede.

S. 94. Ved Frdg. 19de Decbr. 1852 (Dep. Tid. 1852 S. 1065) er der nu for Hertugdømmet Slesvig oprettet et Sundhedscollegium og et Medicinal-Inspekteur-Embede, og Hertugdømmet er ved denne Leilighed blevet deelt i 17 Physikater.

S. 123. For den nu i Virksomhed traadte Daare-Anstalt for Nørre-Jylland er der udstedt et Regulativ af 14de Mai 1852,

Tillæg og Rettelser til fjerde Deel.

(Dep. Tid. 1852 Nr. 29). Oprettelsen af en lignende Daareanstalt for Østifterne, Kjøbenhavn undtagen, er nu paatænkt. See Dep. Tid. 1853 Nr. 3.

S. 139. Under 23de Marts 1851 er der udkommet en Lov om Udskrivningsvæsenets Omordning og en anden om Sessions- og Lægdsvæsenet i Kbhvn. Efter at særskilte Ministerier for Hertgd. Slesvig og Hertgd. Holsteen ere blevne oprettede, er Udskrivningsvæsenet og Sø-Indrulleringsvæsenet for disse Hertugdømmer lagt under disse. Om forskjellige Forandringer med Hensyn til Udskrivningsvæsenet for Hertgdd. Holsteen og Lauenborg, see „Gesetz- und Ministerialblatt" for 1853, 1stes und 2tes Stück.

S. 156. Den heromtalte Mangel er nu afhjulpet ved Lov af 9de April 1851 om Pensionering af Militair-Etatens Underklasser, samt om Invalidforsørgelse.

S. 168. See nu Udkast til Lov om Flaadens Størrelse og Bestanddele, Dep. Tid. 1851 Nr. 63.

S. 260. Her kan nu tilføies følgende senere stiftede betydelige Legater:

1) Den i Aaret 1852 ved Døden afgangne Silke-, Ulden- og Lærredskræmmer Jens Hansen Lunds Legat paa ca. 50,000 Rbd. til Forbeel for Trængende og Svage (10 Portioner hver paa 100 Rbd., og 10 hver paa 50 Rbd. Resten af Renten lægges til Kapitalen). Dette Legat bortgives af Borgerrepræsentationen. 2) Baron Carl Joachim Hambro's i Aaret 1852 til Minde om hans afdøde Hustru stiftede Legat paa 2000 Pd. Sterling i fardinske 5 Procents Obligationer til Brudeudstyr for 2 Piger af Handelsstanden, hvis Fader og Forlovede ikke høre til noget Laug. Dette Legat træder dog først i Virksomhed naar Legators Faders, Hofraad Hambro's S. 261 omtalte Legat for Enker og Børn af Handelsstanden tager sin Begyndelse, (ɔ: naar Baron Carl Joachim Hambro, der nyder Legatets Rente, afgaaer ved Døden), og indtil da lægges Renten til Kapitalen. Baron Hambro har

ligeledes skjenket 1000 Pd. Sterling til Børne-Asylet paa Christianshavn, under Navn af Baronesse Caroline Hambro's Legat, og han har ligeledes skjenket en Sum af 12,500 ℞ HBco (først i 1850 6000 ℞, derpaa i 1851 6500 ℞) til Anlæggelsen af Bade- og Vadske-Huse for de fattigere Klasser i Kjøbenhavn, hvilken Gave dog ikke endnu er kommet til Anvendelse forbi Summen ikke har været anseet tilstrækkelig til en saadan Anstalts Grundlæggelse. 3) Skjøndt den Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse først senere vil træde i Virksomhed, naar forskjellige Legatarier ere afgaaede ved Døden, bør den dog ikke lades unævnt i dette Skrift. Jfr. om samme Coll. Tid. 1839, S. 425 ff., og Dep. Tid. for 1848 og forskjellige følgende Aargange.

S. 292. Senere er der udstedt et Reglement af 15de Octbr. 1851 for Gisselfeldt Kloster (Dep. Tid. 1851 S. 916). Ifølge samme skal, efterhaanden som Klosterets Indtægter tillade det, Understøttelse ydes til:

1 Priorinde med 600 Rdd.			tilsammen 9600 Rdd.
10 ældste Conventualinder	400 Rdd.		
10 næste —	300 —		
10 yngste —	200 —		

Pladserne besættes paa den hidtil gjeldende Maade af den Danneskjoldske Familie (see S. 290), og Døttre af Mænd i de 3 første Rangklasser skulle kunne erholde samme. Til Brudeudstyr til uformuende Piger af alle Stænder kan Direkteuren, naar Klosterets økonomiske Forfatning tillader det, anvende 800 Rdd. aarlig. Direkteurposten vedbliver at være forenet med Besiddelsen af Grevskabet Samsø; Direkteuren vedbliver at være fri for at gjøre Regnskab, og han vedbliver at have Benyttelsen af Gisselfeld store Hovedbygning, istedetfor at Klosterfrøkenerne skulde bo i samme; og Publikum vedbliver at være forbauset over alt dette, og over at den herombhandlede Stiftelse, som eier 1740 Tdr. Ager og Engs Hartkorn og c. 2000 Tdr. Land Skov (for ikke at tale om

Tienderne), hvilket maatte kunne give mindst circa 50,000 Rbd. aarlig i Netto-Indtægt, ikke engang for Tiden kan udrede det ovenomtalte tarvelige Beløb af 12000 Rbd.

S. 360. Senere er der oprettet en Creditforening for sjellandske Landeiendomsbesiddere, som ved Kundgjørelse af 14de Aug. 1852 er bleven udvidet til Lolland og Falster, (Statuterne af 6te Decbr. 1851 findes i Lovsamlingen), og en Creditforening for jydske Landeiendomsbesiddere, hvis Statuter ere af 1ste Dcbr. 1851, samt en Creditforening for Kjøbstadgrundeiere i Nørre-Jylland, hvis Statuter ere af 19de Novbr. 1852.

S. 361. Overformynderigebyret i Kjøbenhavn er nu nedsat til det Halve, nemlig til 2 Sk. af hver Rbdls. Rente; see Dep. Tid. for 1851 S. 700—707.

S. 364. Ved Circulaire af 1ste Januar 1853 fra Finantsministeriet er det blevet bekjendtgjort, at der for Fremtiden kun modtages i Statskassen saa stort et Beløb, som hver Sparekasse hidtil har havt Bevilling til at indbetale til høiere Rente end 3 Pct. ↄ: dens saakaldte „Grundfond", og at Statskassen for Fremtiden ikke modtager noget Indskud fra Sparekasserne til høiere Rente end 3 Pct., og ikke paa kortere Tid end 3 Maaneders Opsigelse (jfr. Dep. Tid. 1853 S. 211).

S. 461. Jfr. nu Pl. 18de Marts 1853, indeholdende nærmere Bestemmelser om Ydelsen af Tienden til Præst og Kirke paa Island.

S. 500. Jfr. Lov af 26de Marts 1852 om Færøernes Lagthing, og Udkast „til en Lov om Ordningen af Skole- og Underviisningsvæsenet paa Færøerne" i Dep. Tid. 1853 S. 234.

S. 626. Efter Skattelisterne var der i Aaret 1852 paa St. Croix af Land beplantet med Bomuld og Provisioner kun

Bomuld	. . . .	33 Acres
Mais	for Plan-	75½ —
Yams	tagernes	9 —
Kartofler	Regning	46¼ —

Udlagt til Provisionsgrund for Arbeiderne . . . . 835 Acres
Land udleiet . . . . 55⅞ —

S. 646. Der var i Aaret 1852 171 Sukker-Møller paa St. Croix, af hvilke 38 blev drevne med Damp, 113 med Vind, 19 med Heste, og 1 med Vand.

S. 652. En sagkyndig vestindisk Embedsmand har underrettet mig om at Sukkerforbruget paa de vestindiske Øer her er anslaaet meget for lavt, idet det efter hans Overbeviisning, naar vedbørligt Hensyn tages til det meget Sukker, der forbruges til Syltning, ikke bør anslaaes lavere end til 40—60 Pd. pr. Hoved. Størrelsen af Sukker-Udførslen fra St. Thomas og St. Jan vides ikke, (som S. 653 og flere Steder bemærket), hvorimod der aarlig optages Estimationer over Produktionens Størrelse, og naar det hedder at Man ved at lægge dette Beløb af Sukker, som formodes at være anvendt til egen Consumtion, til Udførslen, vil faa det producerte Beløb til Resultat, da er denne Bemærkning derfor kun rigtig med Hensyn til St. Croix, men ikke med Hensyn til St. Thomas og St. Jan.

S. 666. I den heranførte Tabel maa i den nederste Linie „Andre Slags Skibe" rettes til „Fregatskibe". Til Supplering af de heranførte Tal seer jeg mig nu i Stand til at kunne tilføie følgende to Tabeller.

Tillæg og Rettelser til fjerde Deel.

Indkomne Skibe i St. Thomas Havn i Decenniet 1841—1850.

	i Gjennemsnit aarlig		Pct. af samtlige ankomne Skibe	Pct. af samtlige Skibes Drægtighed
	Antal	Tons		
Amerikanske	513	81,323	23,65	39,04
Bremere (og Hannoverske)	14	2,681	0,65	1,29
Danske	376	22,753	17,34	10,92
Engelske	503	45,702	23,19	21,94
Franske	200	21,637	9,22	10,39
Hamborgere	30	6,478	1,39	3,11
Hollændere	76	3,382	3,50	1,62
Sardinske (og Sicilianske)	10	1,860	0,46	0,89
Spanske	336	13,870	15,49	6,66
Columbiske	2	164	0,09	0,08
Haitiske	16	809	0,74	0,39
Svenske (og Norske)	27	1,767	1,24	0,84
Fra flere forskjellige Lande	66	5,855	3,05	2,81
	2169	208,281		

Af ovennævnte Antal Skibe var	Antal	Pct. af det hele Antal Skibe
Skonnerter	1087	50,12
Brigger	567	26,14
Slupper	335	15,44
Fregatskibe	180	8,30
	2169	

I hvert af de enkelte Aar i Decenniet 1841—1850 ankom til St. Thomas følgende Antal Skibe:

	Amerikanske		Danske		Engelske		Franske		Spanske		Forskjellige andre Nationer		Tilsammen	
	Ant.	Tons	Ant.	Tons	Ant.	Tons	Ant.	Tons	Ant.	Tons	Ant.	Tons	Ant.	Tons
1841	562	80,108	232	17,448	690	46,699	209	19,398	426	15,068	296	21,316	2415	200,032
1842	613	91,861	251	17,165	482	51,368	191	20,054	381	13,660	277	21,425	2195	215,533
1843	594	88.546	336	16,572	443	45,443	280	19,415	336	12,701	255	22,798	2244	205,471
1844	466	69,655	316	18,664	361	31,552	149	17,880	296	11,699	208	16,427	1796	165,859
1845	609	101,278	222	15,621	455	36,723	197	22,877	343	14,533	233	22,409	2059	213,741
1846	583	94,306	420	25,128	527	39,522	204	23,044	353	15,793	242	22,159	2329	219,952
1847	425	68,085	473	25,887	475	42,854	162	18,123	307	14,367	272	27,111	2114	196,427
1848	475	78,897	481	25,464	481	45,728	181	22,302	300	13,694	212	20,202	2130	206,287
1849	418	72,576	523	30,072	550	56,080	213	26,962	300	12,711	223	25,467	2227	223,868
1850	389	67,921	507	35,507	562	61,056	210	26,316	314	14,472	214	30,571	2196	235,834

Det vil heraf sees, at St. Thomas Beseiling af danske Skibe i det sidste Decennium har været i betydelig Tiltagen.

Register.

Register.

